John Carter Brown
Library
Brown University

Printed at Strasburg
in 1504

Hospitalis S. Matthæi ...

Margarita Philoſophica.

Reposito: II. ...

Suo Gregorio Reiſch generoſi Comitis de Zolrn alumno: Adam Vuernherus Temarenſis. Salutem. P. D.

Tu cohibere paras Epitoma/tui monumentum
Ingenij clarum ne exeat illud opus:
Falleris & vano merito fruſtrabere voto:
Auctore inuito tale legetur opus.
Docte vir ignoras. Seruata magis cupiuntur:
Et magis irritant queqꝫ negata putas.
Indignere licet cupidus prodire in apertum.
In lucem veniet mox tuus ille liber.
Palladium fruſtra ſeruabat milite Troia:
Turris & incluſam non tenuit Danaen:
Nec tua perpetuo/mihi crede/ſepulta manebunt
Scripta modo digitis tam ſtudioſa tuis.
Ergo age/ſponte tua/precibus noſtris ve rogatus
Annue/& in lucem mox volitabit opus.
Annue/quod fiet ꝗuis prohibeberis ipſe.
Dædalus impreſſor fac tua ſcripta premat:
Hæc puer atqꝫ ſenex/& ſi quem arcana iuuabit.
Noſcere quæ condit Philoſophia: leget.
Sic tua mox vaſtum clareſcet phama per orbem:
Viueqꝫ Gregori Reiſch: tibi quiſqꝫ canet.
Et ſi te haud capiet ventoſæ gloria phamę:
Communi at ſaltem commoueare bono.

Ex Heydelberga. iij. Kl. Ianuarias. M.CCCC.lxxxxvi.

MARGARITA PHILOSOPHICA
totius Phiæ Ratiōalis/Naturalis & Moralis pri- cipia dialogice duodecim libris cōplectēs. Quorꝫ

Primus Grammaticæ rudimenta per omnes eius partes/ & proſa & carmine continet.

Secundus Dialecticæ principia exemplari demōſtratione abunde ſa/ tis cōmemorat.

Tertius Rhetoricæ partes/cum arte Memorandi & Epiſtolādi ſuccin ctim ædocet.

Quartus Arithmeticæ ſpecies/ theorice & practice cum diuerſis al gorithmis pertractat.

Quintus Muſicas cōſonātias theorice & practice cōſiderat. Et Mono chordū in dyatonico genere diuiſum ipſi manugāmaut coaptat.

Sextus Geometriæ elementa primo quidem theorice / deinde pra/ ctice/cum diuerſis inſtrumentis & dimetionibus exponit.

Septimus Aſtronomiæ theoremata / totius mundialis machinæ di/ ſpoſitionem/cœleſtium & elementalium regiones/ſitum orbis iu xta Coſmographorum traditionem/cum generali mappa diluci/ dat. Aſtrologię prçterea partes omnes percurrens/Genethliacos prçcipue & fatidicos/prophetarum oraculis & a ſanctorum patrū ſententijs confutat: omnemqꝫ Superſtitionis ſobolem/Necroman ciam/Pyromanciam/Geomanciam/artem Notoriam & imaginū ritum & execrationes pandit & reprobat.

Octauus Naturalis philoſophię principia/a diuerſis diuerſe quidem ęnumerata concorditer declarat.

Nonus originem primordialem & productionem omnium rerum naturaliū tam ſimpliciū qꝫ mixtarū explanat. Alchimiæ p̄terea prin cipia & auctores cōmemorans Leichimiſtas ęliminat & retaxat.

Decimus Animę vegetatiuę & ſenſitiuæ potentias/ organa/obiecta & operationes explicat: & circa ſenſum Viſus perſpectiue theore/ mata cōmemorat.

Vndecimus Animę rationalis originem/naturam/īmortalitatē/fu/ turum ſtatū tam in miſerijs infernalibus qꝫ gaudijs cœleſtibus per nouem Campos inueſtigat. & ob id multoruꝫ & philoſophorum & theologorum poſitiones de natura animę enumerat.

Duodecimus Philoſophię Moralis partes pertractat. Paſſionum/vir tutum moralium: intellectualium & theologicaliū rationes: cum oppoſitis vitijs explicat.

Superadditur Regiſtrum ſeu inuentarium iuxta litterarū ordinē quçqꝫ notabiliora in toto opere contenta Lectoris obtutibus oſtentās.

Figuris quoqꝫ artificioſiſſime effigiatis & pene innumeris totū opus illuſtratur.

petrus Lombards
Theologia seu Methaphi.
TYPVS·GRAMATIC
phisica
Musica
Euclides geometria
Astronomia
Logica
Tullius
Rethorica. poesis
NICOST RATA
TRICLINIVM·PHILOSOPHIE

Philoſophiæ partitio.

- Philoſo/phia diuiditur in
  - Theoricã ſiue ſpeculatiuam Et eſt aut
    - Realis. q̃ ruſus in
      - Methaphiſicã. & hæc aut eſt
        - Diuinitꝰ inſpirata & eſt Theologia vera in veteri ac nouo teſtamento tradita
        - Humanitus cõquiſita quam Ariſtoteles Auicenna &c. in multis libris deſcripſere.
      - Mathematicã cuiꝰ partes ſunt
        - Arithmetica
        - Geometria
        - Muſica
        - Aſtronomia
        - integrantes quadruuiũ
      - Phiſicã ſiue naturalem. ſub q̃ & Medicia theorica cõtinet & tradit in libris
        - Phiſicorum
        - De cœlo & mundo.
        - De generatiõe & corruptiõe
        - Methaurorum
        - Mineralium
        - De Elementis
        - De Anima
        - De animalibus & plantis
        - De ſenſu & ſenſato
        - De memoria & reminiſcẽtia
        - De Somno & vigilia
        - De iuuentute & ſenectute
        - De reſpiratiõe & inſpiratione.
        - De nutrimento & nutribili
        - De ſanitate & ęgritudine
        - De motu cordis
        - De morte & vita. Et multis aliis breuitatis cauſa hic prętermiſſis.
    - Rationalˀ cuius partes ſunt
      - Grammatica
      - Rhetorica &
      - Logica cõſtituentes Triuiũ.
  - Practicam q̃ eſt aut
    - Actiua q̃ tradit in
      - Ethica.
      - Politica
      - Iconomica
      - Monaſtica
      - Sub his utrunq; ius continetur.
    - Factiã cuius ptes ſt artes Me/chãicę ſc3
      - Lanificum
      - Armatura
      - Nauigatio
      - Agricultura
      - Venatio
      - Medicina
      - Theatrica

MARGARITAE PHILOSOPHICAE

Liber Primus De rudimentis Grāmatices. Tractus primus De noticia partiū orationis. Capitulum primū. De definitione & diuiſione Philoſophiæ. DISCIPVLVS.

QVid eſt q̄ te iamdudū æſtuāti animo/alacri ſtudio
Philoſo pnia qd & indefeſſo labore in diuerſis libris venari video?
MAG. Philoſophiā quero. DIS. Et quid ſit
Philoſophia ignoro. MAG. Philoſophia eſt di/
uinarū humanarūq; rer̄ cognitio: ſtudio bene vi/
Sapień. uendi coniuncta. Vel eſt rerū humanarum diuina Auguſti.
rūq; ſciencia. In cuius amorē Sapiēs inuitat: dicēs de trini. li.
Phię laudes Hæc ſpecioſior eſt ſole: & ſuper omnē diſpoſitionē 14. ca 1.
ſtellarum: & luci cōparata inuenitur prior. Omne aurū in cōparatione
illius arena eſt exigua: & tanq; lutū ęſtimabitur argentū in cōſpectu il/
lius. Nam oīm bonor̄ mater eſt: & theſaurus infinitus hominibꝰ: quo
qui uſu ſunt/participes facti ſunt amicitiæ Dei &c. unde & Seneca vi Seneca
rum ſpeculatiuū quaſi deū in humano corpore hoſpitatum/aſtruebat.
DIS. Miras Philoſophiæ laudes p̄dicas: ſed unde iſtoc inſignita ſit
nomine/ędicito. MAG. Philoſophia nomē gręcū eſt: non latinū or
tum a philos id eſt amicus & ſophia id eſt ſapientia: quaſi amata ſapi
entia. Si em̄ ſapientiæ forma: ut aiebat Plato: oculis videri poſſet: maxi Plato
me ad amorē ſui hoīes cōcitaret. DIS. Et hinc Philoſopli dicti: qui
Pythagoras. amatores ſunt ſapientiæ? MAG. Etiam fili. ſic em̄ primus Pythago
ras non ſapientē/ſed philoſophū potius ſe eſſe reſpondit. id eſt amato
Auguſti. de tri. li. 9 c. 3. & li. x c. 1. & 2. rem ſapientię. DIS. Quomodo amatores ſapientiæ ſunt: quā (ut
ais) oculis cernere nequeūt: nihil autē amatū niſi cognitū? MAG.
Sapientia & ſi oculis corporis neutiq; videatur: cū ſit ſole ſpecioſior: in
tellectualibus tn̄ facile videtur: ab his qui diligunt eā. Et partim qui/
Sapień. 7 dē ut a patre luminū (a quo omne datū optimū) īmediatius inſpirat: Iacobi. 1.
partim autē ut humana induſtria p ea q̄ facta ſunt ſenſibilia indagatur. ad Ro. 1.
Hinc & in plures partes ſecernitur, ut in p̄tacta deſcriptione liquet.

De Ratione & ordine dicendorum Capitulum ſecundum. DIS.

n On me puto fœliciorem diē hactenus hac iſta vixiſſe: quo hęc
& iocunda & animo meo gratiſſima audiui: nec inferiorē fœli/
citatis partē me attigiſſe exiſtimarē/ſi hor̄ ſaltem generalem
cognitionē paucis conſequi poſſem. MAG. Optime ſentis. Nam Ariſtoteł
Ariſtoteles mortalium fœlicitatē/non in diuitijs/non in honoribus/ x. Ethico.

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

nec cęteris bonis exterioribus:ſed ſpeculatione ſubſtantiarum ſepara/
Vergiliꝰ tarum(de quibus Methaphiſica)poſſe reperiri aſtruit.Et Poeta fœlicē
Georg. I. dicit eum/qui rerum potuit cognoſcere cauſas(quę in cęteris philoſo
phiæ partibus inquiruntur.) Horū tamen omnium noticiam:& ſi ge
Horatius neralem/paucis ędocere labor eſt nō modicus. Dum em̄ iuxta Ho
in arte ratij ſententiā/breuis eſſe volo:obſcurus fio.Et ſi quid forte non tam
ſcitu dignum / q̄ꝫ vulgatum ſilentio præteritum iri contigerit: non
deerunt qui ſubductis ſupercilijs:rugato naſo & toruis oculis in ſuper
ficie palpitantes/canino dente omnia ſimul corrodent. Malens autē
horum ſubire calumnias / q̄ꝫ te optimæ indolis Adoleſcentem / cla/
ro ſatum ſanguine/& philoſophię cupidiſſimū:more pecudum ſine lit
teris vitam agere: partium philoſophię/eo quo ennmeratę ſunt ordi
ne/prima rudimenta explanabo.A Grāmatica igitur omniū artiū pri
ma initiū ſumentes: in primis inextricabiles quoſdā eius labyrinthos
abijciendos reor:ne in his diutius īmorati/tempus p̄cioſiſſimū(quod
natura mortalibus parte diſtribuit)ſine fructu prętereuntes utiliora at
tingamus minime.Quid em̄ proderit ingenia puerorꝫ tenerrima:in
fictis ſingulorum dicendorꝫ cōtinuationibus:diuiſionū excogitatis re
ductionibus & ſufficiētijs/perplexis regiminū viribus aniliū fabularꝫ
recitatiōibus : de Quis & Qui ſi inter pronomina cenſenda: De vo
catiuo ſi verbo perſonali in ratione ſuppoſiti iungi poſſit: De quincꝫ
Figuris:de Imperſonalibꝫ:& an ne gerūdia inter participia collocāda
veniant:Inſup & de varijs impedimentis in cōſtructionis ordine.& cō
ſtructionū ſupuacuis nominibus fruſtra occupari? Aut quid demum
penſi habebit modos ſignificandi & omnimodā eorundē diuerſitatē
tenerrimis auribus inculcari:quos ſine naturis rerum/ & philolſophia
prima neſciri nemo doctus dubitat? Hæc itacꝫ & ſimilia miſſa faciētes
quo tendimus pergamus. DIS.Perge.

De Grammaticæ definitione/ inuentore & litterarum numero/ & diſtinctione. Capitulum tertium.

MAG.

g Rammatica igitur(a qua exordiri oportuit)eſt recte ſcriben
di & loquendi ſcientia: fons & origo omnium artium . De
Quintil. qua & Quintilianus.Niſi Grammatica fundamenta fideliter
iecerit/quidqd ſuperſtruxeris corruit.Dicta aūt παρα τα γραμματα
id eſt litteris:quaſi litteraria ſciētia: eo q̄ꝫ littera minima grammaticæ
pars ſit. DIS. Quis hanc primus homines ędocuit? MAG.
Grammaticę prima elementa/ quæ (ut diximus) ſunt litteræ:ſcd̄m
linguarnm diuerſitatē diuerſi tradidere.Hebraicas nancꝫ litteras ab
Adam Adam prothoplaſto noſtro parente/poſteris relictas facile accipi/
mus: cum & omnibus creatis nomina indiderit. Harum & nomina
& figuræ characterum ſunt.

hebræum alphabetū

tes.	hes.	ſain.	vav	ke.	daleſ.	gimel	beſ.	aleph.
ט	ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א
ſamech.	nun.	nun.	mem.	mem.	lamech	chauf.	kauf.	ioſ.
ס	ן	נ	ם	מ	ל	ך	כ	י
tauf.	ſchin.	res.	quf.	zadeck.	zadeck.	fe.	pe.	ayn.
ת	ש	ר	ק	ץ	צ	ף	פ	ע

Gręcas vero Cadmum ex Phœnicia adduxiſſe perhibent: videlicet
alphabetū græcum alpha. vita. gama delta. epiſim. ſita. ita. thita: iots capa. laſda. mi. ni. xi.
α β γ δ ε ζ η θ ι κ λ μ ν ξ
omicron. pi. ro. ſigma. tau. ypſilon. phi. chi. pſi. omega.
ο ϖ ρ σ τ υ φ χ ψ ω

Nicoſtrata Sed Latinarū de quibus nos agimus Nicoſtratam Euandri matrē inuentricē hiſtorię tradunt. Non tn̄ omniū / ſed illarū tm̄. A B C D E F G I L M N O P R S T V. alię autē ſcȝ H K Q X y Z. longo poſt tempore his quas Nicoſtrata inuenerat nō ſine cauſis adiectę ſūt

DIS. Quibus de cauſis? MAG. H. addita eſt ut eſſet aſpiratio/nis nota. aſpirantur em̄ vocales oēs. ut ha he hi ho hu. Sed cōſonantes in latinis nunq̄ (dempto pulcher) aſpirantur. In græcis autē & q̄ ab his c p r t aſpiratas conſpicimus. ut philoſophus / rhetor / theologus Chriſtus quod græce per X q̄d valet ch: & ρ quod valet r & c quod valet s adiecto titello ſcribitur: in hac forma Xp̄c. Hinc quidam ex noſtris Chriſtus per x p c ſcribendum inſulſe ignoranterq̄ tradidere. Chriſtus

K aſſumpta eſt: ut inter c & q diſcrimen faceret. Nulla tn̄ dictio ſeu vox latina k ſcribenda eſt, licet uſus in aliquibus male habeat. Pro q nonnunq̄ antiquiores c ſcribebant. Sic pro x / c & s vel g & s pone/bant, Nunq̄ȝ ergo poſt x ſcribendum eſt s. y vero & Z a gręcis mutuauit latinitas: ꝑpter gręca ſcribēda quibus nonnunq̄ȝ utitur y pro i: & z pro ſſ duplici ponitur. Sunt itaq̄ litterę numero. xxiij. quarū quinq̄ vocales dictę: quia ſine aliis plenam vocē efficiunt. ſcȝ a e i o u Reliquę omnes conſonantes: quaſi cum vocalibus ſonātes: ut b cū e ſonat be. Similiter v & i in principio vel medio dictionis / ſi mox vocalis ſequitur in vim conſonātis migrant. ut valor Iacob. maior. audiui

23 litteræ vocalss | cōſonātes mutæ Semiuo/cales Liquidæ

V. vero imediate ſequēs g q & ſ. vim litterę ꝑdit: qa nec dyphthon/gon: nec poſitionē efficit. ut lingua. aqua ſuadeo. Conſonantes rurſus bipertiuntur in Mutas & Semiuocales. Mutę ſunt q̄ vocali in qua deſinūt dempta abſq̄ voce ſunt, ut b c d f g k p q t. Cętere Semiuocales ſunt: quia vocali a q̄ incipiunt dempta / ſemiuocē faciūt, ut l m n r s x. E quibus duæ liquidę ſunt: ſcilicet l & r. quia alicui mutę adiūctę

DE NO TICIA PARTIVM ORATIONIS

vocalem pręcedentē ancipitem reddunt.ut tenebræ repleo &c. F.autē
& ſi more ſemiuocalium a vocali incipiat/mutis tamē deputabitur:cū
dictionē ad inſtar ſemiuocaliū finire nō poſſit. Ex his q̄dā in gutture
aliæ labris/ nōnullæ v̄o appulſu linguę circa dentes & palatum for
mantur:quod labia mea & linguę deflectionē animaduertēdo/facile
intelliges. DIS.Capio.ſed in quē uſum aſſumptę ſint ędicito.

De Syllabis. Capitulum.iiij. MAG.

X connexione:litterarꝫ diuerſę emergūt ſyllabę. Cum em̄ duæ
vocales iunctę fuerint:dyphthongos quattuor efficiunt qua Dyph/
rū duę primę Au & Eu & ſcribi & legi poſſunt.ut audio euan/ thongi
geliū.poſtremę autē duę æ & œ ſcribi poſſunt: ſed legi cōceſſuꝫ nō eſt
ut æneas.fœdus. Si autē conſonās una vel plures vocali aſſociatę fue
rint/varias ſyllabas cauſant ut ba ca da &c.Non autē plures tribus vo
calem in eadem ſyllaba aut pręire/aut ſequi poſſunt. Si autē tres p̄ce/
dant/duę ſequuntur.ut monſtrans.Si tres ſequuntur: duę p̄cedūt.ut
ſtirps.ſemꝑ autē harū triū prima vel ultima eſt l vel r. Quotęcunq̄
autē ſine vocali cōbinatę fuerint/ſyllabam nō cōſtituunt. Syllabam ſyllaba ab
omnes litterę incipiunt y dempta: q̄ ſemꝑ in principio h aſpirationē oībus in/
ante ſe reqrit.ut ab bos cos.dos.ex fur glos.hic in.kalendę.laus.mōs choari po
non.os pes.qui.rus ſus.tu.urbs xenodochiū hydria zona. Vocali teſt
bus omnibus ſyllabam terminare cōceſſum eſt.ut menſa.cubile. gu
mi.leo.genu.Conſonantibus autē hæc poteſtas certa lege conſtricta
eſt. DIS.Quare? MAG.B nullius ſyllabę finis eſt: niſi & ſequen B
tis initium ſit.ut abbas.Excipiuntur dictiones cōpoſitæ ex p̄poſitione
in b terminata.ut ſublego. obtrecto obduco &c. C ſyllabā termi/ C
nat ſi ſequens a q vel c incipiat.ut ſiccus.quicq̄ (quod & quidq̄ dici/
tur.) D in ſimplicibus ſyllabā nō teminat:in compoſitis autē ſi ſe/ D
quēs a d incipiat.ut reddo addo. Sed adquiro idcirco quidquid:in pri
ma ſyllaba d retinent. Si autē ſequens ſyllaba ab s & alia conſonāte in
cipiat. d ſubtrahitur.ut aſcendo.aſpiro aſto. F tunc ſyllabā finit: cū F
ſequens ab f incipit.ut afficio. Idem iudiciū g ſubit. ut ſuggero agge G
ro. H in appocopatis ſyllabā terminat.ut ah vah abaha vaha.Proh H
ſine c ſcribitur. K in latinis non ponit̄. ut ſupra viſum eſt. L ſyl/ K
labam finire poteſt quacunq̄ conſonante ſequente: q r k h demptis. L
ut albus ulcus valde alfeus algeo illud ulmus ulna culpa fulſit altus
ſilua mulxi. M ſyllabam terminat:ſi ſequens ab m b vel p incipiat M
Vnde & ſi has conſonantes n p̄ceſſerint/in m mutatur.ut ambulo im
perium immunis. M in ſequentibus c d f q t in n tranſit.ut quēcūq̄
tandem anfractus nunq̄.identidem. Si autē n contigerit ſequi m
tunc in eadem ſyllaba erunt.ut damnum ſcamnū:nunq̄ autē p inter
ponenda eſt. Si autem m ſequitur s vel t interponitur p cauſa melio
ris ſoni.ut compſi comptū.Inueniuntur etiam b c d l r s t u conſona

interpoſita litteris/cauſa ſoni melioris.ut ambigo ex am/ & ago.ſicubi
ex ſi & ubi. Prodeſt:ex pro & eſt. Dirimo ex di & emo. Obſcurus ex ob
N & cura. Identidem ex idem & idem Bouis a bos. N ſyllabā finit ſe
quente c.ut truncus.d.ut mando.f ut confiteor. g ut angulus (ſi au/
tē n ſequitur g ipſum preire nō poteſt.ut agnoſco) n ut annus/ſolē
nis ſine p.q ut inquiro.ſ ut conſitus.t ut mantua.i conſona ut cōiunx
v conſona ut conuerto.x ut anxius. Sequenti vero r vertitur in idem
r ut corrumpo. Vertitur & in m: ſi ſequatur b m p exemplo ubi ſu/
P pra. P ſyllabā nō finit:niſi ab ea ſequēs incipiat ut lippus. Q nul
Q lius ſyllabę finis eſt. R ſyllabā finit quacūq; cōſonante ſequente b
R dempta. ut morbus porcus ordo perficio margo perhibeo periuro
perluceo carmē carnis corpus arquitenēs currus morſus artꝰ Xerxes
S coruus barʒiʒia. S ſequente ſ in ſimplicibus ſyllabā finit ut aſſis. Et
in cōpoſitis ſequente c i p t ſ. ut obſcurus diſcretus diſcutio diſplicet
deſtinat diſſuo. In ſimplicibus autē ſc ſm ſp ſt ſunt eiuſdem ſyllabę. ut
T Paſcua coſmus proſper teſtis. T tunc ſyllabę finis eſt cum ſequens
ab eadem initium ſumit ut attinet. ti autē ſyllaba ut ci ꝓfertur: ſi mox Syllaba
alia vocalis ſequitur:niſi ſ vel x ti p̄cedat. ut geſtio mixtio. Dicimus tn̄ ti fit ci.
litium a lis & vitium a vitis ad differentiā licium & viciū & ſi qua ſunt
ſimilia. Genitiuus autē ſingularis in nomine:vel ſecunda perſona prę
ſentis indicatiui in verbo facile indicant:ſi hæc & ab his deriuata per ci
vel ti ſcribenda ſint. ut ab aſtuti aſtutia amici amicitia. Sitio ſitis. facio
X facis. X ſyllabam finit in cōpoſitis ab ex:ſequente c l p q t. ut Ex/
y curro exlex expecto exquiro extendo. y ſyllabā terminat. ut zephy
Z rus Z quandoq; in fine reperitur. ut achaʒ. Dicta autē de ſyllaba quā
alia ſequitur intelligenda ſunt. Cętera ſi quę de litterarꝫ naturis in men
tem venient in proceſſu ſuis locis interſerenda veniunt. ut in capi. de
verborum declinatione & p̄poſitionum compoſitione. DIS. Opti
me. Sed quid demū ex ſyllabis fit? MAG. Dictiones. Ex quibus
tandem orationem conſtruimus. per quam omnē mentis noſtrę con
ceptum alteri indicare cōgrue poſſumus. Hinc & dictiones partes ora
tionis dicunt̄. Differētia vero earundē octo generibus dep̄hendit̄: q̄
ſunt. Nomen Pronomen Verbum Participium Aduerbium Con/
iunctio Prępoſitio Interiectio. De quibus eodem ordine diſſertabi/
mus. Et primo de Nomine.

De Nomine. Capitulum. v. DIS.

menNo Omen quid eſt? MAG. Eſt pars orationis cum caſu/corpus:
n aut rem ꝓprie cōmuniter ue ſignificans. Omne eñ nomen aut
ſignificat rem groſſam aliquo ſenſu exteriori p̄ceptibilē:& hoc
corpus corpus dicit̄. ut lapis:aut ſignificat ens ſolo intellectu app̄henſibile:&
res hoc res appellatur. ut aīa angelus. Dicit̄ autē hæc orationis pars No
men:quia res quibus nomē imponit̄ nominat. DIS. Quo pactꝰ

coğnoſcam facilius q̃ dictio nomen ſit? MA. Primo per eius vulga Cognitio
re: cui ſi addi poteſt ein vel ein ding. nomẽ eſt, ut homo ein menſch al nominis
bum ein weiſʒ ding. Secundo ꝑ eius accidentia. DIS. Q uot acci
dunt nomini? MAG. Octo. ſcʒ qualitas: numerus: figura: perſona
caſus: declinatio: genꝰ: & ſpecies. DIS. Q ualitas noĩm quottuplex
eſt? MAG. Duplex: propria ſcʒ & appellatiua: a qua & nomẽ pro/ Q ualitas
prium vl̃ appellatiuũ dicit̃. DIS. Q uod eſt nomẽ ꝓpriũ? MA. noĩs pro/
Q uod ſignificat rẽ unã alteri nõ cõmũicabileʒ. ut ſũt oĩa noĩa q̃rũcũ pria & ap
q; rerũ ꝓpria. ut Chriſtoferus. DIS. Q uod eſt nomẽ appellatiuũ pellatiua.
MAG. Q uod ſignificat rem pluribus cõmunicabilem. ut hõ hu/
manitatẽ q̃ pluribus coĩcat̃. Eſt & alia penes qualitatẽ noĩs diuiſio: in
adiectiuum ſcʒ & ſubſtantiuuʒ. DIS. Q uod nomẽ eſt ſubſtãtiuũ?
MAG. Q uod ſignificat rẽ ꝑ modũ ꝑ ſe ſtãtis. & cognoſcit̃ ꝑ ſuũ nomẽ ſub
vulgare: cui nõ põt addi wyb man vel ding. Non em̃ dicit̃ hõ mẽſch ſtantiuũ
ding. DIS. Q uod nomẽ eſt adiectiuum? MAG. Q uod ſigni adiectiuũ
ficat ſuũ ſignificatũ ꝑ modum adiacentis alteri. Et cognoſcitur ꝑ ſuũ
vulgare: cui poteſt addi wyb man vel ding. ut albus weiſʒ man/alba
weiſʒ fraw/album ein weiſʒ ding. DIS. Numeri noĩm quot ſunt?
MAG. Duo ſingularis & pluralis. DIS. Q uod nomẽ eſt ſingu Numerꝰ
laris numeri? MAG. Cuiꝰ vulgari addit̃ ein. ut homo ein menſch
DIS. Q uod nomẽ eſt pluralis numeri? MAG. Cuius vulgari
addit̃ vil. ut hoĩes vil menſchen. DIS. Figurę nominũ quot ſunt? Figura
MAG. Duę. Simplex & compoſita. DIS. Q uod nomẽ eſt ſim
plicis figuræ? MAG. Q uod non poteſt diuidi in plures partes ſi
gnificatiuas prioris ſenſus capaces. ut homo. DIS. Q uod nomẽ
eſt compoſitum? MAG. Q uod poteſt diuidi in plures partes ſi/
gnificatiuas prioris ſenſus capaces. ut equiferus. DIS. Perſonæ
nominum quot ſunt? MAG. Duę ſcilicet ſecunda & tertia. DI.
Q uod nomen ſecundæ perſonæ? MAG. Omne nomen vocatiui Perſona
caſus eſt ſecundæ perſonę. Alia omnia ſunt tertię perſonę. DI. Ca
ſus nominum quot ſunt? MAG. Sex ſcʒ Nominatiuus Genitiuus Caſus
Datiuus Accuſatiuus Vocatiuus & Ablatiuus: quorum primus re/
ctus dicitur/reliqui omnes obliqui. Per hos caſus omnia nomina de
clinantur: & per terminationes ſuas variantur. DIS. Q uot ſunt
declinationes nominum? MAG. Q uinq;. DIS. Q uomodo Declina/
cognoſcuntur? MAG. Penes Genitiuum vel ablatiuum. Nomen tio
enim quod habet in genitiuo æ vel in ablatiuo a eſt primę declinatio/
nis. Q uod autẽ in genitiuo habet i vel in ablatiuo o eſt ſecundę. Et
quod in genitiuo habet is eſt tertię. Q uod vero in gtĩo habet us: vel
in ablatiuo u eſt q̃rtę. Illud autẽ quod in gtĩo habet ei diuiſim eſt quin
tę. DIS. Vndę cognoſcere poſſum qualiter ſingula noĩa ſuis aptẽ
tur caſibus? MAG. Per regulas ſequentibus metris comprehenſas
ut memorię firmius inſideant.

De prima declinatione in ſingulari. Capi. vi.

S A M
Menſa
Adam
Aeneas
anchiſes

ſ Vnt rectis prime/tres finales ſociate
Quattuor et voces a vel am iunges ſimul as es

Omnia huius inflectionis nomina ī genitiuo & datiuo ſingularibus per e quod ſit dyphthongos ſcribuntur. ut muſæ vel muſę andreę.

Ae genitiuis habet cū terno. Quartus ī am fit.
An dat a grecus et as:es atqꝫ per en tibi mutes. egina
Attendas ultra quod rectum nomina neutra
Quartum/cum quinto/ſimiles dant/hic et ubiqꝫ. Paſca
A quintus ſextus/poſt es e vel a reperimus
Recto qui fit in am/quintum/ſextum quoqꝫ iungam.

In plurali

p Luralis primus dabit e:quintuſqꝫ ſecundus
Arum dat. ternus dabit is ſextuſqꝫ. ſed abus
Dant equa mula/dea/ſic filia/nata liberta:
Cum domina pariter anima/famula/quibus abus
Aut is forte dabis:a ſina ſociabis.
As quartus finit: ex dictis prima patebit.

Aliquando conciditur ſyllaba ar de genitiuo plurali. ut cœlicolū pro cœlicolarum.

Et ut hæc clarius intelligas tibi huiuſce inflectionis formā ſubijciam ſcd̄m quā reliqua omnia articularibus (prout generū exigit diuerſitas) terminationibusve: ut datę admonent regulę variatis: declinabis facillimę. Modum vero vulgarizandi omniū nominum/ſingulos per caſus & numeros cuiuſcunqꝫ declinationis fuerint/ facile depręhendes ſi caſuum officia conſiderabis; eo quo ſequitur modo. ut nominatiuus omnia agere. Genitiui omnia eſſe. Datiuo omnia acquiri. Accuſatiuum omnia pati. Vocatiuum vocari. Ab ablatiuo venire/ aut eo mediante varia fieri intelligatur. Ex eo nāqꝫ nominatiuus per der die das Genitiuus per des der von. Datiuus per dem der zuo. Accuſatiuus per die den das im. Vocatiuus per du ir vel o. Ablatiuus per mit von uſqꝫ in fur durch vel umb ſcd̄m rei proprietatē in ſingulari. In plurali vero genitiuus frequenter p deren. & accuſatiuus per die. datiuus & ablatiuus exponitur per denē. Signa autē caſuum ſunt. Noīatiui Quis wer. Genitiui Cuius wes. Datiui Cui wem. Accuſatiui quem wen. Quid was. Vocatiui o. Ablatiui Quo/mit was/uſqꝫ was in was. In his te exercitatum iri volo & non in vana & curioſa caſualium & tēporalium recitatione.

Modus vulgarizandi nominū per ſuos caſus

Forma declinationis prime.

In ſingulari:

der tiſch
Nr̃o hęc menſa
des tiſchs
Gr̃o huius menſę
dem tiſch
Dr̃o huic menſę
den tiſch
Acr̃o hāc mēſam
du tiſch
Vr̃o o menſa
von dē tiſch
Ablatr̃o ab hac mēſa

In plurali:

die tiſch
Nr̃o hę menſæ
deren tiſchen
Gr̃o harum menſarū
denen tiſchen
Dr̃o his menſis
die tiſch
Acr̃o has menſas
ir tiſch
Vr̃o o menſę
von denen tiſchen
Ablatr̃o ab his mēſis

De Secunda declinatione. Capitulum ſeptimum. **In Singulari**

Vnge Secundę tres finales: ſex quoq; voces
Er. vel ir. umq; vel ur. hic us. ſimul eus ſociāt.
Fit genitiuus in i. formam vult er variari.
Nam niſi muta preit er/i. ſimpliciter ſibi iungit.
Et ſi muta preit: e. vocalem remouebit
Celtiber et liber/iber/excipias quoq; dexter/
Preſbyter atq; later/proſper/ſocer/ aſper adulter/
Mulciber his iungis cum de gero vel fero natis.
Et iungo gibber. dat tri vel eri tibi dexter.
I ſumunt ir. er. ur. us in i ſimul um. variantur.
Eus in eu muta. dat eos formatio greca.
Vnus poſt ille/ ſolus/totus quoq; flecte.
Yllus/nullus/uter/iunges alius/ſimul alter/
Quod dabit alterius. alius quoq; format alius.
Tertius o poſuit: cum Sexto. Quartus in um fit.
Grecus us. on finit. A. dat eus. hinc quintus in eu fit.
Rectus in er. vel in um. ſimilem faciet ſibi Quintum
E. facies ex us. fili dic abijciens us.
Sic proprium quod ius habuit. dic agne vel agnus.
Et populus popule/deus/et fluuiuſq; choruſq;.

Armiger
Dapifer
domini
templi
Spōdeos
ille illius.
unꝰ uniꝰ
uterq̃.
neuter

thidea.
thideus
theſeus
theſea.
o theſeu

In plurali.

viri cōcidit m̄ or ſyllaba q̄n̄q; du ī p duorum

P Lurali primo quinto ſimul i. ſociato.
Attamen a. neutris iunges: orum genitiuis: templa
Is ternus ſextuſqȝ dabunt. dabit os tibi quartus.

Forma ſecunde declinationis:

	Nominatiuo hic magiſter		Noīatiuo hi magiſtri
	Gn̄o huius magiſtri		Gn̄o horum magiſtrorum.
	Dn̄o huic magiſtro		Dn̄o his magiſtris
In ſingl'ri	Actīo hūc magiſtrū	In pl'ri	Actīo hos magiſtros
	Vtīo o magiſter		Vacatiuo o magiſtri
	Ablatiuo ab hoc magiſtro		Ablatiuo ab his magiſtris.

Alia

	Noīatiuo hoc pomum.		Nominatiuo hęc poma
	Gn̄o huius pomi		Gn̄o horum pomorhm.
In ſingl'ri	Dn̄o huic pomo	In pl'i	Datiuo his pomis
	Actīo hoc pomū		Accuſatiuo hęc poma
	Vtīo o pomum		Vocatiuo o poma
	Ablatiuo ab hoc pomo		Ablatiuo ab his pomis

Ad inſtar horum reliqua eius eiuſdem declinationis prout rerum proprietas & genus exigunt & vulgariſabis & declinabis.

De tertia Declinatione. Capitulum octauum. In Singulari.

a e o c l n r s t x
dogma monile virgo

Finales terne ſunt bis quine ſociate:
Et ſexaginta voces: dempta tamen una
Sunt a. vel e. ſimul o. teſtes. a c ec. ſociato: lac. allec
Vocali cuius l. n. r. ſimul s. ſociabis:
V. tamen n. non das. aus/uls/ems/irps quoqȝ ponas.
Quamlibet s. iunge b. vel n. p. vel r precunte. laus puls
Vps. irs. non dices. u. ſolam t. ſuperaddes. hyems
Quelibet x. preſit. anx/alx/aux/inx/ſibi iungit. ſtirps caput
Vnx/arx/erx/addo/ dant omnes is genitiuo/
Sed diuerſimode/tamen inferius manifeſte
Formas ponemus. A. primo tis ſociemus.

monilis ſermonis

E. fit is. o/dabo nis. homo/ cardo/ margoqȝ demis.
Ordo cum virgo nemo. ſimul excipe dogo. dogmatis albedo rubigo

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

Feminei generis:et apollo.teredoq; iungis:
Hec ex o.faciunt i.breuem.turbo ſibi iungunt.
Et caro carnis dat tibi.nomen gentis o.curtat:
Lac lactis ponit.allec allecis habebit.
Is poſt l. pono. ſed lis mel fel ſociabo:
Alis dic. elis olis longas genitiuis.
Haſtrubal hinc demis: Hannibal quoq; ſal ſibi iungis.
Curtas dicis ilis et ulis. ſaul hinc tibi demis.
Ex an facanis.ut titan.vel dabit anos/
En fit inis: ſiren lien enis dant.quoq; ren ſplen:
Delphin delphinis:et in In non plura videbis.
On ſibi copulat is. quedam peregrina dabunt tis: licophron
R.capit is.epatis dat epar.ſed far dabo farris. eglocerō
Imber cum natis demis:nam mutat r in ris. ſtilpon
Ter quoq;.mobile cer iungas.celeberq; ſaluber. decēbris
Vtuntur lege luther pantherq; laterq; nouēbris
Ether cum crather/ſtater/ his coniunge character. Pater tris
Cor cordis donat.in oris femur ut tibi format.
Huic ebur atq; iecur iunges:robur ſimul addes.
Jupiter atq; iouis dat.iter tineris facit ex ter.
Producas aris. nectar iubar hinc remouebis/
Cum natis par.lar boſtar ceſar ſimul aſpar impar
Corripiatur eris.iris ac uris aſſociabis diſpar
Crather dematur. panther quoq; ver/mulier/fur.
Oris dic longam,ſed demas propria quedam.
Et rhetor caſtor arbor marmor ſimul equor.
Ex as fac atis.elephas as mutat in antis, ut Atlas
Et diamas adamas gigas et propria iungas.
Vas vadis et vaſis.dic mas maris. as dabit aſſis.
As in adis pallas vel ados mutat quoq; lampas.
Archas cum grecis.his patronymica iungis.
Es fit is.attamen es vertunt in itis comes/ales. virgilias adis ados

Ceſpes/eques/palmes/gurges/fomes/pedes/hoſpes/
Limes cum miles/trames ſoſpeſqʒ ſatelles/
Antiſtes/poples/diues/celeſqʒ ſuperſtes/
Cum ſtipes/veles/preſtes/proſtes/ſimul obſtes/
Interſtes/ſubſtes/et hames/termes quoqʒ merges.
   Sed teres/interpres/hebes/indiges/addito perpes/
Es formant in etis.impes/prepes ſociabis.
His aries/paries/abies/ſeges/et teges addes.
Sic etiam longam facit inquies/et lebes addes/
Magnes atqʒ quies/locupleſqʒ/tapes/ſimul agnes/
cohæres Heres cum natis/pres/merces es dat in edis
Sic pes curtat edis ſed apes apis aſſociabis
Datqʒ ceres cereris:es eris conſociabis
præſes preſidis Et quod dat ſedeo formabit idis genitiuo
   Is non mutabis genitiuo:ſed lapis aſpis
Is mutant in idis belis et dyplois chlamys egis.
Et pixis cuſpis iaſpis tapiſqʒ parapſis
Pyramus et phillis et talia plura videbis.
priamis p Cum grecis multis:his patronymica iungis
amidis vl Que formant in idos quandoqʒ ſuos genitiuos.
Priaidos. Vt geneſis.multa dant is vel eos quoqʒ greca.
Et quedam ſeruant normam: vel idis ſibi formant.
Vt caſſis tigris iris tibris paris iſis.
Iſtis iunge thetis:vel dat thetios genitiuis.
   Dant in eris cucumis vomiſqʒ cinis quoqʒ puluis.
Lis litis.quiris quiritis.glis dabo glitis.
Et gliſſis gliris:dis ditis conſociabis.
Prebet inis ſanguis ſardis pollis ſociabis.
Semis pars aſſis cum ſit/ſemiſſis habebit:
Sed pro dimidio nunq̃ʒ variabile credo.
   Oris fac ex os longam.curtam dabit arbos.
Cos dos pos qʒ nepos otis dant atqʒ ſacerdos.

Sed pos curtat otis: cuſtodis dat tibi cuſtos.
Heres formabit herois. bos bouis adde.
Deuorat os oris quidquid lucratur os oſſis.
Glos gloſſis lignum vetus eſt de nocte ſerenum:
Flos eſt glos gloris. glos glotis femina fratris.
Ex us fiat oris. quod comparat o tibi longat.
ius
tempus
Sed formant in eris venus et vetus et ſcelus addis
ioris
temporis
Vellus viſcus olus opus et fedus latus ulcus
Sidus pondus acus glomus et genus. addito vulnus
Munus funus onus. udiſqꝫ palus dat et incus
Intercus dat utis curtam: longamqꝫ iuuentus:
Et quod dat ſeruus: virtuſqꝫ saluſqꝫ ſenectus.
Vris dat tellus. monoſyllaba conſociamus.
eruit⁹
Sed ſus iungo ſuis. et grus gruis annumerabis.
s rus.
Dat pecus hec pecudis. pecus hoc pecoris ſibi iungit.
Laus laudis donat et fraus fraudis ſibi format.
Bs s demit. et ps is ſibi iungit.
Ebs. eps e mutant in i ſi polyſyllaba fiant.
plebs
ſtirps
Aucupis excipitur ex auceps quod reperitur.
bs bis
Formant a caput eps. ex eps ipitis velut anceps.
ceps
cipis
Puls pultis ponit. et hyems hyemis ſibi iungit.
Ns s demit. et rs tis quoqꝫ ſumit
mētiſ
Quod cor componit vel pendo s remouebit.
rtis
Dis capit. et iungo frons lens glans tis ve tenento.
vecors diſ
Atqꝫ quod uncia dat. s demit. cis quoqꝫ ſumit.
libripēs li
bripendis
Cum natis fit iens in euntis. iunge quienſqꝫ.
ens
Ambio ſub lege manet. atqꝫ ſuperbio iunge.
untis
Vt mutas in itis. et x mutabitur in cis.
ncuns
utitis
Si tamen e teneant ſuper x poliſyllaba mutant
ex icis
Hanc in i. ſed lodex i. longat. et e tenet exlex.
His iungas verucx. et lectilis atqꝫ ſupellex.
X ingis dat rex. iungas lex grex quoqꝫ remex.

Sic grecum format ut ſpinx. vel gos ſibi donat.
Dic ſenis et noctis et coniugis et niuis addis.
Hinc reliquos formo tibi caſus a genitiuo:
S remouet ternus. is in em mutat tibi quartus:
Im dat maguderis peluis ſitis ſic et eclipſis.
Vis buris tuſſis tibris cum tigris erynnis.
Treucris et tongris tripolis ſirtis ſimul iris.
Iſtis adiungo dans is vel eos genitiuo.
Vt geneſis freneſis. et in im bene plura videbis.
æthera. aera Quedam latina mutant is in a quaſi greca.
Em dat et im turris reſtis puppiſqȝ ſecuris.
Par quintus recto. tamen s quedā remouēto Vtĩus
Vt pallas palla. tibris iris ſint quaſi greca.
Formatur ſextus in e. ſed tn̄ excipiemus Ablatiuus
monile Cum ſit in e rectus/iſtis is et e ſociemus.
alacer ala Acer is e iungis. et al alis et addis araris.
cris cre Hec is in i vertunt. dans im quarto ſibi iungunt
Hauſape preſepe preneſteqȝ cepe ſoracte.
Hinc hannibal ſotular ſal demas haſtrubal et far
Nectar epar cum lar boſtar ceſar iubar aſpar.
Dant e vel i ſextis faſcis piſcis ſimul ignis
Et poſtis fuſtis vectis lactiſqȝ ſecuris
Cum turris reſtis puppis quoqȝ mobile iungis:
His reliquum demas: hoſpes ſoſpes ſuperaddes.
qa tantm̄ habent e. Degener aſt uber iungas. e vel i dabit imber:
decembri Attamen i naris tantum dat. iungis aprilis.
ſeptembri Quintilis iungas et ſextilis ſuper addas.
cardinalis Cardi cum nalis: iungas ſimul officialis.

Habentia genitiuū ſimilem nr̄o: vel i ſolam in ablatiuo: & q̄ termi/nantur in us vel rs per is quandoqȝ terminant accuſatiuos plurales: præſertim q̄ ium habent in genitiuo plurali.

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

In plurali.

Pluralis primus is in es format quoq; quartus:
Et quintum ſocia: ſed dant is in a tibi neutra:
Preter que donant i ſextis/ hec ia formant.
Et que dant e vel i. tamen hinc ampluſtra retracta
Ludicra vel vetera: quod comparat atq; retracta.
Is in ium vertit genitiuus. et hinc tibi demis
Quod fit in a vel in o que dant is in um genitiuo.
Il ſimul ul iungas n et r. ſimul as ſuperaddas.
pidum — Cum creſcunt dabimus iſtis is et es ſimul os us.
rietum — Et panis ſoboles apis et canis indole proles — inuenit &
Cum proceres fruges iuuenis volucriſq; penates. — apium
His grecum iungo: dant is vel eos genitiuo. — h ereſum
Laus fraus puls iungo: ſimul s b p precunte. — vatum
Iungis hyems/ conſorſq; cohors. caput his ſuperadde. — artificum
Complex atq; ſenex. X fixum iungito ſupellex — locupletū
Ex iſtis demas caro. quod fit in ar ſibi iungo: — p̄ter cæſar
lacrum — Acer is e. preter celer. his addas ſimul imber. — cæſarum.
Cor ſimul. as aſſis. mas vas q; vadis quoq; cum glis.
Lis dos ac ab os. plus trabs plebs ſcobs ſociabis:
Anceps cum ſocijs. urbs daps ſeps ſtirps ſibi iungis
Et nix nox addo calx lanx arx atq; ſupellex.
Atq; boum dicas quoq; bobus. et u capit ales/ — ut alituū.
mantum — Um prebet ans ens vel ium. ſed ium dabo glans dens — id eſt mu
ī. ſapien m vl' iū — Et gens mens. Ternus in ibus dabit is. quoq; Sextus. — tat is geti ſ3ris i ib9 in dtīo & abltīo p'li

Forma declinationis tertiæ.

In ſ3ri		
Ntīo hic & hęc & hoc felix		hi & hæ felices & hęc felicia
Gtīo huius felicis		horū & harū & hor felicium
Dtīo hui felici	pl'i	his felicibus
Actīo hūc & hāc felicē & hoc felix		hos & has felices & hęc felicia
Vocatiuo o felix		o felices & o felicia
Abltīo ab hoc & ab hac & ab hoc ce l' ci		ab his felicibus

Eiuſdem declinationis alia forma

	Ntō hic lapis		hi lapides
	Gtō huius lapidis		horum lapidum
In ſꝫri	Dtō huic lapidi	In pl'i	his lapidibus
	Actĩo hunc lapidem		hos lapides
	Vocatiuo o lapis		o lapides
	Ablatĩo ab hoc lapide		ab his lapidibus

Eiuſdem declinationis alia forma

	Ntĩo hoc dogma		hæc dogmata
	Gtĩo huius dogmatis		horum dogmatum
In ſꝫri	Dtĩo huic dogmati	In pl'i	his dogmatibus
	Actĩo hoc dogma		hæc dogmata
	Vtĩo o dogma		o dogmata
	Ablatĩo ab hoc dogmate		ab his dogmatibus

Eiuſdem declinationis alia forma.

	Ntĩo hoc cubile		hæc cubilia
	Gtĩo huius cubilis		horum cubilium
In ſꝫri	Dtĩo huic cubili	Iu pl'i	his cubilibus
	Actĩo hoc cubile		hæc cubilia
	Vtĩo o cubile		o cubilia.
	Ablatĩo ab hoc cubili		ab his cubilibus.

De quarta declinatione. Capitulum nonum. In Singulari.

fructus genu

Quarta dat us rectis. genitiuis us quoqꝫ quintis
Prebet et u recto quem noli flectere primo.
Ternus ui finit. um quartus. ſextus in u fit.

Ju plurali.

Pluralis primus dabit us. quartus quoqꝫ quintus
Y dictis dabimus. ua prebet uum genitiuus.
Ternus ſextus ibus dant. ſed ficus tribus arcus
Ante bus u ſeruant. portuſqꝫ veru ſpecus addam.
Et lacus et partus acus et quercus penus artus.

Forma inflectionis quartæ.

	Ntĩo hic fructus.		hi fructus	hæc genua
	Gtĩo huius fructus		horꝫ fructuū	horꝫ genuum
In ſꝫri	Dtĩo huic fructui	In pl'i	his fructibus	his genubus
	Actĩo hunc fructū		hos fructus	hæc genua
	Vocatĩo o fructus		o fructus	o genua
	Ablatĩo ab hoc fructu		ab his fructib⁹	ab his gēub⁹

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

De quinta Declinatione. Capitulum decimum. In ſingulari.

q Vinta dat es rectis. Sed prebet ei genitiuus.
Et ternis.
Em quartus. quintus dabit es. e ſextus habebit.

In plurali.

Primus plurali dabit es: qui vult ſibi ſubdi
Quartum cum quinto. tribues erum genitiuo.
Tertius et ſextus ſemper formantur in ebus.

Forma quinte declinationis.

In ſgri	Nrio hæc ſpecies.	In plri	hæ ſpecies
	Grio huius ſpeciei		harum ſpecierum
	Drio huic ſpeciei		his ſpeciebus
	Acrio hanc ſpeciem		has ſpecies
	Vocatiuo o ſpecies		o ſpecies
	Ablatiuo ab hac ſpecie		ab his ſpeciebus

De declinatione compoſitorū. Cap. undecimū.

c Onſtans ex rectis/penes hos ambos variabis. Reſpublica.
Non ſic alterutrum delines: nec lepopardum.
Conſtans ex recto ſimul obliquo/variato legiſlator
Ex recti parte: ſed non variabile quodqȝ
biſoli. Conſtans obliquis.

DIS. Breues quas iam tradidiſti declinationū regulas alta mente repoſui. Nunc demū de genere te abſoluas. MA. Gña nominū ſex ſunt. ſcȝ Maſculinū Fęmim Neutrū Cōmune Omne/ pmiſcuū qd & epichenū dicit ſub uno articulo utrūqȝ ſexū importās. & dubiū ſiue incertū. DIS. Penes quid cognoſcit genus nomis? MAG. Penes ſignificatū & terminatões. ut regulę ſequentibns metris concluſę indicant. Ea tamen lege: ut regule gñales a ſpecialibus ſint exceptiones.

De nominū generibus in generali. Capitulū. xij.

a Rs maribus iungat quodcunqȝ virū tibi ſignat pater petrus:
Femineis iungas per que ſignas mulieres. mater. anna
Mancipium neutro dabis: et ſcortum ſociabo.
Cōmuni iunge ſextum quod ſignat utrumqȝ. cœlicola lixa.

i.nomina fluuiorũ menſiũ & ventorũ ſunt gñis maſculini

Que fiunt propria flu.men.ven.pone marina.
Hec dabit arboribus. ſed fructibus hoc ſociamus.
Mas oleaſter erit.dumus et rubus aſſociabis.
Hoc ſiler eſt herba: ſiler hic donat tibi vina.
Hec ſit auelana nux glans caſtanea ficus.
Triplex mobilibus genus ut vult ars ſociamus.

De genere nominum prime declinatio/nis.Capitulum tredecimum.

a manet in prima mulier.des mammona paſca
Neutris.et manna neutrum/mulierqꝫ polenta.
Adria planeta maribus dabis atqꝫ cometa.

De genere noīm ſecunde declinatiōis. Cap.xiiij.

ſomnum Lucar Liber pannus

um neutrum facies.mulierum nomina ſignes.
u R.ſimul us.queqꝫ maribus ſociata ſecunde.
Femina damaſcus/domus/ac humus atqꝫ pa/
Egyptus/vānus et diphtongus/colus alnus. /pyrus
Aluus cum byſſus/eremus/paradiſus/abyſſus/
Porticus/et methodus/ſynodus/nardus/hiacinthus/
Artus cum delus et carbaſus atqꝫ phaſelus/
Coſtus/criſtallus et ciprus/iunge ſmaragdus.
Hoc vulgus/pelagus.quandoqꝫ fit hic paradiſus.

methados methadus

Os grecum ſepe mutatur in us muliebre.

De genere nominū tertie declinationis. Cap.xv.

DICATE neutrum tertie.

Lectio albedo ſiligo.

A verbis cuncta per io. vel nomine ſumpta/
Et nomen do.go.prebens inis ingenitiuo
Dona femineis.Mas ordo cardo teredo
Stellio gurgulio cum margo/pugio iungo.
Vnio cum ſocijs/ut ternio conſociabis.
In reliquis mas o.caro ſed mulieribus addo.

mel fel

L neutrum pone.dic ſal hic et hoc retinere. L
Et ſol mas dices.cui quod fit in an bene iunges.

An

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

Neutrum nomen in en eſto. ſed femina ſiren. En flumen
Mas eſt ren cum ſplen/pectenqꝫ lien vel hymenqꝫ.
Delphin mas eſto. cui quod ſit in on ſociato. In.
Hec ſindon dicas. iunges per que loca ſignes. On.
Que dya ſiue gera componit ſint tibi neutra. dyapaſon
Tantundem neutrum. totidem plurale ſit omne. Em geralogo dion
Ar neutrum ponas: ſed ſit lar cum ſotular mas. Ar calcar
Er ſimul or ſocia maribus. tamen excipe multa. Er aer color
Zinziber atqꝫ piper neutris dabis atqꝫ papauer Er
Sic dicas verber/iter/ uber. iunge cadauer/ cancer p̱ morbo
Vesper/ver/ruder/his ſpinter iungito iuger
Et ſuber/tuber. ſed femina ſit tibi linter.
Hec dicas arbor. hoc equor/cor quoqꝫ marmor ador
Ir pir ſunt neutra: vox gaddir conſocianda. Ir.
Vr neutris iūgas. maribus furfur/lemur addas. Vr
Raro mas murmur. hic et hec vultur quoqꝫ turtur.
Hec dat nomē in as. tamen hic ſit vas vadis et mas. As
Neutrum vas vaſis. huic fas nefas ſociabis.
Eſt creſcens mas es: ſed compos femina merces. Es
Magnes atqꝫ quies ſeges atqꝫ teges. dabit hoc es.
Preter mas verres. tibi cetera ſint mulieres.
Femineis dabis is. hic caulis iunge molaris Is ſedes
Faſcis cum piſcis poſtis fuſtis quoqꝫ vectis.
Ignis cum crinis panis callis quoqꝫ funis
Vnguis cum menſis amnis cum follis et enſis
Anguis cum collis orbis torquis quoqꝫ corbis
Et penis ſentis vermis terriſqꝫ ſementis
Glis gliris/ſanguis puluis vomis lapis axis
Atqꝫ cinis caſſis. canis hic ſimul hec ſociabis.
Finis cum clunis dubio generi ſociabis.
Hic dat nomē in os. Hec glos cos dos. hic et hec bos. Os
Os oris neutris dabis; os oſſis ſociabis:

Et chaos atqꝫ melos argos logos annumerantur.
Tempus ulcus Vs iungas neutro quod oris vel eris genitiuo
Dat. mas eſto lepus. hec des reliquis. dabit hic mus:
Hic dat et hec tibi ſus. hoc virus pus. dat et hic grus.
Neutraqꝫ ſunt ius thus rus. his coniungito crus/plus/
Laus fraus puls pones et hyems inter mulieres.
plebs S ſit femina b vel n p vel r ſibi iuncta:
mens ſcops Iunge chalybs ſerpens maribus: mōs fons quoqꝫ pons/
ars Et partes aſſis. torrens ſeps annumerabis. /dens.
Anceps prebebit dubium: ſit adeps ſociatum.
Stirps bona plantauit ſtirpem qui vina creauit.
iudex E ſuper x tibi dant hic: ſi poliſyllaba fiant.
Hec forfex forpex vibex obexqꝫ ſupellex.
Addis ibex carex. dat hic et hec ve ſilex quoqꝫ cortex.
lex fax Hec iunges reliquis. grex mas qꝫ calix ſociabis:
nox nix Et phornix fenix maſtixqꝫ cilix quoqꝫ varix
nux Et ramix thorax predictis annumerabis.
Pars pedis hic calx dat. hec ſed latomus ſibi iungat.

De genere nominū quarte declinatiōis. Capi. xvj.

V dabitur neutris: eſto cornu tibi teſtis.
fructus Quarte nomen in us dabit hic. dant hec manus idus
Porticus atqꝫ tribus arcus et domus aſſociamus.
Hic tenet hec ve ſpecus: illi penus aſſociemus.

De genere nominū quinte declinationis. Cap. xvij.

Species Facies Femineis ſocia quecunqꝫ dabit tibi quinta.
Hic dabit hec ve dies: dant hi tantūmodo plures:
meridies Si componatur ſemper maribus ſociatur.

De Etheroclitis. Capitulum xviij. MAG.

e Cce paucis admodū regulis nominū genera ſecundū declinationū ordinem tradidimus: preter hec tn̄ ſunt alia noīa q̄ etheroclita .i. diuerſe declinata dicūt: quoꝝ ſcilicet & genus & inflectio diuerſa reperiuntur: e q̄bus magis uſitata ſequētibus regulis enumerantur.

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

Iſta ſolent quarta variari ſiue ſecunda
Cum lauro quercus pinus cornus quoqꝫ ficus
His colus atqꝫ domus penus et lacus atqꝫ tumultus
Ornatus paſſus cantus cetus ſpecus ortus.
Is vel us iſta ſuis dices dare compoſitiuis
Cera/iugum/limus/animus/ſimul arma/bacillus/
Et colus/et annus.
Cum norma/neruum/cum freno/collige cliuum.
Vas vaſis ternam tibi dat: plurale ſecundam.
Dat Ieſus um quarto: reliquis u ſemper habeto.
Dat moyſes moyſi moyſen moyſeqꝫ ſexto.
Vis vires/aſtu/natu/ tantūmodo ſexto:
Ambo duoqꝫ notes. flectaſqꝫ domum ſapienter/
Tolle me/mu/primo numero: mi/mis qꝫ ſecundo:
Eſt iocus atqꝫ ioci/ loca baltheus et locus adde.
Dic raſtrum raſtros. ſic celum. ſic quoqꝫ porrum.
Os vel a dat frenum filum clauſtrumqꝫ capiſtrum.
Topica buccolica ſimul intubus arbutus adde.
Paſcua carbaſus altile pergamus atqꝫ ſupellex.
Dic zizania dicqꝫ georgica rhetoricorum:
Hec primo numero ſunt femina: pluraqꝫ neutra:
Dindima pilea ſupera trenera ſibila iunges
Iſmara gargara menala ſic infernus auerna.
Hec primo numero ſunt maſcula: plura qꝫ neutra.
Dic ſponſalia millia menia dic ſimul exta
Ilia dic arma ſemper pluralia neutra.
Primates proceres vepres maneſqꝫ penates
Artus maiores trene laceſqꝫ mineqꝫ
Plurali maria tantum tu flectere debes.
Plurali numero tantum tu flectere debes
Inducias latebras thermas iduſqꝫ kalendas
Exuuias nonas ferias nugas quoqꝫ ſcholas

imbecillis vl' us inermis vl' us perennis perennus enormis. vel us decliuis vel us.

erus ſ ſubli/ vl'us nimis. us

Excubias et diuicias diras quoqȝ cunas
Stare licet nequeant metro/ tamen hic reſidebunt
Liberi/quirites/facetie/nuptie/nundine/
Inferi cum poſteris et blandicias ſociabis.
Inficias ſic inſidias ſic inferiaſqȝ
Et tenebras opes furias quoqȝ reliquiaſqȝ
Deliciaſqȝ minas ſenteſqȝ chelas phaleraſqȝ
Parcas illecebras nares grateſqȝ foreſqȝ
Q uis Venetias thebas athenas conſimileſqȝ.
Omnis Que querunt que diſtribuunt referuntqȝ negantqȝ/
Alter Infinita quoqȝ caſu caruere vocante.

DIS. Num & plura ſunt huiuſce ordinis nomina? MAG. Sunt & quidem multa. ut Q uiſquiliæ Exquiliæ: exequiæ: manubiæ: induuiæ. Sed ea oĩa ponere ſuperuacaneũ viſum eſt: cum ex his plurima apud antiquiores recentioreſve & in caſibus & numeris reperiant̃ quibus ab aliis carere tradita ſunt. ea quoq̃ quæ ſupra tradidimus pluralia/nonnunq̃ in ſingulari ſunt reperta. relictis igitur his: ſpeciem ultimum nominis accidens videamus.

De Specie. Capitulum: xix. MAG.

Species S Pecies nominũ duplex eſt: ſcȝ primitiua & deriuatiua. DIS.
q Q uæ nomina dicuntur primitiuę ſpeciei? MAG. Q uę a nullo deriuantur. ut pater mater. DIS. Q uæ ſunt deriuatiuę ſpeciei? MAG. Illa q̃ ab aliis deriuantur. quod cũ fiat multis modis: nõ tam neceſſariis q̃ variis: ego tibi ſolum de comparatiuis patronymicis & verbalibus utilioribus dicere p̃tendo. Et primo.

De Comparatione. Capitulum. xx. DIS.

cõparatio Q uid eſt comparatio? MAG. Eſt rei ad rẽ aſſimilatio. DI.
q Q uibus nominibus accidit cõpatio? MAG. Adiectiuis dũtaxat: quoꝝ ſignificatũ põt augeri aut minui. quoꝝ ſcȝ vulgari additur noch vl' aller. Nam compatiuus p noch: & ſuplatiuus per aller vulgarizandus eſt. Nonnunq̃ vero propria appellatiue capta cõparantur (& ſi improprie) ut nero neronior. Salomon ſalomonior.
cõparationis grad⁹ DIS. Q uot ſunt comparationis gradus? MAG. Tres. Poſitiu⁹ comparatiuus & ſuperlatiuus. DIS. Ad horum formationes perge? MAG. Poſitiuus a nullo formatur ſed alij formant̃ ab eo. DI. Q uomodo? MAG. Nam omnis poſitiuus aut eſt ſecundę declinationis aut tertię. Si igitur poſitiuus fuerit ſecundę declinationis: cõparatiuus format̃ a gtĩo ſingulari addẽdo or in fęminino & maſculino

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

vel us in neutro. Et ſuperlatiuus addēdo s/& ſimus. ut docti doctior
doctius doctiſſimus. Omnis itaq; ſuplatiuus in ſimus p duplex ſſ ſcri
bitur. Si autē poſitiuus terminat̃ in er: ſuperlatiuus fit a noīatiuo p ad
ditionē rimus. ut niger nigerrimus. Omnis ſuplatiuus in rimus r ge
minat/dempto plurimus. Excipiũtur bonus melior optimus. Malus
peior peſſimus. Paruus minor minimus. Magnus maior maximus.
Multus plus (in neutro tantum) plurimus. Celſus celſior ſummus.
Dexter dexterior dextimus. Siniſter ſiniſterior ſiniſtimus. Beniuolus
beniuolentior beniuolentiſſimus. Maliuolus maliuolentior maliuolē
tiſſimus. Simili modo cōpoſita a facio. ut mirificus magnificus. Sic &
cōpoſita a loquor. ut doctiloquus: breuiloquus vaniloquus. Amicus
amicitior amaciſſimus. Sic pudicus & impudicus. Omnis compara/
tiuus in tior vel in tius t ſeruat: ſi poſitiuus t habeat. ut fortior fortius
aut c ſi poſitiuus habeat c. ut fęlicior fęlicius. Si vero poſitiu9 fuerit ter
tię declinationis: tunc comparatiuus format̃ a datiuo addēdo or & us
ut forti fortior fortius. Et ſuperlatiuus a genitiuo addēdo ſimus. ut for
tis fortiſſimus. Cum vero poſitiuus terminatur in r/ſuperlatiuus fit a
noīatiuo p additionē rimus. ut ſaluber ſaluberrimus. Excipiũtur iu/
uenis iunior/ſenex ſenior/adoleſcens adoleſcentior abſq; ſuperlatiuo
vetus veterior veterrimus. diues ditior (a dis ditis) ditiſſimus. Facilis
facilior facillimus. Sic agilis agilior agillimus. gracilis: humilis: ſimi/
lis & ab his cōpoſita. ut difficilis diſſimilis. quę oīa habent duplex ll in
ſuperlatiuo. Item ea quæ in eris terminantur & in neutro in e/ſeruant
regulam eorũ quæ in r terminantur. ut Celeber bris bre celeberrimus.
Excipiuntur in utraq; declinatione noīa in us vel is terminata habētia
vocalem ante us vel is. ut pius/dubius/egregius/tenuis/ arduus &c.
quę omnia comparatiuũ ꝓpter nimiũ vocalium hiatum non habent.
Sed ꝓ eo poſitiuum cum aduerbio magis ſumunt. ut magis dubius
magis arduus &c. Horꝝ tñ cōparatiui qñq; inueniuntur/ ocyor ocyſſi
mus ſine poſitiuo. nequā nequior nequiſſimus. Nec lateat ab aduer/
bijs qbuſdā & p̃poſitionibus ꝓ aduerbijs poſitis/cōparatiuũ & ſuper
latiuum cadere. ut ab extra exterior extremus. Supra ſuperior ſupre/
mus. Intra interior intimus. Citra citerior citimus. ꝓpe propior ꝓxi/
mus. Proximior vero a ꝓximus eſt: q̊d coniunctũ ſignificat. Ante an
terior ſine ſuperlatiuo. Pridē prior primus. Vltra ulterior ultimus. In/
fra inferior infimus. Poſt poſterior poſtremus. Et a verbo detero de
terior deterrimus. Irregularitatē comparationis quo ad ſignificatum
vulgarizando gradus facile depræhendes.

De Patronymicis. Capitulũ. xxi.

DIS. ſ Atis lucide de gradibus cōparationis diſſeruiſti de patronymi/
cis ſi qd habes in mediũ deducas. MA. Nomē patronymicũ
dicimus/ quod a ꝓprijs nominibus patrũ auorꝝ fratrũ locorũ

Patrony/
cum

ve deriuatum ſignificat cum genitiuo ſui primitiui filiũ vel nepotem filiam vel neptim: aut certi loci gentem. DIS. Harum quæſo formationes ſilentio haud prętereas. MAG. Omne patronymicum terminatur aut in des: is as vel ne.

In Es

Patronymicum in des fit a noĩe declinationis
- Primę a genitiuo mutando e in a & addẽdo des. ut Aeneę Aeneades. Anchiſæ Anchiſides. Vſu tamen dicitur Anchiſiades.
- Secundę a genitiuo q terminatur in
  - I & fit patronymicũ corripiẽdo i & addendo des ut Priami Priamides.
  - II duplex. & fit patronymicũ mutãdo ultimũ i in a: & addendo des ut Menetius Menetij Menetiades.
  - Ei. fit patronymicũ mutãdo ei in i longã & addendo des. ut Pelei Pelides Tidei euphonię cauſa Titides facit.
- Tertię a datiuo addẽdo des. ut Neſtori neſtorides a Neſtor. Inuenitur tñ Scipiades ꝓ ſcipionides.

Et hæc omnia ſunt maſculini gñis & primæ declinationis. ut Anchiſes. Nonnulli tñ ipſa in datiuo & ablatiuo plĩbus ĩ ibus finiũt. Patronymica in is vel as fiunt a patronymicis in des ſubtracta de/ſyllaba. ut priamides priamis: virgiliades virgilias. Dicĩ tñ eneis ꝓ eneas: & peleis ꝓ pelis. Sic poetę nõnunq̃ patronymicis ſyllabas addunt/demũt aut mutãt. Hæc oĩa ſunt gñis fęminini. & eorũ declinatio tradita eſt in ternoĩa tertię declinationis. Patronymica in ne: quę rarius reperiunt fiunt a gtĩo ꝑ additionẽ ne. ut adraſtus adraſtine. nereus nerine. mutãdo ei in i. & ab acriſius acriſione dicĩ vel acriſine. Omnia habẽt i vel o ante ne: & ſunt gñis fęminini. Et declinãtur ut gręcã in e q̃ in oĩbus caſibus habent e dempto gtĩo q habet es. Et actĩo q habet em vel en. Et tñ de patronymicis: ſine gręcæ qppe litteratura taliũ & formatiões & inflectiones ſcđm ꝑciſionẽ intelligi nequeunt. verbalia videamus.

(Margin: Is — In as — In Ne)

De Verbalibus. Capitulum. xxij. DIS.

Nomen vetbale

Omen verbale quod dicis? MAG. Quod deſcẽdit a verbo cũ quo & ſimilitudinẽ ſignificatiõis retinet. DIS. Per quẽ modũ fit talis verbaliũ a verbis deſcẽſus? MAG. Per modũ multiplicẽ: eo ꝙ verbalia ſunt diuerſa. Quædã eñ terminãtur in or: & deſcendunt ab ultimo ſupino mutata u ĩ or. ut doctu doctor. Et hæc de ſe formãt verbalia in trix: ꝑ mutationẽ tor in trix. ut doctor doctrix Excipitur nutrix qđ ſcđm hãc regulã eſſet nutritrix. Sed verbalia ĩ ſor ſimiliter formantur ab ultimo ſupino mutãdo u in or. ut luſu luſor. nec de ſę formant verbalia in trix/præter tonſor quod format tonſtrix & expulſor expultrix. Verbale autẽ quod in us terminatur quartę declinationis. ſimiliter ab ultimo ſupino deſcẽdit addita s littera. ut viſu

(Margin: Or — Trix — Sor — Vs)

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

viſus. Sed verbale in io finitũ: deſcendit ſimiliter ab ultimo ſupino mu tata u in io. & ſcribitur per t. ut lectu lectio. Excipiuntur verbalia ver borum primę coniugationis q̃ habẽt in ſupino itũ vel ctum: nam talia non terminant̃ in itio vel ctio: ſed atio ut vetatio/ p̃ſtatio/ cubatio/ do matio/ ſonatio/ donatio/ crepatio/ fricatio/ ſectio/: tñ frequẽtius repe ritur q̃ ſecatio. Sed verbale in tiuus/ mutat u ultimi ſupini in i: & aſſu mit uus. ut amatiuus. Verbale in men fit a ſc̃da pſona pñtis indicatiui mutando s in men. ut regimen. a rego regis. cui ſi addit̃ tum fit re/ gimentum. ſic documen documentũ &c. Verbalia antẽ in ax/ ab eadẽ ſecunda perſona deſcẽdunt mutãdo ultimã ſyllabã in ax. ut voro vo ras vorax. Similit̃ fit de ṽbalibus in ex. ut rex lex latex. Verbalia autẽ in bilis mutãt ſecũdę pſonę ultimã litterã in bilis. ut amabilis. Ea tñ q̃ ſunt ſecuudę inflectionis mutant e in i. ut docibilis pro docebilis &c. Io Tiuus Men Mentum Ax Ex Bilis

De Pronomine. Capitulum. xxiiij. DIS.

P Ronomẽ quid eſt? MAG. Pars orationis q̃ pro ꝓprio noĩe uniuſcuiuſq; rei ponit̃ & certã ſignificat perſonã. DIS. Ob id ergo ꝓnomẽ dicitur eo q̃ ꝓ noĩe ponit̃? MAG. Sane q̃dẽ infers. DIS. Superflua eſt hęc pars orationis cũ loco eiꝰ/ noĩe ꝓ quo ponitur uti poſſumus. MAG. Argumentũ hoc tu ipſe ſolues ſi cau ſas inuentionis ꝓnominis aĩaduerteris. DIS. Quas igitur ob cau/ ſas inuentum eſt ꝓnomen? MAG. Duas ꝓpter cauſas/ neceſſitatẽ videlicet & cõmoditatẽ. DIS. Neceſſitatẽ oſtende. MA. Naʒ cũ omnia noĩa ex ſupradictis ſint tertiæ perſonæ: demptis vocatiuis qui ſunt ſecũdę pſonæ/ cũ verbis primę aut ſecũdę perſonę conſtrui non potuere: neceſſe ergo fuit reperire ꝓnomina primę & ſecundę perſõ nę quæ huiuſcemodi defectũ ſuplerent. DIS. In hoc argumentum meũ ſolutum eſſe intelligo: cum loco ꝓnoĩs primę pſonę: nomẽ pro quo ponitur: poni poſſit minime. Sed de cõmoditate quid ſentias ex plana. MAG. Cum eiuſdem rei in oratione ſepius mentionẽ facere placuerit/ loco noĩs eius/ cõmode pronomine utimur: ne eiuſdẽ noĩs repetitio crebra/ legentibus aut faſtidiũ aut dubium ingerat: dicentes Aiax venit ad Troiã: & idẽ fortiter pugnauit. potius q̃ Aiax venit ad Troiã & Aiax fortiter pugnauit. DIS. Poſſunt ne ꝓnoĩa certo cõ/ pręhẽdi nũero? MA. Poſſunt. DIS. Quot ſunt? MAG. Quin decim ſcʒ ego tu ſui ille ipſe iſte hic is meus tuus ſuus noſter veſter no ſtras & veſtras/ cũ ſuis cõpoſitis & cõdeclineis: quoꝝ duo ultima gẽ tilia dicta ſunt: eo q̃ gentẽ ſignificent. ut noſtras: id eſt de noſtra gente DIS. Quomodo dlfferunt pronomina inter ſe? MAG. Quia quędam ſunt relatiua: quędã demonſtratiua. DIS. Quæ ſunt re latiua? MAG. Quæ ad p̄dictę rei memoriã nos remittũt (ut ſunt is ſuus ipſe & ſui.) Reliq̃ omnia demonſtratiua ſunt: quia per ipſa ali/ quid demonſtramus. Ille vero utrunq; explet officium: pro quoꝝ facilio ri memoria hoſce accipe verſus. Is ſuus ipſe ſui referunt: ſed cę

ꝓnomen — quare ꝓ/ nomẽ in/ uentum — ꝓpter ne ceſſitatem — ꝓpter cõ moditatẽ — q̃ndecim ſunt ꝓno mina — pronomina gentilia — ꝓnomina relatiua demõſtra tiua

tera monſtrant. Ille refert monſtrat/non facit hoc aliud. Solet & ipſe
nonnunq̃ diſcretiue reperiri. ut finis in ipſo exordio cogitandus eſt.
accidentia DIS. Pronomini quot accidunt? MAG. Septem ſcilicet: ſpecies
pronoīs numerus/figura/perſona/genus/caſus/& declinatio. DIS. Spe/
cies pronominum quot ſunt? MAG. due primitiua & deriuatiua
DIS. Quæ & quot ꝓnomina ſunt primitiuę ſpeciei? MAG.
ꝓnoīa pri Octo ſcꝫ ego tu ſui ille ipſe iſte hic is. Reliqua ſeptem ſunt deriuatiuę
mitiua ſpeciei: quia a tribus primis diriuātur. DIS. Per quem modum?
deriuatiā MAG. A genitiuo ſingulari mei. fit meus mea meū. a genitiuo plu
rali noſtrū vel noſtri. fit noſter noſtra noſtrū & nrās. Et a gtīo ſingula
ri tui: fit tuus tua tuum. & a genitiuo plurali veſtrū vel veſtri: fit veſter
veſtra veſtrū & veſtras. Et a genitiuo utriuſq; numeri ſui: fit ſuus ſua
ſuum. Et hæc deriuatiua pſonas duplices poſſidentis ſcꝫ & poſſeſſi im
portant ratione cuius quædam a Donato dicuntur ex utraq; parte
(poſſidentis ſcilicet & poſſeſſi) ſingularia. ut meus tuus ſuus. Quędā
vero pluralia ex utraq; parte. ut noſter & veſter. quod quidem de reſi
gnata intelligitur cum utrobiq; vox ſit ſingularis. DIS. Numeri ꝓ
Numerus nominū quot ſūt? MAG. Duo: quēadmodum in noīe dictū eſt. ſui
Perſona tamē utriuſq; numeri eſt. DI. Perſonæ ꝓnominū q̊t ſunt? MA.
tres: ſcꝫ prima ſecunda & tertia. DIS. Quot & q̃ pronomina ſunt
primę perſonę? MAG. Vnum ſcꝫ ego cū ſuis cōdeclineis. DIS.
Quot ſunt ſecundę perſonę? MAG. Vnum ſcꝫ tu/cū ſuis condecli
neis/& omnibus vocatiuis. DIS. Quæ & quot ſunt tertię pſonę.
Figura MAG. Omnia alia. DIS. Figuræ ꝓnominū q̊t ſunt? MAG.
ꝓnoīa cō Duę: quēadmodū de noīe dictū eſt. Sed hoc te ſcire volo: ꝓnoīa nō
ponuntur nunq̃ i recto cōponi. ut iſtic iſtec iſtoc ab iſte & hic &c. Egoipſe tuipē
in recto Idem ex is & demū: a q̊ identidem quod aliqñ aduerbiū eſt. & freqn Idem
in obliq̊ ter ſignificat. Aliqñ vero pronoīa in obliquo cōponuntur. ut meme/ Identic
tete/ſeſe/q̃ accuſatiui & ablatiui caſus ſunt. Seſe vero utriuſq; numeri
eſt. Eccum eccam eccos eccas: ab ecce & eum eam eos eas: pro ecce eū
eam: ecce eos eas. Ellum ellā ellos ellas. ab ecce & illum illos illas illā
Dicimus & meiipſius tuiipſius ſuiipſius: meipſum teipſum ſeipſuꝫ &c.
Sunt pterea ſyllabę quędam q̃ pronominibus adijciuntur. ut met/te
ce/pte. DIS. Quibus pronominibus adijcitur met? MA. Ego met
& ſuis obliquis. ut egomet meimet &c. Similiter obliqs tu. demptis tñ
genitiuis pluralibꝫ. ut tuimet tibimet: additur & ſui. ut ſuimet ſibimet
ſemet. Et quandoq; pronominibus tertiæ perſonæ. ut ipſemet. DI.
Quibus pronominibus additur te? MA. Huic ꝓnomini tu. ut tute Te
cui poſtea addit̄ met. ut tutemet. in ntīo & vtīo ſolum. DIS. Qui
bus autem adijcitur ce? MAG. Omnibus caſibus pronoīs hic hęc Ce
hoc in ſ deſinentibus. ut huiuſce hoſce haſce hiſce dicimus & illiuſce
iſtiuſce. & Therentiꝰ illācine protulit. DIS. Quibus pte adijcitur Pte
MAG. His qnq; ablatiuis mea tua ſua noſtra veſtra, dicēdo meapte

tuapteſuapte noſtrapte & veſtrapte.inuenitur & ne pronominibꝰ in/ Ne.
terrogatiue addita.ut hoccine eſt humanũ factũ? id eſt hoc ne? Simi/
liter & iſtis dictionibus quis & qui(quas Donatus inter pronoīa po/
ſuit)varie ſyllabę adiiciuntur: De quibus hæc nota metra. Cum quis Quis &
nãq; piam ſine qui coniunge putaſquã. Dã vis cũq; libet: q ſine qs re Qui
tinet.ut quiſnam? q̃nã? quodnã vel quidnam: quiſq; quęq; quodq;
quiſpiam quępiam quodpiã vel quidpiã. Quiſputas quęputas q̊d/
putas. Quiſq; quęq; quodq; vel qdq;. Quidã quędã q̊ddã vel qd/
dam in neutro per dd duplicatum. Quiuis quęuis quoduis vel quid
uis. Quicunq; quęcunq; quodcunq;. Quilibet quęlibet quodlibet
vel quidlibet. Componitur & unus cum quiſq; dicendo unuſquiſq;.
& quis cum ſi.ut ſiquis. cum ne.ut nequis. cum alius. ut aliquis/cum
re.ut reliquis/cum nũ.ut numquid/cum quis.ut quiſquis quęq; q̊d/
q;. cum en.ut enquis enqua enquod vel enquid. DIS. Genera pro
nominũ quot ſunt? MAG. Quinq; ſcilicet maſculinum/fœmini/
num/neutrum/cõmune/& omne. DIS. Quæ pronomina ſunt
maſculini generis? MA. Ille ipſe iſte hic is noſter veſter meus tuꝰ &
ſuus. DIS. Quæ ſũt fęminini generis? MAG. Illa ipſa iſta hęc
ea noſtra veſtra mea tua ſua. DIS. Quæ ſunt neutri generis?
MAG. Illud ipſum(nec dicitur ipſud. antiquitus em̃ dicebat̃ ipſus
ipſa ipſum)iſtud hoc id noſtrnm veſtrum meum tuũ ſuum. DIS.
Quæ ſunt cõmnnis generis. MAG. noſtras & veſtras. DIS.
Quæ ſunt omnis generis? MAG. Ego tu ſui. DIS. Caſus ꝓno Caſus
minũ quot ſunt? MA. Sex: qui & noīm tñ Quattuor exceptis pro
noīa nulla vocabis.tu meus & noſter noſtras hęc ſola vocant̃. DI.
Declinationes ꝓnoīm q̊t ſunt? MAG. Hæ quæ ſequuntur. Scien/ declinatio
dum tamen pronominibus in declinando articularia non p̄poni.

Ego mei vel mis mihi me a me		non nrm̃ vel nrĩ nob̃ nos a nob̃
Tu tui vel tis tibi te o tu a te	In plĩ	vos vrm̃ vel vrĩ vobis vos o
Sui ſibi ſe a ſe		Sui ſibi ſe a ſe. (vos a vobis
Ille illius illi illum ab illo		Illi illoꝝ illis illos ab illis
Illa illius illi illam ab illa	In plĩ	Illæ illarum illis illas ab illis
Illud illius illi illud ab illo		Illa illorum illis illa ab illis

Simili modo declinatur Ipſe ipſa ipſum. Iſte iſta iſtud.

Hic huius huic hunc ab hoc.		hi horum his hos ab his
Hæc huius huic hanc ab hac	In plĩ	hæ harum his has ab his.
Hoc huius huic hoc ab hoc		hæc horũ his hæc ab his
Is eius ei eum ab eo.		* ei eorum eis eos ab eis
Ea eius ei eam ab ea	In plĩ	Eę earum eis eas ab eis
Id eius ei id ab eo		Ea eorum eis ea ab eis

hi & his p̃ ſimplex i & hæ per ſimplex ę ſcribitur

* q̊d ii dici deberet. Similiter & in datiuis & ablatiuis pluralibꝰ iis unũ
idem in nominatiuo plurali habet iidem in datiuo & ablatiuo eiſdem
vel iiſdem.

Meus mea meum Tuus tua tuū Suus ſua ſuum declinantur ſicut
albus alba album. Excepto ꝙ meus habet in vocatiuo mi.
Noſter noſtra noſtrum Veſter veſtra veſtrum declinantur ſicut ni/
ger nigra nigrum. Noſtras & veſtras declinantur ſicut ciuitas.
Quis vel qui cuius cui quem a quo vel a qui
In ſꝫri Quæ vel qua cuius cui quam a qua vel a qui
Quod vel quid cuius cui quod vel quid a quo vel a qui
Qui quoꝝ quis vel quibus quos a quis vel a quibus.
In pl'i Quæ quarū quis vel quibus quas a quis vel a quibus
Quæ vel qua quoꝝ qs vel qbus q̄ vel q̄ a quis vel a qbus.
Sic & eoꝝ compoſita p̄ter qſquis in noīatiuo/qdquid in accuſatiuo
& quoq̊ in ablatiuo. Siqs reliquis aliquis nūquis in fęminino in noīa
tiuo habent a. ut ſiqua reliqua nūqua &c. Iſtic iſtec iſtoc declinātur ſo
lū in caſibus ubi c retinent dempto datiuo ſingulari. hic & hęc noſtras
veſtras & hoc noſtrate veſtrate. genitiuo huius noſtratis veſtratis: ſi/
cut nomina tertię declinationes in as.

	Eccum	Eccos	Ellum	Ellos
In ſꝫri	in pl'i	in ſꝫri	in pl'i	
	Eccam	Eccas	Ellam	Ellas

Hæc de pronomine conſequens eſt ut verbum percurramus.

Verbum

De Verbo. Capitulum. xxiiij. DIS:

Quid eſt verbū? MAG. Eſt pars orationis cū tp̄ibus & modis
ſine caſu agere aliquid/aut pati/aut neutrū ſignificans. Dicta
eſt autē hęc pars orationis, verbum: eo ꝙ aere verberato lingua
formeť. DIS. Ea ratione omnis pars oratiōis verbū dici ſolet. MA
Sane quidē hęc tamē pars oratiōis per excellentiā ſibi hoc nomē ven/
dicabit: quia eo frequentius utimur cū ſine verbo perfecta cōſtitui nō
poſſit oratio. Eius autē naturam nō tam definitiōe q̄ diuiſione cogno
verba ſub ſcemus. Vnde oē verbū aut eſt ſubſtantiuū/vocatiuū/vel adiectiuū.
ſtantiua Et rurſus ꝟba ſuſtantiua tria ſunt: ſcꝫ ſum fio & exiſto. Vocatiua qnqꝫ
vocatiua ſunt ſcꝫ nūcupor appellor vocor nominor & dicor. Reliq̄ ꝟo oīa adie
ctiua ſunt. Ex qbus tn̄ aliq̄ ſil'em vim hn̄t cū ſubſtātiuis & vocatiuis
de qbus infra. Et amplius adiectiua ſunt duplicia: ſcꝫ pſonalia & im/
perſonalia. DIS. Quæ ꝟba ſunt pſonalia? MA. Quæ in pn̄ti in
pſonalia dicatiui teminanť in o vel in or (defectiuis & anormalis exceptis de
verba quibus infra) ut amo/loquor/ & coniuganť p tres perſonas. Et hæc
actiua rurſus ſunt duplicia ſcꝫ actiua & neutra. Actiua quidē oīa ſūt quibus
conueuienter addi poteſt ille accuſatiu9 Ioannē. & poſūt vulgariꝫari p
wird. ut amo Ioannē/ſequor Ioannē/amor ich wird lieb gehebt/ſe
Neutra quor ich wird nachgeuolgt. Neutra ꝟo ſunt qbus accuſatiu9 Ioannē
addi nō pōt: nec vulgare wird recipiūt. ut ſto/luctor. nō em̄ dicimus
ſto Ioannē/luctor Ioannē. DIS. Quæ ſunt impſonalia? MA.
impſona. quę in pn̄ti indicatiui terminanť in tur vel in t. Et ſolū in tertijs pſonis

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

coniungantur ut ſtatur/accidit/Hęc autē ruſus diuerſa ſunt:quia oīa
impſonalia in tur ſunt paſſiua:& vulgarizant per man.ut ſtatur man
ſtat/vel es ıvirt:ut ſtatur es ıvirt geſtanden. Sed impſonalia in.t.ſunt
actiua.& vulgarizantur per es/ ut licet es zimpt. Excipiunt impſona
lia in.t.q̄ deſcendūt a facio:cū cōponit cum alijs dictionibus q̄ ꝑpōe
ut bene fit/ſatis fit/male fit quę paſſiua ſunt. DIS.a quibus verbis
deſcenduntimpſonalia. MAG.ab actiuis/neutralibus/tm̄ dempto
miſeret.q̊d venit a verbo deponētali miſereor. DIS. Verbo quot
accidūt? MAG. octo ſcʒ genus:numerꝰ:figura:tempus:pſona:mo *Vbi accn̄a*
dus:cōiugatio:& forma. DIS.Gn̄a verborū q̊t ſunt? MAG.quī
q̧.ſcʒ actiuū:paſſiuū:neutrū:cōmune:& depōnēs. DIS.quod ver
bū eſt actiui gn̄is? MAG.quod terminat in o & accipiēs r facit ex ſe
paſſiuū ut amo/amor. DIS.q̊d verbū eſt paſſiuū? MAG.q̊d ter
minat in or/& dempta lr̄ā r redit in ſuū actm̄.ut amor/amo. DI.q̊d
verbū eſt neutrū? MAG.q̊d terminat in o:nec pōt accipe r & facere
ex ſe paſſiuū.ut ſto/ſtor nō dicit.& hęc ſunt aut neutra pura.ut ſto/aut
ſubſtantiā:ut ſum(q̊d ſolū nō terminat in o)Aut neutro paſſiua:ſic di
cta quia in ptō & tpibus formatis inde habent vocē paſſiuā.in pręſen
ti tm̄ & inde formatis neutralē ſeruant inflectionē.ut ſunt audeo cum
ſoleo fio quoq̧ gaudeo fido.prādeo mereo p̄dictis ſimul annumera
bis/aut paſſiua neutra.Sic dicta qa ſub voce neutrali paſſiuā habent *paſſiuum*
ſʒcationē.ut ſunt vapulo veneo exulo fio. DIS.quod verbum eſt *neutrum*
cōe? MAG.q̊d in or deſinit/nec r dimittit:actionē & paſſionē ſigni
ficans.ut ſunt largior experior veneror moror oſculor hortor.cri/
minor amplector interpretor hoſpitor adde. DIS.quod verbū eſt
deponens? MAG.q̊d in or deſinit/nec r dimittit actionē vel paſſi
onē ſignificās.ut luctor loquor & ſilia. DIS.numeri verboꝝ quot
ſunt? MA.de nūero & figura verboꝝ dicendū eſt ut in noīe. DI. *numerus*
Tpa verborū quot ſunt? MAG.quinq̧ ſcʒ.pn̄s ptm̄ impfectū ptm̄
pfectum:ptm̄ pluſq̧pfectū:& futurum. DIS.pſonę verboꝝ quot *tempus*
ſunt? MA.tres.ſcʒ.prima:ſecūda:& tertia. DIS.modi verborum
q̊t ſunt? MA.quinq̧ ſcʒ.indicatiſ:impatiuꝰ:optatius:cōiunctius:
infinitiuus.q longe ab impſonali differt.Ille em̄ ſine verbo adiuncto
pfectū ſenſuʒ nō gn̄at:ſed verbū impſonale.ut amare & amat. DI.
Cōiugatiōes verboꝝ quot ſunt? MAG.Cōiugatiōes verbo ū regu *cōiugatio*
lares ſunt q̄ttuor ſcʒ prima:ſecūda:tertia:& quarta. DIS.quod ver
bum eſt primę cōiugatiōis? MA.quod habet a longā an̄ re in infi
nitiuo:vel ri:ut amare/amari. DI.Quod verbum eſt ſecūdę con
iugatiōis? MA.quod habet e longam ante:re:vel:ri:in infinitiuo. *ſecunda*
ut docere:doceri. DIS.Quod verbū eſt tertię cōiugatiōis? MA
quod habet e breuem ante:re:in infinitiuo:vel i ſolam ſine r.ut legere
legi. DIS.Quod verbū eſt quartę cōiugatiōis? MA.quod ha/
bet i longam ante re vel ri in infinitiuo.ut audire:audiri.hoc autem *quarta.*

facilius deprẹhendes ſi uniuſcuiuſqꝫ cōiugationis formam cum regulis mox ſubiungendis memoriẹ repoſueris, prẹterita & ſupina (quẹ magis variant) ſecundū regulas formabis. Et quinqꝫ tempora a tenore pteriti deriuabis, unde Ram ſem rim ro ſe formabit prẹteritumqꝫ.

De prima coniugatione Regule. Capitulum viceſimumquintū. De Preteritis.

X as fac aui. preter dedit et ſtetit a ſto.
amaui. e Et cubui/plicui/micui/fricui/ ſecuiqꝫ
Et domui/ſonui/tonui/crepui/vetuiqꝫ/
Iuuo Cum iuui/laui/necui/dic atqꝫ necaui.
lauo Datqꝫ xui nexo. cubui dic atqꝫ cubaui.
neco Aui dimico dat vel ui: ſic increpo format.
cubo Aui preteritum plico dat cum nomine iunctum: m̃tipl
Hoc ſine prebet ui: tamen et reperitur in aui.
Confrico cum reſero: formantur ſepe per aui. replico
Stoqꝫ ſtitiqꝫ ſtitum dat natis: excipe circum. circūd
resto

Nota Do cum compoſitis huius inflectionis, corripit da, ut circundare; media correpta, peſſundare; venundare.

De Supinis

amatum Aui preteritum semperqꝫ ſupinat in atum:
Sed lauo dat lotum/ iuuo iutum/ potoqꝫ potum/
Doqꝫ datum dat/ ſtoqꝫ ſtatum/ nexo quoqꝫ nexum.
Sonitum Quod dat ui dat itum. frictum/ ſectum quoqꝫ nectum.

De Supinis deponentalium.

Luctor luctatum Atum prima dabit per deponentia ſemper.

Forma Primæ coniugationis in Actiuo

In Indicatiuo

	Prẹſenti Amo amas amat		Amamus amatis amant
	ptō impfecto amabā bas bat		Amabamus amabatis bant
In ſīri in	ptōpfecto amaui uiſti uit.	In pl̃i	Amauimus uiſtis erūt vel ere
	ptōpluſqꝫpfecto amauerā as at		amaueramus eratis erant
	Futuro Amabo amabis bit		Amabimus amabitis bunt

In Imparatiuo

In ſīri in	Pñti ama & caret prima pſona		amemus amate ament
	Futuro amato tu amato ille	In pl̃i	amemus atote anto vl̃ antote

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

In Optatiuo utinam

ſ;ri in: pn̄ti & ptō ī perfecto amarē ares aret — In pl'i: amaremus etis ent
ptō pfecto & pluſq̄ amauiſſē ſſes ſſet — amauiſſemus etis ent
Futuro amem ames amet — amem⁹ ametis ament

Signa optatiui q̄/ut/q̄tenus/ne

In Coniunctiuo Cum.

Preſenti amem ames amet — amemus ametis ament
ſ;ri in: ptō īpfecto amarem res ret — In pl'i: amaremus amaretis amarent
ptō pfecto amauerim ris rit — amauerimus eritis amauerīt
ptō pluſq̄ amauiſſem ſſes ſet — amauiſſemus uiſſetis uiſſent.
Futuro amauero ris uerit — amauerimus ueritis uerint

Signa cō iunctiui cū/dum/qm̄/ niſi/ ſi/ q̄uis/ licet/ q̄ q̄: donec priuſquā.

In Infinitiuo qui eſt ſine numeris & perſonis.

In præſenti & preterito impfecto amare: p̄to pfecto & pluſq̄ pfecto amauiſſe. Futuro amatum ire vel amturum eſſe.

Verbum Imperſonale.

In idicatiō ī:
preſenti amatur
preterito imperfecto amabat
ptō perfecto amatum eſt vel fuit.
preterito pluſq̄/amatum erat vel fuerat
Futuro amabitur.

īpatiuo ī:
Præſenti ametur
Futuro amator.

Optatiuo utinā in:
Preſenti & ptō impfecto amaretur
ptō pfecto & pluſq̄/amatū eſſ; vel fui.
Futuro amaretur

In Coniunctiuo cū ī:
Preſenti ametur
preterito imperfecto amaretur
preterito perfecto amatū ſit vel fuerit.
preterito pluſq̄/amatū eſſet vel fuiſſet.
Futuro amatum erit vel fuerit.

Infinitiuo in:
Preſenti & preterito imperfecto amari.
ptō pfecto & pluſq̄/ amatū eſſe vl' fu.
Futuro amatum iri

Gerundia amandi amando amandū.
Supina amatum amatu.

Participia:
Preſens amans
Futurum amaturus.

Forma primæ coniugationis in Paſſiuo.

In indicatiuo

In ſ3ri in
Pręſenti amor amaris vel amare amatur.
prõ impꝑfecto amabar amabaris vel amabare amabatur.
ptõ ꝑfecto amatus ſum vel fui/ es vel fuiſti/eſt vel fuit.
ptõ pluſq̄.amatꝰ erã vł fuerã eras vel fueras erat vel fuerat
Futuro amabor amaberis vel amabere amabitur.

In pl'i in
Pręſenti amamur amamini amantur
pręterito imperfecto amabamur amabamini amabantur.
ptõ ꝑfecto amati ſumus vel fuimꝰ eſtis vel fuiſtis ſunt &c.
ptõ pluſq̄.amati eramꝰ vel fueramꝰ eratis vel fueratis &c.
Futuro amabimur amabimini amabuntur.

In imparatiuo

[I]n ſ3ri in	Pręſenti amare ametur. Futuro amator tu amator ille	In plurali	Amemur amemini amentur. amemur amaminor amãtor.

In optatiuo utinam

In ſ3ri in	Pñti & ptõ ĩpfecto amarer eris &c.	amaremur emini amarentur.	In pl'[i]
	ptõ ꝑfecto & pluſq̄.amatꝰ eſſẽ &c.	amati eſſemꝰ vel fuiſſemus &c.	
	Futuro amer eris vel ere etur	amemur amemini amentur.	

In coniunctiuo cum

In ſ3ri in	Pręſenti amer eris vel ere etur.	amemur amemini amentur.	In pl'[i]
	ptõ ĩpfecto amarer eris vel ere etur	amaremur amaremini rentur.	
	ptõ ꝑfecto amatꝰ ſim vel fuerim &c.	amati ſimus vel fuerimus &c.	
	ptõ pluſq̄.amatꝰ eſſem vel fuiſſe3 &c.	amati eſſemus vel fuiſſemus	
	Futuro amatus ero vel fuero eris &c.	amati erimus vł fuerimus &c.	

In infinitiuo

In
Præſenti & pręterito imperfecto amari
Pręterito perfecto & pluſq̄.amatum eſſe vel fuiſſe.
Futuro amatum iri.

Participia
Pręteritum amatus
Fururum amandus.

DIS. Quare Imparatiuus caret prima perſona in ſingulari & non in plurali? MAG. Quia nemo ſibiipſi ſoli imperat: ideo caret prima perſona in ſingulari: ſed poſſumus nobis ipſis cũ aliis imperare: ideo habet primã in plurali. Capitur tamen Imperatiuus frequenter depꝛe/catiue: cum inferiores ſuperioribus loquantur. Imperatiuus etiã pręteritum nõ habet: quia ad pręteritũ nõ eſt conſiliũ/imperiũ/aut depꝛcatio. Pręter hæc operepręcium eſt ut omnes perſonas ſingulos ꝑ mo/dos & tempora vulgarizes: uti iam a me audiſti. Et non modo ꝑ verba huius inflectionis: verumetiam per omnia ſequentia. Id em̄ quã

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS
cum latinitati conducat experientia docebit.

De Secunda Coniugatione. Cap. xxvj.
De Preteritis.

Moueo moui Ferueo Ferbeo

Eveo forma vi. ferbere bui facit aut vi.
d Connixi vel conniui conniueo format.
Illud format ui cuius non eſt veo finis.
Nil vieo. cieo ciui, quieoqꝫ quieui.
Sueui vel ſuetus. iuſſi/ſorpſiqꝫ buiqꝫ/
Luxi vel mulſi riſi ſuaſi ſimul arſi.
Stridi/ſedi/vidi/dicqꝫ pepenqꝫ ſpopondi.
Atqꝫ toton/momor/et gauiſus. iungitur auſus:
Prandi pranſus dic. auxi / luxi/ſimul alſi/
Fulſi cum mulſi. dic urſi. iungito turſi.
Cum terſi/fleui/leui/pleui. ſed oleui/
Aut olui/cleui/ſolitus/manſi/neo neui.
Dans a per i maneo dat ui. careatqꝫ ſupino.
Nil liqueo/torſi/dic heſi. meſtus ui dat.

De Supinis.

At veo vi per tum. cautū/fautum/vel adultū.
d Que dant preterita per ui caruere ſupinis:
Ni faciant in itum. teneo tentum quoqꝫ doctum
Cenſeo dat cenſum: ſed itum ſua compoſitiua.
Miſceo dat mixtum/frictum vel frigeo nullum.
Pauca ſupinantur preter ſex neutra ſecunde.
Dat pateo paſſum/ careo caritum quoqꝫ caſſum.
Pareo prebet itum/licet ac doleo/ taceoqꝫ
Format itum doleo noceo placeo ſoleoqꝫ
Et valeo valitum. ſic format torreo toſtum.
Di. ſi. ſum. xi. ctum. ſed tum dat ſorbeo vel ptum.
Dic tamen indultum vel ſum. mulſum quoqꝫ mu lctū
Dic ſedeo ſeſſum, tortum torſum. quoqꝫ gauſum.

De Supinis Deponentaliū.

Altera curtat itum. tueor tutum. miſereri
miſertum Dat ſertum. reriqꝫ ratum. fateor quoqꝫ faſſum.
Nil medeor format. mercor merui meritum dat.

Sequitur forma ſecūdę coniugationis in Actiuo.

In Indicatiuo

	Doceo doces docet		docemus docetis docent
	docebam bas bat		docebamus batis docebant
In ſꝫri	docui docuiſti it.	In pl'i	docuīus docuiſtis erūt vl' ere
	docueram ras rat		docueramus eratis erant
	docebo docebis bit.		docebimus docebitis ebunt.

In Imparatiuo

In ſin gulari	doce doceat	In plu rali	doceamus docete doceant
	doceto tu/ceto ille		doceāus cetote ento vl' entote

In Optatiuo utinam

	docerem res ret		doceremus ceretis cerent
In ſꝫri	docuiſſem ſſes ſſet	In pl'i	docuiſſemus ſſetis ſſent
	doceam ceas ceat.		doceamus doceatis doceant

In Coniunctiuo Cum

	doceam ceas ceat		doceamus doceatis doceant
	docerem ceres ceret		doceremus doceretis docerēt
In ſꝫri	docuerim ris rit	In pl'i	docuerimus cueritis cuerint
	docuiſſem ſſes ſſet		docuiſſemus ſſetis ſſent
	docuero ueris cuerit		docuerimus cueritis cuerint.

In Infinitiuo

In pręſenti & ptō imperfecto Docere/ptō perfecto & pluſquāperfecto Docuiſſe/Futuro Doctum ire/vel docturum eſſe.

Verbum Imperſonale.

In Indicatiuo.

	Pręſenti docetur		
	ptō impfecto docebat͛		pręſenti doceatur.
In ſꝫri	ptō pfecto doctū eſt &c.	Impatio	
	ptō pluſqꝫ doctū erat vl' fuerat		Futuro docetor.
	Futuro docebitur		

	Pręſenti & ptō impfecto doceretur
Optatiuo utinā in	ptō pfecto & pluſqꝫ doctū eſſet vl' fuiſſet
	Futuro doceatur.

	Præſenti doceatur.
	Pręterito imperfecto doceretur.
In Coniunctiuo cum in	pręterito pfecto doctum ſit vel fuerit.
	ptõ pluſq̃pfecto doctũ eſſet vel fuiſſet
	Futuro doctum erit vel fuerit.

	Præſenti & ptõ imperfecto doceri
Infinitiuo in	ptõ pfecto & pluſq̃ doctũ eſſe vl' fuiſſe
	Futuro doctum iri.

Participia pręſens ut docens. Futurum docturus Gerundia docendi docendo docendum. Supina doctum doctu.

Forma ſecundę cõiugatiõis in Paſſiuo

In Indicatiuo

	Doceor doceris vel ere etur		docemur docemini docentur
	docebar baris vel bare batur.		docebamur bamini bantur
In ſꝫri	doctus ſum vel fui es &c.	In pl'i	docti ſumus vel fuimus &c
	doctus erã vel fuerã eras &c.		docti eramus vel fuerãus &c.
	docebor beris vel bere bitur		docebimur bimini buntur

In Imparatiuo

In ſꝫri	In ſꝫri pñti	docere doceatur Futuro docetor tu docetor ille.
	In pl'i pñti	doceamur amini antur Futuro doceamur eminor entor.

In Optatiuo utinam

	Docerer docereris vel ere etur		doceremur emini entur
In ſꝫri	Doct⁹ eſſem / vel fuiſſeꝫ eſſes	In pl'i	docti eſſemus vel fuiſſemus.
	Doceor docearis vel are atur		doceamur amini antur

In Coniunctiuo Cum

	Docear aris vel are doceatur		doceamur doceamini antur
	docerer eris vel ere doceretur		doceremur doceremini ent.
In ſꝫri.	doctus ſim vel fuerim ſis &c.	In pl'i	docti ſimus vel fuerimus &c
	doctus eſſem vel fuiſſem &c.		docti eſſem⁹ vel fuiſſemus &c
	Doctus ero vel fuero eris &c.		docti erimus vel fuerimus.

In Infinitiuo

	præſenti & pręterito imperfecto doceri.
In	pręterito pfecto & pluſq̃pfecto doctus eſſe vel fuiſſe
	Futuro doctum iri.

	Præteritum doctus.
Participia	
	Futurum docendus.

De tertia Coniugatione. Capitulum. xxvij.

De Preteritis.

licio allicio — Ic feci. ieci. lexi. ſpexi. quoqꝫ fodi.
d Fugi cum cepi. rapui. ſapuiqꝫ cupiui.
Et quaſſi/cuſſi/peperi/ſimul elicuiqꝫ.
accuo: arguo — Semper uo dat ui. preter ſtruxi quoqꝫ fluxi.
Pluui ſiue plui
Dic ſcripſi. nupſi. lambi. ſcabiqꝫ. bibiqꝫ   Atqꝫ ſcobi.
Dic dixi duxi. vici. paui quoqꝫ creui.
Noui. peſco cui. didici. nil gliſco. popoſci.
ico — Ici conquexi/parſi dic atqꝫ peperci.
pando pandi — Do dat di preter raſi/vaſi quoqꝫ leſi.
Roſi cum luſi/truſi/ clauſi quoqꝫ plauſi/
Cedo cecidi/cedoqꝫ ceſſi/iunge pepedi/
Findo fidi dat/ſcindo ſcidi quoqꝫ fudi.
Prendo didi/cecidi/tutudi/fidoqꝫ fiſus
Tendo tetendi/pendo pependi/ſidoqꝫ nil dat.
A do compoſita terne dant di geminatum.
Sic dabit abſcondo vel di. ſi diuido format.
Go dat xi per x. preter ſparſi quoqꝫ verſi/
Merſi cum terſi/legi/fregi ſimul egi.
A lego xi tria dant: intelligo/diligo/negli:
Dant tango tetigi/pepigi/dant pango paciſci:
Iungere dat pegi: canto panxi/ſtimulare
Dant pungo pupugi/punxi punctos numerando.
Formabit traxi traho/formabit veho vexi.
ut colo — Lo dat ui. preter pepuli/ceculiue/fefelli/
Salli cum pſali/vulſi/velliue tuliqꝫ
ut gemo. — Mo dat ui. preter emi/preſſi quoqꝫ dempſi/
a pmo de mo como promo ſu mo. — Compſi cum prompſi/ ſumpſi.
Dic poſui/genui/cecini/tempſi quoqꝫ ſtraui.
A cano compoſita per ui formantur et entum.

Lo — a pello … lo fallo … llo ſallo … pſallo & … tollo
Mo — a pono …
No — gno can… tẽno ſte… no

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

mo ſi/ Spreui cum creui/ſiui/leui quoqꝫ liui.
lino Dic ſtrepui/ſcopui/rupi/repſi quoqꝫ clepſi/
Scalpſi cum ſculpſi/carpſi/tu iungito ſerpſi. Po
Formabit liqui linquo. format coquo coxi. Quo.
Geſſi/dic uſſi/verri/verſiue/cucurri. Ro gero ꝯro
Triui queſiui. ſeui ſero dat ſeruiqꝫ. uro curro
Atqꝫ tuli fero dat. nil vel furui furo format: quæro
So format ſiui. ſi viſo/capeſſo/faceſſo. So. ut laceſſo
Pinſo ſui format. Dat necto pecto xui. x. cto flecto ſter
Dic flexi plexi. Dic ſtertuit. addito verti. To to uerto
meſſui Datqꝫ ſui meto. dat tiui peto. mittoqꝫ miſi.
Siſto ſteti neutrum. ſtatui dat tranſierit dum.
Solui cum volui. dic caluiqꝫ viuoqꝫ vixi. Vo
Nexo xui per x formabit: iungito texo. Xo

De Supinis:

o tritū. Bi vel ui dat itum. dat vi tum. demitur inde.
Raptum/conſultum/cultum/textum quoqꝫ ſertum.
Et piſtum/meſſum/pexum/necto quoqꝫ nexum.
Occultum/queſtum. tibi ſincopa format et altum.
Dicqꝫ ſatum/paſtum. ſoluo vel voluo dat utum.
Ag vel cognoſco dat itum. ſic inſero conſer. inſitū con
nſuo Vo peruí dabit utum. dic ruitumqꝫ rutumqꝫ. ſitū a ꝯſero
Ci vel gi. cum qui vel xiqꝫ ſupina dat inctum.
Dic factum/iactum/victum/tactum/ ſimul actum.
Diſcoqꝫ poſco citum. fugitum fictum quoqꝫ fractum.
Mictum cum pictum: rictum: coniungito ſtrictum.
Et fixum fluxum frixum. ſeu dicito fluctum.
Cum flexum pexum vel plexum. iungito nexum.
Dant pepigi pegi pactum/panxi quoqꝫ nullum.
Di. cum li. ri. ſi. cum ti. dat ſumqꝫ ſupino.
Dic ſciſſum fiſſum paſſum ſeu dicito panſum.
Cum cuſſum ceſſum foſſum. tutudi quoqꝫ tuſum.

Stum dat edo vel ſum. ſed itum dant a dare nata.
Abſcondoqꝫ ſimul dat itum vel ſumqꝫ ſupino.
Tentum vel tenſum: peperi partum paritumqꝫ
Dic falſum: pulſum: culſum: latum quoqꝫ ſalſum:
Excelſum/vulſum/curſum/cauo iungito cautum.
Dic tortum: torſum: geſtum: miſſum ſimul uſtum.
Mi pi pſi dabo ptum: tamen dicito captum.

De Supinis Deponentalium.

Diſce ſupina dare per deponentia terne:
Actiui finge vocem. formaqꝫ per ipſam
Mortuus et greſſus/paſſus/fretus quoqꝫ fructus:
Et fruitus. tuitus: lapſus: naſcor quoqꝫ natus:
Iratus iungo/pactus ſimul atqꝫ profectus:
Vltus cum nactus/experrectus vel adeptus:
Addito cōmentus/ſimul oblitus quoqꝫ faſſus:
Fungor habet functus formant loquor et ſequor utum:
Queſtus cum niſus ſeu nixus/iungitur uſus:
Nil format veſcor/nil formabit reminiſcor.

Sequitur forma tertiæ Coniugationis
In Indicatiuo

	Præſenti lego legis legit		legimus legitis legunt
	ptō impfecto legebā bas bat		legebam⁹ legebatis legebāt
In ſīgri In	ptō pfecto legi legiſti legit	In pl'i	legimus legiſtis erunt vel ere
	ptō pluſ. legeram legeras at		legeramus legeratis legerant
	futuro legam leges leget.		legemus legetis legent.

In Imparatiuo

In ſin-	In Preſenti lege legat.
gulari	In Futuro legito tu legito ille.
In plu	legamus legite legant
rali	legamus itote/unto vel untote

In Optatiuo utinam

	pn̄ti & ptō ipfecto legerē es et		legeremus legeretis legerent
In ſīgri In	ptō pfecto & pluſ. legiſſē es et..	In pl'i	legiſſemus legiſſetis legiſſent
	Futuro legam legas legat		legamus legatis legant

In Coniunctiuo Cum.

Præſenti legam legas legat — legamus legatis legant
ptõ ĩpfecto legerem es et — legeremus legeretis legerent
gri In ptõ pfecto legerim legeris it. In pl'i legerimus legeritis legerint
ptõ pluſq̃ legiſſem ſſes ſſet. — legiſſemus legiſſetis legiſſent
Futuro legero legeris legerit — legerimus legeritis legerint

In Infinitiuo

Præſenti & preterito imperfecto legere.
In Præterito perfecto & pluſq̃ perfecto legiſſe
Futuro lectum ire vel lecturum eſſe

Verbum Imperſonale In Indicatiuo

Præſenti legitur
ptõ imperfecto legebatur — pñti & ptõ ĩpfecto legeretur
In ptõ pfecto lectũ eſt vel fuit Optatio ptõ pfecto & pluſq̃ lectũ eſſ; (vel fuiſſet
ptõ pluſq̃ lectũ erat vel fuerat — Futuro legatur
Futuro legetur.

præſenti legatur — præſenti legatur
atio Cõiunctiuo Cũ ptõ impfecto legeretur
ptõ pfecto lectũ ſit vel fuerit.
Futuro legitor — ptõ pluſ. lectũ eſſet vel fuiſſet
pñti & ptõ ĩpfecto legi — Futuro lectum erit vel fuerit
nitio præterito perfecto & pluſq̃ perfecto lectum eſſe, vel fuiſſe
Futuro lectum iri.

Gerundia legendi/legendo//legendum. Supina lectum/lectu. Participia preſens ut legens/Futurũ ut lecturus. In gerundijs non nunq̃ e/in/u/vertitur. ut finitum regundorum pro regendorũ. Familię herciſcundę pro herciſcendę: ab herciſco quod eſt diuido.

Forma Tertię coniugationis In Paſſiuo.

In Indicatiuo.

pñti legor legeris vel re itur. — legimur legimini leguntur
ptõ ĩpfecto legebar aris vl' re t̃. — legebamur amini antur.
ptõ pfecto lectus ſum vel fui In pl'i lecti ſumus vel fuimus eſtis.
ri In ptõ pluſ. lectus eram vel fuerã — lecti eramus vel fueramus.
futuro legar legeris vel erę et̃. — legemur emini entur.

In Imparatiuo

In ſingulari in Præſenti legere legat̃: legitor tu legitor ille. In pl'i legamur legimini legantur/futuro legamur legiminor leguntor.

In Optatiuo utinam.

pñti & ptõ ĩpfecto legerer eris. — legeremur emini entur.
ri In ptõ pfecto & pluſ. lectus eſſẽ. In pl'i lecti eſſemus vel fuiſſemus.
futuro legar aris vel are atur — legamur legamini legantur.

Coniunctiuo Cum

	pn̄ti legar aris/ vel are atur		legamur amini legantur
	ptō īpfecto legereris vel ere et̄		legeremur emini entur
In ſgrl In	ptō pfecto lectus ſim vł fuerī	In plī	lecti ſimus vel fuerimus ſitis
	ptō pluſq̄ lectus eſſē vel fuiſſē		lecti eſſemus vel fuiſſemus
	Futuro lectus ero vł fuero eris.		lecti erimus vel fuerimus

In Infinitiuo

	pn̄ti & ptō impfecto legi		preteritum lectus
In	ptō pfecto & pluſq̄ lectū eſſe vł fuiſſe	Participia	
	Futuro lectum iri		Futuro legendus.

De Quarta Coniugatione. Capitulū. xxviij.

Regule de Preteritis.

ui quarta dabit. formabit cambio campſi:
i Datqꝫ bui. dat vinxi vincio. iungito ſanxi/
Sancio vel ciui formabit rautio rauſi.
Fulſi vel ciui. farſi ſarſi ſalui dic
Vel liui veni cum ſepſi dic ſimul hauſi.
Sentio dat ſenſi.
apperio Apario dant nata rui. ſed comperit atqꝫ
Repperit excipias ertum ſibi iuncta ſupinat.

De Supinis.

Iui preteritum ſepe tranſfertur in itum.
Excipias ſaltumqꝫ ſepultum ſic et amictum
Veneo dat vendi venum venioqꝫ dat entum.
Dat ſi ſum. vi ctum quarte. ſed retrahis hauſtum/
Fultum cum fartum/ ſartum camptum quoqꝫ ſeptum
Quod ſalio ſibi componit formabit in ultum.
A queo compoſita vel eo breuiare ſupina
Conſtat. et ambitum non corripit ambio ſolum.

De ſupinis Deponentalium.

Producens quarte et tibi cuncta ſupinat in itum.
Trina ſed excipies ortus cum menſus et orſus.
Deponens aſſentior aſſenſum tibi prebet.

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

Regule generales omnium Coniugationum.
Simplicium norma formabis compoſitiua:
Si componantur geminantia non geminantur.
Do/ſto/compoſita geminabunt: poſcoq; diſco.
Precurroq; notes: quoniam geminatq; repugno.
A ſi compoſitum dat in i: dabit e q; ſupino:
Vt probat inficio: ſed debes demere/do/go.

deſpōdeo
remordeo
repoſco
dediſco

Forma Quartę coniugationis in Actiuo
In Indicatiuo

Præſenti audio audis audit		audimus auditis audiunt
ptō impꝑfecto audiebam as at		audiebamus batis bant.
ptō ꝑfecto audiui iſti iuit	In pl'i	audiuimus iſtis erunt vel ere
ptō plꝰ q̃ ꝑfecto audiuerā as at		audiueramus atis erant
Futuro audiam audies et		audiemus audietis audient

In Imperatiuo

Præſenti audi audiat	In plu	audiamus audite audiant
Futuro audito tu audito ille	rali	audiamꝰ itote unto vl' untote

In Optatiuo utinam

pn̄ti & ptō īpꝑfecto audirē res ret		audiremus audiretis rent
ptō ꝑfecto & plꝰ q̃ audiuiſſē es et	ī pl'i	audiuiſſemus etis uiſſent
Futuro audiam audias at		audiamus audiatis audiant

In Coniunctiuo Cum.

Pręſenti audiam audias at		audiamus audiatis audiant
ptō impꝑfecto audirē res ret		audiremus audiretis rent
ptō ꝑfecto audiuerim ris rit	In pl'i	audiuerimus ritis rint
ptō pluſq̃ audiuiſſem ſſes ſſet		audiuiſſemus uiſſetis uiſſent.
Futuro audiuero ris rit		audiuerimus audiueritis rint

In Infinitiuo

In Præſenti & pręterito imperfecto audire
Præterito perfecto & pluſq̃ perfecto audiuiſſe
Futuro auditum ire vel auditurum eſſe

Verbum Imperſonale. In Indicatiuo

In Pręſenti auditur
præterito impꝑfecto audiebatur
p̄terito perfecto auditū eſt vel fuit
p̄terito pluſq̃ auditū erat vel fuerat
Futuro audietur.

In Imparatiuo in præſenti audiatur. In Futuro auditor

In Optatiuo

In Præſenti & præterito imperfecto audiretur.
præterito perfecto & pluſq̄perfecto auditũ eſſet vel fuiſſet.
Futuro audiatur.

In Coniunctiuo

In Pręſenti audiatur.
ptõ impfecto audiretur.
ptõ pfecto auditũ ſit vł fuerit
ptõ pluſq̄ auditũ eſſet vel fuiſſet
Futuro auditum erit vel fuerit.

In Infinitiuo

In pñti & ptõ ĩpfecto audiri
ptõ pfecto & pluſq̄ auditũ eſſe vel fuiſſe.
Futuro auditũ iri

Forma quartę coniugationis in Paſſiuo

In Indicatiuo

In ſꝫri in
Pręſenti audior audiris vel audire audit̃
ptõ impfecto audiebar baris vel are atur
ptõ pfecto audit⁹ ſuꝫ vel fui es vel &c.
ptõ pluſq̄ auditus erã vel fuerã eras &c.
Futuro audiar audieris vł audiere &c.

In p
audimur audimini untur
audiebamur mini antur.
auditi ſumus vł fuim⁹ &c.
auditi eram⁹ vel fueramus
audiremur emini entur.

In Imparatiuo

In ſꝫri In Præſenti audire audiatur
Futuro auditor tu auditor ille

In plurali audiamur amini audiant̃
audiamur audiminor ũtor

In Optatiuo utinam

In ſꝫri in
Præſenti & ptõ ĩperfecto audirer audireris vel irere iretur
p̃terito perfecto & pluſq̄ auditus eſſeꝫ vel fuiſſẽ eſſẽt &c.
Futuro audiar audiaris vel audiare audiatur

audiremur audiremini audirentur.
In pł̄i
auditi eſſemus vel fuiſſemus eſſetis vel fuiſſetis eſſẽt &c.
audiamur audiamini audiantur.

In Coniunctiuo Cum

In ſꝫri In
Pręſenti audiar audiaris vel are atur
ptõ impfecto audirer eris vel ere retur
ptõ perfecto auditus ſim vel fuerim &c.
ptõ pluſq̄ auditus eſſem vel fuiſſeꝫ &c.
Futuro auditus ero vel fuero eris &c.

In p
audiamur amini antur.
audiremur emini entur
auditi ſimus vel fuerim⁹
auditi eſſemus vł fuiſſem⁹
auditi erimus vel fuerim⁹

In Infinitiuo

In Pręſenti & præterito imperfecto audiri.
præterito perfecto & pluſq̄ auditum eſſe vel fuiſſe.
Futuro auditum iri.

Participia
Præteritum auditus
Furum audiendus.

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

De irregularibus & defectiuis. Ca.xxix MAG.

Hæc de inflectione verborum regularium dicta intelligas: nam ſũt alia verba irregularia/quæ & anormala dicuntur quæ in quibuſdam temporibus & modis aliam a dictis habent inflectionem. nonnunq̃ etiam in quibuſdã modis & temporibus deficiunt. ut ſunt hæc quæ ſequuntur. Sum volo: malo: nolo: fero forem: edo queſo: explicit: infit: inquit: inquã: inquio: auſim: vale: ſalue: aue: odi: noui: cepi: memini: aio: faxo: cedo & fio. Horum irregularitatem & defectum verſus ſequentes indicant. Attamen huius verbi Sum: cum eo frequẽtius utamur: integram inflectionem ſubijciam.

Inflectio huius verbi Sum.

In Indicatiuo

Præſenti Sum es eſt		Sumus eſtis ſunt
ptõ impꝑfecto erã eras erat		eramus eratis erant
preterito ꝑfecto fui fuiſti fuit	In plr̃i	fuimꝰ fuiſtis fuerũt vl̃ fuere
ptõ pluſq̃ fuerã fueras fuerat		fueramus fueratis fuerant
Futuro ero eris erit		erimus eritis erunt

In Imparatiuo

Præſenti Sis ſit	In plu	ſimus ſitis vel eſte ſint
Futuro eſto tu/eſto ille	rali	ſimus eſtote ſunto vel ſũtote

In Optatiuo utinam

Pñti & ptõ impꝑfecto eſſem eſſes eſſet		eſſemus eſſetis eſſent
ptõ ꝑfecto & pluſq̃ fuiſſe ʒ es et	In plr̃i	fuiſſemꝰ fuiſſetis fuiſſẽt
Futuro ſim ſis ſit		ſimus ſitis ſint

In Coniunctiuo Cum

Preſenti ſim ſis ſit		ſimus ſitis ſint
ptõ impꝑfecto eſſem eſſes eſſet		eſſemus eſſetis eſſent
ptõ ꝑfecto fuerĩ fueris fuerit	In plr̃i	fuerimus fueritis fuerint
ptõ pluſq̃ fuiſſem fuiſſes fuiſſet		fuiſſemus fuiſſetis fuiſſent
Futuro fuero fueris fuerit		fuerimus fueritis fuerint

In infinitiuo

Præſenti & ptõ impꝑfecto eſſe		eſſendi
ptõ ꝑfecto & pluſq̃ fuiſſe	Gerundia	eſſendo
Futuro caret		eſſendum

Supinis caret. Habet unum participium præſentis temporis ſcilicet Ens. Hac forma inflectuntur & eius compoſita: ipſa tamen gerundia non habent nec participia/tribus demptis ſcilicet preſum poſſum & abſum. Vnde Dic abſens præſens: dic potuiſſe potens. Aſſum vero in imparatiuo habet ades vel aſſis. DISCIPVLVS. Ad alia perge. MAG.

Volo Dat volo vis vult et volumus et vultis ſine norma.
Juſſio deficiens: capit ex optante futurum.
Dat primo vellem/dat ſine velim modus optans.
Hec ſocijs repete/ſupinus dat tibi velle.
Hinc finem demas: per ternam cetera formas:
Malo Dic malo primum raro formare futurum.
Jura tenere patris per cetera tempora dicis.
Nolo Nolo patrem ſequitur. tamen imperialis habetur.
Noli/nolite/nolito/toteqꝫ lunto.
Fero Dat preſens primi fers fert: fertiſqꝫ ſecundi.
Preſens fer ferte: ferto fertote futurum.
Dat terni preſens ferrem: ſocium ſibi iunges:
Dat quinti ferre preſens: eademqꝫ notate.
Forem Tempora paſſiuo: ferris ferturqꝫ notentur.
Ferreqꝫ dehinc fertor: ferrer ferriqꝫ ſequuntur
Ad morem terne fero cetera debet habere.
Tempora terna forem dabit: et fore/cetera ſperne
Rem dat res/ret/rent/remus caret atqꝫ foretis.
Edo. Es eſt ac eſſe dat/edo tibi cetera terne.
Ad plures edite dic/plures dant tamen eſte.
Ac eſtur format paſſiuo/ſic editur dat.
Queſo Queſumus ex queſo retinens/nil plus dare quero.
Explicit infit. inqt Explicit expliciunt preſentis infit et inquit.
inquam Inquam preſentis eſt/et quandoqꝫ futuri.
inquio Inquio quis inquit/pluralis imus dabit iuntqꝫ
Am tantum dicunt es/et donare futurum.
Et preſens inque ſemper dabit imperiali.
Auſim Is it declines auſim/pluraliter auſint.
Vale Deqꝫ vale quidam dixere valete valeto.
Salue Atqꝫ valetote/quinto dixere valere.
Aue Proceſſu ſimili ſalue formatur/aueqꝫ.
Odi noui cepi. me/mini Bis duo ſunt odi/noui/cepi/meminiqꝫ.

Que retinent ſenſum preſentis preteritiqꝫ
Que formantur ab his pariter ſenſum duplicabunt:
Datqꝫ mementote memini/dabit ante memento.
Aio dic is it/unt plurali ſociamus. Aio.
Dic ſimul aiebam bas bat/pluraliter atqꝫ.
Inuenitur ai preſentis imperatiui
Et faxo faxis faxit. ſic et cedo pro dic.
Dat fio fierem fieri/dat cetera tertie. Faxo.
Optans futurum preſens dabit imperialis. Cedo. Fio.
Dic duc fac et fer et que componis ab illis.
Cum facit a verti e in i/verbi regula ſeruit.
In ui preteritum de ſe data tempora quedam
Sincopat/hinc demas diſſyllaba quodqꝫ fit inde.
Inuenies noſti fleſti flaſti quoqꝫ sciſti.

Dequibuſdam aliis defectiuis. MAG:
Sūt nōnulla alia ꝟba ptĩs/& aliq̄ ſupīs carētia. DI. & hęc enumera
MAG. Reſpuo/ cerno/luo propriis caruere ſupinis
Et linquo/ſatago/compeſco/lamboqꝫ lingo/
Ambigo cum metuo/timeo ſimul urgeo/gliſco/
Caluoqꝫ cum renuo/diſcoqꝫ tremo quoqꝫ poſco.
Ango cum viſo/ ſugo coniungere debes.
Eſtuo/ſterto/mico/rudo/ſtrido/ſtrideo/pſallo:
Et conquiniſco/parco/quibus addito dego.
Horreo/ſcando/pauet/ mando/ ſcaboqꝫ ſcalpo.
Preteritis refert/miſeret/tedetqꝫ carebit.
Atqꝫ carent imperſonalia cuncta ſupinis.
Sed placitum/licitum/delectatum/libitumqꝫ.
Atqꝫ miſertum/ perteſum ſolummodo formas.
Atqꝫ carent hec preteritis propriiſqꝫ ſupinis.
Polleo cum fido/furio/ferio/ſimul addo.
Gliſco/fero/ timeor/metuor/tollor quoqꝫ linquor.
Cerno ſic ſiſto veſcor medeor reminiſcor.

Dic inceptiuam meditatiuamq; carere:
Eſurit tamen inuenies et parturierunt.

Et tantum de verboꝝ coniugatione:ad formā ſtilum vertamus.

De forma verboꝝ. Capitulum.xxx. DIS.

Forma ſiue ſpecies primitiua deriuatiua

FOrma verboꝝ q̄ eſt? MAG. Forma ſiue ſpecies verboꝝ duplex eſt ſcꝫ primitiua & deriuatiua. DIS. Primitiuę ſpeciei q̄ ſunt? MA. Quæ ab alijs nō deſcēdūt. ut lego ferueo. & hęc oīa dicuntur formę ꝑfectę verba. DIS. Deriuatiuę ſpeciei verba q̄ ſunt? MA. q̄ ab alijs deſcendunt: aut a verbis aut a noībus. Et hæc ſunt ſextuplicia ſcꝫ inchoatiua / meditatiua / deſideratiua / frequētatiua diminutiua & imitatiua.

inchoatīa

DIS. Inchoatiua q̄ ſunt? MA. Quę initiū actus aut paſſionis ſuoꝝ primitiuoꝝ ſignificāt. aut forte verius ſignificant idē q̄d primitiua ſua cōpoſita cū fio. ut caleſco: id eſt calefio vel incipio calere. liqueſco id eſt liquefio: aut incipio liquere. Et hęc formantur a ſecunda ꝑſona pn̄tis indicatiui ſingularis nūeri ꝑ additionē co. ut cales addendo co fit caleſco. Hoc tn̄ nō facit hiaſco: ſed hiſco: ſic & eius cōpoſitū. ut dehiſco. miſereor facit miſereſco. Sunt autē oīa inchoatiua tertię cōiugationis & neutra p̄teritis & ſupinis carētia. Verū iſta verba: caneo ſeneo: ī noteo dulceo ęuaneo matureo & ſiīa ab uſu recedētia: ſua ptā deriuatiuis eoꝝ reliq̄runt. ut ſenui: ſeneſco. qeui requieſco.

Meditatiua.

DI. Meditatiua quæ ſunt? MA. Quę meditatiōes actus ſuoꝝ primitiuoꝝ ſignificāt: ut eſurio: id ęſt meditor edere. Quidā tn̄ grāmaticoꝝ (& fortaſſe nō ab re) hæc eadē verba deſideratiua dixere unde Eſurio id eſt cupio ſiue deſidero edere: nō cogito edere. Formātur autē oīa talia ab ultimo ſupino verbi ꝑfecti per additionē rio. ut lecturio eſurio ꝑturio (& ſunt coniugationis q̄rtę) ptīs & ſupinis carētia p̄ter eſurio & ꝑturio.

deſideratiua.

DI. Deſideratiua q̄ ſunt? MA. Quoꝝ ſignificatio ꝑ infinitiuū ſui primitiui & verbū cupio exprimi pōt. ut faceſſo: id eſt cupio facere: & hęc oīa in ſo terminanť & gemināt s demptis acceſſo & quę ab ultimo ſupino deſcēdunt q̄d ſimplici ſ ſcribiť. ut viſo viſis viſere & ſunt tertię cōiugationis. ut viſo faceſſo capeſſo a capio laceſſo a lacero / acceſſo ab accio / arceſſo ab arceo.

frequentatiua.

DI. Frequētatiua quę ſunt? MA. Quæ actus ſui primitiui frequētia ſignificant. ut agito id frequēter ago / legito id eſt frequēter lego. Et oīa hæc ſunt cōiugationis primę: & formanť ab ultimo ſupino mutādo u in o. ut curſo a curſu. Si autē penultima ſupini nō diſſyllabi habeat a longā / a in i correptā vertitur. ut volatu volito / clamatu clamito. & ſi verbū perfectum habuerit gi in ptō / frequētatiuū nō a ſupino: ſed a ſecūda perſona pn̄tis indicatiui ſingularis numeri deſcēdit abiecta s & addita illa ſyllaba to. ut agito: legito dicimus & lectito viſito a video venit q̄d format viſo as. a q̄ viſito. a quero q̄rito. ſcribo ſcriptito / fluctuo flucto / ſequor ſector egreo egroto / ſcio ſcito / ſcitor ſciſcitor / q̄ſo queſito deſcēdit

diminuti/ua

DIS. Diminutiua quę ſunt. MA. Quę in lo deſinūt: & ſuoꝝ primitiuoꝝ diminutionē ſignificāt. ut a ſorbeo ſorbillo: id eſt parꝝ ſorbeo a garrio garrulo / a caluo cauillo ꝓ caluillo a catulo catillo &c. DI. Imitatiua quę ſunt? MA. quæ imitationē alicuius ī moribꝫ aut officio importāt. ut a patre patriſſo / a poeta poetor. Sūt & alię verboꝝ deriuatiōes. ut a verbo albo venit albico / a vello vellico / ab aduerbio pendie pendino as / a cras ꝓ craſtinor / ab intra venit intro / a ſup ſupo &c de aliis. Sed hęc oīa acuratiꝰ perqrere / maioris fortaſſe laboris ꝙ utilitatis eſt. Relicto itaqꝫ verbo: participium tranſcurramus.

Imitatiua

oīa huius formę verba in ſo gemināt ſ ꝑ totā inflectionem. qn̄qꝫ tm̄ ꝑ z ſcribūtur

De Participio. Capitulum. xxxi.

cipiū

p

DIS. Articipiū qd eſt? MA. Pars orōis partē capiēs a noīe / partē a verbo & partē ab utroqꝫ: accipit em̄ a noīe gn̄a & caſus / a verbo tēpora & ſignificationes: ab utroqꝫ numerū & figurā. Hinc participiū nō abſurde dicitur. nō tm̄ intelligas participium a noīe & a verbo dicta accidētia ſic recipere: ut nomē & verbuꝫ ea amittāt: ſed qa ꝑticipium hꝫ accidētia qbuſdā accidentibꝫ noīs & verbi in ſpecie ſilīa.

DI. q̄re hęc pars orationis a grāmaticis aſſumpta eſt? MAG. hoc duplici de cā factū arbitrare ſcꝫ cā breuitatis & neceſſitatis / breuiꝰ em̄ dicitur legēs diſce ꝙ lege & diſce / ſic currēs mouetur: ſuccinctius dicitur ꝙ ille qui currit mouetur. & hanc qꝫ & ſimilem ſine participio haud ꝓprie exprimere poſſumus orationē. mulieres ſe ornant ne hoīes vidētes eas derideant. nō autē dicere conuenit ne hoīes eas videant & rideant: nam qui eas deridēt neceſſario vident. DIS. Vnde facile cognoſci poteſt quæ vox participium ſit? MAG. Ex terminatione & vulgari. DIS. Quomodo terminatione? MAG. Quia omne participium terminatur aut in ans ens rus tus ſus dus vel xus. DIS. Quomodo vulgari? MAG. Quia omne participiū vulgarizatur per ende. ut ea quæ terminantur in ans vel in ens. dicitur em̄ legēs / leſende: amans liebhabende. aut vulgarizatur per iſt. ut ea quæ in ſus tus vel xus terminantur. ut viſus eſt: iſt geſehen / lectus eſt: iſt geleſen. flexus eſt: iſt gebogen. Aut vulgarizatur per wirdt: ſi in rus terminatur. ut lecturus wirdt geleſen. aut per werdē: ſi in dus terminatur. ut legendus werden geleſen. cognoſcitur & per accidentia ſua. DIS. Participio quot accidunt? MAG. Octo; ſcilicet figura / numerus / perſona / genus / caſus / declinatio / tempus / & ſignificatio. De numero autem figura genere & caſu & declinatione participiorum dicendum quemadmodum in nomine dictum eſt / per eaſdem enim regulas genera & declinationes participiorū habentur per quas & noīm.

participij cognitio

Accidētia participij

DIS. Tempora participioꝝ quot ſunt. MA. tria ſcꝫ preſens ptm̄ & futurū. DIS. Quod participiū eſt p̄ſentis tēporis? MA. q̄d terminatur ī ans vel in ens. DI. q̄d eſt tēporis futuri. MA. q̄d terminatur ī rus vel in dus DI. q̄d eſt pti? MA. q̄d terminatur ī tus ſus vel in xus: & ī uus unū ut mortuus. Exēpla patēt ſupra: nō tm̄ ꝑticipiū

Tempus

alicuius tp̄is iudicatur:q̄a tp̄s ſignificat:ſed q̄a actionẽ vel paſſionẽ in
certo tp̄e factã aut futurã demõſtrat. hæ vo voces q̃ tempus p ſe ſi/
gnificãt nõ pticipia:ſed noĩa ſunt.ut annus dies menſis hora. DIS.
Significatio Significatiões participiorꝝ quot ſũt? MA.q̃nq; adinſtar generꝝ ver
borꝝ ſc; actiualis paſſiualis neutralis deponẽtalis & cõis.participium
eñ eiuſdẽ eſt ſignificatiõis cuiꝰ gñis ẽ vbũ ſuũ a q̃ deſcẽdit. A vbo eñ
actiuo pticipiũ deſcẽdit.quod in ans ens vel rus terminat̃. DI.p quẽ
modũ? MA.Participiũ in ans vel ĩ ens terminatũ:venit a prima pſo
na ptĩ impfecti modi ĩdicatiui mutãdo bã vł bar ĩ ns.ut amabã amãs
legebã legẽs/loq̃bar loq̃ns.excipiunt̃ iens & q̃ens participia ab eo &
queo:nã hęc mutãt bã in ens/participiũ vo in rus terminatũ format̃
ab ultĩo ſupino addẽdo rus.ut a lectu lecturꝰ.A neutro deſcẽdũt hęc
eadẽ in ſpecie q̃ ab actiuo.ut a ſto venit ſtans:& ſtaturus/neutra tñ q̃
tranſitiua ſunt q̃ttuor participia de ſe formãt.ut aro habet arãs aratꝰ
rus & dus & ab orior oriturus:& a morior moriturꝰ. Sed neutra paſſi
ua tria hñt pticipia.ut gaudeo h; gaudẽs/gauiſus ſurus/fio fiẽs factꝰ
& facturus.ſic & q̃dã pure neutra tria hñt participia.ut carẽs caſſus ca
riturus &c. DI.q̃ & quot participia veniũt a vbo paſſiuo? MA.ea
quę in tus ſus xus & dus terminãtur hoc mõ. Participia in tus ſus & ĩ
xus formãtur ab ultimo ſupino addẽdo s.ut amatu amatꝰ:viſu viſus
nexu nexus & a morior mortuus. Sed pticipiũ in dus futuri tp̄is for
matur a gtĩo ſingulari participij pñtis tp̄is mutãdo tis in dus.ut a le/
gẽtis legẽdus. DI.a vbo deponẽti q̃ veniũt? MA.pñs ptm̃ & fu
turũ in rus.ut loquor loquẽs locutus & turus. A vbo vo cõi q̃ttuor
ſc; pñs ptm̃ & duo futura.ut a criminor venit criminãs/criminatꝰ crimi
naturus & criminãdus.Hęc tñ in ſignificatione differũt ut hęc carmi/
na hñt. Verbũ cõe q̃uis agat & patiat̃: Aſt p ans ens rus ſola actio ſi
gnificatur.Dus ſolũ patitur p tus utrũq; ſignificat̃. Sił̃r & a vbis paſ
ſiuis q̃nq; deſcẽdũt pticipia actiue ſignificãtia.ut falſus diſcretus iura
tus circũſpectus cõſideratus diſertus cautus argutus cõtẽtus tacitus,p
fuſus & adultus: rurſus ſunt q̃ in voce actiua paſſiuã hñt ſignificati/
onẽ ut euidens vapulãs:ſił̃r & q̃dã noĩa participijs ſimilia ſunt.ut bra
catus caligatus togatus hirſutus cornutus litteratus aſtutus politus
ſtellatus comatus ocreatus galeatus tunicatus manicatꝰ.A vbis imp
ſonalbus nõ veniũt participia dẽpto pteſus a tedet(q̊d tñ nõ eſſe vide
tur)pœnitens a pœnitet.Alia autẽ ut pudẽdus pigẽdus dolẽdus &c.
potius nomina q̃ participia cenſenda ſunt. Sic & plura alia: q̃uis par
ticipialem vocem habeant: tamẽ nõ nomina ſunt: quia ſine tempore
Participiũ fit nomẽ q̃nquies ſunt. Vnde Quinquies participium in nominis naturã tranſire gram
maticí voluere. Primo temporis amiſſione.ut amans vini: ibi amans
valet:qui amore captus eſt. Similiter & ſequentia nomina ſunt.ut acci
dens antecedens conſequens contingens decens conueniens præſens
continens oriens occidens & profluens p flumine vel aqua pluuiali

Et hæc omnia neutra ſunt & ſubſtantiua tribus ultimis demptis: quę ſunt maſculina. Secundo fit participiũ nomẽ compatione. ut amans amantior amantiſſimus. Tertio Compoſitione ſi ſcilicet cum dictione cõponitur cum qua verbum ſuum componi nõ poteſt: ut indecens indoctus. Quarto mutatiõe conſtructionis: quando ſcilicet conſtruitur cum alio caſu q̃ꝫ verbũ a quo deſcendit. ut amans virtutis: amans laudis. Quinto fit participium nomẽ mutatione ſignificati. ut amandus. quando ſignificat nõ eum qui amabitur: ſed qui dignus eſt amari. Sic laudandus: id eſt dignus laudari. Etſi bene iudicaueris omnes hi modi ſub uno poſſunt cõpręhendi: ſcꝫ temporis amiſſione. Qualitercunqꝫ em̃ ex voce participali nomẽ fiet tempus ãmittit. Nã tempus nomini non accidit. Prægnans autem pticipium eſſe videtur. Sic decurſus: erratus laboratus &c. q̃ verba in uſu non habent. Sed de his finem faciens ad parteſorationis indeclinabiles propero: quarum primam aduerbium diximus.

De Aduerbio quinta parte orõis. Ca. xxxij.

DIS. Aduerbium quid eſt? MAG. Eſt pars orõis q̃ adiecta verbo ſignificationẽ ei⁹ explanat atqꝫ implet. Dicitur autẽ aduerbiũ pro aduerbũ: quia iuxta verbũ ſuum ponitur. DIS. Aduerbium p quid facilius cognoſcitur? MAG. Per accidentia propria. DIS. Quę & q̊t ſunt iſta? MAG. Tria. ſcꝫ Significatio: Cõparatio & Figura. DIS. Significationes aduerbiorũ q̊t ſunt? MAG. Multę ſunt em̃ quędã aduerbia loci. ut hic ibi illic inde q̊ qua unde & ubi. foras intus foris iſtic ſicubi necubi alicubi: ubiqꝫ ubicũqꝫ. ibidem alibi inibi huc illuc iſtuc. nequo ſiquo quoquo quoniã: aliq̊ alio quocũqꝫ. eo intro hinc illinc iſtinc alicũde undiqꝫ undicũqꝫ hac illac iſtac quorſum iſtorſum retrorſum antrorſum. ſurſum deorſũ dextrorſum ſiniſtrorſũ illorſũ neq̊rſũ ſiquorſuꝫ aliquorſuꝫ. q̊uſqꝫ huc uſqꝫ illuc uſqꝫ iſtuc uſqꝫ ſupra & infra. ſupius inferius. eminus cõminus. Quidam etiã noĩa locoꝝ ſine p̃poſitiõibus poſita aduerbia eſſe volunt. ut ſum romæ. pergo ulmã &c. Alia ſunt aduerbia temporis. ut hodie heri nũc nuper cras aliq̃n olim mox iam. cũ dum ſemp mane dudũ modo tũc ſero ſemp nudiuſtertius (vorgeſter) nudius q̃rtus (ee vorgeſtern) nudius q̃ntus vel ſextus non dicitur pendie (ubermorn) pridie (des tags daruor) poſtridie (des dags darnach) q̊ridie: protinus tpis (ſchnel) ptinꝰ loci eſt. (võ verrẽ) Aut nũeri: ut ſemel bis ter q̊ter ſepe freq̃nter binies trinies q̃nquies ſexies milleſies &c. Aut negãdi: ut haud nõ neqꝫ neq̃qꝫ neutiqꝫ minime nullotiẽs. Aut affirmandi. ut etiã q̃dni certe certo. pfecto nimirũ. ſane q̃ppe quin q̃nimo. Aut demonſtrãdi. ut en ecce. Et ſecundũ quoſdam eccum eccam ellum ellam. Sed hęc in ſuperioribus inter pronomĩa locari placuit: q̃m declinabilia ſunt: ut patuit. Aut optandi. ut utinam o ſi: o das. Aut hortandi ut eya age/agedum

Aduerbiũ

acciden. aduerbia

ſodes mi amabo media correpta. Aut ordinis. ut deinde / deinceps / primitus decetero: poſtq̃ tum item. Aut interrogandi: ut Curquare q̃obrem an ne utrum nonne quod affirmat: nunquid autem negat. Aut Similitudinis. ut quaſi ceu ferme tanq̃ velut veluti. ſicut ſicuti ut uti queadmodũ inſtar. Aut qualitatis ut docte pulchre bene male per peram id eſt praue vel peruerſe. Aut quãtitatis ut multum parũ mo dicum minimũ minime valde. Aut dubitandi. ut forſan forſitan for/ taſſis vel fortaſſe. Aut perſonalia. ut mecum tecum ſecum nobiſcum vobiſcum. Aut vocandi ut heus heho ehodum. Aut reſpondendi ut heu. Aut ſeparandi ut ſeorſum trifariam multifariam utrinq̃ ſingilla tim ſeparatim nominatim diſtinctim. Aut iurandi ut pol edepol caſtor hercule medius fidius. Aut eligeudi ut ſimul una pariter adinuicem mutuo. Aut prohibendi ut ne. Aut euentus ut forte fortuitu. Aut com parandi ut magis minus tanq̃ maximũ minimũ minime tam. Aut intendendi ut penitus prorſus omnino ſubito illico adeo cõtinuo ad/ modũ valde apprime repente ferme. Aut remittẽdi ut paulatim ſen/ ſim tractim vix fere pene ferme pedetentim pauliſper prope ꝓpemo dum. Aut excludẽdi ut tm̃ tantumõ ſolum ſolũmodo dũtaxat. aut re/ duplicãdi ut inq̃tum ea ratione. aut concedendi ut eſto ſane. aut eſti/ mandi ut caro vili. aut diminuẽdi. ut clanculu; paululũ. aut modifi/ candi ut poſſibiliter ĩmpoſſibiliter cõtingẽter / neceſſario vero & falſo. Itẽ & ꝑpões ſine caſuali aduerbia ſunt. ut fui ſubtus. Sil'r cõiunctiões quedã ꝓ aduerbijs ponunt. DIS. Cõparatio aduerbiorũ quõ fit MAG. Per tres gradus cõpationis fere ad inſtar noĩm. ut male pe/ ius peſſime. forte fortius fortiſſime & cetera ſil'r. DIS. Figura ad/ uerbiorũ q̃tuplex eſt? MAG. Duplex ſc; ſimplex ut docte. cõpoſi ta: ut indocte queadmodũ dictũ eſt de noĩe. Scias aũt ꝑpoſitionẽ ad uerbijs addi nõ poſſe; niſi in cõpoſitiõe ut ꝓinde dehinc. unde inepte dicit de mane &c. DIS. Species aduerbiorũ q̃tuplex eſt? MA duplex. ſc; primitiã ut dam / deriuatua ut clanculũ. Et deriuant aduer bia a nomine ut docte / a ꝓnoĩe ut illic / a verbo: ut a ſto ſtatim / a ꝑpo ſitione ut extra ab ex intra vel in. De his ſatis, ad ꝑpoſitiões trãſeamus.

cõparatio

Figura

Species

De Preppoſitione ſexta parte oratio nis. Capitulum. xxxiij. DIS.

Prepoſitõ P Repoſitio quid eſt? MAG. Eſt pſ orõis q̃ ꝑpoſita alijs ꝑtib9 in orõe ſ;cationẽ earũ: aut cõplet (ꝑpulchre) aut mutat (ut in doctus: iniuſtus) aut minuit (ut ſubtriſtis) DIS. ꝑpoſitioni quot accidũt? MAG. Duo. ſc; deſeruire caſui & ordo. DIS. Cui caſui ſeruiũt ꝑpões? MAG. actio aut ablatiuo. DIS. Quæ præ poſitiões deſeruiũt actio caſui? MAG. Sequẽtes. ad apud ante aduer ſus aduerſum cis citra circũ circa contra erga extra inter intra infra iu

accũa prepoſitiois.

ꝑpões deſeruientes accuſatio caſui

xta ob pone p̱ prope ꝓpter poſt ſecundū̃ trans ultra retro p̃ter ſuper
ſupra circiter uſq; verſus ſecus penes. Ex iſtis aliq̄ꝫ cōueniūt in ſig/
nificatiōe. ut aduerſus & aduerſum. tAtamē aduerſus q̄nq; pro apud
reperitur: ut Therentius. aduerſus te gratias habeo. id eſt apud te. Cis
p̃ponitur noībus proprijs fluuiorum. Citra vero alijs. Contra inimici
tiam/erga vero amicitiam denotat. Circa/ſecundū/ſecus/pone/pro
iuxta poni ſolent. Pone pro retro aduerbiū eſt. Vergilius. pone ſubit   Pone
coniunx. Circiter dicit circumſtantiā temporis & numeri. ut annos na   Circiter
tus ſum circiter triginta. Extra pro preter poni ſolet. ut extra unā aui   Trans
culam id eſt preter unam. Trans valet ultra. Supra pro ultra ponitur   ſupra
ut ſupra annos tres. Sic penes valet apud.   DIS. q̄ p̃poſitiones de/
ſeruiunt ablatiuo caſui?   MAG. ſequentes. a ab abs abſq; cum co   p̃pōes ab
ram clam de e ex pro prę ꝓcul ſub ſine tenus id eſt iuxta vel uſq;. Sunt   latiuo de/
& p̃ter has q̄ quandoq; actīo / q̄nq; vero ablatiuo caſui deſeruiunt.   ſeruientes
DIS. Quę?   MAG. In ſub ſup̱ & ſubter vel ſubtus.   DIS. q̄ñ
deſeruiunt actīo caſui?   MA. quādo iungunt̃ verbo īportante mo/
tum ad locum. ut vado in eccleſiā.   DIS. Q̄ñ deſeruiunt ablatiuo
caſui?   MA. Q̄ñ iungunt̃ verbo ſignanti vel q̱etem: vel motum in
loco. ut ſum in eccleſia. ſpacior in foro: ambulo in platea: & lata eſt ha/
rum ſꝫcatio. Nā in/q̄nq; valet ad. ut cadit in terram/ vel erga. ut in do   In.
ctos ſum bñnolus/ vel contra ut in hoſtes: vel inter. ut bñdicta tu in
mulieribus. in primis id eſt inter primos. vel ſuper. ut auguſt. in Io/
annē id eſt ſup̱ Ioannē. Sil̉r ſub ponit̃ ꝓ ad locū. ut poſtes ſub ipſos   Sub
nitunt̃ gradibꝫ. vel ꝓ p̱. ut ſub nocte. i. p̱ noctē: vel ꝓ in: ut arma ſub
aduerſa poſuit radiantia q̄rcu. Sup̱ ꝓ ſupra. ut puguo ſuper montem   ſuper
id eſt ſupra & ꝓ cōtra. ut monitus ſum ſup̱ hoſtē. Item ꝓ iuxta ut ſe/
dentes ſup̱ flumīe. Itē ꝓ de ut multa ſup̱ Priamo &c. Subtus q̱dā nō
p̃pōeꝫ ſed aduerbiū eſſe dicūt.   DI. Ordo p̃pōm q̄ttuplex eſt?   MA
triplex ſcꝫ p̃poſitiuus: ſubiūctiuus & cōmunis   DI. q̄ ſunt ordinis p̃
poſitiuę?   MA. q̄ caſuali ſuo p̃ponunt̃ & poſtponi nō poſſūt. ut ad
apud. Subiunctiui vero ordinis ſunt q̄ caſuali poſtponunt̃. ut tenus.
Poſſunt tñ & p̃pōes p̃poni. unde & p̃pōis nomen habēt. dicimꝰ nāq;
tenus pube aut pubetenus. Cōmunes ſunt q̄ indifferēter & p̃ponunt̃
& poſtponunt̃ ſuo caſuali. ut p̱ tranſtra & remos aut tranſtra p̱ & re/
mos. Id q̊q; notandū p̃pōes ſcꝫ noībus alijſue dictionibus iungi q̄ñ   p̃pōm cō
q; per cōpōeꝫ: q̄ñ ſcilicet cū ipſis unā partē orōis cōſtituūt. ut iniuſtꝰ.   poſitio cū
abſcondo. hoc tñ nō omībus cōmune eſt. Penes nanq; & apud nun   cęteris p̱ti
q̄ cōponunt̃. Et ediuerſo/ di dis re ſe am con nunq̄ ſep̱antur / reliq̄   bꝰ orōis
vero pene omnes & cōponūtur & ſeparantur. ſed diuerſe. Nam ad cō
poſita cū dictione cuius initiū eſt c f g l n p r ſ t mutat d in ſimilē. ut ac
curro: affero: aggero: alludo anuūcio: appono: arrideo: aſſurgo: attol
lo. In pario aūt d abijcit̃: ut aperio. Sil̉r ſi dictas cōſonātes mox alia ſe
q̄tur. ut aſpiro ꝓ adſpiro aſcēdo &c. ſic & in noīe agnatus. dicimus tñ

adſum vel aſſum. Geminari non debet cõſonãs eadẽ ſequẽte terria: niſi quȩ ſequitur ſit l vel r ut acclamo abbreuio. Circũ / compoſita dictioni cuius initiũ vocalis eſt: integra ſcribitur & ſine m ꝓfert. ut circũeo profertur circueo. Compoſita vero cũ incipientibus ab c d f mutant m in n. ut circũcingo circundo circumfluo. Ob ſimiliter ab & ſub cõpoſitȩ dictioni cuius initiũ eſt r p c g m mutant b in conſimilẽ: niſi ꝓpter coincidentiã / euphoniã aut carmẽ aliter fiat. Trans cõpoſita cuiꝰ initiũ i conſonans d vel n abijcit ns. ut traijcio traduco trano. Abs autẽ in cõpoſitione iungit̃ tm̃ dictionibus incipientibus a p c t. ut abſporto abſcondo abſtineo. extra cõpoſitionẽ vero iungitur incipientibus a t & q. ut abs te absq̊libet. E ꝑponitur dictionibus incipiẽtibus a cõſonante. Ex vͦo his q̃ a vocali inchoant̃. verumtñ e & ex differenter cõ / ponuntur. Vnde e cõponitur cũ dictionibus quarꝫ initium eſt v conſonans: i conſonans d b g l m n r: cum his autẽ ex cõponi nõ poteſt. ut eueho eijcio educo ebibo egero eludo enitor emineo ȩruo. ĩ his cõſonantes geminandȩ nõ ſunt. inuenitur tñ ex cum l. ut exlex. & rurſus ex cõponit̃ cũ alijs cum q̄bus e nõ reperitur. attñ ex ſi cõbinat̃ dictio / ni cuius caput eſt s abijcitur s. ut exurgo exanguis. qm̃ x ĩcludit s. ſi autẽ aſſociata fuerit in cõpoſitione dictioni cuiꝰ caput eſt f mutat x in f ut effero. Ab iungitur incipientibus a vocali. A vͦo incipientibus a cõſonante. In cõpoſita dictioni cuius caput eſt l vel r conuertit n in ſimilem. ut illudo irruo. ſi autẽ caput dictionis fuerit b p m tranſibit n in m ut imbibo impotens ĩmunis. has em̃ conſonãtes n ꝑcedere nõ poteſt. Dis tm̃ componitur cum incipientibus a c p ſ t q f & i conſonante. Si autẽ in dictione cui diſ componitur mox alia conſona ſeq̃tur / unum s abijciẽdum eſt. ut ſcindo diſcindo. & in his q̃ ab f inchoantur s trãſit in f ut differo. Di autẽ iungitur dictionibus a reliq̄s conſonantibus ſua habentibus initia. unde dicendũ eſt dirumpo nõ diſrumpo. Am ſequente f c q mutant m in n. ut anfractus anceps anquiro. ſed ſequente vocali interponitur b. ut ambeſus. Re cõpoſita cũ dictionibus a vocalibus incipientibus aſſumit d. ut redundo. Con compoſita dictioni cuius caput vocalis eſt n perdit. ut coerceo. Excipe cõmedo. Si autẽ dictionis initium ſit r mutat̃ n in r. ut corrumpo. Et ſi principium eſt l mutatur in eandem. ut colligo.

De Coniũctiõe ſeptima orõis parte.. Ca. xxxiiij. DI.

Nter parteſ orationis iam ordine ſeptimo Coniunctio eſt: quã definias. MAG. Coniunctio eſt pars orationis q̃ cȩteras con / iungit & ordinat. DI. Coniunctioni quot accidunt? MA. Tria. hȩc. poteſtas figura & ordo. DI. Poteſtates coniunctionis quot & quæ ſunt? MAG. Multȩ. quȩdam em̃ dicuntur coniunctiones copulatiuȩ. ut & etq; at atq; ac aſt: quȩdam ſunt diſiunctiuȩ. ut ve vel nec neq; quoq;. DIS. Quomodo vocas coniunctionẽ diſiunctiuam? cum coniungere & diſiungere opponant̃. MAI. Hȩ voces

Coniunctio. | Accña cõiunctiõis | Poteſtas | copulatiȩ

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

coniunctionis dictę ſunt:eo ꝙ dictiones coniungantinter ſe. Diſiūcti diſiuncti/
uę autē vocantur:quia dictiones q̃s interſe cōiungunt reſpectu tertij
ſeparant.ut Petrus vel Paulus legit. q̃dam ſunt coniuctiones expleti expletiuæ
uæ:aut cōpletiuę:quę ſc; in oratione nulla neceſſitate ſed ornatus gra
tia ponuntur.ut qdem eqdem nā nāq; ꝟo videlicet ſcilicet autē porto
licet ſinautē ſinaliter.Q uędā cauſales ſunt.ut ſi ſiquidem qn̄ qn̄quidē cauſales
quin quinetiā q̃tenus ſin ſeu ſiue nā nāq; ni niſi niſiſi ſed interea ꝙob
rem p̃ſertim alioqn p̄terea.Q uędā ſunt rationales:quę ſc; dicti ratio rationales
nē adiungunt.ut ergo ideo igit̄ itaq; em̄ etem̄ em̄uero qa quapropter
quoniā quoniāquidē qppe nēpe ſc; videlicet ꝓpterea idcirco.Q ua/
rum plures etiā illatiuę dici poſſent:quæſcilicet p̄poſito antecedēte cō illatiuæ
ſequēs inferunt.Q uędā aduerſatiuę ſunt.ut ꝙq; ꝙuis &ſi etiāſi tā&ſi aduerſatię
alioquin ver; modo licet ſed &c. Q uędā ſunt interrogatiuę vel du/ interrogatiuę
bitatiuæ.ut utrū an ne neue. Q uædam diminutiuę.ut ſaltē. Q uædā diminutiuæ
ordinatiuæ.ut itē itemq; tū ceterū p̄terea. Nec abſurdum videat̄ quaſ
dam in diuerſis ęnumeratas poteſtatibus:nam ſi argute deſpiciantur
& alię plures ęnumerari poſſent poteſtates:q̃s breuitatis cauſa trāſeo ordinatię
cum parū aut nihil ad rē faciant. DI.Q uottuplex eſt coniunctio/
num figura? MAG.Duplex:videlicet ſimplex.ut nam/compoſi/ Figura
ta ut nāq;. DIS.Ordo coniunctionū quottuplex eſt? MA. Tri/ Ordo
plex ſc; p̄poſitiuus ſubiunctiu⁹ & cōmunis. DIS.Q uæ ſunt con
iunctiones p̄poſitiuę? MAG. At aſt aut ac vel nec neq; ſi qa quate
nus ſin ſeu ſiue ni &c. DIS.Q uæ ſunt q̃ ſubiunguntur? MAG.
Q uidem quoq; autē &q; ne ve. & hę tres ultimę εγκλιτικαι hoc eſt
encleticę vocantur:quia accentū ſyllabę īmediate p̄cedentis ſup ſe in/
clinant.Reliquę pene omnes cōmunes ſunt in ordine. nam & præpo
nuntur & poſtponuntur frequenter.

De interiectione octaua orationis parte. Capitulum.xxxv.

DIS.

Eſtat ut nunc demum de octaua & ultima parte orationis/quā
Interiectionē nominabas:diſſeras. MAG.Interiectio(quæ Interiectō
tamen pars orationis diſtincta ab aduerbio apud græcos non
traditur)eſt quæ interiacet cæteris partibus in oratione & mentis affe
ctum ſignificat.Eſt em̄ ſignū affectionis erumpentis animi in vocem
unde quot ſunt pertubati aut moti animi affectiones/tot ſunt & inter
iectiones.Ob id ꝙ plures interiectiones omnibus populis ſunt cōmu
nes.nam quidquid animus motus interſerit/ quo detracto perfecta
& integra manet oratio interiectio eſt. DIS.Interiectionis quę ſunt
accidentia? MAG.Vnum tm̄ videlicet Significatio.& hęc quidem Significatio inter/
m̄l̄tiplex eſt. Sunt em̄ interiectiones q̃dam lugētis,ut heu mihi.quæ iectionis
dam cōmiſerantis.ut ah ſilice in nuda,q̃dam exclamantis. ut o curas
hominum,quædam execrantis,ut vach qui deſtruis templum,q̃dam

gaudentis ut euax.ho. quædam timentis.ut hei. atat. quædam indi/
gnantis.ut proch Iupiter.quædam admirantis.ut hem pape.quædã
ridentis.ut hahahe.quædam deridentis.ut hui tãcito? quædam obiur
gantis.ut ha virgo infelix.quædã laudantis. ut euge ſerue bone.quæ
dam vitantis.ut apage.id eſt a me.Et ſic de reliquis.Nam tot ſunt(ut
dixi) quot animi effectiones.

Tractatus ſecundus De modo debito combinandi partes orationis. Capitulum primum

MAG.

Cognitis itaqꝫ ſingulis partibus orationis:earundemqꝫ accidẽ
tibus:ad finẽ grãmaticæ (qui eſt mentis conceptum debite
exprimere)eas applicare operecium eſt. DIS.Cedo:q̊
nam modo hoc fieri poſſit facilius. MAG.Eo ipſo.ut eas
in debita accidentium conformitate coniungas. Sic em̃ ex lignis dola
tis debiteqꝫ iunctis;nõ modo menſa aut capſa: ſed menſę capſęue pul
chra forma reſultat:ita ex partibus dictis debite iunctis:nõ modo ora
tio/verumetiã orationis forma(quam congruitatẽ dicunt)pullulat.

Cõbinationes ptiũ orationis

Quod ut facilius dep̃hendas:nõnullas ſubijcere placuit regulas.qua
rum.Prima erit de cõbinatione adiectiui cum ſubſtantiuo. Secũda Re
latiui & ſui antecedentis. Tertia interrogatiui & reſponſiui.Quarta
nominis/pronominis/& participij cum verbo.Quinta verbi cũ ver
bo.Sexta verbi cum aduerbio. Septima coniunctionis cum ceteris.
Octaua erit de genitiuo.Nona de datiuo.Decima de accuſatiuo. Vn
decima de vocatiuo.Duodecima de ablatiuo. Vltima de ordinatio/
ne omniũ dictorum in expoſitione ſiue interpretatione totius orationis.

De Combinatione adiectiui cum ſubſtantiuo. Capitulum ſecundum.

DIS.

Cõbinatõ adiectiui cum ſub/ſtantiuo

Quę igitur eſt regula de cõbinatione adiectiui cum ſubſtanti/
uo? MAG.hæc.Adiectiuũ & ſubſtantiuũ debent coniungi
ſibi in genere/numero & in caſu.ut albus vir.ille vir.legẽs vir
adiectiuum tñ ſuperlatiui gradus indifferenter conformantur ſubſtan
tiuo p̃cedenti:aut genitiuo ſequẽti in genere.ut roſa eſt pulcherrimus
vel pulcherrima florum.Simile eſt in quibuſdam participijs:ut coluber
eſt factus vel facta myſtica virga. Sed in his non manet eadem ſen/
tentia.ut facile videtur in iſta.verbum eſt factũ vel facta caro. DI.
Quid ſi duo fuerint ſubſtantiua diuerſorum generũ/ambo adiecti/
uum pręcedentia? MAG. Tunc adiectiuum conformabit ſe cum
ſubſtantiuo dignioris generis. Vnde ſi unum ſit maſculini/& reli/
quum fœmini/aut neutri generis: adiectiuum conformabit ſe ſub/
ſtantiuo maſculini generis.ut Petrus & Barbara & mancipiũ ſunt albi
Et ſi unum fuerit fœmini/alterum vero neutri generis/adiectiuum cõfor

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

mabit ſe fœmino.ut Barbara & mancipium ſunt doctę. Et hæc conſtru Cõceptio
ctio a grãmaticis conceptio appellata eſt. DIS. Sane intelligo. atta/
men adhuc in numero videntur diſcrepare? MAG. Hęc diſcrepã
tia per hoc tollitur: ꝙ geminatum ſingulare equipollet plurali nume
ro. DIS. Quid ſi duo ſubſtantiua diuerſoꝝ numeroꝝ iuncta fue/
rint uni adiectiuo. MAG. Tunc adiectiuũ conformabitur vicinio/
ri.ut Caper tibi ſaluus & hedi. Similiter etiam in genere fit.ut turbatus
eſt rex & omnis hieroſolyma cum eo, Et hæc conſtructio zeuma di/ zeuma
citur. Animaduertendum quoq; adiectiuum partitiuũ (quod ſc; par
tem alicuius multitudinis denotat) cum ſubſtantiuo multitudinem ſi
gnificante ſub diuerſitate & numeri & caſus poſſe coniungi.ut una ſo/
rorum/unus fratrum. Diſtributiuum quoq; maſculinũ etiam fœmi
nas comprehendit.ut pronus uterq; iacet. De petro dic atq; Helena.
Similiter qcunq; vult ſaluus eſſe: non tm̃ de viris/ ſed & de mulierib9
dictum eſt. Hæc autẽ. duodecim millia ſignati; & ſimiles per anthithe
ſim excuſantur. Sed de his ad pręſens ſufficiat.

De Combinatione relatiui & ſui antece/dentis. Capitulum.iij. MAG.

PRo intellectu regulę ſecundæ/quam relatiui & antecedentis eſſe
volui: intelligendum. Relatiuum id eſſe/quod ante late (id eſt
prius dictę rei) recordatiuum eſt. Et eſt duplex: ſcilicet ſubſtã
tię & accidentis. DIS. Quod eſt relatiuum ſubſtantiæ? MAG. Relatiuũ
Quod refert rem habentem ſe per modum ſubſtantiæ; vel quod re/ ſubſtãtiæ
fert rem ſignificatam per nomen ſubſtantiuum.ut qui quæ quod: ſu
us ipſe ſui: hic alter is idem ille alius reliquus ambo uterq; & cætera.
DIS. Quod eſt relatiuum accidentis? MAG. Quod refert rem accidẽtis
ſignificatam ꝑ nomen adiectiuum.ut talis qualis/tantus quãtus &c.
Et quodlibet horum duplex eſt: videlicet identitatis & diuerſitatis.
DIS. Quæ dicuntur relatiua identitatis? MAG. Quæ accipiun
tur ꝓ eadẽ re cũ antecedente ad q̊d referunt̃.ut ille iſte talis qualis &c.
Et inter relatiua idẽtitatis ſubſtãtię/unũ eſt reciprocum: quod ſc; ſigni identitatis
ficat ſubſtantiam agentem ꝑ modum patientis.ut ſui ſibi ſe. ut petrus reciprocũ
percutit ſe. DIS. Quæ ſunt relatiua diuerſitatis? MAG. Quæ diuerſita/
accipiuntur pro alia re ꝙ̃ antecedens ad quod referuntur.ut petrus tis
eſt albus/ & alterius modi eſt plato. His intellectis eſt regula talis. Re
latiuum ſubſtantiæ & ſuum antecedens debent conformari in gene/
re & in numero.ut petrus currit. & ille mouetur. Et ſi conueniãt quã
doq; in caſu: aut etiam in perſona. hoc ideo eſt: quia talia ſortita ſunt
verba. Plerumq; tñ non antecedenti/ ſed ſequẽti ſubſtãtiuo in nume
ro & genere correſpõdet: cum ſc; ſequens ſubſtantiuum ſe habuerit ad
antecedẽs: ut maius cõmune: aut ut minus cõe. ut ipm̃ eſt flumẽ: quã
ꝓximã ciuitati noſtrę dicimus eſſe aquã. Eſt locus in carcere quod

tullianū appellatur. DI. Quid ſi duo ſint antecedētia: & gn̄e diuer
ſa? MAG. Si ſignificātres ſexu differētes: Relatiuū conformabit ſe
antecedēti gn̄is principalioris / queadmodū dictum eſt de adiectiuo
& ſubſtātiuo. ut petrus & catharina legunt qui me diligūt. In rebus
aūt ſexu non differētibꝫ relatm̄ refertur ad ꝓximius, ut lapides & ligna
q̄ emi. Inuenies tn̄ qn̄qꝫ relatiuū neutro antecedēti conformari. ut in
pſal: Virga tua / & baculus tuꝰ ipſa me conſolata ſunt. Et ſilr accidit
cū antecedēs collectiuū fuerit (quod ſcꝫ in voce ſingulari mltitudinē
denotat) tunc em̄ relatiuū ad rem ſignatā potius q̄ꝫ ad vocē nominis
reſpicit. ut eſt bona gens / deus eſt ꝓtector eoꝝ. Hoc idem inter adie
ctiuū & ſubſtantiuū cōtingit. ut pars hoīm validi. Aduertēdū quoqꝫ
in omni poſſeſſiuo gtim̄ ſui primitiui includi cū quo relatm̄ in gn̄e &
numero cōformat. ut meam miſeriā defles: q varijs circūdor ꝑiculis
Idē eſt de adiectiuo & ſubſtantiuo. ut mea ſolius opa ſoluis ideſt mei
ſolius tuā, ipius aīam ꝑtranſibit gladius .i. tui ipius. Ponit em̄ ipius ibi
diſcretiue: & nō relatiue. DI. Quę eſt regula de relatiuo accidentis?
MAG. Relatm̄ accidentis qa ſcꝫ ꝑter antecedēs ꝓpriū exigit ſubſtati
uum: cū eodē potius q̄ꝫ cū antecedēte cōformabit ſe in gn̄e & nume
ro: ut tales ſunt aquę qualia vina. Idē eſt iudiciū de hoc relatiuo ſuus.

De Combinatione interrogatiui & ſui reſponſiui, Capitulū quartum. DIS.

cōbinatio tertia interrogatī & reſpōſiui.

Quę eſt regula tertia? MAG. eſt hæc. Interrogatuū & reſpō
ſiuum ſi caſualia fuerint conformari debent in caſu, ut q̄renti.
Quis ſcribit? reſpondendū eſt: petrus. Quod ſi interrogati
uum & reſponſiuū cum diuerſis iungant dictionibus: aut etiam cum
eadē, non tn̄ eadē habitudine in caſu quandoqꝫ diuerſa erunt. ut quo
liquore vas eſt plenum? reſpondet vino vel vini. Et querēti quem vi
des: reſpōdere potes: petrus a me videtur. Aduertendū quoqꝫ reſpō
ſiuum interrogatiuo non modo in caſu / verū etiā in re debere corre
ſpondere. Vnde ad q̄lis reſpondendū eſt per noīa q̄litatē ſignificantia
ut talis: albus: doctus &c. Ad quātus reſpondendū per nomina quā
titatē ſignificantia. ut tantus / magnus / bicubitus &c. Ad quot reſpō
detur per nomem numerū importans. ut tot: duo: tres: q̄tuor &c.
Ad quotus reſpondetur per totus aut per nomen importans ordi
nem. ut primus: ſecundus: tertius &c. Ad quottuplus reſpondetur
totuplus / aut duplus / triplus &c. Ad quotuplex: reſpondetur totu
plex: aut triplex: duplex &c. Ad quotennis: reſpondet totēnnis: tri
ennis: biennis &c. aut decem annoꝝ: viginti annoꝝ / debent autē hęc
oīa ſcribi p ſimplex t ſicut primitiuū eorundē quot. Ad cuias (q̊d nō
tantū patriā aut nationē q̄rit: ſed etiā ſectam) rn̄dendū eſt: Romanus:
Italus: Gallicus: Et ſilr q̄renti Cuias phūs es tu? rn̄dendū eſt Stoicꝰ:
Platonicus &c. Ad cuius cuia cuium rn̄dentur poſſeſſiua. ut cuius eſt:

qualis | quantus | quot | quotus | q̊tuplex | q̊tennis | cuias | Cuius

enſis.reſpondeť euandri:aut euandrius. Ad q̄ti reſpondeť tanti: aut
magni parui:aut p̱ ablatiuū preciū ſignificantē.ut tribus denarijs.Ad
dictoꝝ clariorē intellectū ſciendum/caſuū diuerſoꝝ diuerſa eſſe ſigna queſitiua
queſitiua.unde Quis q̄ q̊d & qui.Et in lingua vernacula wer welche noīatiui
was ſunt q̄ſitiua noīatiui.Ad q̄ reſpondendū eſt nomē quod p̱ ein der
die das vulgarizať.Queſitiua autē genitiui ſunt:cuiꝰ quoꝝ & quarū genitiui
& in lingua vernacula wes vel welches & welcher. Cui reſponden/
dum eſt nomē:quod p̱ des vel deren vulgarizať.Cui q̱bus & wem &
welchem ſunt ſigna datiui: quibꝫ reſpōdēdū eſt quod vulgarizať per datiui
dem der denē zuo.Signa accuſatiui ſunt quē quā quod quos q̄s q̄ &
in lingua vernacula wen welche was.Ad q̄ rn̄dēdū eſt quod vulgari accuſatiui
zatur p̱ den die das.O ſignū eſt vocatiui: ſed p̱ vocatiuū nō fit q̄ſtio vocatiui
verū ad ipſum potius oīs dirigiť ſermo.Signa ablatiui ſunt:a quo cū ablatiui
quo in quo ex quo:a quibus cū quibus in q̱bus ex quibus.Et in lin
gua vernacula in was mit was uſz was: von wen von welchen mit
welchen in welchen uſz welchen. Ad q̄ rn̄deť quod vulgarizať p̱ vō
dem vel denē.in den vel denē. uſz den vel denē. mit dem vel denē. O
das vel die. Caſuum autem vulgaria in ſuperioribus tradidimus.Ad
interrogatiua ꝟo aduerbialia ſpeciali mō rn̄dēdū eſt. DIS.Quō?
MAG.Per aduerbia aut noīa. DIS.Da exempla. MAG.Ad q̊ quo
reſpondeť aduerbialiter.ut eo illo foras intro huc illuc iſtuc.Nomina
liter p̱ ꝓpria noīa ciuitatū aut ꝓuinciaꝝ ī accuſatiuo ſine p̄pōe.ut Vlmā
Viennā:p̱ appellatiua ꝟo reſpōdeť in accuſatiuo mediāte p̄pōe ad.
ut ad eccl̄iaȝ.dēptis q̄tuor:videlicet rus domus humus militia:q̄ ubi
q̨ in reſpōſione naturā ꝓprioꝝ ſeruāt.Ad Qua rn̄detur p̱ aduerbia qua
hac illac iſtac foras.Noīaliter p̱ ꝓpria noīa ciuitatū & in ablatiuo ſine
p̄pōe.Per appellatiua ꝟo in accuſatiuo mediāte p̄pōe per.Ad ubi re/ ubi
ſpondeť.Ibi hic illic iſtic &c. Nominaliter per ꝓpria noīa in genitiuo
ut Vlmę.p̱ appellatiua in ablatiuo mediāte p̄poſitione in.ut in eccleſia
Ad Vnde reſpōdeť hinc illinc iſtinc inde. Nominaliter p̱ ꝓpria in ab unde
latiuo ſine p̄pōe.ut Vlma.Per appellatiua in ablatiuo mediante p̄pōe
de.ut de foro.Ad quorſuȝ rn̄deť aduerbialiť:ſurſū deorſuȝ illorſū &c. quorſum
Noīaliter ꝟo p̱ accuſatiuū mediāte p̄pōe ꝟſus: q̄ tn̄ qn̄q̨ ornatus cā
accuſatiuo poſtponūť.ut quorſū? rn̄deť ꝟſus ulmā:aut bauariā ꝟſus
Ad q̊uſq̨ rn̄deť hucuſq̨ illucuſq̨.Ita de ſil'ibꝫ pariformiter iudicabis. quouſq̨

De conbinatione noīs/pronominis/ & participij cū verbo in nominatiuo. Capitulū.v. DIS.

Vę eſt q̄rta regula? MA.hęc. Nomē/ꝓnomē/aut p̱ticipiū iū cōbinatio
ctum ꝟbo pſonali finiti modi a p̱te anteriori debet poni ī nt̄io q̄rta ſup/
& cū ꝟbo in nūero & in pſona cōformari. Et vocať hęc con/ poſiti &
ſtructio ſuppoſiti & appoſiti.Eſt em̄ noīatiuus ſuppoſitū & verbum appoſiti
appoſitū. ut hō currit. Aduertendū tn̄ q̨ ꝓnoīa primę aut ſecundę

perſonę plerũq; diſcretionis cauſa trahunt ſecum tertiam ꝑſonam ad
Euocatio ſuppoendũ verbo primę vel ſecũdę ꝑſonę. Et vocať hęc attractio: euo
catio. ut ego Gregorius ſcribo tu Franciſcus legis. & fit illud nõ ſolũ
per ꝓnoĩa: ſed etiã per noĩa vocatiui caſus. ut pater noſter qui es in ce
lis. Ibi qui tertię ꝑſonę trahitur per vm̃ pater ad verbũ es. Idem quoq;
fit in aliꝫ caſibus. ut pares eos feciſti nobis/q portauimus pondus &
ęſtũ diei. ibi q trahiť ꝑ dtĩm nobis. Silr fit per primitiuũ incluſum in
poſſeſſiuo. ut tuã doleo miſeriã: q nouo męrore opprimeris. Ibi em̃
qui/euocať per tui incluſu in tuã ad ſupponẽdũ verbo ſecũdę ꝑſo/
nę opprimeris. DIS. Quid ſi duo noĩa diuerſorũ numerorũ idem
verbũ p̃ceſſerint: aut alterꝫ p̃cedat & alterꝫ ſequať: cui verbũ ſe cõfor/
mabiť MA. Viciniori: ut hic/illius arma: hic curr⁹ fuit. Ego lego &
ȝeuma tu. iſti legũt & petrus. Silr fit in diuerſis ꝑſonis. ut Hebrei ſũt & ego. E
vocatur hęc cõſtructio ȝeuma. Idẽ erit ſi illud q̊d toti attributũ eſt ĩ ꝑtes
diuidiť: ut pueri legũt: alter grãmaticã: & alter logicã. Et hanc cõſtru
prolepſis ctionẽ ꝓlepſim vocãt. DIS. Quid: ſi duo fuerint ſuppoſita in per
ſonis diuerſaʕ MAG. Tunc verbũ debet cõformari ꝑſonę digniori
videlicet primę (ſi adeſt) aut ſecũdę. ut ego & tu ſcribimus. Ego & pe
trus legimus. Tu & paulus bibitis. idem fieri poteſt ꝑ p̃poſitionẽ cũ
Cõceptio ut Ego cũ petro oramus. Et vocať hæc cõſtructio Cõceptio. Colle/
ctiua quoq;/verba pluralis numeri recipiũt. ut turba ruunt: Pars in
gramineis exercent membra paleſtris. Sunt etiã quędam verba quę
eundem caſum poſt ſe recipiunt qui p̃ceſſit. DIS. Quę ſunt hęcʕ
MAG. Verba ſubſtantiua. ut ego ſum hõ: Et verba vocatiua. ut ego
nominor franciſc⁹. Et verba dictorũ vim hñtia. ut ego baptiȝor petrus.
ego incedo ſuꝑbus. Et hoc intelligiť etiã de infinitiuo & gerũdiꝫ eoꝝ.

De combinatione verbi cũ verbo. Ca. vi. DIS.

cõbinatio Vinta regula q̃ eſtʕ MAG. hęc eſt. Quotieſcũq; in una &
verbi cũ q eadem orõe duo verba iuncta fuerint ſine cõiunctiõe media:
verbo. ultimũ habet poni in infinitiuo. ut volo legere Pro primo tamẽ
verbo nõnunq; ꝑticipia aut adiectiua ponunť: diſponentia ſubiectũ
ad agere vel ad pati/ut dignus audiri. abilis legere. doctus pſallere At
tamẽ ſi primũ verbũ aut ꝑticipiũ ĩportauerit motũ ad locũ: reliquũ
ſtabit in primo ſupino. ut vado lectũ. cur te is ꝑditũʕ Secunda vero ſu
pina cũ adiectiuis qbuſdam poni habẽt ut facile dictu id eſt ad dicen
dũ. mirabile dictu id eſt ad dicendũ: grauiſſimũ auditu id eſt ad audi/
endũ. tunc em̃ valẽt gerundiũ in dum cũ p̃põe ad: & non cũ verbis
importantibꝫ motũ de loco. Etſi primũ ſit ĩperatiui modi: ſecundũ ſi/
militer infinitiuus erit. ut ſi vis eſſe ꝑfectus: vade vende oĩa quę habes:
& veni ſequere me. Silr & infinitiuus aliqñ ꝓ ſupino/nõnunq; vero ꝓ
p̃terito imꝑfecto degenerat. Exẽpla ſunt. eam⁹ viſere. Dedit eis pote
ſtatem filios dei fieri. Oẽs me mordere dant ulũ: ego flocci pẽdere &c.

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

Gerundia vero in di cōſtruunt̄ cum noīe cauſa vel gratia. ut videndi cauſa: gratia lgēdi. ita & cū alijs ſubſtātiuis. ut ſpes vidēdi. Sed gerundio in do plerūq; addit̄ ꝑpoſitio. ut venio de celebrādo. In denegādo modo quis pudor. Et gerundijs in dum ſimiliter. ut ad loquendum aptus. Quandoq; tamē ponuntur ſine prępoſitione tam actiue (ut an mihi cantando victus non redderet ille) q̄ etiam paſſiue, ut frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

De Combinatiōe verbi cum aduerbio. Capitulum ſeptimum. MAG.

ſ Extam regulā diximus eſſe de verbo & aduerbio. Et eſt talis. Queadmodū adiectiuū addit̄ ſubſtātiuo: ipmq; determinat ita verbū iungitur verbo/ & actū verbi ſpecificat. ut curro bene ſtabo male. Fit autē hęc ſpecificatio pluribus modis: videlicet: aut gratia loci/ tpis/ numeri: gratia cōpoſitiōis/ aut diuiſiōis & ſic de alijs ſecūdum q̄ varie ſunt aduerbioꝝ ſignificatiōes de quibus ſupra diximus

cōbinatō verbi cū aduerbio

De Coniunctione cum alijs partibus orationis. Capitulū octauū. MAG.

r Egulā ſeptimā Cōiunctiōi attribuimus. hæc em̄ aliaꝝ partiu vinculū & ligamē eſt. Vn̄ talis eſt regula. Oīs cōiunctio copulatiua: aut diſiūctiua in caſualibus caſus: in verbis/ modos ſiľes cōiungit: ut petrus & paulus bibunt/ volo ſcribere & legere &c.

cōbinatio cōiūctōis cū cęteris partibus orationis.

De combinatione genitiui cum diuerſis partibus orationis. Capitulum nonum. DIS.

o Ctaua regula/ quā gtīo aſcribebas q̄ eſt? MAG. Gtīūs cum varijs iungitur ptibus orōnis. DIS. Cū quibus? MAG. Primo iungitur cū noībus ſubſtantiuis. unde q̊tienſcūq; ponuntur duo ſubſtantiua diuerſa ſignificātia ſine medio/ tūc ultimum ponendū eſt in gtīo. ut equus regis. Et hoꝝ habitudines varię ſunt ſcꝫ ptis ad totō. ut pes porci. Cauſę ad effectū. ut liber Platonis. & cęͭ. quas omnes cū phīę naturalis principia deguſtaueris/ clarius intelliges: nūc tranſeam. Dixi aūt ſubſtātiua diuerſa ſꝫcantia. Nā ſi ad idem ptineant ut ſupius & inferius: inferius loco adiectiui ipm ſupius determinat/ cū quo & in caſu cōcordabit ut aīal hō. urbs roma &c. Et hanc cōſtructionē grāmatici appoſitionē dicūt. DIS. Pōt ne gtīus adiectiuis adiūgi? MAG. Pōt. Et his quidē q̄ ſignificationē hn̄t ſimilē verbalibus in/ or/ q̄ actū trāſeuntē ſignificāt. ut Cupidus ludi. ꝓdigus auri: dubius rei/ neſcia viri/ peritus iuris: Memor noſtri. & cęͭ. Quędam tamē ex his adiectiuis etiā actīo iunguntur. ut Exoſus belloꝝ vel bella: pręſcius futuroꝝ vel futura. Adiungitur etiam genitiuus ſignificans multitudinem. his adieictuis q̄ aliquid excipiunt ex illa multitudine. ut unus iſtorū: qlibet fratrū. aliqua ſoroꝝ/ medius iſtorū &c.

Appoſitō

Iungitur etiam his adiectiuis q̃ indigentiam aut abundantiam ſignāt
ut diues auri: plenus vini: inops mentis &c. Iungitur etiā ſuplatiuo
ut doctiſſimus poetarū fuit vergilius vel optimus plebis. Similiter &
comparatiuo poſito pro ſuplatiuo. ut melior iſtorum. maior horum
charitas &c. DIS. Poteſt ne genitiuus ꝓnoībus adiungi? MAG
Poteſt ut hæc volucrū illa mulierū. Nam & hęc ꝓnoīa exceptionē fa
ciunt a multitudine ſignificata per gtīm. DIS. Poteſt ne gtīus ver/
bis cōbinari? MAG. Poteſt. primo quidē verbis defectū aut abun/
dantiā ſignificantibus. ut abundo panis: Egeo pecunię: indigeo gra
tię. Careo aūt ſoli ablatiuo iungit̄. Secundo iungitur gtīus cauſam dā
natiōis vel accuſatiōis ſignificans / verbis accuſationē aut damnatio
nem importātibus ut damno te furti. accuſo te ſceleris. Q̲ nq̃ tn̄ gtīūs
nomini iunctus pœnā ſignificat. ut reus mortis &c. Tertio iungitur
gtūs verbis ad preciū ptinētibus. ut emi tanti pluris minoris. Eſtimat̄
tanti / pluris / vel minoris. Q̲uarto iungit̄ gtūs verbis actū memorā
di aut obliuiſcēdi ſignificātibus. ut memēto mei / obliuiſcar Ioannis.
Q̲uinto iungit̄ gtūs verbo ſubſtātiuo capto ꝓ ptinet. ut liber eſt Io
annis id eſt ptinet Ioanni. Eſt matris ſuccurrere nato. Sic etiā additur
his impſonalibus intereſt & refert: Sex demptis gtīs ſcꝫ mei tui ſui no
ſtri veſtri. & cuius a quis. Nā dicta verba ꝓ his gtīs utunt̄ ablatiuo
poſſeſſiuo. ut intereſt mea / refert tua &c ijs. Gtūs etiā partis / aut ꝓpri
etatis v̄bo ſubſtātiuo iungit̄. ut Petrꝰ eſt duri capitis / bonę famę &c.
Similiter gtūs menſurę. ut Petrus eſt centū annorū. & nō modo ver
bis ſubſtātiuis / ſed alijs habentibus affinitatē in ſignificato cū ipſis / ut
Petrus habetur magnę reputationis. equus reputatur petri. Ille appa
ret viginti annorū. In quibus tn̄ ſubītelligi pōt eſſe. ut ille apparet eſſe
xx. annorū. Sexto iungit̄ gtūs ſignificans poſſeſſionē aut rem a q̃ fit
paſſio / cū verbis impſonalibus actiuę vocis / q̃ ſunt penitet: tedet: mi
ſeret: piget & pudet. ut Tedet me vitę meę / pudet me probri. Loco tn̄
genitiui qn̄q; ponitur infinitiuus. ut pudet me dixiſſe. DIS. Iungi
tur ne gtūs aduerbijs? MAG. Iungitur. Et hoc virtute nominū in
ipſis incluſorū. ut ubicunq; locorū id eſt in omni parte locorū. Tunc
tēporis &c. Sic in ſimili diximus. Inſtar mōtis id eſt ad quātitatē vel
ſimilitudinē montis. DIS. Iungitur ne gtūs participijs? MAG.
Iungitur his ſcꝫ quorū verbis iunctus eſt. ut recordor tui: recordatus
tui &c. Alijs autem non: niſi nomina fiant. ut amans vini &c. Cum p̄
poſitione aut interiectione non ponitur. Coniunctionem vero mediā
recipere poſſunt duo genitiui. ut & petri & pauli diſcipulus.

De Dtīo iuncto diuerſis ptibus orōis. Ca. x.

DIS Ona regula: quā datiui eſſe voluiſti: q̃ eſt? MA. Hęc eſt. da
tiuus ſignificans rem cui aliquid cōmodi: lucri: aut damni fit
iungitur nominibus: ſimiliter verbis tale cōmodum aut damnū fieri

ſignantibus.ut prouideo tibi: ſum tibi utilitati. moleſtus tibi: gratus tibi: utilis mihi: vicinus tibi: hoſtis mihi &c. Et nō modo his verbis datiuus iungit̄: verūetiam/ fere oībus verbis (& ſi im ꝓprie) additur ut Canto tibi: ſcribo tibi &c. Iuuo dempto quod tantū actio iungitur. ut Iuuo te. Iungunt̄ qn̄q; etiā duo datiui uni verbo acquiſitiuo: quorum unus rem acquiſitā: alter vero rem cui acquirit̄ importat. & primus ſcꝫ ſignificās rem acquiſitā ꝑ ꝫuo vulgariꝫādus eſt. ut illi mea carmina curę ſunt. Do tibi pignori tunicā &c. Iungit̄ etiam datiuus huic verbo ſum/ ſumpto ꝓ habeo. ut eſt mihi crater id eſt habeo craterē ſum tibi filius id eſt habes me filiū &c. Iungitur etiā impſonalibus q̄buſdā actiuę vocis. ut cōuenit: euenit: accidit: cōtingit: placet mihi tibi vel petro. Iungūtur etiā datiui his verbis miſereor/ auxilior: & dominor: q̄ tamē etiā recipiunt gtīm. ut miſereor tui vel tibi. Iungitur inſuper datiuus verbalibus in bilis: aut in dus terminatis. ut amabilis mihi/ metuendus tibi. Et in his datiuus in ablatiuū mediāte ꝑpōne reſoluitur. ut metuēdus tibi id eſt a te. & talis etiā fere omnibus verbis paſſiuis additur. ut cōdicitur mihi id eſt a me. DIS. Poteſt ne datiuus ꝓnomī adiungi? MA. Nō niſi in rōne ſubſtātiui/ ut illi filio. DI Pōt ne aduerbijs addi? MA. Pōt. ut venit obuiā mihi. DI. Pōt ne ꝑticipijs cōbinari? MA. pōt. & omibus quidē quoꝝ verbis addit̄. ut placēs mihi &c. DI. Pōt ne addi ꝑpōni? MAG. Nō. nec etiam cōiunctioni niſi dt̄iuus ꝑceſſerit. ut mihi & tibi. DIS poteſt ne dtiuus addi interiectioni? MAG. Poteſt. ut heu mihi: ve tibi &c.

De Combinatiōe actī cum diuerſis partibus orationis. Capitulum udecimum. DIS.

d Ecima regula quā actio appropriaſti q̄ eſt? MA. hęc Act⁹ omī verbo pſonali infiniti modi a parte anteriore ꝓ ſuppoſito adiditur. ut me ſcribere: petrū legere. Et rurſus. Oīa verba trāſitiua (quorū ſcꝫ act⁹ in aliud recipit̄) poſt ſe actīm accipiūt ſꝫcantem rem: actum verbi recipientē. ut ꝑcutio petrum: comedo panē. Sil̄r neutra. ut bibo vinū: bibo lapidē. Sil̄r deponētia. ut ſequor te. Sil̄r & comunia. ut criminor te. Sil̄r & paſſiua. ut doceor grāmaticā. Et quędam ex dictis duos regūt actīos ad eandē rem ptinētes. ut faciā te clericū. Aut ad diuerſa ptinētes. ut doceo te grāmaticā. Et hęc his continentur metris. Poſtulo poſco peto doceo rogo flagito celo: Exuo cū veſtit monet induo calceo cingo: Actīos geminos hęc verba reqrunt Sil̄r hoc verbū inſtruo. ut in ps. Viam iuſtificationū tuarū inſtrue me Coniūgitur etiā actiuus verbis paſſiuis: aut abſolutis per ſinecdochen. Cū ſcꝫ id quod parti conuenit toti attribuit̄: ut doleo pedē: petrus trūcatur manus vel manibus: Ioannes extēditur brachia vel brachijs. Itē actiuus ſꝫcans tempus iūgitur verbis etiā intrāſitiuis: licet im ꝓprie. ut biſſenos cui noſtra dies altaria fumāt. Modicū tēpus vobiſcū ſum &c.

Item accuſatiuus ſignificãs locum iungitur v̾bo ſignificanti motũ ad locum. ut ambulo viã/iter/vado Romã. pergo decẽ miliaria &c. Item iungit̃ etiã accuſatiuus abſolutis & paſſiuis: rõne trãſitiui ſubintellecti. ut Coridon ardebat alexim: id eſt ardẽter amabat. Et in Pſal. Exultabit lingua mea iuſticiã tuã: id eſt exultando annũciabit &c. Et Vergil. Paſcuntur ſiluas &c. Itẽ iungitur etiã accuſatiuus v̾bis impſonalibꝰ actiuę vocis. ut decet oportet iuuat delectat me. Et hęc recipiunt etiã accuſatiuum ante ſe. ut me decet. Impersonalia autẽ paſſiuę vocis tm̃ recipiunt accuſatiuũ poſt ſe. ut mactat̃ bouẽ: pulſatur campanã &c. Inſup accuſatiuus iungitur v̾bis actũ memorãdi: aut obliuiſcẽdi ſignificantibus. ut grex obliuiſcit̃ eſum: memento dñe dauid. DIS. Poteſt ne accuſatiuus iungi nominibus? MA. Poteſt in ratione adiectiui aut ſubſtãtiui: alias nõ niſi p ſinodochen. ut albus faciẽ: nigra capillos &c. Nec additur ꝓnominibus niſi in ratione adiectiui aut ſubſtantiui ut illum hoiem. DIS. Additur ne aduerbio? MA. Non. ſed p̃poſitionibus de quibus ſupra. Iungitur etiam interiectioni. ut o fortunatum virum. Heu me miſerum &c.

De Vocatiuo Capitulum. xij. MAG.

V Ndecima regula Vocatiui eſt qui aduerbijs vocandi tantum iungitur. ut O formoſe puer &c.

De Ablatiuo adiuncto cęteris partibus orationis. Capitulum. xiij. DIS.

Vodecima regula: quã ablatiui eſſe dixeras q̃ eſt? MA. Hęc

d Omne nomẽ adiectiuum vel v̾bũ iungitur ablatiuo ſignificanti cauſaꝫ ꝓpter quã aliqd fit ſcꝫ effectus. Eſt autẽ cauſa q̃druplex ut ĩ naturalibꝰ videbimus ſcꝫ efficiẽs materialis formalis & finalis. Exempla ſunt de cauſa efficiente. ut Siꝑis albedine. horreo frigore. Taceo pudore: feſſus curſu: gaudeo ludo: dãnatus crimine: leſus lapide &c. Verba etiã paſſiua eundẽ recipiũt ablatiuũ mediante p̃poſitione a vel ab. ut diligor a petro/verberor ab andrea &c. De cauſa Finali. ut Petrus ſtudet gratia lucri. Paulus ſcribit cã ſtudij &c. De cauſa formali. ut paries eſt albꝰ albedine. ſiꝑis ſiꝑitudine. Fac bono aĩo. Studeas bona intẽtione &c. De cauſa materiali. Si ablatiuus ſignificat materiã ex qua: addenda eſt p̃poſitio ex. ut edificat ex lignis. Si autẽ ſignificat materiã circa q̃/tũc ponitur ſine p̃poſitione. ut dignus laude. vacuus lumine. Fruor gaudeo potior regno. careo pane. utor tunica. Prudentẽ me feciſti in mandato tuo. veſcor carne. Inueniũtur tñ hęc verba etiã gtĩs adiuncta ut ſupra diximus. Etiã accuſatiuis. ut in leuitico Offert ꝓ ſe duos piſces quos veſci licitũ eſt. Et apud Therentiũ. Tute illoꝝ officiũ fungere. Iungitur etiã frequẽter v̾bis ablatiuus cauſę inſtrumẽtalis ſine p̃põe. ut video te oculis. loqtur ore/ꝑcutit baculo. Iſta autẽ cauſa nõ diſtinguitur ab efficiẽte; qa efficiẽs eſt principalis/aut in

ſtrumẽtalis. DIS. Vnde poſſum⁹ facile cognoſcere quã cauſaꝫ abla tiuus ĩportet? MA. Inde. Nam ſi ablatiuus cõmode recipit a vel ab ſignat cãm efficientẽ. Si ꝑ/ſignat cãm formalẽ. Si ꝓpter/ſignat cãm finalẽ. Si ex/ſignat cauſam materialẽ. Si in/ſignat cãm iſtrumẽtalẽ. ut autẽ dicta facilius cognoſcas. Sciẽdũ oẽ adiectiuũ poſt q̊d in vulgari põt addi mit/von uſꝫ/im fur/durch/umb. recipit ablatiuũ ſignificãtẽ cãm &c. Itẽ ablatiuus ſignificãs tp̃s: põt addi ṽbo aut ꝑticipio. ut vigi laui tota nocte. ſtudeo tribus horis. media nocte clamor factus eſt. Item verba importãtia motum de loco: vel ꝑ locum recipiunt ablati/uos ꝓpriorũ noĩm ciuitatũ aut villarꝫ/ut venio/tranſeo Roma Athe nis &c. Verba autẽ q̃ importãt motũ in loco: aut qetẽ recipiũt hęc ꝓ pria noĩa in gtĩo. ut ſtudeo Romę &c. Niſi ſint tm̃ pluralis numeri: aut tertię declinationis. tũc em̃ recipiũt in ablatiuo. ut fui Athenis. Studui carthagine &c. Noĩa autẽ ꝓuinciarꝫ montiũ & regionũ: & noĩa cõpo ſitæ figure/indeclinabilia: & noĩa ſanctorꝫ locis data/cũ dictis verbis iunguntur in ablatiuo mediãte ꝑpõe. ut venio de Francia. De ſancto Iacobo &c. Idẽ eſt iudiciũ de aliis appellatiuis. demptis q̃ttuor ſcꝫ rus domus militia humus/q̃ cõſtruũtur ſine prępoſitiõe more ꝓpriorꝫ. ut venio rure &c. Itẽ cũ ṽbis dãnationẽ aut punitionẽ ſignificãtibꝫ iũ guntur ablatiui pœnã ſignificãtes. ut dãno te morte. punior capite. Petrus mulctatur auro. Preterea cũ ṽbis aut noĩbꝫ ad p̃ciũ aut menſu rã ꝑtinẽtibus iungũtur ablatiui q̃titatẽ p̃cij aut menſurę ſignificãtes ut venditur tribꝫ aureis. altus tribus ulnis. latus mille paſſibus. tñ hoc verbũ valeo reqrit accuſatiuũ. ut equus valet decẽ aureos. Itẽ cũ ver bis diſtantiã importantibꝫ iungitur ablatiuus q̃titatẽ diſtãtię indicãs ut diſtat tribus paſſibus &c. Pręterea ṽba aut noĩa exceſſuꝫ unius ſuꝑ aliud importãtia reqrunt ablatiuũ q̃titatẽ illius exceſſus ſignificantẽ ut petrus excedit paulũ tribus digitis. Ioannes eſt tanto longior q̃to Petrus eſt breuior &c. Ablatiui autẽ ſignificãtes rẽ exceſſam iungun tur compatiuis. ut Petrus eſt fortior Paulo. & is vulgarizatur ꝑ dan. Poteſt & addi ablatiuus ſignificans q̃titatem exceſſus. ut lignum il/lud Petro longius eſt tribus digitis. Iungitur quoq; ablatiuus verbo ſubſtantiuo. ut ſis bono animo. Id etiam te nõ lateat ablatiuos duos aut plures abſolute poni loco orationis ex nomine & verbo compoſi ti. Et dicuntur poni in deſignatione conſequẽtię: quia ſcilicet ad ipſos aliquid ſequi intelligitur. ut Sole oriente dies fit. Et reſoluuntur hi ab latiui per dum/ſi/aut quia. ut dum ſol oritur: aut ſi vel quia ſol ori/tur dies fit. Loco etiam ablatiui quandoq; ponitur aliquod comple/xum. ut dato ꝙ ſis probus/te diligo. Viſo ꝙ es honeſtus/te recipio. Et quemadmodum imperſonale ſine ſuppoſito/ita & participium in ablatiuo ſine ſubſtantiuo poſitum inuenitur. ut dicto de nomine di/cendum eſt de verbo. DIS. Iungitur ne ablatiuus cæteris parti/bus orationis? MAG. Pronomini non/niſi in ratione ſubſtantiui

autadlectiui. Nec aduerbio: aut interiectioni: ſed participio. Et quidē omni cuius verbo addi poteſt. Similiter additur præpoſitionibus qui/buſdam. de quibus ſupra dictum eſt.

Regulę generales. Capitulum. xiiij. MAG.

p Ræter has autē generales quædam non negligendę ſunt regulę/unde Quicunq; caſus iunguntur noīatiuo: ijdem iungūtur & omnibus obliquis eiuſdem. Et quicunq; caſus iunguntur poſitiuo: ijdem iunguntur quo cōparatiuo & ſuperlatiuo. Et quicunq; caſus iungūtur verbo: ijdē iunguntur eius participijs: & reliqs modis & temporibus a verbo illo deſcendentibus. Hæc omnia tñ quę de combinatione partiū orationis iam diſſeruimus: facilius & mira q̄dam breuitate deprehendes: ſi caſuum officia quæ in ſuperioribus tradidimus: viuaci ſemper tenebris memoria.

De Ordinatione partium in oratione. Capitulum. xv. MAG.

h Acten⁹ de his qbus nō barbaro: ſed latino poti⁹ ſermone q̄ cōcepimus exprimimus: Reſtat ut ordinē dictoꝝ in interp̄tando doceamus. Si itaq; oratio interprętāda ſit: Primo loco vtūs (ſi adeſt) accipiēdus eſt/cū eo q̊d cū ipſo cōbinať. Poſt hūc ntūs cū ſuo v̄bo/aut accuſatiuus cū infinitiuo: deinde aduerbiū: dehinc cęteri caſus. Silr cōiunctiones p̄pōes: & interiectiōes/cū his q̄ ipſis iuncta ſunt. Dictiones tñ interrogatiuę: aut relatiuę p̄cedere debent. Similiter coniunctiones prępoſitiui ordinis/& ablatiui poſiti abſolute. Item Obliquus negatiuus exponendus eſt p nō & ſuū affirmatiuū. ut nullum hoīem: id eſt nō ullum. Itē qnq; obliquus p̄ponitur v̄bo perſonali ut relatiuū habeat antecedēs. ut patrē ſequiť ſua ꝓles. Trahit ſua quēq; voluptas: & ſic de alijs. De quibus tamē p frequentē expoſitionē in talem deuenies uſum qui omnibus regulis pręſtantior eſt.

De Subauditione quarundam partium orationis. Capitulum. xvi. MAG.

n Onnunq; autē cōtingit ptes aliqs in oratione ſubticeri. Et qdē primo. Cum v̄bū primę aut ſcdę pſonę fuerit/intelligiť ntīus certus ſc; ego tu nos & vos: quē nō oportet exprimere: niſi ad declarationē: aut ſignificantiā denotādā. Eſt autē declaratio ſiue diſcretio: cū actus v̄bi attribuiť alicui cū excluſione alioꝝ. ut ego lego. q̄ſi dicerē & nullus alius. Significantia vero eſt cū actus v̄bi attribuiť alicui cū excellentia. ut ego lego. q̄ſi dicerē & nullus ita bene ſicut ego. & eſt talis ntīus cum arrogantia ꝓferēdus. In euocatione tñ hi ntī exprimunť: & nō ꝓpter iā dictas cauſas: niſi fiat euocatio p ipſe: aut nomē diſtributiuū. Aut in ꝓprijs noīb9 cū v̄bis ſubſtātiuis: aut pticipijs &c. Exempla ſunt: ut quācunq; ipe vidi nō oīa poſſumus oēs. Sum pius

Diſcretio

Significantia

Eneas.vocor Petrus/doctus ſuꝫ/afflict⁹ſum.Itē verba exceptę actio/
nis quoꝝ ſcꝫ actus uni ſoli cōpetit:etiā in tertia pſona ſine ntīo pferun
tur.ut Fulminat/coruſcat/pluit/mingit &c.In his em̄ intelligit̄ deus
vel natura.Excipitur creare.Non em̄ dicimus creat.licet creare ſolius
dei ſit actus.Incipit quoq; & deſinit cū infinitiuis dictoꝝ verboꝝ ſine
ntīo ponunt̄.ut incipit mingere.deſinit pluere. Verba quoq; quoꝝ
actus ſolis hoībꝯ pprius eſt/ſine ntīo exprimunt̄.ut aiunt/dicunt &c.
intelligūtur hoīes. Et rurſus ipſa ꝟba qn̄q; tacent̄.ut dicendo.unde
Boetius.de q̊ Vergilius &c.intelligit̄:loqtur:vel ſcribit:aut dicit &c.
Verbū etiā ſubſtātiuū ſum/ſepiſſime intelligit̄.ut Gloria tibi dn̄e.Bea
ti īmaculati in via &c.Similiter in intitulationibꝯ.ut Opera Platonis.
Buccolica Vergilij &c.Itē ſubaudiuntur qn̄q; etiā alia ꝟba de qbus
in eadē oratione prius mētio facta eſt.ut cū dicimus.Benedicite reſpō
dēdo dn̄s.ſubintelligit̄ Benedicat.Inuocaui dn̄m & exaudiuit me:in
telligitur dn̄s &c.Subauditur etiā qn̄q; antecedēs relatiui.ut ſi ſuſtu/
liſti illū dicito mihi.intelligitur Ieſum &c.Itē fiunt & alię ſubauditio/
nes varię de qbus ſepius apud Therentiū.ut q̄ illū:quæ me? Intelli/
gitur amat:excluſit:vel ſimilia.Hæc ſunt fili q̄ in primis neceſſaria viſa
ſunt ad partiū orationis/& cognitionē/& cōcinnā cōbinationē.Sylla/
barū vero q̄titates:q̄ in pferendis orationibus nō ſine aperto vitio cō
funduntur:nunc demū in calce grāmatices annectēdę veniūt. DI.
Breues igitur ſi quæ de his regulę dari poſſunt in medium proferas.
MAG.Breuitatis te ꝑ cupidū ſciens:nōnulloꝝ traditiones cōſului:
proſa an metro cōmodius id fieret/aliquātiſper herebā:ſed cū planū
ſermonē in his magis neceſſariū conſpexi:in proſaꝫ ſtilum verti:nihil
tamē quod nō ab aliꝭs dictum ſit tractatu ſequenti enumerare ſtatui.
DIS.Placet:ſed q̄ totius rem ipſam aggredere.

Tractatus tertius. De quātitate ſyllabarum in generali. Capitulū primū MAG.

ſ yllaba in generali(inqt quidā)ubicūq; poſita fuerit ſex mo
dis cognoſci poteſt.poſitione ſcꝫ vocali ante vocalem/deri/
uatione/dipthongo:exemplo & regula. DIS.Poſitione
quomodo? MAG.Cum poſt vocalē duę ſequuntur cōſonātes ut Poſitio
pars/vel una duplex ut nix:vel i duplex inter duas vocales ut troia:
tunc illa vocalis pducitur:adiecto q͏ altera ſaltē in eadē vocalis ſyllaba
collocetur:at ꝟo ſi in eadē dictione poſt vocalē natura breuē ſequat̄
muta cū liquida:vocalis p̄cedēs anceps & bitpalis redditur ut aratrū
vocalis autē de ſe longa ꝑ nullā mutæ & liquidę ſequęlā poterit bre/
uiari.ut febris/ſalubris/podogra/amatrix/octobris. DI.Vocalis
ante vocalē inuenta q̄nta eſt? MAG.In latinis breuiatur ut nuo.Ex Vocalis
cipiuntur primo gtī & datiui qntę declinationis/in quibꝯ e vocalis p an̄ vocalē
ducitur ſi ſaltē alia vocalis p̄ceſſerit ut diei.ſin autē conſonans p̄ceſſerit

breuiatur ut fidei. Secundo gręca noīa externaq; ut plurimū ꝓducū
tur. ut dius hęlias: aer chorea platea. Tertio gtī in ius ſunt cōes ut uni
us. ꝑter alius longum/ & alterius correptum. Quarto poſſeſſiua in
ius vocalē pręcedentem ꝓducunt: ut troius/ patuleius. Quinto fio
deriuatio niſi poſt e ſequaꝫ r ut fierē producitur. DIS. Deriuatione ſyllabę
quantitas quō dephenditur? MAG. Quanta fuerit ſyllaba primi
tiui/ tanta erit & deriuatiui. ut lego legens. Excipiunꝫ primo human⁹:
leges vires reges ſedes voces iucundus ſtaturis pedor vomer ſęculū
laterna nequā regula italia ſecius limus denus nonus caſus monach⁹
humo vitupero ſimius feralis fabella & mobilis. q̄ contra ſui primi/
tiui poſitionē ꝓducunꝫ. Secundo excipiuntur dux ducis: ſopor acer/
bus dicax aruſpex ariſta vadū ſtabulum ſtabilis omaſus arena lucer/
na noto nato fides titulus ſodalis bubulcus varicoſus vitium ouo ele
gus & manus q̄ contra ſui primitiui poſitionē corripiuntur. DIS.
dipthōg⁹ Dipthōgus ſyllabā quantā reddit? MAG. Vbiq; ꝓducit ut ſphera
pœna aula eurus niſi vocalis ſequatur ut pręuro. DIS. Exemplum
Exemplū autē quomodo ad hoc conducit? MAG. Poetarū exempla ad ſyl/
labas percipiendas te plurimū iuuabūt: nā in hac dictione muſa ſi pri
mæ quantitē ſcire volueris: maronis illud muſa mihi cauſas memora
longā eſſe indicabit. DIS. Regula vero generalis q̄ eſt? MAG.
In undecim partes diuiſa eſt. Prima ꝑterita biſſyllaba primā producūt
ut emi. pręter bibi ſcidi fidi dedi ſteti: & tuli q̄ primā corripiunt. Scda
pręterita pręterita geminata primā & ſecundam corripiunt ut perperi ꝑter ce
Supina cidi: quod ſecundā ꝓducit. Tertia. Supina biſſyllaba primā ꝓducunt
ut natum. pręter litum itum citū quitum ſitum ſatum rutū ratum da
tum & ſtatum quæ primā corripiunt. Quarta q̄ta fuerit ſyllaba pręſ
ſentis/ tanta erit & ceteroꝝ temporꝝ. ut amo amabā amaui amauerā
amabo. ꝑter genui & poſui q̄ primā corripiunt. Quinta: in cōpoſitio
nis iunctura ſyllabę breuiantur. ut omnipotens: armiger: in qua qui/
propria dem iunctura ſolent dictiones ꝑ hyphen copulari. ut ante malorum
pręter ibidē ubiq;/ tibicem. Sexta/ ꝓprioꝝ noīm primę vel medię ſyl
labę ad placitū ponuntur. niſi regulas habuerint ſpeciales q̄s breuita/
tis gratia ꝑtermitto: in ultimis autē ſyllabis ſubiacebūt regulis appel/
latiuoꝝ. Septima bis bi tri ni in cōpoſitione breuiantur. ut biſortus
biuium triuium nicenus. Octaua ſemiquinaria & ſemiſeptenaria bre/
uis in metro produci poteſt: etiā ſi in nullā deſinat conſonantē. Nona
incremēta īcremēta noīm in plurali ſi a e vel o vocales habuerint producūtur ut
quæ quaꝝ res rerū/ qui quoꝝ. ſi vero i vel u corripiuntur. ut qui qb9
veru verubus. dicta in ſingulari ex declinationibus nota ſunt. Decima
cremēta verboꝝ ſi a habuerint producuntur. ut amo amare. pręter do
& ſua cōpoſita: circūdo peſſundo venūdo. Si e producūtur. ut lego le
gemus. niſi cum ſubit r: tūc qn̄q; producuntur qn̄q; breuiantur q̄d ac
centu cognoſcitur. Si i breuiantur. ut lego legimus. pręter ṽba q̄rtę

coniugationis & volo & ſum. & cum ſubit i: tunc em̃ producuntur. Si u corripiũtur. ut volo volumus. Vndecima/dictiones ſincopatę & p ſinerisim vel craſim pronunciatę producuntur. ut norã pro nouerã pataui pro pataui & cotes pro cautes. His prelibatis ad primas ſylla/bas ſpecialius deſcendamus.

De prima ſyllaba.. Capitulum. ij. DIS.

P Rimarum ſyllabarꝫ q̃titatẽ unde ſpecialius agnoſcere valeo? MAG. Compoſitione p̃poſitione/& regula. DIS. Compoſitione q̃liter? MAG. Si ei aliq̃ particula addatur q̃ illam penultimã reddat: tunc accẽtu cognoſcetur ut amo pamo/ a breuis qa grauis/duco diduco: u longa qa acuta. Excipiuntur primo inuba/ pnuba/deiero peiero cognitus agnitus: infio ſuffio/ q̃ contra ſuũ ſimplex corripiuntur. Secunda ambitus & conuitium quę producuntur. ꝯpoſitiõe

DIS. Prępoſitione quõ? MA. q̃ta fuerit p̃poſitio in appoſitione tanta erit & in cõpoſitione. ut in domo in habito. Excipiuntur primo ad ab ob in re ſub & con cũ iacio cõpoſitæ producuntur: niſi ex ſe mi/ſyllabum reddant qa tunc p̃poſitio eſt cõis ut adijcit. Secundo e de pręſe in compoſitione producuntur. Di autẽ ubiq; producit. pręter in dirimo & diſcretus ubi corripitur. re corripitur ut reduco. pręter in refero/qñ ſignificat diſtantiã vel iuuamen ubi producitur. Pro ꝑducitur ut proloquor. pręter in proteruus ꝑcella pronepos profugus profa/nus profundus propero profiteor ꝑfatum propheta profuſus profi/ciſcor profecto & procuro ubi corripitur. DIS. Regula primarum ſyllabarum quę eſt? MAG. Secundum vocalium numerum & ordinem in quinq; partes diuiſa eſt. p̃poſitiõe

De A in primis ſyllabis. Capi. tertiũ. DIS.

a In primis ſyllabis quanta? MAG. A ante b corripitur. ut habeo. pręter labor beris. tabes ſcabies pabulu; labes ſtrabo & tabo. fabula. ſtabam nabam fabor flabam ſtabilis ſtabulum labor & labo. quę primam producunt.

A añ c corripitur. ut acer pro arbore. Excipiuntur ſi pręcedit b. ut bacca vel p. ut pacis: in quibus a producitur. dempto paciſcor: baculus & ſpacium placet: quę iuxta regulam primã corripiunt.

Acer pro forti: Thraces facundus machina dacus & graculus pri/mam producunt. Hiacynthus commune eſt.

A ante d corripitur. ut vadum. Præter radix clades ſpadix trado traduco gradiuus & gades ſuadeo rado & vado.

A ante f corripitur. ut rafanum vafer.

A ante g corripitur. ut ſagax. Excipiuntur ſtrages vagio vagina magalia ſtragulum ſaga & lagana: indago quę primã producunt. Similiter ea q̃ habent p vel f ante a. ut fagina fagus. pręter flagellũ fragoris fragilis & plaga pro reti vel ora: quæ primam corripiunt.

A ante l in diſſyllabis ꝑducitur ut halo as. Excipiũtur calo as. alo is malus a um. palam ſale pales & ſalum quę primam corripiunt. Excipiuntur & tertię declinationis peritto ſyllabica ut ſalus ſalutis quę primam corripiunt. pręter calo onis. & ales q̃ ꝑducũtur: Similiter & poliſyllaba primam corripiunt. ut caleo. Preter alea baliſta caligo balena ſalebra & ſqualeo quæ primam producunt.

A ante m in diſſyllabis producitur. ut dama. Excipiuntur fames: damus amo chlamys tamem thamos. q̃ primam corripiunt. Similiter & poliſyllaba. ut amicus. pręter lamina amitto lamentor & amẽtum quę producuntur.

A ante n in diſſyllabis ꝑducitur ut ſanus. Excipiũtur manus anus anas ana cano canis & phanum. Similiter & poliſyllaba quę primã breuiant. ut animus. pręter ganeo.

A ante p corripitur. ut dapes. Excipitur papilio vapulo papo papa ſaphyrus crapula lapa apulus rapa papyrus & mappa.

A ante q corripitur. ut aqua. demunt cõpoſitiua. ut nequaquã.

A ante r corripitur. ut ariſta. Excipitur carex varix areo varica area naritia glarea naris carica: ſtarem ſlarem pareo q̃ primã producunt. Nomina ſimiliter in rus ra rum. longant primã ut charus ra rum pręter hara pro ſtabulo. para & parum quę breuiant primam.

Ante s in diſſyllabis ꝑducitur. ut caſus. Excipiunt Quaſi caſa baſis & poliſyllaba. ut aſinus q̃ primã breuiant. p̃ter caſeus baſium

A ante t corripitur. ut latus lateris. Excipitur Saturnus latus a um vates datros katholicus quatenus ater atria laterna. Similiter ſi m pręcedit. ut mater/aut r pręeunte muta. ut pratum & quattuor ratum quę primã producunt. pręter matheſis. quod corripitur. Platos & ſtatim primam cõmunem habent. Sic & platea.

A ante u corripitur. ut auarus. p̃ter nauis gauiſus mauors pauo mauis ſuauis prauus gnauus auia. ſiľr ſi l p̃cedat cũ muta. ut flauus.

De E in primis ſyllabis. Capi. quartũ. DIS.

E in primis ſyllabis quanta eſt? MAG. E ante b corripitur ut hebeta. excipiuntur ſi ante e duo conſona pręſint ut gleba. Excipiuntur & debeo thebe debilis flebam nebrida nebula febris nebam nebo phebus phebe.

E ante c corripit ut ſecus. p̃ter fex cis. cecus. pręco theca vecors grecia fęcundns ſecurus ſecula mechus echo mecũ tecum ſecũ & ſecius.

E ante d in diſſyllabis producitur ut ſedes p̃ter cędo verbũ defectiuũ edo es. pes dis pedũ cedrus. Similiter poliſyllaba breuiant ut medicus. preter ſedulus ſeditio & ſeditioſus dedalus prędium

E ante f corripitur ut nefas.

E ante g corripitur ut lego. pręter regina dego regula reges legẽ eger: egiptus tegula lego as egloceros egis.

DE QVANTITATIBVS SYLLABARVM

E ante l in diſſyllabis producitur ut chele. prȩter chelis velut velim gelu melos ſcelus celer melus melo. Similiter poliſyllaba ut elemoſyna. prȩter ſpelunca belua electhrum ſpelea delitiȩ eliſius delibutus delubra quȩ breuiant primam

E ante m corripitur ut ȩmonia. p̃ter fȩmina ſemita demo is. ſemino themis quȩ primã longant. ſimiliter habentia e purum ante m ut eminus. p̃ter emo & emio. Nomina diſſyllaba cũ crem̃eto longant primam ut demon ſemen. prȩter memor nemus & fȩmur

E ante n ꝑducit̃ ut renus. excipit̃ em̃ feneſtra penitus penetro penes penates pene penus. Sil̾r cũ e p̃cedit b ut bene/ vel g ut gñs: vel ſ ut ſenex vel t ut tenuis vel u ut venus in qbus e corripit̃. p̃ter venum thenia vena venor tenarus tenax ſenus q̃ longant. freneſis variatur

E ante p corripitur ut epos prȩter ſepes cepe ſcepa tepor epacta repo p̃putiũ prȩpes. & p̃eunte ſ ut ſepe q̃ primã ꝑducũt. demit̃ ſepelio.

E ante q corripitur ut neq;. demit̃ uequã nequaq; nequaq; ȩquus id eſt iuſtus & equor quæ longant

E ante r corripitur ut ſeries. p̃ter erumna cerulus heros feralis eruca ceronia ſeria ceres cleros erigone ſerus chere eris nomen: ſeres hereo mereo q̃ras cera ſero era heres. Similiter ſi prȩceditu u ut verus vel p ut pera quȩ primã ꝑducunt. p̃ter veru & vereor veretrum

E ante ſ producitur ut leſus. excipitur ieſus theſis

E ante t producitur ut cete/ prȩter metallũ metuo gethes meto metra fretum retro thetis etiam meta. Similiter ſi p prȩit ut peto vel u ut vetus q̃ breuiant primam. prȩter & prȩtor longant

E ante u producitur ut leuus. prȩter leuis breuis leuo ſeuerus beuer quæ primã corripiunt

De I. in primis ſyllrbis. Capitulũ. v.

DIS I in primis ſyllabis quanta eſt? MAG. I ante b corripitur ut hiberia p̃ter hibernus fibula liburnũ ꝑ naui tibia liber adiectiuũ libo tribulum vibex fibilo quibo ſcribo ſibila ibo vibra & ibis nomen

I ante c corripitur ut dicax p̃ter vicus mica niciteria conuitia trica picus litiũ ſpica ficus vicinus ficedula ſpicula vicenus ſica dico tricenus ſicut: quæ longant. ico variatur

I ante d ꝑducitur ut idẽ in maſculino. excipitur idem ĩ neutro ideo fides cydon idoneus quidã. Sil̾iter cũ prȩit b ut bidens vel t ut tideus vel u ut video q̃ breuiant. prȩter ſtrideo ſtrido rideo

fidis idololatra ideota

I ante f ꝑducitur ut rifeus. Excipiunt̃ cõpoſitiua & cifus

I ante g corripit̃ ut rigo. p̃ter viginti bige triginta frigus pigardꝰ pige fligo figo frigeo frigo migro. Sil̾r ſi prȩſit ſ vel t demitur ſtiga cũ ſtrigibus. ſtrigilis cõmune eſt.

I ante l producit̃ ut filius. Excipiũtur chylindrus hilaris pilus ſcilicȝ capitis cilix philos pila bilibris philomena cilium milium; Similiter

ſi prȩit ſ ut ſileo aut t ut ſtilus quæ breuiant. prȩter thile

I ante m in diſſyllabis ꝓducitur ut limus. Excipiũtur timus nimis ſimus himen ſimul. Silr & poliſyllaba corripiũt ut ciminũ. p̃ter ſimea

I ante n producitur ut linea. p̃ter tinea linio lino. Silr ſi prȩit c ut ci/nis vel ſ ut ſinus vel m ut minus quȩ breuiant. prȩter ſinus pro uaſe & vno quæ longant

I añ p corripit ut bipes. p̃ter ſtiphanũ vipera ripa ſtipes. ſtipo ſipho,

I ante q corripitur ut liqueo. prȩter liquor liquoris

I añ r in diſſyllabis ꝓducitur ut dirus. præter vir uiri pira pirus lira/ ſilr & poliſyllaba ut biria q̃ breuiãt. p̃ter ſtiria pirula pirata tiria piramis

I ante s ꝓducitur ut riſus. prȩter niſi priſana miſer miſertus

I ante t corripitur. ut item. prȩter dis ditis litis clitella glitis phitõ pitiſma titan titillo pſitacus britoſitis a ſum nitor itur italus q̃ longant. Similiter ſi m præcedit ut mitis vel r ut rite vel u ut vitis. præter vitu/lus & vitellus quæ bræuiant

I añ u ꝓducit ut cliuus. p̃ter niuis & bis tris cõpoſita ut biuiũ triuiũ.

De O in primis ſyllabis. Capitulũ. vi. DIS.

O in primis ſyllabis quanta? MAG. O ante b producitur ut ſobrius. Excipitur ſoboles obulus obeſus obes verbum & quȩ habent conſona duo ante o ut probus

O ante c corripit ut iocus. prȩter foca procerus ocior oculus poculum ocium iocundus vocis vocalis cochitus quæ longant

O ante d in diſſyllabis producitur ut rodo. prȩter odor modus mõ ſimiliter & poliſyllaba/ nam illa corripiunt ut fodio/ proderit tamen longatur/ proderis variatur.

O añ f corripit ut ꝓfugus. p̃ter ꝓfugio ꝓfero ꝓfuit oĩa q̃ longãt.

O ante g ꝓducitur ut cogo prȩter rogo toga rogus logos

O añ l corripit ut color. p̃ter nolo molior ſolis doliũ ꝓles boletus olim ſolus colyphiũ ſtola prolixus colo as moles ſolor polipus

O añ m ꝓducit ut omẽ. p̃ter ſtomachus homo dñs comedo domꝰ como glomero comes gomor omitto vomo domo as omaſum glomos thomos.

O añ n corripit ut bonus. p̃ter ſona none. Silr ſi prȩcedit c ut conꝰ vel d ut donum vel p ut pono monos cõmune eſt

O añ p corripitur ut ſopor. p̃ter populus arbor: opilio topos po/piſma propago ſopio is. Similiter ſi p̃cedat c. ut copula: in quibus o producitur p̃ter cophinus: ſcopulus: copos

O ante q corripitur. ut coquus.

O añ r corripitur ut morior. p̃ter os oris. chorus ꝓ vento oro as. coram torax hora mores coralus ora ꝓ extremitate. morus doricus ſorex quoꝝ horũ norã. ſilr ſi prȩit l ut lorũ vel r ut prora q̃ longant.

O añ s producitur ut oſyris. prȩter roſa proſeuca doſis poſui.

DE QVANTITATIBVS SYLLABARVM

O ante t corripit̃ ut notus. p̃ter dos dotis. totus quotus votũ quotidie cotis noto poto notus. pro cognito. Sil'r ſi præſunt duo cõſona ut cloto: nam ꝓducunt. pręter protos proteruus protos

O añ u corripit̃. ut nouus p̃ter ouũ ꝓuidus ꝓuincia ꝓuideo ꝓuenit

De V in primis ſyllabis. Capitulũ. vij. DIS.

V quãta eſt in primis ſyllabis? AAG. V añ b corripitur ut rubeus pręter tuber rubigo ſuber pubes uber puber. Sil'r ſi pręit b ut bubus. vel n ut nubo q̃ longant. pręter bubulcus q̊d corripitur.

V ante c produeitur, ut duco pręter ducentus lucerna lucror ducis Sil'r ſi pręcedat n ut nucis. c ut cuculus. r ut ruca.

V añ d ꝓducit̃ ut trudo. p̃ter rudens pudor ſudes rudis ſtudeo cudo crudes pudet ruder. rudo cõe eſt. V añ f ꝓducitur ut bufo

V ante g producitur ut rugio. pręter tuguriũ & ſi pręcedat f ut fugio. i ut iugum. p ut pugio. pręter fruges iugera iugi frugi

V añ l corripitur ut culex. p̃ter uligo. Sil'r ſi p̃cedit g ut gulio. vel f ut fuligo. vel m ut mulio tũc ꝓducitur. pręter fulica mulier gula

V ante m produitur ut numẽ pręter humerus humilis humus famus. & quæ habent c ante m ut cumulus vel n ut numerus vel t ut tumulus. Excipiuntur numen ſtruma

V ante n producitur ut luna. pręter cuneus & tunica

V añ p corripitur. ut cupio. pręter ſtupa cupa iupiter upupa. ſil'r ſi n precedit. ut nuper. vel p ut pupius. vel r ut rupes. pupillla variatur

V ante r producit̃ ut fures p̃ter furere nurus muria: murus curules

V añ s producitur ut uſus. pręter puſillus ſuſurro.

V añ t in diſſyllabis producitur ut tutus. pręter cutis putris frutex uter puto utor lutũ uti. ſimiliter & poliſyllaba. q̃nq; corripiũt ut ſutilis. pręter mutuus mutit puteo futio uterus utilis futile glutio

V añ u ꝓducitur in diſſyllabis ut vuã. cętera curtãt ut pluuia fluuiꝰ & tm̃ de primis ſyllabis eundẽ quoq; ordinẽ in medijs ſeruabimus

De A in medijs ſyllabis. Capitulũ. viij. DIS

A in medijs ſyllabis quãta? MA. A añ b corripit̃ ut ſyllaba. excipiũtur q̃ finiũtur in ulũ bũdus bilis ut venabulũ letabũdus amabilis

A añ c corripitur ut pſitacus ſed nomina in ceus & cius longant ut ordeaceus gallinacius. ſimiliter opaca cloaca & quæ terminantur in ulum ut cenaculum. ſimiliter obliqui ut audacis

A añ d corripit̃ ut arcades. p̃ter cicada A añ f corripit̃ ut girafa

A ante g producitur ut propago/ pręter pelagus abdenago & nomina ſecundę inflectionis ut onager

A ante l corripitur ut italus. pręter ea quæ tertiæ inflectionis quorũ in alis ſunt obliqui ut moralis auſtralis animalis.

A añ m corripit̃ ut talamꝰ p̃ter ea q̃ termiãt̃ in amẽ ut thimiamẽ

A añ n corripit̃ ut clibanus. p̃ter vulcanus aranea machiana balanus

& quæ tertiæ inflectionis ſunt. ut inanis titanis: ſimiliter deriuata gentis ut romanus/vel loci ut montanus.

A ante p corripitur ut gauſape. prȩter priape ſinapis.

A añ r corripiť ut barbarus. p̃ter noīa in rius riũ: q̃ niſi ſint a noīb𝑧 numero𝑧 deriuata ut denarius ꝓducũtur. Sic & alia deriuata ut auarus ſcholaris: ſic & obliqui ut calcaris: præter iubaris cȩſaris nectaris aſparis boſtaris caſparis. compoſita breuiant ut comparis diſparis.

A ante s corripitur ut carbaſus. præter pernaſum omaſum

A añ t corripiť ut ciat⁹. p̃ter deriuara ut barbat⁹ armat⁹/obliq ĩ atis ab as ut ciuitatis. noīa ĩ ates ut achates, & noīa ĩ tiũ ꝓducũt ut palatiũ.

A ante u producitur ut cadauer.

De E in medijs ſyllabis. Capitulum. ix.

DIS. E in medijs ſyllabis q̃nta? MAG. E ante b ꝓducitur ut corebo præter terrebintus eleborus eſebon herebus celebis.

E ante c ꝓducitur ut chyroteca. præter ſeneca

E ante d producitur ut putredo. præter eſeda melchiſedech. noīa in da: ut adromeda. & obliqui compoſito𝑧 a pes ut quadrupes.

E ante f corripitur ut veneficus. præter elephas.

E ante g corripiť ut ſacrilegus. præter triſtega cethegus.

E ante l ꝓdncitur ut camelus angelus abimelech.

E ante m producitur ut racemus. præter eremus vehemẽs hiemis alemania gethſemani.

E añ n ꝓduciť ut catena. p̃ter helena helenus iuuenis hebenus aſenes

E ante p corripitur ut edepol. demitur prȩſepe.

E ante r corripitur ut cineres. p̃ter ſtatera. & ꝓpria in erus ut vuernherus. & deriuata in rus vel rũ ut ſincerus myſteriũ. p̃ter auſterus & galerus; ſil'r megera chymera q̃ lõgãt inferi ſuperi cerber⁹ iterũ uterus potero pateris a patior: patera breuiãt/hiberi cratera panthera longant. de obliquis in tertia declinatione nominis dictum eſt.

E ante s corripiť ut hereſis. p̃ter matheſis ſcientia diuinandi poeſis.

E ante t producitur ut boletus p̃ter ametiſtus temetũ & q̃ tertiȩ inflectionis ſunt ut pietas. de obliquis nominis in es ut dictum eſt.

E ante u producitur ut longȩuus.

De I in medijs ſyllabis. Capitulum. x.

DIS. I in medijs ſyllabis quanta? MAG. I ante b corripitur ut celtiber. præter nomina in bilis ut ſenbilis.

I añ c corripiť ut clericus. p̃ter apricus amicus umbilicus formica pudicus lorica lectica mirica caicus mẽdicus veſica: & noīa ĩ culus la lum ut igniculus auicula reticulũ urtica poſtica antica. Propria in icus. ut fridericus. Obliqui in tertia declinatione patent.

I ante d corripitur ut cupidus. præter deſidero conſidero & q̃ terminantur in idium. ut p̃ſidium & triſyllaba in ides ut atrides: ſimiliter

coronides: & quæ terminãtur in do. ut formido. Dauidis ad placitũ.

I ante f corripitur. ut munificus

I ante g corripit̃. ut ꝓdigus. p̃ter q̃ terminant̃ in ga. us auriga: vel go ut caligo. prȩter caliga & quȩdam compoſitiua.

I ante l corripit̃ ut agilis: excipiunt̃ neutra in ile. ut cubile. & in ilis a noĩe ut ſextilis. p̃ter humilis parilis dapſilis peſtilis nubilis. Aſilum eſt longum & exilis ſubtilis aprilis.

I añ m corripit̃. ut animus. p̃ter ſublimis opimus: & noĩa in imen a verbis q̃rtȩ inflectionis. ut munimẽ. Azimus breuis: & zima longum

I ante n corripit̃. ut dñs. p̃ter caminus feſtinus catinum ciminum ſalinum lupinus ꝓpino ſupina. ꝓpria ut martinus: deriuata ut quirinꝰ cedrinus. p̃ter craſtinus hȩccine nundine ꝑtinus. & q̃ ex oleo. ut oleaginus & biſſo. ut biſſinus / clã ut clãdeſtinus / ſero ut ſerotinus. fago ut faginus. bõbix ut bõbicinus ametiſtinus hiacictinus q̃ oĩa corripiunt i. Quȩ ṽo in na finiunt̃ longant. ut culina. p̃ter pagina fœmĩa machina trutina lamina ꝓſerpina buccina mutina ſarcina fuſcina elemoſyna patina obliqui in inis patent in tertia nominũ inflectione.

I ante p corripit̃ ut antipos. præter obſtipo conſtipo

I añ q ꝓducit̃ ut iniquus. p̃ter ſiliquus reliquus & cõpoſita ut aliq̃d.

I añ r corripit̃ ut ſatirus. prȩter delirus butirum ſaphirus papirus.

I ante s corripitur ut citiſus. prȩter paradiſus gauiſus anchiſes.

I añ t corripit̃ ut leuitas. prȩter ꝓpria ut margarita / & deriuata ut leuita eremita auritus maritus. prȩter ſeruitus penitus q̃ breuiãt. ſed lechitus cocitus hermefroditus aconita longant. de obliquis inſuper & de ſupinis verborum locis ſuis dictum eſt.

I ante u producitur ut ſaliua. prȩter niniue.

De O in medijs ſyllabis. Capi. xi. DIS.

O in medijs quantaꝰ? MAG. o ante b corripitur ut orobus. prȩter october duobus ambobus.

O ante c corripitur ut ſuffoco. obliqui longant. ut velocis

O ante d corripitur ut exodus. prȩter herodis cuſtodis

O ante f rorripitur ut ſarcofagus

O añ g corripitur ut egloga. p̃ter ea q̃ habẽt g añ o ut pedagogus ꝛ.

O ante l corripitur ut ſoboles

O añ m corripitur ut atomus. prȩter neutra ut amomum

O ante n ꝓducitur ut adonis prȩter ſindonis ſardinis diaconus calcedonis redonis vaſconis turonis ligonis britonis armonicus mamona. obliqui patent ſnpra.

O ante p corripitur ut iſopus. deme europã aſopum piropum canopus id eſt egiptus ad placitum.

O an r corripitur ut amfora. prȩter deriuata ut ſonorus. deme & polorum / obliqui in oris ex dictis patent.

O ante ſ producitur ut ſaxoſus
O ante t producitur ut meotis
O ante u producitur ut ludouicus

De V in medijs ſyllabis. Capi. xij. DIS:

V in medijs quãtas? MA. u añ b corripiẽ ut coluber. demiẽ ſalubei
V ante c ꝑducitur qñ ſequiẽ a ut lactuca / us ut enuchus / vel um ut caducũ: ſic manduco fiducia pollucẽ, alia corripiunt ut volucer
V ante d producitur ut fortitudo. pręter pecudis
V ante g ꝑducitur ut lanugo, ꝑter coniugis ſanguiſuga
V añ l corripiẽ ut catulus. ꝑter gerulus adulor. ſiľr & noĩa ternę lõgant. ut torcular curulis. ꝑter ſotular ſpecular ʒabulon hercules
V añ m ꝑduciẽ ut alumẽ, ꝑter ꝯtumax ĩcolumis autumo q̃ curtãt
V ante n producitur ut lacuna
V ante p corripitur ut upupa
V añ r ꝑduciẽ ut lectura. ꝑtet mercuriꝰ cẽturino lemures purpura: & verba in rio ut eſurio: obliq ſunt breues ut murmuris. ꝑter telluris
V ante ſ producitur ut ceruſa
V ante t ꝑducitur ut verſutus, pręter arbutus
V ante u corripitur ut diluuium
Hactenus de medijs nunc ultimas ſyllabas percurramus

De Vltimis ſyllabis. Capi. xiij. DIS

Vltimę ſyllabę quãtitas q̃ via inueſtigaẽ? AAG. declinatiõe & regula. DIS. declinatione qualiter? MAG. ultima ſyllaba ſi per inflectionẽ penultima fiat eam acentus manifeſtabit. ut carmẽ carmĩs men breuis eſt / q̃ penultima facta corripitur. & ſalus ſalutis / lus longa eſt ex eadẽ cauſa. DIS. Regula aũt q̃ eſt? MAG. Regula ultimarum ſyllabarum ſecundum terminales in plures ꝑtitur: unde

In a finita producuntur ut ama: demuntur / ntĩ actĩ vtĩ. preetr gręca ut palla a pallas; numeralia in ginta ſunt ad placitum ut triginta. ut puta ita quia breuia ſunt.

In b finita corripiunt ut ab

In c producunt ut dic. pręter nec lac donec. hic cõmune eſt

In d corripiunt ut aliud

In e corripiunt ut mille Excipiuntur gręca ut phebe. ſiľr caſus primę & quintę inflectionis in ę. ſiľr ſecunda ꝑſona impatiui ſecundę ut doce. ſimiliter aduerbia regulariter a noĩbus formata ut docte. ſic oẽs ſuꝑlatiui aduerbiorũ ut doctiſſime. Siľr monaſyllaba in e longant / ut te. pręter ne pro an / quę nomen longum / ꝗ pro & breue / ve pro vel breue / ve interiectio longum Ferme fere producunt

In i finita longant ut. dixi ꝑter gręca ut alexi & ſinapi: ſed verſa in i ꝑ ſinereſim producunt ut orphei orphi. ſed mihi tibi ſibi niſi quaſi ubi ibi ad placitum ſunt.

In l finita corripiunt ut mel. pręter nil: & nomina in ol ut ſol: & barbara in el ut daniel.

In m finita corripiunt ut templum

In n finita producunt ut titan. pręter forſan forſitan. In tamen an & gręca in acc̃o ut eginan/ſed in on variantur ut menelaon Nomina in n creſcentia breuiant ut carmen carminis

In o finita ad placitum ſunt ut amo. pręter/dtĩ/ & ablatiui/in o/& monaſyllaba ut do. Et gręca in ω ut διδω dido

In r corripiunt ut miſer. p̃ter monaſyllaba ut ver. attñ per fer ter cor vir correpta inueniunt. Item greca in r longãt ut ether aer ſic ĩber crater

In s finita ſecundum vocalem p̃cedentem cognoſcuntur unde.

In as ꝓducunt ut maieſtas. Excipiuntur greca ut pallas quę habẽt os in gtĩo: verumtamem greca in as in plurali cõmunia ſunt

In es finita longa ſunt ut patres. p̃ter es eſt. penes. Silr corripientia penultimã gtĩ creſcẽtis ut miles militis. p̃ter q̃ in res: ut aries. ſimiliter res ceres ſpes fides Greca in ntĩo plurali breuiant ut troies

In is finita correpta ſunt ut ignis. p̃ter dtĩ actĩ & ablatiui plres. ſilr & monaſyllaba ut ſcis. p̃ter is ꝓnomẽ: quis mis tis bis & q̃uis longũ ntĩus in is ꝓducitur/hñs gtĩm in itis ꝓductã ut ſamnis ſamnitis

In os finita longa ſunt ut mos. p̃ter os oſſis impos compos Et greca in os breuiant ntĩm & gtĩm ut pallas pallados delos: alij ntĩm cõmunem volunt.

In us finita breuiant ut deus. p̃ter monaſyllaba ut pus. Silr gtĩus ſingularis ntĩus actĩus & vtĩus plurales quartę: ſimiliter ntĩus ternę hñs us in gtĩo ut ſalꝰ ſalutis. Itẽ greca in ους longãt ut μελαμπους

Finita in t breuiant ut legat

Finita in u longant ut cornu

Finita in x poſitione longa ſunt ut lex. Cętera quę vel regulis vel exceptionibus in primis medijs aut finalibus ſyllabis cõprehenſa nõ ſũt in regulis generalibus exquirenda veniũt: multorũ tamẽ ęnumerationem cõſulto pręterire libuit: quorũ vel in noĩm verborũq; inflectionibus quãtitas haberi poteſt/vel ab auctoribus diuerſa ęnunciata ſũt in his inſup quę cõmemorata ſunt: aliorũ potius traditionem inſequi placuit q̃ noua cudere. feſtinat eñ calamus ad eas diſciplinas quę ingenue philoſophari anhelanti dulciora miniſtrant pabula. DIS. id plurimũ exopto. MAG. in his igitur grãmatices finem ſtatuentes quod reliquum eſt/ alio libro cõmodius exordiamur.

Silua opinion
Albertiſte
Thomiſte
TYPVS LOGICE
Sonus vox
Inſolubilia
Queſtio
Syllogiſmus
parua logicalia
Veritas
permenides
falſitas

Libri Secundi de principijs Logices. Tractatus primus de Prædicabilibus. Deſcriptio Logicę & partitio eiuſdē. Ca. primū.

DIS. Manti & volenti nihil eſſe difficile / certiſſimum affirmat labor: quem in elementa Grāmatices diligentius impenderā. mihi ipſi nanqꝫ videre videor in hiſce non modo agreſtes rudeſqꝫ cōpoſitos poſſe fieri / verūetiā balbos aut ælingues ęloquentiſſimos reddi. MA. Ita poſſe fieri ut ais haud dubiū eſt: ſi elementis grāmatices / rudimēta & logices & Rhetorices adiūcta fuerit. Sicut enī ꝑ elementa grāmatices linguā cōponere: labia cōprimere: voces formare: formatas deniqꝫ congrue ęloqui datur: ita & per fundamenta logices orationū veritates a falſitatibus diſcernere / & argumentationum nodos diſſoluere; per rudimenta ꝟo rhetorices quę diſcreuimus atqꝫ diſſoluimus: poſſumus exornare. DIS. Eya fac ergo q̃ primū hæc intelligam. MAG. Faciam ac lubens & inprimis quidē Logicā: dehinc Rhetoricā percurremus. Eſt autē Logica ars artium ſcientia ſcientiaꝝ: ad omniū methadorum principia viā habens. λογοσ logos enī grecū vocabulū rationem ſignificat. quæ ergo de principijs oīm ratiocinatur: non ab re logica id eſt rationalis ſciētia dicta eſt. Hinc & λογικὸν dicimus huius diſciplinę gnarū. quoꝝ primus (ut qbuſdam placet) Permenides philoſophus in rupe Caucaſi extitit: ipſam tamē Ariſtoteles p̃ cæteris ampliauit & in ſex libris tradidit. ſcilicet Prædicamentoꝝ: Perihermenias. Prioꝝ: Poſterioꝝ: Thopicoꝝ: Elēchoꝝ. libro autem Prædicamentoꝝ Porphirius de quinqꝫ Vniuerſalibus pręponitur introductorius. & ut ordinatim te introducam: a ſono inchoandū puto: quia diſputatio qua verum a falſo ſecernitur: quā logica docet: non niſi mediante ſermone fieri poteſt: ſermo ꝟo mediāte voce: omnis autem vox ſonus eſt: ob hoc quid ſonus ſit haud p̃tereundum erit ſilentio.

Gramatica qd docet: Dialectica. Rhetorica.

Logica

Logicus.

Libri Logices Ariſtotelis

De Sono Capitulum ſecundum.

DIS. Quid igitur eſt Sonus? MAG. Sonus eſt illud quod proprie & per ſe ab auditu percipiť. Et hoꝝ quidā vox eſt: quidam vero non. Sonus autē vox / eſt ſonus ab ore animalis prolatus: naturalibus inſtrumentis formatus. Inſtrumenta vero naturalia immediata quibus vox formatur ſunt guttur: lingua: palatum: duo labia & quattuor dentes anteriores. Sonus autē qui generatur ex colliſione duoꝝ corporꝝ inanimatorum / ſonus quidē eſt: ſed vox non eſt. Rurſus vox duplex eſt: ſcilicet ſignificatiua & non ſignificatiua. Significatiuā autem dicimus vocē ſi auditui ali/

Sonus

Sonus vox.

inſtrumēta naturalia

naturalit adplacitū quid prȩter ſe ipſam ſignificat.ut homo hominē.ſin autem: ſignificatiua non eſt.ut bu. Hac prȩtermiſſa logicus rurſus ſignificatiuā bifarie diuidit. Quædā enim nata eſt apud omnes homines idem ſignificare.ut vox infirmi gementis dolorē. & verbum mentis q̄d eſt rei ideale exemplar. Quædā vero non naturaliter/ſed ex inſtitutione & ad placitū primi inſtituētis aliquid reprȩſentat. ut homo hominē. Hoc autem dupliciter contingit.complexe ſcilicet & incō- Vox cō/plexa incōplexa plexe.Complexe quidem ſignificat oratio.Incomplexe vero quæcunq; inter orationis partes in grāmatica ænumerata ſunt. Verū tamen logico longe alia de ipſis eſt conſideratio: ea propter & alias earundem aſſignat definitiones.

De Nomine & Verbo. Capi. tertiū.

Nomen DIS. Quid eſt Nomen? MAG. Eſt vox ſignificatiua ad placitū ſine tempore: cuius nulla pars ſeparata aliquid ſignificat: finita & recta. ut homo. DIS. Quid eſt Pronomē apud logicū? pnomen & participium MAG. Logicus non diſtinguit pronomen & participium a nomine: cū omnia kategorematice ſecundū officia ſumpta poſſint eſſe ſubiecta & p̄dicata ꝓpoſitionū. Verbum autē a cæteris ſpeciali definitione ſeparat dicens. Verbū eſt vox ſignificatiua ad placitū cum tempore: cuius nulla pars ſeparata aliquid ſignificat: finita & recta. ut lego. Verbū Aduerbium DIS. Quid eſt Aduerbiū apud logicum? Coiūctio p̄poſitio interiectio. MAG. Logic⁹ alias partes orationis ſc; Aduerbiū Coniūctionē & ſynkategorematicas id eſt cōſignificatiuas vocat: ſine quibus oratio pfecta cōſtitui pōt: q̄ ꝓpter nō curauit eas ſpecialiter definire.

De Vniuerſali & Particulari p̄dicabili. Ca. iiij.

MA. Conſiderat autem Logicus orationis partes nō qa adiectiua ſubſtantiuaue: aut his ſimilia: ſed quia per eas ſignificantur p̄dicabile indiuiduum. uniuerſalia aut particularia in propoſitione p̄dicabilia. Prædicabile autē dicimus quod natū eſt de altero prȩdicari. ut homo de Petro: dicendo petrus eſt homo. Particulare aūt (quod & Indiuiduū dicitur) eſt quod de uno ſolo p̄dicatur uniuoce: vere & affirmatiue: diuiſim: mediante copula non ampliata. ut petrus de ſe ipo ut petrus eſt petrus. Vel Indiuiduū eſt q̄d ex ꝓprietatibus conſiſtit quaꝝ collectio in indiuiduo corporali (ꝓpter duas intellectiōes) nunq̄ erit eadem. ut ſunt forma: figura: locus: nomen ſtirps patria tempus. Intrinſece autē cognoſcitur indiuiduū ex natura ſua quȩ in uno ſolo eſt: nec poteſt eſſe in pluribus. ut petrus DIS. Quid eſt Boetiu Vniuerſale? Vniuerſale. MAG. Vniuerſale pro fundamento eſt quod aptū eſt eſſe in pluribus. ut animal in homine & aſino. Intrinſece autem cognoſcitur ex ſui natura: quæ quantum eſt ex ſe/poteſt eſſe in pluribus. ut humanitas: q̄ quantū eſt ex ſe poteſt eſſe in petro & ioāne. Sunt autē Vniuerſalia quinq; ſcilicet Genus. Species. Differentia. Propriū & Accidens: q̄ ſingillatim & eodē conſpiciamus ordine.

De Genere. Capitulum quintum. MAG

Voniā multiplex indiuiſum cōfuſioneȝ parit: dicturi de ge/nere/primū acceptiones eius enarrabimus. DIS. Quot igitur ſunt Generis acceptiones? MAG. tres. Prima. Genus eſt collectio multorum quodāmodo ſe habentium ad inuiceȝ & ad unum principiū: ſcȝ in cōſanguinitate. ſicut Romani a Romulo. Secunda. Genus eſt uniuſcuiuſq; generatiōis principiū. ſicut pater uel patria. Tertia acceptio eſt qua logicus utitur dicens. Genus eſt q̄d prædicat̄ de pluribus differentibus ſpecie in eo ꝙ quid. ut animal p̄dicatur de homine & aſino. dicendo: homo eſt animal: aſinus eſt animal. Vel Genus eſt cui ſupponit̄ ſpecies. ut animali logicaliter ſupponitur homo. Specie autē differunt quæcunq; habēt naturas ſpecificas diuerſas. ſicut homo/cuius natura eſt rationalis: & aſinꝰ cuius natura eſt irrationalis. Rurſus autē Genus logicū in duo partitur: ſcȝ in genus generaliſſimū & genus ſubalternū: quaſi ſub altero natū. Genus generaliſſimū eſt ſupra q̄d nō eſt aliud genus nec poteſt eſſe ſpecies. ut ſubſtantia. quātitas. Genus autē ſubalternum eſt ſupra q̄d eſt aliud genus & ipſum poteſt eſſe ſpecies. ut aīal genus q̄dē eſt reſpectu hoīs & aſini: ſpecies u͛o reſpectu corporis aīati

primo celi & mūdi.

Genus

differētia ſpecie

De Specie. Capitulum ſextū. MAG

Ecundū inter prędicabilia Species eſt. nō autē ut accipit̄ ciuiliter pro forma rei. ſicut dicimus. ſpecies Priami. ſed logicaliter: & eſt q̄d prædicatur de pluribꝰ dfferentibus numero in eo ꝙ quid. ut homo p̄dicatur de petro & paulo. dicendo petrus eſt homo: paulus eſt hō. DIS. Quę differūt numero? MAG Quę licet ſint eiuſdē naturę/faciūt tamē diuerſum numerū. ut petrus & paulus faciūt binariū: q̄a ſunt duo. & q̄libet indiuidua numero differunt. Vel Species eſt quę ſub aſſignato genere ponit̄. ut homo ponitur ſub animali. Eſt aūt ſpecies duplex: ſcȝ ſpecies ſpecialiſſima & ſpecies ſubalterna. Species ſpecialiſſima q̄dem eſt ſub q̄ non eſt inferior ſpecies: & nunq̄ poteſt eſſe genus. ut homo. Species vero Subalterna eſt ſub q̄ & ſi inferior ſpecies ſit pōt tñ eſſe genus. ut aīal dicit̄ ſpēs reſpectu corporis aniati & genus reſpectu hoīs. ut patȝ ī hac ſubſtātiarum coordinatione hic adnexa ☞ quā arborē Porphirianā nominant logici. Arboreȝ q̄dem nō rectā ſed euer

Species

differētia numero.

Spēs ſpecialiſſima

☞ Subſtantia.

Corporea — Incorporea

Corpus

Animatum — Inanimatum

Corpꝰ aīatū

Senſibile — Inſenſibile

Animal

Rationale — Irrationle.

Homo — Equus

Ioannes. Petrꝰ. Nycholaus — Brunellus. Griſellus Spadicinus

ſam.nã ſicut ex una radice ſtipes.& rami diuerſi pullulant: ita ex ge
nere generaliſſimo differentiarum rami & generū ſubalternorum ſtips
oriunt. Specierum vero indiuidua inumera in culmū arboris per ramu/
ſculos collocant. Porphiriana autem dicta: a Porphirio Prædicabi
lium primo auctore.

De Differentia. Capitulū ſeptimū. MAG

Differen tia q Vod ſequitur in ordine Prædicabiliū Differētia eſt: quę ſi p
prie accipiatur: eſt qua differūt a ſe ſingula id eſt ſingulæ ſpe
cies. ut homo per rationale(qđ eſt ſua differētia) differt ab
aſino equo &c de alijs. Vel differentia eſt uniuerſale quod prædica
tur de pluribus ſpeciebus in quale eſſentiale. ut ratōale de homine.
&c de alijs. ☞ Sumus em̄ (ut ait Porphirius) rationales ut Dij: ſed Porpl
mortale nobis additū ſeparat nos ab his. Sciendū vero quamlibet us.
differentiã/ quę genus diuidit: una cū tali genere ſpeciem conſtitue
re. ut rationale cū animali cōſtituit hominē. hinc eſt q definitio quę
ſolius ſpeciei eſt: datur per genus & differentiam. ut definitio homi Hom
nis eſt: animal rationale.

De Proprio. Capitulum octauū. MAG

acceptio nes pprij p Ropriū quod & quartū inter Prædicabilia locū tenere dixi/
mus quadrifarie accipi ſolet. Primo. Propriū eſt quod ineſt
ſoli ſpeciei: ſed non omni indiuiduo illius ſpeciei. ut eſſe grã/
maticū ineſt ſoli homini/ ſed nō omni homini. Secundo. proprium
eſt qđ ineſt omni indiuiduo alicuius ſpeciei: ſed nō ſoli huic ſpeciei.
ut eſſe bipedē. quod ineſt omni homini ſed nō ſoli hōi: quia etiã aui
bus. Tertio. Propriū eſt qđ ineſt omni indiuiduo alicuius ſpeciei &
ſoli huic ſpeciei: ſed non ſemp. ut caneſcere homini: qđ tantū fit in
ſenectute. Quarto. Propriū dicitur qđ ineſt omni ſoli & ſemp. ut
riſibile ineſt omni homini & ſoli homini & ſemper. DIS. Homi/
nē tamen non ſemp ridere omnibus manifeſtū eſt. MAG. Verū
ipſe tamē ſemp aptus eſt ad ridendū: & hoc eſt propriū. & illud p/
Propriū. priū quarto modo pprie eſt prędicabile: & poteſt ſic definiri. Pro/
priū eſt quod prędicatur de pluribus numero differētibus in qua/
le accidētale intrãſmutabiliter. ut riſibile prędicatur de petro & pau
lo dicendo petrus eſt riſibilis: paulus eſt riſibilis.

De Accidente. Capitulū nonum. DIS.

Accidēs. d E ultimo prędicabili qđ eſt Accidens conſequenter te abſol/
uas. MAG. Accidēs eſt qđ prędicatur de pluribus in qua
le accidentale tranſmutabiliter. Rurſumque. Accidēs eſt quod
poteſt adeſſe & abeſſe ſubiecto pter corruptionē ſubiecti. ut albedo
adeſt nunc & poſtea abeſt homini pter corruptionē homīs. Mors
autē & cōbuſtio/ licet nō poſſint adeſſe pręter ſubiecti corruptionē:
poſſunt tamē abeſſe pter ſubiecti corruptionē. Eſt autē accidens du/

plex ſcilicet ſeparabile.ut albedo parietis.& inſeparabile.ut nigre/ Sepabile
do corui.Nec ſic dicitur inſeparabile ꝙ nõ poſſit ſeparari: ſed quia Inſepara
difficillimũ ſit ipſum ſeparari.Inueniunt enim & fiũt albi corui.Cõ bile.
uenientias & drias prędicabiliũ facile ex dictis potes colligere.

Tractatus Secundus de Prędicamentis. Cap.I.De numero prædicamẽtorꝝ & antepdicamentorꝝ.

DIS Paucis admodũ oſtendiſti uniuerſitatẽ entium: miro quo/
dam ordine cõnexã: ita ut quædã genera ſint q̃ aliis cõmu
niora ſunt.quedã ſpecies q̃ minus cõmunia.quædã diffe/
rentię quibus res a ſe differũt eſſentialiter.q̃dã ꝓpria q̃bus res diffe
runt/nõ tamẽ eſſentialiter. q̃dam accidentia q̃ rebus in eſſe cõpleto
cõſtitutis adueniunt & eas accidentaliter differre faciunt. Nunc ꝟo
ad quid hęc pmiſeris ædicito. MAG. Vt ordinẽ omniũ creatura/
rum in mundo ſenſibili intelligas. Omnia eqdem creata decẽ diſtin
cta ſunt ordinibus: quos logicus generaliſſima/kategorias ſiue pdi
camenta nominat. Quorũ ſobria diſcretio q̃ neceſſaria ſit his qui
lm⁹ ad quæſtiones ſacrę paginę accedunt beatus Anſhelm⁹ in libro de
incarnatione Verbi.c.2.oſtendit dicens. Cõmonendi ſunt illi utiq;
noſtri tpis dialectici: imo dialectici heretici. qui qdẽ nõ niſi flatũ vo
cis putant eſſe uniuerſales ſubſtantias: & ꝙ colorẽ nõ aliud queunt
intelligere niſi corp⁹: nec ſapientiã hominis aliud q̃ animã/ proꝛſ⁹
a ſpiritualiũ queſtionũ diſputatione ſunt exufflandi. In eorum quip
pe animabus ratio/ quæ princeps eſt & iudex omniũ/ debet eſſe q̃
ſunt in homine: ſic eſt imaginationib⁹ corporalibus deuoluta: ut ex
eis non poſſit euoluere: nec ab ipſis ea quę ſola & pura ipſa contem
plari debet: valeat diſcernere. Qui enim nondum intelligit quomo
do plures homines in ſpecie ſint unus homo/ qualiter in illa ſecre/
tiſſima & altiſſima natura (diuina ſcilicet) comprehendet quomodo
plures perſonę/ quaꝝ ſingula quęq; eſt perfectus Deus: ſint unus
Deus. Et cuius mens obſcurata eſt ad diſcernendũ inter equũ ſuũ
& colorem eius: qualiter diſcernet inter unum deũ & plures relati/
ones eius? Deniq; qui non poteſt intelligere aliquid eſſe hominẽ niſi
indiuiduum: nullatenus intelliget hominẽ niſi humanã perſonam:
Omnis eñ indiuiduus homo perſona eſt. Quomodo ergo iſte in
telliget hominẽ aſſumptum eſſe a verbo: non perſonã: id eſt aliã na
turam nõ aliam perſonã eſſe aſſumptam? Hęc Anſhelmus. DIS
Operepreciũ igitur eſt rerum verã habere diſcretionẽ quã decem
pdicamentis venandã aſſeris. Sed ęnumerãda ſunt hæc. MAG. pdicamẽ
Prædicamẽta ſunt. Subſtantia. Quãtitas. Qualitas. Relatio. Actio torum nu
Paſſio. Quando. Vbi. Poſitio. & habitus. Ad quoꝝ cognitionẽ ne/ merus.
ceſſaria eſt cognitio quarundã definitionũ: diuiſionũ & regularũ: Antepdi/
quæ antepraedicamẽta appellari ſolent, ea propter/quia eorũ cog/ camenta

nitionem prædicamenta prærequirant.

De Definitione primo antepraedicamento. Capitulum ſecundum. DISCIPVLVS.

equiuoca

q Væ ſunt definitiones? MAG. æquiuocoꝝ. Vniuocoꝝ & Denominatiuoꝝ. DIS. Quæ ſunt ęquiuoca? MAG. Equiuoca ſunt quoꝝ ſolum nomen cõmune eſt & definitio eſſentię.ſecundum illud nomē eſt diuerſa.ut homo viuus & homo pictus. Valet autem hęc definitio ad cognoſcendū ꝙ ęquiuoca nõ ponūtur ęqualiter in prædicamēto ſiue ordine rerum. Nam canis cœleſtis ponitur ſub corpore inanimato:canis autem terreſtris ſub corpore animato &c. DIS. Quæ ſunt uniuoca? MAG. Vniuoca ſunt quorum nomē cõmune eſt & definitio ſecundū illud nomen eſt eadem. ut homo & aſinus habent hoc nomē animal cõmune: & definitionē ſecundū hoc nomē ſcilicet ſubſtantia animata ſenſibilis. Et proderit hęc definitio ut cognoſcamus quia uniuoca ęqualiter & ſub eodem genere ponuntur in prędicamēto.ſicut homo & equus ſub animali. DIS. Quę ſunt denominatiua? MAG. denominatiua dicuntur concreta quę ab abſtractis differunt ſolo caſu. (id eſt finali terminatione:vel id eſt cadentia ad ſubiectū:vel formę ad ſuppoſitum) & ſecundum illud nomen habent appellationē. ut grāmaticus a grāmatica fortis a fortitudine. Et valet hęc definitio ad cognoſcendum modū p̄dicandi accidentium de ſubſtantia:quia denominatiue prædicantur de ea.ut homo eſt albus.

Vniuoca

Denominatiua

De Diuiſione ſecundo antepraedicamento. Capitulum tertium. DISCIPVLVS.

Diuiſio

q Vę aut quot ſunt diuiſiones? MAG. duę Prima. Eoꝝ quę dicuntur:quædam ſunt complexa.ut homo currit.quædam incomplexa:ut homo animal. Ordinatur autē hęc diuiſio ad ſciendum quia ſola incõplexa ponuntur in prædicamēto. Secunda diuiſio eſt. Eoꝝ quæ ſunt:quędā dicunť de inferiori & non ſunt (ſicut accidens) in ſubiecto queādmodū ſunt genera & ſpecies de prędicamēto ſubſtantiæ. Quædam non dicuntur de inferiori nec ſunt in ſubiecto.ut indiuidua de prædicamēto ſubſtantiæ:quędam p̄dicantur de inferiori & ſunt in ſubiecto ut genera & ſpecies de prædicamentis accidentium. Quædā non dicuntur de inferiori ſed ſunt in ſubiecto. ut indiuidua de prædicamētis accidentium. Valet autē hæc diuiſio ad cognoſcendū naturas eoꝝ quæ in p̄dicamētis ſunt.

De Regula tertio antep̄dicamento. Ca. iiij. DIS.

Regula

q Vot ſunt Regulę? MAG. Duę. Prima quando alteꝝ de altero predicatur:ut de ſubiecto vel inferiori/quæcunq; de eo quod prædicať/ dicūtur:oīa de ſubiecto dicūtur.ut ſi petrus

eſt homo:& homo eſt animal ergo petr⁹ eſt animal. Et hęc regula ve
ra eſt in p̄dicatione eſſentiali tantum. Valet autem ad cognoſcendum
modum prędicandi eorum q̄ in eodem p̄dicamento ſunt. Secunda re/
gula eſt. Diuerſorꝝ generum & non ſubalternatim poſitorum diuerſę
ſunt ſpecies & differentię. Nam ſpecies animalis ſunt homo & aſinus
& differentię ſunt rationale & irrationale:ſed ſpecies ſcientię ſunt gram
matica & logica:differentię vero reale & rationale. Et p̄mittitur hęc re/
gula ut cognoſcamus eſſentias prędicamentorum eſſe impermixtas.
Prę libatis naturis antep̄dicamentorꝝ aggrediamur prędicamenta.

De Subſtantia. Capitulum quintum. MAG.

N ordine prędicamentorꝝ Subſtantiā primā eſſe neceſſe eſt eo
i ꝙ ſit ſubiectum omniū aliorum. DIS. Quid eſt Subſtan/
tia? MAG. Subſtantia cum ſit genus generaliſſimum pro
prie definiri nō poteſt. Definitio enī conſtituitur per genus & differē
tiam. Genus autē generaliſſimum ſupra ſe nō habet aliud genus: igi
tur nec differentiam. Ne tamē eius cognitio omnino te lateat/ eā ſal
tem diuidendo notificabo. Vnde ſubſtantia bifarie diuiditur in primā
& ſecundam. Prima autē Subſtantia eſt quę proprie principaliter &
maxime ſubſtare dicitur. ut ſunt indiuidua de prędicamento ſubſtan
tię. Dicim⁹ in definitione ꝓprie: propter quędam accidentia quę alijs
ſubſtant. ut ſuperficies albedini ſed nō proprie. Et dicimus principali
ter propter ſecundas ſubſtantias: quę licet ſubſtent proprie: nō tamē
principaliter: quia mediantibus primis ſubſtantijs. Maxime vero dici
mus: id eſt pluribus modis. Nam primę ſubſtantię ſubſtant proprie
& principaliter. ſecundæ vero tantū proprie ſubſtAnt. aut prima ſub
ſtantia eſt quę nec eſt in ſubiecto (quia non eſt accidens) nec de ſub
iecto (id eſt inferiori) dicitur. Secundę vero ſubſtantię ſunt genera &
ſpecies in quibus ſunt primę ſubſtantię. ut ſunt genera & ſpecies de
prędicamento ſubſtantię. homo animal. Et dicuntur ſecundę ſub/
ſtantię eo ꝙ ex conſequenti vel ſecundario ſubſtant. Vt autem ſub/
ſtantiarū naturas facilius agnoſcas: earūdem proprietates conſide/
randę ſunt. DIS. Quot ſunt ꝓprietates ſubſtantię? MAG. Sex
quarum prima eſt nō eſſe in ſubiecto. Nec te conturbent ſubſtātiarꝝ
partes: licet enī ſint in ſubiecto. ut pars in toto: ſicut digitus in manu
nō tn̄ ut accidens eſt in ſubiecto. Secūda ꝓprietas eſt omnib⁹ ſecun
dis ſubſtātijs & earꝝ differētijs cōuenit uniuoce p̄dicari de primis. ut
hō & ratiōale p̄dicant̄ de petro & nycholao uniuoce: quia uno noīe
& una ratione. ut petrus eſt hō petrus eſt rationalis &c. Tertia ꝓprie
tas eſt. Omnis prima ſubſtantia ſignificat hoc aliquid: id eſt indiui/
duum de genere ſubſtantię. Sed ſecunda ſubſtātia videt̄ ſignificare
hoc aliquid ſub appellationis figura (quia nomine ſecūdę ſubſtātię
q̄ñq; primas ſignificam⁹. ut dicimus petrū hoīem) ſed nō ſignificat

Subſtantia nō poteſt definiri.
Subſtantia prima
proprie
principal'
maxime.
Secundę ſubſtātiæ
proprietates ſubſtātię.
Prima.
Secunda
Tertia.

hoc aliquid ſed potius quale quid.i. ſubſtantiã cõmunicabilem & uni
quarta: uerſalem: ut animal. Quarta ꝓprietas eſt. Subſtantię nihil eſt contra/
rium. ut lapis nõ contrariatᷣ ligno. Etſi quędã ſubſtantię repugnare vi
deantur: ut aqua contrariatur igni &c. hoc eſt ratione accidentiũ & non
ſubſtantie. Aqua enĩ ratione humiditatis & frigiditatis contrariatᷣ cali/
quinta ditati & ſiccitati ignis. Quinta ꝓprietas eſt ſubſtantia nõ ſuſcipit ma/
gis aut minus, unus enim homo non dicitᷣ magis homo ꝙ alter. Eſſe porph
enim uniuſcuiuſqꝫ eſt idem & unũ. nec intenſionẽ nec remiſſionem ac/
Sexta. cipiens. Sexta proprietas eſt. Proprie propriũ eſt ſubſtantię cum ſit una
& eadem numero eſſe ſuſceptibilem contrariorꝫ: ut homo cui nunc ineſt
caliditas/poſthac frigiditas inerit. Quãtitatem videamus.

De Quantitate. Capitulũ ſextũ. MAG.

quãtitas Q Vantitas eſt ſcd'm quã quanti vel quoti dicimur: unde & ipſa
Cõtinua. bifarie ſcinditur. Alia enĩ continua eſt: alia vero diſcreta. Conti/
nuã autẽ quãtitatẽ dicimus/cuiꝰ partes copulantᷣ ad aliquẽ ter
Diſcreta minũ cõmunem; ut partes lineę copulantur ad punctum. Quantitas
autẽ diſcreta eſt cuius partes nõ copulantᷣ ad aliquẽ terminũ cõmunẽ
ꝙtitatis ut partes ternarij. Rurſus quantitatis continuę ſpecies quinqꝫ ſunt ſcꝫ
continuę linea: ſupficies: corpus locus & tempus. Locus tñ ꝑrea ſuperficie non
ſpecies uſqꝫ quaqꝫ diſtinguitᷣ. Harum deſcriptiões patebũt cũ de Geometrię ru
ꝙtitatis dimẽtis agemus. Locũ vero & tempus in naturalibus notificabimus
diſcetæ Species autẽ diſcretę duę. ſcꝫ. numerus & oratio. Accipiatᷣ autẽ hic ora
ſpecies tio nõ ꝓ illo quod ꝓfertᷣ: ſed ꝓ menſura ſyllabas menſurante. Nam ſyl
numerus laba longa alia menſuratur quantitate & alia breuis. Numerus ergo &
oratio. oratio eadem quantitas ſunt: niſi ꝙ differũt penes cognotata & ſubie
cta. Numerus reperitur in rebus continuis & diſcretis ſiue permanen
tibus ſiue ſucceſſiuis. Oratio tantũ in rebꝰ diſcretis & ſucceſſiuis. Eſt
& alia quantitatis diuiſio. Nam quędam ſunt permanentes ut linea
ſuperficies &c. Quedam vero nõ ſunt permanentes: ut oratio: id enĩ
quod ſemel dictũ eſt amplius repeti nõ poteſt. Ob id etiã poſitionẽ
proprieta partium ſimul habere non poteſt. DIS. Quot ſunt quantitatis ꝓ
tes quan prietates? MAG. Tres ſunt. Quarum prima eſt. Quantitas non
tatis. habet contrarium. una enim linea alteri contraria non eſt. Secunda.
Quãtitas non ſuſcipit magis aut minus. una enĩ linea nõ eſt magis
linea ꝙ alia. Tertia ꝓpriũ eſt quantitati ſcd'm eã ęquale vł inęqle dici
ut Ioannes & petrus dicuntur ęquales ſi eandẽ habuerint quantitatẽ
in longo lato & profundo. Hæc de quantitate Cõſequens eſt ut qua
litatem percurramus.

De Qualitate Capitulũ. vij. DIS.

qualitas Q Vid eſt qualitas? MAG. Qualitas eſt ſcd'm quã in ſpecie
qualia. quales eſſe dicimur. ut ſcd'm albedinẽ dicimur albi. Qualia
autẽ ſunt quę ſcd'm has ſcꝫ qualitates denominatiue dicuntur.

id eſt denominantur: vel quomodolibet aliter ab his (cum ſcꝫ abſtra
ctum nomē nō habet) ut curſor dicit a qualitate in abſtracto nondū
denominata. Species qualitatis quattuor ſunt. DIS. Quę eſt pri/ qualitatis
ma? MAG. Habitus & diſpoſitio. In hoc differētes primo: quia ha ſpecies.
bitus eſt qualitas bene radicata in ſubiecto a quo nō niſi difficulter re Habitus
moueri poterit. ut ſcientia quę nō remouet a ſubiecto niſi circa ipſum
grandis fiat permutatio: vel ab ęgritudine vł ab alio huiuſmodi. Sed
diſpoſitio eſt q̄litas facile a ſubiecto mobilis. ut caliditas: ſanitas &c.
Secundo differunt. Nam omnis habitus eſt diſpoſitio cū omnis ha/ diſpoſitio
bens habitū diſpoſitus ſit ad ea quoꝝ habet habitū: ſed nō econuer/
ſo: quia non omnes diſpoſiti habitū habent. In hac igitur ſpecie ſunt
omnes virtutes/vicia & ſcientię & ſpecies intelligibiles ſcientiarum
DIS. Quę eſt ſecunda ſpecies? MAG. Naturalis potentia vel Secunda
impotentia aliquid facile agendi aut patiendi. ut durum dicit quod ſpecies
habet naturalem impotentiā reſiſtēdi ſectioni. Et ęgrotatiuum quod
habet naturalem impotentiā reſiſtendi contrarijs. Et in hac ſpecie po
nuntur omnes virtutes herbarū & lapidum &c. DIS. Quę eſt ter Tertia
tia ſpecies? MAG. Paſſio & paſſibilis qualitas. ut albedo: rubedo: ſpecies
frigus: calor &c. Hæc enī ſingula paſſiones paſſibiles ve qualitates di
cuntur. Non eo tantū quia ſubiecta earundem ab his afficiant paſſio
ne: verū etiam quia ſenſibus inferunt imutationē & paſſionem. pfecti
uam quidem/ſi debite: deſtructiuā vero ſi exceſſiue fuerint applicatę
Senſibile enī ut ait Ariſtoteles in ſcd'o de anima corrumpit ſenſum ſi
ſit excellens. Nec omnino idem ſunt paſſio & paſſibilis qualitas. Diffe paſſio
runt enī penes perfectum & imperfectū. Illa enī minus radicata & a paſſibilis
ſubiecto remouetur facilius: hęc vero inhęret firmius. Exemplum pri qualitas
mi eſt. rubedo cauſata ex verecūdia: quę nec ſubiectū ſuum nominat
quale ſimpliciter ſed cum addito. Vnde ſi quis ex verecūdia rubeſcat:
rubeus factus dicitur. Si quis vero a natura rubeo perfunditur: nō ru/
beus factus: ſed ſimpliciter rubeus nominatur a paſſibili qualitate. Et
in illa ſpecie ponuntur omnia obiecta quinq; ſenſuum quę inferunt
paſſionem ipſis ſenſibus. DIS. Quę eſt quarta ſpecies? MAG.
Eſt forma & circa hoc aliquid cōſtans figura. ut triangulatio curuitas. q̄rta ſpēs
Omnia enim talia circa hoc aliquid. i. primā ſubſtantiā. conſtantes & Forma
apparentes ſunt formę & figurę. Quantitates vero quarum hę dicū
tur clauſiones ad pręcedens pertinent prędicamentum. Nec aliud reali
ter figura eſt ꝙ quātitas/termino vel terminis clauſa: ut circulus eſt ſu
perficies linea circulari clauſa. Et triangulus eſt ſuperficies tribus lineis
terminata: ut in geometricis dicemus. Non autē omnis quantitas ne/
ceſſario figura eſt. cum deus quantitatem interminatam facere poſſit.
DIS. Proprietates qualitatis quot ſunt? MAG. Tres: harum pri
ma. qualitati ineſt contrarietas. calori enim frigus contrarium eſt. Ex ꝓprieta
quo claret ſi unum contrariorum fuerit quale: & reliquū quale eſt. Se/ q̄litatis

çunda/qualitas ſuſcipit magis & minus. Eſt enim una caliditas alte
ri in gradibus perfectior, Et hę duę proprietates nõ omni qualitati cõ
ueniunt, Colores enim medij contrariũ non habent:.nec triangula/
tio magis aut minus ſuſcipit. Tertia. proprie proprium eſt qualitati ſe
cundum eam ſimile & diſſimile dici. ut duo parietes albedine perfuſi
ſimiles nominantur. Et hęc de abſolutis: reſpectiua diſcutiamus.

De Relatione. Capitulum octauum.

DISCIPVLVS.

Relatiua.

r Elatiua quæ ſunt? MAG. quęcunq; hoc ipſum quod ſunt
aliorum dicuntur: vel quomodolibet aliter ad aliud. ut pater di
citur filij pater. duplum dimidij duplum: maius autẽ dicitur
minore maius: & ſimilis ſimili ſimilis. & dominus ſerui dominus. Et
hęc definitio relatiuis ſecundũ eſſe & dici conuenit. DIS. quę ſunt
relatiua ſecundum eſſe? MAG. quibus totum eſſe eſt ad aliud: vel
quę de principali ſignificato important relationẽ. ut pater: filius. Re/
latiua vero ſecundũ dici: ſunt ſubiecta a dictis relationibus denomi/
nata. ut pater a paternitate. vel ſunt quæ de ſignificato minus princi/
pali importãt relationem annexam. ut ſcientia & virtus &c. Ex quo
ſequitur. Si quis definite nouerit unum relatiuorum/definite noſcet
& reliquum, Sicut enim eſſe unius eſt ad aliud: ita & cognoſci unius
dependet a cognitione alterius. De his autem omnino determinare
eſt difficile: dubitare autem & querere non inutile. Sunt autem relati
ones huius prædicamenti reſpectus non rationis ut ſpecies vel ge/
nus per opus relatiuum intellectus fabricatæ: ſed reales ut ſimilitudo
paternitas: non aptitudinales ſed actuales & intrinſecus aduenientes
Et harum quædam ſunt equiparentię: quæ ſcilicet ſecundum eandẽ
rationem ſunt in eo quod refertur: & ad quod fit relatio. ut ſimilitudo
ratione albedinis eſt in utroq; termino. quædam ſunt diſquiparentiæ
per oppoſitum. ut paternitas in patre eſt/ratione potentię actiuę quę
genuit Filiatio autem in altero extremo eſt ratione alia ſcilicet poten
tię paſſiuę filij geniti. DIS. Proprietates relatiuorum quot ſunt?
MAG. Quattuor. quarum prima hæc eſt. Relatiua contrariantur
ut virtus vitio contrariatur: & ignorantia diſciplinę. Secunda Relati/
ua ſuſcipiunt magis & minus. ut ſimile dicitur aliquid magis vel mi
nus. Hæc tamen proprietates non omnibus relatiuis nec etiam ali/
quibus conueniunt: quia relationes/ſed ratinoe fundamentorum.
Tertia omnia relatiua dicuntur ad conuertentiam ut duplum dicitur
dimidij duplum. & pater filij pater: & rurſus dimidium dupli dimidi
um eſt. & filius patris filius eſt. Hoc tamen fallit ſi correlatiui non fu
erit conueniens aſſignatio. In multis enim relatiuis hoc contingit ut

Relatiua. ſcd'm eſſe

Relatiua. ſecundũ dici.

☞

Relatiua equiparẽ tię.

Relatiua diſquipa rentię.

proprieta tes relati/ uorum

non inuenſatur vocabulum quo ſibi viciſſim reſpondeant quę ad ſe
ſti. referuntur. Auguſtinus quinto de trinitate: capitulo duodecimo. Vn
de ala auis ala eſt: non autem econtra auis alę auis dicitur: ſimiliter remus nauis remus eſt: ſed non omnis nauis remi nauis eſt: cum ſint naues remos non habentes. Oportet igitur correlatiua conuenienter aſſignare: & pro aue alatũ pro naue remitũ dicere. Dicitur enim ala alati ala: & econuerſo: alatũ alę alatũ & remus remiti remus: ſimiliter remitum remo remitũ appellatur. Sic & caput capitati caput eſt: & relatiue ad ſe dicuntur: ꝙuis etiam ſubſtantię ſint. DIS. Quomodo autem cognoſcimus ſi correlatiui ſit conueniens aſſignatio?

MAGI. Quando ſecluſis omnibus ab ipſo quę accidentaliter de eo dicuntur: ipſum adhuc ad relatiuum refertur. ut ſecluſa riſibilitate/animalitate & ceteris a domino nihilominus ad ſeruum refertur: ſecluſa vero/ala ab aue/ad alatum amplius non dicitur. Quarta proprietas. Relatiua ſunt ſimul natura/ortu & occaſu. Poſita enĩ ſe ponunt & perempta/ſe perimunt. ut ſi pater eſt/filius eſt & econuerſo. Nec valet inſtantia de ſcientia & ſcibili; ſenſu & ſenſato. nam ſcientia non refertur ad ſcibile: ſed ſcitum. ſic ſenſus non refertur ad ſenſibile: ſed ſenſatum. Hęc de relationibus intrinſecus aduenientibus: quę ſcilicet poſitis extremis neceſſario ſunt. Reſtat ut de relationibus extrinſecus aduenientibus aliquid deſpiciamus.

Relatiue intrinſec⁹ aduenientes.

De Actione. Capitulum nonum.

DISCIPVLVS.

r Elationes extrinſecus aduenientes quas dicis? MAG. Eas quę poſitis extremis nõ neceſſario ſunt. Si enim ſit ignis & lignum actionem eſſe neceſſarium non eſt/donec fuerint applicata. DIS. Actio igitur eſt relatio extrinſecus adueniens? MAG Eſt & nõ ſola ſed & paſſio: & alia quæ ſuperſunt prædicamẽta. DIS Actio quid eſt? MAG. Eſt forma reſpectiua ſecundũ quam in id quod ſubijcitur agere dicimur. ut ſecamus formaliter ipſa ſectione: & ignis calefacit formaliter calefactione: effectiue vero calefacit calore.

relatio extrinſecus aduenĩes

Actio

DIS. Quot ſunt huius prædicamenti ꝓprietates? MAG. Tres Prima Actio habet contrarium. ut calefactioni cõtrariatur frigefactio Suſcipit etiam magis & minus. ut magis & minus calefacere dicimur Sciendum aũtẽ has ꝓprietates nõ reſpectibus illis quę actiones ſed eorum cognotatis potius cõuenire. Tertia eſt proprie proprium eſt. Actioni ex ſe inferre paſſionem id eſt actio eſt forma reſpectiua qua agens formaliter in patiens producit formam abſolutam: quæ dicitur paſſio. ut ignis mediante calefactione inducit in aquã paſſionẽ

proprietates actõis

ſcilicet caliditatem a qua effectiue aqua patitur: formaliter autẽ a reſpectu actioni oppoſito: quam ſimiliter paſſionem appellamus.

De Paſſione. Capitulum decimum.

Paſſio.

DIS. Paſſio quid eſt? MAG. Eſt effectus illatioq; actionis. ut calefactio paſſiua producta in aquã effectus eſt: & illatio calefactionis actiue: qua ſcilicet ignis formaliter calefacere dicitur. Paſſio igitur actionis effectus eſt: non ut cauſę efficientis ſed formalis mediante qua agens paſſionẽ paſſo infert. Poſſet inſuper alia definitio paſſionis dari. DIS. Quę? MAG. Paſſio eſt ſecundũ quã id quod ſubijcitur pati dicitur. ut aqua calefieri dicit̃ formaliter calefactione paſſiua. DIS. Huius ꝓprietates quæ ſunt? MAG. Paſſio duas primas proprietates habet cũ Actione cõmunes. & tertiã propriam: ſcꝫ propriũ eſt paſſioni inferri ex actione. DIS. Actio & Paſſio qm̃ correlatiua ſunt/ſimul natura ſunt. quõ igitur paſſio ex actione poteſt inferri: cum inferens illato naturaliter prius ſit? MAG. Si proprietatẽ de abſolutis accipimus: dubitationem non habet. Paſſio enim uti eſt caliditas producta in aqua ab igne infertur. ſed cũ hæ q̃litates ſint: ad hoc genus minime pertinent. Neceſſe eſt ergo ut intelligamus paſſionẽ formaꝫ reſpectiuã inferri ex actione tanq̃ principio formali. ab agente ṽo tanquã a principio effectiuo. Stat autẽ cauſaꝫ formalem mediante qua/ſimul eſſe cũ effectu. DIS. Admittis igitur actionẽ & paſſionẽ eſſe correlatiua? MAG. Admitto. DIS. Ergo diuerſa prædicamenta efficere non poſſunt ſed in eadẽ continẽtur coordinatione: ſicut paternitas & filiatio. MAG. optime infers nec ego actionẽ & paſſionẽ diuerſa prædicamenta/ ſed unius prædicamenti diuerſos modos eſſe intelligo. Vnde Auguſtinus in logica ſua. Actio & paſſio genere conueniũt & qualitate differunt. DIS. Cuius generis modi ſunt? MAG. Trãſmutationis. quæ dicit reſpectum mutuum agentis ad patiens & econuerſo.

ꝓprieta/tes paſſionis

Actio & paſſio ſũt unius gene ris ꝓdica/men. alis.

Augu

De Quando. Capitulum undecimum. MAG.

Quãdo

Quod ſequitur in ordine prædicamentoꝝ eſt Quando. Et eſt quod ex adiacẽtia temporis in re tẽporali derelinquitur. ut hodie. In re enim hodierno menſurata tempore reſpectus tẽporis menſurantis cauſatur. Eſt autẽ reſpectus extrinſecus aduenieñs. nã poſitis extremis ſine earundeꝫ applicatione non conſurgit. ut poſito homine extra cœlum fundamentũ & terminus ipſius quando ſunt/ ſcꝫ homo extra cœlũ: & tempus ſub cœlo: ſed nondũ quando eſt.

ꝓprietates Quñ

DIS. Quot ſunt proprietates huius prædicamenti? MAG. tres Prima. Quando non habet contrarium. Secunda. Quando nõ ſuſcipit magis nec minus. Tertia. Quando ineſt omni illo quod incipit eſſe in tempore. Et intelligendum de quando paſſiuo. Quando

enim actiuum eſt in tempore rem temporalem menſurante. Et ſi/ cut actio & paſſio unius prædicamenti diuerſi ſunt modi: ita quan/ do actiuum & paſſiuum. pergamus ad ubi. DIS. Perge.

De Vbi. Capitulum duodecimum. MAG.

v Bi eſt circumſcriptio corporis locati a loci circumſcriptione procedens ut eſſe in aqua / in aere &c. Ex hoc enim ꝙ locus locatum circumſcribit duplex conſurgit reſpectus, unus in corpore locato. & eſt ubi paſſiuū hic definitū: oppoſitus in loco cir/ cū ſcribente & dicitur ubi actiuū: & eſt locus pro formali. DIS. Oſten das & hunc reſpectum extrinſecus aduenientē. MAG. Quia po/ ſitis extremis non applicatis non conſurgit. Poſito enim homine extra cœlum eſſet in mundo locus / & locabile extra cœlum ſine ubi actiuo & paſſiuo. DIS. ꝓprietates huiꝰ quot ſunt? MAG. Duę. Prima. ubi nō hēt ꝯtrariū. Secūda ubi nō ſuſcipit magis & minꝰ Oppōitū tn̄ veriꝰ eſt: qa ubi eſt ꝑ ſe terminꝰ motꝰ. Sȝ de hoc in naturalibꝰ / poſitio nem percurramus. — Vbi — proprietates ubi.

De Poſitione Capitulum tredecimum DIS.

p Oſitio quid eſt? MAG. Poſitio eſt quidam partium ſitus & generationis ordinatio ut eſſe ſurſum: ſeſſio: ſtatio. &c. — Poſitio

Pro cuius intellectu ſciendū ꝙ poſitio primo dicit extenſio/ nem quantitatis extra partem quantitatiuā. & ſic eſt predicamenti quantitatis. Sunt enim quātitates habētes poſitionē partiū in con/ tinuo. ut linea ſuperficies. Secūdo poſitio dicit reſpectū partiū po/ ſitarum ſecundū poſitionis differētias ad locū. & ſic eſt predicamē/ tum ab alijs diſtinctū Reſpectus autem partiū inter ſe & in toto ſunt huius predicamēti modi ſpeciales. Vel dicatᷓ. ut Auguſtinꝰ dicit ꝙ ſint in ad aliquid quia ſunt reſpectꝰ intrinſecus aduenietēs. Ex quo ſequitᷓ ꝙ ſi aliquod corpus poneretᷓ extra cœlum adhuc haberet il/ lam poſitionē. In definitiōe capiatᷓ & pro vel. DIS. Quot ſunt poſitionis ꝓprietates? MAG. Tres. Prima. Poſitio nō habet con trariū. Secūda poſitio non ſuſcipit magis & minus. Tertia propri um eſt poſitioni ſubſtantię proximę aſſiſtere id eſt nullū proximiꝰ ſubſtantię adeſt. Licet aliquod ęque ꝓpe ſcȝ ubi. ſimul eñ res in lo/ co eſt & in eo ſituata eſt. Definita eſt aūt hic poſitio paſſiua fundata in re poſita: Poſitio autē actiua eſt reſpectꝰ oppoſitꝰ in loco fundatꝰ. — Poſitiōis ꝓprietates

De Habitu. Ca. decimumquartum. MAG.

p Oſtremū in numero predicamentoꝝ Habitū conſpicimus. Eſt autem habitus corporū & eorum qui circa corpus ſunt adiacentia. Id eſt habitus eſt reſpectus in corpore habituato ex adiacentia habitus cauſatus. Et eſt habitus paſſiuus. Nam in re adiacente cauſatᷓ reſpectus alius qui habitus actiuus dicitᷓ ut eſſe tu nicatum, eſſe loricatum. DIS. Quot ſunt habitus proprietates? — Habitus.

ꝓprieta. habitus

MAG. Tres Prima habit⁹ ſuſcipit magis & min⁹ ut eques eſt armatior pedite. Hęc ꝓprietas attribuit̃ habitui nõ ut reſpectus eſt: ſed ratione fundamẽti: quod & ſi intenſiue magis & minus nõ ſuſcipiat (quia ſubſtantię ſunt arma) tamẽ extenſiue: quia in equite ſunt magis plurificata q̃ in pedite. Secunda habitus nõ habet contrarium. Tertia habitus ſemper eſt in pluribus. ſi intelligatur ſcilicet in habito & habituato ſic cõuenit ubi & quãdo & alijs. quia ut viſum eſt Vbi eſt duplex ſcilicet actiuum & paſſiuũ. ſic quando. ſic & poſitio. ſic ſimiliter & habitus. Aliter ergo intelligenda eſt proprietas. habitus ſemper eſt in pluribus id eſt poteſt in pluribus fundari ſimul & ſemel. ut veſtitum eſſe ſimul & ſemel poteſt eſſe ex adiacentia tunicæ & pallij. ſic & tunicatus quis dicitur etiã ſi decem tunicas induiſſet. De his ſatis dictũ ſit: poſtprædicamẽta perluſtrabimus. Eorum nãq; noticia neceſſaria eſt. ut quę predicamẽta cõſequũtur cognoſcamus proprietates.

De Poſtprędicamẽtis. Ca. decimumquĩtum.

poſtprę/dicamẽta

DIS Quot ſunt poſtprędicamẽta MAG. Quinq; ſcilicet Oppoſitio. Simul. Prius. Mot⁹. & Habere. DIS. de his itaq; ſi q̃ habes in mediũ ferre ne graueris. Et primũ de oppoſitione.

Oppoſitionis ſpẽs

Cõtraria

MAG. Oppoſitionis quattuor ſunt ſpecies. Nam oppoſitoꝝ quędam ſunt contraria: quędã contradictoria]: quędã relatiue/ & quędam priuatiue oppoſita. Contraria autẽ ſunt quęcũq; ſub eodẽ genere poſita maxime a ſe inuicem diſtant eidẽ ſuſceptibili viciſſim inſunt: a quo & mutuo ſe expellunt: niſi alterũ inſit a natura (ut nigredo corui) Exempla ſunt caliditas & frigiditas albedo & nigredo. Sed regula hęc in his cõtrarijs quæ bona & mala ſunt deficit inquit Auguſtinus in Enchyridion. c. 13. hęc enim duo contraria ita ſimul ſunt. ut ſi bonũ non eſſet in quo malum eſſet: prorſus nec malũ eſſe potuiſſet: quamuis bona ſine malis eſſe poſſint Sed hic priuatiue oppoſita cõtraria extento nomine dicere videtur. nam exemplificãdo ait. poteſt em̃ homo vel angelus nõ eſſe iniuſtus: iniuſtus aũt nõ poteſt eſſe niſi homo vel angelus. Hoc qui voluerit. c. antecedenti & ſequenti ibidem diligentius inquirat. ad ꝓpoſitũ redeamus. Sunt aũt contraria duplicia: videlicet medita & ĩmediata. DIS. Quę ſunt

Aug in en

ĩmediata

contraria ĩmediata? MAG. Quorũ ſubiecto ſuſceptibili exiſtente neceſſe eſt alterum eorum ineſſe. ut paritas & imparitas reſpectu

mediata

numeri. Contraria vero mediata ſunt, quoꝝ ſubiecto ſuſceptibili exiſtente nõ eſt neceſſe alterũ ineſſe. Poteſt em̃ mediũ ineſſe. ut albedo & nigredo. inter quę mediat rubedo &c. Quibuſdam tamẽ medijs nomina nõ ſunt impoſita: tunc ſumenda ſunt per abnegationẽ utriuſq; extremi ut mediũ inter prauum & ſtudioſum eſt. quod nec prauum nec ſtudioſum eſt. DIS. Quę ſunt contradictorie oppoſi/

ta? MAG. Quorũ ſi alterũ eſt neceſſe eſt alterũ non eſſe: ut ſede/re & nõ ſedere. DIS. Quę ſunt relatiue oppoſita? MA. Qui/bus hocipſum eſt ad aliud quodãmodo ſe habere. ut duplum & di/midiũ. DIS. Quæ ſunt priuatiue oppoſita? MAG. Quæ ha/bent fieri circa idem ſubiectum ordine irregreſſibili & tempore de/terminato a natura. ut viſus & cęcitas circa oculum (cęcus aũt nõ dicitur qui nõ habet viſum ſed qui viſum non habet tempore deter minato quo deberet habere. ut catellus ante nonum diem nec vidẽs nec cęcus eſt) dicitur autẽ ordine irregreſſibili. de viſu em̃ ad cęcitatem contingit progredi & nõ econuerſo. Impoſſibile eſt em̃ a priuatione perfecta in habitum fieri progreſſum; exiſtente principio in/trinſeco. nam a tenebris aeris regreſſio fit in lucem: eo ꝙ principiũ lucis ſit extra aerem.

Contradictorie oppoſita. Relatiue oppoſita priuatiue oppoſita.

De Prioritate. Capitulum ſedecimum. MAG.

ſ Ecundum poſtprędicamentũ eſt Prius. Cuius quidẽ quat/tuor ſunt modi. DIS. Qui? MAG. Primus eſt: quo al/terum eſt prius altero ſecundũ tempus. quod enim antiqui⁹ & ſenius eſt: prius eſt Secundus eſt quo alterũ prius eſt altero: quia ab eo nõ conuertitur ſubſiſtendi cõſequẽtia: ut unum prius eſt duobus. ſequitur em̃ bene: duo ſunt igitur unum eſt: ſed nõ conuertit. unum eſt igitur duo ſunt. Tertius eſt quo aliud dicitur prius alio ordine. ut litteræ prius ſunt ſyllabis. Quartus eſt q̃ aliud dicitur pri⁹ altero: quia melius & honorabilius eſt. Hunc tamẽ modũ Auguſti/nus inutilem dicit & in duodecimo libro cõfeſſionũ Prioris modos ponit quatuor dicens. Deũ prȩcedere omnia ȩternitate: florem fructum tempore & rurſus fructum florem ȩlectione: & ſonum prȩcedere cantũ origine. quomodo & ĩformis materia præcedit a iã ori gine ſcilicet & non tempore Et prȩter hos eſt alius modus prioris: quo ſcilicet alterũ alio prius eſt natura: & ab ipſo conuertit̃ ſubſiſtẽ/di conſequentia. ut res eſt prior veritate propoſitionis. Ab eo enim ꝙ res eſt vel non eſt oratio vera vel falſa dicitur. unde hominẽ eſſe prius eſt: quã hȩc vera ſit. homo eſt Et ab eo conuertitur ſubſiſtẽdi conſequẽtia. ſequitur em̃ bene verũ eſt hominẽ eſſe igit̃ homo eſt.

prioris modi.

De Simultate. Capitulum decimum ſeptimum. MAGISTER.

t Ertium in ordine poſtprȩdicamentũ eſt Simultas cuius tres ſunt modi. DIS. Qui? MAG. Primus. quo aliqua ſi/mul ſunt tempore. ut ignis & ſplendor eius. Secundus eſt q̃ ſimul dicunt̃ a quibus conuertitur ſubſiſtendi cõſequentia: & neu/trum eſt cauſa alterius. ut relatiue oppoſita ſequit̃ enim duplũ eſt: igitur dimidiũ eſt. & tamẽ neutrum eſt alterius cauſa. Tertius eſt q̃ ſimul ſunt ea quæ ex oppoſito aliquod genus diuidunt. ut rationale

Simultatis modi.

& irrationale: quæ diuidunt animal. id eſt demonſtrant cõmunica/bilitatem ipſius animalis eo q potentiam eius declarant.

De Motu. Capitulum decimũoctauũ. MAG.

Motus ſpecies — Quartum Poſtpredicamentũ eſt Motus. Et huius ſex ſunt ſpecies. Accipitur autẽ hic Motus cõmuniter pro tranſmutatione quacunq;. DIS. Quæ ſunt hæ motus ſpecies? MA. Generatio: Corruptio: Argumẽtatio: Diminutio: Alteratio & loci mutatio. Eſt autẽ Generatio ꝓgreſſio a non eſſe ad eſſe. Corruptio progreſſio eſt ab eſſe ad non eſſe. Augmẽtatio eſt preexiſtentis quãtitatis maioramentũ. Diminutio aũt pexiſtentis quãtitatis minoramentum eſt. Alteratio autẽ eſt mutatio a qualitate contraria in contrariam. ut de albo in nigrum. Loci vero mutatio motus eſt de uno loco in alium. ut de ſurſum ad deorſum. De his autem latius videbimus in naturalibus.

(Margin: Gñatio. corruptio augmentatio diminutõ alteratio loci mutatio)

De Habere. Capitulũ. decimũnonum. MAG.

Habendi modi — Quintum & ultimũ Poſtpredicamentũ eſt Habere. quod quidem dicitur multis modis. Primo enim dicimur habere qualitatem. ut virtutem. Secundo dicimur habere quantitatem. ut magnitudinem. Tertio dicimur habere ea q̃ circa corpus ſunt. ut habere annulũ in digito. Quarto habere dicimur membrũ. ut pedem aut manum. Quinto dicimur habere poſſeſſionẽ. ut domũ vel agrum. Sexto continens contentum habere dicitur. ut vas habet vinũ. Septimus habendi modus eſt quo vir habet uxorẽ. Et hic modus habendi eſt alieniſſimus. vir enĩ nõ habet uxorẽ niſi quia cũ ea ſociatur: & cum eam habet / habetur ab eadem. Preter hos autẽ & ſi alij ſint habendi modi: ad prędictos tamen reduci poſſunt. Hęc ſunt fili quę de Predicamentorum rationibus ignorare turpe: ſcire autem opereprecium eſt. Videamus & reliqua. DIS. Ecce indeſeſſum me ſemper habes auditorem.

Tractatus tercius. De Propoſitione. Ca. i. MAG

Cognitis itaq; Prædicabilibus & Prædicamẽtis cõſequens eſt ut diſcutiamus ad quẽ finem logicus harum ordinauerit noticiam. DIS. Eſtimabam ex his quę ab initio pręmiſeras / hęc omnia ad diſcretionem veri falſiq; deſeruire. MAG. Et recte opinatus es. Talis autem diſcretio ſine argumẽtatione / & argumẽtatio abſq; ꝓpoſitione haberi non poteſt: quapropter ea quæ dicta ſunt ĩmediate ad ꝓpoſitiones / & ꝓpoſitiones ad argumentationes / quæ rurſus ad cõmunẽ logicę finem applicandę ſunt. & quoniã res non ſemper ad diſputationẽ ferre poſſumus: pro rebus utimur vocibus. Sicut enim ſcripturę vocũ / ita voces rerum: & conceptuum id eſt paſſionũ animę notę ſunt. Et ſicut in intellectu quidã concept⁹ ſunt ſimplices nec veri nec falſi: quidã vero cõplexi veri & falſi: ſic

(Margin: concept⁹ ſimplices cõpoſiti)

ſimiliter quædã voces ſunt ſimplices nec verum nec falſum ſignifi/
cantes: quędã vero compoſitę verę & falſę (circa compoſitionem
nãq; veritas & falſitas ſunt) Et hę ex nomine & verbo res prędica/
biles & ſubijcibiles ſignantes (id eſt cõceptibiles unius in ordine ad
alteram) conſtituuutur & vocantur orationes.

De Oratione. Capitulum ſecundum. DIS.

q Vid eſt Oratio? MAG. Eſt vox ſignificatiua ad placitum — Orationis
cuius partes ſeparatę aliquid ſignificant ut dictio nõ ut ora/ — definitio.
tio. ut homo currit: homo ſignificat hominẽ & currit actum
currendi. partes tamẽ remotæ ſcilicet dictionũ ſyllabę nihil ſignifi/
cãt. ut ho & rit. Oratio biſaria eſt: pfecta & impfecta. Perfectã ora — perfecta.
tionem dicimus quæ pfectum in animo audientis ſenſum generat. — impfecta
ut homo currit. Per oppoſitum oratio impfecta/ eſt quę nõ ſenſum
perfectũ in animo audientis cauſat: ut homo albus. Et a logico ab/
ijcitur. perfecta vero rurſus multifarie partitur. Quędã enim in/
dicatiua: alia impatiua: alia deprecatiua: alia optatiua: alia cõiuncti/
ua. &c. ſecundũ φ verba in oratiõe poſita in modis variantur. Sed — oratio in
inter has logicus ſolam indicatiuã de verbo pſentis temporis acci/ — dicatiua ẽ
pit. Hęc eñ ſola verum aut falſum ſignificat: & inde ęnunciatio ſiue — ęnũciatio
propoſitio dici meretur. Patet igitur talem cõponi ex nomine ut de
finitũ eſt in prioribus. Obliqua enĩ nomina ſi iungantur verbis indi
catiui modi orationẽ incongruã conſtituunt. ut cathonis currit: & ſic
nec veram nec falſam (verũ enĩ & falſum pręſupponũt cõgruum)
Similiter ex verbo prius definito. verba enĩ ſcd'm ſe ſumpta/ nec ve
rum nec falſum ſignificãt: ſed nominibus ſimilia ſunt. ut eſt ſi purũ
dixeris/ nihil ſignificat (ſcilicet veri vel falſi) denotat tamen quandã
compoſitionẽ/ quam ſine extremis non eſt intelligere. ob hoc in de/
finitione verbi dicitur: & eſt ſemper eorum quæ de altero dicũtur no
ta. Ad incepta redeamus.

De Propoſitione. Capitulum tertiũ. DIS.

q Vid eſt ppoſitio? MA. Eſt oratio verũ vel falſũ ſignificãs — ppoſitio
vel eſt oratio non omnis: ſed in qua verũ vel falſũ eſt: ut ho
mo eſt animal. Et hęc quidem eſt duplex: ſcilicet una & plu/
res. DIS. Quid eſt propoſitio una? MAG. quæ unum de uno — Vna
ſignificat. vel eſt cõiunctione una. Sed propoſitio plures eſt quæ nõ — plures.
unum ſed plura ſignificat inconiuncte. ut Canis eſt albus. Reiecta
ſecunda logicus primam amplectitur. Quę bipartita eſt: ut eius ma
nifeſtat definitio. Eſt enim quędam una ſimpliciter quam cathegori
cam id eſt prædicatiuam dicimus. ut homo currit. Quædam vero
eſt una coniunctione: quam hypotheticam id eſt ſuppoſitiuam no/
minamus. ut homo currit & aſinus mouetur. Propoſitio una ſimpli/
citer/ rurſus duplex eſt: ſcilicet de ineſſe & modalis.

De propōe una ſimpliciter ſiue cathegorica. Ca. iiij. DIS

cathego/rica Quid eſt propoſitio cathegorica de ineſſe? MAG. Eſt quæ habet ſubiectū & prædicatū: vel aliquod ꝓportionabile illis: mediante copula cōiuncta. ut homo eſt animal. Subiectum
Propoſitionis diuiſio ſcd'm q̄titatem autē dicimus de quo aliquid ęnunciať. Prædicatū autem quod de altero dicitur. Copula eſt quę ſubiectū prædicato cōiungit. ut hoc verbum ſum cū ſuis cōdeclineis. Propoſitio cathegorica rurſus diuiditur: nō quidem ſecundū ſubſtantiā: ſed quantitatē in uniuerſalē par/
Vniuerſalis ticularem/indefinitam & ſingularem. DIS. Vniuerſalis quæ eſt? MAG. In qua ſubiectum eſt uniuerſale/ſigno uniuerſali determi/
ſigna uniuerſalia. natum. ut omnis homo eſt auimal. Sunt autē ſigna uniuerſalia hæc Omnis/nullus/quilibet/neuter/uterq;/& ſimilia. Vel eſt quæ omni
Particularis. aut nulli (ſcilicet ſubiecto) ineſſe ſignificat (ipſum prædicatū) Parti/cularis eſt in qua ſubiectū eſt uniuerſale / ſigno particulari determi/
ſigna particularia natum. ut quidā homo eſt animal. Sūt autē ſigna particularia hæc. Quidam/aliquis/alter/& ſimilia. Vel eſt quæ alicui/aut alicui nō:
indefinita aut non omni ineſſe ſignificat. Indefinita eſt in qua ſubiectū eſt uniuerſale ſine ſigno diſtributiuo poſitū. ut homo eſt animal. additur autem diſtributiuo: propter illā Omnes apoſtoli dei ſunt duodecim ubi ſignum omnes nō diſtributiuum ſed collectiuū eſt. vel eſt quæ
Singl'ris. ineſſe aut nō ineſſe ſignificat/ſine ſigno uniuerſali vel ꝑticulari. Sin/gularis vero eſt in qua ſubiectū eſt indiuidnū/diſcrete tentum (ꝓpter illam: ioannes eſt terminus diſcretus) ut ioannes eſt homo. ille ho/mo eſt animal. Amplius quęlibet harū duplex eſt/affirmatiua ſcilicet
affirmatiua & Negatiua: & negatiua. Affirmatiuā dicimus: in qua p̄dicatū affirmatur de ſub/iecto. ut homo eſt animal. Negatiuā vero in qua p̄dicatū de ſubiecto negatur. ut homo non eſt aninal. Et hęc diuiſio ꝓpoſitionis ſecundū qualitatē eſt. Animaduertendū/. nō eodem modo de hac triplici diui
Interrogatiua propoſitionis ſione interrogationes formari. De ſubſtātia enim inquirimus ꝑ. quæ eſt? & reſpondemus. cathegorica vel hypothetica. De quātitate per. quāta eſt? Et reſpōdemus. uniuerſalis: ꝑticularis indefinita vel ſingularis. Et de q̄litate ꝑ. qualis eſt? Et reſpōdemus affirmatiua vel negatiua.

De Oppoſitione propoſitionū. Ca. v. MAG

Preter autē hęc neceſſaria eſt ad ꝓpoſitionis noticiā paſſionum eiuſdē cognitio. Quę ſunt oppoſitio cōuerſio: & ęquipollentia. De quibus videndū erit per ordinē p̄miſſis nō nullis diui/ſionibus. Quarū prima. Propoſitionū cathegoricarū/quędā tam in ſubiecto q̄ in p̄dicato ꝑticipant. ut homo eſt animal. homo non eſt animal. Quædā altero tantum. ut homo eſt animal. aſinus eſt aīal. Quędā nullo. ut homo currit. aſinus mouetur. Secunda. Propoſiti/onū in ſubiecto & p̄dicato participantiū: q̄dam participāt ordine cō/uerſo. ut homo eſt animal: animal eſt homo. Quędā ꝟo participāt

ordinē eodē.ut homo eſt aīal.omnis hō eſt animal.Et his ultimo or/
dine ænumeratis accidit oppoſitio partita q̄drifarie. Sunt enī quædā
ppoſitiones oppoſitę cōtrarię/quędā contradictorię.quędā ſubcō/
trarię.quędā vero ſubalternę.Oppoſitiones intelligunt̄ de ppoſitio/
nibus ſimplicis qualitatis. DIS.Cōtrarię quę ſunt? MAG.Vni contrarię
uerſalis affirmatiā & uniuerſal' negatiua eiuſdeʒ ſubiecti & p̄dicati. ut
oīs hō eſt aīal. nullus hō eſt aīal. Cōtradictoriæ ſunt uniuerſalis affir contradi/
matiua & particul'ris negatiua.ut omnis homo eſt aīal. quidam ho/ ctoriæ.
mo nō eſt animal.& uniuerſalis negatiua & particularis affirmatiā:
eiuſdeʒ ſubiecti & prædicati.ut nullus homo eſt animal.q̄dam homo
eſt aīal. Subalternę ſūt uniuerſalis affirmatiā & particul'ris affirmati ſubalt'nę.
ūa eiuſdeʒ ſubiecti & p̄dicati.ut omnis hō eſt anīal. q̄dā hō eſt anīal.

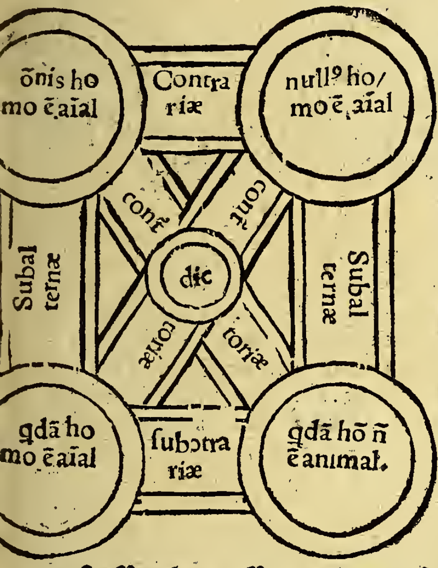

Et uniuerſalis negatiā & particu
laris negatiā eiuſdē ſubiecti & p̄/
dicati.ut nullus homo eſt anīal.
quidā homo nō eſt aīal. Subcō/ Subcon/
trariæ ſunt p̄ticularis affirmatiua trariæ
& particularis negatiā eiuſdē ſub
iecti & p̄dicati. ut q̄daʒ homo eſt
aīal.q̄dā homo nō eſt aīal.Com
prēhendunt̄ autē in ppoſito inde
finita & ſingularis ſub particulari.
Nā quidq̄d de una dicit̄ idem de
alia intelligendū eſt.Oportet au/
teʒ ppoſitionuʒ oppoſitaꝝ ſubie/
cta & prædicata teneri ſignificati
ue:æque ample.æque ſtricte & eo
dē genere ſuppoſitionis. Omniū
dictoꝝ exēpla patēt in figura hic
inſerta. Nec hoc ſilentio præte/
reūdū ppōes ſcʒ oppoſitas certis
conſtringi legib⁹: ſcd'm q̄s veri/
tas vł falſitas earundem ſiml' po
teſt eſſe vel non eſſe:quas tamen facile non cognoſcimus/niſi & ma
teriam propoſitionum intelligamus.

De materia propoſitionum.Cap.ſextū. DIS.

M Ateria ppoſitionū quid eſt? MAG.eſt ſubiectū & p̄dicatum
ppoſitionis pro materiali.In hac.i.de hac materia dicit̄ eſſe p
poſitio. Formal' materia eſt habitudo & reſpectus p̄dicati ad
ſubiectū neceſſaria/contingēs aut remota ſecundū p̄dicati & ſubiecti
exigentiam. Vnde materia triplex eſt:ſcilicet Neceſſaria:Contingēs
& Remota.Materiam autem neceſſariam ſiue naturalem dicimus:cū materia p
prædicatum eſt de eſſentia ſubiecti; vel proprium eius. ut homo eſt poſitionis

materia animal.homo eſt riſibilis.Contingentem vero:cum prædicatum po
cõtingẽs teſt adeſſe vel abeſſẽ ſubiecto pręter ſubiecti corruptionem:ut homo
materia eſt albus.Et remotam materiam accipimus: ſi prædicatum nõ poteſt
remota conuenire ſubiecto.ut homo eſt aſinus.

De legibus propoſitionũ. Capitulũ vij. DIS:

lex cõtra/ Væ eſt lex Contrariarũ? MAG. Hęc eſt.Contrarię nunꝗ
riarum. q poſſunt ſimul eſſẽ verę aut falſę de materia naturali vl' remo
ta:de materla autẽ contingenti poſſunt ſimul eſſe falſę.ut om
nis homo eſt albus:nullus homo eſt albus. DIS.Nũquid hę pro
poſitiones.omne animal eſt homo.nullũ animal eſt homo.contra/
rię ſunt de materia naturali & ſimul falſę ſunt? MAG. Contrarię
quidẽ ſunt & ſimul falſę: de materia autẽ naturali nõ ſunt: ſed con/
tingenti. Nã inferiora nõ ſunt de eſſentia ſupiorum: cũ ipſis accidãt inferio
lex ſubcõ id eſt extranea ſunt. DIS.Quę eſt lex Subcõtrariarꝫ? MAG. accidũ
trariarum hęc eſt.ſi una eſt falſa/reliqua eſt vera:& nõ econuerſo.poſſunt em̃ perio
ambę eſſe vere de materia contingẽti.ut quidã homo eſt albus.qui
lex ſubal dam homo nõ eſt albus. DIS.Quę eſt lex Subalternarꝫ? MA
ternarum hęc eſt Si uniuerſalis eſt vera pticularis eſt vera:& nõ econuerſo.&
ſi pticularis eſt falſa/ uniuerſalis eſt falſa: & nõ econuerſo. DIS:
lex cõtra Lex Cõtradictoriarꝫ qualis eſt? MAG.talis. Si una eſt vera reliq̃
dictoriarꝫ erit falſa:& ecõuerſo:de quacunqꝫ materia. DIS.Haud aſſentio:
obiectio. ſequeretur em̃ contingẽs eſſe neceſſariũ: & de neceſſitate ęuenire:&
ſimiliter contingẽs eſſe impoſſibile & nõ poſſe fieri. Nã ſi quis dicat
nauale bellum erit cras:& nauale bellum nõ erit cras:contradicto/
rias dicit:ergo una eſſet vera & reliqua falſa. Id autẽ quod verꝫ eſt
neceſſario ęueniet & per conſequẽs cõtingẽs nõ eſt.Et quod falſum
eſt impoſſibile eſt fieri:nec contingẽs eſt. Ex quo rurſus cõcluditur
omnia de neceſſitate ęuenire: & nos fruſtra de futuris conſiliari aut
Solutio deliberari. MAG.Iſtec tua argumẽtatio:quod infers cõcluderet:
de verita/ ſi in contradictorijs de futuro contingẽti una determinate: determi/
te futuro/ natione de neceſſario vera eſſet:& reliqua eadẽ determinatione fal/
rum cõtin ſa:ſed huius oppoſitum fit/ nulla ipſarum determinate neceſſario ve
gentium ra & falſa eſt. licet neceſſarium ſit/hanc vel illam veram aut falſam
eſſe.Nec quia ita vel aliter eas ęnunciamus magis veræ aut falſę ſunt
Propter enim noſtrum affirmare aut negare nihil ſequit̃ in re. Tan/ Ariſto
tum de oppoſitione Ad conuerſionem pergamus. pri.phi

De Conuerſione. Capitulum octauum. DIS.

Cõuerſio. Vid eſt Cõuerſio? MAG.eſt mutatio p̃dicati in ſubiectum
q & econuerſo.vel eſt duarꝫ ꝓpoſitionũ cathegoricarꝫ utroqꝫ
termino pticipantiũ ordine conuerſo unius ad alteram conſe
Cõuerſio quentia formalis.Et eſt duplex ſcilicet ſimplex & per accidẽs.Con/
ſimplex uerſionẽ ſimplicẽ dicimus mutationẽ prædicati in ſubiectũ; & econ/

uerſo: manēte eadem quātitate & qualitate. ut nullus homo eſt lapis igitur nullus lapis eſt homo. homo eſt aīal: igitur aīal eſt homo. Cō uertunt̄ autē hac cōuerſione vniuerſalis negatiua in ſe. & pticularis affirmatiua in ſe. Cōuerſionē ꝟo per accn̄s appellamus: cū ſit mutatio ꝑdicati in ſubiectū & ecōuerſo manēte eadem q̄litate: quātitate tamē variata. ut omnis hō eſt aīal. igitur q̄ddam aīal eſt homo. Cōuertiturit aq; hac conuerſione vl'is affirmatiua in pticularē affirmatiuam. Similiter uniuerſalis negatiua in pticularē negatiuā. ut nullus homo eſt aſinus. igit̄ q̄dam aſinus nō eſt homo. Attn̄ ad uniuerſalem negatiuā potius particularis negatiua infertur q̄ uniuerſalis negatiua in pticularē negatiuā conuertat̄ per accidens. Dicitur enī cōuerſio per accidens: q̄a ul'ſ per aliud (videlicet ꝑ particularē) cōuertatur. ut ul'is affirmatiua infert pticularē affirmatiuā: & hęc rurſus ī ſe conuertitur: Ideo ul'is affirmatiua in ipſaꝫ ꝑ accidens conuertitur. Particularis aūt negatiua ſimpliciter cōuerti non poteſt: ideo & ul'is negatiua in ipſaꝫ ꝑ accidēs non cōuertit̄. Præter has aūt & alia cōuerſionis ſpecies quā ꝑ contrapoſitionē nomināt. DIS. Quid ē cōuerſio ꝑ contrapoſitionē? MAG. Eſt mutatio ꝑdicati in ſubiectū & econuerſo manente eadē q̄litate & quātitate: mutatis tamē terminis finitis in termiuos infinitos. Et hac cōuerſione conuertit̄ uniuerſalis affirmatiua in ſe. ſimiliter & pticularis negatiua in ſe. Exm̄ primi oīs hō eſt anīal: igit̄ oē non anīal eſt nō homo. Exm̄ ſecundi. q̄dam homo non eſt aſinus. igitur quidā nō aſinus non eſt nō homo. hāc tamē conuerſionē Ariſtoteles nō poſuit: eo q̄ ad ſyllogiſmoꝝ reductionē minime valet: nec conſequētia formalis fit. Ob id ſecūduꝫ ipſum pticularis negatiua nō conuertitur. Eſt aūt idē iudicū de indefinitis / ſingularibus & pticularibus q̄ ad cōuerſioneꝫ & ſyllogiſationē. Et illud animaduertas. ſi quādo ſignū aliq̄d ad ſubiectū poſitum fuerit q̄ hoc totū in conuerſione ponatur ad ꝑdicatuꝫ: ſed tamē hoc nō cōtingit niſi in ꝑpoſitionibus ubi ſubiectū ul'e eſt & in conuerſione q̄titas & q̄litas non mutātur. Veꝝ tamē excluſiua conuertitur in ul'em de terminis trāſpoſitis. ut tantū homo eſt riſibilis: igitur omne riſibile eſt homo. Exceptiua autem / ut iſta. oīs homo ꝑter ſocratē currit. cōuertitur in hanc. q̄ddā currens aliud a ſocratē eſt homo. Sed reduplicatiua ut iſta. oē animal inquantuꝫ rationale eſt riſibile. conuertitur in iſtam. igitur quoddam quod inquantum rationale eſt riſibile / eſt animal. Pariformiter aliæ conuertendę ſunt.

Cōuerſio ꝑ accn̄s

conuerſio ꝑ contrapoſitionē

De Aequipollentijs. Capitulū nonū. MAG

Ertia ꝑpoſitionuꝫ paſſio eſt Aequipollentia. Et eſt duaꝝ ꝑpoſitionuꝫ cathegoricaꝝ in quātitate & q̄litate / veritate & falſitate ęquiualentia ꝑ aduentū negationis facta. ut non oīs hō eſt animal. & quidā hō non eſt aīal: ęquipollent. DIS. Per quid ęquipollentias ꝑpoſitionū poſſumus cognoſcere? MAG. Per regulas q̄

Aequipollentia

ſequũtur. Prima. Si alicui ſigno uniuerſali vł particulari ꝑponatur negatio: ęqpollet ſuo contradictorio. ut in exm̃o priori. Secũda. Si alicui ſigno uł̄i poſtponatur negatio: ęqpollet ſuo contrario. ut omnis homo non eſt aſinus. & nullus homo eſt aſinus. Tertia; Si alicui ſigno uł̄i vel particulari ꝑponatur & poſtponatur negatio: ęqpollet ſuo ſubalterno. ut non oĩs homo non eſt albus. & qdaꝫ homo eſt albus Fit autẽ hoc ex natura negationis/ q̃ malignans eſt. qdquid enim inuenit deſtruit: & oppoſitũ eius inducit. Subcontrarię aũt non poſſunt æqpollere. nã ſi negatio ꝑponatur/ æqpollebit contradictorio ꝑ primã regulã. Si poſtponatur non erit ęquipollentia ſed eadẽ ꝓpoſitio. ut quidã homo non currit. & quidaꝫ homo non currit. Patet itaq; ex dictis cũ duo ſigna uł̄ia negatiua in eadẽ propoſitione fuerint: primũ ęqpollet ſuo contrario: ſecundũ autẽ ſuo contradictorio. ut nihil nihil eſt. ęqpollet huic. q̊dlibet eſt aliquid. Pręter has autẽ alię ſunt ęquipollentię qbus ſcꝫ propoſitiones obſcuræ ſuis æqpollẽt exponẽtibus: de qbus in ſequẽtibus. Trãſeamus nũc ad modificationẽ propoſitionũ

Da Modalibus. Capitulũ decimũ. DIS.

UNde propoſitio dicit̃ modał̄is? MAG. a modo ſynkategorematice capto modificãte & determinãte copulã. Modus aũt eſt adiacẽs rei determinatio. i. modus eſt determinatio quæ fit per adiectiuũ. Oĩs enim modus adiectiuũ eſt vel nominale. ut albus: niger. vel aduerbiale. ut ſunt aduerbia. & hęc faciũt ꝓpõeꝫ modalem Non tñ omnia: ſed ea q̃ copulã determinant. ut ſunt iſta. poſſibiliter. impoſſibiliter. cõtingenter. neceſſario. vero & falſo. ſcitũ. opinatũ. creditũ. imaginatũ &c. hęc tñ qñq; ſumunt̃ nominaliter. ut poſſibile. impoſſibile. cõtingens. neceſſe. verũ & falſuꝫ &c. Propoſitio itaq; modalis dicit̃ cuius copula aliq̃ dictoꝝ modoꝝ determinat̃. ut hõ neceſſario eſt aĩal. hominẽ currere eſt contingẽs. Eſt autẽ in his aliquod q̊d verbũ ſiue dictũ nominat̃: ſcꝫ accuſatiuus cũ infinitiuo. aut nominatiuus cũ indicatiuo. ut hoĩem currere. homo currit. Ratione cuiꝰ modalibus conuerti congruit; & neutiquã ratione modi; qui ſe ſemꝑ ex parte copulæ tenet.

Modus

De Conuerſione modaliũ. Capitulũ xi. DIS.

QUomodo cõuertendę ſunt modales? MAG. Ad cognitionem huius oportet ꝑſcire acceptiões Poſſibilis. quod accipit̃ primo cõmuniter: & dicit̃ poſſibile altum. & duplex eſt ſcꝫ neceſſariũ & non neceſſariũ. i. contingẽs. Ideo qdquid de uno dicit̃ ſimilit̃ de altero intelligendũ eſt. Et tale rurſus trifariũ eſt. ſcꝫ poſſibile ſiue contingẽs rarum: natum & ad utrũlibet. Illo cognito, regulis quibuſdã paucis modaliũ habebis cõuerſiones. Prima. Omnes de poſſibili & contingẽti alto conuertunt̃ eodẽ modo ſicut illę de ineſſe. Secũda. Omnes de poſſibili & contingẽti ad utrũlibet cõuertendæ ſunt in oppoſitã qualitatẽ. Tertia. omnes de neceſſario cõuertunt̃ eodẽ mo

poſſibile.

contingẽs

Rarum

Natum

ad utrum libet.

do ſicut illȩ de ineſſe. Quarta. Oẽs de impoſſibibili cõuertunt̃ eodẽ modo ſicut illȩ de neceſſario qbus ȩqpollẽt. de q̊ infra. Vnde ſi ȩquipollẽt pticulari negatiuȩ de neceſſario: nõ conuertunt̃. qa nec ipſæ pticulares negatiuæ de neceſſario conuerti poſſunt. cui⁹ ratio eſt. quia oẽs de neceſſario cõuertunt̃ ſicut illæ de ineſſe: ſed pticularis negatiua de ineſſe nõ conuertit̃ niſi conuerſione per contrapoſitionem. quam Philoſophus ponere non curauit: cum non deſeruiat ad ſyllogiſmorum reductionem: nec ſit conſequentia formalis.

De æquipollentia modaliũ. Cap. xij. DIS.

q Vo ingenio modaliũ ȩqpollentiæ ſunt indagandȩ. MAG. Illo. Nã oẽs de poſſibili & impoſſibili ȩqpollent verbo ſimiliter ſe habẽte: & modo diſſimilit̃. Et oẽs de poſſibili & neceſſario ȩqpollent verbo & modo diſſimiliter ſe habẽte. Om̃s autẽ de impoſſibili & neceſſario ȩqpollẽt verbo diſſimiliter ſe habẽte: & modo ſimiliter. Mod⁹ autẽ vel verbũ tunc ſimiliter ſe habet: quando in utroq; affirmatur aut negatur. Tunc vero diſſimilit̃er ſe habet: cũ in una negatur & in alia affirmatur. Negatio enim poſita ad dictũ habet ſe acſi modo postponeretur. Horꝝ exẽpla in ſubſcripta patent figura.

☞ Pur	Petrꝰ ñ eſſe ñ ẽ poſſibile		I	Petrꝰ eſſe ñ eſt poſſibile.
Pu	Petrꝰ ñ eſſe ñ ẽ ɔtingens	ɔtra/	LI	Petrꝰ eẽ ñ eſt cõtingens
Re	Petrꝰ ñ eẽ eſt ĩpoſſibile	riæ	A	Petrꝰ eſſe eſt impoſſibile
A	Petrꝰ eſſe eſt neceſſe		CE	Petrꝰ non eſſe eſt neceſſe
	ſubalt̃nȩ.	Contra dictorie / Contra dictorie		ſubalt̃nȩ.
A	Petrꝰ eſſe eſt poſſibile		E	Petrꝰ ñ eſſe eſt poſſibile.
MA	Petrꝰ eſſe eſt cõtingens	ſubɔ	Den	Petrꝰ ñ eẽ eſt cõtingens
BI	Petrꝰ eſſe ñ eſt ĩpoſſibile	trariȩ	Tu	Petrꝰ ñ eẽ ñ eſt ĩpoſſibile
M⁹	Petrꝰ ñ eſſe ñ ẽ neceſſe		Li	Petrꝰ eẽ non eſt neceſſe.

In hac figura modaliũ quattuor ſunt anguli & propoſitiones q̃ ſibijpſis in uno quoq; ãgulo mutuo ȩquipollẽt

De Oppoſitione modalium. Cap. xiij. DIS

Oppoſitio in modalibus quõ eſt ſumẽda? MAG. Penes dictũ oppoſitio eodẽ modo ſumitur ſicut in illis de ineſſe. Sed penes modum oẽs de neceſſario ſunt uľes affirmatiuȩ. & oẽs de impoſſibili uľes negatiuȩ. oẽs aũt de poſſibili & contingẽti ſunt pticulares affirmatiuæ. & oẽs de poſſibili nõ: & contingẽti non/ſunt pticulares negatiuȩ. unde in figura p̄dicta oẽs de q̃rto ordine ſũt uľes affirmatiuȩ. om̃es de tertio ordine ſunt uľes negatiuȩ. oẽs de ſcđo ordine ſũt pticľres negatiuȩ. oẽs v̾o de primo ordine ſũt pticľres affirmatiuȩ. Ex his facile colligitur: oẽs de q̃rto ordine his de ordine tertio cõtrariari: illis aũt d' ordĩe ſcđo cõtradictorias eẽ. his v̾o d' ordine primo ſubalternas cẽſeri. ſiľr illȩ de primo ordine illis de ſcđo ſunt ſubcontrariæ: & his de tertio ordine contradictoriæ: illis autem de quarto ordine ſunt ſubalternȩ. Vt

autē angulos dictos modo faciliori poſſis conſtituere: q̃ttuor dictio/
nes ordinatę ſunt: angulis quattuor deſeruientes. Quarũ prima eſt.
Amabimꝰ. Secũda Edētuli. Tertia Iliace. Quarta purpurea. In qui
bus ſingulis q̃ttuor ſunt ſyllabę modis q̃ttuor ſcd'm ordinē deſeruiē
tes: & vocales in his poſitę: dicti & modi/ affirmationē & negationē
indicāt. Hoc modo ubi enī ponit̃ a: ſignat/ nec dictũ/ nec modũ ne/
gari. E vero dictũ negat. I negat modũ. Et V negat & dictũ & modũ
Id autē facile hoc metro commendabis memorię. E dictũ negat. I q̄
modũ. A nil. ſed V totũ. Hactenꝰ de ꝓpoſitione una ſimplicit̃. Nunc
de ꝓpoſitione una coniunctione (q̃ & hypotetica) videamus.

De Propoſitione hypothetica. Ca. xiiij.

DIS. Quid eſt ꝓpoſitio hypotetica? MAG. Quę habet exp̃ſſe vel
propoſi/tio hypo/thetica. implicite formaliter: vel ęquiualenter duas cathegoricas ꝓpo
ſitiones vł aliquod ꝓportionabile illis tanq̄ partes pricipales
ſui: aliqua coniunctione coniunctas. ut ſi homo currit: homo mouet̃
Et hęc tripartita reperit̃: ſcȝ copulatiua: diſiunctiua: & cõditionalis.
Copula/tiua. DIS. Quę eſt copulatiua? MAG. In qua duę ꝓpoſitiones ca/
thegoricę cõiungunt̃ p̱ cõiunctionē copulatiuã: ut hõ currit & aſinꝰ
clamat. Ad hãc reducit̃ tp̱alis: ut dũ hõ currit: hõ mouet̃. Reſoluitur tēpo
eī hęc ī unã copulatiuã. ut hõ currit ī aliq̃ tp̱e: & ī eodē mouet̃. Simi
li ratione localis ad copulatiuaȝ reduci dinoſcit̃: q̱a in eã reſoluit̃: ut Loca
ubi homo currit ibi mouet̃. i. homo currit in aliq̃ loco: & in eodē mo/
uetur. Requirit̃ autē ad veritatē copulatiuę utrãq; partē eſſe veram: &
ad falſitatē ſufficit alterã partē eſſe falſam. Ob id valet cõſequētia a to/
ta copulatiua ad q̄libet eius partē: & nõ econuerſo. Sequitur enī ho
mo currit: & homo diſputat: igitur homo currit. DIS. Diſiuncti/
Diſiũcti/ua. ua quę eſt? MAG. In qua ꝓpoſitiones duę cathegoricę cõiũgunt̃
per coniunctioneȝ diſiunctiuaȝ: ut hõ currit vł petrꝰ ſcribit. Et ad veri/
tatē illiꝰ ſufficit alterã partē eſſe verã. Et ad falſitatē req̄rit̃/ utrãq; par
tē eſſe falſam. Et ob hoc valet cõſequētia ab una eiꝰ parte ad totã diſ
iunctiuã & nõ ecõuerſo: ut ſeq̄tur bene hõ currit: igitur homo currit
Conditio/nalis vel petrꝰ ſcribit. DI. Cõditionalis q̃ eſt? MA. In q̃ duę ꝓpoſitiões
cathegoricę ꝯiũgũt̃ p̱ ꝯiũctionē cõditionalē: ut ſi hõ currit hõ mouet̃
Cauſalis. Et ad eã reducitur cauſalis. In q̃ ſcȝ ꝓpoſitiones coniunctiõe cauſali
coniũgũtur: ut q̱a homo currit: homo mouet̃. Requiritur autē ad ve
ritatē eiꝰ q̄ ãtedens nõ poſſit eſſe verũ ſine cõſequēte. ut ſi homo eſt
animal eſt. Et ad falſitatē eiꝰ ſufficit: q̄ ãtedens poſſit eſſe verꝝ conſe
quente exiſtēte falſo. ut ſi animal eſt: homo eſt. Quaꝓpter valet cõ
ſequentia: a poſitione antecedentis ad poſitionē conſequentis. ut ho
mo eſt: igitur animal eſt. Similiter a deſtructione conſequētis ad de/
ſtructionē antecedentis. ut homo nõ currit: igitur homo nõ mouet̃
Cognita ꝓpoſitione/ ordo p̃miſarũ expoſtulat: ut argumentationes
percurramus.

Finis tractatus tertij.

Tractatus.iiij.de argumentatione & ſyllogiſmo ſim/pliciter dicto. Ca.i. quid argumentatio:quid argumentum.& argumentationis quæ ſpecies. DIS.

p Vid eſt argumẽtatio? MA.Eſt argumẽti ꝑ orationẽ explicatio hoc eſt.Argumẽtatio eſt oratio in q̃ virtꝰ argumẽti ſiue medij oſtẽditur & explicatur.Cũ ſcꝫ ex unione extremitatũ in p̃miſſis cũ medio/infertur unio eorꝫ int̃ ſe in cõcluſiõe.Argumentũ autẽ eſt rõ ſiue mediũ rei dubię faciẽs fidẽ:vel eſt mediũ ꝓbãs cõcluſionẽ.Quid autẽ ꝑ cõcluſionẽ ſignificetur inferiꝰ manifeſtũ erit.Iã ad argumẽtationis diuiſionẽ ꝓgrediamur. DI.Quot igitur ſunt argumẽtationis ſpẽs? MA.Quattuor ſcꝫ ſyllogiſmꝰ:enthymema Inductio:& exm̃ De his:eo q̊ enũeratę ſunt ordine dicemꝰ.Et primũ de ſyllogiſmo.Nã oẽs alię ad ip̃m tanq̃ ad ꝑfectiorẽ habẽt reduci. — argumentatio — argumentum

De ſyllogiſmo & eius principijs. Ca.ij. MAG.

e St autẽ ſyllogiſmꝰ/oratio in q̃ poſitis q̇buſdã ꝓpoſitionibus ſiue p̃miſſis:aliud q̇dẽ ab his q̃ poſita ſunt(ſcꝫ cõcluſio)de neceſſitate accidit:eo q̇ hęc ſunt.i.ꝓpt̃ p̃miſſas poſitas.In hac aũt definitione ſyllogiſmi inuuntur prĩcipia materialia & formalia.Materialia q̇dẽ:cũ dicitur(q̇buſdã)Formalia aũt:cũ dicitur(poſitis)q̊d valet in mõ & figura diſpoſitis.De q̇bꝰ& alijs duobꝰ principijs viꝫ regulatiuis & ꝑfectiuis in ſequẽtibꝰ differendũ eſt:ni tu habeas q̊d añ hęc inq̇rere volueris. DIS.Omnino nihil:ſed iã dictũ teneamꝰ ordinẽ. MAG.Exordiamur itaq̃ a principijs ſyllogiſmi materialibus:quę ſunt propoſitio & terminus. — Syllogiſ/mus

De Propoſitione & termino principijs ſyllogiſmi materialibus. Capitulum.iij. DIS.

q Vid eſt ꝓpoſitio? MAG.eſt oratio affirmatiua vł negatiua alicuiꝰ de aliq̊. DIS.Cur hęc definitio cũ ea quã in ſuperioribus tradidiſti nõ cõcordat:an q̇a aliã hic definire voluiſti ꝓpoſitionẽ q̃ in ſuꝑioribus? MA.Nõ aliã ſed alit̃ conſideratã In ſuꝑioribus enĩ ꝓpoſitionẽ conſiderauimus:ut ꝑ eã verũ & falſũ ęnũciamus.unñ & eã ęnũciationẽ vocare haud p̃termiſimus.Hic ꝟo eã cõſiderabimus/ea ratione q̃ ex ipſa ſyllogiſmũ ſimpliciter fabricamus.Ex q̊ diuerſa ſortitur noĩa.Nã dicitur ꝓpoſitio:q̃ſi ꝓ alio ſcꝫ cõſequẽte vel cõcluſione poſitio.Dicitur & p̃miſſa:q̇a cõcluſioni p̃mittit̃ Dicitur itẽ & cõcluſio:cũ iã argumẽto ꝓbata fuerit.Anteq̃ autẽ ꝓbata ſit:q̃ſtio eſt.Queſtio enĩ dubitabilis ꝓpoſitio eſt.Partes ꝓpoſitionis termini ſunt ſubiectũ & p̃dicatũ.Terminũ enĩ dicimus in quẽ reſoluitur propoſitio.ut in p̃dicatũ:& in id de q̊ p̃dicatur(.i.ĩ ſubiectũ).appoſito vł diuiſo eſſe vel nõ eſſe.i.appoſita copula affirmata vel negata. Nullus autẽ ſyllogiſmus ex plꝰibus q̃ tribus terminis integra — ꝓpoſitio. — Premiſſa. — Cõcluſio — quęſtio — terminus

tur quoꝝ primus maior extremitas. Scd̃s minor extremitas. Terti⁹ ṽo mediũ dicitur: q̊d bis ſũptũ cũ extremitatibꝫ duas ĩtegrat propoſitiones: q̃ ſũt ꝑtes maĩales ſyllogiſmi ꝓpinq̃: & ſũt p̃miſſę quaꝝ ea in qua prim⁹ termin⁹ ponitur cũ medio: maior: illa ṽo ĩ qua ſcd̃s terminus ponitur cũ medio minor dicitur. Duo ṽo termini primus ſcꝫ & ſcd̃s ſine medio ꝯiuncti/tertiã ſyllogiſmi integrãt ꝓpoſitionẽ q̃ dicitur concluſio illata ex p̃miſſis neceſſitate ꝯſeq̃ntię. Mediũ autẽ in eã nõ ingreditur. DI. Quo aũt ordine p̃miſſę ſunt ponẽde. ut concluſionẽ inferant? MAG. Eo quẽ ſyllogiſmi principia formalia indicant.

De principijs ſyllogiſmi formalibus. Ca: iiij.

DIS. d Vę ſũt pricipia ſyllogiſmi formalia? MA. Sũt figura & modus. Figura qdẽ eſt ordinatio triũ terminoꝝ ſcd̃m debitã ſubiectionẽ & p̃dicationẽ. Hui⁹ aũt variatio qa trifaria eſt: triplicẽ figurã oñdit. Quaꝝ pria eſt: in qua mediũ ſubijcitur in nua & p̃dicatur in alia &ᶜ quarta non diſtiguitur a pria. ut oĩs hõ eſt aĩal: petr⁹ eſt hõ: igitur petr⁹ ẽ aĩal. Scd̃a ẽ ĩ qua mediũ p̃dicatur in ambabꝫ. ut oĩs hõ eſt aĩal: nullus lapis eſt aĩal: igitur nullus lapis eſt hõ. Tertia eſt in qua mediũ ſubijcitur in utraqꝫ: ut oĩs hõ eſt aĩal: oĩs hõ eſt ſub̃a igitur q̃dã ſub̃a eſt aĩal. DIS. Quid eſt modus? MA. eſt ordinatio p̃miſſaꝝ ĩ debita q̃titate & qualitate. Eſt aũt debita qualitas ut ad minus una ſit affirmatiua. Nã ex puris negatiuis nihil ſeq̃tur. Et cum una p̃miſſaꝝ negatiua fuerit: concluſio negatiua erit. Sic debita q̃titas eſt: qꝫ ad min⁹ una p̃miſſaꝝ ſit vl'is. Nã ex puris ꝑticularibꝫ nihil ſeq̃tur. Et cũ una p̃miſſarum ꝑticularis fuerit: concluſio ꝑticularis eſt. Erit autẽ in his omnibꝫ de ꝑticularibus/indefinitis & ſingularibus idẽ iudiciũ. DI. Quot ſũt modi? MA. q̃uis figuraꝝ ſuos hꝫ modos.

Figura

Prima figura

Secunda

Tertia

modus

qualitas

q̃titas

De modis primæ figuræ. Capitulum. v.

DIS. q Vot ſũt modi primę figurę? MAG. Quattuor directe cõcludẽtes: & q̃nqꝫ ĩdirecte: Eſt aũt directe cõcludere maiorem extremitatẽ de minori in cõcluſione p̃dicari. Indirecte ṽo concludere eſt minorẽ de maiori extremitate in cõcluſione p̃dicari. DI. Qui ſũt modi directe cõcludẽtes huiuſcę figurę? MA. Qui ꝑ ſeq̃ntes deſignant̃ dictiones: q̃ ſũt Barbara: Celarẽt Darij & Ferio. Pro cuius ĩtellectu memorię reponendũ: in oĩbꝫ his dictionibꝫ & ſeq̃ntibus tres ſyllabas reperiri/tribꝫ ꝓpoſitionibꝫ ſyllogiſmi ꝑ ordinẽ deſeruientes. Prima em̃ ſyllaba deſeruit maiori ꝓpoſitioni: ſcd̃a minori: & tertia cõcluſioni. vocales aũt in his poſitę/taliũ ꝓpoſitionũ & q̃titatẽ & qualitatẽ oñdũt: hoc mõ. Nã A ſignificat vl'em affirmatiuã. E vl'em negatiuã. I ꝑticularẽ affirmatiuã. & O ꝑticularẽ negatiuã. DI. Hęc ꝑ exempla in iã dictis modis explana. MA. Exm̃ in Barbara. Oĩs homo eſt aĩal: oẽ rationale eſt hõ: igitur omne rationale eſt animal. In Celarent nullũ animal eſt lapis: oĩs hõ eſt animal: igit̃ nullus hõ

directe cõcludere

indirecte

modi directe concludẽtes primę figurę.

eſt lapis. In Darij. Omnis homo eſt animal: petrus eſt homo: igitur
petr⁹ eſt animal. In ferio nullū aīal eſt lapis: hō eſt aīal: igiť hō non
eſt lapis. DI. Q ui ſūt modi idirecte cōcludētes hui⁹ figurę? MA.
Q ui p ſeq̄ntes deſignanť dictiones: ſc; Barbalip. Celātes Dabitis Fa
peſmo Friſeſmo. Exm̄ primi eſt. Omnis hō eſt ſuba: oīs hō eſt aīal:
igiť q̄dā ſuba eſt hō. Scdi. nullū aīal eſt lapis: oīs hō eſt aīal: igiť nul
lus lapis eſt homo. Tertij. oīs homo eſt aīal: petr⁹ eſt homo: igiť q̊d
dā aīal eſt petrus. Q uarti. omne aīal eſt ſuba: nullus lapis eſt aīal:
igitur q̄dā ſuba nō eſt lapis. Q uinti q̊ddā aīal eſt ſuba: nullus lapis
eſt aīal: igiť q̄dā ſubā non eſt lapis. Ex dictis patet in hac figura oīa
propoſitionū gn̄a poſſe concludi. patet rurſus maiorē non eſſe parti
culare qn̄ directe concluditur. patet ſil'r minorē nunq̄ eſſe negatiuā.

modi in/directe cō/cludentes/primę fi/gurę.

De modis ſecundę figurę. Capitulum. vi. DIS.

Vi ſūt modi ſcd̄ę figurę. MA. Q ui in ſeq̄ntib⁹ deſignanť di
q ctionib⁹ ſc; Ceſare Cameſtres Feſtino Baroco. DI. Hoꝝ ex
empla addas. MA. Exm̄ primi. nullus lapis eſt aīal: oīs hō
eſt aīal: igitur nullus homo eſt lapis. Scd̄i: oīs homo eſt aīal: nullus
lapis eſt aīal: igitur nullus lapis eſt hō. Tertij: nullus lapis eſt aīal: qui
dā homo eſt aīal: igitur quidā homo non eſt lapis. Q uarti: oīs ho/
mo eſt aīal: quidā lapis non eſt aīal: igitur quidā lapis non eſt homo
In hac etiā figura ſunt duo modi concludētes indirecte ſc; fapeſmo
& friſeſmo. Exm̄ primi. Omnis homo eſt aīal: null⁹ lapis eſt aīal: igi
tur quidā homo non eſt lapis. Scd̄i quidā homo eſt aīal: null⁹ lapis
eſt aīal: igitur quidā homo non eſt lapis. Patet ex dictis ſcd̄am figu/
rā ſp negatiue cōcludere: quia ī hac figura ex puris affirmatiuis nihil
ſequitur. Pat; rurſus maiorē nūq̄ eſſe p̄ticularē directe concludēdo.

modi ſe/cūdę figu/rę.

De modis tertię figurę. Capitulum. vij. DIS.

Vi ſūt modi tertię figurę? MA. Q ui his deſignātur vocib⁹
q Darapti: Felapton: Diſamis: Datiſi: Bocardo Feriſon. Hoꝝ ex
empla ſūt. Primi. Omnis homo eſt ſubā: oīs homo eſt aīal: igi
tur q̊ddā aīal eſt ſubā. Scd̄i null⁹ homo eſt lapis: oīs homo eſt aīal:
igitur q̊ddā aīal non eſt lapis. Tertij quidā homo eſt ſubā: oīs ho/
mo eſt aīal: igitur q̊ddā aīal eſt ſubā. Q uarti omnis homo eſt ſub/
ſtātia: quidā homo eſt aīal: igitur q̊ddā animal eſt ſubſtātia. Q uin
ti quidā homo non eſt lapis: omnis homo eſt animal: igitur quod/
dam aīal non eſt lapis. Sexti nullus homo eſt lapis: quidā homo eſt
animal: igitur q̊ddā animal non eſt lapis. Et p̄ter hos duo modi ſūt
concludentes indirecte: videlicet Fapeſmo & Friſeſmo. Exēplū primi
oīs homo eſt aīal: null⁹ homo eſt lapis: igitur q̊ddā aīal non eſt la/
pis. Scd̄i quidā hō eſt aīal: null⁹ hō eſt lapis: igiť q̊ddā aīal nō eſt la/
pis. Ex dictis claret hāc figurā ſolā p̄ticularē concludere. Et minorē
negatiuā non admittere. Liq̄t ergo v'em affirmatiuā difficulť poſſe

modi ter/tię figurę

concludi quia tantũ in prima figura & uno modo: q̃re ipſa difficilis ẽ
ad conſtruenduꝫ & facilis ad deſtruendum. Facilius enĩ eſt deſtruere Ariſto
ꝙ̃ conſtruere. Particularis autẽ negatiua facilior eſt ad concludenduꝫ i.Pr
quia in omni figura concluditur: & ita facilis eſt ad conſtruendum.

De ſyllogiſatiõe modaliũ in prima figura. c. viij. MAG

Odo ſyllogiſandi iã finẽ imponerẽ / ſi te ex modaliũ mixtio/
m ne decipi non formidarẽ. Nã in his nonnũꝙ̃ alię ſumẽdę ſunt
regulę ꝙ̃ in ꝓpoſitionibus de in eſſe: de q̃bus iã diſſertum eſt.
DIS. Quomodo igitur modales ſunt ſyllogiſabiles ĩ prĩa figura?
MAG. hoc modo. Ex maiore de neceſſario & minore de ineſſe ſeq
tur concluſio de neceſſario: & non econuerſo. Similiter ſi ambę pręmi
ſſę fuerint de contingẽti (capto ꝓ non neceſſario) ſeq̃tur concluſio de
contingenti in Barbara: Celarent: Darij & Ferio. Et ſi maior de conti/
gẽti ſit & minor de ineſſe ſeq̃tur ſp̃ cõcluſio de ꝯtingẽti. Si aũt maior ſit
de ĩ eſſe ſimpl̾r & minor de contingẽti: ſeq̃tur concluſio de contingenti
(capto ꝓ poſſibili) & cũ maior fuerit de contingenti & minor de nece
ſſario in omni modo huius figurę ſeq̃tur concluſio de contingẽti ſpeci
aliter capto. In Barbara autẽ & Darij maiore de neceſſario: & minore
de contingẽti ſequitur concluſio de contingenti (capto pro poſſibili)
in Celarent vero & Ferio ſi maior ſit de neceſſario & minor de contin/
genti. ſequitur concluſio de poſſibili & de ineſſe.

De ſyllogiſatiõe modaliũ in ſecũda figura. c. ix. DIS

N ſecunda figura quomodo modales ſyllogiſantur? MAG
i Eo quo ſeq̃tur. Ex affirmatiua de contingẽti & negatiua de in
eſſe ſeq̃t cõcluſio de ꝯtingẽti. Ex ambabus ṽo de contingenti
non ſeq̃tur concluſio. Ex negatiua autẽ de neceſſario & affirmatiua d̾
contingẽti ſequitur concl̾o de contingẽti. Si autẽ aiffrmatiua fuerit d̾
contingenti & negatiua (non q̃dẽ particularis ſed ul̾is) de ineſſe ſimpli
citer: ſequitur concluſio de contingenti. Si aũt negatiua fuerit de nece/
ſſario & affirmatiua de contingẽti in omni modo huius figuræ / ſequi
tur concluſio de contingenti & de ineſſe.

De ſyllogiſatiõe modaliũ in tertia figura. Ca. x. MA

N tertia figura ſyllogiſantur modales hoc mõ. Ex ambab⁹ d̾
i contingẽti in omni modo huius figurę ſeq̃tur concluſio de cõ
tingenti. Similiter ex una de ineſſe & alia de contingẽti / fit con/
cluſio de contingenti. & ſi affirmatiua fuerit de neceſſario & negatiua
de contingẽti ſpecialiter capto ſequitur cõcluſio de contingẽti & de/
ineſſe. Exẽpla ſumãtur ad ĩſtar prioꝝ de ineſſe.

De modo ſyllogiſandi ex obliquis. Ca. xi. MAG.

Ec credas ex rectis tantũ ſyllogiſmos poſſe conſtitui: nã ex ob/
Syllogis. n liquis fiunt. Vñ in prima figura maiore de recto & minore de
ex obliqs obliq̊ ſeq̃tur concluſio de obliq̊. ut oĩs ſophia eſt diſciplina: &

boni eſt ſophia: ergo boni eſt diſciplina. Similiter maiore de obliquo & minore de recto ſequit̃ concluſio de obliquo. Conſimiliter ex ambabus de obliquo ſequitur cõcluſio de obliquo. Sed in ſecunda figura ex obliquis: ſequit̃ cõcluſio de recto. ut nullius ſigni eſt ſignũ: ſed ipſius riſus eſt ſignũ: igitur ipſe riſus nõ eſt ſignũ. In tertia figura. Ex obliquis ſimiliter ſequitur concluſio ex obliquo.

De mõ ſyllogiſandi ex terminis infinitis. Ca. xij. MA.

p Oſſunt etiã ſyllogiſmi ex ꝓpoſitionib⁹ de terminis infinitis formari. Sed cũ p̃dicatũ fuerit infinitũ/ diuerſitatẽ in ſyllogiſando a dictis cauſat. Licet enĩ ad affirmatiuã de p̃dicato finito/ ſequat̃ negatiua de p̃dicato infinito. ut hoc eſt albũ: igit̃ nõ eſt nõ albũ & rurſus ad negatiuã de p̃dicato infinito ſequat̃ affirmatiua de p̃dicato finito in terminis ſimplicib⁹. ut hoc nõ eſt nõ albũ: ergo hoc eſt albũ nõ tñ in cõpoſitis. ut nõ ſequitur hoc nõ eſt lignũ nõ albũ: igitur eſt lignũ albũ. demõſtrato petro. Et ſimiliter ad affirmatiuã de p̃dicato infinito ſequit̃ negatiua de p̃dicato finito. ut hoc eſt nõ albũ: igitur hoc nõ eſt albũ. Non tñ ſunt eędẽ: quia affirmatiua de p̃dicato infinito aliquid ponit: negatiua aũt de p̃dicato finito nihil ponit. ſequit̃ enĩ hoc eſt nõ albũ: igit̃ eſt: ſed nõ ſequitur hoc nõ eſt albũ: igit̃ eſt. Sic ſimili modo differũt in ſyllogiſando. nã affirmatiua de p̃dicato infinito concludit̃ eodẽ mõ ſicut affirmatiua de p̃dicato finito: ſed negatiua de p̃dicato infinito nõ cõcludit̃ eodẽ mõ ſicut negatiua d' p̃dicato finito.

Syllogiſ. ex t̃minis infinitis.

De mõ ſyllogiſandi ex reduplicatiuis. Ca. xiij. MAG.

Num reſtat quod ſilentio tranſire haud potui DIS. Quod? u MAG. ut ſi qñq; in ſyllogiſando ꝓpoſitio reduplicatiua occurrat: tunc reduplicatio addenda eſt maiori extremitati in cõcluſione & non minori extremitati. exemplũ in prima figura: omne ens eſt diſciplinatũ inq̃ntũ honeſtũ: & bonũ eſt ens: igitur bonũ eſt diſciplinatũ inquantũ honeſtum. Patet ergo ſi alicui termino additur ſignum reduplicatiuum: ipſi ſemper eſt addendum.

Syllogiſ. ex reduplicatiuis.

De arte inueniendi medium ad concludendã omnem concluſionem. Capitulum. xiiij. MAG

q Voniã (ut ex dictis claret) ad cõcludendam cõcluſionẽ: de neceſſitate requiritur mediũ: ꝑ quod una cum maiore & minore ſcd'm diuerſas habitudines modorꝝ & figurarũ ipſa infert. ut autẽ tale facilius poſſis reperire aliquas regulas adijciẽdas eſſe: utiliſſimum viſum eſt: ut nõ modo ſyllogiſmos poſſis formare: verũetiã in eorundẽ formatiõe promptus fieri. Sit igitur prima regula hęc. Omne mediũ aut eſt conſequens: antecedens: aut extraneũ extremitatib⁹. Dicitur autẽ conſequens ſi ſit ſuperius: & antecedens: ſi fuerit inferi⁹ ad unã extremitatũ. Extraneũ v'o eſt uni extremitati: ſi ſit cũ altera cõuertibile. Scd'a regula. Habitudo medij ad extremitates ad cõcluden/

Ars inueniendi medium: Prima regula

Secunda

dam quācunqꝫ cōcluſionē datā/ſex cognoſcit dictionib⁹: q̄ ſunt Fe
cana Cageti: Dafenes: Hebare Gedaco & Gebali. in q̄bus ultima ſyl
laba ſignat cōcluſionē cōcludendā iuxta vocalis exigētiā. ut his patet
verſib⁹. Aſſerit a: negat e: ſunt uniuerſales ambę. Aſſerit i: negat o: ſūt
particulares ambę. In primis autē duab⁹ ſyllabis harꝫ dictionū ponū
turtm̄ hę vocales a & e. A ſignificat p̄dicatū: & E ſubiectū. Ponunt
ſimilit in his primis ſyllabis hę conſonātes b c d cū qb⁹ ſp ponit a &
f g h cū quib⁹ ſp ponit e. ſignificat aūt b conſequēs: c antecedēs: & d
extraneū. cū igit a ponit cū b ſignificat ꝙ mediū debet eſſe cōſequēs
ad p̄dicatū. Similit f ſignificat conſeq̄ns g an̄cedēs: & h extraneū. un̄
ſi e ponit cū f ſignificat ꝙ mediū debet eſſe cōſequēs ad ſubiectū &c.
verſus. E ſubit f ſequit g p̄cedit: h ſit extra. Pręd icat a: b ſequēs c p̄ce
Tertia dit: d ſit extra. Vnde ſi cōcludere volueris uniuerſalem affirmatiuam
deſignatā p ultimā ſyllabā fecana: ſumendū eſt mediū iuxta hui⁹ di
ctionis ſignificationē ſcꝫ ꝙ ſit cōſeq̄ns ad ſubiectū & an̄cedēs ad p̄di
catū: ut cōcludēdo iſtā. Omnis hō eſt ſubſtātia: erit mediū animal.
ſic arguēdo oē animal eſt ſubſtātia: oīs hō eſt animal: igit oīs hō eſt
ſubſtātia. ſic faciendū eſt & ī alijs. Mediū aūt q̊d ſe habuerit iuxta exi
gentiā harꝫ dictionū Hedas: Febas & Hecas: inutile erit: quia aut ar
gueret ex puris affirmatiuis in ſcd'a figura p febas: aut minore nega
tiua in prima figura p hedas: aut ex puris negatiuis in q̄libet figura
per hecas. Hęc de principijs ſyllogiſmi & materialibus & formalib⁹
perfectiua diſquiramus.

De principijs ſyllogiſmi pfectiuis. Ca. xv

DIS: Quę ſunt principia ſyllogiſmi pfectiua? MAG. Quę ſyllo
moſ impfectos perficiūt: & ęuidentiā cōcludēdi in ipſis oſtē
dūt. DIS. Ex his intelligo ſyllogiſmos q̊ſdā pfectos: alios
Syllogiſ. pfectus vero imperfectos eſſe. MAG. Bene intelligis. Perfectus enī eſt qui
nullius alterius indiget p̄ter ea q̄ ſumpta ſunt: ut appareat neceſſarius
Syllogiſ. īpfectus ut ſunt ſyllogiſmi q̄tuor primę figurę/directe cōcludētes & ſolum
iſti. Sed ſyllogiſmus impfectus eſt qui indiget unius aut pluriū: quę
quidē ſunt neceſſaria p ſumptos terminos: & nō p ſumptas ꝓpoſiti
Reductio oſtenſiua ones. Perficitur enī ſi ad ſyllogiſmos pfectū reducatur. Quód q̄dē
dupliciter fit.. Oſtēſiue ſcꝫ & p impoſſibile. DIS. Quō fit redu/
ctio oſtenſiua? MAG. Per conuerſionē aliquarꝫ ꝓpoſitionū ſyllo
giſmi impfecti & qn̄qꝫ p tranſpoſitionē p̄miſſarꝫ. DIS. Per quod
autē cognoſcere poſſum q̄ ꝓpoſitio ſyllogiſmi impfecti/debeat con
uerti: & qua conuerſionis ſpecie? Aut qn̄ p̄miſſę debeāt tranſponi?
MAG. Hoc facile dep̄hendes p conſonātes poſitas in dictionib⁹
modos ſignificātes. Nam ubicūqꝫ ponitur. S: ſignificat ꝙ ꝓpoſitio
deſignata p vocalem īmediate p̄cedentē debet conuerti ſimpliciter.
Vbi autē ponitur p ſignificat ꝙ ꝓpoſitio p vocalem īmediate p̄ce/

dentem deſignata/debet conuerti ꝑ accidens. Vbi vero ponitur m
ſignificat ꝙ ꝓmiſſę debēt trāſponi:maior ſcꝫ in locū minoꝝ & ecōuer
ſo. Vbi autē ponit̃ C ſignificat ꝙ talis ſyllogiſmus oſtēſiue non po/
teſt reduci/ſed potiꝰ ꝑ impoſſibile. Quod facile his metris memo/
raberis. Simpliciter verti vult. S : P. vͦo ꝑ acci. M vult trāſponi. c ꝑ
impoſſibile duci. Non aūt ſolū hij modi in quibꝰ c ponit̃ reduci poſ
ſunt ꝑ impoſſibile:ſed oēs impꝑfecti:ut infra patebit. Litterę vͦo initia
les ſignant/ad quos modos primę figurę ſyllogiſmi impꝑfecti oſten
ſiue ſint reducendi. Debēt enī ſyllogiſmi impꝑfecti ad eos ꝑfectos re
duci cū quibus in initialibus dictionis concordant. ut Celātes ad Ce
larēt &c. DIS. Quomodo fit reductio ꝑ impoſſibile? MAG. Reductio ꝑ impoſſibile.
Hoc modo. ut ſumat̃ oppoſitū contradictoriū concluſionis/ cū alte
ra ꝓmiſſaꝝ ſyllogiſmi impꝑfecti & inferat̃ oppoſitū alterius ꝓmiſſæ
in modo ꝑfecto. Vnde in modis primę figurę indirecte concluden
tibus maior debet ſumi ꝓ minore:ꝓterq̄ in celantes/ubi minor de/
bet ſumi ꝓ maiore. In ſecūda autē figura ſemꝑ ſeruat̃ maior. In ter
tia autē ſemꝑ retinetur minor. DIS. Per qd autē agnoſco ad quē
modū primę figurę ꝑfectū/quiuis ſyllogiſmus impꝑfectꝰ reducendꝰ
ſit ꝑ impoſſibile? MAG. Per vocales ſequentiū dictionū ſcꝫ Neſcie
batis Odiebā. Leuare romanis. Vnde prima harum dictionū ſcꝫ ne
ſciebatis habet quinq; ſyllabas quinq; modis impꝑfectis primę figu
rę ꝑ ordinē ſeruiētes. Quaꝝ prima ſignat/primū inter hos modos
reducendū eſſe ꝑ impoſſibile ad modū ꝑfectū primę figurę concludē
tem ꝓpoſitionē ꝑ vocalē e deſignatam & eſt Celarent. Simili modo
eſt in ſequētibus. Ita pariformiter ſcd'a dictio ſcꝫ odiebā: q̄ttuor ha/
bet ſyllabas modis ſcd'ę figurę per ordinē deſeruiētes. Tertia autem
& quarta dictiones ſex habēt ſyllabas modis tertię figure deſeruien
tes ſcꝫ:leuare romanis &c. Dicit̃ aūt talis reductio ꝑ impoſſibile:quia
fit ꝑ contradictorias quas impoſſibile eſt ſimul eſſe veras aut falſas.
Et fundatur ſuꝑ illam maximā. Quando ex oppoſito conſequentis
infertur oppoſitū antecedentis in formali conſequentia:prior conſe/
quētia formalis fuit. (Eſt enī quādoq; conſequētia bona:ſed non for
malis:ſed potius materialis cū conſequēs ſequitur ex antecedente ra
tione materię:& non formę ſyllogiſticę.) Reductio vero oſtēſiua fū
datur in hac maxima. Quicqd ſequit̃ ad conſequēs bonę conſequē
tię:ſequit̃ ad antecedens eiuſdem. Et virtute haꝝ maximarum tenent
prædictę reductiones. unde licet particularis affirmatiua : non con/
uertatur per accidens in conſequentia formali:tenet tamē talis redu
ctio:non quidem virtute conuerſionis:ſed maximę ſuꝑ qua funda/
tur. ſicut patet reducēdo oſtēſiue baralipton ad barbara. Sed de his
ſatis ad præſens:Ad principia regulatiua tranſeamus.

De principijs regulatiuis ſyllogiſmi. Ca. xvi. DIS.

q Vę ſunt ſyllogiſmi regulatiua principia? MAG. hęc p quę
regulantur & ꝓbantur utrū ſint conſequentię formales / & eui
dentes. Et ſunt duo ſcꝫ dici de omni: & dici de nullo quorꝝ pri/
mum conuenit ſyllogiſmis affirmatiuis. Secundum vero negatiuis.
dici de oī — DIS. Quid eſt dici de omni? MAG. Dici de omni eſt / cū nihil
eſt ſumere ſub ſubiecto de quo nō p̄dicetur prędicatū in cōcluſione. ut
in hoc ſyllogiſmo. Omne animal eſt ſubſtantia omnis homo eſt ani
mal: igitur omnis homo eſt ſubſtantia. Subſtantia enī dicitur in con
Dici de nullo — cluſione de quolibet ſubſumpto ſub animali. Per oppoſitum dici de
nullo eſt / cū nihil eſt ſumere ſub ſubiecto a quo nō remoueatur aut ne/
getur p̄dicatū: ut in illo ſyllogiſmo. nullus lapis eſt animal: omnis pe
tra eſt lapis: igitur nulla petra eſt animal. Ibi namqꝫ animal p̄dicatū
eſſe ī toto non eſſe ī toto. — negaī in cōcluſiōe de omni ſubſumpto ſub lapide. Sed eſſe in toto po
tius reſpicit ſubiectū in ordine ad prędicatū: ſicut dici de omni prędica
tum. Et non eſſe in toto reſpicit ſubiectū in ordine ad p̄dicatū: ſicut ecō
uerſo / dici de nullo prędicatū in ordine ad ſubiectuꝫ. Quicunqꝫ igi/
tur ſyllogiſmi his non regulantur principijs īmediate. ut primi quattu
or primę figurę: aut mediate (ſcꝫ reductione) ut omnes alij: etiā alia/
rum figurarū ſyllogiſmi: boni nō ſunt. Et in ipſis dari poſſunt termi/
termini in qbus oī. — mini in quibus omni: & termini in quibus nulli. Dare autē terminos
in quibus omni eſt dare tres terminos / ex quibus ſcd'm aliquā diſpo
ſitionem alicuius figurę conſtituuntur duę ꝓpoſitiones verę ex qui/
bus infertur concluſio: in qua prędicatū conuenit omni ſuppoſito ſub
termini in qb⁹ nulli — iecti. Dare autē terminos in quibus nulli: eſt dare tres terminos / ex
quibus ſcd'm eandem diſpoſitionē & figurā formātur duę ꝓpoſitio/
nes verę: ex quibus infertur concluſio in qua prędicatū nulli ſuppoſi/
to ſubiecti ineſt. ut ſi quis dicat. Ex puris negatiuis bonū fieri ſyllo/
giſmū ſic arguendo. Nullus homo eſt aſinus: nullus lapis eſt homo:
igitur nullus lapis eſt aſinus. Tu dabis terminos in quib⁹ nō: ſcꝫ ho
mo riſibile / aſinus. ſic arguendo. nullus aſinus eſt homo nullum riſibi
bile eſt aſinus: igitur nullum riſibile eſt homo. Ibi pręmiſſę ſunt verę
& concluſio eſt falſa. Ex quo patet ſyllogiſmū ex puris negatiuis nō
eſſe conſequētiam formalem: quia non valet in omnibus terminis ea/
dem forma retenta. Facile autē eſt dare huiuſce terminos: ſi obſerues
ut alter de altero p̄dicetur conuertibiliter / vel non cum extraneo utri/
uſqꝫ. ut homo riſibile lapis: vel cum ſuperiore ad utrūqꝫ. ut homo ra
Syllogiſ. expoſito/rius. — tionale ſubſtantia &c. Syllogiſmus autem expoſitorius qui proprie
fit in tertia figura: cuius ſcilicet medium eſt terminus ſingularis: ſingu
lariter & uniuoce tentus / regulatur per hoc principiū. Quęcunqꝫ duo
in aliquo uno ſingulari ſingulariter & uniuoce tento conueniunt: in
ter ſe conueniūt: ut petrus eſt hō: petrus eſt riſibilis: igiī riſibile eſt hō.

De poteſtatibus ſyllogiſmi. Capi: xvij MAG.

.IIII. DE ARGVMENTATIONE

u T autē ſyllogiſticę argumentationis completiorē adipiſci poſ
ſis cognitionē: poſt tradita principia de eius poteſtate diſſerē
dum eſſe arbitror. Eſt autē poteſtas ſyllogiſmi ꝓprietas quę poteſtas
dam ſyllogiſmo ad veritatis oſtenſionē & falſitatis æuidentiā attribu ſyllogiſ.
ta. Ex in ſex reperiř ꝑtita ſpēs. Q uarꝫ prima eſt. Poſſe plura conclu poſſe plu
dere. DIS. Q uibus ſyllogiſmis competit? MAG. Primo com/ ra conclu
petit ſyllogiſmis uniuerſalem concludentibus. Hi enim poſſunt con/ dere.
dere omnes ſingulares illi⁹ uniuerſalis. Scđo competit ſyllogiſmis
concluſionē conuertibilem concludentibus. Tales em̄ & conuerti/
bilem & conuertentē concludunt. Tertio conuenit ſyllogiſmis uni/
uerſalibus p ſubſumptionē in latus: ſubſumendo ſc; ſub medio diſtri
buto plures minores extremitates. Et in poſt ſubſumendo ſcilicet ſub
minore extremitate diſtributa/ plures alias extremitates minores.
Q uod facile eſt videre in modis uniuerſalibus.

De ſecūda ptāte ſyllogiſmi. Ca.xviij. DIS.

ſ Ecunda ſyllogiſmi poteſtas quę eſt? MAG. Poſſe eſt falſis Ex falſis
verū ſyllogiſare/ quia eſt/ videlicet ſed non propter quid. Ex ſyllogiſa
veris autem nil niſi verū ſequitur. Eſt autē hęc poteſtas latiſſi/ re verum
ma: in quolibet enim modo cuiuſ libet figurę ex ambabus falſis/ aut
ex una vera & altera falſa: ſequitur verū: dempta prima figura: cum
maior fuerit in toto falſa & minor vera/ tunc em̄ maior extremitas di
ceretur falſe de medio pro quolibet ſuppoſito & vere pro aliquo ſup
poſito: quod eſt impoſſibile.

De tertia poteſtate ſyllogiſmi. Ca.xix. DIS.

t Ertia poteſtas ſyllogiſmi quę eſt? MAG. Poſſe circulariter
ſyllogiſare. Et ob id ſyllogiſmus per quē hoc fit circularis dici Syllogiſ/
tur. Et eſt qui ex cōcluſione prioris ſyllogiſmi cū cōuertēte uni mus Cir/
us pręmiſſę ad inferendā alterā pręmiſſam procedit. DIS. Q ui cularis
bus competit? MAG. Syllogiſmis in omnibus modis primæ &
ſecundę figurarū. Similiter modis particularibus tertię figurę. In om
nibus enī his ſaltē una ꝑmiſſarum circulariter poteſt concludi. Non
tamen ſemper in forma propria: ſed quandoqꝫ ipſa conuerſa. Et in
uenies ꝙ in modis negatiuis affirmatiuam: & in modis particulari/
bus: uniuerſalem circulariter ſyllogiſare non potes. Nunqꝫ etiam ex
veris circulariter ſyllogiſari contingit: niſi pręmiſſę fuerint conuerti/
biles. Accidit tamen circa hunc ſyllogiſandi modum quandoqꝫ pec/
care & principium petere quod fit/ quotiens vel nihil oſtenditur: vel petitō prī
aliquid per ignotius: aut prius oſtenditur per poſterius. Et dicitur cipij
tunc petere principium ſtatim quando idem per ſeipſum oſtenditur
ut a eſt: igitur a eſt. Et non ſtatim: cū aliquod per aliud oſtenditur q̄d
natum eſſet oſtendi per primū ut lineę non concurrunt/ igitur ſunt
parallelę.

De quarta poteſtate ſyllogiſmi. Capi.xx. DIS.

Syllogiſ/ mus con uerſiuus

q Vę eſt quarta ſyllogiſmi poteſtas? MAG. Poſſe conuerſi/ ue ſyllogiſare. Vnde & talis ſyllogiſmus conuerſiuus dicitur. Et eſt qui ex contrario vel contradictorio concluſionis: cum altera præmiſſarum procedit ad illationem oppoſiti contrarij aut cõtradictorij alterius præmiſſę. DIS. Quibus competit? MAG Omnibus particularibus ſyllogiſmis / ſi oppoſitum contradictoriũ concluſionis accipimus. Vniuerſalibus autem primę figurę: ſimili/ ter ſecundę figurę: dempta maiore propoſitione: competere poteſt ſi concluſionis ſumatur contrarium.

De quinta poteſtate ſyllogiſmi. Capi.xxi. DIS

ad impoſ ſibile ſyl/ logiſare

q Vę eſt quinta poteſtas ſyllogiſmi? MAG. Syllogiſare ad impoſſibile. Hoc autem fit: accipiendo contradictorium propoſitionis negatę a reſpondente / cum una manifeſte vera: in/ ferendo unam manifeſte falſam: ex cuius falſitate una præmiſſarũ interimitur: ex cuius interemptione infertur veritas cõcluſionis probandę: prius a reſpondente negatę. Eſt autem hęc poteſtas multum lata. Omnis enim propoſitio poteſt per impoſſibile ſyllogiſari in ali quo modo & figura: cuius contradictoria poteſt eſſe præmiſſa in tali modo & figura. Et propter hoc uniuerſalis affirmatiua non ſyllogi/ ſatur per impoſſibile in prima figura. Cõtingit etiam & circa hanc poteſtatem peccare. & vocatur hoc peccatum a logicis: non propter hoc accidere falſum. DIS. Quando fit hoc? MAG. Cum in ſyllo/ giſmo ad impoſſibile ponitur una pręmiſſa ſuperflua / nihil faciens ad concluſionis illationem: cuius tamen falſitas ex concluſionis falſitate infertur ac ſi ipſa eſſet cauſa falſitatis concluſionis. Et hæc quandoq; concordat cum pręmiſſis in uno extremo: quandoq; vero in nullo.

peccatum logicum

De ſexta poteſtate ſyllogiſmi. Capi.xxij. DIS

Ex oppo ſitis ſyllo giſare

s Exta poteſtas ſyllogiſmi quæ eſt? MAG. Poſſe ſyllogiſare ex oppoſitis. DIS. Quibus hæc competit? MAG. Nulli ſyllogiſmo primæ figurę: ſed omnibus ſyllogiſmis ſecun/ dę figuræ. Et ſimiliter negatiuis tertię figurę. Fit autem in uniuerſalibus ex contrarijs: in particularibus vero ex contradictorijs. Et differt hic ſyllogiſmus a ſyllogiſmo qui procedit ex falſis. nam in tali cõcluſio poteſt eſſe vera: hic autem concluſio ſemper eſt falſa. Et circa hanc quidem poteſtatem contingit peccare peccato quod logici fal/ laciam contrariæ opinionis nominant: cum ſcilicet quis ad hoc ducitur ut contrarias imaginetur ſimul veras. Quod quidem fit dupliciter. Primo per media non ſubalternata. ut ſi quis ſciat ſubſtantiam ineſſe animali & nõ ſenſibili: taliter decipitur. Omne animal eſt ſubſtantia: omnis homo eſt animal igitur omnis homo eſt ſubſtantia. Nullũ ſenſibile eſt ſubſtantia: omnis homo eſt ſenſibilis: igitur nul/

peccatum logicum

lus hō eſt ſubſtantia. Secūdo fit per media ſubalternata. ut ſi quis ſciat ſubſtantiam ineſſe animali & non corpori: ſciat tamen quod corpus & animal inſunt homini. hac argumētatione decipitur. Omne animal eſt ſubſtantia: omnis homo eſt animal/ igitur omnis homo eſt ſubſtantia. & rurſus. nullum corpus eſt ſubſtantia: omnis homo eſt corpus/ igitur nullus homo eſt ſubſtantia. Poſſumus tamen quandoq̧ extra ſyllogſimum contraria opinari: ſed non eodē modo: ſed unum in uniuerſali: aliud vero in particulari. ut ſi quis ſciat omnem mulam eſſe ſterilem/ ſcit utiq̧ in uniuerſali: hanc mulam eſſe ſterilem. Si autē neſciat hanc mulam eſſe mulā: aut quia videt eam cū ventre tumeſcēte/ opinabitur in particulari/ hanc mulam non eſſe ſterilem. Opinare cōtraria

De Inductione. Capitulum. xxiij. MAG.

h Abes itaq̧ primam argumentationis ſpeciem ſecundum ſe & ſimpliciter conſideratā: per ſua declaratā principia. Reſtat ut de alijs diſſeramus. Et primū de Inductione. DIS. Quid eſt Inductio? MAG. Eſt argumentatio procedens a ſingularibus ſufficienter ænumeratis ad ſuā uniuerſalem. ut ioannes eſt riſibilis: & petrus eſt riſibilis & ſic de alijs hominibus: igitur omnis homo eſt riſibilis. Intelligitur autē hęc definitio nō modo de ſingulari proprie dicto. ſed etiam de ſingulari in reſpectu ut ſpecies reſpectu generis ſingularia ſunt: & in illis eſt conſequentia formalis. non autem in ſingularibus ſimpliciter. Vel Inductio eſt ſyllogiſmus (ſcilicet imperfectus) oſtendens maiorem extremitatē de medio per minorem. ut hic equus eſt longęuus: hic aſinus eſt longęuus. & ſic de alijs animalibus nō habētibus cholerā: igitur omne animal nō habens cholerā eſt longæuū. Inductio

DIS. Cum inductio (ut dicis) ſit ſyllogiſm⁹ imperfectus: quomodo perficitur? MAG. Per reductionem ad ſyllogiſmū perfectum: hoc modo. Accipiatur diſiunctum vel copulatum ex ſingularib⁹ pro medio. ut omne quod eſt hic aſinus vel hic equus & ſic de alijs nō habentibus choleram eſt longęuum: ſed omne quod eſt hic aſinus vel equus & ſic de alijs non habentibus cholerā eſt animal/ non habēs cholerā: igitur omne animal non habens choleram eſt longęuum. Deſcendamus ad Exemplum. Inductio pficitur

De Exemplo. Capitulum. xxiiij. DIS.

e Xemplum quid eſt? MAG. eſt argumentatio qua probatur unum particulare per aliud: propter aliquod ſimile repertum in ipſis. ut Vlmenſes pugnare contra Auguſtenſes malū eſt: igitur Friburgēſes pugnare contra Baſilienſes malū eſt: quia utrobiq̧ eſt pugnare affines contra affines. Reducitur autem ad ſyllogiſmum: ſi tale ſimile accipiatur pro medio. Sic arguendo. Quoſcūq̧ affines pugnare contra affines malum eſt: Baſilienſes & Friburgenſes ſunt affines: igiē Baſilienſes pugnare cōtra Friburgēſes malū eſt. Exemplū

De Enthymemate. Capitulum. xxv. DIS.

Enthy mema. E Nthymema quid eſt? MAG. Eſt ſyllogiſmus imperfectus in quo ſcilicet nō omnibus pręmiſſis poſitis infertur concluſio. ut omne animal currit. igitur omnis homo currit. Et reducitur ad ſyllogiſmum addendo pręmiſſam omiſſam. Per concluſionem autē videbitur/ quæ pręmiſſa debeat addi: medium enim nō intrat concluſionem: ſed tantū maior & minor extremitates. ut omne animal currit. omnis homo eſt animal igitur omnis homo currit. Poſſet tamen aliter definiri. & taliter Enthymema ſyllogiſmus eſt ex

Icos icotibus & ſignis. Eſt autē icos ꝓpoſitio probabilis. Signum autem

Signum eſt propoſitio neceſſaria. non quidem in ſe: ſed ratione illationis. Eadem igitur propoſitio erit icos: quia ꝓbabilis: & ſignum/ quia neceſſario infert concluſionē. Inueniūtur autē hęc ſigna naturas rerum inquirendo. ut mulier habet lac in mamillis: igitur peperit. hoc animal habet latum pectus & ſcapulas: igitur forte &c. Sunt & alię quædam argumētationes imperfectę. DIS. Quę? MAG. Cum maior

deductio fuerit manifeſta: & minor ęque aut magis dubia cōcluſiōe. Deductio dicitur. ut omne ęquale lineę rectę poteſt quadrari: circulus eſt equalis lineę rectę: igitur circulus poteſt quadrari. Cum vero infertur propoſitio contraria propoſitioni reſpondentis diciturinſtātia. ut ſi dicas

Inſtantia Omniū contrariorū eadem eſt diſciplina: dico. nullorum oppoſitorꝫ eſt eadem diſciplina: igitur contrariorꝫ non eſt eadem diſciplina: ideſt inſtantiam facio. Finis tractatus quarti.

Tractatus quintus de Syllogiſmo dialectico Capitulum primum. MAGISTER.

Q Vemadmodū in ſuperioribus accepiſti: & ſyllogiſandi: & argumentandi modum ex ꝓpoſitionibus nō veris nec falſis: ſed ſimpliciter conſideratis unde & ſyllogiſmus ex his ſimpliciter dictus eſt: ita pariformiter in eiſdē figuris & modis: & ſecundū dicta

Syllogiſmus Dialecticus principia ex propoſitionibus probabilibus & dialecticis argumentari & ſyllogiſare potes: & ſyllogiſmus ex his formatus dialecticus dicit Et eſt ſyllogiſmus qui ex ꝓbabilibus eſt ſyllogiſatus. Probabilia aūt

ꝓbabilia dicuntur propoſitiones dialecticę. Propoſitio vero diclectica eſt quę

ꝓpoſitio dialectica ſtio probabilis omnibus/ aut pluribus: aut ſapientibus: aut his: aut omnibus: aut pluribus: aut maxime notis nō extranea. Queſtio quidem eſt antequam fuerit ꝓbata. Tunc enim cum ſigno quęſitiuo ſumitur & unam contradictionis partem quęrit. ut utrum omnis ma

ꝓblema dialecticū ter diligat filium ſuum? Queſtionē autem: quę utranq; contradictionis partem inquirit problema dialecticū appellamus. Et eſt ſpeculatio contendens ad electionem vel fugam: vel ad veritatem & ſcientiam: aut ut ipm: aut ut adminiculans: aut ad aliqd huiuſmodi. Vnde quędam ſunt problemata naturalia: quędam moralia: quędam dia Ariſto pri. top

lectica &c. Et ruſus quędã ſunt de quibus neutro modo opinamur.
ut utrum aſtra ſint paria vel imparia? Quędam de quibus ſapientes
contrariantur vulgaribus: ut utrum ſtella fixa ſit maior terra. Quę/
dam ſunt de quibus etiam vulgares inter ſe diſſentiunt. ut utrum ho/
mo ſit animal vel huiuſmodi. Et ex his quędam ſunt quę poſitiones
dicuntur. Eſt autẽ poſitio opinio alicuius notorum ſecundũ philoſo Poſitio
phiam non extranea. ut motũ diſtingui a mobili. Problemeta autem
quæ ſunt per defectum rationis: dialectica nõ ſunt. Et ad aſſentiendũ Ariſtotel.
ipſis: homines nõ rationibus ſed verberibꝫ arcendi ſunt. ut ſi quis quæ i. topicoꝝ
rat aut dubitat. Vtrum oporteat deos vereri & parentes honorare. Ha
bent autem propoſitiones dialecticę ſpecialia prædicata quæ ſimiliter
dialectica appellamus.

De prædicatis dialecticis. Capitulũ ij. DIS:

q Vid eſt prædicatum dialecticũ? MAG. Quod natum eſt p̃dicatuꝫ
prædicari in propoſitione arte dialectica terminabili. DIS. dialecti/
Quot duplex? MAG. Quadruplex ſcilicet definitio ꝓpriũ cum
genus: & accidens. Comprehendendo ſub genere ſpeciem / & differen
tiam genericam. DIS. Quid eſt definitio? MAG. Eſt oratio in definitio.
dicans quid eſt eſſe rei. DIS. Quid eſt ꝓprium? MAG. Quod proprium
non indicat quid eſt eſſe rei: ſoli autem ineſt: & cõuerſim prædicatur Genus
de re. DIS. Quid eſt genus? MAG. Quod prędicatur de plu Accidens
ribus ſpecie differentibus in eo quod quid. DIS. Quid eſt acci/
dens? MAG. Eſt quod nec eſt definitio nec propriũ: nec genus:
ineſt autem rei. vel eſt quod contingit eidẽ ineſſe & non ineſſe. Poſſ/
unt tamẽ omnia p̃dicata ad unũ reduci. DIS. Ad quod? MAG.
Ad definitionẽ. Sicut enim ꝓbaẽ. hoc nõ eſt ꝓpriuꝫ alicui: qa non in/
eſt ei ſoli: ita etiã ꝓbaẽ eadẽ via. igitur nõ eſt definitio eius. Et ſicut ꝓ
batur. hoc nõ eſt genus huic: qa nõ ineſt eſſentialiter: ita ꝓbaẽ: igitur
nõ eſt definitio eius. Similiter ſicut ꝓbaẽ. hoc nõ eſſe accidẽs alicuius
qa nõ ineſt: ita ꝓbabiẽ aliq̊d nõ eſſe definitionẽ eiuſdeꝫ. Habẽt autem
hęc p̃dicata ãnexa: q̃ ſcilicet eodẽ modo terminanẽ & ꝓbantur ut p̃/
dicata. DIS. Quę ſunt iſta? MAG. Annexa definitiõis: proprij Annexa
& generis ſunt ideꝫ & diuerſuꝫ. Si enĩ probabiẽ qa animal eſt genus
hominis & bouis: probatũ eſt: qa homo & bos ſunt idẽ genere. Et ſi
probatur quãtitas eſſe genus lineę & nõ homĩs: probatũ eſt lineaꝫ &
hominẽ eſſe diuerſa genera. Ita pariformiter de definitiõe & proprio
exemplificandũ erit. Sed accidentis annexa ſunt cõparatio ſecunduꝫ
magis & minus. ut ſi probaẽ hoc nõ eſt ęligendũ. probatuꝫ eſt quia
nõ eſt magis ęligendũ &c. Ex dictis habes ex qbus & qualibus dia/
lecticę argumẽtatiões poſſint fieri. DIS. Sane intellexi hoc. ſi quid
aliud ſit ad hoꝝ noticiã neceſſariũ ſilentio haud prætereas. MAG.
Immo aliud eſt. DIS. Quod eſt tale? MAG. Argumentatiõis
& confirmatiuum & confortatiuum principiũ. DIS. Quod eſt

tale? MAG. Locus dialecticus.

De Loco & eius diuiſione. Capitulũ tertiũ. DIS.

locus dialecticus. q Vid eſt locus dialectic⁹? MA. Eſt ſedes argumẽti. Nã in eo quieſcit argumentũ ut hõ in ſede. Et queadmodũ res in loco ſuo naturali non modo cõſeruatur/ſed etiã fit & generatur: ita argumentatio non modo in loco dialectico cõfirmatur: verũetiã ge/neratur. Ob id locus in duo diuiditur: ſcilicet in locũ maximaꝫ. & lo/

Maxima cũ differentia maxime. Eſt autẽ locus maxima idem q̊d maxima. Maxima vero eſt propoſitio per ſe nota: qua ſcilicet non eſt alia prior

Differẽtia maxĩe aut notior in ſuo genere. aut ex eiſdẽ conſtituta terminis. ut omne to/tum eſt maius ſua parte &c. Locus differẽtia maxime eſt q̊ una maxi ma differt ab alia. Et eſt materialiter genus. ſpecies. definitio &c. Sed formaliter eſt dictoꝝ ad inuicẽ habitudo. Et is rurſus triplex eſt: ſcili/

Locus intrinſecus. cet intrinſecus: extrinſecus & medius. Intrinſecũ quideꝫ locũ dicimus cum argumentũ ſumitur ex his quę ſunt de ſubſtantia rei: quãdo vi delicet ſignificatuꝫ termini inferentis includitur in ſignificato termini illati: aliquo eſſendi modo. ut animal rationale currit: igit̃ homo cur/

Locus extrinſecus. rit. Locus autẽ extrinſecus eſt in quo argumentũ ſumit̃ ab his quę ſe parata ſunt a rei ſubſtantia &c. ut petrus eſt ſanus: igit̃ non eſt ęger.

locus medius. Locus v̾o medius eſt in q̊ argumentũ ſumitur ab his quæ partim cõ ueniũt & partim differunt a rei ſubſtantia &c. ut iuſticia eſt bona: igit̃ iuſtũ eſt bonũ. De his videndũ ꝑ ordinẽ. Et primo de locis ĩtrinſecis.

De Locis intrinſecis. Capitulũ quartum. MAG

loc⁹ a ſubſtantia e Staute locus intrinſecus duplex. Quidam em̃ ſumit̃ a ſub/ſtantia. Quidã vero a concomitantibus ſubſtantiã. DIS. Quãdo locus ſumit̃ a ſubſtãtia? MAG. Quãdo argumẽtũ ſumitur ab his q̃ ſunt de ſubſtãtia eoꝝ quæ ponunt̃ in quęſtione; & eſt cũ inferens & illatũ includũt ſe cõuertibiliter. ut aĩal ratiõale currit: igitur hõ currit. Et eſt triplex. ſcꝫ a definitione ad definitũ & econuerſo. A deſcriptione ad deſcriptũ: & econuerſo. Et a noĩs interpræta

definitio. tione ad interpretatũ & econtrario. Eſt autẽ definitio (ut hic ſumitur) oratio indicãs q̄d eſt eſſe rei ꝑ eſſentialia. DIS. Quot modis ſumitur locus a definitione ad definitũ? MAG. Quattuor. Primo ſub/ijciendo definitionẽ affirmatiue. ut aĩal rationale currit: igitur hõ currit. Scdo p̃dicãdo definitionẽ affirmatiue. ut petrus eſt aĩal rationale igitur petrus eſt homo. Tertio ſubijciẽdo definitionẽ negatiue. ut aĩal rationale non currit: igit̃ homo non currit. Quarto p̃dicãdo definitionẽ negatiue. ut aſinus non eſt aĩal rationale: igit̃ aſinus non eſt homo. Simili modo a definito ad definitionẽ q̃ttuor ſunt argumẽtandi mo/di. Et tenẽt oẽs hi modi virtute hui⁹ maximę. Quidquid dicitur vel negat̃ de definitione: dicitur aut negatur de definito: & econtrario. Et quidquid affirmat̃ vel negatur de definito: idem dicitur aut negatur

de definitiõe & ecõuerſo. Sed hæc plana ſunt. deſcriptionẽ pcurram⁹ Eſt autẽ deſcriptio/oratio ſignificãs qd eſt eſſe rei p accidẽtalia. Et ſu mit̃ accidẽtale p eo q̃d non eſt de eſſentia rei. Et ſic ppriũ in pposito ac cidẽs dicit̃. DI. Q uõ: aut q̃t modis ſumitur locus a deſcriptione? MA. Eodẽ mõ quo ſumit̃ loc⁹ a definitione ad definitũ: & ecõuerſo Exẽpla ſunt hæc aĩal riſibile currit: igitur hõ currit petr⁹ eſt aĩal riſibile igitur petr⁹ eſt homo. aĩal riſibile non currit: igitur hõ non currit. Aſi nus nõ eſt aĩal riſibile: igitur aſin⁹ non eſt homo. DIS. Hæc ſĩr̃iter plana ſunt: Nominis interpretationẽ notifices. MAG. Nominis interp̃tatio eſt dictionis minus notę per notiorẽ expoſitio. ut philoſo/ phus id eſt amator ſapientię. Et eſt duplex. Q uędam enim conuertit̃ cũ interpræ tato. ut amator ſapiẽtię & philoſophus. Q uędã vero nõ ut lapis & ledens pedem. De prima eſt ad propoſitum: & ab ea ſumit̃ modus arguendi eodem modo ſicut a definitone ad definitũ. Exem pla etiam ſecundum dictorum formam ſumenda ſunt. Et hęc de lo/ cis quæ ſumunt̃ a ſubſtantia. Conſequenter videndum de locis quę ſumuntur a concomitantibus ſubſtantiam.

deſcriptio

Interpre/tatio

De Locis dialecticis ſumptis a concomitantibus ſubſtantiam. Capitulum quintum. DIS.

q Vando locus ſumitur a cõcomitantibus ſubſtãtiã? MAG. Q uando argumentum ſumitur ab his quæ conſequuntur eſſentias rerum in quæſtione poſitarũ. Et eſt ſextuplex. ſcilicet a toto ad partẽ: & ecõuerſo. A cauſa ad effectũ & econtrario. A gene ratione. A corruptione. Ab uſibus. A cõmuniter accidentibus. Hos dicto proſequamur ordine.

loc⁹ a con comitanti b⁹ ſubſtã tiam

De Loco a toto. Capitulum ſextum. DIS.

q Vot modis ſumitur locus a toto ad ſuam partem? MAG. Multis modis ſecundum quod totum varie diuiditur. Eſt enĩ quoddam totum uniuerſale: totum integrale: totum in quan titate: totum in modo: totum in loco: & totum in tempore. DIS. Q uod dicitur totum uniuerſale? MAG. Q uodlibet ſuperius reſpectu ſui inferioris: quod pars totius uniuerſais dicitur. Et ſumi/ tur argumentum ab illo toto negatiue pdicãdo totũ uniuerſale. ut lapis non eſt animal. igitur lapis non eſt homo. Et tenet virtute illius maximę. A quocunq; negatur genus/ ab eodem negatur & ſpecies. Sed argumentum a parte ad totum uniuerſale tenet affirmatiue ſub ijciendo & prædicando partem. ut homo currit: igitur animal currit Petrus eſt homo: igitur petrus eſt animal. Q uidquid enim dicitur de inferiore: hoc idem dicitur de ſuo ſuperiore. DIS. Q uod dicitur totũ integrale? MAG. Q uod habet ptes quãtitatẽ habẽtes. ut do mus habet pietes: tectũ & fundamentũ. Et ab illo ſumitur argumentũ

Totum uniuerſa/le.

Totum i tegrale

affirmatiua.ut domus eſt:igitur paries eſt. Sed a parte ad totũ valet
argumentum negatiue.ut paries nõ eſt:igitur domus non eſt. Nam
poſito toto ponuntur & omnes partes/ipſum integrantes. Et una par
te nõ exiſtente totũ exiſtere nõ poteſt. A partibꝰ autẽ ſimul ſumptis
ad totũ valet argumentũ affirmatiue. ut paries eſt: tectũ eſt: & ſic de
Totũ in alijs partibus domus: igitur domus eſt. DIS. Quod eſt totum in
q̃titate q̃titate? MAG. Eſt uniuerſale: ſumptũ uniuerſalit. quod fit/ſi uni
uerſali addatur ſignum diſtributiuum: ut omnis homo. Et ab iſto ſu/
mit argumentũ affirmatiue & negatiue. ut omnis homo eſt animal:
igitur petrus eſt animal. Nullus homo eſt aſinus: igitur petrus nõ eſt
aſinus. Si enim uniuerſalis ſit vera: quęlibet particulariũ eſt vera. Si
militer ſi uniuerſalis fuerit falſa: quęlibet particulariũ eſt falſa: ſed nõ
ecõuerſo. Ideo ab una harꝫ partiũ/ad totũ/argumentũ nõ valet: ſed
ab oĩbus ſimul ſumptis. ut petrus eſt animal: Ioannes eſt aĩal: & ſic
de alijs: igitur omnis hõ eſt animal. Et petrus nõ eſt aſinus: Ioannes
nõ eſt aſinus: & ſic de alijs: igitur nullus hõ eſt aſinus. DIS. Quod
Totũ in eſt totũ in modo? MAG. Eſt uniuerſale ſumptũ ſine determinatiõ
modo. ne: ut homo. Vniuerſale autẽ ſumptũ cũ determinatione nõ diminu
ente ſed reſtringẽte dicitur pars in modo: ut homo albus. Et ab his ſu
mitur argumentũ: eodẽ modo ſicut a toto uniuerſali: ut aſinus nõ eſt
homo: igitur aſinus non eſt homo albus. Et petrus eſt homo albus:
igitur petrus eſt homo. Si autẽ determinatio fuerit diminuens nõ ſe/
quitur. ut petrus eſt homo mortuus: igitur petrus eſt hõ. Hic eſt leo
Totũ in pictus: igitur hic eſt leo. DIS. Totum in loco quid eſt? MAG.
loco Quod ſignificat omnẽ locũ: ut ubiqꝫ nuſq̃ꝫ &c. Sed id quod unum
locum ſignificat pars in loco dicitur: ut hic. Ab his argumẽtandum
eſt ſicut a toto in q̃titate: ut deus eſt ubiqꝫ: igitur deꝰ eſt hic. Chyme
ra nuſq̃ꝫ eſt: igitur Chymera nõ eſt hic. Et rurſus petrus nõ eſt hic: igi
Totũ in tur petrus nõ eſt ubiqꝫ &c. DIS. Quod eſt totũ in tpe? MAG.
tempore Quod ſignificat omne tempus. ut ſemꝑ nunq̃ꝫ. Id vero quod unũ
ſolum tempus ſignificat eſt pars in tempore. Et ab his ſumitur argu
mentum ſicut a toto in modo. ut deus eſt ſemper: igitur deꝰ eſt nunc
Et rurſus chymera nunq̃ꝫ eſt: igitur chymera non eſt nunc.

De loco a cauſa ad effectũ & ecõuerſo. Ca. vij. MA.

Qui ſequitur eſt locus a cauſa ad effectum: & econtrario. Cau
Cauſa ſam autẽ dicimꝰ ad cuiꝰ eſſe ſequit̃ aliud. Et eſt quadruplex ſcꝫ
materialis: formalis: finalis: & efficiẽs. DIS. Quę cauſa eſt
materialis materialis? MAG. Ex qua cũ forma totũ conſtituitur. Quod &
effectꝰ cauſę materialis dicit̃. ut ex ferro cũ forma debita fit cultellus.
Et ab his ſumit̃ argumentũ negatiue tantũ: ut ferrũ nõ eſt: igitur ar/
ma ferrea nõ ſũt. Et rurſus ab effectu ad cauſam materialem: fit argu
mentũ affirmatiue: ut arma ferrea ſunt: igit̃ ferrũ eſt. Poſita enĩ mate/

tia nõ eſt neceſſe materiatũ eſſe:ſed econtrario. Quod quidem intelli
gendũ eſt de materia ꝑmanente. Nam in materia tranſeunte ita arguẽ
dum eſt. Vitrũ eſt:igit̃ arena:aut cinis fuerũt. Panis eſt: igit̃ farina &
aqua fuerũt &c. DIS. Cauſa formalis ꝗ eſt? MA. Quę dat eſſe Formalis
rei(ſcꝫ effectui)ut albedo dat eſſe albo. Et in his arguendũ eſt nega/
tiue. ut albedo nõ eſt:igitur albũ nõ eſt. Anima nõ eſt: igitur animatũ
nõ eſt. Ab effectu vero ad cauſam formalẽ argumentandũ eſt affir/
matiue:ut aĩatum eſt:igit̃ aĩa eſt. albũ eſt:igit̃ albedo eſt. Nam poſi
ta forma nõ ponit̃ neceſſario formatũ. ut patet de formis eſſentiali/
bus in animabus exutis corpe. In accidentalibꝰ in albedine circa alta
ris ſacramentũ. DIS. Cauſa finalis ꝗ eſt? MAG. Gratia cuiꝰ ali Finalis
quid fit(ſcꝫ effectus). In his ſumit̃ argumentũ affirmatiue & negati/
ue. ut beatitudo eſt bona: igitur virtus eſt bona. Pęna nõ eſt bona:
igitur peccatũ nõ eſt bonũ. Cuius em̃ finis bonus: aut malus ipſum
quoqꝫ bonũ:aut malũ eſſe neceſſe eſt. DIS. Cauſa efficiẽs quę eſt?
MAG. A qua primo fit motus:ut domificator eſt cauſa efficiens Efficiens
domus. Et in his quoqꝫ ſumitur argumentũ affirmatiue & negatiue.
ut domificator eſt bonus:igit̃ domus facta ab eo eſt bona. Et rurſus
domus eſt bona:igitur domificator eſt vel fuit bonus &c. Nam cuiꝰ
cauſa efficiẽs bona ipſum quoqꝫ bonũ eſt. Sed nõ ſequitur domꝰ eſt
igitur domificator eſt:aut econtrario. Quia in his omnibus iã dictis
cauſa & effectus non ſumuntur formaliter: ſed fundamẽtaliter &c.
His relictis ad reliqua tranſeamus.

De Locis a generatione & corruptione:ab uſibus & communiter accidentibus. Capitulum. viij. DIS.

Ertio ordine ſequit̃ locꝰ a gñatione/& corruptione quaꝝ de/
t ſcriptiones in ꝑdicamentoꝝ tractatu accepiſſe me memini reli/
quũ eſt:ut arguẽdi modũ in his patefacias. MA. A gñeratio A genera
ne ad generatũ & econtrario argumentũ ſumit̃ affirmatiue & negati tione
ue. ut generatio martyris eſt bona:igitur martyr eſt bonus & ecõuer
ſo. Et generatio antichriſti eſt mala:igit̃ antichriſtus eſt malus & ecõ/
uerſo. Sed a corruptione ad corruptũ oppoſitũ ſequit̃. ut corruptio an A corru/
tichriſti eſt bona : igitur antichriſtus eſt malus: & econtrario. Corru/ ptione
ptio virtutis eſt mala:igitur virtus eſt bona. Cuius enĩ generatio bo
na:ipſum quoqꝫ bonũ eſt. Cuius vero corruptio bona: ipſum malũ
eſt. Et cuius corruptio mala:ipſum quoqꝫ bonũ eſt. Hos locos ſequi
tur qui ab uſu eſt:poſt quẽ qui a cõiter accidentibus ſumit̃. DIS. Vſus.
Vſus quid eſt? MAG. eſt operatio ſiue exercitiũ rei (ſcꝫ uſitatę). Et
ab his ſumitur argumentũ affirmatiue & negatiue. ut equitare eſt bo/
nũ:igitur equus eſt bonus:& econtrario. Et ſimiliter occidere eſt malũ
igitur occiſor eſt malus:& ecõtrario. Cuiꝰ em̃ uſus bonus aut malus
ipſum quoqꝫ bonũ:aut malũ eſt. DIS. Cõiter accidẽtia quę ſunt?

Coiter accidentia — MA. Duplicia ſunt. Quẹdã em̄ conſequunť ſe nõ ſemp: ut Cõpt⁹ et adulter. Non em̄ oĩs compr⁹ adulter eſt: aut ecõuerſo. Et de his nihil ad pręſens. Alia ſunt quæ conſequunť ſe ſemper. ut pęnitere ſequiť ſemper ad peccare. Vnde taliter in his argumentandũ eſt affirmatiue Ille penitet: igitur deliquit. Et rurſus. Ille non deliquit: igitur nõ peni/ tet. Nam in cõmuniter accidentibus/ ſi poſterius ineſt primũ infuit. Et ſi prius non ineſt poſterius nõ inerit. Hactenus de intrinſecis. Con ſequens eſt: ut de locis extrinſecis deſpiciamus.

De Locis extrinſecis. Capitulum. ix. MAG.

q St autem locus extrinſecus multiplex. Quidã em̄ eſt ab op/ poſitis: quidam a diſparatis: quidam a maiore: quidã a mi/ nore: quidã a ſimili: quidã a ꝓportione: quidã a tranſumptio ne: quidam ab auctoritate. Rurſus locus ab oppoſitis quadruplex eſt Nam alius eſt a relatiue oppoſitis. Alius a cõtrarijs: alius a contradi/ ctorijs: & alius a priuatiue oppoſitis. In quib⁹ argumentandũ eo quo

Relatiua — ſequitur modo. A Relatiue oppoſitis argumẽtũ valet affirmatiue & negatiue: ut pater eſt: ergo filius eſt. & econuerſo. Relatiua em̄ ſunt ſi/ mul ortu & occaſu. Et rurſus. Petr⁹ eſt pater Ioannis: igitur petrus nõ eſt filius eius. Et rurſus Ioannes eſt filius petri: igitur Ioannes nõ eſt

Contraria — pater petri. Oppoſita nãq; relatiua eidẽ ineſſe nõ poſſunt. Sed argu/ mentũ a contrarijs ſumitur affirmatiue. ut hoc animal eſt ſanũ: igiť nõ eſt ęgrum. hic homo eſt albus: igitur nõ eſt niger &c. Negatiue au tem tantum tenet in contrarijs ĩmediatis. ut hoc aĩal nõ eſt ſanũ: igiť hoc animal eſt ęgrum. Sed nõ ſequitur. Hic homo nõ eſt albus: igitur

Priuatiua — eſt niger: quia poteſt eſſe rubeus. A priuatiue oppoſitis arguitur af/ firmatiue. ut petr⁹ eſt cęcus. igitur petrus nõ eſt videns. Negatiue aũt nõ tenet: niſi tempore determinato a natura: ut nõ ſequitur: hic canis nõ eſt videns: igitur eſt cęcus: quia ante diẽ nonũ nõ vidit. Sed ſequiť hic canis poſt nonũ diẽ nõ eſt videns: igitur hic canis eſt cæcus. Ar/

Contradictoria — gumentũ vero a contradictorie oppoſitis eſt: ut ſi unũ ſit verꝫ: reliquũ eſt falſum: & econuerſo: ut petrũ ſedere eſt verũ: igitur petrũ nõ ſede

Diſparata — re eſt falſum &c. DIS. Diſparata quæ ſunt? MAG. Quæ natura diuerſa ſunt. ut homo & aſinus. Et in his ſumitur argumentum affir matiue. ut petrus eſt homo: igitur petrus nõ eſt aſinus. Oportet au/ tem hoc fieri in accidentalibus & abſtractis. ut ſequitur. hoc eſt albedo igitur hoc non eſt quantitas. Sed non ſequiť. hoc eſt albũ: igitur non

Maius minus — eſt quantum. DIS. Quid eſt maius? MAG. Quod alicui ſu/ praponitur in potentia & virtute. Id autem quod ſupponitur/ minus dicitur. Et ab his ſumitur argumentũ modo oppoſito. Nam a maio re tenet argumentum negatiue. A minore vero tenet ſemper affirma tiue. Exempla ſunt hęc. Rex nõ poteſt expugnare hoc caſtrũ: igitur nęc miles. Et rurſus. Miles poteſt expugnare hoc caſtrum: igitur rex

poteſt. Nam ſi id quod magis videtur ineſſe non inerit: nec id quod minus videtur ineſſe inerit. Et ſi id quod minus videtur ineſſe ineſt: igitur id quod magis videtur ineſſe inerit. DIS. Similitudo quid eſt? Sil'itudo
MAG. Eſt rerū differentiū eadē qualitas. Et ab hac ſumitur argumentū affirmatiue & negatiue. ut ſicut riſibile ineſt homini ita hinnibile equo. Sed riſibile ineſt homini ut ꝓpriū: igitur hinnibile ineſt eq̊ ut proprium. Et rurſus. Riſibile nō ineſt homini ut genus: igitur hinnibile non ineſt equo: ut genus. Quia de ſimilibus idem eſt iudiciū.
DIS. Proportio quid eſt? MAG. Eſt rerum differētium eadem habitudo. non autē inherētiæ: ſicut ſimilitudo. Et ab hac taliter arguitur. Sicut ſe habet rector nauis ad nauem: ita rector eccleſię ad eccleſiam. Sed rector nauis non eſt ęligendus ſorte: ſed arte. igit̄ nec rector eccleſię eligendus eſt ſorte ſed arte. Quia de proportionabilibus idē eſt iudicium. DIS. Tranſumptio quid eſt? MAG. Eſt acceptio nominis magis noti pro nomine minus noto: ut ſapiens accipitur ꝓ philoſopho. Et tenet argumentū quia quidquid dicitur de aliquo ſub nomine minus noto: dicitur de eodem ſub noīe magis noto. ut Philoſophus non eſt auarus: igit̄ ſapiens non eſt auarus & ecōtrario &c. Ꝓportio
Tranſumptio aūt eſt/ qua nomen vel oratio tranſumitur ad ſignificandum aliud propter aliquod ſimile. ut ridere florere &c. pertinet ad ſophiſtam. DIS. Quid eſt auctoritas? MAG. Eſt iudicium ſapientis in ſua ſcientia. Et ab ea ſumitur argumentum tantum affirmatiue. ut aſtronomus dicit cœlum moueri: igitur mouetur. Quia unicuiq; experto in ſua ſciētia credendum eſt. Et tantum de locis extrinſecis. Reſtat ut videamus de medijs. Tranſumptio. Auctoritas.

De Locis medijs. Capitulum.x. MAG.

Ocus medius trifarie partitur. Eſt em̄ alius a coniugatis. Aliꝰ a caſibus: & alius a diuiſione. DIS. Coniugata quę ſunt? Coniugata.
MAG. Abſtractū cum ſuo concreto. Et in his hoc modo arguitur. Iuſticia eſt bona: igitur iuſtum eſt bonum & econuerſo. Nam quidquid conuenit uni coniugatoꝝ/ hoc cōuenit & reliquo. DIS. Caſus qui ſunt? MAG. Ea quę ab abſtracto cadunt: ut iuſtum & iuſte a iuſticia. Et in his ita arguitur. Iuſtum eſt bonum: igitur quod iuſte fit bene fit. DIS. Diuiſio quot duplex eſt? MAG. duplex Casus
Quędam enim fit per negationem. ut petrus eſt homo aut non homo. Quędā fit ſine negatione. Et hęc rurſus duplex eſt: ſcilicet eſſentialis ſiue per ſe & accidentalis. Eſſentialis ſiue per ſe eſt aut generis in ſpecies. ut animalium aliud equus: aliud homo. Aut eſt totius integralis in ſuas partes. ut partium domus alia eſt paries: alia tectū &c. Aut eſt vocis in ſignificata. ut canū aliꝰ eſt latrabilis: alius marinꝰ: alius cœleſtis. Sed diuiſio accidētal' fit. aut cū ſubiectū in accidētia ptit̄. ut aīaliū aliud ſanū: aliud ęgrū: & ecōuerſo: cū accidēs ī ſubiecta diui Diuiſio Eſſential' Accidental'

ditur.ut ſanoꝵ aliud homo aliud aſinus. Aut cū accidens in acciden
tia ſcinditur.ut ſanoꝵ aliud calidū aliud frigidū &c. Ab his omnibus
ſumitur argumentum A poſitione unius membroruꝫ diuideutiuꝫ ad
remotionē alterius & econuerſo.ut Ioānes eſt animal. & non eſt ani
mal ſanū:igitur eſt animal ęgrum. Et petrus eſt animal:& eſt animal
rationale igitur non eſt animal irrationale. Hæc de locis dialecticis diſ
ſertaſſe ſatis ſit. In quibus tamen ſi abundare uolueris/quadruplici in
ſtrumento utendum eſt. De quibus/fortaſſe nō erit inutile iam in cal
ce huius tractatus pauca in medium ferre.

De inſtrumentis abundandi. Cap.xi. DIS.

abundandi inſtrumenta

Qvæ igitur ſunt abundandi inſtrumenta? MAG. Sunt Pro
poſitionum ſumptio: Multiplicis diſtinctio: Differētiaꝵ inuē
tio & Syllogiſmi conſideratio. Vnde oportet ſumere varias ꝓ
poſitiones ſcilicet probabiles/morales/logicas/phiſicas &c. Oportet
etiam diſtinguere multiplex ut oſtendamus propoſitū:& non para/
logiſemur.ut acutum eſt multiplex: quia in voce/cultro & magnitu
dine. Et ex eo rurſus multiplicantur propoſitiones. Oportet inſup eo/
rum quæ propoſita ſunt inuenire & conſiderare differentias. ꝑ hoc enī
propoſitiones multiplicabimus:& definitiones facilius cōſtituimus.
Demū ſimilitudinem eorum quę dicta ſunt conſiderabimus. Nam&
per hoc propoſitiones plurificare poſſumus. Omnia enī dicta ad mul
tiplicationē propoſitionum tendunt. In quibus ſimiliter & in dictis lo
cis/ſi intellectum exercitaueris: potes nō modo opponenti obuiare:
veꝵ etiam quācunqꝫ concluſionem probabiliter ſyllogiſare. Aut ſal
tem (quod ſatis eſt logico) de requiſitis nihil obmittere. Vnde & me
dicum bonum dicimus ſi de requiſitis circa ægrum non negligit: etiā
ſi non ſemper ſanet.

Tractatus ſextus de Syllogiſmo Dęmonſtratiuo.

De demōſtrationis definitiōe. Cap.I. DIS

EX probabilibus ita clare iāiam argumentādi modū accepi:
ut de hoc plura verba fundere (quoniam in principijs ſciē
tiarum laboramus) non ſit neceſſe. Sed quo ingenio ex ꝓ/
poſitionibus per ſe & neceſſarijs ſyllogiſandū ſit conſequē
ter oſtendas. MAG. Sicut ex probabilibus & contingentibus ſyl/
logiſmum dialecticum/ita ex per ſe & neceſſarijs demonſtratiuū effi/
cies. Potius tamen in prima figura ꝙ̄ in alia: eo ꝙ cæteris ſit perfecti/
or:& quoniam concludit uniuerſaliter affirmatiue: quod in alijs non

Syllogiſmus Dęmonſtratiuus

contingit. Vnde ſyllogiſmus dæmonſtratiuus ſiue Dæmonſtratio
eſt quæ procedit ex primis/ veris / immediatis / prioribus/ notiori/
bus cauſiſqꝫ concluſionis. Dicuntur autem prima vera: quæ per Pri
ſe ipſa & non per alia fidem habent. Vel quæ cum ſint vera non con ra
tingit ea demonſtrare. Sed immediata: ſunt propoſitiones per ſe no/ dia

tæ:quib9 nõ eſt alia prior ſiue notior:ſed cognitis terminis cognoſcũ
tur:ut quodlibet eſt vel non eſt. Innata enim eſt nobis potẽtia p quã
determinamur ad aſſentiendum primis principijs debite præſentatis
Et ſunt duplicia. Quedam enim ſunt dignitates: quę ſcilicet non poſ dignitas
ſunt demonſtrari:& neceſſe eſt quemlibet docendum eas habere. ut Poſitio
quodlibet eſt vel nõ eſt. Alię ſunt poſitiones ſiue ſuppoſitiones: quę ſuppoſitõ
non demonſtrantur: nõ tamen neceſſe eſt quemlibet docendum eas
habere. ut omne animal rationale eſt riſibile. Definitio autẽ cum nec
ſignificet eſſe nec nõ eſſe: poſitio non eſt. DIS. Prioribus: cur ad/
dis? MAG. Quia oportet demonſtrationis pręmiſſas eſſe propo/ prioribus
ſitiones primas: aut in primas reſolubiles per aſcenſum: & in aſcenſu
tali non contingit in infinitum procedere. licet per plura finita: finita
autem finities ſumpta/ ſemper ſunt finita. Verũtamẽ primũ princi/
pium in propria forma nõ ingreditur demonſtrationẽ: ſed ut contra
ctum eſt. DIS. Quid per reſiduas definitionis particulas deſigna
re prętendis? MAG. Alias p̃miſſarum conditiones. Cum em̃ ſoli/ pręmiſſæ
us concluſionis ſit ſcientia doctrina ſiue diſciplina: omnis autem talis p̃cognoſ
ex pręexiſtenti fit cognitione: oportet pręmiſſas ante concluſionem cuntur
eſſe cognitas: non tamen eodem modo: maior enĩ prius tempore co
gnoſcitur concluſione: minor autẽ ſimul tempore cũ cõcluſione co
gnoſcitur. Concluſio autẽ/ & ſi poſſit ſciri in uniuerſali ante demon/
ſtrationẽ: nõ tamẽ in particulari. DIS. Vnde autẽ ſciuntur p̃miſſe.
MAG. Ex cognitione ſuarꝫ partiũ: quę ſunt paſſio & ſubiectũ: de p̃cognitõ
quibus ante omnem demonſtrationẽ neceſſario præcognoſcimus quid ẽ: &
quid eſt: & quia eſt: quid ſcilicet ſignificent: & quia eſt: ſcilicet ens poſ quia eſt
ſibile in natura: & quia paſſio ineſt ſubiecto. Sed propter quid hoc ſit
per demonſtrationẽ concluditur. Concluſioni igitur propter p̃miſ/
ſas aſſentimus: igitur præmiſſis magis credimus. Nam propter quod
unum quodqꝫ tale / & ipſum magis. & fit talis cognitio in nobis per
viam ſenſus/ memorię & experimẽti. Experimento autem fit uniuer
ſale: quod eſt principiũ artis & ſciẽtię. Sciẽtia em̃ eſt uniuerſaliũ: intel/
lectus vero eſt primorꝫ principiorꝫ. Patet ex his ſi nobis alicui9 ſenſibi/
lis ſenſus defecerit eiuſdẽ & deficere ſcientiã neceſſe eſt: ut cec9a natiui
tate coloris oĩno nullã habet noticiã: ſed potius ignorãtiã purę nega
tionis. Qui autẽ deceptus fuerit ſyllogiſmo ignorãtię: & ſi ſcientiam ignoran/
nõ acqrat: nõ tñ ignorãs eſt ignorãtia purę negatiõis: ſed prauę diſpo tia pure
ſitionis: ut ſi quis credat his p̃miſſis. Omnis ſubſtantia eſt qualitas: negatiõis
omnis q̃titas eſt ſubſtãtia: igit oĩs q̃titas eſt qualitas: prauę diſpo/ ignoran/
ſitus cenſetur. DIS. Quã pregnans eſt hęc demonſtrationis de tia prauæ
finitio. MAG. Pregnans eſt & multa comprehendens. diſpoſitio
nis

Quid ſcire. Quid propoſitio uniuerſalis de omni/ per ſe & ſecundum quod ipſum. Ca. ij. MAG.

Demonſtratio

a

Liam demonſtrationis inuenies definitionē: verbis q̄dē breuiorem ſenſu tm̄ nō minus p̄gnantē. DIS. Quā? MA.

Scire

Demonſtratio eſt ſyllogiſmus faciens ſcire. Scire autē p demonſtrationē intelligere eſt. vel ſcire eſt rem p cauſam cognoſcere: p prer quam res eſt: & quoniā illius eſt cauſa: & nō eſt contingere hoc aliter ſe habere. Ex iſtac & p̄cedenti definitionibus clare patet concluſionem quā cōtingit ſcire & demonſtrare eſſe verā/ perpetuā/ per ſe & uniuerſalem. Verā quidē dico: nā falſum & quod nō eſt nō contingit ſcire. Perpetuā autē dico: qm̄ corruptibiliū nō eſt ſcientia: ideo nec definitio: quia definitio eſt demonſtrationis pricipiū: aut tota demōſtratio tm̄ poſitione differens. Per ſe dico: qm̄ ea q̄ p accidens ſunt corruptibilia ſunt & nō perpetua nec neceſſaria. licet em̄ neceſſarium ex nō neceſſarijs poſſit ſyllogiſari: nō tamē poteſt ſciri niſi ex neceſſarijs

ꝓpoſitio uniuerſal'

Similiter ea quæ nō ſunt uniuerſalia/ perpetua nō ſunt. Vniuerſalem autē ꝓpoſitionē: hic dicimus: non ut in tractatu tertio definita eſt: ſed eam ipſam quæ eſt de omni: de per ſe: & ſcdm quod ipſum. DIS.

ꝓpoſitio de omni

Quę autem propoſitio dicitur de omni? MAG. Illa in qua prædicatum eſt nō in quodam ſuppoſito ſubiecti: in quodam vero non nec aliquando: aliquando vero nō: ſed in omni per ſe & ſemp. ut omnis homo eſt riſibilis.

ꝓpoſitio per ſe

DIS. Propoſitionē per ſe quā dicis? MA. Eam quę eſt in aliquo modo dicendi per ſe. Sunt autē huiuſcemodi

Modi per ſeitatis

quattuor. Primus eſt: cū prędicatum eſt definitio vel pars definitionis ſubiecti. ut omnis homo eſt animal rationale. Secundus eſt: cum ſubiectum eſt definitio: vel pars definitionis prędicati: ut homo eſt riſibilis. Tertius eſt: eoꝝ quę nō ſunt in ſubiecto. ut dicibilia de gn̄e ſubſtantię. Quartus eſt modus cauſandi: ut cum aliquod fit propter alterum/ tunc id propter quod aliud fit: eſt cauſa per ſe effectus cauſati. ut interfectio eſt cauſa per ſe interitus. De primis duobus eſt ad ꝓpoſitum: nam in his ſunt propoſitiones per ſe neceſſariæ & uniuerſa

Errores ī aſſigntiōe uniuerſal'

les. Et ne in harum aſſignatione te errare cōtingat: cauere neceſſe eſt: ne paſſio ſuperioris inferiori aſſignetur. Etiam ſi tale ſuperius unicū habuerit inferius. Similiter ne paſſio communis/ ſpecie diſtinctis/ per aliquod innominatū conueniens: uni ut proprio attribuatur. ut proportionabiliter cōmutari cōuenit lineę/ tempori & numero: male igitur aſſignatur uni ex his tanq̄ proprio ſubiecto. Aduertendum eſt demum: ne paſſio partis aſſignetur toti: ut non concurrere eſt paſſio linearum parallelarum: ideo male attribuitur toti vel omni lineę. Ad cognoſcendum autem quod ſit paſſionis primū & adequatum ſubiectum videndum eſt/ quo poſito/ ponatur: & quo remoto/ paſſio remoueatur. Id enim verū ſubiectū talis paſſionis cenſetur. DIS.

ꝓpoſitiones ſcdm q̊d ipſum

Quæ autem propoſitiones dicuntur ſcdm quod ipſum? MAG. Iſtę quæ conuertuntur. Ex quo patet ꝙ demonſtratio ꝓcedit ex principijs proprijs & nō cōmunibus: quia talia nō conuertuntur. Sequit̄

rurſus q̄ demonſtrator nō poteſt deſcēdere de genere in genus. hoc eſt: una ſcientia nihil dæmonſtrat de ſubiecto alterius ſcientiæ: dempta ſcientia ſubalternāte: quę poteſt demonſtrare aliquod de ſubiecto ſubalternatę: nō tñ demōſtratione ꝑpter quid: ſed quia eſt. Habet igitur quęlibet ſcientia ꝓpria principia quę nō demonſtrat: quia nō habet aliquid notius ipſis. habet inſuper ꝓprias interrogationes & concluſiones. quaꝓpter diſputans cū Geometro/faciat hoc per principia geometrię: aut nō diſputabit ꝓprie ſed per accidens: videlicet inquātum naturalis aut methaphiſicus. Quāuis autē (ut viſum eſt) ſcientia una plura habeat principia: unitatem tñ accipit nō a principijs: ſed a ſubiecto: ad quod habēt hęc principia reſolui. Subiectū em̄ virtualiter continet omnes veritates ſcientiæ cuius ſubiectum eſt.

De diuiſione demonſtrationis. Capitulum quartum. DISCIPVLVS.

Voniā mentionē facis de duplici demonſtratione quia eſt: & propter quid harū differentias haud ſilentio p̄tereas. MAG. Dæmonſtratio quia eſt procedit aut per cauſam remotā: aut ab effectu ad cauſam. Exemplū primi lapis non reſpirat: quia nō eſt animal. cū potius probari deberet per hoc: quia nō habet pulmonē. habere enī pulmonē eſt cauſa ꝓpinqua reſpirationis: eſſe autē animal/eſt cauſa remota/& non propria: cū quędam ſint animalia non reſpirantia. utputa conchæ. Exemplum ſecundi. Planetę non ſcintillāt igitur ſunt prope nos. nam non ſcintillare effectus eius eſt: quia prope nos ſunt. Intelligimus autē illud de omni cauſa: ſiue ſit materialis formalis: finalis: aut efficiens. per has omnes enim poſſunt fieri demonſtrationes: immo una concluſio quandoq; demonſtratur per diuerſas cauſas ut tonitruū fit: quia extinctio in nubibus fit: vel quia ut terreantur animę infernales. ut quidam dixere. Demonſtratio propter quid: eſt hęc quę in ſuperioribus definita eſt: quę ſcilicet procedit ſemp a cauſa propinqua & ꝓpria ad effectum. ut omne animal rationale eſt riſibile: omnis homo eſt animal rationale: igit̄ omnis hō eſt riſibilis. Patet igitur quoniā ſcientia ſubalternans demonſtrans ſubiectum ſcientię ſubalternatę (id eſt ſcientię cuius ſubiectū continet̄ ſub ſubiecto ſcientię ſubalternantis) facit hoc per cauſas remotas & non adęquatas: & per conſequens non demonſtratione propter quid: ſed quia eſt; uti in ſuperioribus dictum eſt. Similiter contingit diuerſas ſcientias non ſubalternatas eandem dæmonſtrare concluſionem: non tamen uno genere demonſtrationis: ſed una demonſtrat demōſtratione quia eſt alia propter quid. Patet: nam vulnera rotunda tardius eſſe ſanabilia: demonſtratur in chirurgia: demonſtratione quia eſt. In geometria vero demonſtratione propter quid: quia ſcilicet in vulnere rotundo latera magis diſtant quam in oblongo.

demōſtratio qa eſt.

demōſtratio ꝑpter quid

Demonſtratō uniuerſalis pticl'ris affirmati. negatiua

DIS. Suntne alię demonſtrationis diuiſiões? MA. Sunt. Quędam enim eſt demonſtratio uniuerſalis: quędam particularis: quędã eſt affirmatiua: quędã negatiua: & quędam oſtenſiua: quędam vero ad impoſſibile. Et inter has demonſtratio uniuerſalis potior eſt particulari: affirmatiua potior negatiua: oſtenſiua potior illa quę eſt ad impoſſibile. Simılit' demõſtratio ꝑpter quid potior eſt demonſtratiõe a qa eſt. Nam mediũ ei⁹ dicit cauſam pciſam q̃re p̃dicatũ inſit ſubiecto.

De Medio demonſtrationis & quęſtionibus vere ſcibilibus. Capitulum. iiij.

DIS. Quod eſt medium demonſtrationis? MAG. Definitio non quidem quid nominis: ſed quid rei. Nec illa quę dicit quid eſt tantum: ſed quę dicit propter quid. Hęc enim tota demonſtratio eſt: ab ea tantũ poſitione differens. Non tamen omniũ quorum eſt definitio eſt demonſtratio aut econuerſo. Definitio em̃ eſt ſolius ſubſtantię & in complexoꝝ: demonſtratio autẽ eſt cõplexoꝝ: quia concluſionum. DIS. Qua via definitio rei (ſi ignoratur) inueſtiganda erit? MAG. Via diuiſionis: videlicet generis p differentias eſſentiales. Coſtituitur nãq; definitio ex genere & differentia eſſentiali: ita tamen ꝙ nihil ſuperflui nihilue diminuti contineat: ſed cũ definito conuertatur: nec detur per equiuoca: ſed uniuoca. DIS. Poſſetne definitio de definito demonſtrari? MAG. Poſſet. Vt materialis per formalem. Sed non in eo ꝙ quid, quia hæc demonſtratio fieret cum reduplicatione: quæ ſi poneretur ad minorẽ, fieret petitio principij. Exemplũ. Omnis numerus ſeipſum mouẽs eſt cauſa mouendi in eo ꝙ quid: anima eſt numerus ſe ipſuꝫ mouens in eo ꝙ quid eſt: igitur anima eſt cauſa mouendi. ibi nanq; aſſumitur in minore quod debuit ꝓbari. Habes itaq; breuibus quid Demonſtratiõis mediũ: & qua via ĩquirendnm ſit. Sed quæſtiones de ipſo quærentes nondũ accepiſti.

Definitio īueſtigat

Definitio demõſtratur de definito

DIS. Quæ & quot ſunt huiuſmodi quęſtiones? MAG. Quattuor. videlicet. Si eſt. quia eſt. quid eſt. & propter quid eſt. Et dicuntur vere ſcibiles. nã quærunt de his quę vere ſcimus. Vnde ſi eſt, quęrit de poſſibilitate in natura. ut ſi luna ſit deficiens. Quia eſt, quęrit ſi ſit huius defectus mediũ. Quid eſt quęrit quid ſit tale mediũ. Sed ꝓpter quid, inquirit cauſaꝫ præciſam qua paſſio inſit ſubiecto: & p dæmonſtrationẽ cõcluditur. DIS. A medio igitur quaſi totius demõſtrationis dependet virtus & cognitio. MAG. Ita eſt: nec tale niſi a ſolertibus de facili reperitur. unde Solertia eſt ſubtilitas inueniendi mediũ in non pſpecto tempore. ut ſi quis videns lunã ſplendere verſus ſolẽ dicat: igĩt luna accipit lumẽ a ſole. Hęc ſunt q̃daꝫ ꝑpauca & generalia principia q̃ de ſyllogiſmo demõſtratio in p̃ſentiũ in mediuꝫ ferre placuit. Cum enim hæc deguſtaueris: ſecretiora pandam. Nunc ſyllogiſmum Sophiſticum videamus.

queſtiones vere ſcibiles

Solertia

Tractatus ſeptimus De Syllogiſmo ſophiſtico. Quid ſyllogiſmus ſophiſticus: ars Sophiſtica: Sophiſta: inſuper & de metis. Capitulum. primū MAG.

q Voniam oppoſita iuxta ſe poſita magis ęluceſcunt: qua ꝓ pterpoſtquā ſermonē finiuimus de ſyllogiſmo dęmonſtratiuo generante ſcientiā: de ſyllogiſmo ſophiſtico generante deceptionē diſſerēdum eſſe haud inutile viſum eſt. DIS.
Q uid eſt ſyllogiſmus ſophiſticus? MAG. Eſt is qui ex his quæ vi Syllogiſ. ſophiſtic⁹
dentur ꝓbabilia: & nō ſunt ſyllogiſat. Aut eſt ſyllogiſmus apparens
& non exiſtens. Vnde & ars ſophiſtica: apparens ſapientia eſt: & nō Ars ſophiſtica
exiſtens. Et ſophiſta eſt vir copioſus ab apparente ſciētia: & nō exiſtē
te. & ſapiens nō eſt: licet videať opera ſapientis facere: ſcꝫ nō mentiri Sophiſta
de his quæ nouit & mentientē manifeſtare. Habet autē omnis ſyllo/ Opera ſapientis
giſmus ſophiſticus duplicem cauſam: ſcilicet apparentię: & defectus
Cauſa apparentię eſt qua eſtimamus per unū nomē tantū unū ſigni/ Cauſa apparētię
ficari. Cauſa autē defectus eſt quoniam non eſt in rebus ſicut in no/ defectus
minibus. Nomina etenim finita ſunt res autē infinitę ob id neceſſe eſt
unum nomen plura ſignificare. Ignorantes ergo virtutes vocabu/
lorum facile paralogiſantur. Q ueadmodum in numeris imperiti / a
peritis expelluntur. DIS. Q uis tamen finis eſt artis ſophiſticę?
MAG. Finis daret ex dictis. Nititur em̄ ſophiſta reſpondentē de/
cipere: & ad aliquod incōueniens (quod metam dicimus) virtute ali/
cuius fallacię ducere. DIS. Q uot ſunt huiuſcemodi metę? MA.
Q uinqꝫ. videlicet Meta redargutionis: falſi: inopinabilis: Soleociſmi
& nugationis. Vnde reſpondens ad metam redargutionis ducitur: ſi Metę
in una & eadem diſputatione vi argumēti: idem negare / & concedere
compellitur. Ad metam falſi: cum falſum concedere cogitur. Inopi
nabilis: cum aliquod / quod eſt contra opinionē plurium: aut eorum
de quorum ſecta reſpondens eſt admittit. Soleociſmi cū vi argumē/
tationis aliquā orationē cōtra regulas artis grāmaticę loquiť. Ad me
tam autē nugationis ducitur: ſi idem bis inutiliter repetere compelli/
tur. Hęc autem nō unica ſed pluribus fallacijs conſequitur.

De Fallacijs & earundē diuiſione. Ca. ij. DIS.

q Vid igitur eſt fallacia? MAG. Eſt idoneitas decipiendi faci Fallacia.
ens credere de ente ꝙ ſit nō ens: & de nō ente ꝙ ſit ens: medi/
ante fantatiſca viſione. Sunt autē huiuſce ſpecies tredecim qua
rum ſex ſunt in dictione: & ſeptē extra dictionē. In dictione ſunt quę In dictione.
ſecundū multiplicitatē dictionis aut orationis ſumuntur. ut Equiuo/
catio & Amphibologia: in quibus eſt multiplicitas actualis. Com/
poſitio: diuiſio & accentus: in quibus eſt multiplicitas potentialis. Et
fallacia figuræ dictionis: in qua eſt multiplicitas fantaſtica. Multipli/

multipli/ citatē vero dicimus actualem: cū dictio vel oratio eadē ſcd̄m ſubſtan
citas actu tiam & modū ꝓferēdi diuerſa ſignificat. ut canis. Liber Platonis. Mul
alis. tiplicitas potētialis autē eſt: cū dictio vel oratio eadē ſcd̄m ſubſtātiā:
multipli/ diuerſa tn̄ ſcd̄m modū ꝓferendi/ diuerſa ſignificat. ut populus. quid/
citas potē quid viuit ſemp eſt. Sed multiplex fantaſticū eſt: cū dictio aliq̄ unū
tialis. ſignificat & aliud ſignificare videtur propter ſimilitudinem aliquam
mlꝰtiplex quam cum alia dictione habet. ut muſa ſignificat rē fœminini gene/
fātaſticū ris: igitur & poeta &c. Primum itaq; fallacias ſex quæ ſunt in dictio/
ne luſtrabimus.

De fallacia Aequiuocationis. Ca. iij. MAG.

ęquiuoca/ Nter fallacias in dictione prima eſt ęquiuocatio. & eſt multipli
tio. i citas dictionis eiuſdem ſcd̄m ſubſtantiā & modum ꝓferendi.
ut canis. Deceptio autē per hanc facta: fallacia ęquiuocatio/
Primus nis dicitur. DIS. Quot modis fit? MAG. Tribus. Primo cum
modus dictio diuerſa ſignificat: aut conſignificat principaliter. ut omnis ca/
nis currit: ſidus cœleſte eſt canis: igitur ſidus cœleſte currit. Quicūq;
ſanabatur ſanus eſt laborans (id eſt infirmus) ſanabatur: igitur labo
rans ſanus eſt. Iſte pannus eſt de Anglia: Anglia eſt terra: igitur iſte
pannus eſt de terra. Deus eſt ubiq;: ubiq; eſt aduerbiū: igitur deꝰ eſt
aduerbium &c. unde in primo paralogiſmo canis multiplex eſt: ſc;
ad canē latrabilem: ad canē marinū & ad canē cœleſtē. In ſecundo la
borans dicit laborantē in pręſenti vel p̄terito. In tertio ꝑpoſitio de/di
cit circūſtantiā cauſę materialis vel loci. In quarto ubiq; tenetur ſigni
ficatiue vel aduerbialiter. quibus conſideratis hi & ſil̄es paralogiſmi
Secūdus poſſunt ſolui facillime. Secundo cōmittitur fallacia ęquiuocationis
modus ex eo ꝙ dictio ſignificat unum principaliter: & aliud tranſumptiue.
ut quidquid currit habet pedes: Danubius currit: igitur Danubius ha
bet pedes. Quidquid ridet habet os: pratum ridet. igitur pratum ha/
bet os &c. In primo nāq; currit poteſt ſignificare curſum qui fit ꝑ pe
des vel motū: vel lapſum qualitercūq;. In ſecundo ridere actum ho/
minis proprie ſignificat: ſimilitudinarie autem ſignificat florere: nam
Tertius utrūq; gaudium denotat. Tertio fit ex eo ꝙ dictio cum alia compo/
modus ſita plura ſignificat: & per ſe unum tantum. ut in: vel non: in dictione
immortale: quę ſignificat vel id quod nō poteſt mori: vel id quod eſt
potēs nō mori: unde ſic arguit̄. Omne īmortale eſt perpetuū: potens
nō mori eſt īmortale: igitur potens non mori eſt perpetuū. Secunda
quę ſequitur eſt fallacia Amphibologiæ.

De fallacia Amphibologię Ca. iiij. DIS.

Amphi/ Mphibologia quid eſt? MAG. Idem eſt q̄d dubia ſenten/
bologia. a tia. cū ſc; oratio una ſcd̄m ſubſtantiā & modū ꝓferēdi poteſt
ſignificare diuerſa. Et deceptio ꝓpter hanc facta dicitur fallacia
Amphibologiæ. DIS. Quot modis fit? MAG. Tribus. Primo

cum oratio principaliter plura ſignificat.ut liber Platonis:ſignificat li bru; a platone poſſeſſum: vel a Platone editū:ſicarguēdo. Quidqd eſt platonis/poſſidetur a platone:hic liber eſt platonis:igitur hic liber poſſidetur a platone.poſito ꝙ ab alio poſſideatur. Secūdo fit: cū ora/ tio unum ſignificat principaliter & tranſumitur ad ſignificandū aliud ut littus aratur:tranſumitur ad ſignificandū operā perdere. ut quidqd aratur/aratro ſcinditur:littus aratur:ergo littus aratro ſcinditur. Tertio fit ex eo ꝙ dictio cū diuerſis pōt conſtrui: ut quoſcūqꝫ vellē me vince re/vellē ꝙ vincerent me:romanos vellē me vincere: igit̄ vellē ꝙ ro/ mani vincerent me. Ibi eī̄ me poteſt conſtrui cū vincere a parte an/ teriori aut poſteriori:ſimiliter Romanos.ſimiliter: qcūqꝫ ſunt epī ſunt ſacerdotes:aſini ſunt epiſcopi: igit̄ aſini ſunt ſacerdotes. Ibi enim epī eſt aut nominatiui aut genitiui caſus: & per hoc diuerſe conſtruitur Tertia fallaciarum Compoſitionis eſt. | Modi am phibolo/ giç

De fallacia Compoſitionis. Capi.v. DIS.

Compoſitio quid eſt? MAG. Eſt eorū quæ deberent diuidi: falſa unio.& deceptio ꝓpter hanc facta compoſitionis dicitur fallacia. DIS. Quot modis fit? MAG. Duobus. Primo ex eo ꝙ aliquod dictū poteſt ſtare ꝓ ſe toto: aut ꝓ parte ſui. ut quē/ cunqꝫ poſſibile eſt ambulare:poſſibile eſt ꝙ ambulet:ſedentē poſſibi/ le eſt ambulare:igitur poſſibile eſt ꝙ ſedens ambulet.nam in minore hoc dictū/ſedentem ambulare/poteſt ſtare ꝓ ſe toto:ut ſedens ſeden do poteſt ambulare:& eſt cōpoſita falſa:aut pōt ſtare ꝓ parte ſui.i.ſe dens nunc:habet potentiā ambulandi ſcilicet poſtea:& eſt diuiſa ve/ ra. Secundo fit ex eo ꝙ aliqua determinatio poteſt referri ad diuer/ ſa.ut quicunqꝫ litteras ſcit nunc/didicit illas:ille antiquus grammati/ cus ſcit litteras:igitur nunc didicit illas. Ibi eī̄ nunc poteſt determi/ nare hoc verbū didicit: & tunc eſt compoſita falſa:aut hoc verbum ſcit:& tunc eſt diuiſa vera. Vnde quando dictiones ordinantur ſcd̄m ſitum magis debitum:oratio compoſita eſt:quando ordinantur ſe/ cundum ſitum minus debitum diuiſa eſt. Ordinantur autem tunc ſe/ cundum ſitū magis debitum:quādo determinatio determinat prin/ cipale. ut quidquid viuit ſemper eſt: ſi ſemper determinat eſt quod in illa oratione eſt verbum principale. Sequitur fallacia Diuiſionis.

Compo/ ſitio. Modi cō/ poſitiōis. Oratio cō poſita. Diuiſa

De fallacia Diuiſionis. Capitulum.vi. DIS.

Diuiſio quid eſt? MAG. Eſt eorum quę deberent compo/ ni falſa ſeparatio. Et deceptio penes hanc facta:diuiſionis di citur fallacia. DIS. Quot modis fit? MAGI. Duo/ bus. Primo ex eo/ꝙ aliqua coniunctio poteſt coniungere inter terminos vel propoſitiones. ut quęcunqꝫ ſunt duo & tria/ſunt duo & ſunt tria: ſed quinqꝫ ſunt duo & tria: igitur quinqꝫ ſunt duo & ſunt tria. Nam ſi &/ coniungit inter terminos; oratio eſt compoſita

Diuiſio Modi di/ uiſionis

& vera: ſi vero coniungit inter propoſitiones: ipſa eſt diuiſa & falſa. Secundo fit: cũ aliqua determinatio poteſt referri ad diuerſa. ut quo vidiſti hunc ꝑcuſſum: illo ꝑcuſſus eſt: ſed oculo vidiſti hũc ꝑcuſſum igitur oculo ꝑcuſſus eſt. Oculo em̃ põt determinare hoc participium percuſſus: & ſic eſt diuiſa & falſa: aut hoc verbum vidiſti: & tunc eſt cõpoſita & vera. Quinto loco ſubit fallacia Accentus.

De fallacia Accentus. Capitulum. vij.

Accent⁹

DIS. Ccentus quid eſt? MAG. Eſt certa lex & regula ad ęleuandum aut deprimendũ cuiuſcunqȝ dictionis ſyllabã. Et eſt triplex ſcȝ Grauis: qui ſyllabã deprimit. Acutus qui ſyllabã ęleuat. Circũflexus: qui partim ęleuat & partim deprimit. Deceptio aũt penes hos facta accentus fallacia dicitur. DIS. Quot modis fit?

Modi accentus.

MAG. Duobus. primo ex eo ꝙ aliqua dictio poteſt ꝓferri & regi diuerſis accentibus. ut populus habens primã longã ſignificat arborem: habens autẽ primã breuẽ ſignificat gentẽ: & arguitur ſic. Omnis populus eſt arbor: gens eſt populus: igitur gens eſt arbor. Secũdo fit ex eo ꝙ aliqua vox poteſt eſſe dictio vel oratio. ut quies. ſic arguẽdo. Tu es qui es: quies eſt requies: igiť tu es requies. Similiter quicunqȝ habet dilectionẽ ſupernam, habet dilectionẽ dei: uſurarius habet dilectionẽ ſupermnam: igitur uſurari⁹ habet dilectionẽ dei. Si em̃ ſupernã ſit una dictio: maior vera eſt. Si autẽ ſint duę dictiones ſcȝ ſuper & mnã (ꝓ pecunia) falſa eſt. Similiť metuo poteſt eſſe dictio vel oratio dicendo. Metuo longas pereunte noctes Lydia dormis

De fallacia figurę dictionis. Capitulum. viij.

Figura dictionis

MAG. Lrima in dictione fallacia eſt figuræ dictionis. Et eſt figura dictionis vocis cũ voce ſimilitudo. Et deceptio penes hãc cauſata: fallacia figurę dictionis eſt appellata. DIS. Quot modis fit?

Modi figurę dictionis.

MAG. Tribus. Primo ex ſimili terminatiõe dictionis cũ dictione. ut oĩs aqua eſt humida fluuius eſt aqua: igitur fluuius eſt humida. Secũdo fit ſi ꝑdicamẽtũ unũ mutetur in aliud. aut ſpecies una unius ꝑdicamenti mutetur in aliam ſpeciẽ eiuſdẽ prędicamẽti. Exemplum primi. ut quidquid heri emiſti hodie comediſti. heri carnes crudas emiſti: igiť hodie carnes crudas comediſti. Quidquid, em̃ dicit rem de ꝑdicamẽto ſubſtãtiæ: & crudas, de ꝑdicamẽto qualitatis. Exemplum ſecundi. quantoſcũqȝ digitos heri habuiſti: hodie habes: decem digitos heri habuiſti: igitur decem digitos hodie habes: poſito ꝙ unum amiſeris. Quantoſcunqȝ enim dicit quãtitem continuam: decem autem dicit quantitatem diſcretam. Tertio fit ex diuerſa ſuppoſitione: ut homo eſt ſpecies: igitur aliquis homo eſt ſpecies. in prima enim homo ſupponit ſimpliciter: in ſecũda vero perſonaliter. Et hęc de fallacijs in dictione.

De fallacijs extra dictionẽ. Capitulum. ix.

DIS.

Vę ſunt fallacię extra dictionem? MAG. hę. Fallacia accidentis ſcdm qd ad ſimplicit. Ignorãtię elenchi. Petitionis principij. Conſequentis: Non cauſe: Vt cauſę: Scdm plures interrogationes ut unã. Dicuntur autẽ hę fallacię extra dictionem: quoniam habent cauſam apparentię & defectus/ nõ ex parte vocis (ut prædictę) ſed ex parte rei ſignificatę: ut patebit in deſcriptione earundẽ.

dicuntur fallacię extra dictionem.

De fallacia Accidentis .Capitulum.x. MAG.

Ccidens (ut hic accipimus) eſt quoddam extraneum in parte idem & in parte diuerſum ꝙ ſi aliquod p̃dicatũ ęqualiter fuerit aſſignatũ rei ſubiectę & accidenti: cauſatur deceptio quę fallacia accidentis dicitur. DIS. Quot modis fit? MAG. Tribus Primo ex eo ꝙ aliquid dicitur de aliqua re: & ꝓpter hoc creditur etiam conuenire accidenti illius rei: ut ſic arguendo. homo eſt ſpecies petrus eſt homo: igitur petrus eſt ſpecies. ibi ſpecies conuenit homini: & propter id etiã videtur cõuenire petro. Secundo fit propter hoc ꝙ aliqua duo in aliquo tertio conueniunt: & ob id inter ſe conuenire iudicant ut homo eſt animal: equus eſt animal: igitur homo eſt equus. Tertio fit. Cum ex duobus diuiſim ſumptis infertur aliquod coniunctũ ſecũdum accidens. ut ſic arguendo. iſte canis eſt tuus: & iſte canis eſt pater: igitur eſt pater tuus. Vnde ad hoc ꝙ ex diuiſis ad coniuncta argumentũ poſſit inferri: requiritur primo ꝙ prędicata p̃dicẽtur de ſe inuicem aut de aliquo tertio per ſe. Secundo requiritur ꝙ primũ nõ includat ultimũ. Tertio requiritur ꝙ nõ ſit repugnantia in adiecto: propter primũ nõ ſequitur. petrus eſt bonus: petrus eſt cythareda: igitur petrus eſt bonus cythareda. Propter ſecundũ nõ ſequit. petrus eſt hõ petrus eſt aĩal: igitur petrus eſt homo aĩal. Et ꝓpter tertiũ nõ ſequit petrus eſt homo & eſt mortuus: igitur petrus eſt homo mortuus.

Accidens | *Primus modus* | *Secũdus* | *Tertius* | *Argumẽtũ a diuiſis ad coniuncta.*

De fallacia ſcdm quid ad ſimpliciter. Ca.xi. MAG.

Ecundũ inter fallacias extra dictionẽ eam diximus: quę fit: ſi arguitur a dicto ſcdm quid ad dictum ſimpliciter. Eſt autem dictũ ſcdm qd determinatio diminuẽs de ratione eius cui addit DIS. Quot modis fit hęc deceptio? MAG. Multis modis ſcdm ꝙ determinatio diminuens varijs põt attribui: ut petrus eſt hõ mortuus: igit eſt hõ. Ethiops eſt albus ſcdm dentes: igit ethiops eſt albus Diuitię nõ ſunt bonæ male utenti: igitur diuitię nõ ſunt bonæ.

Scdm qd ad ſimplr | *dictũ ſcdm quid.*

De fallacia petitionis principij. Ca.xij. MAG.

I contingat in ſyllogiſmo principium petere fallacia fit quam tertio loco inter fallacias extra dictionẽ ęnumerauimus. Hoc autem contingit quinquies. Primo cũ petitur definitũ in definitione. ut animal rationale currit: igitur homo currit. Secundo cum petitur particulare in uniuerſali. ut nullus hõ currit: igit petrus nõ currit. Tertio cũ petitur uniuerſale in particularibus, ut petrus currit pla/

Petitio principij

to currit:& ſic de alijs:igitur omnis homo currit. Quarto cū petitur coniunctū in diuiſis aut ecōtrario. ut medicina eſt diſciplina ſani: medicina ē diſciplina ęgri: igit̃ medicina eſt diſciplina ſani & ęgri. Quinto cū unū relatiuū petitur in alio. ut petrꝰ eſt pater platonis: quia plato eſt filius petri. Si igitur in dictis argumētationibꝫ antecedens ſit ęque ignotum: ut conſequēs ſit fallacia petitionis principij. Poſt quā ęnūerauimus fallaciam conſequentis.

De Fallacia conſequentis. Capitulum. xiij. MAG.

Primus modus

Fit autē fallacia conſeqūētis: cū credimus conſequentiā cōuerti: q̄ nō cōuertit. Et hoc quidē trifarie accidit. Primo: cū arguit̃ a deſtructione antecedentis ad deſtructionē conſequētis. ut ſi homo eſt: aīal eſt: ſed hō nō eſt: igit̃ aīal nō eſt. Similit̃ cū arguit̃ ab inferiori ad ſuperiꝰ cū diſtributione ſupioris. ut oīs homo currit: igitur omne aīal currit. Omnis hō eſt rationalis: igitur oē aīal eſt rationale.

Secūdus

Scdo fit ab inſufficiēte inductione ſingulariū: ut petrꝰ eſt aīal: & econuerſo. Plato eſt aīal: & ecōuerſo. & ſic de alijs: igitur oīs homo eſt aīal & econuerſo. Ibi em̄ ſingularia huius quod ſequit̃: Omne aīal eſt homo nō ſunt ſufficienter inducta.

Tertius

Tertio fit cū arguit̃ a cōiter accidentibus quę ſe aliquando conſequuntur & aliqñ non. ut hic eſt comptus: igitur hic eſt adulter & econuerſo.

De Fallacia ſecundum non cauſam ut cauſam: Capitulum. decimumquartum. MAG.

De fallacia ſcdm non cauſam ut cauſam diximus de poteſtate ſyllogiſmorum. Tranſeamus igitur ad ſequentem.

De Fallacia ſecundum plures interrogationes ut unam. Capitulum. xv. MAG.

Interrogatio plures.

Fallacia quę ſeqtur eſt q̄ fit ſcdm plures interrogationes ut unā. Eſt autē interrogatio plures in q̄ plura p̄dicantur de pluribus aut plura de uno: aut unū de pluribus. Ad quā ſi datur una reſponſio/ cauſatur deceptio. ut ſi queritur. eſt ne hic & hic hō? demonſtrando petrum & aſinū. Si dicas eſt: igitur aſinus eſt homo. Si dicis nō: igitur petrus nō eſt homo. Reſpondendum eſt ergo: unus eſt homo: & alter nō. Similiter poteſt hoc fieri in plurali numero. ut ſunt ne hęc bona? demonſtrando unum bonum & aliud malum.

De Fallacia ignorantię elenchi. Ca. xvi. DIS.

Elenchus

Elenchus quid eſt? MAG. Eſt ſyllogiſmus contradictionis (id eſt cōcludens contradictoriā ꝓpoſitionis negatę a reſpondente) unius & eiuſdē: non noīs tm̄: nec rei tm̄: ſed nominis & rei ſimul: non ſynonimi: ſed eiuſdem: & ex his q̄ data ſunt de neceſſitate nō cōnumerato eo q̄d erat in principio: ad idē ſcdm idē: ſimiliter & in eodē tpe. In hac defınitione q̄dam ponuntur ratione ſyllogiſmi. ut

particulę omnes p̃ter quattuor ultimę q̃ ponuntur ratione contradi/
ctionis; contra quas/ſi peccauerit argumentũ/ fit fallacia ignorantiæ
elenchi. Unde primo fit contra hanc particulã ad idẽ. ut duo ſunt du Primus
plum ad unum: & nõ ſunt duplum ad tria: igitur duo ſunt duplum & modus
non duplum. Secundo fit cõtra hãc particulã ſcd̃m idẽ. ut hoc eſt du
plum illi ſcd̃m altitudinẽ & nõ eſt duplum illi ſcd̃m longitudinẽ: igit̃
hoc eſt duplum & non duplum. Tertio fit contra illã particulã ſimili
ter. ut homo eſt ſpecies: nullus homo eſt ſpecies: igitur idẽ eſt ſpecies
& nõ ſpecies. Homo enĩ nõ ſumitur ſil'iter ubiq̃: qa in prima ſumitur
ſimpliciter: in ſecunda pſonaliter. Quarto fit contra hãc particulam
in eodẽ tp̃e: ut manus mea eſt clauſa in illo inſtanti: & non eſt clauſa
in alio inſtanti: igitur manus mea eſt clauſa: & nõ eſt clauſa. DIS.
Videtur q̃ hęc fallacia ſit eadẽ cum fallacia ſcd̃m quid ad ſimpliciter.
MAG. Non eſt eadem. Nam hic arguitur a duobus ſcd̃m quid ad
unum ſimpliciter. Verũtamen omnes fallacię ad ignorantiam elen/ Oẽs falla
chi poſſunt reduci. Nam in fallacia ęquiuocationis & in fallacia ſcd̃m tię ad hãc
quid ad ſimpliciter: & amphibologię: ſimilit̃ & in alijs fallacijs in di/ reducũtur
ctione: non ſunt dictiones: aut orationes eędem ſcd̃m nomen & rem
In fallacia autem Accidentis non de neceſſitate ſequitur aliud. Simi/
litęr in fallacijs petitionis principij: non cauſę ut cauſę & conſequen
tis. In fallacia autem ſcd̃m plures interrogationes: non eſt unitas p/
poſitionis: quę tamen requiritur ad verum elenchum.

De Solutione paralogiſmoꝝ. Ca. xvij. MAG.

SEd quia parũ eſſet paralogiſmos poſſe conſtruere: niſi & con/
ſtructos & p̃poſitos poſſem⁹ ęnodare. Ob id iam iã in fine hui⁹
de hoc pauca placuit adijcere. In primis autẽ ſciendum para/
logiſmos ſiue fallacias duplices eſſe. Quidam em̃ peccãt in materia Fallacię
quia ſc3 aſſumunt falſum & non p̃bant: & non ſunt p̃prie fallacię: & peccãtes ĩ
ſoluuntur per interemptionẽ unius: aut ambarũ p̃miſſarum. Alij au/ materia
tem ſunt qui peccant in forma: quia ſc3 nõ debite diſponuntur in mo peccãtes
do & figura: & hi ſi ſint fallacię in dictione ſoluuntur p̃ diſtinctionẽ in forma
unius aut ambarũ p̃miſſarũ. Si vero ſint fallaciæ extra dictionẽ: põt
reſpõdens negare conſequentiã: & cauſam defectus oſtendere. Et poſ
ſunt hęc oĩa fieri dupliciter videlicet ſolutione recta: & ſolutione ad
hominẽ. DIS. Quę dicit̃ recta? MAG. Ea quę manifeſtat ſyl/ Solutio
logiſmũ falſum ſcd̃m oẽm modũ ſcd̃m quẽ falſus eſt. Quę aũt hoc recta.
nõ facit: dicit̃ ſolutio ad hoiem. Inter ſyllogiſmos autẽ facilioris ſolu Solutio
tionis ſunt qui peccãt in forma. Et dicuntur orationes acres. Peccãtes ad hoiem
autẽ in materia ſunt acriores. Et ſi p̃miſſę ſint valde p̃babiles ad inferẽ
dũ falſum dicũtur orationes acerrimę: & ad ſoluẽdũ difficiles. DI.
Poteſt ne dari modus q̃ quis cauere poſſit ut de facili nõ paralogiſet Cautelę re
MAG. Poteſt. DIS. Quis? MAG. Cauendũ eſt ne reſponde ſpõdẽtis

Cautelæ te prẹſumas antequã argumentũ perfecte fuerit propoſitũ: & ſi co/
opponen. garis citius reſpondere dicas. admitto hanc ꝑpoſitionem cauſa argu
tis. menti: aut dicas tranſeat. Et cũ te deceptũ videris: dicas te nõ in eo ſed
alio accepiſſe ſenſu. Si vero tu alium decipere volueris: cela quantũ
potes ꝓpoſitum tuũ. Multa quẹras a reſpondẽte: & ſi quando male
dixerit lauda, quãdoq; ad iram prouocabis: fingas te velle ab eo diſ
cere. Et nõ nunquã argumẽtationẽ ad aliam materiã in qua plus ab
undaueris transferre ſtudeas. Has decipiẽdi cautelas accipias: nõ ut
aliquem decipias ſed intelligas quo ab alio te decipere conãre cauen
dum ſit. Sunt & aliĳ ſyllogiſmi: videlicet Tentatiuus quo experimur
Syllogiſ/ de ſcientia reſpondẽtis. Item & Syllogiſmus Falſigraphus, qui pro
mus Ten cedit ex principĳs alicuius ſcientiẹ male intellectis. ut ſi quis arguat.
tatiuus. lineam rectam curuæ ẹqualẽ. Hoc medio. Omnes lineẹ ductẹ a cen
tro ad circũferentiã ſunt ẹquales. Hoc em̃ principiũ nõ intelligitur niſi
de lineis rectis: ſed q̃a pauca vis in his cõſtituit/ ſilentio tranſimus.

Tractatus Octauus de paſſionibus terminorum: quas parua logicalia dicunt. Ca. primũ.

MAG

P Artibus autẽ ꝓpoſitionis quæ ſunt ſubiectum & p̃dicatũ varie
accidunt paſſiões varietatẽ & falſitatem earundẽ: ſimiliter &
argumẽtationũ cõſequẽtias variantes. Quã ob cauſam nõ
ab re viſum eſt de his pauca iamiã in calce logices adiũgere. DIS.
Optime facis, ſed dic quẹſo quẹ ſint hẹ paſſiões? MAG. Sũt Sup
poſitio. ampliatio. reſtrictio. appellatio. diſtributio & expoſitio. de q
bus logici multi diuerſa ſcripſerunt: e quibus pro epitomatis comple
mento perpauca ẹnumerabo ordine iam præmiſſo.

De Suppoſitione. Capitulum ſecundum.

DIS

ſuppoſitõ Q Vid eſt Suppoſitio? MAG. Eſt acceptio termini pro aliquo
ſignifica/ non tamẽ ut ſignificatio. Suppoſitio em̃ eſt paſſio termini iã
tio. ad ſignificandũ impoſiti. Significatio autẽ eſt paſſio vocis per
ſe conſideratẹ. DIS. Qui termini ſupponũt? MAG. Oẽs termi
ni kategorematici (id eſt per ſe ſignificatiui) ut hõ aſinus album ni/
grũ &c. Adiectiua tamẽ ad hoc dicunť copulare: q̃m accipiunť ꝓ ſig
nificato ſuo nõ ſimpliciter: ſed copulãdo ipſuʒ alteri: ſcʒ huic cui inhẹ
ſupoſitõ ret. Suppoſitionẽ prima diuiſiõe trifarie partimur. videlicet in Syno
Synodo/ dochicã. ut fer fontẽ (id eſt partẽ fontis) Anthonomaticã. ut ꝓphe/ antho
chica. ta dicit (id eſt Dauid) & Metaphoricã. ut Hieruſalẽ quẹ occidis ꝓphe nõati
tas &c. Et rurſus quẹlibet harũ duplex eſt ſcilicet diſcreta & cõmunis metap
diſcreta. DIS. Diſcreta quẹ eſt? MAG. eſt acceptio termini ſingularis ꝓ rica
cõmunis. aliquo. ut petrus ſcribit. DIS. Cõmunis quẹ eſt? MAG. eſt ac/
ceptio termini uniuerſal' ꝓ aliquo. ut homo. Et hẹc rurſus duplex eſt
ſcilicet Naturalis & Accidentalis. DIS. Naturalis quẹ eſt? MA.
naturalis. eſt acceptio termini pro omnibus his a quibus natus eſt participari.

ut cũ dico.homo eſt animal.homo accipit pro homĩbus p̃ſentib⁹ p̃/
teritis & futuris. DIS.Accidẽtalis quę eſt? MAG.Eſt acceptio — *accidẽtal'*
termini pro his pro quibus exigit adiunctũ.ut homo albus.ibi acci
pitur homo tm̃ pro homĩbus albis.Et rurſus duplex eſt:ſcilicet ſim
plex & perſonalis. DIS.Suppoſitio ſimplex quę eſt? MAG.eſt
acceptio termini uniuerſalis pro natura uniuerſali.ut homo eſt ſpeci/
es.ibi homo accipitur pro natura humana in cõmuni.Oĩs homo eſt
animal.ibi anĩal ſupponit ſimpliciter:ſimiliter hominẽ.dicendo.oẽ
animal p̃ter hominẽ eſt irrationale. DIS.Perſonalis q̃ eſt? MA
Eſt acceptio termini cõmunis pro ſuis inferioribus.Et hęc rurſus du — *pſonalis*
plex eſt ſcilicet determinata & confuſa. DIS.Determinata q̃ eſt?
MAG.eſt acceptio termini cõmunis pro aliq̃ ſuppoſito.& tali ſup — *detĩmiata*
poſitione ſupponit ſubiectũ propoſitionis indefinitę & particularis.
ut homo eſt animal.quidam aſinus currit. DIS.Cõfuſa quę eſt?
MAG.Eſt acceptio termini cõmunis pro omnibus ſuis inferiori/ — *Confuſa.*
bus.Et hæc rurſus duplex eſt:confuſa ſcilicet diſtributiua & confuſa
tantum. DIS.Confuſa diſtributiua quę eſt? MAG.eſt acceptio — *Diſtribu*
termini cõmunis pro omnibus ſuis inferioribus:& ſub eo valet deſcẽ — *tiua*
ſus copulatiuus.ut omnis homo currit.Ibi homo ſupponit confuſe
diſtributiue:& taliter deſcendit.igitur petrus currit & plato currit &c
de aliȷs. DIS.Confuſa tantũ quę eſt? MAG.Eſt acceptio termi — *Confuſa*
ni cõmunis pro natura ut habet eſſe in ſuis ſuperioribus:non tamen — *tantum*
valet deſcenſus copulatiuus.ut piper.dicendo hic & Romę venditur
piper.& animal.dicendo.omnis homo eſt animal.

De Suppoſitione relatiuorum. Ca.iiȷ. MAG.

Abent tamẽ termini relatiui ſpecialẽ ſupponẽdi modũ ſꝫm di
uerſitatẽ earundẽ.nã quędã ſunt relatiua ſubſtantię & quędã
relatiua accidentis. DIS.Relatiua ſubſtãtię q̃ ſunt? MA. — *Relatiua*
quę referũt rem p modũ ſubſtantię(eſt em̃ relatiuũ ante latę rei recor — *ſubſtãtię.*
datiuũ)& hęc ſunt duplicia.Quędã em̃ ſunt relatiua identitatis:q̃dã — *Relatiuũ.*
diuerſitatis. DIS.Relatiua ſubſtãtię identitatis q̃ ſunt? MAG.q̃ — *identitatis*
referũt eandẽ rẽ in nũero:ut petrus ſcribit & ideꝫ diſputat.Et hęc rur/
ſus ſunt duplicia:vicꝫ reciproca & nõ reciproca.Reciproca ſunt q̃ re/ — *Reciꝓca*
ferunt rẽ agentẽ per modũ patiẽtis.ut petrus ꝑcutit ſe.Et hęc relati/
ua ſupponũt pro eadẽ re in numero cũ ſuis antecedẽtib⁹.& loco eoꝝ
licet ponere antecedẽtia. Nõ reciproca aũt dicimus q̃ referũt eandeꝫ — *nõ reciꝓ/*
rẽ in numero:& pro eadẽ ſupponũt.ut petrus legit & idem loqtur.pe — *ca*
trus currit & ille mouet.Patet igĩ oĩa relatiua ſubſtãtię idẽtitatis ſup
ponere pro eadẽ re in numero cũ ſuis ancedentib⁹.Relatiuũ ṽo ſub/ — *diuerſita/*
ſtantię diuerſitatis eſt q̊d refert eandẽ rem in nũero cũ ſuo ãnceden/ — *tis*
te:& ſupponit pro alia.ut petrus ſcribit & alius loqtur. DIS.Rela
tiuũ accidẽtis q̊d eſt? MAG.quod refert rẽ per modũ denominatio

tis: ut qualis eſt petrus talis eſt & plato. Et eſt duplex ſcilicet identita/tis & diuerſitatis. Relatiuū accidentis identitatis dicimus/ quod refert eandem qualitatē vel quantitatē in ſpecie pro qua ſupponit. ut petr⁹ eſt albus & talis eſt plato. Petrus eſt bipedalis & tantus eſt plato. Relatiuū autē accidentis diuerſitatis: & ſi referat eandē quaalitatē vel quātitatem in ſpecie: pro alia tamē in ſpecie ſupponit. ut Petrus eſt albus & alterius modi eſt plato. Petrus eſt q̄titatis tripedalis: & alteri⁹ eſt plato. Hacten⁹ de ſuppoſitōib⁹ terioꝝ Nūc de ampliatōe tractādū eſt

De Ampliationibus. Capitulū quartū. DIS.

ampliatō

Quid eſt ampliatio? MAG. eſt extēſio termini a minore ſup/poſitione ad maiorē. ut homo eſt. ibi homo ſtat tantum pro pſentibus. Sed dicendo homo fuit. homo ſtat pro p̄ſentibus & p̄teritis. Non tamē intelligendū eſt ꝙ terminus poſſit ampliari. ut ſtet pro pluribus q̄ in ſuppoſitione naturali: quia (ut dictum eſt) in tali ſtat ꝑ omnibus a quibus natus eſt participari. Vnde patet ampliationē eſſe minorē reſtrictionē: minus eīn reſtringitur terminus ꝑ ſe poſitus vel in naturali ſuppoſitōe q̄ reſtringat in ꝓpoſitione qua ampliari dicit. Amplius ſciendū: termīos ſequētes ſcꝫ poſterius prius poſſibile impoſſibile cōtingens neceſſario. Similiter & ꝟbalia in bilis vel bile. aut tiuus terminata: terminū non ampliare ſed ꝑmittere ipm naturaliter ſtare. Quod qdem pluribꝰ firmari poſſet rationibus: quas breuitatis cauſa libuit ſilentio tranſire.

ampliatō eſt minor reſtrictio.

De Reſtrictione Capitulum quintum DIS

Reſtrictio

Quid eſt reſtrictio? MA. eſt coartatio termini a ſuppoſitiōe maiore ad minorē. ut dicēdo homo. homo ſupponit & ſtat ꝑ omnibus hominib⁹. ſed dicēdo homo eſt. homo ſtat tm̄ pro p̄ntibus. Simil'r homo albus: ſtat tantū ꝑ albis. Vnde qñcunq; ter/minus ſtat ꝑ paucioribus q̄ ſi ſtaret naturaliter dicitur reſtringi. Et fit hoc ꝑ nomina: & (ut in plurimū) adiectiua. Adiectiuū enim reſtringit ſubſtantiuū ad ſtandū ſecum in eodem genere: & pro his qbus ſignificatū adiectiui inhēret. Et hoc quidem verū eſt: ſi adiectiuū ponatur cū ſuo ſubſtantiuo ex eadē parte ſubiecti aut p̄dicati. Nihil em̄ poſitū a parte p̄dicati reſtrīgere poteſt ſubiectū: quo ad principale ſignifica/tū. ut dicēdo homo eſt albus: homo reſtringit per albus nō pro albis ſed pro maſculis. Fit ſimiliter reſtrictio per verba & participia: quoni/am verbum aut participiū preſentis temporis reſtringit pro p̄ntibus Sed participiū vel verbum preteriti temporis reſtringit terminū īmediate p̄cedentem & ſequentem pro p̄ſentibus & preteritis. Participiū autem vel verbum futuri temporis reſtringit terminū īmediate precedentem & ſequentē pro preſentibus vel futuris. Exempla ſunt homo eſt aſinus: homo fuit aſinus homo erit aſinus. Item fit ſimiliter quandoq; reſtrictio ab uſu. ut nihil eſt in cantro: intelligitur nihil ſolidum: licet ibi ſit aer &c. Sequitur de appellatione.

ꝑ nomen

ꝑ verbū ꝑ partici: pium

ab uſu

De Appellatione. Capitulum ſextum DIS

q Vid eſt appellatio? MAG. Eſt acceptio termini pro re ex/ appellatiõ
iſtente. ut homo currit ibi homo appellat hominẽ exiſtentẽ.
Verba autẽ quæ ſignificant actus animi interiores termino ſe
quenti dant appellare formã & rationẽ. ut cognoſco venientẽ: id eſt
cognoſco eũ qui venit/ ſub ea ratione qa venit. verũtñ ſcripturæ ſacræ
hũc abhorrent rigorẽ. unde Auguſtin⁹. Indignũ vehemẽter exiſtimo
ut verba celeſtis oraculi reſtringã ſub regulis Donati. a fortiore per
regulas inanes logicę quę ſimiliter a beato Hieronymo rejciũtur. 37.
di. c. nõ vobis. Et. c. omne dicitur: nõ in dialectica placuit deo patri
filio &. ſſ. regnũ eñ dei in ſimplicitate fidei eſt: nõ in cõtentione ſer/
monis. de his dicit: qui omnem vim diſputationũ ſuarꝫ in dialectica
ponũt. Ea ꝓpter malui ad pſens aliorꝫ dicta de paſſionib⁹ huiuſmõi
dialecticis: ſuccinctim pcurrere ꝙ vel de ꝓprio aliquid noui cudere:
vel neotericorum profuſa cõmentaria imitari. beatus etiã Grogori⁹
libro. xxvi. moraliũ ait. non debet intentio verbis deſeruire ſed ver/
ba intentioni. xxij. q. v. c. humane. Et idem doctor in ſ;mone quodã
dicit. plerumqꝫ dum proprietas verborꝫ attenditur/ ſenſus veritatis a
mittitur. Diuus quoqꝫ Hieronymus ſup epi. ad Galatas. Euangeliu;
inquit nõ eſt in verbis ſcripturarꝫ ſed in ſenſu: nõ in ſupficie ſed in me
dulla. nõ in ſermonũ folijs/ ſed in radice rationis. Sanctus quoqꝫ Hi
larius li. iiij. de trinitate. Intelligentia ait dictorꝫ ex cauſis eſt aſſumen
da dicendi. quia nõ ſermoni res ſed rei eſt ſermo ſubiectus. Talib⁹ fi
li chariſſime ſanctorꝫ ſentẽtijs obuiare poteris iſtis neotericis logicis q
phĩam omnẽ naturalẽ & moralẽ poſtponẽtes/ priſcorꝫ patrũ & ec/
cleſiaſticorꝫ doctorũ grauiſſimas ſentẽtias autſulſe inuertere: aut pe/
nitus nõ verentur negare ſi ipſas regulis ſuis dialecticis nequerint co
aptare. de qbus canõica ſanctio ait. nõne vobis videt in vanitate ſen
ſus & obſcuritate mẽtis ingredi/ q diebus ac noctibus in dialectica ar
te torquet. xxxvij. di. c. nõne. & eadẽ di. p Vrbanũ papã dicit. Omnẽ
vim inuentorꝫ ſuorꝫ in dialectica diſputantes ponũt heretici: q phõrꝫ
ſentẽtia definit non aſtruẽdi vim habere ſed ſtudiũ deſtruẽdi: ſ; non
in dialectica placuit deo patri &c. ut ſupra. Reliqua tranſimus.

De Diſtributione. Capitulum ſeptimũ. DIS.

q Vid eſt diſtributio? MAG. eſt mľtiplicatio acceptionis ter/ diſtributio.
mini ɔmunis ꝓ ſuis inferiorib⁹ p ſignũ diſtributiuũ facta. Sig
na aũt diſtributiua ſunt duplicia. vic; ſubę & accidẽtis. Subſtã/
tie ſunt q̃ diſtribuũt ꝓ rebus hñtib⁹ ſe p modũ ſubę. & hęc ſunt ruſus
mľtiplicia. q̃da; eñ diſtribuũt ꝓ omnibus ptibus ſubiectiuis. q̃da; p
duob⁹ tm̃. q̃da; v̇o ꝓ ptib⁹ integralib⁹. DIS. q ſunt q̃ diſtribuũt ꝓ
ptib⁹ ſubiectiuis oĩbus? MA. ſunt omnis/ nullus/ qlibet/ q̊dlibet
quælibet/ nihil/ nemo & ſimilia. Simľr differt; aliud ab. non idem &c.

Et dicũtur hęc ſigna uniuerſalia: nõ quia ſignificent uniuerſale: ſed qm̄
uniuerſaliter ſignificãt: quia diſtribuũt terminũ ꝓ omnibꝰ ſuis inferio
ribus: & tñ differẽter: qa ſigna negatiua diſtribuũt terminũ mediate vł
ĩmediate ſequentẽ. ut nullus hõ eſt aſinus: ibi diſtribuit hõ & aſinus
Sed affirmatiua tm̄ diſtribuũt terminũ immediate ſequentem. ut oĩs
homo eſt aĩal: ibi tm̄ diſtribuit homo. Animauertendũ tñ de hoc ſi/
omis qñ gno omnis. Nam qñq; accipit & collectiue & diſtributiue in nume/
exigat tria ro ſcꝫ plurali. Exempla ſunt: omnes apl'i dei ſunt duodecim. Ibi acci/
appellata pitur collectiue: valet em̄ oẽs apl'i ſimul collecti ſunt duodecim. Sed
dicendo. oẽs hoĩes currũt. ibi accipit diſtributiue. DIS. Quid ſi tm̄
duo homines currerent: dicere ne liceret omnes homines currunt?
MAG. Si nõ eſſent plures hoĩes/ dicere quidẽ licert: oẽs e ſicut dici
mus oĩs fęnix. oĩs ſol. Si autẽ plures ſint: etiã nõ currẽtes oẽs nõ dici
mus: ſed ambo vel uterq;: nec hoc te lateat. Nihil & nemo ĩcludere ter
minos ſui diſtributionis: ut nihil. i. nulla res nemo. i. nullus homo: vł
nullum ens quod eſt homo &c.. DIS. Quę ſunt ſigna diſtributi
Vter ua duoꝝ? MAG. Vter & neuter: uterq;: neuterq;: neutraq;: utraq;
Neuter utrumq;: hæc enĩ diſtribuũt ꝓ duobꝰ demõſtratis. ut neuter hoꝝ cur/
Negatio. rit. DIS. Quid de negatione? MAG. Negatio principaliter ne/
gat: & ex conſequenti diſtribuit. quia ſcꝫ negat oĩa facit ſtare pro om
nibus negatiue.. DIS. Quę ſunt diſtributiua ꝓ partibus integra
Totus libus? MAG. Hoc ſignũ totus quod quidẽ dupliciter accipitur: vi
delicet kategorematice: tunc valet totus. i. habens partes. ut totum
quod eſt in mũdo eſt in oculo meo. i. ens habens partes q̊d eſt in mũ
do &c. Alio modo accipitur ſynkategorematice.. & tunc valet totꝰ. i.
quęlibet pars. Includit enĩ terminũ ſuę diſtributionis ſcꝫ pars. unde
dicendo totꝰ petrus: ibi petrus nõ diſtribuit: ſed pars. DIS. Quę
diſtributi ſunt diſtributiua accidẽtis? MAG. Quę diſtribuunt ꝓ re habẽte ſe
ua accñtis per modũ accidẽtis. Et ſunt duplicia. Quędã enĩ diſtribuũt ꝓ quali
tatibus: quędã vero ꝓ q̃titatibus. DIS. Quę diſtribuũt ꝓ q̃litati/
q̃lelibet bus? MAG. Hoc ſignũ qualelibet: cuiꝰ particulare eſt aliq̃libet. va
let em̄ q̃lelibet. i. ens habẽs oẽm ſpẽm qualitatis. DIS. Quę ſunt
quantuſ/ diſtributiua q̃titatis? MAG. Hæc quãtuſcũq; q̊d diſtribuit ꝓ q̃ti/
cunq; tate cõtinua: & q̊tuſcũq;/ quod diſtribuit ꝓ q̃titate diſcreta. Preter hęc
totuſcũq; eſt hoc ſignũ infinitũ. Quod qdẽ accipit multiplicit. Primo negati
infinitũ ue: ꝓ ente q̊d finiri nõ põt: qa nõ habet aptitudinẽ finiẽdi. ut vox eſt ĩ
infinitũ inuiſibilis: quia videri nõ põt. Scd̄o accipit ꝓ eo q̊d nõdum
eſt ꝑtranſitũ põt tñ petranſiri. ut ager nõdum dimenſus. Tertio acci/
pitur ꝓ illo cuius q̃titas ſemper creſcit ꝑ appoſitionem: ut numerus.
Quarto pro eo cuius quantitas nunq̃ deſinit diuiſionẽ: ut linea vel
ſuperficies. Quinto accipitur pro eo cuius q̃titas ſemper creſcit ap/
poſitione: & nunq̃ deſinit diuiſione. ut tempus. Ex his tribus ulti/
mis modis poteſt accipi: aut ſimpliciter: aut quo ad nos. Et valet infi/

nitum id eſt quolibet plura. Hæc de diſtributionibus, iam ultimo p̄curramus propoſitiones exponibiles.

De Exponibilibus. Capitulum octauum. DIS.

Vam propoſitionem exponibilem cenſes? MAG. Eã quę
q habet ſenſum obſcurum/propter aliquod ſynkategorema in ꝓpoſitio
ea poſitum. Synkategorematum vero huiuſcemodi quędam expõibil.
ſunt excluſiua. ut tantũ ſolum dumtaxat &c. Quædam exceptiua. ut præter/præterq̃/niſi &c. Quædam reduplicatiua. ut in quantũ/eo ꝙ/ſecundũ ꝙ/&c. Item ſunt: Incipit & deſinit infinitũ: comparatiui & ſuperlatiui: differt: aliud ab: tot⁹ & qualelibet. &c. De quibus eodem obſeruato ordine pauca in calce logices adijciemus.

De Excluſiuis. Capitulum nonum. MAG.

Xcluſiua in qua nulla ponitur negatio: exponitur per duas excluſiua
e exponentes: coniunctas per coniunctionẽ copluatiuam: qua affirmati.
rum prima eſt pręiacẽs propoſitionis exponibilis (id eſt propoſitio quæ remanet depoſito ſigno excluſiuo) Secunda eſt negatiua in qua negatur prædicatum ab omnibus alijs a ſubiecto. ut tantũ homo currit, exponitur ſic homo currit: & nil aliud ab homine currit
Excluſiua autem in qua ponitur negatio: Siquidem negatio ponitur excluſiua
ante ſignum excluſiuum exponitur per unam diſiunctiuam de parti negatiua;
bus contradicẽtibus prioribus. ut Non tantũ homo currit. exponitur ſic. nullus homo currit vel aliquid ab homine currit. Si autem negatio ponatur poſt ſignũ: exponitur per duas ꝓpoſitiones coniunctas per coniunctionẽ copulatiuã: quarũ prima eſt pręiacens negatiua. Secunda eſt affirmatiua in qua prædicatũ affirmat̃ de quolibet alio a ſubiecto. ut tantum accidens non eſt ſubſtantia. exponitur. Accidens nõ eſt ſubſtantia: & omne aliud ab accidẽte eſt ſubſtantia. Et hæc vera ſunt/cum ꝓpoſitio excluſiua exponitur gratia alietatis. Nã ſi in ea ponatur dictio importans numerũ: exponenda erit gratia pluralitatis: per omnia ut dictũ eſt. dempto ꝙ in ſecunda exponente ponitur plures vel eius condeclineũ. ut iſta Tantũ duodecim ſunt apoſtoli dei: exponitur duodecim ſunt apoſtoli dei: & non plures quã duodecim ſunt apoſtoli dei.

De Exceptiuis. Capitulum decimum. DIS.

Vomodo exponũtur exceptiuę? MAG. Exceptiua affir/ Exceptiua
q matiua exponitur copulatiue: p tres exponẽtes: quarꝫ prima affirmat p̃dicatũ de ſubiecto ſumptũ cum aliud ab. Secunda affirmat p̃dicatũ de termino excepto. Tertia negat p̃dicatũ de termino excepto. ut hęc Omne animal pręter hominẽ eſt irrationale ſic exponitur. Omne animal aliud ab homine eſt irrationale: & homo eſt animal & homo nõ eſt irrationalis. Negatiua vero exponitur copulatiue per tres exponentes: quarꝫ prima negat prędicatũ de ſubiecto

ſumpto cum aliud ab. Secunda affirmat ſubiectū de termino excep/to. Tertia affirmat prędicatū uniuerſaliter de termino excepto. ut hęc nullum animal pręter hominē eſt riſibile. Sic exponit̄ Nullū animal aliud ab homine eſt riſibile: & homo eſt animal: & omnis homo eſt riſibilis. Cōtradictorię harꝫ exponuntur ꝑ exponentes cōtradictorias Hoc tamē animaduertendū/ſigna exceptiua nō poſſe poni niſi in propoſitione uniuerſali in qua terminū cōmunē ſuper quē īmediate ca/dunt/ſi impedita nō fuerint faciūt ſupponere ſimpliciter. ut in dictis propoſitionibus: hominem ſupponit ſimpliciter.

De Reduplicatiuis. Capitulum. xi. DIS.

reduplicatiua.

q Vomodo exponuntur reduplicatiuę? MAG. Reduplicatiua affirmatiua exponitur ꝑ quattuor exponētes copulatiue quarꝫ prima affirmat p̄dicatum principale de ſubiecto. Secūda affirmat reduplicatū de ſubiecto. Tertia affirmat prędicatū principale de reduplicato. Quarta eſt una cauſalis in cuius ante ponitur dictio ſuper quā cadit reduplicatio: cū aliquo tranſcendente: & in conſequente p̄dicatū principale affirmat̄ de relatiuo illius tranſcendentis. ut hæc. homo inquantū rationalis eſt riſibilis ſic exponitur. homo eſt riſibilis & homo eſt rationalis: & omne rationale eſt riſibile & ſi aliquid eſt rationale ipm̄ eſt riſibile. Negatiua autē exponitur ꝑ quattuor exponētes copulatiue quarꝫ prima negat p̄dicatū de ſubiecto: Secunda affirmat reduplicatū de ſubiecto. Tertia negat uniuerſaliter prędicatū de reduplicato. Quarta eſt una cauſalis in cuius ante ponitur reduplicatio cū aliquo tranſcēdēte: & in cōſequente negatur p̄dicatū de relatiuo illius tranſcendētis. ut iſta nullus homo inquantū rationalis eſt rudibilis. ſic exponitur. nullus homo eſt rudibilis: & omnis homo eſt rationalis & nullū rationale eſt rudibile: & ſi aliquod rationale ipm̄ non eſt rudibile. Cōtradictorię harꝫ exponūtur ꝑ exponentes cōtradicētes. uerūtamē hæc ſigna nō ſemper accipiuntur reduplicatiue ſed quādoqꝫ ſpecificatiue. Accipiunt̄ quidem reduplicatiue: qn̄ denotant illud ſuper quod cadunt eſſe p̄ciſam cauſam quare p̄dicatū inſit ſubiecto. ut in exemplis dictis. Specificatiue vero accipiunt̄ quādo denotāt id ſuper quod cadunt nō repugnare quin & ſub ea ratiōe p̄dicatum inſit ſubiecto. ut homo inquantū albus currit. Modus aūt exponendi datus intelligitur cum ſignum accipitur reduplicatiue.

De Incipit & deſinit Capitulum. xij. DIS.

Incipit.

q Vomodo exponunt̄ ꝓpoſitiōes de deſinit & incipit? MAG Si incipit/ponatur cū dictione ſignificāte rem cuius eſſe ſimul acquiritur: exponitur copulatiue ꝑ duas exponētes: quarꝫ prima eſt affirmatiua de p̄ſenti/ſecūda negatiua de p̄terito. ut homo incipit eſſe. exponitur: hoc nunc eſt: & homo īmediate ante hoc non fuit. Si autem ponatur cum dictione ſignificante rem cuius eſſe ſucceſſiue

acquiritur: exponitur copulatiue per duas exponentes: quaꝝ prima
eſt negatiua de pręſenti: ſecunda affirmatiua de p̃terito: ut homo inci
pit eſſe albus. exponit̃: homo nunc non eſt albus: & homo ĩmediate Deſinit
poſt hoc erit albus. Similiter ſi deſinit/ponatur cũ dictione ſignifican
te rem cuius eſſe ſimul acquiritur. exponitur copulatiue: cuius prima
pars eſt affirmatiua de præſenti: ſecũda negatiua de futuro. ut homo
deſinit eſſe. exponitur. homo nunc eſt & homo ĩmediate poſt hoc nõ
erit. Si autem ponatur cum dictione ſignificante rem cuius eſſe ſucceſ
ſiue acquiritur: exponitur copulatiue per duas exponentes: quarum
prima eſt negatiua de præſenti: ſecũda affirmatiua de pręterito. ut ho
mo deſinit eſſe albus. exponiur. homo nunc non eſt albus: & homo ĩ
mediate ante hoc fuit albus. Contradictoriæ exponuntur per oppo
nentes contradicentes prioribus.

De Infinito. Capitulum. tredecimum. DIS.

q Vomodo exponuntur propoſitiones de Infinito? MAG
Infiniti acceptiones in ſuperioribus audiſti. Si igitur infinitũ Infinitũ
ſynkategorematice captum ponatur in propoſitione tunc ex
ponenda eſt copulatiue per duas exponẽtes: quaꝝ prima affirmat p̃
dicatum de ſubiecto ſumpto ſub aliqua quantitate. & ſecunda negat
tale prædicatum ineſſe tali ſubiecto ſub determinata quãtitate. ut iſta
infiniti homines currunt. exponitur. aliqui homines currũt & non tot
quin plures duobus vel tribus. & ſic de alijs. vel ſic. aliq homines cur
runt: & non quibuſlibet plures currunt. Si autẽ infinitũ accipitur ka
tegorematice: tunc prima propoſitio affirmat quantitatẽ de ſubiecto:
ſecunda negat terminũ illius quantitatis. ut hæc linea eſt infinita. ex/
ponitur. linea eſt quanta: & linea non habet terminũ ſuæ quantitatis.
Et hoc corpus infinitum eſt album. exponitur. aliquod corpus quã
tum eſt album: & id corpus non habet terminũ ſuæ quantitatis. Nec
te lateat infinitum ſynkategorematice ſumptum confundere termi/
num imediate ſequentem immobilirer; quia facit ipſum ſtare confuſe
tantum.

De Comparatiuis & Superlatiuis. Ca. xiiij. DIS.

q Vomodo exponitur propoſitio in qua ponitur cõparatiuus? De cõpa
MAG. Si capiatur proprie & comparatiue/tunc exponitur ratiuo
copulatiue per tres exponẽtes; quaꝝ prima affirmat poſitiuũ
de re excedente: ſecunda affirmat eundẽ de re exceſſa: tertia affirmat
exeeſſum de excedente cum aduerbio magis. ut petrus eſt fortior io/
anne. exponitur. petrus eſt fortis & ioãnes eſt fortis: & petrus eſt ma
gis fortis q̃ ioãnes: vel ioannes nõ eſt adeo fortis ut petrus. Si autẽ
comparatiuus accipitur improprie. ut deus eſt ſanctior dyabolo ſic
exponit̃. deus eſt ſanctus & dyabolus nõ eſt ſanctus. DIS. Quõ

De ſuperlatiuo.

exponitur propoſitio in qua ponitur ſuperlatiuus? MAG. Superlatiuus quandoq; accipitur comparatiue. ut ſanctiſſimus id eſt valde ſanctus. Quandoq; ſuplatiue & improprie. cũ ſcilicet res comparatę ſunt diuerſarũ naturarũ. ut leo eſt fortiſſimus lyncum. Quandoq; vero accipitur ꝓprie cum res compatę ſunt eiuſdẽ naturę & tunc ſi accipitur affirmatiue: exponitur ꝓpoſitio per tres exponentes copulatiue: quarũ prima affirmat poſitiuum de re excedente. Secunda affirmat eundem de re exceſſa. Tertia affirmat exceſſum de re excedente per reſpectũ ad rem exceſſam uniuerſaliter captam. Si autẽ ſuplatiuꝰ tenetur negatiue: tunc tertia exponens eſt negatiua. Exemplũ primi Roſa eſt pulcherrimus florum exponitur. Roſa eſt pulchra: & omnis flos eſt pulcher: & roſa omni flore eſt pulchrior vel magis pulchra. Exemplũ ſecundi. Subſtantia eſt genus generaliſſimũ: exponit̃ ſubſtantia eſt generalis: & alia genera ſunt generalia: & nullum eſt generalius ſubſtantia (poſſunt tamẽ eſſe ęque generalia) &c. Cõtradictorię exponuntur diſiunctiue ꝑ exponentes cõtradicẽtes. Habet autem ſuperlatiuus proprie acceptus vim diſtribuẽdi terminũ uniuerſalem ſignificantem rem exceſſam.

De Differt/aliud ab. Capitulum. xv. DIS.

Quomodo exponitur ꝓpoſitio de differt/aliud ab/ non idem &c? MAG. Affirmatiua exponit̃ copulatiue ꝑ tres exponentes: quarũ prima affirmat eſt de eo quod differt. Secunda affirmat eſt de eo a quo differt. Tertia negat illa de ſeinuicem. ut aſinꝰ differt ab homine exponitur aſinus eſt: & homo eſt: & aſinus nõ eſt homo. Negatiua exponitur diſiunctiue per exponentes cõtradicentes ut aſinus non differt ab homine exponitur. aſinus nõ eſt vel homo non eſt vel aſinus eſt homo. Et ſciendum terminũ cõmunem immediate ſequentẽ prædicta ſigna confundi diſtributiue. Nec ſigna ꝑticularia hanc diſtributionẽ impediunt. ut aſinus differt ab aliquo homine. valet ab omni homine differt aſinus. De toto qualelibet: & aliis dictum eſt in ſuperioribus. Iam logices finem attigimus. Nunc ꝓ complemento triuij Rhetoricam luſtrabimus.

TYPVS IN RHETORICAM

Libri Tertij tractatus Primus De partibus Orationis.

Am deo auſpice & grammatices & logices principia non mo
i do ſuccinctim/ verũetiã miro fecunditatis ordine explanaſti:
quibꝫ animi cõcept⁹: nõ barbaris ſed latinis potius orationibꝫ
exprimere earundẽq; ỽitates ac falſitates/ multifarijs ratiocinationi
bus dilucidare poſſum argutiſſime. Attamẽ in hoc ipſo deficere mihi
videre videor: ꝙ nondũ eas: eo ingenio exornandas pernoſco: quo
rerũ/ de quibus ſermo eſt: conditio expoſtulat. MAG. Sane dicis.
Nam hoc alterius negocij: & ad eam liberalem ſcientiã attinet: quã
Rhetoricam in principio noſtrę diſceptationis diximus.

Quid Rhethorica: a q̊ primo tradita. quid Rhetor quid Rhetoris officium: & quot genera cauſarum Capitulum primum. DISCIPVLVS.

rhetorica Vid eſt Rhetorica? MAG. eſt benedicẽdi ſciẽtia in ciuilibus
q queſtionibus: ad pſuadendũ iuſta & bona: in rerum pſonarꝫ
q; negocij cauſa ῥῆσις rhesis em̃ grece/ latine locutionem ſo/
nat. Hęc autẽ ſciẽtia & ornate. & expedite loq dat: uñ & agrecis ῥητο
ρεία a noſtris autẽ Rhetorica dicta eſt: hinc ῥήτωρ: id eſt rhetor hu/
ius ſciẽtię gnarus. DIS. Quis igitur rhetor primus aut hui⁹ artis
inuentor fuit? MAG. hui⁹ certitudinẽ nondũ accepi: Sed hoc ma
nifeſtũ: ipam a Demoſthene grecorꝫ oratore: & a Marco Tullio Ci
cerone latinę eloquẽtię principe miro ingenio excultã: nec ab aliquo
unq; viro docto neglectã: ob innumeros ex ea pullulantes fructus:
de cuius laude verba fundere/ altius ingeniũ: & tractatum requireret
maiorẽ. DIS. Pretermiſſis igitur his. Quid rhetor. & quod offi/
Rhetor cium eius dilucida. MAG. Rhetor quẽ & oratorẽ dicere poſſumus.
Eſt vir bonus dicendi arte peritus. Officiũ eius eſt de his rebus poſſe
apposite dicere: quæ in ciuilibus quæſtionibus ſecundum mores & in
ſtituta patrię cõprobant. Hę autẽ ſunt an turpe aliquid: an laudabile
utile vel honeſtũ: ęquũ vl' iniquũ ſit. Ex quib⁹ rebus tria cauſarꝫ gña
gña cau/ naſcunt. DI. Quæ? MA. Primũ Demõſtratiuũ/ p q̊d orator au/
ſarum. dienti delectationẽ preponit. Secundũ eſt iudiciale in quo orator ſeui
tiam/ aut clementiã iudicis pquirit. Tertiũ eſt deliberatiuũ in quo ora
tor ſpem/ aut reformidationẽ liberãtis ptendit. In quib⁹ & circa quę
maxime oratorẽ obſeruare oportebit: ut proemiet apte: narret aperte:
pugnet acriter: colligat fortiter: ornet excelſe: pnũciet lucide: teneat fixe
Poſtremo doceat: delectet: atq; afficiat. In his em̃ oratoriũ mun⁹ ex/
plet. pmiſſa igit eaũ rerũ diſtributiõe: ad pcepta cauſarꝫ cõia pgam⁹.

Do oratione Demonſtratiua: & a quibus locis con

ſtituenda ſit. Capitulum ſecũndum. DIS.

Ratio igitur Demonſtratiua quibus conſtituit? MAG. De Genus
o monſtratiõis genus: quod ad laudandos claros viros: & im/ dęmõſtra
probos vituperãdos/ſuſcipitur: & in quo magis ꝙ ceteris in tiuum.
virtutũ vitiorũve cognitione oratio verſatur: cõſumitur in narrãdis
exponendiſqꝫ factis & rebus geſtis bonis aut malis. Ea autem tribus
verſantur generibus hoc eſt externis/animi/& corporis. DIS. Bo Bona ex/
na externa quæ ſunt? MAG. Sunt. genus: gloria: & amicitię: qui/ terna
bus fortunæ & facultates annumerant̃. DIS. Bona corporis quæ Corporis
ſunt? MAG. Sunt vires: agilitas: valitudo: pulchritudo &c. Non
enim omnino felix eſt qui ſpecie turpiſſimus eſt; & ſine prole. His in
oratione cõſtitutis: veniendũ eſt ad bona animi. DIS. Q uę ſunt? Animi
MAG. Sũt virtutes morales. ut prudentia: fortitudo: iuſticia: tem/
perantia liberalitas. & cetерę. Item bonę artes cũ philoſophię ꝑtibus.
Maximopere autẽ aduertendũ circa hęc. quoniã teſte beato Grego/
rio. Sepe vitia pro virtutibus ſe ingerũt: & virtutes ſe eſſe mentiunt̃.
ut Audacia ꝑ fortitudine/prodigalitas pro liberalitate: & ſuperſtitio
pro religione. De his aũt in moralib⁹ latius diſſerendũ. Nec omnino
negligendũ quemadmodũ quiſqꝫ generatus: quẽadmodũ ęducatus
quẽadmodũ inſtitutus: moratuſqꝫ fuerit: quib⁹ uſus amicis: & ſi qd
magnũ cui & incredibile acciderit/maxime ſi illud diuinitus accidere
potuerit videri. Tum quod quiſqꝫ ſenſerit: dixerit: geſſerit. hęc em̃ ad
ea quę virtutũ ꝑpoſita ſunt genera: accõmodabunt̃. Neqꝫ vero mors
eorũ quorꝫ vita laudabitur ſilentio p̃teriri debebit. Si modo quid erit
animaduertendũ. aut in ip̃o genere mortis; aut in ipſis rebus quę poſt
mortẽ cõſequunt̃. Et hęc iam expoſita bona confirmari & confutari
poterunt: ſi fortunę quoqꝫ commoda pro affectu mentis in laudem
vel ignominiam trahentur.

De Oratione deliberatiua: & a quibus locis conſtituenda. Capitulum tertium. DIS.

Ratio deliberatiua quibus abſumit̃? MAG. Genus delibera Genus de/
o tionis/aut cõſultatiõis ad utilitatẽ tendit/ad quã oĩa referri de liberatm̃.
bent in conſilio dando. Illa aũt primo ſunt ſuaſori & diſſuaſori
notanda: quid fieri poſſit: & qd neceſſe ſit aut non neceſſe Nã ſi quid
effici nõ poteſt/deliberatio tollit̃: ꝙuis utile ſit. Cũ aũt quærit̃ qd fie
ri poſſit: videndũ eſt etiã ꝙ facile poſſit Nã ꝑ difficilia ꝑinde ſepe ha/
benda ſunt ac ſi effici nõ poſſint. Et cũ de neceſſitate attendem⁹: etiã ſi
quid neceſſariũ nõ videbitur: videndũ tamẽ erit ꝙ ſit illud magnum.
Q uod em̃ ꝑmagnũ eſt pro neceſſario ſepe habet̃. Vtendũ rurſus in
cõſultatiõe an tuto etiã ſit illud aggredi. vis em̃ doluſqꝫ: ſimultat[...]es
nobis animaduertenda ſunt: quibus aduerſus conſilia noſtra facile
aliqñ obuiari p̃ot Et rurſus quia hoc genus ad utilitatẽ tendit quę in

diſcernendis bonis maliſq; verſantur ea diſtinguenda ſunt. DIS.
Bona ne/ Quomodo? MAG. Nam bonoꝝ/quędam neceſſaria ſunt: ut vi
ceſſaria ta: libertas coniuges: germani parentes. Quędã nõ neceſſaria: tñ cõ/
nõ neceſ/ moditati cõiuncta ſunt: ut opes: copię: clientelæ. Quędam honeſtati
ſaria. coniuncta ſunt: ꝓ quibus optimus quiſq; contendit. ut gloria honor
honeſtati nobilitas &c. In his igitur rebus: cum bona ſint facile intellectu eſt quę
cõiuncta eoꝝ contraria. Et ab his ꝑſuaſionis loca & argumẽta formanda ſunt
Et diſſuaſionis ab eoꝝ maxime contrarijs ęlicienda. Et qm̃ non ad ve
Hoĩm ge ritatem: ſed etiã ad opiniones eoꝝ qui audiunt accõmodanda eſt ora
nᵒ duplex tio: hoc primum intelligamus: hominũ eſſe duo genera. Alterum in/
doctum & agreſte quod antefert utilitatem honeſtati. Alterum ex/
politum: quod rebus omnibus dignitatẽ anteponit: & honeſtatẽ uti
litati. Itaq; huic laus: honor: gloria: fides: iuſticia: omniſq; virtus. Al
teri quęſtus: ęmolumentum: fructus voluptas laudanda eſt. Et poſt
hac de efficiendi ratione dicamus: quibus & contra quos: aut quo lo
co aut quibus facultatibus/armoꝝ/ſociorum/pecunię/earũq; rerũ
quę ad rem ꝑficiendam ꝑtinent uti poſſumus: ꝑquirendum eſt. Vter
q; autem ſuaſor & diſſuaſor ad augendum exempla habeãt aut recẽ/
tiora: q̃ notiora ſũt: aut vetera: quę plus auctoritatis habẽt. Maxime
q; in hoc genere prodeſt: ut poſſit utilia & neceſſaria honeſtis: vel hęc il
lis anteferre ad cõmouendos animos. Principia autẽ in his dicẽdis ge
neribus breuia eſſe debebũt. Et in hoc genere a natura rei auditoriſq;
perſona aut a re ipſa narrationem trahemus.

De Oratione iudiciali: & a quibus locis conſtituenda. Capitulum quartum.

DIS.
Genus iu Ratio iudicialis quibus integrat? MAG. Hoc genᵒ inter oĩa
diciale difficillimũ eſt: quoniã iuris ſcientiã/& humanaꝝ rerũ experi/
entiã magnitudine ſua complectitur: contractuſq; quos accu/
ſator & reus late diffuſeq; narrant confirmãt: confutant atq; conclu/
Actor dunt continet. Accuſator autẽ eum ſeruabit ordinẽ: ut ſingula argu/
menta quaſi haſta collata in manu vehementer ꝓponat: concludat
acriter: confirmet tabulis/decretis & teſtimonijs: & iratum efficiat
Reus iudicem. Reo autẽ omnia ſecus facienda. Sumenda eñ ſunt princi/
pia ad beniuolentiã conciliandam: narrationes autẽ amputandę quę
lędunt. Firmamenta ad fidem poſita aut perſe diluenda aut obſcurã
da: aut digreſſionibus obruenda: per orationes autem ad miſericordi
am conferendę. De his autẽ circa confirmationẽ & concluſionẽ diffu
ſius tractabimus. Nunc ad orationis partes pergamus.

De partibus orationis in genere. Capitulũ. v. DIS.

Orationis Rationis partes quę & quot ſunt? MAG. Orationis partes
partes quibus ſupradictę res complectuntur: quinq; ſunt. Inuentio
quinq; Diſpoſitio: Elocutiõ: Pronũciatio & Memoria. Quaꝝ primę

PRIMVS DE PARTIBVS ORATIONIS.

tres artę & pręceptione percipiuntur. Poſtremę duę partim a natura
contributę: partim exercitatione & aſſiduo uſu comparari poſſunt.

De Inuentione & eiuſdem partibus. Ca.vi. DIS.

Vid eſt Inuentio? MAG. Eſt verborum & rerum apta ne Inuentio
q gocijs excogitatio. Et habet has partes. Exordium narratio/ partes in/
nem: diuiſionē: confirmationē: confutationē: concluſionem. uētionęs
De quibus per ordinem diſſerendum: & primo de Exordio.

De Exordio. Capitulum. vij. DIS.

Xordiũ quid dicis? MAG. Quo clara vel ſubrepens beni Exordiũ
e uolentię captatio ſumitur. Primũ principio: ſcdm autē inſinua
tione perficimus. Horꝝ autē diuerſitas ſcdm quattuor genera In dubio
ſumit᷑. aut em̄ in dubio cauſa noſtra poſita eſt turpi honeſtoq; mixta turpi ho/
exordiamur ab ea parte q̄ honeſtatē cōtinet. Et in ea principio utemur neſto mi/
quo beniuolentia animus auditoris p̄parandus eſt/ ne turpitudinis xta
pars obeſſe poſſit. Aut in honeſta. ut ſi de funere religione: pietate & In hone/
ſimilibus dicendũ ſit: & in ea laude principiũ extollendũ aperte ꝓcedē ſto
dum eſt. In turpi. ut cũ res honeſta oppugnatur: aut turpis defendit᷑: In turpi
in ea inſinuatione utemur. Aut in humili. ut ſi de aliqua vili cauſa agi in humili
tur & in ea qm̄ res parua agitur attentum auditorē requirimus: am/
plificando exordium exemplis ſimilium cauſarũ. DIS. Vnde autē
beniuolentia captanda eſt? MAG. a perſona noſtra: auditoris: vel beneuolē
aduerſarij & a re ipſa. ut ſi rē digna laude ꝓſequimur & merita digni/ tia captat᷑
tates: aut virtutis genera perſonę iudicis: aut noſtrę cōmemoramus
Horũ autē contraria in aduerſariũ retorquemus. Vt autē attētē audia ut attenti
mur: a rebus ipſis ordiendum eſt: ut quales & quantę ſint de quibus audiãur.
nobis ſermo eſt: oſtendamus. In hoc etiam auditores dociles reddi/ dociles
mus. Hęc autem moderanda ſunt: ut nec aſſentatores nec iactatores auditores
videamur. aſſentatores quidē ſi ſupra modum auditorꝝ laudes ſequi/ reddim⁹
mur. Iactatores autē ſi minus modeſte: vel nos: vel rem dicendã lau
dabimus. Omnino etiã cauendum eſt: ne verbis ꝓlixioribus aut ma
xime ſententiarꝝ apparatu in exordio utamur. Hęc em̄ oratorē callidũ
oſtētant: & fidē minuunt. attamē nōnunq̄ exordijs abſtinem⁹. ut cũ
adeo honeſta eſt cauſa ut exordio nō ſit opus. ut cũ de religione di
cendum eſt. aut cũ agit᷑ apud aliquos in cauſa: in qua ſepius dictum
eſt. Attentio tñ & beniuolentia auditoris comparanda eſt.

De narratione & diuiſione. Capitulum. viij. MAG.

Xordio narrationē ſubijcimus. qua breuiter: aperte: & veriſimi
e liter cauſa exponitur. Breuiter quidē ne fruſtra tempus teratur.
Aperte ne auditoris animus incert⁹ ab audiendo diſtrahat᷑. ve
riſimiliter autē. ut fidem faciat. Primũ tunc ſeruabimus: Si a neceſſa/
rijs incipimus: ſummatim dicim⁹ & tranſitionibus ſupſedemus. Secũ
dum: ſi geſtum ut geſtum exponimus; ordinē ſeruamus: & breuitatē

ſequimur. Tertium autē: ſi in narrando opinionē mores: & naturam aduertimus. Et hęc quidē per verba ꝓpria: nō ſordida: nec nimis exquiſita: ſed pura & familiora: nō ſępius repetita: aut diffuſa narranda

Diuiſio

ſunt. Narratione p̄miſſa ſtatim ſequitur partitio ſiue diuiſio q̃ conuenientius tribus dumtaxat partibus abſumitur. ne ſi in plures auditores tedio afficiat: aut ſi in pauciores eoꝝ mentes confundat.

De confirmatione: confutatione: & conſtitutione. Capitulum. nonum. MAG.

Hic confirmationē & confutationem ſubiungere neceſſe eſt: ut ſingulę partitionis noſtrę partes ꝓpria roborentur confirmatione: & aduerſarioꝝ infirmentꝰ cōfutatione. Confirmabimus autē narrationes noſtras: & aduerſarioꝝ confutabimus: prout conſtitutio cauſę expoſcit. Aut em̄ coniectura: aut̄ iure: aut̄ legibus cauſam ꝓbamus vel defendimus: aut confutabimꝰ. Vnde conſtitutionū quędā coniecturalis: q̃dam iuridicialis: q̃dam vero legalis dicitꝰ.

confirmatio. cōſtitutio coiectura lis.

DIS. Coniecturalis quibus partibꝫ abſumitur? MAG. Signo: Argumento: Probabili: Conſecutione: Collatione: & Approbatione. Signo quidē ꝓbamus q̊d a loco/tp̄e/ſpacio/ſpe ꝑficiendi & ſpe celandi accipimus. Argumento cum tp̄a conſideramꝰ: p̄teritum ſcꝫ pn̄s & futurum. Probabili q̊d a cauſa/via/natione/patria ętate ęducatione & ſtudio ſumitꝰ. Conſecutione: q̃ in ſignis nocētis: & innocētis inquiritur. hæc ſunt pallor/rubor/tremor & inconſtantia. Collatione cum ſoli potuiſſe facere ꝓbabimꝰ: & rationes alias fugiſſe. Approbatione autē in teſtium/q̃ſtionum/rumoꝝ & argumētoꝝ adductione. Hęc ōra infirmātur: ſi demonſtrabimus nullā rem eſſe q̃ ſuſpitionibus criminari non poſſit: & rumores facile vulgus confingere & cominiſci ſolitum Teſtibꝫ autē turpitudinē/q̃ſtum/metum/fauorē/ſpem/ſimultatēq; obijciemus. Queſtionibus autē nullā fidē debere dicemus: ꝙ credibilia nō dixerit: & ingenij cōmenticia conſtāter nō ꝓnunciauerit: neq; tormentis fidem adhibendum dicemus. Et ꝙ ideo tortus dixerit: ꝙ finem doloribus faceret.

Signo. argumento Probabili Conſecu/tione collatione approbatione. teſtibus q̃ſtionibꝫ

DIS. Iuridicialis cōſtitutio quibus partibus abſoluitur? MA. Duobus. Abſoluta & abſumptiua. ut iuridicialiter & abſolute defendimus vel accuſamus: cū cauſam noſtrā ꝓbamus natura/lege/cōſuetudine/pacto/ęquo & bono. ſed iuridicialiter & abſumptiue cauſam noſtrā tutabimur cū ꝑ externū aliq̊d & quod cauſę noſtrę alienū eſt nos defendimus. Et fit aut ꝑ tranſlationē: comparationē: cōceſſionē: & remotionē criminis. Per cōceſſionē q̄dem cū purgatione vel dep̄catione nobis ignoſci poſtulamus. Vnde purgatio neceſſitate: fortuna vel imprudentia haud cōſulto factū eſſe arguit. Deprecatio vero licet conſulto factū conſtat ꝓ priſtinis tn̄ beneficijs virtute aut nobilitate ſibi ignoſci poſtulat. DIS. Quomodo comparatione? MAG. Querendo utrum ſatius fuerit agere id quod

cōſtitutio iuridicialis abſoluta abſūpta conceſſio purgatio dep̄catio compatio

reus fœciſſe dicetur: facilius aut conducibilius? an ſibi illius rei vindi/candi poteſtas fuerit? & an iudicare debuerint? DIS. Quomodo remotione? MA. Querendo: is/ne in quē cauſa confertur: quantū ipſe reus demonſtrari potuerit? Hoc autē fit in conſideratione homi/nis & rerum. DIS. Quomodo tranſlatione? MAG. In ad/uerſarium crimen obiectum transferendo. Confutabimus autem di/cta cum nec fortuna/nec neceſſitate factum aliquid demonſtramus. Qui autem animi motu ſe fugiſſe dicent: animi vitio nō impruden/tia deliquiſſe dicētur. DIS. Conſtitutio legalis quibus partibus ab ſumitur? MAG. Conſtitutio legalis qua ex legum interpretatione defendimus & accuſamus: ſex partibus completur. Aut enim contra rijs legibus contendimus: dum noſtra extollimus & aduerſa repro/bamus. Hęc fit cum una lex vetat & altera iubet. Aut ſcripto & voce dum ſcriptoris mens cum ſcripto diſſidet. Ambiguo/cum noſtra iu/ſta & aduerſa iniuſta oſtēdemus. Ratiocinatione cum propria lex nō reperitur & ſimili utemur. Cum em̄ de eadem re nihil ſcriptū eſt ratio/ne pronunciandum ducimus. Definitione autem: ut ſi factum: furtū an ſacrilegium &c. appellandum ſit: & ita pro nobis; & contra aduer/ſarios definitiones demonſtramus.

Remotio — tranſlatio — cōfutatio — cōſtitutio legalis

De Argumentatione. Capitulum. x. MAG

T circa cōformationes noſtras argumētis utimur. DI. Vnde ſumit̄ argumētū? MAG. A ſigno ꝓbabili: & neceſſario. DIS. Probabile q̄d dicis? MA. Quod fere fieri ſolet: aut in opinione multoꝝ eſt: aut q̄d habet ſiľitudinē quandā veri & falſi. Similitudo autē contrarijs; & a paribꝰ maxime ſpectat̄. Contrarijs ut nō cōuenit ignoſci his qui prudenter nos ledūt: ſicut nō habere gratiā his q neceſſario nobis ꝓſunt. Ex paribus: ut ita homo eſt indoctꝰ: ut equus indomitus. Nam hic nō habenis: nec ille rationi obtempare vult. Omne autē ſignū ꝓbabile/credibile/aut comparabile. Credibile eſt quod ſola opinione auditoris comprobat̄. ut nemo eſt qui non liberos ſuos incolumes eſſe velit. Et fit triplici iudicato: ſcꝫ religioſo: cōmuni: & approbato. Religioſum autē dico q̄d iurati legibus iudica/runt. Cōmune quod omnes ſequunt̄ & ꝓbant. ut maioribus aſſurgēdum eſſe. Approbatū: q̄d cū dubiū eſſet & quale habere oporteret homines ſua conſtituerūt auctoritate. DIS. Comparabile quod eſt? MAG. Quod rebus diuerſis ſimilē aliquā rationē imagine: colla/tione: vel exemplo: cōtinet. imago autē corpoꝝ/aut naturarū ſimili/tudinē demonſtrat. Collatio rem cum rei ſimilitudine confert. Exemplum vero rem auctoritate: aut caſu alicuius hoīs vel negocij firmat vel infirmat. DIS. Argumentū a neceſſario quō ſumit̄? MAG. Per complexionem; enumerationē: & concluſionem. Eſt autē complexio in qua utrum conceſſeris; ſemper aliud reprehēditur. ut ſi im

argumētū a ſigno probabili — probabile — Siľitudo a cōtrarijs — Ex partibꝰ — Signum credibile — religioſū — cōmune — approbatum — Imago — Collatio — Exemplū — Argumētum a neceſſario

aenumera probus eſt cur uteris? Si probus: cur accuſas? Aenumeratio eſt in q̃
tio & con pluribus expoſit s: & cęteris infirmatis: una relinquit̃ q̃ neceſſario cõ
cluſio firmatur. Concluſio autẽ ex neceſſaria conſecutiõe cõficit̃. ut vos hoc
me fœciſſe dicitis: ego tunc trans mare fui. relinqtur ergo ut nõ mo/
do non fœcerim: ſed nec idem facere potuerim. Ex his itaq; locis & ſi
milibus omnis argumẽtatio per ratiocinationẽ ęlicienda eſt. DIS

Ratioci natio Q uid eſt Ratiocinatio? MAG. Eſt oratio ex ipſa re aliquid pro/
babile ęliciens. Eã quintupartitã inuenies ſcilicet Expoſitione: expo/
ſitionis concluſione: ratione: rationis cõfirmatione: exorñatiõe & cõ
plexione. DIS. Expoſitio (id eſt propoſitio quã maiorẽ dicimus) M

Expoſitio quid eſt? MAG. eſt oratio qua ſumatim oſtendimus quod ſumã/
tim probare voluerimus. DIS. Exornatio quid eſt? MAG. Eſt

exornatõ oratio qua utimur rei honeſtandę vel locupletandę cauſa. In ea ſum̃
opere cauendũ eſt ne quod ab aliquo fit ab omnibus fieri dicamus
aut quod raro fit nunq̃ fieri onſtẽdamus. DIS. Ratio (quę minor

Ratio dicitur) quid eſt? MAG. eſt cauſa q̃ demonſtrat verũ eſſe quod in M

ratiõis cõ firmatio tendimus. Rationis autẽ confirmatio eſt quę multis argumẽtis cor/
roborat breuiter expoſitã rationẽ. verũ ſi expoſitio pſpicua eſt: ratione
& rationis cõprobatione ſupſedemus. ut ſi ſum̃opere ſapientia appe
tenda eſt: maxime ſtulticia vitanda eſt. DIS. Complexio (q̃ con/

Cõplexio cluſio dicitur) quid eſt? MAG. Q uę breuiter cõcludit ex dictis ita cõ
ſentiendũ ut propoſitum eſt. Sunt autẽ hę cõcluſiones nõ totius ora
tionis/ſed partium eius. ſcilicet aut exordij: narrationis: argumenta/
tionis: concluſionis & epilogi.

De Concluſione. Capitulũ undecimũ. MAG

Cõcluſio. S Ingulis itaq; ad orationẽ requiſitis: concluſione terminanda eſt
oratio. Cõcluſio enim exitus & determinatio totius orationis
eſt: & cõplectitur breuiter ratiões per totã orationẽ tractatas:
ſimiliter id q̃d ab oratore quęritur: & ex p̃miſſis rationibus infertur
Hęc autẽ aut amplificatiõe/aut ęnumeratiõe aut cõqueſtione perfi/
citur. DIS. Q uando amplificatione cõcludimus? MAG. Cum

Amplifi/catiõe cõ cludimus per cohortationẽ auditoris animũ ad indignationẽ concitãus. quod
quidẽ tredecim locis complecti poterit. maxime autẽ in genere Iudi
ciali. Primus ab auctoritate ſumit̃. Cũ oſtendimus quãtę curę ea res
dijs ĩmortalibus fuerit. aut ex ſortibus/oraculis/vaticinijs/reſpon/
ſis/oſtentis/prodigijs &c. Aut maioribus noſtris ſapientiſſimis: ſena
tui. & maxime quomodo de his rebus in lege ſancitũ eſt. Secundus
ad quos ptineat: quæue bona attingit/cõmemorat. Tertius. Si om/
nibus idem concedatur: multos eiuſdẽ audaciæ futuros exẽplo ape
riat. Q uartus demõſtrat ſi huic remiſſũ ſit/multos alacriores ad ma
leficia futuros: quos expectatio iudicij remoratur. Q uintus. cæteras
res conſilio etiã ubi acciderint corrigi poſſe; hoc niſi p̃uideatur ne acci

dat/fruſtra auxilia implorari oſtendit. Sextus. voluntario facinori haud veniã contribuendam/imprudentię ꝟo nõnunq̃ concedendã cõmemorat. Septimus. maleficiũ rerũ/crudele:tyrãnicum:vi & manu geſtũ:ab æquo & iure alienum oſtẽdit. Octauus. nõ vulgare eſſe maleficiũ ſed ſingulare/immaniſſimũ:a barbaris & beſtijs remotiſſimũ perpetratũ in amicos: maiores natu:mortuos. Itẽ in eos q nec aliẽnum ledere/nec ſe defendere potuerũt manifeſtat. Nonus. cõparatione hoc atrocius demonſtrat. Decimus. quæ ante rem & in negocio acta ſunt. quęq̃ conſequi ſoleant:acriter & criminoſe exponit. Vndecimus. Iniuriæ contumeliã iunctã oſtendit. Duodecimus eſt quo auditores ut iniurias ſuas ad res noſtras referãt oramus. Tredecimus eſt quo ea quę nobis acciderint etiã inimicis noſtris indigna videri.

DIS. Hæc ꝑpulchra ſimul atq̃ iucũda videnť. Sed qñ ęnumeratione cõcludemus dicas? MAG. cũ in ordine colligimus qbus de rebus verba fecerimus a confirmatiõe initiũ ſumẽtes. Fit autẽ ut artificij ſuſpitionẽ/tediũ & ſatietatẽ effugere:& memoriã reficere videamur. DIS. Conqſtiõe autẽ qñ in cũcluſione utetur? MA. Cũ auditoris animũ ad miſericordiã mouemus. Hoc autẽ multipliciter fieri poteſt. Primo. ſi quibus in bonis fuerimus & qbus in malis nunc ſimus/oſtẽdimus. Secũdo. quę nobis incõmoda futura ſunt:niſi cauſam obtinuerimus enumeramus. Tertio. carptim unũquodq̃ deploramus incõmodum. Quarto. pręter ſpem in miſerijs nos demonſtrabimus eſſe. Quinto. pręter merita nos in luctus poſitos aperiemus. Sexto. nos ſub eorum poteſtate quorum miſericordiã captabimus ſubijciemus. Septimo. inopia:infirmitas:& ſolitudo demonſtrať. Octauo. nos parentũ ſolitudine/aut reipublicę cauſa:nõ noſtra calamitate dolere dicimus. Nono. liberorum aut parentũ aut ſepeliẽdi corporis ſui fit cõmendatio. Decimo. diſiunctio eius cũ quo libentiſſime vixerimus:deploratur. Vndecimo. q ab his quibus minime cõuenit male tractamur:edocemus. Duodecimo. miſericordiã noſtrã qua in alios uſi ſumus oſtendemus. Tredecimo. contra fatũ & nos diu in malis fuiſſe conqrimur. Decimoqrto. animũ noſtrũ fortẽ & patientẽ incõmodorum futurum oſtendemus. Commiſerationẽ autem breuem eſſe neceſſe eſt. Nihil enim lachryma citius areſcit.

Enumeratione

Conquæſtione.

De Diſpoſitione. Capi. duodecimũ. MAG.

Rebus itaq̃ ad orationẽ ꝑtinẽtibus ut ꝑmittiť inuentis: eas rite collocare operepreciũ eſt. Hoc aũt ſcda ꝑte orationis quã diſpoſitionẽ diximus complet. DIS. Diſpoſitio igiť eſt oratõis pars q̃ inuẽta in certa loca digerit atq̃ locat. MAG. Sane definis. ea aũt duplex ẽ. altera em̃ ab arte ꝑficiſciť:altera aũt ad tp̃ accomodať. Ea q̃ ab arte ꝑfecta eſt:partiũ oratiõis & argumẽtatiõis ordinẽ ſeruat lege exordij:& ſingula quęq̃ membra ex ꝑceptione collocat. Que ꝟo

poſitõ pars Rhe ... alis

Diſpoſitio duplex. ab arte

Diſpoſitio ſecundum propria v[...] ... orationis partes, ſicut inuentio, complectitur.

ad tempus accõmodata eſt:a narratione:vel firma aliqua argumẽta
tione principium orationis conſtituit. Vnde ſi cauſa noſtra magnã
videtur habere difficultatẽ: ut nemo animo principiũ audire poſſit:a
narratiõe incipiendũ eſt. Si vero narratio parũ ꝓbabilis eſt ab aliqua
firma argumẽtatiõe exordiamur. non nunꝙ vero a litterarꝫ aliquarꝫ
recitatione incipiemus. His autem cõmutationibus uti non oportet
niſi cauſa aut res poſtulet.

De Elocutione. Capitulum tredecimũ. MAG.

Actenus inuentiõis & diſpoſitiõis ꝑtes tractauim⁹: nũc ordo
h ꝓmiſſorꝫ expoſtulat: ut reliquas oratiõis partes ꝑcurramus:
Elocutio. quarꝫ prima Elocutio eſt. DIS. qd eſt Elocutio? MAG.
tertia ora/ Quæ inuẽta atꝗ diſpoſita venuſte exornat. Huius triplex eſt forma
tionis ꝑs. ſcilicet Grauis quæ ꝓ materię & ꝑſonarꝫ qualitate cõplectitur verba
rara:& ſentẽtias auctoritatib⁹ innixas. graui etiã & magna cõſtructi
2 one utitur. Mediocris autẽ humiliora: nõ tamẽ infima inſerit. Attenua
3 ta vero uſꝗ ad purum atꝗ q̃tidianũ ſermonẽ deſcẽdit: ornatũ tamẽ:
non autẽ exquiſitũ: habet & ſentẽtias ęruditas: non tamẽ raras. vitia
his ꝓxima vitanda ſunt. Hęc autẽ fugere poterimus: ſi ad orationis
ęlegantiã: compoſitionẽ: atꝗ dignitatem reſpexerimus.

De Elegantia. Capitulũ decimumquartũ. DIS

Elegãtia. Legantiã quã dicis? MAG. Eamq̃ unũquodꝗ pure & lati/
Latinitas e ne effert. Hęc in latinitatẽ & explanatiõnẽ diſtributa eſt. Lati/
nitas autẽ ſermone: ꝓlatione & ſcriptura purã & congruã ſer/
Soleociſ. uat ſtructurã Barbariſmũ & ſoleociſmũ vitat. Eſt autẽ ſoleociſmus:
Barbariſ/ cũ verbũ ſequens ſuꝑiori non accõmodat. Barbariſmus vero cũ ver
mus ba vitioſa ꝓferuntur. DIS. Explanatiõem quã intelligis? MAG
Quæ verbis uſitatis & ꝓprijs apertã & dilucidã reddit orationẽ. Sũt
aũt verba uſitata (ne erres) ea quæ quotidiana & trita doctoris conſue
tudine noſcuntur. Propria vero ea ſunt quæ illi⁹ rei verba ſunt/aut eſſe
poſſunt de qua loquimur.

De Compoſitione litterarꝫ ſyllabarꝫ & dictionũ Capitulum decimumquintum. DIS.

Cõpoſitiõ Vid eſt oratiõis cõpoſitio? MAG. eſt lepida dictionũ com
Oratiõis. q plexio: q̃ hiatu & traiectiõe ꝑtes ęlocutionis ęq̃liter diſtinctas
ordine & iunctura ꝑpolitas facit. Hãc ſeruamus: ſi in cunctis
ſęueritatẽ concinnitatẽꝗ tenemus. Quod qdem facile fieri poteſt: ſi
ꝑ litteras. litteras: ſyllabas: dictiões & orationes cõſiderabim⁹. Litteras inquã
ſi dictionẽ alterã a vocali incipientẽ in quã præcedẽs terminata eſt ęui
ꝑ ſillabas tabimus: Etiã & ſonora ſi multotiẽs repetita/diſſona eſt. Syllabas/
ſi ſimilibus cõcurrẽtibꝫ a ſe incipientib⁹ aut terminatis: aut altera ab
ea in qua prior terminata fuerit originẽ trahente: nõ utimur. ſimiliter
vitio datur breues ſyllabas continuare quã plures, ſimiliter & longas

PRIMVS DE PARTIBVS ORATIONIS

Dictiones autē. Cū ſimiliter cōcurrentes/& ſibi obuiātes ęuitamus: ꝑ dictiōs
& ſuauibus/ſonoris: ęlectis/aptis/cōmodis/ ꝓprijs/cōcinnis: nō ni-
mis prolixis/ſuſpenſis: ſed ſplendentibus & ſignificatiuis: quæ legen
tium/audientiūue aures atq; animos mulcere poſſint: utimur.

De Compoſitione partiumorationis. Capitulum ſedecimum. MAGISTER

N orationū vero cōpoſitione plura cōſideranda erunt pręcep
1 ta: quæ ab oratoribus ſummo ſtudio obſeruata dinoſcuntur.
E quibus (quoniā multa ſunt) perpauca hic pandam: Et ſit
hoc primum. Appoſitum in principio: ſuppoſitum in medio: & ver/ ꝑ oratōes
bum in fine ornatiſſime ponitur. ut Carthaginē/ Scipio Aphricanus ↄpoſitiōis
2 deleuit. Secundū. Prepoſitiones perpulchre inter adiectiuū & ſubſtā 21. ꝓcepta
tiuum interijciuntur. Similiter relatiuū cum ſuo verbo per modū pa
renthelis. ut Ornatiſſimo in loco laudanda eſt (quæ a paucis colitur)
3 parſimonia. Tertiū. ſimiliter genitiuus ornate interponitur. ut Con/
4 ſtantes militū animi. Q uartum. Adiectiuū venuſte precedit ſubſtā/
tiuum. ut optima virtus: & obliquus ſuum rectorem. ut locorū lon/
ginquitas. Attamē adiectiuum a ſubſtantiuo non nimiū ęlongetur.
5 Q uintū. Negatiua dictio apte in calce orationis ponitur. ut Pręſtan/
6 tiorē te vidi neminē. Sextum. Ornatiſſime ꝓ gerundijs: gerundiuis
utimur nominibus. ut gerendoꝝ bellorū gratia gerendi bella veni:
& non gratia gerendi bella veni. Septimū. Prępoſitio perlepide poſi/ 7
tiuo additur: ſi exaugere velimus nomina. ut perbeati: perpulchra.
Sic ſuplatiuis multo: facile: longe & q̄ꝫ aduerbia ꝓponimus. ut longe
doctiſſim⁹. egit q̄ꝫ maximas gratias q̄ꝫ etiā poſitiuis. ut q̄ꝫ docti. ſimi
literperq̄ꝫ. ut perq̄ꝫ doctus es. Sic & cōparatiuis mľto & longe ornate
ꝓponuntur. ut longe doctior: multo ſapientior. Multū: paucū: mo/
dicum: paululū: tantum quantū: poſitiuo adiungēda ſunt. ut Multū
doctus. Nō autē multo doct⁹. Octauū Cū duo pariter ſe habuerint: 8
utriq; tū dictionē/aut & cōunctionē ꝓponim⁹. ut petr⁹ tū doctrina tū
virtute clarus eſt. vel petrus & doctrina & virtute clarus eſt. Si vero
duo ſe nō ęqualiter/ ſed unū minus aliud maius ſit: minus in primo
loco ponim⁹ & ei cū ꝓponimus: maius vero poſteri⁹ locandū & ei
tū dictio ꝓponenda eſt. ut amo petrū cū ob doctrinā eius tū ob virtu
9 tem. Nonū. Ornate adiectiuū in ſubſtātiuū neutri gn̄is: & ſubſtātiuū
in gtīm mutat̄. ut Multū laudis. i. multa laus. ſic & hęc aduerbia loca
mus. ut parū laudis. i. parua laus: ſatis viriū. i. ſufficiētes vires. Deci/ 10
mū. Vltima ſupina ornate ꝓ gerundijs actī caſus ponunt̄. ut difficile
creditu. i. ad credēdū. Vndecimū. Lepide aduerbiū ſuplatiui grad⁹ po 11
ſitiuo addit̄ atq; eūdē ſuplatiē teneri facit. ut maxīe memorabile faci
n⁹. i. mēoratiſſimū facin⁹. Sic admodū & in primis poſitiuis adiūcta
vi ferme eādē retinēt, ut admodū mēorabile facin⁹. in primis raꝝ gn̄s

hominũ &c. Duodecimũ. Comparatiuꝰ pulchre ꝓ poſitiuo ponitᷣ. ut
Ioannes in me inuehiiur vehementius .i. vehementer. Multi etiã com
paratiui aut ſuꝑlatiui orationi ſplendorẽ afferunt. ut neq; ſtudioſiorẽ
operã: neq; vigilantiorẽ curã in alio facile inuenies &c. Tredecimum
Subiunctiuus ꝓ indicatiuo non inornate ponitur. ut velim ꝓ volo.
Decimũquartum. Hæc dictio perq; ſplendide poſitiuis additᷣ. ut perq;
doctus phũs. Decimũquintũ. Frequentatiua verba ꝓ primitiuis non
inconuenienter poni ſolent. ut coniecto ꝓ coniĳcio. Sedecimũ. Dictio
aduerſatiua q̃q; indicatiuo iuncta orationẽ multũ exornat. ut q̃q;
te ante hac diligebã: nunc tñ ob ſingularẽ virtutẽ vehemẽter admiror
Decimũſeptimũ. Non ſolum/ nõ modo/ apte locantur ſi verũetiam:
ſed etiam: verum: quoq; ſequantur. ut non modo doctus es verũetiã
honeſtus. Similiter tam & q̃ ſibi reſpondent. ut tam chara mihi pa/
tria eſt: q̃ tibi vita iocunda. Decimumoctauũ. Oratio infinitiua ꝑor
nate ꝓ indicatiua vel etiã ſubiunctiua ponitur. ut volo te ad me ſcribe
re: id eſt volo ut ad me ſcribas. ſcio te legere: & non: ſcio ꝙ tu leges.
Nam ꝙ & ut orationem incultam reddunt. Futurum infinitiui verbi
paſſiui ornate ponitur ꝓ pñti eiuſdem. ut lectum iri ꝓ legi. Decimũ
nonum. Prepoſitio quæ nomini adiungitur pulchrius verbo additur
ut adeo te/ ornatius dicitur/ q̃ eo ad te. Vigeſimũ. Perinde ornatiſſi/
me poſtulat poſt ſe ac vel atq;: vel acſi: & valet totum idem quod tã/
q̃. ut Cherea perinde ac foret eunuchus. Camillus perinde atq; om/
nium ſapientiſſimus. Sic & tantiſper ornate dum poſt ſe recipit. ut tã/
tiſper meum dici.te volo dum quod te dignũ eſt/ facias. Similiter atq;
pro q̃ lepide ponitur. ut aliter feci atq; tu intelligis. Vigeſimũprimũ
peruenuſtã orationẽ reddit ſi inter gerundĳs accuſatiui caſus ꝑponatᷣ
& verbum indicatiui imperfecti temporis ſequatur. ut inter cœnandũ
loquebar hec. Et gerundia in do: cũ vel ſine ꝑpoſitione ornate ponũ
tur. ut in audiendo promptus: conſulendo peritus. Vigeſimumſecũ
dum. Non illepede negatio poſitiuo adiungitur ad contrarĳ poſiti/
ui ſignificationẽ deſignandam: ut haud improbus: id eſt ꝓbus. Vi/
geſimumtertium. Ablatiui abſoluti peruenuſtam reddunt orationem
maxime dum tempus ſignificare voluerimus. ut Octauiano regnan
te pax fuit. Scipione conſule pœni deuicti ſunt &c. Vigeſimũquartũ
Pronomina poſſeſſiua ornate ſequuntᷣ genitiui. ut mea cauſa fit & ali
orum. Vigeſimumquintũ. Ornatiſſime imparatiuis ſubiunctiua ver/
ba iunguntur. ut Cura ut vir ſis. Labora ut excellas. Vigeſimũſextũ
Dum patriam/ aut genus alicuius deſignare placuerit nomen gen/
tile: aut patrium effingimus. ut Athenienſis ſum: & non de Athenis.
Græcus ſum: nõ de græcia. Vigeſimumſeptimũ: peruenuſte dictio ea
dem repetitur. ut etiam atq; etiam: iterum atq; iterum &c. Vigeſimũ
octauum. Dictio negatiua ornatiſſime in fine ponitur ſimiliter ſuper/
latiuus. ut doctiorẽ te vidi neminem. de ſuperlatiuo. ut cęterorum te

iudico prudentiſſimum. Vigeſimumnonum. Peruenuſte participia 29
accuſatiui & ablatiui caſus loco infinitiuorum ſuorum ponuntur. ut
inuentum tibi curabo: & adductum Pamphilum. Priuſq̃ incipias cō
ſulto &c. Item Infinitiuus pro præterito imperfecto poni reperitur ut
mordere pro mordebam. Trigeſimum. Præpoſitio poſtponitur ſuo 30
caſui. ut veſtro ab ouili. præponitur etiā genitiuo. ut de Ciceronis ęlo
quentia. Item. Is ea id: ſemper antecedere debent. ut is quem admi/
ror doctus eſt &c. Hęc & plura alia ſunt compoſitionis p̃cepta: quę ſin
gula proſequi: longiorem requirerēt tractatum. Hęc in præſenti ſuffi
ciant. Ad dignitatem ſtilum vertamus.

De Dignitate orationis & verborum exorna/ tionibus. Capitulum. xviij.

DIS.

q Vid dicis orationis dignitatem? MAG. Illud quod oratio — Dignitas
nem ornatam: & verborꝛ & ſententiarū d~core diſtinctā reddit — Orationis
Primum itaq; libeat de verborꝛ exornationibus differere. qua
rum prima eſt: quæ in verbi iteratione cōſiſtit ea in octo partes diſtri
buta eſt. Prima eſt repetitio/ quæ verbum in principio poſitum iterat
ut quis helenam rapuit? quis igne ferroq; Troiam deleuit? Alexan/
der profecto qui paris dicitur. Secunda Conuerſio quæ verbū in fine — Conuerſi
locatum repetit. ut Italiam Hanibal armis vicit: ĩgenio vicit: dolo vi — one
cit. Tertia Complexio quæ principio & fine verbum iterat. ut Q uis — Comple/
Carthaginem deleuit? populus romanus. Q uis Numantiam ęuer — xione
tit? popolus romanus &c. Q uarta Traductio quæ eandem dictio/ — Traducti
nem vage collocat. ut Q ui nihil habet in vita iucundius vita: is cum — one
virtute vitam nō poteſt ducere. Q uinta conduplicatio: quæ eſt uni — Condu/
us/ aut plurium iteratio: cum ratione amplificationis. ut virtutem Sci — plicatione
pionis: virtutem & huius urbis gloriam cōmemorat. Sexta Com/ — Commu
mutatio. ut cum duę diuerſę ſententiæ ita efferuntur: ut a priori poſte — tatione
rior contraria priori proficiſcatur. ut eſſe oportet: ut viuas: non viue
re ut edas. Septima. quæ non ante ad conſequens verbum deſcen/ — Gradatio
dit: q̃ ad ſuperius reuerſum eſt. ut Si hoſtibus quodlibet licet: & — ne
quod licet poſſunt: & quod poſſunt audent: & quod audent faciunt
nihil laudis aut glorię noſtris ciuibus relictum eſt. Octaua. Subie/ — Subiecti
ctio. ut cum quid aduerſum nos: aduerſarioſq; noſtros dici poteſt — one.
quęrimus: & quod dici oportet ſic ſubijcimus. ut eum ne tu homi/
nem eſſe putas? qui ſi homo eſſet nunq̃ ſic hominis vitā inſectaretur.

De alijs verborum exornationibus quibus non ea/ dem verba ſed verborum vis effertur: Capitu/ lum decimumoctauum.

MAG.

Reter dictas alię ſunt verborū exornationes: quibus non ver/
P ba: ſed verborum vis effertur: & verbum pro verbo ponitur.

Agnominatio — DIS. Q uæ ſunt? MAG. Septem ſunt. Q uarum prima: agno/
minatio dicitur. quę diſſimilibus verbis ſimilia verba accommodat.
Interpręt/tatio — ut diligere oportet quē velis diligere. Secunda interpręcatio/ quę ite
rat: ſed non verbum reintegrat. ut Męnia radicitus deiecit: muros ſo/
Noīatio — lo ęquauit: parietes huius urbis funditus ęuertit. Tertia Nominatio
Q uę minus idoneo verbo nominat/ id cuius nominis non recorda/
ꝓnoīatio — tur. ut Mugire: hinnire: vagire. Q uarta. Pronominatio/ quę cogno/
mine quodam extraneo dicit: quod ſuo nomine appellare non licet.
denoīatio — ut Si quis graccos aphricani nepotes nominet. Q uinta. Denomina
tio quę a rebus propinquis & finitimis trahit orationis originem qua
Abuſio — poteſt intelligi res non ſuo nomine appellata. ut pro libero vinum:
Trāſlatio — pro cerere frugem. Sexta. Abuſio quę pro certo & ꝓpinquo ſimili uti
tur. ut pro orare/ obſecrare/ ſupplicare. Septima. Tranſlatio: cum
verbum tranſfertur ad rem ex alia re; quod ſimilitudine recte vide
bitur poſſe fieri. ut urbem ſubito extinxit, quotidianis nuptijs de/
lectatur.

De Exornationibus verborum ſimplicioribus Capitulum decimumnonum. MAG.

Vnt præterea alię verborum exornationes magis ſimplices:
ſ & ſine ſententiarum admixtione. DIS. Et has ęnumera?
Articulus — MAG. Prima. Articulus eſt qui ſingula verba ceſa oratione
ſimiliter cadens — diſtinguit. ut Armis/ cruore/ cadaueribus: & luctu omnia complen/
tur. Secunda. Similiter cadens: quę ſimilibus caſibus orationem diſſi
milium interpoſitione exornat. ut virtutem iugiter explorantem: &
Similiter — aſſiduis curis extollentem laudas. Tertia. Similiter deſinens quæ ver
deſinens — borum exitus ſimiles diſſimili medio habet. ut viuisglorioſe: delin/
Correctio — quis ambitioſe. Q uarta. Correctio quæ tollit quod dictum eſt: & ꝓ
eo quod magis idoneum videtur reponit. ut niſi hæc feciſſet: immo ex
diſtinctio — cogitaſſet: nullam ſuſpitionem incidiſſet. Q uinta. Diſtinctio quæ di
uerſa diuerſo verbo concludit. ut populus romanus Numantiam de
cōiunctio — leuit. Carthaginem ęuertit: Corinthū diſiecit, Sexta. Coniunctio quæ
interpoſitione verbi ſuperiores partes complectitur & inferiores. ut for
adiūctio — mę dignitas: & morbo defloreſcit: & vetuſtate. Septima. Adiunctio
quæ aut principio: aut fine verbum collocat. ut defloreſcit formę digni
diſſolutio — tas: aut morbo: aut vetuſtatę, Octaua. Diſſolutio quæ coniunctioni/
bus verborum e medio ſublatis/ ſeparatis partibus effertur. ut clamo
Circūitio — ribus: ululatibus; ædes reſonabant. Nona. Circūitio quæ rem ſimpli
cem aſſumptam circūſcribit elocutione. ut Scipionis virtus carthagi
Trangreſſio. — nis opes perfregit, Decima. Tranſgreſſio quæ verborum ordinem
perturbat, ut inſtabilis in iſtis plurimum forma valuit: & fœciſſe tu/
ſuꝑlatio — um meo pro animo, Vndecima. Superlatio quæ augendi minuen/
diue cauſa ſuperat veritatem, ut Sermo melle dulcior. Duodecima

Intellectio cum res tota de parua parte/aut de toto pars cognoſcitur Intellectõ
ut Num illæ te tibiæ nuptiales a ſcelere arcebant? & oſtentas mihi di/
uitias tuas: cũ annulum tantũ oſtentas. Tredecima. Permutatio quæ Permuta/
aliud verbis: aliud ſententia dȩmonſtrat. ut lupus eſt in fabula. tio

De reliquis verborum exornationibus ſententijs ad/mixtis. Capitulum. viceſimum. DIS.

Vnt ne aliȩ verborũ exornationes? MAG. Sunt. DIS.
ſ Q ue? MAG. Prima eſt Ratiocinatio: cũ ipſi a nobis ratio Ratiocina
nem expoſcimus. ut In re militari & medica itidem res ſe ha/ tio
bet. Q uo enim dux & medicus antiquior/eo melior creditur: uſu em̃
& conſuetudine qui victoriam & ſalutem parere conſueuerunt: opti/
me norunt. Secunda. Sententia: quæ quid ſit vel eſſe oporteat in vita Sẽtentia
expoſitione ſola/vel ratione & probatione oſtendit. ut Domat om/
nia virtus. Tertio. Contrarium: quæ alterum ex contrarijs facile con/ Cõtrariũ
firmat. ut Q ui non ſuis hoſtibus quomodo alienis conſulet? Q uar
ta Membrum: qua res breuiter abſoluitur/ ſine ſententiȩ profectione: Membrũ
dum alio membro oratiõis excipiatur. ut Tuis dolor/alienis ludibrio
tibiipſi dedecori eras. Q uinta Complexio quȩ periodus & continua Cõplexio
tio appellatur. & hȩc Sententiȩ: Contrario: & Concluſioni tantum cõ
uenit. Sexta. Compar: quæ membra habet pari ſaltem quantitate ſyl Compar
labarum. ut Audacia Alexandro gloriam cõparauit. Sapientia Pla/
toni laudem vendicauit. Septima Exclamatio: quæ rerum atq; perſo Exclama
narũ cõmemoratione faciens in ſignificatione doloris prorumpit/ut
Si parietes noſtri loq poſſent: vel reddere viuas voces: patres noſtros
intueremur: diceret urbem p̃clarã nos opp̃ſſam & ſubiectã reddidiſſe
Octaua Contentio quæ cõtrarijs ſententijs oratione cõficit. ut Virt⁹ Cõtentio
& litterarꝶ ſtudia difficiles aditus/exitus vero facilimos afferũt. No
na. Occupatio: cũ dicimus nos p̃terire aut nõ ſcire id q̊d maxime dici Occupa/
mus. Et hac quidẽ utemur: cũ res plana fieri nõ poteſt: vel ad nos nõ tio.
pertinet: vel dum longã rem effugere volumus. ut Non dicã te urbis
noſtrȩ hoſtem: oẽs bonos inſectari: & q̊d ad te nõ attinet prȩteribo: tẽ
plum te religionis & urbis huius caput ȩuertiſſe. Decima Permiſſio q̃ pmiſſio
eſt cum dicendo aliquã rem toti alicuius voluntati condonare vide/
mur. ut Cum prȩter animã nihil mihi relictũ ſit: vos ea uti libet uta/
mini. Vndecima Dubitatio: cum querere videtur orator qd poti⁹ aut dubitatio
potiſſimũ dicat: ut Q uẽ te moribus tuis appellem/neſcio. Duodeci/
ma Definitio: quȩ ꝓprias alicuius complectitur poteſtates: ut ira eſt definitio
motus animi ad exercẽda peccata. Tredecima. Tranſitio: q̃ cũ breui/ tranſitio
ter oſtendit quid dictũ ſit: paucis etiã q̊d ſequitur demonſtrat. ut Meã
in Cȩſarẽ fidem cognoſcitis: nunc eius in me perfidiam accipite. Deci
maquarta. Expeditio: que rationibus pluribus ȩnumeratis: quibꝰ ali expeditio
qua res fieri vel non fieri potuerit; cȩteræ tolluntur & una relinquitur.

ut Sic nec ab uxore/quæ amore & pietate præpedita erat:nec a nepo
te/qui in bello interfect⁹:domi a crudeliſſimo liberto mors illata eſt.
Præciſio. Decimaquinta:cum ſcilicet dictis aliquibus/quod conceptum eſt in
animo audientiū relinquitur. ut tu hæc audes dicere:quæ nuper alie
nę domui non auſim dicere. Et tantum de verborum exornationi/
bus. Ad ſententiarum colores nos conuertamus.

De Sententiarū coloribus. Capitulū. xxi.

DIS. Quiaūt quot ſunt Sententiarum colores? MAG. mnlti. Pri/
Diſtribu. mus eſt Diſtributio: cū res & perſonę & negocia certa diſpar/
tib. tiuntur. ut quibus rei publicæ honor curæ eſt: præmia virtuti/
Licentia. pęnas ſceleribus rependite. Secundus Licentia:cum apud eos quos
vereri debemus aliquid audacius proferimus. ut Quod omnibus
ludibrio eſtis: non ab re cenſeo ęquiſſimi patres, cęterꝝ nequē tum
offendimus ſtatim ſubiungimus Hic ſapientiam veſtram inquiro.
dimiutio Tertius diminutio: cū aliquid ineſſe nobis naturæ/fortunæ vel indu
ſtrię ratione leuamus. ut Cū ſumma vigilantia fortunę cōmoda ani/
miq; bona a parentibus mihi & natura condonata: conſequi & tueri
ſtuduerim mediocriter/ ex his ne nimium dixerim/ conſecutus ſum.
deſcriptio Quartus Deſcriptio quæ reꝝ conſequentiū pſpicua & lucida cum
grauitate continet expoſitionē. ut Ni iſtū Iudices capitis reum dam/
nabitis: ut fera truculenta vos ciues ut timeo vaſtabit: quare iudices
Diuiſio ſaluti omnium: & honori noſtro conſulite. Quintus eſt Diuiſio/
quæ rem ſemouens ab re utrāq; abſoluit ſubiecta ratiōe. ut Duę ſunt
res quæ poſſunt homines ad turpe compendium cōmouere: inopia
aut auaritia: Te auarum in fraterna diuiſione cognoramus inopem
freqntatō atq; egentē nunc videmus. Sextus Frequētatio: cū res in tota cauſa
diſperſę in unum locū coguntur: quo grauior acrior & criminoſior
oratio ſit. ut Hūc iudices liberare cupitis: improbus enim petulans/
expoſitio impius/ſuperbus & intolerabil' eſt. Septimus Expoſitio: cū in eodē
loco manemus & aliud & aliud dicere videmur: eandem tamen rem
aut de eadem re cōmemorando pnunciando vel tractando dicimus:
pro eadem re propoſitionē/rationē/cōprobationē/contrarium/ſimi
cōmora/ le ac concluſionē afferentes. Octauus Cōmoratio: cum in eodē loco
tio. firmiſſimo quo tota res continetur īmoramur diutius: & in eundem
locum redimus ſępius. & eo uti maxime conuenit: quoniā boni ora
Similitu/ toris propriū eſt. Nonus Similitudo: quæ traducit ad rem quāpiam
do. aliquid ex re diſpari ſimile. ut hirundines æſtiuo tempore pręſto ſūt
frigore pulſę redeūt: ita falſi amici ſereno tempore fortunę aduenūt
exemplū & cum hyemē infortunij viderint omnes recedunt. Decimus. Exem
plum: & eſt alicuius facti vel dicti cum certi auctoris nomine propo
ſitio. Et eiſdem modis quibus ſimilitudo ſumitur. Vndecimus Ima/
Imago. go: & eſt formæ cum forma quadam ſimilitudine collatio laudis vel

PRIMVS DE PARTIBVS ORATIONIS

uituperationis cauſa facta. ut ibat in preliũ corpore tauri validiſſimi: & impetu leonis. Itẽ. Tanq̃ fera urſa & imanis draco ſerpit per forꝝ. Duodecimus Effictio: cuȝ facies corporis verbis deſcribit̃. ut ærecta fronte/ludibundis oculis/aduncis naribus/ſparſo ore geſtit. Tredecimus. Notatio. Cũ alicuius natura certis deſcribit̃ ſignis. ut cũ glorioſi cuiuſdã militis iactãtia cõmemorat̃. Decimus quartus: Sermocinatio: cũ alicuius perſonę ſermo cũ ratiõe dignitatis attribuit̃: quo ſe nes parci & grauitate: ioco & ludo iuuenes cõmemorant̃: Decimꝰ quintus. Cũ aliqua q̃ non adeſt perſona vel res muta & informis vel ælo/quens & habẽs formã introducit̃. ut ſi Scipio reuiuiſcat diceret: ego urbi pacẽ peperi: vos bella cõcitaſtis. Decimus ſextus Demõſtratio cũ res ita verbis exprimit̃ ut geri negocium & res ante oculos efferri videatur. ut tela ęmittũt: gladijs cominus certãt. Decimus ſeptimus: Breuitas. cũ res neceſſarijs tm̃ verbis expedite dicitur: & adhibenda eſt ſæpe cũ tempus non ſinit cõmorari. Decimus octauus. Significatio: quę plus in ſuſpitiõe relinquit quam poſitum eſt in oratiõe. ut q/ eſce tu cuius pater cubito ſe ęmungere ſolebat. Itẽ. multi iacent gracci Decimus nonus Contẽtio: q̃ cõtraria referunt̃ in genere. ut vos huiꝰ incõmodis lugetis: ille reipublicę calamitate lętatur. Hi ſunt colores quibus (& ſi nõ omnibus saltẽ aliq̃bus) uti debet orator ꝑ neceſſitate cauſæ. In his enim tanq̃ in ornamẽtis ælocutionis noſtræ ſuauitas & grauitas plurimũ conſiſtit: nunc aũt ad extremas oratiõis ꝑtes ſermo noſter accomodabit̃: quę non orationẽ ipſaȝ/ſed aliq̃d ei extrinſecũ. id eſt ænunciationem & ordinem reſpiciunt. Et primũ de pronunciatione: poſtremo de memoria dicemus.

Effictio | Notatio | Sermocinatio | cõfirmatio | Breuitas.

De Pronunciatione penultima parte orationis rhetoricalis. Capitulum. xxij.

DIS. q Vid eſt Pronunciatio? MAG. Eſt verborꝝ digna prolatio rebus & ſenſibus: moderatione vocis/vultus & corporis accomodata: nihil turbide barbareq̃ proferens: ſyllabarum menſura & eorum legitimo accentu ſeruato. DIS. Poſſuntne huius dari præcepta quibus vitia contraria ęuitant̃? MAG. Poſſunt. Vnde in primis maxime oris noſtri vitia ęmendanda ſunt. DIS. Quo pacto? MA. ut lingua & ore magis q̃ labijs & dentibꝰ loquamur: apta & leui labiorꝝ motu: nõ ꝓfuſis/diſtentis/proiectiſq̃ rictibus vel inflatis & frendentibus faucibus. Neq̃ hiante vel anhelãte ſpiritu: nec immanitate vocis aut tortura labiorꝝ cum ſibilo & ſtridore dentium Labia etiã lambere aut mordere pueriles ineptiæ ſunt. Supino nimis aut æleuato vultu vel defixis in terraȝ oculis: nec inclinata ceruice & dimiſſis ſupercilijs pronunciandũ eſt. Eradenda autem prout ſermo depoſcit verecundia & æmaſculanda frons eſt. Sic enim vox & geſtꝰ ſuę ſemp cauſæ cõuenire videbuntur. Ipſa quoq̃ oratio a pronun/

pronunciatio quarta Orationis pars | oris geſtus expræſſio

Cautelæ: i clanteſanguinem & vitam accipere comprobatur. Cum itaq; Ora
tionē inuentā atq; (ut præmiſimus) ornatam pronunciare volueriꝰs:
principio depreſſa voce; quæ tamen poſſit audiri: dicemus: ne ledan
tur arteriæ/ſi antequā vox bene permulſa eſt acri clamore cōplentur
Conueniet autem in progreſſu lōgis interuallis uti. his em̄ ſpiritus &
vox recreatur. Paulatim autem & ſenſim ſpiritū animumq; intendere
debemus. Deinde in narratione vocem eleuabimus mediocriter. In
diuiſione augemus/continuū clamorē ohmittentes. Aliquando ta/
men cōmutationes gratæ auditori ſunt & vocem conſeruant. Vitare
etiam oportet voces acutas: & exclamatiōes nimis attenuatas. In cla
more etiā ea vox vitanda eſt quæ illiberale quiddā habeat: & ad mu
liebris potius vocis orationē q̃ ad virilem dignitatem dicendo acco
modata ſit. Cum vero ſermo in dignitate eſt: plenis faucibus/ſedati/
ſſima & depreſſiſſima voce uti conueniet. Si autem in demōſtratione
ſermo eſt: voce paululum attennuta: crebris interuallis & diuiſionibꝰ
uti oportebit: ut ipſa pronunciatione eas quas demonſtramus res in/
ſerere animo auditoris videamur. Cum autem in narratione fuerit ſer
mo: vocum varietate opus eſt: in quo quodq; geſtum ſit: ita narrari
videatur: factum celeriuſcule dicemus. Deinde modo acriter/tunc ce
leriter/mœſte/hilariter in omneſq; partes nos cōmutabimus: ſi qua
inciderint in narratione dicta/rogata/vel reſponſa diligenter animad
uertamus: ut omnium perſonarum ſenſus atq; animos exprima/
mus. Sin erit ſermo in iocatione: leuiter tremebūda voce cum par/
ua ſignificatione riſus: ſine ulla ſuſpitione nimiæ cachinnationis no/
bis agendum eſt. Cum autem contendere oportebit: vocem iungere
& torquere ſonum: & celeriter: clamore verba conficere nos decebit
ut vim quandam orationis vociferatio habere poſſit. In clamationi
bus autem clariſſima voce & longo ſpacio utemur. In cohortatione
voce attenuatiſſima: leui ſono/& æquabili & cōmutationibus crebris
utendum eſt. In conquæſtiōe voce depreſſa inclinata ſono/crebro ſpa
cio/longo interuallo/magnis pronunciationibus oratio pronuncian

Corporis geſtus expreſſio

da eſt. Non autem tantū oris vitia ſed & corporis quoq; euitāda ſunt
DIS. Et quæ ſunt iſtec? MAG. Seruandus eſt in vultu pudor:
& acrimonia: & in geſtu venuſtas: ne aut hiſtriones aut viles operarij
eſſe videamur. Cum igitur ſermo in dignitate eſt: ſtantes in veſtigio
leui/dextre motu loqui oportebit hilaritate/triſticia/ mediocritate/&
grauitate vultus ad ſermonis ſententias accomodata. Si autem in de
monſtratione ſermo erit: paululum corpus a ceruice demittamus. Si
in narratione: vultus quandā ſignificare decebit hilaritatem. Si vero
contendimus: brachio celeri/mobili vultu: acri aſpectu utemur. Item
applauſione pedis dextri: proiectione brachij/ acri & dæfixo aſpectu
uti oportebit. In queſtione: fœmineo plangore & conturbato vultu.
In cohortatione: tardiori oratione & miſerabili & humili geſtu uten

dum eſt. Hæc autem quantū in animo auditoris efficiant/ luce clari/
us patet: nec ab euangeliſantibus neglectui danda ſunt: ſi diui Au/
guſtini inſtitutiones/ quas in quarto de doctrina Chriſtiana tradidit
libro: ſequi fas eſt. quæ illic clarius inſpiciantur. DIS. Et ego qui
dem facile dictis tuis aſſentio: ſed ne in his diutius īmoratus/ reliqua
ſilentio tranſeas: ad memoriæ præcepta ſermonem vertas.

De Memoria. Capitulum viceſimumtertiū. MAG.

m Emoriæ nunc ordo præcepta miniſtrat. Qua3 quidē conſtat Memoria
eſſe naturalem: ſed arte adiuuari poſſe non dubium eſt. Hęc au
tem ars breuibus pręcœptis ſed magna exercitatione forma/
tur. DIS. Præcœpta tradas: exercitationem ego adijciā. MAG.
Memorari volens: locos/ imagines/ earundē ordinē diſpoſitionē atq3
collationem habeat neceſſe eſt. Loca quidē quib9 id cui9 reminiſci vo
luerit veluti chartę inſcribat. Imagines & earundē diſpoſitionē & col Memoramur loco
lationē qbus ceu litteris ſcribat. Ordinē vero/ ut q̊d primū poſteriuſue Ordine
pronunciare voluerit: diſtinctim inueniat. DIS. Vnde autē & qua Imaginibus.
les aſſumendi ſunt loci & imagines? MAG. Omni cōfuſione hu/
ius rei poſtergata: locum/ imagines/ atq3 earundē ordinem in confu/
ſum litteris viginti cōplectamur: ſeruato earunde3 ordine naturali. ut
a b c d e f g h &c. Harum quælibet quinq3 contineat dictiones ſecun/
dum numerū & ordinem vocalium. quæ ſunt: a e i o u. In prima ſyl
laba: ſi dictio a conſonante incipiat. aut in ſecunda ſyllaba: ſi a vocali
initium ſumat: in his tanq3 in locis ſingulæ imagines a ſingulis ſylla
bis incipientes conquieſcunt. Imagines autem ſunt quę per has dictio
nes ſignificantur. In quibuſdam vero litteris aſſumuntur nōnulla no imagines
mina vulgaria: eo q latine ab his litteris incipientia (& inſignes) ali/
quas imagines ſignificantia facile reperiri non poſſent. Accipit̃ ſimilr
quuſtos pro cuſtos. Quas oēs cū ordine q̊ poſitę ſunt memorię cō/ Exemplū
mendauerimus: ea quorum reminiſci placuerit hoc pacto inſcribamus memoriæ
ut earum comparationes cum proprietate imaginis cui inſcribēda ſunt localis
conſideremus. Veluti ſi regulas iuris in ſexto decretaliu3 ordine quo
poſitę ſunt recitare quis voluerit: imaginib9 eas inſcribat eo mō. Pri/
mā3 q̄ eſt beneficiū eccleſiaſticū ſine inſtitutiōe canonica nō poteſt ob
tineri. primę imagini aſſignabimus: cōſiderātes aliquē abbatē nobis
notum non canonice inſtitutū &c. Secundā quę eſt Poſſeſſor malę fi
dei ullo tpe non pſcribit. ſecundę imagini inſeremus: imaginando ca
prum: quē cū lupus de ſpelunca ſua exire iuberet/ obiecit poſſeſſiōe3
reſpondit aper: poſſeſſorē malę fidei &c. Pari mō ſequentes ſequenti
bus inſcribam9 imaginibus. Multo autem p hac re cōſequenda adiu/
mento nobis erit: ſi humanarum rerum experientiam & naturas nouer i
mus. Sic em̄ facile nobis compatiōes occurrere poſſunt: q̄ p contrari
um ſumendę ſunt. Oportet em̄ nō tm̄ firma/ verūetiā celeri compræ/

henſioneres naturaſq; percipere: ut & eorũ quæ a nobis inuenta ſunt & quæ ab aduerſario in agendo contrectata ſunt/reminiſci poſſimus. Alia de confortatione memoriȩ naturalis in tractatu noſtro ſpeciali latius uideri poſſunt. Te autẽ aſſiduo exercitio/iugi labore & uigilanti ſtudio his intentum eſſe oportet, ſi fructum cõſequi uolueris. Vale & quæ alia ex me uolueris/pete.

A — 1 Abbas. 2 Aper. 3 Apis. 4 Aſtrologus, 5 Agnus.

Exemplũ memoriȩ Localis.

A
Abbas
Aper
Apis 5
Aſtrologus
Agnus

B
Balneator
Begutta
Binder. 10
Bombardus
Buccinator

C
Cardinalis
Cæſar
Chirurgicus 15
Cocus.
Curſor

D
Dapifer
Dæmon.
Dimicator. 20
Doctor
Dux

E
Edax
Elephas
Epiſcopus 25
Exorciſta.
Equus.

F
Faber.
Fȩniſeca ein mȩder.
Figulus 30
Foſſator
Furnarius

G
Gardianus.
Geometer
Gigas 35
Gouggkler
Guggengauch.

H
Hartmãnus:
Helias
Hypocrita 40
Hoſtiarius
Huſſs.

I
Ianitor
Ieſus
Inſtitor 45
Iob
Iudas.

K
Kantengieſſer.
Kegler.
Kurſzner. 50
Holer.
Kupferſchmid

L
Lapicida.
Legatus.
Lictor 55
Lotrix.
Luſor

M
Macellarius.
Medicus:
Miles 60
Molendinarius
Muſicus

N
Nauta
Necromanticus
Niſifer 65
Notarius
Nummularius.

O
Orator
Obſtetrix
Officialis 70
Ortographus.
Ortulanus

P
Papa
Pedagogus
Pictor 75
Poeta
Pugillator

Q
Quadriga
Quæſtor
Quiſcularius 80
Quodlibetarius
Quuſtos

R
Raptor
Regina
Ribaldus. 85
Rotarius.
Ruſticus

S
Sacerdos
Serpens
Simeon 90
Socrates
Sutor

T
Tabernarius
Teſtator.
Tyrannus 95
Tornator
Tutor

V
Vates.
Venator.
Vigil 100
Vogler
Vulpes.

SECVNDVS DE CONDENDIS EPISTOLIS

Libri Tertij Tractatus Secundus de Epiſto/lis condendis. Capitulum primū de Epi/ſtolarum diuiſione. Diſcipulus:

Eſtat ut de condendis ſcribendiſue Epiſtolis formaꝫ tradas.
r MAG. Faciam ac lubens. Sed pręmonuiſſe oportet epiſtola
rum quaſdā eſſe diuinas: quaſdā vero humanas. Diuinas qui Epiſtolę.
dem voco: in quibus fidei myſteria/religionū cerimonias/dei cultū/ diuinæ
morūatq; virtutūſeminaria exprimunt: & vitioꝝ radices æuellunt
uti eſt videre in epiſtolis ſanctoꝝ Pauli Hieronymi Auguſtini Cipri
ani Bernardi & Senecę philoſophi moraliſſimi: atq; alioꝝ pluriū hu/
ius ordinis hominū. Humanaꝝ ꝟo quędā Grauis: Cōſolatoria: ama humanę.
toria: Cōmendatoria aut Hortatoria eſt. DIS. Grauē quam dicis?
MAG. Eaꝫ ipſam quæ ardua difficilia atq; noua quotidie acciden/ Grauis
tia continet. utputa quę belli aut pacis tempore e caſtris datur ad ur/
bem aut e conuerſo. Cōſolatoria qua amicoꝝ mortē/calamitatem ad Conſola/
uerſamue fortunā verbis conſolatorijs dęmulcemus. Cōmendato/ toria
ria qua amicū aut familiarē/notū vel ignotum alteri cōmendamus. amatoria
Amatoria qua verbis petulantibus amorē alterius in nos cōcitam⁹
Hortatoria qua de rebus noſtris: utputa agris/pecoribus aut frumē
tis ſcribim⁹: aut filios noſtros/ſodales/diſcipulos ac cęteros ad mo
res ſtudia/ad laudē cohortamur. Præter hęc autē multa alia ſunt Epi
ſtolaꝝ genera a Mario Philelfo æloquentia præclara/ad octogena/
rium uſq; numerum digeſta.

De partibus Epiſtolæ. Capitulū ſecundū DIS:

X quot aut quibus partibus Epiſtola conficit? MAG. Ex
e quinq;: q̄ ſunt Salutatio Exordiū Narratio Cōcluſio & Supra ptes ep̄l'æ
ſcriptio. Salutatiōe q̄dem epiſtola cōſtat: ut animus eius ad
quē ſcribimus p̄paretur ad p̄cipienda ea q̄ deſideramus. Exordio ſil'r
& ut cauſaꝫ ad ſcribendū mouentē explicem⁹. Hoc aūt q̄a etiā in nar
ratione fieri poteſt non in oībus epiſtolis exordia ponim⁹: niſi mag
na q̄daꝫ negocia tractare aut tractāda velimus. Narrationē ꝟo epi/
ſtola omnis cōtinet: q̄ oſtendimus quid ab alijs fieri volum⁹: aut q̊d
factū ſit dęmōſtramus. Concluſionē autē ut de loco & t̄pe datę epiſto
læ certior fiat recipiens. Supraſcriptionē ꝟo ut & is qui defert cui p̄/
ſentare debeat/& is ad quē defertur an ne aperire liceat cognoſcat.

De Salutatione Capitulū tertium. DIS.

E Salutatione conficienda primū dicas. MAG. Salutatiōes Forma ſa
d varie a varijs ponunt. Sꝫ ſi eā ex arte ſtruere libeat: primū no lutatiōis.
men tuū. deinde nomen dignitatis aut officij tui in nominati/
uo caſu. tertio nomē eius ad quē. & demū nomen officij aut dignita
tis eiuſdē in datiuo caſu ponas cū additiōe clauſulę: Salutē plurimaꝫ

dicit:ut Gregorius Reiſch artiū Magiſter Friderico Epiſcopo Augu/
ſtenſi S.P.D. Aſſentationis vero cauſa aliud inoleuit:ut ſcilicet inferi/
ores ſcribētes ſuperioribus:noīa ſua poſtponāt:nec ſalutē ſed ſubie/
ctionē aut famulandi prōptitudinē loco ſalutis ponāt.ut reuerendiſſi/
mo in chriſto patri ac dño/ dño Friderico Auguſteñ. pręſuli: Gre/
gorius Reiſch artiū Magiſter ad q̄uis mandata ſe ſpōdet ꝓmptiſſimū
Id aūt doctiorꝫ aures nedū faſtidiunt: ſed etiā abhorrēt vehementer.

De Exordio. Capitulum quartum. MAG.

Exordiū. EXordio autē(ſi res expoſtulat)ꝑmiſſa ſalutatione utimur : in
quo eum ad quē ſcribimus attentum/docilē & beniuolū face
re curamus:ut quę ſcribimus legat & admittat. Quibus au
tem partibus aut unde efficiatur in ſuperioribus digeſtū eſt. DIS.
Verum quidē.ſed de Narratione quid dicis?

De Narratione Capitulum quintum. MAG.

Narratio PReparato eius ad quē ſcribimus animo:ſi quid ab eo fieri vo
lumus:aut nos alioſue fœciſſe iudicare libeat:ſecundū epiſto
læ genus & naturā ſubiūgemus.ut ſi ſit epiſtola grauis:de bel
lo pace aut reipublicę &c.facimus mentionē. Ita & in aliis ſecunduꝫ
ea quę in primo capite huius dicta ſunt:faciendū pariformiter. Om/
nium autē dictarꝫ exempla probatiſſima ſunt apud Gaſparinū Perga
menſeꝫ: Mariū Philelfum:& æloquentię patrē Marcū Tulliū Cicero/
nem quibus te daturū operā velim q̄ꝫ maximā. Nihil enim in ſcribē
do tam clarū aut prōptū facit q̄ꝫ diligenter legiſſe eos q bene limate
terſeq́ꝫ ſcripſerūt.ab aliis vero ut a labe atq́ꝫ ꝑnicie ingenii fugiendū eſt.

De Concluſione Capitulum ſextum. MAG

Cōcluſio NArrationē(quę ut diximus:petitionē complectitur) ſequitur
terminus & concluſio epiſtolę:quę tribus conſtare debet:per/
a perſona ſona:loco & tempore. DIS. Quō perſona? MAG. ut
ſi uni ſcribim⁹:dicamus vale.ſi pluribus:valete.& me cōmendatū ſuſ
cipe vel ſuſcipite. Sis felix noſtriq́ꝫ memor. Vale diuq́ꝫ viuas. Da ope
ram ut valeas. Vale & me ama. Vale miliciæ decus:litterarꝫ ornamē
A loco tum.& ſic de ſimilib⁹. DIS. Qualiter epiſtola loco concluditur?
MA:hoc mō.ut dicat̄.datū vel datæ.raptū vel raptę vl̄ rapti Romę
a tempore aut Friburgi vel Argentinæ.& cetera. DIS. Tempore autē quo/
modo concludis? MAG. Vt diē/menſes anni in q̄ ſcribimus po/
namus.ut viceſima Nouembris : Anni Milleſimi quingenteſimi ſecū
di.aut decimoquarto Kalendas Marcias. Quarto idus Aprilis.pri
Menſis die nonas Septēbris. DIS. Vnde iſta aſſumis vocabula? MA.
diuiſio. Ab antiqua Romanorū obſeruatione. Latini nanq́ꝫ quemlibet men/
ſem in Kalendas:Nonas:& Idus diuidunt. Prima enim die cuiuſlibet
menſis / pontifex minor conuocata plebe / quot dies a Kalendis ad
Kalendę Nonas ſupereſſent ꝓnunciabat. Vnde hęc dies hoc nomē Kalendę a

καλέω græco vocabulo accepit. valet enim idem quod voco. Dies autem ultima menſis præcedentis pridie Kalendas: quaſi primo die ante Kalendas: qui vero ante hũc/ tertio Kalẽdas dicitur: ꝙ ſit tertius a Kalendis. & ſic de alijs diebus ordine retrogrado aſcendendo donec ad idus deuentum fuerit. Dicitur autem Idus ab iduo: quod eſt diuido. quia is dies menſem diuidat. Dies autem hunc ſequens in aſcẽſu/ nõ ſecundo idus ſed pridie Idus dicitur. Sequens tertio Idus. & ſic de alijs donec ad nonas progreſſum ſit. Nonæ autem dictę ſunt: quia ab eo die ad Idus ſemp nouem dies ſunt. Alias rationes illorũ nominũ conſulto libuit præterire. DIS. Quot autẽ Nonas Idus aut kalẽdas ſinguli menſes habent? MAG. Ianuarius: Februarius: Aprilis Iunius: Auguſtus: September Nouẽber & December quattuor habent nonas. Martius: Maius: Iulius & October ſex nonas habent. Singuli autẽ octo Idus tenent. Ianuarius decimaquarta die Decembris kalendas ſuas finit. Februarius decimaquarta Ianuarij. Martius xiiij. Fabruarij. Aprilis. xvi. Marcij. Maius decimquarta Aprilis. Iunius decimaſexta Maij. Iulius. xiiij. Iunij. Auguſtus. xvi. Iulij. Septẽber. xiiij. Auguſti. October decimaquarta Septembris. Nouember xvi. Octobris. December. xiiij. Nouembris. Sic patet ꝙ in Februario poſt idus dicimus: decimoſexto kalendas Marcij: q̃d quidẽ verũ eſt in anno cõmuni: in anno vero biſextili/ quia tũc Februarius habet vigintinouẽ dies poſt idus dicim⁹ decimoſeptimo kalẽdas Marcias. Vt autẽ ea quę dixim⁹ dilucide intelligas: ſit Marcius nobis exemplo In cuius/ ſi prima die litteras dederis: ſcribas kalendas Marcij. Si ſecũdo ſexto nonas. ſi tertio: q̃nto nonas. ſi quarto: quarto nonas. ſi quĩta: tertio nonas. ſi ſexta: pridie nonas. ſi ſeptima: nonas marcij ſcribas. Si octaua octauo idus marcij. ſi nona: ſeptimo idus marcij. ſi decima ſexto idus &c. Si undecima: quinto idus. ſi duodecima: quarto idus. ſi tredecima: tertio idus. ſi decimaquarta: pridie idus. ſi decimaquinta idibus marcij ſcribas. Si decimaſexta. xvij. kalẽdas aprilis. ſi decima ſeptima. xvi. kalendas aprilis: &c de alijs in numero Kalendarum deſcẽdendo donec ad ultimũ eius diem pueneris: in quo pridie kalendas aprilis ſcribas. Ita pariformiter & in reliquis menſibus faciendũ. Eo tantũ admonito: ut nonas & idus a menſe in quo ſunt: kalẽdas vero omnes primis demptis: a menſe ſequẽti denominabis. Nec ſecundo nonas idus aut kalendas/ ſed pridie nonas idus & kalẽdas dicendũ eſt. DIS. q̃d aũt hoc eſt q̃d in ſupioribus q̃rto kalẽdas marcias & nõ marcij dicebas? MAG. q̃a pro genitiuis mẽſiũ puenuſte poſſeſſiua ponũt. ut dicam⁹ pridie kalẽdas marcias: Apriles: Maias: Iunias: Iulias: Auguſtas: Septẽbrias: Octobrias: Nouẽbrias: Decẽbrias: Ianuarias: Februarias. Noĩa aũt kalẽdę nonę idus nõ modo in ablatiuo/ verũetiã ĩ actĩo ponere ɔuenit ꝑponẽdo ꝑpoſitõ; ad. ut ad octauũ id⁹ Ianuarias ad me dediſti litteras. aut ĩ gtĩo; ut pridie kalẽdarum Marcias.

pridie kal (margin) · Idus (margin) · pridie id⁹ (margin) · nonę (margin) · Exemplũ (margin)

LIBRI TERTII FINIS

De Supraſcriptione. Capitulum. vij. DIS.

Supraſcriptiōis forma — Tituli Statuum

q Vibus completur Supraſcriptio? MAG. Nomine & titulo dignitatis proprio eius ad quē ſcribimus. Debent autē omnia in datiuo & accuſatiuo poni. DIS. Titulos ſtatibus attribuendos ſubiunge. MAG. Romanū pontificē: ſanctiſſimū: beatiſſimum dominū noſtrū Pontificē maximum: ſummū ſacerdotem & patrem clementiſſimū dicemus. Cardinales: Patriarchas: Archiepiſcopos cęteroſq; epiſcopos maiores reuerendiſſimos dicimus. ut reuerēdiſſimo in chriſto patri & domino domino: N. ſacro ſanctę Romanæ eccleſię Epiſcopo presbytero: aut dyacono: Cardinali &c. Epiſcopos minores. Abbates & apoſtolicę ſedis Prothonotarios reuerēdos dicimus. ut reuerendo in chriſto patri & domino. N. apoſtolicę ſedis prothonotario/domino ſuo colendiſſimo & obſeruātiſſimo &c. Attamē nomini ꝓprio domino preponi nō deberet: abuſus tamen contrariū ubiq; habet. Alios inferiores venerabiles & honorandos dicimus. ut venerabili vel honorando. N. Canonico eccleſię. N. Imparatorē & Regem inuictiſſimū/glorioſiſſimum: ſereniſſimū: & imparatorē ſemper auguſtū dicimus. Duces: Principes: Marchiones. Illuſtriſſimos potētiſſimos. Comites vero Barones: generoſos: illuſtres: inclytos: & prętantiſſimos dicimus. Equites auratos: Magnanimos: ac ſtrenuos dicimus. Cęteros: validos: fortes: nobiles appellamus. Ciues prudentes: ſagaces: induſtrios & integerrimos dicimus. Theologos diuinarū litterarū interpretes. Sacrarū litterarum: ſacrę paginę: ſacrę theologię magiſtros: doctores: profeſſores: eximios celeberrimos Iuriſconſultos: eximios ſpectatiſſimos: meritiſſimos: conſultiſſimos: egregios: iuris pontificij: ſacrarum legū: aut iuriſ utriuſq; doctores appellamus. Medicos prudentes philoſophię & medicinę interpretes doctores: & philoſophos peritiſſimos dicim9. Poetas vates: muſarū alūnos: lauro: inſignes: hedera decoratos: Apollinis interptes: ornatiſſimos: eloquētiſſimos: facundiſſimos nominam9. Oratores: diſertiſſimos: facundiſſimos noīamus. Artiū magiſtros: acutiſſimos diſertiſſimos: bonarū artium ſtudioſiſſimos interpretes appellamus. Feminas autem decus pudicicię: caſtitatis exemplum pudiciſſimas/ caſtiſſimas/ honeſtiſſimas/ matronas & dominas dicemus. Hęc ſummarie dicta ſufficiant. Nam aſſentandi/adulandiue cauſa hęc omnia ita variata cernes: ut perpaucos reperire poſſis: qui non titulos ſuperiorum inferioribus attribuant. Vale. Et in his finem Triuij ſtauerendum agnoſce.

Sequitur figura Arithmetice.

TV
PVS A·
RITH
ME
TICAE·
BOETIVS
RAS
TAGO
PY

Liber quartus de Quadruuij rudimentis

Tractatus primus De Quadruuij laudibus & diuiſione. Ca.primũ. MAG.

q Vid habes fili;& cur ab imo pectore alta trahis ſuſpiria? nũ te grauant quę nuper accepiſti Triuij principia: & cepti te pœnituit ſtudij? DI. Nihilominus; tanta autẽ dulcedine ſimul & iucunditate ex his animũ meum delibutum ſentio ut nec vigilię oculos opprimant: nec ſermonis aſſiduitas aures obrun dat: nec omnino vel laſciuientium ſocietas: aut quęcunq; alia iuuentutem æmollientia obſiſtere poſſint: quo minus & Quadruuij elementis auidiſſimum me auditorẽ exhibeam: ſi tu hunc laborem aſſumere dignaberis: ſed ocyus ut hoc ſubeas te etiã atq; etiam rogo & hortor plurimum? MAG. Rem cupis fili (& ſi difficilem) ſcitu tamen digniſſimã. nã teſte Boetio rerũ ęruditiſſimo: nemo unq̃ in Phi-

Laudatur q̃driuiuũ

loſophię diſciplinis ad perfectionis cumulũ ſine Quadruuio ęuadere potuit: nulli ſine illo recte ſapiendũ: nulli deniq; recte eſt philoſophandum. ob id quiſquis hoc prętermiſerit omnẽ philoſophię iam perdidit doctrinã. quod & dęmonſtrationibus lucidiſſimis Nycholaus de Cuſa Cardinalis in primo quẽ de docta ignorantia prætitulauit libro confirmat. Nam & ipſe mathematicis adiutus diſciplinis: quędam arcana ſacrorũ ęloquiorũ multis ante hac abſcondita penetrauit. Sed his (cũ & longiorẽ tractatũ & ingeniũ exercitatũ requirant) in aliud tempus dilatis/ quod petis exordiamur. Tota vero iſta diſciplina quam

Diuiſio q̃druuij

Quadruuiũ Boetius nominat quantitatẽ ſpeculatur: quãtitas vero in magnitudinẽ ac multitudinẽ partitur. Rurſus alię quidẽ per ſe: ut tria aut q̃ttuor: alię vero ad alias referuntur. ut duplũ & dimidiũ. Magnitudines autẽ alię manentes ſunt motuq; carentes: ut triangulus: linea. Alię vero ſempet motę. ut octaua ſphera. Harum illam multitudinẽ quę per ſe eſt/ Arithmetica ſpeculatur. Illam vero quæ ad aliã refertur: Muſica cõtemplatur. Immobilis vero magnitudinis noticiã Geometrica: mobilis autẽ Aſtronomia pollicet̃. unde & ab his quat-

Vnde dictũ ſit q̃druuium

tuor/ hæc doctrina Quadruuiũ appellata eſt. Sunt ẽm vię quattuor ad unũ finẽ (quantitatis ſcilicet noticiã) perducentes. DIS. De prima igitur hoc veſperi paucis te abſoluas.

De Arithmetice definitione: nomine inuentore: fine ac diuiſione. Capitulum ſecundum. MAG.

Arithmetica.

p Rimam Quadriuarij partem Arithmeticam appellamus. Eſt autẽ Arithmetica numerorum doctrina. tractat ẽm de numero quem gręci ἀριθμόν arithmon dicunt. unde & huic ſcientię nomen a primis eius inuentoribus inditum eſt, Arithmetica id eſt

ſcientia de virtute numeri. ἀρετὴ enim grece idem quod virtus & ἀριθμός idem quod numerus latine ſignificat. DIS. Quinam huiuſce diſciplinæ extitere primi inuentores? MAG. Apud græcos eã primus (ut aiunt) Pythagoras reperit: & in latinum eam primus quidem Apuleius / deinde Boetius tranſtulerũt: ſed prætermiſſis iſtis rem ipſam aggrediamur eo quo ſequitur ordine. Primumquidem numerũ in ſeſuiſq; partibus & paſſionibus abſolute & theorice poſt hac ipſum cõtractius ac magis practice conſiderabimus. Demũ nõ nullas artis calculatoriẹ perpulchras regulas adijciemus. Inuentor Arit.

De Numeri definitione & in numerum parem & imparem diuiſione ac earundem partium deſcriptione. Capitulum tertium. MAGISTER.

n Vmerus eſt unitatũ collectio vel quantitatis aceruus ex unitatibus ꝓfuſus. Eſt aũt unitas qua unaqueq; res una dicit. Vnitas autẽ nõ eſt numerus: ſed principiũ numeri. ſicut magnitudinis punctũ. DIS. In quot aut quas numerus ſui prima diuiſione ſcinditur partes. MAG. In geminas: in parem videlicet numerũ & imparẽ. DIS. Numerus par quis eſt? MAG. Eſt numer⁹ in duo diuiſibilis ẹqualia / unitate nõ media. ut. 4. diuidit in. 2. &. 2. nulla unitate media. DIS. Quid eſt quod dicũt Pythagorici numerũ parẽ in maxima paruiſſimaq; poſſe diuidi: maxima quidẽ ſpacio: minima quantitate? MAG. Per ſpacium partiũ numeri magnitudinẽ: per quantitatẽ vero / earundem volebant ſignificare multitudinem. Et ut hæc clarius intelligas / exemplũ hoc animaduerte. 8. in. 4. &. 4. diuiditur: nec in partes maiores ab aliquo unq; partitur: nec ſecundum minorẽ numerum q̃ binariũ / duarum ſcilicet partium naturali diuiſione ſecatur: & ita quo ad primũ in ſpacio maxima & quo ad ſecundũ in quantitate diuiditur minima. Numerus Vnitas Numerus par

De Numeri paris diuiſione: & eius parte: numeri ſcilicet paris pariter paris deſcriptione. Capitulum quartum. DIS.

p Arnumerus in quot ſpecies partitur? MAG. In tres. Nam quidam eſt numerus pariter par: quidam pariter impar: quidam vero impariter par. DIS. Numerus pariter par quis eſt? MAGISTER. Eſt numerus qui in duo paria diuidi / & rurſus horum quodlibet in alia duo paria poteſt ſecari uſq; dum diuiſio partium ad indiuiſibilẽ naturaliter perueniat unitatẽ. ut eſt numerus. 16. qui in. 8. &. 8. & rurſus. 8. in. 4. &. 4. q rurſus in. 2. &. 2. & duo in. 1. &. 1. que eſt indiuiſibilis unitas partiunt. DIS. Et quã ob cauſã is Numerus pariter par

Rõ noĩs numerus tali inſignitus eſt vocabulo? MAG. Quia eius partes nõ
mine & quantitate inueniuntur pares: ipſis etenim naturali ordine di
poſitis ita ſibiipſis reſpondent/ut quota una ſit nomine tanta reliqua
ſit quantitate: ut ecce. 1.2.4.8.16.32.64.128. in hoc ordine. 8. decima,
ſexta pars eſt totius ſummæ: ſc3. 128. & tantã ſedecimã continet quan
titatẽ. Et rurſus. 16. ſumæ totius pars eſt. 8. & hãc ipſa3. 8. ↄtinet quãt
tatẽ. Et ſic idẽ eueniet de qbuſlibet reliquis eque a medio diſtantibus
partibus. Sed hoc aduertendum: ſi pares ſunt partium diſpoſitiones:
non unum ſed duo ſunt media inueniẽda: in quibus hoc idem quod
in partibus eque a medio diſtantibus contingit reperiri. ut in exem/
plo priori. Si vero partium impares fuerint diſpoſitiones: unum repe
ritur mediũ quod ſibiipſi nomine reſpõdebit & quãtitate. ut. 1.2.4.8
16.32.64. In hoc ordine. 8. eſt medium. octaua ſc3 totius ſumme pars
quã quãtitatẽ in ſe ipſo cõtinet. DIS. Clariſſime hec intelligo: nec
in eius declaratione te morari amplius neceſſe eſt: ob id ad reliqua ſti
lum vertas: & quis ſit numerus pariter impar deſcribas.

De Numeri pariter imparis definitione.

Capitulum quintum MAG.

Numeruſ pariter impar — Numerus pariter impar eſt qui in partes equales diuiditur: &
rurſus he partes cum ſint numeri imparis/in equalia nõ parti/
untur. ut. 10. in. 5. &. 5. ſed. 5. ĩ duo paria nõ diuidunt. patet
igitur numerũ cuius medietas eſt impar/eſſe pariter imparẽ. DIS.
Ne pigriteris: & unde is numerus hoc ſortiatur nomen dæmonſtra/
Rõ noĩs re. MAG. A ſuis partibus: que cum numine ſint pares: quantitate
ſunt impares: aut ſi nomine ſint impares: quantitate erũt pares quod
in ſubiecto facile erit videre exemplo: nam numeri pariter imparis. 18
partes ſunt. 9. &. 9. quarũ quelibet a pari denominatur numero quia
a dualitate. cum. 9. decemocto ſit dualitas ſiue medietas. quantitas
vero ei[9] impar eſt: quia nouenaria. & rurſus. 6. decẽocto tertia pars
eſt. ecce impar denominatio: quia fit a ternario. & quantitas quidẽ
par eſt: quia ſenaria. ſic & in aliis pariter imparium numerorũ par/
tibus eſt facillimum videre.

De Numero impariter pari. Ca. vi. DIS.

Numeruſ impariter par — Numerus impariter par quis eſt? MAG. Eſt numer[9] qui cũ
in equales partes diuiditur: rurſus he partes in alias partes ſecã
tur. Sed in iſtac partiũ diuiſione nõ uſq3 ad unitatẽ in equa par
titio ꝑgreditur. ut. 24. in. 12. &. 12. partitur. & rurſus. 12. in. 6. &. 6. &
amplius. 6. in. 3. &. 3. diuiditur: ſed amplius. 3. in equa nõ ſecãt. Et ob
hoc recte tale ſortitus eſt vocabulum. Eſt enim par: quia in equa diui
ditur: ſed impariter quidẽ: quia non in omnibus ſuis partibus parre/
Rõ noĩs peritur. Sunt aũt hi oẽs impariter pares. 12.20.24.28.40.56. DIS.
Habes ne alia de natura numeri paris cognitu neceſſaria? MAG.

Habeo equidē & multa: ut ſcȝ de ꝓprietatibus eius: de eiꝰ quoq; quo ad ſingulas ſpecies generationibus. quæ quoniã prima huiuſce diſci/plinę videntur tranſcendere elementa/in pręſentiarum placuit ſilentio tranſire: & ad alias eiuſdem numeri partes ſermonem vertere.

De Numero ſuperfluo diminuto & perfecto. Capitulum ſeptimum.

DIS. a T quę aut quot ſunt hę numeri paris partes aliæ? MAGI. Sunt numerus ſuperfluus: numerus diminutus: & numerus perfectus. DIS. Numerus ſuperfluus quis eſt? MAG. Eſt ille cuius partiũ ſumma: ſummã totius excedit. ut. 12. cuius medietas eſt. 6. pars tertia. 4. pars quarta. 3. pars ſexta. 2. pars v͠o duodecĩa 1. quę oẽs ſimul iunctę. 16. conſtituunt: quæ totius. 12. ſcȝ ſummã in quattuor excedũt. DIS. Numerus diminutus quis eſt? MAG. Eſt numerus cuius partiũ ſumma: ſummam totius nõ attingit. ut. 8. cuius medietas eſt. 4. quarta pars. 2. octaua. 1. quę ſimul iunctę. 7. effi ciũt: q̃ totius ſcȝ. 8. ſummã nõ attingũt ſed in unitate deficiũt. DIS Numerus perfectus quis eſt? MAG. Eſt numerus cuius partium ſumma: ſummę totiꝰ nec maior: nec minor: ſed ęqualis reperit̃. ut. 6. cuius medietas eſt. 3. ꝑs tertia. 2. pars ſexta. 1. quas ſi ſimul iungas. 6. toti ſummã ęqualem ꝓcreabis. Et hoꝝ numerorum paucos reperies ſcȝ. 6. 28. 496. 8128. & ſemper in ſex aut octo terminatos.

Numerꝰ ſuꝑfluus

Numerꝰ diminutꝰ

Numerꝰ perfectus

De Numeri imparis definitione & diuiſione. Capitulum octauum.

DIS. i Mpar numerus quis eſt? MAG. Eſt numerus qui in duo ęqualia diuidi non poteſt quin interueniat unitas. ut. 5. diuidi tur in. 2. & 2. unitate interueniente. addit em̃ numerus impar ſuper parem ſemper unitatem. DIS. Numeri imparis (ſi quæ ſint) ęnumera ſpecies. MAG. Numeri imparis ſpecies ſunt numerꝰ primus & incõpoſitus: numerus ſecũdus & cõpoſitus: numerus ꝑ ſeſe cundus & cõpoſitus/ſed aliũ comparatus primus & incompoſitus. DIS. Numerus primus & incompoſitus quis eſt? MAG. Eſt numerus qui nullam aliam habet partẽ q̃ȝ eam ipſam quę a totius quãtitate accipit denominationẽ & hęc pars ſemper eſt unitas. ut. 3. habet pręter unitatẽ nullam aliã partẽ quę totius eſt una. 3. Et ob id hic nu/merus primus & incompoſitus dicitur: quia a nullo numero priori cõ ponit̃ aut metitur. Numerus autẽ numerũ cõponere aut metiri dicit̃: a quo ipſo multotiens ſumpto: præciſe nullo deficiẽte aut ſuꝑfluo to/tus conſtituitur. Et ita numeri quoꝝ pręter unitatẽ nulla pars eſt eos metiens: cõtra ſe primi dicunt̃. ut. 3. & 4. ꝑ oppoſitũ numeri cõmuni cantes ſunt: quoꝝ alia ab unitate pars ambos metitur. ut. 9. & 12. q̃s non modo unitas/ſed ternarius metitur.

Numerus impar.

Numerus primus & incõpoſitus.

Numerũ cõponere quid ſit

Numeri ſe primi

Numeri cõicantes

De Numero ſecundo & compoſito Capi- lum nonum. DISCIPVLVS.

Numeruſ ſecundus cōpoſit⁹

ſ Ecundus & cōpoſitus quis dicitur numerus? MAG. Is qui preterunitatem in ſe alium habet numerū a quo compoſitus eſt.ut.9.unitatem habet a quo nonies replicata componitur. habet & inſuper ternariū:a quo terſumpto conſtituitur. Et ideo is numerus ſecundus dicitur.nam habet numerum priorem a quo coniungitur:& compoſitus quidem eſt: quoniam in ipſum a quo coniunctus eſt reſoluitur.

De Numero per ſe ſecundo & compoſito:& ad alium comparato primo & incōpoſito. Ca.x. DIS.

Numer⁹ ꝑ ſe ſecundus & cōpoſit⁹ ad aliū relat⁹ prim⁹ & incompoſitus

d A numerum per ſe quidem ſecundum & compoſitum/ad aliū vero comparatū primū & incōpoſitum. MAG.9.&.25.horum quilibet/ut ex prioribus liquet ſecundus & compoſitus reperitur:ſed ad ſeinuicem comparati/primi & incōpoſiti recte iudicantur.nam nullum cōmunē habent numerum a quo metiantur ambo.9.enim tribus ter ſumptis metitur:quibus.25. minime conſtituuntur.ſic ecōuerſo.25.per.5.quinies ſumpta metiūtur:quibꝰ.9.neq̄ꝗ conſtituunt.Et hos facile qui ſint dephendes:ſi duobus tibi ꝓpoſitis numeris:minorē de maiore ſubtrahas: nā qui relinquit aut eſt unitas aut alius numerus huic qui ſubtrahit minor aut equalis:ſi qui relinquit unitas eſt: numeros cōtra ꝓpoſitos primos eſſe neceſſe eſt ſi ęqualis eſt/eos ambos illo cōmuni termino intelligas metiendos: & ita nō eſſe contra ſe primos:ſed cōmunicātes. Si vero prima ſubtractione facta relictus minor fuerit illū a priori ſubtrahēdo demas:& ita uſq; dum potes ꝓcedas & ex derelicto ex dictis numeri naturam iudicabis. Quę ut clarius intelligas: ſubiectū animaduertas exemplum ſint.9.&.29.numeri ꝓpoſiti.aufero.9.a.29.& remanēt.20. a quibus ſi rurſus.9.tollant manēt.11. a quibus ſi demū.9.ſubtrahant/ relinquunt duo quę(quia nouenariā quantitatem nō attingunt) totiens quotiens poſſum a.9.demo: quod cū quater factū fuerit unitas relinquitur. Ex quo patet numeros ꝓpoſitos eſſe contra ſe primos: & hęc de numero ad ſe conſiderato dicta in p̄ſenti ſufficiāt. at ſi aures patulas prębere volueris:nōnulla & quidem utilia de numero ut ad alium refertur ſubiungam. DIS. Auſcultabo & q̄ diligenter.

De Maioris inęqualitatis ſpeciebus in genere. Capitulum undecimum. MAG.

i N primis itaq; te ſcire neceſſe eſt:omne quod ad aliud refertur aut eſſe ęquale aut inęquale. Et primū quidē prorſus nullā accipit diuiſionē. nā quod ęquale eſt aliter ſe habere nō poteſt. ut duo ęquantur duobus. Inęquale vero dupliciter eſſe cōtingit. Eſt

enim quoddam magis inequale:quoddam vero minus. De his ha/ rumq; ſpeciebus magis neceſſaria in medium afferam.& primum de ſpeciebus maioris inequalitatis. DIS.Q ue & q̊t maioris inequa/ litatis ſpecies ſunt? MAG.Q uinq; ſcilicet Multiplex Superpar/ ticularis.Superpartiens.Multiplex ſuperparticularis:multiplex ſu/ perpartiens.

Inequali tatis ma/ ioris ſp̄es

De Numero multiplici Capitulum.xij. DIS.

Vmerus multiplex quis eſt? MAG.Eſt numerus qui ad
n alium cōparatus ipſum plus q̄ ſemel continet: quem ſi bis cō tineat duplus eſt:ſi ter triplus.& ſic procedēdo in infinitum. ut 2.ad.1.eſt duplus.3.ad.1.eſt triplus.

Numeruſ mltiplex

De Numero ſuperparticulari.Capitulum.xiij. DIS.

Vperparticularis numerus quis eſt? MAG.Eſt numerus
ſ qui ad aliū relatus ipſum quidē totū continet:& inſuper alterā eius partē que pars ſi medietas fuerit ſeſquialter vocatur.ut.3 ad.2.Si vero tertia ſit:ſeſquitertius dicitur.ut:4.ad.3.valet autē ſeſqui idem quod totum quod ꝓprie ſexqui dici deberet.

Numeruſ ſupparti/ cularis

De Nūmero ſuperpartiente Capitulum.xiiij. DIS.

Vis eſt numerus ſuperpartiens? MAG.Eſt numerus qui
q adalium comparatus ipſum totum & inſuper nō unā ſolam ſed plures eius partes cōtinet.Si igitur numerus aliū & duas eius partes contineat/Superbipartiens. Si vero tres eius partes ul/ tra totum in ſe habeat:ſupertripartiens dicitur.& ſic de reliquis in infi nitum procedendo.Exemplum primi.ut.5.ad.3.Exemplum ſecun/ di.ut.7.ad.4.In his autē locutionibus neceſſarium erit ſubſtātiuum ſubintelligere:illud ſcilicet quod partem ſequentē partes reliquas ul/ tra totū in ſuperpartiente incluſas denominat.ut in exemplo ſi nume/ rus ſuperpartiens ultra totū duas eius partes cōtineat:ſubintelligēdū eſt ſuperbipartiens tertias. nā in numeroꝝ naturali ordine.2.ſequun/ tur.3. Et ſi tres partes cōtineat/ſubintelligendum eſt ſupertripartiens quartas:ſic & in ceteris eſt facille videre.

Numeruſ ſuperpar/ tiens

Superbi/ partiens

Supertri partiens

De Nūero multiplici ſupparticulari. Ca.xv. DIS.

Vmerus multiplex ſuperparticularis quis eſt? MAG.Eſt
n numerus qui ad alium relatus:continet eundem plus q̄ ſemel & inſuper alteram aliquam eius partem. Et ob id hoc gemi/ num accepit vocabulum.Eo enim ipſo ꝙ maior minorem plus q̄ ſe/ mel continet:multiplex:ꝙ vero rurſus aliquam minoris partem con tinet particularis eſſe non ambigitur. Si igitur maior minorem bis: & eius medietatem contineat/duplex ſeſquialter. ſi vero ter/ tiam eius partem comprӕhendat/duplex ſeſquitertius: aut ſi ma/ ior minorem ter/ & inſuper eius medietatem contineat/ triplex ſeſ/

Numeruſ ſupparti/ cularis

duplex ſeſ quialter

quialter nominatur; & ſic conſequenter reliquos nominabis ſi in infi/nitum progreſſionem fœceris. Exempla patebunt. 5. ad duo duplex ſeſquialter eſt. 7. ad. 3. duplex ſeſquitertius eſt & . 7. ad. 2. triplex ſeſ/quialter. 10. ad. 3. triplex ſeſquitertius inuenitur.

De Numero multiplici ſuppartiente. Ca. xvi. DIS.

numerus ſuperpartiens.

NVmerus multiplex ſuperpartiens quis eſt? MAG. Eſt nu/merus qui ad alium relatus ipſum quidem plus q̃ ſemel cō/tinet; & inſup nō unā ſolam; ſed duas tres aut q̃ttuor vel plures eius partes. Et ſic ſcd̃um q̀ maior minoris plures partes continebit ſemper aliud & aliud nomē hereditabit. Dicitur em̃ duplex ſupbipar/tiens ſi minorē bis & duas eius partes in ſe habeat. ut. 8. ad. 3. vel du/plex ſupertripartiens ſi minorē bis & tres eius partes comprehendat ut. 11. ad. 4. Triplex vero ſuperbipartiens nominatur; ſi minor ter & inſup duę minoris partes in maiore cōtineantur. ut. 11. ad. 3. & perſimi/lia in reliquis facile eſt videre. Et hęc de maioris inęqualitatis ſpecie/bus hactenus dixiſſe ſatis ſit. Nunc ſi de minoris inęqualitate ſpecie/bus aliqua inquirere libuerit; calamus cū in motu eſt reſpondebit.

duplex ſuphiptiēs

duplex ſupertripartiens.

De Speciebus minoris inęqualitatis. Ca. xvij. DIS.

Minoris inęquali/tatis ſpēs

MInoris inęqualitatis ſpecies quæ & quot ſunt? MAG. Tot & eędem fere quæ maioris inęqualitatis. Dico autem fere: quia ſolum nomina per additionē prępoſitionis ſub/ ſunt varian/da; ut ſcꝫ dicatur ſubmultiplex. ut. 1. ad. 2. ſubdupla eſt & . 1. ad. 3. ſub/tripla, Subſuperparticularis, ut. 4. ad. 6, Subſeſquialter, ut. 3. ad. 4. ſubſeſquiternus eſt; ſubſuperpartiens, ut. 3. ad. 5, Subſuperbiparti/ens. & . 4. ad. 7. ſubſupertripartiens reperitur, Multiplex ſubſuppar/ticularis. ut. 2. ad. 5. ſubduplus ſeſquialter eſt, 3. vero ad. 7. ſubtriplus ſeſquitertius eſt. Et multiplex ſubſuperpartiens, ut. 3. ad. 8. ſubduplus ſuperbipartiens. & . 4. ad. 11. ſubduplex ſupertripartiens nominatur. Et ut omina ſimul complectar; omnia exempla de maioris inęquali/tatis ſpeciebus prędicta: etiam de ſpeciebus minoris inęqualitatis ex/empla erūt ſi numeri minoris maioribus cōparati fuerint. Omniū au/tem dictorū numerorꝫ adinuicem habitudines: Proportiones vocā/tur: & eiſdē quibus & prædictę ſpecies nominatę ſunt vocabulis no/minantur. Nam quædā dicitur proportio dupla; quædam ſupbipar/tiens; quædam ſuperparticularis; quædam vero tripla &c. Et de iſtis eadem quæ ſupradicta ſunt dantur exempla. DIS. Ipſam igitur proportionem definias.

proportõ nū ſpecieſ

De Proportione & proportionalitate. Capi/tulum decimumoctauum. MAG.

proportio

PRoportio ut ex prędictis liquet eſt duarum quātęcūq; ſint eiuſ/dem generis quantitatū certa unius ad alterā habitudo: ut. 4.

ad.2.eſt proportio dupla. Proportionū vero ad inuicem habitudines a mathematicis proportionalitates dicuntur. DIS. Quid eſt proportionalitas? MAG. Eſt duarum aut plurium proportionū ſimilitudo ut ſicut ſe habent.4.ad.2.ita.8.ad.4.quia ubiq; eſt ꝓportio dupla. Illarū igitur duarum proportionū ſimilitudo proportionalitas eſt. nec in pautioribus q̄ tribus terminis proportionabiliter quærēda eſt. Qui ſi ita diſpoſiti ſunt: ut mediū utriſq; cōparetur extremis: proportionalitas cōtinua dicitur. ut.1.2.4. ſicut em̄ ſe habent duo ad unū ita.4.ad.2.quia ubiq; eſt ꝓportio dupla. Si vero numeri intermedij ita locati fuerint. ut alius ad unū/ alius vero referat ad reliquū/ talem ꝓportionalitatē diſiunctam dicimus. ut.1.2.4.8. ſicut ſe habet.2.ad.1 ita.8.ad.4. ubiq; em̄ eſt ꝓportio dupla. Si vero dico ſicut ſe habet.1. ad.2.ita.4.ad.8. eadem quidem ꝓportionalitas permanet. Sed tunc cōuerſa eſt cū dixero: quemadmodū ſe habet.4.ad.1 ita ſe habebūt 8.ad.2. eadē iterum manet ꝓportionalitas ſed tunc permutata eſt.

Proportōnalitas. continua. diſiuncta. conuerſa. ꝑmutata.

De Speciebus proportionalitatis in genere Capitulum decimum nonum.

DIS. P Roportiōalitatis ſi quæ ſunt ſpecies ænumera. MAG. Si iā dicta intelligis quattuor proportionalitatis ſpecies inuenies: quæ ſunt proportionalitas Continua Diſiuncta Permutata & Conuerſa. DIS. Num & aliæ ſunt? ſane quidē intelligo. MAG. Aliæ ſunt quarum tres utiliores inſequētibus ænodabimus. videlicet Proportionalitatem Arithmeticam, Geometricam & harmoniacam: quæ & medietates appellantur.

ꝑportionalitatis ſpecies in genere

De Proportionalitate Arithmetica. Ca.xx.

MAG. E St autem proportionalitas arithmetica quotiēs tribus aut pluribus terminis poſitis neglecta æqualitate proportionum: ſola cuſtoditur parilitas differētiarum. ut.1.2.3. In hac numerorū diſpoſitione differentia unius ad.2.& rurſus duorū ad tria æqualis repe ritur: quia ubiq; unitas. nam ſicut unum a duobus: ita.2.a tribus unitate differunt ſed proportionū æqualitas non obſeruatur. nam duorū ad.1.eſt proportio dupla: ſed trium ad.2.eſt proportio ſeſquialtera Dicitur autem hæc medietas Arithmetica: quia in ſolius numeri proportione cuſtodita eſt.

medietas ſiue ꝓportionalitas arithmetica.

De Proportione Geometrica. Capi.xxi.

DIS. H Æc pro modulo capacitatis accipio: ad alia pergas. MAG. proportionalitas geometrica eſt cū tribus aut pluribus diſpoſitis terminis numerorum differentia negligitur: ſolumq; proportionum æqualitas cuſtoditur. ut.1.2.4.8. ſicut em̄ ſe habet.2.ad.1. ſic ſe habent.8.ad.4.quia ubiq; eſt ꝓportio dupla. nec numerorū differentia ibi aduertitur. nam inter.1.&.2.unitas/ inter.2.&.4.dualitas.

ꝓportiōalitas Geometrica.

Inter vero.4.&.8. quaternitas reperitur:ſed tamen numerorũ differẽ tię ſemꝑ in eadẽ cũ terminis ꝓportione ſunt cõſtitutę. nã ſi termini ſũt in dupla ꝓportione:in eadẽ ſunt & earundẽ differẽtię cõſtitutę. ut hic

1 2 4 differẽtię. Et ſi termini in ꝓportione tripla repeñantur ea
1 2 4 8 termini rundem differẽtię in eadem inueniuntur ut ſic.

2 6 18 54. differentiæ
1 3 9 27 81 termini

De Proportionalitate Harmoniaca. Ca.xxij. DIS.

harmoniaca ꝓpoꝛtionalitas

Harmoniaca proportionalitas quæ eſt? MAG. Quę nec eiſdem differẽtijs nec ęquis proportionibus conſtituitur:ſed illa in qua queãdmodũ maximus terminus ad minimũ ponitur ſic differentia maximi & medij contra differentiã medij & minimi cõparatur:ut ſint termini diſpoſiti.3.4.6.ibi nanq; maior terminus: videlicet.6.ad minimũ: ſc3.3.duplus eſt: ſic differentia maximi termini ſc3 6.& medij ſc3.4.quę eſt duo/ dupla eſt ad differentiã termini medij & minimi quæ eſt.i. nec tamẽ in prefato numerorũ ordine terminorum adinuicẽ ęqua reperitur proportio aut differentia:nam ꝓportio 4.ad.3.eſt ſeſquitertia.6.vero ad.4.eſt ꝓportio ſeſquialtera: & inter 4.&.3.differentia eſt unitas.inter.4.vero.&.6. dualitas. Hæc autẽ ꝓportionalitas ſiue medietas harmoniaca nominatur:nam in hac ſola harmonia aut ſynphonia vel conſonantia muſica reperitur. ut * quia nec terminorũ ꝓportionẽ aut eoꝝ differentiam abſolute conſiderat: ſed ut hæc ambo adinuicem relata inueſtigat. Eſt autẽ propriũ harmonię ad aliud quodammodo ſe habere. De quibus in muſicis videbimus latius. Conſequenter ut numerorum vim & naturã quo ad prima rudimẽta plenius capias de numeris tractabimus queãdmodũ referuntur ad geometricas dimenſiones & figuras. DIS. Placet ſũm me.nã ſemꝑ fideliſſimi p̃ceptoris officiũ obſeruãs nec quicquã de neceſſarijs ad prima ſcientiaꝝ intelligenda principia obmittis.

*
3 4 6
dva teſſ erõ — dia pen te

De Numero ſecundum Geometricas dimenſiones diſpoſito. Et primo de numero lineali Capitulum. xxiij. MAG.

Ed in primis te ſcire volo:omnem Geometricam dimenſionẽ aut eſſe linealem:aut ſuperficialem:aut ſolidam.ut patebit infra. Et ob id in præſentiarum numerum in linealem ſuperficialem & ſolidum diſtinguimus. DIS. Numerus linealis quis eſt?

numerus linealis

MAG. Eſt a duobus inchoans adiecta ſemper unitate/in unũ eundemq; ductũ quantitatis explicata congeries.ut.ij.iij.iiij.v. DIS. Cur dicis a duobus inchoans? MAG. Nam ſicut punctus actu nõ eſt linea ſed potẽtia;ſic unitas actu nõ eſt numerus ſed potẽtia. paucio

tribus igitur q̄ duabus linealis numerus cōſtare nō poteſt unitatibus.

De Numero ſuperficiali & eius ſpeciebus. Capitulum. xxiiij. DIS.

Vmerus ſuperficialis quis eſt? MAG. Eſt numerus duo/ numerus
n bus lateribus contentus longitudinis videlicet & latitudinis. ſupficial'
Vel eſt numerus a tribus inchoans addita deſcriptionis latitu dine: & ex numerorum naturalium ſeſequentium angulorum dilata tione. Dictum eſt autem & ſuperficialem numerum a tribus incho/ andum. quoniam ſicut in geometricis paucioribus tribus lineis nul la angularis ſuperficies clauditur: ita & in numeris minimus ſuperfi/ cialis non niſi tribus unitatibus conſtituitur ut ∴ Et ideo ſicut in geo metricis ſuperficies conica diuiſionem in triangulam/ quadrangu/ lam penthagonam: & ſic de aliis accipit/ ſic pari modo & numerum ſuperficialem contingit partiri.

De Numero triangulari. Ca. xxv. DIS.

Riangularis numerus quis eſt? MAG. Eſt numerus qui in Numeruſ
t latitudinem ſcd̄m unitates deſcriptus tribus angulis contine/ triāgl'aris
tur lateribus ęqualiter diſpoſitis. ut ſunt. 3. 6. 10. 15. 21. 28. in ta lem figuram diſpoſiti. *

De Numero quadrangulari. Ca. xxvi: DIS:

Vmerus quadratus quis eſt? MA. Eſt numerus qui in latitu Numeruſ
n dinē ſcd̄m unitates deſcriptus angulis quattuor lateribus ęq̄ q̄dratus
li dimenſione diſpoſitis continetur. ut ſunt 4. 9. 16. 25. 36. 49. ta liter ordinati ∷ Vnde numeris ab unitate in cōtinua ꝓportionalita/ te diſpoſitis/ tertius ab unitate erit quadratus: ac deinceps ſemꝑ uno intermiſſo. At cū quadrati in natura diuerſi ſunt: quidā eī̄ ęquā latitu dinē habēt & longitudinē ut bis duo & ter tria: quidā vero parte lōgio res ſunt: ut quorꝫ latera nō unitatis ſed aliorꝫ quorūcunq̄ numerorꝫ differentia ſeparant. ut ter quinq̄ ita formata Reliqui vero altera parte longiores exiſtunt: quorꝫ ſcꝫ latera unitatis tantum differentia ſunt diuerſa ut ſunt bis tria in iſta forma diſpoſita :::

De Numero Pentagono/ hexagono/ heptagono & ſe quentibus multiangulis. Ca. xxvij. DIS.

Entagonum quē dicis numerum? MAG. Eum ipſum qui
p in latitudinē ſcd̄m unitates deſcriptus/ quinq̄ angulis/ lateri
bus ęquali diuiſione diſpoſitis continetur: & ſimili definitione hexagoni/ heptagoni & reliqui deſcribuntur numeri: quę tibi ut faci/ lius pateant pauca exempla ſubiungam.

12.	22.	35.	51.	71.	omnes pentagoni.
15.	28.	45.	66.	91.	omnes hexagoni.
18.	34.	55.	81.	112.	omnes heptagoni.

Vnitas tamen &ſi non actu/tamen potentia eſt omnis numeralis fi gura & ideo ſingulis præpoſita.

De Numero ſolido ſiue corporali. Ca.xxviij. DIS.

numerus Solidus

q Vis eſt numerus corporalis ſiue ſolidus? MAG. Eſt qui tri bus lateribus continetur ſc; longitudinis/latitudinis & ꝓfun ditatis. vel eſt qui cum ſcdm unitates ſuas in longum latū ac profundum diſpoſitus fuerit: corporis alicuius figuram repręſentabit Et ob id ipſu; ad modū corporis diuidere cōuenit. hoc modo. Nam numerorum quidam pyramides: laterculi: aſſeres: cuneoli/aut magis latine gradati: parallelipedes: cubici: ciclici vel ſpherici nominantur: quorum deſcriptiones in ſequentibus patebunt.

De Numero pyramidali. Ca.xxix. MAG.

numerus pyrāida/lis q̄dran gularis

p yramidalis itaq; eſt numerus in ſuis unitatibus per modum pyramidis corporalis conſtitutus: ut ſcilicet a baſi lāta incipiat & in aſcendēdo ſemꝑ dæcreſcat donec ad unitatē quæ huiuſce pyramidis conus eſt perueniat. Et ſicut in corporibus pyramis quæ/dam eſt trilatera. ut a. & quędā quadrangula. ut b. & ſic de alijs ſcdm modum ſuperficierum multiangularīū variatis. ſic & in numeris py/ramis trilatera quadrangula aliaue reperitur.

De Numero pyramidali trilatero. Capi/tulum triceſimum. MAG.

u Nde numerus pyramidalis trilaterus eſt is cuius baſis eſt tri/angulus. ut a cuius conus eſt unitas in medio locata. & ſi ba/ſi b. priorem pyramidē ſuperpoſueris/pyramidem ſecundam & denariam conſtitues: quę ſi pro baſi hoc modo locabitur * & eidē pyramis. b. ſuperponitur: pyramis tertia &. 20. unitatū producitur. Simili modo vidēdum erit in cęteris. nam in numero pyramidali tot unitates latera continent/quod ad eius conſtitutionem numeri trian guli aut quadranguli/penthagoni aut hos ſequētes concurrunt: uni/tate etiam pro tali numero cōputata. Ex quo liquet ꝙ primę de præ/dictis pyramidibus latera duas/ſecundę tres: tertię vero quattuor unitates habent.

De Numero pyramidali quadrangūlo. Capitūlum triceſimumprimū. DIS.

X

q Vadrangulā pyramidem quē dicis numerū? MAG. Cuius baſis numerus q̄dratus/conus vero unitas eſt. ut ω Si pyra midi iam fabricatę baſim nouenariā hanc ſcilicet ψ ſuppo/ſueris ſcdam in quadratis pyramidē quattuordecim ſc; unitatū effici/es: quā ſi huic X baſi ſupaddes: tertiā pyrāidē &. 30. unitatū ꝓducis & ſic in cęteris/nō modo quadratis: verūetiā pēthagonis & alijs mul tiangulis videre eſt. Hoc tū unū nō eſt ſilentio ꝑtereundū: ſi unitatem

quæ conus dicit̃ obmiſeris pyramidẽ curtã ubiq; efficies/ſimiliter ſi alios quoſq; numeros baſibus iuxta præmiſſas regulas ſuperaddi/tos detraxeris: pyramides facies bis curtas vel tercurtas.

De Laterculis. Capitulum. xxxij. DIS.

Vmeri laterculi qui ſunt? MAG. Qui ex ductu æqualiũ numerila
n ęqualiter in minus fiunt. ut tria ter bis. 18. conſtituũt: quę ſi ſe terculi.
cundũ tres dimenſiones diſponant̃/lõgitudo latitudini æquabitur: quia ubiq; tria. Altitudo vero minor/quia duorũ tantum reperitur ut * quibus alia nouem in ſimili modo diſpoſita ſuperaddas.

De Aſſeribus. Capitulum. xxxiij. DIS.

Vmeri aſſeres qui ſunt? MAG. Qui ex ductu ęqualiũ ęquali aſſeres
n ter in maius fiunt. ut quater quattuor nonies. 144. faciunt. quos ſi ad figurã corporalem ordinaueris/ latitudo longitudini erit æqualis. quia ubiq;. 4. altitudo vero cum. 9. habeat erit diſſimilis. ut ☞ quibus alia. 16. ita diſpoſita octies ſupponas.

De Cuneolis. Capitulum. xxxiiij. DIS.

Vmeri Cuneoli qui ſunt? MAG: Qui ex inęqualibus inę/ cuneoli
n qualiter per inæqualia fiunt. ut ter quater nonies. 108. efficiunt. quos ſi in corporis formã diſponas: latitudinẽ tria/longitudinem. 4. & altitudinẽ habentẽ. 9. reperies: & ſic omnes dimenſiões inæquales. ut ω quibus alia duodecim ſic formata octies ſuperaddas

De Parallelipedibus. Capitulũ. xxxv. DIS.

Arallelipedes quos dicis nũeros? MA. Eos qui ex ductu æquali paralleli/
p um inęqualiter per ęqualia fiunt. ut bis tria bis. 12. faciũt: quæ pedes
ſi in corporis figurã redacti fuerint: latitudinẽ altitudini ęquam (quia ubiq; duorũ) longitudinem vero reperies inæqualẽ: quia trium. ut ⁝ ⁝ ⁝ quibus alia. 6. ita formata ſuperaddas.

De Cubis. Capitulum. xxxvi. DIS.

Vi ſunt numeri cubi? MAG. Qui ex ęqualibus per æqua cubi
q lia producti ſunt. ut ter tria ter. 27. conſtituũt: quæ ſi in formam corporis redigãtur: latitudo/longitudo & profũditas ęquales reperiunt̃; quia ubiq; tria. ut * quibus alia. 9. taliter ordinata bis ſuperponas. Vnde ſi numeri ab unitate continue proportionales fuerint: quartus ab unitate cubus eſt; ac deinceps duobus ſemper intermiſſis/ſemper quadratus cubicus ſequitur.

De Ciclicis vel ſphericis. Cap. xxxvij. DIS.

Vi numeri ſunt ciclici vel ſpherici? MAG. Qui ex ductu cu ciclici ſiue
q borũ ita procreant̃/ut a quo numero cubicę quantitatis latus ſpherici
inceperit in eundẽ altitudinis extremitas terminet̃. ut quinques. 5. faciũt. 25. quę ſi rurſus quinquies accepero; numerũ. 125. produco cuius altitudo in eundẽ numerũ terminat̃: a quo latus eius primo in

choatur:quia in.5.Sic ſimili modo cũ dico.6.ſexies.36.facio:quæ ſi rurſus per.6.multiplicẽtur.216.producunt:quę in ſex iterũ terminantur:a quo & latus eius inchoatur.& ob id hi numeri dicunt cidici vel ſpherici.quia ad principiũ ꝓprium reuertunt.Et ſicut ex unica reuerſione de puncto in punctũ circulus ꝑficitur:ſic ex una multiplicatione numeri in ſe/cicli numeri qui plani ſunt/procreantur.ut quinquies.5 fiunt.25.Et ſicut ex ſecunda ſcilicet ſemicicli circũductione circa dyametrum fixa/ſphera deſcribitur:ita ex cicli numeri per ſuum principiũ mltiplicatiõe numerꝰ ſphericus ꝓcreat.ut.25.qnquies erũt.125.

Cõclusio. Hæc ſunt q̃ de ratione numeri theorice conſiderato cõmuniora & magis utilia occurrũt:altiorẽ vero de his ſpeculationem in diui Boetij Arithmetica ſi q̃ñ libuerit inuenies:ex qua & hęc quę iã tradidi ꝑ maiori parte expiſcata ſunt.Iamiam ad praxim ſermonẽ vertamus.

Libri Quarti de principijs Arithmeticæ practicæ Tractatus ſecundus.De diuiſione numeri contracti. Capitulum primum. MAG.

A Rithmetica practica quã Algorithmũ dicimus numerũ practice conſiderat:& de ipſius diuiſione & paſſionibus diſputat. DIS.Rem igit ipſã aggredere:& diuiſionẽ numeri cepti pandas. MAG.Numerorũ quidã Digitus:quidã Articulus:qdã vero ex his compoſitus. DIS.Horum deſcriptiones ſi quas habes/per ordinem ædicas.

Numeri diuiſio

De numero digito/articulo & cõpoſito.c.ij. MAG.

numerus digitus articulus

N Umerus digitus eſt omnis denario minor numerus.ut.1.vel.2.vel.3.& ſic de alijs. DIS.Quis eſt numerus articulus? MAG.Eſt numerus in decẽ ęq̃lia diuiſibilis:tali lege/ut iſta facta diuiſione nihil ſit ſuꝑfluũ:nihil diminutũ.ut.20.diuiditur in.10.unitates:&.30.in.10.ternarios &c. DIS.Quis numerus dicit cõpoſitus? MAG.numerus ex digito & articulo cõſtitutus.ut.12.ex.2.(digito)&.10.(articulo)eſt aggregatus.Et ut ſingula unico complectar cõtextu:Oĩs nũerus inter duos articulos ꝓximos cõpoſitꝰ eſt

cõpoſitus

De Numeri iam diuiſi paſſiõibus.Ca.iij. DIS.

Numeri quot ſint.

N Umeri a teiã diuiſi quot/quæue ſunt paſſiones? MAG.ſeptem.ſcꝫ.Numeratio:Additio:Subtractio:Multiplicatio:Diuiſio:Progreſſio & Radicũ extractio.Mediatio autẽ a Subtractione non diſtinguitur:nec duplatio a multiplicatione ſeparat.Eſt em̃ Mediatio per duo diuiſio & Duplatio ꝑ duo multiplicatio.Conueniunt autẽ hæ paſſiones non modo numero integro/ſed etiam in partes quas minutias dicunt diuiſio.De quibus eo quo iam numeratæ ſunt ordine tractabimus.Et primum quidem in integris.

mediatio duplatio

De Numeratione,Capitulum quartum. DIS.

q Vid eſt numeratio? MAG.Eſt cuiuſlibet numeri p̱ figuras competẽtes artificioſa rep̄ſentatio. DIS:Q ue ſunt iſtę competẽtes figurę? MAG . ſunt hę.1. ſignificat unũ.2 ſignificat duo .3.tria.4.quattuor.5.quinq;.6.ſex.7.ſeptem.8.octo.9.nouem &.0.q̃ figura nihili vel cifra dicitur. nam per ipſam ſolam nihil repreſentatur: ip̄a tamẽ locũ occupãte magis per cęteras ſignificabitur .ut 20.ibi.2 viginti ſignificat : & tamẽ p̱ ſe poſitũ tantũ duo reprę ſentat. Opereprecium eſt ergo in numeratiõe ordinem & locum maxime conſiderare. Ordinẽ quidem :quia retrograde numerum ſcribimus. Locum vero qa omnis figura in primo loco poſita ſe ipſam ſemel rep̄ſentat ut.2.ſic poſita duo repręſentat. Sed in ſecundo loco poſita ſe ipſam decies ſignificat: quia viginti ut.20. In tertio loco quęlibet figura ſe ſignificat centies. In quarto vero milleſies. In quinto decies milleſies. In ſeptimo vero loco milleſies milleſies & ſic in infinitum. Ex quo claret unica ſola figura omnẽ digitum ſcribendũ: & omnem articulũ a.10. uſq; ad centum excluſiue: & inter hos omnẽ numerũ cõpoſitũ incluſum duabus tantũ figuris repręſentandũ .ut.10.20.25.&c. A centũ vero uſq; ad mille omnis numerus tripla figura deſignatur.ut.100. 121.&c. A mille vero uſq; ad decem millia omnẽ numerũ quattuor figuris ſcribimus.ui.1000.1221. At ṽo in exprimẽdo magnũ numerum hac cautela utendũ eſt: ut ſuper primã figuram .a. ponatur. ſupra ſecũdã.b. ſup̱ tertiã.c. ſuper quartã rurſus.a.& ſup̱ ſequẽtẽ b.&c. donec oẽs figurę harꝝ triũ litterarꝝ eo ordine & charactere ſint inſignitę ſcȝ.a.b.c. ita em̃ primo dẽpto omne a. millenariũ ſignat.b. numerꝝ infra centũ & c. centũ rep̄ntat.& ubi.a.&.b. ſimul ponũtur/ſimul dñt exprimi niſi ubi.b.ſupra cifrã cõtingat locari.ut in nũero hic ſubiecto.

Nũeratio · *ordo & locus in numeris.* · *cautela exprimendi numerꝝ*

a c b a c b a c b a
4 5 9 3 6 2 9 0 2 2

quẽ tali ſermõe exprimere poſſum⁹ :q̃ttuor mille mille millia: qngẽta mille millia. nonagintatria mille millia : ſexingenta millia : viginti nouem millia: & viginti duo. Tot enim in unoquoq; numerorũ ordine ſunt millia quot a primo dempto. Poſſum⁹ & aliter numerũ p̄poſitũ quãtus ſit perquirere: ut videlicet in prima figura incipientes dicamus ordine retrogrado: prima per ſe. ſecunda decem. tertia centum. quarta milleſies &c de alijs ſp̱ loca millẽarioꝝ ſignãdo pũctis.ut.

4.593.629.022

De Additione. Capitulũ quintum.

DIS.
a Dditio quid eſt? MAG. Eſt duorum aut pluriũ numerorũ in unã ſummã reductio .ut.4.ad.7.faciũt.11. DIS. Additionis (ut & in alijs intelligã) modũ oſtende. MAG. In additione ad minus duo ordines numerorum ſunt neceſſarij: ſuperior ſcilicet cui alter addit : & inferior q ſupiori adiungit. Si igit nũerꝝ nũero volueris adiũgere: nũerꝝ cui debet fieri additio p̱ ſuas figuras in loco

Additio.

ſuperiori ſcribe: cui numerũ addẽdum per figuras ſuas ſuppone: ita ut prima ſub prima: & ſecunda ſub ſecunda ponatur &c. His ita diſpoſitis ſubijciatur linea ſub qua ſumma ex additione proueniens ſcribẽda eſt, uti ſubiecta admonet deſcriptio.

4 6 7 9 numerus cui debet fieri additio
3 2 3 2 numerus addendus
———— linea interiecta.

Quo facto primas figuras ad ſe addas: ex quibus excreſcet numerus una aut duab⁹ ſcribẽdus figuris. ſi una hęc ſcribatᷓ inferius. ſi duabus: prima ſcribatur/ & ſecũda mente teneatᷓ: quã cũ ſequente addas pari modo cũ ſecũda & tertia & ſequẽtibus opaberis figuris quouſq; totum additũ ſit. Exemplũ ſumas in numero prius poſito: & dic. 2. ad 9. faciunt. 11. primam unitatem ſub linea ſcribe: & ſecundã cũ figura ſequente ſcilicet. 3. adde. dicendo. 3. ad. 7. erũt. 10. & unitas prius reſeruata facit. 11. ſcribe iterum unã unitatẽ in ſecũdo loco ſub linea: & aliã ſerua. Dic ultra. 2. ad. 6. faciũt. 8. & unitas ſeruata/ cum his. 8. conſtituit. 9. quę loco tertio ſcribe ſub linea. Rurſus dic. 3. ad. 4. efficiũt. 7. quę ſi in loco quarto ſcribantᷓ ſub linea/ figurę omnes hoc ordine ſtabũt.

4/ 6/ 7/ 9/ numerus cui debet fieri additio
3/ 2/ 3/ 2/ numerus addendus
———— linea interiecta
7 9 1 1 numerus productus.

Aduertendum vero in hoc calculandi modo figuras non delendas/ ſed virgulis paruis ſignandas eſſe. Et ut ſingula in omni additione occurrentia unico complectar cõtextu: Exemplum ſubijcere placuit generale: in quo ſingula ad additionẽ requiſita mox apparebunt.

Additõis exemplũ generale

9 8 7 4 6 numerus cui debet fieri additio
2 0 3 4 5 numerus addendus
———— linea interiecta
1 1 9 0 9 1 numerus productus.

De ſubtractione. Capitulum. vi. DIS.

Subtractõ

Q Vid eſt ſubtractio? MAG. Eſt numeri a numero ſublatio: ut videatur ſumma relicta. ut. 5. a. 9. relinquuntᷓ. 4. DIS. Modum ſubtractionis ſubiungas. MAG. In ſubtractione duo numeri ſunt neceſſarij ſcʒ numerus primo loco poſit⁹ a quo alter ſubtrahitᷓ: & numerus huic ſuppoſitus qui a ſuperiori remouetur. Poteſt autẽ minor de maiore/ aut ęqualis de ęquali: ſed maior de minori nũq; ſubtrahi. Si igitur ſubtrahere volueris: numerũ a quo debet fieri ſubtractio per ſuas differentias in ſuperiori loco: numerũ vero ſubtrahendum in inferiori ponas: ita ut prima ſub prima ſecunda ſub ſecũda & ſic de alijs ponantur linea ſuppoſita. De hinc primã inferioris a prima ſuperioris auferas: & quod reſiduũ eſt ſub linea ponas. Si vero in

feriorem a ſuperiore ſubtrahere nō poſſis/diſtantiam eius a denario conſidera:& eandem numero ſuperiori adde:productumq; ex utroq; ſub linea in loco ſuo ponas:& quotienſcunq; hoc factū fuerit:figurę proximę in inferiori ordine ſequenti addenda eſt unitas:& tunc totum a ſibi ſuprapoſita tollas. Et hoc uſq; in finē ſeruato modo procedendum eſt. Exemplum accipe in hoc numero ☞ 5 4 6 8
Et dic duo ab.8.remanent.6.q̄ ſcribe ſub linea. dic rurſus.7.a.6.nō valeo.ideo.7.a.10.diſtantiā quę tria eſt inueniēs eā numero ſuperiori:ſc;.6.addo.&.9.emergunt:q̄ ſub linea ponenda ſunt. Et numero ſequenti in ordine ſubtrahēdorū ſcilicet.3. adde unitatē & erunt.4. Et rurſus dic.4.a.4. & ſurgit vel nihil remanebit:illud nihil quod p cifram ſignificatur ponat̄ ſub linea.& dic ultra.2.a.5.& manent.3.quæ iterū ponant̄ ſub linea & ſi bene actū fuerit figurę ſtabūt hoc ordine. Et ne quid de neceſſarijs p̄termittā:tibi exemplum generale totius ſubtractionis ſubijciam tale.

5 4 6 8	
2 3 7 2	
3 0 9 6	

9 0 0 1 3 8 6	numer⁹ a quo debet fieri ſubtractio
7 5 3 2 4 3 6 3	numerus ſubtrahendus
	linea ſuperpoſita
1 4 6 8 9 5 0	numerus relictus

Exemplū generale ſubtractionis

Probatur autem per additionem ſubtractio:& econuerſo. ut ſi numerum relictum numero ſubtrahēdo addas: numerum a quo facta eſt ſubtractio inuenies. Et rurſus ſi in additionis exemplo numerum ſubtrahendum a p̄ducto ſubtraxeris/numerū ſubtrahendum pro relicto conſpicies:pari modo ſi numerum cui debet fieri additio a p̄ducto depoſueris:pro relicto numerum ſubtrahendum videbis.

De Multiplicatione. Ca.vij. DIS.

Multiplicatio

q Vid eſt multiplicatio? MAG. Eſt numeri procreatio proportionabiliter ſe habentis ad multiplicandum:ſicut multiplicans ad unitatem. verbi gratia.3. per.4. multiplicare/eſt numerum.12. procreare:qui ſe in eadem proportione ad.4. habet ſicut.3. ad unitatem:quia utrobiq; eſt proportio tripla. DIS. Multiplicationis formā adijcias. MAG. In multiplicatione duo numeri ſunt neceſſarij:ſcilicet numerus multiplicandus in ſuperiore ordine:& numerus multiplicās in inferiori ordine ſcribēdus:nec erit cura an prima multiplicātis ponat̄ ſub mnltiplicādi prima aut alia ut ☞ 7 9 5 4
Eſt etiam ambobus ita diſpoſitis linea ſubijcienda ſub qua 6 4 2
ſumma ex multiplicatione proueniens ponenda eſt. Primum itaq; primam numeri multiplicātis in omnes multiplicādi ducas:& quod ex hoc prouenit ſub prefata linea ponatur. Similiter ſecundam multiplicantis in omnes multiplicandi ducas:& productum ea lege ſub linea locabis, ut locus p̄ducti loco correſpondeat multiplicantis, nam

ſi multiplicans ſecunda fuerit/ ꝓductum ſub ſecundo numero prius ſub linea poſito/locare conuenit. Et ſic faciendū eſt de ſingulis: donec oēs figuras multiplicantis in oēs multiplicādi ductę fuerint. DIS. Exemplū huius ſubiungas: ut q̄ dicis clarius intelligam? MAG. Exemplum ſumas in numero priori. Et primū quidem dicas .bis.4. ſunt.8. ſcribenda ſub linea. dic rurſus bis.5. ſunt.10. ſcribe.0. cifrā: & ſerua unitatē: & ultra bis.9. ſunt.18. qbus unitas prius reſeruata ſi ad/datur decem & nouē conſtituit: e quibus.9. ſcribe ſub linea unitatem ſerua: & amplius bis.7. ſunt.14. & unitas prius ſeruata facit.15. quæ tota ſub linea ſcribēda ſunt: cum nō ſit numerus ſequens cui digitus addi poſſit. Et ſi ut diximus operatus fueris/ poſt operationē figuras eo ordine diſpoſitas videbis hic ī margine ſignato.

	7	9	5	4
		6	4	2
1	5	9	0	8

De hinc ſcd̄m multiplicātis in omnes multiplicandi ducas. Et primū dic quater.4. ſunt 16. e quibus ſub.0. ſcribas.6. & unitatē ſerues. & rurſus dic quater quinq; ſunt.20. & unitas pri⁹ ſeruata his addita facit.21. ſcribe.1. ſub 9. & binariū ſerua. & amplius quater.9. ſunt.36. & binarius prius ſer/uatus illis additus.38. conſtituit: e quibus.8. ſub.5. ſcribenda: &.3. ſer/uanda ſunt. & rurſus quater.7. ſunt.28. & tria prius ſeruata his addita conſtituunt.31. quę iterum totaliter ſcribenda ſunt ut prius. Et ſi be/ne operatus fueris/ diſpoſitionē figuratū videbis talē ☞ Demū dic ſexies.4. ſunt.24. e quibus.4. ſub.1. prioris nūeri ponas & duo ſerues. & rurſus ſexies.5. ſunt.30. &.2. prius reſeruata faciunt.32. e qbus.2. ſub.8. ſcribas. &.3. ſerues. amplius ſexies.9 ſunt.54. qbus ſi tria prius ſeruata addas.57. emer/gunt e quibus.7. ſub.1. ſcribatꝰ. &.5. mente cūſerues & rurſus ſexies 7. ſunt.42. &.5. prius ſeruata faciūt.47. quę totaliter ſub linea ponas

☞		7	9	5	4
		1	6	4/	2/
	1	5	9	0	8
3	1	8	1	6	

Quod ſi bene operatū fuerit diſpoſitio numerorum erit talis.

7 9 4 4	numerus multiplicandus
6 4 2	numerus multiplicans
———	linea interiecta
1 9 9 0 8	
3 1 8 1 6	numerus productus
4 1 1 2 4	

Quę ſi oīa ꝑ modū in quinto capitulo traditū/ addideris numerum 5106468. procreabis. Et quia in omnibus antedictis digitoꝶ inter ſe ꝑſupponitꝰ mlꝰtiplicatio: iō de his & regulā & tabulā ſubijcio talē

Regula. Scribantur figurę in ſe multiplicandę ſubalterne & cuiuſlibet diſtātia a decē a dextris ponatur: & una diſtantiarum per alteram multiplicetur productūq; ſeruetur. Deinde diſtantiam unius digi/ti a digito alio ſubtrahas: reſiduum priori producto ex diſtantiarum multiplicatione poſtponas. DIS. Huius exemplum ſubiungas.

MAG. Si ſcire volueris quot ſunt ſepties.8.ea hoc ordine cũ diſtã tijs ſuis a dextris ſtatuas * Dic ter.2.ſunt.6.&rurſus.2.a.7.remanent.5.quę prædictis.6.poſtponas;& numerũ talem inuenies.56. quem faciunt ſepties octo.

	*	
8	|	2
7	|	3

Tabula

2 2 4	3 3 9	4 4 16	5 5 25	6 6 36	7 7 49
2 3 6	3 4 12	4 5 20	5 6 30	6 7 42	7 8 56
2 4 8	3 5 15	4 6 24	5 7 35	6 8 48	7 9 63
2 5 10	3 6 18	4 7 28	5 8 40	6 9 54	8 8 64
2 6 12	3 7 21	4 8 32	5 9 45		8 9 71
2 7 14	3 8 14	4 9 36			9 9 81
2 8 16	3 9 27				
2 9 18					

Et ne alia in multiplicatione tibi occurẽtia ꝑtereã exem̃ ſit hoc gñale. Multipli/catiõis exemplũ generale

4 5 0 6 0	numerus multiplicandus
2 0 3 0	numerus multiplicans
———————	linea interiecta
9 1 4 7 1 8 0 0	numerus productus

De Diuiſione. Capitulum. viij. DIS:

Quid eſt diuiſio? MAG. Eſt numeri procreatio ꝓportionabiliter ſe habentis ad unitatẽ: ut diuidendus ad diuiſorẽ. ut.20 per.4.diuidere eſt numerũ.5.procreare quę unitati in eadẽ ꝓportione ꝓportione qua quattuor ꝓportionanť uiginti: nã ubiqꝫ eſt ꝓportio quintupla. DIS. Diuiſionis formã haud prætereas. Diuiſio]

MAG. In diuiſione duo numeri erũt neceſſarij.ſ.ſupior qui diuidẽdus:& inferior qui diuiſor appellandus eſt:& ſub ſuperiore ita locandus: ut ultima ſua ponať ſub ſupioris ultima:& pẽultima ſub penultima &c. Et hoc qdẽ verũ eſt ſi ultima diuiſoris nõ fuerit maior ultĩa diuidẽdi.nã ſi maior fuerit: nõ ſub ultĩa diuidẽdi ſed ſub penultima locãda eſt: & reliquę ſub ſequẽtibus ordine directo. ut patet in exemplo.

3 6 2 3 6 2 Iſtis ita ut dictum eſt formatis virgula concaua ad
2 1 4 3 latus dextrum poſt numeros ponatur: cui numerus
ex diuiſione inuentus (qui Quotiens ☞ 6 5 4 9 (virgľa cõcaua
appellať) inſcribi poſſit ut ☞ Quo 4 6 diuiſor

facto videndum eſt quotiens ultimam diuiſoris in numero ſibi ſupra poſito poſſis reperire: ita tamẽ ꝙ totiens etiã omnes ſequentes in ſuis ſuprapoſitis poſſint haberi: & quotientẽ inuentũ & verſus dextrã in virgulam concauã locatũ/in omes figuras diuiſoris multiplica. primo ſcꝫ in ultimã/ deinde in ſequentes & q̊d ex hac multiplicatione ꝓducitur a numero ſibi ſuprapoſito ſubtrahatur/figuris a quibus facta eſt ſubtractio paruis lineis cãcellatis:& reſiduo cuiuſlibet figuræ numeri diuidendi ſuper ipſam eandem / cuius reſiduum eſt poſito

ut in priori exemplo.Illo facto ſecundeť diuiſor ꝑ unam figurã.& iterum quotiens quęrať:& ad quotientẽ prius repertũ ſub virgula poſitum & in omnes figuras diuiſoris ut prius multipliceť : ꝓductũq; a ſuperiori ſubtrahatur: & rurſus diuiſor per unam figuram ſecundetur.quod totiens fiat donec prima diuiſoris ſub prima diuidendi cõſtiterit.Si autem in operatione media aut in fine quotiẽs reperiri nõ poſſit:ꝓ eo ponať.o.ad virgulã concauã figuris diuiſoris cãcellatis Diuiſor vero rurſus ꝑ unã figurã ſecũdeť: q̊d autẽ in fine diuiſiõis relictum fuerit de numero diuidendo/ in quo diuiſor non poſſit amplius reperiri/erit reſiduum diuiſionis. DIS.Niſi exemplari operatione dicta explicaueris intelligam minime. MAG.Exemplũ poſitu; ſupra accipe.& primum dicas:quotiens reperio.4.in.6.ita ꝙ etiam totiens.6.in.5: & videbis ꝙ tantũ ſemel:ob id unitatem in virgula; concauam ponas:& eam unitatem in omnes diuiſoris multiplicãdo dicas:ſemel.4.ſunt.4.quæ ab ultima diuidendi ſubtrahas/ dicendo .4.a.6.manent duo:quæ ſupra.6.ponas:& ipſa.6.virgula ſignes. Dic rurſus:ſemel ſex ſunt ſex.ſex a quinq; non poſſum:diſtãtia eſt.4. .4.ad.5.ſunt nouem:quæ ponas ſupra.5.quinq; prius virgula cancellatis : & unitatẽ quam ex lege ſubtractionis ſequenti dabis figuræ a ſibi ſuprapoſita ſcilicet.2.ſubtrahas:dicendo .1.a.2.& manet unu; & ſignes virgula:&.1.ſuper ea ponas.Poſt hoc diuiſor per unam figurã ſecundetur.& ſtabunt figuræ ordine tali ☞

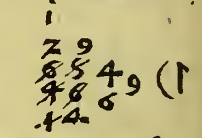

Illo facto rurſus dicas.4.in.19.quotiens poſſum reperire:ita tamen ꝙ etiam totiens .6.in.4.& alijs ex.19.cum.4.ſubtraxero relictis inueniam: & videbis ꝙ quater.Hęc igitur.4.ſub virgula concaua ponas:& ea in omnes diuiſoris multiplicando:dicas.quater.4.ſunt ſedecim:quæ a.19 ſubtrahe:dicendo.1.ab.1.& ſurgit.6.a nouẽ & manent tria:quæ ponas ſupra.9.&.9.cancella.dic rurſus:quater ſex ſunt .24.quæ ſubtrahe a.34.ſibi ſuprapoſitis:dicendo.2.a.3.manet unu;. quæ ſuper.3.cancellata ponas:& iteru; dicas.4.a.4.& ſurgit: ob hoc .4.cum virgula ſignes & ei.o.ſuperponas : iterumq; diuiſorẽ ꝑ una; figurã ſecundes.& figurarum talem diſpoſitionem reperies.

Diuidendus. 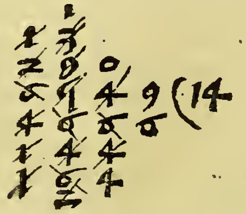 Quotiens.

exemplũ diuiſiõis.

Ita pariformiter in ſequentibus faciendum eſt: quod ſi bene operatus fueris diſpoſitionem figurarum talem videbis. Et. 17. reſidua ſunt in quibus. 46. amplius reperiri non poſſunt.

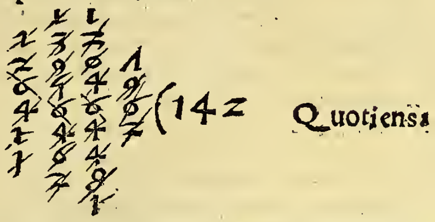

Probatur autem diuiſio per multiplicationē & econuerſo. Per multiplicationem quidē probatur diuiſio: ſi quotientem per diuiſiorē multiplicaueris. nam quod ex illa multiplicatione excreuerit/ una cũ reſiduo (ſi quod fuerit) numerũ diuidendũ repſentabit. Rurſus multiplicatio per diuiſionē ꝓbabitur: nam ſi productũ in multiplicatione ꝑ multiplicandũ diuidas in quotiente multiplicantē inuenies. Et ut oĩa ſimul complectar. Exemplũ generale Diuiſionis ſubijciam tale.

Diuidendus	945067899	(2100150	Quotiens
Diuiſor	45	Reſiduum	39.

De Progreſſione. Capitulum. ix.

DIS. Quid eſt progreſſio? MAG. Eſt pluriũ numerorꝫ ſcd̃m ęquales exceſſus ſumptorꝫ in unã ſummã reductio. ut. 1. 2. 3. 4. faciunt. 10. DIS. Huius formã & modũ ſubiungas. MA. Modus & forma progreſſionis ſubiectã prerequirunt diuiſionē. Progreſſio quidē eſt duplex: quędã Arithmetica: quędam Geometrica. Arithmetica eſt in qua numeri ſeſe ſequentes ęquali excedunt exceſſu Et hæc duplex eſt. Eſt em̃ progreſſio arithmetica naturalis & cõtinua ubi videlicet poſt principiũ nullus nũerus obmittitꝰ. ut. 1. 2. 3. 4. 5. 6. vel. 2. 3. 4. 5. 6. Alia arithmetica diſcontinua ſiue interciſa: in qua poſt principium ſemp æqualiter una/ duæ/ tres/ quatuor aut plures obmittuntur figurę. ut. 1. 3. 5. 7. vel. 2. 4. 6. Geometrica eſt in qua numeri ſe ſequentes nõ ęqualiter excedunt: attamen inęquali ꝓportione ad inuicē erũt: aut dupla. ut. 1. 2. 4. 8. aut tripla. ut. 1. 3. 9. 27. aut quadrupla. ut. 12. 8. 32. & ſic de alijs. Hac diuiſione intellecta/ ſit hęc de mõ ꝓgreſſionis: Prima regula. In omni ꝓgreſſione arithmetica addatꝰ numerus primus ad ultimũ: & excreſcit numerus aut par aut impar. ſi par per eius medietatē totus numerus locorꝫ multiplicetur. & numerus ſummę totius cõtinuo emergit. Si impar excreuerit: ꝑ ipſum totum medietatem locorꝫ multiplicabis & quęſitum inuenies. DIS. Da exemplũ primi. MAG. Sint numeri in progreſſione taliter diſpoſiti. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. quorũ oĩm ſummã ſi ſcire volueris. 1. ad. 7. adde

[Margin: ꝓgreſſio — Arithmetica. — continua — diſcontinua — Geometrica — Prima regula]

& quod excreuerit diuide/& per eius medietatẽ quę eſt.4.multiplica numerorꝫ in progreſſione poſitorũ loca quę ſunt.7.dicendo:quater 7.ſunt.28.& hęc ſunt totius ſumma. DIS. Da exemplũ ſecundi.
MAG.1.2.3.4.5.6.7.8.huius ſummã ſi ſcire volueris.1.ad.8.ad/das & per ꝓductũ quod eſt.9.medietatẽ locorũ ſcꝫ.4.multiplica & ꝓductũ erit totius ſumma ſcꝫ.36. Secũda regula. In ꝓgreſſiõe geometrica ubi fit exceſſus in ꝓportione dupla ultimus numerus eſt duplãdus:& a duplato primus ſubtrahẽdus:& apparebit numerꝰ quęſitꝰ
DIS. Da exemplũ. MAG.1.2.4.8.16.ſi huius ſummã totalem habere volueris:ultimũ numerũ ſcꝫ.16.duplabis id eſt ꝑ duo multi/plicabis & 32.ꝓuenient:e quibꝰ ſi numerũ primũ huius ꝓgreſſiõis ſcꝫ 1.ſubtraxeris.31.manebunt quæ totiꝰ ſummã indicabunt. Si autem geometrica ꝓgreſſio in tripla fuerit ꝓportione:& totiꝰ ſummã volueris ſcire: ultimũ tripla & a ꝓducto primũ ſubtrahas & reſidui medie/tas oſtendet q̊d quęrebas. DIS. da exemplũ. MAG. ſit exemplũ 3.9.27.81.numerꝫ ultimũ tripla &.243.ꝓueniẽt a quibus ſi primũ ſcꝫ 3.ſubtraxeris/remanentis medietas ſummã totius oſtendit ſcꝫ.120. Si aũt ꝓgreſſio geometrica ſecundũ quadruplã ꝓportiõem cõſtituta ſit/ultimũ quadrupla a ꝓducto primũ ſubtrahe:& remanẽtis tertiã ꝑtem pro ſumma totiꝰ retinebis. DIS. da exemplũ. MAG.2.8.32.ſi ultimũ q̃druplicaueris.128.efficies a quibus ſi primũ ſcꝫ.2.tollas.126.manebũt: quorꝫ tertia ꝑs eſt.42.quę ſummã totiꝰ oſtendũt. Et itacõ ſimiliter in omnibꝰ aliȷs ꝓportionibus facias:multiplicãdo ſcꝫ ſemꝑ ultimũ numerꝫ ꝑ numerꝫ denominatiõis ꝓportionis:& primũ a producto ſubtrahendo:& relictũ ꝑ numerꝫ unitate minorẽ numero ꝓportionis diuidẽdo. & huiꝰ diuiſiõis numerꝰ q̊tiens q̊d quęrebas oſtẽdit.

De Radicum extractione & primo in quadratis Capitulum decimum.

DISCIPVLVS

Radicũ extractio.

Qvid eſt radicũ extractio? MAG. Eſt numeri inuentio: qui cũ in ſe ductus fuerit/ totum numeruꝫ aut ſaltem maiorẽ eius partẽ/quadratã ſcilicet vel cubicam producit. DIS. Radix igitur numeri eſt numerus qui in ſe ductus ipſum totum conſtituit.
MAG. Optime infers. ut radix.16.eſt.4. naꝫ quater quattuor.16.conſtituunt. Pro intellectu autẽ formæ & operationis radicuꝫ extra/ctionis:neceſſe eſt mente tenere ea quæ ſupra diximus de numero ſolido & ſuperficiali:ſolus enim talis & nullus alius inuenitur radicẽ ha/bere. Vnde ſi numerus ſemel in ſe ductus fuerit:ſuperficialẽ & qua/dratũ conſtituit:cuius & radix extat. ut quater q̃ttuor ſunt ſedecim. Si vero numerus bis in ſe aut ſemel in ſuũ quadratũ ducitur/ numerũ ſolidum ſiue cubicũ generat:& eius q generatus eſt radix dicit̃. ut bis.2.bis/ſunt.8. His ita pręcognitis formam extractionis radicum in quadratis primum/dehinc in cubicis tradaꝫ. DIS, probe. MAG. Si

igitur proponatur tibi numerus cuius radicem quadratã ſcire volue/ris/ipſu3 in locis ĩparibus punctis in hũc modũ ſignabis · · · quot em̃ puncta numerus propoſitus taliter ſignatus ha/ 5 4 2 2 1 buerit: tot digitos in radice ſua habebit. Illo facto/ſub ultima eius fi/gura inueniendus eſt digitus: qui in ſe ductus deleat totum ſuprapo/ſitum reſpectu ſui: vel quantum vicinius poteſt. & ille digitus inuen/tus ponendus eſt ſub concaua virgula ad dexteram: quemadmodũ in diuiſione traditum eſt. Quo facto inuentus digitus duplãdus eſt & duplatus ſub figura proxima verſus dexterã ponatur. Deinde rur/ſus inueniẽdus digitus ſub proxima figura puncto ſignata: qui in du platum ductus: totum deleat ſuprapoſitum reſpectu duplati: & in ſe ductus: totum deleat ſuprapoſitũ reſpectu ſui: aut quantum vicinius poteſt: quod ſemper ſubintelligendũ eſt. Et talis digitus etiam ad pri orem digitum inuentum ſub virgula collocetur. Depoſt rurſus ſub proxima figura puncto ſignata conſimilis inueniatur digitus &c. q̊d quidem continuabis donec ad finem totius ventum fuerit. Si autem in media operatione contingat digitum talem inueniri non poſſe: po nenda eſt .o. ad priores digitos ſub virgula concaua: & omnibus di miſſis intactis ad proximi procedatur inuentionẽ digiti: niſi hoc eue niat in fine: tunc enim figuræ relictæ computantur pro reſiduo.

DIS. Nec hoc quidem ſine exemplo intelligendũ exiſtimo MA. Sit igitur pro clariore intellectu exemplum tale. 1491 cuius ſi radicẽ quæris: ipſum ut dictum eſt ſignabis. deinde ſub ultimo puncto ſci/licet .1. quæras digitum ſcilicet .3. qui in ſe ductus/ & ſi non totum dele at ſuprapoſitũ/tamen viciniori numero omni alio dato. & illũ inuen tum ſub virgula ponas. ut ſic ☞ ipſumq; in ſe ducas ☞ · · dicendo: ter tria ſunt nouem: & hæc a .14. ſubtrahas: & 1491(3 manebũt .5. quæ .14. deletis ſupraponas. ut ſic * Deinde priorem inuentum dupla digitum: dicen do bis tria ſunt .6. & hęc ſub proxima verſus dex tram figura ponas. ut X Et rurſus ſub pun/ X cto ſequenti digitum inuenias: qui in duplatum ductus totum ſuprapoſitum reſpectu duplati: ſcili cet .59. (aut quantum vicinius poteſt) deleat. dein de ductus in ſeipſu3 reſpectu totius ſibi ſuprapoſi/ti itidẽ faciet & ſunt .8. q̃ cũ ad virgulã in hunc mo dũ poſueris: ipſa in duplatũ ſcilicet .6. mľtiplica & productum ſcilicet .48. a numero duplato ſupra poſito ſcilicet .59. ſubtrahe: & remanent undecim. ut ſic ɸ Deinde hunc digitum ſcilicet octo ɸ ĩ ſe mľtiplica: & ꝓductũ ſcilicet ſexagintaq̃ttuor ſi a ſibi ſuprapoſito ſilicet .111. ſubtractum fuerit pro reſiduo numerus talis ſc3 ſeptuagintaquattuor

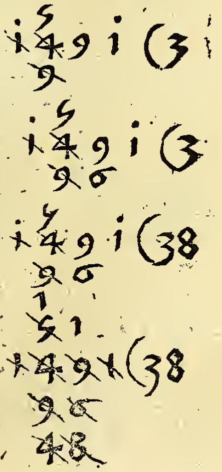

remanebit, & diſpoſitio figurarꝫ talis reſtabit ☞ Ex quo manifeſtū eſt propoſituꝫ numerū nō eſſe quadratum:ſed tamen.38.radicē eſſe maximi quadrati in ipſo contenti:ſcilicet.1444. Cuius experientiā ſi habere cupias:radicē inuentā in ſe multiplica & reſiduū ſi quod fuerit adde:& redibunt figuræ numeri propoſiti.ſin autem/errorē corrige.Ad cubicaꝫ radicem ligonem noſtrum vertamus.

1 4
4 1 7
1 4 1 1 (38
9 6 4
4 8
6

De Radicum extractione in cubicis Capitulum undecimum. MAG.

radicū extractio in cubicis

SI alicuius numeri tibi ꝓpoſiti radicē quęras cubicā:ipſuꝫ in loco primo:& deinde in ſingulis millenariorꝫ locis ſignes pūcto ut.1491. Illo facto/ſub ultimo puncto inueniēdus eſt digitus: qui in ſe ipſum ductus cubice/ totū deleat ſuprapoſitum reſpectu ſui aut quantū poteſt vicinius.& illo digito ad virgulā concauā(quēadmodū in prioribus) poſito ipſuꝫ tripla:& triplatuꝫ ponas ſub ꝓxima verſus dexteraꝫ tertia figura.Deinde ſub ſeq̄nti figura alius quęratur digitus ad priorē ſub virgula ponendus:q primo cū digito priore ſecum ſub virgula poſito/ductus in triplatū: deinde ſolus ductus in ꝓductū:deleat reſpectu triplati totū ſuprapoſitū.Secundo in ſe ductus cubice deleat totū ſuprapoſitū reſpectu ſui: vel quantū vicinius poteſt. His ita pactis:triplandū eſt totū q̄d ponit̃ ſub virgula:& triplatū ponendū ſub ſeq̄nti ꝓxima tertia figura.Deinde ſub puncto ꝓximo rurſus inueniēdus eſt digitus:q cū alijs in virgula ſecū poſitis / in triplatū ductus/ deinde ſolus duct⁹ in productū deleat totū ſuprapoſitum reſpectu triplati:& demū in ſe ductus cubice deleat totuꝫ ſuprapoſituꝫ reſpectu ſui.& ſic operandū eſt uſqꝫ dū ventū ſit ad finē. DIS.Inter ōmnia p̄cedētia a te dicta nullū minus illo potui intelligere:ob hoc exemplū ponere & id declarare opeprecium erit. MAG.Exemplum accipias in numero priore.ſcꝫ.1491.(Illo taliter ordinato : ſub ultimo puncto ſcꝫ.1.in loco millenarij poſito/inueniēdus eſt digitus ſcꝫ.1.q in ſe cubice ductus:facit.1.& delet totū ſuprapoſitū reſpectu ſui.illum digitū iā inuentū pone ſub virgulam.ut ſic ☞ Deinde ipſuꝫ tripla & facit.3.& illa ſub ꝓxima tertia ponas figura.ſcꝫ.9.ut ſic * Illo facto ſub proximo puncto ſcꝫ.1.primo loco poſito/alter inueniendus eſt digitus etiā ad virgulā ponendus ut ſic X qui primū cuꝫ digito ſecū poſito duct⁹ in triplatū ſcꝫ.3.facit.33. deinde ſolus ductus in productū ſcꝫ.33.facit.33.deleat totuꝫ ſuprapoſitum aut quantuꝫ vicinius poteſt reſpectu triplati:nā ſi.33.a 49.ſubtrahas.16.relinques. Deinde ille digitus

1 4 9 1 (1

*
1 4 9 1 (1
1 3

X
1 4 9 1 (11
1 3

in ſe cubice ductus deleat totum vel quãtum vicinius poteſt reſpectu
ſui ſuprapoſitum ſcilicet.161.ducigitur ipſum in ſe cubice dicendo ſe/
mel.1.eſt.1.& illud a.161.ſubtrahatur & manẽt.160.pro reſiduo. ex
quo claret numerum propoſitũ non fuiſſe cubicum ſed.11. radicem
eſſe maioris numeri cubici in p̃dicto numero ꝓpoſito cõtenti ſcꝫ.1331.
Quod ſi probare volueris/radicẽ in ſe cubice multiplica:& ꝓducto   m'tiplica
ſi quid fuerit reſiduum adde:& numerũ propoſitũ inuenies. DIS   tio cubica
Quid eſt numerũ in ſe cubice multiplicare? MAG. Eſt ipſum bis
in ſe aut ſemel in ſuũ q̃dratũ ducere.ut bis duo bis/aut bis.4.ſunt. 8.
Et ut habeas in ſum̃a quantũ quiſq; digitus in ſe cubice multiplicat⁹
ꝓducat:tabulã illius ſatis breuẽ hic poſitã inſpicias. Tabula

1	unum ſemel	1	6	ſex ſexies	216.
2	duo bis	8	7	ſeptẽ ſepties	343
3	tria ter	27	8	octo octies	512
4	quattuor q̃ter	64	9	nouẽ nonies	726.
5	quiq; q̃nquies	125			

Hæc ſunt fili dilectiſſime quæ tibi inprimis de paſſionibus numeri in
tegri tradere volui:nunc vero ne huius artis (quã calculariã dicunt)
principia neceſſaria contractius tradam:pauca & quidẽ neceſſaria de
minutijs ſubiungenda ſunt.

Libri Quarti Algorithmus de minutijs vulgaribus Tractatus tertius. Quid ſit minutia & quottuplex. Capitulũ primum.

DIS. q Vid eſt minutia? MAG, eſt integri pars aliquota.ut minu/   Minutia
tum eſt ſexageſima pars horę aut gradus. DIS. Sũt ne mi
nutię om̃es eędẽ aut natura diuerſæ? MAG.ſunt.nã quæ/
dam ſunt minutię vulgares: q̃bus ſcꝫ vulgus frequenter utit̃.ut una
tertia:una quarta:duę quintę &c.& ſunt minutię phiſicę quib⁹ ſcꝫ na
turales & phiſici utunt̃ ſępius.ut minutũ tertiũ quartũ &c. uſq; in infi
nitũ ꝓcẽdẽdo.& de his q̃dẽ poſterius:de alijs ṽo prius differendũ eſt

De numeratione ſiue reprę́ſentatione minutiarum vulgariũ. Capitulũ ſecundũ.

DIS m Odũ igit̃ numerationis aut rep̃ſentatiõis minutiarꝫ vulgariuꝫ
pande. MAG. Minutię vulgares eiſdẽ quibus & integri nu
meri figuris ſcribendę ſunt:ſed aliter & aliter locandis atq; no/
minandis:Nã in numeratiõe earundẽ duo requirunt̃ numeri:nume
rator ſcꝫ & denominator ponendi ſubalterne virgula interiecta.ut ſic
$\frac{4}{9}$ DIS.Numerator quis eſt? MAG. eſt numerus in quo toti
ens unitas eſt quot integri ptes volumus reprę́ſentare:& hunc
ſemper ſolemus ſuper ius ſcribere. DIS.Dænominator
quis eſt? MAG. eſt numerus in quo totiẽs unitas reperitur quo/

tiēs ꝑs denominata in ſuo toto inueniť. & is ſemꝑ inferius ſcribiť. ut
4 numerator. Intellectus vero repreſentationis minutiarū vul
— gariū facile in ſequentibus regulis deprehendiť
9 denoīator Prima regula. Quotienſcunq; numerator equa
lis eſt denoīatori/minutiæ pciſe integrū valebūt: ut hic ☞ 3/4/5/6
Secunda regula. Si numerator maior fuerit denomi/ ———
natore minutiæ pluſq; integrum conſtituunt. ut ſic ψ 3/4/5/6
ψ 4/8/9/12/ Tertia regula. ſi nūerator mīor fuerit denoīa
——— tore minutię nō totū integrū pficiunt. ut hic 1/2/5/6/
3/7/6/8/ ———
2/3/4/6/

De reductione minutiarum diuerſarum denominationum ad eandem: & additione earundem. inſuper de reductione minutiarū ad integra/ & integroꝝ ad minutias. Capitulū. iij. MAG.

Via vero minutiæ vulgares: aliis diuerſarū denoīationū addi
q nō poſſunt: niſi ad eandē denoīationē reductę fuerint: ob id q̃
pacto hoc fiat primo pandam. DIS. Sane quidem facis: &
multo ſanius ſi id exemplis manifeſtaueris. MAG. Faciam ut pe/
tis. Si igitur minutias diuerſarū denominationū: utputa ☞ 2/3
ad eandem denominationē reducere volueris/ denoīatorē ———
uuius p denoīatorē alterius multiplica & q̃d ex hac multi/ 3/4
plicatione pcreatum fuerit erit denoīator cōmunis. ut ter quater ſunt.
12. denoīator cōmunis. Hoc facto numeratores querēdi ſunt. multi/
plica igiť numeratorē primę p denoīatorē ſecūdę. ut bis. 4. ſunt. 8. &
rurſus numeratorē ſecundę p denominatorē primę. ut ter tria ſunt. 9.
eruntq; .8. &. 9. numeratores communes ad. 12. denominatorem
communē. Ex hoc enim patet in ☞ 2 8 3 9
Et facta operatione ſtabunt figurę ——— eſſe ——— & in ——— eſſe ———
* 8 9 taliter ordiatę * Ipſis 3 12 4 12
numera/ ——— itaq; ad eandē denoīationē reductis numeratores earum
tores cōes 2 3 ut in ītegris addas: ſc3. 8. ad. 9. & ☞ 17 reperies. Si vero
——— minutiæ plures fuerint: primū de — duabꝰ primis te
deīator 3 4 abſoluas: dehinc cū pducto & ter 12 tia idē ut dictum
cōmunis 12 eſt attentabis. hinc cum pducto ex omnibus pcedētibus
& quarta idē donec ad finē puentū ſit actitandū eſt. ut ſi ſint 2/3/4/
primis duabus ut pmiſſum eſt adinuicem reductis & * ———
ω pro pducto inuentis hec ad eādē denominationē reducas 3/4/5/ *
2 3 & 17 4 addas: & facta operatione ex omnibus inuenies 133 1/
— aut — ——— & — q̃ ſi ſcire volueris quot ſexageſime aliæ minutiæ ——— —
3 4 12 5 in ω aliiſq; minutiis ſint 60 aut alias prepoſi/ 60 1/

tas partes per nominatorē minutię in qua queris multiplica: & pro/ductum per denominatorem eiuſdem diuide & patebit in quotiente quod querebatur ut in * Minutijs * 2/3 40/60 3/4 45/60 autē minutiarum diuerſarum denomina ſūt & in ſūt tionum prępoſitis: duc denominatorem primę in denominatorē ſecundæ: & in productum denominatorem tertię. & ſic de alijs: & illud quod ultimo prouenit: denominatorem communem indicabit. ut ſi tres quartas duarum tertiarum unius medietatis ad minutiam ſimplicem reducere placuerit/ ipſis hoc ordine poſitis * 4. in. 3. multiplica & in productum ſcilicet. 12. duo multi/plica: & .24. pro denominatore cōmuni habebis. & ſi numeratorem cōmunem habere volueris/ numeratorem primę in numeratorē ſecundę ducas & rurſus numeratorem tertię per productum multiplica & patebit quęſitum. ut ter. 2. ſunt. 6. & ſemel. 6. manent ſex & inueni/es in tribus quartis duarum tertiarum unius medietatis ☞ 6/24

DIS. Apertiſſime q̄d quęrebā dęmonſtraſti: reſtat aūt ut minutias ad ītegra reducere ędoceas. MA. Si minutias ad integra reducere placuerit: multiplica numeratorem per denominatorē: & numerus quotiēs quęſitū dabit: & ſi quid reſiduū fuerit partes ītegrū nō faciētes īdicabit ut ſi ⊕ ad ītegra reducas. 8. ītegra & 2/7 pro reſiduo habebis. at ſi ęconuerſo integra ad minutias reducere volueris: numerum integroru; per dænominatorē minutiæ fiendę multiplica: & in producto quęſitum inuenies. ut ſi. 4. in/tegra ad quintas taliter reduxeris * procreabis.

* 3/4 — 4/2 — 3/1 — 2

* 20/5

De Subtractione minutiarum: Ca. iiij. DIS.

Vbtractionem minutiarū ſubiungas. MAG. Minutias ſi q̄s a minutijs ſubtrahere placuerit: ipſis (ſi nō fuerint) ad eandem denominationē reductis/ numeratorē unius a numeratore alterius ſubtrahas. ut * 8/12 ſi a 9/12 ſubtraxeris manet 1/12 Si vero plures minu/tias a pluribus ſubtrahendæ ſint: omnes ſubtrahendas ſcd̄m dicta in. c. p̄cedenti ſimul addas: ſimiliter & eas a quibus debet fieri ſubtractio. Dehinc ut iam di/ctum eſt numeratorem unius a numeratore alterius demas: ut X

X 2/3 & 1/4 a 1/2 & 6/8 quarum ſi duæ tertiæ & una quarta adiunctę fuerint 11/12 Si autem unam ſecundā & ſex octauas coniunxeris 20/16 effidies quæ rurſus ad communē d'/nominationē reductę & additę pro *

* 11/12 pueniunt 176/192 & p 20/16 ſurgūt 240/192

a quibus ſi primas ſubtraxeris videlicet $\frac{176}{192}$ remanebunt $\frac{74}{192}$. quas inquirebamus.

De Multiplicatione minutiarum. Capi.v. MAG.

h Ic facile ex his quæ de integris dicta ſunt minutiarũ multipli/ cationẽ habebis. Nã ſi minutias p minutias mltiplicare volueris numeratorẽ uni⁹ p nũeratorẽ alterius multiplica:& ꝓductũ ꝓ numeratore inuẽto reſerua. Sic denominatorẽ unius p denoĩatorẽ alterius multiplicabis:& in ꝓducto denominatorẽ quęſitum inuenies ut cũ multiplicabis. $\frac{2}{3}$ per $\frac{3}{4}$ ꝓcreabis $\frac{6}{12}$

De Minutiarum diuiſione Ca.vi. MAG

ſ Imiliter minutiarũ diuiſionẽ facile deprehendes ſi diuiſorem a dextris poſueris: tũc em̃ nominatorẽ diuidendi p denoĩatorẽ diuiſoris mltiplicabis & nũeratorẽ q̃ſitũ inuenies: ſic em̃ ſi denoĩator diuidẽdi p nũeratorẽ diuiſoris multiplicat⁹ fuerit denoĩatorẽ q̃ſitũ indicabit ut ſi diuiſeris $\frac{2}{3}$ per $\frac{3}{4}$ reperies $\frac{8}{9}$

De Extractione radicis quadratę in minutijs. Capitulum ſeptimum. MAG.

m Inutiarꝶ autẽ ꝓpoſitarũ ſi radicẽ quadratã extrahere volueris: eas (ſi eiuſdẽ nõ fuerint) ad eandẽ denominatorẽ reducas: & addas: & eius quod ꝓuenerit tam numeratoris q̃ denoĩatoris ut in integris radicem quęras quadratam: ita ut radix numeratoris inuenta ſit numerans: & radix denominatoris ſit denominans. ut ſi $\frac{2}{3}$ & $\frac{3}{4}$ & $\frac{1}{2}$ & $\frac{6}{8}$ radicem quadratam quęras oĩa ad eandẽ deno/ minationẽ & ſummã (ut dictũ eſt) addas: & in/ uenies * & ꝓ radice numeratoris 18. & ꝓ reſiduo. 16. ꝓ radice autẽ denominaioris. 13. & pro reſiduo. 23. reperies. ſic & in alijs ſimiliter faciendum eſt.

* $\frac{340}{192}$ nũer[ator] / deno[minator]

De Extractione radicis cubicę in minutijs Capitulum octauum. MAG.

ſ I vero radicem cubicam minutiarum querere libet ipſas (ſi eiuſdem non fuerint) ad eandem denominationem reducas Illo facto denominatorem cõmunem quadratę in ſe ipſum ducas: & productum rurſus per numeratorem multiplica & producti radicem cubicam in integris quęras. nam radix inuenta erit ra/ dix cubica numeratoris / denoĩatione priore non variata. ut ſi ☞

☞ $\frac{2}{3}$ $\frac{3}{4}$ $\frac{1}{2}$ & $\frac{6}{8}$ radicem cubicam quęras/eas ſecūdū dicta in unā ſummā reducas & proueniūt ☞ $\frac{240}{192}$ Deinde .192.denominatorē in ſe quadrate multiplica:& .36864.puenięt:quę rurſus p numeratorē ſcꝫ .240.multiplicata efficiūt.12513760.huiꝰ radicē cubicā/ ut in integris dictū eſt / ſi quæſiueris.232.pro radice cubica: &.26592.pro reſiduo inuenies. DIS. Hactenus ſingulas nu/ meri paſſiōes / queādmodū in integris ita & in minutijs vulgaribus ſatis lucide explanaſti:nūc demū quęſo pauca de his in minutijs quas ſupius phiſicas appellaſti in mediū feras. MAG. Quis tuis nō fa cile non acquieſceret petitionibus : q te (ut ego) feruentiſſimo vigilā tiq; animo cuncta accipientem videret? Ad minutias igitur phiſicas aures arrige. DIS. Faciam & q̄diligentiſſime.

Libri quarti Algorithmus de minutijs phiſicali/ bus Tractatus quartus. De numeratiōe mi/ nutiarū phiſicalium. Capi.primū. MAG.

m Inutiæ phiſicę uti in ſupioribꝰ diximꝰ: ſunt qbꝰ phiſici & na turales ſępius utunī: & p̄cipue aſtronomi curſus ſyderum & corporū ſuperiorū inueſtigantes. Ad huiuſcemodi em̄ certitu/ dinē neceſſariū fuerat integra ſcꝫ ſigna & gradus zodiaci/annū/mēſes dies & horas in partes ſecare. Nā ſignū in gradus.30.& gradꝰ in mi/ nuta.60,minutū in ſecunda ſexaginta.ſecundū in tertia .60. tertium in quarta.60.diuiditur.& ſic in infinitū p ſexagenariā procedendo di uiſionē calculationi tali valde cōmodaꝫ.locorū ꝟo diſtinctio earun/ dem ꝑtiū dabit diſcretionē,nā locus primus eſt ſignoꝶ;ſecūdus gra/ duū:tertius minutorū.quartus ſecundaruꝫ:quintus tertiarum &c,ut ſig.gra.m̄.2a.3a.4ta.5ta. Sic annus in mēſes.12.menſis in dies.30.
1 2 3 4 5 6 7 vel.31.dies in.24.horas partit̄ : & rurſus hora per ſexagenariā ꝑtitionē in ꝑtes ſuas:& rurſus illę in alias ꝓgre/ diūtur. ut hora in.60.m̄.minutū in.60.2a.ſecūdū in.60.tertia ut ſup̄ dictū eſt diuidit̄:& in his quoq; locorū diſtinctio ꝑtiū dabit denōinati onē. Eſt em̄ locus primus horaꝶ:ſecundus minutoꝶ : tertius ſecun darum.& cętera.ut hic hō.m̄.2a.3a.4ta.5ta.6ta.
1 2 3 4 5 6 7

De Additione minutiarum phiſicalium. Capitulum ſecundum. DIS.

f Acile quidē hęc intelligo :ſed de Additione earundē quid ſpe/ ciale habes? MAG. Nihil:nā in ipſis additio fit ut in ītegris illo tm̄ ſeruato:ut minutię eiuſdē denominatiōis addantur.ut minuta minutis:ſecūda ſecundis/& non ſecunda minutis. Incipien/

dumq̧ eſt a ſubtilioribus: ut puta a quartis procedẽdo ad tertias. depoſt ad ſecundas &c. & quotiens ex huiuſmodi additiõe .60. excreuerint/pro his unũ minutię ꝓximę groſſiori addas. ut ſi .60. excreuerint tertiæ: pro ipſis ponas ſecundum. ut Si enim in dato exẽplo quĩtas addideris: .60. excreſcũt: pro quibus quartis unū addas: quas ſi addideris .61. inuenies ꝓ .60. igit̃ quartis tertijs unū adde: & aliã unitatẽ in loco quartaꝝ retine. Sic ſimiliter tertias ſi addideris .69. reperies pro tertijs .69. igitur ſecundis .1. adde: & .9. in loco tertiaꝝ relinquas. & ſi bene operatus fueris/figuræ hoc ordine ſtabunt ☞

m̃.	ſcd̃a.	tertia	4ta.	5ta.
1	6	8	9	30
		q̃rta	11	10
		20	40	20.

m̃.	ſcd̃a.	tertia.	4ta.	5ta.
1	7	9	1	0

De Subtractione minutiarum phiſicaliũ: Capitulum tertium. MAG.

S Vbtractio in minutijs phiſicis ad inſtar ſubtractiõis in integris procedit: ſi hoc unũ animaduertas: ut ſcʒ a ſubtilioribus incipias & minuta a minutis/ſecunda a ſecundis/ tertia a tertijs/&c de alijs demas. Q̃ ſi numerus a quo debet fieri ſubtractio/ ſubtrahẽdo minor fuerit: a fractione ĩmediate groſſiori unũ mutuo accipias: & id in .60. ptes fractionis minoris/a qua ſcʒ debet fieri ſubtractio diuidas. Nec hoc te fallat: cũ in p̃cœptis aſtronomicis ſigna aut gradꝰ &c. ſubtrahere ab aliquo numero minori monitus fueris. ſiqdem ſi in ſignis operaris/una tota reuolutio (ſcʒ. 12. ſigna) mutuanda eſt. Si vero in gradibus / ſignũ unũ in triginta gradus reſoluendũ eſt. hoc ideʒ te facere neceſſe eſt ſi quod ſimile in fractionibus temporũ ſcilicet annorũ/menſiũ/dierũ/minutoꝝ contingat. Sed de his plura verba fũdere ſupuacuũ videt̃: cũ & canones tabularꝝ aſtronomicarꝝ hoc idẽ & clarius quãdoq̧ admoneant. ad multiplicationẽ ꝓperemus.

De multiplicatione minutiarum phiſicalium. Capitulum quartum. DIS.

Q Valiter minutię phiſicę ſunt multiplicandę? MAG. numeratorẽ in numeratoreʒ ducas. & quod prouenit ſunt minutiæ a numero: quẽ denominatores ſimul iuncti faciũt denominãdę. ut ſi multiplicaueris minuta p minuta ꝓueniũt duo: q̃niã numeratores ſcʒ minutũ & minutuʒ quaſi duę unitates ſimul coniunctę: duo faciũt a q̊ minutię ſecunda denominant̃. Sic ſi minuta p ſecunda mltiplicaueris: ꝓueniũt .3. & ſi ſecunda p tertia multiplicaueris: ꝓducunt̃ quinta & ſic de alijs. Si v̾o fractiones phiſicas per eorũ integra multiplicaueris/nõ integra ſed minutias procreabis. ut ſi minuta p gradus multiplicabis: non gradus/ſed minuta procreabis.

De Diuiſione minutiaꝝ phiſicaliũ. Ca. v. DIS.

d Iuiſionis minutiarũ phiſicalium ſi quid ſpeciale fuerit/ſilentio nõ pretereas. MAG. In diuiſione iſta hoc tantũ ſpeciale inuenio ꝙ ſcꝫ numerus quotiens/minutię nominãdus eſt a numero qui ꝓuenit poſt ſubtractiõem denominatiõis diuidẽtis a denominatiõe diuidẽdi: ut ſi.40.quartas p.10.ſecũdas diuiſeris in quotiẽte.4 ſecũdas habebis. nam ſi numerꝫ denominatiõis diuidẽtis ſcꝫ.10.quę nominant̃ ſecũdę a.2.a numero denomĩatiõis diuidẽdi (ſcꝫ.40.quę nominant̃ quartę) a.4.ſubtraxeris .2. reperies: a quibus minutię in quotiẽte ſcꝫ.4.ſecũdę ſunt nominatę. Si vero ęqualia in denominatiõe per ęqualia diuiſeris: in quotiente nõ minutię ſed integra utputa horę vel gradus ꝓueniunt. ut cũ minuta p minuta/ aut ſecũda p ſcd'a diuiſeris: horę (ſi horaꝝ fuerint) aut gradus (ſi graduũ fuerint) in q̃tiẽte ꝓuenient. Hoc tamẽ ne negligas: ſed minutias tã ſubtrahẽdi & eius a quo debet fieri ſubtractio: ꝙ multiplicãdi & m'tiplicantis: ꝙ etiã diuidendi ꝙ diuiſoꝝ (ſi diuerſarũ fuerint) ad eandem denominatiõem ante operationẽ reducas: nam ſic facilius id quod queris inuenies.

De Extractione radicis quadratę in minutijs phiſicis. Capitulnm ſextum. MAGISTER

n Ec radicum extractio in talibus minutijs ab ea quę dicta eſt de integris multum differre dinoſcitur: nam ſi radicem de his minutijs extrahere volueris: eas ad eandẽ denominationẽ/aut ſi eiuſdẽ fuerint/ſed ab impari denominatę numero/ad eandẽ denominationẽ a numero pari denominatas reducas. At illo facto queadmodum in integris procedas. Et radix inuenta ſunt minutię a minutia media verſus integra denominandę: a minutia a qua radix extracta eſt ſupputatione facta. ut ſi a.2.6.3.quartis radicẽ extraxeris.16.pro radice &.7.pro reſiduo inuenies iſta autem.16.a minutia media verſus integra ſunt denominandę ſcilicet a ſecunda ſecundę. ut.gra.m̃.2a.3a.4a. Sic pariformiter ſi a ſextis radicem extrahas: eam a tribus vel tertijs denominabis: nam hę a ſextis uſqꝫ ad integra reperiuntur mediæ.

De Extractione radicis cubicę in minutijs phiſicalibus. Capitulum ſeptimum. MAG.

n Ec aliter radix cubica in minutijs phiſicalibus quã in integris extrahenda eſt. ſed inuentam a tertia parte minutię propoſitę denominabis: quod ut præciſius fiat minutias quarum radicem cubicam quæris/ad eandem denominationem quæ in tres poſſit ęquales partes diuidi reducas. ut radix.27.minutorum eſt.3.nonorum: nam nouem de.27. tertia pars eſt. pari modo in cæteris faciendum. Hæc ſunt quæ de numero in praxi reducto & eius paſſionibus (non ut cõplementum totius habeas: ſed ne principia magis Cõcluſio

cõmunia ignores)tibi fili in medium ſtatuerã ferre:quatenus his con
tentus ad altiores ſecretiſſimaſq; nũeroꝝ poſthac ſpeculationes trãſcẽ
das. DIS.Fideliter fœciſti pręceptor colendiſſime:ſed tamẽ adhuc
unum ex promiſſis reſtat declarandũ:quod forſitan tibi abduxit ob/
liuio. MAG.Quod eſt tale? DIS.In.c.ſecũdo thetoricę ſpopõ/
deras præter hæc quę dicta ſunt quędam alia:& perpulchras artis cal
culatoriæ tradere regulas:quod(niſi tibi moleſtũ foret)te opere ad/
implere:& his finem arithmeticę tuę imponere velim. MAG.Fa/
ciam ut petis.ſcio equidem ꝙ nihil ex pollicitis obliuiõe aut negligen
tia tranſis.Primo autẽ Algorithmũ vulgi ꝑ lineas:& denarios pro/
iectiles pandam:ut nõ modo per figuras numerorũ(quas cifras vo
cant)verũetiã per denarios proiectiles quẽcunq; numerũ repręſenta/
re:addere:ſubtrahere multiplicare aut diuidere inſuper & numerũ ali
quẽ ignotũ ꝑ notos reperire poſſis.Quod quantũ & utilitatis & io/
cunditatis tibi allaturum ſit:in ſequentibus patebit. DIS.Eya er/
go ſermonem ad hæc quantocyus vertas.

Libri quarti Algorithmus cum denarijs proiectilibus:ſeu calcularis Tractatus quintus. Capitulum primũ. MAG.

De Numeratione

D repręſentationẽ numeri cũ denarijs ꝓiectilibus(quibus
a ꝓ cifris utimur)neceſſarię ſunt lineę cifrarũ repſentãtes loca
eandemq; cum ipſis ſignificationẽ habentia ut infra.

Spacia vero ſub lineis contenta reſpectu lineę ꝓximę ſuprapoſitę me
dietatẽ repręſentãt ut ψ In linea iſta denarius poſitus/ decẽ ſignifi/
cat:ſed is qui in ſpacio cõſiſtit/tm̃ quinq; repręſentat. Si igitur nume
rum aliquẽ ꝑ denarios proiectiles repręſentare volueris: tot denarios
ſcd̃m linearũ & ſpacioꝝ exigentiã ad numerum ꝓpoſitum repręſen/
tandum ponas: & cum.quinq; denarios in linea aliqua habueris:pro
ipſis/leuatis ſi placet in ſpacio proximę ſuperiori unũ ponas.Si ve/
ro in ſpacio aliquo duos denarios reperies/ipſis leuatis/unũ ad lineã
immediate ſuperiorẽ ponas.ut hic § Nec te fugiat ꝑ digiti applica/
tionem linearũ ſignificationẽ & augeri & minui poſſe.Ad quãcunq;

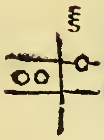

enim lineam digitus applicatur: eadem unũ tantam ſignificabit: nec tunc aliq̃ inferiorꝝ donec digitũ depoſueris aliqd rep̄ſentat. ut

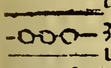

3. repręſentant q̃ depoſito digito triginta important. Quod ut ſingula facilius ac modo breuiori fiant in multiplicatione & diuiſione huiuſcemodi digiti applicatione pſepe utendũ eſt.

De Additione Capitulum ſecundum. DIS.

a Dditionum (ni fallar ex dictis) eo modo fieri arbitror: ut ſcilicet numerus cui debet fieri additio per denarios ad lineas cõpetentes ponatur: & ſimili modo numerus addendus ei applicetur. MAG. Optime ſentis ſi itidem exemplo probare potueris. DIS. Sit cauſa exempli numerus cui debet fieri additio .259. ita locatus ϖ & numerus addendus .126. in hunc modum additus.

ϖ

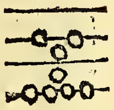

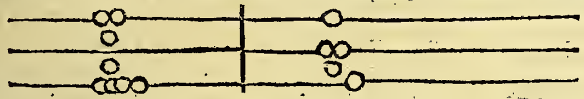

De Subtractione. Capitulum. iij. MAG.

n Ec aliter ſubtractionẽ facies q̃ ut eum a quo debet fieri ſubtractio p lineas competentes ponas: & ab eodẽ numerũ ſubtrahendum ſubleuando tollas/ in inferiori inchoãdo. Si vero numerũ aliquem a ſuperiori proximo ſubleuare nõ poſſis: a linea proxime ſibi ſuprapoſita unũ auferas/ & illud in linea in qua ſubtractionẽ perficere non potuiſti in decem reſoluens ſubtractionem ꝓpoſitã perficies. Exemplũ ſi a ꝺ\ .41. auferre voluero: unum quidẽ a linea inferiori accipio & quattuor in linea ſecũda quęro nec iuenio. ob hoc unũ de linea tertia accipiens/ ipſum in linea inferiore in decẽ reſoluo quinq̧ ſcilicet ponendo ad eandem lineam: unum vero ad ſpacium ſurſum ut ſic π Illo facto de linea ſecunda tollantur, ſimiliter in ſimilibus faciendum eſt.

π

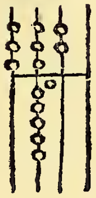

De Multiplicatione Capitulum. iiij. MAG.

ſ I vero aliquem numerũm multiplicare placuerit: ipſum ad lineas competentes ponas: numerum autẽ multiplicãtem mẽte retineas: & ꝓ quolibet de nũero multiplicãdo ſublato/ multiplicantẽ integrum reſpectu lineę in qua opereris in loco dextro aut ſiniſtro deponas: & idipſum uſq̧ oẽs multiplicãdi mltiplicati fuerint iterandũ eſt in ſupiore initiũ ſumẽdo. ut ſi cauſa exẽpli ω .26. per .4 multiplicare volueris .26. ut p̃miſſum eſt ad lineas ponant̃: atq̧ in linea ſecũda inchoantes: unũ demat̃: & ꝓ eodẽ in partẽ dextrã ad lineã eandẽ .4. apponant̃. ut ſic φ & ſimili modo de ſecundo faciendũ eſt. ut hic ψ Et in eadẽ linea digito retento/ eũ qui in ſpacio inferiori proximo reperit̃ accipiẽtes: ac ꝓ eodẽ (quia nõ integer ſed dimidius eſt) nũ integra .4. ſed medietatẽ eius ſc3 .2. in lineã eandẽ ponam⁹, ut X

φ

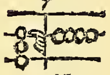

ψ

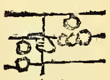

X

Deinde digitū deponamus & denariū in linea inſima poſitum acci/
pientes pro eo ad lineam eandem.4.addamus. ut hic *

De Diuiſione. Capitulum quintum. MAG.

d Iuidere autem numerū ſi volueris:ipſum ad lineas cōpetentes
locabis: numerū diuidentē mente retinendo. Quo facto ī ſu
periore incipito quoad poſſis diuiſorē ſubleuare:quotiens au
tem leuatus fuerit totiens unū verſus dextrā aut ſiniſtrā ad eandem
lineam deponendū eſt:& id ipſum ſemꝑ deſcendendo repetendo do
nec diuidentē amplius in diuidēdo reperire nō valebis. ut ſi ϖ 868.
ꝑ octo diuidere placuerit:digitū ad lineā ſupiorē ponamꝰ:& reſpectu
digiti octo ſemel leuemꝰ:ob id unū (ipſis ſublatis) verſus dextrā in eā
dē lineā ponamus in hūc modū π Dehinc digitū lineę ſecūdę appli
cantes;&.8.reſpectu digiti nō inueniētes/eorūdē medietatē ſc;.4. ſub
leuemus & unū ponamus in ſpaciū proximū infra digitum. ut ſic μ
His ita factis/digitus lineę inferiori applicet.& quotiens.8. reperiri
poſſint inquiratur:eadēq; ter & earundē medietatē reperiētes/ipſis ſub
latis in lineā eandē tres denarios & unū inferius in ſpacio ponamus.
ut ſic o Concludit ſi octo diuiderēt.868. quilibet.108.& medietatē
acciperet q̄d facile ꝓbare eſt ſi partē unius ꝑ. 8. multiplicauerimus.
De Progreſſione autē (quia in ꝓportione quadā conſiſtit) in minutijs
aut lineis facile videre nō eſt. q̄uis & illa practicari poſſit ab exercitatis
eam tn̄ ſilentio tranſeuntes ad regulas ꝓperemus artis calculatorię.

De Regula artis calculatoriæ generaliſſima. Capitulum ſextum. MAG.

a Rithmetici regulam quandā inuenere generaliſſimā ad quē/
cunq; ignotū per aliquos notos inueniendum numerū, quam
nonnulli ob id regulam aureā dixere;alij vero (ut Itali) eā de
tri per apocopam nominare ſolent.de tri quaſi de tribus numeris in
ea neceſſarijs: ut eſt numerus emptionis aut rei alterius. & numerus
precij aut quantitatis diſcretę.& tertius numerus per quem proponi/
tur quęſtio.ut.5.oua emi.3.denarijs: quanti emi.206. oua? DIS.
Poteſt ne id quod iam quęris per hanc a te tradendam regulam inue
niri? MAG. Poteſt utiq;. Sed ut eam perfectius intelligere valeas
& quę dicenda ſunt,conditiones nōnullas memorię reponas. Qua
rum prima. Quæſtio ſemper debet poni verſus dextrā. Secunda. Nu
merus primus & ſecundus debent correſpondere re & nomine. Ter/
tia Numerus quartus ꝑ regulam inuentus debet correſpondere ſecū
do nomine & re. Iſti autē quattuor numeri ultra hęc ſibi mutua cor/
reſpondent proportione,ut qualis eſt proportio primi ad ſecundum
talis eſt & tertij ad quartū: & ſic inſuper qualis eſt ꝓportio primi ad
tertium/talis eſt ſecūdi ad quartū. Quod facile ex his numeris eſt vi
dere.26.12.36.ob id & hæc regula a philoſophis proportionū eſt vo/

cata. Quarta Cũ numerus diuidẽs maior fuerit diuidẽdo/frangatur diuidendus in partes minores. ut ſi diuidendus fuerit florenoꝝ fran/gatur in denarios. Quinta. Si ſecũdo numero addantur minutię: frãgãtur integra eius in minutias eiuſdem denominationis. Si vero pri/mo aut tertio minutię adiũctæ fuerint: cuiuſlibet integra in minutias ſecum poſitas frangatur. & hoc facto ſi minutię primę & tertię diuer ſarum denominationum fuerint/ad eandem reducantur. His condi/tionibus intellectis & obſeruatis varias ac infinitas ſoluere potes per regulam ſequentem quæſtiones.

Regula de tri cum vatijs exemplis.

n Vmeris ut dictum eſt diſpoſitis: multiplicetur ſecundus per ter tium & productus diuidatur per primum & proueniet in quo tiente quartus quęſitus. Regula de tri.
Exemplum. Si quęſitum ſit. Quãti emo duodecim oua ? ſi duo pro ſex denarijs venduntur. Iuxta cõditionẽ primã numeꝝ quęſtionis de loco primo ad tertiũ v̄ſus dextrã ponas. ut. 2. 6. 12. & tunc ſcd̃m regulã operari incipias. dicendo. 6. in 12. & ꝓuenient. 72. quę ſi ꝑ duo diuiſeris. 38. numeꝝ quartũ & quęſi/tum procreabis: qui ſecundo ſc3. 6. deñ. re & nomine correſpondet

Exemplum ſecundum. Si quęratur. ſeptem poma emi tribus deñ. quanti emo. 32. pira ? per regulam iſtam operari non valebis ob defe ctum ſecundę conditionis. nam primus & tertius nec nomine nec re conueniunt. poma enim non ſunt pira.

Exemplum tertium. Si quęſitum fuerit Duo lotones croci emun tur noue denarijs: quãti duę libræ croci venderentur ? Quia primus & ſi re (quia ubiq̃ crocus) nõ t̃n correſpondet nomine ſecundo: quia in primo lotones: in ſecundo libræ: ideo ſcd̃m regulam non poteris operari niſi & libras duas in lotones ſcilicet. 64. reſoluas. ut. 2. lot. 9. deñ. 64. lot. multiplica nouem per. 64. &. 576. producuntur: quæ ſi ꝑ duo diuiſeris. 288. numerum quęſitum procreabis.

Exemplum quartum. Trigintaduę uncię croci tribus floreñ. emun tur: quanti una unica emitur ? Multiplico tria per unum & ſunt tria quia unum nec multiplicat nec diuidit. & productum ſcilicet tria per 32. diuidere nõ valeo: cũ diuiſor diuidendo maior ſit: ideo iuxta quar tam cõditionẽ diuidendus ſcilicet tres floreñ. in. 540. deñ. reſoluo: & iſtos ꝑ diuiſorẽ ſc3. 32. diuido. & ſi bene operatũ fuerit in q̊tiẽte. 16. deñ & $\frac{28}{32}$ minus deñ. pro numero quęſito ſunt.

Exemplũ quintum. Emi tria oua. 1. deñ. $\frac{2}{3}$ quãti emunt ſex oua ? quia iam numero ſecundo ſcilicet. 1. deñ. addunt minutię ſci licet $\frac{2}{3}$ unius deñ. ideo integrum ſc3. 1. denariũ in ſimiles minutias

reſoluo: ipſum ſcilicet per denominatorem minutię/ ſcilicet tria mul/tiplicando: & minutias productas ſcilicet tria alijs duobus addo: & ꝓueniunt pro numero ſecundo $\frac{5}{3}$ dẽn. Illo facto/ ſecundum regulam quinq; per ſex multiplico: & proueniunt triginta: hæc per tria diuido: & ſic in quotiente $\frac{10}{3}$ inuenio numerũ quęſitum: p̃ciũ ſcilicet ſex ouorũ. Exemplũ ſextũ. Emi tres ulnas panni pro .4. floreñ. q̃nti emo ſex ulnas & $\frac{3}{4}$ unius ulnę? Quia iã tertio numero minutia additur: ob id tam primũ q̃ tertiũ in minutias ad eandẽ dęnominatiõis reduco: ſc; tres ulnas in $\frac{12}{4}$ ſimiliter .6. ulnas tertij numeri in $\frac{24}{4}$ frãgo: quibus addo & tria fierteil in eodem tertio numero poſita: & erũt $\frac{2}{4}$ Illis itaq; ad regulam ordinatis/ ſecundũ ſcilicet quattuor per tertium: ſcilicet vigintiſeptẽ multiplico: & erunt .108. quæ ſi ꝑ primũ ſcilicet .12. diuiſero/ in quotiente nouẽ flor. preciũ ſcilicet ſex ulnarũ & .3. fierteil inuenio. Et ita ſimiliter faciendũ eſt ſi primo additę fuerint minutiæ.

Exemplum ſeptimum. Si quęratur. hodie ad cœnã cibãdi ſunt .730. equi & .16. equis modius unus dabitur: quot modij requiruntur? Ad regulam taliter ponas. Sedecim equi .1. modium quot modios .730. equi? Si iuxta regulã oꝑatus fueris/ in quotiẽte .45. modios & $\frac{10}{16}$ unius modij reperies.

Exemplũ octauũ. Si quæſitum ſit: cibandi ſunt .807. homĩes & pro .4. hominibus .5. menſurę dabuntur: quot in toto menſurę reqrũtur? ponas ad regulã taliter .4. hominibus neceſſariæ ſunt .5. menſuræ: quot mẽſurę neceſſarię erunt .807? & ꝓuenient in quotiẽte .1008. menſurę & .3. fierteil unius mẽſurę. Ita ſimiliter ſi q̃ratur: cibãdi ſunt .677. homines: & cuilibet dabitur panis unus: quoꝝ .24. ex uno modio fiunt: quot requiruntur modij? pone ad regulã ſic .24. homines habuerunt .1. modium: quot modios .677. homines? & reperies in q̊tiente .28. modios & $\frac{5}{24}$ unius modij. DIS. Per varia exempla regulę practicã accepiſſe mihi ipſi videre videor: ſed quando bene oꝑatus ſim nec ne nondu; intelligo. MAG. Probatio operatiõis regulæ facile perſpicit: ſi numerũ tertiũ in locũ primi: & rurſus primũ in locum tertij: & quartum inuentum in loco ſecundi ponẽs/ rurſus ꝑ regulam

operatus fueris. Nam ſi primo bene feciſti; iam ultimo in Quotiente inuenies ſecundum prius in regula poſitum. Exem.2:oua.3.emuntur denarijs quot denarijs.12.comparãtur? ſi ut dictũ eſt in exemplo primo ſecundum regulam ꝓceſſeris: in quotiẽte.36.reperies. Cuius ſi probam habere cupis/ numeros iſtos taliter ordinabis. 12.36.2. & cum rurſus ſcdm regulam operatũ fuerit: in quotiente.6. reperiuntur. DIS. Sunt ne aliç ad huiuſcemodi inueſtiganda regulç neceſſariç? MAG. Sunt: & quidẽ ꝙ plures: ſed ſi ſcdm cõditiones prius dictas quçſtiones ꝓpoſitas ad regulã locare ſciueris paucoꝝ ſolutionẽ ſilentio ꝑteribis. Ne tñ hiſce verbis te ſubmoueã/ duas alias ſubijciã.

Prima regula. Si fuerint tres mercatores quoꝝ primus ad ſummã capitalem.36.floreñ. ſecũdus.48.floreñ. tertius vero.75.flo. poſuerit & ſup totũ capitale lucrũ.100.floreñ. excreuerit: ſcireq; volueris quãtum unicuiq; ſcdm capitalis ſui portionẽ cõtingat: totũ capitale in ſũmam unã redigas: & erũt.159. quẽ numerũ ꝓ diuiſore cõmuni reſerues. Dehinc pecuniã primi ꝑ lucrum multiplicabis: & ꝓductũ ꝑ diuiſorẽ cõmunem diuidens in quotiente partem quç primum contingit conſpicies: ſic ſimiliter de pecunia ſecundi & tertij faciendum eſt.

Secunda regula. Si tres fuerint mercatores quoꝝ primus.18.flore. 5.menſibus; ſecundus.30.floreñ. tribus menſibus: tertius.40.flore. 2.menſibus poſuerit: & lucrum ſit.76.floreñ. Si ſcire placuerit quantum unicuiq; contingat de lucro ſcdm pecuniç ſuç & tẽporis quãtitatem cuiuſlibet pecuniã ꝑ menſes multiplica: & ſummã totalem ex tribus collectã ꝓ diuiſroe ſerua. Dehinc ſummã pecunię primi ꝑ menſes ſuos multiplicatã: ꝑ lucrum multiplica: & ꝓductum ꝑ diuiſorem ſeruatum diuide: & in quotiente quçſitum cõtinuo emerget. Sic conſimiliter de ſecundo & tertio aut quarto vel quinto ſi tot fuerint operarę. Vale. DIS. Et tu prçceptor mi in çuum bene valeas.

Finis Arithmeticę.

TYPVS
MVSI
CE

MVSICAE SPECVLATIVAE

Liber Quintus. De principijs muſicę. Tractatus primus. De muſicę laudibus & utilitate. Capitulum primum. DIS.

Nter cæteras quibus humanus torquetur animus/nõ infe/
i rio rẽ exiſtimo paſſionem : qua mens deſiderio flagrans ab
optato diutius promiſſo ſuſpẽditur. ab heri equidẽ & nudi
uſtertius (ut ſponſa a te muſicę audirẽ pręcepta) cũ reditũ
tuũ preſtolarer ardẽtius : totus tabefactus pene lecto decubui : at ubi
te pręſentẽ certo cognouiſſeʒ/ priſtino redeũte vigore/ędes tuas pter
ſolitũ etiam poſt ſolis occubitũ petere pſumpſi: ſperans audire qd de/
lectet ſimul & inſtruat. MAG. Nec omnimoda fortaſſe ſpe fruſtra
bere. Muſica nẽpe inter alias matheſeos diſciplinas dicente Boetio in
primo muſicę: non modo ſpeculatiõ/ verũ etiaʒ moralitati coniũcta
eſt. Nihil em̃ tã pprĩũ humanitatis e. q̃ remitti dulcibus modis aſtrĩ
giq; contrarijs. idq; in ſingulis vel ſtudijs vel ętatibus luce clarius cõ
ſpicitur. Infantes equidẽ iuuenes ac ſenes ita inhianter affectu quodã
ſpontaneo modis muſicis delectantur: ut omnino nulla ſit ętas/q̃ nõ
dulcis harmonię ſono afficiatur gaudio: & a triſti cõſurgat cogitatu.
Q uã ob cauſam (cũ ſĩlitudo amica diſſimilitudo vo cunctis ſit odi
oſa) Plato animã noſtrã muſicis pportionib⁹ compactã affirmabat.
Et Marſilius in eũdẽ. Cõcentus inquit p aeream naturã in motu po
ſitam mouet corpus: p purificatũ aerem cõcitat ſpiritũ aereũ: aĩę cor/
poriſq; nodũ: p affectũ afficit ſenſum ſimul & animũ: p ſignificatõem
agit in mentẽ. Deniq; p ip̃ʒ ſubtilis aeris motũ penetrat vehemẽter. p
cõtempatiõem lambit ſuauiter. Per conformẽ q̃litatẽ mira quadã vo
luptate pfundit naturã tam ſpiritualẽ q̃ materialẽ totũq; ſimul rapit
& ſibi vendicat hoĩem. Et pfecto ſi quis tanta muſarʒ arte atq; diligẽ
tia cõcent⁹ offerret auditui: quãta naturę artis ve cura vł ſapores guſtui
vel mollia tactui offeruntur: pculdubio cognoſceremus Appollinem
multo magis animũ rapere melodia: q̃ vel Bacchus vino guſtũ: vel
Venus pruritu tactum ſoleat occupare. Vnde infantes dulcis canti/
lena ita oblectat ut ip̃os vagientes cõpeſcat. Pugnantiũ item aĩos in
bello/tubarʒ carmĩe excitari ↄſpicim⁹. Nautas q̊q; atq; remiges/inſu
per & pene oẽs artifices manu opantes/vocis modulatõe/labores fa/
cilius poſſe tolerare: expientia docuit. Et ſicut corpa feſſa laboribus ita
aĩos occupatos tẽptatiõibus : freneticos q̊q; ac ſeditioſos : Aſclepiade
auctore/ſynphonia reſanabit. uñ & de rege Saule legit: cũ a ſpũ vexare
tur maligno/ requeſcere nõ potuit donec dauid cithara ludẽte dulciſona
ei⁹ releuaret harmonia. Cygnos etiã hypboreos citharę cant⁹ adducit
Elepheantes Indicos organica permulſos detineri voce cõptũ. fiſtulĩ
aues allici ↄprobatũ eſt. Fides delphinis amicitiã hoĩm pluraferũt. deni
q; alfarabio auct. p harmõias grã cõtẽplatõis & diuinarʒ ſciarʒ ſtudia

non mediocrireriuuantur.hinc ut ſacra Regū habet hiſtoria.cū coram propheta Heliſeo caneret Pſaltes: facta eſt ſuper eū manus domini:& ait prophetiſando ſcilicet ea q̄ in quarto Regū volumine capite tertio leguntur. Sed quid muſicis inſiſto laudibus: cuiꝰ teſtimonia in ſcripturis reperiunt̄ multiplicia. Nec in patria deerit: ſed longe alia a noſtra ibi reſonabit. DIS. Num preſago mens mea agitabatur ſpiritu cuꝫ ſecretiora quædā audire nō dubitabat? MAG. Adhuc latent alia & quidē ſpeculationi iocundiſſima: ſed nunc q̄ tendimus pergamus.

De Definitione Muſicę. Capitulū.ij. MAG.

Vſicam Auguſtinus primo muſicæ ſcientiā bene modulandi
m aſſerit. Bene quidē id eſt artificioſe: aut bene id eſt honeſte. nā modulari ad laſciuiā & turpitudinē/ modulari quidem eſt: ſed non bene aut honeſte. Boetius vero quinto muſicæ dicit. Harmonica
Muſica (id eſt muſica) eſt facultas differentias acutoꝝ & grauiū ſonorū ſen/ſu ac ratione perpendens. In definitione auteꝫ additur: ratione: qa in muſicis nō omne iudiciū ſenſui (cū varie poſſit impediri) ſed partim intellectui eſt attribuendū: quia ſenſu receptis ſpeciebuꝫ/ etiā aliqua/liter impeditis ex ipſis concluſionē neceſſariā ſyllogiſat. Ita enim conſtat fecíſſe Pythagorā: ut infra patebit. Si tamen nullus eſſet auditus de ſono nulla unq̄ fuiſſet diſceptatio.

De origine nominis: & quid ſit muſicus. Capitulum tertium. DIS.

Nde hæc ſcientia hoc ſortita eſt vocabulū? MAG. Sunt nō
u nulli qui muſicā a moys quod Aegyptij aquā dicunt arbitrātur denominatā: quia circa aquas inuenta ſit. vł a muſa quod inſtrumentū dicunt excellentiſſimū in muſica. Alijs autē muſicam a
muſici triplices græco vocabulo μοῦσα appellatā viſum eſt. hinc μουσικος lati/ne muſicus: qui ratione perpenſa canendi ſcientiā non ſeruitio opis/
citharedę ſed imperio rationis aſſumit. Sunt vero muſici triplices. Primi/ qui tantū circa inſtrumenta verſātur muſica: qui bene quidē modulātur & neruos tangunt: ſed quare hi nerui moti & non alij conſonatiā præſtent nō intelligunt. nec huiuſce artis ſpeculationē capiunt. quales ci/
Poetæ. tharedas pene omnes conſpicimus. Secūdi ſunt qui carmina fingūt/ ad quæ naturali potius inſtinctu q̄ ſpeculatione ac ratione ferunt̄. & hos poetas nominant: quorū multi carmina fingūt/ ſed harmonicas earꝫ proportiones demonſtrare minime poſſunt. Tertij ſunt qui & ſi
muſici p/prie dicti. nec inſtrumenta & neruos tangere/ nec carmina fingere nouerūt: de his tamen iudicandi peritiam habent.

De muſicæ primo inuentore. Capitulum quartum. DISCIPVLVS.

q Vem arbitrantᷓ primū muſicuꝫ & muſicæ inuentorē? MAG Tubalem filiū Lamech. ſecundū quod dicitur de ipſo Geneſeos.4.capitulo. Ipſe fuit pater canentiū cithara & organo: eo ꝙ primus muſicā inuenit: & eam in duabus columnis/latericia ſcilicet & lapidea poſteris reliquit. Latericia quidē: ne igne/lapidea vero ne aqua periret. Adam nancꝫ mundū igne & aqua periturū prædixerat. Pythagoras ṽo philoſophus ſonorū proportiones experimento didicit. nā cū diutius animo ęſtuaret qua nā ratiōe firmiter conſonantiaꝝ momenta perdiſceret: demū nutu fatali fabrorum officinas prę teriens: ex varijs malleoꝝ ſonis unā concinentiā animaduertit. accedit propius: malleorū pondus examinat: & cum quincꝫ eſſent mallei/primū ad quartū duplū reperit pondere: qui diapaſon conſonantiaꝫ reſonabat. eum ipſuꝫ vero ad ſecundū ſeſquitertiū inuenit: ad quē diateſſeron tonabat. Rurſuſcꝫ idem ipſe ad tertiū cū eſſet ſeſquialter/diapente conſonabat. ſecundū vero & tertiū/ſeſquioctauā retinere proportionē & tonū reperit ſonantes. Quintū vero quia cunctis diſſonabat: reiecit. Hoc clarius patet in monochordo. ut ſit A graue primus malleus. D graue ſecundus. E graue tertius. & a acuta quartus. Attamē Petrus Cōmeſtor in hyſtoria ſcholaſtica id a p̄dicto Tubale factitatū/& a græcis Pythagorę fabuloſe attributum autumat. habuit em̄ Tubal fratrē qui artē ferrariā inuenit: quo fabricāte Tubal ex malleorū proportione dicto modo conſonātias reperit. Sed cū hoc pauci videatᷓ eſſe momenti relinquendū eſſe cenſeo. DIS. Probe facis cum has diſceptationes ad propoſitū parū aut nihil facientes non reſoluis. Sꝫ q̄d dicis de Boetio? quē freq̄ntius in teſtē ęuocas. MAG Is muſicā e gręco in latinū tranſtulit: ampliauit atcꝫ harmonicas proportiones in numeris acuratiſſime demonſtrauit. — Tubal

De diuiſione muſicæ in Mundanā/Humanam/& Inſtrumentalem. Capitulum quintū. MAG

m Vſica autē ut idem ipſe tradidit Boetius triplex eſſe dinoſcitur ſcꝫ mundana/humana & inſtrumētalis. DIS. Mūdana quę eſt? MAG. quæ de harmonia totius & partiū mundi ſupcęleſtis & elementaris conſiderat. Non em̄ ſine maxima proportione & harmonia orbes cęleſtes adinuicē locati ſunt: ob id & dulciſſimā motu ſuo concinentiā faciūt. Sic & elementa ſuis in locis ꝓportionata/nec ſine proportiōe harmonica ad cōpoſitionē mixtoꝝ concurrūt. Sic & anni tempora: cunctęcꝫ res createę debite concinūt. Deus em̄ glorioſus omnia in numero/pondere & menſura creauit. DIS. Humana q̄ eſt? MAG. Quę de ꝓportionibns corpis & animę: & haꝝ inter ſe partiū conſiderat. ob id anima ipſuꝫ corpus & cunctæ ſe partes diligunt: ac res cęteras cū ipſis in harmonia magis cōuenientes æligunt. Quod ſi profundius rimatū fuerit: cū his q̄ de latitudinibus forma/ — Muſica Mūdana; Humana

rum/inſuper de uniformitate & difformitate qualitatũ tradunt: difficillimarũ in rebus naturalibus q̃ſtionum ſolutionẽ in prompto dabit. Eſt em̃ phię pars ſecretiſſima: cuius delucidationẽ in aliud tp̃s ſeruabimus. Redeamꝰ nunc ad reſiduā muſicę partẽ. DIS. Quā? MA.

Muſica inſtrumẽtal'

Ad muſicā inſtrumentalẽ/quę ſuperioribus definita eſt. Hæc rurſus in Rithmicā: metricā: & harmonicā diuidit. Haꝝ prima intentionẽ verborum: & an ne ſonus verbis/ſyllabis bene aut male cohereat inquirit. Metrica autẽ diuerſoꝝ generũ metroꝝ: menſurā ratione ſubtili ac ꝓbabili inueſtigat. De his duabus ſanctus Auguſtinus in muſica ſua ſatis lucide ꝑ ſex libros diſſeruit. Harmonicā vero in prioribus definitam Boetius vir doctiſſimus in latinũ e græco vertens in quinq; libris profunde ꝓſecutus eſt. Cuius tibi generaliora in ſequẽtibus tradam principia. Et a ſono tanq̃ omnium fundamento exordiar.

Rithmica — Metrica — Harmonica

De Sono & voce vociſq; diuiſione. Ca. vi.

Sonus

DIS. Quid eſt ſonus? MAG. Eſt ꝑcuſſio aeris indiſſoluta uſq; ad auditum. Et hæc deſcriptio omni ſono cõuenit. Aliter autẽ definitur ſonus cũ dicitur ſonus: eſt vocis caſus εμμελης emmeles (id eſt aptus melo) in unā intentionẽ. Et hic ſonus magis ſpecialiẽ deſcribitur is ſc; quem gręci φθογγος vocant. Nos vero Sonũ voci cõuenientẽ dicere poſſumus. Sunt autẽ duplices voces. Vniſonę ſc; & nõ uniſone. DIS. Vniſonę quę ſunt? MAG. Quarum unꝰ eſt ſonus vel in graui vel in acuto: & de his nihil ad pręſens. DIS. Non uniſonę quę ſunt? MAG. Quarũ nõ eſt unus ſonus: ſed alia grauior/alia vero eſt acutior. Et hę rurſus ſunt duplices. Quædā em̃ ſunt continuę. Quædam vero diſcretę. DIS. Continuę quę ſunt? MAG. Quarum differentia cõmuni fine iungitur: nec habẽt loca diſcreta q̃ teneant. quẽadmodũ colores in iride. Fit autẽ hoc/cũ in fine voces attenuantur. Et hę quoq; a muſica abijciuntur: eo ꝙ ſibiipſis diſſimiles: nec unũ aliquod ꝯſonant. DIS. Diſcretę q̃ ſunt? MA. Quarũ differentia videẽ ſuo quodā loco cõſtituta: interuallisq; diſtincta. Et hę rurſus reperiunẽ duplices. Conſonę ſc; & Diſſonę. DIS. Conſone quę ſunt? MAG. Quæ copulatę mixtos ſuaueſq; ſonos efficiunt quę vero nõ/ diſſonę ſunt. Interuallum autẽ/ eſt ſoni acuti grauiſq; diſtantia. DIS. Duplex igitur ſonus eſt: grauis ſc; & acutus. MAG. Probe infers. Et ex horum permixtione conſonantia aut diſſonantia generatur.

Vniſonę vocis — Non uniſonę — Cõtinuę — Diſcretę — Conſonę — Diſſonę

De Conſonantię diſſonantięq; definitionibus Capitulum ſeptimum. MAG.

cõſonãtia

Conſonantia vero/ eſt diſſimilium inter ſe vocum aut ſonorũ in unum redacta proportio vel cõcordia: vel eſt ſoni acuti grauiſq; mixtura/ſuauiter: uniformiterq; auribus accidẽs. Diſſonantia autẽ eſt ſonorũ acuti grauiſq; mixtorũ ad aurẽ veniẽs aſpera

diſſonãtia

atq; iniocunda percuſſio. DIS. Vnde cauſat ſoni grauitas vel acuties? MAG. Audiſti, quia ſonus eſt aeris percuſſio. percuſſio nō eſt ſine motu. motuum vero alij velociores: alij tardiores ſunt. Et rurſus quidam eorum rariores. quidam vero ſpiſſiores. Et ſi motus tardus rarior q; fuerit/ graues ſonos effici neceſſe eſt. Mot⁹ vero celeres ac ſpiſſi acutos ſonos cauſant. Hinc eſt q͂ idem neruus ſi amplius intendit acutum ſonat: ſi remittitur/ graue. Quanto enim magis tenſus fuerit pulſum velociorem reddit celeriuſq; reuertitur: & frequentius ac ſpiſſius aerem ferit. Quanto vero laxior remiſſiorq; fuerit/ tanto pulſus efficit rariores inbecillitate feriendi: nec diutius tremit. DIS. Capio hęc: ſed intelligere vellem: cum chorda pellitur: idem ne ſonus ſit qui cauſatur? MAG. Non eſt idem: ſed totiens nouus ſonus generatur quotiens tremebunda chorda ferit aera. unus tñ iudicatur propter motus celeritatem veluti baculus in extremitate ignitus/ ſi velotius circū ducitur/ rubeum circulum deſcribere videtur.

Grauitas & acuties ſoni unde fiat

Vnitas ſonus.

De Conſonantiarum numero. Ca. viij. DIS:

Hęc auido a te accepi animo quoniam ſimul & iocunda & naturalibus rationibus plena ſunt. Sed dic queſo. ſi quę conſonantię ſint partes. MAG. Conſonantię ſimplices & perfectę tres ſunt ſcilicet. Diapaſon. Diapente Diateſſeron. Ex his alię miſcentur. utputa Diapente cum Diapaſon / bis Diapaſon. Sic Diapente & Diateſſeron unum conſtituūt Diapaſon. Et omnes quoniam cōſonantię ſunt: in concordia quadam/ ſiue ſonorum proportione conſiſtant neceſſe eſt. DIS. Hoc ex definitione conſonantię prius data claret. Sed in qua quęq; conſonantiarum conſiſtat proportione: nōdum intelligo. MAG. Diapaſon in dupla conſiſtit proportione. ut 1. & 2. diapente in ſeſquialtera eſt. ut. 2. 3. diateſſeron in ſeſquitertia permanet. ut. 3. & 4. diapaſon cum diapente in tripla. ut. 2. 4. 6. Inter duo em̄ & ſex ꝓportio tripla eſt aggregata ex dupla: ſc3. 2. & 4. & ſeſquialtera ſc3. 4. & 6. ſed bis diapaſon reperit in quadrupla. ut. 2. 4. 8. diateſſeron autē cū diapente unum integrant diapaſon. ut. 2. 3. 4.

Conſonātię ꝑfectę

Cur in exemplis muſicis utimur numeris. & numerorum ad ſonos applicatio. Ca. ix. DIS.

Qvam ob cauſam (cum iamiam noſtra in muſicis diſputatio verſetur) tu in numeris adducis exempla? MAG. Quoniam omnis pluralitas in numeroſitate quadam eſt. conſonantię autem in pluralitate ſunt. quod ex eo claret. Nam omnis conſonantia in proportione eſt proportio vero (ut in Arithmeticis diximus) duarum adinuicem habitudo eſt q̄titatum. Duo autem plura ſunt, conſonantię igitur in pluralitate: quare & in numeroſitate cōſiſtunt. DISCIPVLVS. Poſſunt ne hi numeri ad ſonos aliquo ſaltem ingenio applicari? MAGISTER. Poſſunt. & (ut arbitror)

Applicatio numerorum ad malleos.

tali quo Tubal ſiue Pythagoras conſonãtias inuenit in quattuor malleis. Sint itaq; in ꝓpoſito hi mallei certis ſignati ponderibus. ita ut primus duodecim cõtineat uncias. ſecundus nouem/tertius octo/quartus ſex. & experientia patebit malleũ quartum ad primũ diapaſon ſonare: quia ad eũ duplus eſt. Et rurſus malleus primus ad malleũ ſecũdum. Similiter malleus tertius ad malleũ quartum diateſſeron reſonabit: qa utrinq; eſt ꝓportio ſeſqtertia. unde & epitritus dicit̃: qa ſup totum tertiã cõtinet partẽ eiuſdẽ. Malleus vero ſecundus ad quartũ: & item malleus primus ad malleũ tertiũ diapente tonabit: quia utrinq; ꝓportio ſeſquialtera: & emioli poſſidet rationẽ. cõtinet em̃ totũ & inſuper eius medietatẽ. Malleus vero ſecundus ad malleũ tertiũ/ tonũ in ſeſqóctaua reſonabit ꝓportione. hic tñ cõſonantia nõ eſt ſed cõſonantiarum pars. Ex his clare patet & rerũ & numeroꝝ ꝓportiones/ ſonorum proportiones generare. quod ergo in uno demonſtratur: in alio: ſimiliter poſſe reperiri certum eſt. DIS. Hæc (ut arbitror) haud clarius poſſent demonſtrari. MAG. Verum. attamẽ pluribus aliĳs experimentis cõtingit p̃dicta reperiri. ut in calamoꝝ latitudine & lõgitudine vitroꝝ/ollarũ/aliarũq; rerũ ꝓportione. Sic & in monochordi diuiſione. ut in ſequentibus patebit.

De Conſonantiarum ordine & perfectione Capitulum decimum. MAG.

Est autẽ inter conſonantias idem ordo qui in ꝓportionibus cõſonantĳs appropriatis. Sicut em̃ in genere multiplici (nam in illo ſolo muſicę conſonantiæ ſunt inquirẽdę) prima ſimpliciſſima/maxima/& ęqualiſſima /& ad utendum facillima eſt proportio dupla: Sic & diapaſon omniũ conſonantiaꝝ eſt iocundiſſima/ꝑfectiſſima & iudicio auris facillima: nobis inſita naturaliter ab eo q nos creauit. inquit beatus Auguſtinus de trinitate libro. 4. c. 2. ut nec imperiti poſſint eam nõ ſentire: ſiue ipſi cantantes ſiue alios audientes. p hãc quippe voces acutiores grauioreſq;/nõ ſcientiã (cuius expertes ſunt plurimi) ſed ipſum ſenſum auditus noſtri vehementer offendat: ut facile videre eſt in regulari monochordo. Dehinc ꝓport ~ ſeſquialtera ultra totum medietatẽ conſiderans/in perfectione ſequitur. Ita & diapente inter conſonantias poſt diapaſon locatur: & auris iudicio conſonantię diateſſeron præponitur. Sic diapente cum diapaſon/quę cũ in triplici ſit ꝓportione: inter diapente & diateſſeron locatur. Itaq; diateſſeron ultimo loco ponitur. Sicut enim rei tertiam partem accipere magis difficile videtur/q̃ duplam aut dimidiam deſignare: ſic & hæc conſonantia in ſeſquitertia exiſtens proportione/ iudicio auris non eſt multum grata: accipitur tamen libenter quoniam addito toto fit diapente. Etſi rurſus diapente adiungitur; diapaſon omnium gratiſſimam efficit ſynphoniam.

Au

De Diuiſione toni in ſemitonia. Ca.xi. DIS.

X ſuperioribus liquet (ſi ſane intelligo) omnē conſonatiā ex
e ſonis ſeu vocibus diuerſis : interualliſq̧ diſtinctis ac ad ſe pro
portionatis aggregatā eſſe. MAG. Sane intelligis. DIS.
Ex quot igitur quibuſue ſingulę conſonantię vocibus & interuallis
conſiſtant ſubiungito. MAG. Faciam. attamē cum ea res toni diui
ſionem prerequirat: de ea prius diſſerendum cenſeo. DIS. Quo/
modo diuiditur tonus? MAG. In duo ſemitonia. DIS. Hoc fa/
cillimum iudico. nā per ſemitoniū/toni mediū intelligo: ſed quid fa
cilius q̄ rei medietatē accipere? MAG. Deficis in vi nominis. non ſemitoniū
enim dicitur ſemitoniū a ſemi quod eſt dimidiū: quaſi toni dimidium
ſed a ſemi id eſt imperfectū: quaſi tonus nō integer ſiue imperfectus
queadmodū hemiuocalem nō quaſi dimidiū vocalis habentem: ſed
quaſi imperfectū vocalem. Vnde tonus diuiditur in ſemitonia duo in
ęqualia Maius ſcilicet & Minus. Maius quidē plus q̄ toni dimidium
continet. Minus vero nō totā toni medietatē complectitur. Exceſſus
autem maioris ſupra minus: Coma nuncupatur. DIS. Cur autē to Coma
nus nō in duo ęqualia partitur? MAG. Quoniā hoc fieri eſt im/
poſſibile. DIS. Si potes hanc impoſſibilitatē demonſtra. MAG.
Audiſti: tonū in ſeſquioctaua ꝓportione conſiſtere quę ſit gratia exem
pli. 9. & . 8. hoꝝ nullus naturaliter numerus medius eſt: eos igitur bi/
nario multiplicemus: fiūtq̧ bis octo. 16. & bis nouē. 18. Inter ſedecim
autē & decemocto unus mediat numerus ſcȝ. 17. qui omnes diſponā
tur in ordine tali. 16. 17. 18. Sedecim igitur ad. 18. collati ſeſquiocta/
uam retinēt ꝓportionē: atq̧ idcirco tonū. Sed hanc ꝓportionē nume
rus medius ſcȝ. 17. nō in ęqualia partitur. Comparatus em̄ ad. 16. ha/
bet eum totū & eius ſextamdecimā partē ſcȝ unitatē. Si vero. 18. ad ſemitoniū
numerū mediū ſcȝ. 17. comparent habēt ipſum totū: & inſup eius. 17. maius
partē ſcȝ unitatē. patet igitur q numerus iſte quē mediū dicimus: nō minus
ęqualibus partibus minorē ſuperat & a maiore ſuperat. Eſt em̄ pars
17. minor. 16. vero maior. & hę ſunt partes toni/ quas ſemitonia dici
mus quoꝝ unū maius; aliud vero minus dicto modo reperitur.

De inuentione ſemitonij minoris. Capitulum. duodecimum. MAG.

Voniā vero ſemitoniū minus iudicio auris facile nō deprehen
q ditur: quapropter quo medio accipiendū demonſtrandūq̧ ſit
perquirendū eſt. Sumatur igitur diateſſeron. a. b. circa quā ſe
mitoniū minus ad grauiorē acutioreq̧ partē taliter contingit ſumere
intendatur diateſſeron b c. remittatur rurſus diapente c d. b d. tonus re
linquitur. Nam diateſſeron a diapente tono ſuperatur. ſic c b ſpaciū
a b c d ſpacio b d ſpacio tranſcenditur. Amplius intendatur diateſſe/
ron d e & remittatur diapente e f. igitur tonus d f inuenitur: ſed d b

tonus erat:igitur ſemitoniũ minus eſt a.f.quod ſubtractis duobus to
nis ſcilicet f.d.& d b.ab a b diateſſeron relinquitur. nam diateſſeron
ut infra patebit duobus tonis & uno ſemitonio minori conſtabit.Rur
ſus remittatur diateſſeron a.g.& intendatur diapente g.h.& erit a. h
tonus:ſed a.f.erat ſemitoniũ minus igitur.f.h erit apotome id eſt ſemi
apotome tonium maius.Amplius remittatur diateſſeron.h.k. intendaturq; dia
pēte.k.l.& erit.h,l.tonus.Sed b.d.tonus erat:igitur l. d apotome ma
nebit.Et rurſus intendatur diateſſeron f.m.relinquitur b.m.ſemitoni/
um.Remittaturq; diateſſeron.l.n.iterũ.n.a.ſemitoniũ ſeparatur.Sũ/
pra ſunt igitur duo ſemitonia minora circa a.b. utpura b.m. ad acu/
tam.a.n.vero ad partem grauiorem totũq;.m.n.minus eſt q̃ diapē/
te.Conſtat em̃ ex quinq; ſemitonijs & apotome geminata.hoc eſt ex
duobus tonis & tribus ſemitonijs minoribus.Et quoniã duo ſemito
nia unũ tonũ implere nequeunt:ſed relinquit coma:totũ igitur.m.n.
ſpaciũ min⁹ eſt ſpacio diapente cõſonãtię uno comate.ut ſubiecta ma
nifeſtat deſcriptio:in qua tñ propter ſpacij paruitatẽ quantitas diſtan
tię ſeu differentię ſemitonij minoris a maiore vix dep̄henditur. Et fa
cile quidẽ reperitur coma in partẽ grauẽ & acutã. Nam ſi a tono dato
intendat̃ ſemitoniũ maius:& remittat̃ ſemitoniũ min⁹ q̃d dieſis dici/
tur habetur coma in parte acuta.Rurſus a tono dato ſemitoniũ minus
intende & maius remitte:& habebis coma in parte grauiore cuius di
midium ſchiſma nominatur.

De Conſonantiarum partibus. Ca.xiij. MAG.

Præmiſſa itaq; toni diuiſione/ac ſemitonij & maioris & mino/
ris inuentione:petitioni tuę ſupra factę reſpondens/ dico Dia
diateſſerõ teſſeron vocum eſſe quattuor:interuallorum trium. Conſtat
diapente. quoq; ex tonis duobus & uno ſemitonio minori. Diapente eſt quin
diapaſon q; vocum:interuallorum quattuor.conſtat ex tonis tribus & ſemito
nio minori. Diapaſon vero ex diateſſeron & diapēte integrat̃. DIS.
Igitur voces nouem continet: quattuor ſcilicet a diateſſeron & quin
q; a diapente. MAG.Non probe perfecteq; ſupputas.quoniam cũ
hæ duę conſonantię ad conſtitutionem diapaſon iunguntur/eadem
vox erit ſuprema diateſſeron & infima diapente:aut econuerſo.Itaq;
diapaſon voces octo & interualla ſeptem habet & ex tonis quinq; &
duobus ſemitonijs minoribus integrat̃ ſex quoq; tonos uno coma/
te minus continet. DIS.Dicta demonſtratione firmes. MAG.
Si primũ demonſtrauero:videlicet diateſſeron ex duobus tonis & ſe/
mitonio minore conſtare totum demonſtratum erit. Nam diapente
diateſſeron tono ſuperat.& diapaſon(ut dictum eſt)ex ambobus cõ
ſtat.Primũ igitur demonſtrabo in numeris.ſit numerus primus.192
ad hunc ſeſquitertiam proportionem tenent.256.& ad primum nu/
merũ qui eſt.192,conſtituunt tonũ,216,ad,216, vero rurſus,243,to/

num obtinet. Sublatis igit̃ duobus tonis a diateſſeron: relinquitur ha
bitudo quę eſt inter .243. & .256. Sed hęc nõ eſt habitudo dimidij to/
ui: ſcȝ quę eſt inter ſeſquiſextam decimã & ſeſquiſeptimam decimam.
Quod patet. ſumo enim ex .243. decimam octauã partẽ: ea fit. 13. &
1 hanc ſi eiſdẽ appoſuero: fiunt .256. & 1 Sed ꝓportio .256.
— & .243. minor eſt ſeſquioctauadecima —— habitudine. ꝙ ſi di/
2 midius tonꝰ maior eſt in ſeſquiſexta/ 2 decima: minor vero
in ſeſquidecimaſeptima: ſeſquidecimaoctaua vero minor eſt ſeſquide
cimaſeptima: numerus autẽ .256. ad uumerũ .243. minor eſt ſeſqui/
decimaoctaua: igitur dimidiũ tonum nõ complet: ſed ſemitoniũ mi/
nus ꝑficit q̊d eſt in ꝓportione 256/243. hęc autẽ duplata ſcȝ 65536/59049
tonum integum nõ facit: videlicet addẽdo octauam partem inferio/
ris inferiori. ſubtracto autẽ ſemitonio minori a tono/ relinquit̃ 2187
proportio in qua cõſiſtit ſemitonium maius. a qua ſi ſemito 2048
nium minus ſubtrahatur proportio 531441 relinquitur: qua ſci Coma.
licet ſemitoniũ minus & maius diffe 524288 runt: & coma dicit̃ Schiſma.
eius quoqȝ medietas ſchiſma appellatur. Subtrahere autẽ in ꝓpor/
tionibus eſt diuidere. addere vero multiplicare. & duplare in ſe multi
plicare. mediare autẽ radicẽ extrahere in minutijs vulgaribus. Multi
plicatio vero & diuiſio in proportionibus locum nõ habent: quia ꝓ
portiones unitatem nõ recipiunt. quia ultra duplam nõ deſcenditur.
Prędictę vero dęmonſtrationes quaſi oculis conſpici poſſunt in diui
ſione monochordi.

De Monochordi definitione & nomine. Capitulum decimumquartũ. DIS.

q Vid eſt monochordum? MAG. Eſt inſtrumentũ muſicũ mono/
ob longum unã habens chordam per longũ extenſam/ ſcd̃m chordũ
conſonantiarum proportiones in partes quindecim: quę chor
dę ſiue voces dicunt̃: diuiſum. DIS. Ergo quindeachordum poti/
us eſſet ab his .15. partibus denominandum. MAG. Hę partes nõ
ſemper ſunt chordę realiter: ſed ſęctiones ſuper quibus ſi chorda in
longum extenſa pręmitur & mouetur/ omnium dictarum ſectionũ
voces ſiue ſonos reddit. Huius autem & ſi vęrię diuiſiones a diuerſis
receptę ſint: ex his tamen unam dilucidaſſe ſat erit.

De Diuiſione monochordi in genere dyatonico. Capitulum .xv. MAG.

b Oetius Monochordi diuiſionem in triplici genere/ Dyato
nico ſcilicet Cromatico & Enarmonico permixtim tradidit
Sed quoniam omnis cantus noſter in dyatonico tantum
genere verſatur; in eo monochordum per omnia eius tetrachorda

Diuiſio mono/chordi

diuidamus:hoc modo. Primo diuidatur totum ſpaciũ.x.t.in duo æq lia in puncto.o.quæ erit meſe:&.x.erit proſlambonomenos. Secundo diuidatur.o.t.in duo ęqualia in.p.quę erit netehyperboleon:cui9 ſcilicet netehyperboleon partē octauam accipe:hanc eidē adde:& fit paranetehyperboleon. Huius rurſus octauā accipe partē:hanc eidem adde:& fit tritehyperboleon. Amplius accipe parteꝫ tertiam de nete/hyperboleon:quaꝫ eidem adde & fit netedyeꝫeugmenon:eritq; tetra/chordum hyperboleon ſiue excellentiũ partitũ. Quo facto ad diui/ſionē tetrachordi dieꝫeugmenon id eſt diſiunctaꝶ hoc pacto proce/das. Primo accipe partem tertiaꝫ de netedieꝫeugmenon : hanc eidē ad de:& fit parameſe. Secundo accipe partē octauam de netedieꝫeugme non:& eidem adde:& fit paranetedieꝫeugmenon. Huius accipe par tem octauā & hanc eidem adiungas:& fit tritedieꝫeugmenon:eritq; huius tetrachordi diuiſio perfecta. Diuiſionē v̄o tetrachordi meſon: ſiue mediaꝶ hoc modo abſumes. Primo accipe tertiam partē de me ſe:hanc eidem adde:& fit hypatemeſon. Secundo accipe octauam de meſe & eam eidē adde:& habebis lichanos meſon. Huius accipe par tem octauā:hanc eideꝫ adde: & fit parhypatemeſon : & completa eſt huius tetrachordi partitio. Quoniā vero tetrachorda hyperboleon & dyeꝫeugmenon inter ſe cōiuncta ſunt:tetrachordo autē meſon diſ iuncta/ipſa eidē coniūgenda ſunt ꝑ diuiſionem tetrachordi ſinemenō ſiue coniunctaꝶ hoc modo. Accipiamus paranetedyeꝫeugmenon ꝓ neteſinemenon:& tritedyeꝫeugmenon pro paraneteſinemenō.& hu/ius octaua pars ſumpta atq; eidē adiecta:facit triteſinemenon.& iun/ctũ eſt hoc tetrachordũ meſon ꝑ reiectioneꝫ toni qui eſt inter netedye ꝫeugmenon & paranetedyeꝫeugmenon. Diuiſionē autē tetrachordi hypaton ſiue principaliũ perficies eo quo ſequit̃ ordine. Primo accipe tertiā partē de hypatemeſon:hanc eidē adde:& fit hypatehypatō. Se cundo accipe octauā de hypatemeſon:& hanc eidē adiunge:& fit li/chanos hypaton. Huius octauā accipe:& eidem adde: & fit parhypa tehypaton.& diuiſum eſt hoc tetrachordũ:& per conſequēs totũ mo nochordũ. Cui manugāmaut adiunxi ſuo modo:ut in adſcripta dæ/ſcriptione cernis diuiſuꝫ. Gāmaut autē taliter reperies . accipe octauaꝫ de proſlambonomenos.& hanc eidē adde:& fit gāmaut. In omnib9 autē dictis additio fieri debet ad partē grauioreꝫ & partitio ad parteꝫ acutā:videlicet verſus.t. Locus autē.bb.patet:ſi b.acutā verſus .t.in duo ęqualia diuiſeris.& C graue in quattuor ęqualia diuiſum/in ter/tio diuiſionis puncto.cc.locum dabit. ſimiliter D graue in quattuor ęqualia partitũ:in tertio puncto diuiſionis.dd.locum concedit. Et rur ſus E graue in quattuor diuiſum: ela in tertio puncto diuiſionis acci/pit. Harum officia in ſequentibus manifeſta erunt. Prius autem earũ dem & origines & inuentores narrandi ſunt.

De Chordarum inuentoribus:& tetrachor/

Deſcriptio Inuentionis Semitonij minoris.

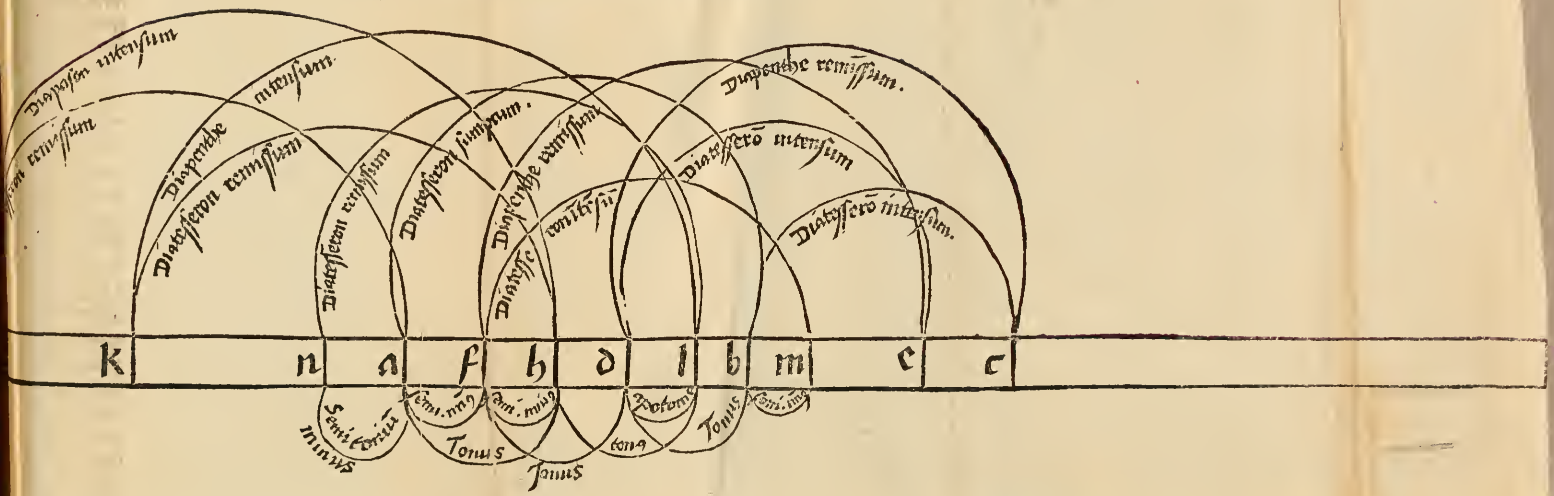

Diuiſio mono/chordi

diuidamus:hoc modo. Primo diuidatur totum ſpaciū.x.t.in duo æq̄lia in puncto.o.quæ erit meſe:&.x.erit proſlambonomenos. Secundo diuidatur.o.t.in duo ęqualia in.p.quę erit netehyperboleon:cui⁹ ſcilicet netehyperboleon partē̄ octauam accipe:hanc eidē adde:& ſit paranetehyperboleon. Huius rurſus octauā accipe partē:hanc eidem adde:& fit tritehyperboleon. Amplius accipe parteꝫ tertiam de netehyperboleon:quaꝫ eidem adde & fit netedyeꝫeugmenon:eritq; tetrachordum hyperboleon ſiue excellentiū partitū. Quo facto ad diuiſionē tetrachordi dieꝫeugmenon id eſt diſiunctaꝝ hoc pacto procedas. Primo accipe partem tertiaꝫ de netedieꝫeugmenon : hanc eidē adde:& fit parameſe. Se undo accipe partē octauam de netedieꝫeugme

n

r

l

ſ

ſ

dem & origines & inuentores narrandi ſunt.

De Chordarum inuentoribus:& tetrachor/

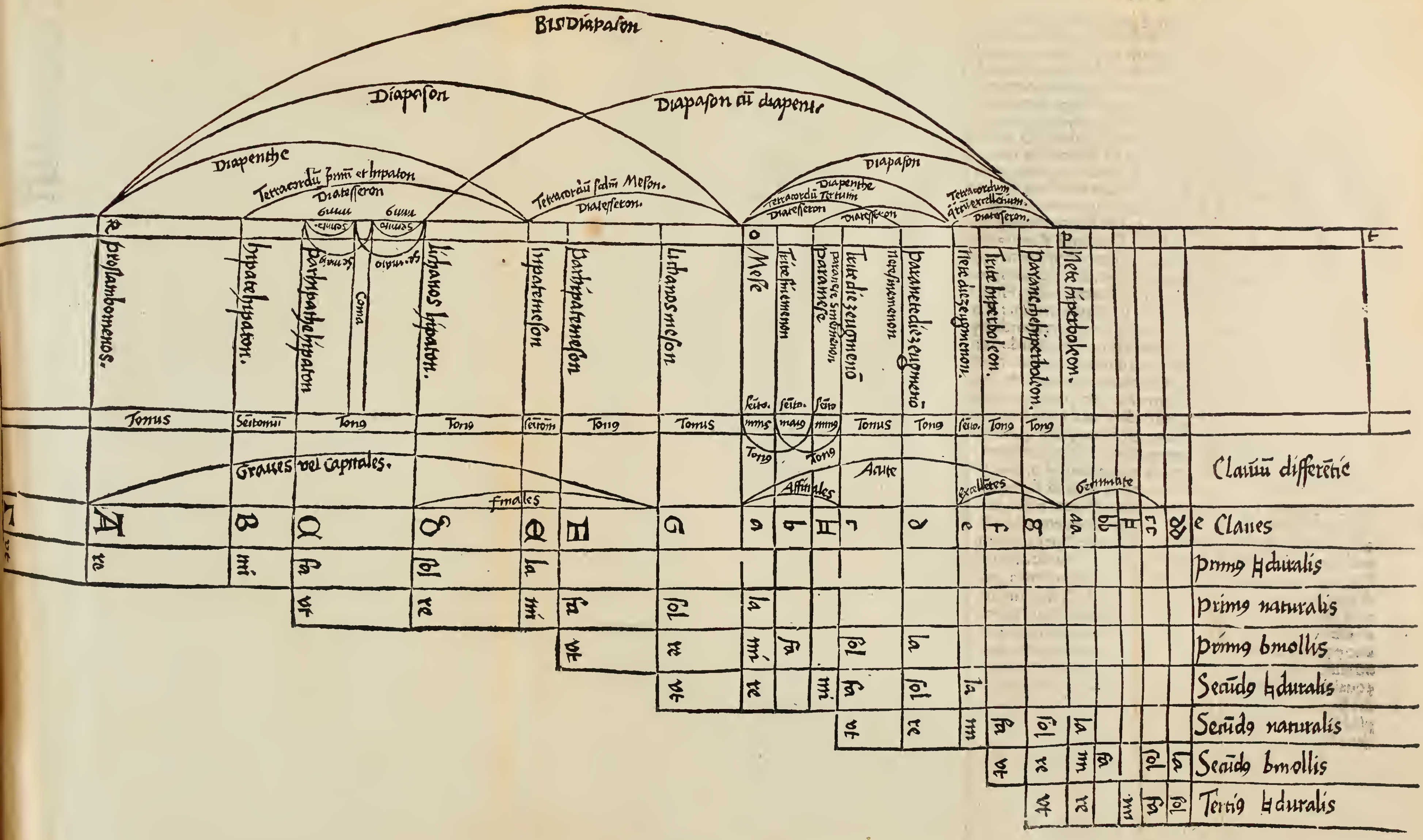

Bis Diapaſon
Diapaſon
Diapaſon cū diapente
Diapenthe
Tetracordū pmū et hypaton
Diateſſeron
Tetracordū ſcdm̄ Meſon.
Diateſſeron.
Diapaſon
Diapenthe
Tetracordū Tertium
Diateſſeron
Diateſſeron
Tetracordum quartū excellentium.
Diateſſeron.
Coma
Proſlambomenos.
Hypatehypaton.
Parhypatehypaton
Lichanos hypaton.
Hypatemeſon
Parhypatemeſon
Lichanos meſon
Meſe
Trite ſinemenon
Parameſe
Trite diezeugmenō
Nete ſinemenon
Paranetediezeugmenō
Nete diezeugmenon.
Trite hyperboleon.
Paranetehyperboleon.
Nete hyperboleon.
Tonus
Semitonū
Tonus
Graues vel capitales.
Finales
Affinales
Acute
Excellentes
Clauiū differētie
Claues
Primꝰ duralis
Primꝰ naturalis
Primꝰ bmollis
Secūdꝰ duralis
Secūdꝰ naturalis
Secūdꝰ bmollis
Tertiꝰ duralis

dis. Capitulum ſedecimum. DIS.

q Vis igitur partiũ monochordi primus inuentor fuit? MAG
In toto monochordo quattuor reperiunt̃ tetrachorda. quarꝝ
Primũ videlicet hypaton ſiue principalium Mercurius inue/
niſſe traditur. Dictũ autem eſt tetrachordũ a chordis quattuor. quarꝝ tetrachordum
prima ad quartã Diapaſon: medię inter ſe & extremas/ Diapente Di
ateſſeron & tonum ſonabant. Poſthoc Chorebus rex Lidorum quin
tam addidit. Hiagnis ſextam. Terpander vero ſeptimã ad planetarꝝ
ſimilitudinem adiecit. & factũ eſt heptachordũ ſinemenon id eſt con
iunctarꝝ. Nam in eo duo tetrachorda per meſe bis numeratũ coniun/
gunt̃. Et has quidẽ chordas planetis ſeptẽ attribuebant. hypate ſcili/
cet grauiſſimã ſaturno: ob tarditatem ſui motus. Parhypate Ioui. Li
chanos marti. Meſe ſoli. Parameſe veneri. Paranete mercurio. Nete lu/
næ. Nõnulli vero ordine contrario eas locabant. ut ſcilicet grauiſſima
lunæ: & nete ſaturno conueniret/ ſecundũ planetarꝝ ordinẽ in aſcen/
ſu. Samius Lichaon octauam adiũxit: ſcilicet Trite: & factu; eſt octo
chordum dyezeugmenon id eſt diſiunctũ. Continet enim duo tetra/
chorda tono diſtantia. Prophraſtus nonã adiunxit quę lichanos hy/
paton nominata eſt: ut eſſet enneachordum. Eſtracus Colophonius
decimã in grauiorem partẽ coaptauit chordã: ſcilicet parhypate hy
paton. Thimoteus Milleſius undecimã inuenit: ut undeachordum fi
eret: in quo tria tetrachorda exiſtunt. Meſe autem ut ſic mediũ non ob
tineret locum: quod tamen vocabulum ſonat. Ob id additum eſt tetra
chordum quartũ hyperboleon. Sed ut ſic meſe plus hypatis accede/
bat nec media erat. Ideo in partem grauiorem adiecta eſt proſlambo
nomenos: quæ ad meſe octauam ſonat.

TETRACHORDVM MERCVRII.

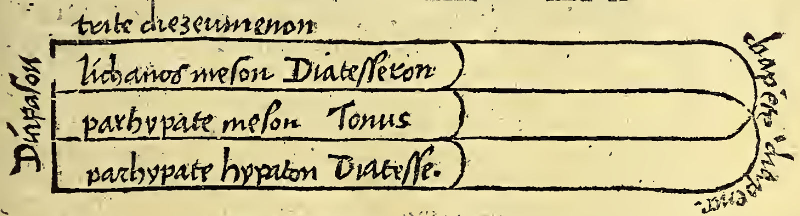

De interprætatione nominum chordarum monochordi. Capitulum. xvij. DIS.

n Onnulla vocabula inter hęc quę iã de monochordi ratione di
ſſerueras penitus mihi incognita ſunt. MAG. Hæc q̃ tibi in
cognita aſſeris græca ſunt: & eo quo ſequitur modo latine ex/
primũtur. Proſlambonomenos id eſt aſſumpta: addita: vel acquiſita

dicitur: quia poſt omnes ut meſe mediũ teneret locũ adiecta eſt. uti in
prioribus patet. Hypatehypaton id eſt principalis principalium.
DIS. Haud aſſentio huic dicto. nã proſlambonomenos cum prior
ſit ordine principalior & prima principaliũ videt̃ eſſe. MAG. Verũ
argumentaris: attamen quia ipſa poſt hypatehypaton adiecta eſt ipſi
hypatehypaton nomen reliquit q̃d prius poſſederat: vel quia hypate
hypaton eſt prima principaliũ quę diuerſu ꝫ gignit ſonũ. Nã proſlã/
bonomenos nullã ſoni facit diuerſitatẽ. Seq̃tur tertia/parhypatehy/
paton id eſt iuxta principalẽ principalium. Lichanos hypaton id eſt
principalium digitalis ſiue diſcretiua: quia ſeparat principales a me/
dijs dicta a lichanos id eſt digitus/is ſcilicet quem nos indicem dici/
mus. Hypatemeſon id eſt principalis mediarum. Parhypatemeſon:
id eſt principalis mediarũ: vel iuxta principalem mediarum. Licha/
nos meſon id eſt digitalis ſiue diſcretiua mediarum. diſcernit enim
& ſeparat medias a minutis. Meſe id eſt media. Parameſe id eſt iuxta
mediã. Tritediezeugmenon id eſt tertia diſiunctarꝫ. quia diſiunctarũ
tertia eſt prępoſtere numerando: aut q̃a una de tribus diſiunctis eſt.
Paranetediezeugmenõ id eſt iuxta ultimã diſiunctarꝫ: ſcꝫ netediezeug
menon. Tritehyperboleon id eſt tertia excellentiũ p̃poſtere numerã/
do. Paranetehyperboleon id eſt iuxta ultimã excellentiũ: ſcꝫ netehyꝑ
boleon. Similiter interp̃tatur nete: paranete & trite ſinemenõ id eſt cõ
iunctarũ. Et hæ chordæ in diuerſis canendi generibus diuerſas accipi/
unt nominũ additiones. nã a genere in quo ponunt̃ nominantur.

De tribus generibus modulandi. Cap. xviij MAG

Genera modu/landi

S Vnt autem hæc genera tria. videlicet: Cromaticũ: Enarmoni
cum & Dyatonicũ. DIS. Dyatonicũ quod dicis? MAG

Dyatonicum

Id cuius omnia tetrachorda per tonũ & tonũ ac ſemitoniũ ꝓ/
grediunt̃. Hinc & dyatonicũ a duobus tonis nomĩatur. DIS. Cro
maticum quod eſt? MAG. Quod canendi modum a dyatonico

Cromati/cum

mutat: cuius ſcilicet tetrachorda non per tonum & tonum atq̃ ſemi/
toniũ/ſed per ſemitoniũ ac ſemitoniũ/ inſuper & p tria ſemitonia can
tatur. Dicitur autẽ cromaticum id eſt colerabile. Sicut enim color in
alia & alia ſuperficie mutatur: & quidquid inter album nigrũue conti
netur colorabile dici ſolet: ſic & tetrachorda hui⁹ generis a tetrachor
dis generis dyatonici & enarmonici variant̃. DIS. Enarmonicuꝫ

Enarmo/nicum
Dieſis

quod dicis? MAG. Quod in omnibus tetrachordis per dieſim &
dieſim & dyatonum cantatur. Eſt autẽ dieſis dimidiũ ſemitonij. Phi/ Phila
laus vero ſemitonium minus dieſin, & diaſchiſma eius dimidium. & ſe
mitoniũ maius apotome nominat. Enarmonicũ auteꝫ dicitur quod
pluribus ſpacijs & anguſtioribus ſeparatur. Ex his autem ſolo dyato
nico utimur. Cromaticũ vero & Enarmonicũ a cantu noſtro omni/
no abijcimus, eo ꝙ cromaticũ ꝑ ſemitonia procedens mollius: Enar

monicum vero per dytonu progrediens/durius atq; difficilius ſit. Et Cromaticum a ſolis æruditis/Enarmonicum vero a ſolis æruditiſſimis cantari poteſt: nec facile in uſum perduci poſſet. Dyatonicū vero naturalius & auribus magis gratū reperitur:& a cunctis etiam rudibus modulatur. DIS. Quomodo nunc demū prædictę chordę in his diuerſis generibus alias & alias ſumunt additiones? MAG. Nam parhypatehypaton:lichanos meſon: paranetediezeugmenon: paranetehyperboleon & ſic de alijs in genere dyatonico / dyatonos: in cromatico /cromatice:in enarmonico vero enarmonios nominantur. Et ut dicta a ſe inuicem ſecernere poſſis genera:unum ſubijciāus tetrachordum diuerſe diuiſum. & quēadmodū hoc tetrachordū in tribus generibus diuerſum vides, ita & reliqua videre potes:ſi monochordum totum in tribus generibus diuidas. Hæc tamen gratia exēpli ſufficiant.

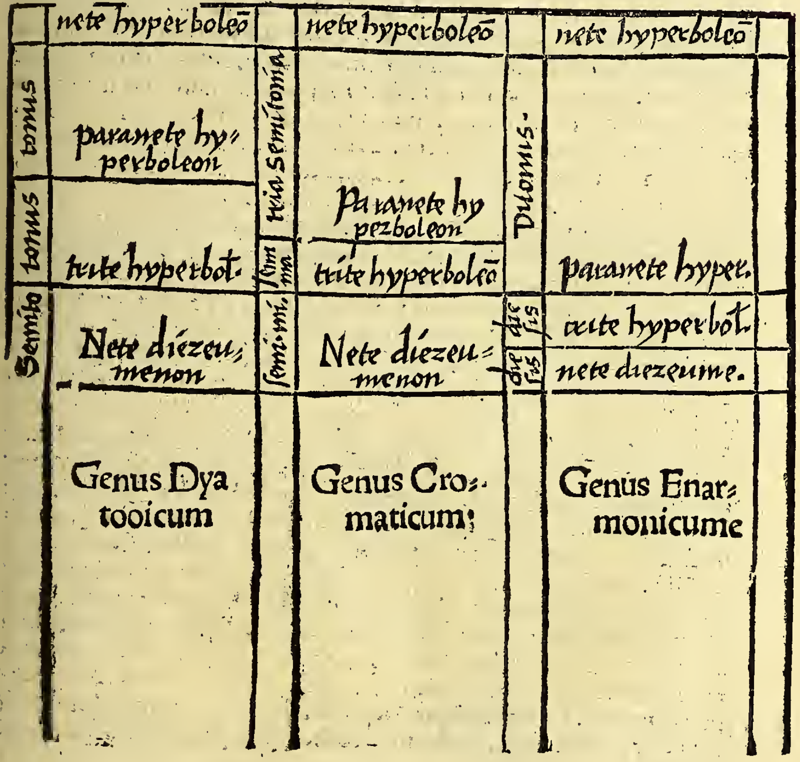

De modis ſiue tropis. Capitulum.xix.

MAG. ſ Icut autē monochordū in diuerſis modulandi generibꝫ diuerſe diuidit̃: ita & in varijs modis ſiue tropis variatur. DIS. De his itaq; (ſi q̄ habes) in mediū ferre nō graueris. MAG. Modi ſiue tropi/ quos nos tonos appellamus ſunt cōſtitutiones in totis vocū ordinibus vel grauitate vel acumine differētes. Eſt autē cōſtitutio (quā & συστημα dicūt) plenū veluti modulationis corpus ex conſonantiarū coniunctione conſiſtens, uti eſt conſtitutio a proſlambonomenon ad meſen medijs cōnumeratis vocibus. vel a meſon rurſus ad netehyperboleon intermedijs cōnumeratis. Erāt autē apud antiquiſſimos tm̄ quattuor modi videlicet prothus: deutrus: tritus. tetradus. Moderniores vero quēlibet hoꝝ in duos diuiſere ut eſſēt octo. DIS. Qui? MAG. Dorius & hypodorius partes prothi. Frigius & hypofrigus partes deutri Lidius & hypolidius partes triti Mixolidius & hypomixolidius partes tetradi. Hoꝝ autē cōſtitutio talis eſt. ut ſi i mō hypodorio quālibet notā tono eleuaueris: hypofrigiū conſtitues. In quo ſi rurſus quālibet notā tono eleuaueris/ hypolidij naſcetur modulatio. In quo ſi notas quaſlibet ſemitonio leuabis dorium facies. & in alijs quidē ſilr̄is eſt in acumē intenſionēq; ꝓceſſus. Si a proſlambonomēos in meſon intelligatur modus hypodorius. ab hypatehypaton ad parameſe hypofrigius. a peripatehypaton ad trite dyezeugmenon hypolidius. a lichanos hypaton ad paranetedyezeugmenon hypomixolidius. Ab hypatemeſon ad netedyezeugmenon dorius. A peripatemeſon ad trite hyperboleon Frigiꝰ. A lichanos meſon ad paranetehyperboleō Lidius. A meſe ad netehyperboleon Mixolidius. DIS. Vnde modi hæc ſortiunt̃ vocabula? MAG. A gentibus quę diuerſe diuerſis delectant̃ modis: ſicut & cibis. Nam morum ſimilitudine molliores/ in molliori gaudent modo: & in animo laſciuiores in laſciuiori delectantur modo: quod propter conſimilem partium animi/ & conſonantiarum euenit proportionem: ut ſupra tactum eſt, Vnde modus primus moroſe & curialiter vagatur Secundus per raucā ꝓcedit grauitatem. Tertius per indignantis ſeueram inſultationem. Quartus adulationis habet formam. Quintus modeſtam continet petulantiam. Sextus lachymoſam ſonat concinentiam. Septimus per ſaltus progreditur inimicos. Octauus tenorem decentem & quaſi continet matronalem. Patet igitur cauſa ꝓpter quam ꝓ diuerſitate materię & populi/ muſici peritiſſimi diuerſis utūtur modis. Debet autem fieri numeratio modorum ordine tali: ut dorius primus ſit hypodorius ſecundus. Frigius tertius. Hypofrigius quartus. Lidius quintus. hypolidius ſextus. mixolidius ſeptimus. hypomixolidius octauus. Et hæc pro præſenti ſufficiant ſpeculatione.

MVSICAE PRACTICAE

Libri Quinti. Tractatus ſecundus de praxi Muſiſicę. De principijs Muſicæ practicæ in genere. Capitulum primum.

DIS.

i Am traditas a te muſicę ſpeculationes (ni me fallat opinio) intellexi attamē quā maxime volebā ex his nōdū canendi artē accepi. MAG. Tradere artem canendi nō ad muſicę theoriā (quā in ſupioribus expoſuim⁹) ſed ad praxim potius attinet cuius in ſequentibus principia uniuerſaliora atq; magis neceſſaria uidebimus quæ ſunt Claues: voces Cantus modi & Toni. Principia muſicę

De Clauibus muſicę. Capitulum. ij.

DIS.

q Vę ſunt claues muſicę? MAG. Sunt quędā ex litteris grāmaticę ſc; a b c d e f g. quarū q̄libet in monochordo bis terne repetitur. Eo tn̄ pacto diſcernunt: nā hę q̄ in parte inferiore locantur / graues ſunt: quia voces quas deſignāt grauius ſonāt: & ob id a quibuſdam in forma groſſiore depingunt. ut ſic A B C D E F G. Sequentes has acutę dicunt ratione vocū cū quibus ponunt: quę p̄dictis acutiores ſunt. Et ob id minoribus figuris depingunt: ita ſc; a b c d e f g. Reliq̄ ſupacutę ſiue excellentes noīantur: nā voces earundē voces p̄dictaꝶ in acumine longe antecellunt. & hę qn̄q; geminatis ſignant litteris ut ſic. aa bb cc dd ee. p̄ter has in parte inferiore alia adiecta eſt clauis g videlicet grecū: q̊d gāma dicunt in hac forma Γ ad hoc ut primus cātus b duralis haberet ut. ſicut patebit infra. DIS. Quare hę litterę claues noīant? MAG. Quia occulta & incognita monochordi nobis & reſerāt & manifeſtāt: videlicet voces cātus & tonos quoꝶ claues ſunt. DIS. Hæc eo quo iam ęnumerata ſunt ordine latius diſcutias velim. MAG. Faciam ut lubet.

Claues — Graues — Acutę — excellētes — dicuntur claues

De Vocibus & clauibus ſignandis. Ca. iij.

DIS

q Votigit & q̄ ſunt voces muſicę? MAG. Sex: & iſto q̊ ſequitur ordine locādę. ut re mi fa ſol la. p q̄s ſępius repetitas oīs cātus pgredit: nec tn̄ eas canēdo exprimimus: ſed ſonus poti⁹ p illas ſignificatos. unde vocū ſigna ſunt notę quædā in vel extra lineas in hūc modū poſitę * Et hę notę rurſus ſonus denotant: q̊s canēdo exprimimus. DIS. Sed quō dictę claues has voces reſerādo manifeſtant? MA. Eo. nā cū ſingulis clauibus / ſingulę ponunt voces una vel plures uti patuit ſupra in monochordi deſcriptione: un̄ poſita claui cū nota in linea vel ſpacio ipſam nō vocē q̄libet: ſed eā tn̄ q̄ cū tali claui iungit: ſignificare neceſſe eſt. DIS. Huius exemplū adijcias? MA. * hæc nota in linea poſita nō vocē re mi / vel ſol / ſed fa vel ut deſignat: q̄ cū F graui hic ſignato iunctę ſunt. nō tn̄ neceſſe eſt oēs claues ſignare ad denotandas ſingulas voces: ſed ſufficit ponere aliquas p quas aſcēdendo & deſcendendo patefiunt proximiores.

Voces — Notę *

De Cantu & clauibus eiuſdē. Capitulū.iiij. DIS

c Laues cantuū quæ ſunt? MAG. Cantuū claues quæris & nondū quot cantus ſint intelligis. DIS. verū. Tu igit̃ quot

cātus tres ſint cātus ediſſere. MAG. Cantus ſunt tres: naturalis/bmol

naturalˀ lis ♮duralis. DIS Cantus naturalis quis eſt? MAG. Is q̃ mollicie aut duricia nō excedit: ſed naturali progredit̃ ſonoritate. & eſt duplex: videlicet primus & ſecundus. DIS. Cantū bmollē quem di/

bemollis cis? MAG. eum ipſū qui aliquanto mollius q̃ naturalis progreditur. & ob id nōnūq̃ per b rotundū quod de facile mobile & molle eſt deſignatur. Et eſt duplex ſc3 primus & ſecūdus. DIS. Cantus ♮du

♮durales rali s quis eſt? MAG. qui aliq̃nto durius quā naturalis, pgreditur & ob hoc p. ♮. quadrū quod angulis ſuis motui reſiſtit atq̃ dure mouet̃ denotatur. Et eſt triplex ſc3 primus ſecūdus tertius. DIS. nūc quæ

Claues cātuum aut quot ſint cantuum claues oſtendas. MAG. Cantuū claues ſunt hæ. g. c. F. b & . ♮. unde ubi. g. in monochordo cū voce. ut. ponit̃ ibi cantus ♮ duralis initium ſumitur. itaq̃ primꝰ ♮ duralis in Γ graui ſiue gāma incipit & in. e. finali finitur. Secūdus in. g. finali incipit & in. e. acuto terminat̃. Tertius in. g. acuto incipit & in. e. ſupacuto terminat̃ Vbi vero. f. cū. ut. in monochordo ponitur ibi cantus bmollis principium accipit. Idcirco primus bmollis in. f. finali incipit & in. d. acuto finitur. Secundus in. f. acuto incipit & in. d. ſupacuto terminat̃. poſſet & tertius bmollis addi inter. γ. grecū & . C. capitale: ſecundū que3 nōnulla gradualia a quibuſdā decantant̃. Vbi autē. E. cum. ut. in monochordo locat̃: ibi cantus naturalis initiū eſt. unde primus naturalˀ in. E. graui incipit & in. a. acuto finit̃. Secundus in. c. acuto incipit atq̃ in. a. ſupacuto terminatur. c. aūt ſuperacutū quia. ut. nō habet: nullum cantū deſignat. b. ꝟo rotundū & . ♮. quadrū cantus bmollis & ♮duralis diſcrimē faciunt: tunc ſc3 cum in. b. acuto & ſupacuto aliq̃ nota ponit̃. nam ſi ibidē. b. rotundū ſignatur: hæc nota pro fa & molliter: Si vero. ♮. durū ponitur: ipſa pro mi & duriter cantat̃. na3 tali & conſimili vocū unius in aliā mutatiōe unus cantus in aliū mutatur.

De mutatione vocū unius in aliā. Capit. v. DIS.

mutatio vocum q Vid eſt mutatio vocū? MAG. Eſt unius in aliā ſub eodē ſono variatio: nō tamē omnibꝰ/nec his q̃bus conuenit ineſt eq̃liter. DIS. Hoc clarius oſtendas. MAG. nam in clauibus unā tantū voce3 habētibꝰ nulla fit mutatio. ut ſunt γ ut. A re. ♮mi. Similiter bfa & ♮mi acutum & ſuperacutum. nec more imperitorum/ bfa & ♮mi inter claues duas voces habentes ænumerabis. DIS. Quam ob cauſa3? MAG. quia fa quod cum rotundo ponitur a mi quod. ♮. quadro locatur/ſemitonio diſtat; & ideo nec fa in mi nec mi in fa mutatur: cum mutatio fiat eodem retento ſono. In clauibus autem duas voces habentibus/ voces nullo īteruallo diſtāt: & ideo

ūna in aliam mutari poteſt. DIS. Quot in talibus fiunt mutatio/nes? MAG. duę. Nam primo mutatur vox ſuperior in inferiorem aſcendēdo. Secūdo variatꝛ inferior in ſuperiorē deſcendēdo. Sunt autē hæ claues Cfaut: Dſolre: Elami: Ffaut in grauibus. elami: ffaut in acutis: & ccſolfa & ddlaſol in ſupacutis. Sꝫ in his duobus ultimis am/bæ mutatōes fiūt deſcendēdo. DIS. Quot fiūt mutatōes in clauibꝰ tres habētibus voces? MAG. ſex. Primo em̄ mutatꝛ vox prima in ſecundā. Secūdo mutatꝛ vox prima in tertiā. & Tertio mutatꝛ ſecūda in tertiā aſcendēdo. Quarto mutatur vox tertia in ſecundā. Quinto variatur vox tertia in primā. & Sexto mutatur ſecūda in primā deſcēdendo. Et ſunt hę claues Gſolreut in grauibus. alamire: cſolfaut: dlaſolre: gſolreut in acutis. & aalamire in ſupacutis. DIS. harꝝ muta/tionū in notis exēpla ſubiūgere haud pigriteris. MAG. Exēpla patebunt. Cauendū tamē eſt ne fiat mutatio niſi neceſſitas aſcenſus aut deſcēſus reqrat. DIS. intelligo ſane. Sed unde hęc accipiēda eſt certitudo: cū plures fuerint voces: in quāuis harꝝ aliā mutare neceſſe ſit?

MAG. Cū plures fuerint voces/in iſtā mutatio fiēda eſt: q̄ habita nō ſit neceſſe citius aliā fieri mutationē. Hoc tn̄ animaduertēduꝫ ꝙ nō ſp̄ poſſumus mutare vocē in vocē: ſed fit ſaltus ſine mutatiōe de no/ta ad notam: ut cōtingit in diapēte ab elami ad bfabmi. ſimile contingit etiam in aliȷ̈s modis.

vocū mutationes

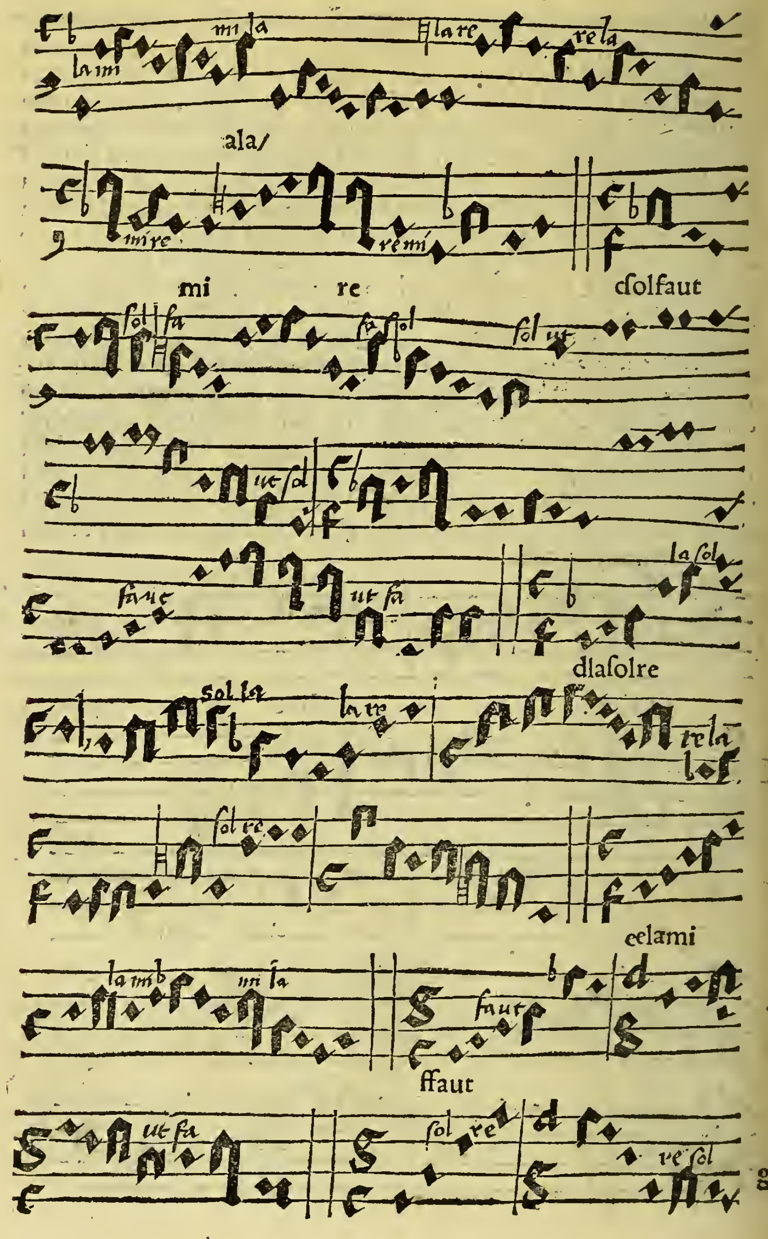
ala/
mi
re
cſolfaut
dlaſolre
eelami
ffaut

De coniūctis & locis earundem: Cap. vi. MAG.

St & aliud nonnullis plurimum impedimenti in mutationi/
e bus afferens: quod ſilentio præterire nequaquā oportebat DIS. Studioſe quid ſit te ædocente auſcultabo. MAG. Eſt natura coniūctarum. cum videlicet neceſſitate coacti loco ſemitonij tonum cantamus & e regione ſemitoniū pro tono contra regulas mutationum præſcriptas. quando autem cantandum ſit pro tono ſemitoniū/ ſignatura b mollis indicabit/ & ſi pro ſemitonio tonus cantandꝰ ſit b durū manifeſtabit. DIS. Quotiēs hęc ęuenire ſolēt? MA. Octies. DIS. non pigriteris quæſo per exempla omnia per ordinē dilucidare. MAG. Prima cōiuncta inter A & b graues: id eſt Are & b mi reperitur. & in ♮ mi ſignatur per b molle: quia ibi loco mi cantatur fa: ob id deſcendentes in Ffaut. ut. non in fa iuxta traditas regulas/ ſed. ut in ſol mutamus. ſic enim in bmi fa. in are mi/ in ϒutre contra naturā clauiū & vocum efficiemus. Exēpla ſunt in Reſpōſorio. Sācta & īmaculata virginitas. in verbo. non poterant. Itē in Reſpōſorio Fuerunt ſine querela. in verbo. domini. Itē in Reſponſorio. Emendemus in melius. in verbo. miſerere. Fit idē in reſpōſorijs. Chriſti virgo & Circūdederunt me. ſi incipiuntur in Dſolre. per aliam nanqꝫ ſignaturam & inceptionē coniunctę euitari poſſunt. unde incipiēdo reſpōſoriū. Sancta. in alamire. & reſpōſoriū. Fuerunt &c. in elami. ſimiliter & reſponſoriū. Emendemus. coniuncta nulla æueniet. Secūda con/

iuncta reperitur inter Dſolre & Elami: & ſignatur in Elami per b mol
le: quia ibi loco mi cantatur fa. unde in deſcēſu in Ffaut: ut in ſol mu
tamus: cum iuxta regulas prehabitas ut in fa mutandū eſſet. Exēpla
ſunt in antiphona de ſancto Gregorio quę incipit. Glorioſa. in verbo
precibus. & in reſponſorio. Gaude maria. in verbo. interemiſti. Itē in
anti. O crux glorioſa. cū canitur. admirabile ſignum. & pluribus alijs
Si reſponſoriū Gaude & antiphona. O crux. in Elami ſiue in alamire
inceperis cōiunctas euitabis. Tertia eſt inter Gſolreut & Ffaut. & ſig
natur in Ffaut per b durū: quia ibi pro fa cantatur mi/in deſcēſu mu
tando re in ſol in alamire contra naturā: quia ibi ſol non eſt ſed re in la
mutari deberet. Exempla ſunt in cōmunione. Beatus ſeruus. cū can/
tatur. inuenerit vigilantē. Et in reſponſorio. Quę eſt iſta. quod canta/
tur de aſſumptiōe beatę virginis. in verbo p deſertū. vitabis tamē cō/
iunctas: incipiendo. Beatus ſeruus. in alamire. Similiter reſponſoriū
quę eſt iſta. Quarta accipit inter Gſolreut & alamire: & ſignatur in
alamire per b molle: quia ibi cantat fa pro mi/mutando re in fa per
aſcenſū. Exēpla ſunt in cōmunione. Fidelis ſeruus. ubi canit. in tem/
pore. & in reſponſorio. Formauit igit. ubi canitur. & factus eſt ho/
mo. Quinta accipit inter cſolfaut & dlaſolre: ſignaturq; per b durū
in cſolfaut: eo qꝫ ibi pro fa cantat mi: accipiendo in mutatione in ela/
mi ſol loco mi. Exempla ſunt in alleluia de aſſumptione mariæ: ſi in/
cipitur in alamire: quia incipiendo in Ffaut euitatur coniuncta. Simi
liter incipiendo cōmunionē. Beatus ſeruus. in bfabmi/coniūcta hæc
euenit in dictione vigilantem. ſi autem incipitur in alamire: æuitatur.
Sexta reperitur inter dlaſolre & elami. ſignatur quoq; per b molle in
elami: quia ibi pro mi cantatur fa: mutando in dſolre re in mi: quæ de
beret regulariter mutari in ſol. Exēpla ſunt in introitu. Adorate domi/
num. & in antiphona. Immutemur habitu. ubi canit. ieiunemus. Et
in reſponſorio. Gaude maria de purificatione. ubi canitur. erubeſcat
& in reſponſorio. Ite in orbem. &c. Septima coniuncta eueniet inter
gſolreut & ffaut excellentibus. & ſignatur in ffaut per b quadrū: quia
erit ibi mi pro fa/mutando la in re in elami contra naturā clauis. Ex/
empla ſunt in antiphona. Hodie maria virgo. & in reſpoſorio. Ingre/
ſſus pylatus. ubi canitur. iudeorū. & in. Cum appropinquaret. quod
in die palmarū canitur. ibi. ſi quis vos. ſi incipitur in gſolreut. Octa/
ua cōtingit inter gſolreut & aalamire: & ſignatur in aalamire p b mol
le: quia erit ibi fa. Verumtamē ſi quis in omnibus dictis coniunctas
æuitare voluerit/aut ſaltem pro maiore parte a finalibus cantuum ad
affinales ſuas confugiat/altius inchoando: & ſignando quam prima
compoſitio habet. Ad modos ſtilum vertamus.

De Modis. Capitulum ſeptimum. DIS.

q Vid dicis Modū in muſica? an ne idē quod in logica de pro
poſitionibus modalibus & ſyllogiſmorū principijs modus di

citur? MAG. Nō idem: ſed id quod iam ſupra interuallū diximus hic modū appellamus. DIS. Eſt igitur modus ſoni acuti grauiſq; diſtantia? MAG. Optime. nā ita interuallū definitum eſt. DIS Quot ſunt modi? MAG. tredecim. videlicet Semitonium. Tonus Semiditonus. Ditonus. Diateſſeron. Diapente. Semitoniū cum diapente. Tonus cum diapente. Semiditonus cū diapente. Ditonus cū diapente: & Diapaſon. Penultimus autē & antepenultimus inuſitati ſunt. inſup Semidiapēte & Triton⁹ modi ſunt ꝓhibiti. Vniſonus vero cui⁹ voces nullaten⁹ diſtant: modus nō eſt. Sunt nōnulli qui. 9. modos in proſa quadā & neumate decātandos pueris ꝓponunt: q̃tenus ſaltus huiuſmodi memoriæ infixi: promptū cantorē reddant. Et quia hæc ita eſſe experientia plurimos docuit/ notulas eorūdē ſubiungā. modi muſicales

p ij

modi pro h.biti

Semidiapente.& fit verum diapente ſi b rotundum in b quadrũ mutatur. illud autẽ additum duobus tonis & duobus ſemitonijs minoribus: quos ſemidiapente cõtinet fit diapente perfectum: conſtãs tribus tonis & uno ſemitonio minore.

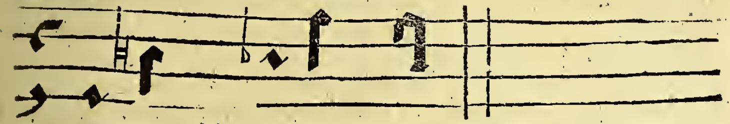

Tritonus

De Tonis. Capitulum. viij. DIS.

P Er neceſſaria videtur mutationũ atq; modorꝫ noticia: quã tñ paucis admodum tradidiſti regulis: nunc queſo ad inſtituta redeas & de clauibus tonorꝫ ſi qd habes in mediũ feras. MA. Tonorꝫ claues imperite queris qui nondum quid aut quot ſint toni intelligis. DIS. Quid igitur eſt tonus? MA. Eſt regula cantus regularis curſum naturalẽ in fine determinãs. alius eſt igitur is tonus ab eo quẽ ſupra inter modos nominauimꝰ. DIS. Quot ſunt toni? MAG. Octo videlicet dorius: hypodorius. Frigius: hypofrigius: lidius hypolidius. mixolidius: & hypomixolidius. DIS. Et hos qdẽ in ſuperioribus nominaſti? MA. Etiã & unde hec ſortiti ſint vocabula explanaui: atq; quibus nominibus latinis efferantur expreſſi. nam doriũ primũ: hypodorium ſecundũ: & ſic de alijs nominant. Vnum tamẽ in pſentiarũ ſuperaddẽdũ puto. Quoniã ex his quattuor autẽti & quattuor plagales dicunt. DI. Autenti qui ſunt? MA. Primus Tertius Quintus & Septimꝰ ſic dicti: qa auctoritatẽ aſcẽdẽdi maiorẽ habẽt ceteris. Aſcẽdunt em̃ a finalibus ꝓprijs uſq; ad octauã regulariter. Ad nonã licencialiter. ultra vero nõ niſi irregulariter. A finali autẽ nõ niſi ad unam vocẽ regulariter deſcendunt. lidio ſiue quinto dempto: qui propter euitare ſemi diapente in finali manebit. differt autem ſemi diapente a perfecto diapente in ſemitonio maiore. DIS. Plagales qui ſunt? MAG. Secundus plagalis primi. quartus plagalis tertij. Sextus plagalis quinti. & octauus plagalis ſeptimi. Sic dicti. quoniam magis quã priores deſcendunt & minus aſcendunt. Vnde plagales a finali ad quartam tm̃ vel quintã & raro ad ſextam ſcandũt. ſed uſq; ad quartam vel quintam deſcendunt: dempto ſexto qui ꝓpter euitare ſemidiapente non deſcendit. Habent autem autentus & ſuus plagalis eandem finalem. Ex dictis quoq; tonorum extremitates facile deprehendes.

Tonus

toni octo

Autenti

Plagales

De clauibus tonorum finalibus. Capitu-lum nonum. DIS.

Vid per finales tonoꝝ intelligis? MAG. Tonorum claues
q DIS. Que ſunt tonorum claues? MAG. D E F G. gra
Finales ues. In his cū tonorum finis regulariter conſtitutus eſt tali dif
ferentia. ut D ſit finalis prothi (qui primū & ſecundum cōtinet) E fi/
nalis deutri (qui tertium & quartum continet) F finalis triti (qui quin
tum & ſextum habet) & G finalis tetrardi (qui ſeptimū & octauū cō/
Affinales pręhendit). Et preter finales ſunt quędam claues quas tonorum affi/
nales dicunt. DI. Quę ſunt? MA. a b c acutę. Nam toni nō ſemꝑ
in finalibus proprijs: ſed in his quoq; finem ſuū ſtatuunt: ut prothus
in a: deutrus in b & tritus in c. Tetrardus vero affinalem nō habet: ſed
in propria finali ſemper ſtabit.

De clauibus tonorum initialibus. Capi-tulum decimum. DIS.

Am ſatis luculenter tonoꝝ fines monſtraſti de initijs eorundē
tonorum initia i idē te facturū velim. MA. Initia toni primi ſunt C D F. gra
ues & a acuta ſil'iter & E grauis: ſ; raro. initia ſecundi toni ſunt
A C D F. graues. ſimiliter & E grauis: ſed raro. initia tertij toni ſunt
E G. graues & c acuta: ſimiliter F graue: ſed raro. initia ꝗrti toni ſunt
C D E F G. graues ſimiliter a acuta ſed rariſſime. Initia quinti toni ſūt
F grauis a & c acutę & G grauis ſed raro. Initia ſexti toni ſunt C D F
graues ſimiliter G grauis/ ſed raro. Initia ſeptimi toni ſunt G grauis
& a b c d acutę. Initia octaui toni ſunt C D E F G graues & a c acutę
& ſi pręter hęc alia repeniunt initia/ tolerāda potius quā imitanda ſunt
Ex his facile cuius toni cātus ſeu tropus ſit iudicandū cenſeo: ſi ad hęc
ea quę de aſcenſu & deſcenſu autentoꝝ atq; plagaliū dicta ſunt tenaci
cōmendaueris memorię. Nam ꝑ claues tonoꝝ initia & fines: & ꝑ na
turā aſcenſus & deſcenſus earundē media & ex conſequenti totus cur
ſus depręhendit. Sed hoc quoq; animaduertendū tropos nōnunq; ꝓ
mixtos habere tonos: & iſti toni principalis ſc; autenti iudicātur ſi ęq
liter mixti ſint: nā cum inęqualiter duobus tonis miſcentur: illius ſunt
cuius naturā magis participant. Omniū dictoꝝ annotatio expreſſa
eſt in figura diuiſionis monochordi: cui & manugāma ut adiunctum
eſt. quęre ſupra parte prima huius libri. c. 15.

De initijs tenorum cuiuſuis toni. Capi-tulum undecimum. MAG.

Oſt tropos autē quos antiphonas dicunt in diuinis laudibus
p ſolent pſalmi decantari in tenore toni cuius antiphona fuerit
ꝓportionato. quod ut facilius intelligas tenorum quorumuis
tonorum initia/ fines atq; curſus enodabo. DIS. Quę igitur ſun-

tenorũ initia. MAG. Tenores ſua initia nõ in eadem: ſed diuerſa habent claue. Nam tenor primi quarti atq; ſexti tonorum in a acuto incipit. Tenor vero ſecundi toni in f finali initium ſumit. Sed tenores tertij quinti & octaui tonorum in c acuto incipiunt. Tenor autem ſeptimi toni in d acuto incipit. Et hęc vera ſunt cum toni in proprijs finalibus finem ſuum ponũt: nam ſi in affinalibus finiuntur: tenores initia ſua ſcd̃m ꝓportionẽ dictarum diſtantiarũ ęleuant. Intium enim tenoris primi toni a finali eiuſdem per diapente diſtat. Secundi per ſemitonium. Tertij per ſemitonium & diapente. Quarti per diateſſeron. Quinti per diapente. Sexti per ditonium. Septimi per diapente. Octaui per diateſſeron a ſua finali aberit quod facile is metris depręhẽdes. Pri. re la. ſe re fa. ter mi fa. quart. qnoq; mi la. Quint. fa fa. ſext fa la. ſept. ut ſol. oct tenet ut fa. DIS. Quid ꝑ tenorẽ intelligis? MA. Seculorum amen. quod in libris ꝑ vocales harum dictionum in hũc modũ deſignatur. Euouae. nam hoc ultimũ eſt in. gloria patri: quod poſt cuiuſlibet pſalmi finem decantatur. Tenor

De curſu & fine tenoris. Capitulum. xij. MAG.

Ognitis itaq; ut præmiſſum eſt tenorum initijs: eorundem cur
c ſus atq; fines principales ſequenti neumate intelligas.

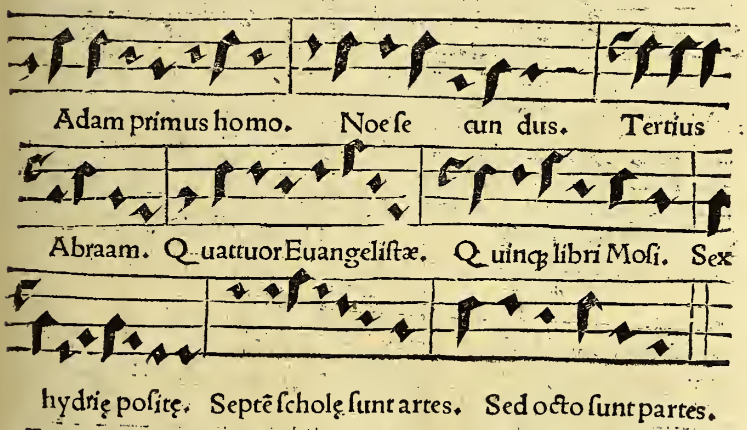

Fines autem principales dixi. nam tenores alios fines habent minus principales: quos differentias nominamus. DIS. Quot differentias habet quilibet tenorum? MAG. Primus habet quinq;. Secundus nullam. Tertius quattuor. Quartus quattuor. Quintus unam. Sextus unam. Septimus quattuor. Et octauus quattuor. ut patet hic infra.

Tonorum Differentiæ.

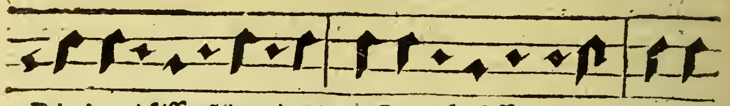

Primi toni differētia prima. Secunda differentia. Terti

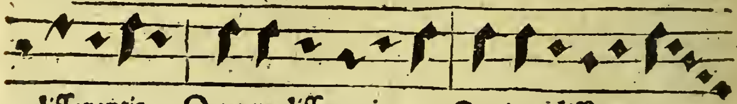

differentia. Quarta differentia. Quinta differentia

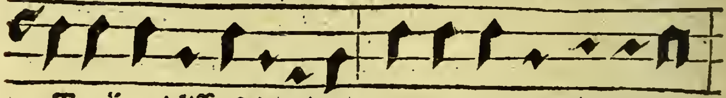

Tertij toni differētia prima. Secunda differentia

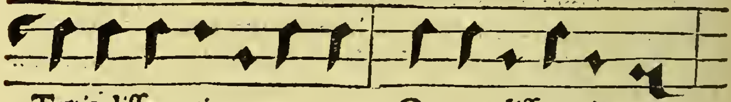

Tertia differentia Quarta differentia

Quarti toni differentia prima. Secunda differentia.

Tertia differentia Quarta differentia.

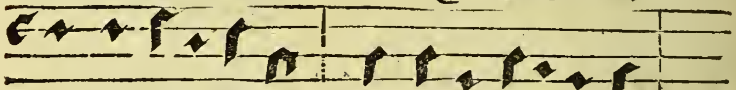

Quinti toni differētia Sexti toni differentia

Septimi toni drā prima Secunda differentia.

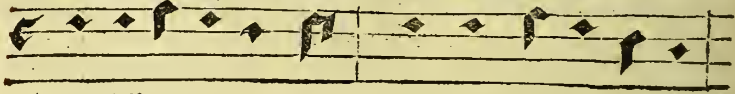

Tertia differentia Quarta differentia

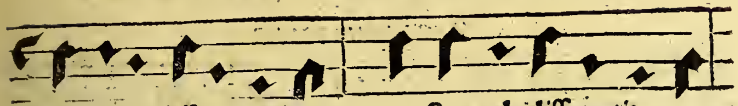

Octaui toni differẽtia prima Secunda differentia

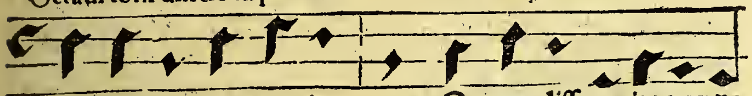

Tertia differentia Quarta differentia: quæ peregrina dicitur: quia raro/ aut quia non participat cum ſuo principa/li quemadmodum ceteræ.

Applicatio tenorum ad pſalmos. Capitulum tredecimum.

DIS.

Vrſus tenores cum differentijs eorundem/ iamiam ſatis clare/ r intelligo: ſed eas applicare ad pſalmos (uti in ſuperioribus pręcepiſti) nondum noui. MAG. Tenores non æqualiter omnibus pſalmis/ ſed aliter minoribus atq; aliter maioribus applican/tur. Pſalmos autem minores dico. 150. quorum Dauid ſaltem ꝑ ma/iore parte auctor fuit. & Cantica ex prophetis aſſumpta. Maiores vero Magnificat: quod virgo glorioſa in viſitatione Eliſabeth cecinit & Benedictus quod Zacharias pater Ioannis baptiſtæ prophetico ſpi/ritu afflatus decãtauit. Nũc dimittis. quoq; q̃d Simeon ſenex Ieſum puerũ in ulnis tenẽs cantauit. Ad hos ſingulos ſi placet/ tenores in notarum deſcriptione applicabo. DIS. Placet. MAG. Sequitur deſcriptio in qua muſicæ finem ſtatuimus. verũtamen in pſalmis in q/bus medium ſiue dictio in qua ſit pauſa/ eſt monoſyllaba vel hebraica; aut apud nos indeclinabilis/ ipſa contra toni naturã debet ęleuari.

Intonationes tenorum per octo tonos.

Primus Tonus.

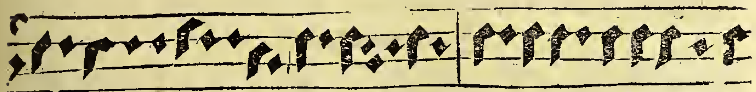

Dixit dñs dño meo: ſede a dextris meis. Credidi ꝓpt q̃d loc. ſum

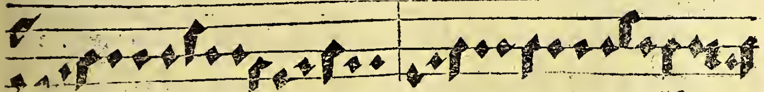

Magnificat anima mea dominum. Benedictus dñs deus Iſrael.

Secundus tonus

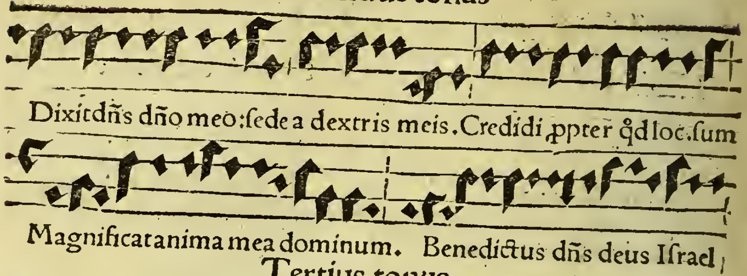

Tertius tonus

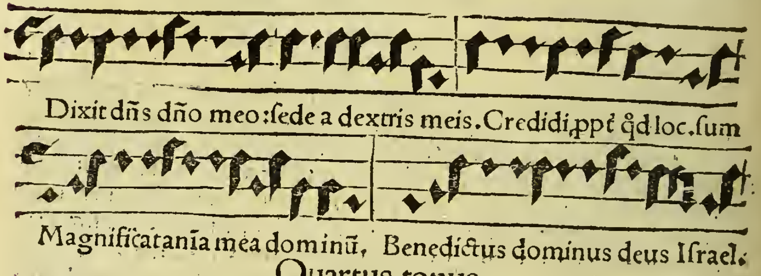

Quartus tonus

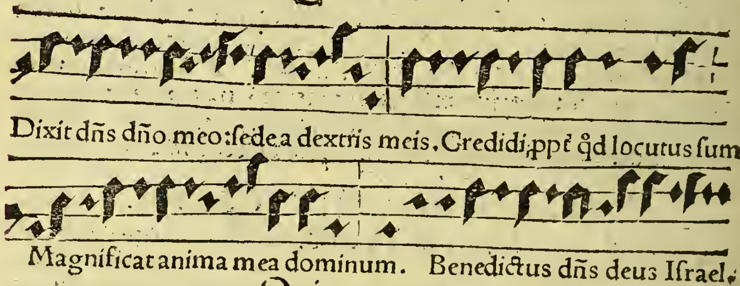

Quintus tonus

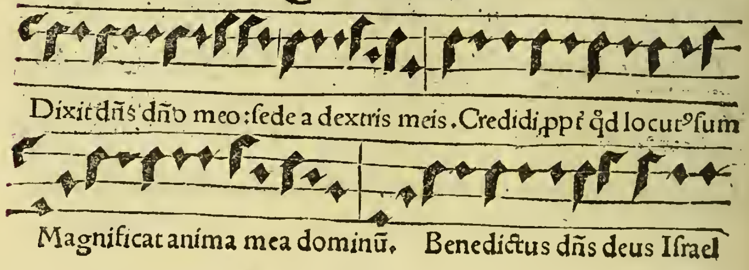

MVSICAE PRACTICAE

Sextus tonus

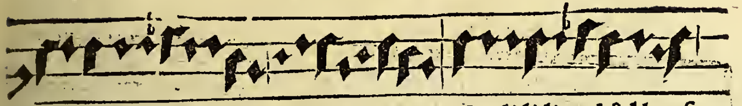

Dixit dñs dño meo:ſede a dextris meis. Credidi ppt̃ q̃d loc.ſum

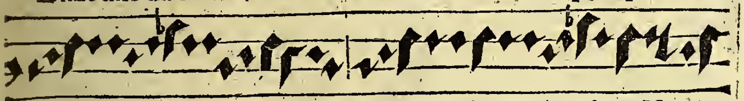

Magnificat anima mea dominũ. Benedictus dñs deus Iſrael.

Septimus tonus

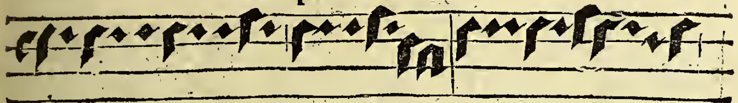

Dixit dñs dño meo:ſede a dextris meis. Credidi ppt̃ q̃d loc.ſum

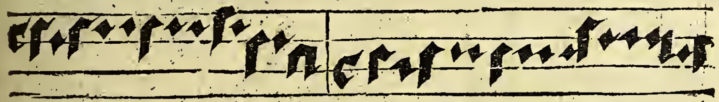

Magnificat anima mea dominũ. Benedictus dñs deus Iſrael

Octauus tonus

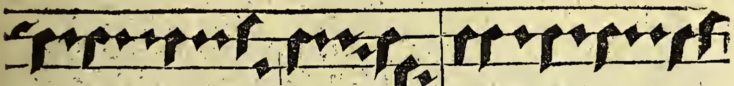

Dixit dñs dño meo ſede a dextris meis. Credidi ppter q̃d loc.ſuꝫ.

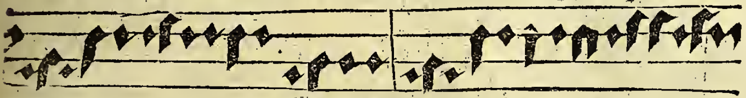

Magnificat anima mea dominũ. Benedictus dñs deus Iſrael

Differentia peregrina.

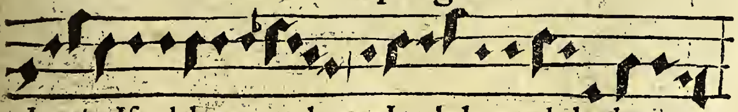

In exitu Iſrael de ægypto domus Iacob de populo barbaro.

Finis Muſicæ. Sequitur Geometria.

Typus geo metrie

Liber ſextus de elementis Geometrię Tractatus pri/mus. De definitione nomine & inuentoribus Geometrię de eius quoq; utilitate & laudibus. Capitulum primum. DISCIPVLVS.

q Vas heſterno veſperi canendi expoſuiſti regulas: totã hãc
noctem inſomnẽ agens in Antiphonario clare inueni: ꝓba/
ui: nec neceſſe eſt te in illarũ dilucidatione diutius ĩmorari:
Geometriã potius aggredere: & ſub breuitate principia illi/
us ediſſere. MAG. Geometrię elemẽta & principia abunde tradidit
& conſcripſit Euclides pater: ut aiunt hypocratis: at vero quoniã mul
ta ſunt & ſine interprete: ab incipiẽtibus minus intelligibilia: tibi ex his
neceſſariora elicere ac dilucidare conabor: quibus intellectis / cętera
quoq; facilius leges. DIS. Placet quod conaris: ſed primũ quid ſit
Geometria edicito? MAG. Geometria eſt diſciplina magnitudinis — Geome/tria
immobilis formarũq; deſcriptio cõtemplatiua: per quã uniuſcuiuſq;
termini declarari ſolent. vel eſt diſciplina magnitudinis & figurę quę
ſcd̃m magnitudinẽ contemplatur. DIS. Vnde hæc diſciplina Geo
metria dicitur? MAG. A terra & menſura. γη enim græce latine terrã
dicunt. & μετρον græce latine menſura exprimitur. Hinc dicta Geo/
metria (mutando ita ſiue η græcum in e latinum) quaſi terrę menſu/
ra. DIS. Nullius igitur niſi terrę per ipſam menſura habetur?
MAG. Nequaq; ſed cuiuſuis magnitudinis ꝑ ipſam reperitur mẽ/
ſura: attamen a terra nomen obtinuit. Nam primo circa terrę diuiſio
nem inuenta traditur. DIS. Quomodo igitur & a quibus inuenta
eſt? MAG. Ab ægyptijs ut ait Alforabius pro neceſſitate diuiſionis — Geome/trię inuen/tio
terminorum terrę: quos tamen Nilus inundationis tempore limo ob
ducens confundebat: eoſipſos Aegyptij geometricis principijs rurſus
diſtinguebant unicuiq; quod ſuum eſt reddentes. DIS. Vtilis igi/
tur & neceſſaria huius diſciplinę cognitio eſt. MAG. Vtilitatẽ eius
in ſequentibus experientia cognoſces cum menſurandi modum in/
ſtrumento deprehenderis. Singulas tamen geometrię utilitates ẽnu
merare haud poſſibile exiſtimo: per ipſam namq; totius terrę ambitꝰ
& profunditas indagatur: ſuperficies quoq; & terrę & maris miro mo
do diſtinguitur. uti in ptholomei coſmographia videre eſt omnium
corporũ cęleſtiũ orbium ſcʒ & ſtellarũ magnitudines ꝑ geometriã dę
monſtrant̃. ut claret in Almageſti ptolomei. Et q̃d omnibus longe p̃
pono ꝑ ipſam geometricã diſciplinã Theologię ac primę phĩę ꝓfun
diora rimant̃ ſecretius: atq; cõtemplantur altius ſicuti luce clarius pa
tet in libro quẽ (vir apprime doctꝰ Nycholaus de Cuſa Cardinalis)
de docta ignorãtia ſcripſit. Et colũnæ eccleſię ꝓfunda q̃dã ſacroſancti
euangelij myſteria: & numeris & mathematicis figuris pandere ne/

glexere minime: pleni ſunt illis q̃s cōſcripſerūt cōmētarij & homelię. Sed his finē imponēs pricipia ei⁹ nunc aggrediar.

De puncto & linea. Capi. ij. DIS.

q Væ ſunt Geometrię principia? MAG. Sunt punctus: linea ſupficies: corpus: cōmunes animi cōceptōnes & concluſiones. DIS. Quid eſt punctus? MAG. Eſt magnitudinis principiū: cuius pars nulla eſt (quia indiuiſibilis eſt) qui cū in longū fluere intelligitur lineam cauſat. DIS. Quid eſt linea. MAG. Eſt longitudo ſine latitudine. Fines autem ſiue termini linee ſunt puncta. DIS. Linea igitur ex punctis eſt. MAG. Minime ſi enim infinita addideris puncta/nullam lineā aut aliā magnitudinem efficies. Nam indiuiſibile additū indiuiſibili nō facit maius: ſed hoc in naturalibus latius diſcutiendum venit. DI. Linea quottuplex? MA. Duplex ſcꝫ recta & curua. DIS. Linea recta quę eſt? MAG. Eſt quę equaliter in ſuis protendit̃ punctis: vel quę ex ęquo puncta ſua interiacet. vel ut principi hui⁹ diſciplinę Euclidi placuit. Linea recta eſt ab uno puncto ad aliū breuiſſima extenſio in extremitates ſuas utrūq; eorꝫ recipiens. ut linea ducta ab. a. puncto in punctū. b. brȩuiſſima eſt/nō quidem ſimpliciter: ſed inter hęc duo puncta. nā quæcūq; alia inter eadē puncta ducit̃ ſi a rectitudine deuiat longior fiat neceſſe eſt: & curua linea dicitur quę ꝑ oppoſitū definiri & cognoſci habet. DIS. Linea recta quottuplex eſt? MAG. Multiplex. quędam em̄ dyameter eſt; quędā axis; quędā chorda; quędā coſta: alia latus: alia baſis: alia cathecus: alia corauſcus: alia hpotenuſa alia diagonalis: alia ꝑpēdicularis: alia orthogonalis. Hęc & alia plura in geometricis & Aſtronomicis demonſtrationibus linea recta accipit nomina.

De ſpeciebus lineę rectę. Ca. iij. DIS:

d Iameter q̄d eſt? MAG. Eſt linea/figurā cuius extremitatibus pūcta ſua applicat/ in duo ęq̄lia diuidēs. dicit̃ enī a dia q̄d eſt duo & metrō mēſura. & hęc linea in q̄drato & circulo ꝓprie diamet̃ dicit̃ in ſphera axis nominat̃: ſed in poligonijs/ diagonalis q̄ſi duos angulos tangens appellat̃. DI. Chorda q̄d eſt? MA. Eſt linea recta circulum nō diuidens in duo ęq̄lia. Linea v̓o ſemicirculū in ęqua diuidēs/ſemidiameter dicit̃. DI. Coſta q̄d eſt? MA. Eſt latus quadrati. DIS. Baſis quid eſt? MAG. Eſt linea figurę planę quę tota iacet in fundamento ſiue plano. Linea vero huic ęq̄

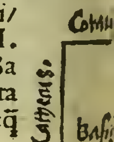

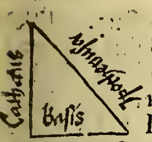

literſuprapoſita dicitur coraufcus. Linea vero
in figura plana perpendiculariter ęleuata: di
cit̃ cathecus. Linea autem nõ perpendicula/
riter ęleuata: hypotenuſa appellatur. DIS.
Linea perpendicularis quę eſt? MAG. Eſt
linea alteri ſuprapoſita rectos & ęquales cauſans angulos.
hinc & orthogõalis dicta eſt. ab orthos rectum & gonos an
gulus. Lineę æqualiter ubiq; diſtantes: parallelę nominan/
tur. que ſi in infinitum protrahantur nõ concurrunt. Linea
autem quæ circulum tangit in puncto: linea contingentię
dicitur.

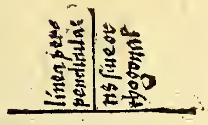

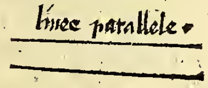

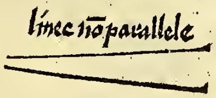

De ſpeciebus lineę curuę & lineis irrationali= bus. Capitulum quartum. DIS.

Inea curua quottuplex eſt? MAG. Multiplex quę
I dam em̃ circũferens ſiue perimeter dicit̃. quædam
flexuoſa: quędam ſpiralis &c. DIS. Linea circũfe
rens quę eſt? MAG. Eſt linea cuius ſigna ex utraq; parte
curuata & a ſe inuicẽ diſtantia ſunt: quę ſi cõcumũt lineã cir/
culare efficiũt cui⁹ medietas ſemicirculus nõ inepte dicitur.
DIS. Linea flexuoſa q̃ eſt? MA. Eſt linea curua in ſuis
partibus a medio inęq̃liter eleuata ut patet in figuris. DI.
Linea ſpiralis q̃ eſt? MA. Eſt linea circũferẽs q̃ ſi circũdu
cit̃ in eundẽ punctũ nõ redit. Et a quibuſdã elica dicit̃: a grę
cis autẽ ἑλικοειδής id eſt circũuoluta vel circa centrum in
plano vel circa columnã. ut in figuris. Sunt & præter has li
neę plures quas irrationales dicũt: ea propter: qm̃ quadra/
ta earundẽ nulla cõis metitur aut numerat ſupficies. Et ſunt
tredecim in ſpecie: ſc; medialis binomiũ. bimediale primũ
bimediale ſcd̃m. linea maior. potens in rationale & mediale.
potẽs in duo medialia. reſiduũ. reſiduũ mediale primũ. reſi
duum mediale ſecundũ. linea minor. linea quę iuncta cũ
rationali cõponit mediale. linea iuncta cũ mediali cõſtituit
totũ mediale. Et rurſus binomiũ eſt ſextuplex. ſimiliter & re
ſiduũ: ſed qm̃ harũ ſpeculatio in geometricis exercitatũ inge
niũ requirit / ſilentio libuit pertranſire.

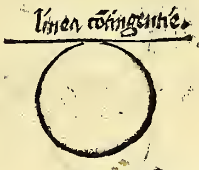

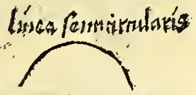

De angulo & eius ſpeciebus. Ca= pitulum quintum. DIS.

Via in deſcriptiõe lineæ ppẽdicularis angulũ poſuiſti
q ne hui⁹ me fallat ignorãtia ipſum deſcribas. MA.
Angulus eſt duarũ linearũ ſeſe tangentiũ: & nõ in di/ Angulus
recto iacentiũ ad alterutrã cõcluſio. DI. Angulus q̃ttuplex

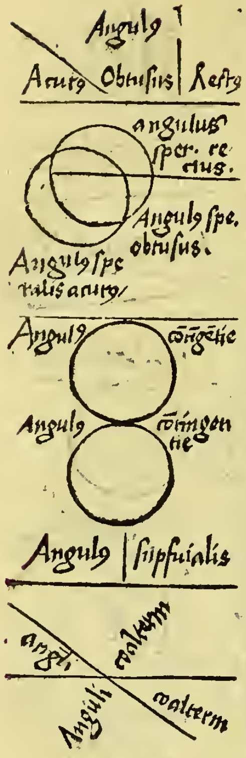

eſt? MAG. Duplex ſcilicet rectus & non rectus. DIS. Quis eſt angulus rectus? MAG. Eſt angulus ex incidē/tia lineę rectę ſuꝑ rectā perpendiculariter cauſatus. Sed an/gulus nō rectus duplex eſt: ſcꝫ obtuſus & acutus: unde ob/tuſus recto maior eſt; acutus vero minor eſt. DIS. Angu/lus rectus obtuſus item acutus q̊tuplex eſt? MAG. qui/libet duplex eſt: ſcꝫ planꝰ & ſpheralis. DIS. Angulus pla/nus quid eſt? MAG. Eſt duarū linearū in plano ſeſe tan/gentiū & non in directo iacentiū concluſio. DIS. Angu/lus ſpheralis quid eſt? MAG. Eſt angulus ex duodus cir/culis ſeſe ſecantibus cauſatus. Cum vero duo circuli aut li/nea recta circulū in puncto tetigerit: utrinqꝫ angulus con/tingentiæ cauſatur. DIS. Angulus planus quottuplex eſt? MAG. duplex: ſcꝫ ſuꝑficialis & ſolidus. DIS. An/gulus Suꝑficialis quis eſt? MAG. Qui ex lineis in pla/no iacētibus in unaqꝫ ſuꝑficie cōcurrētibus cauſat̄. Et horū quidā coalterni dicunt̄: qui ſcꝫ ſitū quo ad ſuꝑius & inferiꝰ alternant. DIS. angulus Solidus quis eſt? MAG. an/gulus ſolidus ſiue corporeus eſt angulus quē continent an/guli plani plures q̄ꝫ duo in diuerſis ſitæ ſuꝑficiebus in unū cōueniētes punctū angularē. & nullus taliū. 4. rectos & pla/nos poteſt valere. Quilibꝫ aūt dictorꝝ angulorū duplex eſt ſcꝫ intrinſecus qui in figura. & extrinſecꝰ q extra figurę clau/ſionē continet̄. Eſt & ꝑter hos angulus q circuli dicit̄: is ſcꝫ q ſub duobus a centro ductis lineis ad circūferentiaꝫ/ cuius aliquā compręhendunt particulam continetur. ut hic *

De Suꝑficie & eius ſpeciebus. Cap. vi. MA.

q Vēadmoduꝫ autem ex fluxu puncti in longū lineaꝫ cauſari; ita ex fluxu lineę in latum ſuperficiē fieri ima/ginantur mathematici. DIS. Quid eſt Superfi/cies? MAG. Eſt longitudo & latitudo ſine profunditate. & eſt duplex recta videlicet & curua. DIS. Superficies re/cta quę eſt? MAG. Superficies recta quam & planā di/cimus: eſt quę in ſuis lineis æqualiter continetur. ut a Per oppoſitum Superficies curua dicitur quæ in ſuis lineis nō æqualiter continetur. ut b Et hæc ſi corpus in exteriore ter/minauerit parte: conuexa dicitur: uti exterior vaſis ſuꝑficies Si vero corpus in interiore finierit parte: concaua appellatur ut vaſis interior ſuperficies. Eſt item & alia ſuperficiei parti/tio. nā quædā unica: q̄daꝫ ꝟo pluribꝰ continet̄ lineis DIS Quę ſuperficies unica linea continetur? MAG. Circula/ris quæ eſt ſine angulis: hæc enim unica (videlicet circulari) continetur linea; & eſt circulus.

De Circulo & eius ſpeciebus. Cap. vij.

DIS.

q Vid eſt Circulus? MAG. eſt ſuperficies plana unica linea (quę circūferentia ſiue perimeter dicitur) cōtenta: in cuius medio punctus eſt: qui centruꝫ circuli appellatur: a quo omnes lineæ rectæ ad circūferentiaꝫ ductæ ſunt eq̄les. ut c Sunt aūt circulorꝫ quidā Concentrici q̄rum ſcꝫ centrū unū eſt. ut d quidā ỽo Ecentrici: quorū ſcꝫ centrꝫ unius eſt extra centrū alterius. ut e & rurſus ſi circulū lineis diuidas/partiū diuiſiones q̄daꝫ ſemicirculi: q̄daꝫ ỽo portiones circuli ſolent appellari. DIS. Semicirculus q̄d eſt? MAG. eſt ſuperficies plana diametro & medietate circūferentię cōtenta. ut f Si em̄ lineā ꝑ circuli centrū circūferētiaꝫ ex utraqꝫ parte tāgentē duxeris: duos ſemicirculos efficies. DIS. Quid eſt portio circuli? MAG. eſt ſuperficies plana/recta linea extra circuli centrū cadente & ꝑte circūferentię cōtenta. & hęc linea recta/chorda dicitur. pars ỽo circūferentię/arcus appellat᷑. ut g unde cū circulus ita in portiones fuerit diuiſus: ea in qua centrū circuli eſt/maior: reliq̄ ỽo minor portio appellat᷑. Figura ỽo q̄ ſub duabus a centro ductis lineis & arcu circūferentiæ cōtinet᷑: ſector ſiue ſegmentū circuli dicit᷑. ut in exēplo dicto. & tantum de ſuperficiebus unicis contentis lineis.

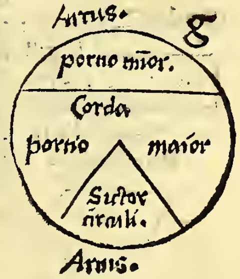

De Triangulo & eius ſpeciebus. Cap. viij

DIS

q Vę ſunt ſuꝑficies pluribus cōtentę lineis? MAG q Sunt ſuꝑficies angulares ſiue poligonię: & appellātur trianguli: q̄dranguli: pētagoni: hexagoni: heptagoni: octagoni: nonagoni:: decagōni. &c de aliꝭ in infinitū ꝓcedendo. DIS. De his ꝑ ordinē dicas: & primo quid ſit triangulus explanes. MAG. Triangulus eſt ſuꝑficies plana tribus lineis cōtenta: habens tres angulos duob⁹ rectis ęquales. & hæc ſuꝑficies ab angulis triangula/a lineis ỽo trilatera appellat᷑: & ſcd̄m horū variationē in plures ſpecies partit᷑. DIS. Quomodo? MAG. nā ſi omnes lineę ęquales fuerit/triangulū q Iſopleuros dicit᷑ conſtituūt. ut h Si ỽo duę lineæ tantū ęq̄les fuerint/cū inęquali triangulū q Iſoſceles appellatus eſt efficiūt. ut i Si autē tres lineæ inęq̄les fuerint/triangulū q Scalenos dictus eſt cōcludūt. ut k nec poſſunt trianguli ſecundū lineas amplius multiplicari: ſecundū vero angulos alia ſortiunt᷑ nomina. DIS. Quę MAG. nā triangulus unū rectū habēs angulū / orthogonius dicit᷑. ab orthos rectuꝫ & gonos angulus. Triangulus autē obtuſuꝫ habens angulū/ampligonins nominat᷑. Is ve

Scalenos

orthogonius

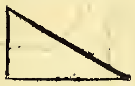

ampligonius

ro ꝗ omnes acutos habet angulos/exigonius appellatur oξ υσ enim acutus dicitur.quoꝝ exēpla hic vides depicta.

Quadrā gulus

qudratuʒ parallelogramum

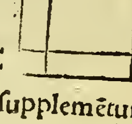

De Quadrangulis. Capitulū nonū. DIS.

q Vadrangulus quid eſt? MAG.eſt ſuperficies.4 contēta lineis.4.angulos cōſtituentibus.unde & ab angulis ꝗdrangula/a linea ꝟo ſiue lateribus quadrilatera eſt appellata. DIS.Q uottuplex eſt quadrangulꝰ aut ſupficies quadrilatera? MAG.quintuplex. Si enim lineæ quattuor æque fuerint/ quadratū ęquilateꝝ atq; rectāguluʒ cōſtituunt. Et hoc quadratū parallelogramū a mathematicis eſt appellatū. Si autē duę oppoſitę tantū ęquales fuerint:quadratuʒ altera parte longius cōſtituunt.quod quidē rectanguluʒ ſed nō ęquilateꝝ eſt. quod nōnunq; ſupplementum dicitur/ſi quadrato primo fuerit adiectuʒ. Si autē lineæ.4.ęquales non orthogonaliter ſe tetigerint:quadratū ęquilaterum ſed non rectanguluʒ.quod Rombus dicitur cōſtituunt. Sic & quattuor lineæ quaꝝ oppoſitæ tm̄ æquales fuerint:Romboidē faciunt: quadratuʒ ſcʒ nec æquilaterum nec rectangulū:quod quidā helmuaim(ſed male)appellāt Et præter has omnes ſuperficies/quadrilateræ trapezia id eſt mēſulæ appellantur.

quadratū altera pte lōgiꝰ & rectāgulum

Romboides

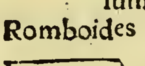

De Pentagonis & reliquis. Cap.x. MAG.

e X dictis facile deprehendes quid pentagonus: quid hexagonus.& ſic de ſequentibus. Nam ſicut triangulus tribus/quadrangulus quattuor cōtinetur lineis ſic pentagonus quinq;/hexagonus ſex & ſic de aliꝭs ſequentibus:& nominantur hæ ſuperficies ab angulis γονοσ enim angulum ſignificat.a lineis vero pentilater:hexalater.&c. poſſunt nominari. DIS.Harum aliquas deſcriptiōes ſubiungas. MAG.Faciam. & ecce quod petis/iam depictū conſpicis. Et tantum de ſuperficiebus: conſequenter videndum erit de corporibus.

heptagonus.octagonus.ēneagonus.decagonus.undeacagonus

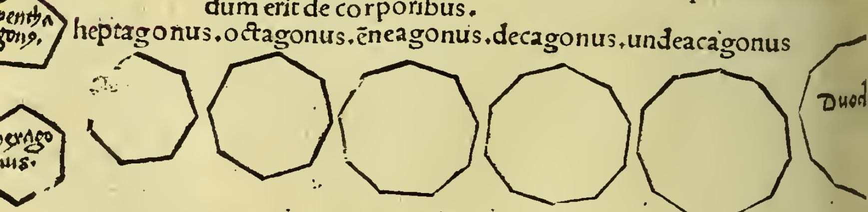

De Corpore & eius ſpeciebus. Ca.xi. DIS.

Corpus,

q Vid eſt Corpus? MAG. Eſt longitudo cum latitudine & profunditate. Si enim ſuperficies in ꝓfundum fluere intelligatur;corpus cauſabit;quod lineis

tribus ſeſe orthogonaliter in uno pũcto ſecã tibus dimẽſionatur: in longũ videlicet latum & ꝑfundũ. & harꝫ linearꝫ extremitates / differentię poſitionis nominant: his deſignatę vocabulis. ſurſum. deorſum. ante. retro. dextrorſum & ſiniſtrorſum. Vt ſi lancea una ꝑ verticẽ capitis humani intraret & per anum exiret: metiretur longitudinẽ. & alia intrans ꝑ pectus & exiens in dorſo metiretur profunditatẽ. & tertia intrãs per latus unum & exiens ꝑ aliud metiretur latitudinẽ. DIS. Quottuplex eſt corpꝰ? MA. duplex. Regulare & Irregulare. DIS. Regulare q̊d eſt? MA. Quod habet uniformitatẽ in angulis & lateribus, per oppoſitum definitur Irregulare. DIS Regulare q̊ttuplex eſt MAG. duplex. videlicet agon ſiue ſphericum & conicum. DIS. Corpus ſphericum q̊d eſt? MAG Corpus ſphericũ ſiue ſphera: eſt corpus rotundum unica ſuperficie contentũ: in cuius medio pũctus eſt / a quo omnes neę ductæ ad ſuperficiem continentẽ ſunt ęquales. & de hoc latius videndũ erit in aſtronomicis ſpeculatonibꝰ DIS. Corpus conicũ q̊d dicis? MAG. corpus q̊d habet angulos. & eſt quintuplex: ſcꝫ tetrahedron. hexahedrõ. octohedrõ. duodehedrõ & icohedrõ. DIS. Tetrahedron q̊d dicis? MAG. q̊d ex. 4. triangulis iſopleuris eſt conſtitutũ & habet angulos planos. 12. qui. 4. ſolidos efficiunt, in eo enim tres plani unuꝫ cõſtituunt ſoliduꝫ. & huic ſapiẽtes ignẽ aſſimilabant: eo ꝙ ignis ſub pyramide ſcꝫ laterata ſurſum videtur ferri. Octohedron vero eſt quod ex. 8. iſopleuris integratur: & habet ãgulos planos. 24. &. 6. ſolidos. in eo nãq;. 4. plani unũ ſoliduꝫ faciũt, & huic ſapiẽtes aerẽ aſſimilabãt: eo ꝙ in motu ſurſuꝫ ignẽ ſubſequaur. Hexahedron eſt quod ex. 6. ſuperficiebꝰ q̃dratis ęque lateribus & ęque triangulis integraturquorꝫ qlibet in. 4. iſoſceles reſoluit. & ɔtinet angulos planos. 24. &. 8. ſolidos. & alio noĩe dicit corpus cubũ / teſſeræ hñs ſiñtudinẽ, & huic terrã ꝑpt eius ĩmobilitatẽ aſſimilabãt:

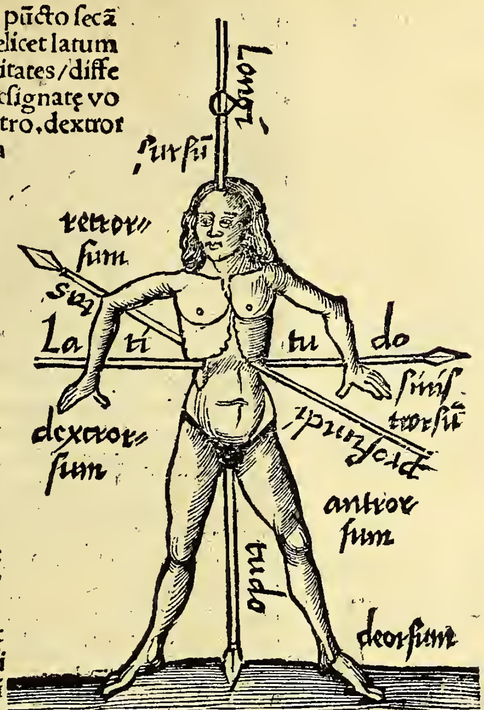

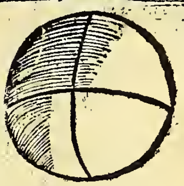

hexahedron.

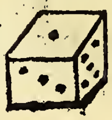

duodehedron

DIS.Duodehedron quod dicis? MA. Quod ex ſup ficiebus penthagonis duodecim integrat̃:& habet angulos planos.60.& ſolidos.20.In ipſo em̃ ſemp tres plani unũ ſolidum faciũt. Et huic aſſimilat̃ totũ uniuerſum in q̊ ſũt duodecĩ ſigna & gradus.360. Sic & in illo corpore ſunt pentagoni duodecim:quoꝝ quilibet in qnq; iſopleuros:& hoꝝ quilibet in ſex ſcalenos partitus.360.ſcalenos efficiũt: aut qa cętera oĩa inſtar uniuerſi cõtinet. DIS.Icohedron quod eſt?

MAG.Icohedron eſt quod ex viginti iſopleuris cõponitur & cõtinet angulos planos.60.&.12.ſolidos.in eo em̃ ſp qnq; plani unũ ſolidũ faciũt.& hoc corpus aq̃ attribuit̃ eo ꝙ aqua ſua fluxibilitate valde mobilis ſit.Et hęc duo ultima ĩ plano haud facile geometrice depingi poſſunt:ſed ſunt ut ſępe apud me vidiſti fili mi inter regularia corpora.

De Corporibus irregularibus. Ca.xij.

DIS. Quæ corpora ſunt irregularia? MAG.Quæ in ſuis angulis & lateribꝫ uniformitatẽ nõ hñt.& ſũt Ouale lenticulare:colũnare: pyramidale: ſeratile. & ſic de alijs. DIS.Quod corpus dicit̃ ouale? MAG.Corpus ouale eſt tranſitus portiõis ſemicirculo minoris/ chorda fixa manẽte:& habet ſiĩtudinẽ oui in q̊ ſcꝫ axis longior eſt cęteris diametris. DIS.Quod eſt lẽticulare? MA.Eſt trãſitꝰ portionis ſemicirculo maioris ſup chordã fixã/ diametro circuli ęqlẽ.& habet lẽtis ſiĩtudinẽ:in q̊ ſcꝫ axis breuior eſt ceteris diametris. DIS.q̊d eſt colũnare? MA.Eſt trãſitꝰ parallelogrami rectãguli latere rectũ angulũ cõtinẽte fixo/ ipaq; ſupficie donec ad locũ redeat circũducta. Sũt aũt colũnę q̃dã rotũdę:q̃dã vero lateratę ſcꝫ aut q̃drilateratę priꝰ colũnã rotundã deſcripſimꝰ ex q̃ alię patere pñt.Et hęc colũna etiã cylindrus noĩatur. DIS.Corpus pyramidale q̊tuplex eſt?

Conus

pyrãidale rotunduꝫ

Baſis

MA.Duplex eſt ſcꝫ rotũdũ & laterale. DI.Corpꝰ pyramidale rotundũ q̊d eſt? MA.Eſt trãſitus triãguli rectãguli alterutro ſuoꝝ lateroꝝ rectũ angulũ cõtinentiũ fixo & donec uſq; ad locũ unũ moueri cœpit redeat triangulo ipo circũducto:huius baſis erit circulus. DI.Pyramis laterata q̃ eſt

Conus

pyramidale lateratum

Baſis

MA.Eſt figura corporea quã cõtinẽt ſupficies ab una q̃rũ reliq̃ ſũt ad unũ oppoſitũ punctũ ſurſum erectę.in corpe em̃ pyramidali laterato/ cunctę ſuperficies ipm ambiẽtes/ ab ipſa baſi ad unũ punctũ ęleuant̃. q conus pyramidis dicit̃. Sunt autẽ oẽs dictę definitiões cauſales: ut ſcꝫ nõ ipe trãſitꝰ ſed q̊d p tranſitũ cauſat̃ corpus intelligat̃. DI.Quod corpus dicis ſeratile? MA. Corpus qnq; cõtentũ ſupficiebus quaꝝ tres ſunt q̃drangulę:duę ỽo triangulę. eſt em̃ omne

tale colũna trilaterata. ſicut eſt ulna trilatera ſartoris. unũ corp⁹ tale ſi erigat̃ ſup ſupficiẽ trilaterã / colũnę ſcꝫ ſĩlitudinẽ / ſi ṽo erigat̃ ſup ſupficiẽ q̃drangulã tecti aut domus habet figu/rã. Omnis autẽ ſupficies ſup quã corpus ęrigit̃ / baſis dicit̃ reliqua ṽo ſupficies latera noĩantur. Vnde cũ in regularibꝫ q̃libet ſupficies poſſit ẽẽ baſis: hęc corpa mĺtaꝝ baſiũ noĩantur: & in pyramide punctus baſi directe oppoſit⁹ / conus appellat̃. Hęc & cętera irregularia corpa patẽt ex his q̃ de nũe/ris arithmeticis diſſeruim⁹. Iamiã his finẽ imponerem⁹ niſi eorũdẽ theoremata q̃dã tibi & iucunda & ꝑ neceſſaria exiſtimarẽ: in quibus aliquas de cõmunibus animi conceptionibus edicã. DIS. Ea igitur ſubiungas velim MAG. Fa/ciam: ea tñ lege: ut earũdẽ dęmonſtrationes p̃ter exemplares nullas aut ſaltẽ paucas ponã. DI. Quapropter? MA. Quia ſingula ad intellectũ dęmõſtrare altioris ſpeculatiõis eſt: & longe maiorẽ tractatum requireret q̃ epitomatis no/ſtri breuitas admittit. DIS. Fac igitur ut lubet.

Theoremata de puncto. Ca. xiij. MAG.

p Rimũ igitur de puncto exordiar. de q̊ quattuor theoremata ponãtur. quoꝝ Primũ. Ab omni puncto ad punctũ cõtingit rectã lineã ducere. patet de linea ducta a puncto c ad punctũ d. Secundũ. Cõtactus linęę ſup lineã: aut planũ erectę: Itẽ linęę & ſphęrę / ſĩliter & contactus ſpheraꝝ fit in puncto. DI. Qua de cauſa? MA. Quia linea latitudinẽ & ſphera partẽ rectam nõ habet. Exempla ſunt de linea & linea a e b. de linea & plano f e g. de ſpheris g h de linea & ſphera e f. Tertium. Per duo aut tria in eadẽ recta linea puncta impoſſibile eſt circũferentiã circuli trãſire patet quia alias in circulo eſſet aliqua pars plana. Quartum per quęlibet tria puncta nõ in eadem linea poſita contingit circũferentiã circuli ducere. DIS. Quo ingenio? MA. Illo: ſint puncta. a b c. poſito pede circini immobili a pun/cto a. & alio ultra medietatem extenſo verſus b. deſcribe ſe/micirculum. rurſus poſito pede circini immobili in b. verſus a. ſecundum. deſcribe ſemicirculum interſecantẽ priorẽ in punctis. e d. pariformiter alios duos ſemicirculus deſcribas inter b. & c. interſecãtes ſeſe in punctis f g. duc lineam rectã per ſectiones e d. & item aliam per ſectiões f g. interſecantẽ priorem in puncto h qui eſt centrũ. in quo pede circini ĩmobili poſito & alio ad quęuis ductoꝝ punctorũ extenſo de/ſcribes circumferentiã puncta data tranſeuntem.

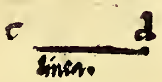

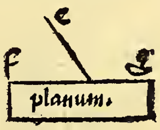

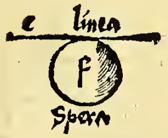

Theoremata de linea. Ca. xiiij. MAG.

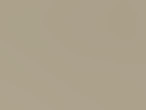

d E linea ponant̃ theoremata nouē. Primū lineę rectę
partē eſſe in plano & partē in ſublimi eſt īpoſſibile: pa
tet ex theoremate ſcđo de puncto. Secundū oēs lineę
duę quarꝫ altera alterā ſecat in una ſupficie ſunt. ut lineę a b
& c d. interſecātes ſe in puncto f. ſunt ambę in ſupficie a b c d
Tertium unam & eandē lineā eſſe in diuerſis ſupficiebus eſt
poſſibile. ut patet de linea in qua duę ſupficies ſe interſecant
ut ſint ſupficies ſe interſecātes f g & h i. ſectio cōis erit linea k l
quę intelligat̃ ppendiculariter & ęrecte tranſire p punctum e
hęc em̄ ſectio (qa cōis eſt) erit in ſupficie f g & h i. Quartū
diameter quadrati eſt incōmenſurabilis ſiue aſſimiter coſtę: p
batur qa ſi ſic/numerus par eſſet ęqualis numero impari q̊d
eſt impoſſibile. patet. Sit quadratum: cuius diameter ſit a b
ut. 5. & coſta una a c. ut. 3. ſi igitur diameter eſſet cōmenſura
bilis coſtę: tunc a b diameter haberet ſe ad coſtā. a c. ut q̄dra
tum a b numeri ad quadratum numeri a c. ex ſeptima ꝓpoſi
tione decimi Euclidis. Sed quadratum a b eſt. 25. & quadra
tum a c eſt. 9. & ruſus quadratum diametri a b duplum eſt
ad quadratum a c coſtę. ut patebit de triangulis: Igitur nu/
merus. 25. quadratus diametri numeri. 5. duplus erit ad. 9
qui eſt numerus quadratus coſtę a c. & rurſus. 18. numerus
duplus eſt ad. 9. quadratū coſtę a c: Igitur numerus. 18. eſt
ęqualis numero. 25. p primā animi conceptionē Euclidis.
quę uni & eidē ſunt ęqualia & ſibi inuicē ſūt ęqualia. Quin
tum data linea recta ſup punctum in ea ſignatum: lineā per
pendicularem cōtingit erigere. DIS. Huius exemplum
& modum ſupponas. MAG. Sit linea data a b & pūctus
ſignatus in ea c poſito pede circini īmobili in a. alio extenſo
ultra medietatē lineę datę/deſcribe portionē circuli. dehinc
poſito pede circini īmobili in b. deſcribe aliā portionē circu
li verſus a priorē interſecantē in puncto e ad quē ſi ꝓtrahatur
linea a puncto c. erit ppendicularis ſcꝫ c e ex definitione lineę
perpendicularis. Sextum: ſi recta linea p duas rectas cecide
rit/duoſq; angulos coalternos ſibi inuicem ęquales fœcerit
illę duę lineę erūt ęque diſtantes. ut ſit linea a b. hęc cadat ſu
per duas lineas c d & e f. & ſecet lineā c d in puncto g. & line
am e f in puncto h. ſitq; angulus d g h ęqualis angulo e h g
dico ꝙ lineę c d & e f ſunt ęque diſtantes & parallelicę. patet
ex definitione. Septimū: ſi fuerint duę lineę uni ęquę diſtan
tes: ſibi inuicē ęquę diſtātes erunt. ut ſint duę lineę a b & c d.
quarum utraq; ęque diſtet lineę e f. dico illas duas videlicet
a b & c d eſſe ęque diſtantes ꝓbat̃ p p̄cedentē: ſi ſup has ceci
derit linea g k, Octauum duabus lineis ꝓpoſitis; tertiā inter

eas ſub ꝓportionabilitate cõtinua collocare poſſum⁹. DI. Quo pacto? MA. Sint lineę datę a b & b d. quas cõiungam. & fit linea a d. ſuꝑ quã cõſtituo ſemicirculũ & a pũcto b ad circumferentiã duco lineã b e. hæc erit linea q̃ſita. & ꝑ hunc modũ inuenit̃ linea media inter coſtã & diametrũ. Nonum lineã ꝓpoſitã ſcd̃m ꝓportionẽ habentẽ mediũ & duo extrema cõtingit ſecare: cũ ſc; ſic tota linea habebit ſe ad partem maiorẽ: ſicut maior ad minorem. DIS. Quo pacto? MAG. Eo ſit linea diuidẽda a b ex ipſa deſcribat̃ quadratum a b d c. cui⁹ latus d b diuido in duo ęqualia in pũcto e. a quo duco lineã in a ad hui⁹ longitudinẽ ꝓduco e b uſq; ad f. ita ut e f ſit equalis e a. Et rurſus ex portione b f. cõſtituo quadratũ q̊d ex ea latere a b reſecat portionẽ ęqualẽ b f: q̃ ſit b h. & quadratũ deſcriptum ſit b f h g. erit a b in puncto h diuiſa ſcd̃m ꝓportionẽ habentẽ medium & duo extrema. Itaq; quadratum q̊d ꝓuenit ex ductu partis minoris ſc; a h in totã lineã videlicet a b tm̃ eſt q̃tũ quadratũ q̊d ꝓuenit ex ductu partis maioris in ſe. hoc autẽ in numeris eſt impoſſibile. DIS. Quid eſt lineã in ſe ducere? MA. Eſt quadratum ei⁹ deſcribere: ad q̊d in potẽtia eſt. Et linea ſic in ſe ducta eſt latus quadrati & radix illi⁹ quadrati dicit̃: queãdmodum de radice numeri diximus. ut in priore exemplo: lineã b h. in ſe ducere eſt additis alijs tribus lineis ęqualibus quadratũ ipſius conſtituere quod eſt b h f g.

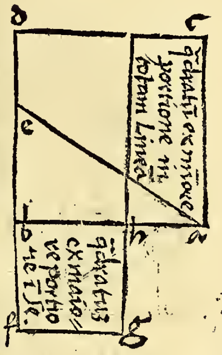

Theoremata de angulo. Ca. xv. MAG.

Nguli theoremata ponuntur quinq; quorũ primum

a Omnis rectę lineæ ſuper rectam lineam ſtantis duo utrobiq; anguli ſunt recti aut duobus rectis ęquales DIS. Quando ſunt recti? MAG. Cum linea recta ſuꝑ rectam perpendiculariter ſteterit. Cum vero perpendiculariter non ſteterit anguli duobus rectis ęquales ſunt: unus ſcilicet acutus & alter obtuſus. Exempla ſunt: linea a b. ſuper quam ſtet linea c d. perpendiculariter & e f. oblique. Secundum. Omnium duarum linearum ſe ſecantium anguli oppoſiti ſunt æquales. ut ſint lineę a b. & c d interſecantes ſe in puncto o erunt anguli k l ęquales: ſimiliter h e. Ex hac & præcedente concluditur ꝙ omnes anguli aliquod ſpacium circumſtantes valent quattuor rectos: Si etiam ſpacium in plures diuiſum fuerit angulos. Tertium theorema quod ſimiliter ex præcedentibus concluditur tale eſt. Si duobus lineis ęque diſtantibus linea ſuperuenerit duo anguli coalterni æquales erunt. Et angulus extrinſecus angulo

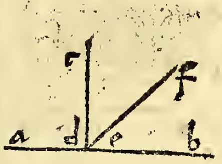

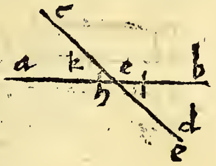

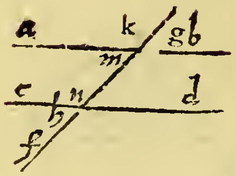

intrinſeco ſibi oppoſito æqualis erit:& duo anguli intrinſeci exalterutra parte cõſtituti duobus rectis æquales erũt.ut ſint duę lineę a b & c d æque diſtantes:ſuꝑ quas cadat linea e f. ſecans eas in pũctis g & h.anguli g & h ſunt coalterni & ęq̃les.& angulus extrinſecus k: eſt æqualis angulo intrinſeco ſibi oppoſito:& anguli intrinſeci m & n duobus rectis ſunt ęquales.Quartũ omnis angulꝰ ſolidus q̃ttuor rectis & planis minor eſt. ut patet in angulo o .Quintũ.oĩs angulus rectilineus infinitis angulis cõtingẽtię maior eſt.ut angulꝰ rectilineus a maior eſt angulis cõtingentię e b.nec creſcere poterit angulus cõtingẽtię donec ad equalitatẽ recti peruenіat.licet ſemper propius accederet:ſi enim rectitudinẽ attingeret iam non angulus contingentiæ ſed rectus eſſet.

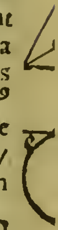

Theoremata de ſuperficie. Cap.xvi. MAG

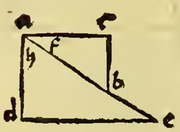

d E ſuperficiebus in genere theoremata.5.ſunt.Quorũ primuꝫ.Suꝑficies ſimiles ſunt/ quaꝝ anguli unius angulis alterius ſunt ęquales:lateraq; angulos ęquos continẽtia ſunt ꝓportionabilia.ut triangulus. a c b. ſimilis eſt triangulo.a d e.qa angulus.c. æqualis eſt angulo d.quia ambo recti.& angulus.f.ęqualis angulo.e. q̃m coalterni.& ſimiliter angulus.h.angulo.b. latera quoq; hos angulos cõtinentia ſunt ꝓportionabilia.Nã ſicut ſe habet latus b c.ad latus.c a.ita ſe habet latus.a d.ad latus.d e.amplior huius theorematis deductio patebit infra in praxi.Secũduꝫ Suꝑficies mutekeſia id eſt mutuorũ laterũ ſunt/inter quorum latera incontinua ꝓportionalitas retrãſitiue habetur. ut ſunt ſuperficies.e d f.&.b a c.In his enim proportio lateris a b.ſe habet ad ꝓportionem lateris.d e.ſicut ꝓportio lateris e f.ad proportionẽ lateris.b c.Tertiuꝫ.Suꝑficies ærecta eſt ſuꝑ ſuperficiẽ cum ab eodẽ puncto lineæ quæ eſt terminus cõmunis illaꝝ ſuꝑficieꝝ duę lineæ perpẽdiculares ſuꝑſtãt rectum cõtinentes angulũ:& in eiſdeꝫ ſuperficiebus ſitę ſunt

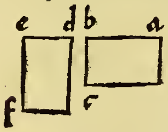

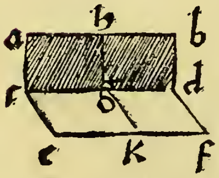

DIS.Exemplũ addas. MAG. Sit ſuꝑficies iacens.c d e f.& ſuꝑficies ęrecta ſuper hanc.a b c d.Eſt itaq; linea communis terminus haꝝ.c d.in qua ſignato puncto.g.ꝓtrahãtur duę lineę ꝑpendiculares ſcꝫ.g h.in ſuꝑficie ęrecta &.g k in iacente.Si hæ lineę angulũ rectuꝫ cõtinent ſcꝫ.g. ſuꝑficies.a b c d.orthogonaliter ęrecta eſt ſuꝑ ſuꝑficiẽ.c d e f. ut ꝓponit theorema.Quartũ.Suꝑficies ęque diſtant q̃ ſi in infinitũ ꝓtrahantꝰ nõ concurrũt.ut ſunt.a b c d.& .e f g h. Quĩtum.q̃libet ſuꝑficies rectilinea aut eſt trigona aut in trigonos reſoluenda.Ex quo patet trigonũ eſſe primã ſuꝑficieruꝫ angulariũ . ut ſuꝑficies quadrangula in duos reſoluitur tri-

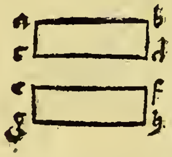

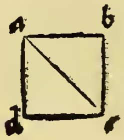

gonos:ſcʒ.a b c d reſoluitur in trigonum.a b c.&.c d a.

De Triangulo. Capitulũ.xvij. DIS.

q- Voniã trigonũ ſupficierum angulariũ primã dicis. de eo ſi q̃ habes theoremata ędicito. MAG.habere q̃plura:ſed ne epitomatis excedã modum ex his tm̃ undecim ponã.quorꝫ Primũ. Oĩs trianguli angulus extrinſecus duobus intrinſecis ſibi oppoſitis eſt ęqualis.ut ſit triangulus.a b c.cuius latus b c protrahaturuſq; ad.d.Erit c.angulus extrinſecus duobus ãgulis intrinſecis ſibi oppoſitis ſcʒ.a & b.ęqualis.Et ꝓbat̃ ſic. a puncto.c.ꝓtrahatur linea.c f:ęque diſtans lineę.a b.& diuiſus eſt angulus.c. extrinſecꝰ in duos angulos ſcʒ.e& g.eritq; angulus.e.ęqualis angulo.a.per tertiũ theorema de angulis:qa ſunt coalterni. Et angulus g extrinſecus ęqualis angulo b intrĩſeco ſibi oppoſito:per ſecundã partẽ eiuſdẽ thtorematis.quare totus ãgulus extrinſecus c æqualis eſt duobus intrinſecis ſibi oppoſitis:q ſunt a & b quod fuit ꝓbandũ. Secunduʒ.omnis triangulus habet tres angulos ęquales duobus rectis.ut ſit triangulus.a b c.produco lineã b c uſq; ad d cauſat̃ angulus extrinſecus e & qa anguli c & e duobus rectis ſunt ęquales per theorema primũ de angulis:& angulus extrinſecus e. ęqualis eſt angulis intrinſecis ſibi:ſcʒ a & b per p̃cedens theorema.erunt itaq; tres anguli ſcʒ.a.b.e.ęquales duobus rectis:q̊d fuit ꝓbanduʒ. Tertiũ omnis triãguli duo qlibet anguli duobus rectis ſunt minores. ꝓbat̃ qa tres duobus rectis ſunt æquales.igit̃ ſi unũ demas:remanẽtes erunt minores.vel ſic.ſit triangulus a b c cuius latus b c ꝓtrahat̃ in d. ſit angulus extrinſecus e q maior eſt angulo a vel b.ex theoremate priore p̃cedenti:& angulus extrinſecus e cũ angulo intrinſeco c eſt ęqualis duobus rectis ex primo theoremate de angulo.igit̃ anguli intrinſeci b & c ſunt duobus rectis minores.ſimiliter anguli intrinſeci a & c. Ideʒ ꝓbat̃ eodem modo de angulis a & b ſi protrahat̃ linea b a in f. Quartuʒ ęquales ſunt ſibi cuncti trianguli q ſup eandẽ baſim atq; inter duas lineas ęque diſtantes ſunt cõſtituti.ut triangulus a b c & d b c conſtituti ſunt ſup baſim b c inter lineas æque diſtantes:q̃ ſunt a e & b f.Patet qa tales trianguli dimidia ſunt quadrati ſuper eandẽ baſim cõſtituti.Quintũ. In omni triangulo duum ęqualiuʒ lateruʒ:uterq; angulorꝫ/qui ſunt ad baſim:eſt minor recto & unus alteri eſt ęqualis.ut ſit triangulus a b c cuius latera a b & a c ſunt æqualia:erit b c baſis & angulus b minor recto:& angulus c minor recto.& angulus b ęqualis angulo c. Ex quo ſequitur q̧ ſi alicuius tri-

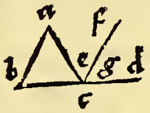

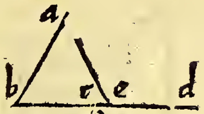

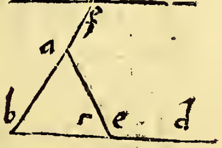

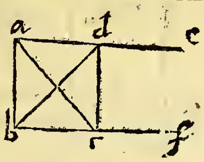

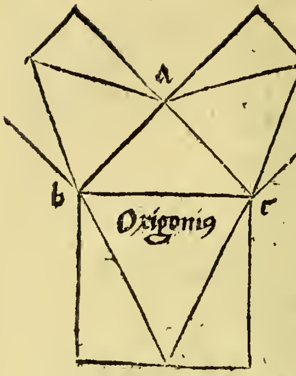

anguli duo anguli ęquales fuerint: duo latera æquos angulos reſpiciētia erunt æqualia. ut in dicto triāgulo latera a b & a c reſpiciētia æquos angulos b & c ſunt ęqualia. Sextū. Omnis tri/anguli duo quęlibet latera ſimul iuncta reliquo ſunt longiora. ut ſit triangulus a b c erunt latera a b & a c ſimul iuncta longiora latere b c. Septimū. Omnis trianguli longius latꝰ angulo maiori oppoſitum eſt, ut in dato triangulo: angulꝰ maior eſt a cui opponit̃ latus b c quod maius eſt lateri a b vel a c. Octauū. In omni triangulo rectangulo quadratū quod a latere rectāgulo oppoſito in ſemetipſo ducto deſcribit̃: ęquū eſt duobus quadratis quę ex duobus reliquis lateribus deſcribunt̃. ut ſit triangulus rectangulus a b c cuius angulus a ſit rectus; erit quadratū lateris b c ęquale duobus quadratis laterū a b & a c. & quod dictū eſt de q̃dra/tis/habet etiā veritatē de aliȷs ſupficiebus ex trianguli lateribus deſcriptis/in lineatiōe & creatione ſimilibus. ut triāgu/lus oxigonius cōſtitutus ex latere b c ęqualis eſt duobus triangulis oxigoniȷs conſtitutis ex lateribus a b & a c. DI. Quantū autē poteſt latus ampligoniȷ quod obtuſo angu/lo ſubtendit̃ reſpectu alioꝝ lateꝝ? MAG. tanto amplius poteſt quantū eſt q̊d cōtinet̃ bis ſub uno eoꝝ atq; ea linea quę ſibi directe iūcta ad obtuſū angulū a ppendiculari extra dephendit̃. ut ſit triangulus ampligonius a b c cuius angulus a eſt obtuſus. ducatur itaq; a puncto. c. linea ppendicularis ad lineā a b: q̃ neceſſario cadet extra triangulū. ptrahā igit̃ lineā a b & tanget hanc perpendicularē in puncto d. erit itaq; quadratū lateris b c tanto maius duobus quadratis laterū a b & a c quan/tū eſt id quod fit ex b a in a d bis. DIS. Quantū vero poteſt latus oxigoniȷ angulo acuto ſubtenſo reſpectu alioꝝ duorū laterū? MAG. Tanto minus poteſt ipſis quantum eſt quod bis continet̃ ſub uno eorū laterū: cui ſcilicet ppendicularis ſubſtat: & ea parte ſui q̃ ppendicularis & angulo acuto interiacet. ut ſit triangulus oxigonius a b c cuius nngulus c ſit acutus: duco ppendicularē ab āgulo a ad lineā b c in puncto d. erit itaq; quadratū lateris a b tanto minus quadratis laterū a c & b c quantū eſt id quod fit ex b c. in d c bis. Et q̊d iam dictū eſt de latere ſubtenſo angulo acuto oxigonio. habet etiā v̄itatē de latere ſubtēſo angulo acuto i ampligonio vel orthogonio. Nonū. Si ab aliq̊ angulo

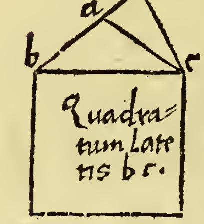

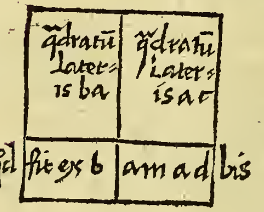

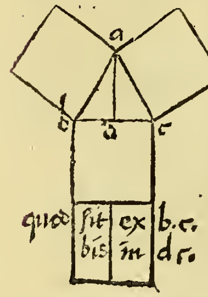

GEOMETRIAE SPECVLATIVAE

lorũ trianguli linea recta ad baſim ducta/illũ angulũ ꝑ æq̃/
lia ſecet: duę partes baſis reliquis eiuſdẽ trianguli proporti
onales ſunt. ut ſit triangulus a b c & angulũ a diuidat ꝑ æq̃/
lia linea ꝑpendicularis a d ducta ad baſim b c. erunt ꝑtes ba
ſis ſcз b d & d c ꝓportionales lateribus a b & a c. q̊d facile pa
tet in numeris: patebitq́ȝ infra in praxi. Decimũ. ſi ab ortho
gonij angulo recto ad baſim linea ꝑpendicularis ducat̃: erit
ipſa perpẽdicularis inter duas ſectiões ipſius baſis ꝓ/
portiõalis: & utrunq́ȝ latus inter totã baſim atq́ȝ ſibi cõ
terminalẽ baſis portionẽ. ut ſit triangulus a b c. a cui⁹
angulo a recto ducat̃ linea a d perpendicularis ad ba
ſim b c. erit linea a d ꝓportionalis parti baſis b d & d c
& ſicut tota baſis ad latus a c vel a b. ſic latus a c ad ꝑ/
tem baſis d c & latus a b ad partẽ baſis b d. & hæc q̊/
q́ȝ infra manifeſta erit. Vndecimũ. Oĩm duoꝝ trian/
guloꝝ quoꝝ anguli unius angulis alterius ſunt ęqua
les: latera ęquos angulos reſpiciẽtia ſunt ꝓportionabi
lia. ut ſint trianguli a d e & a b c quoꝝ angulus d eſt æ
qualis angulo b & angulus a angulo e & ãgulus f an
gulo c. Ob id latera a d & d e ſunt ꝓportionabilia late/
ribus a b & b c. Nã ſicut ſe habet latus d e ad latus a d
ſic ſe habet latus a b ad latus b c. Ex hoc theorẽate mira cõ/
cludi poſſunt. ꝓbatũ eſt parti ſupra theorẽate primo de ſu
perficie. Latius autem infra in praxi dæducetur.

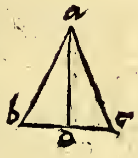

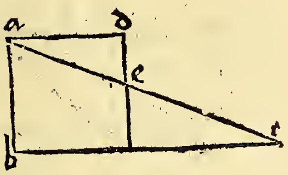

De Quadrangulo. Cap. xviij. MAG

d E quadrãgulo hęc ponant̃ theoremata. Primuȝ.
oĩs parallelogrami ſpacij ea qdẽ quę diameter ſe
cat/ꝑ mediuȝ parallelograma circa eandeȝ diame
trũ conſiſtere dicũtur. ut ſit ſpaciũ parallelogrami a b c d.
cuius diameter ſit a d. quẽ diuidant duę lineę e f & g h du/
ctæ æque diſtãter lateribus oppoſiti dicti parallelogrami
ſecantes ſe ſuper diametrum in puncto k: & erit otũ hoc
ſpacium diuiſuȝ in quattuor rectangula: quoꝝ duo qu:
diameter ſecat/per medium: videlicet a h e k & k f g d cir
ca diametrum conſiſtunt: reliqua duo ſcilicet h b k f & e
k c g ſupplementa dicuntur: & ſunt ſemper ſibi inuicẽ ęq̃/
lia: quæ ambo ſumpta cum uno parallelogramorũ circa
diametrum conſiſtentium/conſtituunt gnomonem: cui
ſi addatur aliud parallelogramum circa eandem conſiſtẽs
diametrum/totum parallelogramum integratũ eſt. Vn
de patet dictum Ariſtotelis in prædicamentis. ubi dicit.
Parallelogramum addito gnomone ipm creſcit: ſed non

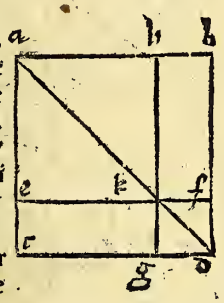

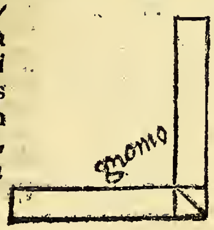

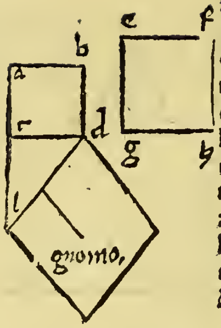

alteratur. Secundũ duobus quadratis aſſignatis tertiũ datũ
ęquale conſtituere facile eſt ꝓbabile: ſint em̃ quadrata duo
data a b c d & e f g h. ꝓtrahat̃ latus a c in directũ verſus l. do
nec c l ęquale ſit uni laterũ quadrati e f g h & a puncto l du
catur linea recta ad punctum d. Et fit triangulus rectangu
lus c d l. cuius latus d l oppoſitũ angulo recto c. ergo qua
dratum deſcriptum a latere d l ęquũ erit duobus quadra/
tis deſcriptis a lateribus c d & c l ꝑ nonum theorema de tri/
angulo. & rurſus ex linea d l circa quadratum a b c d deſcri
batur gnomo: qui erit quadrato e f g h ęqualis: quod ſic pa
tet. Nam totum quadratũ d l includit duo quadrata a b c d
& e f g h. ut ꝓbatum eſt. igitur dempto ab eo q̃drato a b c d
qui remanet gnomo ęquuꝫ eſt reliquo quadra
to e f g h. Tertium omnes ſupficies ęquediſtãti
um laterum ſuper unam baſim: atqꝫ in eiſdẽ al
terius lineis cõſtitutę ſunt ęquales, ut ſint linez
alternę ęquediſtantes a b & c d. Inter quas con
ſtituã duas ſupficies ęquediſtantium laterũ ſcꝫ
a f c e. & g c h e ſuper eandẽ baſim c e & erunt
ęquales. Quartum ſi parallelogramum & tri
angulus in eadem baſi & in eiſdem alternis line
is fuerint cõſtituta: parallelogramum triangu
lo duplum eſt, ut ſint alternę lineę ęquediſtan/
tes a b & c d, inter quas cõſtituat̃ parallelogra
mũ a e c f ſup baſim c f q̊d diuidat̃ in duo p dia
metrũ a f. ſit triangulus a c f ſup eadẽ baſi c f ad
quẽ parallelogramũ a e c f duplũ eſt: qa cõtinet
ip̃m & ei ęqualẽ ſcꝫ a e f & dictũ parallelogramũ
erit ſil'iter duplũ ad triãgulũ c b f in eadẽ baſi cõ
ſtituto: qa triangulus c b f ęq̃lis eſt triangulo a c f. ex theore
mate qnto de triangulo. Quintũ. ſi fuerit linea ĩ duas quã
taſcũqꝫ ptes diuiſa: q̃dratũ q̊d fit ex ductu totius lineę in al
terã ei⁹ partẽ: ęquale eſt quadratis q̃ ex ductu eiuſdẽ partis
in ſe ipſaꝫ: & alterius in alterã fit. ut ſit linea a b diuiſa in a c &
c b: erit quadratũ d a e b ꝯſtitutũ ex linea a b & a c ęquale q̃
drato cõſtituto ex a c q̊d eſt d f a c & quadrato f c e b q̊d fit
ex ductu lineę a c in c b. Quod facile claret in nũeris. ut ſit
tota linea a b, ut. 7. pars a c. 3. & pars c b, 4. erit quadratũ ex
b c & a c. 21. quia ter ſeptẽ ſunt. 21. & quadratum a c. 9. nã
ter tria ſunt nouem. & quadratum ex a c & c b. duodecim
eo ꝙ ter quattuor faciunt duodecim. Hęc autem duo qua
drata ſimul iuncta. 9. ſcꝫ & . 12. faciunt. 21. ęquale quadrato
priori. Et nõ ſolum hoc theorema in numeris; ſed & plu/

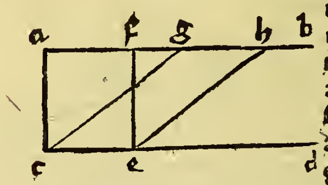

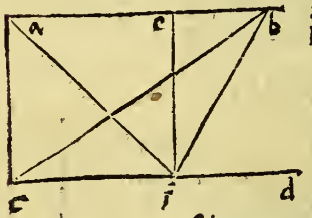

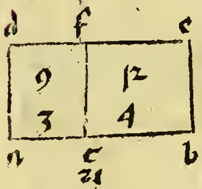

ra alia dēmōſtrari poſſunt q̃ breuitatis cauſa ſilentio trāſire
libuit. Sextum. Si fuerit linea in duas partes diuiſa: quadra
tum quod ex ductu toti⁹ in ſeipſum fit/ ęquum eſt his q̃ ex
ductu utriuſq; partis in ſeipſam & alterius in alterā bis fiunt
ut ſit linea a b. 8. diuiſa in c & habeat linea a c. 6. & linea. c b
2. erit quadratum ex tota linea a b. 64. & quadratū lineę a c
36. & quadratū c b. 4. & quadratū a c in c b. 12. & rurſus qua
dratum a c in c b. 12. q̃ ultima quattor ſimul iuncta: faciunt
64. quibus ęquatur quadratum primū: quod ſit f g a b. ex
quo cōcluditur ꝙ parallelograma duo totius ꝑ quę tranſit
diameter ſunt ambo quadrata. Valet hoc theorema pro in/
tellectu theorematis ſeptimi de triangulo.

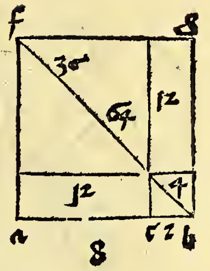

De circulo theoremata. Ca. xix MAG.

E circulo hęc ponunť theoremata. Primum. Circu/
d culos quoꝝ diametri ęquales fuerint ęquales eſſe ne
ceſſe eſt. ut ſunt circuli a & b. Secundum. Circuli ꝓ/
poſiti facile eſt centrum reperire. DIS. Quo ingenio?
MAG. Iſto. Sit circulus datus a b c. cuius centrum quę/
ritur: duc in circulo ubi placuerit lineam a c. applicantem ex/
tremitates ſuas circumferentię ex utraq; parte: quam diuide
per duo ęqualia in puncto d. a quo duc lineam ꝑpendicula
rem ad lineā a c. cuius extremitates applicentur circumferē
tię ex utraq; parte: quā rurſus diuide ꝑ ęqualia in puncto f.
q & centrū circuli eſt quęſitū. Vel aliter ſic. In circumferētia
circuli dati ſigna tria puncta: cū quibus operare: ut in quar
to theoremate de puncto dictū eſt. Tertium. Circuloꝝ ſeſe/
cantiū cētra ſunt diuerſa: nec alter alteꝝ plus q̃ꝫ in
duobus locis ſecare pōt. ut patet in circulis a b c &
d e f quoꝝ primi cētrum eſt k. ſecundi eſt l. & in/
terſecant ſe in punctis m n. Quartū. Circulus in
trinſecus circulum cōtingens: non idem centrum
cum eo quē contingit neceſſario habebit. ut patet
in circulis a b c & d e f quoꝝ primi centrum eſt o:
ſecundi e. Quintum. Si circulus circulum con/
tingat: ſiue intrinſecus: ſiue extrinſecus in uno tan
tum loco cōtingere neceſſe eſt. patet primū in cir
culis iam proxime datis. ſecundum videbis in cir
culis a & b. qui ſe cōtingunt in puncto e. Circu/
lus autē circulum cōtingit quē tangendo nō inter
ſecat. Vnū vero circulum ſex ęquales poſſunt cō
tingere. & ſphere duodecim unā ęqualem cōtin/
gere poſſunt. Sextum. Angulus a linea recta &
circulo quē cōtingit cōtētus oīm acutoꝝ eſt acu/

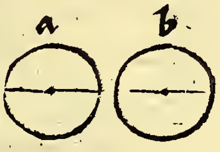

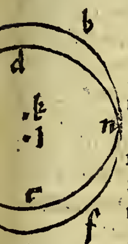

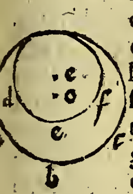

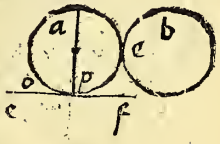

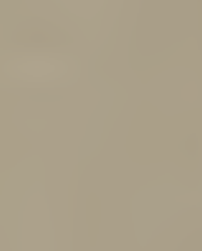

tiſſimus. Is ṽo qui cõtinet̃ a diametro & circumferẽtia oĩm acutoꝝ eſt ampliſſimus. patet in circulo dicto. a. quẽ contingit linea e f. erit angulus o acutiſſimꝰ: & angulus p oĩm acutoꝝ maximꝰ. & quãto circulus maior fuerit/tãto angulus cõtingẽtię minor eſt. & quãto circulus minor fuerit/tãto angulus cõtingẽtię eſt maior. ſupplementũ huiꝰ eſt ſupra ĩ ultimo theoremate de angulo. DI. Quã lineã circulum cõtingere dicis? MA. Quę cũ circulũ cõtingit in utrãq; parte ęrecta circulum nõ ſecat. Septimum. Si intra circulum angulus ſupra centꝝ cõſiſtat. alius vero ſupra circumferentiã cõſiſtẽs eãdẽ baſim habeat: q ſupra centꝝ eſt ad reliquum duplus eſt. ut patet in angulis a b quoꝝ angulus a duplus eſt ad angulum b & habẽt baſim cõmunẽ. d e. Octauum. Angulus rectilineꝰ ſemicirculi ſup̱ arcum cõſiſtẽs rectus eſt: in portiõe ṽo ſemicirculo minore/maior: in portiõe autẽ maiore/recto minor eſt. ut patet de angulis a b c quoꝝ angulus a eſt rectus. angulus b recto minor & angelus c recto maior Nonum. Omnium duoꝝ circuloꝝ eſt ꝓportio uniꝰ ad alterum ſicut quadrati diametri uniꝰ ad quadratum diametri alterius ut patet in circulis a & b q ſunt in ꝓportione dupla.

Decimũ. Arcũ datum hoc pacto cõtingit p̱ ęq̃lia diuidere. ſit arcꝰ diuidendus a b c cuiꝰ chorda eſt b c pone pedẽ circini ĩmobilẽ in pũcto b. extẽde aliũ uſq; ad arcũ ſup̱ quẽ portionẽ deſcribas/arcũ datũ interſecantẽ q̊ facto: pone pedẽ circini ĩmobilẽ in c & aliã portionẽ dictã interſecantẽ deſcribas: & punctus interſectiõis erit; in q̊ arcus datus eſt p̱ ęqualia diuiſus. Vndecimũ. Omnis trianguli ęquilateri. q̊d a latere uno quadratum deſcribit̃: triplum eſt quadrato dimidij diametri circuli: a q̊ triangulus ipſe circumſcribit̃. ut ſit circulus a b c & triangulus inſcriptus ſil̄r a b c Dico ꝙ quadratũ lateris b c triplũ eſt ad quadratũ d e.

De figurarum inſcriptione theoremata. Capitulum. xx.

DIS.

Vm plura de angulis lineis aut ſup̱ficiebus dare poſſes theoremata? MA. Poſſem: ſed ea oĩa ponere nõ tã neceſſarium eſſet ad intẽtionẽ noſtrã ꝙ͂ laborioſum. Nam ea tm̃ tradere placuit quibus ad praxim ĩmediatius uti cõueniet: ad quã etiã figurarum inſcriptio deſeruiet. Ob id de ea quoq; theoremata quędã ponẽda ſunt. DIS. Attamẽ primum ędici

to:quę ſupficies alteri inſcribit? MAG.Quę late/
ra eius cui inſcribit uno quoq; angulorũ ſuorũ intrin
ſece contingit.Circũſcribit vero figura figurę cuius
latera:eius cui circumſcribit omnes angulos contin/
git. ut patet in triangulis a b c & d e f quorũ primus
circumſcribitur ſecundo & ſecundus inſcribit primo

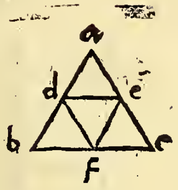

DIS.Nunc ſi q̃ habes theoremata dicas? MA.
Primũ eſt tale.Intra datum triangulum põt circulus
inſcribi. DI.Quõ? MA.Illo ſit triangulus a b c
cuius latus a b diuidas in duo ęqualia in puncto e.a
q̊ ducas lineã rectã in angulum c. rurſus diuidas la/
tus a c in duo ęqualia in puncto f.a q̊ linea recta du/
cta in angulum b ſecabit lineã e c in puncto d q erit
centrũ circuli inſcribẽdi. Secundũ dato trigono or/
thogonio/hoc pacto cõtingit circulum circũſcribere
Sit trigonus a b c:cui9 angulus rectus a erit b c latus
lõgius q̊d diuidas ĩ duo ęqualia in puncto d q erit cẽ
trũ circuli circũſcribẽdi. Tertiũ dato trigono oxigo/
nio circulum circumſcribere poſſumus hoc modo.ſit

triangulus a b c.cuius latus a b diuidatur in pũcto e.
a quo ducatur linea recta in angulum c.Et rurſus di/
uidatur latus a c in puncto f.a quo ducta linea recta
in angulum b ſecabit lineã e c in puncto d qui eſt cen
trum circuli circumſcribendi:& erit quadratũ cuiuſli
bet lateris trigoni inſcripti triplum ad quadratũ dia/
metri dimidię circuli circumſcripti:quod facile ꝓba
tur ex theorematibus de trigono.Quartum dato tri

gono ampligonio circulũ circumſcribere poſſumus
hoc pacto ſit trigonus a b c cuius angulus a obtuſus
erit latus b c lõgius:q̊d diuidat in duo ęq̃lia in pũcto
h.ꝑ quẽ & angulũ a.ducat linea.a h f dupla aut mai
or lineę.a.h.Rurſus diuidat latus a.c.in duo ęq̃lia in
pũcto e.a q̊ ducat ꝑpẽdicularis donec interſecet lineã
a h f.in pũcto g q erit cẽtrũ circuli circũſcribẽdi.Quin

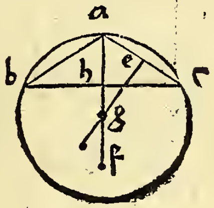

tũ dato circulo trigonũ orthogoniũ inſcribere erit dia
met circuli dati/latus lõgi9 angulo recto oppoſitũ &
medietas ſemicirculi angulus rectus.Dato ꝟo circu/
lo ſi trigonum ampligonium inſcribere placuerit: erit
chorda portiõis minoris latus angulo obtuſo oppoſi
tum:&medietas arcus angulus obtuſus. Si autẽ da/
to circulo trigon9 oxigoni9 inſcribẽdus fuerit:diuidat
circumferẽtia in tria ęq̃lia.& puncta diuiſionis erũt an
guli trigoni oxigonij:a q̃bus latera ſunt ducẽda.exẽ
pla patẽt in ſcd̃o tertio & q̃rto theorematibꝫ ꝑdictis

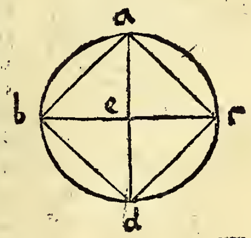

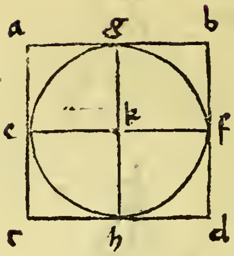

Sextū.non modo circulo trigōus ſed quadratus pōt in
ſcribi. DIS.quo ingenio? MAG.ſit circulus.a b c d
& centrū.e. ꝑ quod ducā duos diametros ſe orthogōa
liter interſecātes:quaꝝ extremitates erūt anguli q̄drati:a
quibus ꝓtractis lateribus ęmerget quadratū quęſitum.
Septimū.Intra datū quadratuꝫ cōtingit circulū inſcribe
re. DIS.Quo pacto? MAG.Sit quadratū.a b c d
diuidat̃ unūquodqꝫ latus in duo ęqualia in punctis .e.
f.g.h.a ꝗbus ducant̃ duę lineę interſecātes ſe orthogo/
naliter in.k.qui eſt centrū circuli q̄ſiti.Octauū:circa ꝓ/
poſitū circulū/quadratū dæſcribere.ut ſit circulus datus
a b c d.cuiꝰ centrū.e.ꝑ q̊d duco duos diametros inter/
ſecātes ſe orthogonaliter:a quarū extremitatibus duco li
neas orthogōaleꝫ ſeſe tangētes in punctis .f g h k.qua
dratū circa datū circulū cōſtituētes.Nonū.Circa datuꝫ
quadratū circulū deſcribere,ſit quadratū.a b c d.ꝓdu/
cā in eo duos diametros nterſecātes ſe in puncto .e.qui
erit centrū circuli circūſcripti. Decimū,Intra datuꝫ circu
luꝫ pentagonū ęqangulū deſcribere.ſit circulus cuius cē
truꝫ.f.diuidat̃ eius circūferentia in.5.ęqualia in pūctis
a b c d e.q̃ lineis cōiuncta pentagonū q̄ſituꝫ cōſtituunt.
Et ſi ab angulo.a.in anguluꝫ.c.& rurſus ab angulo.b.
in.e.rectā lineā duxeris:q̄libet haꝝ alterā diuidet ſecū/
duꝫ ꝓportionē habentē mediū & duo extrema.& ma/
ior portio lateri penthagoni ęqualis erit. Vndecimum
Circa circuluꝫ datū penthagonuꝫ æquianguluꝫ deſcribe
re.ſit circulus cuius centruꝫ.f.cuius circumferētia diui
datur in.5.equalia in punctis:a b c d e. tractis totideꝫ a
centro ad hęc puncta lineis:ſuꝑ quas ſingulas ꝓduco or
thogonales ſeſe in punctis:g h k l m:cōtingentes:atqꝫ
pentagonuꝫ q̄ſitum continētes. Duodecimuꝫ.Intra pē
tagonuꝫ datuꝫ circulum deſcribere.ſit pētagonus .a b c
d e.cuius latus.a b.diuidat̃ in.2.æqua in puncto.h.a q̊
ducat̃ linea recta in anguluꝫ.d.Rurſus
diuidat̃ latus b c in puncto.g.a q̊ duca
tur linea recta in punctuꝫ.e.hęc interſe/
cabit lineā.h d.in puncto.f.q eſt centꝝ
circuli inſcribēdi.Et eo ingenio alias q̄ſ/
cunqꝫ multiangulorum figuras circulo
& rurſus circuluꝫ ipſis/& inſuper figu/
ras angulares angularibus inſcribere/
aut circumſcribere liquide dinoſces.

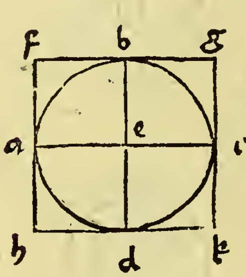

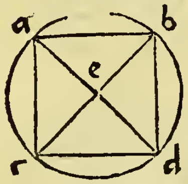

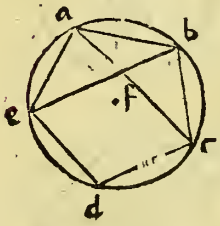

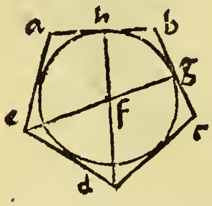

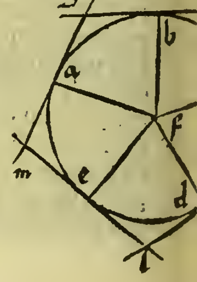

GEOMETRIAE SPECVLATIVAE

Theoremata de Corpore. Cap. xxi. DIS.

Ane quidē ut ais figuras planas/planis inſcribere &
ſ circūſcribere ex dictis intelligo: figurarꝫ adiutus dæ/
ſcriptione: de corporibus vero an idē ſit iudiciū nec
ne/nōdum accepi. quapropter & corporū ſi q̄ habes theore
mata ſubiungas. MAG. Corporū theo remata varia & q
dem ꝑpulchra ſunt: at v̾o in plano (queādmodū ſuperfici/
es) deſcribi nō poſſunt. difficillimū eſt intellectū in mathe/
maticis minus bene uſitatum eiuſdē ſpeculatiōes poſſe pri
ma fronte apprehēdere. Tuis tamē ſemꝑ acquieſcens petici
onibus: de regularibus altē aliqua ponā theoremata. Pri/
mū. tantū regularia & non omnia loci ſunt repletiua. DIS
aſſentio minime. MAG. Quapropter? DIS. qa om/
ne corpus in loco eſt: & eū in quo eſt replet: & ab eo dē circū
ſcribit̃. MAG. verū quod argumētaris de repletione phi
ſica (de q̄ in naturalibus) non aūt de repletōe mathematica
circa quā hęc noſtra verſat̃ diſceptatio. DIS. Quid eſt
replere locū mathematice? MAG. Replere locuꝫ mathe/
matice dupliciter cōtingit: ſcꝫ ſecunduꝫ ſuperficiē & ſecundū
corpus. Replere autē locuꝫ ſꝫm ſuperficiē/ eſt totū ſpaciū cir/
cumſtans aliquē punctuꝫ in ſuperficie plana ſuꝑficiebus oc
cupare. tale autē ſpaciuꝫ cum quattuor rectos valeat angu
los (uti viſum eſt in ſecundo theoremate de angulo) ab his
tm̄ ſuꝑficiebus replet̃: quarꝫ aliqui anguli iuncti q̄ttuor re/
ctos valent. ut ſunt trigonus tetragonus & hexagonus. un
de ſex trianguli iſopleuri/ quattuor tetragoni & tres hexa/
goni locuꝫ replēt. ut patet in figuris. DIS. quid eſt reple/
re locū ſecūduꝫ corpus? MAG. eſt circa punctū in corpo
re conſtitutū/ totū ſpaciuꝫ undiquaqꝫ adimplere: ex q̊ claret
hoc corpus ſolū locū replere: q̊d ſꝫm angulū ſuuꝫ ſolidū ali/
quotiēs ſumptū circa punctū unū/ totū ſpaciuꝫ undiquaqꝫ
occupabit. ut eſt videre in cubis: quorꝫ octo angulariter iū
cti locū replēt corpaliter. DIS. Quid de alijs regularibꝰ
corporibus? MAG. Cętera corpora regularia locū non re
plent: pyramide dēpto: de q̊ nō parua inter mathematicę ꝓ
feſſores diſceptatio fuit: & adhuc ſub iudice lis eſt. Nā qdā
pyramides duodecim/alij viginti/nonnulli autē vgintiq̄t/
tuor locum replere demōſtrare conati ſunt. At v̾o q mathe/
maticę dogmata rimant̃ ſubtilius: aſtruere nitunt̃ pyramidē
regularē: q̊tienſcunqꝫ multiplicatū loci cōtinentiā localē nō
poſſe replere. De his tamē ad p̄ſens me (qa prima traditurus
ſum rudimenta) admonuiſſe magis q̄ꝫ demonſtraſſe ſuffici
at. ad reliqua tranſeamus.

r

Sex ysopleuri

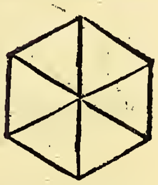

Quattuor tetragoni

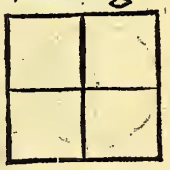

Tres exagoni

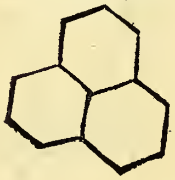

De inſcriptione mutua regulariũ corporũ: & de inſcriptione omnium regularium uni & eidẽ ſpheræ. Capitulum ultimum. MAG.

S Ecundũ de corporibus theorema eſt tale. Corpa re/
gularia a ſe inuiceꝫ & a ſphera ſunt circumſcriptibilia.
DIS. Quæ poſſunt inſcribi pyramidi? MAG.
Tantũ octohedron: & rurſus ipſi octohedron pyramis &
cubus poſſunt inſcribi. Cubo ỽo inſcribit̃ octohedron: ipſi
autẽ icohedrõ omnia p̃ter octohedrõ inſcribunt̃. Quod q/
dem facilius dep̃hendes ſi latera corporũ ex arte poteris fabri
care, hoc pacto. Sit diameter ſpherę cui inſcribenda ſunt cor
pora regularia a b q̃ diuidat̃ in duo ęqualia in.d. & rurſus
a b in tria ęqualia in c. itaq; a c ſit dupla ad c b. & poſito pe/
de circini in d lineet̃ ſemicirculus: cuius. a b. ſit diameter ſiue
chorda. Et ducãtur lineæ ꝑpendiculares a punctis d & c ad
circũferentiã q̃ ſunt d f & c e. ſcd̃m doctrinã quarti theore/

matis de linea. ꝓducat̃ linea recta ab a ad e q̃ erit la/
tus pyramidis. ſimiliter ducat̃ linea recta ab f. ad b.
q̃ erit latus octohedron: ſic quoq; linea recta ducta
ab e ad b erit latus cubi. q̃ ſi diuidat̃ ſecundũ ꝓporti/
onẽ habentẽ mediũ & duo extrema. ſcd̃m theorema
octauũ de linea: in pũcto p maior portio ſcꝫ. p b. erit
latus duodehedron. Rurſus diuidat̃ d b in duo ęqua
lia in m: a quo ꝓducatur linea ꝑpendicularis q̃ ſit m
n. & a puncto n ducat̃ linea recta ad b q̃ erit latus icohedron
ut patet in deſcriptiõe hic depicta. Horꝶ ỽo corporũ fabri/
catio exẽplari potius q̃ oculis ſubeſt q̃ intellectuali libuit de
monſtratiõe demõſtrare. quẽadmodũ iã vidiſti eadẽ ex pa
pyro cõiuncta. Tertiũ. Oĩm duarꝶ ſpherarꝶ eſt ꝓportio uni/
us ad alterã tanq̃ ſuę diametri ad diametrũ alterius ꝓportio
triplicata. Hoc claret in ſpheris a b & c d. Sperarꝶ igitur q̊
rũ diametrorꝶ ꝓportõ eſt dupla/ erit ꝓportõ octupla. Quar

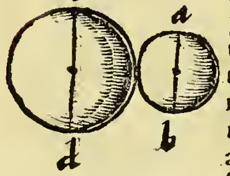

tuꝫ. Oĩs columna ſiue ſit laterata ſiue rotũda/ tripla eſt ad ſu
am pyramidẽ. uñ ſi columna habet ęris libras .30. pyramis
ſua habebit tm̃ libras decẽ. Quintuꝫ. æqua corpora ſunt at
q; ſimilia/ quorꝶ terminales ſupficies numero ac quãtitate
ęquales ſunt atq; ſimiles. ut ſunt duo cubi bipedales. Sextũ
corpa ſimilia ſunt q̃ ſi'ibus ſupficiebus & nũero æq̃libus cõ
tinẽtur. uñ q̊rumcunq; copm rotundorꝶ q̊rꝶ axes ſuarꝶ baſi
um diametris ſunt ꝓportionales: ſunt ſimilia. ut axes pyra/
midis a dupla eſt ad diametrꝶ ſuę baſis e. Sil'r axis pyrami/
dis b dupla eſt ad diametrꝶ ſuę baſis f, igit̃ pyramis a ſimilis
eſt pyramidi b.

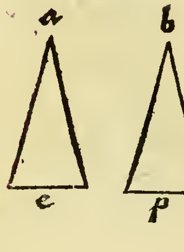

Libri Sexti in praxim Geometriæ Tractatus ſecũdus. Cap. primũ. DIS.

X dictis nondu3 intelligo quonã pacto aut ingenio terrã ſpaciũue terræ metiri poſſim: q̊d tamen geometrię nomen viſum eſt inſinuare. MAG. Verum dicis. nam tibi in prioribus geometriæ generaliora principia paucaſq; eiuſdem theorias propoſui. Iam ṽo quia te vigilãtiſſimũ eiuſq; percupidum ſentio: de metiendi modo pauca ſubiungere ænitar. In primis autem quid menſura /& quæ eius partes præmittam.

De menſura & partibus eius. Cap. ij. DIS.

Vid eſt menſura? MAG. Eſt cõpluriũ & inter ſe ęqualiũ interuallorꝝ longitudo finita. DIS. Partes menſurę quæ ſunt? MAG. hæ. miliariũ. ſtadium. actus. pes. ſemipes. palmus ſeu paleſta. ſpithame. dichas. digitus. uncia. Antiquiores nanq; orbẽ in ptes/partes in ꝓuincias/prouincias in regiones/regiones in loca/& loca in territoria/territoria in agros/agros in centurias/centurias in iugera/iugera in climata/climata in actus/actus in perticas &c. diuiſerunt. Vias vero latini per miliaria: Græci ꝑ ſtadia: Galli per leucas: Aegyptij per ſignes: Perſi per aſangas metiebant. DIS. Miliariũ quid eſt? MAG Spacium continens in longũ quinq; milia pedum: quę faciunt mille paſſus: a quibus miliarium dicit. DIS. Stadium quantũ continet? MAG. Octauam ptem miliarij. ſc3 pedes. 625. qui faciunt paſſus 125. Leuca vero finitur paſſibus mille quingentis.

DI. Actus quantũ habet? MA. actus triplex eſt ſcilicet Minimus: & cõtinet in latitudine pedes. 4. in lõgitudine ṽo. 120. Actus duplicatus: & cõtinet in lõgitudine. 240. in latitudine vero octo. Nõnulli vero actum duplicatum iugerum facere/quod in longitudine. 240. in latitu/dine vero. 120. dicunt continere. Hæc iugeri in climata req̃rit diuiſio. continet em̃ clima (ut aiũt) ex omni pte pedes. 60 itaq; ex uno iugero octo fiunt climata. DIS. Pertica quantum continet? MAG. Pertica id eſt radius/virga eſt ob/longa decem continens pedes: a quibus decempe/da dicta eſt. Pertica vero dicitur quaſi portica: a portando. DIS. Paſſus quantum habet? MAG. Paſſus ſimplex habet pedes duos & dimidium: Sed paſſus duplex habet pedes. 5. Gradus pedes duos.

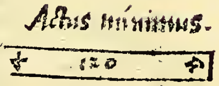

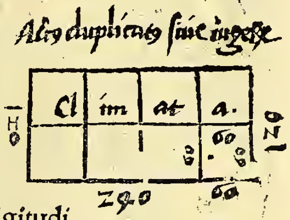

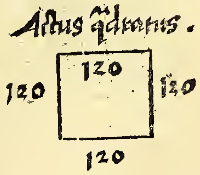

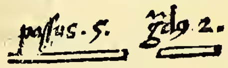

Cubitus pedē unū & dimidium vel habet pedes duos. Cubitus vero magnus habet.9.pedes. Talibus cubitis intelligunt nõnulli menſuratam archam Noe. Pes vero.4.habet palmos. Semipes duos cõtinet palmos Eſt autē pes triplex ſc; porrectus cõtractus & q̃dratus Porrectus eſt pedalis menſura in longum ꝓtenſa. Contractus eſt pedalis menſura in longum & latū cõſiderata. Quadratus vero eſt menſura pedalis in longum latū & profundum extenſa. Spithames autē habet palmos tres. Dichas vero habet palmos duos. DIS. Palmus quantū habet? MAG. Digitos quattuor. palmus autē maior quē proprie geometricū vocant/cõtinet longitudinē quę eſt a radice indicis uſq; ad medium unguis eiuſdem digiti. Vncia autē digitos tres habet. DIS. Digitus autē quantum continet? MAG. Quattuor hordei grana per latū diſpoſita. Poſuerunt autē antiquiores nõ modo hęc quæ dixi integra verum & harū minutias. ut poſt digitū ſtaterem: quadrantem dragmā/ſcrupulum/obulum/ſemiobulum/ſiliquam punctum minutū & momentū. Et has minutias varijs conſignabant characteribus. His breuitatis cauſa (quoniam parum aut nihil ad rem faciunt) obmiſſis menſuras dictas ad praxim applicabimus.

De tribꝰ modis mēſurādi in gn̄e. Ca.iij. MA.

o Mnis geometricę cõſiderationis quātitas eſt linea ſuperficies aut corpꝰ: ob id quarūcūq; rerū metiēdarū quātitatis menſurā in ratione lineę: ſupficiei aut corporis indagabimus. mēſurā autē quę ſcd̄m lineā fit: eā ipſa; voco q̄ in longū latū & ꝓfundū metit̄: de qua ea geometrię pars eſt: quā altimetrā vocant: q̄ in ſurſum & deorſum & illa alt quā planimetrā dicunt: quę in ante & retro/dextrorſum & ſiniſtrorſum menſurat. quę autē ſcd̄m ſupficiē fit mēſura illa eſt: qua nõ ſupficierū longitudo & latitudo (qm̄ hęc p p̄cedētem dephendit̄) ſed quāta totius ſupficiei ſit area lineis ſuis clauſa inquirit̄. Menſurā v̄o quā ſcd̄m corpus fieri diximꝰ hāc intelligas: q̄ cuiuſq; corpis ſoliditas ſiue craſſitudo dep̄hendit̄. De his p ordinē dicturꝰ: de menſura lineali exordiar.

(margin: alt pla tra.)

De menſuratione linearum. Ca.iiij. DIS.

l Inearū menſuratio quo fit ingenio? MA. Etſi linearū quātitates p dictas in ſcd̄o capitulo menſuras dep̄hendere poſſis: eas tn̄ nõ ad q̄ſcūq; res applicare facile eſt: ob id inſtrumentū aliud multo certius ex ea Euclidis ꝓpoſitione fabricabimus. Omniū duorꝫ triangulorꝫ quo/

GEOMETRIAE PRACTICAE

rum anguli uni⁹ angulis alterius ſunt ęq̃les: latera æq̊s angulos reſpiciẽtia ſũt ꝓportionabilia. Fiat igit̃ q̃dratũ rectangulũ ſcꝫ. a b c d. ſup angulos a b duas pone pinnulas ꝑforatas: ut p ipſas terminũ rei menſurandæ poſſis cõſpicere. Fac & regulã in quãtitate diametri ꝑdicti quadrati aut longiorem quę vocet̃ d e. ipſamq; in puncto d clauo ſubtili q̃drato infigas: ſup hanc etiã pinnulas duas ꝑforatas pone: q̃ ſint f e ſtabunt autẽ dictę pinnulę in eadẽ linea: ſimiliter & pinnulę q̃drati. & paratuꝫ eſt inſtrumentũ in forma iſta: cui ſi limbũ q̃drãtis in. 90. gradus diuiſuꝫ inſcripſeris: generale erit inſtrumẽtum fere ad omnia ea q̃ vł p quadrantẽ vł aſtrolabiũ inueſtigari poſſunt utiliſſimũ & cõmodiſſimũ, ratiõe triangulorum q̊s regula facit cũ lateribus quadrati: latera q̃drati in gradus vel alias ꝑtes ad placituꝫ utẽtis diuidi poſſunt. Si p hoc inſtrumentũ lineę cuiuſcunq; quantitatẽ ingrere volueris: angulũ a ad lineę principiũ ponas: p cuius foramen & b lineę terminũ conſpicias. & in hoc ſitu inſtrumentũ tuum figas. de hinc p pinnulas regulę ſcꝫ f e eundẽ lineę terminũ ꝑſpicias, ipſaꝫ regulã ſurſum aut deorſum voluendo, donec terminũ lineę priorẽ videre poſſis: & punctũ interſectiõis lineę regulę & lateris c b animaduertas q̃ vocet̃ g. tunc eñ habebis triangulos duos ſcꝫ d a b (& intelligo hic b in termino lineę cõſpiciendę) & d c g. quorum anguli unius angulis alterius ſunt ęquales. ut oculis licet videre. Erunt igitur latera æquos anguloꝫ reſpicientia: videlicet c g & a b proportionabilia. Sicut eñ ſe habet c g ad totum a b ſiue c d ita ſe habet a b (ut b ſtat in termino rei viſę) ad a d. Quotiens igit̃ tota c b vel c d continet c g totiens a b cõtinet a d. ex primo theoremate de ſuꝑficiebus: & ultimo de

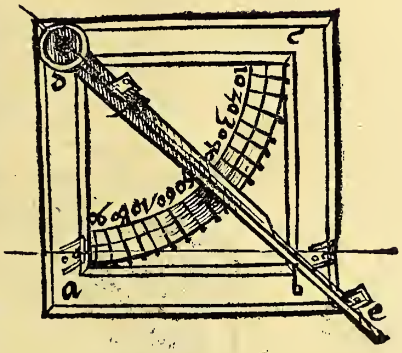

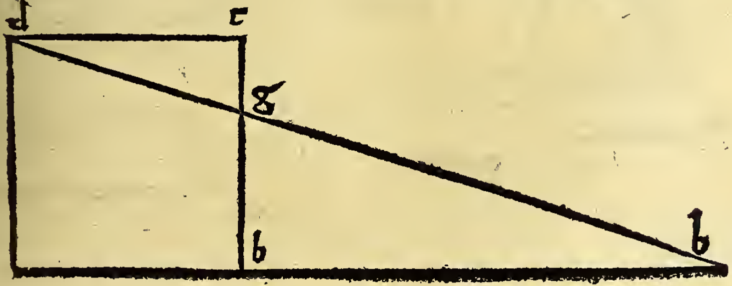

BACVLVS IACOB

triangulis. Per hoc igit̃ inſtrumentũ altitudinem turris: p
funditatem putei aut vallis: longitudinẽ aut latitudinem cã
pi: & inſuper omnem lineam recta; potes metiri. Inſuper al
titudinem & latitudinem turris/valuæ aut feneſtræ alterius
ue rei alio inueſtigare ſi placet valebis ingenio. DIS. qua
li? MAG. Baculo quem Iacob dicunt. DIS. Qua/
lis is eſt baculus? MAG. Accipiat̃ baculus cuiuſuis lon/ Baculus
gitudinis: quem in partes ęquales diuidas: circa ſectiones ri Iacob.
mas aut foramina fabrices. dehinc baculum paruũ menſu
ræ unius partis diuiſionis prædictę facias: & paratus eſt ba
culus. Per quem ſi altitudinem rei conſiderare placuerit: po
ne baculum paruũ in foramen unius diuiſionis ut placue/
rit. & baculum verte: ut ſcilicet extremitates baculi parui im
poſiti ſurſum & deorſum tendant. quo facto: accedas aut re
cedas/donec per has extremitates rei conſpiciendæ ſuperi/
orem & inferiorem terminos videas. & ſigna locum ſtatio/
nis tuæ. Dehinc baculum paruũ de foramine priore extra/
has & in proximum retro (ſi accedere volueris) aut ante (ſi
retrocedere intendas) pone: & iterum accedendo & retroce/
dendo per extremitates baculi parui/terminos rei viſę con
ſpicias. locumq; ſtationis illius ſignes. quantũ em̃ eſt inter
iſtam & priorẽ ſtationẽ/tanta eſt altitudo rei viſæ. Sic ſimili
modo latitudinẽ inueſtigabis/ſi baculũ ita vertas ut extre/
mitates baculi parui dextrorſum & ſiniſtrorſu; ptendantur.
Sunt & plura alia ingenia & inſtrumẽta p q̃ ea q̃ dicta ſunt
inueſtigant̃. de quibus breuitatis tantum cauſa ſuperſeden
dum eſt. ſtilum ad alia vertamus.

De menſuratione circũferẽtię circuli: inſup & eiuſdem diametri. Capitulũ quintũ.

DIS
POſſum ne p inſtrumẽta dicta circuli periferiã metiri?
MAG. Nõ: ſed tm̃ lineã rectã. DIS. Quo igit̃ in
genio ipſa venit metienda? MAG. tali. Diameter
circuli cuius periferię quantitatẽ ſi ſcire placuerit: triple
tur & triplato addat̃ ſeptima ps diametri: & circũferẽ
tię ęmerget longitudo. cõtinet em̃ circũferentia diame
trũ ter & ſeptimã eius partẽ. hinc eſt q ſi circũferẽtię vi
ceſimã ſecundã partẽ abſtuleris: remanẽtis tertia ps di
ametrũ indicabit. exm̃ ſit diameter pedũ. 14. triplet̃: &
erũt. 42. his addat̃ ps ſeptima diametri: ſc; . 2. & erunt
44. circũferentię quãtitas. a qua ſi rurſus viceſimã ſe/
cundã ptem ſc; . 2. abſtuleris: relinquũtur. 42. quarum
ps tertia ſc; . 14. diameter erit. & hæc de primo: ſc; line
arum menſuratione ſufficiant.

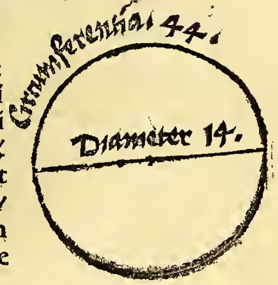

De menſuratione ſupficierꝫ.& primo circularis & ſemicircularis. Ca.vi. DIS.

m Enſurā linearꝫ ītellexi ſane:ad ſupficies nūc ſtilum verte queſo. MA.Faciā ac lubens:& de circulo omniū ſupficierū prima & regulariſſima exordiū ſumamus.Cuius ſi areā embadū ſiue podiſmū/q̄ oīa in ꝓpoſito idē ſignificāt ſcꝫ cōtinentiam ſcire volueris:multiplica medietatē circumferentiæ in medietatē diametri & ꝓductū dabit areā.ut gratia exempli.ſit circulus cuiꝰ circūferētia.44.& diameter.14.erit area.154.aut ducatᷣ diameter in ſe ꝓductū multiplicetᷣ ꝑ.11.ꝓducti decimaquarta pars erit area: patet igitur ſi diameter uniꝰ circuli ad diametrꝫ alteriꝰ dupla fuerit:erit area q̄drupla ut hic * DI. Sed ſemicirculi area q̄liter dep̄hēditᷣ? MA.talitᷣ.Multiplicetᷣ baſis ꝑ ſemidiametrꝫ:ꝓductū rurſus ꝑ.11.ducatᷣ:ꝓducti decimaq̄rta pars areā dabit.ut ſit ſemicirculus cuiꝰ baſis.28 ſemidiameter.14.erit area.308. q̊d facile ꝓbabitᷣ ſi area totiꝰ circl'i ꝑ modū dictū q̄ratᷣ.de hoc ſatis ad reliq̄ ꝓpero

*

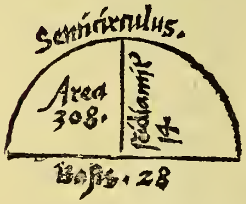

De inuentione areę triangulorum: primo de iſopleuro. Ca.vij. DIS.

d E triangulo igitᷣ nūc dicas: quē in ſupioribus inter ſupficies ſcd̄m locum obtinere volebas. MA.Ita factitare inſtituti:& tn̄ oīa ſimul dicere nō licet. In primis de iſopleuro: ſcd̄o de iſochele:& demū ordine tertio de ſcaleno dicere ꝓpono. DIS. Iſopleuri igitur q̊ pacto īueniēda eſt area? MA.Illo qm̄ ęq̄ habet latera mľtiplicetᷣ latꝰ unū ꝑ aliud & ꝓducto tertiū latus addatᷣ:& eiꝰ q̊d ꝓuenit medietas areā oſtēdit.ut ſit iſopleurꝰ cuiꝰ q̊dlibet latꝰ.28.habeat:erit area.406.ꝑ quā ſi latera cognoſcere placuerit ipſā ꝑ.8.mľtiplica:ꝓducto unitatē adde/totiꝰ latꝰ accipe a q̊.1.deme:remanētis medietas q̄ſitū oſtēdit.

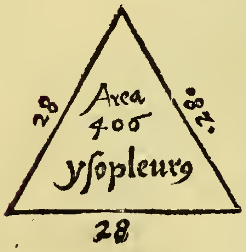

De iſochele & eius area. Ca.viij. MA.

ſ I vero iſochelis areā inquirere volueris: Primo cathecū eius tali ingenio q̄ras.multiplica baſis medietatē in ſe:& ſerua rurſus multiplica unū latus in ſe ſiue in aliud(qm̄ ęq̄lia ſunt)& a ꝓducto id q̊d priꝰ ſeruandū tradidi ſubtrahas remanētis latus q̄dratū cathecū dat:q ſi ꝑ baſis medietatē multiplicatus fuerit/areā iſochel' oſtendit.ut ſit iſocheles cuius baſis ſit.14. q̊dlibet

Iſochele
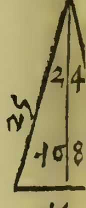

latus .25. erit cathecus .24. & area .168.

De ſcaleno & eius ſpeciebus. Ca.ix. DIS.

Caleni area qua via dephendit᷑. MA. Scalenꝰ tres
ſ habet ſpecies: ut ex dictis liq̄t. Sed harũ areȩ nõ una via ſunt inueſtigãdȩ. aliter em̃ ampligonij & oxigonij q̄ꝫ orthogonij area q̄ritur. DI. Qualit᷑ ingrẽda eſt area ampligonij? MA. taliter. multiplicet᷑ baſis medietas ꝑ cathecũ & ꝓductũ dabit areã. Ad inueniẽdũ aũt cathecũ oporter prius p̃ciſurã vel eiecturã minorẽ eo q̊ ſeq̄tur mõ inuenire Multtplicetur minus latꝰ in ſe: & ſil'r baſis in ſe ducatur: & ſũmȩ ꝓductȩ addãtur ſimul. Rurſus multiplicetur latꝰ mediũ inter maius & minus in ſe/ & ꝓductũ a ſumma dicta abſtrahatur: remanẽtis medietas accipiatur: a q̃ pars una ſcd̃m baſis denoĩationẽ ablata eiecturã ſiue p̃ciſurã oñdet. hoc eſt inuẽta medietas ꝑ baſim diuidat᷑ & nũerꝰ q̊tiẽs eiecturã oñdet Qua habita cathecũ ſic q̃ras. multiplicet᷑ minus ꝑ ſe ut prius: & a ꝓducto id q̊d ex ductu p̃ciſurȩ in ſe euenit: auferatur remanẽtis latus q̃dratũ cathecus eſt. Examplũ de ampligonio. ſit ampligonius cuius minus latus ſit. 15. mediũ latus ſit. 20. baſis ſit. 25. erit p̃ciſura. 9. & cathecus. 12. & area. 150 In oxigonio multiplicet᷑ minus latꝰ in ſe & baſis in ſe & a ſũma amboꝝ ſubtrahatur ꝓductũ ex multiplicatiõe maioris lateris in ſe: reliqua ut in ampligonio. Exemplũ ſumas de oxigonio tale. ſit oxigonius cuius latus minus ſit. 13. mediũ latus. 15. baſis ỽo. 14. erit p̃ciſura. 5. cathecꝰ. 12. area ỽo. 84.

Ampligonis

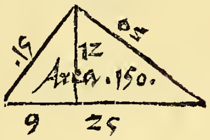

oxigonius

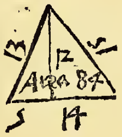

De orthogonio & eius area. Ca.x. MAG.

Rthogonij ỽo areã ſi inueſtigare libuerit: videatur ca
o thecus: qui ſi fuerit par: medietas eius in ſe ducatur & ꝓducto ſi unũ addas: habebis hipotenuſam. ſi ỽo unũ a ꝓducto auferas baſim cõſtitues: medietas vero baſis ꝑ cathecũ ducta: areã pãdit. Exemplũ ſit orthogonius cuiꝰ cathecus ſit. 8. erit hipotenuſa. 17. baſis. 15. area ỽo. 64. Si autẽ cathecus impar fuerit totus in ſe ducat᷑: a ꝓducto ſi unũ auferas reſidui medietas fit baſis. Si unũ ꝓducto addas ex reſidui medietate hipotenuſa ꝓdiet: idẽ fit ſi baſi unitatẽ addes rurſuſq̄ꝫ baſis medietas ꝑ cathecũ ducta areã oſtendet Exemplum huius eſt tale: ſit orthogonius cuius cathetus ſit 3. hipotenuſa erit. 5. baſis. 4. & area. 6. DIS. Si ſane intelligo baſis hipotenuſa: & area ꝑ cathecum inueniũtur. Pono q̄ꝫ cathecus ignotus ſit per q̊d mediũ reperitur? MA. Per tale multiplicetur hipotenuſa in ſe; & a producto id quod ex ductu baſis in ſe proueniet ſubtrahe; & remanentis latus

Orthogonis

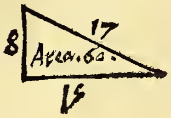

quadratum cathecus erit.

De podiſmo diametri circuli orthogonio inſcripti. Capitulum.xi. MAG.

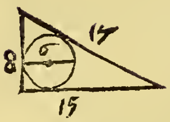

c Ontingit nõnunq̃ orthogonio circulũ oĩa eius latera tangentẽ inſcribi: cuius ſi diametrũ/p̃ter ea q̃ in ſuperioribus de circulo dicta ſunt: podiſmare volueris: cathecum baſi adiungas: a producto hipotenuſam ſubtrahas: & quod remanet diametrꝝ circuli manifeſtat. DIS. Exemplũ huius ſubijcias. MAG. Sit orthogonius cuius cathecus ſit.8.baſis.15.hipotenuſa.17.diameter erit.6.

De quadrangulis ſuperficiebus: & primo de tetragono ęquilatero. Ca.xij. DIS.

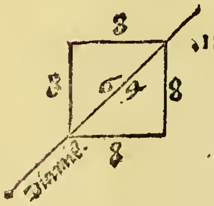

t Rigonorꝝ podiſmalẽ ſpeculationẽ (ni fallar) ſane intellexi: nunc de tetragonis metiendis ſi qd habes in mediũ feras. MA. Tetragonorꝝ primus eſt eqlaterus: cuius ſi areã habere volueris latitudinẽ p longitudinẽ ducas: & productũ areã dat. DIS. Exemplũ da. MA. Sit tetragonus cuius q̊dlibet latus pedes.8.habeat area.64 cõtinebit. Diametrũ autẽ eius ſi habere volueris: multiplica unum latus in ſe: & ꝑductum dupla/duplati radix quadrata erit diameter. Erit itaq̧ diameter dicti quadrati pedũ.11.minutorꝝ.20.fere. In omni nãq̧ ꝑatione cũ radix ſurda ſit: ita ꝙ in integris p̃ciſe haberi nõ poſſit: reſiduũ in minutijs phiſicalibus quęrendum eſt. Inſenſibilis autem differentię exceſſus tandem negligi poſſunt.

De quadrato circulo ęquali. Ca.xiij. MAG

ſ Icut autẽ circuli q̃draturã in ſupioribus dæmonſtratione intellectuali ex phõrꝝ dictis oſtẽdi: ſic & ipſã in praxi p̃ſenti manifeſtare eſſet poſſibile. DI. Quõ? MAG. Si areę circuli dati radicẽ accipias: latus quadrati circuli ęquale reperies quod facile probabit̃. nã area quadrati illius areę circuli ęquale erit. ut ſit circulus cuius diameter.7. erit radix areę.6.pedum minuta.12.ſecũda.17.tertia.25.&c.

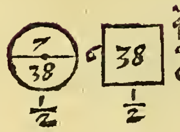

Sic cõſimiliter circulũ quadrato ęqualẽ poteris fabricare. Multiplicetur latus quadrati p ſe ꝑductũ rurſus multiplicet̃ p.14.ꝑductũ illius dimidiatũ per.11.denomiationis: radix erit diameter circuli ęqualis quadrato p̃dicto. Sic modo cõſimili exceſſum quadrati ſupra circulum ſibi inſcriptũ ſi ſcire placuerit/areã circuli ab area quadrati inſcribentis ſubtrahe: & quod relinquit̃ exceſſus erit. Sic & exceſſum circuli quadratũ inſcribẽtis repe

ries ſi ab area circuli quattuor quattuordecimę ſubtrahant residuum erit area/quadrati circulo inſcripti.

De tetragono altera parte longiore Capitulum decimumquartum. MAG.

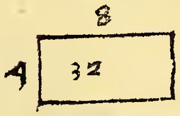

Etragoni altera parte longioris & rectanguli quod etiam parallelogramū ractāgulum dicitur embadū habere ſi placuerit/latitudinem in longitudinem ducas & ꝑductū embadum oſtēdet. DIS. Exemplū huius apponas. MAG. Sit tetragonus cuius latitudo ſit.4. Lōgitudo vero.8. embadū erit.32. DIS. Diameter illius quali ratione dep̄henditur. MAG. tali. Multiplica longitudinē per ſe & ſimiliter longitudinē in ſe ducas: ſūmas ambas addas. & totius ꝑducti latus quadratū aream dabit. ut ſit tetragonus cuius latitudo.60. longitudo.80. erit diameter.100.

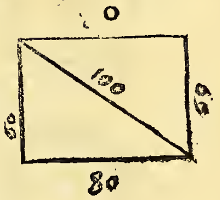

De Rombo Capitulum.xv. DIS.

Ombi vero area quali modo deprehenditur? MA. tali. quo ſequitur medietatem diametri unius per totam aliam diametrum multiplica: & quod prouenit area eſt. ut ſit Rombus cuius q̊dlibet latus habeat pedes.10. diameter longior.16. diameter breuior.12. eritq; area.96.

Rombus

De Romboide Capitulum.xvi. MAG.

Odiſmū vero Romboidis ſi placet inueſtigare diuide romboidem in duos triangulos per lineam diagonalem: horum areas quære per ſupradicta de triangulis: quæ iunctę oſtendunt aream romboidis: ut in exemplo hic adſcripto.

De trapezijs. Capitulum.xvij. MAG.

Eliquorum quadrangulorum quos in ſuperioribus trapezia id eſt menſulas nominauimus aream ita reperies: verticem baſi iungas producti medietatem ſumas: hanc per cathecum multiplica: & productum dabit aream. DIS. Exemplum addas. MAG. Sit trapeſium cuius vertex.15. baſis.45. cathecus.30 erit area.900. Et hæc de quadrangulis dicta ſint. reſtat ut de pētagonijs cęteriſq; poligonijs diſſeramus.

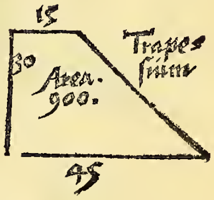

De pentagoni area. Capi.xviij. DIS.

Entagonus qua ratione metitur. MAG. Pentagoni ęquilateri aream ſi habere cupis/ multiplica unum latus in ſe & productum triplica a triplato unū lat⁹ detrahe. remanētis medietas pādit areā quęſitā. DIS. Hoc ꝑ exemplū ꝓba.

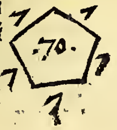

MA.Sit pẽtagonus cuius q̃dlibet ſit latus.7.erit area.70.

De Hexagono.Capitulum.xix. DIS.

Exagoni autẽ areã tali inueſtigabis via.Nam ſi hex
h agonus ęquilaterus ſit/ unum latus in ſe multiplica
ꝓductũ quadruplica: a quadruplato unũ latus hexa
goni bis ſubtrahe:remanentis medietas oſtendit quæſitum
DIS.Huius exemplum adde. MAG. Sit hexagonus
cuius omne latus ſit octo:erit area.120.

De Heptagono.Capitulum.xx. MAG

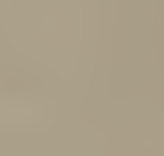

Eptagoni vero ſummam areæ ſi inquiris:latus unũ
h in ſe multiplica: productum quintupla : a producto
unum latus ter ſubtrahe : remanentis medietas da/
bit aream. DIS.Exemplum adijcias. MAG. Sit hepta
gonus cuius quodlibet latus ſit.6.erit area.81.

De Octogono.Capitulum.xxi. MAG

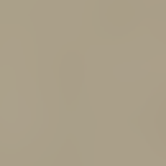

Ctogoni autem areã facile dep̃hendes: ſi latus unuȝ
o in ſe duxeris:productumq; per.6.multiplicaueris:&
ab illo ꝓducto unũ latus quater abſtuleris. nã in re/
manẽtis medietate areã videbis.Cuius exemplũ ſumas ta/
le:ſit octogonus cuius q̃dlibet latus ſit octo erit area.176.

De Ennagono.Capitulum.xxij. MAG

Onſimiliter quoq; & nonagoni aream reperies:ſi la
c tus unum in ſe produxeris productumq; per.7.mul
tiplicaueris:a ꝓducto huius latus unũ quinq̃s ſub/
traxeris : tunc enim remanentis medietas areã pandit quæ
ſitam. DIS.Huius exemplum ſubijcias. MAG.Sit no
nagonus cuius quodlibet latus ſit.6.erit area.111.

De Decagono.Capitulum.xxiij. MAG

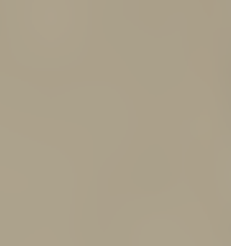

Ic & decagoni pariformi via areaȝ reperies: ſi latus
s unũ p ſe multiplicabis:ꝓductũ p.8. duxeris:a ꝓdu/
cto illo latus unũ ſexies ſubtraxeris/remanẽtis medi
etas q̃ſitũ pandit. DIS.& huius exẽ ponas. MAG.ſit
decagõus cuius latera ſingula.10.ſint inſignita erit area.370.

De reliquis poligonijs.Cap.xxiiij. MAG.

Dem de cęteris poligonijs ſi fęceris/ abſq; errore ſin
i gulorum areas inueſtigabis:hac ſeruata lege/ut nu/
meroꝝ ordinem naturalem cuſtodias in multiplican
da unius lateris ſumma & in hac quę excreſcit augmẽtanda
laterali q̃q; ſubducenda:cum em̃ hec fœceris/ſemp remanẽ
tis medietas areã dabit. DIS.Quis eſt is ordo naturalis?
MA.ut ſi in pẽtagono ſum̃a uniꝰ lateris in ſe ducti p ternariũ

aucta eſt ſic in hexagono ꝑ quatemariũ: in heptagono per quinariũ &c. Sic ſequens ꝑ ſenariũ reliqua per ſeptenarium augenda eſt. pariformiter & ſequentiũ poligonioꝝ ꝑ ſequẽtes augẽdę ſunt numeros. Sic & in lateris ſubtractione ſi in pentagono latus ſemel ſubducitur in hexagono bis ita in ſequentibus in numero aſcendendum eſt ordine naturali.

DIS. Capio ſane.

De podiſmo ſpherice ſuꝑficiei. Ca. xxv. MAG.

d E ſuꝑficierũ planarũ ac rectaꝝ podiſmis ſatis dictũ ſit: ad curuas tranſeam⁹. Et primũ de area ſpherice ſuperficiei/quã quidã circuli mauriturã nominãt exordiamur. DIS: Qua via deꝑhendi põt? MA: Tali accipias circulum æqualis diametri cũ ſphera cuius ſuꝑficiẽ podiſmare volum⁹. hui⁹ circuli diametrũ in eiuſdẽ periferiã ducas: & q̊d ꝓducit̃ erit area ſuꝑficiei ſpherę q̃ſitæ ſiue circuli mauritura q̃ ſemper quadruplex eſt ad areã circuli. ut ſit circulus cui⁹ diameter ſit. 14. erit ei⁹ periferia 44. eritq; area ſuꝑficiei ſpheræ ęqualis diametri. 616.

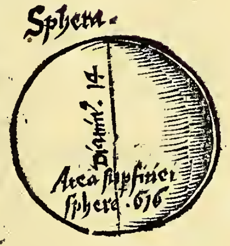

De podiſmo ſuperficiei montuoſę. Capitulum. xxvi. MAG.

ſ I autẽ montuoſę ſuꝑficiei areã habere placuerit verticis circuitũ cõſidera: & ſimiliter pedis & aſcẽſus quo facto iungant̃ circuitus pedis & verticis ꝓducti medietatẽ accipę: quã ꝑ aſcenſum multiplica & ꝓductũ oſtẽdit quęſitũ. DIS. Exemplũ ſubiungas. MA. Sit mõs cui⁹ verticis circuitus ſit. 300. pedũ. circuitus pedis ſit. 1000. pedũ. aſcẽſus vero ſit. 800. pedũ. erit area tota 520000. pedũ. DI. Quid autẽ ſi mõs in circuitu verticis medietatis & pedis multũ diſcrepauerit: ita ut q̃ſi pyramidaliter aſcẽdat? MAG. Hoc pacto areã ei⁹ accipias Collige nũeꝝ circuit⁹ pedis medij & verticis in ſummã unã: cuius tertiã partẽ ꝑ aſcenſum multiplica: & patebit q̃ſita area. ut ſi circuitus pedis ſit pedũ. 2500. circuitus medius. 1600. circuitus verticis. 100. aſcẽſus vero. 2000. erit area. 2800000. pedum. Si autẽ mõs in aſcẽſu ſiꝉiter & in circuitibus inęq̃lis fuerit alia via eius indagãda eſt area.

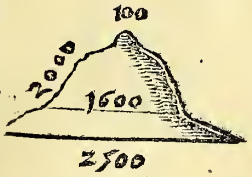

DIS. Qua? MA. Illa iũge circuitũ pedis circuitui verticis ꝓducti: accipias medietatẽ: ſic aſcẽſus colligas: collecti medietatẽ ſumas: hãc ꝑ priorẽ medietatẽ multiplica & ꝓductum areã dabit. DI. Exm̃ hui⁹ addas. MA. Sit mõs cui⁹ verticis circuit⁹ ſit. 200. circuit⁹ pedis. 1400. aſcẽſus lõgior. 850. aſcenſus breuior. 750. erit area. 640000.

De diuiſione ſupficierũ quarũcunq; in actus vel iugera Capitulum.xxvij. MAG.

ſ Vperficies itaq; notas/ſi p actus aut iugera alias ue menſuras partiri volueris longitudinẽ & latitudinẽ menſurę tuę in ſe multiplica:& habebis menſurę cui⁹ latera multiplicaſti:pedes ſiue areã:p hãc pedes ſupficiei diuidendę diuide & numerus q̃tiens dabit quęſitũ.erunt itaq; iugera primi montis.18.& reſtãt pedes mille & ſexcẽti. ſecũdi montis iugera erũt.24.reſtantibus pedibus.88000.Iugera montis tertij erunt.22.reſtãtibus.6400.pedibus.Hęc de menſura ſuperficierum:ad corpora transeamns.

De craſſitudine ſiue ſoliditate ſpherae. Capitulum.xxviij. MAG.

m Enſura quã ſcd̃m corpus fieri diximus:corpo℞ ſoliditates & craſſitudines inquirit:ut q̊t ſc; pedes quadratos corporis magnitudo cõtineat.Huius ut aliqualẽ cognitionẽ accipias/de quibuſdã corpibus praxim ſubijciã & primo de ſphera. Sphęrę igit̃ ſoliditatẽ ſi inquirere volueris/ diametr℞ eius cubes(id eſt ſemel in ſe ducas quadrate: & pductũ rurſus p diametr℞ multiplica)hoc vero cubũ ſphere craſſitudinẽ excedit:quẽ exceſſum ſi abieceris: ſpherę ſoliditas relinquet̃. Exceſſus autẽ tali patebit via. diuide cubũ per.21.pductũ in.10.ducas:& habebis exceſſum quęſitum vel diametrũ cubes: pductum per.11.ducas/ totiuſq; ſũmę 21. pars dat ſpherę ſoliditatẽ. ſic etiã exceſſus per.11. ductus dabit idem. DIS.Exemplum addas. MAG.Sit ſphera cuius diameter ſit.7.erit cubus.343.exceſſus.163.& $\frac{1}{3}$ craſſitudo vero ſpherę.179.& $\frac{2}{3}$

Cubare quid ſit

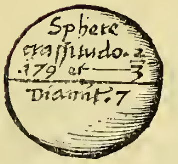

Craſſitudo cubi huius.343.

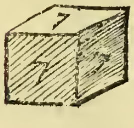

De ſoliditate cubi. Capitulum.xxix. DIS.

c Vbici autem corporis quo ingenio ſoliditatẽ inquiris? MAG.Tali cubetur latus unum:& habetur propoſitum. DIS.Exemplũ adiungas. MAG. Sit cubus cuius omne latus ſit.7.erit craſſitudo.343.

De columnar℞ ſpiſſitudine.Ca.xxx. DIS.

c Orporis columnaris qua via groſſicies inquirẽda eſt MAG.tali.Inquiras areã latitudinis hãc in longitudinẽ ducas & habebis queſitũ.ut ſit corpus q̃drangulum latitudinis.4.&longitudinis.12.erit eius craſſitudo. 192. Et hoc pacto quãtitas putei vel etiã vaſis pleni reperit̃. 12.
Ex quo etã facile cõcluditur;ſi dolij aut; columnæ diame/

ter fuerit duplex ad diametrũ alterius/ eiuſdẽ longitudinis area corporis diametri maioris erit quadruplex ad areã cor/ poris diametri minoris. Si vero corpus minus in duplo ſit lon gius/erit maius ad minus duplũ. Si autẽ minus in quadru/ plo longius fuerit erũt illa duo corpa areę ęqualis. DIS. Si autẽ ſupficies latitudinis in una corpis extremitate maior fuerit q̃ in alia: quã recipiã ſuperficiẽ? MAG. nullã: Sed oportet ex ambabus inueſtigare tertiã hoc pacto. Subtra/ he minorẽ a maiore & habebis earũdẽ differentiã cuius me dietatẽ a ſuperficie maiore ſubtrahe: reſiduum adde ſupficiei minori: & ꝑducti totius medietas dabit latitudinis ſupficiẽ quam in longitudinẽ ducas & apparebit corporis ſoliditas.

DIS. Exemplum adducas. MAG. Sit ſupficies latitu/ dinis maior. 36. & minor. 16. erit differentia. 20. harũ medie/ tas ſcz. 10. ſubtracta a. 36. relinquunt. 26. hęc ſupficiei minori ſcz. 16. addita. 42. reddunt. Harum medietas ſcz. 21. quęſitum corpis ſcz ſupficiẽ latitudinis: qaſi ducas. 21. in. 72. tũc. 1512. emergunt. Per hoc ingeniũ cuiuſuis columnę/ ſiue rotundę aut angularis groſſiciem inquiras ſimiliter & vaſoꝝ continẽ tiam reperies. ſi ex ſuperficie unius extremitates & p̃ciſe ex media ſuperficiẽ cõmunẽ quęſiueris: ſi ſaltem vas in medio maius q̃ in extremitatibus fuerit. Et habita area dolij ſi eidẽ quadratum in capacitate ęquale fabricare libuerit / latera quadrati ſcd̃m quantitatem radicis areę dolij in longum & latum accipiantur.

De menſuratione corporum pyramidalium. Capitulum. xxxi.

DIS.

c Raſſitudo pyramidalis corporis quo ingenio inqui/ ris? MAG. Si craſſitudinẽ pyramidis cuiuſcũq; a ſupficie multiangula ęqualiũ laterũ inquiris. Sumat area ſupficiei a qua ſurgit pyramis: hęc inuenta dupletur: ꝑ ducto addatur latus unum eiuſdẽ ſuperficiei: ſumma multi plicetur per numerũ unitate tm̃ unum latus ſupficiei tranſcẽ dentem: ꝑductum diuidatur per ſenarium: & numerus quo tiens pyramidis dabit craſſitudinẽ. DIS. Exemplũ adijci as. MAG. Sit pyramis conſurgens a ſuperficie iſopleuri cuius quodlibet latus eſt. 28. erit area eius. 406. erit craſſitu do pyramidis. 2660. ita pariformiter operandum erit in py/ ramidibus quadrilateris: pentagonijs & alijs.

Finis Geometrię practicę. Sequitur Aſtronomia.

Ptolemeus
Aſtronomia

Liber Septimus de principijs Aſtronomiæ

De ænumeratione & ordine dicendorꝝ. Tractatus primus. Capitulũ primũ

DIS. On perfunctorie(quæ accepi) Arithmeticę/Muſicę & Geometrię principia his diebus reuolui:plurimũqꝫ harꝝ theo/rematibus delectatus ſum. Cõſiderans autẽ Aſtronomiã deeſſe; quã in quadruuij partitione quarto loco cõmemora/bas/neceſſariũ duxi te pcibus pulſatũ iri: ne alijs q̃ mox inſtabunt p̄ occupatus negocijs incõpletum quadruuiuꝫ derelinq̃res. Vbi enim vis numerorũ:ubi muſicę mundanę(ut aiebas)cõcentus:ubi deniqꝫ Geometricę demonſtrationes/quę non modo terrenorꝝ/ verꝝetiam cœleſtiũ corporꝝ magnitudines dimetiũtur:ſi Aſtronomiã p̄termit/tas? Plurimũ itaqꝫ te obſecro: ut in ænarrandis huius tam neceſſariæ diſciplinæ principijs hodiernũ ſaltẽ diẽ abſumas. MAG. Nec om/nia iſtoc die in mediũ ferrem:ſi vel ſol ſtaret ut quondã bellante inclyto Iudeorum duce Ioſue:aut decem gradibus retrocederet:ut Ezech/ia de lœtali ægritudine cõualeſcente. Quis enim totius mũdialis machinę unitatem/perfectiõem/figuram & partium eiuſdem tam cœ/leſtium q̃ elementalium naturas paucis perſtringeret? Quis orbium motus aut ſyderum ortus & occaſus:temporꝝ diſcretiões;dierum & noctium inęqualitates facile ſimul cõmemoraret? DIS. Quod ergo nõ una/ decem aut tot quot ſuffecerint lucubratiõibus tradas. In defeſſum enim ego me auditorẽ exhibeo;rem ocyus aggredere. Et in primis de ratione nominis te abſoluas.

De definitiõe nominis origine ac Aſtronomię primo inuentore. Capitulum ſecundum.

MAG. Stronomia eſt certa lex & regula ſuperiorꝝ corporũ magnitudines & motus conſiderans. Corpora autẽ ſuperiora cœlos & aſtra intelligamus. DIS. Cur igiẽ potius aſtronõia ab aſtris & non a cœlis nomen accepit? MAG. hoc ideo factitatum arbitrare:quoniã aſtra ſunt nobis cœlis notiora (quia viſibilia) noſqꝫ in noticiam cœlorũ facile ducẽtia. a notioribus autẽ denominatiõem fieri cõmuniſſimũ eſt. Aut etiam quia doctiſſimi omnes ſpheras mundi/aſtra nonnunq̃ ſolent appellare. uti videre eſt libro.2.de docta ignorantia Cardinalis Cuſę. DIS. De nominis origine/hac tua ratione perſuaſus/tecum ſentio. Sed quiſnam mortaliũ primus hanc cognouerit:ędicito. MAG. Nonnulli gręcorꝝ Athlantẽ quendã primũ Aſtronomię fuiſſe inuentorẽ volunt; & ea de cauſa Poetæ iſtam opi/nionem inſinuare volentes:Athlantẽ gigantem eſſe maximũ/ qui capite in uno polorum & pedibus in reliquo manu dextra in oriente ac ſiniſtra in occidente cœlum ſuſtineat. De hoc diuus Auguſtinus de

Aſtronomia.

Athlas repertor primꝰ aſtronomiæ

ciuitate dei li.18.ſic ait. Athlas frater Ptholemæi magnus fuiſſe aſtrologus dicit. unde occaſionē fabula inuenit ut cœlū portare cōfingeret. q̄uis mons eius nomine nuncupetur: cuius altitudine potius cęli portatio in opinionē vulgi veniſſe videat. Alij prothoplaſtū Adam alij Abraam. cęteri autē alios huius ſciētię inuētores cōiecturant. eam tamē a Ptholemęo nō mediocriter illuſtratā & in eo libro cui Almageſti nomen eſt: conſcriptā manifeſtū eſt. Moderno autē tēpore a doctiſſimis mathematicę diſciplinę profeſſoribus Georio purbachio & Ioanne de monteregio ægregie exculta; cognouimus. De motibus vero corporꝝ ſuperiorum Alfonſus rex Caſtellę tabulas edidit: & in his nobis perpetuā ſui memoriā reliquit. Horum nos dogmata ſequi fas eſt. Eum autē quē præmiſimus ordinem ſeruare non erit inutile. Primū itaq; totius uniuerſi (quod ſpheram dicere poſſumus) continentiam/unitatem & figuram dæmonſtrabimus. Dehinc ipſu; per partes diuiſum in ſingulis explicabimus.

De definitione ſpheræ & mundi continentia: & unitate. Capitulum tertium.

DIS.

Sphera — Voniā mundialem machinam ſpheram dicis/doctrinæ ratio expoſtulat ut ſpheram definias. MAG. Sphera eſt tranſit⁹ circumferentię dimidij circuli/ quotiens fixa diametro quouſq; ad locum ſuum redeat unde circūducitur. Id eſt. Sphera eſt tale rotundum & ſolidum quod ab arcu ſemicirculi circumducto deſcribitur. Vel Sphera eſt corpus ſolidū unica ſuperficie cōtētum: in cuius medio punctus eſt: a q̄ oēs lineę ductę ad circūferētiā ęq̄les ſunt. Punctus autē ille centrū ſpheræ/& linea per ipſum tranſiens atq; extremitates circūferentię ſiue periferię applicans axis ſpherę & puncta huiuſce lineæ terminantia poli mundi dicuntur. quemadmodū in geometricis dictum eſt. Prima autem omnium ſpherarꝝ maxima/mundi machina tota dicitur Ipſa enim in ſe omnia continet: nec quidquam extra ipſam eſt quod formæ mūdi ſit ſuſceptibile: ſed omne tale tum ſimplex tum etiam cōpoſitum in ſe complectitur. ideo perfecta eſt & unica: extra quā nulla alia reperitur. Quod facile quidē probabitur ſi rerum tā ſimplicium q̄ elementatorꝝ naturas animaduertas. Omnia enim talia in locis ſuis naturalibus in ſphera contētis ſunt locata. ut leuia ſurſum. grauia vero deorſum. & ſi extra ea fuerint ad ipſa naturaliter mouentur. Quod de lapide ſurſu; proiecto & candela incenſa ac deorſu; verſa claret. nam lapis in aere non quieſcit/ſed ad terrā verſus centrum tendit. Sic & ignis candelę deorſu; ver/

Euclid... libro...

Sphe... prima... maxi...

ſe ſurſum tendit. Quapropter ſi aliquod horuꝫ extra ſupremã ſpheram fuerit hoc contra eius naturã & violenter erit: & ꝑ cõſequens ibi perpetuo non manebit. nullum em̃ violentum durabit in perpetuuꝫ. Vnde & Ariſtoteles aſſeruit. Si extra hunc modũ alius eſſet/ terra ipſius ad terrã huius moueret̃: quod non poſſet fieri/ niſi a centro verſus circumferentiã aſcenderet: quod tamen eſt contra terræ & cuiuſcunq̧ grauis naturam. Sunt tamẽ (ut ſcripſit idem) extra cœluꝫ entia inalterabilia/ inſeneſcibilia/ impaſſibilia/ optimã vitam ducentia: ꝑ ſe ſufficientiſſima: quã & toto æuo perficiunt: a quibus omnibus alijs datũ eſt eſſe & viuere; his quidẽ clarius/ his vero obſcurius. Sed hęc dicẽs nõ de cõuexa ſuꝑficie ſupremæ ſpherę/ ſed de cõcauo orbis lunæ intellexit. Vnde totum q̊d ambitu huius premitur/ ſpherã generabilium & corruptibilium dixit. totum v̊o ſuperius/ cõtinens & cõtentum ingenerabile & incorruptibile credidit. DIS. Vis ne aliud nomine orbis/ aliud ue nomine ſpherę ſignificare? MAG. Volo equidem. nam ſpheram unica ſuperficie dixeram contineri/ conuexa ſcꝫ. orbis v̊o duabꝰ: cõuexa & cõcaua concludit̃: queadmodũ annulus.

annulus

De figura ſpherę ſiue machinę mundi. C. iiij.

DIS Xhis te mundũ unũ ex omni materia formę mũdi ſuſceptiua cõpoſitũ/ atq̧ figura eſſe ſphericũ aut rotundũ affirmare intelligo. MAG. Sane intelligis. unitatẽ quidẽ ꝓbauimꝰ conſequẽs eſt ut & figurã oſtendamꝰ. DIS. Optime. MAG. Mũdi figurã eſſe ſphericã/ ſiſ̃itudo/ ꝯmoditas & neceſſitas cõcludũt. Siſ̃itudo qdem Factus eſt em̃ mũdus ſenſibilis ad ſiſ̃itudinẽ & exemplar mũdi intellectualis archetypi & ideæ mẽtis diuinę: in q̊ nec eſt principiũ nec finis ſicut & in figura ſpherica. Vñ Boetiꝰ. Tu cũcta ſuꝑno ducis ab exẽplo pulchrũ pulcherrimꝰ ipẽ mũdũ mẽte gerẽs/ ſiſ̃iq̧ imagine formãs. Cõſentiũt Plato & Mercuriꝰ trimegiſtꝰ. Commodũ etiã fuerat ut corpus q̊d in ſe cõtinet oĩa/ omniũ figurã haberet capaciſſimã. hęc aũt ẽ figura ſpherica. ut in mathematicis dictũ eſt. Neceſſitas autem mox apparebit. nam ſi mũdꝰ eſſet figurę planę aut angularis: ſequerent̃ ĩpoſſibilia & ſenſui ꝯtraria. impoſſibilia qdẽ: nã cũ mũdꝰ ꝯtinue moueat̃ aliq̃ loca relinq̃rent̃ vacua & aliq̃ ſine locis corꝑa. q̊d patꝫ facile in figura ꝑ effigata. Sẽſui etiã ſeq̃rent̃ ꝯtraria. videlicet ꝙ Sol aut alia q̃uis ſtella ĩ una cœli ꝑte nobis eſſe ꝓpinquior q̃ in alia: & in ꝑte ꝓpinq̊ri maior/ in remotiore vero appareret minor: cuiꝰ ꝯtrariũ viſus indicat. nec valet ſi de ſole in ortu exiſtẽte obijcias. nã is tũc q̃nq̧ maior apparet/ ꝓpter vaporꝝ groſſorꝝ interpoſitiõeꝫ. queadmodũ denariꝰ ꝓiectus ĩ aquã. ut demonſtratiõe ſenſibili patebit in ꝑſpectiua: ubi id deducet̃.

Figura mundi ꝓbat̃ ſpherica ſimilitudine cõmoditate neceſſitate

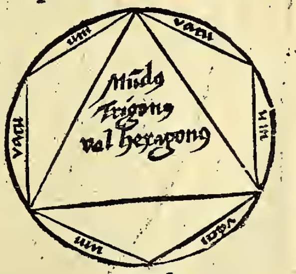

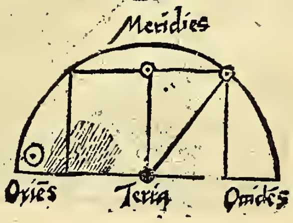

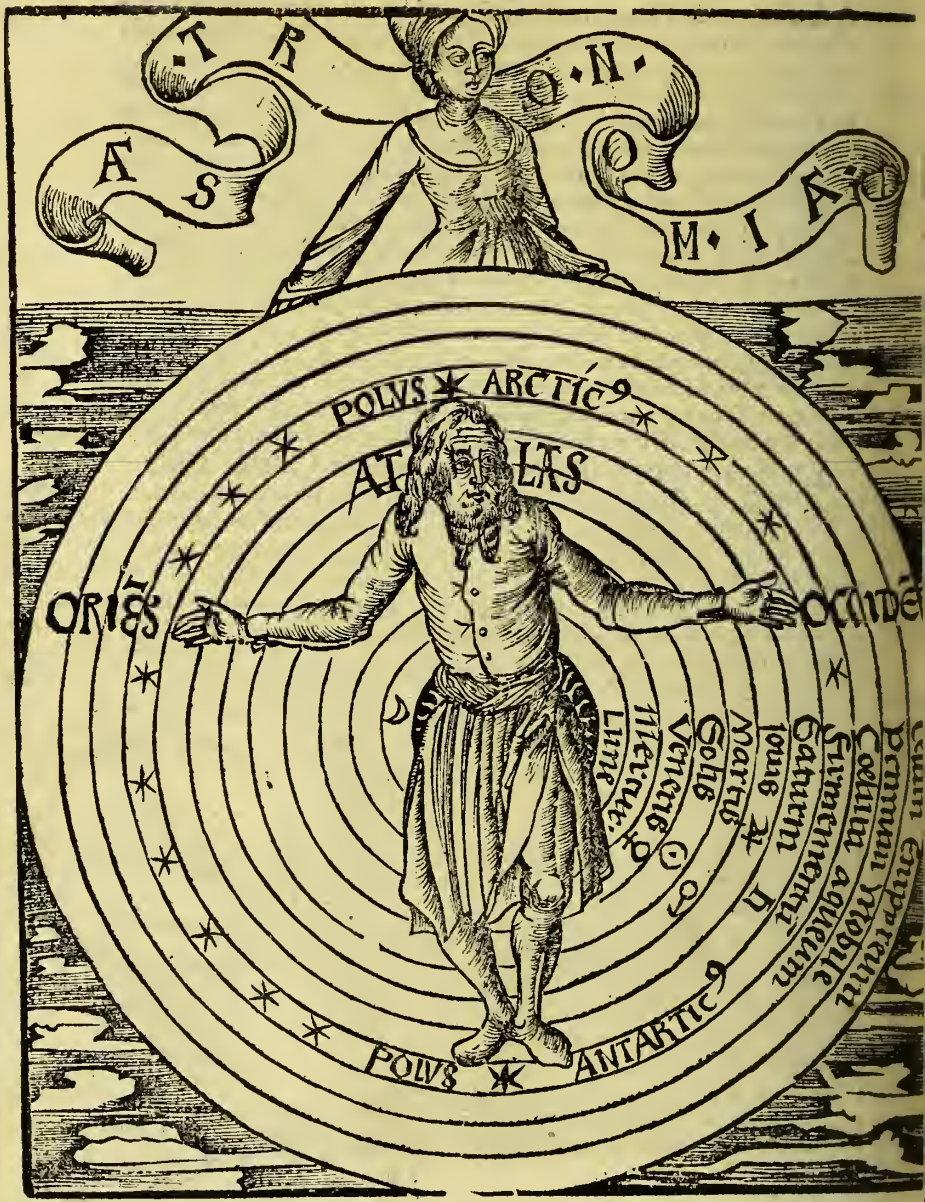
POLVS ARCTIC9
POLVS ANTARTIC9

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

De machinę mundi partitione. Capi. v. MAG

T quidem hęc de mundi unitate cõtinentia & figura ſufficiant
e Cõſequenter ne tibi faſtidiũ longis ſermonibus ingerã ſtilum
ad eius ꝑtitionem verto. DIS. Quomodo igitur mundũ
diuidis? MAG. In ęthereũ & elementarẽ. Ruſus ęthereus in cœlos Mundi
undecim ꝑtitur. qui ſunt Cœlum empyreũ. Decimũ quod primũ mo diuiſio.
biledicunt. Nonũ quod ſecundũ mobile. & Octauũ quod cœlũ ſtella
tum ſiue firmamentũ appellant. Sub quo cœli Planetarꝝ ſeptem po/
nuntur. Saturni ſcꝫ Iouis. Martis. Solis. Veneris. Mercurij & Lunę
quamq̃ꝫ Aegiptij Plato quoqꝫ & Ariſtoteles ſolem lunæ ꝓximũ collo
cent. nonnulli vero ſitum planetarꝝ incertum eſſe fatentur. Et antiqui
ores fere omnes ſupra octauã ſpheram nullã aliãꝫ eſſe arbitrati ſunt.
Mundus vero elementaris in quattuor ſpheras/videlicet Ignis: Ae
ris: Aquę: & Terræ ſcinditur: ut prætacta admonet deſcriptio.

De numeri cęlorꝝ demõſtratione. Cap. vi. DIS

X quibus undenariũ cœlorum numerum concludere potes?
e MAG. Pluralitatẽ ſpherarꝝ (ut aiunt) gñatiõm atqꝫ corrup
tionũ diuerſitas arguit. nam idem inq̃tũ idem nõ eſt natũ niſi
facere idem. ideo pleriqꝫ naturales ſeptẽ cœlos Planetarꝝ: firmamentũ
atqꝫ nonũ cœlum ponunt. quod & ipſi primũ mobile appellant. De
decimo vero cœlo mobili a moderniorib⁹ diſcrepant: qui altius ſpe
culantes/ipm ponendũ & primum mobile dicendũ eſſe/ rationibus
affirmant. Nã expientia cognitum eſt aiunt firmamentũ ſeu octauam motus fir
ſpheram tribus circũuolui motibus. quorꝝ primus eſt ab oriente occi mamenti
dentẽ verſus: ad motũ primi mobilis ſuper polis mundi. & cõpletur triplex
in ſpacio naturalis diei. Secũdus eſt huic cõtrarius ab occidẽteſcꝫ in or
tũ ſcd̃m ſucceſſionẽ ſignorꝝ ad motũ nonę ſpherę in. cc. annis gradu
uno &. 28. minutis fere & ſic in. 49000. annis totus ꝑficitur. & motus motus
Augiũ & ſtellarꝝ fixarꝝ dicit̃: quo ſcꝫ motu ſtellę q̃ ſunt in firmamẽto augiũ
variant̃ de ſigno in ſignũ reſpectu Zodiaci primi mobilis. Vnde ple
iades ſtellę fixę q̃ iuxta figurationẽ ſunt in capite tauri in firmamẽto
reſpectu zodiaci ſuperioris ſunt in. 22. gradu tauri. &c de alijs. Tertius
motus trepidatiõis. quo ſcꝫ octaua ſphera mouet̃ ſuꝑ duobus circu/
lis paruis: quorꝝ poli ſunt capita librę & arietis nonę ſpheræ. & ſemi/
diameter illorũ circulorꝝ eſt gradus. 4. minuta. 18. & ſecunda. 43. & il
le motus acceſſus & receſſus noĩat̃: in. 7. millibus quoqꝫ annis cõplet̃
& ſolus octauę ſpheræ proprius eſt. q̃a unius corporis naturalis tm̃
eſt unus motus ſcd̃m naturã. ratione illius motus ſtellæ fixę nõ ſem
peræque diſtant a polis ĩmobilibus primæ ſpheræ. Sic nec ecliptica
firmamenti ſemꝑ eſt ſub ecliptica ĩmobili: ĩmo freq̃ter eſt extra eã:
nec ſtellę fixæ ſemꝑ in tẽporibus ęq̃libus ęque diſtant a capitibus ari
etis & librę eiuſdẽ primi mobilis/ſed vident̃ moueri nunc verſus ori
entem nunc verſus occidentẽ: nunc tardius nunc velocius. Ptholemæ

us namq; motas reperit in centum annis uno gradu .alij ſequaces &
poſteriores inuenerũt motas in.66.annis uno gradu.Senſibili demõ
ſtratiõe patent hęc in corpore ſpherico pro motu octauę ſpheræ ordi
nato.Omnis autem motus conueniens alicui præter naturã (ut mo
tus primus & ſecundus octauę ſpherę) conuenit alteri ſecundũ natu
ram & non inferiori:quia illa in ſuperiora nõ influunt:igit̃ ſuperiori.
Sic fit ut motus ſecundus qui octauę ſpheræ eſt p̃ter naturã/ſit no/
næ ſecundũ naturam:& motus primus/qui octauæ & nonæ ſpheris
eſt pręter naturã/decimæ ſiue primo mobili ſit ſecundum naturã. Hi
igitur motus omnes cum nõdum a veterioribus eſſent cogniti ad no
ticiã/alij nec quidẽ nonæ/alij vero decimę ſpheraꝝ non deuenere:cuꝫ
hi cœli quia ſtellis carent viſu non poſſunt deprehendi . nec rationes
pręmiſſę cõcludunt demonſtratiue:fieri em̃ poteſt ut motus diurnus
toti cœleſti machinę ſit cõmunis:motus v͛o reniſionis octauę ſphe/
rę ſit proprius/ab alio tamen cauſatus motore.Pariformit̃ opponi poſ
ſet de motu trepidationis. DIS. Relictis igitur iſtis naturas cœlo/
rum explana.

De naturis & influentijs omniũ cœloꝝ. Ca.vij.MA

q Voniã:uti naturales tradunt:eſſe in mundo inferiori receptuꝫ
tribus determinatum eſt videlicet Materia Quantitate & pri/
marum qualitatum/agẽtium ſcilicet & patiẽtium permixtiõe Ariſ
Cum vero hęc inferiora a lationibus ſuperiorum regi neceſſe ſit(ob id 1.me
enim mundus inferior ſuperiori cõtiguus eſt)operepretium fuit Cre roru
atorem omnium in ſuperioribus ordinare cauſas mouẽtes effectibus
Primum mobile inferioꝝ ꝓportionatas.Et hę ſunt cœloꝝ influentię & motus. Mobi
lis autẽ primi:motus eſt unus ſimplex & ſemꝑ ęqualis. Cauſat igitur
in inferioribus unum q̊d ęquale eſt ĩ omnibus(nam idem inquãtum
idem non eſt niſi natum facere idem)& hoc eſt eſſe primum omnium
reꝝ generabilium & corruptibilium.Receptio autẽ huius eſſe in ma/
teria non fit niſi unum principioꝝ cõponentium/ad alteꝝ moueatur
Neceſſe eſt igitur eſſe motum alium a primo / qui huius ſit cauſa effi
ciens. & hic eſt motus ſecundus ſecundi mobilis. Et hi duo cœli uni/
formitatis cauſatiui ſunt: ſtellas nõ habent. Rurſus hoc eſſe quod cõ
poſitum eſt/conſequitur determinatio ꝑ quantitatẽ & figurã/cuius
cauſa mouens eſt latio cœli ſtellati : & propter hoc conditor reꝝ huic
cœlo diuerſas cõſtellationum imagines indidit.Eſſe vero q̊d determi
natur primaꝝ q̃litatum cõmixtiõe propter ſui diuerſitatẽ:planetarum
ſpheris attributũ eſt. Vnde in cõmixtiõe q̃litatum/miſcetur aut frigi/
dũ cũ ſicco:aut frigiduꝫ cũ humido :& caliduꝫ cũ ſicco & caliduꝫ cum
humido .In mixtione autẽ frigidi cũ ſicco neutra q̃litatuꝫ eſt vitę/ſed
utraq; eſt mortificatiua & cauſa male recipiendi:& in hoc mixturã im
pedit. Oportuit igitur ſpheram per motum ſuum hoc operantẽ lon/

giſſime pôni a loco mixtionis:& ſimiliter tardiſſimi eſſe motus: aliter mixtura omnis ſolueret.& talis eſt ſphera Saturni. Eaꝫ tñ neceſſe eſt eſſe. nã operat̃ ratione pmixtionis frigidi & ſicci potentiã bene retinendi. Frigidũ autẽ cum humido duplex eſt. Simplex q̃d eſt elementale.& humidũ quod eſt ſubiectũ vitæ. Et id quidẽ q̃d ſimplex eſt/ut miſcibilibus tenaciter imprimat̃:a motu magis vicino loco mixtiõis atqꝫ velociſſimo influxũ recipit:q eſt motus lunę. Humidum autem cõplexionale exiſtẽs ſubiectũ vitæ/a ſphera Veneris mouet̃:q̃ cõiuncta eſt ſpherę Solis:qui dator vitę phibetur. Caliduꝫ autẽ cum humido eſſe nõ poteſt/niſi ſit humidũ ſpiritale. Ex q̃ pcreant̃ ſpiritus vectores virtutum vitę.& ideo calidũ cum q̃ iungit̃/excellens eſſe non põt (q͛ tale nõ eſt niſi cũ ſicco) eſt ergo calidũ cõplexionale. & illud mouet ſphera Iouis. Calidũ cum ſicco rurſus duplex eſt. aut enim eſt motiuum totius materię. aut eſt digeſtiuũ & maturatiuũ materię iã motæ. Primũ eſt calidum feruens & vincens motuꝫ a ſphera Martis: q̃ ob id moderate remota eſt:ut poſſit locum mixtionis attingere & nõ deſtruere. Secundũ autẽ calidum ſeminũ cõceptiuum & maturatiuũ a Solis ſphera mouetur:& ab eadẽ vitæ primordialia ſemina recipit. Vltra dictas autẽ planetarũ ſpheras/ quarũ ſex ſunt: ponit̃ ſeptimus ſcꝫ Mercurius:qui ob varietatẽ ſui motus/mixtionẽ atqꝫ virtutũ dictarum applicationẽ habet. unde ab aſtrologis dictũ eſt: Cauſæ agentes ſequunt̃ Solem: materię Lunã: fœcunditas cauſarũ agentiũ Iouem: fœcunditas materierũ Venerẽ: velox expeditio ad effectuꝫ (ꝓpter vehementẽ calorẽ) Martẽ: propter multiplicẽ virtutẽ Mercuriũ:& cũctarũ cõtinuatio pmanens ſequit̃ Saturnũ.& rurſum calor viuificus Soli: calor adurens Marti: ſupficies varia Mercurio: humor aereus Ioui: humor aqueus Lunę: humor mixtus Veneri:& moles tota Saturno attributa eſt. Et hęc quidẽ ſcd̃m aſtrologos dicta ſunt. Cęlum v̾o undecimũ (q̃d locus eſt beatorũ) theologorũ auctoritas annumerat. Saturnus Luna Venus Iupiter Mars Sol. Mercurius

DIS. Diuiſionẽ partis ętheręæ in cœlos undecim:& ptis elementaris in ptes.4. inſuper & de cœlorũ numero demõſtrationẽꝫ cupide accepi:ſingulorũ tamen vellẽ audire diſpoſitiones atqꝫ formas. MA. Vereor ne dũ diſpoſitiones omniũ mundi ſpherarũ in mediũ ferre tẽ tauero epitomatis leges infringã. Attamẽ ne tuis videar cõtraire petitionibus/de ſingulis ſaltẽ pauca adducã. De ſuperioribus autẽ ad inferiora pmiſſo ordine deſcendẽs ab empyreo cœlo exordiar.

De cœlo Empyreo. Capitulũ octauũ. MAG

Cœlum undecimum imobile primo die creatum & mox angelis ſanctis repletum:eſt corpus ſubtiliſſimum/primũ mundi fundamentum & quantitate maximũ: qualitate lucidũ: figuratione ſphericũ: locali ſitu ſupremũ: amplitudine ſpirituum & corporũ viſibilium & inuiſibiliũ contentiuum: dei ſummũ habitaculuꝫ. Cęluꝫ empyreum.

Eſt itaq; diuerſas ob cauſas varie denominatū. Dicitur em̄ Empyreū
quaſi ardens & ignitū: nō quidē realiter: ſed quia lumine corporali per
fuſum: aut quia a ſuperbenedicta trinitate in eodē reſidente illumina
tum. Dicit̄ etiā olympū a limpitudine. & cryſtallinū: eo ꝙ ſit corpus
ſolidum nō concauum tranſparens & lucidū. In quo tamen corpora
beatorum ſubtilia ſine reſiſtentia aut dimenſionū penetratione ambu
Intellectuale. labunt. ꝙ autē hoc cœlum a quibuſdam intellectuale dicitur: accipiē
dum eſt quia a nobis nō viſibile ſed intelligibile tantum eſt. Aut quia
Cœlū trinitatis. locus ſit deum intellectualiter contemplantiū. Nonnulli etiā ultra cœ
lum Empyreū: cœlum trinitatis annumerant: quod dicunt eſſe deum
ſcd̄m rem & differre ratione. nihil tamē aliud eſt (inquit Alberthus) Al
ꝓ virtutis eius excellentia qua continet & ambit omnia creata. Et eſſe
in tali cœlo eſt eſſe in ęqualitate virtutis dei omnia cōtinentis atq; ſaluā
tis quod ſolum conuenit patri filio & ſpirituiſancto.

De cœlo decimo ſiue primo mobili. Ca. ix. DIS.

Cœlū. x. primum mobile. DE cœlo decimo quid dicis? MAG. Cœlum decimum omni
um corporum primū eſt mobile: motu ſcilicet diurno ab oriē
te occidentem verſus: iterum redeundo in orientem in. 24. ho
Mot⁹ ei⁹ ris: ſine fatigatione & pęna regulariter: id eſt nō velocius uno tempo
re ꝙ̄ alio. Et illo motu ſecum rapit omnes ſpheras inferiores. Fitq; ta
lis motus ſuper polis mūdi. DIS. Quæ aut quot in hoc cœlo ſunt
ſtellę? MA. Nullæ. attamen in ipſo/ſicut & in nono characteres & li
neationes: non niſi a viſu acutiſſimo certis locis & temporibus ꝑcepti
biles eſſe ſuperſticioſi quidam contendunt. Quibus nonnulli nomi
ne ſapientes & mente capti/imagines quaſdā ſub certis conſtellatio
nibus ſignāt: quas etiam effectus mirabiles ſequi affirmāt: quos dya
bolica machinatione nonnunq̄ ſecuta experientia docuit quorum
fraudem: dum nō aduertunt ſeipſos & alios miſere fallunt (quia fal
lunt̄) & tandem ad caliginoſi ignis incendiū & perniciē ęternā ducūt
Ex prædictis characteribus quidā ſigna duodecim in zodiaco cōſti
tuuntq̄ eiuſdē nominibus quibus & ea q̄ in octaua ſphera ſunt nomi
nantur: ut infra patebit. Nunc ad cœlum nonum deſcendamus.

De cœlo nono. Capitulum. x. MAG.

Cœlum nonum. CElum igitur nonum ſimilibus (ut dicunt) characteribus qui
bus & decimū eſt inſignitū: ſtellis caret: duplici motu reuoluit̄
Mot⁹ ei⁹ Primo quidem ad motum primi mobilis. Secundo motu pro
prio ab occidente verſus orientem ſuper polis proprijs in. 200. annis
gradu uno & minutis. 28. fere ſecundum ſucceſſionē ſignoꝝ reſpectu
zodiaci primi mobilis. Semper enim ſuperficies eclipticę illius no
Motus ſtellarum fixarum. ne ſpheræ eſt in ſuperficie eclipticæ primi mobilis. Arcus autem ſiue
diſtantia intra capita arietis primi mobilis & arietis huius ſpherę: dici
tur motus ſtellarum fixarum. Totāq; reuolutionem. in. 49000. an

nis complet. quæ reuolutio a quibuſdam magnus annus Platonis di/ Annus Platonis
citur. Aiunt enim Platonẽ ſcripſiſſe. Integra reuolutione iſta comple/
ta: omnia in eodẽ ſtatu & diſpoſitione conſiſtere: q̊ in initio reuolutio
nis fuerant. Hanc poſitionẽ diuus Auguſtinus de ciui. dei li. 12. ca. 13.
in fine explodendã: & religioni noſtrę contrariã oſtendit dicẽs. Abſit
inq̃ ut nos iſta credamus: ſemel em̃ Chriſtus mortuus eſt ꝑ peccatis
noſtris reſurgẽs autẽ a mortuis iam nõ moritur: & mors ei ultra non
dominabitur: & nos poſt reſurrectionẽ ſemꝑ cum domino erimus.
ad Romanos. 6. Et hoc cœlum a quibuſdã aqueum / ab alijs cryſtal/ Aqueum cœlũ nonum
linum appellatur. ſupra firmamentũ em̃ (quod octauum cœlum dici
mus) ſcriptura aquas eſſe multipliciter aſtruit. unde in Geneſi legi/
tur. Fiat firmamẽtum & diuidat aquas ab aquis &c. Dauid. Qui te
gis aquis ſuperiora eius. & iterum. Aquæ quæ ſuper cœlos ſunt lau/
dent nomen domini. & in Daniele. Benedicite aquæ omnes quę ſuꝑ
cœlos ſunt domino. Has nõnulli in forma nebulæ tenuiſſime conſiſte
re aiunt. Auguſtinus ad Oroſium q. 27. Alij congelatas cõiecturant Cryſtallinum cœlũ nonũ
unde & hoc cœlum cryſtallinum nominãt. Cęteri hoc cœlum quia ex
materia (de qua dictũ eſt. & ſpiritus domini ferebatur ſuper aquas)
conſtitutũ ſit: eodem nomine poſſe appellari. argumentantur. Augu
ſtinus autẽ concludendo dicit. Quomodo ibi ſint: tamen eas ibi eſſe
minime dubitamus. Maior em̃ eſt huius ſcripturę auctoritas q̃ om/
nis humani ingenij ꝑſpicacitas. Cauſas autẽ quare ibi ſint aquæ cõſti
tutę: quia varię a multis aſſignantur ſilentio libuit pręterire. DIS.
Num cœlum empyreũ / cryſtallinũ nõnunq̃ appellari / ſuperius cõ/
memoratũ eſt? MAG. Etiã fili. Sed rationẽ huius adiunximus. Nec
te mouebit nõ omnino cõcors cœlorum diſtinctio & appellatio / ſi in re
ipſa cõcordiã ex dictis amplexus fueris. Verũtamẽ & te uno admo/
nẽdum exiſtimo: nõnullos ſcilicet ſuprẽmã ignis partẽ cœlũ igneũ: partẽ
vero inferiorẽ olympeũ: ſic aeris ſuꝑmã partẽ cœlũ ęthereũ: inferiorẽ
autẽ cœlum aereum nominaſſe. DIS. Quod ſubeſt octauum cœ
lum percurramus.

De octauo cœlo. Capitulum. xi. MAG.

Subeſt cœlum octauum: quod & firmamentũ dicit. & ſtellis Firmamẽtum
innumerabilibus ornatũ eſt: quę fixę appellant: qm̃ omni tẽ/
pore ęqualiter a ſeipſis diſtãt: nec ꝓprium motũ a motu ſui cœ
li habent. Sunt etiã in eodẽ cœlo decẽ circuli imaginarij ſeſe interſecan
tes: ac imaginũ in cœlo ſitum motũ & diuerſitatẽ notificantes. Moue motus eius
tur autẽ hoc cœlum motu triplici: ut dictum eſt ſupra in. c. ſexto. Et ut
ea quę dicta ſunt clarius intelligas: de circulis primũ / dehinc de ſtellis
& imaginibus octauę ſphęrę tactabimus.

De circulis. x. in firmamento imaginatis & primo de maioribus. Capitulum. xij. DIS.

q Vi & quales ſunt hi circuli? MAG. Circulorum in firmamẽto imaginatorum quidam maiores ſunt: quidam vero minores. DIS. Quot & qui ſunt maiores? MAG. Sex ſunt: ſcilicet qui per firmamenti cõuexam ſuperficiẽ & eius centrũ tranſeũtes / ipm in duo eq̃lia diuidũt. Hoꝝ noĩa ſunt zodiacus. Equinoctialis. Colurus ſolſticiorum. Colurus equinoctiorum. Circulus meridianus & Horizon

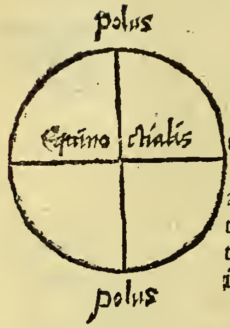

De circulo equinoctiali. Ca.xiij. MAG.

e St autẽ equinoctialis circulus quidẽ diuidens spherã in duo equalia ſcd̃m quãlibet ſui partẽ equaliter a polis diſtans. Dictus eqnoctialis: quia cum ſol p ipſum trãſit (quod bis fit in anno: cum ſcilicet eſt in pricipio Arietis circa feſtum Gregorij: & in principio Libre: circa feſtum exaltationis crucis) fit equinoctium in uniuerſa terra. hinc & eq̃tor diei & noctis dicitur. Eſt em̃ tunc dies. 12. horarum ſimiliter & nox. Nominat̃ etiã cingulus primi mobilis: quia ipſuꝫ in medio per duo equalia permodum cinguli diuidit.

De Circulo zodiaco. Capitulum.xiiij. DIS.

Zodiac⁹ circulus

z Odiacus quis eſt circulus? MAG. Is qui p ſphere medium tranſiens equinoctialẽ interſecat: & interſecat̃ ab eodẽ in duas partes equales: quaꝝ una verſus auſtꝝ: reliq̃ vero verſus ſeptẽtrionẽ declinat. ob id & circulus obliquus dicitur. Et ſigna verſus auſtrum declinãtia auſtralia vocant̃: ſcꝫ Libra: Scorpio: Sagittarius: Capricornus: Aquarius: Piſcis. Ea vero q̃ verſus ſeptẽtrionẽ ſe vertunt: Borealia a vento: vel Septentrionalia dicunt̃ ſcꝫ Aries: Taurus Gemini: Cancer: Leo: Virgo. Eſt autem hec declinatio. 23. graduum & dimidij: aut fere. 24. de gradibus qui ex diuiſione totius in. 360. proueniunt. Zodiacus autẽ noĩatus eſt ἀπὸ τοῦ ζωῆς a zoe quod eſt vita. ſol em̃ ſub illo circulo motus cunctis vitã p̃ſtat inferioribus: aut ἀπὸ τοῦ ζωδίου a zodion quod animal dicit̃. Sunt em̃ in eo. 12. imagines p ſtellarũ poſitiones formate: & noĩbus animalium inſignite: & ſolus is circulus ĩ firmamẽto latitudinẽ habere deſcribit̃

ſigna zodiaci auſtralia ſeptentrionalia

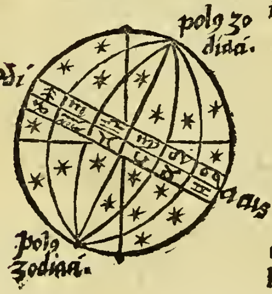

DI. Quãta eſt latitudo ei⁹? MA. 12. graduũ ex p̃fata diuiſione in. 360. ſumptoꝝ & p mediũ hoꝝ linea imaginat̃ diuidẽs zodiacũ in circuitu in duo eq̃lia: a q̃libet pte ſex gradus relinquẽdo. huic linee ecliptica nomẽ eſt: ꝙ tunc ſoluꝫ cuꝫ ſol & luna ſub ea fuerint. Eclipſis fieri poſſit. ex hac zodiaci partitione patet: ſignũ q̊dlibet in longitudine habere grad⁹. 30. in latitudine vo. 12. Q̃nq̃ tñ totũ firmamentũ in. 12. eq̃lia diuidit̃ p. 6. circulos p polos zodiaci & initia ſignorum in zodiaco

diſtinctorum tranſeuntes.& tunc ſtellę extra zodiacum exiſtentes di
cuntur eſſe in ſignis.

De circulis coluris Capitulum.xv. DIS.

Eſcribe Coluros. MA.Colurus ſolſticioꝝ eſt circulus ꝑ po Colurus ſolſticioꝝ
d los mundi/& principia cancri & capricorni tranſiens: ſpherã
in duo ęqualia diuidens. DIS.Et unde hoc ſortitus eſt voca
bulum? MA. Quia incõpletus apparet aut ut coĩter dicitur a co/
lon quod membrũ & uros quod bos ſilueſter interꝑtat̃. apparet em̃
huius circuli ſola una medietas in modum caudę bouis ſilueſtris ęre
cta. Sed ſolſticioꝝ dicitur quoniã ſol ipſum attingens/amplius non
aſcendit.ut cũ circa feſtũ viti Cancrũ intrat.nec deſcendit:ut cũ Capri
cornum circa Lucię feſtũ luſtrat. & hoꝝ primũ ſolſticiũ ęſtiuale(qa æquinoctiorum.
in eſtate)alterũ vero ſolſticium hyemale(quia in hyeme fit)appellat̃
Colurus vero ęquinoctioꝝ eſt circulus ꝑ polos mundi & initia arietis æſtiuale
& librę tranſiens ſpherãq; in duo ęqualia diuidens. dictus autẽ eſt ęq hyemale.
noctioꝝ:quia ſol ipſum attingens ęquinoctia facit unũ ſc; vernale cir vernale
ca feſtum Gregorij:alterum vero autumnale circa feſtũ exaltationis autumnale.
crucis. Et hi duo circuli ſeſe in polis mundi interſecãt ad angulos re/
ctos & ſpherales.

De circulo meridiano Capitulum.xvi. DIS.

Eridianũ in ſphera quẽ dicis circulum? MA. Eum ip̃m qui Circulus
m tranſit ꝑ polos mũdi & ꝑ cenith capitis noſtri. Eſt autẽ cenith meridia/
capitis noſtri punctus firmamẽti directę capitibus noſtris ſuꝑ nus.
poſitus. Appellatus eſt autẽ is circulus meridianus:quia cũ ſol ab or/
tu aſcendens/ad ipſum ꝑuenerit illi ꝑ cuius cenith talis circulus tranſit
meridies eſt.ex q̊ patet ciuitates ęqualiter ab oriente & occidẽte diſtã
tes/diuerſarum ſc; latitudinũ eundem habere meridianũ.has autem
quę inęqualiter ab ortu & occaſu diſtant/diuerſos meridianos habe
re neceſſe eſt.& differentia eorundem abinuicẽ /longitudo ciuitatum
in tabulis aſtronomicis appellari ſolet.

De circulo horizonte. Capitulum.xvij. DIS

Orizon quis circulus eſt? MAG. Qui ſuperius hemiſperiũ Circulus
h ab inferiore diuidẽs viſum noſtrũ terminat.unde & hoc acce/ horizon.
pit nomẽ horizon nãq; terminator viſus interprętãt. & ille q/
dem duplex eſt: rectus & obliquus. Rectum autẽ orizonta habere ꝑ
hibẽtur/qui ſub ęquinoctiali habitãt.nam hoꝝ horizon ꝑ polos mũ
di tranſit:& ęquinoctialem ad angulos ſpherales & rectos diuidit. Sed
horizõta obliquũ ſiue decliuẽ habẽt. quibus unus poloꝝ ſuꝑ horizõ
ta ęleuatur. hoꝝ em̃ horizontẽ æqnoctialis ad angulos ſpherales/ ob
liquos interſecat. Eſt autẽ cenith capitis ſemꝑ polus horizõtis:ex q̊ fa
cile claret tantã eſſe diſtantiã cenith capitis noſtri ab ęquinoctiali quã
ta fuit ſuper horizontem ęleuatio poli mundi.

De circulis ſpheræ minoribus. Capitulum decimumoctauum. DIS.

Circulos maiores ſex ex præmiſſa deſcriptione in ſphera imaginari facillimum videtur: nunc minorũ deſcriptiones ſubiungito. MA. Circuli minores in ſphera imaginãdi ſunt quattuor: quorum duo ex motu polorũ zodiaci circa polos mundi cauſantur. Poli nanq; zodiaci a polis mũdi p vigintitres gradus & fere dimidium diſtantes/ circa eoſdem voluũtur. quorũ unus Arcticus: reliquus vero Antarcticus appellatur. Arcticus qdem ab arctos conſtellatione: quã & urſam maiorẽ dicunt: quę circa hunc circulum (ut in ſequentibus patebit) inuenitur. Et idem circulus nõnunq; Borealis aut Septentrionalis dicitur. Borealis quidẽ. naz in ea mundi parte eſt unde Boreas ventus oritur. Et Septentrionalis a ſeptentrione: id eſt minore urſa: quę ſeptẽ ſtellis circa hunc circulum exiſtentibus figurat. quæ & triones id eſt boues appellant: eo q tarde ut boues moueantur. Eiſdem nominibus polus mundi nobis ſemp apparens (q & circuli arctici centrum eſt) nominatur. Oppoſitus vero & polus & circulus Antarcticus quaſi contra Arcticũ dicitur. Idem Auſtralis a vento. & meridionalis a tali mũdi plaga. DIS. Qualiter autẽ alij duo minores circuli in ſphera imaginant? MAG. taliter. nam ſol exiſtens in primo puncto cancri/ circulum quendam deſcribit: quem tropicum cancri dicimus. tropicũ quidẽ a tropos quod eſt cõuerſio. naz tunc ſol altius non aſcendens a nobis ſe conuertit. Sic ſimiliter cuz in primo puncto capricorni fuerit/ circulum quendã deſcribit: qui tropicus capricorni ex eadem cauſa appellatur. Hi ſunt circuli non modo in firmamento/ verũetiam in nona & decima ſpheris imaginandi: ut ſequens admonet deſcriptio. DIS. Facile ex dictis tale corpus qd dam ex circulis realibus vel ligneis aut ęnneis cõponendum eſſe arbitror: quoniã omniũ quantitatẽ atq; diſtantiaz & in ſphera ſitus aperto ſermone dilucidaſti. MAG. Si hanc tuam imaginationem opere compleueris/ ſingula quę diximus clarius atq; planius in tali corpore conſpicies. Solida nanq; in planis figurari laborioſum eſt.

Circuli miores

Arcticus

antarcticus

tropicus cancri.

tropicus capricor.

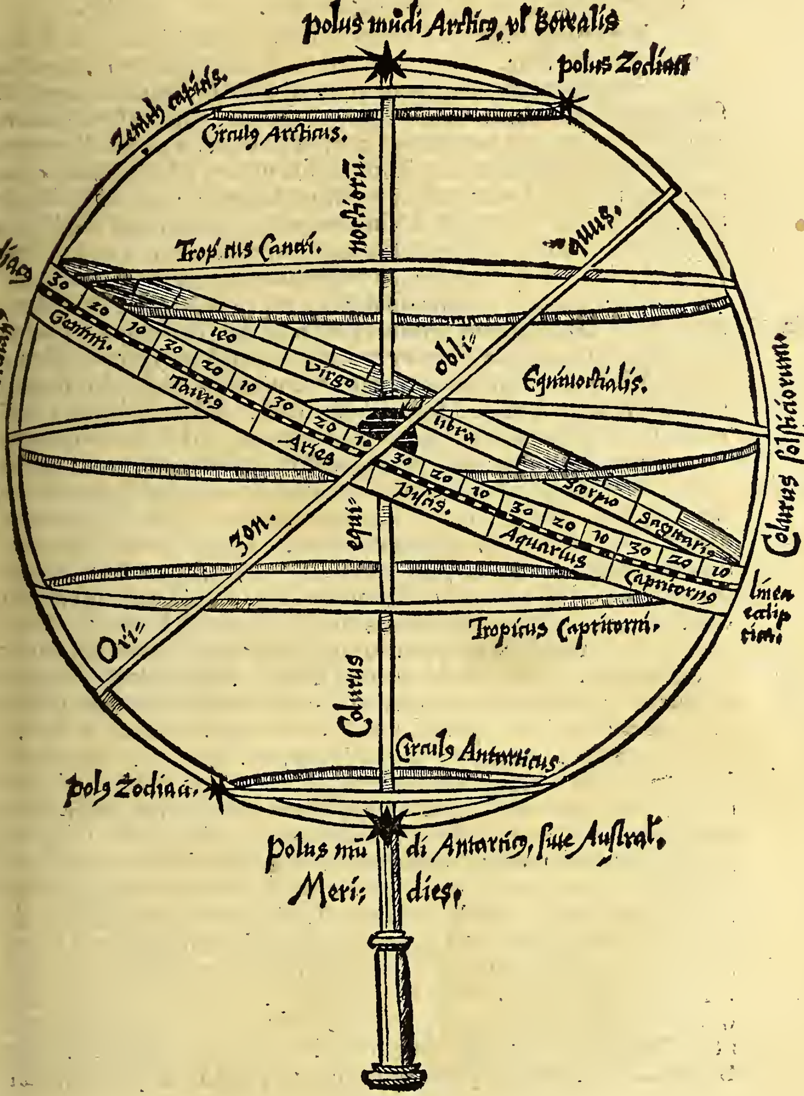
polus mūdi Arctic⁹, vł Borealis
polus Zodiaci
Zenith capitis.
Circul⁹ Arcticus.
Equinoctialis.
Virgo
libra
Aries
Aquarius
Tropicus Capricorni.
Colurus
Circul⁹ Antarcticus
Pol⁹ Zodiaci.
Polus mū di Antarctic⁹, siue Austral.
Meri: dies.

De natura motu & figura ſtellarum: & ſi animatę ſint & de galaxia. Capitulum.xix.

DIS.
Nunc promiſſorum ordo expoſtulat; ut ſtellarū & naturas & motus deſcribas. MA. Stellę oēs tam fixę (quę in firmamēto ſunt) q̄ erraticę ſiue planetę (quę ī ſeptē orbibus planetarū cō ſiſtūt) eiuſdē naturę: motus & figurę cū ſuo cœlo ſunt. Vnde ſicut cœlum nō eſt elementū nec elementatū ſed ex materia prima & propria forma ſubſtātiali cōponit: & q̄tum de ſua natura eſt; ſimpliciter corruptibile: quia vero forma cœli cōtrariā nō habet ſe potentiorē: ideo ab agente naturali nō corrūpit. Ipſum nec graue nec leue: nō calidū nec frigidū: ſed omnibus peregrinis vacuū impręſſionibus a naturalibus perhibet. Ita & ſtellę quę cœlorum partes ſunt/neceſſario cū cœlis eiuſdē naturę exiſtunt: & ab ipſis tm̄ denſitate & raritate differunt. Eſt em̄

Stella ſtella dēſior orbis ſui pars luminis ſolis receptiua & retētiua & ꝓpterea potentię viſiuę obiecta. Orbis vero in aliȷs partibus (q̄a rarior) lumē verſus ipſum ꝓiectū nō incorporans/ luminoſus aut lucidus non fit nec cuivis colori ſubȷcit: ideo viſibilis nō eſt. DIS. Et forſitan eadē ex cauſa via q̄dam in cœlo lata & alba apparet. MA. Sane opinaris nam is circulus albus: quē gręci galaxiam: latini vero circulū lacteū

Galaxia appellant (γάλα quippe lac ſignificat) nō de natura elemētari vel vaporoſa (ut quidā volebant) ſed de natura cœleſti exiſtit: & q̄a cęteris cœli partibus denſior: ideo fit luminoſior. DIS. Cur autē hęc pars ſimiliter & ſtellę in die nō poſſunt videri? MA. Quia lumē maius (Solis ſcȝ) obfuſcat & minus obumbrat: & ob id etiā carbo ignitus in die p̄cipue circa ſolis radios minus aut q̄ſi nihil lucet. Ex his ſubſtantiam ſtellarū manifeſtā relinquimus/ſupeſt ut motū earundē breuiter

Motus ſtellarum percurramus. DIS. Vnde mouent̄ ſtellę? MAG. Stellę oēs mouentur ad motū ſui orbis circulariter ſicut pars ad motū totius. Orbes autē (ut multis placet) a ſuis formis ſubſtantialibus mouent̄. Sed ut aliȷs videtur ab intelligentȷs ꝓprȷs rotantur. Ita vt etiā primū mobile ab omniū creatore inexhauſti vigoris motore voluat̄. unde Boetius. O qui ꝑpetua mundū ratione gubernas: Terrarum cœliq; ſator qui tempus ab ęuo Ire iubes/ſtabiliſq; manens das cuncta moueri. Et Ariſtoteles .xi. metha. Numerum intelligētiarū ſcd̄m numerū motuum venari attēptauit. Hinc plures moti ut cœlos animalia dicerent ut Ariſtoteles ſcd̄o de cœlo & mūdo. Auerrois primo cœli & libro de ſubſtantia orbis. Auicenna quinto naturaliū. Idem ſenſit Plato & antiquorum multi. Hęc quoq; quęſtio ſummos Theologos nō mediocriter exercere ſolebat. Vnde Auguſtinus in Enchiridion ca. 57. cum de diſcretione angelicę naturę nōnulla diſſeruiſſet/ſubiungit. Sed nec illud quidem certum habeo: utrum ad eandem ſocietatē pertineant Sol & Luna: & cuncta ſydera q̄uis nōnullis lucida corpora eſſe non

cum ſenſu vel intelligentia videantur. Et de ciui. dei li. 13. Platonis de hac re ſententiam diſcutiens ſubiungit. Et hoc quidem utrum Plato verum de ſyderibus dicat/alia queſtio eſt. Neq; enim ei cõtinuo cõcedendum eſt globos iſtos luminũ ſiue orbiculos luce corporea ſuper terras ſeu die ſeu nocte fulgentes ſuis quibuſdam proprijs animis viuere/eiſq; intellectualibus & beatis. verũtamẽ cum ſanctus Hieronymus libros Periarchion Origenis cribraret inter ceteros errores damnabiles: hunc quoq; in primo libro Periarchion Origenẽ ſcripſiſſe teſtatur. Vnde quod ſuper Eccleſiaſtici.i.ca. recitat non ſcdm propriam opinionẽ: ſed aliorum ſcilicet Platonicorum & poetarũ ponit: quorũ teſtimonia adducit. In libro etiã de cognitione vere vite (qui a nõnullis ſancto Auguſtino aſcribitur) de aſtris dictũ eſt. Qui ea rationabilia vel ſaltem ſenſibilia corpora arbitrantur iure ſenſu carentes inter irrationabilia computãtur. Et Damaſcenus li. 2. Nullus animatos coelos exiſtimet. inanimati enim ſunt & inſenſibiles. Ceteri itaq; (quorũ etiam auctoritas ſpernenda non eſt) corpora coeleſtia animata appellantes: aut phõrꝝ opiniones recitabant: aut quod veritati contrarium non eſt illud nõ per informationẽ: ſed aſſiſtentiam intelligunt. Aſtat enim intelligentia orbi quẽ mouet: ſed nõ informat: nec ſenſibilem intellectualemue reddit. DIS. Si igit̃ ſtelle per ſe nõ mouentur: unde eſt ꝙ quãdoq; ꝓpinquiores: quãdoq; ṽo remotiores alijs fiũt? MA. Omnes ſtelle firmamenti ſemꝑ in eadẽ ſunt diſtãtia interſe: ideo fixe dicunt̃. verũtamẽ ꝓpter motũ reniſionis firmamẽti in q̊ ſunt omnes ſtelle fixe: etiã quantũ ad zodiacũ none ſphere loca mutant de gradu in gradũ per ſigna ab occidente in orientẽ. ꝓpter motũ autẽ trepidationis firmamẽti nõ ſemꝑ eque ab equinoctiali & polis mundi diſtant. Septem vero planete quandoq; ſibiipſis: interdum vero ſtellis fixis coniungunt̃. Ideo erratice nominantur: quia de ſtella ad ſtellã progredi quaſi errantes cernuntur: quod motu ꝓprio non contingit: ſed ad motũ ſuorꝝ orbium accidit. Si enim ſtella ꝑ ſe moueret̃ natura defeciſſet: quia ſtelle ad motũ talem nõ organa nec figurã cõuenientẽ dediſſet (cũ figura ſpherica cuiuſmodi ſtelle ſunt motui ꝓgreſſiuo ſit inepta) q̊d nullus unq̃ naturaliũ admiſit. immo omnes una voce clamitant naturam in neceſſarijs non deficere: in ſuperfluis nõ abundare: nec quicq̃ fruſtra agere. Damaſcenus. ſtella ꝑ ſe ñ mouet̃.

De numero differentia & quantitate ſtellarum. Capitulum. xx.

DIS. Ex dictis numerũ ſtellarum erraticarum ad ſeptem redactũ intelligo: ſed an ne idem de ſtellis fixis a philoſophis attentatum ſit dubito. MAG. Attentatũ quidẽ eſt a q̃pluribus ſed a nullo unq̃ inuentũ. q̃a nec oẽs eas videri poſſe: credendũ eſt. inquit diuus Auguſtin⁹. 16. de ciui. dei. Nã quãto q̃s acuti⁹ intuet̃ tãto plꝰes

videt.unde & accerrime cernentibus aliquas occultas eſſe merito eſti
matur.Exceptis eis ſyderibus quę in alia parte orbis a nobis remo/
tiſſima oriri & occidere perhibent̃.Poſtremo quicunq; uniuerſum ſtel
larum numerum comprehendiſſe & cõſcripſiſſe iactantur(ſicut Aratus
vel Eudoxius vel ſi qui alĳ ſunt)eos libri huius(ſc; Gen̄.15.) cõtem
nit auctoritas. Vnde & ꝓpheta regius Dauid id ſolius dei eſſe/fideli
carmine cecinit dicens. Qui numerat multitudinem ſtellarum & om
numerus nibus eis nomina vocat. Verũtamen inter omnes magno conamine
ſtellarum aſtronomi mille & viginti duas notauere: atq; in naturas deſcripſere.
differẽtiæ & eaſdẽ(quia quantitate inęquales ſunt)ſex differentĳs ſepararũt.In
earundẽ primo itaq; differentia quindecim ponunt cęteris maiores: quarũ q̃li
bet cõtinet terrã.207.in ordine ſc̃do. 45.ponũt quarũ q̃libet terrã.90.
continere dicunt.In magnitudine tertia.208.ſunt.& quęuis earum ter
ram.72.continet.In quarto ordine.479. exiſtunt: & harũ quęuis ter
ram.54.cõprę hendit.In quinta differẽtia.217.reperiunt̃:& unaque/
q; harum.37.terrã cõtinet.In ſexta & ultima differentia ſunt ſtellę par
ſtellę ne/ uę numero.49.terram.18.magnitudine ſua excedentes.Et pręter has
bulę item ſunt quinq; quę(quia obſcure ſunt)nebulę dicunt̃.poſt has ſunt alię
tenebrę nouem obſcuriores quę tenebrę appellant̃. quarũ una eſt oblonga
tanq̃ cauda. Ex his claret quãlibet ſtellarũ fixarum viſu notabilium
terra multo maiorem. Hę vero q̃titates a Geometricis dęmonſtratio
nę certa aſſeruntur inuentę.

De cœli imaginibus ſeu conſtellationibus. Capitulum.xxi. MAG.

e X his firmamenti ſtellis aſtrologorum nonnulli imaginũ qua
rundam lineamenta imaginati ſunt:nõ tamẽ credendum eas
in cœlo realiter actu exiſtere aut coloribus tincta qualibus de/
pinguntur:ſed ab effectibus & ſitu earum & colores & nomina ipſis
indiderunt. Et nominatiores.48.ponunt quarũ.12.in zodiaco circu
lo:reliquas vero verſus ſeptentrionem & Auſtrum deſcribunt.

De imaginibus ſiue ſignis zodiaci: & de ſitu ortu & occaſu eorundem. Ca.xxĳ. DIS.

q Vot ſunt imagines zodiaci? MAG.12.ex ſtellis p̃fatis.1022.
Aries Firmamẽti.346.cõtinentes harũ nomina ſunt.Aries:qui in cõ.
iunctione zodiaci & ęquinoctialis poſitus dorſum habet ad
Boream caput eius cõuertitur ad ortum.oritur a capite & occidit pe/
Taurus dibus.Taurus econtra caput habet occidẽtale deprę ſſum quaſi ad ter
Gemini ram deflectere videatur.Hic auerſus orit̃ & occidit.Gemini capita ha/
bent ad Boream:iunctiſq; dorſis hincinde membra diſtendunt ipſi in
uicem:ut cõplexi ſe mutuo tenent oriuntur iacentes & occidunt a pe/
Cancer dibus. Cancer pedes verſus utrũq; polum porrigit; Leonem reſpicit
venter eius terrã verſus porrigitur.oritur autẽ & occidit a poſteriorẽ

corporis parte. Leo reſpicit cancrũ: dorſum ad Boreã habet a capite Leo.
oritur & occidit. Virgo caput habet poſt leonẽ. dextra manu tangit cir Virgo.
culum ęquinoctialẽ qua & ſpicas tenet. orit̃ & occidit a capite. Chele
ſiue libra (quę prima pars ſcorpionis eſt. nã chaldei undecim tm̃ zo/ Libra.
diaci ponunt imagines) lances duas habet quarũ una Borealis: altera
auſtralis dicit̃. Scorpio virginẽ reſpiciẽs pedes verſus utrũq; polum Scorpio.
porrigit: caudã reflectit verſus Boreã ventre eius reſpicit terrã: orit̃ re/
ctus & occidit curuato corpore. Sagittarius caput habet verſus Bo/ ſagittari9.
ream reſpicit ſcorpionẽ ſagittã & arcum tenet: arcus tangit manũ ſini
ſtram & pedẽ ſiniſtrũ: rectus oritur: & p̃ceps occidit. Capricornus dor capricor.
ſum habet verſus Boreã: caput verſus Sagittariũ: ſed conuerſum ver
ſus Aquariũ. orit̃ directus & occidit pręceps. Aquarius caput habet aquarius.
verſus Boreã: manũ ſiniſtrã extẽdit ſupra dorſum capricorni: & dexte
ra effundit aquã urna q̃ uſq; ad piſces decurrit. & ad ortũ tendit orit̃
& occidit caput prius cęteris membris. Piſces duo ſunt dorſum primi Piſces.
Boreale. dorſum ſecundi verſus brachiũ Andromedę occidentale. un9
Aquariũ alter Boreã reſpicit. Et inter ipſos lineola quędã eſt: qua qua
ſi vinculo alligantur inter caudas amborũ. Inferior pars oritur & oc
cidit. Et ſi zodiaci ſigna ęqualia ſint. 30. ſcilicet graduũ in longitudine
&. 12. in latitudine (ut dictũ eſt) tñ imagines iſtę non omnes ęquales
ſunt. Quędã eñ extra zodiacũ ꝓtendunt̃. & q̃dam longitudinẽ. 30.
graduũ excedũt. uti in Alfonſij tabulis lucidius depręhendes.

De imaginibus ſeptentrionalibus. Ca. xxiij. DIS.

ſ Eptentrionẽ verſus quot deſcribunt̃. MA. 21. de p̃fatis. 1022.
ſtellis fixis. 360. cõtinentes harum noĩa ſunt. urſa minor: urſa
maior ſiue arctos. draco medi9 inter ãbas urſas. Cephe9. Caſſio
peia. Corona Hercules. Vultur cadẽs. Pleiades ſiue gallina. arctophy
lax ſiue Bootes & quãdoq; Arcturus dicitur. Perſeus cũ capite Gor/
gonis. Auriga ſiue agitator: Anguitenens. Anguis. Sagitta ſiue iacu
lum. Aquila ſiue vultur volans. Delphin Equus primus. Equus ſecũ
dus. Andromeda. Triangulus.

De imaginibus auſtralibus. Ca. xxiiij. MAG.

p Ręter has ſunt alię extra zodiacũ Auſtrum verſus porrectę.
DIS. Et quot ſunt? MAG. Sunt quindecim de ſtellis fi/
xis prædictis. 36. continentes. videlicet. magnus Cetus. Orion
gladio ſuccinctus. Eridani fluuius. Lepus. Canis minor ſiue canicula
Canis maior. Argos nauis. Ara. Crater. Coruus. Chiron ſiue Cen/
taurus. Hydra. Turribulum. Auſtrale ſertum. Piſcis auſtralis. Harũ
omnium diſpoſitiones ac ſitum ęnumerare: epitomatis lege prohibe
mur. Sed de his ſi lubet in Arato Hyginio de ſideribus: ac tabulis Al/
fonſij ceteriſq; legere potes. Nam idem earum diſpoſitiones / ſitum &
numerum ſtellarum ex quibus ſunt: & harum ſtellarum magnitudi/

nes & nomina clarius reperies.cum auctores in nominibus & figurationibus imaginum diuerſas reperies memēto quod a principio monui nō eas eſſe in cœlo naturali cōditione:ſed ꝓ libitu uniuſcuiuſq; effigiatę. DIS.Miſſa igit̄ hęc faciam⁹ & de ſignoꝝ ortu & occaſu:qm̄ pauca ſupra tetigiſti/ſi quę alia habes in medium feras.

De ſignorum ortu & occaſu ut eſt apud poetas. Capitulum.xxv. MAG.

Signoꝝ ort⁹ & occaſus/legēti ſcripta ſapientū multiplex occurrit.aliter em̄ loquunt̄ Poetę:& aliter Aſtronomi de ſignoꝝ aſcēſu & deſcenſu.apud poetas nāq; ortus ſignoꝝ ſimiliter & occaſus reperit̄ tripartitus.Coſmicus ſc3 Chronicus & Eliacus. DIS.

Coſmicus ortus quis dicit̄? MAG. Ortus Coſmicus quē latine mundanū dicere poſſumus.eſt aſcenſus ſigni vel ſtellæ in oriente de die. Attamen ſignū in quo ſol eſt anthonomatice/coſmice dicit̄ oriri.De hac Vergilius in georgi. oſtendens tempus ſationis fabarū.dicit Cādidus auratis aperit cū cornibus annū Taurus: & aduerſo cedens Canis occidit aſtro.loquitur autē hic de cane in ſcorpione & nō in leone cōſtituto. Occaſus autē Coſmicus:eſt occaſus ſigni oppoſiti ſigno in quo ſol coſmice oritur.huius exemplū eſt apud Vergil̄.ubi ſupra docentē tempus ſeminandi frumentum.ante tibi eoę athlantides abſcondantur Debita q; ſulcis cōmittas ſemina. Sunt autē athlantides ſiue pleiades ſtellæ in tauro:quę ſcorpione in autumno oriente occidunt.

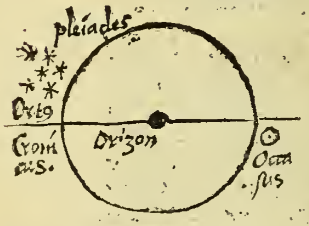

DIS. Ortus Chronicus quis eſt? MAG.Ortus Chronicus quē latine temporalem dicimus:eſt ortus ſigni vl̄ ſtellæ in oriente poſt ſolis occaſum.de iſto loquitur Ouidius de Ponto:conquerens morā exilij ſui dicens. Quattuor autumnos pleias orta fœcit. DIS.Si dicta dictis comparē:contraria videntur. nam antea apud Vergilium pleiades in autumno occidere: iam vero eas (Ouidio teſte) in autumno reperio oriri. MAG.Hæc ſane penſata poſſunt ſimul eſſe vera.ut ſcilicet occidant coſmice. ut apud Vergilium eſt. & oriantur chronice.ut Ouidius voluit. Quod quidem uno die euenire poteſt: ut ſcilicet in ſolis occaſu pleiades in oriēte chronice aſcendant & rurſus circa ſolis ortum in occidente coſmice deſcendant. DIS.Hunc

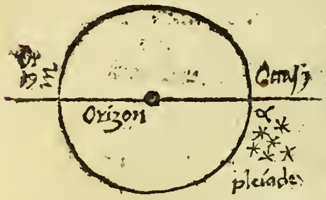

nodolum ſolutum fateor: Chronicum occaſum oſtende. MAG. Occaſus chronicus eſt ſigni vel ſtellæ oppoſitę: ſigno vel ſtellæ chronice orienti. ut apud Lucanum. Tunc nox theſſalicas urgebat parua ſagittas. DIS. Eliacus ortus quis eſt? MAG. Ortus Eliacus ſiue ſolaris eſt exitus ſigni vel ſtellę de ſubradijs ſolaribus: ſub quibus ante videri non poterat. ut apud Ouidium de Faſtis. Iam leuis obliqua ſub ſedit aquarius urna. & Vergil. in georgi. Gnoſiaq; ardentis deſcēdit ſtella coronę. quæ cū iuxta ſcorpionem ſit Sole ibidē exiſtente videri nō poterat. Occaſus autē Eliacus eſt ingreſſus ſigni vel ſtellæ ad ſolis radios. ut in exemplo pmiſſo. taurus & aduerſo cedēs canis occidit aſtro. & plura his ſimilia de hoc triplici ortu & occaſu apud poetas ſunt quibus breuitatis cauſa ptermiſſis: de ortu & occaſu ſignorum ad mentem Aſtronomorum loquamur.

De Ortu & occaſu ſignorum ſcdm Aſtronomos: Capitulum. xxvi.

DIS. Reſpectu cuius Aſtronomi ſignorum ortum & occaſum perpendunt? MAG. Reſpectu ęquinoctialis & rectitudinis & obliquitatis ſpherę. DIS. Id manifeſtius ęloquere. MA. Equinoctialis tam in ſphera recta q̄ in obliqua ſemp uniformiter aſcendit id eſt temporibus æqualibus ſemper æquales arcus de æquinoctiali aſcendūt. Zodiacus vero in utraq; ſphera difformiter peroritur. Nam in temporibus ęqualibus non ſemper ęquales arcus de ipſo aſcendunt nec aſcenſiones partiū zodiaci ęquātur aſcenſionibus partiū ęquinoctialis: ſed aut minores aut maiores ſūt & ob id Aſtronomi ſigna quædam recte: quędam vero obliquę oriri & occidere dicunt. Recte quidem ſignum oritur vel occidit cum quo maior pars ęquinoctialis oritur vel occidit. unde Cancer Leo Virgo Libra Scorpio Sagittarius recte oriuntur: & Capricornus Aquarius Piſces Aries Taurus Gemini recte occidūt. Obliquę autē ſignū oriri vl occidere aiunt: cū q̄ minor pars ęqnoctialis orit vel occidit. unde pdicta ſex recte orietia/ obliquæ occidunt: & illa tardius oriuntur q̄ occidant: & ſex recte occidentia obliquæ oriuntur: & hec ocyus oriuntur q̄ occidāt. Quod quidem facillime depræhendes: & occulorum iudicio comprobabis: ſi ſpheram ex præmemoratis circulis cōpactam inter fixa horizonta circumduxeris. Certius autem quantum ad graduum ſupputationem hæc in reuolutione retis Aſtrolabij demonſtrantur. nam & per hāc pportiones aſcenſionū quartarum zodiaci: & ęquinoctialis in utraq; ſphera facile cognoſces. ſic & nonnunq; maiorem partem æquinoctialis q̄ zodiaci ſemper oriri inuenies. vel econuerſo.

Signa recte orietia occidētia

& tamen has quartas ſimul oriri comperies.uti in quarta q̃ eſt a prin/cipio cancri uſq; in finem virginis videre licet. Similiter ſigna oppo/ſita in aſcenſionibus ęqualia inuenies.Nunc dierꝝ & noctiū diuerſitatē ędicere hominibus ſecundum variū ſpheræ ſitum cōtingentē/cona/bor. DIS.Optime.neceſſaria enim videnť hęc & ſcitu digna.

De diuerſitate dierum & noctium. Capitu/lum viceſimumſeptimum. MAG.

a D horꝝ vͦo intelligentiā ſcire operepcium eſt aſtronomos du/plicē diſtīguere diē:artificialē ſcꝫ & naturalē. Id tempus q̊d ab ortu ſolis uſq; ad occaſum eſt/diem artificialē:& id tēpus q̊d a ſolis occaſu uſq; ad ortū eiuſdē eſt/noctē artificialē appellant.Et utrū q; in ptes.12.ęq̃les diuidunt:quas horas planetarꝝ vocāt.quarꝝ diur/nę a ſolis ortu/nocturnę vͦo a ſolis occaſu initiū ſumunt: & q̊tidie in q̄ntitate/longitudine videlicet & breuitate varianť ſcd̃m q tēpus in/ter ortū & occaſuꝫ ſolis nunc multū nunc puū repitur:ppť ſignorum tarditatē & velocitateꝫ in aſcenſu:in qbus ſydus oriť & occidit. Dies autē naturalis eſt reuolutio ęqnoctialis circa terrā ſemel: cū tanta parte ȝodiaci quanta interim ſol ptranſit motu pprio contra firmamentuꝫ.

Dies nox fici

horę pla/netarum.

dies natu turalis

DIS.Quāto tpe autē æqnoctialis reuoluitur ſemel circa terram?

MAG.in.24.horis fere.hoc eſt in die & nocte artificiali. DIS. & ita omnes naturales ſunt ęqnales. MAG.pbe .ſi tm̄ æquinoctia lis motū attendis.ſi autē motū ſolis cōtra firmamentū animaduertas: cuius tempus tpi reuolutiōis ęqnoctialis addendū eſt:dies naturales inęquales erunt. DIS.Ob quā cauſam? MAG.qa(ut dictum eſt) ptes ȝodiaci nō ęqualiter aſcēdunt.q̄dam em̄ tardius:q̄dam vͦo citius ęmergunt ppter obliquitatē. Cum igiť ſol motu pprio omnes has ptes contra firmamentum pagret:qn̄q; in parte ȝodiaci velocius quādoq; vͦo in pte ȝodiaci tardius aſcendēti reperiť.& ita cū tempus harꝝ aſcenſionū inęquale ſit/dies naturales quarꝝ hęc tpa partes ſunt inęquales eſſe neceſſe eſt.Hanc inęq̃litatē nō uulgus pcipit/ſed aſtro nomi in ſuis calculationibus attēdunt. DIS.ſane intelligo.Sed un de fit q tempus inter ſolis ortū & occaſum (q̊d diē artificialē nomi/naſti) inęquale ſit latius oſtendas. MAG.hoc ex vario ſolis p ſig/norum gradus motu prouenire ĩtelligas.Sol nanq; a principio ca pricorni uſq; ad cācri initiū.82.pa rallelos ſiue ſpiras deſcribit: inter quos medius ęquinoctialis eſt ul timus vͦo tropicus cancri. & pri mus tropicus capricorni:a q̊ de ſcendens uſq; ad finē ſagittarij ali os.82.parallelos deſcribit:q die/

inęquali/tas diei naturalis.

inęquali/tas diei ar tificialis

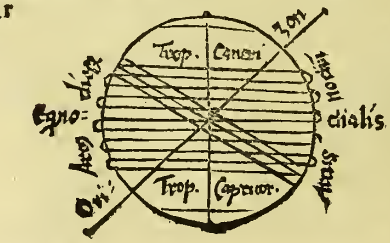

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

rũ naturaliũ circuli appellantur. Cæteri planetę huiuſcemodi paralle/
los, mľtiplicãt ſecundũ numeꝝ dierũ quibus ʒodiacũ peragrãt. Patet
igitur ꝙ planeta nunq̃ȝ ex eo loco unde pridie ortus eſt æleuatur De
ſcripti paralleli ab horizõte diuidunť. Arcus ſupra horiʒõte relicti die
rum artificialiũ: arcus autẽ ſub horiʒonte noctiũ artificialiũ appellanť
Hi autẽ habitantibus ſub ęquinoctiali in ſphera recta ſemꝑ æquales
ſunt, nã horiʒon eoꝝ ꝑ polos mũdi tranſit. His autẽ quoꝝ poli ſupra
horiʒontẽ æleuanť inæquales fiunt: æquinoctiali dẽpto qui ubiq̃ȝ in
duo ęqualia ꝑ horiʒonta diuidiť. Ob id cũ ſol ipſum deſcribit/ in om
ni terra ęqnoctiũ eſt. q̃ omnia luce clarius oculis ſphericũ corpus in/
ſpiciẽtibus appareant miſſa facio. Vnũ tñ adijciendũ apprime ne/
ceſſariũ duxi: ꝙ in omni die artificiali ſiue longa ſiue breui ſena ſigna
ſuꝑſtant: totidẽq̃ȝ delitеſcũt. Similiter in q̃libet nocte. DIS. quõ hoc
fieri poſſit lucidius demonſtra. Nã cũ oĩa ſigna in longitudine & la/
titudine ſint æqualia: plura in multo tꝑe/ pauciora vero in pauco tꝑe
oriri exiſtimo: aut dies noctesq̃ȝ omnes pares eſſe debere. MAG. be/
ne quidẽ, qm̃ nec ſignoꝝ ęq̃litas nec motus irregularitas/ ſed diffor/
mitas ſiue aſcenſus ſiue deſcẽſus inęq̃litas diuerſitatem hanc cauſat.
Vnde in ſupioribus dictũ eſt q̃dã directe/ q̃dã ꝟo aſcendere oblique.
Ea autẽ q̃ directe aſcẽdunt in ortu ſuo minus tꝑis habebũt. Cãcer ꝗp Signoruꝫ ortus & occaſus.
pe ubi oriť horis. 2. & quarta ꝑte occidit hora. 1. & deunce. Leo vero
oriť horis. 2. & tertia ꝑte: & occidit hora. 1. & ſemis & ſexta. Virgo ori
tur horis. 2. ſemis & ſexta ꝑte: occidit hora. 1. & tertia parte. Libra oriť
horis. 2. & ſemis & ſexta ꝑte: occidit hora. 1. & tertia ꝑte. Scorpio oriť
horis. 2. & tertia ꝑte: occidit hora. 1. & ſemis & ſexta parte. Sagittarius
oriť horis. 2. &. 10. ꝑte: occidit hora. 1. & deunce. Signa oppoſita op/
poſito modo oriunť & occidũt, unde quantũ tꝑus eſt ortus cancri tã
tũ eſt occaſus capricorni ſigni oppoſiti. & occaſus cancri oſtendit or/
tũ capricorni. ita in reliquis pariformiť. Ex q̊ facile cõcluditur in ma
xima die omnia ſigna directe aſcẽdentia & in nocte eiuſdẽ (q̃ neceſſa/
rio eſt minima) oĩa obliq̃ aſcendẽtia oriri, ꝑ oppoſitũ de die minima
& eius nocte (q̃ maxima eſt) oportet intelligere. In utroq̃ȝ autẽ æq/
noctio tria directe & tria obliq̃ aſcendẽtia oriũtur tã in die q̃ȝ in nocte.
Sed hęc lucidius demõſtratione oculari in ſpherico corꝑe aut aſtrola/
bio poſſunt videri/ diuerſe in diuerſis climatibus. Nũc calamus ad cę
lum ſeptimum feſtinat.

De cęlo ſeptimo quod Saturni eſt. Cap. xxviij.

DIS. COeli ſeptimi diſpoſitionẽ & motũ deſcribas. MAG. Cœluꝫ
ſeptimũ (cũ ſit figuræ ſphericæ) ſuꝑficie ſua cõuexa ſuꝑficiei
cõcauę octauę ſpherę cõiungitur: & in orbes tres abinuicẽ di/
uiſos & cõtiguos partitur. In quoꝝ medio orbis quartus & paruus:
cui Planetę corpus infixũ collocatur, & eſt epiciclus. Orbis ſupior cę

tiij.

li ſeptimi: ſcd̃m ſupficiẽ conuexã mundo cõcentricus eſt: ſcd̃m cõca/
uam autẽ ecentricus eſt. Inferior autẽ econuerſo/ ſcd̃m ſuperficiẽ cõ
cauã concẽtricus eſt: ſ3m conuexã vero ecẽtricus conſpicit. Et hi duo
orbes augẽ ſaturni deferẽtes nominant̃: eo q ad motũ eorum aux ſa/
turni variet̃. Inter hos tertius orbis includitur: q ſecundũ utranq; ſup
ficiẽ ecentricus eſt: & deferens ſaturnũ appellari ſolet: quia in ipſo or/
bis paruus (cui ſaturni corpus infixum eſt) defertur. Horum orbium
figurationẽ in hac ſubiecta poteris videre deſcriptione.

dæferens augem ſaturni

deferens ſaturnum

Septentrio vel Aquilo.

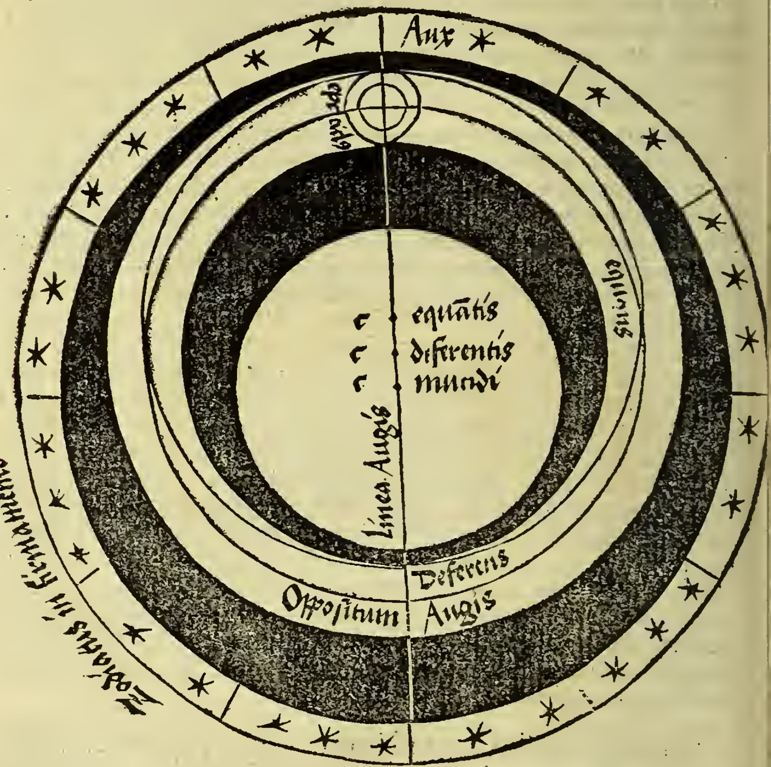

Meridies vel Auſter.

motus orbiũ deferentiu3 augẽ ſaturni

Nunc motus eorundẽ deſcribamus. Hoc cęlũ totũ in die naturali ab
oriente p occidentẽ: rurſuſq; ad orientẽ raptu primi mobilis fertur: ſ3
quo ad orbes particulares quos cõtinet nõ ęqualiter mouet̃. Orbes
em̃ ſupior & inferior (q̃s augẽ ſaturni deferẽtes appellauim⁹) ſup axe

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

&polis eclipticę octauę ſpherę ad motũ eiuſdẽ ꝓportionabiliter mo/uentur in ducentis ſcꝫ annis uno gradu &.28.minutis fere. Ita ut ſemper pars ſtrictior ſuperioris ſit ſupra latiorẽ inferioris: ne corpoꝝ pe/netratio aut vacui admittatur poſitio. Orbis ꝟo medius (q deferẽs ſaturni eſt) ſuper axe proprio axem ʒodiaci ſiue eclipticę ſecante/ ſecundum ſucceſſionem ſignoꝝ mouetur duobus minutis fere quotidie. Et poli eius a polis ʒodiaci diſtant/diſtantia tamẽ inęquali. axis enim huius orbis axem ʒodiaci non in medio ſeu centro ſecat: propter æcẽtricitatem. unde etiã ſuperficies deferentis a ſuperficie eclipticę inęq̃li/ter diuiditur: ita ut portio maior in q̃ ſemp̱ eſt aux ꝟſus aqlonẽ: minor autẽ in qua ſemp̱ eſt oppoſitũ augis verſus auſtrũ relinquatur. Simile fit in Ioue & Marte. Ex quo claret axem polos & centrũ huius or/bis circa axẽ polos & centrũ orbiũ augẽ deferentiũ ſiue eclipticę circũ

motus orbis deferẽtis Saturni.

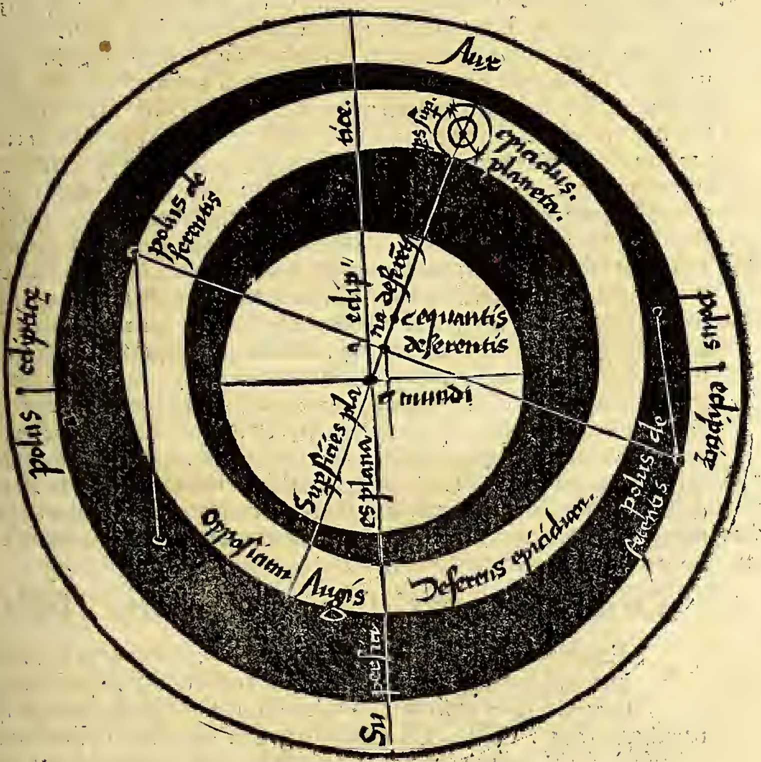

ferentias paruoꝝ circuloꝝ ſupficiei eclipticę ęquediſtã tes deſcribere.& hoc ꝑpter motũ orbiũ deferẽtiũ:quẽ vir tute octauę ſphereę habẽt. ut hęc p̄effigiata admonet de ſcriptio.Epiciclus vero duplici mouetur motu in longi/ tudinẽ ſcꝫ & latitudinẽ. DIS.Qualiter in longitudi/ nem? MAG.Sup centrũ ſuum corpus Planetę ſibi in fixum in parte ſuperiori ſcd̃m ſucceſſionẽ:in parte vero inferiore contra ſucceſſionẽ ſignoꝝ portans. Ob id pla/ neta in parte ſuperiori directus:in parte vero inferiori re trogradus dicitur. In aſcenſu vero vel deſcenſu ſtationa rius appellatur.nõ quia ſtet:ſed nobis ſtare videtur:cũ tunc nõ antrorſum vel retrorſum: ſed vel deorſum aut ſurſum ꝑcedat:quẽadmodum ſagittã ſurſum æmiſſam quaſi ſtantẽ in aere dicimus cũ directe aſcendit aut deſcẽdit.Et hoc in omnibus epi ciclum habentibus cõſideratᷓ.In luna vero ꝑpter velocẽ motũ nõ ad uertitur:ipſa tñ in ſuperiore parte epicicli tarda curſu:in inferiori vero velox curſu dicitur.Centrũ vero epicicli nõ ſup centro deferẽtis mo/ uetur:ſed ſup quodã puncto in linea augis/tm̃ a centro deferẽtis diſtã te/quantũ hoc centrũ a centro mundi ęlongatᷓ. Et hic punctus cen/ trum ęquantis eſt. Et circulus ſup eo ad quantitatẽ deferẽtis in eadẽ ſupficie deſcriptus ſiue imaginatus:ęquans noĩatur:eo ꝙ motũ cen/ tri epicicli regulare & equare habeat. Ipſum quoqꝫ in p̄cedenti repe/ ries deſcriptione. DIS.Ne nominum me fallat obſcuritas: quid ſit Aux & linea augis oſtende. MAGI. Aux ſiue apogium planetę: punctus eſt deferentis/maxime a centro terræ diſtans: punctus ve/ ro maxime centro terræ propinquus oppoſitum Augis ſiue perigi/ um. Linea vero ꝑ hos punctos & centrum terræ tranſiens linea au/ gis a noſtris aſtrologis appellatur. Hoꝝ autẽ ſinguloꝝ deſcriptio/ nes poſt cœloꝝ explanationẽ ſubiungemus. Nunc quod cœpimus ꝓſequamur. DIS.Qualiter mouetᷓ epiciclus in latitudinẽ? MA. Epiciclus in latitudinem mouetur reſpectu Augis verę:ſuper axe ſuo centrum eius & longitudines medias tranſeunte. Et hic axis dum cen trum extra nodos capitis & caudę:id eſt interſectionis ſuperficierum deferentis & eclipticæ fuerit:ſuperficiei eclipticæ ęque diſtabit. Satur nus (qui & phenon) in triginta annis totũ percurrit zodiacum:& cõ tinet terram.91.vicibus.

Aux
Oppoſitũ augis
Linea augis.
motus ſaturni.
quantitas eiuſdem

De cœlo ſexto quod eſt Iouis. Ca.xxix. MAG.

ſ

Extum quod ſequitur cœlum Iouis eſt:eo ꝙ pręter Iouis ſtel lam nullam aliam in ſe habeat.Eſt autẽ cœlo Saturni contigu um:ita ſcilicet ut ſuperficies eius conuexa/concauam cœli Sa/ turni contingat. DIS.Eſt ne etiam in plures orbes diſtinctum. MAG.Eſt & quemadmodum cœlum Saturni:quo ad figuratio/

nem & ecentricitatem. Totum autē quotidie motu primi mobilis ab
oriente per occidentem rurſuſq; in orientem rapitur. Orbes vero augē motus or
deferentes (ut orbes Saturni) in ducentis annis uno gradu &. 28. mi/ biū deferē
nutis fere ad motū octauę ſphere mouētur: nec in figuratione aut mo tiū augē.
tu epicicli in hoc & pcedenti cœli diuerſitas notatur. Deferens vero Io Iouis.
uis ſuper axe & polis pprijs (ſicut dictum eſt de Saturno) circumdu motus Io
citur. Eſt tñ motus huius motu Saturni velocior. Mouet̄ nāq; Iupi/ uis.
ter (qui & phęton) quotidie. 5. minutis fere. Et ſic zodiacū in annis fer quātitas
me duodecim percurrit. Continet autē Iupiter terram. 95. vicibus. eiuſdem

De cœlo quinto quod eſt Martis. Ca. xxx. MAG.

Oelum quintum in deſcenſu: Martis eſt (nam in ipſo ſolus
c Mars rotatur) cœlo ſexto contiguum eſt: & ſub eo locatur
quemadmodum ſextum ſub ſeptimo, in totidemq; orbes
diuiditur & mouetur: & eiſdem motibus quibus cœlum Saturni aut
Iouis. Similiter & orbes eius: deferente dempto, qui ſimiliter ſup axe motus de
proprio & polis proprijs (ut deferens Saturni aut Iouis) reuoluitur ferentis
velocius tamen. Mouetur eñ quotidie. 30. minutis fere. totumq; zo/ Martem
diacum in duobus ferme annis percurrit. Mars (qui & ἄρης quem quātitas
& Pyroin nominant) continet terram ſemel & dimidiam & octauam eiuſdem.
eius partem.

De cœlo quarto quod Solis eſt. Ca. xxxi. DIS.

Oelum quartū qualiter eſt diſpoſitum? MAG. Cœlū quar
c tum qd ſolis eſt (quoniā in eo Sol mouetur) in ſuperficie con/
caua cœli Martis continetur: & in tres orbes particulares diui/
ditur: duos ſcilicet augem deferentes: & ipſum deferentem ſolare cor
pus. Equantem aut epicidum non habet. DIS. Quomodo hoc
cœlum mouetur? MAG. Queadmodum ſuperiores motu rapt⁹
ab oriente per occidentem redeundo in orientem in. 24. horis ad mo/
tum primi mobilis. Orbes vero augem deferentes eiſdem mouentur
motibus quibus & orbes/ auges Saturni Iouis & Martis deferentes
Deferens autem Solis ſuper polis & axe proprijs ſecundum ſucceſ/ motus de
ſionem ſignorum ab occidente ſcilicet verſus orientem quotidie quin ferentis
quagintanouem fere minutis & octo ſecundis circumfertur. Et ita ſol Solem
totum zodiacum in. 365. diebus. 6. horis ferme peragrat: nobiſq; an Annus
num complet. Sex autem horæ quater collectæ diem integrum con/
ſtituunt: qui cum ſua nocte. 24. horis conſtat. quem neceſſe eſt in/
terſcalari excurſo quadriennio: quod biſextum vocant, ne temporū Biſextus
ordo turbetur, ut ait diuus Auguſtinus de trinitate libro quarto ca. 4
verum de qtitate anni ſolaris præciſa nondum omnes concordant:
ſed de hoc alias. huius autē motus axis per centrum deferentis tranſit
& axi eclipticę quæ eſt axis augem deferentium ęque diſtat. hinc po
li eius a polis eclipticę tantum diſtant quantū centrum deferētis a ce[illegible]

a centro mundi ſiue ecliptice. neceſſe eſt igitur ut poli axis & centrum deferentis circa axim polos & centrum eclipticæ circumferētias par uorum circulorum deſcribant: quorum ſemidiameter eſt ad ecentri/ citatis quantitatem. huius theoricam mox ſubiungamus. Aux vero ſolis a ſuperficie eclipticæ nunq̃ declinat ſed ſemper directe in ea volui tur. In alijs autem omnibus aux nonnunq̃ a ſuperficie verſus au/ ſtrum aut ſeptētrionem declinando mouetur. Ob quod cęteri plane/ tę omnes quandoq̃ meridionales aut ſeptentrionales dicuntur. Con tinet autem ſol terram centies ſexies & ſexagies. huic ſimiliter & lunę tanq̃ ſyderibus notioribus diuerſitas gentium innumera vocabu/ la ſociauit.

quātitas ſolis.

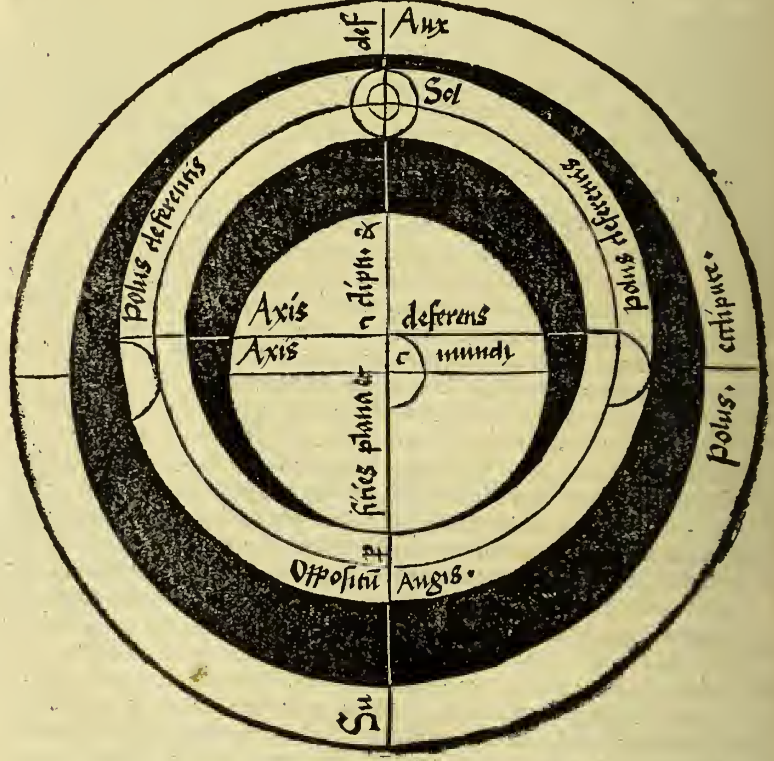

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

De cœlo tertio quod eſt Veneris. Ca. xxiј.

DIS. Tertiј cœli diſpoſitionẽ in mediũ feras. MAG. Tertium cœ
lum quod Veneris eſt: nam in ea ſola Venus rotatur: in ſup/
ficie concaua cœli Solaris continetur. Inſuper & in orbes par/
ticulares (quemadmodum Saturni Iouis aut Martis cœlum) partit
Circumfertur autẽ hoc cœlum totũ (ut prędicti) in. 24. horis ſemel ab
oriente per occidentem in orientẽ redeundo per primi mobilis motũ
Sed orbes eius augem deferentes ſup axe & polis zodiaci ad motum
octauę ſpherę circũducuntur: uti in aliјs ſupra viſum eſt. Orbis vero
epiciclum huius deferens duplici mouet motu. uno quidem ab occi
dente verſus orientẽ: qui eſt in longitudinẽ ſup centro ęquantis. Eo/
dem autẽ tempore unã complent reuolutionẽ centrum epicicli: Ve
neris & Solis deferens. Alio vero motu mouetur in latitudinẽ decli/
nando ſcilicet ab ecliptica. & medietas in qua epiciclus eſt/ſemp ver/
ſus Aquilonẽ: reliqua autẽ verſus auſtrum relinquitur. Aux tamẽ de
ferentis quandoq; ad auſtrum: quãdoq; ad aquilonẽ declinat. Hic
motus fit ſup polis propriјs qui ſunt in interſectionibus deferentis &
ęquantis. Hic motus deuiationis dici ſolet: & eſt minutorum decem: in — motus deuiationis
mercurio autẽ minutorum. 45. cum centrũ epicicli eſt in auge vel op
poſito deferentis. Nam in interſectionibus dictis eſt nulla: in locis au
tem intermediјs creſcit & decreſcit. Verũtamẽ nec hic motus: nec is quẽ
inclinationis vel declinationis dicunt ſenſibilem motui longitudinis
errorem faciunt. ut colligitur libro. 13. Almageſti. Quapropter po
los ſuper quibus primus deferentis motus fit a polis zodiaci recede/
re rurſusq; ad eoſdem accedere neceſſe eſt. Ob id nonnullis viſum eſt:
unum alium orbem prędictos omnes includentẽ: & mundo concen
tricum ponere: ad cuius trepidationis motum hę deuiationes deferẽ
tis fierent. DIS. Epicicli vero qualis eſt motus? MAG. Epici/ — motus epicicli
clus veneris (ſicut & dictorum) in longitudinem mouetur ſcđm ſuc/
ceſſionem ſignorum & in decem & nouẽ menſibus ſolaribus fere ſemel
reuoluitur. In latitudinẽ vero mouetur motu duplici. uno quidẽ: ut
epicicli dictorum: quo una epicicli medietas verſus auſtrnm: reliqua ve
ro verſus aquilonẽ a deferente declinet. Ideo hic motus inclinationis — motus inclinatiõis
ſiue declinationis dicit: quia diameter augis verę & oppoſiti epicicli
a ſuperficie deferẽtis declinat: & eam ſecat. Hec declinatio maxima eſt
circa nodos: ubi deferens & ęquans ſe interſecant: & nulla in auge vel
oppoſito ęquantis. Vnde centro epicicli ab auge ęquantis recedente
uſq; ad oppoſitum eius: aux epicicli verſus aquilonem declinare inci
pit: & oppoſitum augis epicicli verſus meridiẽ. Rurſum centro epicicli
ab oppoſito augis ęquantis recedente/aux epicicli verſus meridiem:
& oppoſitum eius verſus auſtrũ declinare incipit: donec centrum epicicli
ad augẽ ęquantis venerit. oppoſitũ fit in mercurio. Ex his patet cum

deuiatio deferentis eſt maxima/epicicli declinatio eſt nulla:& econtra
motus reflectiōis — rio. Reliquo vero motu(qui reflectionis dicitur) ſup axe per epicicli
augem:& oppoſitū tranſeunte reflectitur : ita ut pars epicicli dextra
verſus auſtrū /ſiniſtra autem verſus aquilonē a ſuperficie deferētis
moueatur. Dexteram dico quę poſt augem epicili eſt ſecundū ſigno
rum ſucceſſionē. Reflectio hæc nulla eſt centro epicicli exiſtente circa
dictos interſectionis nodos deferentis & ęquantis. ipſo vero receden/
te ab ea interſectione quę caput dicitur/ verſus augem pars ſiniſtra ſi
ue orientalis in Venere ad aquilonem:in Mercurio ad auſtrum refle
ctitur:recedēte autē centro epicicli a cauda verſus oppoſitū augis ęq̄n
tis/dicta medietas in venere ad auſtrū & in mercurio ad aquilonē
reflectitur. DIS. Ex dictis colligo quadruplicem epicicli motum.
primus: quo mouetur in longitudinem ab occidente verſus orientē
portans in parte ſuperiore planetam directe ab occidente ad orientem
ſecundum ſignorum ſucceſſionem ſcilicet de Ariete in taurū:de tau/
ro in gemini & ſic de aliꝫs. In inferiore autem parte retrograde ipſum
planetam ab oriente verſus occidentē contra ſucceſſionē ſignorum de
ferens. Secundus:quo ad deuiationē dæferentis in latitudinem nūc
ab ecliptica/ nūc ad eam declinat. Tertius:quo per ſe a ſupficie pla/
motꝰ epicicli quadruplex — na deferentis planetā verſus eclipticam/aut ad eandē inclinat. Quar
tus quo pars orientalis nunc ad auſtrum/ nūc ad aquilonē reflectitur
MAG. Hic epilogus te & diligenter auſcultaſſe/& nō parum in the
orematibus aſtronomiæ ꝓfeciſſe indicat. Lucide equidē epicicli mo
tum nō omnibus intelligibilē explanaſti. Axes dictorum motuū ęnu/
Axes motuum epicicli. — mera. DIS. Axis primi motus/ polos ſuos verſus auſtrū & aqui/
lonem ꝓtendit & axi eclipticæ quandoqꝫ ęque diſtabit:tuncſcꝫ cum de
clinatio eſt nulla:cum vero declinat epicidus ab ecliptica/hic axis in
una parte ab axi eclipticę ęleuatur & in altera ad eam deſcēdit. Motus
deuiationis ꝓprium axem non habet : quia fit ad deuiationē deferen
tis. Axis autē inclinationis ſiue declinatiōis axim motus longitudinis
orthogonaliter ſecat:& longitudines medias epicicli tranſit. Ideo po
li eius orientē & occidentem verſus ꝓtenduntur. & ſemꝑ dum centrum
epicicli extra interſectiōes ęquantis & deferētis fuerit hic axis ſupficiei
eclipticę ęque diſtabit. Axis vero reflectiōis orthogonaliter ꝑ interſecti
onē duorum dictorum axium tranſit. & polos ſuos verſus augē & op/
poſitū augis epicicli ꝓtendit. Patet itaqꝫ quomodo hi tres axes in cētro
ſe interſecant:quēadmodū tres lineę per longum latum & profundū
corporis tranſeuntes : per quas differentias poſitionis deſignamus.
Apparet etiam axem reflectionis ſup axi declinatiōis inclinari: & axē
declinatiōis ſup axi reflectiōis reflecti. Inſup & hos ambos ſi in epici
clo fixe eſſent:ſup axe lōgitudinis circulariter rotari. Verūtn̄ quadripti
tus hic epicicli motus/tantum in venere & mercurio reperitur:nam in
Saturno Ioue & Marte epicidus duas tm̄modo habet : latitudinem

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

unā /q̄ p̄ ęcentricū ab ecliptica diſtat: alterā qua ſuperficies plana epicicli a ſuperficie plana deferentis quādoq; declinat. In luna autē dumtaxat latitudo prima q̄ eſt per deferentem inuenit, nā ſuperficies plana Epicicli ipſi⁹ a deferēte nuſq̄ declinat. & ad ſaluandos h⁹modi motus / qdā puos circulos epiciclū includentes imagināt ad q̊rū mot⁹ hę varietates cōtingūt. Venus (quę & (φωσφορος) omnia zodiaci ſigna fere ad motum ſolis p̄ currit. Et eſt una de 37. partib⁹ terrę.

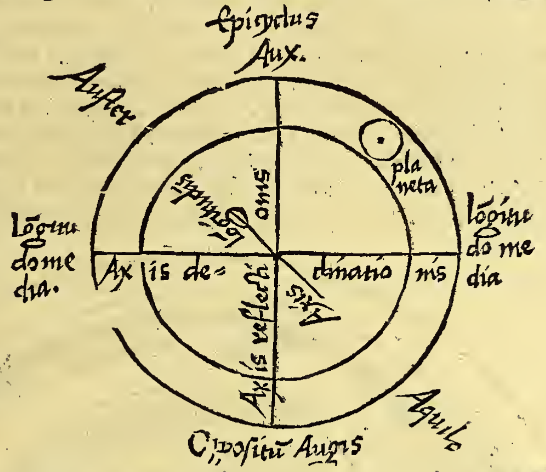

De cœlo ſecūdo q̊d eſt Mercurij. Ca. xxxiij. MAG.

QVod ſubeſt cœlū ſecundū Mercurij eſt: in ſuperficie concaua cœli tertij cōtinetur / & in orbes quinq; & epiciclū partitur: habet enim duos orbes inæqualis ſpiſſitudinis: quorꝫ ſup̄ficies conuexa ſupremi: & cōcaua infimi mundo cōcentricę ſunt: ſuperficies vero concaua ſupremi / & cōuexa infimi mundo ſunt ecētricę: ſibi ipſis tamē concentricę & harum centrū (quod etiam centrū parui circuli nominamus) a centro ęquantis tantū / quantū centrum ęquātis a centro mundi diſtat. Et vocantur hi duo orbes augem ęquantis deferentes. Mouentur aūt ſuper polis zodiaci ad motum octauę ſpherę. Inter hos extremos ſunt alij duo orbes ſimiliter inęqualis ſpiſſitudinis: quorum ſup̄ficies conuexa ſuperioris & concaua inferioris idem centrum cum centro proprio prędictorꝫ orbiū habent: id eſt centrū parui circuli. Sed ſuperficies concaua ſuperioris & conuexa inferioris idem centrum habent cum orbe quinto inter ipſos incluſo: qui deferens mercurij dicitur. hi duo orbes (quos ad differentiā dictorum nigros fieri volumus) vocantur augē ecentrici deferētes. & mouentur ſuper centro parui circuli contra ſucceſſionem ſignorū ſuper axe: quādoq; axe zodiaci ęquediſtanti & centrū parui circuli tranſeūte eadē velocitate qua linea medij motus ſolis ſcd̄m ſucceſſionē ſignorꝫ voluit. horꝫ orbiū motu fit ut centrū ecentrici ſiue deferentis epiciclum circū

ferentiā q̃ndā parui circuli deſcribat:& hęc circūferētia p̄ centrū æq̃ntis ibit:& centrū ꝓpriū extremorū orbiū includit.quo & ꝓ ſuo utit̄.Orbis aūt epiciclū deferēs mouet̄ ſuꝑ centrū æquātis in lōgitudinē ſ;m ſuccesſionē ſignorū eadē velocitate cū linea medij motus ſolis. ut de venere dictū eſt.In latitudinē ṽo mouet̄ queādmodū veneris deferens:hoc dēpto ꝙ medietas eius in qua epiciclus eſt ſēper verſus auſtrū ab ecliptica declinat: cuius oppoſitū in venere reperit̄. DIS. Epiciclus eius quō mouetur? MAG.ut epiciclus veneris. In.4.trīmēſibꝰ ſolaribus fere unā reuolutionē in longitudinē ſuꝑ centro ſuo ꝑficit.Quędā alia latēt in motibus mercurij:q̃ hic relatū iri locus nō eſt.Planeta ṽo mercurius oīa ſigna zodiaci fere ad motū ſolis ꝑagrat mo
Eſt autē mercurius (q & Stilbon) una ꝑs de.32.mille ꝑtibus terræ. me

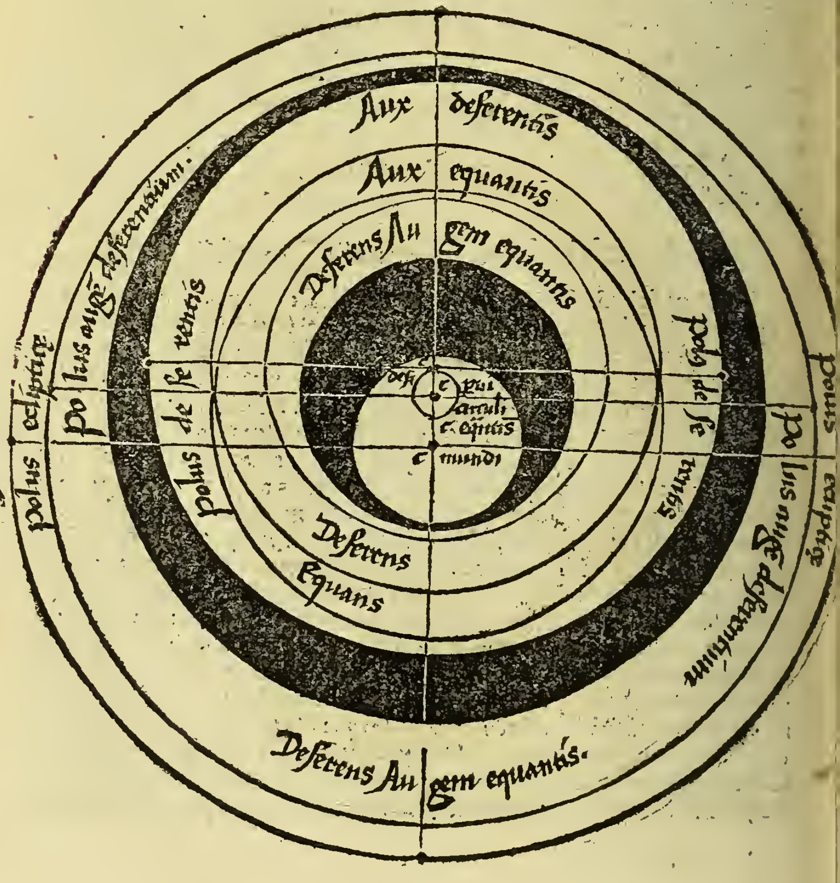

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

De cœlo primo quod eſt Lunæ. Capitulũ triceſimumquartum.

DIS. Eſtat ut cœli primi queadmodum ceterorum configuratione & motum oſtendas. MAG. Cœlum primum ꝙ lunę eſt (eo quod pręter lunam in ipſo nulla ſtella ſit) totũ in ſuperficie cœli ſecundi concaua continetur, & in orbes quattuor & epicicłum diuiditur. habet nanq; in primis tres orbes ſicut ſol in figuratione diſpoſitos. ultra hos habet unum orbem mundo concentricum/prædictos tres ambientem qui deferens caput draconis dicitur. inſuper & epiciclũ habet ꝓfunditati medij primorũ trium orbiũ imerſum: in q̊ corpus lunę figitur & mouetur. ut hęc ſubiecta manifeſtat deſcriptio.

DIS. ꝑſpicua atq; clara eſt hᶜ orbiũ lunę diſtĩctio. nũc motꝰ ipoꝝ pandas. MAG. Orbes duo augẽ ecentrici deferentes mouentur ſupᵖ centro mundi & axe ꝓprio/axẽ ʒodiaci in centro mundi interſecante, motus orbium Lunæ

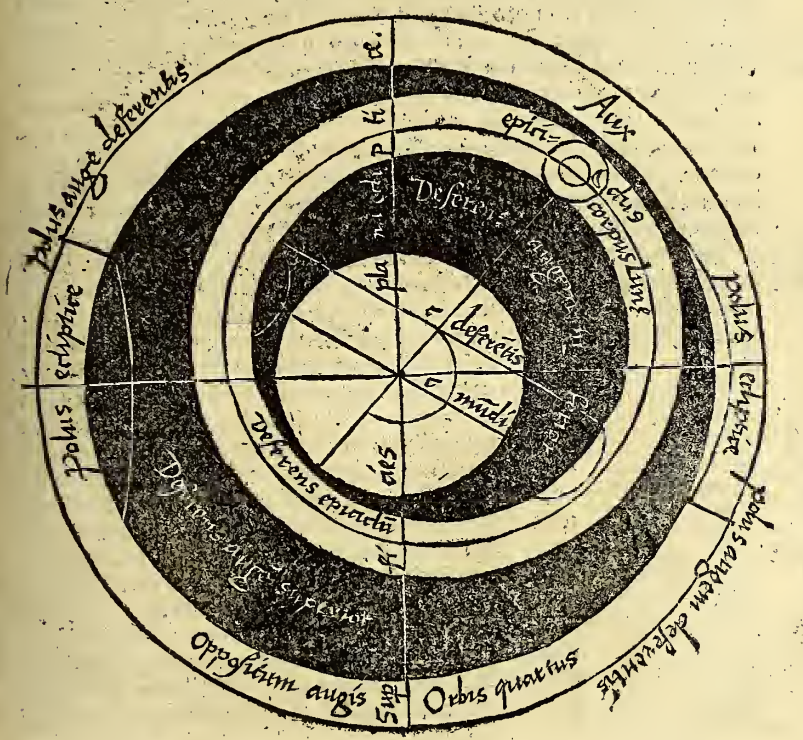

cuius poli a polis zodiaci quinqꝫ gradibus inuariabiliter declinãt. Eſt autẽ his motus cõtra ſucceſſionẽ ſignoꝝ/ ultra motũ diurnum in die naturali gradibus.xi.& minutis.xij.fere. Orbis vero epiciclum defe/rens mouetur ſcdm ſucceſſionẽ ſignoꝝ ſingulariter ſuper cẽtro mũ/di:ita ut tali motu centrum epicycli gradibus.xiij.&.xi.minutis fere quotidie moueatur. Axis autẽ huius motus ꝑ ſuum ꝓprium centrũ ſcilicet defferẽtis tranſiens/ axi augẽ deferentiũ ęquediſtanter mouet̃. ſic centrum & poli eius circa centrũ & polos augẽ deferentiũ circũfe/rentias deſcribũt cõtra ſucceſſionẽ ſignoꝝ.& poli eius a polis augẽ deferentiũ diſtabunt ſcdm ecentricitatis q̃titatem. Aux vero huius or/bis nõ ſemꝑ eſt ſub ecliptica:ſed aut verſus auſtrũ aut aquilonẽ decli nat:quẽadmodũ in alijs dictũ eſt. Nec ſuꝑficies deferẽtis ab ecliptica ſuꝑ diametro mundi ſemꝑ ęqualiter ſecat̃. Orbis vero quart⁹ hos tres ambiens mouet̃ ſuꝑ axe zodiaci circa centrũ mũdi cõtra ſucceſſionẽ ſignoꝝ omni die naturali tribus minutis fere:ſecum tali motu totum cœlum lunę ex dictis tribus orbibus cõſtitutũ quos ambit:circũdu cens. Illo motu fit ut poli augẽ deferentiũ circa polos eclipticę circũ

motus e/picicli lu/næ — ferentias deſcribant. Epiciclus vero lunæ mouetur circa centrũ ſuũ cor pus lunare ſibi infixum in ſuꝑiore parte contra ſucceſſionẽ: in inferiori vero ſcdm ſucceſſionẽ ſignoꝝ deferẽs. nõnulli vero ſapientũ ultra hoc corpus lunare circa centrũ ꝓpriũ moueri dixerunt. Et ex eo motu ma culam in luna apparentẽ nunc ſurſum nunc deorſum apparere arbi/trantur. DIS. Lucide q̃d volebã diſſertaſti. oĩa equidẽ in p̃miſſa or bium deſcriptione oculis ſubijciunt̃. Reſtat tñ ut qd ꝑ caput caudãue draconis accipiendum ſit edicas. MAG. Deferẽs epiciclũ lunę/ab

Caput & cauda draconis — ecliptica declinans ipſam eclipticam in duas interſecat partes. Duæ itaqꝫ fiunt interſectiones:quarum una caput:altera vero cauda draconis appellatur:eo quod iſta c interſectione quaſi draconis figura ele/uatis ſcꝫ cauda & capite venetre depręſſo videatur, ut hęc oſtẽdit con

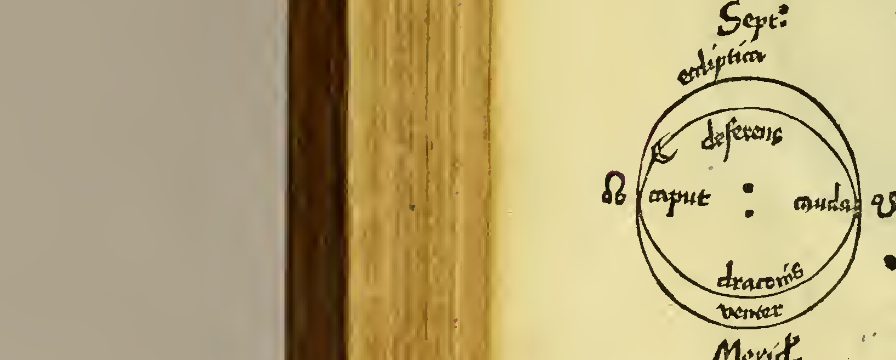

figuratio. DIS. Plane ſed cum ſimiles ſunt interſe/ctiones utręqꝫ q̃ caput potius quã cauda appellãda ſit ꝑſpicuũ nõ eſt. MAG. Interſectionũ iſta in qua cum centꝝ epicicli fuerit verſus aquilonẽ ire incipit caput:oppoſita vero cauda appellãda eſt. Mouentur autẽ virtute orbis exterioris in cœlo lunæ ultra mo/tum diurnum verſus occidentẽ tribus minutis fere ut dictum eſt. & ita totum zodiacum in.21.annis fe/re perambulant. Luna vero zodiacum in.28.diebus pene totum percurrit. Et continet luna unã de tribus partibus terræ. Quidam tñ planetas nõ aduerſum mundum moueri:ſed celeritate mundi quam ſequi non poterunt pręteriri inaniter contendunt. Dictos or bes omnes motibus ſuis ſynphonias cauſare dulciſ

mo[t] nę & titas dem

ſimus. Ambroſius in hexameron. li. ij. ca. ij. & Ariſtoteles in li. de cę/lo & mundo negant: quia nō audimus. Alioꝝ autē plurimi nō mo/do concentum orbiū aſtruunt: ſed ex ꝓportionibus ipſoꝝ omnē mu ſicę vim venantur. Vnde inter firmamentū & ſaturnum tria ſemito/nia: inter ſaturnum & iouem ſemitoniū: inter iouem & martē ſemito/nium: inter martem & ſolem tonum: inter ſolem & venerem tria ſemi tonia: inter venerem & mercurium ſemitoniū: inter mercurium & lu/nam ſemitoniū & a luna ad orbem terrę tonū conſtituūt. ſic a terra ad firmamentū ſeptē tonos colligunt: qui eſt uniuerſitatis numerus. Sic & hominē qui eſt microcoſmus quattuor elementa cum tribus ani/mę viribus perficiunt. Et ꝓ cōfirmatione ſuę poſitionis quantū ad cō centum dominū in teſtē adducunt dicentē ad Iob. Concentū cœli dor mire quis faciet? Quod autē a nobis nō auditur eo eſſe aiunt: quia extra aerem noſtrum fiat: ſed fortaſſe ſonus pręter aerem nō fit: aerē autem elementarem aut alium inter orbes cœleſtes eſſe phiſica ratio non admittit: niſi de eo dicatur ſicut de aquis ſupercœleſtibus, ut ſu/pra viſum eſt.

opinio de concentu mundi

De macula lunæ & eius illuminatiōe. Ca. xxxv.

DIS. Vnari corpori ineſſe maculā paulo ante cōmemorabas: hāc unde contraxerit: aut quare nunc lumine augeatur: nunc defi/ciat ędicito. MAG. Quod in ſuperioribus de ſtellaꝝ natu/ra diſſeruimus non modo de ſtellis fixis: verūetiā de omnibus pla/netis (ſole dempto: qui per ſe eſt lucidus) intelligendum eſt. Corpus itaq; lunare cum inęqualis ſit denſitatis & raritatis / ſolares radij in ipſo inęqualiter incorporantur. Ea propter partes denſiores: lucidiores: ra riores vero obſcuriores fieri neceſſe eſt. DIS. Obſcuriores itaq; par tes per maculam lunę intelligis? MAG. Scite. Quod autē de au/gmento & defectu luminis lunę quęrebas: ex acceſſu & receſſu a ſole accidit. unde cū eodē gradu ſoli cōiuncta fuerit / medietas eius ſuperior verſus ſolem reſpiciēs illuminatur: nobis ve ro minime apparet. cū autē a ſole recedere in cipit: ſemꝑ magis ac magis in partibus a no bis viſibilibus illuminatur: donec ad gradū ſolis oppoſitū perueniat: tunc enim plena lu/mine & tota a nobis illuminata videtur (niſi eclipſetur) a quo rurſus recedens in lumine quo ad aſpectum noſtrum minuitur donec eidem rurſus coniungatur. ſcdm hoc diuer/ſa ſortitur nomina. Dicitur em Conoides: id eſt cornicularis. Dicotomos: id eſt dimidia. Amphikyrtos id eſt gibberoſa. verūtamē cū corpus ſolis multo maius ſit corpore lunę / ſol lunam plus ꝙ ꝑ medietate illuminat. ut patet

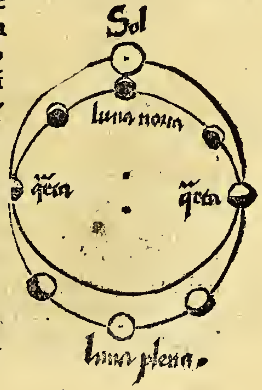

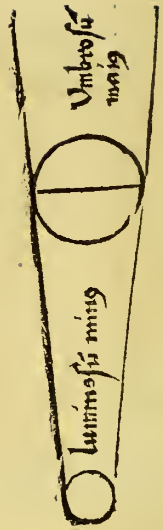

ex.22.primę perſpectiue. Luminoſum aūt ęquale umbroſo: pręciſe medietatem umbroſi illuminat: ſicut luminoſum minus umbroſi partē minorē irradiat. Rurſum fit ut luna quanto ſoli ꝓpinquior: tanto magis illuminatur. Vmbra quę cauſatur luminoſo maiore opacum minus illuſtrante dicitur Conoides. quę autē ab opaco maiore luminoſo/ miaore ipſum irradiente dicitur Calathoides. Equale autē luminoſum ſuper ęquum opacum cum inciderit fit umbra chilyndroides. DIS. Huius etiā ſi in prompto eſt cauſam addas: quare luna a ſolis coniunctione recedens quādoq; citius nonnunq̃; vero tardius nobis appareat. MAG. Huius aſtrorum periti triplicem volunt eſſe cauſam. Primā dicūt eſſe obliquitatē zodiaci & horizontis. Nam ſi ſit coniunctio ſub ecliptica in medietate/ quæ eſt a fine ſagittarij ad finē geminorū tunc cum ſol occidendo in horizonte fuerit: plures gradus erūt in circulo reuolutionis lunę a luna ad horizontem q̃; de zodiaco a luna ad ſolem. Ideo in climatibus ſeptentrionalibus citius videri poterit q̃; ſi in alia medietate eſſet. Secunda cauſa eſt latitudo lunæ ab ecliptica. ſi em̄ poſt coniunctionē in latitudinē ſeptentrionalem mouebitur: iterū citius a nobis videri poterit q̃; ſi in latitudinem meridionalem moueret. Tertia eſt velocitas motus lunę cum ſcilicet in ſuperiore epicicli parte fuerit. Cum igitur omnes dictę cauſę concurrerint luna vetus & noua in eodem die apparebit. Si vero duę tantum inueuiantur: in ſecunda die poſt coniunctionem videbitur. Si una tantum in tertia die apparebit & ſi omnium oppoſitum eueniat: in quarta die videbitur. DIS. Obſecro ne graueris lunæ eclipſationem/ cuius pauloante memineras paucis dilucidare.

De Eclipſibus luminaribus. Capitulum.xxxvi. MAG.

Clipſis (uti in propoſito ſermo de ea eſt) priuationem Ecli
e luminis aſtri ſignificat: quæ in diuerſis diuerſe contingit. Vnde eclipſis in ſtellis fixis (ut ſupra diximus) propter præſentiam maioris luminis ſcilicet ſolaris accidit. Nonnunq̃; vero propter diametralem corporis ſolaris aut lunaris interpoſitionem inter viſum noſtrum & aſtrum fixum ſiue etiam erraticum æuenit: præter hoc q̄ terra nobis ſemper cœli medietatem occultat. In luna vero (de quo ad præſens) eclipſis pro- Eclip
pter diametralem terræ interpoſitionem inter ſolem & lunam Lun
contingit. tunc enim umbra terræ pyramidalis/ lunæ ſpheram tranſiens uſq; ad cœlum mercurij (ut aiunt) pertingit: & corpus lunare in ſe totum aut particulariter claudens lumine ſolis pri-

uat & obfuſcat. Accidit autem hoc cum luna in oppoſito ſolis eſt: &
nec tunc ſemper: quoniam ſole ſemper ſub ecliptica ambulante lu/
na nonnunq̃ verſus aquilonem aut auſtrum declinat. & deferens
lunæ deferentem ſolis in duabus partibus oppoſitis (ut ſupra viſum
eſt) interſecat, ob id niſi ambo hæc lunaria in his interſectionibus aut
prope fuerint terra nõ diametraliter interponitur: & ſic umbra eiꝰ cor
pus lunare non includit: nec lumen ſolis verſus ipſum proijci prohi
bet. DIS. Quid cauſę eſt cum omni noctę terra diametraliter in
ter ſolem & quaſdam ex ſtellis fixis interponatur: ob id tamẽ huiuſce
modi ſtellæ minime eclipſantur? MAG. Cauſa ex dictis patet: quia
umbra terræ ad ſtellas fixas non pertingit: & ut multis placet ſpherã
mercurij non tranſit: illud autem propter ſolis magnitudinem orbi/
um ſpiſſitudinẽ eorundemq; longã a terra diſtantiã & terrę paruitatẽ
cõtingit. DIS. Hanc orbium aſeinuicem & a terra diſtantiam ſilen
tio haud tranſeas. MAG. Diſtantia a ſupreficie terrę ad ſuperficiem Orbium
concauam orbis lunæ (ut quidam ſcripſerunt) eſt miliarium. 107412. a terra di/
Diſtantia vero a terra ad ſuperficiem conuexam orbis lunæ & conca/ ſtantia.
uum mercurij eſt miliariorum. 208542. Ad conuexã mercurij & concauã
veneris. 542750. Ad conuexam veneris & concauam ſolis. 3640000
Ad conuexam ſolis & concauam martis. 3965000. Ad conuexam
martis & concauam iouis. 28847000. Ad conuexam iouis & conca
uam ſaturni. 46816250. Ad conuexam ſaturni & concauam firma/
menti. 65357500. Et eſt quantitas dimidij diametri circuli ſingulorum.
Diameter tota eſt. 130715000. Circumferentia eſt. 410818571. Con
tinet autem miliare cubitos. 3000. Ex his orbium ſpiſſitudo facile col Miliare
ligitur: & quod de q̃titate ſtellarum in ſuperioribus dictum eſt credi
bilius redditur. Continet enim ſol terram centies ſexagies ſexies & tres
eius octauas. Terra autem continet lunam trigeſies nonies & inſuper
fere quartam eius. Sol autem maior eſt luna ſexies millies/ſexcenties
quadragies quater. & inſuper eius continet medietatem: uti videre eſt
in quinto Almageſti Ptolomei. Diſtantia autem planetarum a terra
non ſemper eſt eadem: propter ecentricitatem deferentis & epiciclo/
rum q̃titates. Propior eſt igitur planeta terrę in inferiori parte epici/
cli circa oppoſitum agis: & remotior in ſuperiore parte epicicli & augẽ
deferentis. Sed hæc ad præſens ſufficiant: nec ego iam dicta verifica/
ui: ſed ab alijs poſita recitaui cæteris de eadem re opinionibus præ/
termiſſis. DISCIPVLVS. Hæc ſimul & iocunda ſunt & mi/
randa: ex quibus creatoris mira & inexhauſta relucet & ſapientia
& potentia. Sed ne his diutius immorati negligamus alia ad reli/
quatuum vertas ſermonem & eclipſis ſolaris poſſibilitatem oſten/
das? MAGISTER. Solaris eclipſis cauſatur propter diame/ Eclipſis
tralem Lunæ inter Solem/& viſum noſtrum interpoſitionem. ſolis

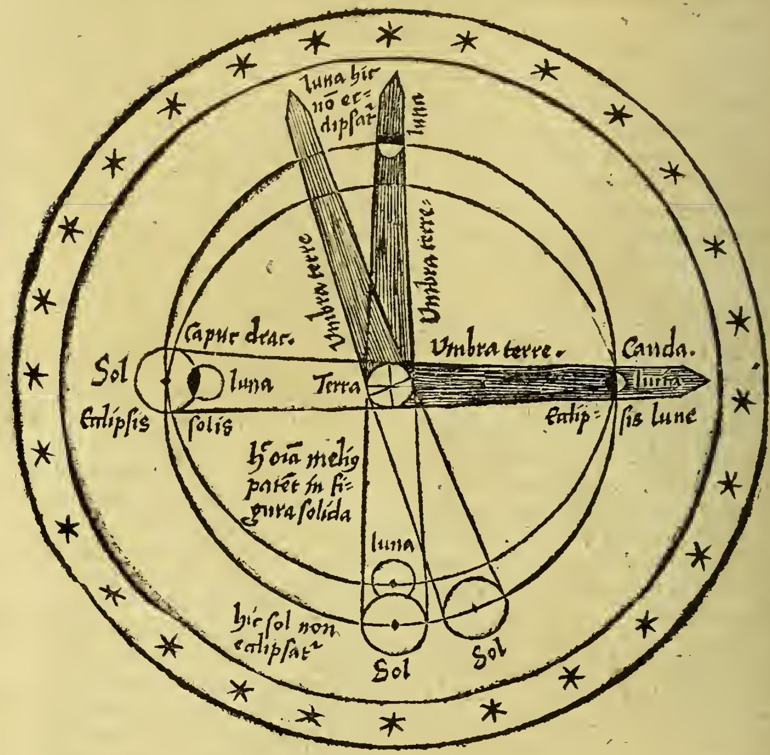

Quod non niſi in nouilunio poteſt contingere: nec tamen in omni Sed cum in vel circa caudã aut caput fuerint coniuncta: & cum pręciſe in cauda vel capite coniungunt. poteſt contingere eclipſis ſolis uniuerſalis: ſed non in omni terra: propter aſpectus diuerſitatem. Vnde Auguſtinus libro tertio ca. v. de ciuitate dei. de eclipſi ſolis facta dum dominus crucifixus eſt ait. Quam ſolis obſcuritatem non ex canonico ſyderum curſu accidiſſe: ſatis oſtendit: q tunc erat paſcha iudeorum. nam plena luna paſchę ſolennitas agitur. Regularis autem ſolis defectio/non niſi in lunæ fine contingit. Aliud vero quod eandẽ eclipſim contra naturam accidiſſe arguit; eſt quia fuit uniuerſalis in tota terra. Aug

De ſignificatione terminorum̄ tabularum Aſtrono- micarum. Capitulum.xxxvij. MAG.

ſ Peculationibus Aſtronomię quorundam terminorum in ta/
bulis motuum occurentium rationes annectere operepreciū̄
eſt ne in his demum te erroris caligo inuoluat. Sunt autem hi
termini (ut rem breuius ędicam) aux. oppoſitum agis. æquatio. & ſic
de alijs. Hi autem aliter in ſole: aliter in luna: & aliter in reliquis acci/
piuntur planetis. DIS. In primis igitur ipſos ut in ſole accipiunt̄
edicas. MAG. Aux in ſole dupliciter accipi ſolet. In prima ſcilicet
ſignificatione & ſecunda. Aux ſolis in prima ſignificatione eſt punct⁹
circumferentię ecentrici: maxime a centro mundi remotus: qui etiā̄
longitudo longior dicitur. Punctus vero oppoſitus: oppoſitum au/
gis ſiue longitudo propior nominatur. Linea autem per hęc duo pū
cta & centrum mundi & centrum deferentis extēſa: linea augis voca/
tur. Ex his longitudinem mediam facile intelliges. Eſt enim punctus
inter augem & oppoſitum augis in deferente determinatus: per line
am a cētro mundi exientem quę cum augis linea rectos angulos fa/
cit. Sed aux ſolis in ſecunda ſignificatione eſt arcus zodiaci ab ariete
ſecundum ſucceſſionem ſignorum uſq; ad lineam augis cōputatus.
Linea autem medij motus eſt linea a centro mundi ad zodiacum ex
tenſa: lineę a cētro ecentrici ad centrum ſolare pertracte ęque diſtans
Medius autem motus ſolis eſt arcus zodiaci ab ariete ſecundum ſuc/
ceſſionem̄ ſignorum uſq; ad hanc lineam computatus. Sed linea veri
motus ſolis eſt linea a centro mundi per centrum corporis ſolaris ad
zodiacum extenſa. & verus ſolis mot⁹: eſt arcus zodiaci ab ariete &c.
uſq; ad hanc lineam ſupputatus. Arcus vero zodiaci inter has duas
lineas veri ſcilicet & medij motus ſolis æquatio dicitur. Arcus autem
inter lineam augis & lineam medij motus ſolis argumentum nomi/
nat̄. & hęc ſingula in ſubiecta oculis videri poteris deſcriptiōe. Trāſea
mus ad terminos lunares. DIS. Tranſi.

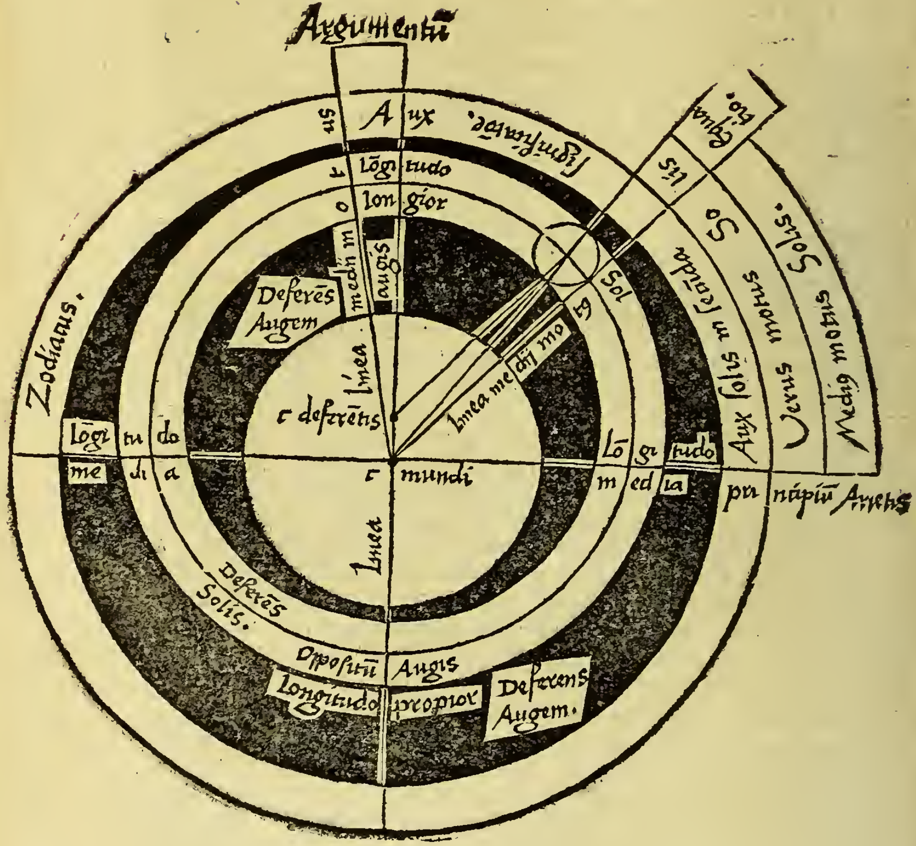
Argumentū
Aux
Zodiacus.
Deferēs Augem
Deferēs Solis.
Deferens Augem.
c mundi
Lōgitudo
Longitudo propior
Oppositū Augis
Aux solis in sexdia
Verus motus Solis.
Medius motus Solis.
Sol

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

De terminis tabularibus lunæ. Capitulum triceſimumoctauum. MAG.

Vx in luna tam in prima q̃ȝ ſecunda ſignificatione: ſimiliter linea augis & longitudines mediꝫ accipiũtur queadmodum in ſole. Epiciclus tamẽ lunæ ſpeciales habet auges. DIS. Quę ſunt iſtę? MAG. Aux media epicicli eſt punctus circumferẽtię epicicli quem oſtendit linea puncto diametraliter oppoſito centro ęcen/trici in circulo paruo per centrum epicicli ducta. Sed aux epicicli vera eſt punctus eiuſdem circumferentię: quem linea a centro mundi per centrum epicicli ducta indicat. Linea autem medij motus lunæ eſt li/nea a centro mundi p̱ centꝶ epicicli ad zodiacũ ꝓtracta. Sed linea veri motus lunę/eſt q̃ a cẽtro mũdi p̱ centrũ corp̱is lunę ad zodiacũ extẽdit. Medius & verus mot⁹ eius ſumunt̃ ſicut in ſole. Arcus autẽ inter lineas medij & veri motus interiacens ęquatio argumẽti lunæ eſt. Argumentum vero lunæ duplex eſt; medium ſcilicet & verum. Argu/mentum lunæ medium eſt arcus epicicli ab auge epicicli media ſcd̃m motum centri corporis lunaris uſqȝ ad idem centrum lunare. Sed argumentum lunę verum ab auge epicicli vera uſqȝ ad centrũ lunaris corporis calculatur. Centrum autem lunæ eſt diſtantia lineę medij motus lunę ab auge ecentrici ſcd̃m ſucceſſionem computata. Et hęc diſtantia longitudo duplex: ſiue duplex interſticium qñqȝ appellat̃. Arcus au/tem epicicli inter argumentum medium & verum interiacens ęquatio centri dicit̃. Diſtantia vero lineę medij motus lunę a linea medij mot⁹ ſolis ſcd̃m ſucceſſionem ſignorum media vocatur eoꝶ ęlongatio. Prędicta omnia hæc ſubiecta oſtẽdit configuratio. Medius autem motus capitis draconis eſt arcus zodiaci ab initio arietis contra ſucceſſionem ſignorum ad lineam ęgredientem de centro mundi per caput. Arcus autem ab ariete ad hanc lineam ſcd̃m ſucceſſionem eſt motus verus. ſimiliter dicendũ eſt de cauda; videamus reliqua. DIS. Dum in motu eſt calamus/auſcultare magis quam inquirere licet.

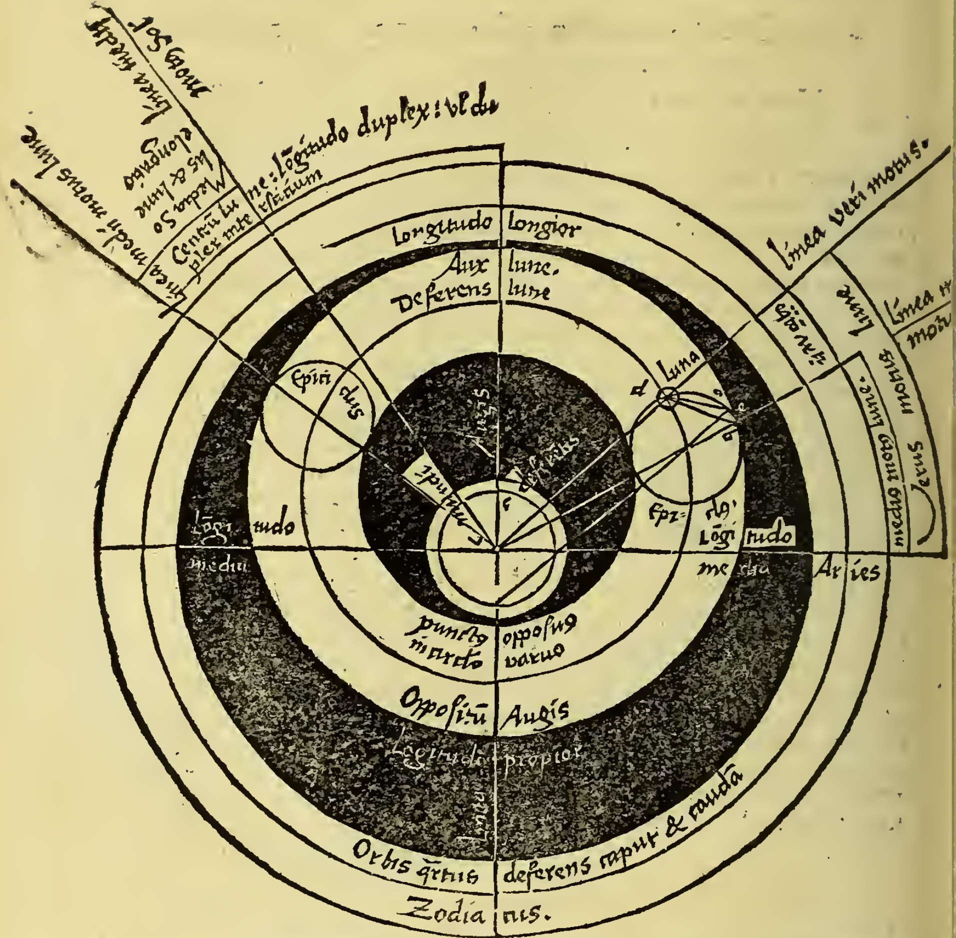

Aux media epicicli eſt punctꝰ.a.
Aux vera epicicli eſt punctꝰ.b.
Argumentū mediū lunę/eſt
arcus.a d.in epiciclo.

Argumentū verū lunæ/
eſt arcus . b d .in epiciclo.
Aequatio centri/eſt arcus
e.inter.a.&.b.

Succeſſio ſignorum/eſt ab ariete verſus augē lu/
nę iterum rediens in arietem.

De terminis tabularibus in reliquis planetis Capitulum triceſimumnonum.

MAG.
Vx ecentrici: oppoſitum augis: linea augis: & lõgitudines me
a dię in reliquis planetis eodem modo ſumuntur. Epicidus ve/
ro augem habet ſpecialem. DIS. Quæ eſt iſta? MAG.
Aux epicicli media/eſt punctus epicicli per lineam a centro ęquan/
tis per centrum epicicli ducta deſignatus. Sed aux epicicli vera/ eſt pũ
ctus epicicli qui per lineam a centro mundi per centrum epicicli du/
ctam oſtendit̃. Linea autem medij motus epicicli: eſt linea quæ a cẽ
tro mundi ad ʒodiacum protrahit̃: lineę a centro æquantis per cen/
trũ ępicicli ductę æque diſtãs. Sed linea veri motus epicicli: eſt linea
quę a centro mundi per centrũ epicicli ad ʒodiacum ducit̃. Linea au
tem veri loci ſiue veri motus planetę: eſt q̃ a centro mundi p̱ centruʒ
corporis planetę ducit̃. Medius itaqꝫ & verus motus in his ab arie/
te uſqꝫ ad dictas lineas eodẽ modo computant̃ ſicut in ſole. Sed cen
trũ mediũ planetę eſt arcus ʒodiaci a linea augis ad lineã medij mo/
tus cõputatus. Centrũ autẽ verũ a linea augis ad lineã veri motus at
tendit̃. Arcus ṽo inter lineã medij & veri motus epicicli interiacens: ęq̃
tio centri dicit̃. ſic ſimilit̃ ęquatio in epiciclo eſt arcus epicicli augem
mediã & verã eiuſdẽ interiacens. Argumentũ aũt planetę mediuʒ: eſt
arcus epicicli ab auge eius media ſecundũ motũ eius ad centrum cor
poris planetę numeratus. Sed argumentũ verũ/ab auge vera ad pla
netã computat̃. Arcus ṽo inter lineas veri loci planetę: & veri loci epi
cicli interiacens/ęquatio argumẽti dicitur. Exceſſus quo linea a cen/
tro mundi in augẽ longior eſt/lineę a centro mundi in oppoſitũ augis
diuiſus in. 60. p̱tes minuta ꝓportionalia dat ꝓpiora. ſic exceſſus dictæ
lineę a centro mundi in augẽ ſup̱ lineã a centro mundi in longitudi/
nẽ mediã/dat minuta ꝓportionalia longiora. Horꝫ exempla omniuʒ
in ſubiecta deſcriptione apparebunt. DIS. Sane conſpicio. ſed un/
de moti fuere ſapiẽtes tantã orbium ponere diuerſitatẽ? MAG. Ex
eo: nam viderunt planetas diuerſis rotari motibus. Cũ autem unius
corporis ſimplicis ſit tantũ unus motus/illã diuerſitatẽ non niſi per di
uerſos orbes poſſibilẽ eſſe argumẽtati ſunt. Et rurſus: quia ſigna ſunt
eiuſdẽ longitudinis: & planeta uno tp̱e non mouetur velocius q̃ꝫ alio
(quia motus cęli & oĩm partiũ eius regularis eſt) citius tamẽ p̱tran
ſit quãdoqꝫ unũ ſignum q̃ꝫ aliud. hoc autẽ ſaluari non potuit ſine or/
biũ ecentricitate. Cum enim planeta in auge vel circa augẽ fuerit: ſub
uno ſigno neceſſario longiorẽ arcũ q̃ꝫ in oppoſito augis p̱tranſibit. un
de & ſol nõ æquis temporibus equales ʒodiaci quartas p̱agrat. q̊d pa
tet: dies quibus p̱currit quartas/vernalẽ/eſtiualẽ/autumnalẽ & hye/
malem numerando. minus quippe tẽporis abſumit dum eſt in ſignis
auſtralibus & circa oppoſitũ augis q̃ꝫ in alijs: ꝓpter deferẽtis ecentri

citatem. Et amplius, videntur nõnunq̃ planetę ſtare: aliquando verſus orientẽ: & quãdoq; verſus occidentẽ moueri. Quod ſine epiciclo haud facile ſaluatur. Ob has igitur cauſas æcẽtricos & epiciclos: & ex conſequenti orbes ad horum motus neceſſarios poſuere. Sunt tamen qui hæc omnia alia nituntur ſaluare via.

De partibus regionis elementaris: & primo de igne. Capitulum quadrageſimum. DIS.

Iam credo te omnes Aſtronomię theorias mihi inprimis neceſſarias compleſſe. MAG. Ita eſt. ſufficiunt enim hę ꝓ introductione incipiẽtis. Cum vero has plene intellexeris / altiores latioreſq; in libris Ptholemei Almageſti: theoricis Ioannis Purbachij Thebit: Albategni: Geberi & alijſue de his ſcribẽtibus inuenies. nũc ordo exigit ut de cœleſtibus ad partes mundi elementaris deſcendamus: in quo regio ignis ſuperior occurrit. ignis nanq; in modum orbis cęleſtis ſub concauo orbis lunę continetur: & ad motum eius circumducitur & rapitur. Ex qua cauſa etiam caliditas eius augmentatur. eſt autem talis ignis ſubſtantia pura ex materia & forma ſua propria ſubſtantiali compoſita: calida & ſicca: clara ac ſubtilis: ut nec viſum noſtrum verſus aſtra reſpicientem prohibeat.

De Aere & eius interſtitijs. Capitulum quadrageſimumprimum. MAG.

Aer. Sicut autem ignis in modum orbis ſub cœlo lunę continetur: ita aer ſub concauo orbis ignis locatur: qui de ſui natura ſubſtantia pura eſt & clara: calida & humida. calida quidem/ut cum igne ſub quo locatur concordet. humida vero / ut ſiccitati ignis reſiſtat. hæ tamen qualitates in omnibus aeris partibus non ſunt æq̃les. DIS. Et unde hæc prouenit diuerſitas? MAG. Ex accidenti diuiditur enim aer (quantũ ad præſentem attinet ſpeculationem) in

ſupmus tria interſticia. Quorũ ſupremũ ab igne circumrotatur: & plus ſolito calefit & inceditur. & in illo impreſſiones ignitæ (de quibus in naturalibus) generantur.

medius Mediũ plus frigidũ eſt: quoniã a ſphera ignis remotum: nec radiorum ſolis reflexorũ receptiuũ: turbidum atq; ſpirituum ĩmundorum habitaculum ut habet Auguſtinus libro octauo de ciuitate dei capitulo .22. & libro de agone Chriſtiano. & in ſolutione tertię. q. ad. deo gratias. preſbyterũ in quo propter ſui frigiditatem Aug

Infimus. impreſſiones aquoſę (ut grando nix &c) generantur. Sed interſtitium infimum humidum eſt & calidum: & caliditas eius per accidens augmẽtatur ex reflexione ſcilicet radiorum in terrę ſuperficie. In illo generantur ros & pruina: & quędam impreſſiones ignitę. Hęc autẽ pro nunc ſufficiant de aeris diſpoſitione. In Aquam deſcendamus.

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

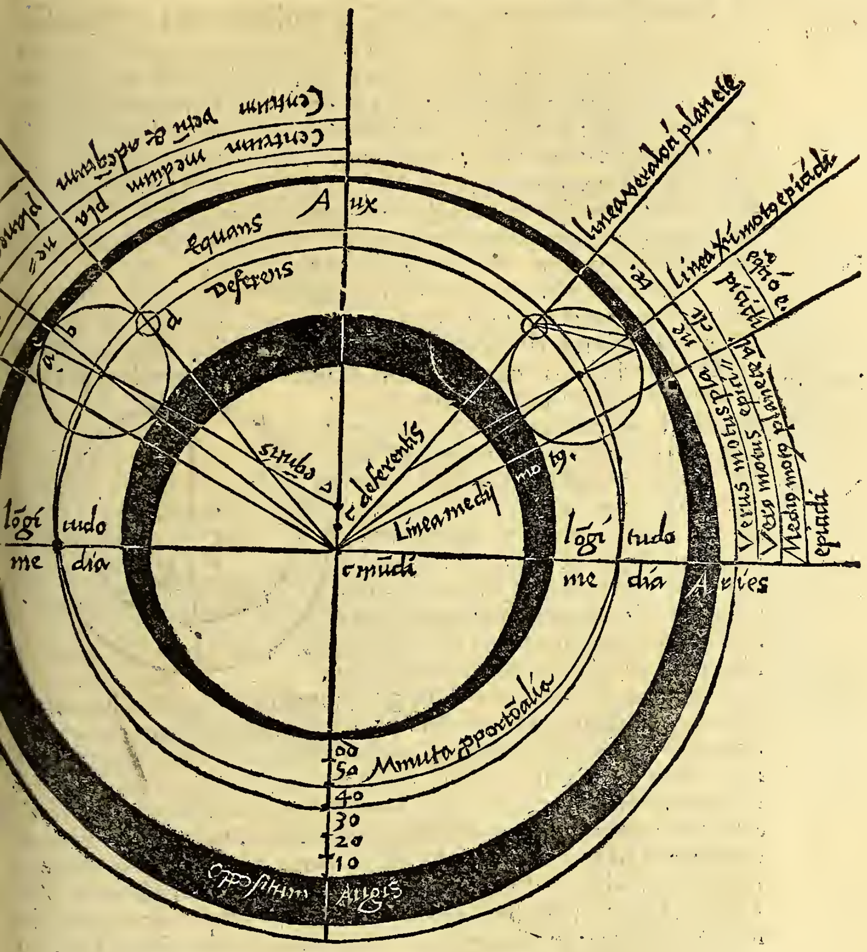

Aux media epicicli/eſt punctus a.
Aux vera/eſt punctus b.
Equatio epicicli/eſt arcus c
Argumentum medium/eſt arcus a d
Argumentum verum/eſt arcus b d.

De diſpoſitione aquę. Capitulum. xlij. MAG.

Aqua

a Qua in primordiali rerum creatione ad modum nebulæ tenuiſſimę totam terræ circumdedit ſuperficiem & uſq; ad ſuperiora progrediebatur. Sed iuſſu creatoris firmamentum aq̄s ab aquis diuiſit: & quæ ſub firmamento relictę ſunt in locum unum ſcilicet terræ concauitates congregantur. ut terræ animantia in eiuſdem ſuperficie poſſent habitare. Ex tota itaq; terræ & aquæ ſubſtantia unum corpus ſphericum eſt conſtitutum cuius Philoſophi duplex centrum grauitatis ſcilicet & magnitudinis aſſignabant. Magnitudinis quidem centrum axem totius ſpheræ ex aqua & terra diuidit. & eſt medium mundi. Centrum vero grauitatis extra illud conſiſtit videlicet in diametro terræ. qui neceſſario maior eſt q̄ꝫ ſemidiameter ſphere ex aqua & terra compoſitæ: quia ſi non terra ſcd̄m nihil ſui eſſet in medio mundi: quo in naturali ſciētia & aſtronomia abſurdius dici vix poterit.

Centrorum diuerſitas

Neceſſitas autem ponendi centrorum diuerſitatem ex eo ſumitur: ꝙ terra aquis diſcooperta leuior eſt q̄ꝫ pars terræ aquis circundata. Et terra diſcooperta madefacta mox rurſus exiccatur & leuior fit: ideo centrum grauitatis ipſius nō idem eſſe poteſt cum centro magnitudinis eiuſdem. Sed in diametro terræ magis verſus circumferentiam & partem hanc tendit quæ aquis tegit̃. Aquę etiam magis ad hanc partem tanq̄ꝫ centro mundi magis proximam congregantur. ex illo concluditur terrā eſſe in continuo motu locali: quo partes remotiores centro grauitatis eius ſe aliꝭs ęquari nitunt̃. Totius tñ eſt una ſuꝑficies cōuexa: nec aqua terrę ſuꝑficiē ſuꝑgredit̃: ſed in cōcauitate eā ꝑ mediū ꝗſi diluit & circūdat ſacra atteſtāte ſcriptura. Abyſſus ſicut veſtimentū amict⁹ ei⁹ & rurſus. terminū eis poſuiſti quē nō trāſgredient̃: neq; cōuertent̃ operire terrā. Hęc ex naturali ſui diſpoſitione humida & frigida limpida & clara. ſed ex vaporib⁹ variꝭſq; terreſtreitatib⁹ (ſicut & aer) reddit̃ turbida. In ea ſunt diuerſa aīantiū gñā: his q̄ in terra reperiunt̃ mirabiliora & maiora. vituli ſcꝫ canes: ſerpētes: piſces & ſiꝑia. Diuidit̃ autē tota (nob̄ ſaltē ꝯgnita) ī maria p̄ͥma ſcꝫ ī Abyſſū ſiue mare indicū. mare mediterraneū. mare Arabicū & mare Hyrcanū. inſuꝑ & Pontū &c. q̄ oīa (cū uni⁹ eiuſdēq; ſint ꝑtes elemēti) a diuerſis terris: in quaꝝ cōſtitutę ſūt terminis: alia & alia ſortiunt̃ noīa: quæ in coſmographia latius cōſpici poſſūt: ei⁹ tñ diſpoſitionē infra ī deſcriptiōe terrę nō oīno ſilentio tranſibim⁹. DI. Rotūditatē aquę q̄ſo manifeſti⁹ oſtēdas. videtur em̄ hęc & ſenſui & rationi multū extranea. MAG. Quibuſdā de eius rotūditate dubitantibus tale a doctis obiꝭcit̃ argumentū. Si in

littore maris ſignū aliq̄d ponitur/nauiſq; in aqua ab eodē intm̄ ęlongatur donec oculus circa malum nauis ſignū in littore videre non poſſit: adhuc oculus in ſumitate eiuſdē mali exiſtēs videbit: cuius tñ oppoſitū de neceſſitate contingeret ſi tumor aquę non reſiſteret. Nam linea a ſumitate mali ad ſignū in littore poſitum protracta longior eſt q̄ linea a pede mali ad idem ſignum ducta; & ita res (cæteris paribus) per eam minus viſibilis eſt.

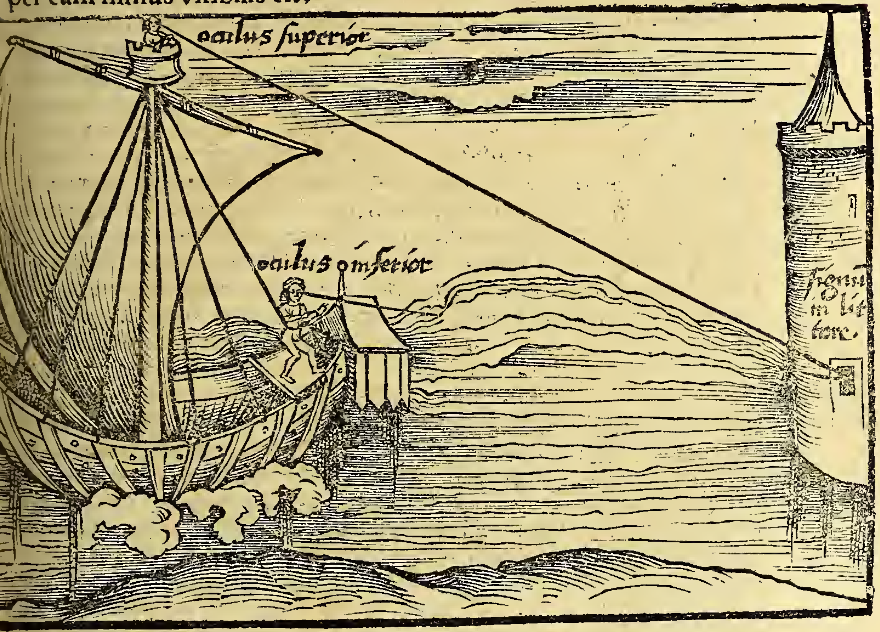

Facilius tamē rotunditas aquę a figura ſuarū partium ſumitur. Aqua nanq; corpus eiuſdē naturę in ſe tota & ſuis ptibus repitur. Partes v°o utpote guttulę omnes ad ſphericitatē tendunt: & ſic totū eiuſdē figuræ eſſe manifeſte concludunt. Terram perluſtrabimus.

De figuratione & natura terræ. Capitulū quadrageſimumquartum. MAG.

t Erra unā cum aqua (ut dictū eſt) cōſtituens ſpherā in ſupficie concaua aeris cōtinetur: & tanq; centrū in medio mundi conſiſtit. frigida eſt & ſicca de ſui primordiali natura. Ea tñ que nobis apparet humiditatibus exterioribus permixta & impura eſt. Hęc magnā cum animali habet cōuenientiam. Habet enim in ſe lapides & ſaxa magna & parua; queādmodū animal oſſa. Pro viſceribus & Terra

terræ com parato ad animal

inteſtinis/habet concauitates & cauernas multas:in quibus ex vapo
ribus ibidē incluſis diuerſa generant̄ metalla:mineralia & flumina: q̄
ſunt ut ſanguis in animali.& quidē neceſſaria:ne ſua ſiccitate rediga/
tur in puluerē.ubiq; igitur aquis eſt conſperſa.In eius ſuperficie arbo
res & gramina naſcuntur:ſicut in animalibus ungues/crines cęterę q;

Infernus q̄druplex

ſuperfluitates expelluntur.Eſt & in terra (ut aiunt) infernus quadru
plex:in quorum primo eſt carentia diuinę viſionis & pœna ſenſibilis.&
hic eſt locus damnatorū:& eſt corporalis;ſimiliter ignis in eo indefi/
ciens.Super hunc alius infernus eſt in quo & ſi ſit carentia diuinæ viſi
onis & gratiæ:nō tamen eſt ibi pœna ſenſibilis .& eſt locus puerorū
ſine baptiſmatis lauacro decendentiū.Sup hunc itē tertius eſt : quem
purgatoriū dicunt.in quo eſt pœna ſenſibilis: ſed non carentia gra/
tiæ dei.Super quē quartus infernus eſt .in quo quidem carētia eſt di
uinę viſionis ſed non gratię:nec eſt ibi pœna ſenſibilis.Et in iſto fue/
re ſancti patres ante Chriſti paſſionē.Sunt tamē qui hæc quattuor pę
narum loca aliter diſtinguunt.Auguſtinus aūt libro viceſimo.c.16. a
de ciuitate dei ſic ait.Ignis ęternus cuiuſmodi & in qua mūdi vel rerum
parte futurus ſit/hominē ſcire arbitror neminē : niſi forte cui diuinus
reuelauerit ſpiritus.Hæc itaq; theologię relinquētes / unde digreſſi ſu
mus reuertamur. DIS.Quomodo terra ut dicis in medio mun/
di poteſt conſiſtere nec cadit/cum ipſam nullū aliud elementorum pp/

terra me/ diū mūdi

ter ſui grauitatē poſſit ſuſtinere. MAG. Terrā in medio mundi ſub
ſiſtere ęquinoctia manifeſtant.Poſſibilitas autē ex eo patet;q in me/
dio eius punctus eſt:qui centrū terrę dicit̄: ad quē omnia grauia na/
turaliter tendunt & mouentur , ſurſum vero contra naturā & violenter
deferūtur. ut facile potes cernere in lapide ſurſu; proiecto. Ob id om
nes ptes terræ circulariter ad centrum eius tendunt:& ab eo non niſi per
violentiā recedunt.a quacūq; enim parte cœli mouerent̄/ſemp tende
rent ad centrū.unde ſi terra totaliter eſſet pforata:lapis in foramē hoc
proiectus/terrā non totam tranſiret ſed in medio circa centrū quieſce
ret.ſi eñ ultra centrum moueret̄:ſurſu; tēderet.& rurſus niſi terra in me
dio conſiſteret:ſtellę eidem quādoq; ppinquiores eſſent:& ſic maiores
apparerent;quod eſt contra omnē ſapientū experientiā. Ipſa igitur
ſup centro ſuo in medio mundi īmobiliter cōſiſtit.Quod Dauid ſpi Pl
ritu pphetico cognoſcens exclamauit. Qui fundaſti terrā ſup ſtabili
tatem ſuam nō inclinabitur in ſeculū ſeculi. Eadem ratione intelligi/
tur id quo dicitur ſuper nihilum fundata. DIS.Si dicta tua daui/
diticis cāticis pbare volueris/repugnantiā ut videt̄ repies. Nā alibi di
citur de orbe terræ.Sup maria fundauit eū & ſup flumina pręparauit
eum. MAG.Hoc nō quo ad tota; terrę mole; accipiendū/ ſed q̊ad
quaſdā partes intelligendū eſt. Multi enim mōtes maribus ac flumi
nibus reperiūtur ęminentiores .aut ſicut villas ac ciuitates dicimus ſup
Rhenū Danubiū aliudue flumen cōſtitutas;non q in flumine ſed cir

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

ca flumen ſint locatę. Omnes nanq̃ (ut ſupra diximus) aquę in ter/
minis terræ ſunt incluſę, eodem teſtante Pſalmiſta. Congregans ſicut
in utre aquas maris: ponens in theſauris abyſſos. &c.

De terrę rotunditate. Capitulum. xliiij. DIS.

T quō terrę rotunditatē accipere poſſumus: cū innumeri mō ꝓbať ter/
e tes conuallesq̃ in ipſa reperiant? MAG. Terrę rotunditatē ra rotūda
varie probare poſſumus. Primo quidē phiſice ſic. Omne pro phiſice
ductiuū rotundoꝝ eſt rotundū, cum generatio naturalis aſſimilet effe
ctum cauſę quantū poteſt, omnia autē terrę naſcentia ad rotunditatē
tendunt/ pfecte autē rotunda nō ſunt, qa non a ſola terra ſed aliis cau
ſis fiunt. Secundo mathematice. Omne corpus una ſupficie conten/ mathema
tum eſt rotūdum, terra eſt huiuſmodi: igiť terra eſt rotunda. minor hu matice
ius ſyllogiſmi aſtronomice inueſtigari poterit & probari. Tertio ro/
tunditas terræ ſatis clare ex ſtellaꝝ ſitu patet. Nobis nanq̃ ſtellę urſæ
circa polum arcticū exiſtentes ſemp apparent. hæ vero quę circa po
lum auſtralē ſunt/ a nobis nunq̃ videnť: niſi verſus auſtrū progredi/
emur: intm̄ ut mediū attingamus. Similiter exiſtentibus in oriente/
ſol citius occidit & oritur q̃ exiſtentibus in occaſu. quod eclipſibus ꝯ
prehenſum eſt. Vna enim & eadē eclipſis numero quę nobis in pri
ma noctis hora apparuit: orientalibus in tertia hora noctis viſa eſt. Sic
terræ rotunditas a ſeptentrione in auſtrum/ & rurſus ab ortu in occa/
ſum probatur. Quod vero de montibus & conuallibus obiicis: fa
cillime ꝓpulſabitur: ſi terrę magnitudinē animadnertas. Habent em̄
ſe montes magni & valles profundi ad terrā totam/ queādmodum ri
mæ paruę in globo magno. Cuius certiſſimū argumentū ſumitur in
eclipſi lunari. niſi enim ſphera ex aqua & terra aggregata tota eſſet ro/
tunda/ umbra eius nequaq̃ lunā ad partes arcuales obfuſcaret: ſed
iuxta terræ configurationem & montium gibboſitates valliumq̃ de
diuitates cernerentur. DIS. Experimentali huic argumētationi nō
poſſum non aſſentire. videris autē de terræ quantitate contraria dice
re. In ſuperioribus nempe terram quaſi punctum eſſe in medio mun
di: hic ob mirā ipſius molē montes maximos non reputari affirmas
MAG. Terrā reſpectu totius mundi aut firmamenti ut punctū re
putandā: ad montes autē & valles comparatā/ ſpacioſam & amplā
exiſtimandā dixi: non in ſe conſideratam paruā & magnā aſturxi.
DIS. Poteſt ne quātitas terrę humano ingenio inueſtigari? MA.
Etiam. DIS. Quomodo? MAG. Sumpto aſtrolabio aut qua/ terrę quā/
drante p ambo foramina ſtellę alicuius tibi notæ altitudinē p pendi/ titas inue
culum in limbo cōſidera: & ad quāuis mundi plagā perge: donec ea ſtigať hu
dem ſtella uno gradu altior aut depſſior videať. habebis itaq̃ q̄ntum mano in/
ſpacii ī ſupficie terrę uni gradui in cęlo correſpōdeat: q̊d ī miliaria ſiue genio
ſtadia ptitū & in gradꝰ cęli q ſunt, 360, mľtiplicatū terrę ambitū dabit.

Vnde cum iuxta Ptholemei traditionē in coſmographia: gradui uni in cœlo in ſuperficie terrę correſpondeant ſtadia.500.manifeſtu3eſt. quia totus terrę ambitus habet ſtadia.180000.hæc faciūt miliaria italica.21600.uni miliari in diuiſione ſtadijs octo cedentibus cū una tertia.quod ſi miliaria gradibus cœli diuiſeris/gradui uno milliaria ſexaginta prouenient.Hæc rurſus per quattuor diuiſa: fiūt miliaria alemanica quindecim:quę in ſuperficie terrę gradui uno in octo correſpondere cōpræhenſa ſunt.Quare ambitus terrę habet miliaria alemanica.5400.diameter.1718.& ✱ unius miliaris.ſemidiameter miliaria 858.& duas partes:quarū̄ vigintiduę unū miliare cōſtituunt.Si autē ut in quibuſdē codicibus reperitur gradui uno.700.ſtadia correſponderent:eſſet ambitus terrę ſtadiorū̄ ducentorū̄ quinquaginta duorum milium:quod voluit Eratoſthenes: & diameter ſtadiorū̄ octoginta milium & centum octoginta unius & ſemiſſis & tertię unius ſtadiorum

ambitus terræ

De partibus terræ habitabilibus iuxta diuiſionem eius in zonas quinqꝫ.Et ſi ſub ęquinoctiali ſit cōueniens habitatio.Et paradiſus qualis aut in qua pte terrę ſit.Capitulū.xlv. DIS.

Ex latitudine terrę p̄ſcripta multitudine3 inhabitantium innumerabilē coniecto: quandoquidē qui in uno regno ſunt/vix numerari aut numerati diſtincte cōcipi poſſunt. MAG.Attende ſpaciū quod mari & fluminibus illuitur: quod paludibus nemoribus & inuijs mōtibus occupat̄: quod aut beſtiarū̄ īmanitate nō habitatur:ſolis nimia vel vicinitate exuritur:vel diſtantia perpetuis algoribus conſtringit̄: & maxima pars multitudinis parte imaginatæ auferet̄.Vnde cū tota terra in quinqꝫ partes quas 3onas vocant partiatur/duę tm̄ ex his habitabiles perhibent̄. DIS.Quæ? MA. Vna quę a tropico cancri verſus ſeptentrionē uſqꝫ ad circulū arcticū protenditur:altera q̄ a tropico capricorni verſus meridiē uſqꝫ ad circulum antarcticū porrigitur.Quod autem inter tropicos ſub ęquinoctiali terrę eſt/torridam 3onam vocant:ob vicinitatem ſolis nimio calore non habitabilem:quod autē terrę inter circulos arcticū & antarcticū comp̄henditur/3onas frigidas nominant:nimio frigore non habitabiles.nō quia nullius hominis in his terrę ptibus habitatio eſſe poſſit:ſed ſi qua eſt/admodū praua eſt ob caloris modicitatē:quo tamen humanū genus præcipue indiget. DIS.Optima igit̄ in 3ona torrida habitatio eſt ubi calor abundat. MAG. Non caloris abundantia ſed temperantia hominū habitationem laudabilem reddit:q̄ ſub æquinoctiali eſſe hoc medio argumentatur. Na3 cum ibi ſemper tantus ſit dies quanta eſt nox:& econuerſo:noctis frigiditatē diei calor temperat: & calorem diei noctis ſuccedentis frigiditas mitigat.

3ona torrida
frigida

Sub æquinoctiali ē habitatio terræ conueniens

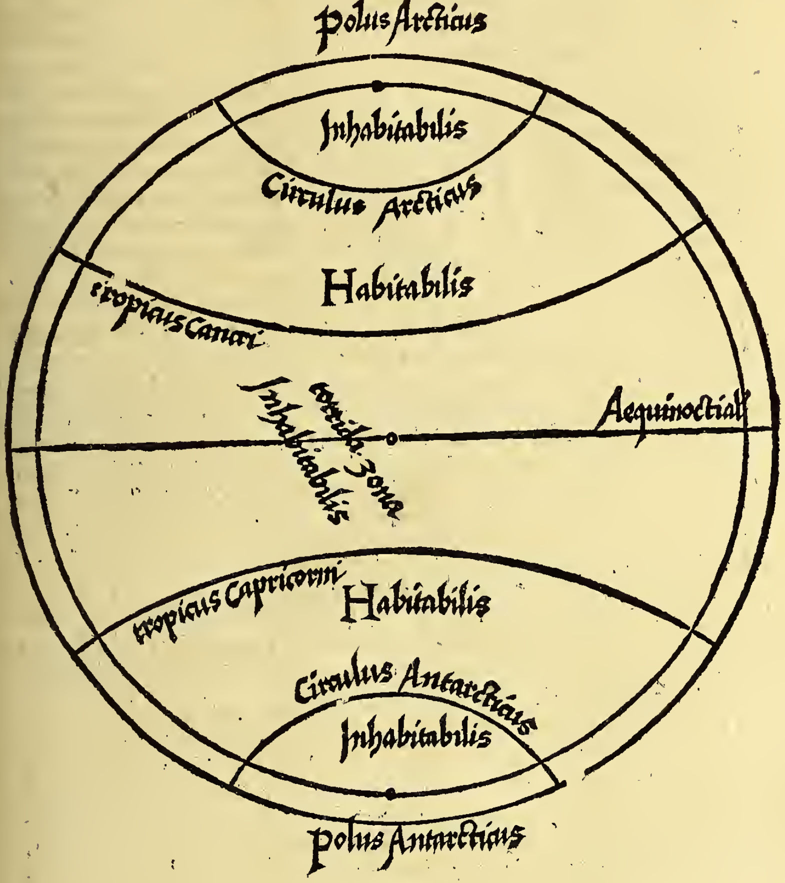

Vnde & paradiſus terreſtris ad orientē plantatā ſcriptura cōmemorat. Oriens autem verus ab ęquinoctiali cōputatur. Paradiſum autē nō modo eſſe hominū habitationē conuenientē; ſed locum amęniſſimum Magiſter ſen.li.2.di.17.teſtat̄.& diuus Auguſtinus.li.13.de ci. dei ca.21.idē affirmat. DIS. Habitationē eſſe hominibus cōuenientē ſub ęqnoctiali dierū & noctiū ęqualitas ſatis ꝓbabiliter arguit. Paradiſi autē amœnitas & oīmoda aeris trāquillitas ex eo potius eſſe con/

uincitur:quia ſupra regionẽ aeris turbulentã ad globũ lunæ uſq; por
rigitur. MAG.Si lunæ globũ cõtingit nõ in aere:ſed in ſphera ignis
accolarũ paradiſi eſt habitatio.& rurſus ſi paradiſus tm̃ a terra conſur
git ut lunarẽ circulum contingat:notabiliter ſphericã excedit terræ fi
guram.unde in umbra terræ & lunari eclipſi eius veſtigiũ notari poſ
ſet:q̊d nõdum cõprobatũ eſt.Magis itaq; viſum eſt Guilhelmo Pari Gu
ſieñ.li.de uniuerſo ꝙ paradiſus terreſtris in terræ ſuperficie aliqua ſita Pa
ſit.& Damaſcenus.li.ij.dicit ꝙ paradiſus ſit locuꝫ in oriẽte poſitꝰ om/ da
ni terra altior.Quantũ vero abſit ab agro Damaſceno unde primus nu
homo formatꝰ & in paradiſuꝫ trãſlatus fuit: aut demũ quot longitu
dinis latitudinisve gradus in deſcriptione orbis contingat:& ꝑ quos
anfractus & ſubterraneos meatus/quattuor inde profluant præci/
pua flumina:Ganges ſcꝫ Tigris Eufrates & Nilus multũ exercere ſo
let eos qui Coſmographiã ſacris litteris coaptant. DIS.Fortaſſe Gei
ſicut deus aditum eius romphea ignea & angelica cuſtodia mortali Gei
bus ꝓhibuit: ita & localem ſitum incognitũ eſſe voluit.Legitur tamẽ hiſt
in hiſtoria de Machario romano quomodo in eremo ad diſtantiam Ma
viginti miliariũ tm̃ a paradiſo habitauit ad orientẽ:quẽ tres monachi
longa peregrinatione diuino nutu repererunt.ex quorꝫ dietis ibidem
deſcriptis aucupari ꝓpemodum poſſet locus paradiſi. MAG:Ce/
teris hac ſupputatione dimiſſa:maior nobis cura ſit ita viuere ut illuc
angelico conductu tandem perduci mereamur:vel potius illo tranſcẽ
ſo ad cœleſtem perueniamus.

De diſtinctione climatũ. Et his quę accidunt habitantibus in quinq; primis climatibus/quantum ad ęſtates & hyemes & umbrarꝫ variationes. Capitulũ.xlvj.DIS.

Qvid per clima terræ in ſuperioribus argumentationibus de
ſignare volebas? MAG. Terræ partes ſcd̃m latitudinẽ ab
auſtro ſeptentrionẽ verſus per ſenſibilem dierũ maximorꝫ va
Clima primum riationẽ differentes.Nam primi climatis initiũ ſtatuerunt coſmogra
phi ubi dies maximus eſt horarũ duodecim & ſemis & quartę unius
& ęleuatio poli arctici ſupra horizontẽ graduũ ſimiliter duodecim
& ſemis & quartę unius.Medium vero ubi dies maximus eſt horarꝫ
dyameroes 13.& ęleuatio poli graduũ ſedecim.& nominãt hoc dyameroes.quia
parallelus ipſum deſignans per meroen ducit̃.Finis huiꝰ climatis eſt
ubi dies maximus horarũ tredecim & quartę unius: & ęleuatio poli
graduum.xx.& ſemis.Habitantes in hoc climate in temporꝫ & um/
brarum variatione cũ habitatoribus ęquinoctialis nõ nihil participãt
Hi nãq; duo habent ſolſticia alta:cũ ſol arietẽ vel libram ſubintrat.ſic
habent æſtates duas:unam circa feſtum Gregorij alteram circa Lam
perti.Habent & duo ſolſticia ima:ſole initia cancri & capricorni luſtrã
te:quibus temporibus etiam duas habẽt hyemes:ſed haud dubium

n̄oſtra ęſtate calidiores propter ſolis vicinitatē. In ęſtate umbra eo
rum mane iacitur ad occidentem: veſpere ad orientem: in meridie ve
ro nulla eſt ſole ſuper capita eorum currente. Cum autem ſol in can/
cro eſt: umbra eorum verſus auſtrum iacitur. In capricorno ad ſeptē
trionē protenditur. Idem ſuo modo contingit habitatoribus dicti cli
matis. cum ſol circulum parallelum inter equinoctialem & tropicum
cancri per cenith ipſoꝵ deſcribit. In fine illius climatis ſcd̄m initium Clima ſe/
ſumit. Medium vero habet ubi dies maximus eſt horarum. xiiȷ. & di/ cundū
midię: & ęleuatio poli graduū. xxiiiȷ. & quartę unius. Finis autē ubi
dies horarum. xiiȷ. & ſemis & quartę unius: & ęleuatio poli graduum
xxviȷ. & ſemis. Hoc dyaſienes vocant: quia parallelus ipſius perſienen dyaſienes
protenditur ſicut & tropicus cancri. Hi eſtatem & hyemē nobiſcū ha
bent: ſed calidiores omni tempore umbra eoꝵ ſicut & noſtra ad ſeptē
trionem iacitur: pręterquam eo die quo ſol tropicum cancri deſcribit
tunc enim in meridie umbra eorum nulla eſt. In ortu ſolis umbra ad
occaſum vergit. occidente ſole umbra in orientem proiȷcitur. In fine Clima ter
huius climatis tertium exoritur. ad medium peruenit ubi dies horarū tium
xiiiȷ. & ęleuatio poli graduum. xxx. ſemis & quartę unius. Finitur au
tem ubi dies eſt horarum. xiiȷ. & quartę unius: & polus ęleuať gra
dibus. xxxiiȷ. & duabus tertiȷs. Nominatur autem Alexandrios ab Alexan/
Alexandria ciuitate ægypti per quam parallelus climatis iſtius deſcri drios
bitur. habitatores in illo tempora & umbras nobiſcum habēt. nunq̄
ſol ad cenith capitis eorum pertingit minus his qui hieroſolymā in/
colunt. Fabula eſt ergo q̄ a nonnullis dicitur in terra ſancta aliquan
do ſolem perpendiculares radios in cauatam rupem dimittere. In fi
ne tertiȷ climatis quartum initiatur. Et medium habet ubi dies eſt ho Clima
rarū. xiiiȷ. & ſemis: & polus ęleuať gradibus. xxxvi. & duabus quin/ quartū
tis. Finitur autem ubi dies eſt horarum. xiiiȷ. ſemis & quartę unius.
Et polus attollitur gradibus. xxxix. Nomē illi dyarhodes quia ꝑ rho dyarodes
dum inſulā parallelus illiꝰ ducitur. In fine quarti principiū quinti eſt Clima
Medium vero ubi dies horarum. xv. & altitudo poli graduum. xli. & quintū
tertiæ unius. Terminatur autem ubi dies maior eſt horarum quin/
decim & quartę unius. & polus ſuſtollitur gradibus. 43. & ſemis no
men illi dyaromes: quia parallelus ipſius romā ciuitatem ſummi ſa/ dyaro/
cerdotis ſedem metitur. mes

Aliorum climatum diſtinctio. Inſuper quali/ter dies continue augmentetur habitanti/bus verſus polum arcticū donec ſub ipſo polo unus dies anni medietatem habere cō/uincitur. Capitulum. xlviȷ. MAG.

Clima ſe/xtum

ſExtum clima exoritur ubi quintum finitur. ad medium autem peruenit ubi dies horarū.xv. & ſemis. & altitudo poli graduū 45. & duarum quintarum. terminatur autem ubi dies eſt horarū.xv.& ſemis & unius quartæ & polus extollitur gradibus.xlvij.

dyaboriſ/thenes

& quarta unius. Nomen illi dyaboriſthenes. eo ꝙ parallelus ipſius boriſthenē ſeu Boriſcum inſignē Scithiæ amnem contingat: aut potius Inſulaʒ huius nominis paruā in ponto. tranſit em̄ parallelus iſte per mare pōticū: unde nominari poſſet.

Clima ſe/ptimum dyariphe os.

Septimū clima exoritur in fine ſexti: & ad mediū peruenit ubi dies maximus eſt horaꝝ.xvi.& ęleuatio poli.48. graduum & duarum tertiarū. Et illud dyaripheos nominant quia parallelus Ripheos montes contingat. Exquiſitius tn̄ intuentes orbis partitionē: clima ſextum a ponto: ſeptimū a Boriſthene nominant: & ripheos montes octauo climati deputant. Finē huic climati antiquiores nō ſtatuerunt: nec reſiduā terram verſus ſeptentrionē in climata alia diuiſerūt. DIS. Poſſet ne ultra partiri? MA. Etiam. latitudo tamen ſemper magis magiſqꝫ decreſceret. ad modicam quippe diſtantiam verſus polum dies ſenſibiliter augetur. quanto em̄ polus mundi amplius attollitur: tanto zodiacus horizōta obliquius interſecat: maioreſqꝫ arcus dierum ſupra hemiſperiū noſtrū relinquuntur/quā ſint arcus noctium ſub hemiſperio dimiſſi: ſole ſigna ſeptentrionalia percurrente. Contrarium autem ęuenire ſolet: ſole in oppoſita medietate vagāte. Vnde habitātes ſub parallelo trāſeūte per gradum quinquageſimum ſcd̄m ab ęquinoctiali diem habēt maiorem horarum.xvi.& ſemis. Sub parallelo autē tranſeunte per gradum .54. dies horarum eſt.xvij. Sub paralllelo ducto per gradum.56. dies eſt horarum.xvij.& ſemis. Sub parallelo ducto per gradum.58. dies maior habet horas. xviij. Sub parallelo autē contingēte gradum.61. dies eſt horarū.xix. Sub parallelo vero ducto per Tilen inſulam & gradum.63. dies eſt horarum.xx. Sub parallelo ducto per gradum.64. dies eſt horarum.xxi. Et nondum completo gradu 65. dies efficietur horaꝝ.xxij. In gradu.66. dies eſt horarū. xxiij. Sub arctico autē circulo dies una cum ſol a fine geminorū initium cancri aggreditur eſt horarum.xxiiij. & in oppoſita parte zodiaci dū ſol fuerit/nox eſt eiuſdem quantitatis: tunc em̄ tropicus horizontem ubiqꝫ ſine interſectione cōtingit: & quaſi circulariter ſupra horizontē ſol vertitur: in parte oppoſita totus ſub horizonte circūrotatur. In parallelo autem tranſeunte gradum.68. unius menſis eſt dies: cum ſol a medio geminorum ad cancri mediū mouetur & unius menſis eſt nox dum ſol in oppoſitis ſignis moratur. In parallelo vero qui gradū.70. attingit duorum menſium dies eſt ſole currente a principio geminoꝝ uſqꝫ ad finem cancri. & nox duoꝝ menſium erit ſole oppoſita ſigna luſtrante. In parallelo qui gradum.72. tranſit dies una erit triū menſium ſole a medio tauri ad mediū leonis vagante; nox tanta erit ſole

exiſtente in parte oppoſita. Creſcent dies paulatim donec ad polū peruenias: ſub ipſo quippe medietas ſpherę mundi ſemꝑ ſupra horizontem relinquitur. altera iugiter occultatur: & ęquinoctialis cū horizōte concordat. Cum igitur ſol eſt in medietate ſupra horizontem continuus dies eſt dimidij anni. cum autem in medietate mouetur: q̄ ſub horizonte relinquitur: nox continua eſt anni dimidij. verūtamen cum ibi ſol ultra ſignum unū ſub horizonte nunq̄ demergitur radijs ſuis ſuperiora ſemper aliqualiter illuſtrat. & ſic quaſi ſemper dies ibi eſt: niſi quantum aeris groſſicies & nebuloſitas interturbat. variam umbrarum variationem ſub dictis parallelis tu facillime coniectabis: & quę dicta ſunt oculis in ſpherici corporis reuolutione videbis. reſpice.

DIS. Plane videbo.

Climatū latitudo & longitudo deſcribitur: & Antipodes eſſe in oriente illis qui occidentē inhabitant probatur. Capitulum. xlviij.

MAG. Vnc ſi libet ſummatim climatum latitudinem ex graduū rationeſubiungam. DIS. Libet maxime. MAG. Primi cli- (Climatū latitudo) matis latitudo ab auſtro verſus ſeptentrionem eſt miliarium 465. Secundi 420. Tertij. 370. Quarti. 320. Quinti. 270. Sexti. 225. Septimi. 185. ſi terminatum accipimus. Sunt autem hæc miliaria itala: ſicut ꝓmiſſum eſt ubi de terræ magnitudine diſſeruimus: ſi gradui uni iuxta Ptholemæi deſcriptionem ſtadia. 500. deputamus: nam aliud fiet ſi gradui uni. 700. ſtadia aſſignentur: nec tn̄ is numerus ęueniet quem in pleriſq; codicibus inuenies: nec mirum cum in ſupputatione numerorum errorem facillime ſcriptores committere poſſint.

DIS. Longitudo autem climatum: num & ipſa per graduum rationem inueſtigari poſſet? MAG. Poſſet plane. verumtamen nō uniformiter in omnibus parallelis climatum gradui uni ęqua miliarium quantitas deputatur. nam & gradus in parallelis magis ſeptentrionalibus paulatim minores fiunt. cum etiam omnes circuli longitudinis minores ſint ęquinoctiali qui ſolus terrā medio cingit. Vnde in (Climatū lōgitudo) ęquinoctiali gradus longitudinis valet miliaria. 60. ſicut & de gradibus latitudinis dictum &c. In primo autē climate gradus longitudinis valet miliaria. 58. In ſecundo climate. 56. In tertio. 53. In quarto 49. In quinto. 56. In ſexto. 44. In ſeptimo. 41. In parallelo autē per tilen ducto gradus unius miliaria cōtinet. 28. & ſemis. Attendendum inſuper eſt quia ultra deſcriptionem Ptholemęi terra tam ad ortum quā ad auſtrum amplius protenditur. Vnde qui in extrema orientali plaga degunt pedes aduerſos habent his qui in ultima occidentis regione viuunt: taleſq; Antipodes dici poſſunt. Hos tamen diuus Auguſtinus negat libro. xvi. de ciuitate dei ca. ix. quia fortaſſe nondum tanta longitudo habitabilis in omnium noticiam venerat. Ad auſtrū

vero non tantum porrigitur terra habitabilis (ſaltem cognita) quæ
Antipodes habere poſſet illos qui magis ſeptentrionales ſunt. Om
nia hæc aperta dęmonſtratione videri poſſunt in ſphera ſolida. Nos
interim alia percurramus.

De Diuiſione terræ habitabilis in Europam Aſiam & Aphricam. Capitulum.xlix. DIS.

n E pigeat quęſo ad maiorem dictorum intelligentiam terræ ha
bitabilis mariſq; configurationē in plano deſcribere. MA.
Pars terrenę molis: quæ ad domini imperiū aquis congrega/
tis in locum unum apparuit: arida a coſmographis pręter diuiſiones Ge
in zonas & climata ſupra memorata trifariam partitur. In Europam
ſcilicet Aphricam & Aſiam. quas partes aqua circumfluens & inter
Mare labens generali nomine mare appellatur. Ab oris autem & terrę ꝓ/
uincijs alijsve cauſis diuerſa nomina accipit: & ſinus ipſius diuerſa ma
ria dicuntur. ut diuus Ambroſius teſtatur libro tertio hexaemerō ca. Am
tertio. Europam ab Aphrica diuidit mare mediterraneū quod ab occi
dentali Oceano circa Gades inſulam & colūnas herculeas non am/
plius decem millibus paſſuum patēs: terras aperit atq; intrat. ait Pō/ Pōp
ponius Mella. Aphricam ab Aſia diſterminat Nilus qui a meridie in Mel
Aethyopiam diffunditur. & Egyptum perlabens atq; mirabili fœcū
ditate irrigans oris nō minus ſeptem mari infunditur. Aſiam ab Eu
ropa diuidit Tanais fluuius a ſeptentrione in mediam fere paludem
Meotidem defluens cum ponto reliquum Aſiæ ab Europa ſeparat.
patent hæc in hic affixa mappulę mundi deſcriptione. DIS. Per lu
cide. ſed quid interpoſitis nominibus alijs deſignare ꝑtendis? MA.
Principaliores uniuſcuiuſq; terræ regiones ſeu ꝓuincias. DIS. Cō
modiſſima ad hiſtoriarum intellectum ſaniorem harum videtur eſſe
cognitio. MAG. Has ęnumerando magis quam deſcribendo per
currere libet breuitatis gratia. Nomina quoq; & regionū limites nō
intēdo hic limare & ſcđm preciſionē diſcurrere; nā in talibus inuenies
etiā claros Geographos digladiari. DIS. At primū deſcribas Eu
ropam; in qua nos conſtitutos iādudum relatione multoꝝ didici.

Satrapę Europę nominatim ęnumerantur. Capitulum quinquageſimum. MAG

Europa Vropa ab occidente clauditur mari Athlantico: a ſeptētrione
e Oceano Britannico: ab oriente Tanai Meotide Palude & pon/
to a meridie mari mediterraneo. In ea ſunt regiones & populi
plurimi ob aeris temperiē. Ab occaſu verſus ortum prouincię ma/
Hiſpania gis nominatę ſunt Hiſpania/quę Hiberia & Hiſperia nonunq; nomi

natur. Cuius partes ſunt Bętica ſiue regnum Granatæ: quod noſtro
ęuo rex Hiſpanię Ferdinandus Sarracenis decennali obſidione & bello
abſtulit: chriſtianitatiq́ adiecit. Luſitania ſeu portugalia. Tarraco/
nenſis ſeu Catilonia hę partes principales hiſpanię: in qua & alia regna
ſunt. Inter quę regnum Galitię longe lateq́ vulgatur propter uniuer
ſalem peregrinationem ad ſanctum apoſtolum Iacobum Cōpoſtel
lanum. Regnū inſuper caſtellę & legionis aſtronomis memorabile
reddidit Alfonſus rex prudentiſſimus: qui tabulas motuum corpo/
rum cœleſtium miro ingenio compilauit. Hic iuri ſuo quod ex electi
one habuit ad Imperium intuitu pacis voluntarie ceſſit. Hiſpaniam
ſequitur Gallia medio monte Pyrreneo. Partes Gallię ſunt Aquitania Gallia
Lugdunenſis Narbonenſis ſeu Delphinatus ſiue prouincia & Belgi
ca fere ad Rheni fluenta uſq́ protenſa. Partiales prouincias Gallię ſi
diſtinguere voluerimus/occurrunt ecce Francia Normandia Britā
nia Turonia Picardia Flandria Brabantia Gelria Holandia Seelan/
dia Burgundia Lotheringia Lucelburgia Heluetia ſiue Alſatia: quę
tamen germanię potius eſt coniungenda. Galliam autem ſequitur germania
Germania magna ad Sarmatiam uſq́ extenſa inter Rhenum fluuium magna
ab occidente mare a ſeptentrione & Danubium a parte meridiona
li. Partiales regiones Germanię ſunt Franconia ſiue Francia orienta/
lis. Vueſtualia Friſia Saxonia Thuringia Haſſia Marchia Branden
burgē. Miſia Sleſia Bohemia Marauia Cimbrica Cherſoneſus. quę
nunc Datia vulgo Dennmarck ad ſeptentrionem. nam alia eſt Da
ria: quam Vualachiam nunc nominant. de qua paulo infra. Poſt
Cimbricam Cherſoneſus Norivegia Suetia in mari. Inter Danubi/ Retia
um & Alpes reticas: primam Reticam ponunt: quæ & Sueuia q̄uis
ultra Danubium protenſa ſit. Poſt hanc vindelicia ſeu Bauaria. cuius
ſimiliter pars non modica ultra Danubium extenditur. Noricia cui
nonnulli Stiriam & Charintiam aſcribunt. Pannonia ſuperior nunc
Auſtria. Pannonia inferior quæ & Vngaria a mari Hadriatico Hiſtria
Illyris Liburnia quam dicunt Croatiam. Dalmatia quæ & Slauonia Italia
Italia eſt ab alpibus ad mare mediterraneum. In ea regiones nō pau
cę Lombardia Tuſcia Ethruria Campania Marchia Aprucia Cala/
bria Apulea. & ſic de alijs Vngariam ſequitur Miſia: aut verius Meſia
ſuperior: quę Seruia ſiue Roſciana: & partim Boſna dicitur. Meſia in
ferior quæ continet Boſinenſes & Valaccos. Baſſos & nunc Bulguria Græcia
Datia quæ & Vualachia Thracia in qua Conſtantinopolis quondā
ciuitas imperialis Græcię Cherſoneſus Epirus ſeu Romania Dedania
Moloſſa Chaonia. Peloponneſſus ſeu Morea Achaia, ibi Corin/
thus. Arcadia ipſa eſt Siciona a Sicione rege: a quo regnum Sicio/
norum quod inter quattuor computat̄ ab Auguſtino libro de ciuita/
te dei Macedonia Theſſalonica Ellados ſeu Attica/ubi Athenis Boe/
gia/ubi Thebe ciuitates nominatiſſimę. Gręcia ecce q̄ lata: hodie heu

heu a ſpurciſſimo inimico crucis Chriſti Turco ferme tota dæuaſtata:
Sarmatia A Germania uſq; ed Scithiam Sarmatia eſt regio latiſſima: cuius par/
tes ut aiunt Polonia: Maſſouia. Pruſſia. Lithuania. Samethia. Liuonia
Ruſſia &c. Scithia & quæ nominatę ſunt Sarmatię regiones/Barba/
ria dicebatur a feritate gẽtium. Dimiſſa particulari harũ deſcriptione
ad Aſię prouincias tranſeundum eſt.

Aſiæ regiones nominatim ponuntur.

Capitulũ qnq̃geſimũ primũ. DIS.

Się regiones quę ſunt? MAG. Enumerãdo Aſię ꝓuincias
a nonomnes / ſed magis apud noſtros nominatas: ipſam ob
latitudinẽ in duas partes diuiſam intelligamus: ſeptentrionalẽ
ſcilicet & meridionalẽ. Primo ſeptentrionalẽ/ de hinc meridionalem
deſcribamus. DIS. Ocyus/ne occiduus ſol lucem ante cõplementũ
auferat. MAG. Tertia orbis pars q̃uis Aſia appellet̃ generali no
mine: pars tamẽ eius minor aſia nominatur: habens prouincias & re
giones multas p̃cipuis eccleſijs ornatas: quibus quondã p̃erat ſanct9
Ioannes euangeliſta. nũc autẽ noſtris exigẽtibus demeritis: ab inimi
declaratõ cis crucis Chriſti dirutas ac fœdatas cognouimus. Hic ob ſpacij angu
mappule ſtiã pro nominibus regionũ litteras poſui. Ibi eſt pontus. hic eſt & Bi
Aſiæ mi/ thinia littera. f. ſignata. Galatia. g. Paphligonia/Piſidia. h. Capadocia
noris. i. Caria. a. Litia. b. Pamphilia. c. Lidia. d. Circa hanc in mari eſt inſula
Meleta in actibus Apoſtolorũ Mitilene nominata (q̃uis erronee) in
qua mira operatus eſt Paulus apoſtolus. Phrigia prouincia aſię mi
noris ſignatur per. e. Circa hanc inuenies inſulam Tenedos. Cilicia.
Armenia minor. Armenia maior. Colchis: unde Iaſon medeę magia
inſtructus aureũ vellus abſtuliſſe fabulatur: quia torrentes illius aurũ
deferunt: quod lanoſis pellibus accolę excipiũt. Taurus mons a Pam
philia exoritur & ad Indos uſq; ꝓtenditur. A Tanai amne Scithia ſeu
Sarmatia aſiatica longo tractu verſus ortum ꝓgreditur. Altera extra
Imaum montẽ/altera intra Imaum continetur. Mare quod ibidẽ con
ſpicis/Caſpiũ. Hircanũ & Scithiũ ab oĩbus nominari ſolet: & a ſeptẽ
trionali oceano latenter quaſi fluui9 intrat. In hoc inſula eſt Talge ſine
cultu ſemꝑ fertilis. regiones hic multę ſunt: videlicet hircania/Hiberia
Albania/Bactria/Margiana/Aria/Sogdiana/ Sachanũ regio: Serica
in qua ut aiũt ſericũ arboribus in modũ lanuginis adheret. gens illa
plena ſcribit̃ iuſticię & cõmercij. Alterius medietatis Aſię regiões ſunt
a mari rubro Arabia triplex: videlicꝫ Arabia deſerta Arabia petrea (ubi
metropolis Petra. de qua Iſaias. Emitte agnũ Dñe dominatorẽ terrę de Iſaias.
Petra deſerti ad montẽ filię Sion) & Arabia fœlix. unde thus venit &
ob id thurifera dicit̃. Syria ſimiliter triplex eſt / Paleſtina Phœnicia &
Syria curua. Omnẽ aũt terrã a Damaſco uſq; Gazam terrã Canaan
& terram promiſſionis ſacrę hiſtorię vocitant (In qua prouincię ſin

SEPTENTRIO
Aparctias
Boreas
Vulturnus
Subsolanus
ORIENS
Eurus
Euro Auster
Nothus vel Auster
MERIDES
Aphricus Auster
Aphricus Libs
Zephyrus vel Favonius
OCCIDENS
Chorus
EVROPA
ASIA
APHRICA
MARE INDICVM
Mare Indicum
Equinoctialis
Tropicus Cancri
Tropicus Capricorni
Mons Lune
Ethiopia interior
Ethiopia sub egypto
Arabia felix
Sinus Arabicus
Sinus persicus
Taprobana
India intra gangem fluuium
India extra gangem fluuium
Sinus gangeticus
Mare mediterraneum
Mare hircanum
Hic non terra sed mare est: in quo mire magnitudinis insule/sed Ptolemeo fuerunt incognite.
Hic Aphrice terra longius protenditur ad quadragesimum ferme gradum
Hic reperiuntur elephantes albi, Rhinocerontes & Tigrides.

gulares ſunt Damaſcena. Galilea. Samaria. Iudea. Paleſtina & Idumea) Meſopotania. Caldea. ubi Babilon. Aſſyria: Suſiana: Media: Perſidis: Parthia: Carmania deſerta: Carmania altera. Drangiana: Gedroſia: Arachoſia: Paraponiſus: India intra Gangẽ: India extra Gangem: Sinarum regio. & in pelago Indico Tabrobana inſignis inſula regiones ſitę ultra meridianũ ultimum a Ptholomeo dæſcriptum ferme ad. 40. gradus. Similiter & particularẽ earũ quæ nominatim cõmemoratę ſunt deſcriptioneꝫ quantũ ad ſitum/fertilitatem/continẽtiam/accolarum proprietates & mores ex Plinio Strabone Ptholemeo perquirere poteris. DIS. De Aphrica autem quid fiet? nunquid indiuiſam eam & ſilentio tranſibis?

Aphricæ regiones ęnumerantur. Capitulum quinquageſimumſecundum. MAG.

a Phrica ab occidente mari athlantico/a meridie oceano Aethyopico/a ſeptentrione mari mediterraneo/& ab ortu Nilo finitur. eidem tamen quæ ultra Nilum ſunt ad mare rubeum regiones hic additę ſunt. Ab occaſu montem habet Athlantem: quem ob altitudinem cœlũ ſuſtentare dixere. Regio prima Mauritania tingitana. ſecunda Mauritania ceſarienſis. tertia Libia interior. q̃rta eſt Numidia: quã & Mappaliã nõnulli dixerunt. quinta Aphrica minor: in qua illa magna Carthago ſtadioꝝ. 360. olim romani imperiĵ pertinax æmula. ſexta eſt Cyreneica: quam & Penthapolim vocant a numero ciuitatum: quarũ Cyrene una eſt/regioni nomen accomodãs ſeptima Marmarica eſt. octaua Libya. quo nomine etiam tota Aphrica appellatur. nona Aethyopia interior. decima Aegyptus inferior in qua olim filiĵ Iſrael ſub Pharaone poſt duram ſeruitutem mirabilia viderunt: quę Dominus operabatur per Moſen in campo Thaneos. Eſt autem Tanis ciuitas Aegypti inſignis: tunc regali præſidentia decorata. In Aegypto ſunt Alexandria. Damiata & Soldani ſedes ampliſſima ciuitas Chayrus: quam & Alkyr nominant. Supra hanc Aegyptum alia Aegyptus eſt Thebais ſcilicet monachorũ & anachoritarum: olim cęlibi conuerſatione decora. In hac Thebais ciuitas quã centum portas totidemq; aulas & principes habuiſſe aſtruunt: e quibus ſanctus Mauricius cũ glorioſa legione veniſſe traditur. Supra hanc Aethyopia eſt mediterraneæ gentes multę ac mirabiles: Trogloditę quę veſcuntur ſerpentibus: ſtrident magis q̃ loquantur. Garamantes: quarum uxores cõmunes ſunt. Augiles: Blẽmes ſiue Blẽmiĵ capitibus carent: vultus habent in pectore. Satyri: qualem ſanctus Anthonius vidit: ut legenda ędocet. Athlantes. Getuli. & alię multę: quaꝝ deſcriptiones prememorati coſmographi proſequuntur. *mirabilia Aphricæ.*

Inſulas perpaucas in deſcriptione hac inuenies: quaruꝫ nomina Gades. quę & Betice adiacet. Corſica. Sardinia & Sicilia circa Italiã. Cor

cyra in Hadriatico mari.Euboea quę & Nigropont Boetiæ oppoſita eſt:Creta ſiue Candia.Rhodus & Cyprus. In Septentrionali pelago ſunt Hibernia.Anglia:quę Albion & olim Bricamna dicta eſt:cuius pars Schotia.Thile.Irlandia in ultimo mari.Orchades.30.numero & Scandia memorabilis.Hæc circa terrę infimę ptis elemētalis mūdi deſcriptionē cōmonuiſſe magis ꝙ tractaſſe me cognoueris: ne aliquando ꝑutilem coſmographiæ ſcientiam abhorreſcas: ſine qua nec gentilium nec ſacrarum litterarum hiſtorias plene intelliges. DIS. Introductione iſtac ędoctus cum vacauerit aliorū ſcripta diligentius luſtrabo:interim quæ ſupſunt de Aſtronomia ꝓſequamur. MAG.

epilogus

Singulas & cœleſtis & elementalis regionis partes/ſicq; totius mundi habitudines ea qua potuimus breuitate deſcripſimꝰ: nec relictum videtur ꝙd neceſſario explicandum expoſcas. DIS.Satis abunde de his tractatum eſt: nihil autem de Aſtrorū iudicijs quibus nōnulli quotannis de temporū varietate/annonę penurię/& abundātia/bellis & ęgritudinibus diuerſis futura pronoſticant. MAG.Hęc Aſtrologia nō Aſtronomia ędocet;quæ ex motibus/coniunctionibus/aſpectibus & influentijs cœleſtium corporū/inferiorum mutationes conſiderat. DIS.Ne graueris obſecro huius principia breui ſermone explicare. MAG. Cōmodius hoc ab alio tractatu exordiemur. DIS.ut lubet.

Libri Septimi.Tractatus ſecundus de Aſtrologia.Capitulū primum De partibus Aſtrologiæ. MAGISTER.

ptes aſtrologiæ.

a Strologiæ partes quinq; numerantur. Prima.quę introductoria eſt:circa principia verſatur.Altera de magnis & annuis reuolutionibus tractat.Tertia genituras ſingulorum dijudicat.Quarta interrogatiōes conſiderat.Quinta ęlectiones explanat.Additur a quibuſdam pars ſexta:quę imaginū fabricam & operationem ędocet. DIS. Hoc ſeruato ordine ſingulas ꝑcurramus. MAG. Plane percurremus. nā pauca admoduꝫ de his dicere ſtatui. DIS.Quam ob cauſam? MAG. Ne præcellens ingenium tuum altioribus imbuendum diſciplinis: præter neceſſarijs ac minus certis inſtitutis prępediā. DIS. Fac quod noueris utilꝰ.

De principijs Aſtrologiæ.Capi.ij. MAG.

p Rincipioꝝ quæ introductoria pertractat quædā ſunt circa Zodiaci partes & earundem naturas:quędam circa planetarum qualitates/nonnulla vero circa domorū diuiſiones& earundem ſignificationes. DIS.Zodiacum in duodecim partes ſiue ſigna: & unūquodq; ex his in triginta gradus lōgitudinis/& duodecim latitudinis diuiſum ex pręcedentibus liquet. MAG.Sicut circuloꝝ

in ſphera deſcriptorũ diuerſitas tantũ eſt imaginaria:ita & diuiſio zo/
diaci non eſt ex natura aut primordiali creatione / ſed pro arbitrio &
aſtrologorum fictione:ut initia & terminos calculandi motus habe/
ant. MAG. Quare igitur Zodiacum non in plura aut pauciora ꝙ ʒodiaci di
duodecim diuiſerunt ſigna? aut quare ſignũ unum in gradus trigin/ uiſio ima
ta/& rurſus gradum in ſexaginta tantꝗ partiuntur minuta? MAG ginaria n̄
Quia numerus iſte diuiſionibus & calculatiõibus accomodatior eſt nãlis eſt.
ut teſtant̃ ipſi aſtrologi Hali: Auenrodan in expoſitione Ptholemæi.
& Abraam Auenaʒra in libro rationum aſtrologicaꝝ. DIS. Potu
iſſent igitur ſi voluiſſent in plures paucioreſue partes Zodiacũ diuide
re? MAG. etiam. Nam & Chaldei non ſignis/ ſed imaginibus un
decim tantũ utunt̃: libram & ſcorpionem ſimul copulantes. DIS.
Memini hoc ultimum dum cœleſtes imagines ænumerares cõmemo
ratum. ſed earundem naturas ædicito. MAG. De ſignorum natu/
ris aſtrologi & ſi multa nimis differãt: nobis tñ ſatis erit pauca admo/
dum cõmemoraſſe magis ꝙ tractaſſe. Aries ſignum primum cali Aries
dum eſt: ſiccum igneum & cholericuʒ: ex corporis compage caput ſi
bi vendicans. Taurus vero ſecundum ſignum frigidum & ſiccũ: ter Taurus
reum & melancholicum/ colla reſpicit. Gemini tertium in ordine ca Gemin
lidum & humidum: aereum & ſanguineum. brachia intuetur. Cancer Cancer.
quartum ſignum frigidum & humidum: aqueum & flegmaticũ. ob
tinet pectus/ pulmoneʒ & ſtomachuʒ. Leo quintum / in qualitatibus Leo
cum ariete conuenit. cor & epar regit. Virgo cum tauro concordat Virgo
ſed inteſtina & fundum ſtomachi vendicat. Libra vero cum gemini Libra.
congruit: ſed renes & nates reſpicit. Scorpio cum cancro in qualitati/ Scorpio.
bus congreditur: ſed pudenda intuetur. Sagittarius rurſum cum arie ſagittari⁹.
te & leone coincidit: & coxas intendit. Capricornus cum tauro item Capricor.
& cum virgine concordat: ſed genua gubernat. Aquarius cum gemi Aq̃rius
ni & libra conuenit: ſed cruribus & tibijs præeſt. Piſces vero in quali Piſces
tatibus a cancro non deuiant: ſed pedes vẽdicant. Et cum ſemper tria
conueniant/ quattuor triplicitates ex his fabricãt. Primaʒ videlicet ari
etis/ leonis & ſagittarij dicunt orientalem maſculinam: diurnam & ſa
pore amaram. Alteram tauri ſcilicet virginis & capricorni meridiona
lem: fœmineam nocturnam & ſapore acrem nominãt. Tertiam quæ
eſt geminorũ/ libræ & aquarij occidentalem maſculinã & diurnã: & ſa
pore dulcẽ appellant. Quartam vero quam cancer ſcorpio & piſces
integrant: ſeptentrionalem fœmineam nocturnã & ſapore ſalſam vo
cant. Illis quoq; trigonis dominatores ex planetis diſtribuentes: tã
tum inter ſe pugnant/ ut cuiuis magis credendũ ſit facile non appare
at. Amplius autem & ſignorum alia dicunt mobilia. quæ ſunt Aries. ſigna mo
Cancer Libra Capricornus. alia fixa: quæ ſunt Taurus Leo: Scorpio: bilia fixa
Aquarius. Reliqua vero cõmunia ſunt. Quædam inſuper rationa/ cõmunia
lia, ut Virgo Gemini Libra Aquarius; & prima medietas Sagitarij. rationalia

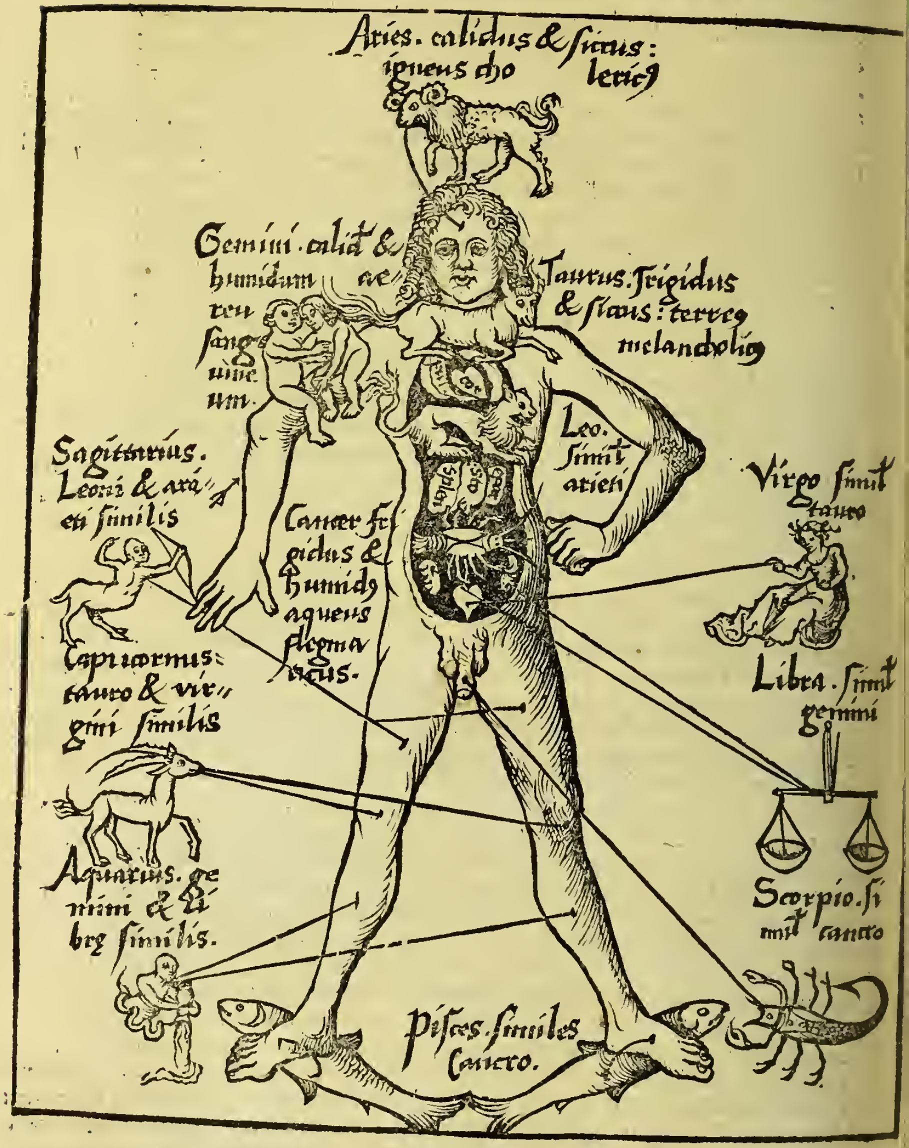
Aries. calidus & ſiccus: igneus cholericus
Gemini. calid. & humidum aereum ſanguineum.
Taurus. frigidus & ſiccus: terreus melancholicus
Leo. ſimil. arieti
Sagittarius. Leoni & arieti ſimilis
Cancer frigidus & humidus aqueus flegmaticus.
Virgo ſimil. tauro
Capricornus: tauro & virgini ſimilis
Libra. ſimil. gemini
Aquarius. gemini & librę ſimilis.
Scorpio. ſimil. cancro
Piſces. ſimiles cancro.
Splen

Q uędam prȩterea ſterilia: quędam fœcũda: & cętera multa id genus figmenta: ad gradus uſqꝫ deducta cũ alios dicant gradus maſculinos alios fęmininos: lucidos quoſdã & alios tenebroſos fumoſos vacuos/puteales & alzemena ſiue valitudinarios. Prȩterea & ſingula ſigna in ternas facies diuidũt: in terminos aũt inȩquales diſtinguũt quorum dominia planetis diſtribuũt & multiplices fortitudines ĩpis/rõne taliũ aduenire credũt: nã a triplicitate planetã fortitudines tres accipe autumãt a termino duas: a facie unã: a domo vero qnqꝫ: & ab exaltatiõe quattuor Verũ in iſta graduũ/facieꝝ ac terminoꝝ aſſignatõe inextricabilis apud Aſtrologos non infimos inuenitur diuerſitas.

De domibus exaltationibus: naturis & qualitatibus atqꝫ aſpectibus planetaꝝ Capitulũ tertiũ.

DISCIPVLVS.

d Omus planetarum quę ſunt? MAG. Signa zodiaci. Nã Saturno pro domiciliȷs aſſignant Capricornũ & Aquariũ. Ioui ſagittarium & piſces. Marti Arietem & ſcorpionẽ. Soli leonẽ tantum. Veneri taurum & libram. Mercurio gemini & virginem. Lunę ſolum Cancrum.

domus planetaꝝ

DIS. Exaltationes vero quę ſunt? MAG. Saturnus exaltatur in gradu. 20. librȩ Iupiter in. 15. Cancri. Mars in 28. Capricorni Sol in. 19. arietis. Venus in. 26. piſciũ. Mercurius in 15. virginis. Luna in quarto tauri. Caſus omniũ ſunt in locis oppoſitis.

Exaltationes planetarum

DIS. Plane. ſed quid tradunt de planetarũ qualitate? MAG. Saturnum frigidũ & ſiccum colore nigrum & ſapore ſtipticũ dicunt. Iouem vero humidũ & calidum: colore cinericiũ aut viridem: ſapore dulcem. Martẽ ſiccum & calidum: rubeũ & amarum: Solem calidũ & ſiccum: in colore peregrinũ & ſapore acutum Venerẽ humidã & frigidam albam & unctuoſam. Mercuriũ varium: & planetę cui iungit in qualitatibus primis ſe cõformantẽ: in colore mixtũ & ſapore acetoſum dicunt. Lunam frigidã & humidã: croceam & ſalſam perhibẽt Rurſum ex his quidã graues & ponderoſi nominant. ut ſaturnus Iupiter: Mars alȷ leues. ut Venus. Mercurius. Luna. Sol aũt nec ponderoſus nec leuis eſt. Q uidã etiam fortunę ſunt. ut Iupiter fortuna maior: Venus fortuna minor. Alȷ infortunę ſunt: ut Saturnus infortuna maior. Mars infortuna minor. Mercurius aũt cum bonis bonus cũ malis malus. Sol bonus per aſpectũ: malus per cõiunctionẽ. Luna quaſi nuncia p omnes currit: & ab ĩpis fortunata & infortunata reddítur: venus & luna fœminini ſunt: reliqui omnes maſculini. Nocturni ſunt Mars: Venus & luna. diurni ſunt alȷ omnes. Nonnulli amici dicuntur: quidã inimici nominant: Nam amici Saturni/ſunt Iupiter Sol Luna. inimici ſunt Mars & ven⁹. Iouis amici ſunt omnes/dempto Marte. Martis amica ſola venus eſt: cęteri inimici. Solis amici ſunt Iupiter, Venus; inimici mars Mercurius & luna. Mercurȷ amici ſunt

Naturæ planetaꝝ

Saturnus iupiter venus/cęteri inimici. Lunę amici ſunt Saturn⁹ iupit ven⁹ alij inimici. Amici capiti draconis dicunt̃ eſſe iupiter & venus de q̃rũ natura eſt: & ideo fortuna. Amici caudę/ ſunt ſaturnus & mars quorꝫ naturã participat: & ideo infortuna eſt. Augent̃ autem & mi/nuuntur iſta per aſpectus. DIS. Quomodo ſe aſpicire dicuntur?

MAG. Cum in eodẽ ſigno & gradu ſunt: coniuncti dicunt̃. per cõtrarium ſeparati nominantur. Si autem per ſextam partẽ zodiaci: hoc eſt per duo ſigna diſtant / aſpiciunt ſe aſpectu ſextili: qui eſt amicitiæ imperfectę. Si autẽ per tertiam zodiaci partem diſtant id eſt per quatuor ſigna: trino aſpectu ſe reſpiciunt/qui eſt amicitiæ perfectę. Si vero ꝑ quartã ꝑtem zodiaci: id eſt ꝑ tria ſigna opponunt̃/quarto ſe aſpe

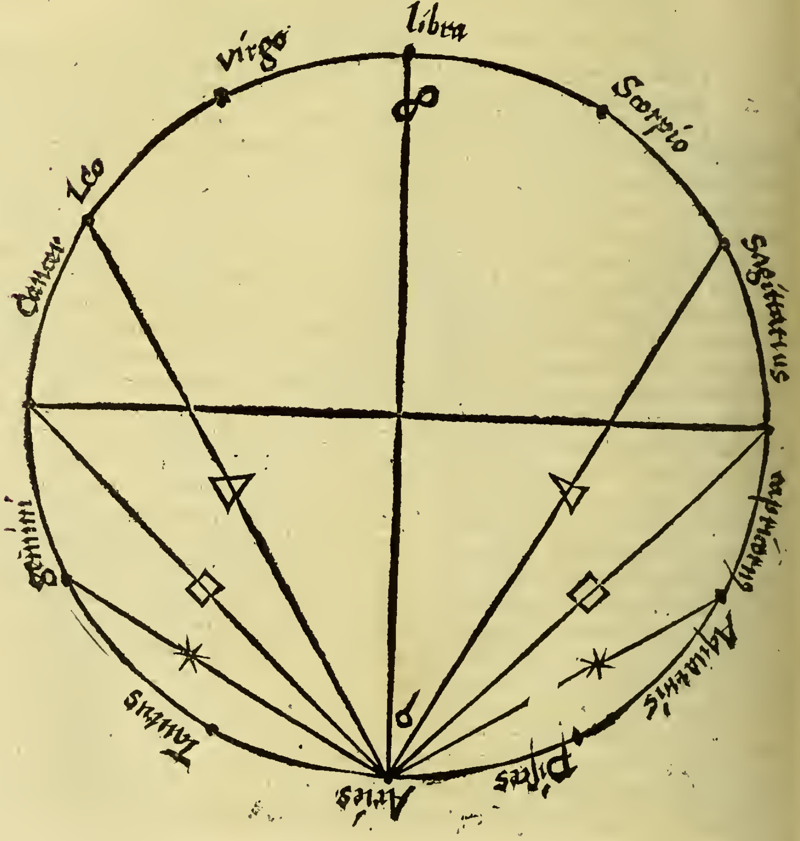

ctu intuentur qui eſt inimicitiæ imꝑfectę. Si autē per ſex ſigna diſtant oppoſiti dicunť: qui aſpectus eſt ꝑfectę cōtrarietatis. DIS. Quatuor igiť aſpectus ſunt. ſcꝫ. Sextilis trinus quartꝰ & oppoſitio. MA. ſane. Nā cōiunctio ꝓprie aſpectꝰ dici nequit: & vim ſortitur ut ꝗdā tradūt ꝑ gradus. xij. añ & poſt. Figura aſpectuū eſt quā hic ſupra cernis.

De quibuſdā alijs accidētibus planetaꝝ: q̄ & aſtronomū ignorare non oportet. Capitulū. iiij.

MAG P Ræter hæc autem & planetis alia multa nomina attribuuntur & accidentia: quoꝝ cognitio etiam Aſtronomiæ utilis eſt. DIS. Eo magis explicanda ſunt. MAG. Planetę quandoqꝫ dicunť directi: quandoqꝫ retrogradi: nunc etiam ſtationarij. DIS. De his in pręcedenti tractatu diſſertum eſſe memini. alia ſi quæ ſunt ænumera. MA: Planetę dicuntur etiā quandoqꝫ tardi curſu & minuti: cum ſcilicet linea veri motus eorū tardius mouetur q̄ꝫ linea medij motus: aut contra ſucceſſionem ſignorum incedit. veloces autem & aucti curſu dicuntur quando ſecundū ſucceſſionē mouentur. Aucti vero numero ſunt: quādo ęquatio additur ſuper mediū motū. cum aūt minuitur: minuti numero vocanť. Aucti ꝟo lumine ſunt: quando a ſole recedunt vel ſol ab eis. & minuti lumine vocantur: quando ad ſolem appropinquant. & cum ad gradū decimumquintū aut duodecimum veniūt: ſub radijs ſunt: & combuſti nominanť. Orientales ſunt quando oriuntur ante ſolem. Occidentales ꝟo cum occidunt poſt ſolem. Vnde & venus ſolem pręcedens in aurora/lucifer: ſequens autem ſolem poſt occaſum/heſperus dicitur. De qua Boetius libro primo de conſolatu philoſophico metro quinto ait. & qui primę tēpore noctis agit algentes heſperus ortus: ſolitas iterū mutet habenas Phębi pallens lucifer ortu. Dicuntur & orientes ortu matutino: cuꝫ de ſub radijs exeunt: & propter remotionem eoꝝ a ſole/mane ante ortū ſolis apparere incipiunt. Orientes ꝟo ortu veſpertino dicuntur/cuꝫ de ſubradijs exeunt: & propter remotionē eorum a ſole veſpere poſt occaſum ſolis apparent. Occidentes autem occaſu matutino ſunt/cum radios ſolis ingredientes mane occultari incipiunt. Et occidentes occaſu veſpertino/cum radios ſolis intrantes & poſt ſolis occaſum occultari incipiunt. Tres tamē ſuperiores occaſu matutino nō occidūt nec ortu veſpertino oriuntur. Meridionales etiam planetę appellantur/cum in ſuo ęcentrico ab ecliptica verſus meridiem declinant. Septentrionales autem cum verſus ſeptentrionem tendunt. Reſpectus autem planetarum quos in diuerſis ſignis ad diuerſas corporis ꝑtes habere dicuntur/in ſequenti patent deſcriptione.

Planetę dicunť tarđ veloces aucti numero

aucti lūie

combuſti orientales

orientes matutinales

oriētes veſpertini

occidētes matutinaľ

occidētes veſꝑtini

Meridionales

ſeptētrionales.

Quas corporis partes planetæ in diuerſis ſignis reſpiciant, Capitulum quintum.

	♄ Saturnus	♃ Jupiter	♂ Mars	☉ Sol	♀ Venus	☿ Mercurius	☾ Lun
aries ♈	pectus	ventrē	caput	femora	pedes	crura	ge
taurus ♉	ventrē	dorſuȝ.	collum	genua	caput	pedes	cru
gemini ♊	ventrē.	verēda	pectus	crura talos	collum	caput	fem
cancer ♋	virilia	femora	pectus	pedes	brachia hūeros	oculos	cap
Leo ♌	verēda	femora genua.	ventrē	caput	cor.	guttur.	coll
virgo ♍	pedes	gēnua	ventreȝ	collum	ventreȝ	cor	hūer
libra ♎	genua.	oculos	verēda	hūeros	caput	ventrē	cor
scorpio ♏	talos	pedes	caput brachia	cor	verēda	dorſuȝ.	ventr
sagit. ♐	pedes.	crura	manus	ventreȝ	femora	verēda	dorſu
capricō. ♑	caput oculos	crura	dorſuȝ.	cor	verēda	femora	femor
aquarius ♒	collum	pectus	cor	verēda	genua.	femora	verēd
pisces ♓	hūeros	cor.	ventrē	femora	dorſuȝ.	crura	femor

De diuiſione cœli in domos duodecim: & nominibus earundē. Capi. ſextū. MAG.

Otum iudicādi negociū maxime ex Zodiaci in duodecim domicilia partitione dependere eſtimant. verꝫtamē nec in hac cōcordant. Sed prætermiſſis duobus partiendi modis / tertiuꝫ exempli cauſa pandam: qui talis eſt. ut intelligant ſex circuli magni in ſphera ſuper polis mundi utrinqꝫ ſeſe interſecantes / atqꝫ ꝑ puncta æquinoctialis diuiſi in duodecim æqualia tranſeuntes: per hos eñ ſex circulos Zodiacus in duodecim / ſed non ęquales partitur domos: quarum una medietas ſub orizonte: altera ſupra orizonta apparet: & oppoſitæ ęquales reperiuntur. Quattuor ex his anguli vocantur. ſcilicꝫ Prima: quę eſt angulus orientis. Septima: oppoſita angulus occidētis. Decima: eſt angulus diei ſeu mediꝫ cœli. Quarta: eſt āgulus noctis ſub horizonte. In his ut aiunt planetę ſunt fortiores. Poſt has / q̄t

domus

anguli

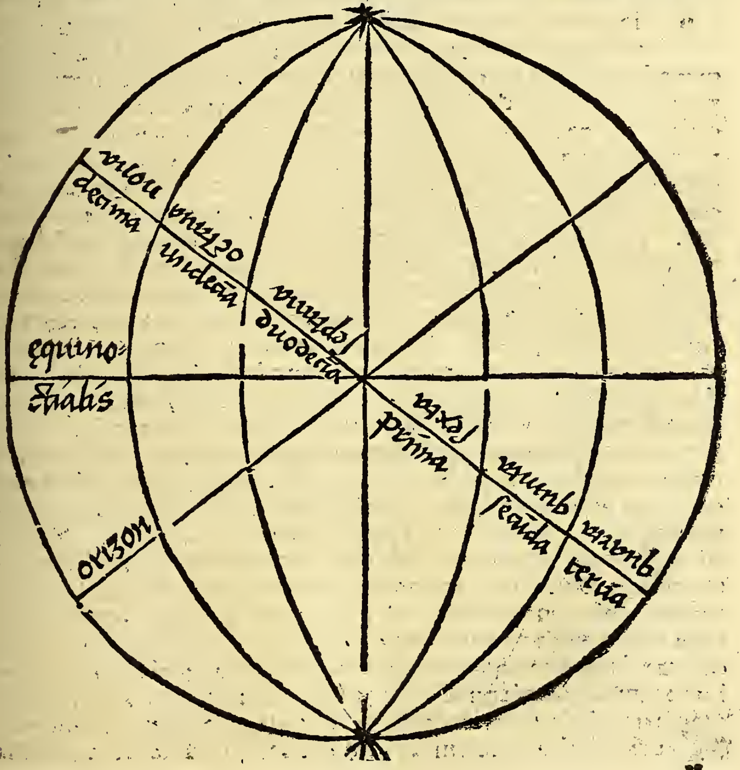

Succedentes

tuor domos/ ſuccedentes nominant: in quibus planetę ſunt debiliores q̃ꝫ in angulis. & ſunt dom⁹ ſc̄da octaua undecima & Quinta. Reliquæ quattuor cadentes nominantur: cæteris debiliores.

Cadentes

Ex his & conſtellationibus in illis repertis per cæteras Aſtrologiæ partes varia ac mira prædicere conantur.

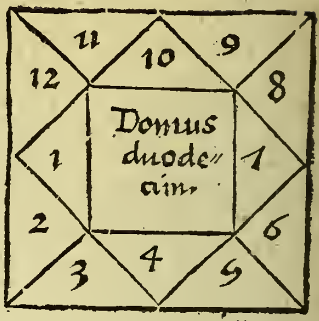

Si dæmonſtratione/experientia aut alia quauis via aſtrologiæ principia cognita ſint. Capitulum ſeptimū.

DIS. P Riuſquā has partes aggrediamur: ædicito quonā modo aſtrologi tantā partium eiuſdem cœli diuerſitatē inueſtigare potuerunt? aut quid firmitatis habet quod etiā in gradibus quantum ad qualitates/facies/terminos/exaltationes & caſus ponunt: & planetis attribuunt? MAG. Aſtronomiæ principia de quibus in p̄cedenti tractatu actum eſt: ex geometria/numeroꝝ concurrente ratione indagari potuere. DIS. Non de illis (quoniā quantitatē concernunt) quęſtionem moueo: ſed de diuerſitate qualitatū & influentiaꝝ cœli & partiuꝫ eius & planetaꝝ dominio & fortitudinis incremēto in illis. MAG. Ab effectibus (ut aiunt) in multoꝝ cognitionē deuenere ꝑ crebras & diutinas obſeruationes. Vnde & nōnulli ab exordio mundi primis hominibus intm̄ vitā prolongatā a deo cœli autumāt ut aſtronomiā aſtrologiā & cęteras artes quę longa experientia acq̃runt inueſtigare poſſent. alij primo parēti Adam & patriarchis nonnullā aſtrologię ꝑtem reuelatam aiunt. unde & Magiſter in hiſtorijs Abraam ægyptios aſtrologiā docuiſſe teſtat̄. quod haud abnuo q̄ntum ad temporꝫ varietates ſicut ſcriptum eſt. ut ſint illis in ſigna & tēpora. non autē quantū ad diuinationē: quā deus ſemini Abrahæ ſpecialiter interdixit: ut patebit infra. DIS. Interim dictis aſſentio ſed cur longa obſeruātia & expimentis p̄rimis Aſtrologię principia hauriri nequerint/ nō apparet q̊d poſſit cōuenienter opponi. MAG. Si expimentis q̄ tradūt principia didiciſſent/ utiqꝫ nō ſemel ſed frequēter eaſdem conſtellatiōs integre obſeruaſſent. ſed obſtat q̊d & ipſi vere affirmant eandem cōſtellationē totalem nunq̄ꝫ/ vel ſaltem poſt annorum multa millia rediturā. nec ſufficit ꝑticulares cōſtellatiōes ſepius obſeruaſſe: quippe cū nulla ſtellaꝝ ſeorſum influat: ſed ſimul cū omnibus etiam aſtrologis nunq̄ꝫ viſis vel cognitis: certo dicere nequeūt: cur magis uni q̄ꝫ alteri expimētalis effect⁹ veniat aſcribēdus: niſi forte Soli & Lunę ſyderibus etiā omni videnti notis, quibus tamē in efficiētia

principia Aſtrologię ſunt nobis cognita

frequẽter p̃ponunt ſydera minora aut a nobis remotiſſima. Multum preterea operationẽ cœleſtiũ variat/impedit aut minuit in ſupioribus alia conſtellatio:& inferiorib⁹ materiæ indiſpoſitio. Sed eſto / hauriri poſſit conſtellationũ quas in iudicijs attendũt efficientia ; ſed nonduꝫ eſt inuenta ſufficienterq́ꝫ obſeruata. patet legẽti aſtronomoꝵ de motu ſtellaꝵ firmamenti & etiam erraticaꝵ dubia. Antiquiores quippe ſupra firmamentũ nullũ aliud cœlũ cognouerunt: quo tamẽ iuniores Aſtrologi etiam in praxi utuntur. Chaldei & Aegyptij non infimi in Aſtrologia ſtellis fixis unum tantũ motum attribuunt:ſcilicet diurnũ. Ptholemeus addidit ſecundũ q eſt ab occidẽte in orientẽ. Thebit tertiũ inueniſſe dicitur qui eſt verſus meridiẽ & aquilonẽ. In tempore vero multum diſcordant:ut partim dictum eſt in ſuperioribus. nec mirum ſi de fixis trepidant:qui etiã in motu Solis & Lunę inter ſe pugnant : ut & quãtitas anni ſolaris adhuc apud Aſtronomos quo ad p̃ciſionẽ ſit incerta:& in maxima Solis declinatione quantũ differant ſup̱fluum eſt hic recenſere. Cõſtat autẽ ſi Aſtrologus in gradu uno tantum fefellerit in captanda hora:in diuiſiõe domoꝵ duodecim ſimiliter deficiet. mutabit em̃ gradus ſignũ. & in directionib⁹ etiã variat annũ. mutabũtur etiam aſpectus & ſitus ſtellarum. DIS. Fallax igitur ſequatur aſtrologorum experimentũ neceſſe eſt. Sed & planetę qua cõuentione inter ſe regendi ac dominãdi tempora/horas/atq́ꝫ momenta in diuerſis partibus cœli:etiam ut ais climatũ terrę partiti ſint/vehementer hęſito:& te ſuper hęc audire cupio : interim alia q̃ queſtionẽ augent ſilebo. MAG. Hæc & pene innumera alia ſunt quæ fidem aſtrologiæ minuunt his qui omniũ cauſas (ut ęquum eſt) p̱fundius rimantur: & in Aſtrologiæ libris non niſi perſuaſiones quaſdam legunt. Nos autem qui ipſam defendendam nõ ſuſcepimus : reliquas eius partes velocius percurrere debemus. DIS. ut libet.

De ſecunda parte Aſtrologię. Et qualẽ influentiã cœleſtium corporum in inferiora Theologi cum Philoſophis cõcedunt: voluntatem omnino excipientes. Capitulum. viij. MAG.

S Ecunda (ut p̃miſſuꝫ eſt) aſtrologię pars de reuolutionibus eſt. hęc cõiunctiones & eclipſes cõſiderat :& ex his alijs inſup̱ conſtellatiõibus de diſpoſitiõe annonę belloꝵ ęgritudinũ & mutatiõe tp̱m atq́ꝫ ĩnouatiõe legũ futura p̃nunciat. DIS. tu ne huiuſcemodi futura ꝯtingẽtia cęleſtiũ cõſideratiõe p̃uidẽda credis? MA. Multiplicẽ virtutẽ & op̱ationẽ cœleſtibus a conditore oĩm cõcreatã nemo ſapiens dubitat:p̱paucas v̄o ex his oĩbus in hoĩm noticiã deueniſſe. & oẽs deo ſoli notas eſſe/regius p̱pheta indicat dicens. Qui

numerat multitudinem ſtellarum & omnibus eis nomina vocat. No Ps
mina vero a proprietatibus rebus imponi conſtat quas ſolus nouit ꝑ
fecte qui eas condidit: unde conſequenter exclamat. Magnus domi/
nus noſter & magna virtus eius & ſapiētię eius nō eſt numerus. Hęc
de particulari noticia intelligenda ſunt: quoniā generalem influxum
cœleſtium qui fit ꝑ motū lumen & calorē in terrena/ etiā philoſophi
(dono dei) cognouerunt. Vnde Ariſtoteles dicebat hunc mundum 1.m
elementarē lationibus ſuperiorꝝ contiguū eſſe: ut inde virtus eius gu ror
bernetur. & alio loco. Latio inquit ſolis ſub obliquo circulo (zodiacū de
denotās) generationes adducit. Nec diuus Auguſtinus philoſophus Au
acutiſſimus & theologorꝝ pręcipuus ab Ariſtotelis ſententia in hac
re diſſentit: libro tertio de trinitate. ca. iiij. Aſſerens corpora craſſiora &
inferiora per ſubtiliora & potentiora ordine quodā regi. Et libro. v. Ide
de ciuitate dei. ca. vi. inter diſputandum cum mathematicis ait. Non
uſqꝫ quaqꝫ abſurde dici poteſt ad ſolos corporum differentias affla/
tus quoſdam valere ſydereos: ſicut in ſolaribus acceſſibus & deceſſi/
bus videmus: etiam ipſius anni tempora variari: & lunaribus incre/
mentis atqꝫ decrementis augeri & minui quędam genera rerum: ſi/
cut echinos & conchas & mirabiles ęſtus oceani. non autem & animi
voluntates poſitionibus ſyderum ſubdi. DIS. Aperte Auguſtinus
inferiora ſuperiorum influentijs ſubijcit. Cur ergo a nonnullis aſtro
logis aduerſari dicitur? MAG. Hic diuus pater (quemadmodum
& cęteri viri philoſophię & veritatis cultores) aſtrologię non ademit
quod ratio naturalis admittit: & ſacrarū litterarum tenor incōmuta/
bilis non reprobat. Nec tamen dicit corporꝝ differentias neceſſa/
rio eſſe a cœleſti influxu: ſed hoc poſſe concedi in quibuſdam. Nam
ut eodem loco ait. ſexus diuerſitas non ab influxu cœleſti eſt: cum ſi/
mul concipi poſſint gemini diuerſi ſexus. quid autem tam ad corpus

theologi qd tribu/ ant aſtro logię.

pertinens ꝙ corporis ſexus? Sequuntur hunc Bonauentura Alexan
der de ales. Scothus & theologorum numeroſa turba omnes ge/
neralem cœleſtium in inferiora influxū confirmantes. Inferiora inquā
corpora non humanas mentes ſeu voluntates/ quēadmodum in ſen
tentia Auguſtini hæc excipiunt. non em̄ poſſunt: ut idē ſanctus pater
teſtatur li. xij. ſuper Gen̄. corporalia in ſpiritum agere: limitant cæteri
de per ſe & immediate. Nam cum intellectus (inquiunt) mediātibus
ſpeciebus a ſenſibus receptis in opus ſuum prodeat: & ſenſitiua po/
tentia corporeis organis utatur: de per accidens & a remoto conce/
di poſſit/ immutatis corporibus intellectum in ſua operatione impe
diri. ut videre eſt in lunaticis & freneticis. Vnde & ſcriptura dicit. Cor
pus quod corrumpitur aggrauat animam: & terrena inhabitatio de
primit ſenſum multa cogitantem. Voluntas autem exiſtens domina
omnium actuum ſuorum organo corporeo non alligatur ſicut nec
intellectus: magis tamen libera eſt: nullus improbitatem patitur: nec

cœleſtium influxui ſubditur. Et ideo actus a voluntate procedẽtes ab
Aſtrologis preuideri aut diiudicari minime poſſunt.

Ex quinq; cauſis Aſtrologi frequenter errant in iudicijs ſuis. Et quõ in uniuerſali de fertilitate & ſterilitate terrę de peſtilentia bellis & mutatione regnorum aliquid pronoſticare pñt. Ca.ix.

DISVm iuxta pręmiſſam beati Auguſtini ſentẽtiam in elementa
c & elementata afflatus ſyderum agat: unde fit ꝙ Aſtrologi nõ
nunquam de illis quoq; in iudicijs ſuis & fallunt & falluntur?
MAG. Quamq; huius rei cauſa multiplex aſſignari poſſit: hęc ta/
men inter pręcipuas cõnumeranda eſt: ꝙ raro huius artis ſcioli iudicia
ſua inter pręſcriptos limites coartant: ſed inanis gloriæ cupidi/philate
ria ſua dilatant nimium: & ex ſtellis auguriari geſtiunt: quod efficere
non poſſunt. Frequenter etiam ad particulares localeſq; mutationes
deſcendunt: ſingularum frugum ſpecies denotant: terraꝝ & incola/
rum ęuentus proſequunt̃ ſeiunctim: non attendentes/ non obſtante
i. generali influxu ſuperioꝝ: & (ut Auguſtinus habet libro quinto de
ciuitate. c. 7.) ęlecto ad ſeminandum agrum die/tam multa grana in
terram ſimul ueniunt: ſimul germinant: & exorta ſegete ſimul herbe
ſcunt: pubeſcunt: flaueſcunt. & tamen inde ſpicas cęteras coæuas/ at
q; ut ita dixerim congerminales: alias rubigo interimit/ alias aues d
populantur/alias homines ęuellunt. pari iudicio de reliquis rebus iu
dicandum eſt. Sunt enim cauſę cœleſtes fere innumeræ: ex quib⁹ ut
præmiſſu; eſt tractatu p̃cedenti/ex ſtellis fixis pauciores cognitę ſũt.
quorum tamen actio quantũ poſſit aſtrologorum traditiones canũt.
Adde ꝙ de principijs & modo iudicandi præcipui auctores artis hu
ius diuerſa ſenſerunt. Accedit ꝙ plurimi noſtro æuo in praxi illa magi
ſtri nominari delectant̃ qui nondũ loqui ceperunt: ne dixerim didi/
cerunt. Viri autẽ philoſophię gnari facile non ęnunciant: q̊d ex certis
cauſis & demonſtrationibus ueritatis æuidentiã non habet. Uerũtñ
ſi anni quattuor partes a qualitatibus ſuis multum exorbitare cõtige/
rit: facillime ſequetur aeris intemperies: ſicq; frugum detrimentum
aut exceſſiuo frigore vel calore urenti: humore ſuffocante: aut ſiccita/
te conſumente humidum radicale. Amplius turbatis elementis im/
maturis frugibus & aere infecto aut putrefacto/ quo ad reſpirandũ
ſedulo utimur/ægritudines ęuenturas temere nemo iudicabit. De/
niq; ex aere infecto & alimentis incõuenientibus/ ſpiritu; animalem
a turbulentum generari phiſica ratio ſuadet. Hinc ægritudines acutę &
cerebro multę obueniunt turbationes: quibus in vulgo dominantib⁹
ad unius filij Belial doloſam perſuaſionem/ inſultus fieri haud erit di

ffi‹c›ile. Si em̃ princeps vi legis occurrere nititur / mox a ſuperba ceruice
onus ſeruitutis & ſceptru; exactoris excutere moliuntur. Hinc ſectæ
contentiones / par‹t›ialitates / ſeditiones / bella & cætera huiuſmodi ori/
untur multa. Et ꝙuis (ut Ptolemęus ait) vir ſapiens dominet̃ aſtris — Pt[…]
ſenſualitati ſcilicet & inclinationibus obuiando: ſtultoꝝ tamẽ (ut Sa/ — […]us.
lomon non minus docte ſcripſit) infinitus eſt numerus. Vnde mirũ — Sal[…]
non eſt ſi his & ſimilibus ſolerter penſiculatis / nõ tã aſtrologi ꝙ phi/
loſophi / medici & longa experientia ędocti agricolæ & nautę: quoti/
die de futuris multa vera prædicunt: etiã ſine aſtrologicis regulis / de
morbis: de annona: deq; tempeſtatibus. Sed de illis hactenus. Ter/
tiam aſtrologiæ partẽ nunc aggrediamur. laborioſum quippe hoc
erit: quoniam fere innumeri codices ſunt de hac parte. & e regione vi
ri æruditiſſimi & ſanctitatis titulo præfulgidi parum illi tribuendum
aſtruunt.

De tertia parte aſtrologiæ. De natiuitatibus. quid ex domibus quattuor primis Aſtrologi pronoſticent. Capitulũ decimũ.

DIS. Quid hæc pars futuri præſagit? MAG. Mortem & vitam &
ferme omnes naſcentium euentus quales futuri ſint. ut patet
legenti ſignificationes. xij. domoꝝ in quas cœlũ hora natiui/
tatis diuidunt. Vt autẽ breuiter me de hac parte abſoluam: ex mul/
tis pauca ſecundũ domorum ordinem in libris aſtrologorum expre/
ſſa ãnotabo. DIS. Probe. MAG. Ex habitudine primæ domꝰ — ſignifica/tiones domorum cœli.
planetarum & ſtellarum in ea exiſtentium: & partium natura ac va
rijs affectibus / mira de anima nati prædicunt. videlicet. ſi liberalis: ſi
legum amator: ſi mitis aut bellicoſus: ſi diuinaꝝ ſcientiaꝝ indagator
alteriuſue ſtudij aut operationis amator: & quantus qualiſue in cor/
poris habitudine futurus ſit natus. Ex ſecunda domo de proſperitate
& infortunio / diuitiarũ nati futura videt̃: ſi eas vel ex hęreditate / mer
catura / aut quouis alio ingenio aut labore habiturus ſit. & amplius: ſi
ſua ſponte acquiſitas dilapidabit: aut violẽtia qualibet ſiue infortunio
amittat. Ex tertia domo de fratribus nati: de peritia legum & obſeruã
tia earundem: & ibi per partem quã abſconditam nominant aſtrolo/
gi: de arcanis conſcientię naſcentis erga deum & erga homines iudi/
cant. Nam ut ait Abraam Aueno;ra in expoſitione huius domus Si — Abra auen[…]
Iupiter fortis in natiuitate parte; illam quocunq; modo reſpexerit / &
deum diliget (ſcilicet natus) & a deo diligetur &c. DIS. Hoc ne ve
rum credis? MAG. Minime. nam dicit ſcriptura. neſcit homo an
odio vel amore dignus ſit. & cõſcientię arcana ſoli deo patẽt. DIS
Inſania ergo iſta non tam confutanda ꝙ ut hęretica exetranda eſt.
MAG. Duas fortunas inter planetas nominant: venerem ſcilicet
& iouem. Venus ut aiunt dat fœlicitatem vitæ præſentis: Iupiter au/

tem largitur fœlicitatem vitæ futurę. DIS. Et quid de Chriſto ſentiunt? qui ait in euangelio. Ego vitam æternam do eis. ſed perge in narratione. MAG. Maternus quidē non infimę auctoritatis apud aſtrologos ſcribit: ꝙ Saturnus in leone conſtitutus/facit longæuos: quorum anima poſt mortē ad cœlos tranſibit. DIS. Cur ergo Chriſtus dicit. Si vis ingredi ad vitam ęternam ſerua mandata: & non potius attēde ſi habueris ſaturnū in leone? MA. Albumaſar impietatē impietati accumulans ait. Qui deo ſupplicauerit hora qua luna cū capite draconis ioui coniungit/impetrat quidquid petierit. DIS. Ha ha he ſtulticiam ſacrilegam. Cur igitur aſtrologi non obſeruāt talem horam: ut ſemel impetrarent de cætero in iudicijs ſuis neminem fallere: & ut tantas diuicias reciperent ne amplius præ inopia alijs ſua mendacia venalia facerent. Sed perge ad domorum explanationem

MAG. Ex domo quarta de eſſe patris nati diſſeritur: qualis aut q̄nta eius vita ſit: & de alijs quę breuitatis cauſa tranſeo tanq̄ fabuloſa.

Quæ aſtrologi prænoſticent ex alijs domibus natiuitatum. Capi. undecimū

DIS.

X quinta autem domo quid? MAG. Si naſcens filios generabit: & qualiter ad eos afficiet. Et hoc quidē Arabes: Ptholemęus autem a decima filios dijudicat: Mallius ab aſcendente. Et ſexta de infirmitatibus nati in toto corpore & ſingulis partibus: & quādo & quantū ęgrotabit futura ānunciat. Ex ſeptima ſi amator erit fœminaꝝ & īnominatę libidinis ſectator. Si uxorē habebit unam aut plures: vetulas aut iuuenculas: & quādo eas ducet: ac ſi pacifice cum illis habitabit. Ex octaua autē domo ſciet (aiunt) qua morte an aqua/igne/gladio/ſuſpēdio aut quouis alio modo interiturus ſit natus. Ex nona ſi natus peregrinabit: & quantū in terra vel aqua: & quā fortunā in his ſentiet. ſimiliter ſi firmiter aut negligēter fidē ſuā tenebit. Ex decima de ſtatu matris: quēadmodum ex quarta de ſtatu patris nati iudicium fit. Plurimi tamen ſtatum patris a decima inueſtigandum putant. Inſuper ſi natus honorem/poteſtatem aut famam bonā habiturus ſit venat. Ex undecima de amicitia nati: & ad quas perſonas erit: ſimiliter & de veſtimentis futura dicunt. Ex duodecima domo figuræ cœli in natiuitatibus alicuius calculatę/inimicicię/captiuitates/ſi quas forte aut unde habiturus ſit natus: prænoſci habent. Seruos ſimiliter Aegyptij ab iſta domo dijudicant. Arabes autem illud a ſexta faciundum exiſtimant. & alia ferme innumera. Minima etiam & vilia hominum accidentia hæc pars Aſtrologiæ de naſcēte futura iudicat ex domino natiuitatis horæ: almutes/alcochoden hylech & variū partiū proiectione/ex habitudine planetaꝝ & ſtellaꝝ:

ſixarum:& earundem & ſimiliter domorꝫ varijs aſpectibus & directi
one quę latius ꝓſequi nō eſt noſtrum ſed alia celerius percurrere.

De Laude quattuor doctorum eccleſię:& quid de hac parte Aſtrologię ſenſerint Capitulum duodecimum.

DIS.
P Rius qui ſint viri ęruditiſſimi & ſanctitate præfulgidi huic par/
ti aſtrologię parum tribuentes:ut pręmiſeras pauloante edi/
cito:ſimulqꝫ eorundem ſententias de hac re pſtingito paucis.
doct.eccl. MAG.Hi ſunt doctores pręcipui catholici:quattuor columnę eccle
Gregori⁹ ſię ſanctus Gregorius papa.ſanctus Hieronymus preſbyter cardina
Hierony. lis.ſanctus Ambroſius archiepiſcopus Mediolanenſis. ſanctus Au/
Ambro. guſtinus ante conuerſionem ſuam rhetor maximus & philoſophorū
Auguſti. acutiſſimus: poſt ſuſceptum vero baptiſma epiſcopus Hypponeñ.
per totum mundum celebris doctor& falſitatis inimicus.Hi ſunt(ut Bor
teſtatur pontifex romanus in capi.unico de reli.& vene.ſanct.libro octa
ſexto)quorum perlucida ac ſalutaria documenta romanam illuſtra
runt eccleſiam:decorarunt virtutibus & moribus informarunt.Per
ipſos pręterea quaſi luminoſas ardentes lucernas ſuper candelabrū
in domo domini poſitas/errorum tenebris profugatis:totius corpus
eccleſię tanqꝫ ſydus irradiat matutinum. DIS.Eia propera:& quid
de aſtrologia hac tenendum ſcripſerint hi ſancti patres quos eccleſia
tam ſtudioſe cōmendat in mediū ferre graueris minime. MAG.Di
uus papa Gregorius in homelia Epiphanię accepta occaſione ab ap Gre
paritione ſtellę quā Magi viderūt in oriente nato domino:contra ma
thematicos orationē texens:opponit de duobꝫ geminis Iacob & Eſau
ſimul natis dicens.Certe cum Iacob de utero egrediens prioris fratris
plantā manu teneret prior perfecte nequaqꝫ egredi potuit: niſi & ſub
ſequens inchoaſſet:& tamē cū uno tempore eodemqꝫ momento utrū
qꝫ mater fuderit:nō una utriuſqꝫ vitæ ęqualitas fuit. Sed ad hęc ſolēt
mathematici reſpondere (inquit) quia virtus conſtellationis in ictu
pungentis eſt. Quibus ediuerſo nos dicimus quia magna eſt mora
natiuitatis:ſi igitur in ictu puncti coſtellatio permutatur: neceſſe iam
erit ut tot dicant fata quot ſunt membra naſcentium. hęc Gregorius
Qui & poſt multa alia quæ aſtrologis obijcit(ad quæ profecto ra/
tionabiliter reſpondere nequeunt)cōcludit dicens.Hæc de ſtella bre
uiter diximus:ne mathematicorꝫ ſtulticiam indiſcuſſam pręteriſſe vi/
deamur.Quod ſi nec iſta permouent:attende quod eodē loco Pri/
ſcillianiſtarum hereſim dicit eſſe de genituris opinionē aſtrologorum.
DIS.Summum pontificem audiuimus:audiamus & cardinalem.
MAG.diuus Hieronymus preſbyter cardinalis ſacrę ſcripturę in/ Hier
terprės pręcipuus in cōmentarijs ſuper ꝓphetā Sophoniam ca.pri/
mo de aſtrologis dum exortus eſſet ſermo ait.Hi ſunt qui æleuantur

aduerſus ſcientiā dei:& omne quod geritur in ſeculo (fictam ſibi ſci/
entiam pollicentes) referunt ad ortus ſtellarū & occubitus & mathe/
maticorum ſequuntur errores. Idem ſuper Iſaia. ca. xlvij. de aſtrolo
gis loquens dicit. Hi ſunt qui vulgo appellantur mathematici: & ex
aſtrorum curſu lapſuq; ſyderum res humanas regi arbitrantur. & cū
ſalutem alijs promittebant ſua ignorabant ſupplicia. Idem in ca. Sed
& illud. 26. q. 2. Requirere ſtellarum curſus & euentus ex his futuro/
rum rimari obprobriū ægypti vocat & idololatriæ cōparat. DIS.
Sufficiunt ad preſens diui cardinalis dicta: archiepiſcopū accedamus
Mediolanenſem. MAG. Hic eſt ſanctus pater Ambroſius grandi/
loquus: qui in quarto libro hexaemeron ca. quarto de aſtrologis lō
gum ſermonē contexens inter alia. Nonnulli (inquit) natiuitatū tem/
ptarunt exprimere qualitates qualis ſit unuſquiſq; qui natus ſit: cum
hoc nō ſolum vanum: ſed etiā inutile ſit querentibus: impoſſibile pol
licentibus. Et poſt probationē ſue ſententie ait. Redempti ſunt apoſto
li & congregati ex peccatoribus: non utiq; natiuitatis ſue hora ſed chri
ſti eos ſanctificauit aduentus: & hora dominicæ paſſionis redemit a
morte. Latro damnatus capite ille cū domino crucifixus: non benefi
cio natiuitatis ſue: ſed fidei confeſſione ad paradiſi eterna tranſiuit. Io
nam in mare non vis natiuitatis: ſed diſſimilatio diuinæ præceptionis
precipitauit & offenſa. Petrū de carcere imminente morte perimen/
dum angelus chriſti nō ſtellarū ſeries liberauit. Paulum cecitas cōuer
tit ad gratiam: & pcuſſum a vipera turbatumq; naufragio: nō reme/
dia natiuitatis: ſed deuotionis merita ſeruauerunt. Quid de illis dici/
mus qui eorū precibus cum fuiſſent mortui reſurrexerunt: utrum illos
ſua natiuitas an apoſtolica gratia ſuſcitauit? Et idem totum negociū
hoc (ſcilicet iudicandi) plenū ait eſſe vanitate: & tele araneæ cōparat
DIS. Durus eſt hic. diuum Auguſtinum quem phiſophum fuiſſe
acutiſſimum dicis auſcultemus.

De opinionibus philoſophorum de Fato & conſtellatione natiuitatum: quas Auguſtinus libro quinto de ciuitate dei recitat & improbat. Capitulum. xiij. MAG.

ſAnctus Auguſtinus diſputator copioſus omnem queſtionē
quā tractat radicitus medullituſq; perquirit: ut latentem vel ve
ritatem vel falſitatem fideliter detegat. Vnde cum libro quinto
de ciuitate dei cōtra aſtrologos diſputationis rete tēdere inſtituiſſet pri
us fatidicorum & aſtrologorū varias opiniones diſtinxit: & breuius
prioribus exploſis cum Genetaliacis varijs medijs cōgreditur per ca
pitula ferme decem prima. longū eſſet omnia hæc epitomati noſtro
integra inſerere. DIS. Longū etiā & minus neceſſariū: cum pau/

cis planiſq; verbis intentionē tanti doctoris ędicere poſſis. MAG.
Si poſſum incertum habeo: obſequi tñ tibi in hoc quoq; non abnuo.
Diſtinguens itaq; Auguſtinus fatidicoꝝ & aſtrologoꝝ ſectas in ca.
primo libri p̄ fati. Primos ponit qui dicunt omnia ęuenire fato: id eſt
voluntate & poteſtate dei. DIS. Illos ne male ſentire arguit? MA.
Minime: ſed ut ſententiā teneāt & linguam corrigāt admonet. DIS.
Quapropter? MAG. Quia fatū homines quādo audiunt/ uſita
ta loquendi conſuetudine non intelligunt: niſi vim poſitionis ſyderū
qualis eſt quando quis naſcitur ſiue concipitur. DIS. Secūda igi/
tur opinio eſt illorum qui omnia fato id eſt vi ſyderum inicialium ęue
nire arbitrantur? MAG. Scite intuliſti: ſed inter hos rurſum Augu
ſtinus diſcernit. Quidam enim ſine voluntate dei decernere opinā
tur ſydera quid agamus vel quid bonoꝝ habeamus: malorumue pa
tiamur. DIS. Tales haud dubium explodit. MAG. Quinimo
& ab auribus omniū repellendos ait: nō ſolum eoꝝ qui veram reli/
gionem tenent: ſed qui deorum qualiumcunq; licet falſorum volunt
eſſe cultores. DIS. Qua de re? MAG. Quia (inquit) hæc opinio
aliud non agit niſi ut nullus omnino colatur deus. DIS. De hac ſe
cta nonnullos noſtræ fidei homines eſſe arbitror: qui rogationes le/
tanias & proceſſiones cōmunes pro pace: aut ſalubri aura a populo
factas ſubſannantes/ fruſtra fieri calumniantur. ſed quid mihi de his
aliud dictæ diuiſionis membrum ꝓſequere. MAG. Eorum qui om
nia vi ſyderum ęuenire credunt nonnulli ſydera quidem/ quæ nobis
futura ſunt pro arbitrio decernere opinantur: ſed accepta poteſtate a
deo. DIS. Quid iſti? MAG. Magnam inquit cœlo faciunt iniu
riam. DIS. Quam? MAG. Quia in eius velut clariſſimo ſena
tu/ ac ſplendidiſſima curia opinantur ſcelera facienda decerni. qualia
ſi aliqua terrena ciuitas decreuiſſet genere humano decernente/ fuerat
ęuertenda. DIS. Quid ſi dicerent ſydera non pro arbitrio illa de/
cernere: ſed in talibus ingerendis dei omnino iuſſa cōplere? MAG.
Quarta hæc poſitio eſt pręcedēti crudelior. DIS. Quapropter?
MAG. Quia de deo ſentiendum tradit: quod indigniſſimum vi/
ſum eſt de ſtellarum voluntate ſentire. Omnes iam dicti philoſophi
quia ex ſtellarum influxu neceſſario ęuenire exiſtimāt quæ fiunt/ ho
die quoq; a ſapiētioribus aſtrologis tanq̄ falſarij reprobant̄. DIS.
Hac forte Ptolemei ſententia potiſſimū pauloante poſita: qua ait. Vir pto.
opinio ve rior de Fa to. ſapiens dominabitur aſtris. MAG. Ea ipſa: & alijs multis. Quin
ta igitur poſitio eſt generalis: ꝙ ſtellę nec pro libito futura decernunt
(quia ut dictum eſt ſupra: animatę non ſunt) nec decreta dei neceſſa/
rio ventura in nobis explent: quoniam deus hominem in manu cō/
ſilij reliquit. ait Sapiens. Sed ex natura ſua & influentia a cōditore ac Ecci
cepta/ homines reſq; terrenas alterant: & ad ea de quibus ſupra pauca
cōmemorauimus inclinant: cui inclinationi homo ſi vult contraire

poterit. DIS. De hac opinione Auguſtinus quid ſentit? MAG.
Non mediocriter doctorum hominum fuiſſe ait iſtam ſententiam: ut
dicantur ſtellæ ſignificare potius iſta ꝗ facere: ut quaſi locutio quędã
ſit illa poſitio ſyderum prædicens futura/non agens. DIS. Alioꝝ
iſtam fuiſſe ſententiam nec ego dubitauerã: ſed eam Auguſtinus ap/
probaret nec ne audire volui. MAG. Quantum ad ea quę ex li/
bero arbitrio dependent / poſitionem iſtam nequaꝗ approbat: ſed
in ſequentibus fortiter expugnat: & propria aſtrologorum principia
in tela cõmutans eos confodit undiqꝫ. & quantum ad cętera ab aſtro
logis ex natiuitatibus vaticinata/ſimiliter incertã hanc poſitionẽ oſtẽ/
dit. Tu ſi quãdo vacabit ibidẽ lege & relege. nõ em̃ prima fronte om
ni legenti doctoris mens & argumentorum vis patet.

In quibus libris Auguſtinus aſtrologiam de natiuitatibus improbet: & ſimiliter cæte= ri Theologi/Canoniſtæ & ſancti prophe tæ. Capitulum. xiiij. DIS.

Pparet ex præmiſſa opinionum dilucidatione inſipienter ni/
a mis a nonnullis reſponſum eſſe: Auguſtinũ cęteroſqꝫ ſanctos
doctores non niſi hos aſtrologos reprehendiſſe qui neceſſita/
re aſtra nos docent. MAG. Cęteri in cõmuni omnes indiſtincte ſi
mul reprehendunt & haud dubium poſitionem imponentem neceſ/
ſitatem tanꝗ blaſphemam in primis reijciendam volunt. Auguſti/
nus vero particularius prædictas poſitiones ſegregans/ ultimã quę
veritati minus videtur contraria: & ideo forte tanto periculoſior quã
to apparet ꝓbabilior/diligẽtius ęliminat. Et in capitulo quinto aſtro
logiam non artem ſed vanitatem vocat: & in fine ca. ſeptimi nullam
hanc artem eſſe aſtruit. Obmitto quæ libro ſecundo ſuper Geneſim
ad litteram: & libro octogintatrium queſtionum queſtione quadra/
geſima quinta de aſtrologis ponit. Idem libro ſecundo queſtionũ
vete. & no. teſtamẽti. queſtione. xvi. in fine ait, aſtrologi enim inimi
ci ſunt veritatis. Et libro tertio de queſtionibus no. & ve. teſtamen/
ti capitulo decimooctauo diffuſiſſime contra fatum & mathematicos
multis ac varijs argumentis diſſerens. In principio ait nihil tam cõ/
tra chriſtianos ꝗ ſi arti matheſeos adhibeant curam: hæc enim inimi
ca dinoſcitur legi dei. Et paulo infra dicit. Hanc enim aſtutia & ſub
tilitas inuenit dyaboli. Et circa finem. fugiendum omnibus modis
ab hac arte monemus: curioſi enim eius inimici dei ſunt: & ſine ſol/
licitudine nunꝗ ſunt: ſemp enim ſuſpenſi expectant quod minime
certum ſciunt. Ipſe etiam ſermone ſexto de Epiphania vocat hanc
artẽ ſtulticiam ſacrilegam & indoctã doctrinã. Et ibidẽ ait de genitu
ris hominum vani homines loquuntur quod inſipienter opinantur.

Aſtrolo/ gia nõ ars ſed vani/ tas eſt.

In ſermõe quoq; de verbis domini: quibus dicitur. Ego ſum vitis vẽ
ra &c. ait. Conuerſo tibi indulgentiam deus promiſit: ſed craſtinu; diẽ
tibi nemo promiſit: aut ſi forte ꝓmiſit mathematicus/longe aliud eſt.
O deus (exclamat) q̃ multos mathematici fefellerunt: quia ſibi ple
rumq; lucra promiſerunt & damna inuenerunt. Et homelia .xiij. ait.
Promiſit diem craſtinũ mathematicus ut damnet te & illum. & ad Ia/
nuarium ſcribens dicit. Mathematicoꝝ deliramenta cum deteſtatio/
ne irridenda ſunt. In ſecundo libro de doctrina chriſtiana: dicit eos ni
mis errare: & genus fornicationis animę Aſtrologiam vocat. 26. q. 2.
c. illud Reliqua tantorum virorum teſtimonia/ſimiliter & theologoꝝ
poſteriorum/videlicet Alexandri de Ales Bonauẽturæ Schotti & ali/
orum breuitatis cauſa libet pertranſire, nec enim iſti a prioribus diſſen/
tiunt: ſed & ipſi influxum cœleſtium in elementa & elementata agere
concedunt. rationem quia ſenſibilibus & potentijs organicis ſpecies
haurit per accidẽs & multũ a remotis & in generali a cœleſtibus mo
ueri non omnino adimunt: ſed non ab ea quæ aſtrologorum tradi/
tiones continent. voluntatem vero omnino eſſe liberam & iſti & catho
lici omnes dicunt. DIS. Sancti patres & theologi nominati forta/
ſſe aſtrologiam diſſuaſerunt/de ipſius principijs & experimentis mi
nus ædocti. MAG. Si diuos patres aſtrologię ignaros fuiſſe credis
lege Ambroſium loco præallegato: & Auguſtinũ libro quarto con/
ffeſſionum: & inuenies quo ſuſpitionem hanc a mente tua repellas fa
cillime; multum enim temporis in hac attriuiſſe: & vix tandem falſi/
tate comperta deſiniſſe ab hac vanitate deo confitetur .s. Auguſtin9
Sic quoq; & in aliorum codicibus hęſitationis tuę medelam poteris
inuenire: omnes enim non alienis armis cum aſtrologis confligunt/
ſed (quod Doctorum eſt) proprijs principijs vaniloquos redarguũt
Sacri inſuper Canones illorum dicta approbantes/aſtrologiam pro
hibent. 26. q. 2. c. Illos planetarios. ſunt verba ſancti Auguſtini libro
quarto confeſſionum; &. c. ſed & illud. quæ ſunt verba beati Hierony
mi. Et de ſortilegijs. c. ex tuarum. Papa Alexander tertius: Clericum
qui bono zelo & ex ſimplicitate per aſtrolabij inſpectionem furtum
cuiuſdam eccleſiæ inquiſiuit; per annum a celebratione ſuſpendit: di/
cens id grauiſſimum eſſe/& non modicam inde maculã peccati con/
traxiſſe. DIS. Talis papa ſi hodie viueret/ſacerdotes noſtros q̊s
nominare poſſem/forte in perpetuum inabilitaret. MAG. Quid
faceret neſcio: verumtamen ipſis intime compatior. Sed ſi forte illos
non mouent quę prælibata ſunt non operoſum erit Domini ſenten/
tiam de hac re in mediũ proferre. DIS. Proferas quęſo. MAG
Non ego/ſed Iſaias propheta nobis hanc ædicat. DIS. Magis gra Iſaia
tum accipio: quid ait? MAG. c. 47. ex perſona domini dicit Babi/
lonijs. Stent & ſaluent te augures cœli qui contẽplabant̃ ſydera: ſup
putabant menſes ut ex eis ãnunciarẽt ventura tibi: ecce facti ſunt q̃ſi

ſtipula: ignis combuſſit eos: nõ liberabant animam ſuã de manu flã
mę. Et quod in noſtris libris dicitur augures cœli ſeptuaginta inter/
prętes tranſtulerunt aſtrologi dicit ſanctus Hieronymus ibidem, ubi
etiam ponit teſtimonium ſcd̃m paulo ante expreſſum DIS. Quã/
uis prophetarum teſtimonia ſine aliqua heſitatione recipi debeant: p
ipſos enim locutus eſt ſpiritusſanctus: ſicut in ſymbolo canit eccleſia
tamen aliud ſi habes propheticum teſtimonium proferas: ut quaſi in
ore duorum firmius appareat teſtimonium. MAG. Per Ieremiam
Dominus populo ſuo aſtrologiam interdixit capitulo decimo ſic di
cens. Iuxta vias gentium nolite diſcere: & a ſignis cœli nolite metuere
quę timent gentes: quia leges populorũ vanę ſunt. ſup quo loco di/
uus Hieronymus ait. De his loquitur qui a cœleſtibus extimant regĩ
humanũ genus: & ex cauſis cœleſtium terrena moderari.

Cur multi adhuc Aſtrologię fidem habent propter paucas experientias: & non potius reſpuunt eam propter inumeras fallacias: etiam iuxta ſancti Auguſtini ſententiam inſtinctu dęmonum inductas. Et qualiter ſanctus Sebaſtianus aſtrologiã confutandã docuit. Ca. xv. MAG.

Verumtamẽ qui aſtrologiæ calicem ępotauere uſq; ad fęces eti/
am ad hæc reſpondent: nõ eſſe intelligenda niſi de his quę aſtra
colebant: & ex his omnia neceſſitate quadam fieri credebãt.
DIS. Non mouebit me hæc callida gloſula: cum apertiſſima ſint
doctorum & etiam domini verba. Quinimo ſi quid probabilitatis ha
bere videretur aſtrologia hæc de qua loquimur: abĳcieda tñ eſſet cũ
ſanctis patribus ſacris canonibus & diuinis ſcripturis viſa eſt ad mi/
nus vehementer ſuſpecta. Non mediocriter etiã (ut ego quoq; aliud
addam) ſuſpectam reddiderunt aſtrologiam: quę contra mathema/
ticos ſanctus Sebaſtianus miles chriſti integerrima fide coram Cro
matico romanę urbis pręfecto diſſeruit ſicut in integra ipſius legenda
continetur. Cum enim (quamuis omnibus ſimulachris in domo di/
cti pręfecti per ſanctum Sebaſtianũ & ſanctum Policarpũ deſtructis)
Cromatius iuxta condictum ſanctorꝝ ſanari a podagra nõ potuiſſet
donec & opus aſtronomicuȝ (in quo omnis diſciplina ſtellarũ arte
mechanica conſtructa erat) frangeretur: patenter oſtenſum eſt artem
iſtam deo eſſe odibilem. Vnde & ſanctus policarpus preſbyter Cro/
matico quęrenti: quid mali illi ineſſet cum nullo ritu ſacrificiorũ hoc
opus coleretur: reſpõdit. Artem hãc eſſe deo inimicã: & quę in opere
erant fabricata omnia miniſteria eſſe falſę deceptionis. Sebaſtianus
quoq; intulit omnia iſta vaniſſima eſſe & falſa chriſto reuelãte cogno
uimus quę tibi nunc manifeſtius aperiemus. Precipue (inquit) hodie

ad te matheſis doctorem venire: cui dicas illo tempore aſperis te caſi/
bus laboraſſe: & inquire per quas ſtellas hoc tibi ęuenerit malum re/
ſponſa eius erunt proculdubio: quod tempus tuum a malicioſo mar
te ſuſceptum eſt: aut ſaturnus apoſtaticus ſiue retrogradus fuerit. &
cętera quę ibi leguntur. Age nūc (inquit rurſum Sebaſtianus p̃fecto)
interroga alterum mathematicum cui ipſas horas in bonis tibi exube
raſſe caſibus dicas. illico videbis tibi eum rationabilia ſcemata infinita
offerre: quibus approbat: quia in ipſis tēporibus tibi ęuenire debue
rint bona: quę ante ille dixerat mala: circulum etenim tenet ex omni
parte collectum: in quo diuerſas & varias cauſas accipit: ex quibus oc
caſionem accipiet dicendi quod velit. Hæc ſanctus Sebaſtianus. Prę
termitto quod opponit ibidem qualiter uno naufragio duo diuerſis
temporibus nati perire poſſunt. Similiter & in uno prelio innumera/
bilis multitudo proſterni: qui utiq; eandem conſtellationem non ha
buerunt. Et quidem homini chriſtiano ſola iſtec ſufficere poſſunt ad
confutandam vanorum aſtrologoꝝ inſaniam. MA. Nimirum: ſed
nequeūt febre correpti de potus differētia ſane iudicare nec (ut Quin Q
tilianus ait) facile quid perſuadetur inuitis: & ut ſanctus Auguſtinus A
habet libro ſexto de ciuitate dei capitulo primo. Nimię ſtulticię vel p
tinacię nulli quanticūq; numeri libri ſatis eſſe poſſunt. Et ut prętuidit
regius propheta. Turbati ſunt & moti ſunt ſicut ębrius: omnis ſapien Pſ
tia eorum deuorata eſt. & apoſtolus. Euanuerunt in cogitationibus ad
ſuis & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum; dicentes enim ſe eſſe ſapiē
tes ſtulti facti ſunt. DIS. Quomodo autem non facile multam fi
dem aſtrologię habet qui iam dictas ſcripturas ignorat: & crebras ex/
periētias per hanc videt. Cum experientia ſit efficax rerum magiſtra? de
MAG. Experientias multas apparuiſſe in aſtrologorum iudicijs in gſ
ficiari arbitror neminem: ſed iſtę comparatę erroribus quibus decipi
untur & alios fallunt quaſi nullę videntur. Tanta autem (ut ita dicā)
hereditaria quadam ſucceſſione ab Eua omnium matre: quæ prima
per curioſitatis vicium decepta eſt/ad nos deſcendit leuitas: mira cre
dendi facilitas/aut verius dixerim fatuitas: & prenoſcendi futura cupi
ditas: ut multo magis mathematicis imperitis credamus quā ſcriptu/
ris & doctoribus ſanctis oppoſitum perſuadentibus: ſi vel inter centū
errores unum verum ab his coniecturatum magis quam ex cōſtella/
tione prętuiſum ęuenire contingat. Vnde accidit quod ait Petrarcha ut Fr
ſine ulla ſuſpitione libere mentiri poſſint; pro eo quia ſemel potuere Pet
non mentiri. De iſtis autē loquor qui quotannis vaticinantur de illis
ęuentibus qui ex cauſalitate cœleſtium expectari (contradicente na/
turali ratione) minime poſſunt. Similiter & de his qui ex natiuitatū
conſideratione ea quę in domoꝝ explanatione numerata ſunt: & alia
fere infinita de naſcentibus augurari fruſtra conantur. de quibus &
diuus Auguſtinus: ut ſupra tactū eſt in fine capituli ſeptimi libro quin Au

to de ciuitate contra aſtrologos diſputationem ſuam cõcludendo ait
His omnibus conſideratis non ĩmerito creditur: cum aſtrologi mira
biliter multa vera reſpondeant/occulto inſtinctu fieri ſpirituum non
bonorum: quorum cura eſt has falſas & noxias opiniones de aſtrali
bus fatis inſerere humanis mentibus atq; firmare & non horoſcopi no
tati & inſpecti aliqua arte quę nulla eſt. Idem dicit libro ſecundo ſu/
per Geneſim. ad litteram. ubi cõcludendo ſubiunxit. quapropter bo
no chriſtiano ſiue mathematici ſiue quilibet impie diuinantium maxi
me dicentes vera cauẽdi ſunt: ne conſortio dęmonioꝝ animã deceptã
pacto quodam ſocietatis inretiant. Hec ibi.

Excuſatio auctoris ꝙ non magis particulariter principia Aſtronomię diſcuſſit. Et quanta inter Aſtrologos diuerſitas & contradictio ſit. Capitulum. xvij. DIS.

n Iſi epitomatis anguſtia urgeret ſermonem ab his ad alia que
ſuperſunt conuertere: precibus repetitis pulſarem donec prin
cipia aſtrologiæ rationibus & argumentis philoſophicis cri
brares: ut ſub paleis ſi quę ſolida latitant grana apparerent. MAG.
Non deeſſem tibi nec quidem in hoc niſi veridica relatione añ hos di/
es didiciſſem quendam comitem Mirandulanum in philoſophia eru
ditiſſimum duodecim (ut aiunt) libris diſertiſſimo ſtilo & efficaciſſi/
mis medijs id perfeciſſe. Venient haud dubium ſucceſſu temporis lu
cubrationes tam ſtudioſe conſcriptę ad manus tuas quibus animum
tuum oblectare ſimul & veritatis agnitione firmare poteris: mihi ſatis
erit de hac re quemadmodum & de alijs maiorum noſtrorum & pa/
trum recte philoſophantium ſententias cõmemoraſſe quibus tamen
aſtrologi iraſci nulla recta ratione poſſunt. Ipſi enim priores aſtrologi
am ſuſpectam reddiderunt: dum alter alterius dicta reprehendit
& experientia aliud inueniſſe teſtatur. Nam in diuiſione zodiaci in
ſigna: Chaldei nominatiſſimi aſtrologi ab alijs diſſentiunt: non ſigna
duodecim: ſed imagines undecim ponentes: nec eiuſdem latitudinis
nec longitudinis. Sed nec planetis domos aſſignant altitudines ſeu ex
altationes tantum conſiderãtes. Alij autẽ & ſi in ſignis graduumue di
uiſione conueniant: in partitione tñ domoꝝ duodecim tm̃ pugnant
ut cui opinioni conſentias: nulla argumenti vis oſtendat: nam plu/
res gradus alij in illa/in altera pauciores collocandos ſtatuunt. Ita fit
ut planeta qui ab alijs in prima domo collocatur: ab alio in ſecunda
vel duodecima poſitus inueniatur. Inde & aſpectus domoꝝ domina
tiones ac cętere vires multipliciter variãtur. Planetã quippe quẽ in pri
ma & angulari domo fortem credunt; in duodecima viribus deſtituti

volunt.Et reuera mirum & philoſophię contrariũ: ſtellam in quarta
ſub terra plus efficacię & influxus habere in naſcentem ꝗ̃ ſupra finito
rem collocata in undecima aut duodecima domo cœli:quod nõnulli
attendentes:communi traditioni contradicunt:& ſtellas in domibus
ſupra horizonta fortiores credunt ꝗ̃ infra ipſum.Dicãt ſi poſſunt/ &
rationabiliter dicant: cur planeta circa finem noni domicilij non tan/
tum aut plus poſſit ꝗ̃ circa terminũ decimi vel in medio quarti.Ea/
propter & ipſi fluctuant:nunc illam/nunc aliam fortiorem prędicant
Vnde Ptholemęus aliquando undecimã domum orienti in fortitu/
dine preponit:aliquando contrarium ſentit. Mediũ cœli omnibus p̃/
fert Meſſahala & Aboaſar orientẽ prælocant.ſed de his ſatis/quantum
in ſignificationibus domoꝝ diſſentiant partim tactum eſt cum eaſdẽ
recitaremus.In diſtributione autem facieꝝ & terminoꝝ miro modo
diſcordant.nec mirũ:quando & in naturis planetaꝝ diuerſa ænunci/
ant.Nõne venerẽ Abenragel & Alchibicius frigidam eſtimant.e regi/
one Aboaſar & Ptolemęus calidã ipſam affirmant? In mercurio nõ
minus diſſentiunt:& nec in Luna quidẽ nobis proxima conueniunt.
Et ſi in q̃litatibus huiuſcemodi aberrent/danda eſt venia cum de bo/
nitate aut malicia planetaꝝ non per omnia concordant. Sup omnes
autem ridendi ſunt:qui capiti & caudę draconis punctis pure imagi/
narijs efficaciã aliquã ineſſe credunt:ita ut etiaꝫ annis nati aliquid ad/
dant.Quis præterea unꝙ̃ concordabit litem q̃ adhuc ſub iudice eſt:
de radiationibus/directionibus & æquationibus dieꝝ? De annis au
tẽ Fridarijs ob nimiã diſſonantiam piget vel modicũ quid dicere. at
tende quęſo in duobus pluribuſue pronoſticis annuis quot errata/
quot contraria & pene nulla ſine formidine de oppoſito ænunciata.
nõne frequenter circa idem vacillant/cum dicunt mortalitatẽ vel bel
la ex malicia ſaturni vel martis in aliquo domicilio ſignificari? ſed be/
nignus iupiter forte maliciã eorum mitigabit:ut quodcunꝙ̃ æuenerit
id aſtrologum prædixiſſe inuenias.Ita pariformiter cũ pluuiam ven/
turam aliquo tempore pręnunciant:frequenter addunt alioꝝ plane
tarum radiationes:propter quas ſerenitas ſaltẽ in aliquibus locis æue
niet.Raro pręterea de domino anni concordant. DIS. Omne autẽ
regnũ in ſe diuiſum deſolabitur:& domus ſupra domũ cadet:Domi
nus in euangelio teſtatur.ſed forte contrarietatem in eoruꝫ libris eſſe
negabunt. MAG. Qua fronte? cum nulla tergiuerſatione id ce/
lare poſſint:quin omni legenti appareat.adducere autẽ latius.has cõ/
tradictiones apertiſſimas vetat breuitas.ſed lege dum vacat librũ Ha
li Abenragel de iudicijs:qui multoꝝ ſententias in unũ colligit.& Ab
raam de natiuitatibus & cæteros qui in maximis principijs huius ar/
tis pręcipuos auctores ſepius falſa dixiſſe libera voce prędicãt:Ptho
lemeũ ſcilicet Meſſahalã Albumaſarã & plures alios. Figuras etiam
quas Albumaſar in Iſagogis ſuis maioribus in ſingulis faciebus fig/

noꝝ aſcendere aſtruit:magis ridiculo q̃ veritati accedere idẽ Abraam
dicit:ſed quid dixi lẽge:& nõ potius luridam hanc peſtẽ omni tempo
re fuge? iuxta ea quę ſupra patrũ auctoritate ꝓbata ſunt. DIS. Mi/
ror ego vehementer ſi ipſi inter ſe diuerſi ſunt:& ſanctis doctoribus ca
nonibus & diuinis litteris contrarij(ut dictũ eſt)quomodo Camera
cenſis eos cum theologia & hiſtorijs concordare potuit in libello quẽ
de tali concordantia p̃titulauit. MAG. Titulus quidẽ libelli cõcor/
dantiam ſonat:ea vero quę ab auctore & in illo ac ſuperaddito Eluci
dario adducuntur:ſummã diſcordantiã aſtrologoꝝ inter ſe & a veri
tate hiſtorię oſtendunt. DIS. Miſſa igitur hæc facientes/ reliquas
aſtrologię partes videamus.

Quarta Aſtrologiæ pars de interrogatio-nibus. Capitulum.xvij. MAG.

Strologoꝝ opinio eſt:cum animus hominis ad deſideriũ ſciẽ/
a dę alicuius rei impellitur/ſubito nõ ęlectione & conſultatione
id fieri:ſed influxu conſtellationis ea hora in cœlo conſiſtentis.
unde ſi aſtrologum conſulat:ex figura cœli hora interrogationis re/
perta eundem aſtrologũ de re quęſita poſſe vera reſpondere: videli/
cet ſi mortuus viuus ne ſit amicus abſens. ſi miſſus legatus ſaluus re/
diturus ſit:& inuenturus aut expediturus proſpere rem ꝓ qua miſſus
eſt: & innumera alia de quibus dubitare poterit humana curioſitas.
DIS. Aliquando ne vera interrogantibus reſpondent? MAG.
Etiam quãuis ſæpius mentiantur & quidẽ inculpabiliter. nam hic in
uenerunt quo errores ſuos apud imperitos excuſent. DIS. Quo
medio? MAG. Quia dicunt:ſi motu quodã naturali firmaq; & ra
dicali intentione aſtrologũ dubius quis interrogat ex natalicia conſtel
lationeiam proueniſſe ad id quod ipſa ſignificabat. unde conſtellatio
nẽ interrogationis proportionabilẽ fieri natalicię conſtellationi affir
mant:& niſi hoc ęueniat intẽtionẽ interrogantis nõ radicalem neq; fir
mam fuiſſe clamitant:ea ꝓpter ſi in reſponſis fallant atq; fallantur nõ
ex defectu artis: ſed interrogantis leuitate ꝓuenire excuſant. DIS.
Callida nimis ſed inefficax mendaciorũ excuſatio. Nam quid Chal/
deos aſtrologos morabatur qui regis Nabuchodonoſor ſomniũ quę
ſitum nedum nõ dicere potuere:verũ nec cuipiam mortalium poſſi/
bile eſſe dixerũt? Et quis diceret ꝙ ex tam numeroſa turba aſtrologo
rum p̃noſticationibus aſſidue vacantiũ regis natiuitatẽ nullus ſciret:
aut quęſtionem tam ſtudioſe p̃poſitam/animum regis tam contur/
bantẽ/nõ fuiſſe firmam & radicatã? Idem opponere poſſem de ægy
ptiacis diuinatoribus:qui de ſomnio Pharaonis ſimiliter reſpondere
nõ potuerũt. Daniel autẽ regi Babilonię/ & Ioſeph regi ægypti non
tam ad ſomnium:ſed & interpretationem liquido reſponderunt: nõ
ex conſtellationũ aliqua inſpectione:ſed dei omnipotentis reuelatio-

ne.ut textus ſacrę hiſtoriæ habet:quem nuper te iubente legi atqꝫ rele
gi.Prętérea ſi animũ ad deſiderium ſciendi ꝑ ſtellares influxus ꝑ mo
tum credunt:cur nõ magis obſeruãt conſtellationẽ & tempus ꝙ quę
ſitor deſiderium tale cõcepit/quã & cõſtellationẽ & horam qua ꝓpo/
ſita eſt quęſtio? nam ſi forte aſtrologum quęſiturus tardius inueni/
at/conſtellationem & horoſcopũ utiqꝫ variari neceſſe eſt. Vnde hãc
aſtrologię partem cũ ea quę de natiuitatibus diuinat confutandam
execrandamqꝫ exiſtimo:a cœtu autẽ fideliũ exufflandos qui ſibiipſis
uſurpant quod ſolius dei eſſe diuinæ litterę ſonant.ut eſt illud. Tu ſo 1.C
lus noſti corda filioꝝ hominũ. MAG. Nec pręter illũ nouit quiſqꝫ
quid ſit in homine:non angelus bonus vel malus/ niſi ſolus ſpiritus
hominis qui eſt in ipſo. DIS.Relegata igitur hac ipſa ſtulticia ad re
liqua pergamus.

Electio temporum ad initianda diuerſa ope ra ſub certis conſtellationibus: in parte cõ ceditur ab Auguſtino & medicinæ diuer ſis auctoribus. Capitulum.xviij. MAG.

q Væ ſequitur aſtrologię pars/ęligere docet diem & horam om
ni operi quod facere libet conuenientẽ:quando ſcꝫ ſit bonum
ſeminare/plantare/ligna pro fabrica excidere ne teredine per
forentur & carie tabeſcant.ſanguinẽ minuere: membra ſanandi gratia
incidere:medicinã ab intra recipere;caſtra ciuitates & domos funda/
re:exercitum ęducere:hoſtibus occurrere:uxorem ducere.Emere/ vẽ
dere/nouas veſtes induere:vindemiare ut vinũ in pace bibatur.Opus
alchimiæ inchoare.ad ſtudium pueros applicare:locum mutare: iter
arripere per terrã & aquã:ſocietatẽ inire.cum cuiuſuis ſtatus & digni
tatis hominibus loqui & negocia tractare.balneum intrare. nuncios
mittere:ſeruos conducere:ad venãdum in ſilua aut fluminibus exire
& his ſimilia quę nunc memorię minime occurrũt: ſed ĩ libro Hali de
iudicijs videri poſſunt:ubi ſingulis cõſtellationes ſuas aſſignat. DI.
Prętermiſſum eſt unũ iudicio meo plus cęteris neceſſariũ ſi nõ datur
regula ęligendi horam & conſtellationẽ fortunatã/ſub qua bonũ &
fœliciter contingat mori:pœnas infernales ęuadere:& cœlos ſydere/
os omnes tranſcendere. MAG. Tu eos irrides qui tanto ſtudio quę
cõmemorata ſunt inueſtigant? DIS. Et Auguſtinũ Ianuario ſcri/
pſiſſe paulo ante dicebas eſſe mathematicoꝝ deliramẽta cũ deteſtatio
ne irridenda. MAG.Non inficior:ſed ſi recordaris/etiam dictũ eſt lib.
ab eodem ſancto Preſule:nõ uſqꝫ quaqꝫ abſurde dici poteſt/ ad ſolas ciui,c
corpoꝝ differentias afflatus quoſdam valere ſydereos.quid autẽ ma
gis corporale in actionibus ꝙ agriculturã exercere: ligna dũ nondũ
ſupfluo humorę abundant in ędificia ꝑſcindere; ſanandis corporibus

corporalibus rebus mederi? Alludit iſtis quod idem ad Ianuariũ ſcri
bens. Non autẽ dicit quiſq̃ ſapiens arbitretur obſeruatores temporũ
reprehendendos: qui dicũt nõ ꝓficiſcar hodie/ quia tempeſtas exorta
eſt &c. vel ſi qui forte alij naturales effectus circa motũ aeris & humo
ris/ad variandas tempoꝝ qualitates ex ſyderũ ordinatiſſima cõuerſio
ne notati ſunt. de quibus dictũ eſt. cũ conderentur ut ſint in ſigna & tẽ
pora/dies & annos. DIS. Plane ita littera ſacra habet. Vnde autẽ
demonſtrabis ꝙ ſigna alia/alias corporis partes ſibi vẽdicant. planetę
quoq; (ut pauloante dictũ eſt) in diuerſis ſignis nõ eadem membra re
ſpectant? MAG. Demonſtrent ſi poſſunt quoꝝ hęc dogmata ſunt
ego vero nihil naturale/nihil philoſophicũ/ nihil deniq; rationi cõſen
taneũ & in his diſtributionibus & aſtrologoꝝ argumẽtis cõperi. Q ui
imo & ipſos auctores p̃cipuos in aſſignatione huiuſcemodi/ queãd
modũ & ferme in omnibus nõ mediocriter digladiari inueni. Nã ut
exempli cauſa unũ cõmemorẽ: quid pugnatius dici poſſet/ q̃ teſtes
ſeu pubenda virgini aſſignari. ut Alchibitius. aut ſagittario. ut Auen/
nozra. aut ſcorpioni. ut Aboaſar? piget plura talia ẽnũerare. DIS. Pi
gebit & me in p̃ſcriptis operationibus agriculturę/medicinę & ſimili/
bus ſigna aliq̃ etiã aſcendentia ſeu orientia: aut planetarũ dominia: p̃
ter ſolis & lunę lumina & afflatus obſeruare. Cum autẽ lunaribus in
cremẽtis humores augeant/minutiones ſeu flebothomiã luna plena
fieri: videt forte rationi naturali magis accedere. niſi obſtet ꝙ vulne/
rato membro/abundantia humoris crudi ſolet dolorẽ vel tumorẽ vel
cauſare vel augmantare. Sed hactenus de illis: videamus & reliqua.

Eligere diem ad initianda coniugia/comer= tia & his ſimilia impium eſt & a fide apo= ſtatare. probatur auctoritate ſancti Augu= ſtini/& iuris canonici. Et irridentur curio= ſi Aſtrologi. Capitulum. xix. MAG.

N alijs quę in ſortẽ ẽlectionũ receptant aſtrologi: videlicet du
cere uxorẽ/emere/vẽdere: cuiuſcunq; generis cõmertia face
re &c. conſtellationes aliquas obſeruare ratio naturalis nõ ad
mittit. Et diuus Auguſtinus libro quinto de ciuitate dei ca. vij. irridet
dicens. O ſtulticiam ſingularem: ẽligitur dies ut ducatur uxor &c. &
ſermone. 63. Omnium inquit corda fidelium nõ dubitant/nullis mũ
di partibus/nulliſq; temporibus prouidentiam abeſſe diuinam: nec
de ſtellarum poteſtate quæ nulla eſt ſęcularium negociorum pende/
re profectus: ſed ęquiſſimo & clæmentiſſimo ſummi regis arbitrio
cuncta diſponi. Concordat quod idem dicit libro tertio de Trinitate
ca. iiij. Et ad Ianuariũ ait. Non itaq; dies obſeruemus & annos & mẽ
ſes & tempora: ne audiamus ab apoſtolo. Timeo ne forte ſine cauſa

laborauerim in vobis. Eos enim inculpat qui dicunt. non ꝓficiſcar q̃a
poſterus dies. aut quia luna ſic fertur: vel proficiſcar ut proſpera ce/
dant: quia ita ſe habet poſitio ſyderū. nō agam hoc menſe cōmertiū
quia illa ſtella mihi agit menſem: vel agā: quia ſuſcepit menſem &c.
Sacri inſuper canones tempoꝝ obſeruantias ꝓ his effectibus inhibēt
26. q. 7. ca. nō licet. ca. nō obſeruetis (inquit Auguſtinus) dies qui di/
cuntur ægyptiaci: aut Kalendas Ianuarij: aut aliquot menſes aut tem
pora/ aut dies/ aut annos/ aut lunę ſoliſq; curſum pro domo faciēda
aut propter coniugia copulanda: qui autē talibus credunt: ad eoꝝ do
mum euntes aut ſuis domibus introducunt & interrogant. ſciant ſe fi
dem chriſtianam & baptiſmum pręuaricaſſe: & paganum & apoſta/
tam hoc eſt retro abeuntem & dei inimicum: iram dei grauiter inęter
num incurriſſe: niſi eccleſiaſtica pœnitentia ęmendatus deo reconcilie
tur. Hęc ibi. Pręteremiſſis illis quę ad ſequentia deſeruiunt. & ca. ſequē
ti quod ſumptum eſt ex Enchyridion ſancti Auguſtini capitulo. 78.
& ex cōmentarijs eiuſdem ſuper epiſtola ad Galathas/ graue peccatū ad
oſtendit obſeruare tempora in finem ſupra expoſitum. Quod autē
ca. non liceat. xxvi. q. v. prohibet obſeruare curſum lunę & ſtellarum
etiam propter ſegetes vel arbores plantādas intelligendum exiſtimāt
de illis qui hæc colunt: credentes aliquid diuini numinis ineſſe talibus
Pręter hos diuus Auguſtinus libro quinto de ciuitate dei capitulo. vij.
etiam illos irridet qui æligunt dies accomodatos ponendis vitibu
vel arboribus vel ſegetibus credentes particulatim poſitiones ſyderū
illis influere: iuxta omnia quę de natiuitatibus hominum obſeruant.
Hoc enim inquit quā falſum ſit ex eo patet ꝙ tam multa grana in ter
ram ſimul veniunt: ſimul germinant & exorta ſegete ſimul herbeſcūt
pubeſcunt/ flaueſcant: & tamen inde ſpicas cęteris coęuas: atq; ut ita
dixerim congerminales alias rubigo interimit: alias aues dępopulā
tur: alias homines auellunt. Hoc autem nequaq; fieret/ ſi eadem con
ſtellatio ſub qua ſeminātur/ etiam quantū ad ęuentus ſaluationis aut
conſumptionis influeret: quemadmodum de hominibus iudicāt eo/
rum inſpectis natiuitatibus. Nec enim initiales conſtellationes naſcē
tibus hominibus tantum eſſe ſigna & cauſas futurorum credunt: ſed
etiam plantis brutis & rebus inanimatis: utputa fundādis caſtris: ciui
tatibus & domibus & cętera. DIS. Si ita ſentiunt: dicant quid cau
ſę eſt ꝙ de eodem boue homines/ canes/ aues/ reges & pauperes/ no
biles & populares cōmedunt. De eodem quoq; vino ſimiliter diuer
ſi homines bibunt & de eodem frumēto paſcunt &c. Si hæc ex initia
li ſydere habent ꝙ aut a beſtijs deuorentur aut igne vel aqua intereant
aut in regios tantum cibos veniunt: iuxta ea quæ de natiuitatibus ho
minum ventura autumant? MAG. Reſpondebunt proculdubio
aliquid: ne victi videantur ab adoleſcente: ſi hæc & ſimilia ipſis obiece
ris. nos interim quę reſtant percurramus DIS. Probe.

De fabrica imaginũ aſtronomicarum: & necro manticarum/ qualiter aut ad quid valeãt & ꝙ nullam vim a conſtellatione habẽt ſed circa eos dęmon operatur: fiunt autem ſub conſtellatõe: ut impietas idololatrię magis occultetur. Deflentur & aſtrologi miſeri qui neſciunt ſui miſereri. Capitulum. xx.

MAG

Strologię ultima pars (iuxta p̃libatam diuiſionem) de imagi/
a num aſtronomicarum fabrica eſt inquantum ſub certis con/
ſtellationibus ſculpũtur aut funduntur vel ad fugandum no
ciua vel alliciendum & promouendum utilia & concupita: nam in va
rios uſus ordinantur. Aliquę in quarundam rerum deſtructionẽ: ut
ſi ſcorpiones a loco ammouere cupiant/ figuraȝ ſcorpionis certæ ma
terię ſculptura aut fuſione imprimunt ſub conſtellatione cõuenienti
& nomen effectũ ſignificans nomen rei fugandę: & nomen ſigni aſcẽ
dentis & eiuſdem diuerſis partibus imaginis inſcribunt: cum quibuſ
dam alijs obſeruantijs: quas cum modo totius operationis ſilentio
libet tranſire. Pro effectu contrario contrariã conſtellationẽ & opera
tionem obſeruandam tradunt. Similiter in imaginibus quę ad amo
rem & inimicitiã/ ad ſanitatẽ aut infirmitatem inducendas fiunt/ aut
ad alios effectus conſequendos ordinantur. DIS. Aliquando ne ꝓ
huiuſcemodi imagines concupiti effectus cauſantur? MAG. Effe
ctus intentos multotiens ad talium imaginũ multiplicationem ſecu
tos fuiſſe: experientia multos ędocuit: & heu miſerabiliter decepit. nõ
enim hi fiunt virtute imaginis a conſtellationibus recepta: ſed opera
tione dęmonum. ut manifeſte teſtatur ſanctus Thomas ſecunda ſe/
cundę. q. 97. arti. ij. in ſolutione ſecundi argumẽti & in libro de occul
tis operibus naturę. Et contra gentiles libro tertio ca. 103. & venera/
bilis antiſtes Guilhelmus libro de fide & legibus. Auerrois quoq; ad/
uerſus Algazelẽ ſcribens huiuſcemodi imagines prorſus inefficaces
aſſerit. Nam artificialia inquantũ huiuſcemodi nec cœleſtem influxũ
recipiunt: nec alicuius operationis naturalis per ſe cauſa ſunt. ſicut pa
tet ex naturalibus: & quantitas de genere actiuorum non eſt/ imago
igiť ex quacunq; materia fabrifacta ſub quibuſuis conſtellatiõibus
nihil amplius de virtute cœleſti accipit q̃ maſſa non effigiata ex qua
imago fit: nec omnia quæ inſcribuntur virtutem aliquam habent. ut
in ſequentibuȝ patebit. Similiter ꝙ imagines ſepeliũtur in medio lo
ci in quo operatio eoꝝ expectatur actioni naturali cõtrariatur: quia
actiua & paſſiua applicata fortius agunt & patiunť. Vanitatẽ maio/
rem indicãt obſeruãtiæ cętere q̃ in illis obſeruanť: ut cũ ſiniſtra manu

quędā nomina inſcribuntur:imaginū quędam ſupinę ſepeliūnť: alię
ſurſum ęrectis pedibus capite deflectunť.q̄ omnia(uti ex doctoribus
ante cōmemoratis patet)ſigna magis ſunt occulti pacti initi cū dęmo
nibus ab his qui talibus utuntur q̄ cauſę ad effectū naturaliter cōcur
rētes. Sicut in imaginibus necromanticis angelorꝫ aut potius dęmo
niorum inſcriptio:& aliorꝫ nominū & characterum ignotorum. In/
ſuper diuerſarum ſuffumigationum/inuocantium quoqꝫ uſus ſigna
ſunt manifeſti pacti cum dęmonibus. In hoc em̄ differre dicit ſanctus
Thomas ſecunda ſecundę queſtione.96.articulo ſecundo imagines
aſtronomicas a necromanticis. In utriſqꝫ autez tempora obſeruanť &
conſtellationes certę. DIS. Sed fruſtra: ſi imaginibus expectatā
virtutē nō influunt. MAG. Sed ut tali fuco dęmonis conſortiū &
idololatrię impietas magis occultetur. unde propter manifeſtas im/
pietates quę in execratione imaginū necromanticarū fiunt/ꝓpemo/
dum omnes/nō ſolum chriſtiani:ſed aliarū factionū prudentiores ab
hominantur eaſdem: aſtrologicas vero cū nec incognita nomina ha
beant/ſuffumigationes non requirant: ſed a ſolo cœleſtium influxu
efficaciam ſortiri videātur: pleriqꝫ etiam heu chriſtiani amplectuntur
& eo infęlicius errant: quanto minus dyabolicas verſutias nephādo
operi adeſſe ſuſpicantur. dimiſit em̄ eos deus (ut Dauid cecinit)ſecū P(
dum deſideria cordis eorꝫ: ibunt in adinuētionibus ſuis. DIS. Heu
quāta impietas ſub ubra aſtrologię latitat. miſereor ſectę huic miſer/
rimę: q̄ ſui neſcit miſereri. & dum alijs ſalutem & bona ęuentura p̄di/
cere fruſtra laborat/ipſa elephantino morbo tabeſcens: cancrū quo
qꝫ uſqꝫ ad interiora animę ſuę ſerpere ſinit. MAG. Non modo ima/
ginum impietas aſtrologię vim faciens/ſub umbra eius ſe occultat:
ſed omnis pene ſupſtitionis infęlix ſoboles ſub alas ipſius cōfugit: dū
ſuperuacua tempora impie obſeruat. DIS. Obſecro/graueris mini
me infœlicem ſupſtitionis genelogiam nominatim texere: ut cōple/
tius videam mala quibus curioſi aſtrologi participant. Curioſos illos
aio qui ex aſtrorꝫ influxu effectus expectant: quos ratio naturalis ex
illis prouenire nō poſſe conuincit: & ſcriptura ſacra deteſtatur.

De triplici ſuperſtitionis filia: & qualiter dyabolus inuentor illius/diuerſis temporibus genus humanum per illas decepit. Capitulum.xxi. MAG.

ſ Vperſtitio viciū eſt religioni oppoſitū p̄ exceſſum. cui⁹ ut ex
diuo Auguſtino libro ſecundo de doctrina chriſtiana patet tri Au
plex eſt filia. Idololatria ſcz Diuinatio & ſup̄uacua obſeruātia
ait enim. Supſtitioſum eſt quidquid inſtitutum eſt ab hominibus ad
facienda vel colenda idola(ecce idololatria) vel ad cōſolationes & pa
cta quędā ſignificationū cū dęmonibus placita atqꝫ fœderata/qualia
ſunt molimina magicarū artiū(ecce diuinatio)& infra. Ad hoc gen⁹

pertinent omnes etiã ligaturę atq; remedia quę medicoꝝ quoq; diſci
plina condemnat:ſiue in ꝑcantationibus/ſiue in quibuſdã notis quas
characteres vocant: ſiue in quibuſdã rebus ſuſpendendis atq; ligan/
dis vel etiã ſaltandis &c. xxvi.q.ij.ca. Illud (ecce vana obſeruantia)
Dyabolus quippe cui⁹ ſupbiã cœlũ ferre nõ potuit: diuini honoris
percupidus/ & homini qui in locum unde ipſe cũ angelis ſuis apoſta
ticis ceciderat ſublimandus erat inuidens multiplex ſuperſtitionis ge
nus mortales docuit.ſicut ſcriptũ eſt.inuidia dyaboli mors intrauit in
orbem terrarum. Primos equidem parẽtes ꝑ diuinationẽ aggreſſus
eſt:dũ ipſis ſcientiã boni & mali eſu pomi vetiti promiſit. Poſt lapſum
generis humani ferme totum orbem idololatria deprauauit.demptis
paucis ad ciuitatem dei pertinentibus ciuibus in ſtatu quippe innocẽ
tię prothoplaſti iuſti/idololatrię facile nõ cõſenſiſſent: ſed dolum ſta
tim notaſſent. Poſt lapſum vero eorum filij peccatis obcęcati/hãc mi
ra facilitate amplexi ſunt:& firmiſſime tenuerunt:ſed cum hanc mul
tiplex ꝓphetarũ ſcriptura & euangelica doctrina tandem a cordibus
credentium hominum ęradicauerunt/docuit eos vanas & ſuperſti/
tioſas obſeruantias:tanq; de falſitate minus ſuſpectas. Et iſtis heu de/
lectabiliter aſſenſi ſunt:& ita firmiter tenent:ut quotidianis ſacerdotũ
clamoribus & admonitionibus radicitus extingui in chriſtianis non
poſſint. Vt autem tibi morẽ geram: viperinã earundem ſobolem bre
ui ac plano ſermone explicabo. Primũ vero nõ de diuinatione quæ
origene videtur prior:ſed de idololatria quę eſt in vicioſitate crudelior
exordiar. DIS. Perpulchre.

De Idololatria & triplici ſecta gentilium de adora- tione creaturarum. & qualiter chriſtiani imagi- nes adorant Chriſti & ſanctoꝝ cum diſtinctio- ne triplicis adorationis. Capi.xxij. MAG.

Dololatria dicta eſt q̃ſi latria id eſt diuin⁹ cult⁹ idolis exhibit⁹ Idolola/
Idola autẽ ſunt ſtatuę & imagines q̃s tali honore gẽtilitas vene tria
rabat:credens aliqd diuinitatis ineſſe illis: ꝓpter reſpõſa & mi Idola.
rabiles ac vitales opationes q̃s dęmon inhabitãs ſiue aſſiſtẽs opabat
ſicut fuere ſtatuę Hermetis trimegiſti:q mercuri⁹ dictus eſt: in qbus
credebãt arte quadã ſub certis cõſtellationibꝫ aĩas dęmonũ vel ange/
lorũ includi. De quibus diuus Auguſtinus li.viij.de ci.xxiij.& ſe.mẽ
tionẽ facit:eaſq; reprobat. Nec em̃ naturalis phũs cõcederet quoſcun
q; ſpiritus artificialia corpora poſſe vegetare & ſubſtantialiter infor
mare. Anima em̃ ut Ariſto. tradidit actus eſt corporis phiſici id eſt na
turalis nõ artificialis. q̃ſi nõ de informatiõe;ſed inhabitatiõe ſenſerũt
quaſi ſpiritus rebꝫ quibuſdã & arte alligati ſtatuis aſſiſterẽt ęque erra/
uerunt. Non enim poſſunt hoĩes per quaſcunq; res lapides/ herbas

verba aut conſtellationes ſpiritũ compellere bonum vel malũ:ut vo
catus veniat & idolum inhabitet.ut patebit in ſequentibus.qm̄ corpo
ralia in incorporea agere naturali ordine non poſſunt. Fuere p̄ter hos
ex gentibus qui non ſtatuis & imaginibus latriam exhibebant quaſi
dijs/ſed rebus creatis:quas deificatas credebant propter aliquã vir/
tutem aut facinorum magnitudinē:quas ſtatuę rep̄ſentabant.utputa
Ioui/Herculi/Veneri & reliquis huius generis portentis. Multiplici/
tatem ac vanitatem omniũ talium deorum ſanctus Auguſtinus fere
per decem primos libros de ciuitate dei ęliminat. De quibus & Pſal/
miſta dicit.Omnes dij gentium dæmonia.& iterũ. Simulacra gentiu;
argentũ & aurum opera manuũ hominum:os habent & non loquũ
tur:oculos habent & non videbunt:aures habēt & non audiēnt:ma/
nus habent & non palpabunt:pedes habent & non ambulabunt:na/
res habent & non odorabunt:non clamabunt in gutture ſuo.Reſpon
ſa autem & cætera quę circa illa fiebant/dæmones operabãtur. Non
dæerant præterea qui omnes mundi ptes diuino honore dignos exi
ſtimabant:propter animã mũdi per omnes partes eius diffuſa;: quã
deum credebant.Sic a diuerſis mundi partibus & proprietatibus deo
rum nomina multiplicabant. de quibus diffuſe Auguſtinus tractat
Platonici — in de ciuitate dei libro ſeptimo.Cæteri ut Platonici unum ſum̄um De
um confitentes ac honorantes/intelligentias tamē ſiue angelos cœle
ſtium corporum animas ac dæmones/quos aerea dicebant eſſe ani/
malia:& animas hominum ad ordinem dictorũ relatas/a diuino cul
tu non ſegregabant. Illorum errores ſanctus Auguſtinus libro octa
uo de ciuitate dei abunde extirpauit.Nam ꝙ̄ īmane ſit hoc viciũ/ex
hoc maxime perpendi poteſt:ꝙ deus verus qui per prophetam dicit.
Gloriam meam alteri nō dabo.multipliciter id inhibuit.ait enim.do
minum deum tuum adorabis & illi ſoli ſeruies. & in Exodo Sculpti
lia & alienos deos populo fideli inhibens ait.Non adorabis ea : neq;
coles.Reliquas ſcripturas in quibus idololatriam deus inhibuit: ido/
lolatraſq; ꝙ̄ multipliciter punierit/anguſtia tēporis cogit præterire.
DIS.Cur igitur chriſtiani imagines Chriſti & ſanctoru; non mo/
quō chri/ — do faciunt/ſed adorant & colunt? MAG. Venerabiles imagines
ſtiani ima — chriſtiani non deos appellant: neq; ſeruiunt eis ut Dijs:neq; ſpem ſa
gines ſan — lutis ponunt in eis:neq; ab eis expectant futurum iudicium/ſed ad
ctoꝶ ue/ — memoriã & recordationem venerantur eas:& adorant.non autem ſer
nerentur — uiunt eis cultu diuino/nec alicui creaturæ.ut dicit canon Venerabiles
de Conſe.diſ.tertia. Fiunt etiam ut in ipſis ignorantes videant quid ſe
qui debeant:& in ipſis legant qui litteras neſciunt.Nam quod legen/
tibus ſcriptura/hoc & ideotis pręſtat pictura cernentibus.dicit canon
Perlatũ de conſe. diſ.tertia. DIS.Quomodo eas adorant ſi eis cul
Adoratio — tu diuino ut dictum eſt nō ſeruiunt? MAG.Adorationum alia ſim
triplex — plex eſt:& Dulia dicitur,qua Sanctis Dei & eorundē reliquijs ac ima

ginibus honorem impendimus. Alia excellentior eſt & Iperdulia no
minatur. qua virginem Mariam matrē Chriſti: reliquias & imagines
eiuſdem veneramur. Tertia eſt excellentiſſima quæ Latria appellat̃.
qua ſolum deum colimus & adoramus & Chriſtum Ieſum: cū ſit ve/
rus deus/eodem cultu colimus. Humanitati ꝟo Chriſti perſe ſump
tæ/ſolum deberetur iperdulia. Imagines ꝟo Chriſti & crucem in qua
licunq; materia fuerit effigiata eadem adoratione cum Chriſto vene
ramur per accidens. quia motus adorationis imaginis (ut dicit Da/
maſcenus libro tertio) ad prothotypum id eſt imaginatum uſq; refer
tur. non enim illas ratione materiæ colimus/ſed quia Chriſtum rep̃/
ſentāt: eas rememoratiue veneramur. Crucē ꝟo in qua pepēdit & cæ
tera glorioſæ redemptiōis noſtrę arma/quæ tactu ſui corporis & ſan
guinis ſacrauit: ſecundum cōmuniter doctores iperdulia honoramus
Videri poſſunt hæc latius libro tertio ſentētiarꝝ diſ. nona in textu & do
ctoribus. Cęteras ſuperſtitionis partes ſimili compendio nunc percur
rere frugi erit.

De Diuinatione & eius ſpeciebus. Inſuper ex quibus cauſis futura prędici poſſint. Ca/pitulum viceſimumtertium. DIS.

Ltera ſuperſtitionis filia iuxta præfatam partitionē Diuinatio
a dicta eſt. MAG. Hæc ipſa eſt qua futura pręnoſcere miſeri
laborant per ea quæ prænoſci nō poſſunt. ut fortuita & caſua
lia: q̃ per ſe cauſas nō habent. ſimiliter ea quæ dependent a potentijs ra
tionalibus: quę ſe habent ad oppoſita ſecundum Philoſophos. ut cœ
nare aut ieiunare & ſimilia. talia em̄ ſolus Deus nouit antequā fiant:
qui vocat ea quę non ſunt tanq̃ ea quæ ſunt. apud quem nō eſt tran
mutatio/neq; viciſſitudinis obumbratio. Qui igit̃ talia ſibi ipſis quo
cunq; ingenio uſurpant/diuini dicuntur: quaſi deo pleni. ut ait Iſido
rus libro octauo æthimologiarꝝ. diuinitate enim ſe plenos ſimulant &
aſtucia quadā fraudulenta hominibus futura cōiectant. Effectus aūt
qui ex ſuis cauſis ex neceſſitate proueniūt (niſi ſpecialiter a Deo ſuſpē
dantur) certitudinaliter iuxta naturalem curſum prędici poſſunt. ſi/
cut eclipſes Solis & Lunę. & effectus qui ex ſuis cauſis ut in pluribus
proueniunt/prædici poſſunt quadam probabili coniectura. ſicut plu
uiæ & tempeſtates per Aſtrologos & nautas/ſanitas aut mors. p me
dicos. nec hoc ad diuinationis impietatē pertinet. ut declarat s. Tho
mas ſecunda ſecundę q. 95. articulo primo. Similiter prophetę prędi
centes futura contingentia deo reuelante nō diuinant: ſed prophetant
quod malum non eſt. Diuinatio autem ut Hieronymus teſtatur ſuper
Micheam & c. Iudices. 1. q. 1. ſemper in malam partem ſumitur: quia
in ea ſemper interuenit operatio dæmonū. Quęrere autē conſiliū vel
auxiliū a dyabolo/malum magnū eſſe; declarat s. Bonauentura libro

ſecundo diſ. 7. q. ultima. DIS. Sobolem itaq; quam hęc ſuperſtitionis filia ex dyabolo cōcipit & generat: ænumera queſo. MAG. Diuinatio ſuperſtitionis filia dæmoni copulatur aut per inuocationē ipſius expreſſam aut occultam. DIS. Quomodo per expreſſam?

MAG. Nouerunt hoc Necromātici: qui execrabilibus ſuis exorciſmis & cōiurationibus/characteribus & figuris & diuerſis ceremonijs aut verius ſacrificijs / dęmones certis temporibus ad danda reſponſa aduocant: qui & varijs modis comparent/aut diuerſis formis preſti/ p̄ſtigium giosis/oculorum ſenſus præſtringentes. & dicitur Prestigium. aut in Somniū. ſomnijs apparentes. & diuinatio dicitur per ſomnia. Reſpōdent etiā Phytonia per arreptitios & phytonas. & dicitur Phytonia. Nonnunq; ad quod vocantur prænunciant diuerſis figuris: quas miſeri homines videre ſolent vel in polito lapide/ferro/calibe/ſpeculo aut ungue hominis. & frequēter ad videndum talia æligunt virgines & pueros. & dicitur geomācia generali nomine Geomancia quod eſt diuinatio: q̄ſi diuinatio in ter/reno corpore. Si autem apparitiones hæ ſunt in aqua: dicitur Hydro hydromā mancia. hydor enim græce/latine aquam ſignificat. Si apparitiones aeroman. huiuſmodi fiunt in aere: dicitur Aeromancia. Si in igne: nominatur pyromā. Pyromancia a pyr quod ignem latine ſonat. Si in viſceribus anima/ aruſpiciū lium in aris dęmonum imolatorum apparent prædicta: dicitur Aru/ſpicium. Si autem incantationibus videntur mortui ſuſcitari & reſpō/ necromā. dere ad interrogata/dicitur Necromātia. necros enim mortuus ſonat latine. In hac peſſima ſuperſtitiōe etiam ſanguis adhibetur: inquit Iſi/ Iſido dorus. nam dæmones amare & diligere ſanguinem aiunt: nimirū qa diuinum appetunt honorem. In lege autē ſanguis deo frequēter offerebatur. Ab hac ſpecie totum illud diuinationis genus/quod expre/ſſa inuocatione dęmonū fit: generali nomine Necromantia dicitur. In omnibus his ſolemnis proceſſus conſtellationu; obſeruantias nō negligit; quāuis interdum ſine tali fiant.

De Augurio & ſacrilegio & ſpeciebus earundem. Capitulū. xxiiij. MAG.

Diuinatio autem quę fit abſq; expreſſa inuocatione dęmonum ſecundum ſanctum Thomam ſecunda ſecundæ queſtione no Tho nageſima quinta articulo tertio in duo genera diuiditur. Primum eſt. cum ad prænoſcendum futura aliquid conſideratur in diſ/poſitionibus aliquarū aliarum rerum. Alteru; eſt quod procedit ex conſideratione eorum quæ ęueniunt ex quibuſdam quæ ſerio fiunt/ ad aliq̄d occultū inq̄rendū. Primū generali nomīe auguriū dicit. Secūdum Sortilegium appellatur. utriuſq; ſunt ſpecies ſeu filiæ multæ.

DIS. Augurij filij quæ ſunt? MAG. Prima eſt Aſtrologia: quę aſtrologi ex diſpoſitione ſyderum in hora natiuitatis futuros nati ęuentus diiudicat. Secunda eſt Augurium ſpecialiter acceptum: quod ex garritu auguriū

auium & vocibus quorumcunq; animaliū ſiue per ſternutationes ho/
minum futura pronoſticat. Tertia eſt Auſpicium ex motu aut vola/ auſpiciū
tu auium aut quorumlibet animaliū. vel ſaltu membrorum: coniectans
per viſum hoc quod augurium per auditum. Quarta Omen dicitur: Omen.
quod fit dum verba hominum abſq; intētione dicta/ quis retorquet chyro/
ad futurum quod vult pronoſcere. Quinta eſt Chyromancia: ex li mancia
neis manuum futura prædicens. chyr enim græce latine manus dici
tur. Sexta eſt Spatulmācia ex ſignis & figuris in ſpatulis animalium Spatul
conſideratis/contingentia augurians. Operoſum eſſet ſingularum mancia
exempla & modos deſcribere. DIS. Prætermiſſis talibus/ſortilegij
filias ædiſſere. MAG. Sors fit aut protrahēdo incerti numeri pun/ ſortilegiū
cta verſa facie ad lunam/cum cæteris obſeruantijs: ex quorum pun/
ctorum collectione ſtatuuntur quattuor figuræ: quas matres vocant
e quibus alias non paucas æliciunt: & nominibus planetarum/ſigno
rum & domorum &c. nominant aſpectus earundem: & cæteras habi
tudines quēadmodum in figura cœli conſiderant. Aiunt enim: dum
homo ex deſiderio inquirendi futura puncta ſignat/ iam ex coſtella
tione natiuitatis ſuæ ad hoc peruenit: ut vis cœli manum ſuam diri/
gat/quo nec plura nec pauciora puncta faciat q̄ ad iudicium inten/
tum ſufficiant. diuinatio hæc Geomancia dicitur: differens ab ea quā geomācia
paulo ante inter Necromāciæ ſpecies cōmemorauimus. Illa enim ap
paritiones factas in corporibus politis & terreis conſiderat: hæc pun/
cta ſignata in terra & lapide vel tabula penſat: & propter nimiam pro
pinquitatem ad Aſtrologiam multos decipit: imo nōnullos ſacerdo
tali corona inſignitos obcæcauit. Fit & ſors ex cōſideratione figura/ alię ſortile
rum quę proueniunt/ſi liquefactum plumbum in aquam funditur. gij ſpecies
ſi feſtucę inęquales a ſortilegis tollūtur. ſi chartę ſcriptę & vacuę for
tuitu ex olla leuantur. ſi in proiectis taxillis puncta conſiderantur. Si
in apertione libelli alicuius quod primum occurrerit pro re dubia at/
tendieur. ſi attactu ferri candentis/aut duello innocentia alicuius pro
batur. Ampliorem deductionem illarum diuinationum in aliud tē/
pus reſeruo. De obſeruantijs nunc loquamur.

Quod demones rebus aut verbis a necromāticis cogi nequeūt. ſed a ſolo Deo/angelis/ſanctis & hominibus iuſtis virtute diuina. ſed vocati a Necromanticis veniunt propter initum pactum. Capitulum viceſimūquintum. DIS.

C Ontine paulisper calamum ab exaratione obſeruantiarũ: donec ꝗ dubia videntur circa diuinationẽ & eius prolem paulo latius reſoluas. MAG. Triduum totũ nõ ſufficiet ſi omnibus ꝗ circa dicta queri poſſunt reſpondere tentauero. DIS. Non omnia: ſed pauciora de his mouebo; tu fac ne copioſior ſis in reſpõdendo. Primũ quod animũ meũ innodauit eſt. Si dęmones necromãticis exorciſmis aut cęteris rebus quibus utunẽ coartari poſſint: ut etiã inuiti cõpareant? MAG. Huius dubiꝭ obſcuritas quãꝗ explanatione multa egeat: ſufficere tñ poterit ad pſens reſponſio negatiua quam ſanctus Thomas dat in .q. diſputatis de po. dei. q. vi. arti. 10. Cum em̃ incorporeę ſubſtantię ſint: corporeis rebus ſubduntur minime. ut deduci poſſet ex naturali philoſophia: nec (ut diuus Auguſtinus dicit libro. 12. ſuper Geñ. ad litteram) corpora in ſpiritus agunt. Et de dęmone ad Iob Dominus dixit. Non eſt poteſtas ſuꝑ terram quæ ei comparetẽ: qui factus eſt ut nullũ timeat. DIS. Vocati igitur ſpõte ſua veniunt? MAG. Non oportet: nã & ſi terrena poteſtas dominari illis nequeat virtute tñ diuina coguntur. ut ait ſanctus Thomas ubi ſupra. quandoꝗ quidẽ ab ipſo deo/ quandoꝗ vero a ſanctis & angelis & hoĩbus virtute diuina. Et Auguſtin⁹ li. 3. de tri. c. 4. ait. Spiritus vitę rationalis deſertor atꝗ peccator/ ꝑ ſpm̃ vitę rationalẽ piũ & iuſtũ regiẽ. Piꝭ autẽ & iuſti ſunt ſancti & angeli & homines. ſcriptũ eſt autẽ quia voluntatẽ timentiũ ſe faciet deus. Coguntur deniꝗ dęmones inferiores ꝑ ſuperiores. ait ſanctus Thomas. & hoc arte magica. DIS. Quomodo autẽ ſuperiores inducuntur aut coguntẽ ut inferioribus ꝑcipiant: aut ipſi compareant: cũ res necromãticę in ipſos actionem & virtutem nõ habeant? MAG. Meminiſſe oportet ꝙ in diuinatione pactum interuenit inter diuinos & ipſos dęmones: manifeſtũ aut occultum ut præmiſſuꝫ eſt. Vnde & necromantici libros ſuę ſacrilegę artis dęmonibus conſecrãdos tradũt: maxime autẽ principibus: quoꝶ nomina etiã frequenter ponũt. Hoc autẽ quid aliud eſt quã manifeſtũ inire pactũ cũ dęmonibus: ut approbatis exorciſmis/ characteribus & aliꝭs/ quoties inuocãtur per huiuſmodi initi pacti ſigna recognoſcãt & mittant aut veniant. Vnde ut vim illis ineſſe maiorẽ oſtẽdant/ finguntſe nonnunꝗ inuitiſſime aduentare. DIS. Cur itaꝗ non ſemper vocati veniunt? MAG. Aut quia a deo nõ permittunẽ. Illi em̃ (ut Auguſtinus dicit libro ſecundo de ciuitate dei capi. viceſimoſecũdo) non omnia ꝗ volunt facere poſſunt: niſi quantũ illius ordinatione ſinuntur/ cuius plene iudicia nemo comprẹhendit: nemo reꝑhẽdit iuſte. Ad idem loquitur de trinitate libro tertio capitulo ſeptimo & nono. & libro octogintatrium quęſtionũ quęſtione ſeptuageſimanona Vel magis attentũ in ceremoniꝭs reddant incantantem: quaſi in aliquo defecerit. Vel etiã ut miſeris turpiter illudant. Eſt enim dyabolus mẽdax & pater eius. Nec minus periculũ eſt ſi occultũ dęmonis pactũ in

necromãticis exorciſmis dæmones nõ coartanẽ.

in diuinãdo pactũ interuenit manifeſtum.

Th Iob Th Au Pſa Au

teruenıat.ſicut in illis qui talibus utuntur: tranſcribunt/ aut quopiam alio tradente diſcunt. Immiſcet ſe nihilominus dęmon aſtutus alijs rebus & curioſis obſeruãtijs; ſuper quibus nulli unquã pepigit, de quibus mox tractabimus.

Res corporales quibus Necromantici utuntur/ q̃q̃uis dęmones non cogant/ alliciunt tamen ut ſigna fœderatæ ſocietatis. Redditur etiam cauſa cur ſub certis conſtellationibus/ nocturnis horis/ locis horribilibus/ pueris/ virginibus magis illę apparitiões fiunt. Capitulũ viceſimũſextum.

DIS. Res itaq; quibus necromantici utũtur/ nulla vi cogunt dæmones: ſed magis ut ſigna fœderis alliciunt? MAG. Ita diuus pater Auguſtinus li. 21. de ciui. c. 6. ſentit dicens. Alliciunt̃ aũt dęmones ad inhabitandũ p creaturas/ quas nõ ipſi ſed deus condidit: delectabilius pro ſua diuerſitate diuerſis: non ut animalia cibis/ ſed ut ſpiritus ſignis: q̃ cuiuſcunq; delectationi congruũt: p varia genera lapidũ/ herbaꝝ/ lignoꝝ/ animaliũ/ carminũ & rituũ. DIS. Sed q̃s nouit quibus delectent̃? MAG. audi Auguſtinũ in eodẽ loco. Vt autẽ allicianť (ait) ab hominibus/ prius eos ipſi aſtutiſſima calliditate ſeducunt: vel inſpirãdo eoꝝ cordibus virus occultũ: vel etiã fallacibus amicitijs apparẽdo: eorũq; paucos diſcipulos ſuos faciũt/ plurimoꝝq; doctores. neq; enim potuit niſi primuꝫ ipſis docentib⁹ diſci quid quiſq; illoꝝ appetat: q̃d exhorreat. q̃ inuitet̃ numine vel cogat̃ unde magicę artes eaꝝq; artifices extiterũt. Addere potes quã. s. thomas ponit rationẽ. quia p huiuſmodi res corporales ſciunt facilius poſſe cõplere effectũ ad quẽ inuocantur: & hoc ipſi appetunt: ut ſcꝫ eoꝝ virtus admirabilis habeat̃. Ea ꝑpter hoc ſub certa cõſtellatione aduocati magis adueniunt. DIS. Virgines autẽ & ĩnocentes pueros/ cur magis ad viſiones ęligunt? MAG. ut ex hoc in ſuæ diuinitatis opinionẽ homines adducãt: quaſi mundiciã ament; ait. s. Thomas. Accedit q̃ præſtigia & faſcinatiões illuſioneſq; ꝑpter organorum ac ſpirituũ teneritudinẽ facilius fieri poſſunt: timent magis & a iudicio rectitudinis citius abſtrahunt̃. Vnde ad alienatiões huiuſcemodi inducendas: nocturno tẽpore/ in biuijs/ ſpecubus ſubterraneis; & ſimilibus/ & tẽporibus & locis magis cõparent: in quibus horror & aura corrumpẽs ac ſpiritus peſtilens ſenſus ĩmutãt crebrius. Quibus aũt modis ſenſus ludificari poſſint. Auicẽna. 6. naturaliũ abunde ꝓſequit̃ Generales autẽ modi duo ſunt. Aut enim operant̃ ſpiritus nequã aliquid extra nos, aut in nobis, quod diuus Auguſtinus libro. 4. de trinitate. c. 11. clare inſinuat: dicens. Facile eſt ſpiritibus nequiſſimis p aerea corpora facere multa/ quę mirentur animæ terrenis corporib⁹ ag

Quõ dæmones alliciant̃ rebus corporalibus

dæligunt̃ pueri ad viſiones nocturno tpe locis rectis

grauatę:etiam melioris affectus. Si enim corpora ipſa terrena nõnul
lis artibus & exercitationibus modificata in ſpectaculis theatricis:tã
ta miracula hominibus exhibent:ut hi qui nunq̃ viderunt talia/nar
rata vix credant:quid magnum eſt dyabolo & angelis eius de cor/
poreis elementis per aera corpora facere quæ caro miret̃? Aut etia;
occultis inſpirationibus ad illudendos humanos ſenſus / fantaſmata
imaginum machinari:quibus dormientes vigilãteſue decipiat vel fu
rentes exagitet. In libro quoq̃ de ciuitate.li.18.c.18.q̊d narrat̃ de cõ/
uerſione ſociorum Diomedis in aues: qui videntur in inſula Diome/
dea nõ longe a mõte Gargano qui eſt in Apulia. Item de ſocijs Vlix
is quos Circes maga famoſiſſima in beſtias mutaſſe Varro cõmemo Va
rat. Et de Arcadibus qui tranſnato ſtagno quodam in lupos verti p̱
hibentur:& in decennio ſi interim humana carne non veſcũtur/in ho
mines redire. Has ſimileſq̃ tranſ formationes/ quas ibidẽ recitat Au
guſtinus:ſuperficietenus factas ait:ut videãtur eſſe res quod nõ ſunt
fantaſia hominis ĩmutata:ſicut & in ſomnijs fieri ſolet. Aſſumit hoc
dictum canon.26.q.5.nec mirum. Et ſimile fieri ſceleratis mulieri/
bus retro poſt ſathanan conuerſis: qui ſe nocturnis horis ſuper beſti/
as cũ alijs equitare & conuenire credunt.dicit.c.epiſcopi ea.q. Qua
liter autem permiſſione diuina non propria virtute / ſed ex elementis
in quibus rationes ſeminales ſunt/dęmones veras res efficere poſſint
nec tamen inde creatores dicuntur; forte in ſequentibus dum de cau
ſis naturalium entiu; tractandum erit aperiemus. interim quę reſtãt
breuius percurramus.

Soluuntur quæ obijci poſſunt contra dicta. Et ſpecialiter verbis virtutem nullam ineſſe probatur. Capitulum.xxvij. DIS.

n On poſſum quæ adhuc reſtant dubia & dictis vidẽtur contra Tol
ria non mouere. Legi nuperrime angelum Raphaelem Tobi
am iuniorem inſtruxiſſe qualiter fumus cordis cuiuſdã piſcis
ſupra carbones poſiti:extricaret omne genus dęmoniorꝝ ſiue a viro
ſiue a muliere:ita ut ultra nõ accedat ad eos: quod Tobias experimẽ
to verum didicit. MAG. Non fumus ille:ſed per Tobiæ meritum/
quod ſignificabat fumus cordis/dęmonium extricauit angelus.un/
de ibidẽ ſcribitur. Tunc Raphael angelus appręhendit demoniũ & re
ligauit illud in deſerto ſuperioris Aegypti. Ad idem facit quod domi
nus in euangelio dixit.hoc genus dęmonij non eijcitur niſi in ieiunio
& oratione. DIS. Ieiunium & orationis verba in dæmones coac/
tionis operationem habent? MAG. Minime.ſed illis actibus me/
rent̃ viri ſancti exaudiri:ut deus ipſe dæmões ęijciat. DIS. Quid
de ęxorciſmis quos Salomon ad demones includendos vel expellen

dos confeciſſe legitur? MAG. Reſpondet ſanctus Thomas ubi ſu/ pra: Si Salomon exorciſmos fœcit quando erat in ſtatu ſalutis: potu it eſſe in illis vis cogendi dęmones ex virtute diuina. ſi autem tempo/ re illo quo idola adorauit: ut intelligatur illos per artē magicam fęci/ ſſe: non fuit in illis vis niſi modo dicto: ſcꝫ per modum ſignorum alli/ cientium &c. DIS. Ita pari ratione nulla ineſt virtus exorciſmis q bus ſacerdotes ramos palmaꝝ/cineres cereos/aquam/ſal/vinum/ &c. & infantes baptiſandos exorciſant? MAG. Nulla: ſed ad pro lationem talium exorciſmoꝝ non dubitamus diuinam virtutem quæ poſcuntur efficere. DIS. Fortaſſe ex inito cū eccleſia pacto? MA Quid ni? ſed illud per ſcripturas dæducere theologiæ reſeruemus.

DIS. Saltim verbis conſecrationis in canone miſſę virtutem tranſ ſubſtantiandi panem in corpus Chriſti: & vinum in ſanguinem dice/ re haud effugies. MAG. Non vim verborum ſed diuinam virtutē ad prolationem efficere quod intendit miniſter eccleſiæ: circa debitaꝫ materiam in ſacramentis. concedit Schottus ſuper Magiſtrum libro quarto. ubi ad ea quæ cōtraria videntur/reſpondetur. Sed ne verba ex orciſmorum hęſitationis venenum in corde tuo nutriāt: attende ſi vel unde virtus ipſis poſſit ineſſe/non ratione materię/quę aer eſt vel at/ tramentū aut quęuis alia ſubſtantia. ſic enim omnis materia eius ge/ neris virtutē haberet ſimilē: nec ratione formę accidentalis/quę eſt di uerſa characterū configuratio in ſcribendo & proferēdo. Formis em̄ accidentalibus nullā ineſſe actionē de per ſe philoſophia docet: & cō uincit ratio naturalis. nec ratione ſignificati: q̊d eſt forma magis prin cipalis verbi. Alias concedere habes contra ſenſum. hoc nomē ignis hanc chartā incendere. hoc nomē mors contra te prolatū mox te inter ficere. hoc nomē deus omne cadauer ſuſcitare/vel aliud ſecretius: q̊d tetragrammaton dicunt: ab elementis quattuor quibus apud hæbre os non dico ſcribitur ſed notatur: nam ipſum īnominabile ꝑhibent.

DIS. Sed fortaſſe ex impoſitiōe habēt vim aliquā. MAG. ab ho mine ne an a deo? DIS. Ab homine ne dixerim: q nec ipſe poteſt quod ꝑ exorciſmos fit. MAG. A deo igitur neceſſe eſt ut virtus ſit: ſi quę adeſſe putatur. Doceant igit̄ ubi dominus per ſe vel diſcipulos ſuos tā execrabiles exorciſmos/ignotorū & dæmoniorū nominū inſti tuerit: cū in contrariū ſcriptura clamitet. DIS. Nōne in euangelio di xit. In nomine meo eijcient dęmonia/& cętera ad idē ſonātia? MA Ad inuocationē nominis domini in fide & charitate vera/deus ſpopō dit ſe virtute diuina impleturum quod petitur. Sic ſanctos patres adiu raſſe dęmones non inuocatos ſed occurrentes hiſtorię tradunt. Ali/ ter autem uſi nomine Ieſu exorciſtę quidā: ut in actibus apoſtolorum legitur. non dęmonem expulerunt/ſed ab ipſo grauiter verberati ſunt Exorciſmi autē maleficioruꝫ & ſi dei nomnia cōtineant: alia tamē mul ta habent quæ diuinam virtuteꝫ non aduocant/ſed magis abigūt: &

d' exorciſmo Salomonis

Exorciſmus ſacerdotalis

tanto grauius peccant quanto nomen dei contra pręcœptum decalo
gi inuanum & ad dæmonis cultum aſſumunt.

Quod uti non liceat diuinationibus.cum re-ſponſione ad quędam quę videntur dictis eſſe contraria.Inſuper ꝙ verbis & exorciſmis nulla ineſſe poſſit cogēdi dæmones poteſtas ſeu virtus.Capitulum.xxviij.

DIS.

Liud quod inſidebat menti meæ dubiū ex iam dictis reſolutū
a cerno.hęſitabā quippe antea ſi diuinatione uti liceret. MA.
Minime.nā lege diuina/imperiali & canonica grauiſſimis pœ
inhibetur nis eſt interdicta.Lex diuina dicit Exodi.22.Maleficos nō patiaris vi/ Ex
diuinatio uere.& Leuitici.20.vir ſiue mulier in quibus phitonicus vel diuinati/ Le
lege diuia onis fuerit ſpiritus:morte moriatᷣ.lapidibus obruent eos.ſanguis eo/
rum ſit ſuper illos.& ibidē ait Dominus. Animā quæ declinauerit ad
imperiali magos & ariolos/interficiendā eſſe de medio populi ſui.Lex imperia
lis capite plecti iubet aut cremari.C.de male:& mathe.l.nullus.l.ne/
mo&.l.culpa.&c.Lex vero canonica ſub quibus q̄libuſue pœnis di/ Ca
cta ꝓhibeat & cōtrauenientes puniat/patet.26.q.5.ꝑ totū.Tales etiā tra
auguſti⁹ ut ait Auguſtinus ſi ſe non correxerint:ad æternā perditionē tendūt. leg
26.q.2.c.qui ſine:& idem ſanctus antiſtes libro.7.de ciuitate.c.25.ta tor
les artes ante aduentū Chriſti in ciuitatibus gentiū ſęueriſſima pęna &
legibus prohibitas & vindicatas teſtatᷣ.Singularia ſcripturarū teſti/
monia contra ſingulas ſupra memoratas diuinationis filias adducere
non tam operoſū q̄ ſuperuacaneū eſſet in huius epitomatis anguſtia.
DIS.Miror ſi tanta diſtrictione animaduerti iubentᷣ qui dictis diui
nationibus operā dant:cur nōnullos ſanctos talibus uſos fuiſſe ſcrip
tura cōmemorans/minime reprehendit:Ioſeph patriarcha perſom/
nioꝝ interp̄tationem ad principatū Aegypti peruenit. Daniel ꝓphe Da
ta conſtituitur princeps ſuꝑ omnes prouincias regni babilonici.Rur
ſus ſanctus Ioſeph gubernator Aegypti fratribus ſuis dixit. An igno
ratis ꝙ non ſit ſimilis mei in augurandi ſciētia?Quinimo per auſpicia Ge
& auguria bonę fidei homines:futurā vel tempeſtatē vel ſerenitatē
prædicere nouerunt.Proinde ſeruus Abrahę verba Rebeccæ accepit Gei
pro omine:ex illis arguens dominū miſericordiā fœciſſe cū Abraā.
Sortes inſuper omnino iniuſte interdictę videntᷣ;cū his beatus Apo
ſtolorū chorus Mathiā ælegerit. De adiuratoribus dæmonū quibus actu
ſancti uſi leguntur:ſupra mihi ſatis factū memini. Sed ad hæc ſi quæ
habes reſponde:nam tantos viros male egiſſe in huiuſcemodi diuina
tionibus ſentire nequeo:ſcripturis prohibentibus illa:contradicere nō
audeo. MAG.Probe.iuſta enim & rationabilis eſt diuinationū in/
hibitio:& pie excuſabilis ſanctoꝝ in his operatio. Ad primū quod

de ſomniis oppoſuiſti: dicendum ꝙ ſomniorum cauſa eſt vel intrinſe
ca vel extrinſeca. Intrinſeca ut per ſpecies a ſenſibilibus receptas: aut
a complexiōe hominis cauſatas. Extrinſeca vero ſomniorū cauſa eſt
vel corporalis: ut influxus in corporeos ſenſus vel ſpiritualis. ut deus
per ſe/vel per bonos angelos aut dyabolus per fantaſticas & fallaces
illuſiones. Per hęc ultima ſomnia diuinare/ſpecies eſt ſuperſtitiōis pro
hibita: non per alia: de quibus latius diſſerendum erit eo loco quo de
potentiis animæ interioribus tractabimus. DIS. Somnia autem re
gis Aegypti & Babilonis a qua cauſa fuere? MAG. ab extrinſeca
ſpirituali/ deo ſcilicet vel bonis angelis Similiter & interpraetatio eo/
rundem facta per Ioſeph & Danielez. Ad alterum reſpondet. s. Au/
guſtinus. hęc verba Ioſeph dixiſſe vel iocoſe vel ſecundum vulgi opi
nionem. 26. q. 2. Quod ait. Ad tertium concedendum non ambigo
quædam animalia in aere / terra & aquis cœleſti moueri influentia: &
elementorꝝ mutationē pręſentirę: vocibusq; & motu indicare. Vnde
& in Hieremia propheta legitur. Miluus in cœlo cognouit tempus ſu
um: turtur & hyrundo & ciconia cuſtodierunt tempus aduentus ſui.
Diuinare autē ex motu & voce animaliū / fortunam aut diſſortuniū
effectus etiam q a libero arbitrio pendent/& a cœleſtibus nō cauſant
æque prohibetur: ſicut talia per aſtrologiā practicare Ad quartū. lege
quæ ſeruus Abrahæ egitante & poſt Rebeccæ reſponſionē: & inueni
es omen non interueniſſe. DIS. De ſortibus autē quid dicendū eſt?

Somnio/rum cauſa duplex

MAG. Sors ut habet s. Thomas libro de ſortibus. & ſecunda ſecū
dę. q. 95. articulo octauo triplex eſt. Diuiſoria/qua inquiritur ad quē
pertineat res diuidenda. de hac Prouerbiorū decimooctauo. Contra
dictiones comprimit ſors/vel dignitas. de qua Actuū primo in æle/
ctione Mathiæ dicitur. & cecidit ſuper Mathiam. vel pœna. hac depræ
henditur Achon qui de anathemate aliquid ſurripuerat. Ioſue ſepti/
mo & Ionas a facie Domini fugiens ſorte deprehēſus eſt & miſſus in
mare. Ionæ primo. Alia eſt ſors conſultoria: qua inquiritur quid agere
oporteat aut quando. ſic fuit ſors miſſa in urnam: ut ſciretur qua die &
menſe occideretur gens Iudeorꝝ Heſter tertio. Tertia eſt diuinatoria
qua inueſtigatur quid futurum ſit. Hac uſus eſt rex Babilonis ſtans in
biuio &c. Ezechielis. 21. In omni vero ſorte expectatur ęuentus vel a
cœleſti influxu: vel a fortuna: vel a Deo aut a dęmone. Cum autē cœ
lum nullam opationem habeat in ea quæ ſorte inquiruntur/ vanū &
ſuperſticioſum eſt uti ſortibus ea intentione: quia ſic nō carent dęmo
num ingeſtione: multo minus cum expectatur æuentus a dęmonę.
Si autem expectatur ęuentus a fortuna/ut cōmuniter in ſorte diuiſo/
ria ſuper re diuidenda cum nō poteſt concorditer diuidi/non videtur
habere (ut ait ſanctus Thomas) niſi forte vicium vanitatis. Si autem
in ſorte diuiſoria aut cōſultoria expectatur ęuentus a Deo. iuxta illud
Prouerbiorū. 16. Sortes mittuntur in ſinum/ ſed a Domino tempe/

Sors eſt triplex.

perantur. Locum habet quod Auguſtinus dicit ſuper Pſalterio. Sors Pſ.
non eſt aliquid mali: ſed in re dubia diuinam indicans voluntatẽ. 26.
q. 1. Sors. Tali ſorte uſi fuerunt Patres ſancti de quibus ſupra. Sed in
his quoq; q̃drifarie viciũ poteſt accidere (ait s. Thomas) primo ſi abſ
q; ulla neceſſitate fiant. videtur enim illud ad dei temptationẽ pertine
re. Secundo ſi fiant in neceſſitate: ſed abſq; condigna dei reuerentia &
præmiſſa oratione. Tertio ſi diuina oracula in ſortibus expectata/ ad
terrena negocia & ad vitæ huius vanitates conuertantur. Quarto ſi in
ęlectionibus eccleſiaſticis q̃ fieri debent inſpiratiõe ſpiritus ſancti/ali
qui ſortibus utantur. DIS. Nunqd tali ſorte uſi ſunt Apoſtoli in ęle
ctione Mathię? MAG. Etiã. ſed ut Beda dicit ſuper hunc ſcripturæ Be
locũ. nondũ erat plenitudo ſpiritus ſancti in eccleſia effuſa. Vnde poſt
ſpiritus ſancti miſſionem ſeptem dyacones nõ ſorte ſed ęlectione cõ
ſtituerũt. Sors diuinatoria ſemp eſt ſuſpecta & mala. Ex his ſanctarũ
ſcripturarũ/ Doctoꝝ catholicorũ & canonum diuerſas ſententias fa/
cile eſt concordare. quod alijs relinquamus. DIS. Probe nam ex
tra limites epitomatis me de illis inquiſiuiſſe fateor. De duello ta/
mẽ & iudicio ferri candentis: quæ inter ſacrilegia nominata ſunt: & ad
quæ nõnulli militaris ordinis ac vetulę quædam ſæpius ſe offerunt:
quid dicendum? MAG. Illicita ſunt. patet de primo. 2. q. 5. c. Mo/
nomachiam: & de ſecundo. c. ſi. de pur. vul.

De tertia ſpecie ſuperſtitiõis que eſt vana ob ſeruantia. Et ſpecialiter de arte Notoria q il/ licita ſit & vana. Capitu. ultimum. DIS.

Obſeruã tia vana — r Eſtat tertia ſuperſtitionis filia nunc deſcribenda. MAG. hęc
eſt vana obſeruantia. vel ad ſcientiam acquirendã. ut in arte
notoria. vel ad ĩmutanda corpora per extranea remedia: vel
ad præcognoſcendum futura fortunia aut diſſortunia: vel ad pręſer/
uandum a malis per ſuſpenſa ad collum aut qualitercũq; portata di/
Ars noto ria — uina verba. DIS. Quid per artem notoriam intelligis? MAG.
vanam quandam ſuperſtitionem quæ habet quaſdam pro qualibet
ſcientia figuras characteribus & nominibus ignotis inſignitas: ac etiã
certas orationes nomina multa ignota continentes: quas dum conti
nenter ieiunijs viuens & ſe macerans cũ certis ceremonijs dixerit/ &
figuras ſumma attentione aſpexerit: ſcientiam deſideratam ſine labo
re alio vel ſtudio acquirere dicitur. DIS. Si illicita non eſt hæc ars
eam mihi tradas quęſo: ut pręter te reliquas philpſophię ſcientias ad/
diſcam. quid laboramus ſuꝑuacue/ ego diſcendo & tu docẽdo: ſi bre
ui tempore omnes diſciplinas arte notoria acquirere poſſum? MA.
Illicitam eſſe hanc artem & inefficacem ſanctus Thomas ſecunda ſe S.T
cundę. q. 96. arti. primo concludit. quia utitur his quæ ſcientiam cau
ſare nequeunt; etiam dęmon per eam inuocatus nec intellectum illu/

minare/nec ſcientiā infundere poteſt. quis poſſit nōnulla ſcientiarū
documenta tradere. Accedit quod non inueniuntur qui ex arte iſta in
ſcientijs præ cęteris fuerint illuminati: ſed potius infatuati. Venit ad
me dum ſtudio inſiſterem in Vniuerſitate Friburgenſi Magiſter qui/
dam Parhiſieñ. cum arte iſta: oſtendebatq; figuras/orationes & cæte
ra huius generis porteta. perſuadebat deniq; ut hac via quas non ha
berem ſcientias acquirerem. Abhorrui figuras charecteres & ignota
nomina: & nullam illis ineſſe efficaciam demonſtrabam. Ipſi autem
dum in falſa credulitate remanent: obieci. quare non ipſe ſcientias plu
rimas quas non habuit tali arte acquiſiuiſſet. Confuſus ille/ad excu/
ſandas excuſationes in peccatis confugit. Nec valet quod adducunt
,1 de Daniele & ſocijs ſuis abſtinentibus a cibis regijs quibus deus præ
cęteris ſcientiam dedit. non enim abſtinebant per vanam obſeruan
tiam artis notoriæ: ſed ne contaminarētur cibis gentiliū contra prohi
bitionem legis diuinę: ideo merito obedientiæ a Deo prę cęteris ſunt
ſcientijs præditi. Et Salomon petens ſcientiam gubernandi populum
meruit eam accipere/non a dęmone ſed ſpiritu ſancto: qui diuidit ſin/
12 gulis pro ut vult. 1. ad Corinth. duodecimo. Cęteras vanę obſeruan/
ti, tię partes diuus Auguſtinus eliminauit ſufficienter libro ſecundo de
doctrina Chriſtiana: cuius nonnulla verba a principio adducta ſunt.
Obſeruantias autem temporū plurimas eſſe ſuperſtitioſas & vanas/
manifeſtum eſt ex his quæ ſupra de ęlectionibus diſſerta ſunt. Incan/
tationes vero/carminationes & obſeruantias aniles pene innumeras
cribrare/non eſt pręſentis negocij. In prędictis etiam quod ſufficien
ter probatum nō eſt: aut determinatione eccleſię vel ſacrę ſcripturę cō
trariatur: pro non dicto habere volo. DIS. Ego vero ab omnibus
illis etiam quę excuſationis quandam vmbram habent/ſed ſuſpecta
videntur: ſedulo abſtinebo: MAG. Prudenter. nam hoc Apoſto/
19 lus monuit dicens. Ab omni ſpecie mala abſtinete vos. Vale & cre
bra repetitione quę de ſeptem artibus liberalibus tradidi rudimenta/
memorię cōmenda: in his intellectum & ingenium exerceto: ut cęte/
ras philoſnphię partes celerius appręhendas & ſanius intelligas.

Finis ſeptem artium liberalium.

Sequitur liber octauus de principijs rerum naturalum.

Liber Octauus de Principijs rerum naturalium. De laudibus Philoſophię naturalis & ordine tradendi eandem. Capitulum primum.

DIS. Liquot iam lucubrationibus/quę tradidiſti artiū rudimenta: indefeſſo labore apud me reuolui: & in quē finem ipſarum tenderet cognitio anxius pquirēs/ tandē in eā quā toti operi pmiſiſti philoſophiæ partitionē diligētius oculos conieci. Et pter has triuiales & quadruuiales diſciplinas/ partē phię quæ de totius ſingularūq; partiū mundi naturis & origine diſſerit cōſpiciens: memini quod dudū a te audiuerā: artes liberales non pter ſe/ſed ut adminiculatiuas in hanc quę de naturis rerū cęteraſq; phię altiores diſciplinas addiſcendas eſſe. Harum itaq; principia iamiā in medium ferri pmiſſorum ordo expoſtulat. Primū autē de naturis rerum. poſterius vero de moralibus & theologicis tractandū cenſeo: & id quantocyus ſuccincto familiariq; ſermone fieri vehementer exopto. MAG. Partem phię quæ rerū naturaliū principia ptractat a nullo unq; docto viro neglectā / verum etiā ab Indis Arabibus Aegyptijs græcis & latinis diuerſarumq; religionū profeſſoribus ſumis laboribus conquiſitā manifeſtū eſt: a paucis vero aut (ut verius loquar) a nullis ſecundū præciſionem inuentā facile crediderim. Totius equidē uniuerſitatis entiū ſingulorumq; naturas principia & cauſas inuēiſſe qs ſe iactabit? Quoniam vero nec tu hanc præciſionem/ſed breuē apertumq; ſermonē expoſtulas: tuū percupidum ſciendi animū ſi non cibo ſolido/lacte tamen ut tantillę ætati congruit paſcam: & de theſauris philoſophorum quę viſa fuerint magis neceſſaria in mediū proferam. DIS. Et ego quia difficillima ſunt hęc cognitu/aures diligentiſſimas accomodabo: ut ne verbū quidē dicas quod non alta mente recōdam. MAG. Nec te diligentius auſcultaſſe aliquando pœnitebit. nā cognitis principijs rerum: non obſtabit quo minus res ipſas ſuo modo cognoſcas. Tunc enim (inquit Ariſtoteles primo phiſicorum) arbitramur unūquodq; ſcire cum cauſas eius cognoſcimus primas: & principia prima uſq; ad elementa. Pleruncq; tamen per effectus ad cauſarum noticiam deuenimus. Innata equidem eſt nobis via procedendi a nobis notioribus (quæ ſunt effectus) ad notiora naturę (quę ſunt cauſæ & principia) Hunc igitur ordinem alternatim cōmutabimus: & nunc per principia cauſas & effectus/nunc autē per effectus ſenſibiles principia & cauſas manifeſtare contendemus: ab uniuerſalioribus ad particularia deſcendētes. Nam & illa quoq; nobis prius innoteſcūt. quod in pueris liquet: qui primum omnes viros patres & mulieres matres appellant: poſtea vero unūquodq; ſpecialius determinantes/hunc patrem & hanc matrem dicunt. DIS. Prætermiſſis itaq; longioribus ambagibus/hac via rem ipſam aggredere.

De Opinionibus philoſophorum circa rerum prima principia. Capitulum ſecundum. MAG.

Opiniões de mũdo

HVnc quem inhabitamus viſibilem mundum/quidam philoſophorũ ſemp̄ fuiſſe & fore aſtruũt. ut ſunt peripatetici. quorꝫ princeps Ariſtoteles fuiſſe legitur. Quidã ipſum non ſemp̄ fuiſſe ſed genitũ & nunquã deſinere affirmãt. ut Academici: quibus Plato p̄ꝛerat. Sequentiũ autem multi ip̄m & incepiſſe & interiturũ ſcripſerunt ut Stoici Triſmegiſtus & Sibyllę. Rurſus quidã unũ.tm̃/ut Pythagoras: quidã ĩnumerabiles mundos & gigni & diſſolui p̄dicabant. ut democritus & Anaximãder. Nec ſolũ de mũdi duratiõe & unitate

Opiniões de mat̃ia

verumetiã de ipſius & ſingularꝫ rerum in eo cõtentarũ principijs/ diuerſa ſenſere. Nã ut refert Auguſtinus octauo libro de ciuitate dei.c. 2. Thales Mileſius unus illorum ſeptem/ qui ſapiẽtes appellati ſunt: Aquã putauit rerũ eſſe principiũ: & hinc oĩa elementa mundi/ip̄mq; mundũ & q̃ in eo gignuntur exiſtere Anaximãder eius auditor ſingularum rerum principia credidit infinita. Anaximenes v̾o quẽ diſcipulũ reliquit: omniũ rerꝫ cauſas infinito aeri dedit. Cui ſuccedẽs Anaxagoras dixit ex infinita materia/q̃ conſtaret diſſimilib⁹ inter ſe p̄ticulis rerꝫ omniũ genera p̄ modulis & ſpeciebus p̄prijs ſingula fieri. Dyogenes quoq; alter Anaximenis auditor: aerẽ diuinę tamẽ rõnis compotẽ/rerꝫ eſſe materiã opinatus eſt. Archilaus q̄ Anaxagorę ſucceſſit in materia rerꝫ a magiſtro ſuo nõ diſceſſit. Archilaũ Socrates audiuit.

Socrates

Hic primus uniuerſam phĩam ad corrigẽdos cõponendoſq; mores inflexiſſe memoratᷓ. Sed diſcipulũ reliquit platonẽ: qui omniũ mate-

Plato

riam ſpẽm inuiſibilẽ: ſinum informẽ: potentiã: naturã: matrem mundi: nutricẽ formarꝫ: ſubiectũ: receptaculũ: infinitudinẽ: ſiluã: hylen &

ariſtotel.

originẽ nominabat. Huic ſuccedẽs Ariſtoteles. qui nõ modo memoratos/ſed etiã Pythagorã materiã/ numeris maxime aũt dualitati aſſimilantẽ: & Empedocleꝫ qui oĩa ex quattuor elementis: Zenonẽ ſtoicum: q̄ ignis ſubſtantiã per aera in aquã conuerſam: & in eo quẽadmodũ ſemẽ in fœtu cõtentam/a qua cetera poſthac gignerentᷓ aſſerebat. ſimiliter & Epicureos ſingula ex athomis aſſeuerãtes/ refellit. ſed forte (ut multis viſum eſt) nõ tam ſcite q̄ꝫ arroganter/ nõ in reipſa/ſed verborꝫ cortice quoſdã ex iam dictis Philoſophis carpit. Heraclytus autẽ materiale principiũ/quod Thales aquã dixit mare nominauit.

DIS. Num aũt qui in materiali principio diſſentiũt in effectiuo cõ-

Opiniões de principio effectiuo

cordant? MAG. Fortaſſe re ip̄a & ſi nõ nomine. nam Thales mundum dei facturã & Deũ antiquiſſimũ dicebat. Hunc Stoici verbum/mentẽ ſiue Iouem nominãt. Pythagoras monaden. Anaxagoras diuinum animũ. Diogenes diuinã rationẽ. Archilaus mentẽ. Plato cõditorũ intellectũ & eius patrem deum. Alij primam cauſam. aliqui primã intelligentiam. Ariſtoteles autem principem: primum motorẽ

& gubernatorē omnium appellat,ſed nuſquam ab eo mundū factū
concedit quoniā eum primo motori coeternum credidit. Præter hos
autem fuere alij ꝗ̃ plures quorum poſitiones tanquam obſcuriores
ſilentio tranſimus. DIS. Sed quinā illorum veritati magis appro
pinquauerūt? MAG. Id facile videbimus ſi prius Moſen prophe/
tam theologū ſimul & philoſophum de hac re audierimus. DIS.
Quid hic ait?

Poſitio Moſi de rerum principijs & origene. Capitulum tertium. MAG.

m Oſes eruditus in omni ſapiētia Aegyptioꝝ:ut ait Ambroſius Moſes
non tñ in pſuaſione humanę ſapiētię:nec in phīę ſimulatorijs
diſputatiōibus/ſed in oſtēſione ſpiritus & veritatis:tanq̃ teſtis
diuini opis:auſus eſt dicere. In principio creauit deus cœlū & terram
terra autē erat inanis & vacua:& tenebrę erant ſup faciē abyſſi:& ſpi/
ritus dei ferebatur ſuper aquas. Quid hac aſſertione verius quā ſpi
ritus veritatis ędocuit? In principio inqt deus oīm conditor creauit
id eſt de/vel poſt nihil in eſſe prodire iuſſit (nā dixit & facta ſunt) cœ/
lū ſcȝ empyreū:q̊d mox creatū/angelis eſt repletū. & terrā hoc ē ma
teriā oīm. Sed q̃lis hęc fuerit oſtendit dicens. Terra aūt erat inanis &
vacua. vel ut alia habet tranſlatio:inuiſibil' & incōpoſita. Nō erat em̄
hęc prima oīm materies/formis ſaltē cōpletis & ſpecifocis diſtincta:
ſed cōfuſa & talibus priuata. unde ſubdit. & tenebrę id eſt formaꝝ pri
uationes erant ſup faciē abyſſi:hoc eſt materię cōfuſæ. nā ut teſtatur
s. Hieronymus ſup epiſtolā ad Hebræos:informē & p̄iacentē materi
am quā gręci hylen chaoſq; vocauerūt:Moſes abyſſuȝ dicit. Sup fa
ciem autē dixit & non in abyſſo. priuatio equidē nō eſt de materię ſub
ſtantia vel eidē intima:cum ſit nihil. Materia vero illa & ſi prope nihil
non tñ ut Auguſtinus ait libro cōfeſſionū. 12. omnino nihil erat. ideo
& de ea dictū eſt. deus creauit terrā. De priuationibus autē quas ꝑ te
nebras intelligimꝰ:nō dicitur createę ſunt:ſed erāt (ſequit̃) & ſpiritꝰ do
mini ferebat̃ ſup aquas:q̊d ſupra terrā inanē & vacuam/ſimiliter &
abyſſum dixit: hic aquā appellat. Inſup & in eodē verboꝝ contextu
Moſes totius uniuerſi unitrinū effectiuū principiū inſinuat. Patrē: cū
ait deus. Filium:cū dicit in principio (Chriſtus em̄ in euangelio ſe pri
cipiū noīauit dicens. Ego ſum principiū q & loquor vobis) Spirituȝ
ſanctū:cum ſubiūgit. & ſpiritus dñi ferebat̃ ſuper aquas. Idem etiam
regius propheta his verbis ęnunciat. Verbo domini cœli firmati ſūt
& ſpiritu oris eiꝰ omnis virtus eoꝝ. Audiamus quod ſequitur. Dix
it quoq; deus fiat lux:id eſt forma: quæ tenebras/hoc eſt priuationes
expellat. & facta eſt lux: qa dictū impleuit effectus. Et vidit deus lu/
cē ꝙ eſſet bona:nō eſſentialiter ſed participatiue. oīa em̄ bonitate crea
coris ꝑcipant:cuius ut exēplata exēplaris imaginē gerunt. Et diuiſit

lucem a tenebris.nõ em̄ ſimul eſſe poſſunt forma & eius priuatio.Ap
pellauitq; lucem diē:id eſt cõpoſitũ quod a forma denoīationem acci
pit.& tenebras noctē:id eſt materiã priuationibus formarũ obfuſca
tam.Factũq; eſt veſpere & mane:id eſt ex potētia & actu materia ſcʒ
& forma.Dies nõ primus:quia ibi ordo nõ attenditur:ſed unus id eſt
cõpoſitum qd per ſe unitas neceſſario comitatᷣ. Ex his autē q̃ ſequũ
tur in libro Geneſeos elementorꝝ diſtinctio/natura & ordo colligitur
& ex his mixtorꝝ origines (quas ſextuplici differentia poſt hæc ęno
dabimus)nõ ſine velamine inſinuantur.de quibus ad præſens (pro
epitomatis noſtri lege)ſilendũ exiſtimo:ne in igne rephēſionis incale
ſcant fortius : qui etiam dicta calumniari haud deſinent. Tum quia
expoſitio non ſingulis eo locutionis genere quo nutriti ſunt : videatᷣ
appropriate cõuenire.tum etiã quia ſacrorꝝ ęloquiorꝝ ſentẽtias my/
ſtico ſenſu p̃gnãtes:philoſophicis narrationibus immiſcuerim:quibus
nõ ego:ſed diuus Auguſtinus in duodecimo confeſſionũ libro ac de
inceps ſatiſfaciet.ad reliqua pergamus.

De concordia dictarꝝ opinionũ. Capi.iiij.

DIS.

Opinio/num con cordia. a D quę pergis? MAG.Ad cõcordandas p̃memoratas phõrꝝ
de rerũ principijs ſentẽtias:nõ em̄ ideo exiſtimãdi ſunt inter ſe
phī cõtrarij in materiali rerũ principio:quia legimus Materiã
omniũ ab alijs ignē/ aerē/ aquã/chaos/ infinitudinē/ſinũ informē
& cęteris q̃ cõmemorata ſunt noībus appellatã: cũ & ipſam a diuino
phõ nũc terrã inanē:nũc abyſſum:nũc vero aquã cõſtet eſſe nũcupa
tã:q̃ em̄ in potentia erat ad omniũ formas/nimirũ ſingulorꝝ noībus
potuit noīari.Conuenientius autē his quibus informitatē cõfuſionē
aut fluxibilitatē ipſius intelligimus:ut ſunt terra inanis/ abyſſus & aq̃
quæ Moſes cõmemorat.Quid em̄ terra inani (q̃ & elementorꝝ infi/
mum & fex cenſetᷣ) difformius ? Quid abyſſo infinita confuſius?
Quid deniq; aq̃uis oculo corporali videtur fluxibilius? Et rurſus ter
ra dicitᷣ:quia materia dat formę fixiõnē.Abyſſus: quia recipit a for
ma diſtinctionē.Aqua vero:quia ad formã appetitũ habet : & conti
nuã fluxibileq; tendentiã.Nec in effectiuo principio diuerſitas nomi
num opinionũ arguit diuerſitatē:ſed hoc:alius diuinũ intellectũ/aliꝰ
Augu.li. ſoliloqui/ orũ.ca.31. diuinã mentē:alius conditorē intellectũ:alius primã cauſam:& ſi quę
ſunt talia nominãt.Moſes autē & Ioannes euãgeliſta principiũ.Deũ
ſpiritũ/verbũ/alpha & o:& inumeris alijs noībus appellant:ut inſi/
nuarent ip̄m innoīabile.& non modo noīa q̃ ab intellectu inponuntᷣ
verũetiã intellectũ & omne quod noīari põt lõge ſupgredi de quibꝰ
hic nõ eſt differendi locus.ad ꝓpoſitũ redeamus.At vero formale re
rũ principiũ quod Moſes lucē appellare voluit. Plato & Ariſtoteles
actũ formã & ſpeciē noīabant:nec alij tale principium negauere:qui
ex una materia ſingula conſtitui aſſerebãt.Non em̄ ſunt ſingula: niſi

quia ſingulis formis actuata ſunt & diſcreta: quę in materia erant cō fuſa: Illud autē quod Moſes tenebras Ariſtoteles vero priuationem dixit: alij expſſo vocabulo deſignare nō curauerūt, eo ꝙ eſſentialē rei cōpoſitionē minime ingrediať: neceſſarium tñ eſt: niſi em̄ materia careret forma/ ipſam nō appeteret: nec ꝓ eiuſdē introductione agens motum cōcitaret, nō em̄ q̄ habemus: ſed quibus caremus appetim⁹, & ut ea habeamus diuerſis motibus utimur.

Epilogus dictorum numerū & conditiones principiorum ęnumerans. Capitulum. v. DIS

d Vo itaq; principia ręrū aſtruis: materiā & formā: e quibus tota earūdē ſubſtātia intrinſeca cōpoſitione cōſiſtit: quoꝝ primū nō ꝑ agēs creatum: ſed verbo creatoris exordiū ſumpſiſſe teſtaris: alteꝝ vero dicis motu interueniente ꝑ actionē nature de potentia materia educi. Priuationē autē ut motus fiat ais neceſſario concurrere: ſubſtantiā tñ cōpoſiti minime ingredi: cum nihil ſit. MAG. Scite ex dictis tria rerum principia cōcludis. Materiā ſcʒ formā & priuationē. Hæc cum prima ſint ex alijs nō fiunt: nec ex alterutris cōſti/tuuntur: ſed omnia alia ex ipſis. Formā autē de potētia materię educi dicim⁹: nō quia aliquid ipſius in ſinu materię lateat: ſed quia ſine ma/teria tali ut ſubiecto agens naturale eā nō ꝓduceret. Rurſum ex his q̄dam ſunt cōtraria: quia in eodē ſe cōpati nō poſſunt: & ſunt forma & priuatio. Forma vero & materia ex quibus eſt totum cōtrariari non poſſunt. DIS. Veriſſima quidem hæc ſunt, ſi em̄ principioꝝ eſſent principia iam ipſa nō prima principia: ſed eſſent principiata. Et niſi q̄dam eſſent contraria: inter ea motus nō fieret: ſi vero oīa eſſent oppoſita compoſiti ſubſtantiā nō integrarent. Sed de his ſingillatim diſſe/rere non erit inutile.

Tria rerū naturaliū principia

Priuatio

principia cōtraria

De principio effectiuo non facto: & mundi ęternitate. Capitulum. vi. MAG.

o Mnes qui ſuo tempore irrefragabilis anctoritatis fuere philoſophi/ principiū effectiuum primū: unū atq; ingenitū credidere, ſi em̄ factū genitūue eſſet: ab alio utiq; priore eſſet q̄ propter iam primū nō eſſet: ſed p̄cederet illud a quo eſſe ſuum haberet. Ab illo igiť primo & ingenito principio Plato mundū & q̄ in mundo ſunt viſibilia & iuniſibilia facta meminit. Idem teſtať Moſes ut pauloante dictum eſt & euangeliſta Ioannes. Omnia inq̄t ꝑ ip̄m facta ſunt: fa/cta quidem nō neceſſitate naturę (ut habet philoſophica traditio) ſed libera: & incōmutabili voluntate: ut probat catholica ſanctoꝝ patrū aſſertio dicente pſalmiſta. Omnia q̄cunq; voluit: dn̄s fecit in cœlo & in terrra. ꝙ autē Ariſtoteles mundum ingenitum & incorruptibilem eſſe dixit: huic potiſſimū innixus argumento: quia motus & tempus

Poſitio ſine quibus generatio & corruptio mundi nō fieret/ ęterna fuere &c.
Ariſtote/ nihil ęuidenter concludit. Succeſſio equidem quę in motu eſt quem
lica. tempus mēſurat: aperte arguit motū & tempus & quæ mouent̄ ęter
na nō eſſe: cū ęternitas ſit actu ſimul id quod eſſe poteſt. Facit ad idem
quod beatus Auguſtinus de ciuitate dei. li. iiij. ca. ſcribit his verbis. Ex Au
ceptis inquit ꝓpheticis vocibus mundus ipſe ordinatiſſima ſua mu/
tabilitate & mobilitate & viſibiliū omniū pulcherrima ſpecie q̄dāmō
tacitus & factum ſe eſſe: & nō niſi a deo ineffabiliter ac inuiſibiliter ma
gno & pulchro fieri ſe potuiſſe ꝓclamat. & infra ca. vi. Proculdubio
inquit non eſt mundus factus in tempore: ſed cum tempore. Multa
etiam de hac re idem ſanctus pater li. xij. confeſſionum differuit. Re/
ſtaurationē vero mundi per circuitus (ut quidam voluere) ipſe idem
doctiſſimus vir libro. xij. de ciuitate diuerſo medio refellit. Sed hæc
interim. Ad materiale principium ſermonem vertamus. Et q̄ inanes
atq̄ pueriles ſint alię Ariſtotelis rationes de ęternitate mundi ut ma/
nifeſtum breuitatis gratia tranſeamus.

Declaratio definitionis materie primę: & quomodo intelligitur eſſe ingenerabilis & incorruptibilis: creabilis autē & annihilabilis. Capitulum. vij.

DIS.

Materia M Ateria quid eſt? MAG. Primū ſubiectum unicuiq̄ ex quo
fit aliquid/ cū inſit p ſe: & nō ſcdm accidens: & ſi aliquid corrū
pitur: in hoc abibit ultimū. DIS. Partes dilucidatione egēt
Primum MAG. Materia eſt primū ſubiectum: quia nullū ea prius: ut viſum
eſt. vel primū hoc eſt principale: unicuiq̄: ſc3 rei generabili & corru/
ſubiectū ptibili. ſubiectum dico nō in quo totum cōpoſitū ſubiectatur: ſed ex
p ſe ineſt quo fit aliquid: id eſt cōpoſitum: cum inſit ſc3 cōpoſito p ſe: & id eſt nō
ſcdm accidens: queadmodum priuatio: quę & ſi ſit p ſe terminus mo/
tus p quē cōpoſitum generat̄: cōpoſiti tn̄ ſubſtantiā nō ingredit̄. Et ſi
aliquid ſc3 cōpoſitum vel generatū corrumpit̄ id eſt in ſua principia
reſoluitur: id abibit ultimū id eſt finaliter in ultima reſolutione in hoc
☞ ſc3 ſubiectum. Eadē eñ ſunt principia reſolutionis q̄ & compoſitionis.
Vnde omni & ſubſtantiali & accidentali forma ſublata: ultimo rema
nere materiā primā neceſſe eſt: quā & intellectus taliter negatiue vi/
Si mate/ det: dum corpus aliquod incorporee & ſine forma intelligit. Hāc peri
ria prima patetici & qui mundum ingenitū volunt: ſimiliter & ingenitā & incor
ſit ingene ruptibilem aſtruunt. Si eñ aiunt materia prima fieret: vel ex ſe utiq̄
rabilis & vel ex alia eſſet: cū ex nihilo nihil fieri poſſit: nō autē ex ſe fit: quia eſſet Aug
incorru/ anteq̄ fieret: nec ex alia: cum iā prima nō eſſet. idem argumentū ad ꝓ cōfeſſ
ptibilis bandā ei⁹ incorruptibilitatē aſſumunt. Sed Moſes & qui eum ſequun anſhe
tur doctores catholici: materiā nō ex ſe: nec ex alia ſed ex nihilo: id eſt libro
poſt nihil: vel nō ex aliquo a deo creatam in principio conſtāter affir nolo
māt: qui & eandē ſi vellet non quidem corrumperet (quia compoſita capi.

non eſt)ſed penitus annihilaret. Quod vero vulgatum gentilium
principium aſſumitur. Ex nihilo nihil fit. locum habet in potẽtia crea
ta: non in creatore: qui ſolus poteſt res creare. ut teſtatur Auguſtinus
libro. iij. de trinitate. Ignorauit hoc vas eloquentię Cicero de natura
deoꝝ diſputans: qui materiã p̃fuiſſe opationi diuinę atteſtatus eſt.

Ex nihilo nihil fit

Si materia prima fuerit/aut poſſit aliquando eſſe ſine forma/ & ſi omnia creata ex materia ſint compoſita/ & ſi cœli & terrę ſit eadem materia. Capitulum. viij. MAG.

ſ

Ed plurimã difficultatem apud nonnullos ex noſtris habere
videtur: ſi materia formis poſſit eſſe priuata? Cum eñ actu/ſi
ne actu qui forma eſt/nihil omnino eſſe poſſit materia priua
ta formis quomodo actu erit? Huius argumentationis nodulus faci
le quidem diſſoluetur ſi actum duplicẽ diſcernere nouerimus: quoꝝ
primus eſt entitatiuus: quo ſcꝫ unũquodqꝫ (quia ens eſt) in uniuerſi/
tate exiſtentium ſubſiſtit. Tali actu materia prima informis/ de qua
& mundum factũ conſtat: anteqꝫ formaretur & diſtingueretur (facta
utiqꝫ erat) ſubſiſtebat quę & ſi ꝓpe nihil erat: ut ait Auguſtinus libro
confeſſionum: quoniã adhuc omnino informis erat: non tamẽ om/
nino nihil erat: cum eſſet quod formari poterat: formari autem quod
non eſt: non poteſt. Secundus actus eſt formalis/ completus & ſpe
cificus a forma ſpecifica. quale eſt eſſe rationale hominis ab anima in
tellectiua. Illo materia prima actuata non erat: quia inanis vacua: &
informis erat. DIS. Non erit itaqꝫ impoſſibile aliquid ſine forma
eſſe. MAG. Auguſtinus hoc videtur affirmare: dicens. eſſe utiqꝫ
aliquid non formatum poteſt. Hoc autem de forma abſoluta acci/
piendum eſt: nam & in materia nuda adhuc forma eſſet reſpectiua:
relatio ſcilicet qua ut creatura ad deum refertur: ſed hæc quoqꝫ mate
rię eſt eadem. Similiter & aptitudinalis extenſibilitas: quam cõmen/
tator Auerrois dimenſionem interminatã vocat. Actualem autẽ ex/
tenſionem dimenſionem terminatam dicit: ſed hæc cum ſit trina dimẽ
ſio: quantitas eſt & realiter a materia diuerſa. dimenſio autem inter/
minata eſt materię coęua. DIS. Materia igitur prior forma erat.

act⁹ enti/ tatiuus

materia ẽ informis

actus for malis

MAG. Prior erat ait idem/ non tempore: ſed origine. ſicut ſonus
cantu. Ipſam autem & tempore a formis denudari: & in actu primo
(quem entitatiuum dicimus) poſſe ſubſiſtere per diuinam potẽtiam
ex dictis manifeſtum eſt: & demonſtrari poſſet amplius. Sed hæc re/
linquentes: alia tranſcurramus: magnorum equidem opiniones de
his videntur diuerſæ. Sunt enim qui materiam hãc in principio ſub
quadam forma generali perſtetiſſe volunt. DISCI. Omnia ne crea
ta hac participant? MAGISTER. Minime. Subſtantiæ namqꝫ
incorporeę (quas intelligentias/angelos/dęmones animaſqꝫ ratio
nales dicimus) ex materia nõ ſunt; nec tamen omnino ſimplices ſunt

Materia prior for ma

ſubſtãtię immate/ riales

(quod ſoli deo competit) ſed ex realitatibus duabus conſtãt: quarũ
una eſt ut potentia/altera ut forma. hæc autem compoſitio non p̃ſen
tis/ſed methaphiſicę conſiderationis eſt. Accidentia quoq; eodẽ gene
re ſimplicitatis continent̃. Sola autẽ ſubſtãtia corporea ex materia eſt
compoſita: nec ex alia cœlũ & ex alia terra/ſed eadem informitas per
inuiſibilẽ terrã inſinuatur unde fieret cœlũ. ut ait Auguſtinus. & terra
viſibilis atq; compoſita & aqua ſpecioſa/& quidquid deinceps in cõ
ſtitutione huius mundi non ſine diebus factum cõmemoratur.

De Forma. Capitulum nonum. DIS.

FOrmę aũt quã affers definitionẽ? MAG. Formã quã exẽ/
plũ/ſpeciẽ/rationẽ & actũ dicunt: varie definitã inuenio. Vn
Forma de ait qui ſex principia deſcribit. Forma eſt compoſitioni con/
tingens: ſimplici ac inuariabili eſſentia conſiſtens. Contingens quidẽ
eſt compoſitioni: non qua ex alijs integratur/ſed qua materię in cõ/
ſimplex poſitione totius unitur. Simplex autem dicitur: quia ex alijs non cõ/
inuaria ponitur nec in alia reſoluitur: nec addita ſubiecto maius facit. Inuari
bilis. abilis autem eſt in latitudine ſua quam nõ tranſit/ſed intra terminos
illius per gradus indiuiduales variatur/intenditur & remittitur. Habet
enim forma graduũ latitudinem/ex quorum uniformi & difformi con
figuratione nõnulla quædam ſecretiora naturæ inueſtigantur. præci/
pue vero in accidentalibus. ut partim videre eſt in libro de uniformi/
Forma tate & difformitate formarum. DIS. Hæc alio loco & tẽpore expetam:
diuinum nunc reliquas formę deſcriptiones adducas. MAG. Forma eſt q̊d
quoddã. dam diuinũ optimũ & appetibile. Diuinũ quoddã dicitur forma: cũ
ſit participata ſimilitudo vel imago dei/dans eſſe compoſito: per q̊d
optimũ. ſeipſũ ut poteſt deo aſſimilat: clarius quidẽ in homine/ obſcurius in
lapide/mediocriter aũt in animalibus & plantis. Optimũ vero eſt non
appeti ſimpliciter/ſed inter rerum principia. Priuatio enim nihil eſt omnino: &
bile. materia pro ſe nihil: quę per appetitũ formę habẽdæ in continuũ cõpo/
ſiti machinat̃ maleficiũ. Vnde & forma eſt ens a materia appetibile:
nã ipſam materia ut fęmina virũ / turpe bonũ & q̊dcunq; imperfectũ
ſui perfectionẽ appetit: appetitu/non quidem rationali aut animali/ſed
naturali. Alia ſubiungenda eſt deſcriptio formã & ſubſtantialẽ & acci
Forma dentalẽ complicans. DIS. Quæ? MAG. Forma eſt quæ dat
eſſe rei. eſſe quidẽ ſubſtantiale/ſi forma fuerit ſubſtantialis. ut anima
hominis. aut accidentale/ſi forma ſit accidentalis. ut albedo albo. Ve
rumtamen Forma quæ inter principia rerum naturalium cõnumera
ta eſt/accidentalem non cõprehendit. Materia enim & forma ex qui
bus naturales res fiunt/ſubſtantię ſunt: nõ accidentia: nec tamẽ per ſe
& directe ſed reductiue in genere ſubſtãtię ordinabiles. De formis ali
qua in ſequentibus tractabimus. nunc Priuationem diſcutiamus.

De Priuatione. Capitulum decimũ. DIS.

p
Riuationē definias. MAG. Priuatio cū nihil ſit/nec gen⁹ nec differentiā habet: & ideo definiri nequit. Priuationē vero nullam rem eſſe Auguſtinus contra Manicheos affirmat dicens. Non em̄ tenebrę aliquid ſunt: ſed ipſa lucis abſentia. ſicut ſilentiū non aliqua res eſt: ſed ubi ſonus nō eſt: ſilentium dicit̄. Conuenienter ergo priuatio deſcribitur. Priuatio eſt carentia formę alicuius cū aptitudine materię ad ipſam. Primū patet de ſilentio quod abſentia ſeu carentia ſoni eſt. Vltimū vero neceſſario additur. niſi em̄ materia nata eſſet recipere formam: cuius carentiā habet: ea nullatenus careret. nō em̄ aſinus carere dicitur ratione quā ex primordiali ſui conditione aptus non eſt recipere. ſic nec lapidem cęcum audemus affirmare. DIS. Priuatio itaq; non eſt materia. MAG. Non utiq;. hęc enim non aliqua res eſt: materia autē nō omnino nihil eſt: unde & in aduentu formę priuatio eiuſdē amplius non eſt: ſed materia recipiens formā eſt de q̄ priuatio iā negatur: quę rurſus forma ſaparata de eadem affirmatur. cum em̄ nihil ſit ad introductionē formę nō corrumpitur nec ad ſeparationē eius ꝑducitur. DIS. Sed quomodo fieri poteſt: ut materia quę actu contrarijs priuata eſt formis earundem in ſe habeat priuationes ꝯni fortaſſe formarū contrariarū priuationes cōtrarię non ſint. MAG. Quinimo priuationes eodē modo opponunt̄ priuatiue quo & formę (quarū priuationes ſunt) opponuntur poſitiue. Sicut autē ſolę formę immediate contrarię. ſimul in eodē ſubiecto ſe nō cōpatiuntur: ſed eidem viciſſim inſunt: nec his ambabus ſimul caret. ſic nec ambarū priuationes (quę eodē genere priuatiue opponuntur) ſimul recipit. Hęc autē de priuatione formaliter dicta accipienda ſunt. fundamentaliter em̄ priuatio a materia priuata nō diſtinguitur. Nō nulla etiā libro ſecundo ſupra tractatu de Cathegorijs de priuatione diſſeruim⁹. Supereſt ut in ſequētibus res naturales quarū principia vidimus: pro modulo epitomatis noſtri tranſcurramus.

Margin notes: Priuatio. — priuatōes contrarie ſimul materię ineſſe nō poſſūt

De Re naturali & natura. Capitulum. ij. DIS.

r
Es naturales intelligo quę ex principijs naturalibus: materia videlicet & forma naturali exiſtunt. ut lapis: arbor: & his ſimilia. MAG. Optime. Materia namq; & formę naturę ſunt: ex his igitur cōpoſita nō ab re naturalia dici poſſunt. DIS. Natura quid eſt? MAG. Naturā eſſe manifeſtū eſt. nec demonſtrat̄: ſed taliter definitur. Natura eſt principiū & cauſa motus & quietis eius in quo eſt primū: per ſe & nō ſecundum accidens. DIS. Definitionis partes facias clariores. MAG. Natura principiū eſt primū id eſt principale & im̄ediatū. Nam & ſi q̄litates ad motū & quietē cōcurrāt nō t̄n immediate & principaliter: ſed ut inſtrumēta. ideo nō entia naturalia aut naturā habentia: ſed entia ſcd̄m naturā ſunt: quia accidūt enti habenti naturā. Sequitur (&) pro id eſt cauſa (ut idē noīe principij & cauſę intelligas) motus & quietis: q̄ eidē inſunt (eius) ſc; cōpoſi

Margin notes: Res naturales. — Natura — Encia ſecūdū naturā

ti in quo natura eſt ꝑ ſe. accidit em̄ artificialibꝰ inquantū talia ut moue
antur ab ea q̄ eſt in ipſis natura. ut cū ſtatua cadit: accidit ei ꝙ ſit lignea
aut lapidea. Excludunt̄ etiā hic cauſę ꝑ accidens: quibus etiā cōnu/
merant̄ caſus & fortuna. ꝙ vero additur (& nō ſcd̄m accidens) artes
excludit: q̄ qn̄qꝫ principia ſunt motus ſubiecti in q̊ ſunt: nō autē ꝑ ſe
ſed accidentaliter. Accidit em̄ ſananti ſeipſum ut ſit medicus: cū ab alio
ſanari poſſit. Natura igitur principiū eſt & cauſa motꝰ & quietis &c.
id eſt natura eſt id ꝑ quod res in qua eſt inclinat̄ ad receptionē motꝰ
vel quietis aut formę alterius. Res em̄ naturalis eadē natura ꝑ quā eſt
nata eſt recipere omnes paſſiones huiuſmodi naturā conſequentes.
Forma autē quia nō tm̄ inclinat ad has: ſed etiā actiue concurrit: ideo
a phiſicis dicitur magis natura eſſe: eo ꝙ ratio principiandi formę ꝑ/
fectior ſit q̄ꝫ ratio principiandi materię. utraqꝫ tn̄ in genere principij
paſſiui concurrunt. Principiū vero actiuū motus & quietis cuiuſlibet
non ſemper eſt intrinſecum. ut infra patebit.

Forma eſt magis natura.

De generibus cauſarum Capitulum. xij. DIS:

i N explanatione definitionis / cauſarū diuerſitatē inſinuare vi/
deris: cū aliā ꝑ ſe: aliā vero ꝑ accidens diſtinguis. ne igitur gra
ueris de his latius tractare. MAG. Principiū in definitione na
turę ꝓ paſſiuo nō actiuo accipiendū eſſe oſtenſum eſt: ne naturā non
cauſam ꝑ ſe: ſed ꝑ accidens dicamus. mobili nāqꝫ in eo ꝙ mouet̄ ac
cidit habere in ſe principiū ſui motꝰ. ſicut medico ſanāti ſeipſum: acci
dit habere in ſe ſuę ſanationis prīcipiū: inclinari autē ad motū & ad for
mā inducendā ꝑ ſe ineſt mobili. Cauſa autē generale nomē eſt: intrin
ſecū & extrinſecū principiū cōplectēs. Eſt em̄ cauſa ad cuius eſſe ſequi
tur aliud ut adeſſe ſolis ſequitur lumē. DIS. Cauſa intrinſeca q̄ eſt?
MAG. Illa ex qua cōpoſiti ſubſtantia integrat̄. ut ſunt materia &
forma. de quibus ſupra. DIS. Extrinſeca q̄ eſt? MAG. Quę ad
rei conſtitutionem cōducit; ſed ſubſtātię eius pars nō eſt, ut ſunt effi
ciens & finis. DIS. Efficientē quā dicis? MA. Eam a qua primo
fit motus: & hęc quidē principalis eſt. ut domificator. Quę vero mo
ta mouet / inſtrumētalis dicitur. ut ſecuris mota a domificatore. Rurſus
autē efficientiū quoddā intra ſubſtantiā eius q̊d efficit cōtinetur: & ra
tio ſeminalis nonnunq̄ꝫ appellari ſolet. Et eſt vis inſita rebus ex ſimi/
libus ſimilia ꝓcreans. ut vis graui reducēs ipm in arborē. De hac aūt
eo loco quo de plantis agemus ęnucleatius differendū erit. Hāc non
nulli inchoationē formę ꝓducendę aſtruunt: ut ex ea operatione na
ture / forma ꝑficiat̄: ſed an forma uniuerſalis aut particularis cēſenda
ſit nec ne diſputāt. Qui vero inchoationē formaꝝ in materia non
admittūt / rationē ſeminalē qualitatē / formā ſeminis cōcomitantē: &
ad formā generandam diſpoſitiue agentem eſſe dicunt: nec illam: nec
ſeminis formam actione naturę in formā generandam cōuerti aſtru

natura eſt principiū paſſiuum

Cauſa Intrinſeca extrinſeca

Efficiens prīcipalis inſtrumētalis.

Intrinſecū

unt:ſed potius abijciendam eſſe affirmāt. Aliud efficiens extra ſubſtā extrinſecū
tiam eius quod operatur exiſtit. ut cœlorꝝ influxus: & rerū artifices.
qui cum ſcd̄m intellectū & voluntatem agunt cauſę exemplares poſ
ſunt appellari. In mente em̄ artificis ſunt exemplaria eorꝝ quę ꝓdu/
cit in exteriore materia. Cum vero ſemper materia una aptior ſit alia
in nulla exemplaris forma fingi poteſt ſicuti eſt in artificis anima: ſed
manet ſimilitudo & imago eius quę eſt veritas in mente. Eſt igitur for
ma rei in anima artificis archetypa & veritas: & dum in potentia ad
actum deducitur motus eſt: in materia autē iam ꝓducta eſt ſimilitu/
do & imago. Has rerum formas in mente diuina ideas dicunt. Sunt Ideæ
autem ideæ (ut ait diuus Auguſtinus libro octogintatriū queſtionū.
q. 46) formę eternę & incōmutabiles ī mēte diuina. Et ut aſſerit Schot
tꝰ li. 1. diſ. 3. Sunt res obiectiue cognitę ab ītellectu diuino. DI. Ideæ
cum ſint eternæ: non niſi deus eſſe poſſunt: quia plura ęterna nō ſunt:
& omniū rerū ſunt: quia omnia a deo obiectiue cognita ſunt. MA.
Sane. hoc em̄ teſtatur euangeliſta Ioannes dicens. Omnia per ipſum
facta ſunt: & ſine ipſo factum eſt nihil: quod eſt in ipſo vita erat: quod
autē in deo vita eſt utiqꝫ deus eſt. Ideę itaqꝫ in deo & ſi plures ſint (alia
enim ratione ut ait Auguſtinus conditus eſt homo alia equus) om/
nes tamen unus deus ſunt. Hoc expreſſius libro ſexto de trinitate ca.
ultimo ędocuit dicens. Primus ac ſummus intellectus eſt ars quędā
omnipotentis atqꝫ ſapientis dei plena omniū rationū viuentiū incon
mutabiliū: & omnes unum in ea: ſicut ipſa unū de uno cum quo unū
Et libro ſoliloquiorum ca. 31. Tu es deus meus & dominus omniū
quę creaſti: & apud te omniū ſtabilium ſunt cauſę: & omnium muta/
bilium apud te immutabiles manent origines: & omniū rationabi/
lium & irrationabiliū atqꝫ temporalium ſempiternę viuunt rationes.
Vnde & diuus Boetius libro tertio de conſolatione metro nono. tu cū
cta ſuperno Ducis ab exemplo: pulchrum pulcherrimus ipſe mun/
dum / mente gerens ſimiliqꝫ imagine formans. Sed quorſum ſermo
noſter defluxit / prima rudimenta philoſophię perquirentes: ad ar/
cana quædam theologiæ aſcendimus. DIS: Ad inſtituta ergo re
grediamur.

De Cauſa finali: & cauſarum coinciden tia. Capitulum. xiij. MAG.

Ccaſione efficientis extrinſeci nōnulla de forma exemplari tra/
ctauimus: reſtat ut ſcd̄m pręmiſſa extrinſecę cauſę partitionē
de fine diſſeramus. DIS. Finis quid eſt? MAG. Duplex
eſt ſcilicet finis gratia cuius: & finis quo primus eſt gratia cuius alia
fiunt / ideo etiam cauſa cauſarum dicitur: & ab ipſa primo efficiens
ad operandum mouetur: motu quidem metaphorico & intentiona
li; quia ſcilicet ab efficiente deſideratur, reali autem motu mouere non

poteſt: quia frequenter in re realiter nondũ eſt: ſed ſolum in intellectu & voluntate. Dicitur tamen cauſa realis denoĩatione extrinſeca quia effectus realis eſt ad quem appetendum mouet appetitum: & ſpiritualiter inclinat. Et hic eſt finis generationis. Secũdus finis eſt quo ad primum peruenitur. ut virtutibus beatitudo attingitur: & euacuatione nociui humoris ſanitas reparatur. In naturalibus etiã ſepius contingit: finem primum cum forma & efficiente coincidere. In numero quidem: ut anima petri: finis eſt generationis petri: & forma eiuſdẽ. In ſpecie autem: ut forma ignis a. efficiens eſt formę ignis b. & hæc finis eſt generationis ignis b. Formę autem ignis a & ignis b/ eiuſdem ſpeciei ſunt. Et deus dictarum cauſarum cauſalitatem complicat. Eſt enim tricauſalis. Efficiens: omnia ex nihilo ꝓducens. Formalis quia exemplar eſt omnium formas in ſe continens. Et finalis/ in quẽ omnia tendunt. Materiæ autem cauſalitatem quæ eſt pati/ nõ ſupplet: nec actione phiſica efficiens cuius cauſalitas eſt agere cum materia coincidit: immo materia nec in ſpecie: nec in numero cum aliis cauſis coincidere poteſt.

De cauſa uniuerſali & particulari complexa & incõplexa per ſe & per accidens in actu & in potentia. Capitulum. xiiij. MAG.

Cauſa uniuerſal' particularis cõplexa incomplexa p ſe

Preter has autem quas diximus alię ſunt cauſarum diuiſiones. DIS. Quæ. MAG. Cauſarum quędam eſt uniuerſalis ut ſol homo. quædam particularis. ut hic homo. Et rurſus cauſarum quædam eſt complexa. ut petrus ſcriptor. quædã incomplexa ut ſcriptor. Et amplius cauſarum: quædam eſt per ſe cauſa: quæ ſcilicet ſcd̃m propriam naturã & non per aliud ſibi accidens cauſat: cum quo unum per accidens conſtituat. ut ignis generãs calorẽ in aqua. DIS. Num ignis calorem in aqua per ſibi accidentem caliditatem producit? MAG. producit. Sed caliditas ignis cũ igne non unũ per accidens conſtituit: nõ em̃ ſe habent ut determinatio & determinabile quemadmodum paries albus. Cauſa per accidens per oppoſitum manifeſta eſt. ut muſicus ſcriptor. Accidit em̃ ſcribenti librũ ut ſit muſicus. Inter has etiam caſum & fortunã infinitaſq; alias nominare poſſumus. Infinita ienm ſunt quæ unicuiq; accidunt: non ſimpliciter & in eodem genere. In quolibet enim cauſarum genere ſtatus eſt. ut dicitur ſecundo methaphiſice. Rurſum autẽ quęlibet harum ſiue uniuerſalium/ particularium/ cõplexarum/ incõplexarum/ per ſe vel per accidens: duplex eſt ſcilicet in actu & in potẽtia. DIS. Cauſam in actu quam dicis? MAG. Quæ actu effectũ cauſat. ut ſcriptor actu ſcribens. Et hæc ſimul eſt & nõ eſt cum ſuo effectu: nõ quidem iam completo: ſed in fieri actuali conſtituto. Idem tamen de fundamentis & relationibus verificari poteſt. DIS. Cauſa in potentia q̃ eſt? MA.

p accidẽs

Cauſa in actu.

In potentia.

Quæ cum actu ſit nihil cauſat: cauſandi tamen potentiam habet. ut ſcriptor dormiens: vel q̄ actu eſſe nō habet: poſſibilis tñ eſt ad eſſe & cauſare. ut antichriſtus cauſa eſt in potētia futurę ꝑſecutionis eccleſię.

Si unius effectus plures ꝑ ſe cauſę/ aut unius cauſę plures effectus poſſint eſſe. de cauſarum cōnexione & cauſandi neceſſitate. Et quomodo cauſę ſibi inuicem ſunt cauſę. Capitulum. xv.

DIS. Preter ea vero quæ dicta ſunt de cauſis/ aliud me mouet fortaſſe ſcitu nō indignū. Eſt autē ut breuibus ędicā: ſi unius effectus plures per ſe cauſæ eſſe poſſint. MAG. Recte arbitraris hoc ſcitu nō indignū: eo nanqꝫ cognito nō minime in philoſophia queſtiones patebunt. DIS. Tu ergo quid ſentiendū ſit ędicito. MAG. Vniuſcuiuſqꝫ quod creaturę nomine cenſetur plures eſſe ꝑ ſe cauſas generum diuerſoꝝ facile declarabitur. nulla em̄ creatura a ſe ipſa eſt nulla em̄ omnino res eſt (ut ait diuus Auguſtinus libro primo de trinitate) quę ſe ipſam gignat ut ſit. omnis igitur cauſam efficientē habet. Rurſus autē teſte Boetio in omni eo quod eſt citra primū/ eſt hoc & hoc: id eſt quod eſt & quo eſt potentia & actus. primū rationē materię: alterum vero rationem formę habet. Eius autem quod factum eſt utiqꝫ aliquis finis eſt. Sumus em̄ & nos quodāmodo finis omniū dicit Philoſophus. Cuiuſlibet igiť effectus quattuor cauſas eſſe alio loco affirmat.

unius effectus pl'es pn̄t eſſe cauſę ꝑ ſe generū diuerſorum

DIS. Intelligo. Sed cur dicis generū diuerſorum? MAG. Nam quinto methaphiſicę concluditur unius effectus plures cauſę unius generis eſſe nō poſſunt niſi ſint eſſentialiter ſubordinatę aut partiales. Exemplum primi eſt. Sol & homo generant hominem. Sol quidē ut cauſa uniuerſalis: homo vero ut particularis/ uniuerſali ſubordinata: ambę tamen in genere efficientis. Exemplum ſecundi. motus ipſius nauis/ partiales cauſę poſſunt eſſe decem homines: aut equi trahētes: Sic viſionis videns & viſibile. Intellectionis intellectus & intelligibile. Sed in his fortaſſe potentia animę eſt cauſa principalior: de quibus in ſequētibus.

unius effectus eiuſdem gn̄is nō pn̄t eē pl'es cauſe

DIS. Cauſę eſſentialiter ſubordinatæ q̄ ſunt? MAG. Quarū ſecūda in cauſādo dependet a prima in cuius virtute agit. Prima autē ut dicit prima ꝓpoſitio libro cauſarum plus in effectū influit ꝙ ſecūda. ut ſol & homo. In his em̄ quoniaꝫ creatę ſunt: prima quantū ad intimitatē plus influit: ad formam autem effectus nō poteſt deuenire niſi per formā agentis proximi & quantum ad hoc minus influit.

Cauſę eſſentialiter ſubordinatę

Cum vero ſecūda nō dependet a prima in cauſando (& ſi in eſſendo) cauſę accidentaliter ſubordinanť. ut auus & pater petri. nam & ſi pater petri eſſe habeat ab auo petri in generatione: tamen eſſe petri ab auo nō dependet: cum ipſum generare poſſit auo premortuo. In eſſentialibus autē philoſophi cauſandi neceſ

accidentaliter ſubordinatę.

ſitatem ex earundem cõnexione poſuerunt: ita ut in ſecũda agente & prima neceſſario agat. Ex q̃ ſequitur effectũ cauſę naturalis ſimplicit̃ eſſe neceſſariũ: tali autẽ deſtructo cauſa eius deſtrueretur: ita cauſa prima nõ eſſet oĩno independens & deſtrui poſſet: quod dicere quis audebit? dicendum igitur: primã cauſam cauſare cõtingenter. Cauſa igitur ſecunda a prima contingenter eſt: neceſſario autẽ cauſat ſi ſit naturalis: nõ autẽ ſi fuerit voluntaria. Voluntas eñ in actione ſua eſt libera. Sed hæc alterius ſunt ſpeculationis. Quæ ad p̃ſens attinent terminemus. Sicut eñ unius effectus plures cauſas eſſe ex dictis manifeſtum eſt: ſic unius cauſe plures & diuerſi effectus: diuerſa tñ ratione reperiuntur. Nauta eñ qui ſua p̃ſentia cauſa eſt ſalutis nauis: abſentia ſui cauſa eſt periclitationis nauis. Similiter & ſol lutum indurat: & ceram diſſoluit. Sed hæc diuerſitas rationis in materia nõ in ſole eſt requirenda. Nonnunq̃ etiã cauſę ſibiinuicem cauſę ſunt, ut laboris: qui cauſa effectiua eſt ſanitatis: ipſa quoq; ſanitas eſt cauſa finalis. Omnium autẽ effectuu; cauſas in unius ſummi dei voluntatẽ ut cauſam primã reducere Auguſtinus in de trinitate libro tertio nõ obſcuro exemplo declarat. Omniũ eñ deus cauſa eſt ĩmediata. quędã tñ cauſat cũ alia particulari cauſa: nõ ex indigentia ſed liberalitate ſumma: quę rebus nõ modo eſſe dedit: ſed operationem indidit.

[margin: unũ eſt cã diuerſorũ] *[margin: Cauſę ſũt ſibinuicẽ cauſę.]*

De caſu & fortuna ſecundum opinionem gentilitatis. Capitulum. xvi. DIS.

INter cauſas per accidens caſum & fortunam dum numerares patula aure auſcultabam. multam nanq; vulgus his tribuit cauſalitatem: verebar autẽ: quia ad alia feſtinas/ ne harum tractatum preterites. MAG. Plurima preterire neceſſe eſt: nõ eñ preſentis diſceptationis eſt omnia limate excoquere. Has autem cauſas caſum dico & fortunam non oportet ſilentio tranſire: circa quas contingit damnabiliter errare. Vnde quondam Romani fortunam diuinum quoddam numen exiſtimabant: quod pro libitu ſuo/ hominũ meritis non conſideratis: aliȷs bona: aliȷs vero mala largiretur. Ad quod deſignandum/ ſimulachrum eius in ſpecie muliebri in medio rotę quaſi eam verteret continue conſtituebant: cuius facies dextera lucida/ ſiniſtra obſcura: utraq; vero cęca apparebat: quia ſplendidi ſunt quos fouet: obſcuri autem quos perſequitur. Cęcitas vero indifferentiã eius deſignabat ad bonos & malos. Similiter quia eos quos fouet excęcat. Huius autẽ prodigȷ mutabilitatẽ rota volubili oſtẽtabant: cuius qui ſummã tenet arcẽ ꝓſperiſq; fruit̃ ſucceſſibus mox inopinato caſu ad ima deȷcit̃. Rurſus autẽ q in imo cõſiſtebat ex oppoſita rotę pte locũ celſitudinis cõſcẽdit. Quę & ſi eo ordine in mortaliũ actibus eueniant: impium tñ & fidei noſtrę inimicũ: principȷs etiam philoſophicis omnino contrarium eſt ea alicui: preterq̃ prouidentię

[margin: deſcriptio fortunę]

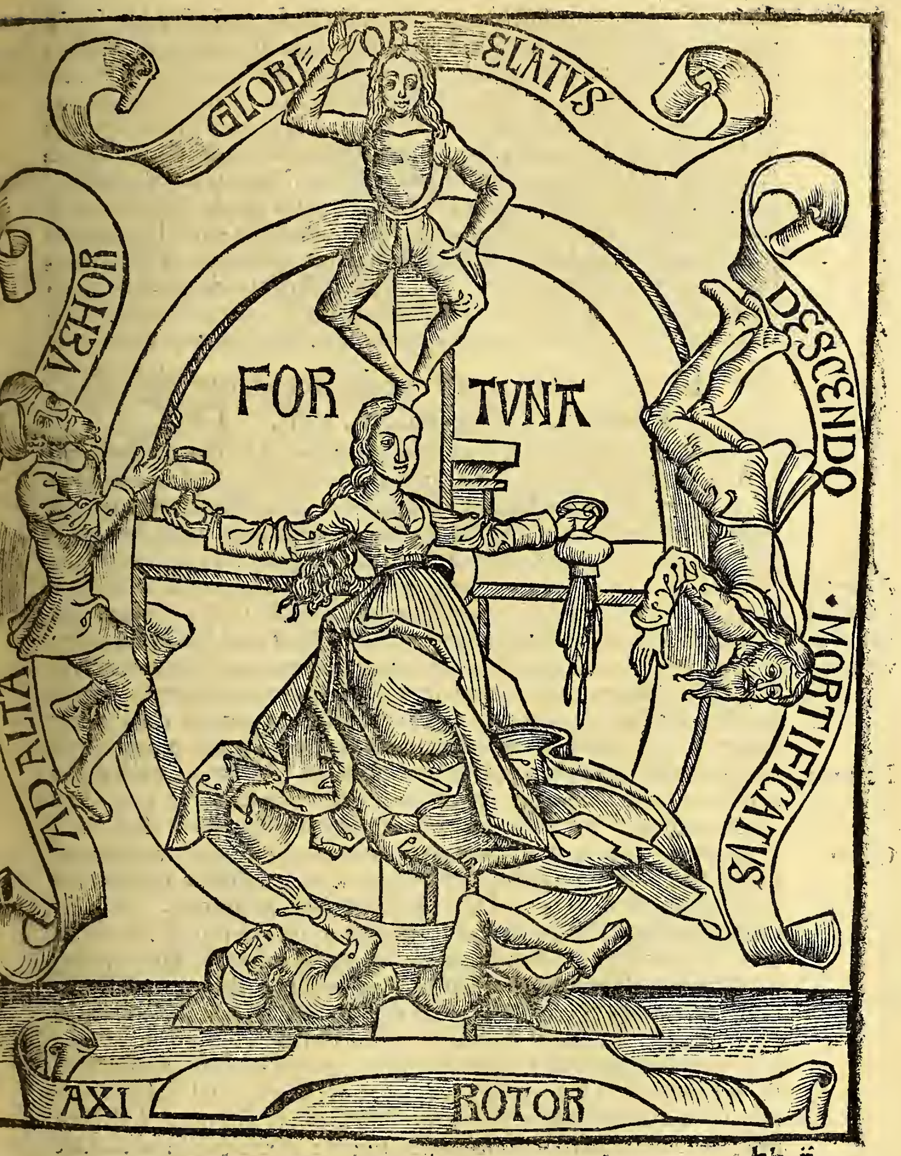
GLOBE OB ELATVS
VEHOR
AD ALTA
FOR TVNA
DESCENDO
MORTIFICATVS
AXI ROTOR

diuinę aſcribere:quę iuſtis occultiſq; iudicijs ſecunda & aduerſa cō/
municat pro ut voluerit.quod Auguſtinus in de ciuitate per multos
libros:& Boeti⁹ in de conſolatu philoſophico latiſſime oſtendunt.De
cultura vero fortunę a romanis.Auguſtin⁹ de ciuitate dei libro quar
to capitulo.18.& nono diſſerit.Colebant em̄ fortunā publicam:quę
rem publicam defenderet.Fortunam virilem & muliebrē:ut eſt apud
Ouidium de faſtis li.4.& li tertio de triſtibus.Nempe dat & quodcū/
q; libet fortuna rapitq;:Cyrus & eſt ſubito qui modo Creſus erat.&
libro quinto.Paſſibus ambiguis fortuna volubilis errat: Et manet in
nullo certa tenaxq; loco:ſed modo lęta venit/vultus modo ſumit acer
bos:Et tantū conſtans in leuitate ſua eſt.& Boetius de cōſolatione li/
bro ſecundo proſa ſecunda.Hunc cōtinuū ludū agimus:rotā volubili
orbe verſamus.Infima ſummis/ſumma infimis īmutare gaudem⁹.

De caſu & fortuna ſecundum opinionē philoſophorum. Capitulum. xvij.

DIS. n On ingrata fuit hæc narratio vanitatis gentilium. Sed quid
philoſophi de his ſenſerint quæſo edicito. MAG. Philoſo/
phus libro.ij.naturalis philoſophię.Caſum & fortunā volens
definire:pręter eas quæ in ſuperioribus digeſſimus: cauſarū partitio
nes alias & gentium & effectuum adducit.Quarū partitionum pri
Agentiū varietas ma hæc eſt.Agentium quędem agunt ſcd̄m propoſitum & delibera
tionem.ut homines rationis compotes.quędam vero nō agunt a ꝓ/
Effectuū varietas poſito.ut infantes:bruta & inanimata.Effectuū autē quidā fiunt ſem
per.ut ſolis ortus & occaſus.quidam frequenter.ut calor in eſtate: &
frigus in hyeme.quidam extra ſemꝑ & frequenter/ſiue raro contin/
gunt.ut inuentio theſauri. Amplius eoꝝ q̄ fiunt quędā fiunt ꝓpter
finem determinatū.ut foſſio ſepulchri propter ſepelire mortuum:&
Fortuna quędam alia non intenta annectuntur illis:& accidunt. Ex his defini
tio fortunę:manifeſta erit:qua dicitur. Fortuna eſt cauſa ꝑ accidens
eoꝝ quæ fiūt propter hoc in his q̄ agunt ſcd̄m ꝓpoſitum extra ſemꝑ
Caſus & frequenter.Similiter & deſcriptio caſus patebit qua dicit̄.Caſus eſt
cauſa ꝑ accidens eoꝝ q̄ fiunt ꝓpter hoc in nō habētibus ꝓpoſitū ex/
tra ſemper & frequenter. DIS.Exempla hoꝝ adiungas. MA.Ex
emplū fortunę eſt in eo qui ad ſepeliendū mortuū ſepulchrū fodit: &
fodiēdo inopinatū theſaurū reperit.Exemplū caſus eſt.Si equus ſta/
bulū repetens ſaluat̄ a lupo:& tripoda deorſum cadens apta ſedes effi
citur.Verūtamē nōnunq; effectus fortuitus caſualis appellat̄: exten
to noīe caſus ad fortunā & caſum ꝓprie dictū.Sic & improprie Plutar
chus lapides pauimēto ſubſtratos infortunatos dicebat q̄s autē ad cō
ſtituendas aras deoꝝ applicant fortunatos dicere ſolebat.His em̄ re
uerentiā:alijs autē cōtumeliā attritione pedū fieri cōtingit. DI.Pro/
prie itaq; fortuna reſpectu illoꝝ eſt:q̄ nobis a ꝓpoſito agētib⁹ accidūt

Caſus autē reſpectu illoꝝ quę nō utentibus ratione: aut utētibus ſed ꝓpoſito nō agentibus ęueniunt. MAG. Optime. DIS. Sed non dū q̃ res ſit fortuna aut caſus accepi. MAG. Fortuna (ut aiunt non nulli philoſophantiū) eſt voluntas agentis a ꝓpoſito. Caſus autē eſt natura eius q̊d agit nō a ꝓpoſito. DIS. Nū voluntas & natura ſunt cauſę ꝑ ſe? MAG. Voluntas cauſa ꝑ ſe eſt effectus intenti: qui ęuenit a ꝓpoſito. Et cauſa ꝑ accidens (quā fortunā dicimus) effectus nō intēti qui ęuenit ꝑ̄ter ꝓpoſitum. Vnde in dato exemplo ſepulchrū eſt effectus intentus & inuentio theſauri eſt effectus fortuitus. Sic & in caſu. Caſus tripodę deorſum/ effectus eſt naturalis a natura & grauitate eius: ſed ꝙ facta eſt apta ſedes effectus eſt caſualis. Verūtamen nihil ſic euenit fortuite aut caſualiter quinetiā ęueniat a cauſa per ſe intendente hoc fieri. Nam ut Plato aſſeruit: nihil eſt cuius ortum nō pręceſſerit legitima cauſa. DIS. Quæ ſunt cauſę tales? MAG. Auguſtinus de ciuitate libro quinto ca. nono aperuit dicens. Nos eas eſſe cauſas: quę dicuntur fortuitę: unde etiam fortuna nomē accepit: non dicimus nullas ſed latentes: eaſqꝫ tribuimus vel veri dei vel quorūlibet ſpirituū volūtati: ipſaſqꝫ naturales nequaq̄ꝫ ab illius volūtate ſeiūgimus qui eſt auctor omnis conditorqꝫ naturę. Nihil em̄ fit viſibiliter & ſēſibiliter (inquit libro tertio de trinitate) quod nō de interiore inuiſibili atqꝫ intelligibili aula ſummi Imperatoris aut iubeatur: aut ꝑmittatur ſcd̄m ineffabilem iuſticiā pręmioꝝ atqꝫ pęnarū gratiarū & retributionū: in iſta totius creaturæ ampliſſima quadā immenſaqꝫ republica. DIS. Hunc igitur effectū fortuitū aut caſualem dicere poſſumus: cuius ꝑ ſe cauſaꝫ & ꝓpinquā non videmus. MAG. ita Auguſtinum de achademicis quęſtionibus dixiſſe patet. Cum ait. nihil aliud in rebus caſum vocamus: niſi cuius ratio ſecreta eſt. nomine autē caſus fortunam compręhendit. Idē Ariſtoteles de fortuna bona ſcribenꝫ affirmat.

De duplici fortuna bona & mala: & unde unus alteri fortunatior ſit Capitulum. xviij. DIS.

Quid Ariſtotelem de bona fortuna ſcribentē cōmemoras? an quia nō oīs fortuna bona eſt? MAG. Etiam fili. Nam ſi p̄ter intentionē ageris a ꝓpoſito bonū conſequat̄: aut malū fugiat: eufortuniuꝫ ſeu bonā fortunā dicimus. Si autē tali agenti malū ęueniat ꝑ̄ter intentionē: aut bonū effugiat/ diſfortuniū ſeu malā fortunam dicimus. Idem eſt ſi quid talium accidere potuit: quod em̄ parū deeſt nihil diſtare videt̄. bonū autē tale aut malum/ nō modicū: ſed notabile eſſe debet: ita ut ſi agens ipſum cognoſceret ad fugā: aut conſecutionē eius ageret. Hinc etiā de numero eoꝝ quę ꝓpter hoc fiunt effectus fortuitus eſſe dicitur: non quia ab agēte intendit̄ (quia latet) ſed quia intenderet̄ ſi cognoſceretur. Requiritur amplius: ut talis eſſe

Eufortu/nium

Diffortu/nium.

ctus non ſemel tantum nec ſemper/ſed in pluribus acciderit. DIS.
Sed dic quæſo unde huiuſcemodi effectus magis uni ꝙ alteri eueni/
unt? MAG. Huius quæſtionis nodulū ſi philoſophice ſoluere tem
ptabimus/a poſitione Ariſtotelis non diſcedendum arbitror:qua di/
cit impetum quendam ineſſe quibuſdam:quo mouenť ad aliquid q̊
conſequuntur bonum non intentum. DIS. Huius impetus cauſa
quę eſt? MAG. Si de intrinſeca quæris:natura eſt non quidem ſpe
☞ cifica (quia nõ omnibus ineſt) ſed indiuidua Vnde dictum eſt bene
fortunatus bene natus Eſt em̄ in his diſpoſitio quædam nõ in anima
(quia ut ait ubi maximus intellectus ibi minima fortuna) ſed in cor
pore:conſequens ipſius cõplexionē naturalem. Cauſa autē extrinſeca
concurſus eſt cauſarum extrinſecaꝝ talem ꝓpter huiuſcemodi diſpoſi/
tionē magis ꝙ alium nõ ita diſpoſitum mouentiū/ad aliquid operan
dum:q̊d bonum non intentū conſequiť. utputa eo loco vel tempore
fodere ſepulchrum. tale autē mouens cœlum & motricē eiuſdem in/
telligentiā dicunt. Hęc autem originē habere videntur ex radice con/
ſtellationū in natiuitate:quaꝫ libro ſeptimo dictis doctorum catholi/
corū ſuſpectam oſtendimus. Similiter & de fato & fatalibus quid ve/
ritas abhorreat tetigimus. Magis igitur hniuſmodi cauſalitatē volun/
tati diuinę & iuſticię eiuſdem attribuamus ſecundū ea quę Auguſtinū
pauloante in libro de trinitate & ciuitate dei cõmemoraſſe notauimus.

De monſtruoſis & miraculoſis effectibus a quibus fieri poſſint. Capitulum. xix. DIS.

Mnium itaꝗ cauſalitatē in deum ſi referimus ſ;m Auguſtini
o prefatam ſentētiā/nihil eſt quod vel fortuitū/caſuale mõſtruo
ſum aut miraculoſum dici poſſit. MAG. Prorſus nihil. Nā &
cū multa talia cõmemoraſſet Auguſtin⁹ de triniꝫate libro tertio c. ij. Ni
hil inquit hoꝝ fit niſi volūtate dei:ſed pleriſꝗ nõ apparet. Itaꝗ licuit
vanitati phõꝝ etiā cauſis alijs ea tribuere vel veris vel ꝓximis:cū om
nino videri nõ poſſent ſupiorē cęteris omnib⁹ cauſam. id eſt volūta
tē dei. vel falſis/ & ne ab ipa quidem ꝑueſtigatiõe corporaliū rerum
atꝗ motionū:ſed a ſupſtitiõe & errore prolatis. DIS. De fortuitis
& fatalibus ſatis luculēter/ quantū epitomatis ratio admittit diſſertū
cenſeo. Sed de reliquis pauca ſaltē aperiri exopto. MAG. Monſtra
dici cõſueuerūt ea quę ꝑter ſolitū naturę curſum euenire ſolent. Agen
tia em̄ & ſi ſemp ſibi ſimilia ꝓducere conentur:nõnunꝗ tamē vel ꝓpter
materię ſupabundantiā/defectū/corruptiõem/ qualitatū diſcõuenie
tiā/aut aliq̊d aliud impedimentū diſſimile generant:& hoc naturales
monſtrū dicunt ipm definiētes taliter. Monſtrū eſt peccatū illius q̊d fit
Monſtrū ꝓpter aliqd. aut clarius. Monſtrū eſt difformitas quędā in paucioib⁹
cõueniēs entibus naturalibus:eueniēs ꝑter ſolitū curſum naturę:diſcõ
ueniēs illis ex qbus traxit originē. ut cū hermofrodit⁹:aut duobꝫ capi.

tibus homo naſcitur. ita pariformiter & in alijs rebus exempla affer ti pñt. DIS. Monſtrũ igitur p̃ter intentiõem naturę agentis gñat. MAG. probe: ſi de natura p̃ticulari intelligis. nam oĩa talia queadmodũ & fortuita & caſualia a deo/q eſt natura ũľis omniũ intẽdunt nec cõtra naturã fiunt. Quõ eſt em̃ cõtra naturã (ait Auguſtin⁹ de ciuitate dei libro. 21. c. 8.) q̃d dei fit voluntate? cũ volũtas tanti utiq; cõditoris conditę rei cuiuſq; natura ſit. & ſeip̃m clariorẽ faciens: ſubiungit. Portentũ igit̃ fit nõ cõtra naturã/ſed cõtra quã eſt nota natura. DIS. fiunt itaq; portẽta ex cauſis naturalib⁹ ſed nobis incognitis MAG. Optime. unde & li. x. c. 16. ait Interuallis tp̃m/occultis ipſius cauſis mũdi verumtamẽ ſub diuina ꝓuidẽtia cõſtitutis & ordinatis monſtruoſa contingũt: quales ſunt inuſitati partus aĩaliũ. ſimul itaq; & cauſę p̱ quas & ꝓpter quas fiunt nos latẽt: nõ em̃ fruſtra fiunt unde ait monſtra dicta ſunt: q̃a aliquid ſignificãdo demonſtrãt. Oſtẽta quia oſtẽdunt Portẽta quia p̃oſtẽdunt. Prodigia q̃a porro dicunt id eſt futura dicunt. Vñ & ex his humana ingenia nõnunq; futura p̃dicunt. DIS. Quid autem de varijs monſtris/quę hiſtorię in diuerſis mundi partibus: maxime autem in India eſſe comemorant? quoꝝ quidam unũ oculum habere in fronte media: quibuſdã plantas verſas eſſe poſt crura: quoſdam ſine ceruice oculos habere in humeris: quoſdam cynocephalos: id eſt canina capita habentes & ſimilia ĩnumera deſcribunt. homines ne ſunt & ab Adam originem traxerũt? MAG. Hęc & alia mõſtruoſa hominũ genera/Auguſtin⁹ de ciui. dei de libro. 16. c. 8. enumerat. & creatorẽ omnium talia effeciſſe

Monſtra
Oſtenta
Portenta
Prodigia

propter decorē uniuerſi:nec erraſſe dici poſſe oſtendit: & in fine con/cludendo ait. Aut illa aut alia q̄ de qbuſdā gētib⁹ ſcripta ſūt:oīno nulla ſunt:aut ſi ſunt/homines nō ſunt:aut ex Adā ſunt ſi homines ſunt

De miraculis. Capitulum viceſimū. MAG.

Aec eadem quæ monſtri nomine cenſent̄/miracula dici ſolent
h qm̄ quæ raro ſunt ipſa ſunt mira. inqt Auguſtinus li.21.de ci. c.4.&.8.& de tri.li.3.c.2.8.&.10. Sed aſſiduitas experiēdi paulatim ſubtrahit admiratiōis incitamentū: & ibidē.c.8.dicit. Vnde & ipſa q̄ in rerū natura omnibus nota ſunt/nō minus mira ſunt:eſſētq̧ ſtupenda cōſiderantibus cunctis ſi ſolerent homines mirari niſi rara.
Miraculu₃ Proprie autem miracula ſunt quorꝫ ſimilia a natura produci poſſunt mō tñ oīno alio:ut natura in generatiōe vitā tribuit:& eſt naturale.deus iam e mortuo corpe ſubito vitā refundit:& eſt miraculū.& quide₃ magis proprie miracula ſunt hęc & ſigna/ſi ad aliquid diuinitus an/nunciandū noſtris ſenſibus admouent̄. Si ꝟo aliqd fit cuius ſimile natura facere nō poteſt:nec ordinem ad hoc habet/mirabile dici debet.ut eſt humanā naturā diuinę in unitate ſuppoſiti uniri. corpus anīale putrefactū in terra glorioſum reſurgere. DIS.Nū miracula a prima cauſa fiūt? MAG.a ſola.dicēte propheta.Qui facis mirabilia magna ſolus.ſc₃ poteſtatiue & principaliter.nam ꝑmiſſiue etiā magicis artibus fiunt.Nā & Exodi.7. Magi Pharaonis ranas ſerpenteſq̧ fœcerunt. DIS.Sed unde hæc poſſunt? MAG.ꝑ aereas poteſtates inquit Auguſtinus:magicę artes poſſunt quidqd poſſunt:nec illę valent niſi data deſuꝑ poteſtate. ideo ſcyniphes facere non potuerūt Pharaonis magi.Nō autē ſolis malis deus hęc ꝑmittit:ſed & bonis ange/lis & hominibus frequēter talia agere concedit: ſed differenter.uti eſt videre ꝑ Auguſtinū li.83.q.80. DIS.Cur autē deus peccatoribus angelis ſeu dęmonibus hanc poteſtatē dat? MAG. Reſpōdet Auguſtinus li.3.de tri.ad fallendos fallaces:& ad mouendū fideles ne tale aliquid facere pro magno deſiderēt vel ad exercenda₃/ꝓbandam manifeſtandāq̧ iuſtorꝫ pacientiā.ut patet in Iob. cōſimiles rationes aſſignat de ci.dei li.2.c.23.& alias addit libro.7.c.ulti. DIS.Creatores ſunt itaq̧ maligni ſpiritus talia operātes? MAG. nequaq̄.na₃ huiuſmodi nō de nihilo/ſed p̄iacenti materia:corporeis ſc₃ mundi elementis:in quibus occulta q̄dam rerꝫ ſemina latent ꝓducunt:q̄ & na/tura interuallis temporꝫ producere poſſet. Ipſi autē nouerūt celerrime debitas materias & cauſas applicare.ut idem in tertio de tri.c.9.& li.4 &.11.luculenter declarat. Nedū autē malis ſed & bonis angelis huiuſcemodi poteſtatē creator cōmunicat.ut iam dictum eſt. Sed quēad/modū (inquit Auguſtinus li.3 de tri.c.10.) hęc faciunt angeli vel potius deus:quemadmodū hęc faciat ꝑ angelos ſuos/& quantū fieri velit etiā ꝑ angelos:ſiue ſinendo ſiue iubendo ſiue cogēdo ex occulta ſe

de altiſſimi ſui: nec oculoꝝ acie penetrare nec fiducia ratiōis ænucle/
are nec prouectu mentis cōprehendere valeo. DIS. Satis ſit ergo
noſſe omnipotentiā creatoris nō ita cauſis naturalibus alligatā: ut p̄/
ter conſuetū earundē curſum & ordinē ex eadē corporali materia per
ſe vel miniſtros ſuos diuerſos effectus cū voluerit/nō poſſit efficere.
Sed diutius expoſitioni haꝝ partiū definitionis naturę īmorati: cum
dicit̃: principiū & cauſa ꝑ ſe & non ſcd̃m accidens/totū ferme diem
tranſegimus: breuius igit̃ hoc quod in definitione additur (motus &
quietis) tranſcurramus.

De motu qualis res ſit. & ſi diſtinguatur a termino ad quem. & dæclaratione definitiōum motus. Capitulū viceſimūprimū.

MAG
Mnibus itaq; ambagibus poſthabitis/motus naturā ꝑ defi/
o nitiones venari temptabimus. DIS. probe. Definitio nam
q; ut in dialecticis audiui oratio eſt indicans quid eſt eſſe rei.
MAG. Motus igit̃ (ut Ariſtoteli viſum eſt) actus eſt entis in po/ Motus
tentia ſecundū q̄ huiuſmodi. id eſt ſcd̃m q̄ eſt in potentia. Pro uberio
re autē huius intelligentia animaduertendū. mobile anteq̄ mouetur
eſſe ens in actu exiſtendi (niſi em̄ eſſet/moueri non poſſet) & in potē
tia ſubiectiua & receptiua ad actum/ quē motum dicimus: ſimiliter
& ad formā per motum acquiſibilem. DIS. Mobile itaq; antequā
mouetur in duplici potentia eſſe videtur: ſcilicet in potentia ad actum
qui eſt motus: & ad formā per motum introducendā. MAG. Op
time infers. DIS. Sed qualis entitas ſit ille actus quē motum dicis
nondum accipio. MAG. Si motū materialiter ſiue fundamentali/ Motūs ꝑ
ter conſiderabimus/forma eſt fluens de eſſe imꝑfecto ad eſſe perfec/ fundamē
tum: cuius gradus poſt gradum ſucceſſiue in eo quod mouetur acq to.
runtur. DIS. eadem ergo res eſt actus quem motū dicis & forma
motum terminans? MAG. eadē. Motus tamen dicitur dum actu
fluit & gradualiter acquiritur: terminus vero motus eſt dum actu to
ta in eo q̄ mouebatur ſubſiſtit. præſentibus em̄ habitibus in materia
ceſſat motus. Formaliter autē ſi motum accipimus: ipſum paſſionem mot⁹ for/
ſucceſſiuā eſſe de genere tranſmutationis: ex cōmentatore ſuper ter/ maliter
tio phiſicoꝝ: & Ariſtotele libro. 5. cognouimus. Ab hac forma q̄ abſo
luta non eſt ſed reſpectiua (uti in cathegorijs determinatū eſt) mobi
le formaliter moueri dicitur. Vnde in motu alterationis: qui exempli
gratia prę cæteris declarandus eſt: quę diximus luce clarius patebūt
maxime autē in ea qua aqua frigida per ignē caleſit. aqua nanq; frigi
da actu quidē exiſtit/ſed in potentia eſt ad calefactionē: quam hic mo
tum diximus: & ab eadē formaliter calefieri denominat̃: & ꝑ hanc ad
caliditatem tendit: cuius gradū poſt gradum cōtinue acquirit donec
in ea cōpleatur. tunc em̄ motus qui eſt calefactio deſinit: nec aqua iā

Motus calefieri:ſed calefacta ſiue calida a forma acquiſita denominaẗ. Ex his ſecunda motus definitio intelligitur facillime qua dicitur. Motus eſt actus mobilis inq̃tum mobile.

ꝙ motus nõ eſt mobile:ſed eſt accidẽs in mobili ſubiectiue. Et de his q̃ ad motũ neceſſario cõcurrũt. Ca.xxij. DI.

P Lana quidem hęc videtur:ſed & motũ quoq; ſiue materialem ſiue formalem nõ ipſum mobile;ſed rẽ aliã ab eo realiter diſtinctam & in eadẽ ſubiectatã intelligo. MAG. Sane. Mot⁹ eñ formaliẗ reſpectus eſt extrinſecus aduenięs mobilis ad mouẽs:quẽ paſſionẽ formalẽ in cathegorijs diximus. Huius aũt correlationẽ reſpectu agentis ſiue mouẽtis ad mobile ſeu paſſum: actionẽ formalẽ docuimus & hãc in potẽtia actiua imediate:& mediate in agente. illã vero in potẽtia paſſiua imediate:& mediate ĩ mobili ſubiectari intelligimus. Formã vero fluentẽ & gradualiter acquiſibilẽ actionẽ paſſionẽ & motũ materialẽ dicim⁹. Actionẽ quidẽ dũ eſt ab agẽte; paſſionẽ dũ recepta eſt in paſſum & motũ dũ in fluxu eſt noĩamus:& hanc nõ in agente:ſed paſſo ſiue mobili q̃ ꝓ eodẽ ſumimus: ſubiectari dicimus. DI. Motũ formalẽ rem reſpectiuã de gñe paſſionis aperte aſſeris;ſed cuius gñis res ſit motus materialis nõdũ exprimis? MA. Id eo loco quo de termino ad quem motus diſſerere ceperimus: notum faciemus. DIS. Ad motũ igitur q̃ aut quot concurrũt. MA.

Ad motũ requiſita Sex videlicet. Mouens:mobile:terminus:a quo:terminus:ad quẽ: tempus:& locus. Hęc in dato calefactionis motu diſcerni poſſunt. Eſt eñ ignis mouẽs/aqua mobile:frigiditas aquę ſeu carẽtia caloris eſt terminus a quo. calor in aqua ꝓductus eſt terminus ad quẽ:mora aũt calefactionẽ hãc mẽſurãs/tp̃s ẽ:mobile autẽ qa ens eſt naturale ſine loco nõ eſt. DIS. Apertiſſima eſt hęc demõſtratio verũtñ de oĩbus ſingillatim diſſerere opep̃ciũ eſſe exiſtimo. MAG. Bene exiſtimaſti: ſed paucis ut expoſtulas oĩm hoꝝ intricatos nodos diſſoluere facile quis poterit? DIS. Saltẽ cõmuniora in mediũ ferre haud graueris.

De mouente immobili. Capitulum. xxiij. MAG.

A Fferã q̃ memoria ex lectis & auditis reſeruãs exhibere dignabitur. Primũ autẽ naturã mouẽtis & mobilis:dehinc alioꝝ cõditiones eo ordine quo enumerata ſunt ꝑcurremus. Sunt autẽ

Mouẽs ĩmobile (ut rẽ ipſam aggrediamur) mouentiũ duo gñа. Quoddã nãq; cũcta mouẽs oĩno ĩmobile ꝑmanet. DI. Fortaſſe ip̃m eſt quod in ſuperiolib; principiũ effectiuũ dicebas. MAG. Idip̃m eſt de quo & Boetius li.3. metro.9. philoſophicę cõſolationis exclamat. O qui ꝑpetua mundũ ratione gubernas: Terrarũ cœliq; ſator qui tp̃s ab euo ire iubes:ſtabiliſq; manens/das cuncta moueri. Et ꝓpheta regius. mutabis ea & mutabuntur:tu autẽ idẽ ipſe es. Iacobus quoq; in canonica ſua ait. Apud quẽ nõ eſt tranſmutatio nec viciſſitudinis obumbratio

Bo[…] pſal[…] Iac[…]

Sed qd alioꝝ eget teſtimonijs? qui de ſeipſo dicit. Ego dñs & nõ mutor Malachie.3. DIS. Nũ id rõe cõuinci põt? MA. Vtiqꝫ nõ una ſed pluribꝰ. ut eſt videre li. 5. de trinitate Auguſtini. ſilr & Ariſtoteles. 8. ph ſicoꝝ ĩmutabilitatẽ primi motoris inueſtigare conatus eſt. Primũ equidẽ reꝝ principiũ ſi moueret/ utiqꝫ ab alio: aut a ſeipſo. nõ ab alio quia iã primũ nõ eſſet cũ id a quo moueret ipm ꝓcederet q̊d rurſus quia ĩmobile nõ eſſet ab alio moueret: fieretqꝫ in mouentibus & motibus ꝓceſſus in infinitũ: quẽ phĩa reſpuit. A ſeipſo autẽ ſi moueri dicatur in partẽ ꝑ ſe mouentẽ: & partẽ ꝑ ſe motã diuidi neceſſe habet: & forma ꝑ motũ acquirẽda carebit: quod de ſumma ſimplicitate & ꝑfectione ſentire qd turpius. Omnino igit̃ ĩmutabilis eſt: q eternus imẽſus/ ſimpliciſſimus/ & ꝑfectiſſimus eſſe nõ dubitatur. Vnde in eo motũ in tpe aufert eternitas q̃ tota ſil' eſt. motũ in loco imẽſitas: qa ubiqꝫ eſt. motũ ad formã ſuma ꝑfectio & ſimplicitas: qa nullius eget. Verũ tñ ſubſtantiã dei (ut inqt Augꝰ li. 1. de trini. ca. 1) Sine ulla cõmutatione mutabilia facientẽ: & ſine ullo tꝑali motu tꝑalia creãtẽ tueri & plene noſſe difficile eſt. Ideo & nos q in primis phĩe elemẽtis verſamur id theologie reſeruabimus. DI. Optie. aliud igit̃ mouẽtiũ gñs ꝑcurramus

De mouentibus mobilibus. Et quod mouens per ſe/ quod per accidens. Capitulum. xxiiij. MAG.

Extra hunc quecunqꝫ ſunt: quia nõ de illo ſed de nihilo facta ſunt/ mutabilia ſunt. inquit Auguſtinus. li. 12. de ciui. dei ca. 1. unde ſimpliciores in rebus creatis ſubſtantie/ quas philoſophi intelligẽtias: Theologi autẽ ſpiritus angelos & animas dicunt (ꝑter eam mutationẽ qua ex bonis mali facti ſunt: quam ibidem latius ꝓſequitur) mouentur & mouent alia. Omnes enim ſi de angelis loquimur adminiſtratorij ſpiritus ſunt mihi/ propter eos qui hereditatẽ capiunt ſalutis ait Apoſtolus ad hebreos. Miſſi autẽ utiqꝫ mouentur cum nõ ſint ſimul in cœlo & in terra cum mittuntur. ut vult Damaſcenus: Mouẽtqꝫ eos ad quos mittuntur. Sed hec quoqꝫ enucleatius exquirere theologie eſt: nõ noſtri epitomatis. Preterea igitur nõnulli cœloꝝ orbes quibus ꝑſunt ſine pœna & fatigatiõe reuoluũt. ut viſum eſt li. vij. ſupra. Silr & aĩe corpora quoꝝ forme ſunt: mouẽt. Rurſus autẽ cœleſtia corpora ab intelligẽtijs mota: hec inferiora mouẽt. Vñ & hũc mundũ ſcꝫ elemẽtarẽ neceſſe eſt eſſe cõtiguũ lationibꝰ ſuperioribus. ut tota virtus eius inde gubernetur. ait phũs Methauro li. 1. Inter partes autẽ mũdi iferioris cõtinuã & mutuã mutationẽ eſſe: qs eſt q nõ facile aſſentiat? DIS. Nullus qui ſenſum nõ negat. MAG. Querere rationẽ & dimittere ſenſum debilitatis eſt intellectus. Amplius mouentiũ quedã mouẽt per ſe: q̃dã per accidẽs. Per ſe mouẽt q nõ rõe cuiuſcũqꝫ alteriꝰ extrinſeci mouẽt. ut aĩa corpus & manꝰ lapidẽ. Hec rurſus biꝑtita ſunt. Quoddã eñ mouet ꝑ ſe primo. i. ſcdm ſe

Motus angeloꝝ

mouens per ſe

totũ & quãlibet ſui partẽ & dicitur mouens principale. ut anima mo
uet corpus. Aliud mouet nõ ꝑ ſe primo ad ſenſum datũ: ſed ſcd̃m ali/
quã ſui partẽ. ut homo mouet lapidẽ pede & baculum manu DI.
mouens ꝑ accñs Mouens ꝑ accidens q̊d dicis? MAG. Quod mouet ꝑ aliq̊d ſibi ex
trinſecũ ſiue ꝑ inſtrumentũ. ut cauſę ſuperiores ꝑ inferiores: & formę
ſubſtantiales ꝑ diſpoſitiones qualitatiuas. & uniuerſaliter artifex per
ſua inſtrumenta. DIS. Ad mobilia pergamus.

De mobilibus & motu naturali animali & violento & huius ſpeciebus. Capitulũ. xxv. MAG.

Er ea q̃ dicta ſunt de mouentibus: facile patebit natura mobi
p lium. Mobiliũ em̃ q̊ddã moueť ꝑ ſe: quoddã ꝑ accidens. Per
mobile per ſe ſe moueri diciť mobile quod nõ ratione extrinſeci alicuiꝰ mo
uetur. ut corpus ab anima ꝓpria. & rurſus. hoꝝ quoddã moueť ꝑ ſe
primo: id eſt ſcd̃m ſe totũ & quãlibet ſui partẽ. ut lapis motꝰ deorſum
& ignis ſurſum. quoddã ſcd̃m partẽ: ut homo ſanari dicitur cuiꝰ pe/
mobile ꝑ accidens ctus ſanatur. DIS. Per accidens quod mouetur? MAG. Quod
ratione alicuius extrinſeci mutatur. ut homo ad motum nauis in qua
ſtat tranſfertur. Eoꝝ autẽ quę per ſe mouentur quędam a ſe mouẽ
tur: q̃dam ab alio. A ſe quidem moueñ quęcũq; a principio ſiue mo
uente intrinſeco mouentur. Hęc em̃ diuiduntur in partẽ ꝑ ſe motam
& in partem ꝑ ſe mouentẽ. nihil autẽ ſe mouet ꝑ ſe primo primitate to
talitatis & adeq̃tionis: patet qa moueri ꝑ ſe primo primitate totalita/
tis ꝯuenit toti & cuilibet ꝑti. & ſic ad qetẽ cuiuſlibet ꝑtis neceſſe eſt totũ
qeſcere: primitas v̊o adeq̃tionis denotat cauſalitatẽ motꝰ ineſſe primo
toti p̃ciſe; & ſic ad quietẽ uniꝰ ꝑtis nõ neceſſario totũ qeſcit. cũ autẽ qe/
ſcere: & nõ quieſcere cõtradicãt ſiľ uni ineſſe nõ p̃nt: & ꝑ conſequens
nihil idẽ ſe primo mouet primitate totalitatis & adeq̃tionis: ſed ratione
unius ꝑtis. ut aĩal in q̊ aĩa eſt pars ꝑ ſe mouẽs corpus pars ꝑ ſe mota
Anima eſt mouẽs q̃: corpꝰ eſt mobile q̃: & totũ aĩal eſt mouẽs & mo
motꝰ aĩaľ bile q̊d. Et hic motus in principio & fine eſt remiſſus: & in medio intẽ
ſus: & aĩalis diciť. Quęcũq; autẽ ſunt huiꝰ gñis mobilia ſicut ſeipſis
ſunt cã mouendi ita & qeſcẽdi. unde & nullo extrinſeco cõcurrẽte mo
tũ initiare & añ terminũ totalẽ ſiſtere p̃nt: & ſe ꝑ cognitionẽ mouẽt mo
tibus diuerſis. Saluať etiã ꝑ iã dictas diſtinctiones veritas illiꝰ vulga
tę ꝓpõis. Omne q̊d mouetur ab alio moueť. DI. Probe. Sed de mo
tu grauiũ & leuiũ qd dicis? MAG. Grauia & leuia ſiľr in partẽ ꝑ ſe
mouentẽ ſcȝ formã ſubſtãtialẽ: & partẽ per ſe motã diuidũtur. Forma
autẽ ꝑ accidẽtia mouet. uñ Auguſtinꝰ li. 11. de ciui. dei. ca. 28. Ita em̃ [illegible]
corpus põdere ſicut animꝰ amore fertur q̊cunq; ferť ſiue ſeorſum gra/
uitate ſiue ſurſum leuitate. Horum motus in principio remiſſior eſt &
in fine intenſus: & naturalis dici ſolet quia in ipſis paſſum vim con/
fert. Habent enim naturalem inclinationem ad loca ſua naturalia.

ut eſt motus lapidis verſus centrũ. Veꝝtamẽ hæc quia cognitiõe ca‑
rent/diuerſis motibus ſe ipſa mouere aut ante terminũ totalem ſeipſa
ſiſtere nequeũt: & ut quibuſdã viſum eſt: motũ initiare ſine extrinſe
co remouente prohibens nõ poſſunt. ſed hoc forte nõ eſt niſi per acci/
dens. unde grauia & leuia actu grauitatẽ & leuitatẽ habentia & incho
atiue & cõtinuatiue moueri poſſunt. De cõtinuatione dubiũ non eſt.
de inceptiõe ꝟo patet ſi tantę fuerint virtutis ut ꝓhibens remouere po
ſſint. ut ſi lapis grauis quieſcat ſuꝑ ligno fragili/ipſuꝫ tandẽ frangit &
deſcendit. Si ꝟo tantæ virtutis non ſit: utiqꝫ motũ inchoare nõ poteſt
ſine adiutorio extrinſeci remouẽtis prohibens. ſicut nec animal fortiſſi
mis vinculis conſtrictũ. DIS. Ab alio ꝟo q̃ ꝑ ſe mouent̃? MA.
Quę a principio extrinſeco mouent̃ nõ conferente vim paſſo. ut la/
pis proiectus ſurſuꝫ. & hic motus violẽtus eſt: q̃a contra naturalẽ in/ motus violentus
clinationẽ mobilis. ideo eſt in principio intẽſius ab impetu impreſſo a
mouente: & in fine remiſſior impetu iã deficiẽte. Et hoꝝ alius eſt Pul
ſio: alius tractio: alius vertigo. DIS. Pulſio q̃s motus eſt. MAG.
Is in quo mouẽs non deficit ab eo q̊d mouet̃: ſed toto tꝑe ipſuꝫ comi Pulſio.
tatur. & eſt impulſio. Motus ꝟo in q̊ mouẽs deficit ab eo q̊d mouet̃/
expulſio eſt. ſub qua & expiratio continet̃. DIS. Tractio autẽ quis
motus eſt? MAG. Is cũ ad ſeipm̃ vel ad alteꝝ velocior fit motus Tractio
trahentis: nec ſeparat̃ ab eo q̊d trahit̃. & cõtinet ſpateſim: q̃ eſt motus Spateſis.
enſis velociter moti. & radiationẽ ſiue kerkeſim: q̃ eſt motus radij tex Kerkeſis.
toris. cõtinet & inſpirationẽ. DIS. Vertigo q̃s motus eſt? MA. Vertigo.
cõpoſitus ex pulſu & tractu. Vectiõe ꝟo mobile non ꝑ ſe/ſed ꝑ ac/ Vectio
cidens (q̃a in alio) mouet̃. Sane ne omnia intelligis? ~~MAG.~~ Sane
eq̃dẽ ut mihi videre videor. ſed eſt q̊d dubitatiõis ſcrupulum iniecit.
MAG. quod eſt hoc? DIS. Quonã modo in expulſionis mo/
tu mouẽs ab eo q̊d mouet̃ deficere poſſit. remoto etẽm mouẽte/mo
bile quieſcere neceſſe eſt: cum non ſit a quo moueatur.

Quomodo mouens eſt ſimul cũ moto. quæ ſimul/ſeparata/contigua/cõſequenter entia & quę continua. Capitulũ. xxvi. MAG.

Ortiter inſtas. nã mouens ſimul eſſe cũ moto ab Ariſtotele. 7.
phiſicoꝝ concludit̃. ſed huius intellectus manifeſtus erit ſi ad
hęc q̃ de natura mouentiũ diſſerta ſunt: etiã q̃ ſimul aut ſepa/
rata dici poſſunt digeſta fuerint. DIS. Simul igit̃ q̃ dicis? MA.
q̃cunqꝫ ſunt in uno loco ꝓprio & adequato. ut lac & albedo & dulce Simul.
do eiuſdẽ. & hęc ſimultas adeq̃tionis dici ſolet. DIS. Separata quæ
ſunt? MAG. q̃ in alio & alio loco ſunt ꝓprio. & hæc rurſus trifarie Separata
partiunt̃. quędã em̃ cõtigua: quędã conſeq̃nter entia: quędã aũt cõ/
tinua dicunt̃. DIS. Contigua q̃ ſunt? MAG. quoꝝ ultima ſimꝰ contigua.
ſunt. ut orbes cęleſtes & elementoꝝ regiones. Orbes nẽpe cęleſtes/ſi

militer & elementa locis ꝓprijs ſepantur: ultima tamē eoꝝ ita cōiun/
guntur/ut nullū ſit corpus mediū. & hęc ſimultas īmediationis nomi
natur. Quod aute; dicitur: duo corpa dura ſine medio non poſſe ſe
contingere: ſufficiēter oſtēſum non eſt: experiētia ꝟo q̄ inter duas ta
bulas planas in ſupficie coniunctas & aquę īmerſas humiditas repe
ritur (q̄ utiq; ſine ſubiecto non eſt) ex eo eſt: qa pfecte planę nō ſunt:
& fortaſſe ars hāc pfectionē non attingit/quā tñ natura inter orbes
cęleſtes ingeniauit: ne ſi ibi aer vel aqua neceſſario mediaret: continuo
motu conſumeret. DIS. Facile aſſentio. ſiſr & in his inferioribus/
aciē mucronis lignum ſine aere aut aqua media cōtingere poſſe haud
dubito. ad inſtituta igit reuertētes quę ſint conſequēter entia ædicito.

conſequē ter entia MAG. Conſeq̄nter entia ſunt q̄ habēt ſe p ordinē & eoꝝ nullu; eſt
mediū eiuſdē naturę. ut domus prima & ſecūda. Nā & ſi inter has ſpa/
ciū ſit mediū in quo vel lapis aut lignū cōſiſtat naturā conſeq̄nter en
tiū nō tollit. veꝝtñ p̄ter hoc quod ſeqtur/conſeq̄nter ens dicit ad p̄ce

Habita dens & nō econtrario. Si ꝟo & hęc ſe contigerint: habita dicuntur.
DIS. Probe. veꝝtñ quod q̄rebā ex his ędoceas. MAG. In om/
ni motu mouēs ꝓximum neceſſario eſt ſimul cū eo q̄d mouet/vel ſi
multate adęquatiōis. ut impetus cū lapide ꝓiecto. aut ſimultate īme/
diationis, ut trahēs cū tracto. Rurſus mouētia & mobilia ꝓxima quā
doq; eſſe ſeparata/contigua aut habita ex dictis manifeſtū eſt. non/
nunq̄ ꝟo ſunt etiā cōtinua. DIS. haꝝ definitionē nondū attuliſti.

continua. MAG. Continua ſunt quoꝝ ultima ſunt unū. ut una ſupficies p/
tes corporū. & linea una ptes ſupficieꝝ. & punctū unum ptes lineaꝝ
continuat. In his nanq; terminus cōmunis in quo partes copulant/
indiuiſibilis eſt: ideo ita principiū unius ut ſit etiam finis alterius.

Cōtinuū & ſi diuiſibile ſit in ſp diuiſibilia. ex indiui/ ſibilibus tñ nō eſt nec actu infinitū. Ca. xxvij.

DIS
X talibus igit cōtinui ſubſtantia; integrari aſſeris? MAG.
e Nequaq̄. illa eq̄dē indiuiſibilia in continui cōpoſitione eſſent/
vel continua/cōtigua aut conſeq̄nter entia. prima duo dici ne
queūt. indiuiſibilia equidē ultima nō habēt quibus ſe contingāt: ſal/
tē ea parte qua indiuiſibilia cenſent. ut linea in latitudine: ſupficies in
profundo: & punctus in omni dimēſione. Quod ſi tertiū qs affirma
uerit: mediū interea diuiſibile aut indiuiſibile cōcedere neceſſe habet.
non autē diuiſibile dicet: tunc em̄ continuū nō ex indiuiſibilibus con
ſtaret. nec indiuiſibile: eo ꝙ mediū cōſequent entiu; eiuſdē rōnis eſſe
nō poſſit. Accedit ad hoc quod Ariſtoteles in phiſicis de motu argu Ariſ
mētatur. dato nēpe mobili ſup magnitudine cuius motus tpe trium
inſtantiū menſuret: rurſuſq; ſup eade; magnitudine in duplo velociꝰ
mobile voluat: huius motus neceſſario medietate dati tpis mēſurabi
tur. medietas autē tēporis triū inſtantiū/uno inſtāte integro alteroq;
dimidio conſtat. ſic inſtans minimū & indiuiſibile in duo partietur.

pars autē cum ſit minor toto/dabitur minus minimo. Aliis rationi/
bus Ariſtoteles p̄fixam concluſionē affirmat.ſed cū ipſa colūna ma/
thematicę diſciplinę eſſe videat̄:qua lapſa totus Euclidis & cæterorū
mathematicorꝫ labor inanis & ſupuacaneus appareret:eāipſam ho/
rū baſibus fulcire fortaſſe nō erit inutile. DIS.utiliſſimū. MAG.
Partē lineę rectę eſſe in ſublimi/& partem in plano impoſſibile Eucli
des libro decimo probat.linea igit̄ recta ſup plano ærecta/ipſuꝫ cō
tingit aliquo quod nō eſt pars eius: id autē pū
ctum eſt indiuiſibile.præterea ſignet̄ quadratuꝫ
a.b.c.d.& in eo diamet̄.b.c.in coſta quoq;.a.c
ſignētur duo puncta imediata de his quę totaꝫ
coſtam integrant:quæ ſint.e. g. Et rurſus in co
ſta oppoſita ſignentur alia duo pūcta: quæ ſint
f.h.a punctis.e.g.ad puncta.f.h.ducātur duæ
lineæ ęque diſtātes ipſi baſi.c.d.ſcilicet.e.f.g.h.

Iſtæ ſecabunt diametrū per quā tranſire neceſſe
habent: vel in punctis imediatis vel mediatis.
nō utiq; imediatis:quia ſic non eſſent plura pū/
cta diametri q̄ coſtę:& ex conſequenti diame/
ter non modo nō eſſet coſtæ aſſimeter:id eſt cō
menſurabilis:ſed etiam ęqualis: cuius impoſſi/
bilitas libro ſexto ſupra.c. decimoquarto ex his
quę habet Euclides in decimo propoſitiōe quin
ta & ſeptima demōſtrata eſt. DIS.Quid au
tem abſurdi ſequeretur/ ſi dictas lineas diame/

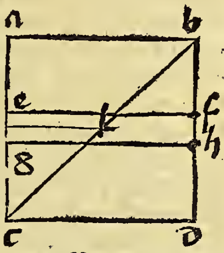

trum non imediatis ſed mediatis punctis ſecare præmiſſa ratiōe quis
compulſus fateatur? MAG.Id abſurdum ſequi manifeſtum erit:
quod aut contra poſitionem/data puncta in coſta mediata fatebitur
aut rectis lineis æquediſtantem ducere poſſe negabit:contra tredeci
mam primi.Sequela facile probatur:nam inter duo puncta media/
ta diametri ſignetur punctus medius qui ſit.k.a quo ducatur linea re
cta in directum/æque diſtans lineis.e.f &.g.h.hæc ſecabit coſtā vel
in pūcto.e.vel.g.nec ratio eſt quare potius in uno q̄ alio/imo in ne
utro.æquediſtantium equidē natura eſt: non concurrere ſi in infini/
tum protrahantur. ex ultima definitione primi Euclidis. Neceſſario
igitur aſſignandus eſt punctus medius inter.e.&.g.in quo linea du/
cta a puncto diametri.k.contingat coſtam .a.c. ſic puncta.e.g. non
erunt imediata. DIS.Iam inueniſſe mihi videre videor/ quo totuꝫ
id argumentū de diametro & coſta infringā. MAG.audiā DIS.
Qualibet lineaꝝ a coſta in coſtā ductaꝫ/diametrū nō in puncto (ut
aſſeris) ſed plus q̄ in puncto cōtingere/ex eo videt̄:ꝙ nō ꝑpēdicula
riter ſed ex obliq̄ ſup ipſaꝫ incidūt. MA.Sic ptē lineæ rectę in plano
& ptē in ſublimi eſſe fateberis,q̄d ut p̄miſimꝰ Euclides ipoſſibile dicit.

Qualitercūq; igit̃ linea lineā ſecet/ non plus q̃ in puncto ſecare po/
teſt: quia latitudinem non habet. ex eo etiam eandem lineam ſimul in
diuerſis ſuperficiebus conſiſtere libro ſexto ſupra dæmonſtrauimus.

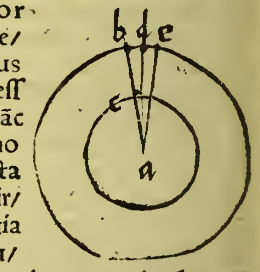

DIS. Memini. MAG. Rurſus p̃fixa concluſio alio medio diluci
danda venit. Sint duo circuli. maior. b. & mīor
c. ſuper eodē centro. a. ſint quoq; puncta īme/
diata in periferia maioris circuli. b. d. a quibus
ducant̃ duę lineę rectę ad centrū. a. quæ neceſſ
ario tranſibunt p̱ periferiā circuli minoris. c. hāc
igit̃ interſecabunt vel duobus punctis vel uno
& eodē tantum. ſi in duobus/ erunt tot puncta
in periferia circuli minoris quot in periferia cir/
culi maioris. ſic circuli dati erunt ęquales: quia
habent p̱tes numero & magnitudine æq̃s: nu/
mero quidē/ quia tot puncta ſunt unius q̊t alterius. magnitudine aūt
quia punctus puncto maior eſſe nequit. DIS. Dicet̃ igit̃ datas line
as periferiā minoris circuli in eodē puncto tranſire. MAG. Sic lineę
rectę a circūferentia ad centrū ductę/ extra centrū concurrent: q̊d eſt
contra rationē & circuli & centri. aut punctū ipſius concurſus in peri
feria minoris circuli/ centrū amborꝝ circulorꝝ erit (idē enim centrum
habent) q̊d abſurdiſſimū eſt. Rurſus ducat̃ alia linea a puncto. e. im
mediato puncto. d. ad centrū. a. vel interſecabit periferiā minoris cir/
culi in alio puncto q̃ linea. d. a. vel in eodē. ſi in alio/ ſequit̃ idem q̊d
de lineis. b. a. &. e. a. cōcluſuȝ eſt. Si in eodē/ igitur lineę tres. b. a. d. a.
&. e. a. in eodē puncto periferiæ concurrunt. & conſequēter eadē ratio
ne quęlibet linea a puncto īmediato periferię maioris circuli ad centrꝝ
a. ducta/ in periferia minoris circuli cū datis lineis concurret: eritq; pe
riferia minoris circuli punctus unus/ ſic circūferentia ęqualis centro.
Alia inconuenientia non minus abſurda adduci poſſet ex naturis an
gulorꝝ & triangulorꝝ: quę breuitatis cauſa collibeat tranſire. DIS.
libet. cui em̃ q̃ dicta ſunt nō ſatiſfaciunt? q̃cunq; adduci poſſunt æq̃
aut minus p̱ſuadebunt. Sed reſtat q̊d lineā ex punctis compoſitā ar
guere videt̃ manifeſtius. Sphera equidē p̱fecte planū non niſi in pū/
cto tangit. hęc itaq; ſup̱ plano mota/ ip̃m ſemp̱ in alio & alio puncto
cōtingit: ſicq; lineā ex punctis his compoſitam motu ſuo deſcribit.

MAG. Hęc ipſa eſt argumētatio q̃ partē aduerſaȝ fortius tueri vi/
ſa eſt: ſed citius diſſoluet̃ ſi una partiū q̃ aſſumpta eſt ſane intelligetur

DIS. Quę? MAG. hęc ſphera mota ſup̱ plano ip̃m ſemper in
alio & alio puncto contingit. unde cū hic motus ſpheræ fiat in tēpore
ſenſus ꝓpoſitionis datę eſt. in omni tp̱e ſphera planū in puncto cōtin
git. q̊d falſum eſt. correſpondēt enim tēpus/ motus & magnitudo in
quātitate. ſicut ergo ſphera planū non niſi in puncto indiuiſibili tange
re poteſt; ſic is cōtactus non niſi in menſura indiuiſibili fieri habet. ut

eſt inſtans tēporis. Veruꝫ eſt itaqꝫ ſpherā ſuꝑ plano motā pro q̄libet indiuiſibili tꝑis motū eius menſurātis/planum in alio & alio puncto contingere. Inter q̄libet autē duo inſtantia eſt tēpus mediū. fit itaqꝫ/ ut ſicut tempus non eſt ex indiuiſibilibus: ſic nec linea in plano a ſphera in eodem tempore dæſcripta.

Continuū diuiſibile eſt in ſemper diuiſibilia: non tamē poteſt eſſe actu infinitū.. Capi. xxviij.

MAG. Ex his (ut tandē me colligā) concludit̄ cōtinuū diuiſibile eſſe in ſemꝑ diuiſibilia. q̊d & Auguſtinus diſſeruit in li. de vera religione. DIS. Infinitū eſt igit̄? MAG. Infinitū quidē potētia/non actu. DIS. q̄re actu non? MAG. Omne continuū quātum eſt: cuius ſpecies magnitudo & multitudo cenſent̄: magnitudo autē omnis figurata eſt: terminoqꝫ vel terminis claudit̄. ut linea punctis. ſuꝑficies lineis & corpus ſuꝑficiebus. Multitudo ꝟo omnis & ſi in infinitū ꝑ additionē aut multiplicationē creſcere poſſit/ actu tñ numerata eſt: ſaltē illi (inq̄t Auguſtinus li. de ci. dei. 12. c. 18.) de quo in Pſalmo canit̄. & ſapiētię eius nō eſt numerus.

continuū nō ē actu infinitum

Oppoſito itaqꝫ modo ſe habēt magnitudo & multitudo. illa ꝑ diuiſionē ad indiuiſibile nunq̄ deducit̄ nec additiōe in infinitū creſcere poteſt: iſta diuiſione ad indiuiſibilē unitatē redigit̄ & additiōe cremēti finē non accipit. ſic illa diuiſionis/iſta ꝟo additiōis potentia infinita cenſet̄. cōtraria em̄ vis eſt numeri intelligibilis & ſenſibilis. ut inq̄t idē ad Nebridiū ſcribens. Ille enim cū infinite creſcat non tñ infinite minuit̄. nā non eum licet ultra monadē id eſt unitatē reſoluere. contra ſenſibilis: nā cum non ſit aliud ſenſibilis numerus niſi corporeoꝝ vel corꝑm quātitas/minui q̄deꝫ infinite/ſed infininite creſcere nequit. Et ideo fortaſſe merito Philoſophi in rebus intelligibilibus diuitias ponūt: in ſenſibilibus egeſtatē. quid em̄ erumnoſius q̄ minus atqꝫ minus ſemꝑ poſſe fieri? q̄d diti⁹ q̄ creſcere quātum velis? hęc ibi.

Magnitudo
Multitudo;

Diuitiæ
Egeſtas

DIS. Infinitudini additionis in multitudine facile quidē aſſentio: magnitudini autē in diuiſione non omnino fidē habeo. data nēpe magnitudo bipedalis/ꝑ ablationē ꝑtis pedalis & itē pedalis ſtatim abſumit̄. MAG. Nō indocte de partibus eiuſdē quātitatis argumētaris. q̊d autē de diuiſiōe continui dæductū eſt/de ꝑtibus eiuſdē proportiōis accipiendū eſt. hæ ſunt ea harmonia cōiunctę/ut quēadmodū ſecūda primā reſpicit/ ſic tertia ſecūdā cōplectit̄. ut cū data bipedal' magnitudo in pedalē & pedaleꝫ ꝑtit̄: & rurſ⁹ ſc̄da pedal' in ſēipedalē & ſēipedalē diuidit̄. ſicut em̄ pedalis medietas eſt bipedal': ſic ſēipedalis medietas eſt pedalis: & ubiqꝫ proportio dupla. In has ꝑtes continui diuiſio in infinitū progredit̄: nec poſſibile erit hanc diuiſiōis potentiā ſimul in actu eſſe deductā. ſemꝑ em̄ pars una in alias duas medietates diuiſibilis eſt. DIS. Erit itaqꝫ continu

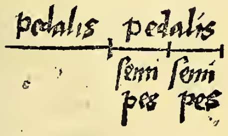

um actu infinitū:cū actu in ſe complectat̄ partes eiuſdē proportiōis
infinitas. MAG.ſciteinfers. at ỽo cū hę partes actu ſimul in con/
tinuo cōſiſtentes/actu ſeparatę eſſe non poſſint/ actuale infinitū non
conſtituunt:cuius natura eſt actu habere partes infinitas ſeparabiles
& eiuſdē molis. Et id fieri fortaſſe nequit. ſi enim fieret/ creatura eſſet
& corruptioni obnoxiū. qa vero in eo virtus infinita/ipſum a creato
re ęqualis virtutis corrumpi non ꝑmitteret ſic ſimul/& corruptibile
& incorruptibile eſſet. ipſum autē ęqualis virtutis cum creatore eſſe/
ex eo arguit̄. Quoꝝ exceſſus ad aliquod tertium ſunt ęquales/ ipſa
inter ſe ęqualia erunt:infinitorum ad finitum exceſſus utrobiq; eſt in
finitus:igitur infinita erunt ęqualia.

De termino a quo motus: & definitione quietis. Capitulum viceſimumnonum. MAG.

u Lrā q̄ volebam calamus auolauit:ac pene epitomatis limites
exceſſit. reuertat̄ igitur ad inſtituti tramitē celerius:& q̄d reſtat
exaret cōpendioſius. DIS. Optime. ſed quod in p̄miſſoꝝ or
terminus a quo dine ſequit̄/terminus a quo motus p̄titulatū eſt. MAG. Terminū a
quo motus dicimus a q̊ mobile moueri incipit:quē ſi ꝓ primo & for
mali acceperimus/ſolam priuationē formę ꝑ motū inducendę dicit.
ut in motu illuminatiōis oculi/ terminus a q̊ eſt cęcitas. Pro materiali
autē & terminū formalē cōcomitāte/terminus a q̊ motus/ denomīat
ſubiectū forma inducēda priuatū. Hic in gn̄atione ſubſtātiali eſt non
ens:nō quidē ſimpliciter/ ſed nō ens in actu formali & ſpecifico . ut
materia prima in corruptiōe/& in alijs motibus eſt ens in ſpecie com
pletuȝ. ut in motu calefactiōis eſt aqua/aer aut aliq̄d tale. Mobile q̄d
Quies in termino a quo exiſtit proprie quieſcit. Quies nanq; priuatio mo/
tus eſt eius quod motu caret:eo loco & tēpore quibus natuȝ eſt mo/
ueri: & ſecunduȝ eaȝ diſpoſitionem qua natum eſt moueri.

De termino ad quē motus. Capitulū. xxx. DIS

terminus Erminus ad quē motus/quid eſt? MAG. forma ꝑ motuȝ
ad quem t acq̄ſibilis: contrariuȝ habens: gratia ſui & non alterius cuiuſ/
cunq; motum terminās : nec aliquid eundeȝ vel aliuȝ motum
terminaſſe p̄requirens/ſed motum per quē ſucceſſiue introducit̄ per
ſe finiens. ut ſunt formæ non q̊rumcunq; generuȝ: ſed formę quanti
tatis: q̄litatis: ubi. & fortaſſe ab his formæ ſubſtātiales non ſunt om/
nino excludendę. Et hęc quidē de termino primo ad quē accipere p̄
miſſa admonet deſcriptio. Nā termini concomitātes/ſubiecta ſunt a
dictis formis denominata. Contrarietatē etiam/non ea tm̄ q̄ eſt inter
duo poſitiua ſe mutuo ab eodē expellentia:motus req̄rit; ſed ea qua
habitus & priuatio opponuntur ſufficit. Prima equidē ſolis/nec ta/
men omnibus q̄litatibus cōpetit: hanc aūt in omni genere reperiri cō
tingit. Omni enim formæ oppoſita eſt priuatio in eo in quo talis for

ma non eſt:ſed eſſe poteſt. Sed alię quę ſequuntur in definitione par
ticulę/alioꝝ generū formas excludunt. Vnde actio & paſſio qui re/
ſpectus ſunt extrinſecus aduenie͞tes: in ſubiecto non ſunt: niſi forma
aliqua ab agente in paſſum producta motū terminauerit. Similiter &
quædā qualitates ad motus alioꝝ introducunt᷑. ut ſanitas ad motuꝫ
humorū. Relationes autē in aliquo acquiruntur quod omnino mu/
tatum non eſt. unde nūmus (inquit Auguſtinus de tri. li. ſ. c. ultīo)
poteſt nulla ſui mutatione multoti ēs dici relatiue: ut neqꝫ cum incipit
dici/neqꝫ cum deſinit/ aliquid in eius natura vel forma qua nummus
eſt mutatiōis fiat. Sic ſimilitudo in hac papyro eſſe incipit ſi paries de
albatur: cui papyrus ſimilis eſſe poſſit. plurimę autē alioꝝ generum
formę partibiliter nō inducunt᷑. DIS. Et itideꝫ de ubi videt᷑ ſentiē
dum: ni ſucceſſionē in eo manifeſtius oſtēdas. MAG. Relationū p
tibilitatē in ſubiectis earundē pcipere poſſumus ſi quanta fuerint. Cū
itaqꝫ corpori locanti (q̊d utiqꝫ diuiſibile eſt) corpus locabile ſit p̄ſens:
non totū ſimul toti loco/ſed pars parti/ aut totū ſcd̄m partē alteri &
alteri parti locantis applicat᷑. q̄propter ip̄m ubi tali ſucceſſione parti/
biliter acquiri & ad extenſionē ſui ſubiecti extendi neceſſe eſt. DIS.
Succeſſionē igit᷑ non in locāte aut locato/ſed in ipſo reſpectu quē ubi
dicimus ſiue locum formalē cōſiſtere prętēdis. MAG. ſcite. de for
mis autē ſubſtātialibus paulo poſt diſſertabimus. nunc ſpecieꝝ mo/
tus & nomina & diſtinctionē annotare libet. DIS. probe.

De nominibus & diſtinctione ſpecierū Mo/tus. Et quomodo Augmentatio & Diminutio differunt a Rarefactione & Condenſatione. Capitulum triceſimūprimū. MAG.

Vtatio ab Ariſtotele quinto Phiſicoꝝ trifarie partitur. Quæ
m dam nanqꝫ eſt de nō ſubiecto in ſubiectū. & Generatio dicit᷑.
altera de ſubiecto in nō ſubiectū oppoſita priori. & Corruptio
appellatur. tertia ꝟo de ſubiecto in ſubiectum. & Motus proprie cen
ſetur. Subiectū autē dicit ens affirmatiue demoſtratū: id eſt in actu for
mali conſtitutum. Non ſubiectū autē ens eſt in potentia nō pura/ſed
in potentia ſubiectiua: actu tamē exiſtit in rerū natura. uti eſt materia
prima. Patet itaqꝫ in quo generationē & corruptionē a motu ſecludit
Rurſus aūt motū quem in quantitate/qualitate & ubi repertum aſſerit
nominibus d ſcriminat. Vnde eum qui eſt de quātitate minore ad ma
iorem: Augmentationem. oppoſitum autem Diminutionem vocat.
quod quidē ita accipiendum eſt: ut in Augmentatione cum quantita
te etiaꝫ materiam addi: & in diminutiōe cū quantitate materiā dimi/
nui intelligamus. per hoc em̄ a rarefactione & condenſatione differre
dinoſcūtur; in quibus nec quantitas nec materia additur aut demitur;

Mutatio/nis parti/tio
generatio
corruptio
motus

augmen/tatio & di
minutio

ſed eadẽ quantitas in rarefactione magis extendit̃:& extenſa per con
rarefactio denſationẽ cõprimitur. Sic rarefactio eſt mutatio a ſe ipſo minus ex/
cõdẽſatio tenſo ad ſe ipm̃ magis extenſum. Et condenſatio eſt mutatio a ſe ipſo
magis extenſo ad ſe ipſum minus extenſum. Patet in lacte buliente:
& rurſus infrigidato. De augmento quod in animatis fit: poſt hęc tra
ctabimus. Amplius motũ qui eſt in qualitate/alteratiõnẽ: ipſum ve
ro qui in Vbi eſt/Loci mutationẽ dicere conſueuimus. Harũ deſcri/
ptiones libro ſecundo in medium tulimus. Sed hic de naturis altera
bilium: generabilium: & corruptibiliũ latius differendum eſt.

De naturis alterabilium/generabiliũ/corruptibiliũ actione directa/reflexa/nuiuoca/ ęquoca/ & tactus diuerſitate. Capitulum.xxxij.

DIS.
alterabilia Lterabilia q̃ dicis? MAG. Entia naturalia contraria/actiua
a & paſſiua ad ſe inuicẽ. Naturalia quidẽ ſunt: ut in materia con
ueniant. Contraria autẽ: ut agant & patiant̃. Nihil em̃ oĩno ſi/
mile in ſimile: nec oĩno diſſimile in diſſimile agit. Conueniunt igit̃ alte
rabilia in materia indifferenti ad utriuſqꝫ formã: formis autẽ diuerſa
ſunt: ut mutua inter ea cauſari poſſit actio & paſſio. Attñ nihil ꝓhibet
idem in ſimile ſpecie & gradu diſſimile agere. ut magis calidũ in minꝰ
calidũ: & hoc quidẽ actione directa & uniuoca. Nam actione reflexa
etiã eadẽ qualitas ſe ipſam intendit. ut calor fontiũ hyemali tempore
ꝓpter circũſtans frigus ſe ipſum fortificat. Sil'r eadẽ q̃litas in ſpecie
& gradu in materia denſa: in oĩno ſil'eꝫ in ſpecie & gradu exiſtentẽ in
materia rariore agere põt. Virtus em̃ unita fortior eſt ſeipſa diſperſa
DIS. In omnibus igitur his aliqualis diſſimilitudo reperiri poteſt
aut ratione circumſtantis aut materię ſubiectantis. MAG. Argute
ſingula ꝑpendis. DIS. Sed ſi qualitates ſeparatę eſſent (ſicuti dudũ
circa altaris myſteria fide tenendũ docuiſti) nũ agere & pati poſſent?
MAG. Contrariũ dicere experientia ꝓhibet. DIS. Non eſt igit̃
neceſſariũ alterabilia in materia cõuenire: quia qualitates ſeparatę ma
teriã nõ habent. MAG. Actu quidẽ materiã nõ habẽt: aptitudine
tñ in ea cõmunicant. DIS. Vniuoca autẽ quare in p̃miſſa limita/
tione adiectũ eſt? MAG. Quia in actione ęquiuoca qua alia for/
actio ęq̃/uoca ma in ſpecie a forma generantis inducit̃: actiua & paſſiua in materia
cõmunicare neceſſe nõ eſt. ut cũ cœlum agit in hęc inferiora motu: lu
mine & influentia. Cœlũ em̃ phũs ĩmateriale credidit. In actione autẽ
uniuoca uniuoca: qua eadẽ forma in ſpecie cum forma generantis inducitur
actiua & paſſiua: nõ modo in materia cõmunicãt: ſed & actiua a paſſi
reflexa uis repati poſſunt: ſi virtus reſiſtiua non ſit maior vel ęqualis virtute
actiua patientis. nec per aliquod aliud fortificata & in debita diſtan/
tia applicata. Debite autem applicata tunc erunt ſi mutuo tactu ſe cõ/
tingunt. DIS. Tactũ quid dicis? MAG. Naturarũ indagatores

triplicem tactum diſtinguere ſolent. Mathematicũ videlicet / phiſicũ
& virtualem. DIS. Mathematicus quis eſt? MAG. Is quo duæ tact⁹ma/
pluresue magnitudines ſe tangunt ſine actione & paſſione naturali. thematic⁹
ſic lineam contingere ſuperficiē: & circulum circulũ: ſpheram ſpherã
libro ſexto ſupra dictum eſt. DIS. Phiſicus autē tactus quorꝫ eſt?
MAG. Eorum quorꝫ diuiſis magnitudinibus ultima ſimul ſunt/ phiſicus
ipſis exiſtentibus actiuis & paſſiuis adinuicē. ut cum ignis tangit lig
num. Indiuiſibile autē per hoc ꝙ adiectum eſt diuiſis magnitudinib⁹
excluditur. hic tactus in actione naturali & uniuoca requirit̃. DIS.
Virtualē quem dicis? MAG. Contactum nõ magnitudinum/ſed virtualis.
qualitatum & virtutũ/eorum q̃ ad ſe agunt & patiuntur. ut cum mag
nes attrahit ferrũ & generaliter q̊ agens ſupra paſſum habet virtutē hic
inter omnia mouētia & mota neceſſarius eſt. Cũ autē triſticiã nos teti
giſſe dicimus/methaphorice de tactu loquimur. Quoniã vero non
nunq̃ꝫ mutua actione & paſſione alterabiliũ/tertium qddam genera
tur aut corrumpitur/generatiõis & corruptionis conditiones latius diſ
cutere fortaſſe non erit omnino ſuperuacaneum.

De Generatione & Corruptione: quomodo diffe runt a Creatione & Annihilatione. inſuper/ qd ge neratio ſimpliciter/ſecundum quid. ſtatim/& non ſtatim. & ſi in eodem cõpoſito poſſint eſſe plures formę ſubſtantiales. Capitulum. xxxiij. DIS.

G Enerationē mutationē a non eſſe ad eſſe: & Corruptionē ab eſſe
ad nõ eſſe libro ſecũdo ſupra definieras. MAG. probe. Hic
autem eadem repetenda cenſui; ut planiora fiant. Non enim
intelligendũ eſt vel generationē a ſimpliciter non eſſe incipi: vel etiã
corruptionem ad purum nihil terminari. quorum primum creatio
ni: ſecundum autem annihilationi deputatum eſt. ut autem quod vo
lo ęnucleatius accipias duplicem Generationem ab Ariſtotele diſtin
ctam proſequamur. Prima eſt generatio ſimpliciter: altera ſecundum
quid. DIS. Generatio ſimpliciter quæ eſt? MAG. Generatio ſub generatio
ſtantię per hanc nempe aliquid vel ſimpliciter eſſe incipit quod prius ſimplicit̃.
non erat: vel quia per eam forma ſubſtantialis acquiritur. a qua res
ſimpliciter & ſine addito denominat̃. Simpliciter enim dicitur quod
ſine addito dicitur. ut cum ex aere generatur ignis. Corruptio autem corruptio
ſimpliciter eſt per quã tale eſſe vel forma ſubſtantialis deperditur. ut ſimplicit̃.
cum ignis in aerē corrumpit̃. DIS. Generatio ſecundum qd quæ
eſt? MAG. Generatio accidentis quod ſubiecto in quo generatur generatio
dat eſſe/non quidē ſimpliciter ſed tale & ipſum cũ addito denominat ſꝫm quid
ut calor via alterationis in aquã introductus/dat aquę non eſſe aque
um ſed calidũ. nec dicitur aqua genita ſimpliciter/ſed aqua calefacta

accidens autē quod hac generatione producitur eſſe ſimpliciter acci
pit: quia quod non erat generatur. habet enim eſſe diſtinctū ab eſſe ſui
accn̄s nō eſt ſ3 ineſt ſubiecti: ſed via naturæ extra ipſum nec conſiſtit nec generatur: ideo
non eſſe ſed ineſſe dicit̄. Per oppoſitum de corruptione ſecundū quid
ſentiēdum eſt. Generatio v̄o ſimpliciter dicta rurſus bifarie ſcinditur.
Quædam eſt em̄ per quā in primā materiam ſubſtātialis forma ſta
tim introducit̄. & corruptione oppoſita: omnis forma uſq; ad mate/
riam primam rurſus ſeparatur. Hanc Ariſtoteles ab alteratione diſti
Gn̄atio ſtatim. guens ait. Generatio eſt mutatio huius totius in hoc totū nullo ſenſi
bili manente eodē ut ſubiecto. ut cum ex aere fit ignis/ totus aer in to.
tum ignem tranſmutat̄. accipiendo totū kathegorematice/ nō autē
ſyinkathegorematice. non em̄ quęlibet pars aeris in quālibet partem
ignis conuertit̄. manet equidē eadem materia prima q̄ prius erat ſub
forma aeris: nunc ſub forma ignis: ſed hęc ſenſibilis non eſt: ut altera
deſcriptionis particula explicat. Cū igit̄ materia via naturę ſine for/
mis eſſe non poſſit: neceſſe eſt ut corruptionē unius generatio alteri⁹
ſubſequatur. Hinc dici ſolet. generatio unius eſt corruptio alterius.
non quidē effectiue ſed cōſecutiue. Tali circulatione Peripatetici mūn
dum ꝑpetuare conant̄: motus cęleſtis p̄ſuppoſita ꝑpetuitate. de qua
Generatō nō ſtatim hic differendi locus nō eſt. Alia eſt generatio ſimplicit̄: q̄ forma ſub/
ſtantialis non ſtatim in materiā primā inducit̄: ſed in cōpoſitū ex ma
teria prīa & forma ſubſtātiali cōmuniore. ut cū aīa corpori phiſico &
organico unitur. Sil̄iter corruptio hui⁹ nō ſtatī uſq; ad materiā primā
Forma cadaueris ꝓtenditur. Forma aūt cadaueris q̄ in receſſu animę in corpore reperit̄
nō eſſentialis ſed accidētalis eſt ſub qua corpus in ulteriorē incinera
tionē cōtinuo tendit. Patet itaq; differētia gn̄ationū ex ꝑte ſubiectoꝝ &
terminoꝝ. Subiectū em̄ gn̄atiōis ſimpliciter & ſtatim/ materia prima
eſt. ſubiectū autē gn̄ationis ſimpliciter nō ſtatim/ ſil̄iter & gn̄ationis
ſecundū quid cōpoſitū eſt. Rurſus terminus partialis gn̄ationis ſimpli
citer/ forma ſubſtātialis eſt: & terminus totalis totū cōpoſitū ſubſtā
tiale. Materia aūt non generat̄ terminatiue ſed ſubiectiue. Terminus
aūt ꝑtialis gn̄ationis ſc̄dm qd (q̄ alteratio dicitur) eſt forma accidēta
lis: totalis v̄o termin⁹ eſt cōpoſitū ex ſubiecto & accidēte/ tali forma.

DIS. Cōtine pauliſper. nam ſi per gn̄ationē nō ſtatim forma ſub
ſtantialis in cōpoſitū ſubſtātiale inducitur: eadem res duo eſſe ſubſtā
tialia: ſicut & duas formas habebit: q̄d ſcurrili ioco ſimillimū eſſe vi/
detur. MAG. Mordacius inſtas: ſed nodū tuę argumētatiōis tuipſe
ſolues ſi diſtinctionē formaꝝ & eſſe aīaduertere dignaberis. DIS.
Forma generica. Auſcultabo q̄ diligenter. MAG. Formaꝝ ſubſtantialiū q̄dam ge
nerica eſt: quā corporeitatis dicunt: dans eſſe ſubſtātiale corporeū ge
neircū & incōpletū: per quā res nullius ſpeciei ſpecialiſſimę indiuiduū
conſtituit̄. ut corpus organicū ante animę aduentū ſubſtantia corpo
rea eſt; & ut quibuſdā placet ſenſitiua; & ſic animal; ſed nec homo/ aſi

nus/ leo & ſic de alijs ſpeciebus animalis. Alia eſt forma ſubſtãtialis forma ſpe
ſpecifica dans eſſe ſubſtantiale ſpecificũ completũ: ꝑ quã & res certæ cifica
ſpeciei ſpecialiſſimę aſcribitur. ut anima rationalis adueniens corpori
organico ipſum humanę ſpeciei ſubijcit. DIS. Vnius ergo cõpo/
ſiti plures formas ſubſtantiales eſſe aſtruis: a quarum ultima tantum
eſſe completum ſpecificum & ab alijs diſtinctum accipit. MAG.
Id ipſum dicere volebã. Hæc autẽ forma generica/ quã & corporei/
tatis formam aiunt/ partiales formas partiũ: utpura ſanguinis/ oſſis
carnis & ſimiliũ complecti videtur: & in ſolo compoſito animato re/
peritur. DIS. Eam negare amplius haud rationi conſentaneũ vide
tur. Idem nempe corpus animalis quod erat viuo: etiam poſt animę
diſceſſum video. magis autem hanc identitatem ex accidentibus eiſ/
demq; viuo inerant: & iam quoq; manent deprehendo. utpura cica/
tricem eandẽ: nec illa materię primę ĩmediatius inhęrere facile credi/
derim: ne vel compoſitioni primę ſecundã præferamus: aut ſubſtan
tiam nõ omnino accidenti priorẽ fateamur. MAG. Pluribus hæc
poſitio argumentis tum naturalibus tum theologicis obfirmari poſſ
et. Terminũ equidẽ tranſubſtationis in altaris ſacramento materiam
primã/ aut etiam accidentibus ſolum affectam quis tute affirmabit?
Quis idem corpus Chriſti quod aſſumpſit de glorioſa Maria virgi/
ne: quod pependit in cruce/ iacuit in ſepulchro & ad dexteram patris
conſcendit contra determinationem ſanctę matris eccleſię negabit. c.
omnia cum ſequẽtibus de conſe. diſtin. 2. Verumtamẽ quia in parte
aduerſa defenſores ſunt acerrimi cũ quibus non hic confligendi locus
eſt/ quod reſtat Theologię reſeruantes: unde digreſſi ſumus celerius
reuertamur. DIS. optime nam ſupeſt quod fortius me angit cuius
determinatiõi hic locus cõuenientiſſimꝰ videtur. MAG. age paucis
edicito quod habes.

Vnde formę producantur. opiniones diuerſę & quid interſit inter creare. & actionem naturæ Capitulum. xxxiiij.

DIS.

X quo/ a quo/ aut quãta ſit mora inductiõis formę ſubſtãtia unde for/
lis: nõ dum ex dictis colligere poſſum. MAG. Ampliſſimũ mę ꝑdu/
huiꝰ dubietatis campũ luſtrare operoſum eſt: in q̃ nimirũ mul cuntur
torũ philoſophoꝝ agmina diuerſo calle incedere cõſpiciunt. primo oc
currit platonicoꝝ caterua: aſſerens ab intelligẽtijs oĩm formas deſcen Opinio
dere: & ſm merita & diſpoſitiõs materię/ alijs nobiliores/ alijs impfe platonis
ctiores infundi. Hinc ſummũ deoꝝ ad ꝯditorios deos ſiue intelligẽtias
loquentẽ inducit: Hoꝝ ſementẽ ego faciã: vobiſq; tradã: vos aũt ex/
equi par eſt. Hinc & in libro cauſaꝝ dictũ aiunt. Oĩs Intelligentia eſt
plena formis. q̊d tamẽ de ſpeciebus reꝝ ipis cõcreatis accipit ex eo q̊d
ibidem ſequit. Ex Intelligẽtijs ſunt q̃ cõtinent formas minus uñes: &

ex eis ſunt quę cõtinent formas plus uniuerſales. Rurſus autẽ ad for
mas uniuerſales ſeparatas / q̃s cõcedit ꝑpetuas & principiũ ſcię & ge
Vl'e in re poſt rem & ante rẽ — nerationis / cętere formę in gñeratis fieri haberẽt: ſicut calcei formantur
ad paradigma ligneũ: quod tñ extra calcei eſſentiã manet. hoc eſt quod
aiunt ul'e añ rẽ. formę autẽ materię impſſe uniuerſale ſunt in re: a q̃bus
tertiũ ꝑ abſtractionẽ accipitur quod uniuerſale poſt rẽ appellari ſolet
Vlterius ꝓgredientes adueniunt qui formas oẽs in materia latitare: &
Opinio Anaxagoræ. — actione efficientiũ cauſaꝝ in ꝓpatulũ ꝓdire autumãt. ad hũc ſenſum
Anaxagorã q̃dlibet eſſe in q̃libet ſcripſiſſe aiunt. q̃uis & id habere vi/
deatur longe ꝑgnantiorẽ intellectũ: quẽ hic relatũ iri locus nõ eſt. Se
tertia opinio — quuntur qui nõ oĩm formas in ſingulis latere: ſed ſingulas in ſingu
lis nõ quidẽ ineſſe expleto: ſed in rationibus ſeminabilibus eſſe fatentͣ
Id fortaſſe nõ oĩno extraneũ erit ab his q̃ diuus Auguſtinus li. 3. de tri — Au
nitate diſſeruit dicens. Omniũ quippe reꝝ q̃ corporaliter viſibiliterq; — tri.l
naſcuntur: occulta quędã ſemina in iſtis corporeis mundi huius ele/ — ca.
mentis latent. Et paulopoſt. Quoniã quęcunq; naſcẽdo ad oculos
noſtros exeunt / ex occultis ſeminibus accipiunt ꝓgrediendi primor
dia: & incremẽta debitę magnitudinis: diſtinctioneſq; formaꝝ ab ori
ginalibus tanq̃ regulis ſumunt. Et ſup Geñ. ad litterã. li. v. & vi. late — idẽ
Quarta opinio — eandẽ ſententiã explicuit. & nos li. ſequẽti cũ de origine rerũ agendũ — vi.ſ
venit hæc diffuſius tractabimus. His a tergo ſequuntur: qui quidem — Gẽ
rationes ſeminales inanimatis concedunt: ſed nec ex illis: aut eorun/
dem formis / generati formã naſci admittunt: neceſſarias autẽ eſſe ut
materiã diſponant & ad recipiendum determinatã formã abilitent:
quod in cęteris quę anima carent neceſſarium nõ eſt: cum ex natura
ſua ad unam & eiuſdem ſpeciei formã introducendam coartata ſint
Opinio Ariſtotelica. — Sed nec hic de animatis tractatũ immiſcere expedit. Cõmunẽ ſenten/
tiam peripateticoꝝ teneamus: qui formas naturales / per agentia na
turalia de materię potentia ęduci affirmant. DIS. Ex materia igitur
fit forma: aut ex alio quod in materia pexiſtit? MAG. Ex materia
fieri formã / conditiones principiorum prohibent: & ſimplicitas for/
mę. DIS. Ex alio igitur in exiſtenti generantur. MAG. Id om/
nino inficiari non poſſunt / qui de formarum inchoatione ſentiunt. Cę
teri vero nec ex præexiſtenti aliquo formę eſſentiã cõcedunt. DIS.
Ex nihilo igitur eſt. MAG. Ad ſenſum illum quia non aliqua res
eſt præexiſtens formæ eſſentiam integrans: nec ob id creari dicetur
(quod non agenti naturali: ſed ſoli deo appropriatur. uti Auguſtinus — idẽ.
loco quo ſupra deducit) Hoc eñ inter actionẽ naturalem & creationẽ — &.9.
Creare & actio naturę. — inter eſſe videtur: quantũ ad pſens ſufficit: ut illa ſine ſubiecta materia
in qua fiat eſſe nõ poſſit: hæc autem nullo præſuppoſito fit ab eo qui
ſimul omnia cum non eſſent oriri iuſſit. Educere igitur formam de
potentia materię: eſt in ęducendo materiam formę receptiuam prę
exigere. Sed hoc problema relinquentes quæ reſtant ſub breuita/

te percurramus.

Si generatio poſſit dici proprie motus. Et ſi introductio formę ſubſtãtialis ſit ſucceſſiua/ aut forma gradibus eſſentialibus diſtincta. Ca. xxxv.

DIS. Ondum ſi vel inſtantanee aut ſucceſſiue/ formæ fiat inductio ſiue ęductio diſſoluiſti. MAG. Rurſus operoſam rem aggre
di conaris: nõ attendens quia ad finẽ nõ peruenit/ qui omnes
quot conſpicit ſequitur calles. celerius igitur quod quæris diſcutia/
mus. DIS. Probe. MAG. Qui formarũ ſubſtantialium eſſe in
indiuiſibili conſtituunt eas ſimul totas ſubito generari fateãtur neceſ
ſe eſt: niſi recipientis vel agentis diuerſa conditio/ morã cauſet. Altera
tiones tamen pręuias & diſpoſitiuas: ſucceſſiuas omnes concedunt.
poſitionis huius argumentũ ex eo ſumitur: ꝙ ſubſtãtia magis & mi
nus nõ ſuſcipit. ſcđm traditionẽ Ariſtotel. in cathegorijs. Et porphi
rius. Eſſe inquit uniuſcuiuſqꝫ eſt idem: nec intenſionem nec remiſſio/
nem ſuſcipiens. Pręter hos ſunt nõ contemnendę auctoritatis philo/
ſophi & theologi qui formas ſubſtantiales in eſſe quidem quidditati/
uo indiuiſibiles aſtruunt: nã ut ſic numeris aſſimilantur octauo Me/
thaphiſicę rerum ſpecies. ſicut em̃ numerorũ ſpecies per adiectionẽ
unitatis variantur. ut dę ternario fit qnaternarius adiecta unitate: ſic
rerum quidditates ꝑ additionẽ alicuius quod poteſt eſſe pars quiddi
tatis ſpeciem mutãt. ut rationalitas adueniens animali: de genere fa/
cit ſpeciem ſpecialiſſimã ſcꝫ hominẽ. In eſſe autẽ indiuiduali formis
graduum latitudinẽ aſſignãt: ſcđm quos ipſas magis & minus ſuſci
pere palam eſt. Id Auerrois de formis elementoꝝ conceſſit. li. 2. de
cœlo & mundo. Idem articulus quõdam Parhiſius condemnatus ha
bere videtur cuius tenor eſt talis. Item ꝙ inconueniens eſt ponere ali
quos intellectus nobiliores alijs: quia cũ illa diuerſitas nõ poſſit eſſe
ex parte corpoꝝ: oportet ꝙ ſit ex parte intelligẽtiaꝝ: & ſic animę no
biles & ignobiles eſſent neceſſario diuerſaꝝ ſpecierũ ſicut intelligẽtię
error: quia ſi anima chriſti nõ eſſet nobilior anima Iudę. Hanc perfe
ctionẽ primę poſitionis defenſores/ nõ in ſubſtantialibus: ſed accidẽ
talibus: ſaltẽ ſpiritualibus & cõnaturalibus intelligendã aiunt: ſed cũ
hę ꝑfectiones quãtęcunqꝫ fuerint diuerſarum ſpecieꝝ animas redde
re nõ poſſint: articulum de talibus nõ eſſe poſitũ ex tenore ipſius ma
nifeſtum eſt. Quod vero pro improbatione graduum ſubſtantialiũ
in medium fertur (quia cũ quilibet gradus animę eſſet anima/ in uno
hoie eſſent animę multę/ voluntates multę: quaꝝ una mereri: altera
ſimul demereri poſſet) facillime ex his q̃ Schottus habet li. 1. di. 17. q.
ultima diſſoluet. ubi ait gradũ indiuidualem nec eſſe quidditatẽ: nec
partem quidditatis: ſicut nec differentia indiuidualis & q̃cunqꝫ cõdi/
tio indiuidualis. manifeſtat hoc in ternario cuius ſi una unitas inten/

Formarũ ſubſtãtialium inductio ſiue generatio.

deretur:ſcd̃m aliquē gradum indiuidualem ternarius augmentaretur nō autē mutaretur ſpecies nec plurificarentur unitates. Non igiť gradus res eſt/ea cuius eſt:ſed realitas eiuſdē ſicut nec differentia indiuidualis. Non igitur ab re determinatū eſt ꝑ articulum p̄miſſum/eos errare qui gradus huiuſcemodi id cui adueniunt in aliam ſpeciē trāſferre opinati ſunt. DIS. Sicut ergo ioannē nō duos hoīes dicimus:ꝓpter naturā ſpecificā & gradum indiuidualem: ſic nec unā ſubſtantiam plurificari intelligendū eſt:ꝓpter plures gradus perfectionales.

MAG. etiā. Sed in illis hoc inter eſt:ꝙ differentia indiuidualis contrahit naturā ad eſſe hoc:gradus autē indiuidualis eā perficit. Et tā differentia indiuidualis ꝙ̄ etiā gradus unū ꝑ ſe cum natura cōſtituit:ſed hæc enucleatius diſcutienda relinquamus his q in prima phīa ingenia habēt exercitata. DIS. Facile ego graduū latitudinē in formis etiā ſubſtantialibus crediderim:cum cuncta in numero/pondere & menſura creata ſacris ęloquijs ꝓditū ſit. MAG. Commodiſſimū affers teſtimoniū. Sic em̄ numerus/pondus & menſura in ſingulis librata ſunt:ut nec duo oīno ęqualia reperi poſſint. DIS. Ad oppoſita de ſuſceptione:magis & minus. Item de intenſione & remiſſione eſſe rerum ex dictis ſufficienter reſponſum eſt. formaꝝ ſimplicitatē obijcere volebam:niſi q̄ in principio huiꝰ ca. de forma digeſta ſunt:memoria exhibuiſſet cōtuenda. Sed nō dū quod querebā de mora inductionis

Formatū ſubſtātia liū inductio fit in inſtanti

formę ſubſtantialis manifeſtū eſt. MA. Verū quidē:nā id etiā apud eos:qui gradus concedunt in dubiū verſum eſt/p̄ſertim ſi huiuſce inductio fiat ab agente naturali:nā virtutē diuinā has formas inducere in inſtanti palam eſt:cū oēs cauſę ſucceſſionis ex defectu agentis contingant:qui in deo locum nō habet. Sic Schottus formā corporis in reſurrectione nouiſſimę diei virtute diuina in inſtanti induci conceſſit. de eo autē quod tu inquiris ita ait. ſi forma ſubſtantialis poſſet ſucceſſiue induci(quod aliqui negant.) DIS. Num iam dictum eſt cauſas ſucceſſionis principalius accidere ꝓpter agentis defectū? MA. Et adde propter partes formę inducendę:aut ſubiecti recipientis:quarum una prius recipit formam quam ailia. DIS. placet. Cum igitur in formis ſint partes graduales:nihil prohibebit/agens naturale debilius/huiuſce formas inducere ſucceſſiue. MAG. illo conceſſo

Sc. li. q.

Sigñatio & corruptio ꝓprie fuit motꝰ

quid inferre conaris? DIS. Generationem & corruptionē eſſe motus. in his em̄ ſufficiēs cōtrarietas. ut viſum eſt:& terminus partibiliť & ſucceſſiue acquiſibilis ex iā illatis:quid igitur obſtat quo minus motus dici poſſint? MAG. Id quod Ariſtoteles quinto phiſicoꝝ adiecit dicens. motum eſſe a ſubiecto in ſubiectū:generationē autē a nō ſubiecto/& corruptionē ad nō ſubiectum. DIS. Memini id in prioribus ventilatum eſſe. verūtamē nec hoc omnē generationem & corruptionē a motu ſeparabit. MAG. Quā nō? DIS. Generationē & corruptionē nō ſtatim; in quibus uterq; terminoꝝ eſt ſubiectū; id

An

eſt ens ex materia & forma compoſitũ.ut videre eſt in generatione &
corruptione aſini:ſi anima eius ab agente naturali induceret. MA.
Dum ſingula limatius perquirere conaris/ nos in ꝓceſſu pręter epi/
tomatis leges tardas.facile autẽ tibi indultum iri/ꝑcupidus tuus ſcien
di animus ꝑſuadet. DIS.Ceteris igitur poſtergatis:tempus videa
mus.nã & illud motus naturã conſequi p̃miſſorum ordo teſtatur.

Tempus ſi ſit motus/vel res alia: per opiniones mul= tas ventilatur. Capitulum.xxxvi. MAG.

m Otus rerum/ tempus conſequi:diuus Auguſtinus.li.12.con
feſſionũ inſinuat dicens.Rerum mutationibus fiunt tempora
dum variantur & vertuntur ſpecies.Sed circa explicationem
entitatis temporis multoꝝ deſudauere ingenia. Quidam nanqꝫ tẽ/ opiniões
pus primũ mobile dicebant.contra quos Ariſtoteles libro.4.phiſico de tẽpore
rum aiebat. Dicere tempus eſſe ultimã ſpheram ſtultius eſt quam de
tempore conſiderare impoſſibilia.Cum eñ ultima ſphera ſubſtantia
ſit permanẽs cuius omnes partes ſimul actu exiſtunt:tempus eſſe ne
quit/cuius eſſe ſucceſſiuum eſt/omnes partes ſimul actu nõ admittẽs
Fuere plures aliȷ̃ nõ minus a tramite philoſophię exorbitantes:quo/
rum poſitiones ſilentio tranſire libet.eoꝝ autẽ qui ſcd̃m philoſophiã
locuti ſunt de tempore:Quidam ipſum rem abſolutam & ſucceſſiuã
de genere quantitatis aſtruunt:cum & Ariſtoteles tempus per ſe quã
titatem li.quinto methaphiſicę dicat. Aliȷ̃ tempus quidem rem realẽ
& ſucceſſiuam concedunt:ſed ab entitate motus realiter nõ diuidunt.
Vnde & Auerrois.4.phiſicoꝝ.Motus diuiſus per duo inſtantia tem
pus eſt Ariſtoteles autẽ nõnulllis rationibus probare conatus eſt tem
pus nõ eſſe motum & Aurelius li.xi.confeſſionũ. Nemo inquit mihi tempꝰ nõ
dicat cœleſtium corpoꝝ motus/eſſe tempora. Inter has confligentiũ eſt motꝰ
turmas:tertiȷ̃ ſeſe interponẽtes ſubtili diſtinctione:& tempus eſſe quã
titatem:& motũ ſaluant:& quid ultra addat oſtendunt. Eſt autẽ diſtĩ
ctio hæc.ut paucis me abſoluam. Motus accipi poteſt primo mate/ Motꝰ du/
rialiter pro forma fluente partibiliter acquiſibili.ſic eſt in eodem pliciter ac
genere cum termino ad quem motus. Secundo accipi ſolet forma/ cipitur.
liter pro tranſmutatione ſucceſſiua de genere paſſionis. Tertio acci/
pi poteſt pro ſucceſſione ſiue duratione: ſiue pro quantitate ſucceſſi/
ua tranſmutationis paſſiue. aſſimilatur autem hæc quantitas lineę in
hoc ꝙ ſolum in longitudinis extenſione diuiditur.Hanc ipſam quã/
titatem a Philoſopho quinto Methaphiſicæ tempus appellatam vo
lunt. Hanc etiam Auerrois per duo inſtantia diuiſam/ tempus af/
firmat. Manifeſtum itaqꝫ ex his/ tempus a motu primo & ſecun/
do realiter diſtare: & cum ipſo tertio modo accepto in idem conueni
re.Qui autẽ tempus omnino cum motu coire contendunt: ſicut du
plicem motum uniuerſalem ſcilicet qui eſt primi mobilis:& particu/

larem aliarum rerꝫ.ſic & tempus uniuerſale & particulare diuidũt. Sic
enim dicit durationem motus intrinſecã cuiuſlibet formę in mora ex
iſtentis. & ut Auguſtini ſententiã cum reuerẽtia (ut decens eſt) decli/
nent: addũt tempus uniuerſale/non eſſe motũ particularem: nec ecõ
uerſo tempus particulare motũ uniuerſalẽ. unde Auguſtinus ubi ſu
pra. Ceſſante motu cœli/rotam figuli moueri/longas breueſq; ſylla
bas proferri poſſe & horum gyros: & ſonos tempore metiri aſtruit. &
ibidem cuiuſdam voto cum ſol ſtetiſſet & victor Ioſue preliũ pageret
ſol ſtabat: ſed tempus ibat: per ſuum quippe ſpacium temporis/q̊d
ei ſufficeret illa pugna geſta atq; finita eſt. Sunt tamẽ qui tempus ul
tra entitatem motus nihil preter rationẽ menſurę addere intelligũt: &
particulares motus uniuerſali ſtante/non tẽpore actuali (quod uti/
q; tunc non eſt) ſed potentiali/ſicut & cœli quietẽ dimetiri poſſe aſſe/
uerant. DIS. Singulas quas de tempore opiniones commemora
ſti/alta mente repoſui: te autem cuinam harꝫ aſſentire/aut quam rē
tempus dicere velis hianter expecto. MAG. Auguſtinus cũ eſſet
tanta acrimonia ingenij prędicus/ut omnes liberales artes: nullo ho/
minum tradẽte intelligeret: ut in quarto confeſſionũ libro de ſeipſo re
fert: ænigma hoc ęnodare cupiens: ibidẽ libro undecimo in hęc ver/
ba prorupit. Tempus ſi nemo ex me quęrat ſcio: ſi querenti explica/
re velim neſcio. Nouit nimirũ extenſionem quandã eſſe tempus: ſed
qualis cuiuſuis entis eſſet ſufficienter explicare non potuit. Hinc rur/
ſus ait. Exarſit animus meus noſſe iſtud implicatiſſimum ænigma. &
iterum. Confiteor tibi domine me ignorare adhuc quid ſit tempus:
libet itaq; magis idem cũ eodem replicare q̃ aliquid temere affirma/
re. nam ſi in ſuperficie verborꝫ veritas comprobanda eſſet quælibet
pręmiſſarꝫ poſitionum defendi: & ad alterius obiecta poſſet reſpon/
deri. At vero ſi tempus ſecundum completam rationẽ ſine anima poſſ
it conſiſtere: ex definitione eiuſdem manifeſtum erit.

Definitio temporis explicatur. numerus triplex diſtinguitur. quõ tempus motũ menſurat. & ſi tp̄us ſine anima eſſe poſſit. Cap. xxxvij.

DIS
Ancigitur quantocyus exponas. MAG. Tempus ut Ari/
h ſtoteles aiebat: eſt numerus motus ſecundũ prius & poſterius
tempus Numerus autem in triplici differentia deſcribit̃. Eſt em̃ nume
rus quidam numerans. & eſt anima. Numerus quo numeramus. ut
numerus binarius: ternarius &c. & numerus numeratus. & ſunt res quas nu/
triplex meramus. ut lapides aut boues. Hic rurſus ſi notus fuerit/poterit &
alia numerare ſiue metiri/ſaltem reduplicatiue. ut pars baculi nume
tp̄us mo/ rata & ulna ſacta aliq̃tiens replicata / totã ignoti alicuius panni q̃nti/
tum men tatem notificat: numerat & menſurat. Sic tempus ſi numeratũ fuerit
ſurat motũ menſurat. ut ſi ſcire volueris q̃ntus ſit motus quo codicẽ aliquẽ

legendo tranſcurrere poſſis:ipſum parti temporis notę: utputa horę applicas:qua aliquotiens repetita:totū lectionis motū deprehendis. DIS.Palā loqueris. Sed tempus a quo menſurat̄ & notificatur? MAG.Tempus inquiunt/a ſuis partibus q̄ ſunt prius & poſterius & nunc iterato notū fit:prius autē & poſterius in tempore ſunt a prio re & poſteriore in motu:quę rurſus ſunt a priore & poſteriore ma/ gnitudinis & mobilis.Verūtn̄ cū prius & poſterius ſine diſcretione eſ ſe nō poſſint:omnis autē diſcretio numerū includit: & ab anima eſt: ipſam quoq; ſine anima eſſe nō poſſe neceſſe eſt: diſcernere equidē eſt diuerſa videre:& unū nō eſſe aliud cognoſcere.Hinc & Ariſtoteles tē pus ſine anima nō eſſe argumentatur.Idem & diuus Auguſtinus ſen tire videtur:ſed hæc miſſa facientes:alia percurramus. tp̄us ſine aīa nō eſt

De nunc temporis quid ſit:ſi unum tantum in toto tempore ſit. Capitulum.xxxviij. DIS.

Eſtatut quid p nūc temporis inſinuare velis ędoceas. MA. Nunc ſiue inſtās temporis inquit Ariſtoteles:Eſt mēſura eius quod fertur: ſcd̄m q̄ fertur. Id eſt: nunc eſt menſura mutati eſſe in motu mobilis.Sicut em̄ totus motus/toto tempore metitur:ſic indiuiſibile motus quod eſt mutatū eſſe/indiuiſibili temporis notifica tur. DIS.Nunc igitur cū indiuiſibile ſit pars temporis eſſe nequit ex his q̄ de natura continuoꝝ digeſta ſunt. Sic̄r & mutatū eſſe pars motus nō eſt. MAG.Scite.unde ſicut punctus in linea:ita nūc in tē pore:& mutatū eſſe in motu ſunt. DIS.Infinita igit̄ ſunt? MA. Eo modo quo ſupra. DIS.Quomodo ergo accipiendū erit:quod Ariſtotelē unum & idē nūc ſcd̄m ſubſtantiā/ſola ratione differens in tempore ꝓbare conatum aiunt? MAG. Fortaſſe eo ſenſu: ut unū quodq; nunc de pluribus conſideratū ſcd̄m ſe: idem ſit in ſubſtantia: conſideratum vero ad partes temporis:p̄teritā ſc3 & futurā quas con tinuat/ratione diſtinguitur: alia em̄ ratione eſt finis p̄teriti:alia initiū futuri.ſic & de mutato eſſe in motu. DIS. Num & id ſuſtineri poſ ſet quod dicunt nunc unū & idem ſuo fluxu in continuū:cauſare tem pus? MAG.nequaq̄.Sicut nec ex fluxu puncti in longum linea: nec ex fluxu lineę in latū ſup̄ficies:nec ex fluxu ſup̄ficiei in ꝓfundum corpus generatur.continua em̄ ex indiuiſibilibus eſſe nō poſſunt. at tamē illis imaginationibus manuduci conſueuerunt ea ingenia q̄ ma thematicas entitates intelligere nequeunt. Nunc nūc nō eſt pars tp̄is

De ęuo & eternitate Capitulum.xxxix. MAG.

Pręter tempus autē(quod eſt menſura motuū:& eoꝝ q̄ dum actu manent/ habent exiſtentiā variabilem) ponitur ęuum quod eſt menſura eoꝝ q̄ dum actu manēt habēt exiſtentiā in uariabilem aut ſaltem non variatā ſicut ſunt angeli & intellectiones eo rundem & cetere ſubſtantię createę. At vero ęuum realiter ab angelo æuum

Eternitas

nō diſtinguitur:nec nunc æui ab ęuo realiter ſeparatur. Eſt & tertiū quod ſoli deo attribuitur: & ęternitas dici ſolet. DIS. ęternitas qd eſt? MAG. Eternitas (ut inquit Boetius li. 5. philoſophicę conſolationis proſa ſexta) eſt interminabilis vitę tota ſimul & pfecta poſſeſſio dicitur autē pfecta poſſeſſio: ut excludat dependentiā & participationē oīno em̄ deus independens eſt nullius pticeps. de cuius plenitudine oēs accepimus. & additur tota ſimul. ut ſucceſſionē ſemoueat. Succeſſio nempe in eo locum habere nequit qui ſemp eſt: nunq̄ defuit: nec aliqñ deerit: apud quē etiam / ut Iacobus teſtatur non eſt trāſmutatio nec viciſſitudinis obumbratio. de eo autē ſcd̄m nos (inqt Aurelius) bene dicit̄ fuit: quia nunq̄ defuit: erit: qa nunq̄ deerit: eſt: qa ſp eſt. uñ ſeqtur in definitione. vitę interminabilis. ſolus em̄ (ut inqt Apl's) De⁹ habet īmortalitatē. ſed de his tractatum uberiorē theologię reſeruare ęquū eſt. DI. Breui igit̄ ſermone locum pcurramus: quē inter ea q̄ ad motum cōcurrunt ultimo ordine commemorabas.

Boe | Ioa | Iaco | Aug | ſup I | 1.Th

Dę Loco & eius ſpeciebus. de Vacuo. quō corpalia in loco ſint. & ſi idē corpus ſimul eſſe poſſit in diuerſis locis: aut duo corpa in eodē loco. Capi. xl.

Locus

MAG. LOcum Ariſtoteles definiens ait. Eſt ultima ſupficies corporis continētis īmobilis primū. ut eſt ſupficies cōcaua aeris circūdantis me. & hæc quidē eſt locus materialis. Formalis aūt eſt reſpectus fundatus in locāte & terminatus ad locatū. quēadmodū in cathegorijs de ubi viſum eſt. DIS. Immobilitatē autē loci qualē intelligis? MAG. Eam q̄ motui locali opponitur. Si em̄ locus moueretur localiter p ſe vel p accidens: ipſius eſſet alius locus: & rurſus illius alius in infinitū. Inſuper & quieſcens moueretur: cū circa ipſum locus localiter mutaretur. moueri em̄ localiter eſt ſucceſſiue aliū & alium locum habere; mobilis tñ eſt locus corruptiue p accidens ratione ſubiecti. verūtamen qui ſuccedit eſt idē priori; nō p realem identitatē: ſed ęquiualētiā p cōparationē ad motū localem. ſic fit ut q localiter eſt immobilis: ſcd̄m equiualentiā eſt etiā incorruptibilis. DIS. Loci ſi quę ſint ſpecies ſubiungito. MAG. Locus in pprium & cōem diuiditur. DI. Proprius qs eſt? MA. Qui ſcd̄m ſe & nō ratione alicui⁹ contenti in eo: continet tñ unū locatū cui adequatus eſt. ut ſupficies aeris circūdantis me. DIS. Adequatū cur dicis: cū locans neceſſario locato maius ſit? MA. Corpus locās qdem maius eſt locato: nō aūt ſupficies locātis q̄ loc⁹ dicit̄: hęc em̄ cū ſpiſſitudinē nō hēat: addita locato mai⁹ nō facit. DI. Loc⁹ cōis q eſt? MA. Qui cōtinet locata plura nō ſcd̄m ſe: ſed ratiōe locoꝝ pprioꝝ in eo cōtētoꝝ. ſic cœli ultia ſupficies locus eſt oīm. verūtñ diuerſitatē eſſendi in loco nullaten⁹ ſilētio pterire oportet. nō em̄ oīm idē eſt modus eſſendi ī loco: alit̄ em̄ corpalia: alit̄ ſpūalia in loco dicim⁹. DI. Corpalia q̄lit̄? MA. Circū

Ariſ

locus proprius.

Locus cōmunis

quō corpalia ſunt in loco

ſcriptiue ſiue ꝯmēſuratiue: talia eqdē cū q̄nta ſint: ita a ſuꝑficie ſiļr q̄nta
corꝑis locātis circūſcribūt: ut totū locatū: toti loco ꝯmēſuret: nec tn̄ to
tū cuilibet pti: ſꝫ pars locati/parti loci. ita determinate ut (ſicut dixim⁹)
locus locato ſit eq̄lis. Quia ꝟo locata corꝑa naturalia ſunt: in locū ꝓ
priū naturaliť ferunť: in q̄ & q̄eſcūt & ꝯſeruanť: ob ꝟturē q̄ndā natura
lib⁊ locis a cęleſti harmonia inſitā: in aliena aūt loca nō niſi cū violen
tia mouētur/& detinētur. plana ſūt hęc in grauib⁊ & leuib⁊ quoꝝ al
teꝝ naturaliť deorſuꝫ/ſurſuꝫ alteꝝ ferť. DI. Num corpus huiuſce/
modi ſine loco eſſe poſſet: aut locus ſine corꝑe? MA. Poſſet utiqꝫ vir
tute diuina: ſi de⁹ aliq̄d taliū extra cœlū crearet: ubi locus nō eſt: aut in
cœlo annihilato aliq̄ corꝑe/ſpaciū vacuū relinq̄ret. Vacuū em̄ diciť vacuum
locus nō replet⁹ corꝑe: aptus tn̄ repleri. id natura creata tm̄ abhorret ut quid ſit
grauia ſurſuꝫ ferri cōcedat: ne vacuū fiat. patet ī aq̄ductib⁊. Sic & ī cly
pſedra ſuꝑiore foramīe obſtructo aq̄ ꝑ īferiora nō effluit: ſꝫ ſuſpēſa de
tineť donec aer ſuꝑiore aꝑto foramine ſubeat & locū aq̄ repleat DI.
Ita eſſe experiētia didici. Sed dic q̄ſo: unū ne corpus pl'ib⁊ in locis eſſe
pōt? MA. Imaginatio q̄ locū & locatū facile ſegregare neq̄t ꝯtrariū
clamitat: q̊d etiā multi aſtruere conati ſunt. doct⁹ autē Hugo de ſācto
victore li. de ſacra. pte. 8. ca. 2. id oīpotētię dei nō adimit dicēs. Qui fę
cit ut unū corpus eſſet in uno loco/fęcit quō voluit: & ſi aliť voluiſſet
aliť facere potuiſſet. Rationes huiuſcemodi poſſibilitatē ꝓbātes ſi libet
a Schotto. li. 4. di. 10. regras. nōnulli etiā q̊d de s. Ambro. legitur ī te
ſtimoniū aſſumūt: q dū Mediolani ſacris altarib⁊ aſſiſteret: ſiľ etiā ſe tu
rone exequijs s. martini interfuiſſe teſtat⁹ eſt. DIS: difficillimū hoc
videtur intellectu: ſimul em̄ tale corpus in uno loco calefieret: in alio
frigefieret: in uno cibaretur: in alio eſuriret: in uno ſanum ꝑſiſteret: in
alio ęgrotaret: in uno viueret: in alio deniqꝫ moreretur: in uno cōbu/
ri poſſet: ī alio ſaluari. Sic ſi alimētū diuerſis ſiľ in locis eſſet: ſiľ ab hoīe
& cane ſumereť: ſiľqꝫ forma hoīs & canis īformareť: q̄ oīa qꝫ abſur/
da ſint nemo eſt q neſciat. MA. Abſurdiſſima ſūt: ſꝫ ad poſitionē eiuſ
dē in diuerſis locis mīme ſequūtur. prius q̄ppe eſſentialiť ad variationē
poſterioris nō mutať. Quęcūqꝫ igiť abſoluta corꝑi aduenīūt in hoc
loco eidē ineñt ipo ſiľ ꝯſtituto in loco alio. uñ ſi hic comedit alibi ñ eſu
rit: ſi hic ſanū eſt alibi nō īfirmať: ſi hic viuit: alibi nō moriť. &c de aliꝭ
Quod ſi ꝯtraria agētia ī diuerſis locis patiť. ut puta hic ignē: alibi fri/
gus: idē fit ac ſi illa corꝑi in uno loco tm̄ exiſtēti applicarētur: nā ab
utroqꝫ patiť: niſi alteꝝ alteri fortitudine ſua īpedimēto fiat. Sic ꝑifor
miť dicēdū de alimēto ī diuerſis locis ab hoīe & cane ꝯmeſto. cui⁹ em̄
ſtomach⁹ ī digerēdo fortior īueniť plus de cōi alimēto accipit ſi eq̄l'r ſu
mūt: queādmodū ſi duo ſtomachi ī uno eodēqꝫ loco eēnt. DI. illud
ne poſſibile videť? MA. poſſibile. Replere em̄ locū effectus ē ꝯſeq̄ns
dimēſiones. effectus autē cum alius ſit a cā; poteſt ꝑ diuinā potentiā
auferri cā manēte: queādmodum ſcripturę teſtatur factum in igne q
ꝓiectis in ſe tribus pueris nihil moleſtię intulit; neqꝫ illos contriſtauit

qm̄ quantū ad illos deus calefaciendi vim ſuſpendit igne ꝑmanente:
unde idē ignis miniſtros regis quos reperit ante fornacē qui eā incen
derunt cōbuſſit. DIS. Scripturis aſſentior facillime. proferas igiẗ
ex his teſtimoniū de coexiſtentia duoꝝ corporū in eodē loco/ & ſatis
mihi factum de hac re fatebor. MAG. Mariā virginē in partu &
poſt partū/ſicut & ante partū credis? DIS. Nihil firmius. MA.
Simul igiẗ fuiſſe corpus Ieſu ꝑuuli & virginalis uteri parietes in na/
tiuitate eius neceſſario credis? DIS. Firmiter. MAG. Dominū
clauſo ſepulchro reſurrexiſſe eccleſia fatetur: & ex euangelio argui po
teſt. Et cū ſero clauſę eſſent fores ubi erant diſcipuli cōgregati propter
metū iudeoꝝ: intrauit ad eos Ieſus & ſtetit in medio eoꝝ. teſtaẗ Ioā
nes. DIS. & huic fidē habeo. de locatiōe ſpirituali pauca ſubiūgas

De menſuratiōe locali ſpiritualiū. Cap. ulti. MA.

ſ Piritualia creata: q̄ ſunt ſpiritus beati angelicę ſcꝫ ſubſtātię ani
mę humanę & ſpiritus deſertores q ſunt dyaboli/ in loco ſunt
nō circūſcriptiue ſiue cōmenſuratiue: cū quātitatis dimēſiōes
nullas habeāt: ſed ꝑſentialiter & definitiue ꝑ exhibitionē ſuę pręſentię
ſic ibi ꝙ non alibi. Cū em̄ ſint virtutis limitate (qa creaturę) ubiq; eſſe
nequeūt: nec in locis pluribus ſimul/ niſi deo iubēte & faciēte. Vnde
cū angeli ſunt in cœlo/ nō ſunt in terra. inqt Damaſcenus li. 1. Nec po
teſt angelus eſſe in loco quātūcunq; magno: eo ꝙ non in infinito ſed
determīato & finito: & forcaſſe in indiuiſibili: niſi dareẗ ratio ęuidens
cur ſe ꝑſentē exhiberi poſſit diuiſibili & nō indiuiſibili. DIS. Plures
ne ſim' eſſe poſſūt? MAG. Ita Richard⁹. 4. de tri. habere videẗ: ad/
ducēs q̊d in euāgelio legim⁹ de obſeſſo ꝑ legionē dæmonū. legio au
tē continet. 6666. Auctoritates ſi quę angelo locū negare videnẗ: in
telligendę ſunt de loco circumſcriptiuo. Quæſtiōes cęteras cū opini
onibus multis nunc diſcutiendas nō ſuſcipimus. De anima ꝟo quō
inſit corpori in ſequētibus loco ſuo pandeẗ. DIS. De increato autē
ſpiritu quē deū intelligimus: quid aſtruis? MAG. Ob ſui infinita/
tem ubiq; eſt. ipſo teſtāte ꝑ Ieremiā. Cœlū & terrā ego impleo. Et ꝓ/
pheta regius de ipſo loquens ait. Si aſcendero in cęlū tu illic es: ſi de/
ſcendero in infernū ades. & ut Apoſtolus Athenienſibus in contiōe
dicebat. Deus non longe eſt ab unoquoq; noſtꝝ. in ipſo em̄ viuim⁹
& mouemur & ſumus. DIS. Fortaſſe nō multū ab hac veritate ab
erat Poeta cū diceret. Iouis omnia plena. MAG. Nemo ſapiens gē
tium philoſophos omnino a veritate alienos exiſtimat. nā diuus Au
guſtinus li. 4. de tri. c. 15. dicit nōnullos eoꝝ potuiſſe aciē mētis ultra
omnē creaturā tranſmittere: & lucē incōmutabilis veritatis quantula
cunq; ex parte contingere. Sed de his alio loco. nos q̊d cœpimus ꝓ/
ſequamur. DIS. probe. veꝝ ne huius libri īmoderatius progredi
atur longitudo/ quod reliquū eſt/ ab alio volumine cōmodius ordię
mur. MAG. ut lubet: preſto ſum. Finis octaui libri.

Liber nonus De origine rerum naturalium.

De difficultate huius partis phię. Ca.i. DIS.

m Iro breuitatis ordine dum naturã definis: definitionis particulas ſingulas: ſingula queq; (uti ſpoponderas) rerum naturaliũ principia cauſas atq; elementa/inſuper mutationis ſpecies/& quę ad has neceſſarię ſunt temporis & loci cõditiones: breuibus quidem ſed pregnantibus ſententijs explicaſti. Nunc itaq; promiſſorꝝ ordo expoſtulat: ut ad modũ quo cunctę uniuerſi ſpecies ineſſe ꝓdeãt ac perſiſtant: particularius deſcendas. MAG. Omniũ uniuerſi ſpecierum primordia particularius deſcribere/non eſt inuentionis humanę ſed donũ eius qui omnia verbo virtutis ſuę ex nihilo creauit. Hoc donũ Sapiẽs ſe a deo accepiſſe cõmemorat dicẽs. Ipſe eñ dedit mihi horꝝ ſcientiam verã quę ſunt: ut ſciam diſpoſitionẽ orbis terrarũ: & virtutes elementorꝝ initiũ & cõſumationẽ & medietatẽ temporꝝ viciſſitudinũ ꝑmutationes & conſumationes temporꝝ & morũ mutationes: diuiſiones temporꝝ: anni curſus & ſtellarꝝ diſpoſitiones: naturas animaliũ & iras beſtiarꝝ/vim ventorꝝ/& cogitationes hoĩm: differẽtias virgultorꝝ & virtutes radicũ. & q̃cunq; ſunt abſconſa & ĩprouiſa didici Sed unde didicerit oſtẽdit dicẽs. Omniũ eñ artifex docuit me ſapiẽtia Qui vero id aggredi proprijs viribus conati ſunt defecere: & poſt labores innumeros nõ tam certa q̃ꝫ diuerſa poſteris legenda conſcripſerunt: quorꝝ multitudo ſi in unum congeſta fuerit rudem animum deſperationis iaculo cõfoſſum/inanem/ieiunũ/ aridumq; retrocedere cõpellit. & dum alter alterius ſententias aut veritatis amore (quod rariſſimũ eſt) aut arrogantię inuidięq; ſtimulis agitatus (quod plurimum fieri ſolet) carpit: lectorem quẽ iuuare debuit/ab eo cognitionis gradu quẽ nõ ſine ſudore conſcenderet: deijcit. Fitq; ut nobiliores ſcientiæ anilium fabularum numero ſupputatę/ꝓfeſſores ſuos nõ (ut olim) laudibus efferant ſed contumelia affectos deliros exhibeant. DIS. Manifeſta quidem hæc. Sed nec mihi horꝝ diſceptationes curæ erunt ſi pauca haurire poſſuꝫ: quibus animum meum ſimul & oblectare & ad altiora conſcendentem fulcire valeam. laborem igitur iſtum ſubire haud graueris velim.

De origine ratione/nomine & numero elementorum. Capitulum ſecundum. MAG.

c Reator oĩm de⁹ glorioſus volens res ab ęterno cognitas ꝓdire in eſſe/earũdẽ unã in principio materiã informẽ creauit: quã ut ꝑmiſimus Moſes terrã inanẽ & vacuã/abyſſuꝫ & aquã: Anaxagoras vero chaos cõfuſum appellat: ex q̊ ut idẽ aſtruit diuino ſupueniente intellectu/quattuor ꝓdiere elementa: q̃ oĩm mixtorꝝ de quibus nũc agimus: materialia ſunt principia. Ex his eñ mutua actione

nūc elementoꝝ partes:nūc mixtoꝝ diuerſę ſpecies ęrūpunt. Primū
autē de illis:de iſtis vero poſterius differendū. prius autē q̄ elemēta &
hoꝝ naturas cōmemorare oportet. DI.Sane. MA.Elemēti defini
tionē a Phō.5.metha.dilucidatā ſi attēdimꝰ:nō multa ſed unū tm̄ ele
mentū inueniemus.ait em̄.Elementū eſt ex q̊ aliqd componit̄ primo Elemētū
in exiſtente indiuiſibili ſpecie in aliam ſpeciē. tale autē quid aliud eſt/
niſi prima omniū materia? quę cū nō ſit ex ſpecie hoc eſt forma:in ſpe
ciem:id eſt formā diuidi neſcit. Cętere definitionis partes.li.1.ca.de
materia ęnodatę ſunt.Extento autē vocabulo quattuor ſunt quę ele Elementa
menta vocantur/ignis/aer/aqua/& terra:quorum quodlibet in ma q̄tuor ſūt
teriam & ſpeciem ſiue formā reſolui poteſt. Sunt em̄ eadē principia
reſolutionis & compoſitionis.Hoꝝ in uniuerſo ordinē diſtinctionem
naturaſqꝫ li.7. cum de Aſtronomia nobis ſermo eſſet explanauimꝰ.
Hic autē ipſa in qualitatibus primis & ſecundis & cōmunicare & dif
ferre noſſe operepretium eſt.

De qualitatibus primis & ſecundis. Ca.iij.DIS.

Valitates primę q̄ ſunt? MA.In genere tangibiliū(de qbus Qualita
q ad p̄ſens ſermo eſt) ſunt calidū/frigidū/humidū & ſiccū.Haꝝ tes primę
primę actiuę:reliq̄ vero paſſiuę dicunt̄/eo ꝙ iſtę maioris acti quattuor.
uitatis & reſiſtētiæ minoris. Illę autē ecōtrario actiuitatis minoris &
reſiſtētiæ ſunt maioris.Omnes tn̄ ſuo mō & agunt & patiunt̄. DI.
Si habes haꝝ deſcriptiones addas. MA.Calidū eſt q̊d homogenia Calidum
id eſt entia eiuſdem naturę cōgregat:& euterogenia:id eſt diuerſaꝝ na
turarū entia ſegregat.Vnde ſi pugillus minerę auri/igni tradat̄ actio
ne caloris auri partes cōfluunt.& ab his cupri portiones ſeparantur.
Huiꝰ eſt materiā ad generationē mouere. Frigidū homogenia eutero Frigidū
geniis conglutinat.unde hyemali tempe/ lapidē terrā aquā lignūue
in unū cōgelata conſpicis.Huius eſt materiā motā in ſuis pfectionibꝫ
ſiſtere.Humidū termino ꝓprio male:alieno autē bene terminatur.un Humidū
de aqua in terminis ſuis nō quieſcit:ſed donec continētis latera attin/
gat fluit:& his ex omni parte cōiungit̄.Hoc in aere:& ſi ſit veriꝰ nō tn̄
manifeſtius.Huiꝰ eſt formaꝝ figurarūqꝫ impreſſiones facile recipere
Siccū termino ꝓprio bene claudit̄:alieno autē male terminat̄.Vnde Siccum
lapis aut terra in ſuis terminis ſtabilitur:cōtinētis autē lateribus non
omni parte coniūgit̄.Huius eſt formarū configurationes conſerua
re. DIS.Qualitates ſecundę q̄ ſunt? MA.Quę a p̄dictis gene/ Qualita
rationis originē accipiūt/quarū decē annumerabimus:ad quas ſi q̄ tes ſecūdę
alię ſunt reduci poſſunt.Sunt autē hę lubricū/aridum/groſſum ſub/ decem.
tile:durum/molle/aſperum/lene/graue/& leue. DIS.Num & co
lores q̄litates ſunt? MA.Colores/ſoni/ſapores/odores/& cęteræ
de quibus in cathegoriis determinatum eſt qualitates quidem ſunt:
ſed de genere tangibilium non ſunt.

De qualitatibus elementorum & eorum tranſ mutationibus. Capitulum.iiij. DIS.

n Vnc quas noſſe oportet elementorum in qualitatibus cōuenientias & differentias edicito. MAG. Vnumquodq; elementorum ex primis qualitatibus duas continet:quarum primam ſibi in ſummo(per naturā poſſibilē)determinat. Vnde ignis calidus eſt & ſiccus. Aer humidus & calidus. Aqua frigida & humida. Terra ſicca & frigida. Et inter hæc ignis calidior. Aer humidior. Aqua frigidior. & terra comprobatur ſiccior. Et rurſus ignis in calore aeri:in ſicciate vero terrę ſimboliſat:id eſt couenit. In utraq; autē aquę opponitur. Aer in calore igni:in humiditate aque congruit:& in utraq; a terra ſecernitur. Aqua in humiditate aeri/in frigore terrę copulatur.in utraq; vero igni diſiungitur. Terra in frigore aquę in ſiccitate igni ſimilatur In utraq; aeri contraria reperitur. DIS. Simbola itaq; ſunt ignis & aer in caliditate:ignis & terra in ſiccitate. Aer & aqua in humore:aqua & terra in frigore. nō ſimboliſantia vero ſunt ignis & aqua:aer & terra. MAG. Scite concludis. In his autē tranſmutationis ordo talis eſt. in ſimbolis quidem tranſitus ſit facilior:in nō ſimbolis autē difficilior & hoc tunc verum eſt dum reſiſtentiā attendimus. In his enī una qualitatum:in illis autē ambę reſiſtunt. Si autē actiuitatē cōſiderabimus: utrobiq; eiuſdē facilitatis tranſitū inueniemus:nā in ſimbolis una tm̄ qualitatū agit:ſic & una ſolū reſiſtit. In non ſimbolis vero & duę agūt & duę reſiſtūt. ut ignis ſiccitate agit in aerem:& aer humiditate reſiſtit ignis caliditate & ſiccitate agit in aquā:& aqua frigore & humore obſtat. Qualitatū vero alterationes:& formarū ſubſtantialium generationis ordinē ſuperioribus tetigimus. Ratione autē ſecundarū qualitatum que ſunt groſſum & ſubtile:hoc intereſt:ut ex uno pugillo elementi groſſionis decem generentur pugilli elementi proxime ſubtilioris. unde fit ut ex uno pugillo terræ/generenť decē pugilli aquæ:& ex uno aquę decem aeris:& ex uno aeris decem ignis. Sic ex uno pugillo terrę centum aeris:& mille ignis generantur. nec tamen de materia plus ſub uno pugillo terræ q̄ ſub decem aquę:centum aeris aut mille ignis continetur. unde ſi elementa de materia ęque participāt:& dicto ordine in raro & denſo ſe excedūt. Spheram terrę/a ſphera aquæ in decupla: a ſphera aeris in centupla:a ſphera autem ignis in millecupla quantitate ſuperari neceſſe eſt. Hac via adiunctis his quę libro ſeptimo de orbium cœleſtium diſtantia poſita ſunt totius machinę mūdi mirabilem quantitatē imaginabimur. nam ut ait diuus Auguſtinus A libro.xi.de ciuitate. viſibilium omniū maximus eſt mundus: inuiſibilium deus. Et li.xxi. maximū mirabilium eſt mundus. DIS. Facile his aſſentio. Sed quo pacto aerem aqua humidiorem accipiendū ſit/nondum video/aqua equidem ſicca humectat & ignem extinguit

elementa ſimbola non ſimbola

elementorum proportio in qualitate.

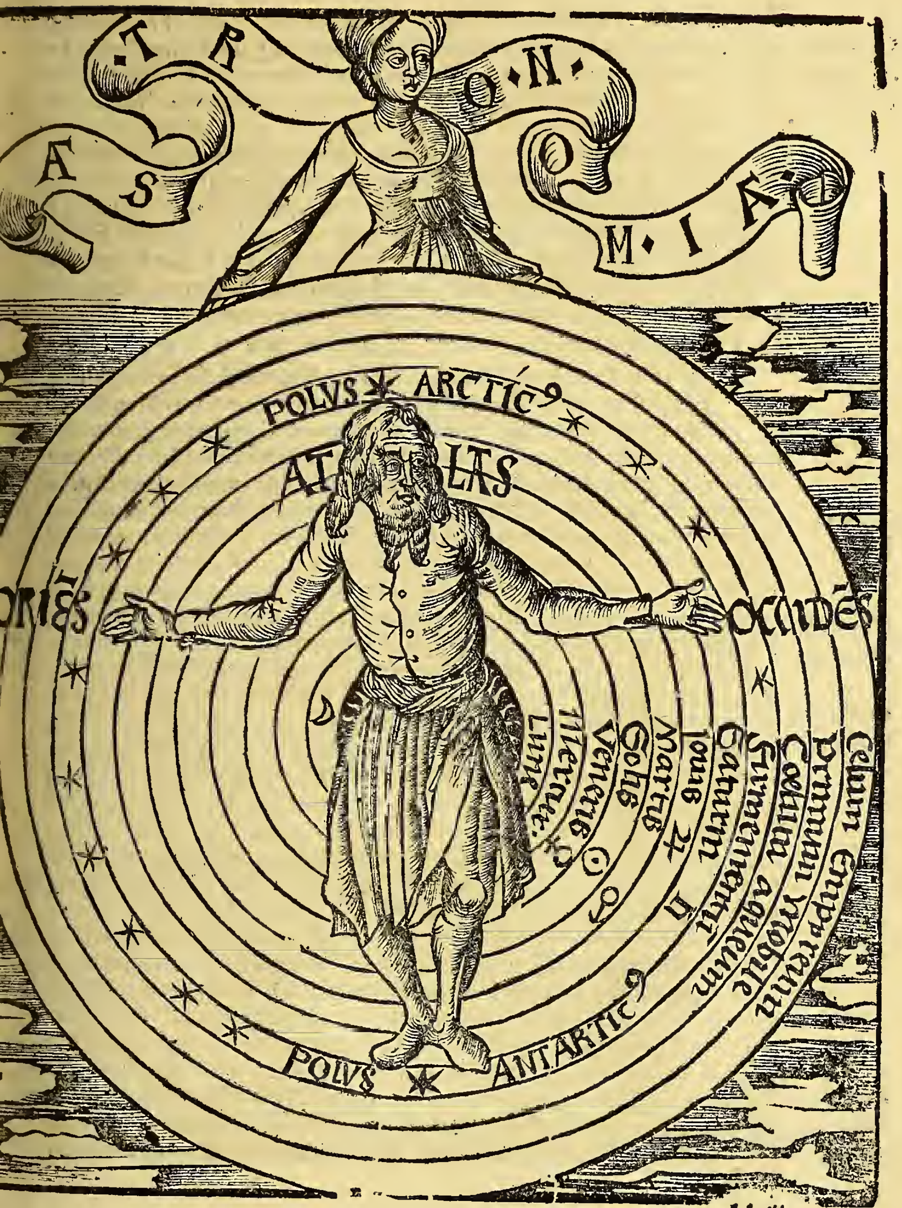
POLVS ARCTIC9
ATLAS
OCCIDĒS
Celum empyreum
Primum mobile
Coelum aqueum
Firmamentum
Saturni
Iouis
Martis
Solis
Veneris
Mercurii
Lune
POLVS ANTARTIC9

Aer vero & humida exicat & ignē conſeruat. MAG. Hæc ita eſſe
Quō aer nō eſt qui hęſitet. Sed ſunt qui cauſas querunt. Quod enim humida
eſt humi/ in aere exiccari conſpicimus nō ab aere ſed vento qui eſt exalatio cali
dior ꝙ aq̄ da & ſicca: & ſtellarum luce ęuenit. aer autē ab his ſeiunctus humectat
& plus quidem intrinſecus ꝙ aquam ꝓpter ſui penetrabilitatē. aqua
autē magis extrinſecus humectat ꝓpter denſitatē/virtus em̄ unita for
tior eſt. Vnde ſi decem pugilli aeris in quantitatē unius pugilli aquę
redactę p condenſationē fuerint: magis humectabūt/ꝙ aquę pugil
lus & ignē extinguerent: quē iam propter raritatē conſeruant. Eſt tn̄
præter hęc in aere unctuoſitas ignis paſcitiua. DIS. Sic fortaſſe ca
lor ignis in ſphera ſua corpus ſi quod aſcenderet facile non exureret:
ſed hæc miſſa facientes/ad mixta ſermonem vertamus.

De mixti productione. Capitulum. v. MAG.

Sicut unū elementū in aliud tranſmutatur: ſi id q̄d agit/paſſum
in ſubſtantia & virtute multū excedat: ſic ex concurſu multoꝝ
elementoꝝ mutua ſeſe actione alterantiū mixtum generatur:
in quo elementoꝝ & qualitatibus & formis ſubſtantialibus deficien
tibus materię confluunt & mixtionis formā ſubſtantialē cū ſuis quali
Forma tatibus recipiunt. Eſt autē hæc forma elementoꝝ formis actualior at
mixti ꝙ perfectior formarū elementariū pfectiones in ſe cōplicans: quā &
qualitates qualitatibus elementoꝝ cōſimiles: ſed & pfectiores conſe
quuntur: p quas etiā actiones ſimiles actionibus elementoꝝ ꝓducit
Mixtiōis Ex his mixtionis definitio manifeſta eſt: cū dicitur. Mixtio eſt miſci/ In r
definitio bilium alteratoꝝ unio. Patet amplius elementa in mixto nō pmane/ quō
re formaliter: nec in eſſe intenſo nec remiſſo: ſed virtualiter ad ſenſum elen
qualitates datum. Similiter & materialiter manent cū materia mixti ex materijs
virtuales elementoꝝ ſit aggregata. Animaduertendū autē pter qualitates actu
ales in mixto alias quas virtuales dicunt reperiri: nō autē in elemen/
tis. unde piper virtualiter eſt calidum/& plumbū frigidum. Hę quali
tates ſecundę/qualitates proprias mixti aut verius ipſas formas ſub/
ſtantiales mixtoꝝ conſequuntur: & (ut aiunt quidā) ab influentijs cę
leſtibus ſecreta actione innaſcuntur. Hinc herbas/gēmas p̄cioſas: ſimi
liter & metalla principalioribus ſtellis fixis & erraticis Hermes trime Her
giſtus aſſcripſit. Has etiā Raymundus Lulij in lapidario ſuo excipere Ray
in p̄diſpoſitas materias ędocet. Sunt etiā qui omniū terręnaſcentium dus
ſpeciales cœli ſtellas eſſe volūt ſcd̄m ꝙ in Iob legitur. Nunquid noſti Iob
ordinem cœli: & pones rationes eius in terra? Quę utiqꝫ concedi poſ
ſunt iuxta ea quę li. ſeptimo de aſtrologia diſputata ſunt. DIS. Her
bis gēmiſqꝫ occultas ineſſe virtutes vulgatum eſt ꝓuerbium: ſed dic 26.
quęſo ſi ex uno elemento mixtū generari poſſit. MA. Nequaqꝫ: ſi nec
mixtū nō dicta ſane intellexeris. Accedit ad hoc q̄d ait Phūs. Mixta ex eiſdē nu/ Ariſ
generatur triri ex quibus contingit ea generari. omnia autē elementis nō uno tn̄
ex elem̄to ſed pluribus paſci manifeſtū eſt. DIS. Cur dicis manifeſtū: cuius

ad ſenſum patet oppoſitũ in piſce: qui in ſolo viuit & nutritur elemen to aquę. MA. Quę apud nos eſt aqua/elementũ nõ eſt ſed mixtũ nã & in diſtillatione ab ea terreſtreitas facile ſeparatur: cui & unctuoſi tas q̃dam aerea admixta cõſpicit̃ & eidẽ ignis quiddã ineſſe haud am bigitur. pars autẽ aquea p̃dominat̃. Ideo ſcriptura ſacra piſces de aq̃ productos cõmemorat dicens, Producant aquę reptibile aĩæ viuẽtis.

ſti./ Salamandra quoq; & ſi in igne viuere poſſit: ut recitat Auguſtinus ci. de ciui. dei. ab igne tñ nõ paſcitur: ſed ut q̃buſdã viſum eſt de rore cœ s li aut imbre nutrit̃. Et ut Plini⁹ teſtat̃. li. x. ſpeculi naturalis. animal eſt lacertę figura: ignẽ tactũ ut glacies extinguit. De plãtis autẽ q̃ ſine p̃ia cẽte ſemine ex nuda terra pullulare cernim⁹ poſt haclatius pquirẽdũ.

De diſtinctione mixtorꝝ & mixtis primę & ſecundę compoſitionis. Capitulum. vi. MAG.

Tſi omniũ mixtorꝝ principia uniuerſalia & remotiora eadem e ſint: illis tñ alia & alia ꝓportione cõcurrẽtibus diuerſa mixta effi ciunt̃: quorꝝ etiã nõnulla/alijs mixtis pfectionibus cauſę ꝓ pinquores exiſtũt. Et ut clari⁹ q̃ dicẽda ſunt capias: mixtorꝝ diuerſitatẽ ſex generibꝫ ęnodabim⁹. primũ autẽ ea q̃ primę cõpoſitionis cẽſent̃. DI. Quę ſunt hęc? MA. Vapores & exalationes virtute ſolis & aliorꝝ aſtrorꝝ ex terra & aq̃ alijſue corpibus reſolutę/ quas tñ nõnullli Phõrꝝ quintũ elementũ/mediũ inter aerẽ & aquã opinati ſunt. In eo hęc duo differũt. nã vapor calidus eſt & humidus. ut eſt fum⁹ tpe plu uiali de mõtis vertice aſcẽdẽs. Exalatio autẽ calida eſt & ſicca: unctuo ſa tñ humiditate nõnunq; imbuta. ut eſt vent⁹ in ventre animalis ge/ neratus. Rurſus autẽ ſi iſta alterata fuerint multorꝝ & in aere & in ter ra apparentiũ cauſę erunt. DIS. Quot? MAG. Impreſſionum ignitarũ/aquoſarꝝ/& medio modo ſe habentiũ. Ignitarꝝ quidẽ ut ſũt ignis ppendicularis: cãdela accẽſa: lancea ardens: ſcintillę euolantes: aſub aſcẽdens: aſub deſcẽdẽs: capre ſaltãtes: ſtellę cadẽtes: ignis p̃cedens: draco volãs & q̃ ſunt huiuſcemodi naturę. Aquoſarꝝ autẽ ut ſũt grando/grã ulę/nix/pluuia/pruina/ros/fõtes/ & flumina. Medio

modo ſe habere videntur/ventus & terręmotus Hæc omnia (ſi vapores & exalationes gen⁹ primę cõpoſitionis conſtituunt) in genere ſecũdę compoſitionis locabimus. nam de horum ordine & generationis modo potius q̃ de eſſentiali diſtinctione tractabimus.

De materia efficiente & locis impreſſionum ignitarum. Capitulum. vij. DIS.

d Eignitis igit̃ primũ te abſoluas. MAG. Ignitarũ impreſſionum materia eſt exalatio. cauſa effectiua calor inflammans. locus autẽ regio aeris: quã tribus interſticijs diuiſam accepimus: quę ſunt ſupremũ/mediũ & infimũ. DIS. Supmũ q̃d dicis? MAG. Illam aeris partẽ quę igni eſt vicina & cõtigua: trãquilla: ab igne & ſtellis calida/pura/rara/ & lucida ad motũ ignis (unde & magis calefit) circũducta & hęc pars aeris ęſtus dici ſolet. ibi nec venti: nec pluuia. ut experientia docuit eos qui in altiſſimis montibus pulueri characteres inſcripſerũt: ac eoſdẽ reuoluto anno illeſos inuenerũt

iterſticia aeris tria

Supremũ

Medium

DIS. Mediũ aeris interſticiũ q̃d eſt? MA. Aeris pars a regione ignis ſemota: nec terrę ꝓxima frigida/tenebroſa/tempeſtuoſa/ac dęmonũ ſiue aeriũ poteſtatũ habitatio caliginoſa. uti libro ſeptimo dictum eſt. Eſt autẽ frigida: quia ab igne remota: & ſtellarum radij a ſuperficie terrę reflexi ad eã nõ pertingunt. hinc etiã obſcura eſt & turbida. DIS. Infimũ quod dicis? MAG. Aeris partẽ ſupficiei aq̃ & terrę contiguã: a radijs reflexis calidã & illuminatã. Hoc tñ diuerſis anni temporibus nõ eodẽ modo contingit. Nam ſol in ſignis ſeptẽtrionalibus terras noſtras directius reſpicit: radij ad angulos minores reflectuntur: hinc & calor fortificatur ut nõnunq̃ exalationes cõſumat. Sole autẽ meridionalia ſigna perluſtrãte oppoſitum accidit: & quãdoq̃ frigus conſtrictiuum fit q̃d terræ poros ne q̃d exalare poſſit conſtringit. In vere autẽ & autumno dum ſol equinoctio appropiat hæc temperate ſe habent. ideo tunc ignitę impreſſiones magis generari poſſunt modo quo ſequitur.

Infimũ

De generatione impreſſionum ignitarum. Capitulum octauum. MAG.

c Vm itaq̃ virtute ſolis & alioꝝ aſtroꝝ a terra alijſue terreſtribꝫ corporibus ęleuata fuerit exalatio: Si quidẽ in calore abũdauerit: ad ſupremũ uſq̃ aeris interſticium aſcendit. Huius (ſi in ſubtilitate ęqualis nõ fuerit) pars groſſa & multa inferius cõglobata ſubtilior autẽ in modũ candelę ęleuata conſiſtit: & accenſa ad inſtar ꝑpẽdiculi q̃ lapicidę utunt̃ apparet. & ignis ꝑpendicularis nominatur. Si vero pars groſſa pauca ſit: dicto modo impreſſio gñatur: quam lanceam ardentem/ob ſimilem figurã dicimus. Exalatio autem ad hanc aeris regionẽ ęleuata: ſi eque ſubtilis in omnibus partibus fuerit: ſed

Ignitę regionis ſuperioris impreſſiones.

rara pars poſt partē inflāmatur & ęuolat. ad modum ſcintil
larum a fornace ęuolantiū: unde & nomē accipiunt. Si ve
ro huiuſce exalatio multū cōpacta: & ęqualiť extenſa inflā/
matur: impreſſio fit quā candelam accenſam dicunt. nā & ſi
eiuſdem longitudinis ſit cuius & altitudinis: ob nimiā tamē
diſtantiam oblonga ad inſtar candelę apparet. Si autē talis
exalatio ob materię paucitatē ęqualiter extendi nō poſſit/ in
flāmata ſurſum tendit. & generali noīe aſubaſcendēs noīa/
tur. he ſunt q̄ in ſuꝑmo aeris interſticio imꝑſſiones generā
tur: mediū ꝑcurramus. Vnde ſi exalatio mediocriter calida
fuerit: mediā aeris regionē nō tranſgrediť: ſed in eadē ſubſi
ſtens ꝑ frigus circūſtans fortificatur: & accenſa fit impreſſio
quę aſubdeſcendens appellať. inflāmata em̄ deſcendere vi
detur: qm̄ a nube frigida deijciť. nōnunq̄ȝ etiā in deſcenſu a
nubibus frigidis extinguiť. qn̄qȝ donec unā ꝑtranſeat occul
tatur: rurſumqȝ apparet. Ad inferius aeris interſticiū deſcen
damus. Exalatio em̄ debiliter calida/ in aere qui circa terrā
eſt ſubſiſtit. quę ſi multa fuerit & diſperſa/ ꝑ frigus noctur/
nū circūſtans impellitur: & ſe fortificando inflāmať: & pars
inflāmata ſurſum ſalit. unde & capra ſaltans diciť. apparet
em̄ ac ſi ſtupa accenſa ꝑ cannā ſufflaretur. Si autē exalatio
hęc continua ſit & nō multa: accenſa ad inſtar ſtellę decidit &
quādoqȝ poſt ſe veſtigiū relinquit. Si vero multa ſit & bene
cōpacta accenſa in aere ſtat: & hoīem tranſeuntē: aeraqȝ im/
pellentē aut ſequitur aut p̄cedit. Hęc autē ignis fatuus diciť
& frequentius circa patibula: cęmiteria: aut cognas ubi viſco
ſitas multa eſt videť. Si vero exalatio multa fuerit & īęqua
lis in ſubtilitate: in utroqȝ extremo: quod ſubtilius eſt aſcen/
dit: groſſius autem in medio ſimilitudinē facit ventris: cuius
unū dictoꝝ extremoꝝ caput: aliud cauda iudicať. & ſi circa
unū extremoꝝ nubes frigida fuerit: ipſuȝ ex nubis humore
fumat: totaqȝ hęc īpreſſio dracovolans ignē aut fumū ſpirās
appellať. Per hæc ſi q̄ alię ignitæ in aere conſpiciant impſſio
nes facile diiudicari poſſunt: nec loca earundem ita determi/
naſſe volui: ut alibi generari nō poſſint. Ex his etiā q̄ in eo/
dem interſticio fieri habent quędā in ſuprema eius parte: q̄
dam in medie alię in inferiore generantur.

De materia efficiente loco & tempore impreſſionum aquoſarum. Ca. ix. DIS.

Citu digniſſima hęc ſunt: quibꝫ eoꝝ q̄ vulgo appa/
rent mirabilia rationes naturales aſſignare poſſum⁹
Ad aquoſas igiť ſermonē vertas. MA. Aquoſaꝝ

Impreſſionum materia eſt vapor. Cauſa effectiua remota calor ſolis & aſtrorũ. propinqua autem actio qualitatũ primarũ. Tempus eſt hyems ſi frigus conſtrictiuũ in ea non abundauerit. Locus eſt aeris interſticium medium & infimũ: ſimiliter & venter terrę/in quo cauernæ/& meatus varij ſunt: in quibus incluſi vapores fontium & fluminum cauſæ fiunt. ut infra declarabitur. nunc modũ generatiõis aquoſarum tangamus. DIS. Probe.

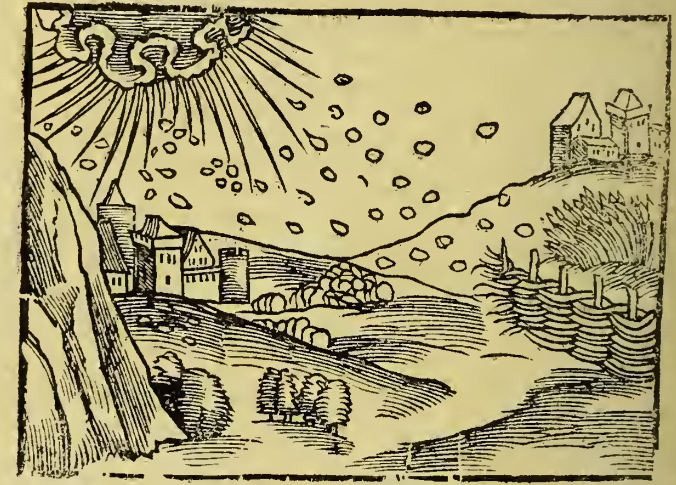

De Grandine. Capitulum decimum. MAG.

Impſſiõs aquoſę in ſpeciali

c Vm virtute ſolis & aſtrorum vapor ęleuatur/ſi calidior fuerit/ mediam regionẽ aeris aſcendit: nec penetrat: quẽ circumſtans frigus propter ſui raritatẽ penetrat; & calore expulſo: ptes ei⁹ in aquã vertere & inſpiſſare incipit. Frigus aũt quoniã magnũ eſt: partes iam in guttas verſas & fluẽtes cõgelat: & grandinẽ magnã vel paruam: ſecundũ frigoris & vaporis diuerſitatẽ generat. Nonnunq̃ etiã vapor in media aeris regione in guttulas conuertit. q̃ cadentes in infima regione per antipiſtiſim (eo ꝙ hæc regio calida ſit) cõgelant: tũc grando angularis & ex multis guttulis cõgelata cernit. imagines autẽ aut hominũ aut beſtiarũ in grandine ſi quãdo repiunt/ab influentijs ſtellaꝝ cauſatę ſunt. Pili autẽ in eo reperti: in vapore ęleuantur. Quæ aũt alti⁹ gñat angulos p cõfricationẽ in deſcẽſu amittit & rotũda cõſpicit. Figura tñ naturalis grandinis lẽticularis eſt: eo ꝙ frigus circũſtans magis ad latera vaporẽ contrahit q̃ ſurſum aut deorſum.

grãdo angularis

Figura grãdinis.

DIS. Cur hęc impſſio in vere frequẽtius quã alijs anni tẽporibus

generatur? MAG. quia ver calidum eſt & humidum: gñationi &
ęleuationi vaporis aptiſſimū. Eſtas aũt calida & ſicca: vaporē exiccat.
Hyems frigida: ſimiliter & autũnus multotiens ab inferioribus vapo
rem reſolui nō ſinunt. Eſt em̄ vapor materia grādinis multū calidus.
ideo rarus & a frigore circumſtante citius penetrabilis & cōuertibilis:
unde etiam fit ut aqua calida hyemis tempore/ frigori expoſita citius
congeletur q̃ frigida.

De Granulis & Niue. Capitulū undecimū. DIS.

Ranula aũt q̃ in martio & aprili ſępius cadunt unde gñantur?
g MAG. ex eadē materia ex qua generatur grando minus tm̄
calida/ in mediū aeris interſticiū ęleuata / in loco tm̄ baſſiori
q̃ ſit locus grādinis/per frigus in guttulas cōuerſa: quę ante earundē
caſum aut cōfluxū extrinſecus ad modū grandinis cōgelant: intrin
ſecus autē ꝓpter frigoris defectū molliores ad inſtar niuis ꝑmanent/
& temporib⁹ dictis in climatibus ſexto / ſeptimo & principio octaui
cadūt ꝓpter q̃litatū cōuenientiā. DIS. nix vero unde fit? MAG
ex vapore calido & humido virtute ſolis & aſtroꝝ ad infimā ꝑtem
medij interſtitij aeris ęleuato/ quē ꝓpter ſui raritatē/ circūſtans frig⁹
ingredit/ in aquā reſoluit/ & ſimul tempore ad modū lanę carptę cō
gelat. Accidit autē iſtud frequētius tēpore hyemali remiſſo frigore/
unde & tali aere eū humidū q̊d calidius eſt & viſcoſum non expellitur
ſed niui mollicię & ouibus alimentū pręſtat. Sepe etiā nix dum ꝑ infi
mam aeris regionē deſcendit a calore ibidē exñte in aquā reſoluit. un̄
q̊d in vallib⁹ pluuia/ ſuꝑ montiū iuga nix eodē tempore cernitur.

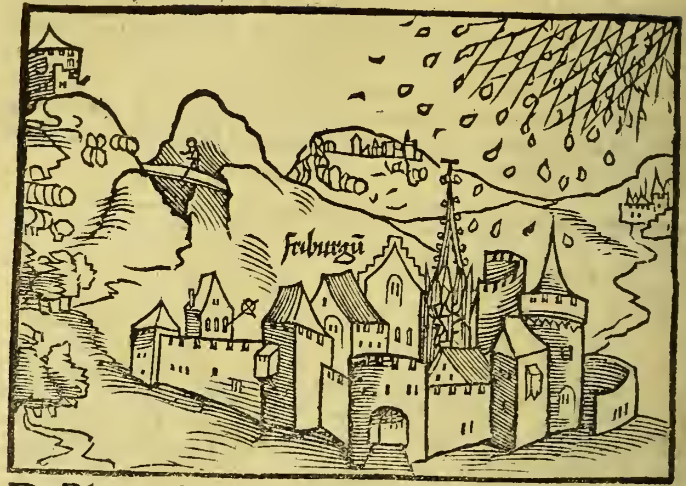

De Pluuia. Capitulum duodecimum. DIS.

Pluuia P Luuia autem quo modo generatur? MAG. Cum virtute ſolis & aſtrorum vapor calidus/humidus/fumoſus/& groſſus ad ſuprẽmã partem infimi aut inferiorẽ partem medij interſticij aeris ẽleuatur/a frigore circumſtante in nubẽ & nubes in aquam
Imber reſoluit/ & ob grauitatẽ cadit, Guttatim vero ad terram uſq; peruenit quę ſi cum impetu ceciderit imber dicitur. guttę autẽ maiores q̃ nonnunq; ſole lucente cadunt: baſſius in aere generantur. DIS. unde
Pluuia rubea. eſt quod aqua pluuialis nõnunq; rubea videt? MAG. ex aduſta & ſicca terreſtreitate: quę vaporibus tempore calidiore p̃miſcetur.

DIS. Sed vermes in imbre decidentes unde gñantur? MAG. nõnunq; minuti & imperfecti virtute ſolis in vaporib⁹ ẽleuant & in nube actione celeriore perficiunt/interdũ autem ex materia fẽcunda & gñationi vermiũ apta/ ẽleuata cum vapore in nube cooperãtibus lumine & calore cœleſti procreantur.

De Rore. Capitulum tredecimum. DIS.

Ros. R Oris generatio quę eſt? MAG. Ros generatur ex vapore debiliter calido/groſſo & humido non multũ a terra in infima aeris parte ẽleuato/per frigus nocturnũ cõdenſato/& in aquã reſoluto. uti in ſimili videre eſt in vapore de vaſe diſtillatiõis aſcendẽte/qui in alembico ſuppoſito in aquã ratione frigoris conuertit. Cadit autẽ frequentius circa crepuſculũ. tunc enim aeris infima regio eſt frigidior. DIS. unde eſt q nõnunq; (ut aiunt) oues irroratis herbis paſtę moriunt. MAG. Cum vapor de humido aereo quod viſco/

ſum eſt & dulce multum habuerit/in rorem reſolutus & herbis adhę rens/ adueniente ſolis calore decoquitur/ aquoſitas conſumitur/reli quũ ad modum farinę albæ aut zuccari in folijs relinquitur.& man/ na dici ſolet.per eaſdem etiam cauſas laudanũ in aere generatur.oues itaq; dulcedinis auidæ plus ꝙ naturæ conueniat commedunt. unde & fel in ipſis nimia cholera(cui⁹ ille ros fomẽtum eſt)repletur rũm pitur & effuſa cholera ĩteſtina rodit ea unde & ouis moritur/nõnunꝗ etiam ex tali rore epar opilatur & ſic mors ouibus accidit.horũ ex/ perientias ſe vidiſſe Alberthus magnus teſtatur.

oues & roris dulcedine moriuntur.

De Pruina. Capitulum decimũquartũ.

p

DIS. Ruinę generatio qualis eſt? MAG. Talis ferme qualis & roris. DIS. Fermecur addis? MAG. Nam ad generationẽ pruinæ requiritur frigus intenſius/ ꝙ ſit frigus in generati/ one roris ut vaporem calidum non modo in aquam reſoluat:ſed & reſolutum congelet. Huius generatio ad ſenſum patet tempore hye mis/veris/aut autumni circa pilos animalium:ex vapore calido/de ore aut corporibus eorundem exeunte. DIS. Apertiſſime & igni tas & aquoſas impreſſiones deſcripſiſti/ad reliqua pgamus. MAG Siſte pauliſper/nam nondum omnes quæ in ſuperioribus in aquo ſarum ordine numeratę ſunt tranſcurrimus. DIS. Quas non? MAG. Fontes & flumina. DIS. Verum quidem; ſed hæ me/ morię exciderant.

Pruina

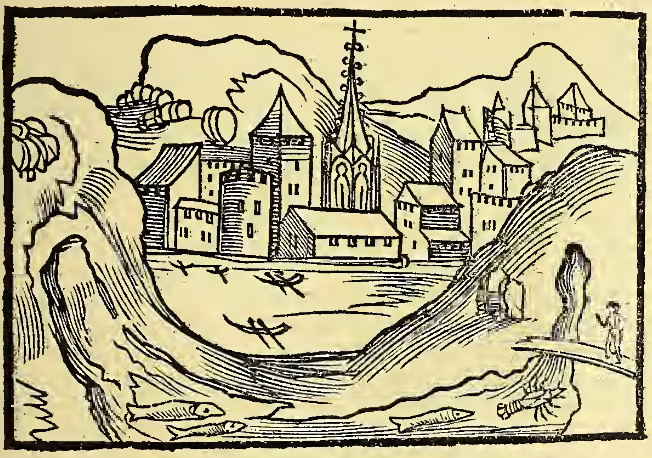

De Fontium & fluminum origine & perpetuitate. Capitulũ.xv. MAG.

locus originis & æmanatõis fonus

V Enter terræ ut pręmiſimus/ concauitatibus & meatibus quaſi viſceribus plenus eſt / in quibus (quoniam vacui eſſe non poſſunt)vapores ſunt ęleuati a terra:qui cum in lateribus cauernarum in aquam reſoluũtur guttatim diſtillant/ riuulos efficiunt qui undiquaq; in loco baſſiore confluentes/tandem ærumpentes fontem faciunt. DIS. Decliuior itaq; eſt locus æmanationis q̃ originis. MAG. Etiam.naturaliter autem in valle oppoſita aſcendere poſſunt aq̃ fontales ad altitudinem loci gñationis. Altius autẽ ſi artis inſtrumento ſcanduntviolenter fit: ne in natura vacuum relinquatur.ex eadem quippe cauſa nonnunq̃ in iugo montis / fons ſcaturire cernitur:cuius aquę per cauernas quaſi per cannalia q̃ arte fiunt in ſublime feruntur. DIS.Sed unde eſt ꝙ quoſdam ſemp ęqua menſura manare/quoſdã vero hyeme creſcere: reliquos autẽ æſtate minui aut penitus deficere cõſpicimus? MAG.id ex diſpo

de ꝑpetuitate & d'fectu fõtiũ

ſitione montis ſeu loci originis & qualitatum mutationibus accidit. Montes equidem ſolidiores quorum cauernas aer exterior facile ingredi non poteſt perhenniores aquas æuomant / prioribus etenim vaporibus in aquã reſolutis: ne ſit vacuum mox reſoluuntur alij / quibus rurſum in aquã conuerſis ſemper alij ſuccedunt. Montes vero poroſi vapores non cõtinent.& aerem exteriorem (maxime aũt ęſtatis tempore)exiccatum recipiunt cum calore exiccante: ut nec vapores:nec frigus conuertens retineant. accedit ad hæc actio influentiæ exiccatiuæ: q̃ nunc in illo /poſthac in alio prędominatur loco/ex rotatione cęlorũ.unde etiam paludes in terram fertilem conuertunť. hyemis etiam tempore cũ pluuiæ multę ſunt accidentaliter hi fontes

fõtes fiũt frigidio/res in ęſtate & cali/diores in hyeme

augentur. DIS.Sed calor in hyeme & frigus in ęſtate fonti unde æueniunt:cum potius contrarium accidere deberet? MAG.Cauſa huius ex fortificatione frigoris cauernarum terræ accipitur.Hyemis equidem tempore cum per exterius frigus pori terræ conſtricti ſunt: exalationes calidæ exitum non inuenientes/clauſi reſiſtunt & vapo/res:ſimul & reſolutas aquas calefaciunt in quarũ ægreſſu & exalare videntur.In ęſtate vero pori aperiuntur & exalationes reſpirare po

unĩ fõtiuʒ diuerſitas

ſſunt.Frigus autem cauernarum propter exteriorem caliditatem per antipariſtaſim fortificatum fontales aquas infrigidat.Eadem cauſa etiam celaria æſtate frigeſcunt & hyeme calefiunt. DIS.Aſſentio, ſed dic quæſo unde thermis tanta caliditas & fontibus tanta diuerſi/tas in colore;ſapore:& varijs effectibus innaſcitur? MAG.Thermę calefiunt quia circa mineras ſulfureas & accenſas fluunt.Fontiũ autẽ diuerſitas eſt/ex varia primarum qualitatũ permixtione influẽtiarũ

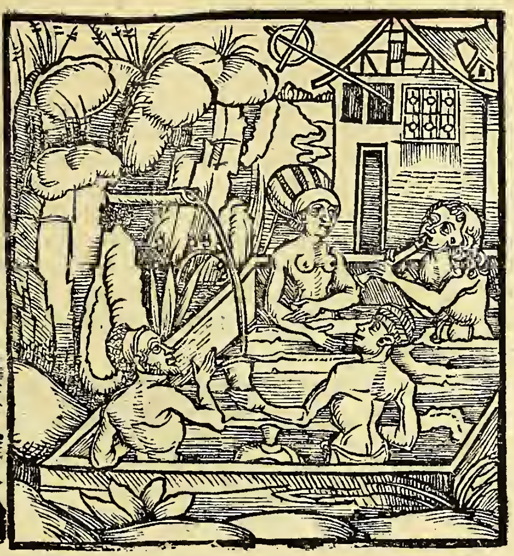

concurſu: minerarum quoq; & terrarum per quas tranſeunt diuerſi/
tate. Eorum vero quæ mirabiliora videntur rationem particularē
e ci reddere difficillimum. Eſt enim ut recitat Aurelius Auguſtinus lib.
c.5 21. de ciuitate Dei fons apud Garamantes in die tam frigidus ut bi/
.7. bi non poſſit: in nocte autem tantę caliditatis ut tangi nequeat. Eſt &
alius in Epiro qui accenſam facem extinguit: extinctam autem accē
dit. horum ratio ut aiunt vis eſt naturæ: aut potius voluntas dei.
DIS. Hæc igitur tranſeamus. quos autem pro uſu noſtro meliores
eſtimas ędicito. MAG. Meliores ſunt (ut phiſici aſtruunt) leuiores Fōtes meliores
in pondere/puriores in ſubſtantia: nō ſtantes/ſed continuo ſuper lu
to puro ad orientē profluentes. DIS. Ecce in fontium naturas di
greſſi/cauſas fluminum tranſiuimus. MAG. Fluminum cauſe eę generatio fluminū.
dem ſunt q̃ & fontium. Flumen equidem fontium cōcurſus eſt. un/
de ex fontibus Ior & Dan q ſunt ad radices Libani: fluui⁹ Iordanis
e quibus & nomē habet efficitur Idem de fluminibus terrę noſtrę in
prompto eſt videre. DIS. probe. Sed q̊rſum flumina iugiter la/
bentia p̱ueniūt? MAG. Oīa liberioris aquę maris ſc3 ſinus intrant

ut ait Sapiens. DIS. Mare igitur ex his auctum terminos propri/
os tranſgredietur: contra id Pſalmigraphi. Terminum poſuiſti quē Pſal
non tranſgredientur neq̧ cõuertentur operire terram. & Dominus ad Iob
Iob. Quis concluſit oſtijs mare & infra. Circumdedi illud terminis
meis & poſui vectem & oſtia & dixi. uſq̧ huc venies & non procedes
amplius & hic confringes tumētes fluctus tuos. MAG. Propter
hęc quidā flumina aliqua ꝑ ocultos terrę meatus a mari exire/ rurſus
in alia parte illabi affirmāt. Nõnulli vero mare fluminibus auctū rur
ſus continuo Solis & aliorum aſtroꝝ feruore per eleuationem vapo
rum minui aſſerunt. & utrumq̧ ſuſtineri poteſt. Ait enim ſcriptura.
Omnia flumina intrant in mare: & mare nõ redundat. ad locum un Eccl
de exeunt flumina reuertuntur: ut iterum fluant. Quę autē pe[illegible]te ad
ducuntur ſcripturę: teſtantur diuini id eſſe operationis / non naturę:
quod maxime in eo apparet/ ꝙ fluctus undoſi maris tanq̧ montes
aquarum inſurgentes impetum ſuum ad littus illidunt & conſtitutos
terminos cuſtodiunt.

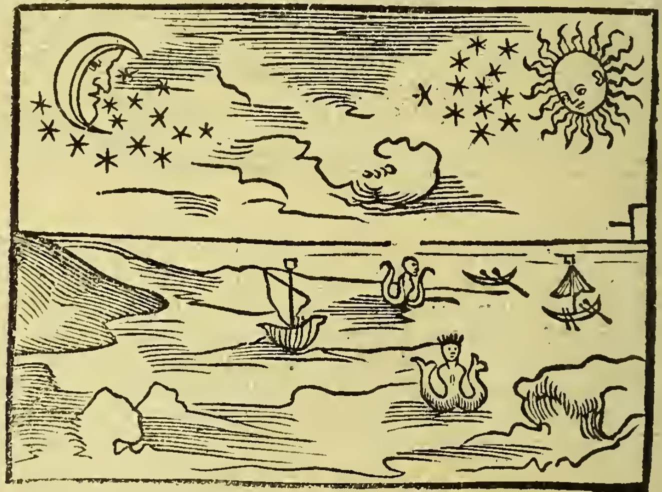

De maris ſalſedine/fluxu & refluxu. Capi tulum ſedecimum. DIS.

Via ad mare ſermo noſter defluxit: cauſas ſalſedinis/ quotidi
q ani fluxus & refluxus eiuſdem / ſi in prompto ſunt pandas.
MAG. Salſedinē maris ꝓuenire ex ꝑmixtione ſicci terreſtris
aduſti virtute ſolis ęleuati atq̧ vaporibꝰ humidis mari incidentibꝰ ꝑ
mixti: vulgatū eſt, ex ſimili equidē cauſa aqua ꝑ cineres colata amara

ſit. Accedit ad hoc ꝙ ardor ſolis dulciores leuioreſqꝫ aquas continuo
eleuat terreſtreitatibus relictis; hęc equidem ſeparata debite aquas
maris dulces relinquit. ſicut nouerũt qui ꝑ vas cereũ clauſum miſſum
in mari aquam dulcem per poros inſtillantẽ recipiunt. Flumina quo Mare ſit
qꝫ ſi quę de mari ęgrediuntur/per arenam & terrã colata/nõ amara dulce.
ſed dulcia ad nos perueniũt: & dulcia continuo reintrantia reſiſtunt/ne
mare ſemꝑ amarius & magis ſalſum fiat. Sunt tñ qui ipſum a primor
dio amarũ creatũ aſſerunt. DIS. De fluxu autem & refluxu maris
qui eodẽ die(ut aiunt) bis aut quater fieri ſolet: quid affers? MA.
Huius cauſa ad lunã humidoꝝ dominatricẽ referẽda eſt: ad ipſius eq Flux⁹ &
dem crementũ & decrementũ humores pene uniuerſoꝝ mutari certũ refluxus
eſt. unde luna ſub ſole currente(quod in nouilunio euenit)lumen utri maris.
uſqꝫ impeditũ aerẽ ſubtiliare nõ poteſt: qui ingroſſatus in aquã vertit
ſitqꝫ maris crementũ in ſubſtãtia. q̊d effluxus neceſſario cõmittatur.
Luna vero in oppoſito ſolis conſiſtẽte q̊d in plenilunio contingit totũ
lumẽ ſuũ inferioribus trãſmittit: nec ſolis lumẽ quo minus maria re/
ſpiciat ꝓhibet. Hinc aqua maris: q̃ ob ſui groſſiciẽ vapores cõtinet ra
refit/aſcẽdit & effluit ad inſtar lactis calefacti. Eſt autẽ hoc crementũ
non in ſubſtãtia ſed accidẽte ꝑ rarefactionẽ. In quartis autẽ interpoſi
tis nũc creſcit & nũc diminuit ex cauſis ſilibus. unde in prima quarta
lunationis decreſcit mare in ſubſtãtia. in ſecunda augmentat accidẽta
liter rarefactionis via. In tertia rarefactio decreſcit ꝓpter luminis de/
crementũ. in quarta q̃ iã ſoli appropinq̃t rurſus ſubſtãtia maris auget
per aeris inſpiſſationẽ. Quãtũ autẽ ad q̃rtas diei naturalis/mare lunę
motũ imitat. Dũ eñ luna ſuꝑ orizonta verſus cœli mediũ aſcẽdit: cre
ſcit & fluit mare. luna vero a medio cœli ad occaſum declinãte decre/
ſcit mare & refluit. Rurſus luna ab occaſu verſus angulũ noctis ꝓgre
diente/ mare creſcit & fluit. ipſa autẽ ab angulo noctis verſus orientẽ
aſcẽdente/decreſcit & refluit. DIS. Si fluxus maris motũ & lumen
lunæ imitat/maria ſupra orizontẽ a q̊ intumeſcũt & fluunt/ luna ſub
orizonte gradiente? MA. Sequunt motũ ipſius lunę concurrẽte lu
mine a ſtellis & parte cœli oppoſitis reflexo. ea autẽ ſupra orizonta mo
rãte idẽ fit lumine directo & modo fortiori. virtutes eñ reflexę debilio
res ſunt virtutib⁹ directis/qa ab origine ſunt magis elongatę. DI.
Ex hoc ergo ratio patet: cur nũc fluxus diurni/nocturnis ſunt fortio
res: nũc debiliores: & ecõtrario. MA. Non tñ ex iã dicto: huius cau
ſa ſumi põt cũ reflexum lunare lumẽ tãti vigoris non ſit: ſed ex p̃dictis
de cremẽto ſubſtãtiali & accidẽtali. Inſuꝑ & ex diſtãtia aut ꝓpinquita
te maiore. unde luna exiſtente in auge ecentrici & epicicli/fluxus de
biliores ſunt: eo ꝙ tunc maxime ſit ęlongata a terra. In oppoſitis ve/
ro partibus terrę maxime eſt ꝓpinqua: ideo tũc fluxus fiunt fortio/
res. Similiter ſi luna in circulo meridiano ipſi zenith fuerit magis pro
pinqua. Cooperantur ad hoc ſtellę fixę quibus luna coniungit ſimi/

liter & planetarũ concurſus & mora ſuper horizõta. Vnde ſi taliũ plu
res cauſæ coierint/ nõnunq̃ diluuiũ ꝑticulare efficiũt. Sic & nonnulli
diluuij generalis cauſas aſſignare conati/plurimoꝝ planetaꝝ concur
ſum in Cancro calculatiõibus ſe inueniſſe dixerũt:at vero illud ſine ra
tione/cũ huiuſcemõi cõſtellationẽ ducẽtis & amplius annis diluuiũ p̃
ceſſiſſe comptũ ſit. DIS. Vnde aũt eſt cũ dictę cauſę non tãtũ mare
ſed etiã cętera flumina reſpiciãt:ea tñ intumeſcere nõ faciunt? MA
p̃ter dictas cauſas accedit etiã aquaꝝ diſpoſitio: q̃ eſt ſpiſſitudo/ſalſe
do:& in uno loco ſtatus tẽpore longo. ꝑ ſpiſſitudinẽ aq̃ ſpiritus con
ceptos fortiter retinet & in ſpumam vertitur. a ſalſedine generalẽ ha/
bet calorem & a ſtatu in uno loco multoꝝ per ſolem recipit ſpirituũ
generationẽ. Hæc quia nõ in omnibus maribus ęque fortia ſunt/nec
in fluminibus dulcibus repiunt̃/ideo fluxus & refluxus in maribus
non eſt ęqualis:& in fluminibus aut nullus/aut ita modicus ut ꝑci/
pi facile nõ poſſit. Sic & mare mortuũ ꝓpter nimiam eius groſſiciem
a lunę influentijs moueri nõ poteſt. dicit Alberthus. Horizon autem
quia ubicũq; locoꝝ variat̃ acceſſus & receſſus in marib⁹ variari ne/
ceſſe eſt. Sunt aũt q motib⁹ oceani alias ab his q̃ poſitę ſunt rões af/
ferũt. aiunt em̃ in mari abyſſuz ꝓfundiſſimã: de q̃ rupti ſunt fontes
abyſſi &c. Iuxta quã & cauernę nõ ꝑuę:in quib⁹ de ſpiramĩe aquaꝝ
venti concipiunt̃. qui aquas maris ꝑ patentes terraꝝ cauernas in ab
yſſum attrahũt:& ea exundante rurſus magno impetu repellũt. Hos
aũt ventos:ſpũs procellarũ intelligũt/q ab influxu lunę/& ne vacuũ
ſit in natura frequẽtius mouent̃. alias cauſas breuitatis gratia tranſeo

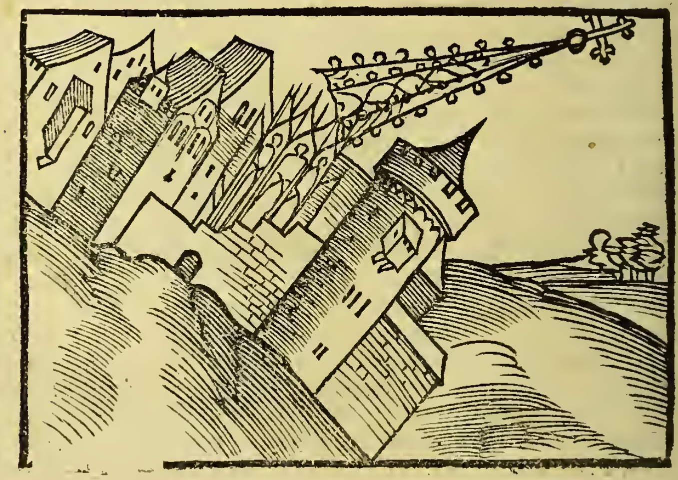

De terrę motu. Capitulum. xvij. MAG.

X his etiam tremor terrę prouenit. Cū em̄ in viſceribus terrę va
e pores obſtructi exeūdi locū nō inueniūt: in die p radios ſolares
calefiūt & ſubtiliant̄: ruſus aūt p nocturnū frigus ingroſſant̄/
& utroq; mō moti exitū quęrētes latera terrę & cauernar̄ cōcutiunt/
nōnunq̄ etiā rumpūt: & terram tremere faciunt. ſępius aūt in noctę.
Quod ſi exitū nō inueniūt/nōnūq̄ terrā ad modū mōticuli aut collis colles fiūt
ęleuāt/quā ſi rumpūt cineres & lapides eijciūt. Foueas magnaſq; vo
ragines cauſāt/q̄ ſi circa flumīa ęueniūt: ipā ad diſtantiā aliquā tota ab
ſorbēt. Si aūt in alueo exierīt hi incluſi ſpūs aquā extra termīos ripar̄ diluuium
eiiciētes pticulare diluuiū efficiunt. DIS. Sane, ſed ob quā cauſam pticulare.
nōnunq̄ peſtis terręmotū cōmittat̄? MAG. Spūs hi incluſi ſi ve/ peſtis ſeq
nenoſi fuerint / exeūtes aerē corrūpūt & inficiūt: ex q̄ peſtilentiā pticu tur terræ
larē ſaltem in locis ubi hęc accidūt ſequi neceſſe eſt. DIS. Fortaſſe il motum
lius eccleſia meminit in bn̄dictiōe ſalis & aquę/cū dicit. nō ſit ibi ſpūs
peſtilēs & aura corrūpens. MA. nimir̄: cū & ptātes tenebrar̄ his
ſpiritibus multotiēs utantur: aut ut homines ledant in corpore: aut
ſenſus alienent & viſionibus decipiant. Ab his nōnunq̄ oculi & vul
tus eor̄ qui ſubterraneos ſpecus aut antra ingrediunt̄/immutantur
maxime autē eorū qui a demonibus reſponſa accipiunt/quæ in hu/
iuſcemodi antris dare ſolent. Sed hæc eo loco latius diſcutienda ſunt
quo necromanticorum figmenta confutabuntur.

De Ventis. Capitulum. xviij. DIS.

Vm & a talibus cauernis montiū venti egrediunt̄? MAG.
n nō omnino inficior. Vētus em̄ ut patebit exalatio eſt calida & Ventus
ſicca/quā etiā in viſceribus terrę gn̄ari certū eſt/q̄ egreſſa & late
raliter circa terrā mota vētus noīatur. DIS ad hoc fortaſſe alludere
videt̄, q̄ Virgi. Aeolū cuſpide laterib⁹ mōtis infixa ęducentē ventos
ſcribit. Et illud dauidicū. q pducit vētos de theſauris ſuis. Sed ędicito
cōem vētor̄ originē. MA. vētus ut p̄miſſum eſt Exalatio eſt cali/
da & ſicca lateraliter circa terrā mota. Cū em̄ calida ſit aeris regiones
trāſire nitit̄: frigus aūt medię regiōis obuians eā deijcit: q̄ (ratione ca
loris q fortius in ea ppter terreſtreitatē tenet̄) reaſcēdit: & ruſus a fri
gore cū impetu verſus terrā deijcit̄: ppter calorē aūt q̄ ſemp in altiora
tendit/ſir̄ & ppter aliar̄ exalationū occurſu; nō directe verſus faciē
terrę ſed lateralit̄ mouet̄ & vētus/ſpūs/ſeu flatus dicit̄. Dauidis aūt
dictū gloſa exponit de ocultis cauſis. DIS. Cur aūt hęc exalatio cū
calida ſit non ut hę e qbus ignitę fiunt impſſiōes accendit̄? MAG.
ppter unctuoſitatis carentiam de qua ſi quiddam habuerit nōnunq̄
accendit̄ & ventus fit quē græci τυφων α πο του τυφω id eſt incē Typho
do nominant. Hic fit dū exalatio terreſtris unctuoſitatis nō omnino
expers: in nube concluſa per foramē egreditur: & pars egreſſa a ter
ra reſiliens/rōne caloris reaſcendens/ p̄ti alteri deſcendēti circulariter

ſnuoluitur/arbores quādoq; ęradicat:tecta atq; edificia alta deijcit: & inflāmata ad inſtar rotæ ardentis apparet. Si vero exalatio tota ſit a nube egreſſa atq; frigore verſus terram proiecta accenditur: domos

Ethnephias aut villas cōſumit/& a vulgo diluuiū ignis:& ab alijs ethnephias dici ſolet. Cum autē duo venti oppoſiti ęque fortes cōcurrunt:aut unus a reſiſtente fortiter repercutitur / aut deſcendens de aere ſuperiore/

Turbo aliū a terra aſcendentem ventum obuium habuerit: per gyrum in/uoluuntur:pulueres folia / paleas & ſimilia a terra ęleuant.& turbo dicitur. DIS. Ventos oppoſitos quos dicis? MAG. Quorum origo eſt ab oppoſitis terrę partibus. Quattuor equidem ſunt venti principales a quattuor mundi plagis orientes: quorum quilibet duos habet collaterales: fiuntq; numero duodecim'. ut ſubiecta admonet deſcriptio. Hi omnes in origine calidi ſunt & ſicci:ſed a terris diuerſis per quas flare ſolent/diuerſas qualitates ſortiuntur: & in progreſſu ex permixtione exalationum quas reperiunt augentur. Flatus autē ipſorum nōnunq; ex defectu caloris intercipitur: calore autē vigorato

reſtauratur. Plũuię etiã calor adurens: aut frigus intenſum poros terrę conſtringens/ventos abſcindunt. ex his nãqꝫ exalatio & materia vẽti aut abſumitur: aut æleuari ꝓhibetur. Sed nec hoc quidẽ ſilentio tranſire fas eſt: ventos ſcilicet collaterales nauitis maria ſulcantibus multo plures eſſe cognitos: ſecundum quos vela regere nouerunt. Concurſu etiã marium nõ modo collaterales: ſed etiã principales oriri poſſunt. Nam duę reflectiones in occidentẽ: una in ſeptentrionẽ: alia in auſtrum zephyrum generant. duę in orientẽ ſe diuidẽtes/eurum procreant. Oriẽtalis autẽ & occidentalis in ſeptentrione concurrentes boream:/in auſtro vero auſtrum cauſant. Si orientalis vergens in auſtrum velocior ſit occidentali: fit ventꝰ medius inter zephyrum & boream. Si autem occidentalis velocior fuerit: fit ventus medius in boream & eurum. Pariformiter & in aliis eſt videre. Verumtamẽ nõ ſemꝑ ad nos deueniunt venti a quotidianis his fluctibus geniti. Interdum etiam cardinales nominibus collateralium: & collaterales nominibus cardinalium inſcriptos inuenies. ad reliqua tranſeamus.

venti maris;
alia gñatio vẽti

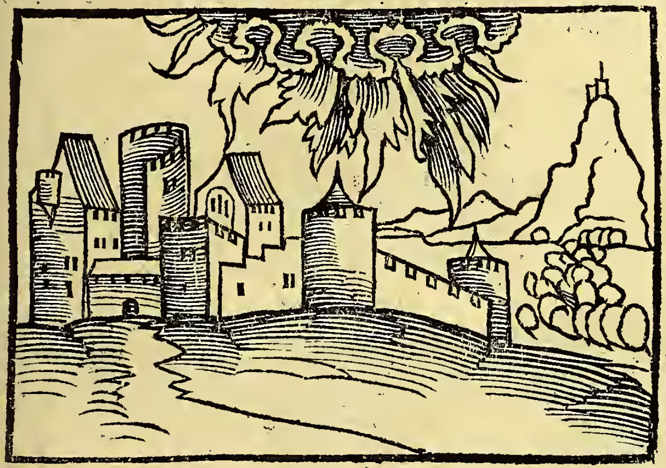

De tonitru & coruſcatione. Ca. xix. DIS.

Stadhuc quod circa naturas ventorum declarandnm cenſeo:
e MAG. Quod? DIS. An neſonus quem tonitrui dicunt: ex ventoꝝ aut potius nubium colliſione in ſuperioribus cauſetur. MAG. Vtrumqꝫ in ſcripturis nõ inferioris ordinis viri tradidere. Principalior tñ cauſa huiꝰ eſt ſciſſio nubis/facta hoc modo. Cum virtute ſolis & aliorum aſtroꝝ ęleuatur vapor: & in eo exalatio uſqꝫ ad

Cauſa tonitrui & coruſcationis

medium aeris interſticium/vapor exalationẽ circumdans/in nubem inſpiſſatur. huius frigus dum exalatio incluſa ſentit: ſe cõtrahit: forti ficat contra latera nubis impellitur: inflãmatur: & exitum nõ inueni ens/violenter nubem rumpit. Maxime autẽ dum hanc nubem alia ſu perior cõprimit & inferior fortius reſiſtit. tunc em̃ exalatio nondum inflammata nubem ſcindit: & in exitu ex vehementia motus incendi tur. Hunc ſonũ tonitru/& hanc incenſionẽ coruſcationẽ dicimus. Li/ cet autẽ ſimul fiant: aut coruſcatio poſt ſonũ (ſi exalatio nõ in nube ſed exeundo inflãmatur) prius tñ ignem q̃ȝ ſonũ percipimus ꝓpter viſus ſubtilitatẽ. Nonnunq̃ȝ ignẽ videmus & ſonũ nullum audimus: ut in ęſtate tp̃e ſerotino. Sonus em̃ niſi fortis fuerit anteq̃ȝ via multiplica/ tionis (de qua in muſicis) per aera ad aurem perueniat deficit: aut ꝓ

Viſus ve locior eſt auditu.

pter debilitatem auditum non mouet. Velocitatem viſus & tarditatẽ auditus ſenſibiliter experimur dum aliquem eminus ligna ſecantem cernimus. frequenter em̃ ſonum primi ictus tunc demum audimus dum ipſum ſecundario lignum ferire conſpicimus. Excalefacta autẽ exalatione nubem frangi & ex fractione huiuſcemodi ſonum cauſari argumenta prębent caſtanea aſſata; & veſica aere repleta & violen/ ter compreſſa.

De fulmine & eius effectibus. Ca. xx. DIS.

Fulmen

U Nde autẽ fit/aut quid eſt quod tonitru comitatur: & fulmẽ di ci ſolet? MAG. Fulmen nõnunq̃ȝ dicĩ exalatio ſulfurea ve nenoſa violẽter e nube depulſa: impetu ſuo & vi penetratiua &

ſubtilitate arbores ſcindens: animalia interficiens: metalla & cętera re/ſiſtentia demoliens atq; conſumens: quę ſi groſſior fuerit: reſiſtentia corpora adurit: conglobatior vero diſſipat. Quandoq; autē fulmen lapis eſt ex vapore & exalatione terreſtri & minerali in nube maxime viridi aut nigra/virute ignis & influentiarꝫ decoctus: qui rupta nube cū impetu deijcit muros findit edificia diſſipat & inflāmat. Vtrūq; tñ exalationē ſcȝ & lapidem ventꝰ ſubtilis antecedit: qui corpora mouet aut diuidit verſus q̄ fulmen venit. Quidā autē Phōrꝫ conſiderātes mirabilem fulminis operationē/ ipſum nō opus naturę: ſed ſummi dei effectū immediatū arbitrati ſunt. DIS. Hanc fulminis operationē patefacias. MA. Ex multis pauca adducā q̄ Auerrois Alberthus & cęteri phōrꝫ cōmemorant. Primo nāq; fulmē gladiū in vagina/aurū in burſa/& pedem in calceo demolitur: vagina burſa & calceo illeſis porosa equidem ſine reſiſtentia ingreditur: circa ſolida vero & reſiſtētia diutius moratur donec ea cōminuat & reſoluat. Sic & hominē aut animal aliud intrinſecus in fauillam & cinerē redigit: extrinſecꝰ autē illeſum & ſine macula relinquit. Retia etiā in aqua conſumit: quę extra aquam minime ledit. Venenoſitate etiā ſua unum interficit: & proxime ſtantē minime ledit. Sua ſubtilitate de pariete in parietē: de cubili in cubile: inferiore in ſuperius mirabili velocitate mouetur. Interdum vas cōminuit: vino aliq̄diu in pellicula quadam ex viſcoſitate vini ſubito extracta & indurata conſiſtente: ſed vinū hoc venenoſum redditur. Animalia autē venenoſa fulmine percuſſa omne venenū amittūt Nonnunq̄ arboris aut vitis medullam interimit/ſtipite ꝓpter poroſitatem illeſa. Ligna autē poros tortuoſos habentia a fulmine facile nō leduntꝰ. Aliqn̄ fulmē veſtē aut crines hominis adurit homine illeſo nam cum debilis virtutis fuerit in id quod aliquid humiditatis cōtinet ut corpus hominis agere nō poteſt: ſed ſicciora aggreditur. tale etiā ſi cutem hominis penetrauerit ipſum inflatum & colore immutatū exhibet. De reliquis ex iam dictis rationes & cauſas aſſignare non erit difficile cętera videamus. DIS. Quę? MAG. Galaxiam Iridē Halonem & Cometem.

effectꝰ fulminis mirabiles

De Galaxia. Capitulum. xxi. DIS.

g Alaxiam quid dicis? MAG. Circulum album in cœlo per pedes geminorꝫ & ſagittarij principium protenſum. DIS. Hic fortaſſe eſt quem libro ſeptimo cum de natura ſtellarum diſſereres circulum lacteum dicebas: non de natura elementari: ſed cœleſti ſiue ſtellari. MAG. Hic ipſe eſt. & a gręcis galaxeas a gala q̄d eſt lac. latine circulus lacteus dici ſolet. Sed de eo mētionē fecisse iam non memineram. Iridem videamus.

Galaxia

De Iride & Halone. Capitulum. xxij. DIS.

Iris. IRis quid eſt? MAG.arcus tricolor in nube rorida & con
caua ex reſplendentia ſolis oppoſiti apparens . Nubes equidē
rorida propter cōtinuitatem guttularꝫ ſatis terſa atqꝫ polita/ad
inſtar ſpeculi ſe habet: ſed propter paruitatem guttularꝫ nō figuraꝫ
ſolis ut eſt/ſed colores quoſdā ex reflectiōe radiorꝫ ſolariū repreſentat:
quemadmodū ex reſplendētia ſolaris luminis per vitrum aqua ple/
num in obiecto pariete videntur. DIS. Sed unde prouenit hęc co
Colores iridis lorum diuerſitas? MAG.Ex nubis diſpoſitione.Nam ubi nubes fu
erit dēſior fit reflectio fortior:& videtur color puniceus.album enim
viſum ꝑ nigrum/rubeum ſiue puniceū apparet. Vbi nubes rara/fit
reflectio debilis & videtur color viridis.Sed ubi rarior eſt nubes:fit re
flectio debilior/& videtur color alurgus ad inſtar lapidis lazuli.Color
vero glaucus ſiue ſanchos generatur ex iuxta poſitiōe viridis & puni
ci.Vnde & iride marceſcente puniceus in glaucū tranſit. Nonnunqꝫ
ex reſplendētia iridis in nube ſuperiore alia iris cernitur:quę eſt imago
ſiue idolum inferioris a ſole cauſati/propter quod in ea colores debili
ores & oppoſito modo ſituati apparent.qꝫqꝫ etiam talis iris etiā quā
Figura iridis doqꝫ a ſolis reſplendentia fiat. Figura autē arcualis iridi ex radiorum
incidētia prouenit . Et huius cauſa principalius conſiſtit in nube.ut di
cit propoſitio decimanona tertię partis perſpectiuę.unde radius ſolis
incidens per foramen rotundum/rotundus eſt.in berillo tamē hexa
gono obiecto iris non rotunda ſecūdum naturam radij/ſed hexago
na apparet:progreſſum tamē radiorū a ſpherali corpore ſolis/coope
Centrū iridis rari nō omnino abijciendum cenſeo. Eſt enim centrum iridis in eadē
linea cū centro aſtri.unde ſequitur ut iris ſemicirculo maior apparere
non poſſit: niſi forte quantū diſtantia oculi videntis a terra addit.&
tunc quidem ſemicircularis apparet cum centra amborū in horizonte
ſunt/unius in oriente & alterius in occidente.Quāto autē ſol ab hori
zonte plus diſtat tanto arcus iridis ſemicirculo minor apparebit.un
de ſole exiſtēte in meridie/minima iridis portio poſſet videri. DIS
Poſſet ne iris cauſari ex reſplendentia lunę? MAG.Poſſet. Sed in
coloribus longe debilior:propter lunaris luminis debilitatem & non
niſi luna plena :nocturno tempore & vapore ſiue nube rorida multū
Halo diſpoſita.Circulus autē circa lunam aut aliud aſtrum apparens:Ha
lo dici cōſueuit.Et fit cum vapor in raritate & denſitate medio cris/dy
ametraliter inter aſtrū & viſum noſtrū interponitur : ſuper quē lumē
aſtri incidens ipſum in medio diſiungit/in extremitatibꝰ autē radij re
frangunt̄ propter vaporis denſitatem:in quibus etiā colores(& ſi de
biles)videntur.Ex eadem cauſa colores varios in aere cernimꝰ:maxi
me autē puniceū circa ſolis ortum vel occaſum/ſimiliter virgas colo
ratas in nubibus diſcontinuis videmus. In nocte autem voragines
& hiatus in cœlo videre nos dicimus:cū eadem in vapore cuius me/
pſes ſoles dium denſius eſt:propter longiorē diſtantiam cōtingant. Soli autē

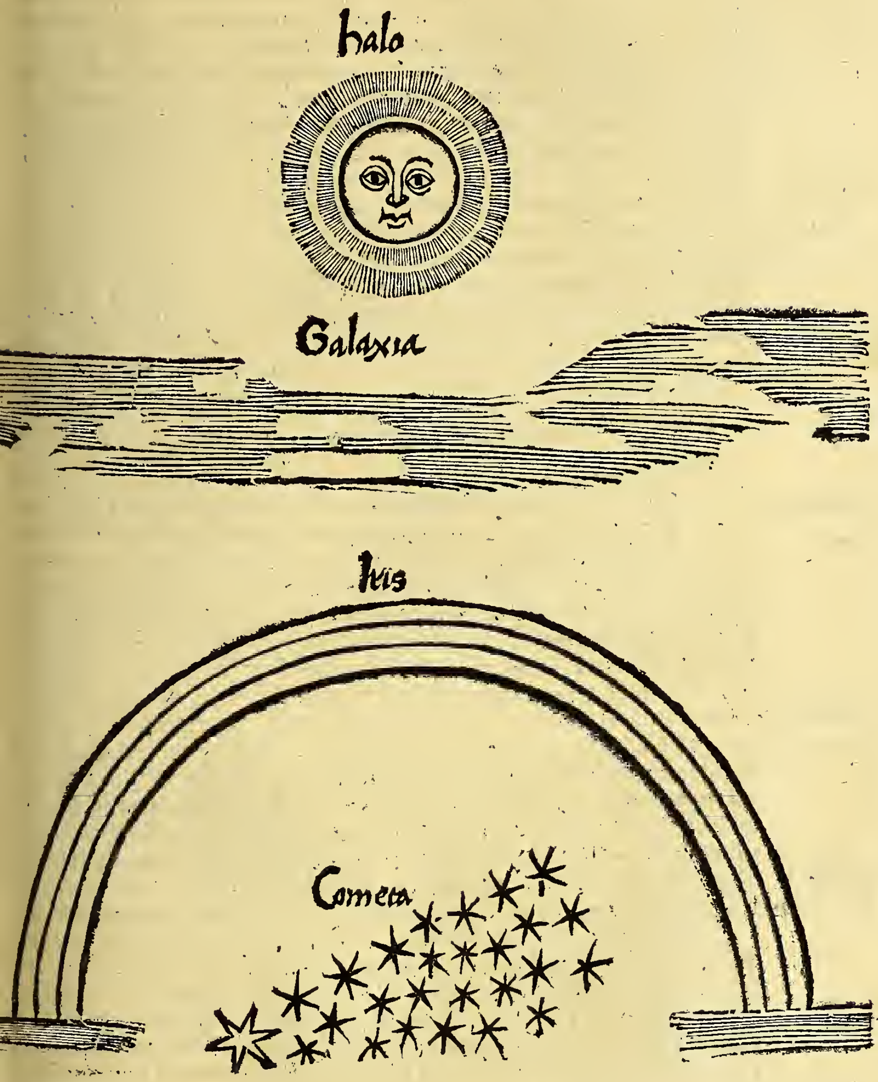
halo
Galaxia
Iris
Cometa

ſi nubes a latare obiectę fuerint ex reflectione plures ſoles quas pare
lios gręci dicunt: reprſentant. ſicut in ſpeculo aquę imerſo cum ſole
ſtella cernitur: q̃ non eſt niſi ſecundaria ſolis imago. DIS. Facile his
aſſentio. Sed de iride ambiguitatē imittit: quod nuper in Geñ. me le
giſſe recordor: poſt diluuiũ generale deum in ſignum fœderis quod
cum Noe pepigerat: hunc arcum in nubib⁹ ſe poſiturũ ſpopondiſſe.
Si igiť eo modo quo dictũ eſt cauſaretˀ / utiq; ante diluuiũ ſępius ap
Iris appa paruiſſet. MAG. apparuit utiq; ſed tunc ſignum fœderis nõ erat.
ruit ante Noe igitur in ſignũ fœderis ex inſtitutione hunc arcum acceperat. ut
diluuiũ quę ante hac pura res naturalis & nullius pacti ſignũ erat / tunc ſignũ
eſſe inciperet: & res naturalis in cauſis ſuis eſſe nõ deſineret. Quem
admodũ lapis quo agrorum limites diſtinguimus nõ tunc lapis eſſe
incipit / cũ in ſignũ diſtinctionis erigitur / ſed tunc ſignum eſſe cępit /
qui prius erat / ſed diſtinctionis ſignum non erat. DIS. Intelligo.
Sequitur autē ut iuxta p̃miſſorum ordinem nunc cometā deſcribas.

De Cometa & bellis: ſterilitate terrę: morte Principum / & cęteris malis apparitionem cometis conſequentibus. Capitulum. xxiij. MAG.

Cometa. Ometes eſt exalatio terreſtris: calida: & ſicca / pinguis & viſco
ſa: virtute aſtrorũ ad ſuprę mā aeris ptem ęleuata: & ibidē in
cenſa. Sunt tñ qui cometā exalationē dicunt ſubtilē non inflā
matam: ſed lucentē a lumine ſolis & aſtroꝝ in ipſa incorpato. Gene/
ratur hęc exalatio actione aſtroꝝ in viſceribus terrę. maxime dum
pori p frigus ſtringunť & egreditur cũ per calorē reſoluũtur. Nõ autē
tota ſimul ęleuať / ſed pars poſt ptem aſcendit / & nouę continue ge/
neranť: a quibus etiā cometes in ſupioribus nutritur diutius / & ipis
diuerſitas impeditis deſinit citius. Diuerſificanť autem in quantitate / figura / &
cometaꝝ colore / ſecundũ materię differentiā. unde ſi materia in medio bene
compacta / in extremitatibus vero circũquaq; rara fuerit: videť quaſi
aſtrum crinoſum. Si aũt materia ęqualiter ſpiſſa / ſed in longũ protē
ſa ſit. ut ſtella caudata apparet. Si autē cauda corpore rarior fuerit / cer
nitur ut ſtella barbata. Raritas etiā & denſitas materię colorē variant
Colores Secundũ aſtrologos autē Cometa de natura Saturni: cerulei aut plũ
cometaꝝ bei coloris eſt. quę autē de natura Iouis alba ad inſtar argenti lucidi
videtur: & quę de natura Martis rubea. quę de natura ſolis: ut aurum
argento mixtum apparet. quę de natura veneris / ſpiſſa ut nubes cer
nitur. Mercurius autē cometem ſuum ceruleum dæmonſtrat. Cauda
etiam & caput draconis & aliarũ conſtellationũ naturę mutationem
in his facere dicunť: ſed hęc ad pręſens cõmemoraſſe nõ probaſſe ſuf
ficiat. DIS. nõdum motũ & ſignificatiões cometaꝝ explanaſti.
motus co MAG. Cometes moueť ad motũ continẽtis aeris: per diem natu
metarum ralem circuendo terrā. Significatiões cometaꝝ ſunt varię. generalio

res autem ſterilitates/peſtilentię & ſeditiones. Sterilitas quidē maxi
me ubi ſiccitas & caliditas intenſe nocere poſſunt. hę em̄ cometam &
antecedunt & ſequunt̄. Priuatur etiā terra eo tempore cōmuniter omni
fœcundo humore. In terris aūt paludinoſis ſequit̄ quādoq̧ fertilitas.
Peſtilentię aūt ſequunt̄: nam cum ſubſtātia cometæ/ q̄ ſubtilis eſt &
bene digeſta / alię exalationes ſegregatæ tanq̄ impuriores & vene/
noſę eleuant̄. Vnde & tempore cometę ante aut poſt/ventus/terre/
motus/& ignitæ imprę︠ſſiōes plurimæ fiunt. ex his itaq̧ aer infectus
& cōtinuo inſpiratus/ vitalem ſpiritū debilitat/ & tandē extinguit: ra
tione etiam ſiccitatis homines incendit. Mortem autē Principū come
ta fortaſſe ex eo ſignificare dicitur: ꝙ Principes ut magis delicati vel
intemperati ab aere corrupto citius inficiunt̄. aut ꝙ mors Principis
unius pluſq̄ multoꝝ popularium diuulgatur. Seditiones autem co
metę forſitan ſignificant: ꝙ ab aere īmntato nō modo ſpiritus vita/
lis/ ſed & animalis īmutatur: ad cuius īmutationem ſenſationes quo
rum principium eſt variantur: fantaſia perturbatur: appetitus iraſcibi
lis & concupiſcibilis excitatur: ad cuius impetū nōnunq̄ ratio condeſ
cendit/& his motibus ſimilia diiudicat: & voluntas q̄uis de ſe libera
ſecundum dictamen rationis imperat. Sed vir ſapiens ut in libro ſep
timo cōcluſimus cum Ptholemęo/dominabitur aſtris. DIS. quin
imo & fatidicis aſtrologis.

ſignifica/ tiones co metarum
ſterilitas terrę
peſtilētiæ
mors prī cipum
Seditiōes

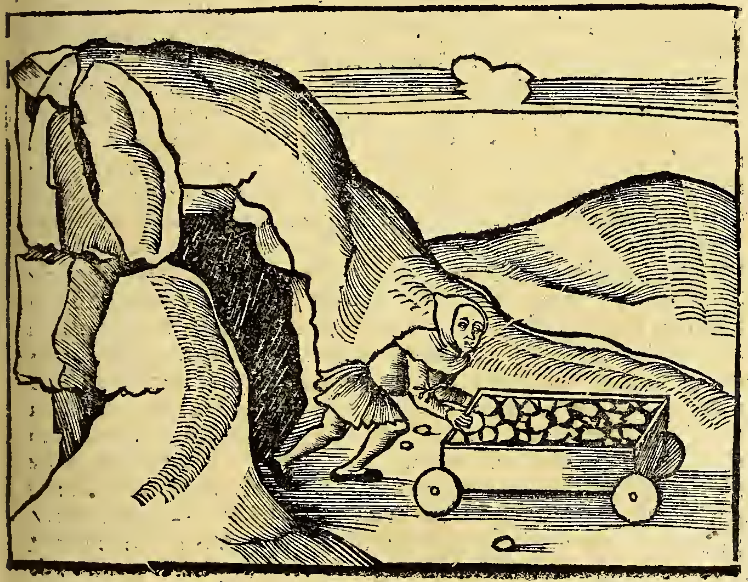

De mixtis tertiæ compoſitionis: quæ ſunt mineralia. Capitulnm.xxiiij. MAG.

Vę ſequunt̃ in ordine mixtoꝝ mineralia ſunt: videlicet lapi/des ſales: & metalla: q̃ ex vaporibus & exalationibus actione qualitatū primaꝝ & calore cœleſti in terrę viſceribus ꝓcreātur

Plinius ĩ ſpeculo naturali

unde Plinius. Fundus terrę p̄cioſiſſimus eſt. ibi em̃ oēs influentię cœ/leſtes confluunt & gēmas p̄cioſas cauſant. ratione huius calor maxi/mus circa centrum generatur ſcd̃m Ptholemeum & Calcidium. Hinc nōnulli ibi infernū eſſe argumentant̃. Nonnulli etiā terrā intrinſecus lapidem continuū: varijs tm̄ coloribus diſtinctum aſſeuerant. DI. Dictoꝝ generationes particularius tangas. MAG. Lapides ex va/pore & exalatione cum luto viſcoſo permixta/actione longa/diuerſo/rum coloꝝ & efficatię multiplicis ſcd̃m materię naturas ꝓducuntur.

Lapidoꝝ generatio terra non fit lapis aqua fit lapis

Pura autē terra lapis nō fit. vincens em̃ in eo ſiccitas/ipſam coagulari non permittit. Vnde niſi undequaq; irrigua eſſet aquis: ſicut corpus animalis ſanguine: partes eius nō cohererent. Aqua vero lapis fieri poteſt/ſi vel guttatim cadens congelatur frigore: aut coagulatur vir/tute minerali. Quod ingenium Raymundus lulii in lapidario lucu/lentiſſime proſecutus eſt. Interdum etiā ſpuma aquarum in lapidem vertitur. ligna quoq; in aqua/in lapides vertuntur. Arena item ex lu/to viſcoſo induratur.

Sales

DIS. Sales unde fiunt? MAG. Ex vapo/re exalationi forti actione in diuerſa ꝓportione admixto/diuerſi ſales generant̃: ut ſunt ſal harmoniacū/vitriolum/nitrum/ſimiliter & ſulfur argentum viuum: auri pingmentum: arſenicum & ſimilia. Quoꝝ q̃ facile ab igne fugiunt/ſpiritus dicunt̃. Humores pingues in terra pu/trefacti/bitumē efficiunt.

Spiritus bitumen arg. viuū

DIS. Metalla unde generantur? MA. Immediate ex argento viuo & ſulfure. Eſt quidē argentum viuum ſubſtantia aquea/mixta/terreo ſubtili/mixtione forti. Quod quidē prouenit ſi vapor ſubtilis exalationi purę/virtute caloris/proprie ſo/lis/per diutinas ſolutiones & coagulationes iungatur. Huius partē terreā quidam ſulfur argenti viui nominant: & eius ſeparatione mul/tum laborant. Claritatem habet ab aqua & aere incluſis: mobilitatem cōtinuam ab humiditate & pondere. ꝙ autē nō adhęret: habet ex ſicci/tate extrinſeca. Huius natura mirabilis multoꝝ ingenia in ſtuporem vertit. unde quidam ipſum calidum: quidam humidum: quidā ſiccū quidam frigidum a dominio eſſe voluerunt.

Sulfur

Sulfur autē eſt ex un/ctuoſo aereo terreſtri ſubtili & igneitate decocto. Ex his itaq; duobus ſcilicet argento viuo & ſulfure diuerſe coadunatis: & in mineris terræ decoctis: diuerſa generantur metalla. & ut quibuſdam placet: ſi in ter/ra manerent/ natura decoctionem argenti viui iteraret donec in ar/gentum ſtabiliretur: & ſulfur in aurum verteretur. Sunt autem me/talla.

Plumbū

Plumbum quidem ex argento viuo impuro / groſſo / &

ſ̨tulento & ſulfure impuro productum. Stannũ ex argento viuo Stannũ
puro & claro/& ſulfure immundo generat̃. Ferrum ex ſulfure ſpiſ Ferrum
ſo/impuro & adurente/cũ argento viuo modico & ĩmundo creatur.
Aurum ex arg.vi.puro & claro & ſulfure rubeo & mũdiſſimo nõ adu Aurum
rente actione ſolis efficitur. Cuprum vel æs ex arg.vi.non oĩno ĩ Cuprũ
mundo/& ſulfure rubeo & groſſo naſcit̃. Alchimiſtę arg.vi.mercuriũ
nominant:ꝙ omnibus metallis iungit̃:ſicut Mercurius in influẽtia ſe
cundum Aſtrologos cũ planetis omnibus copulat̃. Argentum ex Argẽtũ
arg.vi.mundo & albo/& ſulfure nõ adurẽte mũdo & albo ꝑcreatur.
Accidit autẽ metallis ductibilitas ex unctuoſitate/& liquefactibilitas
ex multa aquoſitate arg.viui. Vnde q̃ plus de argento viuo partici
pant/citius liquefiunt.ſicut plumbũ & ſtannum.per oppoſitum æs
& ferrum. DIS. Calibs vero unde generatur? MAG. Calibs Calibs
eſt ferrũ purgatum & depuratũ per ignitiões & extinctiões multas.
unde efficitur unctuoſitatis minoris/& facilius q̃ ferrũ frangit̃:nec
omnino in pondere ęquiparantur. Auricalchũ autẽ eſt cuprũ per tu auricalch/cum.
thiam coloratũ. Electri vero ſpecies tres inueniunt̃/una q̃ ex quodã
gumi arborũ indureſcit.quod & ſuccinũ dicunt. Alia ex partibus auri
tribus & una argenti conflatur. Tertia aũt naturalis eſt/& in mineris
reperitur:ſophiſticata ab auro vix diſcernitur:& inter alias virtutes
habet unde venenũ miro ſplendore prodat.hinc in precio eſt.

De metallorum tranſmutatione. Ca. xxv.

DIS. Eſtat de quo circa huius generis mixta te diſſerturũ auidius ex
r pecto. MAG. Quod eſt hoc? DIS. Metalloꝝ tranſmu
tatio de qua alchimiſtę ſe iactant. ſi ſit poſſibilis? MA. Eorũ
quorum materia eſt eadem / crebrã fieri tranſmutationẽ docuimus
Num terra in aquã / & aqua in aerẽ / aer in ignẽ / & hęc omnia in mi/
xti ſpeciẽ tranſmutant? Sic cinis / & arena obſcura / in luddiſſimi vitri
ſubſtantiã actione ignis vertuntur. DIS. Tranſmutantur ſi in p̃ia/
centẽ redacta fuerint materiã: aut ſaltẽ in eã / cuius forma / formę gene
randę nõ repugnat. MA. Quid igit̃ obſtat q̃ minus hac via metal
la in ſe tranſmutari poſſint cũ oĩm cõis ſit materia? Ad hoc eqdẽ mul
ti phõꝝ p calcinationes / ſublimationes / ſolutiones / & coagulationes
laborarũt: licet minus utiliter q̃ veracit̃. cũ artẽ / naturę actionẽ ſcđm
p̃ciſionẽ imitari / aut difficillimũ ſit / aut oĩno impoſſibile. Magis tñ ve
ritati appropinquãt: qui p principia naturę talem rẽ efficere ſtudent
q̃ ſine fumo fluat: ignẽ nõ fugiat: ſubſtantię metalli p minima mixta
totũ q̃d minus in minera decoctũ eſt / celerrima actione cõpleat. Hoc
iam cõplerũ / elixir / hoc ouũ & lapidẽ Phõꝝ: & in ſuis principijs acetũ
acerrimũ / lapidẽ nõ lapidẽ / mineralẽ / animalẽ / vegetabilẽ / ſanguinẽ
terrã oculoſam: urinã / & oĩm rerum nominibus nominãt. ut ſub me
taphoris & figuris fatuos & auaros a via veritatis ſecluderent: philo
ſophis vero & naturę principia ſecretius rimãtibus / ocultas naturę opa
tiones panderẽt. ars eqdẽ in ſe nulli⁹ laboris: ſed opus eſt mulierũ: &
auctores alchimię ut aiũt ludus pueroꝝ. Hui⁹ auctores p̃cipui fuere Hermes Geber Aui
cẽna: & hi q̃s turba phõꝝ cõmemorat. moderniores autẽ Raymũdus
lulij. Arnoldus de noua vilia. Alberthus magnus quoꝝ oĩm unus fi
nis: ſed ꝓcedendi modus diuerſus: oĩs tñ in limitibus naturę conclu
ſus: e quibus omnibus huiuſcemodi trãſmutatiõis poſſibilitas indu/
bitata cõcludit̃. Sed proculdubio ab his qui diuitibus & Principib⁹ ſe
iungunt & magna ꝓmittunt / nequaq̃ attingit̃. Nã ſi ſciẽtię hui⁹ ſecre
ta noſcerẽt: ſeſe utiq̃ occultarẽt: de theſauro tanto gratias deo agerẽt
a quibus pauperibus bene facerent: nec alioꝝ opibus indigerẽt. Ab illis autẽ
alchimi/ maxime cauendũ: qui aut receptas ꝓbatas / neſcio a quibus Magnati
ſtis cauẽ/ bus ſe habere gloriant̃: lunã figere: & ad gradus auri mediocris: aut
dum ſit. optimi tingere: mercuriũ coagulare: partẽ cũ pte: & varia augmenta
poſſe efficere mentiri nõ verent̃: a quibus nimirũ tot hoĩm millia decę
pti / & alieni auri cupidi: ꝓprij vero quod habuere in ſumptuoſis ex/
penſis largiores / omnino defecerunt: & quotidie deficiunt: nec alieno
periculo cautiores deſiſtunt. Quod cũ in magnũ reipublicę detrimẽ
tum vergat / nõ ab re eſt: ſi a magiſtratibus & cõmuni bono ꝓuiden/
tibus: a fatua eoꝝ p̃ſumptione coerceantur. videntur em̃ eſſe & de nu
mero illoꝝ: de quibus Paulus Apoſtolus ſcribit, Semper diſcentes 2
& nunq̃ ad ſcientiam veritatis peruenientes

De vegetabilibus. Capitulum.xxvi. MAG.

Variũ genus mixtorꝝ eſt vegetabiliũ: ut ſunt herbę: arbores. & cetera huiuſmodi. DIS. Horꝝ origenẽ pandas. MA. Si diuini philoſophi traditionẽ attẽdim⁹/ hæc a primordio ex terra iuſſu creatoris prodierunt cũ ait. Germinet terra herbã virentẽ & faciẽtẽ ſemẽ: & lignũ pomiferũ faciẽs fructũ iuxta genus ſuũ: cui⁹ ſemẽ in ſemetipſo ſit ſup terrã. Ecce creator oĩm vegetibilia ſit in eſſe ꝓdire iuſſit: & undeſe p multiplicationẽ indiuiduorꝝ in ſpecie conſeruarẽt: in ſemetipſis ſemẽ habere dedit. Et nõ modo vegetabilibus: ſed & cunctis animãtibus hoc fœcunditatis bñficiũ pſtitit. De hac re diuũ Auguſtinũ & theologũ & phm̃ excellentiſſimũ in de trini. li. 3. differentẽ audiamus. Omniũ qppe rerꝝ (inqt) q̃ corpaliter/ viſibiliterq; naſcunt̃: occulta quędã ſemina in iſtis corporeis mũdi hui⁹ elemẽtis latẽt. Alia ſunt em̃ hęc iã cõſpicua oculis noſtris ex fructibus & animãtibus. Alia vero illa occulta iſtorꝝ ſeminũ ſemina. Vnde iubente creatore. ꝓduxit aq̃ prima natatilia & volatilia. Terra autẽ prima ſui generis germina: & prima ſui generis aĩalia. Neq; em̃ tũc huiuſcemodi fœtus ita ꝓducti ſunt: ut in eis q̃ ꝓducta ſunt: vis illa cõſumpta ſit: ſed plerũq; deſunt cõgruę tpamentorꝝ occaſiones/ quibus erũpant & ſpecies ſuas peragãt Ecce em̃ breuiſſimus ſurculus ſemẽ eſt: nã cõuenienter mandatus terrę arborẽ facit. Huius autẽ ſurculi ſubtilius ſemen aliquod eiuſdẽ generis granũ eſt. & hucuſq; nobis viſibile. Iam vero huius etiã grani ſemẽ: q̃uis oculis videre nequeam⁹: ratione tamẽ cõijcere poſſumus quia niſi talis aliqua vis eſſet in elementis. nõ plerũq; naſcerent̃ ex terra quę ibi ſeminata nõ eſſent. Nec animalia tã multa/ nulla mariũ fęminarũq; cõmixtione p̃cedente: ſiue in terra: ſiue in aqua: q̃ tñ creſcũt & coeundo alia pariũt: cũ illa nullis coeuntibus parẽtibus orta ſint. Et certe apes ſemina filiorꝝ nõ coeundo concipiũt: ſed tanq̃ ſparſa per terras ore colligunt. Inuiſibiũ em̃ ſeminũ creator: ipſe creator eſt omniũ rerũ: qm̃ q̃cunq; naſcendo ad oculos noſtros exeũt/ ex occultis ſeminibus accipiũt ꝓgrediendi primordia: & incrementa debitę magnitudinis: diſtinctioneſq; formarũ ab originalibus tanq̃ regulis ſumunt Et infra. Iſta quippe originaliter ac primordialiter in q̃dã textura elementorꝝ cũcta iã creata ſũt: ſed acceptis opportunitatibꝫ ꝓdeũt. Nam ſicut matres grauidę ſunt fœtibus: ſic ipſe mũdus grauidus eſt cauſis naſcentiũ. Et ut teſtat̃ Ambro. in hexa. nequaq̃ fieri põt ut nõ/ aut ſeminibus utant̃ uniuerſa gignẽtia: aut habeãt aliqua q̃ videant̃ cũ virtute ſeminũ cõuenire. Et ut Aug⁹. ſup Geñ. li. 5. differit. arbor ex arbore p ſurculi plãtationẽ & ex ſemĩe arbor: & ſemẽ ex arbore: ſed ſemẽ ex ſemine nullo mõ niſi pri⁹ ĩteruenia t arbor naſcet̃. DI. Luculẽtiſſime doctor hic egregius: q̃ aĩo meo de his inſidebãt dubia diſſoluit. Mirari equidẽ ampli⁹ nequeo: cur ex terra pulueriſata/ cribrata: & oĩ humana

oĩm rerꝝ in elemẽ/ tis latent ſemina

induſtria ſemībus ęuacuata:ſponte pullulant plātę: & quidē in figu/ra virtute:colore:ſapore & ſpē diuerſę. Sic & de his q̄ in aq̄ ſupfi.ie vidētur oriri:quia elemēta(q̄ in ſupiorib us apud nos pura nō eſſe aiebas) ſemībus taliū ſunt impgnata. Sed congruę tpamētoꝝ occaſiones quibus ea erūpere dixit q̄ ſūt? MA. Has q̄litatū primaꝝ actiones & cœloꝝ influxus in ꝓportione naturę cōcurrētes ītelligo:& accidētes cauſas(ut ipſe doctor ait)ſcdm naturā forinſecus adhibitas. His eqdē ea q̄ ſecreto naturę ſinu abdita continent; & foris creant q̊dāmodo explicādo mēſuras & nūeros & pōdera:q̄ in occulto acceperūt ab illo q oīa in mēſura & numero & pōdere diſpoſuit. Idē ſed diffuſius li.6.ſup Geñ.ꝓſequit & oīa primit⁹ a deo creata fuiſſe: & per ſeculi tractum ex occulto in manifeſtum locis congruis exercenda teſtatur.

ibidē ubi ſupra.li.3 de trini.

De cremento & diſtinctione plantarum. Capitulum.xxvij. MAG.

Virtus nāq; & influxus cœleſtis ſupficiē terrę penetrās partes ſubtiliores:q̄bus dicta ſeminalis vis occulta ineſt:in fumum reſoluit:rurſuſq; cōdēſat: & in radicis ſpēs tranſfigurat. Hæc infixa terrę tanq̄ matri v̄tute caloris cōtranaturalis & ſupcęleſtis:humorē terrę circūiacētis alterat & q̊d naturę ſuę cōueniēs eſt attrahit:& in ſui & plāte ſubſtātiā cōuertit. Vnde plāta radice loco oris / q̄ nutrimētū accipit:& medulla ꝓ ſtomacho corde & epate utit: in q̄bus acceptū nutrimētum digerit:& digeſtū partib⁹ ſingulis p venulas ſubtiles trāſmittit. Stipitē ꝓ corpe medullā cōtinēte:corticē ꝓ cute ſtipitē ꝓtegēte

Folia aūt ad fructuū defenſionē/ & nodos loco neruorū mēbra colli gantiū accipit. Fructū vero in uſum viuētiū & ornatū uniuerſi. ſemen inſup pro ſpēi cōſeruatiōe gignit. Et in hęc q̄ʒ elemētorū ptes pporti onabiliter diſtribuit. Terreū nāq; q̄d multū eſt in ſtipitis & durarū ptiū ſubām tranſit. humidū aquoſū q̄d parū eſt in folia & corticē/ Aereum ſubtile q̄d eſt minus in florē. q̄d autē viſcoſū in fructū aſſumit. In eo aūt quod ſemētis vices agit/ igneū q̄d minimū eſt delitēſcit. Per terrā cohęret: p aquā ſe diffundit/ p aerē & ignē planta conſurgit. DIS. Plantas igit̄ q̄ttuor elemētis cōſtare aſſeris? MAG. Etiā. DIS. Cur igit̄ nō in aqua/ aere/ aut igne queadmodū in terra pullulāt aut nutriunt̄: cū & in his q̄ʒ ſingulis ſingula elemēta pmixta ſint. MA. Elemēta apud nos & fortaſſe in toto uniuerſo iam nō pura/ ſed ſibi in oībꝫ mixta. Ambro. affirmat. & in naturalibꝰ exercitato facile pbat̄ Plantas aūt nō in ſingulis oriri oībus manifeſtū. Huiꝰ aūt cauſam (qa quęris) ex ſupioribus accipe: cū terreū in oībus abundare/ cętera aūt in quātitate minore & a terra cohęrētiā plantis ineſſe oſtenſum eſt: hīc in terra figunt̄/ & ſufficiens nutrimentū inueniūt. In aqua aūt ad tem pus nutriri/ ſed figi non pn̄t (paucis demptis) in aere vero diutius/ aut nutriri/ aut figi pter ſui ſubtilitatē nequeūt. In igne ab exceſſiuo ca lore citius ęmarceſcūt. DIS. omnes itaq; plantas a dn̄o terreas aſ ſeueras. MAG. ita ſentio. DIS Vn̄ ergo quaſdā calidas & humi das multi ſcribūt: cū neutra harū q̄litatū terræ cōueniat? MAG. In plantis ſi ptes integrales conſideras / ipas terreas a dn̄o dephendes. Si aūt ptes vtuales & q̄litatū gradus attendis: quaſdam calidas & ſic/ cas: alias calidas & humidas: alias humidas & frigidas: nōnullas etiā frigidas & ſiccitas inuenies: & hoc vel in gradu primo/ ſecūdo/ tertio/ aut quarto / ſecundū q̄litatū intenſiōes & remiſſiōes. nam ſecunduꝫ has: ſir̄ & ptium elementaliū/ in pro portione multiplici/ variantur plantæ nō modo in virtutibus: verūetiā in fœcunditate: modo germi nandi & effigie. Creator equidē omniū (ut pmiſimus) vim hęc omnia cōtinentē ſic indidit: ut congruis tpamentorū occaſionibus q̄d in ſecre to naturæ ſinu abditū eſt/ in ppatulū pdire poſſit. Vn̄ quædā ſunt q̄ ex radice unicum ſtipitē habēt: ex quo rurſus rami: & ex his folia pul lulāt: & ſunt arbores. Quędā ex radice nō ſtipitē: ſed ramos: & ex his folia generant: & ſunt frutices. Quędā ex radice: nec ſtipite: nec ra/ mis medijs/ folia germināt & ſunt herbę. Ex oleribus autē ſunt quæ ex una radice ſtipites & ramos multos accipiunt. Et rurſus quædam fructificāt: quędā ſine fructu omni tempore manent. Fructiferę ſ;m digeſtiones ſemel tantū/ aut pluries in anno fructificāt. Fructū autem aut ſub folijs/ ſuper folia/ in medio: ſub cortice/ a ſtipite: aut a radice pducunt. Amplius quędā oleum ſtillāt. quędā folia nō habent: quę dam etiā floribus carent. Omnibus aūt ut ait Plinius ineſt ſexus di/ uerſitas. in eadem vero planta teſte Phō: uterq; ſexus non reperitur:

Varietas plantarū.

Ab auibus ſemen deuoratum & ęgeſtũ itegrum: ſi in rimã corticis ce
ciderit nonnunꝗ̃ pullulat. fitqꝫ ut in quercu: aliaue arbore/ ceruſus
aut alterius generis planta reperiatur. In his autẽ q̃ p ſurculi inſertionẽ
in alieno ſtipite creſcunt: natura ſtipitis in ſurculi naturam cõmutatur.
Sed his finẽ faciamus. Nam ut ait ſanctus Ambroſius in hexaemerõ A
li. 3. ca. 15: Inexplicabile eſt ſingularꝫ rerũ ꝓprietates exquirere: & vel
diuerſitates earꝫ manifeſta teſtificatione diſtinguere: vel latẽtes occul
taſqꝫ cauſas in deficientibus aperire documẽtis. Et rurſus. Quis autẽ
poſſit cõpręhendere varietatẽ/ſpeciẽ/ gratiãqꝫ pomorꝫ: ſingularum
quoqꝫ utilitatem arborꝫ/fructuum/ſuccorũqꝫ ꝓprietatem.

De Animalibus. Capitulum. xxviij. DIS.

D ſequentis igitur ordinis mixta deſcẽdas. MAG. Quæ ſe
a quuntur quinti generis mixta aĩalia ſunt irrationalia q̃ in prę
ſenti quadruplici ordine diſtinguimus. Sunt em̃ q̃dam ut ait G
ſcriptura volatilia/ q̃dam natatilia/q̃dam reptilia/& q̃dam greſſibilia
Quorꝫ exordia/ ꝓpagatiões/ & naturas in mediũ ferre: ingeniũ va
cillat/calamus tepet/& epitomatis breuitas nõ admittit. DI. Saltẽ
quę iam in prompto ſunt/verbis planis/ſuccinctaqꝫ oratione/in uni
uerſali patefacias. MA. Facile qdeꝫ tuis petitionibus acqeſcerẽ: ſed
ea breuitate quã expetis: & obſcurus fio: & ęmulis quibus me feriãt
iacula ad miniſtro. verũtñ nõ illis: ſed tibi optime indolis adoleſcenti
in hoc epitomate obſequi ſtatueram: ut petis p̃memorato ordine ſin
gula ſub breuitate tranſcurram. DIS. Probe.

De Volatilibus & generatione ouorum. Capitulum.xxix. MAG.

Olatilia aues ſunt/quę alis ſeipſas p aera quo tendunt mouēt
v Horꝫ primordiale exordiū ſimiliter a creatore eſt/qui diſtincta
elemēta ꝑ capacitate ſua/viuētibus decorauit.aera qdē vola
tilibus/aquā natatilibꝫ/terrā greſſibilibꝫ/& hęc utraq; reptilibꝫ. ignē
autē qui ꝑpter ſui debilitatē & ſiccitatē viuentibus habitaculum pſta
re non poteſt:a viuenti aīa nudum reliquit. DIS. Hęc legiſlatoris
hiſtoria pandit/naturalem volatilium generationē ędoceto. MA.
Volatilia quia ſe in numero conſeruare non poſſunt(quoniā corru/
ptibilia ſunt)ab auctore naturę dicēte. Creſcite & multiplicamini/ꝑpa
gationis vim acceperūt:qua ſe in ſpecie conſeruent. Fit autē hęc ꝑpa
gatio p ſeminis deciſionē.unde & in ipſis ſexuum diſcretio eſt:& nos
in ſequentibus maſculū gallū:& fęmellam gallinā appellabimus. His
equidem duobus coeuntibus:in matrice gallinę oua cōcipiunt:& ex
illis pulli naſcuntur.primu de ouis/demū de pullorum formatione
tractabimus. DIS. Oua unde/aut quomodo generantur? MA. De ouis
Ex ſpermate gallinę:cuius pars humidior ad extremitates ſe expan
dit & fit albumen:terreſtris vero ad centrum ſe contrahit & fit citrina:
& vittellus dici ſolet.& hęc duo ꝑpter naturæ diuerſitatem telis par/
uis ſeparant. In qbuſdam tn̄ ꝑpter caloris debilitatē:colores hi diſtin/
cti nō ſunt.ut in ouis piſcium. Ouum cōceptū/calore matricis cui col
ligatū eſt vegetatur:donec ad cōplementū ꝑueniat.exinde vinculo q̊
matrici iungit rupto:in lucē prodit eo ordine: ut pars acuta q̄ matrici
adhęrebat ultimo exeat:teſta in ventre mollis eſt:ne parturiēdo ledat.
mox autē ędita frigore dureſcit. Ouantibus nō eadē eſt natura: nam Ouantiū
quędam ſemel tm̄ in anno parturinnt.ut rapaces:q̄dam pluries ut co diuerſitas
lumbę:gallinę autē domeſticę multotiēs:& hę cito deficiūt:qm̄ cibus
in ſperma tranſit. DIS. Scite hęc dicta vident. Sed ad qd galli coi
tum neceſſariū arbitrare:cū ouum ex ſolo gallinę(ut ais)ſpermate for
metur. MA. Vt ſeminalem ſpiritū īmittat: quo ouū & ſuſtentatur
& fecunditatē accipit.unde gallina ſine gallo ouans:aut ex inani alte Fœcundi
rius gallinę cōcubitu:aut oſculo vel olfactu galli:vel flante zephyro: tas oui
oua quidē parit:ſed ſterilia q̄ oua venti appellantur:fit autē hoc ſępi/
pius.non em̄ gallina tm̄/ quantum gallus coitum appetit: ideo mul
tis gallinis gallus unus ſufficit.

De pullorum ex ouis generatione: formatione: & diuerſitate. Capitulum.xxx. MAG.

Va itaq; galli cōcubitu cōcepta a gallinis:nō nunq̄ a gallis in
o terdū alternatim ab utriſq; foueut. Albumen q̊d calidū eſt &
humidū:in quo & vis ſeminalis a gallo tranſfuſa latitat:calore

incubantis alteratur/& in triduo vel circa/guttula q̃dam ſagninea in
albumine/verſus oui acumẽ apparet:ex qua cor pulli formaẗ.Fitq;
circa idem/vena magna in umbilicos duos ramificata:quorꝫ alter ad
telam vitelli/alter ad eã q̃ pullus ꝯtinetur,ptẽdiẗ.ꝑ primũ pullo cibus
de vitello miniſtratur:reliquus ſecundinę deputaẗ. DIS. Subſtan/
tiam igitur pulli ex albumine: nutrimentum vero ex vitello aſſeris?
de nutri/ MAG.Sane.In argumentũ huius accedit/ ꝙ vitellus cõtinue mi
mẽto pul nuitur:& ſi q̃d reſiduum eſt naſcentem pullum in umbilico ſequiẗ:ut
li in ouo ſtatim natus cibũ habeat cõuenientẽ:in pfectis autẽ umbilicus iã nõ
apparet. DIS. Nondũ naſcentis conditionẽ:ſed exurgentiũ mem/
broꝝ formationẽ quęro. MA. In decẽ diebus oĩa mẽbra pulli ma
nifeſte apparẽt:& inter hęc caput maximũ. ſequẽtibꝯ decẽ fortificanẗ
& ordinatius diſtinguunẗ: & a ſpiritu vitali ſingula uiuificanẗ: ita ut
die viceſima pullus iam vociferare incipiat.Hęc autẽ eſt poſitio ipſiꝰ
in matrice:ut caput ſupra pedẽ dextrũ habeat: & ala dextra caput te
gat.Omnis tñ in pedes naſcitur ex acuta oui parte.Ex ouis autẽ oblõ
gis galli:ex rotũdioribus gallinę frequẽtius generãtur. DI.Sed
quid de ouis in q̃bus nõnunq; duo vitelli cõſpiciunẗ. MA.Hęc ex
duplici coitu:ꝑ aggregationẽ duoꝝ ſpermatũ cõcipiũtur. Et ſiquidẽ
ſit tela utrũq; diſtinguẽs/gemellos/ ſin autẽ pullũ mõſtruoſum ꝓcre
Vultur ant. Vultures autẽ ut refert ſanctꝰ Ambroſiꝰ in hexaemerõ.li.v.c.xx.
Phenix ſine cõcubitu cõcipiũt & generãt. Et de carnis p̃mortuę Phenicis hu/
more vermis exurgit & ꝓceſſu temporis in prioris ſpeciẽ reperatur.

De membrorum in pullis diuerſitate.
Capitulum.xxxi. DIS.

Nde quęſo tantã in organis & membris volatiliũ diuerſitatem
u natura ingeniauit? MA.De interioribus ſi q̃ris/ea ad opera
vegetatiuę neceſſaria ex his q̃ poſthac dicemus: cognoſces.
Exteriora vero ad alia opa.maxime autẽ ad ea quę p̃dę deputãtur ac
comodata ſunt. Vnde quibuſdã viſum acutiorẽ:aliȷs autẽ obtuſiorẽ
dedit.Acutum quidem rapacibus.ut a remotis p̃dam cognoſcãt cęte
ris vero q̃ circa terrã aut aquas verſantur obtuſiorẽ: quia alimento
ſunt ꝓpinqores.Palpebras habẽt membranulas nõ carneas:nec ocu
los niſi ꝑ inferiorẽ claudunt:ꝓpter duriciẽ coriȷ cõtinẽtis caput. Dẽ
tibus carent:& ꝓ his utuntur roſtris/quę rurſus in rapacibus acutio
ra ſunt & adunca:ut prędam capere: & captã facilius dilaniare poſ/
ſint: quoniam carnibus veſcuntur: ideo etiam ungues cæteris ha/
bent magis aduncos. In aquaticis roſtra ſunt lata: ut ipſis pro ha/
mo:& collo pro arundine hami/& pedibus latis(quorum & digiti
membranis ligantur) pro nauigio utantur: loco anteriorem pe/
dum alas habent.volando ſe cauda dirigunt. Pectus eſt acutum ut
volando paucum aeris moueat.& aerea citius diuidat. Carnoſum

tamen eſt / ne ex frequenti aeris inpulſione aut ledatur aut interiora infrigidant. Non mingunt quoniã par bibunt : & ſi quid ſuperflui ſeparatur in plumarũ ſubſtantiam vertitur. Cætera particularius inquirere nõ eſt pręſentis negocij. Sunt em̃ . ut ait Ambroſius auium genera diuerſa / quę memoria aut cognitione cõprehendere quis poſſit.

aues non minguns.

Dę aquatilibus. Capitulum. xxxij. MAG.

B aere itaq; in aquã delapſi / eam ſi poſſumus tranſnatabimus ſpacioſum & magnũ equidem eſt mare / & illic reptibilia quorum nõ eſt numerus : & aĩalia inquit propheta puſilla cum magnis. DIS. Et qui hęc viderũt? MAG. Qui deſcendũt mare in nauibus facientes operationẽ in aquis multis. ipi inquit viderunt opera domini & mirabilia eius in profundo. Plura equidẽ in mari quã in terris ſunt. ait Ambroſius in hexaemeron. Et ea quę in terris viuũt: ab his ſibi nomina vendicarũt / eo ꝙ prius in mari iſta cęperũt diuerſis quoq; fluminibus. Et ea quę timemus in terris: amamus in aquis. Etenim noxia in terris in aqua innoxia ſunt. Atq; ipſi angues ſine veneno. Leo terribilis in terris / dulcis in fluctibus. ſic videre eſt de cæteris. Verũtamẽ ut teſtatur Petrus lombardus oĩa creata ſunt innoxia. ſed ꝓpter peccatũ facta ſunt noxia. Nihil itaq; homĩ nocuiſſent ſi nõ peccaſſet. ſed hęc theologię reſ;uantes ad propoſitum reuertamur. DIS. videris aſtruere & aquatilia per creatiõem in eſſe prodijſſe. MAG. Moyſes hæc docuit. Dixit enim deus (ut ait) producant aquæ reptile animæ viuentis. Omne autem quod natat reptandi habet vel ſpeciẽ vel naturã, ut aſſerit Ambroſius. Et ne hæc in

a

ſeipſis deficerent/ipſis generationes fecundiratē creator cōicauit dicēs
Creſcite & multiplicamini & replere aquas. fit autē plerūq; hec gene
diſcretio ratio p ſeminis propagationem. Vnde & in aquatilibus ſeu piſcibus
ſexus ī pi ſexuū diſcretio eſt/& in pluribus corpis mole patet. Nam femine ma
ſcibus ribus & maiores ſunt & longiores/carne quoq; duriores reperiunť.

De pullificatione piſcium. Ca.xxxiij. MAG.

Vi ſexu diſcernuntur ventrum attritione coeunt: tanta autē ce
q leritate ut viſum fallant. ordinē tñ nature ſeruāt in ſexu & ge
nere ut nunq; piſcis cū alterius genere piſce cōmiſceať: dem/
murena pta murena: que ſibilo vipere ad littus æuocata cū ea coit. ut refert Am An
broſius in hexaemerō. Tempore itaq; coitus par cum pari ambulat: ubi
femella oua concipit in matrice: que tñ nō perficiuntur donec pariā ca.
tur. tunc em̄ mas ea ſubito ſequitur & ſemine ſuo aſpergit: aſperſa ab
aqua: ut a blanda nutrice fouenda ſuſcipiuntur: poſt diē albeſcūt/ de
hinc oculi apparere incipiunt & celeriter complentur. maxime autem
ſi multo ſemine pfuſa fuerint. Primū ex reſiduo oui humore/dehīc ex
aqua nutriuntur. Que autē maſculino ſpermate tacta nō fuerint ſte
rilia manent. Femella etiam maiorē partem ſuoꝝ ouorum/ partus
tempore deglutit/ quod fortaſſe ſagax natura prouidit/ ne tota unda
piſcibus impleatur: hinc etiam magni corporis piſces paucoꝝ filiorū
ſunt. DIS. Quid autem de his quibus non ineſt ſexus diuerſitas?
anguilla MAG. In omnibus utrūq; ſexū eſſe aſtruunt / ſola dempta anguil
la: que ſcopulis ſe atterit: eaq; ſtrigmenta virtute influentiarum viuifi/
cata in anguillarum ſpeciem tranſeunt. vel ut ait Philoſophus viſcoſi/
tatem per aures concipit: atq; fœtum generat. Quedam etiam e pi/ Ari
ſcium genere rore cœleſti (ut aiunt) concipiuntur/ſicut oſtree & que de a
in conchilibus degunt: & quidem ex limo & putredine erumpunt.
DIS. Facile his fidem habeo: cum ſermonē diui Auguſtini de mū
di fœcunditate mente reuoluo.

De diuerſitate membrorum in genere piſcium. Capitulum.xxxiiij. MAG.

Piſces cor Ec in hoc genere animantiū/natura in membroꝝ diſtinctione ibi.
p⁹ habēt n defecit. Vnde primū corpus oblongū edidit: quo aquas facili⁹
oblongū diuidāt/id quoq; corio leni aſpero ſquamoſo aut ſpinoſo texit
loco manuū pedūq; brancias & pinnulas quib⁹ ſe moueāt ordinauit
Cauda autē natādo oēs ſe regunt/hāc etiā cū dormiūt parūper mo/
uēt, aſſerit Plini⁹. Senſuū vias habēt occultas/ne q̄ ledanť pter oculos Plin
q duriores ſunt: nec colores medios diſcernere ,ppter viſus debilitatē ſpec
facile poſſunt: ob id & piſcatores eo coloꝝ gñe utunť ſepi⁹. Non ſpi/ natu
rant. Quod nobis eſt ſpiritus/ illis eſt aqua. Sicut nobis ſpiritus/ ita
illis aqua viuendi miniſtrat ſubſtantiam. brancias habent/quas nūc
plicant & colligunt; nunc explicant atq; aperiunt. In hanc ergo col/

ſi. lectionem & apertionem dum ſuſcipitur aqua/ & tranſmittitur ac pe/
ra netrat/reſpirationis munus implet/pulmone itaq; carent. humorem
ſanguini ꝓportionatũ poſſident: linguã habent ſed nõ undiq̃q; diſcre
tam a palato. Dentes ſunt ipſis ex utraq; mandibula acuti & ꝓminen
tes. ut cibum in ore tenere: diuidere & deglutire citius poſſint: ne humi
ditate aquę effluat. DIS. Si aqua nutriuntur ut p̃miſſum eſt/denti
bus non indigent. MAG. Aqua quidem nutriuntur: ſed non pura De nutri/
ſed ea quę viſcoſitatibus terrenis impinguata eſt. ut eſt pluuialis & p mento pi
ſtercorꝝ loca tranſiẽs. Nec illa ſolum/verũetiã vermibus/herbis/ſter ſcium.
coribus/carne/pane. & generalit̃ ſemꝑ minor eſt eſca maioris: ita ut
tempore pullificationis etiã nonnulli pullos deuorẽt. Habitatio eorꝝ habitatio
8. confuſa non eſt: ſed ut ait Ambroſius. Hoc genus piſcium in illo ſinu pullorũ
maris alitur/illud in alio: & quod hic abundat/ alibi deeſt. Fouẽdi ta
men partus neceſſitate quidẽ loca mutant. Hęc de aquatilibus cõmu
nibus accipienda arbitror: nõ de ſingulis monſtris marinis. Nunc ſti
lus undarum procellis madidus terras reuiſet: & alis excuſſis: reptilia
greſſibiliaue peruolet.

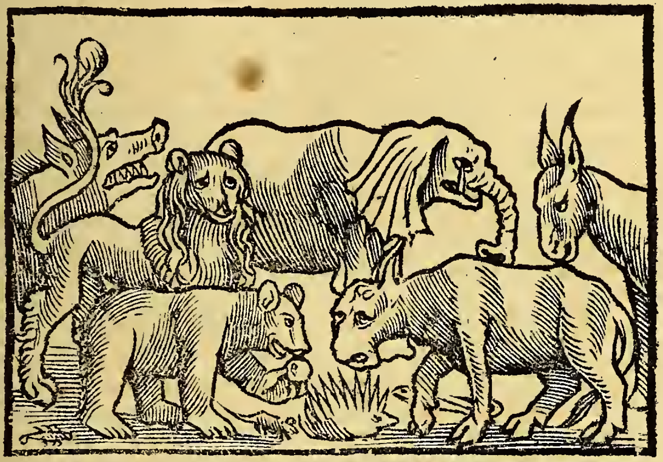

De reptilibus & greſſibilibus. & quare deus tam diuerſas rerũ ſpecies condidit. q̃ etiã nobis nociuę & inutiles videntur. Capitulum. xxxv.

DIS. Eptilia quæ dicis. MAG. Quę corꝑis cõtractioni & extẽ
ſioni innituntur: quibus ſe in anterius mouent. parte equidem
anteriore ſe extendunt: qua ſi aliqd ſolidi apprehẽdũt: reliquũ

Serpētia corporis poſt ſe trahunt. Et hęc rurſus trifarie partiuntur. Sunt enim
quę ſquamis pro unguibus/& coſtis crurium loco utuntur. & ſerpē
trahentia tia dici poſſunt. ut colubri. Et ſunt quę ore ſolidum compręhēdentes
ſe trahunt: quę trahentia dici ſolent. ut vermes. Et ſunt quę ꝗuis pedi
bus moueantur: magnam tamen corporis partem terrę applicant/&
Reptilia communi nomine reptilia appellantur: ſicut lacertę/ ſtelliones/ & plu
res vermiū ſpecies. Quę vero pedibus gradiunt̃ duobus: pluribusue
ſemper tamen ęqualibus: & reliqua corporis parte terrę nō innituntur
greſſibilia ſunt. Et hęc omnia conditor rerum ab initio verbo ſuo in
eſſe prodire iuſſit dicens. Producat terra animā viuentē in genere ſuo iu
menta & reptilia & beſtias terrę ſcd̄m ſpecies ſuas. DIS. Quid crea/
tor ſignificare voluit tanta animalium diuerſitate/cum multa ſint hu
mano generi nō modo inutilia: verumetiā nociua? MA. Noli po
nere os tuum in cœlum: aut in altum extollere cornu tuū & loqui ad
uerſus deum iniquitatē. Sed pone ori tuo cuſtodiā: & oſtiū circūſtā/
tię labijs tuis: & ꝓhibe linguā tuā a malo: & labia tua ne loquant̃ do
lum. nō em̄ potuerunt a deo bono niſi bona fieri. ut & Plato affirmat Plat
& Auguſtinus in Enchyridion ca. xi. cōprobat. Naturę igit̃ oēs: qm̄ thin
naturaꝝ prorſus oīm ſumme cōditor bonus eſt: bonę ſunt. Et inde Aug
ciuitate dei li. xi. Nullā oīno naturā malā aſtruit: ſed a terrenis uſq; ad ciui.
cęleſtia īquit: & a viſibilibus uſq; ad inuiſibilia ſunt alia bona alijs alia ca. x
meliora: ad hoc inęqualia ut eſſent oīa q̃ artificis ſapiētia metiēda ſūt & li.
Faciunt em̄ oīa ad decorē uniuerſi queādmodum multę reꝝ ſpecies iden
diuerſis coloribus a pictore in eodē pariete effigiatę. Et ſicut in ſpecie ſupr
viſibili hominis: ſi unum radat̃ ſupcilium/ꝙ ꝓpemodum nihil cor/ Am
pori: & ꝙ multum detrahit̃ pulchritudini. unde & Ambroſiꝰ in hexa hexa
emeron. Singula eoꝝ q̃ generant̃ e terris ſpecialē quandā rationē ha li.3.c
bent: quæ ꝓ virili portione cōplent uniuerſę plenitudinē creaturę. alia
ergo eſui: alia alio naſcunt̃ uſui. nihil vacat: nihil inane germinat terra
quod tibi putas inutile/alijs utile eſt: immo ipſi tibi frequēter alio eſt
uſu utile. Quod eſcam nō adiuuat/medicinā ſuggerit: & ſępe eadem
quę tibi noxia ſunt/auibus aut veris innoxium miniſtrant pabulum
Et rurſus. Laudant etiā dracones dn̄m: quia natura eoꝝ & ſpecies cū
videtur/ nō minimū vel decoris offendit: vel ineſſe rationis oſtendit.
Non igitur oportet res inſipienter vituperare. inquit Auguſtinꝰ. Sed Aug
utilitatē rerum diligenter inquirere: & ubi ingenium noſtrum vel in ſupra
firmitas deficit/ita credere oculta ſicut erant q̃dam q̃ vix potuimus
inuenire: quia & ipſa utilitatis occultatio aut humilitatis exercitatio eſt idē ſ
aut ęlationis attritio. Et q̃ noxia putas/homini quadruplici ratione cō Gen
ueniunt. ut ait idem ſup Geneſim. Aut em̄ pœnaliter ledunt: aut ſalu lrām
briter exercent: aut utiliter ꝓbant: aut ignoranter docēt. unde diuus
Hieronimꝰ ſup Pſalmo. 91. ſup illo. ꝙ magnificata ſunt opera tua dn̄e
Marcioni & Manicheo hereticis quęrentibus. Si deus oīa in utilitatē

hominum fecit. quid culicē: cinicē: ac pulicē neceſſe facere fuit? Reſpōdet dicēs. ut oſtenderet tibi fragilitas tua qui cognitionē tuā in celum ponis: reſpice morderis a culice & cōtremuiſti: qd in cœlum erigeris q a culice vulneraris? Sed longius euagantē calamum ad ꝓpoſitam methadum reuocemus. DIS. Opereꝑciū eſt ne quā cepimus de rerum origine diſceptationē deſcendente ſole truncatam relinquamus.

De multiplicatione animaliū diuerſis modis per multa ſancti Auguſtini dicta. Capi. xxxvi. MAG.

q Vi & reptilia & greſſibilia condidit: ipſis specierꝫ cōſeruationē ꝑ ſeminis ꝓpagationē conceſſit dicēs. Creſcite & multiplicamini & replete terrā. Eſt itaqꝫ & talibus ſexuum differētia: quibus coeuntibus ex ſemine in matrice fœmelle fetus formatꝛ: Salamādra dempta: quā ſexus diuerſitatē inſ̄iā aiunt. Lacertulos quoqꝫ & Cocodrillos Tortucā & Cameleonē inter quadrupedia ouare: nature inq̄ſitores aſſeuerāt. DIS. Num & ex reptilibus q̄dā ſine ſeminis ꝓpagatione/ex putredinibus quibuſdā exoriri cōſpicimus? MA. Etiā fili. Sunt em̄ (ut ait diuus Aug⁹ in de ciui. dei. li. 15. ca. ultimo. & de trini. li. 3. ca. 8. & ſuꝑ Geñ. ad litterā. li. 6. & 5. & in. 3. de trini. ca. 9.) q̄ de quibuſqꝫ reb⁹ ſine cōcubitu ita naſcuntꝛ: ut poſtea concūbāt & generēt. ſicut muſce. Alia v̄o i quibus nihil ſit maris & fœmine ſicut apes: q̄ ſemina filiorꝫ inq̄t nō coeūdo cōcipiunt: ſed tanq̄ ſparſa ꝑ terras ore colligunt. Omnia em̄ q̄ ſequētib⁹ erāt euoluēda tꝑibus: primit⁹ deus ſiꝰ creauit cū faceret mundū. Sed quō? In ſemine inq̄t oīa ꝓducta ſūt primitus nō mole magnitudinis: ſed in potētia cauſali: & rurſus. Multi homines nouerūt ex quibus herbis aut carnib⁹: aut q̄rumcūqꝫ rerꝫ quibuſlibet ſuccis & humoribus: vel ita poſitis: vel ita obrutis: vel ita cōtritis vel ita cōmixtis/q̄ aīalia naſci ſoleāt. Et horꝫ q̄ ex corruptis aīaliū corporibus naſcuntꝛ: in primordio nō niſi materialiter: q̄ v̄o ex terra: aq̄s vel eis q̄ terra germināte orta ſunt. Magiſter in ſen. li. 2. diſ. 15. tota create nō negat. DI. Nunq̄d v̄o q̄ ꝑ ſeminis ꝓpagationē & rerꝫ putrefactionē naſcuntꝛ: eiuſdē ſpeciei cenſenda ſunt? MAG. Sunt utiqꝫ nam q̄ ex putredine oriuntur/poſtea concūbunt. ut viſu₃ eſt. Quod vero Auerrois Auicenne. impingit: oīa nata ꝑ ꝓpagationē etiā naſci poſſe ꝑ putrefactionē: nō niſi ī imꝑfectis accipiendum eſt. hoīem eq̄dem ex putredine naſci quis ſanæ mentis aſſeruit?

De modo propagationis animaliū/& formatione corporis humani: ac de natura ſeminis ſiue ſpermatis. Capitulum. xxxvij. DIS.

m Odu₃ itaqꝫ ordinē ac tēpus cōceptionis: formationis ac partus ſingulorꝫ diſcurras. MA. Rem petis fili quā nō tēpus nobis conceſſu₃/nō ingenium/nec cōpendij hui⁹ breuitas admittit:

de his autẽ uniuerſaliora intelliges:ſi ad humani corporis conſtitutio
nem ſtilo habenas laxabimus. DIS. Si itaq; iuxta Comici verbũ
non poteſt fieri quod volo/velim ergo ꝙd fieri poſſit. MAG. Ho/
mini perfectum cõpoſitionis gradum qui eſt ſextus attribuũt:cum ſit
quodãmodo finis omniũ/& aníantiũ pfectiſſimũ. huius corpus ſa/
tor mundi in principio de limo terrę formauit ait ſcriptura:& eidẽ ſpira
culũ vitę inſufflans/adiutorium ex coſta una fœcit:& ipſis cõiunctis
creata ſubiecit: & gignendi virtutem cõmuni verbo indidit: dicens.
Creſcite &c.ſcilicet per ſeminis propagationẽ.Nam maſculũ & fœmi
nam creauit eos:qui ſi tempore/modo/loco & ordine naturali con/
cumbant:cœlorũ influxu cõcurrente ſibi ſimile procreant.Homo eñ
inquit Phũs & Sol generant hominẽ. DIS.Ne nominũ obſcuritas
Semen intelligendi ſemitã precludat:ſeminis ratiõem afferas. MA. Semẽ
quod & ſperma dicunt eſt pars utilis ultimi alimẽti poſt tertiã digeſti
onẽ deciſa:& p cõſeruanda ſpecie in vaſibus ſeminalib⁹ (ꝗ ſũt teſtes)
conſeruata. Hoc nõnulli ab epate:alij a cerebro:alij vero ab omnibus
membris deriuari cõtendunt: quoꝝ ſententię cõtrariæ non ſunt/ſi ſe
men ab epate principaliter/a cerebro pro parte maiore/ & ab oĩbus
membris originaliter deſcendere intelligimus. Manifeſtũ tamen in
ſuꝑflua eius ęmiſſiõe corpus totum debilitari/ac tandẽ ęmori:quod
heu multis euenit:qui facti ſunt ſicut equus & mulus quibus non eſt
intellectus. Cum eñ ſit ex ſubſtantia alimenti ultimi utilis & vitali ꝑ
fuſa ſpiritu:in eius inordinata deiectiõe alimentũ membris & vita cor
pori ſubtrahitur. Multũ itaq; coeuntes citius deficiunt & moriuntur
ut patet in paſſeribus. Eunuchi vero teſte Galieno diutius viuere poſ
ſunt. Sed de hac re poſt hęc ſi placuerit:medicorũ libros diligentius ꝑ
ſpicias:nunc quod cępimus ſub breuitate percurramus.

De formatione corporis humani in utero materno. Capitulũ. xxxviij. MAG.

ſEminibus itaq; viri & mulieris deciſis/& in matrice fœmellę re
formatio corporis humani ceptis/ uniunt̃ unitiua virtute & actiõe qualitatũ alterant̃.& vt
phiſici dicunt:diuus quoq; Auguſtin⁹ li.83.q.q.56.teſtat̃:in
primis ſex diebus totũ quaſi lactis aut ſpumę formã accipit.ſequẽti
bus tribus eſt inceptio lineaꝝ & punctoꝝ veſiculaꝝ.poſt hęc dieb⁹
ſex penetrat in toto ſanguinitas. Sequẽtibus duodecim ſolidatur in
carnẽ & extendit̃ humiditas nuche.Deinde poſt dies nouẽ ſeparatur
caput ab humeris & extremitates a lateribus & ventre:& uſq; ad ꝑ
fecta mẽbroꝝ lineamenta format̃: ut ꝗttuor ſequẽtibus diebus ſin/
gula diſcerni poſſint.Primũ tamẽ membra principalia formantur ꝗ
ſunt cor/epar/ cerebrũ & ſeruiẽtia.ut umbilicus:ſtomachus:teſticu/
li:dehinc his propinꝗ.ultimo manus pedes & reliꝗ.Conſtat eñ hu
manũ corpus multis diuerſiſq; mẽbris videlicet venis:neruis:arterijs

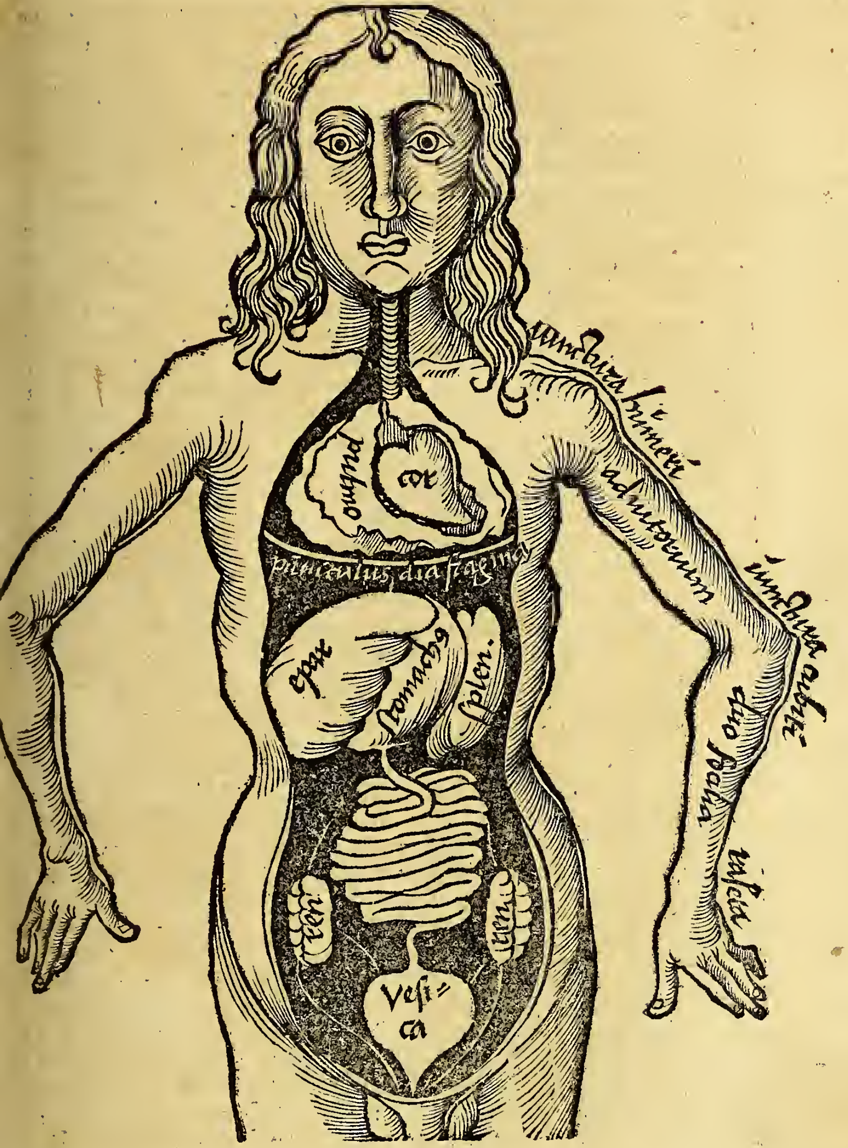
pulmo
cor
epar
ſtomachꝰ
ſplen.
ren.
ren.
Veſi=
ca

laceꝛtis/muſculis/oſſibus/cartilaginibus /adipibus/ carne. cute in/
ſuper & q̃ttuor humoribus:q̃ ſunt Sanguis:Flegma:Cholera & Me
lancholia. Ex his autẽ cętera q̃ ſunt cor:epar:cũ alijs in humana effi
gie cõſpectis:conſtant quarꝫ creationes ꝑ virtutes quas quidã digeſti
uã/formatiuã/aſſimilatiuã & cõcauatiuã nominãt: ſpeciali⁹ diſtin/
guere epitomatis breuitas faſtidit. Verũtñ hoc ſilẽtio trãſire nõ licet
ꝙ organiſatiõis motus ſil'r & partus tẽpora variant / ſi eſt calor for
tior & cõplexio melior. Vñ corp⁹ viri citi⁹ formaṫ corpe mulieris. Sed
rurſus ĩ utroqꝫ eſt diuerſitas. Nã maſculi corpus ad minimũ in.35.die
bus formaṫ. & in tali motus vitalis incipit die ſeptuageſimo : partus
vero in menſe ſeptimo expleṫ. Si vero corpus q̃drageſima die forma
tum ſit: motus eſt die octuageſimo & partus in menſe octauo : & illi
frequẽtius moriunṫ. Quod ſi corpus in.45.cõpleatur die: mot⁹ erit
die nonageſimo/& ꝑtus menſe nono. Corpus aũt fœmellę nunq̃ añ
q̃drageſimũ diem/ſed cõmuniter q̃drageſimo quinto cõpletur: & in
tali motus die nonageſimo/& ꝑtus menſe nono ſeqtur: qui eſt cõmu
nior & partui cõuenientior. Vñ in.2.Macha.c.7.legimus matrẽ ſeptẽ M:
fratrũ uni dixiſſe. Fili mi miſerere mei q̃ te in utero.9.mẽſibus portaui.
ſic Sapiens ait decẽ menſiũ tꝑe coagulatus ſum in ſanguĩe.ſapiẽ.c.7
Si aũt corpus.50.die ꝑfectũ ſit motus in cẽteſima/& ꝑtus menſe deci
mo ſequiṫ. Natũ tñ fœmelle corpus citius q̃ꝫ maſculi cremẽtũ ꝑfectũ
attingit. Patet itaqꝫ iuxta Macro.doctrinã de ſomno Scipiõis quõ dies Ma
qui ſunt ab hora conceptionis uſqꝫ ad diem motus triplicati/natiuita
tis menſem indicant: menſi cuilibet.30.dies tribuendo. habent enim Ar
omnia aĩalia certũ pariendi tempus ſcribit Ariſto, homine dempto, dea

Tꝑus formationis fętus motus & ꝑto

De nutrimento fœtus in utero materno. De Secũdina & venenoſitate ſanguinis mẽſtrui mulieris. Capitulum.xxxix.

DIS. Fœtus in utero unde cremẽtũ ſumit? MAG. In muliere gra
uida cõceptu/menſtrua cõſueta fluere deſinũt: & in tres parti
untur ꝑtes quarꝫ una ad mamillas tranſit: in quibus in lacteã
ſubſtantiã decoquiṫ. Secũda in epate matris ꝑfecte digeriṫ. Tertia q̃
ſuꝑfluitas eſt ſtat donec hora veniat ut expellaṫ. De prima infans na
tus paſcitur/de ſecũda in utero fœtus a die motus cibari incipit & au
getur/nõ tamẽ eam ꝑ os/ſed ꝑ venas q̃ in umbilico ſunt quib⁹ & ma
tri iunctus eſt: ſumit. Cũ aũt hic ſanguis mẽſtrualis optime ſit digeſt⁹
ſuꝑfluitates nullas/niſi urinales paucas in alendo fœtum relinquit: q̃
inter pelliculas circa ſecundinã recipiunṫ: & in natiuitate ſimul expel
luntur. DIS. Secundinã quid dicis? MAG. Folliculũ in quo fœ
tus cõtinetur & ſequẽdo cũ eo naſcitur/unde & nomẽ ſortitur, hic per
cotilidones matrici alligaṫ. Eſt & alius pãniculus cui nomẽ biles: qui
dimidiam ꝑtem fœtus circũdans/recipit aquoſitatẽ urinalẽ ex vena

ſecundina

Biles

umblicali. Eſt & tertius pānicululus quē abgas nominā̄t: qui totum fę tum circū̄dat. Neceſſarius eſt autē hic folliculus p̄ter alia: ut fœtū a no ciuis cuſtodiat: maxime vero a ſanguine menſtruo indigeſto: q ſi nu dum fœtū attingeret: ſtatim necaret. cū & mulieres menſtruoſę ſolo viſu ſpeculū nouū macula rubea depingā̄t: & tenerum infantē inficere poſſint. unde & nō̄nunq̄ guttulę q̄dā ex eo infantē cō̄tingētes / macu las rubeas in ipſo cauſant: quas nec etiā p cutis excoriationē deleri cō̄ tingit. Hic ſanguis in viris ꝓpter calorē fortiorē ſupflua digerentē nō̄ eſt: & ſi quod reſidui eſt in pilos tranſit. Abgas

De Gemellis / monſtris / & abortiuis fœ- tibus. Capiulum. xl. DIS.

Vce clarius q̄ volui tradidiſti. Sed reſtat ut cauſas diuerſitatis
I ſexuū / gemellorꝝ / monſtrorꝝ / & abortiuorꝝ ędoceas. MA.
Audiſti ſeminū cō̄ceptionē eſſe in matrice. hęc autē (ut aiunt) ſeptem diuiſa eſt interſticījs: quorꝝ tria ad dexterā / tria ad ſiniſtrā / & unū in medio collocatur. dextera autē ſiniſtris calidiora ſunt: ſimiliter & ſemen teſticuli dextri / ſemē teſticuli ſiniſtri in calore ſuperat. Si itaq; ſemen teſticuli dextri in unā ex cellulis dextrę partis ceciderit mas / ſi autē ſemen teſticuli ſiniſtri in unā de cellulis ſiniſtrę partis recipiatur fęmella generatur. Si vero ſemē teſticuli dextri in partē ſiniſtrā cecide rit: virago concipitur: & cū ſemē teſticuli ſiniſtri in partē dextrā tranſ fertur: vir effœminatus naſcetur. In mediū vero interſticiū cū ſemen recipitur: fœtus ex utroq; genere ꝑmixtus naſcetur: quē hermaphro ditū dicimus. Si autē ſemen ſit multū / & in duas cellulas diuiditur ge melli naſcuntur qui tn̄ quandoq; ſed raro / duplici coitu cō̄cipiuntur Similiter ſi ſemen plus debito aut deficiat: aut abundat: aut indebito ordine cō̄cipiatur: aut diuerſę ſpecies cō̄miſceantur. vel etiam ſi coitus ſup coitum fęcū̄dum iteratur / fętus mō̄ſtruoſus naſcetur. Fetus autē nō̄nunq̄ ex inordinato motu / ſaltu / cibo / potu / vehemēti terrore ma tris: alījs quoq; pluribus cauſis ante aut poſt completā organiſationē interficitur: qui eiectus a matre aborſus ſiue abortiuus dicitur. Lepro

fęmella
virago
effęmiat⁹
herma/
phrodit⁹
gemelli
monſtrū
abortiu⁹
Leproſi

ny. ſi vero & elephantici (ut ait Hieronymus ſup Ezechielem) tunc naſcū
ch. tur: cū vir cum muliere tempore menſtruorꝝ cō̄miſcetur cauſas alias ſi q̄ ſunt non excludit. DIS. Eſt & aliud cuius cauſaꝫ pandas quæſo unde ſcilicet infans nonnunq̄ plus uni parentū q̄ alteri: interdū vero nulli aſſimilatur in effigie? MA. Huius rei cauſam non oēs eandem aſſerunt. Sed ſi rē ꝑpenſius conſiderabimus: aſſimilationis cauſas / vir tutem generantis calorem / fortitudinē / & imaginationē inueniemus
o. Quarum ultima / patriarcha Iacob in diſcolorandis ouibus nō imꝓ uide p varietatē virgarum uſus eſt. Inhæſerat em̄ (ut ait Auguſtinus) animæ illorꝝ diſcolor fantaſia ex contuitu variarum virgarū p oculos impręſſa: quę nō potuit niſi corpus quod ſic affecto ſpiritu aīabat /

ex compaſſione cõmixtionis afficere/ unde teneris fœtuũ primordijs colore tenus aſpergeretur. Sic repertę ſunt mulieres q̃ æthiopes ni/gerrimos perent/cum uterq; parens candidior eſſet. quia tales imagi nes in cubilibus depictas coitus hora cõtemplabantur. Quod autẽ de virtute generantis/calore/& fortitudine ſeminũ dictum eſt: nõ mo do de matre/ſed etiam de patre intelligi debet. Mulier equidem non modo paſſiue (ut quibuſdam viſum eſt) verũetiam actiue ad prolis generationẽ concurrit. teſte Ariſto. li. de animalibus. Attamẽ ſemen viri actiuitatis maioris reperitur. in eo nanq; igneitas & aeritas. in ſe/mine vero mulieris aqueitas & terreſtreitas vincũt/ unde ſperma viri ſe habet ad ſperma mulieris ut coagulũ ad lac. ob id dictum eſt Sperma viri qualitati/& ſperma mulieris quantitati infantis congruit. Hęc autem miſſa facientes: in partu huic libro finem imponamus.

De Partu infantis. Capitulum. xli. MAG.

C Vm itaq; infans tempus ſuum in utero materno expleuerit nu mero ſupradicto: natura inſtigante fortitudine ſua neruos qui bus matri alligatus eſt embrio rumpit / via qua conceptus eſt ſuper caput/ manibus ſuper coxas extenſis/ mundum ęrumno ſum ingreditur. Interdum vero nõ ſine periculo in latus/ aut pedibus aliqui naſcuntur/& tales niſi ſagax obſtetrix verterit cõmuniter peri clitãtur. DIS. Qua de re infans mox natus doloris & fletus vocẽ emittit? MMG. quia frigus inconſuetũ ſentit. & crudas tenerrimę carni admouere manus abhorret/ quemadmodũ caro ſauciata. unde in aqua calida poſitus cõpeſcitur. Aut quia quid malorũ ĩgreſſus ſit prophetat quodãmodo. unde & marem A/ fœmellam vero E/ vagi re dicunt: quaſi ꝓthoplaſtos noſtros Adam & Euam inculpantes: qui & ſibi & nobis iuſticiam originalẽ ammittentes has miſerias me ruere. Solus autem Zoroaſtes (ut refert Auguſtinus) natus riſit. nec ei boni monſtruoſus riſus ille portendit: nam magicarũ artium per/ hibetur fuiſſe inuentor: q̃ quidem illi nec ad pręſentis vitæ vanam fœ licitatem contra ſuos inimicos prodeſſe potuerunt. A Nino quippe rege Aſſyriorum cum eſſet ipſe Bactrianorum rex bello ſuperatus eſt. Hactenus de origine rerum naturalium/ & modo naſcendi ho/minum in hanc vallem lachrymarum.

Zoraſtes ſolus na/tus riſit.

Ar

Sap

Au ci. 21.

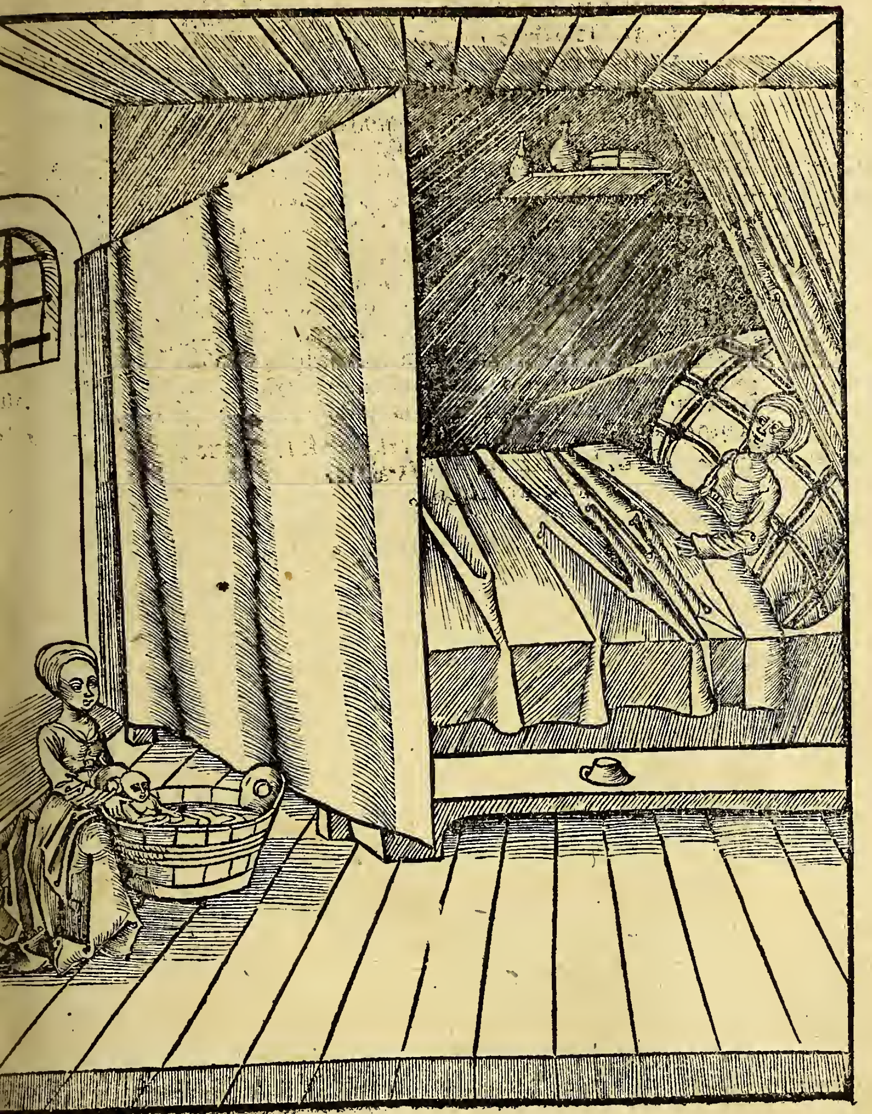

De ſex ętatibus quibus tota vita homi nis metitur. Capitulum. xlij. MAG.

q

Vid autem poſt hæc circa naturam hominis agatur / pacientię exemplar Iob clara voce depromſit in hæc verba. Homo natus de muliere breui viuens tempore, repletur multis miſerijs: qui quaſi flos egreditur & cōteritur / & fugit velut umbra / & nunq; in eodem ſtatu permanet. Variatur equidem per ſex ętatis gradus qui ut ſcribit Iſidorus in ethimologijs: ſunt infantia ab ortu infantis uſq; in ſeptennium. Hinc puericia uſq; in annum quartumdecimum. Abhinc adoleſcentia generationi apta uſq; ad annū vicęſimūoctauū ab eo iuuentus omniū ętatum firmiſſima uſq; in annum quinquageſimum. Grauitas q̄ eſt declinatio a iuuentute in ſenectutem anno ſeptuageſimoſecundo finitur. poſt has quantumcūq; vitę eſt ſenectuti deputatur. Hinc & regius propheta. dies annorum noſtrorum ſeptua/ginta annis: Si autem in potentatibus octoginta anni: amplius eorū labor & dolor. Hæc de hominis ortu: ſcire perutile / ignorare vero turpe: quis eſt qui ignoret? Cæterum ſi quid aliud te moueat / alio volumine cōmodius pertractabimus. Nunc iuxta illud Ambroſianum Artus ſolutos: nocturna quies laboris reddat uſui / menteſq; feſſas alleuet. vale. DIS. & tu ſemper bene valeas.

Etates hominis ſex

Finis libri noni.

Liber decimus de Anima & potentijs eiuſdem Tractatus primus. De opinionibus phõꝝ circa naturam animę. Capitulum primum.

DIS. Salue preceptor colendiſſime. MAG. Et tu ſemꝑ ſaluus
ſis fili. Vnde eſt ꝙ ꝑter ſolitũ ante Solis ortũ greſſu celeri ad
uenis? Sane ne oĩa q̃ heſterno veſperi de humani corporis
generatiõe diſſeruimus intelligis? DIS. Sane oĩa: ut vide
re videor. Vnum eſt aũt me iudice ſcitu digniſſimũ: de cuius natura
plurima cõiectans: totam pene noctẽ inſomnẽ duxi: formidãs vehe
mentius/ne fortaſſe id ſilẽtio tranſire decreueris. Eſt aũt (ne lõgiori/
bus ambagib⁹ utar) q̃d viuẽtibus vitã & motũ ꝑſtat. MAG. non
ab re hoc ſcitu digniſſimũ iudicas: de q̃ ferme totius mũdi ſapiẽtes re
troactis ſęculis dubij/diuerſa poſteris reliquere opiniõis ſuę monimẽ
ta. nõ q̄a tale aliq̄d eſſe dubitarẽt. Quãdoquidẽ (ut ait diu⁹ Auguſti
nus li. x. de Trini.) etiã ſi q̄s dubitat/viuit ſi dubitat/unde dubitet me
minit: ſi dubitat/ dubitare ſe intelligit. Sed quę eius natura ſubſtãtia
ue ſit in dubiũ verſum eſt. Vnde q̄dam (inquit Auguſtinus) id cor/ Opĩones
poris animã exiſtimabãt/ q̃d amplius valeret in corpore ut Empedo de Anĩa
cles & Ericates opinati ſunt. Alij ſanguinẽ: alij cerebrum: alij cor eã in genere
eſſe putauerũt: alij ex minutiſſimis indiuiduiſq; corpuſculis: q̃s atho quid ſit
mos dicunt: cõcurrẽtibus in ſe atq; cohęrẽtibus eã confici crediderunt
Alij aerem: alij ignem ſubſtantiã eius eſſe dixerũt. alij eam nullã eſſe
ſubſtantiã: quia niſi corpus/ nullam ſubſtantiã poterant cogitare &
eam corpus eſſe non inueniebant: ſed ipam tempꝑationẽ corporis no
ſtri vel cõpagem primordioꝝ quibus iſta caro tanquã cõnectit̃ eſſe
opinati ſunt. eoq; omnes eam mortalẽ eſſe ſenſerũt. quia ſiue corpus
eſſet / ſiue aliqua compoſitio corporis / non poſſet utiq; ĩmortaliter
permanere. Qui vero eius ſubſtantiã vitam quandã nequaquã cor
poreã ſed vitã omne viuũ corpus animantẽ ac viuificantẽ eſſe repꝑie/
rũt: cõſequenter & ĩmortalem (q̄a vita carere vita nõ poteſt) ut quiq;
potuit ꝓbare conati ſunt. DIS. Quæ huius dubietatis cauſa tam
ingens: ut tot ęleuata ſapientum ingenia attonita redderet? MAG
hęc nimirũ. quoniã cum omnis noſtra cognitio a ſenſibilibus ortum
habeat. ſpirituales autẽ ſubſtantiæ/de quaꝝ numero eſt ea quę viuẽ
tibus vitã & motũ largitur/ ſenſibus non ꝑcipiuntur: facile non erat
niſi ex opꝑatiõibus ad ſubſtãtię illius cognitionẽ dęuenire. unde & ex
his pene omnes poſitionis ſuæ argumenta ſenſere. Qui enim eam Opĩonũ
principalẽ aliquã corporis ꝑticulam dixerũt/ inde moti ſunt: ꝙ ab ea diuerſitas
principalius motũ aut ſenſum originari credebãt. Qui vero eam ſan
guinẽ/humorẽ/aerẽ/vaporẽ/ ignem: aut aliud huiuſmodi corporũ
putauere: cõſiderabant: quia ſine calido & humido vita eſſe nõ poteſt
Qui aũt ipam ex elemẽtis omnibus aut numeris cõpaginatã tradi/

dere ea ad vim intellectualem. cuius eſt omnia diſcrete cognoſcere referebant. Quorꝫ ſingillatim deducēdi argumēta hic locus nō eſt: ne epitoma opus in īmenſum accreſcat: breuibus autē & planis ſermo/nibus ipſam ad mentē peripateticorꝫ quorꝫ principatū Ariſtotel' tenet deſcribā: dehinc vero quid religio noſtra ex his: pręſertim autē de intellectiua recipiat: quidue reſpuat cōmemorabimꝰ. DIS. Optime.

De quidditate animę: gradibus viuendi/ & tribus animarum generibus. Capitulum. ij. MAG.

Riſtoteles p̃memoratas de natura aīę poſitiones li. 1. quē de
a anima inſcribit ęnumerans/eas tanq̄ a veritatis tramite dęuiantes abijcit: & conſequenter opinionē ſuā hac definitione ex/plicans ait. Anima eſt actus primus ſubſtantialis corporis: phiſici or/

Anima

ganici: vitam habētis in potētia. Anima inquit (actus eſt) id eſt for/ma: quia actuat & informat corpus. adiūgit autē (primꝰ) a quo actꝰ ſecundarij qui ſunt operationes vitales: ut ſentire videre & ſimiles īmediate p̄cedunt. Subſtantiales vero adiecit: ne animā formā accidentalem crederemus. ut ſunt ſcientia & albedo: ſed ſubſtantiā p ſe ſubſiſtētem: ex qua & corpore cui iuncta eſt unum p ſe ens conſtituitur. un/de ſequitur (corporis) non autē artificialis ut eſt ſtatua. ſed quod ſubiungitur (phiſici) id eſt naturalis in quo cū diuerſas habeat exercere vitę operationes: partium in ſitu & figura diſcretionē expoſtulat. hinc additur (organici.) Huiuſcemodi vero corpus a natura (ut heſterna luce in calce li. noni docuimus) formatū in potentia eſt: ut vitā id eſt animam recipiat. adiunctum eſt ergo (vitam habentis in potentia.) Quod nonnulli ita intelligunt: ut corpus organicum informatū vi/ta prima/ quę eſt anima/ in potentia ſit ad vitam ſecundam id eſt vitales operationes ſcd̄m diuerſos viuendi gradus: qui ſunt vegetare: ſen/

Gradus viuendi
alia anię definitio

tire/ mouere ſcd̄m locū & intelligere. hos in alia animę definitione ex/plicans ait. Anima eſt principiū quo viuimus/ ſentimus/ mouemur ſcd̄m locum/ & intelligimus primū. DIS. Et hanc expoſitionē planiorem reddas. MAG. Plana eſſe videtur ex dictis: ni forte hoc te moueat quia nō omne animatum ſentit: moueť ſcd̄m locum aut in/telligit. DIS. Hoc ipſum eſt quod dubietatis ſcrupulum iniecit. viuunt em̄ (ut aiebas) plantę: nō autē ſentiunt nec progrediuntur lo/caliter.

ſi plantæ ſentiant

MAG. Num ſentire videntur frigora & calores intenſos a quibus etiam ſe contrahunt/ debilitantur/ marceſcuntꝫ & niſi horū exceſſus temperamentū acceperint totam plantæ harmoniā corrumpunt. quo facto animā eius deficere/ ipſamq; plantam ęmoriri neceſſe eſt. DIS. Ita eſſe experientia teſtatur. MAG. Non ergo ſupe/riorum p̄fectiones omnimodo ab inferioribus negandę ſunt. Sicut em̄ inferiorum perfectiones in ſuperioribus inueniuntur: gradu ta/men excellentiore: ſic & ſuperiorꝫ in inferioribus gradu cernunť ob/

ſcuriore.in qua re/mira totius uninerſi partiū harmonia attendit/ &
gratiſſimę ſpeculationi materia copioſe miniſtrat:ſed nunc ad incepta
redeundū eſt. DIS.Non itaq; plantas eo modo quo animalia ſen/
tire aſtruis. MAG.probe.Nec philoſophi oēm animā corpus ſuū
omnibus viuendi gradibus viuificare intelligūt.vegetatiua nāq; viui
ficādo vegetat.Senſitiua viuificādo & vegetat & ſentire dat: cui ut in
plurimū ſcđm locū mouere cōiungit.Intellectiua autē oīm harū pfe/
ctiones in ſe cōplicans:corpus q̊d informat:viuificādo vegetat:ſenſi
bile reddit:localiter mouet & intelligit. DIS. Tria itaq; animarū ge nera diſtinguis vegetatiuū ſcʒ & ſenſitiuū/& intellectiuum. MAG. Recte.verūtñ nō omnia ſimul diſcutienda ſuſcipiamus: ne ordine rerū pretermiſſo ſingulorū naturas nō explicare: ſed implicare magis vi/
deamur. DIS.Singillatim igitur hæc percurramus: primum autē
vegetatiuam animarum infimam aggrediamur.

Animarū genera tria ſunt

De Anima vegetatiua & potentijs eiuſdem de nu-tritiua & digeſtionibus. Capitulum.iij. MAG.

Nima vegetatiua vis quędā eſt in viuentibus: conuertens ali
a mentum in ſubſtantiā aliti:ut ipſum in eſſe conſeruet:ad quā/
titatem debitam ꝑuehat:& ſimile in ſpecie generare tribuat. In
hac deſcriptione tres vegetatiuę potētię exprimunt:quę ſunt nutriti/
ua/augmētatiua/ & generatiua:quarū & actus & obiecta differunt.
Nutritiua (cuius ſunt tres actus apponere/unire/aſſimilare:cui & alię
quattuor potētię miniſtrant ſcđm Auicenā) p attractiuā vi caloris &
ſiccitatis/alimentū naturę aliti couenies potētia hoc aliqd attrahit.Per
retentiuā vi ſiccitatis & frigoris attractū donec alteret & digerat reti/
net.Per digeſtiuā vi caloris & humiditatis retentū alterat & digerit.Per
expulſiuā vero vi frigoris & humiditatis digeſtū impurū a puro ſegre
gatū expellit.unde viuens ſumptū alimentum dentibus in ore cōterit
contritū ſtomacho infundit qui miſſum decoquēs/decoctum magno
cuidā inteſtino q̊d duodenū vocant tranſmittit:id rurſus ab illo p in/
teſtinū ieiunū/ cui coniungunt ſubtiles q̄dā venæ quas miſaraycas
dicunt/ad epar uſq; ꝑuenit ſuꝑfluum p longationē egerit.In epate ſe
cunda celebrata digeſtione/humores quattuor ſegregant.Quod eīn
calidum & ſiccum eſt cholerę rubeę deſeruiēs partim ad ciſtā vellis:
id eſt cholerę:& q̊d frigidū & ſiccū melācholię aptū partim ad ſplenē.
Quod autē frigidū & humidū flegmati cōgruum parti ad pulmonē
(ut nōnullis placet) trāſmittit.Quod ꝟo calidum & humidū in epa
te in ſanguinē mutat.Suꝑfluū hui⁹ digeſtionis p venā kilyn q̄ ſpinæ
adiacet ad renes deſcendit/per quos colatū ad veſicam:& inde p vir/
gam eijcitur. Sanguis in epate generatus per venas maiores ad mi
nores uſq; ad capillares ad ſingula membra diffunditur in quibus ul
tra digeſtus & in humiditates ſecundas conuerſus ea nutrit.hui⁹ tertię

Anīa vegetatiua

Potentię aīę vegetatiuę nutritiua

Digeſtio prima

Digeſtio ſecunda

Digeſtio tertia.

digeſtionis ſuꝑfluitas: partim ꝑ ſudores ęmittitur/ partim ꝑ epar ad
vias urinę reuertitur: & membroꝝ diſpoſitionē phiſici per tres inter
capedines quas in urinali vaſe conſiderāt ſuo modo denūciat. Verūtñ
quod de humoꝝ ſegregatione dictū eſt: nō ſcdm ꝓciſionē accipiendū
puto, ut nihil cholerę melācholię aut flegmatis ſanguini admixtū re/
maneat. nā dictos humores īeſſe ſanguini extracto ꝑ venas experiētia
docet. ex corruptiōe etiā eorundē in venis ægritudines & febres diuer
ſas phiſici teſtanť. Vñ in generatiōe humoꝝ naturaliū cuiuſlibet pars
cū ſanguine vadit ad abilitādū ſanguinē/ad nutriēdū mēbra talis de/
noīationis cui⁹ humor: ſed quidē ſuꝑior ad mēbra vadit gratia neceſ
ſitatis & unitatis. ut Auicēna ca. de humoribus. Patet itaq; nutritiuā
in ſingulis membris operari q̄ꝺdiu alitum viuit: ſed diuerſe. nam dū
Corporis augmen/tatio. fortis eſt in principio/plus de alimento cōuertit in aliti ſubſtantiam
q̄ꝺ calor abſumpſit. & tunc quidē augmentatio fit. Poſthac non plus
ſed tantum quantū deperditū eſt reſtaurat. & eſt ſtatus. Deinde debi
Status diminutō lior effecta: nec deperditū quidē reſtaurare poteſt fitq; aliti corporis
diminutio. Demū ea totaliter deficiente ipſum viuens quoq; interire
Viuens mox na/tū mori incipit. neceſſe eſt. hęc cauſa deſtinctionis ętatū. Et ſi rem ꝓpenſius conſide/
remus viuens mori incipit. ex quo eſſe accepit. Humidum nanq; ra
dicale membris radicalibus inbibitū in quo vita vehitur/ reſtaurari
nō poteſt: ſed per appoſitionē humidi nutrimentalis impediri ne citi⁹
conſumať. unde queādmodū in lychino olei pars inbibita continua
actione caloris diminuiť: ſed ne ſubito tota cōſumať ꝑ infuſionē olei
quod ignis in pabulum attrahit impediť. Sic & in viuente eſſe natu/
rales docuere. Paulatim igiť humido radicali deficiente viuens mor
ti appropiat: donec toto abſumpto vita ut ignis lucernę extinguatur
licet hoc humidū ꝑ viam ſuffocationis factū extraneū/ mortē cauſet
ſed hæc accidentalis ſuperior naturalis.

De Augmentatiua potentia: & q̄ꝺ cuiuſlibet rei certus eſt terminus augmēti: decrementi: & durationis. Capitulum quartum. MAG.

Potentię augmen/tatiuę. Incorpo/ratiua aſſimila/tiua Vnitiua

a Vgmentatiua quod purum eſt ultimę digeſtionis & potentia
quantū in aliti ſubſtantiā vertit. Subſunt autē eidem potentię
tres. Quarū prima incorporatiua q̄ alimentū in longū latum
& ꝓfundum extendens: quod cuiq; membroꝝ deeſt diſtribuit: quod
plus eſt aufert/& alteri addit. unde quorūdā viuentiū aliqua mēbra
in principio magna ſunt: & paulopoſt minora fiūt. Secunda aſſimila
tiua eſt ſingulis membris aſſimilans. Tertia unitiua/ quæ aſſimilatū
partibus aliti unit. ut carnem carni/os oſſi. & ſic de alijs. Calor equi/
dem naturalis continuo agens in corpus viuentis/nōnullas partes cō
ſumit: & ſub effeta cute poros vaporibus impletos relinquit: hos vir
tus unitiua expulſis vaporibus/alimento aſſimilato obſtruit: quod ſi

augmēta tio natura ꝗ̄ quomo do fiat

tantum ſit alimentum partes poroſas extendit/partem etiam extre/
mitatibus adgenerat. Operatur autem augmētatiua non vi caloris
ignei:cuius eſt digerere/eutrogenia diſiungere & homogenia aggre
gare:ſed vi caloris viuificatiui hoc eſt naturalis:cui aſſimilatur calor
ſolis:& vi caloris alteratiui diſponentis alimentū ad formam carnis/
medullę:oſſis &c.Et hic eſt calor animalis.Per frigus autem mēbra
coagulat.Per ſiccum continuat & cōſolidat.Per humidū retinet & ter/
minat.Eſt autem huius potentię oꝑatio a principio viuētis:donec cer/
tam & ſuę ſpeciei cōuenientē quantitatē attingat.Omniū em̄ a natu/
ra conſtantiū certus eſt terminus augmēti & decremēti & durationis
periodus.Ignis autē crementū &ſi per appoſitionē cōbuſtibilis in in
finitū poſſe ꝓgredi videatur:natura tñ hanc appōem non admittit. Si
em̄ omnia eſſent aut ignis/aer/aqua aut terra:ſubmotus eſſet decor
uniuerſi:quē in proportiōe quadā harmoniaca ꝑtium/& in quātitate
& in qualitate cōſiſtere ex dictis manifeſtū eſt.Non ſolum autē in ele
mentis/ſed etiam in his quę ex elementis conflata ſunt corporibus.

ignis non nutritur

Quod ſi ænucleatius rem perpendimus:ignem nec nutriri proprie
nec augeri inuenimus. non em̄ idem ignis numero cōburens & ex
combuſtibili genitus/ſed priore corrupto alius ſuccedit.

De Generatiua potentia. Quoꝝ ſit generare ſibi ſi mile:& omnia creata/creatoris exēplata ſunt in perfectione diuerſa. Capitulum.v. MAG.

generatiā ſeminatiā īmutatiā plaſma tiua.

(g)Eneratiua alimentū depuratū & in potentia animatū/per ſe/
minatiuā in ſemen deſcindit.in quo ſunt omnia totius mēbra
nō quidē corporis mole/ſed vi cauſali.Per īmutatiuā ſemen
deciſum in ſanguinē/ſanguinem in carneam & embrionis ſubſtan/
tiam tranſmutat.ꝑ plaſmatiuā autē(alias informatiuā)ſingulas ꝑtes
ſuis figuris & formis diſcriminat. ꝑ calidum quippe & humidū mol
lia creat.ut ſunt caro/adipes & medullę.ꝑ calidū & ſiccum cōpoſitio
ra.ut cor in animalibus:& radices in plantis. ꝑ frigidū & humidū ex
teriora.ut pilos & folia.ꝑ frigidū & ſiccum ſolidiora.ut oſſa & cortices
cœloꝝ accidētibus influētijs plaſmat. Tempus inceptionis & deſiti/
onis operationū huius potentię libro pręcedēti expoſitū eſt.Neceſſa
ria eſt autem hęc potentia viuētibus: ut indiuiduū quod ſe in nume
ro cōſeruare nō poteſt/in ſpecie ſaluetur. Hoc em̄ omniū viuentiū
naturaliſſimū operum Philoſophi acclamant.Omnia nempe creata
Creatoris quædam exemplata ſunt:in quibus potentia/ſapientia/&
bonitas eius ut per ſpeculum & ęnigma contēplatur/in alijs quidem
clarius.ut in Intelligentijs & hominibus: in alijs minus.ut in cęteris
animantibus.In quibuſdam vero obſcurius.ſicut in inanimatis.De
us enim(inquit Aurelius Auguſtinus li.xij.de ciui.dei)ſumma eſſen
tia eſt;& alijs eſſe dedit;ſed nō ſummū/his amplius/alijs minus atqꝫ

Gradꝰ rerū ænūerantur.

naturas eſſentiarum gradibus ordinauit. Vnde in ordine uniuerſi vir/
tus virtutum in intellectibili: hęc in intelligentiali/ quæ rurſus in ratio
nali. Hæc in imaginatiua/ quę rurſus in ſenſitiua. hęc in vegetatiua/ q̄
rurſus in minerali. Hęc in elemētatiua: q̄ demum in chaos cōfuſo oc/
cultatata conſpicit̄. tali nimiꝝ ordine per aſcenſum/ inuiſibilia dei per
ea q̄ facta ſunt intellecta conſpiciunt̄. Quid enim (inqt idem li. xi. de
tri) non pro ſuo genere/ ac pro ſuo modo habet ſimilitudinē dei? Sed
hic cibus ſolidus eſt grandiū: non lac paruuloꝝ. Vnde digreſſi ſumꝰ
reuertamur. Vnumquodqꝫ igitur creatoꝝ nititur ſe aſſimilare ſuo cre
atori modo perfectiore. generaliter autem in eo quod eſt ſemper eſſe
Omne enim quod eſt (inquit Auguſtīus de Ciuitate. dei libro xi) na
turaliter deſiderat ſuum eſſe conſeruare: ita ut miſerrimi nolint interiri
ſed potius miſeriā eorum auferri. In viuentibus autē cum viuere ſit
eſſe/ animata pro modulo capacitatis ſuę naturę ſemper viuere/ ſaltē
in ſubſequentibus generationibus contendunt. Hanc non minimam
parentū ad prolem amoris cauſam ſcriptura ſæpius cōmemorat. ve/
rumtamē poſteritatis conſeruatio per generatiōes/ nec omnibus ani
mantibus: ſed perfectis tantū: nō orbatis: nec ſpontaneā generationē
habentibus perfecte competit. Tenes ne fili quę modo digeſta ſunt?
DIS. Teneo. apertiſſime enim ſingula proſecutus & nulla penitus
circuitione uſus es: ut quęſtionū ſtimulis te excitatū iri ſuperuacane/
um quidē/ indefeſſa autē aure cuncta potius auſcultanda exiſtimarē.
MAG. Sēſitiuā igit̄ ſi placet ſib̄i ꝑcurramꝰ cōpendio DIS. placꝫ.

Libri decimi Tractatus Secūdus incipit. De Anima ſenſitiua & obiecto eius. quę ſenſibilia propria: cōmunia: per ſe: & per accidēs/ ſi ſubſtantia ſentiri poſſit. a quo fiat ſenſatio. de ſenſu actiuo & paſſiuo. Capitulum primum. MAG.

Anima ſē Enſitiua anima ea eſt quę foris & intus/ rerum corporalium
ſitiua ſ formas corporeas pręſentium & abſentiū percipit. In hac de/
ſcriptiōe: & obiectum & potentię ſenſitiuæ animę innuuntur.
de illo autem prius: de his vero poſterius dicendū. DIS. Obiectū
ergo ſenſitiuę quod dicis? MAG. Rem corporalē per ſpeciem ſenſi
bilem. Senſibile autē eſt: quod natum eſt ſenſu percipi. & bifarie di/
Senſibile uiditur. Quoddam em̄ per ſe: quoddā ꝑ accidens ſentitur. Per ſe qui
per ſe. dem ſenſibile ſentitur: quod per propriā ſpeciem ſenſum īmutat: vel
per accn̄s unum tantū/ & eſt ſenſibile propriū. ut color viſum. ſonus auditum.
propriuꝫ vel plures ut numerus: motus: magnitudo/ figura/ & tempus. Mag
nitudinem em̄ nō modo vidēus: ſed & tangimus. ſic figura & reliqua
ſenſibilia a pluribus ſenſibus percipiuntur propter ſenſum cōmunem cui par
cōmunia ticulares ſenſus participant. ideo ſenſibilia cōmunia dicūtur. nec tamē

ſunt ita ſenſibilia per ſe ut ſine alio ſenſum ĩmutare poſſint:ſed cũ ſen/
ſibili per ſe mouent ſenſum. magnitudo eñ ſine colore nõ uidetur:nec
ſine qualitate tangibili tactu ꝑcipitur. aereꝫ nãqꝫ magnum non vide
mus: nec orbeꝫ cœleſtem (ut aiunt) tangere poſſumus:eo ꝙ aer co
loris / & orbis cœleſtis peregrinis expers ſit impreſſionibus/ tamen
per propriam ſpeciem ĩmutat. ut tenet Truſꝫ.2.teg. Senſibile per ac/
cidens vero eſt: quod non per propriã:ſed alienam ſpeciem ſentitur
ut campana per ſpeciem ſoni auditur/ & lapis in ſpecie coloris oculo
cernitur. Hoc autem ex eo eſſe dinoſcitur ꝙ ſubſtantię per proprias Subſtan/
ſpecies ſenſum ĩmutare neutiqꝫ poſſunt. cuius quidem manifeſtiſſi/ tia ꝑ pro/
mum indicium eſt: ꝙ pręſentiã ſubſtantię panis ante conſecrationẽ/ priã ſpeci
& eius abſentiam facta conſecratiõe ſenſu nõ ꝑcipimus. Sunt aũt qui em noſcũ
ſubſtantiaꝝ ſpecies cũ accidentalib⁹ multiplicari/ & intellectui tanqꝫ tur
potentię ꝓportionatę præſentari opinãt. DIS. obiectũ ne an ſen
ſus ſenſationẽ cauſat? MAG. neutrum ut cauſa totalis: utrũqꝫ vero a quo cau
ut cauſa ꝑtialis cõcurrit. unde Auguſtinus de tri. li. xi. ait. a viſibili & ſetur ſen/
vidente gignĩ viſio/ & hoc quidem effectiue. Inſtrumẽtaliter eñ vi ſatio
demus oculo & formaliter viſione/ pariformiter & in alijs ſenſibus
diſtĩguendũ eſt. DI. actiua igiĩ potẽtia ſenſus eſt? MAG. actiua Senſus ac
quideꝫ. quia cuꝫ obiecto ſenſatiõem efficit. Eſt & ſenſus potẽtia paſſi tiuus
ua. ut ait Ariſtoteles. vel quia in potentia eſt ad actum primũ qui eſt paſſiuus.
eſſe: & in eũ a generante reducĩ. vel quia in actu primo eſt/ & in po
tentia ad actum ſecundũ qui eſt ſentire/ in quẽ ꝑ obiectũ reducĩ. Sen
tire equidẽ dicitur/ eo ꝙ ſenſationẽ recipiat. ſiue autẽ ſenſationẽ recipi
at/ ſiue ab obiecto ĩmutetur/ ſemp patitur. Immutari eñ quoddam
pati eſt. Quod ſi a ſenſibili proportionato fiat/ ſaluatiua eſt paſſio &
iocunda/ ſi autẽ a ſenſibili excellẽti fiat/ paſſio eſt corruptiua & dolo
roſa. nam excellens ſenſibile/ ſenſum corrumpit. id eſt nõ facit diſtin
ctam & determinatã ſenſationem. DIS. una ne res eſt ſenſus acti
uus & paſſiuus? MAG. una: nomina autem diuerſa.

Quę res ſit ſpecies ſenſibilis: unde cauſata ad quid neceſſaria/ & ſi accidens ſine ſubiecto poſſit ſubſiſtere. & ꝙ ad ſenſationem neceſſarium ſit medium proportionate ęlongatum Capitulum ſecundum. DIS.

Enſibiliũ rõnes ex dictis manifeſte videnĩ: ſpẽꝝ aũt ſenſibiliũ
naturas lati⁹ deducẽdas arbitror. MA. Spẽs ſenſibilis/ qlitas Species
eſt tertię ſpẽi. Et eſt idolũ ſiue imago eius qđ ſentitur. etiam in ſenſibilis.
tentio dici ſolet nõ qa in ipam ſenſus ut in obiectũ tendat: ſed qa eſt id
per qđ ſenſ⁹ formaliter in obiectũ tẽdit: cui⁹ ipa eſt ꝓpria imago ſiu
ſimĩtudo. Vñ ſenſibile qđ ꝓpter ſui materialitatẽ in ſenſu ꝑ eſſentiã reci

non poteſt:ſui imaginẽ a ſenſu receptibilẽ ꝓducit:ꝑ quã diſcerni poſſit. Quẽadmodum ſi me petro carcere recluſo manifeſtare voluero fores carceris totus penetrare nõ valens/ſaltẽ imaginẽ meã in charta effigiatam mitto/quã ſi forte ꝑ rimulã receptã cõſpexerit:q̃lis ego ſum ſtatim agnoſcit. & quanto hęc imago mihi ſimilior/tanto petrus de pſona mea certior fit:ſic ſuo mõ de ſenſibili & eiꝰ ſpecie accipiendũ eſt. intelligis ne? DIS. Sane. ſed cum ſpecies ſenſibilis accidẽs ſit(qa qualitas)quõ de obiecto & ſenſum uſq; deueniat nõ dum manifeſtũ eſt. accidens em̃ ſubiectum ſuum deſerere:& in aliud trãſmigrare via nature impoſſibile eſſe:a te ſępius audiui:dico autẽ via naturæ: dubiũ nanq; nõ eſt/deũ accidentia abſoluta a ſubiectis poſſe ſepare:& in eſſe cõſeruare. ut credimus circa altaris ſacra myſteria. MAG. Forti argumẽto oppugnas:erroneę tñ inniteris imaginationi. Opinaris em̃ unã & eandẽ ſpeciẽ numero ab obiecto ꝓductã ꝑ mediũ uſq; ad ſenſum peruenire:ſicut nauis de ripa ad ripã ꝑ aquã defluit. DIS. Aliter tu ne ſentis? MA. longe aliter. Aut em̃ obiectum cõtinuo aliã & aliam ſpeciem ꝑ medium uſq; ad ſenſum multiplicat:aut in eodem inſtanti totã ſpeciẽ in toto medio inter ipſum & ſenſuȝ cauſat:ſi ſufficiat virtus eius. Ad ſenſationẽ itaq; neceſſarium eſt mediũ ut ꝑ ipſum ſpecies multiplicetur. Senſibile em̃ poſitũ ſupra ſenſum ſenſationẽ nõ facit. hoc quidẽ manifeſtũ in viſu. nõ em̃ videt᷑ niſi res quãta & ſub pyramide quanta/quę mediũ neceſſario requirit ne baſis & conus pyramidis coincidãt. In aliȷs autẽ ſenſibile poſitũ ſupra ſenſum facit ſenſationẽ realeȝ. ut cultellus neruũ inſcindens dolorẽ cauſat. Intẽtionalis vero ĩmutatio ꝑ ſpeciẽ ſine medio nõ fit. Neceſſaria eſt etiã debita inter obiectũ & ſenſum diſtantia:ꝑ quã virtus obiecti ſpeciẽ multiplicare poſſit. unde remotiora ſentire nõ poſſumus.

Si ſpecierum multiplicatio per mediũ ſit inſtantanea aut ſucceſſiua. Capitulum. iiȷ. DIS.

N Ec dũ oẽm de hac re tuliſti dubietatẽ. MAG. Nec id ꝑtendebã:ſed dic quid te moueat. DIS. Iſtantanea ne/an ſucceſſiua eſt haꝝ ſpecierũ ꝑ mediũ multiplicatio? MAG. Inſtantaneã ait Ariſto. contra Empedoclẽ/luminis eſſe multiplicationẽ ab oriente in occidentẽ. Sunt tñ q̱ nec totã ſpeciẽ ab obiectu ꝓduci cõtendunt:ſed ſpeciẽ in parte ꝓpinq̃ mediȷ ꝓductã/ rurſus aliã in ſequẽti mediȷ parte ꝓducere aſtruunt:& hanc rurſus aliã & aliam donec aut ad ſenſum deuentum ſit:aut ultimo producta ſpecies:propter ſui imperfectionẽ & debilitatẽ aliã ꝓducere nõ poſſit. ſemꝑ em̃ aiunt poſterior erit debilior. Hi ſpecieꝝ multiplicationẽ ſucceſſiuã: & in tꝑe fieri neceſſario fatent᷑:tp̃s autẽ illud ꝓpter ſui breuitatẽ impceptibile: & ſic inſtans dici poſſe dicunt. nõ em̃ mediȷ diuerſitas tarditatẽ efficit. eodẽ em̃ tꝑe aer denſus & ſubtilis illuminant᷑. Hęc tñ in ꝓgreſſu ſpecieꝝ dẽ

Ar
de

ſitatẽ faciũt. In occurſu nãq; medij dẽſioris aut ſubtilioris ſpẽs aut reflectunt̃ aut refrãgunt̃ q̊d q̃lit̃ aut qñ fiat facile erit eo loco q̊ de viſu loq ceperim⁹ demõſtrare. DI. Hi ergo Ariſto. inſtãs ꝓ tpe ĩ pceptibili accepiſſe arbitrãt̃? MA. Ita aiũt. cõtrariũ tñ ipſe aſtruit dicẽs ꝓpter tã tã diſtantiã poſſe ſentiri ſi ſucceſſiua eſſet luminis multiplicatio. Poſſet tñ ꝓ hac opinione dici Ariſto. cõditionalit̃ locutũ eſſe ad ſenſũ: Si lumẽ in inſtanti medio apto ꝓ luminis receptiõe applicitũ fuerit: ipm in inſtanti illuminabit. Et hoc q̱dẽ cerrũ eſt ex hoc: q̊d Aug⁹. de tri. li. vi. affirmat dicẽs. Splendor qui gignit̃ ab igne atq; diffunditur: coæuus eſt illi: & eſſet coęternus ſi eſſet ignis ęternus. Verũtñ radiũ a luce totũ & nõ partẽ genitã alterã gigni perſpectiua docet li. primo dicens. Quẽlibet punctũ luminoſi: aut illuminati: obiectũ ſibi mediũ totũ illuſtrare: ſpherice q̱dẽ/ſi a nulla parte opacũ habeat: aut hemiſpherice ſi ex una parte opacũ obſtat. unde & conſequẽter ſubiungit. oẽm punctum luminoſi hemiſpherialit̃ ſup mediũ radiare. Pars itaq; luminis a luce genita/ſi cõſequẽter aliã de ſe gigneret: nõ mõ indirectũ radiũ cõtinuare: ſed & orbicularit̃ aut hemiſpherialit̃ ſe diffunderet. & ſic obiectum luminoſum ęque in ſpeculo lateraliter & directe oppoſito reluceret: cui⁹ cõtrariũ experientia approbat. Inſtantaneã eſſe igit̃ toti⁹ ſpeciei p medij multiplicationẽ probabilius habetur.

Quomodo ſpecies cõtrarioꝶ diſtinctim ſimul p mediũ multiplicantur & in ſenſu recipiuntur. Quid umbra quid tenebra: & q̃ accidentia ſolo numero diuerſa in eodem ſubiecto eſſe poſſint. Capitulum. iiij. DIS.

Eſtat aliud q̊d ſpecieꝶ multiplicationem p mediũ oppugnat: multa nãq; ſunt ſenſibilia cõtraria q̃ ſimul a ſenſu pcipiuntur: quoꝶ ſi ſpecies (ut aſtruis) p mediũ ad ſenſum uſq; pueniunt contraria ſimul eſſe neceſſe eſt. Hoc autẽ nõ poſſe fieri ratio cõtrariorũ approbat. MA. Non eſt idẽ de ſenſibilibus & ſpeciebꝫ eorũdẽ. Species em̃ cũ habeãt eſſe ſpiritalius & a materia depuratũ: nec cõtrariant̃ nec cõmiſcent̃: ſed impmixte p idẽ mediũ ſimul multiplicant̃: ſilr & in eodẽ ſenſus organo ſimul recipiunt̃. alias albũ & nigrũ viſui ſimul p̃ſentata diſtinctim videri nõ poſſent: cui⁹ oppoſitũ experientia indicat. Vnde ꝓpõ. 7. primę partis pſpectiue dicit. Radios viſibiliũ impmixte mediũ illuſtrare. hoc autẽ facile tali experimẽto cognoſces. Sint plures candelę ardẽtes in eodẽ cubili q̊d illuminãt: quaꝶ ſi ſucceſſiue altera poſt alterã auferat̃/illuminatio continuo minuet̃: eo q̊ q̃libet candelaꝶ ablata lumẽ ſuũ tollat & a ꝓductione ipſi⁹ ĩ tali medio deſinat. Rurſus videm⁹ plures candelas circa idẽ opacũ cõſiſtentes diuerſas relinquere umbras: etiã ſimul ex eadẽ parte: ſi altera in lumine ſit vigoroſior. Vmbrã autem eſſe lumẽ diminutũ ꝓpõ. 25. primę partis p/

Species ſẽſibiles nõ cõtrariã/tur nec p miſcentur

Vmbra eſt lumẽ diminutũ

lumeñ primariū ſecūdariū Vmbra Tenebra

ſpectiue docet. Sicut em̄ lumē primariū eſt: quod a luce per radiū di/
rectū/reflexū/aut refractum gignitur: ſic quod a tali lumine naſcitur
umbra ſiue lumē ſecundariū dicitur: illud autē nō in rectū: ſed lateralit̄
diffunditur. DIS. Aliud igitur noīe umbrę: & aliud noīe tenebrę
ſignificari intelligis? MA. aliud qdē. Vmbra equidē res eſt: quia de
riuatio lucis ſecundarię. Tenebra autē oīmoda lucis priuatio eſt: & nō
aliqua res eſt. ut li. 8. c. de priuatione oſtēdimus: & fortaſſe apud nos
reperibilis nō eſt. Vmbrę autē variationē in quātitate ratione luminis
& opaci libro. 7. c. de eclipſibus ęnodauimus. DIS. memini. Verū
tamē plures ſpecies ſimul eſſe in eodē medio/dictum Ariſtotelis. v. li
bro metaphiſicę refutare videtur quo ait: duo accidentia ſolo nume/
ro differentia in eodem ſubiecto eſſe nō poſſe: lumina autē duo in eo
dem medio: ſolo numero differre quis dubitabit? MAG. Dictum
Ariſtotelis intelligendū eſt de accidentibus realibus/ abſolutis/ ędu
ctis de potentia materię: per motum naturalem. Species autē ſenſibi
les cum ſint accidentia intentionalia ſimul eſſe poſſunt. Similiter duę
in eodem patre paternitates quia ſunt ralationes: ſic & plures ſpecies
memoratorꝝ ſolo numero diuerſę ſimul in organo memorię reſeruā
tur: quia de potentia materię minime ęducuntur. Lumina quoq; di/
uerſarum candelarū: quę & ſi de potentia materię educta ſint: nō tm̄ p̄
motum: quia in inſtanti: ideo ſimul eſſe poſſunt. DI. Sane. Sed un
de eſt q̄ ſenſus harꝝ ſpecierū in medio diſcretionē nō attingit: ſed plu/
res unā iudicat? MAG. Quia numerus nō niſi varietate dep̄hendit̄
quę ſine materia nō eſt. Species igit̄ a materia plus depuratæ minus
diſcernunt̄. Hęc autē de obiecto: nunc ſenſitiuā ipſam percurramus.

ibidē poſit 25. Ariſto li. me

Plura acci dentia ſo/ lo nume/ ro diuerſa poſſūt eſſe in eodem

De potentijs animę ſenſitiuę in genere. Ca. vi. MAG

h Vius animę duo potentiarꝝ genera ſunt: unū appręhenſiuum
alterum ſc̄dm locum motiuū. De illo prius: de hoc autē poſte
rius tractandum eſt. DIS.App̄henſiuā quā dicis. MAG.
Per quā animal obiectū p̄ ſpeciē apprehendit. Et hęc rurſus bipertita
eſt. Quędā nempe ſenſibile nō niſi actu p̄ſens apprehendit/hęc in ex
terioribus corporis partibus ſituat̄. Alia vero etiam abſentia cogno/
ſcit: & in cerebri vētriculis habitat. Prima rurſus in quinq; potentias
particulares (quas ſenſus exteriores dicunt) diſtinguitur quę ſunt: vi
ſus/ auditus/ olfactus/ guſtus /: & tactus, qui & ſi eiuſdem naturę &
eſſentię ſint cū anima: ſeparantur tm̄ & diſcernuntur organis/ obiectis
medijs: & modo appręhendendi: quę omnia de ſingulis per ordinē
ędocenda ſunt.

Ponā aīę ſenſitiuę app̄henſi ua Exterior,

De viſu & excellentia eius. Capitulū. vii. MAG

p Rimū autē de viſu exordiamur/qui cū ſenſuum ſit ſubtilior: &
agilior/plures rerꝝ nobis differētias dęmonſtrat: ꝓpter quod
& ipſum p̄ cęteris diligimus; & p̄ defenſiōe ipſius oēs alios ex

Ariſto 1. met

ꝰ. de ponimus:nimirũ qui ſenſus corporis (ut ait Augꝰ li.xi. de trini.) ma
i.11. xime excellit. DIS. Quid eſt viſus? MAG. Eſt potẽtia ſenſitiuę Viſus
apphenſiua viſibilis in oculo/mediante dyaphono. Obiectũ nãq; vi/
ſus eſt viſibile: organũ oculus: & mediũ dyaphonum. DIS. Hęceo
quo iam cõmemorata ſunt ordine explanes neceſſe eſt.

De obiecto viſus/& de luce quę res ſit: ſi videri poſ ſit. Quid lumen. & quomodo ſine obiecto opa/co videri nequeat. Capitulum.viii. MAG

Biectum viſus viſibile quidem eſt. viſibiliũ autẽ aliud lux: ali/ Obiectũ
o ud lumen: aliud color: & ſi quę ſint alia in ratione dictorum vi viſus
dentur. DIS. Quid eſt lux? MAG. Eſt qualitas in cor/ Lux
pore lucido nata moueri ad motum eius in quo eſt: in ſuo eſſe nõ de
pendens ab aliquo extrinſeco. Accepit autẽ eſſe a creatore in prima re
i. rum productione dicente. Fiat lux & facta eſt lux. Hęc quippe ante lu
minarium productionem ſolis vices agebat per triduum: in cuius na
yſiꝰ turam (ut quibuſdam viſum eſt) quarta die tranſiit. Nam & Dionyſi
us de diuinis nominibus. c.iiii. hanc lucem: vel lucẽ vel ſubſtantiã ſo
lis fuiſſe diſſerit: ſed adhuc nõ plene formatam. Eſt autẽ lux in ſole tan
q̃ p ſe lucido. In aliis autẽ pticipatiue/& omniũ viſibiliũ ipoſtaſis eſt.
ea ppter claritas eiꝰ uti eſt videri nequit. potentiã eñ viſiuã longe añ
cellit. Manifeſtat autem ſe in viſibilibus/in uno quidẽ clarius: in altero
vero obſcurius: ſcdm quod a diuerſis diuerſe participatᷣ. Nullum eñ
oĩno corpus lucis expers eſt. Hac manifeſtatione ſe magis inuiſibilẽ
probat. cum eñ omniũ viſibilium claritatẽ in ſe cõplicet: in nullo uti
eſt explicatione perfecta repręſentatur: quolibet equidem dato: ali/
ud ſemper clarius eſſe poteſt. qui ergo intelligit ipſam perfecte in vi/
ſibilibus videri non poſſe/verius eam videt. Tantę autem nobilitatis
ꝰ. li. eſt: ut etiam corporalia/quanto plus lucis participant/tanto pfectio/
libe/ ra & nobiliora cenſentur: ſicut videri eſt gradatim in elementis. a nõ
bitrio nullis etiam nõ minimę auctoritatis an ne ſubſtantia/accidens ne po/
uper tius ęſtimanda ſit in dubium verſum eſt. Vnde & Auguſtinus li. de
.ad libero arbitrio. ait lucem in corporibus primum tenere locum. Simi/
li.7 liter & ſuper Geñ. ad litteram lucem corpus nominat. Rerum na/
. turalium indagatores non ſenſu tardi ipſam nec corpus nec corpo/
oteꝭ ris formam ſubſtantialem multis argumentis aſtruunt: ſed ad mentẽ
ſu & Ariſtotelis li. de ſenſu & ſenſato eam qualitatem corporis lucidi dicũt
to uti pręmiſſa indicat definitio. Sic & Auicẽ. vi. naturalium lucem qua/
6.na litatem: quę eſt pfectio tranſlucentis: ſcdm ꝙ tranſlucens eſt: deſcri/
ium pſit. & Damaſcenus libro ſecundo. Lux eſt qualitas accidentalis ſolis Da...
leme Auguſtinum autem & cęteros qui lucem corporis nomine appellãt
. al/ non ipſam qualitatem: ſed corpus aliquod multę lucis intellexiſſe affi
eſti. mant. DIS. Lumen attamen quę res eſt? MAG. Lucis imago &

primaria eius deriuatio/nunq̃ enim inquit Ptholemeus lumẽ adue Pt
nit abſq; corpore luminis cauſatiuo. Hic & Auguſtinus. lumẽ habet us
ꝑmanentiã ꝑ continuã ſolis influentiã. Sicut aũt lux in lumine/tanq̃ Ai
in ꝓpria ſpecie cernitur/ſic lumẽ in umbra(quã ſecundariã lucis deri
uationẽ ſupius diximus)videtur. unde quemadmodũ colorꝝ ſpecies
primarię: in occurſu opaci/de ſe ſecundarias ſpecies gignunt: ꝑ quas
videnť q̃ in medio videri non poterãt. Sic lumẽ ſpẽs primaria lucis/in
medio eſt inuiſibilis: in occurſu aũt opaci de ſe ſpẽm gignit: ꝑ quã cer
nitur. Primũ patet de ſpecie coloris vitri rubei mľtiplicata cũ radio pe/
netrãte vitꝝ uſq; ad obiectũ parietẽ/ in quo videť. Secundũ patet in
fulgore emiſſo ab oculo moto in tenebris qui in obiecta uuea tunica
opaca videť. Siľr radius ſolis ꝑ foramẽ tenebroſum carcerẽ ingre
diens/ab homine incluſo videť minime/ſi in oppoſita ꝑte alterꝝ fora
mẽ repeтiat ꝑ quod tranſire poſſit: quod ſi obſtruať iam radius ꝑ ſecũ
dariã ſpẽm in obiecto opaco videť. Patet itaq; ſi aeris regio in infini/
tum ꝓtenderetur ſine obſtaculo corporis opaci/ etiam ſole in medio
cœli exiſtente nihil in aere videretur. DIS. lumen ergo qualitatem
a luce genitam intelligo ſed ſubiectũ eius quod dicis? MAG. Cor
pus/manifeſtius autem dyaphonum ſiue trãſparens. unde & Auicẽ/ Au
Lumen na lumen eſt qualitas quã corpus nõ tranſlucens a lucido mutuat. Ar
& Ariſtoteles. lumen eſt actus dyaphoni inquantũ dyaphonũ id eſt
lumen forma eſt corporis tranſparentis/ſecundũ q̃ actu tranſparẽs
eſt. Aqua enim aer/berillus/vitꝝ/& cętera huiuſcemodi naturę/fi/
unt actu tranſparentia a lumine ipſa illuminãte/in cuius abſentia per
ſpicua potius q̃ dyaphona dicenda ſunt.

De Colore & ſpeciebus eiuſdẽ/de generatione co/ lorum tam extremorũ quã mediorꝝ ſecundũ diuer ſas phõrꝝ opiniones. Capitulum. viij. MAG.

l Vx quę ꝑſpicua reddit dyaphona/ facit & ꝑſpicua & opaca
colorata. Huius aũt intellectus ex coloris definitiõe & gñatiõe
Color planior fiet. DIS. Quid eſt color? MAG. Eſt extremitas
corporis ꝑſpicui/in corpore termĩato/id eſt color eſt qualitas in extre
mitate corporis terminati ſiue opaci: quę ꝑſpicuũ tangit. Nõ ergo in
nuit definitio colorẽ eſſe extremitatem ꝑſpicui per inherentiã: ſed con
tingentiam qualitatiuã. DIS. nunquid nõ color etiam ꝓfunditati
opaci ineſt? MAG. ineſt. diuiſa em̃ maſſa auri/color flauus nõ mõ
in ſupficie exteriore; ſed etiã in interiore conſpiciť. Definitio autẽ colo
rem explicat ſcḋm eſſe formale quo viſibilis eſt in lumine. Vnde lumẽ
extremitatẽ dyaphoni illuminans: colorẽ exiſtentem in extremitate
opaci contigui/actuat & viſibilem reddit. Cum enim hęc pars illumi
nata eſt/color videť: etiã ſi mediũ/aut locus oculi illuminatꝰ nõ fuerit.
Si autem locus coloris illuminatus non ſit/etiam cęteris illuminatis Ar

videri nequit. Hinc philoſophus ait. Lumen facit quodãmodo poten
tia colores actu colores: quia facit eos actu viſibiles qui in tenebris:
aut ꝓfundo opaci erant potentia viſibiles. Per ſe autem color dicitur
viſibilis: quia in ſeipſo habet cauſam eſſe viſibilis. DIS. Colorẽ ita/
ꝙ nõ a luce in eſſe reali & materiali ꝓduci: ſed exiſtentem & viſibilem
in potentia remota a lumine reduci & fieri viſibilem in potentia pro/
pinqua aſtruis? MAG. Communior hoc philoſophoꝝ affirmat
ſententia. DIS. Eſſentia autẽ coloris unde cauſatur? MAG. Nec
de hac re concors omniũ reperitur opinio. Quidam eñ lucem co/
loris & omnium viſibilium ipoſtaſim eſſe ſentiũt: nec colorem aliud
q̄ diuerſam lucis terminationem in dyaphono aut opaco credunt
ſicut videre eſt de coloribus iridis. halo: & pennarũ in collo pauonis
aut columbȩ. Alij autem colorem generari aiunt ex multiformi ad/
mixtione opaci cum dyaphono/ cuius per ſe actus eſt lumen produ
ctum a luce tanq̄ prima colorum ipoſtaſi: lucis autẽ concurſum ne
ceſſarium ex eo arguunt ꝙ in eclipſi ſolis omnes colores ſolita priuã
tur venuſtate. Nonnulli vero colores iridis & halo reales eſſe negant
nec permixtione coporum colorem fieri poſſe ex eius ſimplicitate
arguunt: ſed ipſum qualitatem ſimplicẽ ex actione qualitatũ primaꝝ
in corporibus derelinqui aſſeuerant. Videmus eñ ex actione calidi in
humidum nigredinẽ: & rurſus ex actione calidi in ſiccum albedinem
generari. Primũ planum eſt in carbone generato ex ligno humido.
Secundũ patet in cinere genito ex carbone ſicco ꝓuſto. Huius autẽ
cauſa eſſe videt̃: quia calidũ in humido partes aqueas terrȩ cõmixtas
exhalat in fumũ nigrũ: & aereas & claras cõſumit: groſſum autẽ ter
reſtre nigrum relinquit. cuius ſi rurſus groſſiciẽ cõſumpſerit: ſubſtã/
tiam albã relinquit. Suo modo in alijs qualitatibꝫ imaginãdũ: ſcd̃m
magis & minus in diuerſis materiebus. Sed nec iſta quibuſdã ſuffice
re vident̃: niſi lux ut radicalis coloꝝ cauſa cõcurrat. Frigidũ equidẽ
q̊d nec humidũ aqueũ: nec aereũ conſumit: ſed utrũq; cũ terreſtri con
ſtringens & condenſans: nõ nigrũ ſed ut in plurimũ albũ colorẽ relin
quit. Eſt eñ frigiditas mater albedinis: ſicut calor nigredinis. patet in
niue: criſtallo: berillo: marmore albo & ſĩbus. Et unde hoc? niſi quia
hȩc corpora ꝑſpicua: ſi condenſant̃ lucẽ receptã fortius tenẽt. in opa
cis autẽ maiorẽ denſitatẽ nigredo/ raritatẽ vero albedo cõſequit̃ cæ
teris paribus. DIS. Ad genecationẽ igit̃ coloꝝ: qualitatũ prima/
rum actionem: & lucis diuerſam in alteratis terminationẽ concurcere
ꝓbabile videtur: & hoc quidẽ in extremis. medij autẽ ex diuerſa ex/
tremorum permixtione fortaſſe fieri habent. MAG. Nequaq̄ cum Colores
ſint qualitates ȩque ſimplices ſicut extremi. Extremorum tamen na medij.
turã participare dicuntur: quia ex diuerſo cauſarum extremoꝝ concur
ſu generari habẽt. Et in generatione rubei/ cauſȩ extremoꝝ eq̄ cõcur
runt: ideo hic color locũ medij verius obtinet. nõnunq̄ etiã ex ſup/

ꝝnatatione peruij colorati/ſuper coloratum terminatū;medij colores
videntur.ut eſt color apparens ex ſupereminētia unguinis ſuper ſan
guinem digitorum.hac via plerumq; pictores varias colorū ſpecies ef
fingunt.Inſup & colores diuerſificari apud viſum ſ;m diuerſitatem lu
ciū ſuper eos orientiū ꝓpō.xij.primæ partis pſpectiuæ cōis affirmat.
DIS.num autē colorꝝ ſpecies certo numero deſignant? MAG.
Colorꝝ ſpecies Certo.Septē em̄ ſunt ſc; Albus/flauus/croceus/Rubeus/purpureus
viridis/niger/ad quos ceteri reduci habent ſ;m nature pticipatiōem
Hactenus aūt de obiecto viſus:nūc organū pquiramꝰ. DIS.Sane

De organo viſus & natura oculi/qui ex ſeptem tu nicis & q̄ttuor humoribus integrat̄.C.ix. MAG.

ORganum viſus oculū cōmunis ſententia affirmat.Hūc ex pel
liculis ſiue tunicis quattuor & humoribus tribus integrari cō
pertū eſt.Prima tunicarū conſolidatiua dicitur ſiue coniuncti/
Oculus ua:quia totam oculi ſubſtantiā continet:ideo fortis eſt & pinguis:ne
humores quoquo modo congelari/aut effluere poſſint.Huius partē
poſteriorē ſcliroticam dicunt.Hec tunica & ſi alba ſit: dyaphona tn̄
non eſt.ideo in ante foramen habet ne ingreſſum ſpecierum prohibe
at:ſimiliter & in parte poſteriore/qua ad neruū obticum pertingūt.
Hanc ſequit̄ Cornea/cornu albo & ſubtili ſimillima;clara/lucida/du
ra/ſolida:ex multis fruſtulis cōpoſita:cuius etiā ſunt q̄ttuor pellicule
ſubtiles;& eſt dyaphona/ut ſpeciebus ſit puia.Huius ptem poſterio/
rem nōnulli ceruſinā dicunt alij durā.Poſt eam eſt uuea; qa nigra ut
uua:ut in ea claritas glacialis aliq̊ modo obſcuret̄ & in ea ſpēs reſplen
deāt:ſicut ſubijcit̄ plumbū vitro in cōſtitutiōe ſpeculi.In antea lenis:
intrinſecus villoſa.Hec ſil'r in antea foramē habet ut ſit ſpeciebꝰ puia
Huius extremā ptem ſecundinā appellāt.Quarta ſubtiliſſima eſt ſi/
milis reti aranee.Hinc aranea dicit̄ & poſterior pars retina.retinet em̄
humorē ſecundū ſubtiliſſimū quē glacialē vel cryſtalloidē ꝓpter lim
piditatē appellāt.in eo ſituantur ſpēs viſibiliū:qui ut in eo figi poſſint
aliqualiter ſpiſſus eſt.Poſt hunc eſt humor tertius in textura venarꝝ
quē vitreū dicunt:claritatē habet qua cū cryſtallino cōuenit:ruborem
aūt/ex ſanguine venarꝝ oculū tangentiū:quē & ipſe digerit: & dige/
ſtum cryſtalloidi ꝓ nutrimēto mittit.Primus aūt humorꝝ albugine
us eſt:albugini oui nō oīno diſſimilis.Hic interpoſitus aranee cōtinet
cryſtalloidē ipm a duricie cornee & villoſitate uuee cuſtodit:& ſuo hu
more/ne ſiccitate telæ circūdantis exiccari poſſit/pſeruat:tranſitus fo
ramen uuee corneam contingit.Omnes humores & tunicas in par
te anteriore concentricas quidam aiunt:dempta conſolidatiua & hu/
more vitreo:ne propter fractiones multiplices generetur confuſio.
Alij tamen uueam & corneā ecentricas opinantur:& albugineū cor
nee concentricū deſcribunt.Glacialis autem portio eſt ſphere maioris

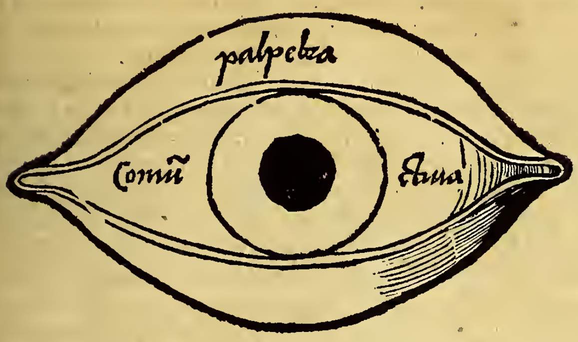
palpebra

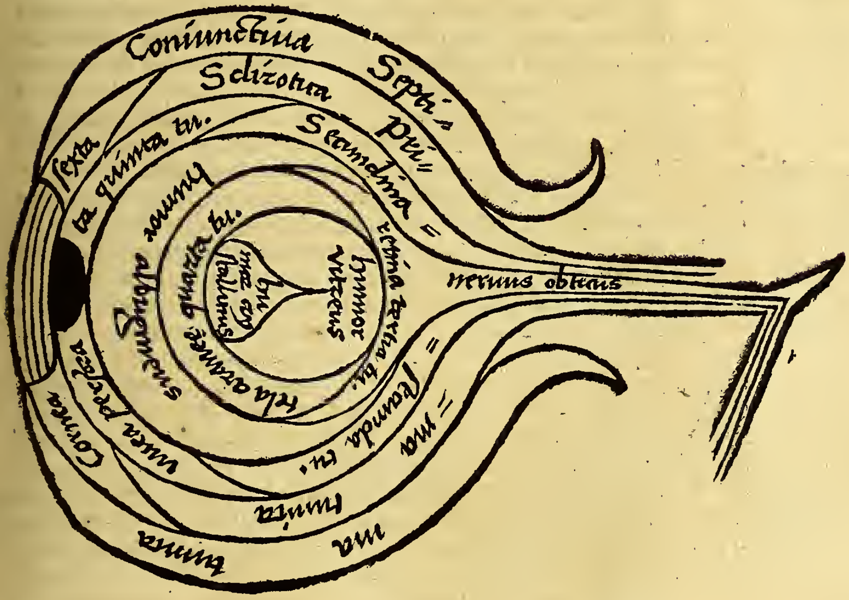
Coniunctiua
sexta
nervus obticus
humor vitreus

& vitreus ſpherę minoris. omniū autē horum cauſas/inſuper & ęcētricitatis rationes exquirere/non tam neceſſarium quam laborioſum videtur. DIS. Ad reliqua igitur ſermonē vertamus. MAG. oculos rurſus duo nerui cōplectunt:p quos ſpiritus viſiuus diffundit:& ſpecies viſibilium deferuntur. Sunt hi nerui rami unius nerui a ſenſu cōmuni pgredientis: q circa oculos fit bifidus:& ptes ad inſtar fiſtularū ampliantur: ramus dexter oculū dextrum/& ſiniſter ſiniſtrū oculum complectitur. Locus autē bifurcationis neruus obticus dici ſolet:in quo & viſio cōpletur. Hinc eſt ꝙ res duobus oculis cōſpecta/nō duę ſed una videtur. Hęc de organo. reſtat ut medium tranſcurramus.

De medio videndi & noctulucis/unde lumen habeant. & quare in die non videntur in lumīe proprio. Ca.x. DIS

medium viſus — Medium videndi quod eſt? MAG. Corpus perſpicuum & peruium/& ſaltem in ultima parte qua colori coniunctum eſt actu dyaphonum. Neceſſe eſt enim colorem a lumine excitari:ut viſum moueat:propter materialitatem nanq̧ ſuam/ viſui ſe minime ingerere poteſt. gignit ergo de ſe ſpecies a materia depuratas: quas in lumine & imagine lucis tanquam in principio ſuo/oculo immittit. Ea tamē viſibilia/ quę noctuluca dicunt: cum intrinſecū & cōnatū lumē habeant: etiā in nocturnis tenebris videri poſſunt:ut ſunt Noctuluca — quędā ligna putrida/vermiculi:ſquamę piſcium & ſiſia. DIS. unde hęc corpora ingenitū lumē habent? MAG. Ab igne. omne equidem mixtum elemētis conſtat:eo modo quo precedēti libro expoſitū eſt. In vermiculis igitur quibuſdam quoniā ſine ſanguine ſunt & frigidi:igneæ ptes circa digeſtionis locum concurrūt/& ibi lucēt. Sic & piſcibus q frigidi ſunt & in frigido degunt elemēto/ natura ſquamas prouidet multū duras & terreſtres/ptes igneas conſeruātes,p fortificatiōe caloris naturalis. In lignis autē putridis/ignis cū humido aereo ad extremitates colligit. Siſiter & in ceteris hęc nō ſine cauſa ordinata ſunt/quarū tamē pauciſſimas a Phōrū turba ęnodatas inuenies. Hic ignis aūt eſt vel cū q̄litate priore q̄ eſt lux/vł poſteriore q̄ eſt caliditas nō exñte: aut adurens nō eſt:ſed naturę mixti cōueniēs. DIS. qd ſubeſt cauſę edicito ꝙ hęc corpa nō in die in lumine ſuo cōgenito vident? MAG. Quia in die a lumine ſolis q̄d maius eſt illuſtrant. a q̄ etiā lumē cōnatū tanq̧ minꝰ & debiliꝰ obfuſcat. Ob quā cām etiā ſtellas ī die ñ niſi ab acutiſſimo viſu: & ī puteo aliq̄ poſſe ↄſpici diximꝰ

De Qualificatione medij ut videatur res ſub debita quantitate. Quid radius viſualis/directus/reflexus:& refractus. Et ꝙ perfecte rotundum proprie ſit inuiſibile. Capitulum undecimū. MAG

Portet autē medium videndi: pro certificatiōe quā titatis viſibilis; per totum eſſe uniforme: & viſibile ꝓ portionabiliter ęlongatum. Nulla em̄ quantitas rei īmoderatę diſtantis: eſt oculo certificabilis. dicit propoſitio 75. primæ partis ꝑſpectiuæ. Vnde ſtellas vix in oui quantitate iudicamus: quę terra longe maiores ſunt. Et ſolus radius perpendicularis porrigitur directe alterius dyaphoneitatis medio occurrēte. dicit ꝓpoſitio primę tertię partis. hic radius reflectitur per eandem lineam opaco obſtante. Oīs autem radius oblique incidens: medio alterius dyaphoneitatis occurrente: aut frangitur aut reflectitur. DIS. Contine pauliſper calami habenas: donec quid radius perpendicularis & obliquus: quid inſuper inter refrangi & reflecti interſit planius innoteſcat. MAG. Radium viſualem ſpeciem rei viſibilis dicimus. non ut lineam aut ſuperficiem mathematicam ꝓfundo carentem: ſed corporalem & pyramidalē: cuius baſis in re viſa & conus in oculo vidente eſt. Totū aūt luminoſu3 pyramidē ſui luminis in quolibet puncto medij terminat. ideoq; & oculus in quacunq; parte medij exiſtat/luminoſum videre poteſt: ſed diuerſe. Nā quanto pyramis breuior tanto fortior: & angulū coni habet maiorē: ideo rem rep̄ſentat maiorē. Ex his facile concludit̄ perfectā rotunditatē eſſe inuiſibilē. cum em̄ ſuperficies ęque a centro diſtat/extremitas eius in puncto indiuiſibili terminat̄: itaq; baſim pyramidis fundari nequit. Hinc & Mercurius Triſmegiſtus mundū ex ſe inuiſibilē dixit; quia rotundus eſt. ꝙ autē ſol & aſtra rotunda videmus: ex eo eſt. quia multum diſtant & pyramis iā non in puncto ſupremo/ſed linea arcuali ſumitur. hæc autem remotiori maior & propinquiori minor apparet. Nec talia corpora ſpherica ſed plana videntur. Si quando autem aliquid rotunditatis hac re conſpiciuntur/perfecta tamen rotunditas videri nequit. unde oculus ſuperficiē ſpherę in puncto contingens nihil eius videret: ſi etiā defectus medij non obſtaret. Hæc in perſpectiuis latius indagari poſſunt. Radius directus ſiue ꝑpendicularis eſt ex cuius incidentia ſuper ſuꝑficiem ex utraq; parte relinquūtur anguli recti & ęquales. Per oppoſitū dinoſcit̄ radius obliquus. Radius autē reflecti dicit̄: qui in occurſu opaci ꝑ eandē/aut aliā lineā verſus ſuum originē proijcitur. ſicut pila in parietē proiecta reſilit. Sed in hoc eſt differentia. nam eadē pila numero ꝑ motū localē reſilit: non autē idē radius reflectitur: ſed alius a principali obiecto luminoſo generat̄ ſi ultra diſtantiā qua opacū occurrit agere ſufficiat. Radius

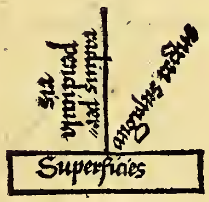

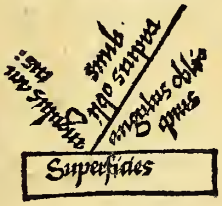

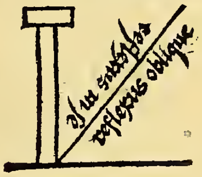

vero refrangitͬ qui in occurſu medij alteri⁹ dyaphoneitatis non in directū multiplicatͬ: ſed verſus perpendicularē a puncto incidentię & fractionis ęrigibilem accedit: aut a perpendiculari huiuſmodi recedit. Hoc autē quomodo aut quādo fiat ſequentibus concluſionibus manifeſtabitur.

Cur res quādoq̧ videtur maior vel minor remotior vel propior q̄ in veritate eſt. Capitulum. xij. MAG.

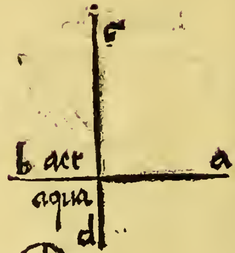

Concluſio prima. Radius perpendicularis in ſupficie media diuerſarū dyaphoneitatū coniungente nō frāgitͬ. quia nō eſſet ratio quare magis ad unā partē q̄ aliā declinaret. in occurſu tn̄ opaci in ſe vel ad latus reflectitͬ Hęc concluſio patet ex ꝓpoſitionibus. 14. primę & prima tertię partis ꝑſpectiuę cōis. ut ſit ſupficies media inter aerem & aquam a b. & radius perpendiculariter incidens c.d.

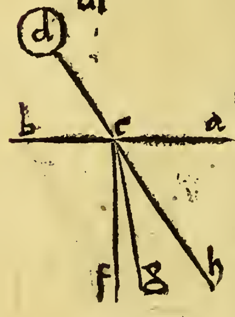

Concluſio ſecunda. Radius oblique incidens in occurſu medij denſioris ad perpendicularem frangitur. patet p ꝓpoſitionē. 15. prime partis. ut ſit ſupficies incidentię media inter aerem & aquā a b. & radius oblique incidens d c. veniens a corpore luminoſo d per aerem in aquam/ frangitur in ſupficie media a b. in puncto c. verſus perpendicularē c f & cadit in g. qui ſi medium eſſet uniforme procederet in h.

Concluſio tertia. Radius oblique incidens/ veniens a medio denſiore in rarius a ꝑpendiculari diuertit. Patet p. 16. primę partis. ut ſit ſupficies media inter aquā & aerē a b. radi⁹ incidens d e. veniens a corꝑe luminoſo d exiſtēte in aq̄ medio denſiore: in aerē mediū rarius in puncto e ſupficiei a b frangitͬ: & a ꝑpendiculari q̄ eſt e f. recedit: caditq̧ in g. qui ſi mediū eſſet uniforme ꝓcederet in l. Harꝫ autē duarꝫ cōcluſionū cauſa eſt: reſiſtentię & actionis diuerſitas. Vnde radi⁹ veniens de medio rariore in denſius/ penetrando fortius agat neceſſe eſt. Ideo ad ꝑdendicularē tanq̧ origini ſuo propinquiorem declinat. Ecōtrario autem qui venit de denſiore in rarius/ fortificatione non eget: a perpendiculari ęuagatur.

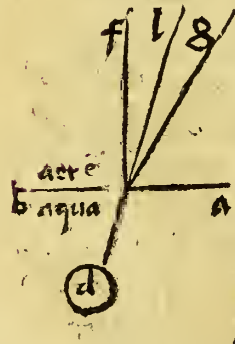

Concluſio quarta. Locus imaginis rei viſæ eſt/ ubi pyramis ſub q̄ res videtͬ: cū perpendiculari (a re viſa verſus ſupficiem medij rem viſam continētis ærigibili) coniungitͬ. Ideo rem viſam p radios fractos/ extra locum ſuum neceſſe eſt apparere. & ſic denariū exiſtentē in fundo vaſis/ ſuperfuſa aqua ab oculo poſſe conſpici: qui ab eodem ſine aqua neq̧ videri. Exemplum concluſionis & primi correlarij. Sit d c. ſuperficies aquę continens rem viſam b, & perpendicularis

erecta b d.& oculus existens in aere o radius veniens a viſi
bili b verſus oculũ:frangit in puncto c/a ꝑpendiculari c f &
cadit in o:quę ſi mediũ eſſet uniforme/ꝓcederet in g.Pyra/
mis itaqꝫ ſub q̃ videt res b.cõiungit lineę ꝑpendiculari b d.
in puncto l.in eodẽ oculus o iudicat eſſe b. Patet & ſecundũ
cortelariũ:ꝙ oculus o videt b:in aqua ꝑ radiũ refractũ : q̊d
videre nõ poſſet ꝑ radiũ directũ b o.qui ꝓpter latus c k.vaſis
b d c k ad oculũ tranſire nequit.Patet itaqꝫ rẽ exiſtentẽ in me
dio denſiori ab oculo exiſtẽte in rariori/videri ꝓpinquiorẽ:
& ſic maiorẽ q̃ꝫ ſit:quia videt ſub pyramide breuiore & angu
lo maiore.Exemplũ eſt b.res viſa ab oculo o in figura p̃ce/
denti. Res autẽ exiſtens in medio rariori/ oculo exiſtente in
denſiore:videt remotior:& ſic minor q̃ꝫ ſit:qa videt ſub py
ramide longiori & angulo minore.ut viſibile f exiſtẽs in aere
viſum ab oculo e.exiſtente in aqua videt in puncto m . Eſt
eñ radius incidens f c.qui in ſupficie media inter aquam &
aerẽ a b.in pũcto c.frãgitur ad ꝑpendicularẽ c d.& cadit in e.
qui ſi mediũ eſſet uniforme ꝓtenderetur in h. Pyramis autẽ
ſub qua videtur viſibile f.coniungitur ꝑpendiculari ęrecte
ab f verſus ſupficiẽ a b in puncto m. Hinc facile cõcluditur
quare baculus partẽ habẽs in aqua & partẽ extra aquã fra/
ctus apparet/.oculus eñ exiſtens extra aquã eã partẽ quæ
eſt extra aquã in loco ſuo videt:illã vero q̃ in aqua eſt/ in lo
co ꝓpinquiori q̃ꝫ ſit/iudicat:ideo hę partes directe cõtinua/
tę videri nequeũt. Verũtñ omnes hi radij refracti aut refle/
xi:directis ſunt debiliores:quia a fonte & origine ſuo magis
ęlongati:& ex obliquitate debilitati. rectitudo eñ luci con/
nata eſt.Hinc etiã ꝑ hos res videntur debiliore modo. Vnde
& apl's Iacobus ait. Vir q cõtemplatur faciẽ ſuã in ſpecu/
lo/& ſe auertens/ſtatim qualis fuerit obliuiſcitur.videt enim
homo faciem ſuam per radium a ſpeculo reflexum.

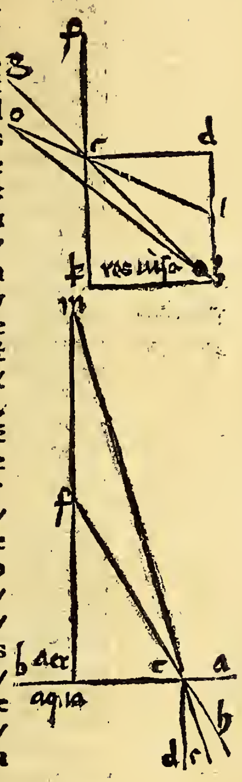

De natura ac diuerſitate ſpeculorum:quæ in cocleari polito oſtendi poſſunt. De ſtella quæ videtur cum ſole in ſpeculo immerſo aquæ.& ꝙ idolum rei viſæ / nec eſt in profunditate ſpeculi/ nec in aere propinquo. ſed in ſuperficie ſpeculi. Ca.xiij. DIS.

E natura ſpeculorum perpauca ſaltem in hac di
greſſione in medium ferre:/ haud graueris præ/
ceptor amantiſſime. MAGIS. Ad ſpeculi in/

ægritatem requirit̃ continuitas & leuitas intenſa: ſuperficies regulãris
Inſuper & eiuſdẽ neceſſaria eſt perfecta politura. patet in marmore &
calibe pluribuſq; alijs lapidibus & metallis politis. Dyaphoneitas au
tem ſi ſpeculari corpori acciderit/neceſſario opaco aliquo ſubducitur
ſuperficie eius terminante. ob id dyaphonis ut ſunt vitra: plumbum
ſupponitur. ut radij ꝑtrãſire prohibiti/ad videntẽ reflectantur. Quod
autẽ plumbũ vitro/hoc aquę eſt fundus terrę. radios em̃ aquã intra
re manifeſte probat: ꝙ oculus exiſtens in aqua ſolẽ videre poteſt dire
cte. Radios autem nonnullos a ſuperficie aquę reflecti/ex eo dedu/
citur: ꝙ in ea tanq̃ ſpeculo & ſolẽ & cętera obiecta oculus exiſtens in
aere contemplatur: & ſi aqua fundum nõ haberet: nihilominus in ſup
ficie radios aliquos reflecteret. omnis em̃ ſuperficies media inter duo
corpora diuerſaꝝ dyaphoneitatũ rationẽ ſpecularem participat. Sũt

ſpeculoꝝ genera

autem ſpecula varia: quędã nãq; ſunt uniformia & plana: in quibus
res videri poteſt uti eſt: maxime autẽ aqua quieta. Hin Vergilius, nu
per me in littore vidi Placidum dũ ſtaret mare &c. Sanguis hominẽ
oſtẽdit nigrum & pallidũ: oleũ iuuenilem & amabilẽ: gladius latum
aut oblongũ: hęc autẽ potius difformiũ ſpeculoꝝ naturã participant
Sunt autẽ iſta aut cõcaua aut cõuexa. Concaua rem maiorẽ/cõuexa
minorẽ rep̃ſentant & latam quidẽ ſi ſint ſpherica/oblongã vero ſi fue
rint pyrãidalia aut colũnaria. Omnia hęc in coclearí polito cõtinent̃.
in manubrij quidẽ baſi planũ/ĩ columna manubrij colũnare vel py
ramidale. ſinus autẽ ab intra cõcauum/exterius vero conuexũ oſtẽ
dit. Accedit autẽ imagini rei viſę multiplex variatio ſcd̃m diuerſum &
obiecti & ſpeculi ſitum. Vnde in ſpeculo multę cõcauitatis pars infe
rior apparet ſuperior & econtrario: eo ꝙ una pars ſpeciem ſupra aliã
proijciat. Speculũ in una parte cõcauũ: & altera planũ/duas repreſen
tare poteſt facies. in collo quidẽ cõiunctas: ſi ſit planũ inferius. aut in
vertice colligatas: ſi planũ ſuperius ſituetur. Sic & in ſpeculo ĩmerſo
aquę & ſoli obiecto ſtella videtur/quę ſtella nõ eſt: ſed ſecundariũ ſolis
idolum ex diuerſitate ſup̃ficierũ ſpeculi & aquę reſplendẽs. In alijs tñ
lucidis hoc fieri nequit ꝓpter radij debilitatẽ. Hæc autem ęnucleatius
in perſpectiuis perquirenda ſunt: ad reliqua properemus. DIS. Re/
ſtat quod fortius angit: an idolum obiecti in aere ꝓpinquo: aut pro/
funditati ſpeculi ſit ĩmerſum nec ne? MAG. Neutrũ affirmo: ip̃m
equidem in aere ſpeculo cõtiguo nõ eſſe: hoc maxime approbare vi/
detur: ꝙ tali aeris parte continue agitata & variata: idolum rei viſæ
immobile perſiſtit. ut fortiſſimo ſubtiliq; ante ſpeculum vento ſpiran
te. quod utiq; neutiq; fieret: ſi idolum hic aer contineret. Motis em̃ no
bis inquit Ariſtoteles mouẽtur & ea q̃ in nobis ſunt. Rurſus autẽ ido
lum ꝓfunditati ſpeculi ĩmerſum nõ eſſe. ꝓpõ. 19. 2. partis perſpecti/
uę adiuncto cõmento late oſtendit. ꝙ autem idolum qñq; ꝓfundius
immerſum videtur/ex diſtãtia obiecti eſt ad cuius ſitũ & motũ/idolũ

variatur:& nõ ad motũ ſpeculi. Mirabile tamẽ quoddã in ſpeculis re
periri eſt/q̊d etiã Auguſtinus ad nebridiũ occultũ eſſe dixit. ꝙuis ſpe
cula ingẽtia ſint/nõ reddũt maiores imagĩes ꝙ ſunt corpa:etiã breui
ſſima obiecta. in puis aũt ſpeculis ſicut in pupillis oculoꝝ/& ſi mag/
na facies ſeſe opponat breuiſſima tamẽ imago pro modo ſpeculi for
mat̃: Hic aliqd laret. Probabilius itaq; videt̃ idolũ rei viſę in ſupficie
ſpeculi recipi:nõ quidẽ ſupficietenus/ ſed in puncto ſaltẽ naturali. Hu
ius aũt certiſſimũ argumentũ eſt: ꝙ nõ maius in maiore/ nec minus
in minore apparet ſupficie. Silr ſi ſpeculũ frangitur: in qualibet parte
totũ videtur:& cœli medietas in paruo ſpeculo cernit̃: quę utiq; nulla
tenus fierẽt ſi dimenſio longitudinis & latitudinis attenderet̃. nec ido
lum dimẽſiones habet: ſed eſt dimẽſionũ ſpẽs. ſicut forma lapidis ex
iſtentis in anima indiuiſibili. Hoc aũt neceſſariũ eſſe dinoſcitur ut ſpẽs
in oculo diſtinctim per partes locari / & rem ut eſt in ſuis lineamẽtis
repręſentare poſſint. Nec idem idolum eſt quod videtur: ſed ſemper
aliud & aliud ad pręſentiam obiecti generatur. Hoc autẽ ex eo appa/
ret: ꝙ ad ſitum & motũ obiecti: variatur ſitus & motus idoli / nõ eiuſ
dem ut diximus in numero/ſed ſimilis per continuatã generationẽ in
ſpecie. Poſſibilitas autẽ dictorum facile apparebit: ſi viſionẽ ſub angu
lo pyramidis cuius baſis eſt in re viſa fieri conſiderãus. Hinc propo
ſitio. 15. ſecundæ partis perſpectiuę aſſerit: a ſupficie ſpeculi infinitas
fieri completas reflectiones formę rei viſibilis. Hæc omnia ex perſpe
ctiua Guictilonis Alacen: Acchonis & alioꝝ: inſuper & libro de Spe
culis latius demonſtrari habent. ad pręſens autẽ cõmuniora prælib a
ſſe ſufficiat. ad methodũ noſtram/unde longius digreſſi ſumus iam
tandem reuertamur. DIS. optime. Verumtamẽ quod paulo antę
hac/de viſionis modo cõmemorabas/indiſcuſſum haud ꝑtermittas.

De modo videndi. ſi fiat extra mittendo vel intus ſuſcipiendo. & quõ omĩs ſenſatio fit via aſſimila/ tionis. unde ſpũs ſenſitiui oĩno a ſenſibilibus ſunt depurati. Capitulum. xiiij. MAG.

VIſionẽ fieri p ęgreſſum ſpũs viſibilis/ ab oculo ad rem viſam
nõ contemnẽdę auctoritatis viri tradidere. & Ariſtoteles cãm Ariſtotel'
aſſignans cur oculi ꝓfundi/aut in puteo exñtes clarius videt̃:
idem ſentire videt̃: cũ ait id ob hoc fieri: ꝙ radij exeũtes minus diſper
guntur. Hunc ſpiritu ʒ immaterialem & agillimu ʒ dicunt: ut in momẽ/
to ad remotiſſima etiã viſibilia egredi & regredi poſſit. Sunt tñ qui ſpe
cies viſibiliũ & egredientẽ ſpiritũ in medio cõcurrere imaginant̃. Hãc
poſitionẽ de egreſſu ſpiritus/fortaſſe nõ omnino eſſet difficile ſaluare
a multis tamẽ tanq̃ phĩę & perſpectiuę diſſona exploditur. Ea ꝓpter Modus
& nos cõmuniorẽ ſententiam amplectentes; dicamus viſionem fieri videndi

per receptionē ſpecierꝫ viſibilinm in oculo:per modū pyramidis: cuius baſis in rę viſa & conus in oculo eſt. Spiritus autē viſiuus lucidus & clarus/a cerebro per neruos (de quibus ſupra) ad oculos uſqꝫ deſcendens:& a ſpeciebus īmutatus/ſenſatione confuſa regreditur: ad cuius regreſſum excitata anima/ & cernens dyaphoni ſui puriſſimi & penitus incolorati ſuperficiem/in ſimilitudinem tingi ſe conuertit ad obiectum:unde ſplendor venit & ipſum diſcreta ſenſatione percipit.

de viſione exteriore vide .c.2. li.11.d' tri. Auguſti.

Fit autē hoc aſſimilationis via. Sicut enim cera flexibilis/ artificis ingenio configuratur rei artifici præſentialiter appoſitæ: ut puta faciei humanę leonis vel aſini: nec artifex hanc cōfigurationē facere poſſet:ſi animā non haberet. Si igitur cera eſſet animata: mens intus exiſtens/cōfiguraret cerā omni figurę ſibi pręſentatę. Sic ſpiritus viſiuus animatus/ anima ſenſitiua: per animā configurat̄ ſpeciei viſibili: quā offendit in oculo. patet igitur diſcretā viſionē ſine attentiōe rationis fieri nō poſſe:quādoquidē multos prętereūtes (quorꝫ ſpecies in oculos recipimus)minime agnoſcimus:dum attenti aliȷs/nō aduertimus. pariformiter de auditu/olfactu/guſtu/& tactu intelligendum eſt. Nā ſicut ſpiritus in oculo cōfiguratur ſpeciebus colorꝫ:ita in aure aſſimilatur ſpeciebus ſonorū in naribus ſpeciebus odorum: in lingua ſpeciebus saporꝫ: & in toto corpe ſpeciebus tangibiliū. Operepreciū eſt igitur huiuſcemodi ſpiritus a ſenſibilibꝰ omnino eſſe depuratos: ne intus exiſtens extranea ꝓhibeat. unde ſi ſpiritus viſiuus colore pticiparet/nō indifferēter omnē colorē/ſed eum tantū quo tinctus eſſet/ pciperet. quēadmodū videns ꝑ vitrū rubeum oīa viſa rubea exiſtimat. Spēs em̄ mutuo ſe tingunt ait ꝑſpō. prima:ſecūdę pſpectiuę. Hactenꝰ d' viſu:nūc auditū pcurrāꝰ. DI. id ꝓmiſſorꝫ ordo expoſtulat

ꝙ viſus & auditus ſint ſenſus diſciplinę: auditus definitur/organum & medium audiendi declarantur. Capitulum. quindecimum. MAG.

VErum quidem/nam in ordine ſenſuum / Auditū ſecundum obtinere locum Philoſophi tradidere:quia pręter viſum ſentit remotius & ad diſciplinam magis eſt neceſſarius. quę enim a

Auditus.

cunabulis diſcimus/aut viſu/aut auditu percipimus. Eſt autē Auditus potentia ſenſitiuę appręhēſiua ſoni in aure mediante aere vel aqua DIS. In hac deſcriptione ſimiliter obiectū/organum/ & medium auditus ęnumeraſſe videris. Sonum em̄ obiectum/aurem organū/ aerem vel aquā medium auditus accipio. MAG. Sane accipis:& eo quidem facilius quo hæc ſępius audiſti. DIS. Verū. nam in principio logices & in Muſicæ theorematibus de ſono haud obſcure diſſertum eſſe memini. Hic tamē & organū & medium latius veniunt explicanda.

Auris.

MAG. Auris (in qua organū auditus) ſubſtantia eſt cartilaginoſa:ut fortitudine ſua ſit ſemꝑ patula. Tortuoſa vero & anfracti

bus ornata: ne extrinſeca & auditui inimica/ipſum quoquo modo ꝑ
ſubitum ingreſſum ledere poſſint. In profundo auris os quoddam
eſt poroſum/ſiccum & durū: in quo rurſus pellicula quędā (quā alij
meringam/alij timpanū auris vocant) aere cōnaturali repleta conti/
netur: ſpeciebus ſoni prorſus vacua: ut omni ſono aſſimilari poſſit/
medium audiendi aerem vel aquā eſſe ex eo manifeſtū eſt. ꝙ auris
ſana in utroq; conſtituta ſonum percipit. audiunt eñ in aere aues/&
in aqua piſces. Vnde etiā circa aquas ſilentiū facimus/ſi quando prē Piſces au
dere piſces attemptamus. DIS. Quis his contradicere poſſet? ſed diunt.
modum audiendi dilucida.

De modo audiendi. & quare dormientes patenti/bus auribus non audiunt. Inſuper qualiter orbicularis multiplicatio ſoni a Boetio declaratur. & ꝙ idē ſonus per diuerſas ſpecies a pluribus auditur. de ſono echo & quomodo per murū audire poſſumus. Inſuper qualiter ſonus acutus ſtuporem dentibus ingerat. Capitulum ſedecimum. MAG.

Cerebro neruus quidam protenditur: & paululum progreſſus modꝰ au
a bifurcatur: cuius rami ſinguli ad ſingulas aures deſcendunt/ diend.
ſpiritu; auditiuum ad timpanum uſq; deferentes/qui a ſpecie
bus ſoni aerem incluſum pulſantis immutatur. & his configuratus
regreditur: ad cuius regreſſum excitata anima/ipſum imutatum cer
nens: ad obiectum unde ſpecies multiplicantur ſe conuertit/ipſumq;
diſcrete percipit. Egreſſum autem ſpiritus ſenſibilis ad organum eſſe
neceſſarium: ex hoc facile patet. ꝙ in ſomno ſonus in aure receptus
multociens minime auditur. nerui equidem vaporibus opilati/ſpiri
tum audibilem exire prohibent. fortior autem ſonus meatus aperit
& cauſato calore vapores reſoluit. hinc ſpiritus audibilis exiens dicto
modo imutatur. Multiplicationē vero ſpeciei ſonorę ab obiecto ver
is.1 ſus aurem: Boetius vir utiq; doctrina & æloquio clariſſimus in pri/
ę.14 mo Muſicę per ſimile manifeſtat dicens. Cū in paludibus vel quietis
aquis iactū eminus mergitur ſaxū: prius in paruiſſimū orbem unda;
colligit: deinde maioribꝰ orbibus undarū globos ſpargit: atq; eouſq;
dum fatigatus motus ab æliciendis fluctibus cōquieſcat. ſemperq;
poſterior & maior undula pulſu debiliore diffunditur: ꝙ ſi quid ſit
quod creſcentes undas poſſit offendere/ſtatim ille motus reuertitur:
& quaſi ad centrum unde profectus fuerat retondatur. Ita igitur cū
aer pulſus fecerit ſonū/pellit alium proximū: & quodamodo fluctū
aeris ciet: itaq; diffunditur: & omnium circumſtantium ſimul ferit
auditum. Atq; illi eſt obſcurior vox/q longius ſteterit: quoniam ad eū
debilior pulſi aeris unda peruenit. DIS. Vnus itaq; ſonus numero

ab omnibus circumſtantibus percipitur? MAG. Idem & unus ꝑ diuerſas tñ ſpecies.ſicutidem color a pluribus ſimul uidetur.Formato em̄ ſono:aliꝫ eius ſpecies multiplicantur verſus aurē meā qui ſum ad dexteram:aliꝫ verſus tuam qui es ad ſiniſtram:ſimiliter aliꝫ ab ante & retro:ſurſum & deorſum in modum ſpherꝫ:ſicut globus ignitꝰ orbiculariter de ſe diffundit radios:&.in quolibet puncto medij pyramidem ſub qua videri poteſt terminat. DIS. Intelligo.Sed unde eſt/ꝙ ſiluas muros quoq; nobis vocantibus reclamare audimus?

MAG.Audiſti ſonū & eius ſpecies in occurſu obſtaculi reflecti: & ad locum unde ꝓfecti fuerant quaſi ad centrū retondari.ſi igitur reflectio ſit fortis/ad aures noſtras uſq; perueniunt.Sic eundē ſonū quē ore ęmiſimus/reflexe percipimus:modo tñ debiliore:quia virtutes reflexę directis ſunt debiliores. Hic ſonus reflexus a gręcis ηχω latine

Echo vero echo ꝓferri ſolet.Attamen nō ita ſonū reflecti accipiendū eſt:ut omnino nulla eius ſpecies murū aut obſtacula pęnetret.experientia nāq; teſtaẗ/per murū parietē:aut ſimilia auditionē fieri:&ſi nōnunq; confuſam.in penetratione nempe figura confunditur/ſubſtantia re/manente.hinc ſępius ſonū audimus:ſed an ne vox & qualis ſit:nō ꝑ/cipimus.Sic coloꝝ nōnullas ſpecies opaca penetrare dicūt quę a viſu acutiſſimo/& linceis oculis appręhendi poſſunt. DIS.Subeſt queſtiuncula: cuius ſolutio tractatū de auditu claudat. Eſt autē:qua via ſonus acutus dentibus ſtuporem ingerere poſſit? MAG.Neruus

unde ſtu/por dētiū ſenſitiuus in mandibula ſingulis dentibus ramuſculis colligatur.hinc neruus audibilis coniungitur:quē quidā acutiores ſoni penetrantes ramuſculos nerui ſenſibilis pulſant & obſtupeſcere faciunt. DIS. Optime.nunc olfactum videamus.

Quid olfactus.quid odor. quomodo generetur: & quæ odoris ſpecies.de organo olfactus.Et quare homo nō niſi excellentia olfacit:& quę animalia in ſingulis ſenſibus homini preſtant.. Capitulum.xvij. MAG.

Olfactus O Lfactus eſt potentia ſenſitiuę apphenſiua odoris ꝑ nares:mediāte aere vł aq̃.Obiectū em̄ olfactꝰ eſt odor.organū in naſo. mediū autē aer vel aq̃. DI.Odor quid eſt? MA.Eſt paſſio

Odor ſicci digeſti in humido: alteratiua olfactus de potentia in actū. unde cū ſiccitas terreſtreitati coniuncta vi caloris in humido digeritur/generatur qualitas quā odorē dicimus.Patet in pomis:in quibus ſicci/tas terreſtris in humido/calore ſolis digeriẗ donec odoriferꝝ fiat po/mū. DIS.Principia igiturodoꝝ ſunt ſiccitas in humiditate & calor agentis? MAG.Aperte dicis.hęc autē prīcipia quia ī harmonia & ꝓportione variant:nec ſemꝑ eodē modo cōcurrūt:hinc varię odoꝝ

Species odoris ſpecies gignunẗ.q̃ ſunt odor aromaticus/ſalſus/amarus/acutꝰ/ace

roſus/ſtipticus/põticus/unctuoſus/dulcis/inſipidus ſiue fœtidus:&
ſi qui alij reperiunt̃ ad hos reduci habẽt. DIS. Organũ deſpiciam⁹ Organũ
MAG. Organũ olfactus in cerebro ſupra naſum ſitũ eſt: ne facile olfactus
poſſit a cõtrarijs offendi. Sunt autẽ duę carnunculę ad modum ma
millarũ cõcauę & ſpongioſę: verſus cerebrũ ſuſpenſę. habẽtes cooꝑ/
culum q̊d ꝑ aeris inſpirationẽ & reſpirationẽ aperitur & clauditur. Id
organũ natura calidũ & oĩm odoꝝ expers eſt: ut oĩm ſit ſuſceptiuũ.
In homine autẽ ꝓpter magnitudinẽ cerebri cuius cõplexio frigida eſt
olfactus multũ leditur: ideo nõ niſi excellentia olfacit: ob hoc rariſſi/
me etiã odoꝝ ſomnia patitur. Vnde a quibuſdã dictũ eſt. Nos aper
auditu: linx viſu: ſimea guſtu: vultur olfactu: & aranea tactu excellit.

De medio & modo olfaciendi. Et ſi odor realiter vel ſpiritualiter per medium diffundatur. Capitulum. xviij. DIS.

E medio qd noui affers? MA. nihil. Nã ſicut ſon⁹ ꝑ aerẽ vel
d aquã ad auditũ uſqꝫ ꝑuenit: ita & odor. olfacimus eñ nos in
aere. & in aq̃ piſces. DI. Olfaciẽdi autẽ modus qs eſt? MA. Modus
A corpore odorifero/ calore reſoluente/ odor ꝑ mediũ diffunditur: olfaciendi
uſqꝫ ad nares: ibi inſpiratione attrahitur: & aperto cooperculo ad car
nunculas ꝑtingit: ad q̃s rami unius nerui ſenſu cõmuni exeuntis ꝓtẽ
duntur: ꝑ q̊s ſpiritus olfactiuus delatus in occurſu ſpecierũ odoris im
mutatur: fitqꝫ olfactio cõfuſa. anima autẽ ad regreſſum ſpiritus exci/
tata cernens ipſum ĩmutatũ ſpeciebus: ſe ad obiectũ unde huiuſce ꝓ/
ceſſere ſpecies cõuertit: ipſumqꝫ aſſimilationis via ſecernit atqꝫ diiudi
cat. Verũtamẽ de odoris ꝑ mediũ multiplicatione eſt nõ parua inter
phõs diſceptatio: alijs opinantibus odorẽ nõ ꝑ ſpecies & ſpiritualiter Si odor
ſed realit̃ a corꝑe odorifero uſqꝫ ad organũ peruenire: quia ꝑ longin realiter vł
qua terrarũ ſpacia percipitur. Vnde & vultures occiſoꝝ cadauera an ſpiritualit̃
te Troiam ꝑ quingenta miliaria olfeciſſe ſcribunt̃. Species autẽ ꝓpter ꝑ mediũ
ſui ſpiritualitatẽ citius in multiplicatione deficiunt. Accedit ad hoc ꝙ diffundit̃
nõnulli habitatores Indię odore cuiuſdã pomi viuere: a quo & diuti/
us ſeiuncti æmori dicuntur. ſpecies autẽ a materia ſequeſtratę: nec ca
lidę: nec ſiccę ſunt: nec nutrire aut cerebri humiditatẽ & frigiditatẽ tem
perare poſſunt. Odor autẽ. ut ait ſanctus Ambroſius in hexaemerõ
libro. 6. ca. 6. ideo nõ perfunctorie tranſit: ſed diutius inhęret naribus
ut cerebrũ ſenſuſqꝫ depaſcat. Ab alijs vero oppoſitam partẽ nõ omnĩ
no reſpuentibus/ dicitur: odorẽ in principio realiter per fumalẽ ęua/
porationẽ ꝑ medium tranſire: circa organũ autem iam nõ realiter: ſed
per ſpecies diffundi. ſpiritus eñ olfactibilis ob ſui ſpiritualitatẽ nõ ni/
ſi a ſpeciebus poteſt immutari: ſenſibile quoqꝫ ſupra ſenſum poſitum
non ſentitur. DIS. Hęc opinio ſingula concordans: amplectenda
videtur ad alia progrediamur.

Quid guſtus. quid ſapor. quę eius ſpecies: & quō generantur.de medio & modo guſtādi.& cur febricitanti dulcia videntur amara. Ca x.xix.

Guſtus

MAG. Q[uid] ſequit̃ in ordine ſenſuū Guſtus/eſt potētia ſenſitiuę app̄/henſiua ſaporis in lingua/medio humido ſaliuali. Sapor eq/dem guſtus obiectū/in lingua organū;& humidū ſaliuale eſt

Sapor

mediū. DIS. Saporē deſcribas. MA. Sapor eſt paſſio ſeu quali/tas humidi digeſti in ſicco terreſtri:alteratiua guſtus de potētia in actū nam ſicut odor generatur ex digeſtione ſicci in humido:ſic ecōuerſo ſapor gnerat̃ ex digeſtione humidi in ſicco.utrobiq; autē cauſa effici/ens eſt calor ſolis vel ignis.unde & fructus imaturi cocti igne dulcio

Ssporis ſpecies.

res efficiunt̃. Et ſicut ex diuerſo cōcurſu in harmonia & ꝓportiōe humidi in ſicco cū calore/odores multi ꝓueniūt:ſic ex multifario cōcurſu ſicci in humido cū calore diuerſi ſapores procreantur.qui ſunt ſapor inſipidus/dulcis/amarus/acut⁹/ſalſus/acetoſus/ponticus:ſtipticus unctuoſus/inſuauis/aſper& durus:& ſi q alij reperiunt̃ hoꝵ naturas participant. Ex q̊ manifeſtū eſt:odoꝵ & ſapoꝵ principia ita eſſe connexa ut ſeparatim nō inueniantur. ſic nec hę qualitates:q̄obrem etiā in nobis concurrunt. DIS. Aperte loqueris.ad organi explanatio

organum guſtus

nem nunc ſtilum vertas. MAG. Organum guſtus neruus quidā eſt a cerebro deſcendens:in lingua ramificatus:& p eam ad inſtar retis expanſus. Mediū autē eſt caro linguę poroſa/humido ſaliuali deli

guſtandi modus

buta. Cum igitur hic ſenſus omni animali ſit neceſſarius: nulli talium lingua aut caro loco linguę deeſſe poteſt. Cum itaq; ab obiecto ſaporifero ſpecies p hoc mediū uſq; ad organū multiplicantur:ſpiritus guſtatiuus p dictum neruum deſcendens/in occurſu ſpecieꝵ imutatur fitq; guſtatio cōfuſa.regreſſio autē ſpiritu/anima excitatur:& cernēs ipſum imutatū/ad obiectum unde multiplicant̃ ſpecies ſe conuertit

Cur febricitāti omnia ſunt amara

ipſumq; diiudicat.. DIS. Vnde autē febricitans dulce/amarū iudicat? MAG. Ex eo:quia pori linguę eius impleti ſunt crudis & amaris fumoſitatibus:a ſtomacho aſcēdentibus: p quas dū ſpecies ſaporis multiplicant̃/amaritudinē cōtrahunt.ſicut ſpecies luminis tranſeūtes vitrū coloratū tinguntur:aut quia intus exiſtens fortius mouet.

Tactus qui omni animali neceſſarius eſt definitur obiectum/organum/& mediū tactus ęnumerātur:& quare obiecta ſenſuū cōtraria complectātur aperitur.Hinc viſio corporalis & itellectualis beatorum iucundiſſima oſtēditur. Et homo melioris tactus eſſe probatur:inſuper quomodo tactus plures ſenſus & organū habere circa cor

ANIMAE SENSITIVAE exponitur. Capitulum.xx. MAG.

Oſtremo loco ſenſuum Tactũ collocauimus:qui omni ani/
p mali ita neceſſarius eſt:ut ſine eo ſimiliter & guſtu:qui quidã
tactus eſt:nequaq̃ viuere poſſit.ꝑ ipſum nãq; vitę cõtraria fu
git:& amica proſequitur.Eſt em̃ tactus potentia ſenſitiuę animę/ ap Tactus
prehenſiua qualitatis tangibilis.in neruo expanſo ad inſtar retis ꝑ to
tum corpus mediante carne.Hic neruus quem & organum tactus
dicimus:a cerebro oritur:per ceruicem ad medullam ſpinę dorſi de
ducitur:& ꝑ illam quę continetur:in oſſibus quibus ſpina dorſi con/
iungitur:inde tenuiſſimis quaſi riuulis per cuncta ſe membra diffun
dit. DIS. Cum hic neruus organũ tactus ſit:carnem ipſum coope
rientem/ medium tangendi/qualitatem vero tangibilem obiectum
tactus intelligo. MAG.optime.Nec iſta dilucidatione egẽt niſi for
te:ut per qualitatẽ tangibilem intelligas/ cõmune quoddam ad cali/
dum frigidum/humidum & ſiccũ:ad quas qualitates ſecundę redu/
cuntur.de quibus libro nono:cũ de trãſmutationibus elemẽtorꝶ age
retur:dictũ eſt ſi meminiſti. DIS.Memini:ſed unde eſt ꝙ nõ modo
tactus/verũetiã omniũ ſenſuum obiecta/contraria complectuntur?

MAG.Ex eo quia ſenſitiuę cognitio debibilis eſt:nec ſine contrarie
tate differentias ſenſibiliũ facile apphenderet.ſagax igitur natura ob
iectis cõtrarietatẽ indidit:oppoſita em̃ iuxta ſe poſita magis ęluceſcũt.
Hinc & ipſorꝶ eadem eſt diſciplina.verũtamẽ hęc contrarietas in ob/
iectis:ita ad ſenſum moderata eſt quadam harmonica ꝓportione. ut
excellens ſenſum corrumpat:diſconueniens dolorem cauſet:delecta/
tionem vero debite proportionatum ingerat:& quidem tãto maio/
rem/quanto quod ſentitur: plus de natura obiecti participat. viuere
enim ſenſitiuę eſt ſentire:& obiecto ſuo refici. Vnde ſi viſibile eſſet q̊d
lucis luminis:& omniũ colorꝶ naturas includeret: id delectabiliſſimã
viſui proportionato ſenſationem pręſtaret.Pariformiter & de alijs ſen
ſibus dicendum arbitror.Qualis igiť iſtec erit viſio quo oculus bea/
ti perfectiſſime diſpoſitus intuebitur humanitatem Chriſti: omnium
viſibilium pulchritudines cõplectentem? qualis deniq; viſio / oculi
intellectualis intuentis intimius diuinitatem:nõ modo viſibilium:ſed
& omnium ſenſibilium & intelligibilium exemplar perfectiſſimum?
DIS. Qualis ſit neſcio:ſed mirum in modum gaudioſam ex his fa/
2. cile coniecto. MAG.Sane dicis:qualis ſit neſcio. nam nec oculus
4. vidit:nec auris audiuit:nec in cor hominis aſcendit:q̃ pręparauit deus
diligentibus ſe.teſtatur ille qui raptus in tertium cœlum vidit:& arca/
na audiuit q̃ nec loqui licet. Sed unde digreſſi ſumꝰ reuertamur. ſicut
enim ſenſibilia nõ ęque rationem obiecti participant:ſic nec in omni
bus animalibus(ut pręmiſſum eſt)ſenſus ęque vigent. Nam linx vi
ſu / aper auditu / vultur olfactu / ſimea guſtu / aranea vero tactu

præualere perhibētur. Hominem autem tempatiſſimę complexionis
& ideo ad ęqualitatem magis accedentem/hinc & ſubtiliores tangi/
bilium differentias ſentientem aſſeuerant/ & in ipſo per tactus diuerſi
tatem ingenij diſcrimen diiudicant. Molles em̄ carne/aptos mente au
tumant: cæteris concinētibus. de quibus phiſionomia tractat DIS
Gratiſſima hęc fuere. Sol autē occiduas merſus in undas / tractatū
de ſenſibus claudere iubet. Verūtamē in modo tangendi ſi quid ſpe/
ciale eſt paucis ędicas. MAG. Nihil: niſi fortaſſe quod organū qua
litatiuis diſpoſitionibus informatur: quibus diuerſis obiecti differen
tijs pportionatur. Hinc & Ariſtoteles hunc ſenſum plures aſtruit. In
libro quoq; de ſenſu & ſenſato/organum eius/ſimiliter & guſtus cir
ca cor ordinauit: ideo forſitan/ quia ſenſus ſunt alimenti / quod poſt
digeſtionem completam formam vi caloris in corde orientis accipit
Nos autem eos ſecundum ꝙ obiecta diſcernere habent proſecuti ſu/
mus. Vale. DIS. Et tu ſemper bene valeto.

De natura / numero & organis ſenſuum interiorū in genere. Capitulum. xxi: DIS.

Alue præceptor colendiſſime. MAG. & tibi ſalus fili. Quid
ſ ſibi vult/quam vultus oſtētat lętitia? DIS. audies. quæ he
ſterno veſperi de ſenſuum naturis diſſeruimus/dormiens re
uidi: & ītellexi luculēter. mirari autē haud ſufficio: dormitantē q̄ vigi/
lans agit poſſe recolere. MAG. Poſtq̄; ſenſuum interioꝝ quēad/
modum & exterioꝝ naturas agnoueris: finem accipiet iſtec tua ad/
miratio. DIS. Cenſen iſtoc die ſingulos dilucidari poſſe? MAG
Etiam. per pauca em̄ habeo q̄ de his in mediū ferre conor. Eſt autem
(ne diutius inhiantem animū tuum morer) potentia ſenſitiua interi
or: quæ ſenſibilia in eorundē abſentia apprehendit. Nam ut pręmiſſu;
eſt: ſenſibilia per ſpecies & idola propria ſentiuntur. Hæc autem a ſen
ſibus exterioribus recepta/per neruos organorum ad cerebrū uſq; cō
ſcendunt: ubi cū ſenſibus interioribus etiā remotis ſenſibilibus ſen/
ſationes cauſant. Et ut ęnucleatius quæ volo intelligas/ſenſuum inte/
rioꝝ & numerū & organoꝝ diſcrimina præmittā. DIS. Optime.
Senſus in teriores MAG. Senſus interiores numero quinq; ſunt: videlicet. Senſus cō
munis: Imaginatiua: Eſtimatiua: Fantaſia/ q̄ etiam imaginatiua di/
ci ſolet: & Memoratiua. Hoꝝ organa in ſubſtātia cerebri ſubtiliſſimis
ſecernuntur pelliculis. quæ primū totum cerebrum tribus diſtinguūt
ventriculis: quoꝝ anterior & medius (quoniam maiores ſunt) rurſus
bipartiuntur. Prima portio ventriculi anterioris/organum eſt ſenſus
communis. Secunda imaginatiuę. Prima autem ventriculi medij at
tribuitur Eſtimatiuę. ſecunda Fantaſiæ. Poſterior vero ventriculus to
tus memoratiuæ deputatur. Hæc de organis dicta ſufficiant: opera/
tiones percurramus eodeꝫ ordine.

fantaſia
ſenſus cõmunis
vermis
Cogitatiua
Imaginatiua
Eſtimatiua
Memoratiua
guſtus

De Operationibus ſenſuū interiorū trium primorum:& qualiter eſtimatiua intentiones ęlicit. & ꝙ in homīe cogitatiua ſiue ratio particularis dicitur Capitulum viceſimumſecundum.

Senſus cōmunis opus

DIS. OPerationes ſenſus cōmunis quę ſunt? MAG.tres ſunt.primo em̄ cognoſcit ſenſationes & ſenſibilia omniū ſenſuū exteriorꝝ/etiā non p̄ſentibus obiectis.ideo cōmunis dicit̄.Secundo cōuenientias & differentias inter obiecta & ſenſuū diſcernit. cum em̄ primo obiectū unius cognoſcit/ſecundo obiectū alterius apprehendit:tertio actum format continentem virtualiter noticias amborꝝ obiectorꝝ:in quo & ipſorꝝ conuenīētias & differētias ponit.ut album eſt dulce.ſonus non eſt frigidus &c.Tertio abſentias obiectorꝝ dīiudicat.ut ꝙ viſus non videt.auditus non audit.ſic de tenebra/ſilētio cęteriſq̧ obiectorꝝ priuationibus iudicat. DIS.Hicne is ſenſus eſt a cuius organi centro/nerui ad organa exterorꝝ ꝓtendunt̄. MAG. Is eſt.unde & per hoſce neruos omniū viſibiliū ſpecies recipit:& quidem facile/propter organi humiditatē & calorem.diutius autem retinere non poteſt:quapropter facta ſenſatione eas per neruorꝝ meatus/imaginatiuæ trāſmittit.cuius operatio eſt receptas ſpecies & imagines reſeruare:unde & nomē accepit. Hinc organū huius ſicci⁹ & frigidius eſſe deſcribitur.ne autē quę ſequunt̄ potentię ocioſæ permaneant ſpecies ab imaginatiua ad eſtimatiuā tranſeūt:ex quibus hæc potentia intentiōes non ſenſatas ęliciat.quēadmodum ouis ex ſpeciebus lupi/colore ſcilicet figura & aliȷs inimicitiā non ſenſatam ęliciens ipſum fugit.ſcd̄m Auicennā ſexto naturaliū.& hoc vel naturali inſtinctu: ſi forte prius fraudē lupi experta non ſit.vel experimento.ut aſinus foueæ qua nuper periclitatus eſt appropinquans caſum timet & declinat.vel ratione coniuncti.ut ceruſa purpurea eſtimamus dulcia.

Imaginatiuę opus

æſtimatię opus

Intentōes quid ſint.

DIS.Intentiones quę res ſunt? MAG.Species ſunt ſenſationū ideo ſenſibilium ſpeciebus multo ſimpliciores/& a ſenſibus exterioribus imperceptibiles/propter organorꝝ indiſpoſitionē. huic autē potentię ſunt proportiōatę:quā ſi ratio decorauerit:ut in hominibus: iā non æſtimatiuam/ſed cogitatiuam appellare ſolemus ſiue rationem particularem.

De operatiōibus fantaſię diuerſis in hoīe & bruto.& an in vigilātibus fantaſia operetur. Cap.xxiȷ̄.

DIS. FAntaſticę potētię operatio q̄ eſt? MA. Ex ſpeciebus p̄memoratis cū ad organū ipſius ꝑuenerint: diuerſas imagines cōponit:q̄ a ſenſu cōmuni ꝑcipiūtur;dū rurſus ad ipſū deſcenderint.Quoniā ꝟo hęc potētia in homine ratione decorat̄:ideo non neceſſario eodē modo oꝑatur.nōnunq̄ em̄ ex compoſitione ſpecię

rum intentionum diuerſarꝫ monſtra fingit. quonũ nec aliquando ſiſ'ia vidit. In brutis autẽ inſtinctu naturę regitur: qui in omnibus eiuſdẽ ſpeciei ſiſ'is eſt: ideo in talibus fantaſię opera nõ variantur. ſimili eqdẽ ingenio oĩs hyrundo nidũ/& aranea telam texit. Hui⁹ potẽtię opa & ſi vigilãtibus nõ deſint/raro tñ ab ipſis pcipiuntur: ppter fortiores motus exteriorũ. Dormiẽtes autẽ quorꝫ ſenſus exteriores vacant fre/quẽtius hæc ſentiũt: & ſomnia appellant: quia in ſomno appareant.

Somni & vigiliæ deſcriptiones ponuntur & cauſę eorundem varię declarantur. hinc omni animali neceſſaria eſſe concluditur. Capitulũ. xxiiij. MAG.

IN huius dilucidatiõe parumper ab inſtituto tramite digredi fortaſſe nõ omnino erit inutile. DIS. imo pnéceſſariũ. nam fere quartã partem vitę aut amplius inerti ſomno tranſigo: & unde in me proueniat/nondũ plene intelligo. MAG. Somnũ qui- Somnus
dam Phõrꝫ impotentiã ſentiẽdi & mouẽdi definiũt Eadẽ quippe via eſt ſpiritus mouẽtis & ſenſitiui. Vigiliã ecõtrario potentiã ſentiẽdi & Vigilia
mouendi deſcribũt. Alij Somnũ ligamentũ ſenſuũ: vigiliam aũt ſolutionẽ eorundẽ aiũt. In ſomno equidẽ ſenſus exteriores ligati ab operibus ceſſant. ſimiliter & ſenſus cõmunis in ea opatiõe qua reſpicit ſen/ſus exteriores. In vigilia autẽ quę finis eſt ſomni: ligati ſenſus rurſus ſoluunt: & ad ſolita pcedunt opera. DIS. Hæc ita ſe habere in me ipſo experior: ſed vinculũ hoc quale ſit/aut unde proueniat ædicito.

MAG. Dum nutrimentũ digeritur: ab ipſo euaporatiões groſſę cauſę ſomni
cerebrũ petunt: a cuius frigore in aquã reſolutę/ ob grauitatẽ deſcen/dunt: & cũ cæteris vaporibus ſimiliter a frigiditate cerebri reuerbera/tis/meatus ſpirituũ ad ſenſus exteriores opilant: & ne egredi poſſint in occurſum ſpecierꝫ ſenſibiliũ cohibent. Vnde quis dormitantis aures ſonorꝫ ſpẽs penetrent: & ad organũ uſqꝫ pueniant/ auditionẽ tñ facere nequeũt: eo qꝫ ſpiritus audibilis per opilatos neruos ęgredi nõ poſſit. cõpleta autẽ digeſtione ſepatur ſanguis: cuius pars purior ſupiora conſcendit/groſſior verò inferiora nutrit: Siſ'r & calor qui fuerat circa digeſtiuã congregatus: & ab exterioribus ad interiora collectus rurſus diffundit/meatus ſpirituũ penetrat: & reſiduũ vaporꝫ conſumẽs ſpiritibus viam aperit. Hinc Algazel ſomnũ definiẽs ait. eſt attractio ſpiritus ab exterioribus ad interiora. Sic ſomni cauſa effectiua/eſt ca/loris & ſpirituũ in organis ſenſuum abſentia: & cauſa vigilię eorundẽ præſentia. Sed cauſę abſentię taliũ multiplex eſt. ſcilicet euaporatio nutrimenti: labor/ęgritudo: ætas prima id eſt infantia: ſtudij attentio: cura & pauor. DIS. Sane. nam in omnib⁹ his reperire eſt quod aut neruus opilet / aut calorem minuat. Sed cum omne animal neceſſe habeat nutriri quo ad vixerit / nullum ſomni expers eſſe poteſt.

MAG. optime: tñ in quibuſdã vix eſt momẽti aut morę pceptibilis;

De ſomnio quid ſit:& qualiter a ſenſu cõmuni cognoſcitur.& quomodo aliqui in ſomno loquũtur/ & ambulant/& niſi excitati non cadunt.quare etiã eorꝝ quę geſſerunt nõ recordant̃. Ca.xxv. DIS.

Somniũ — Vnc demũ quid ſit ſomniũ deſcribas. MAG. Somniũ (ut
aiunt) eſt apparitio vel apphenſio fantaſmatũ facta in dormiẽ
fantaſmata — do. Fantaſmata autẽ imagines & rerũ ſimulacra dicimus:quę
potentia fantaſtica ex ſpeciebus diuerſis fabricat.hęc em̃ in ſpiritu lu
cido & claro quaſi in ſpeculo reſplendent:vel ſicut figura in aq̃. Vnde
ſicut turbata aqua figurę indiſtinctę in ea relucẽt:ſic turbatis ſpiritibus
indiſtincta ſomnia habem⁹ quorꝝ vix aut raro recordamur. ut ſunt ſõ
nia in primo ſomno/cũ groſſa fumoſitas ex prima digeſtione cibi aſcẽ
dit. Deferuntur autẽ ad ſenſum cõmunẽ:a quo appręhẽſa ad organũ
fantaſię:nõnunq̃ ad cellã memorię reuehunt̃,multorꝝ nãq̃ ſomnio
rũ reminiſcimur. Rurſus ſi ſenſus cõis ſup p̃ſentata ſimulacra conuer
ſus fuerit:ut ſunt q̃ cauſant̃ a ſenſibilib⁹ ꝓprijs: dormiẽs ſe videre/au
dire/ bibere/ loqui/ aut ſimilia agere ſomniat. Interdum etiã dormiẽ
tes nõ modo huiuſcemodi ſomniãt:ſed ad inſtar vigilantiũ exercent.
ſunt em̃ qui ambulant:loquunt̃ & ſimilia operant̃. DIS. Cauſam
huius ſi potes afferas. MA. Alberthus naturaliũ indagator ſtudio
ſiſſim⁹ cauſam in his duplicẽ inuenit.videlicet fantaſmatis impreſſio/
nem fortẽ & ſolutionẽ ſenſus a calore accidẽtali.qui cũ ſanguine cho
lerico ad caput ęleuatus/ꝑ organa virtutis animalis deſcendens/ſen/
ſus q̃ſdã & maxime remotos ſoluit:ſimiliter & virtutẽ motiuã ad mo
tum progreſſiuum excitat. adde conſuetudinem. DIS. Cur autẽ
per abrupta ſcandentes minime cadunt:mox autẽ excitati nõnunq̃
p̃cipites ruunt? MAG. Caſus his qui ꝑ abrupta aſcendũt:tũc maxi
me euenire ſolet:cũ pericula attendẽtes/formidare ceperint.eo eñ vir
tutes ab exterioribus ad cor formidoloſuȝ ſe colligunt:& lacertos ner
uos & muſculos motiuę organa deſtituũt.dormientes igit̃ in talibus
ſecuriores ſunt/ubi excitati ſepius cadũt. DIS. Sed unde eſt ꝙ eorꝝ
quę dormientes geſſerũt/ęuigilantes recordari nõ poſſunt? MAG.
Recordatio uti in ſequẽtibus patebit:fit ꝑ ſpecies eorꝝ quę ſenſimus
in memorię archa reſeruatas. cum autem actus illorꝝ fiant a ſenſibus
accidentaliter ſolutis/ſpeciebus ad memoriã liber nõ patet introit⁹
qui autem in ipſis actibus excitantur/ facilius ſaltem in ſemiplenam
memoriã eorundem deuenire poſſunt.

De varijs ſomniorum cauſis naturalibus & ab anima & a corpore ſomniantis prouenientibus. Capi.xxxvi. DIS.

Ictis plane aſſentio. Sed ſi quid cauſę ſubeſt cur nõnunq̃ quę
d videmus ſomnia vana ſunt: interdum nobis vigilantibus ęue
niſſe cognoſcimus/ ædicito. MAG. Somnijs ſomniorumq;
euẽtibus cauſas ſubeſſe certũ/ ſed eaſdẽ dilucidare ꝑdifficile. DIS.
Libeat ſaltẽ ex his quę ꝑſto ſunt cõmemorare. MA. Somnioꝝ q̃ſ/
dam cauſas naturalis philoſophia/ reliquas ſacra ęloquia manifeſtãt.
quas omnes diuus papa Gregorius in octaua moraliũ libro ad ſex
genera reduxit. Aliquã do nanq; ait ſomnia ventris plenitudine vel
inanitate. aliquãdo illuſione. aliquando cogitatione ſimul & illuſio/
ne. aliquando reuelatiõe. aliquãdo aũt cogitatione & reuelatione ge/
nerant̃. Prima duo genera ex naturalibus nota relinquit. ſequentia
teſtimonijs ſcripturaꝝ confirmat. Omniũ equidem ſomnioꝝ cauſa causę ſom
ſi rem ipſam attentius cõſideramus vel intrinſeca eſt/ vel extranea. In niorum.
traneam dicimus corpus vel animam ſomniantis. Sępius em̃ quę vi/
gilantis mens cogitauerat ſolicitius/ ſopitis ſenſibꝰ recogitat. & quod
optat/ ſperatq; vigilãs/ in ſomnijs videre ſolet. Hĩc Ariſtoteles in Ethi
cis. Sõnia ſtudioſoꝝ laudabilia aſſerit. & Virgilius. amantes ſibi ſom
nia fingunt. Hinc & de amicis noſtris de q̄bus magis ſolliciti ſumus
multa per ſomnia pręuidemus. Interdum etiam tranquilla dormiẽ
tis anima cupitę dubietatis ſolutionem inuenit. Corporis etiam diuer
ſa habitudo varias ſomniorum cauſas adminiſtrat. Hinc Melancho
lici res obſcęnas/ formas horribiles & teterrimas dęmonũ ſpecies nõ
nunq̃ vidiſſe ſe atteſtantur: maxime autẽ dum hic humor per medici
nas aliquas aut balnea motus fuerit. Sic cholerici de igne/ bellis/ cę
de hominũ & ſimilia ſomniant. Flegmatici ſe in aquis vel niue cõſiſte
re: aut etiam mel comedere: ſi modo flegma dulce ad palatum lingu
ę diſtillauerit. Ex ſanguinis autẽ abundantia incubos ſomniamus:
quos phiſici apoplexię futurę nuncios dicunt: ideoq; his a carnibus
ouis/ vino & cęteris q̄ multũ ſanguinem generant abſtinendum eſſe
perſuadent. Quandoq; neceſſitas viros naturales exequi corporis ſui
curas coartat. Ideo famelicus cõmedit: ſitibundus fontibus labra ad
mouens ſatiari nequit. Nõnunq; ad membrorũ paſſiones cõformes
imagines formantur/ ſic pueri dum urinam ęmittunt/ ſe in orto vel
amœno loco vigilantes hęc operari exiſtimant. Sic & interdum dũ
natura ſeminalia vaſa alleuiare ſtudet/ pruriginem quã ſemen in mẽ/
bris efficit in deſcenſu/ deformitas quędã nefarij amplexus/ aut oſcu
li comittatur Auguſtinus vero .x. cõfeſſionũ libro aſſerit tantum ho
neſtatis habitũ hominem poſſe acquirere: ut virtute ipſius diſſipabun
tur fantaſię malę/ quę per ſomnia ingerunt̃ dormienti. DIS. Hĩc
fortaſſe eſt ut nõnunq̃ illicitis in ſomnis repugnare nitimur. MAG
Etiam fili. Ruſus cauſę intraneę ab extraneis ſepe mouent̃. Corpus
quidem ab influxu cœlorũ/ & circumſtantium elementorũ contactu
& anima a deo/ vel angelo. fieri enim poteſt quas influẽtia cœleſtis

materię elementari/ plantis aut metallis imprimit formas : eaſdem cauſet & in fantaſię organo .ſic & elemento℞ q̄litates quas circundāt/ maxime autē nudati capitis partes cōſimiliter afficiunt. Nonnulli etiā natali conſtellationi nō infimū locum in cauſandis ſomnijs cōcedūt Hinc interrogati aſtrologi per duodecim domo℞ / & planetarū habitudines/quod quiſq̧ ſomniando viderit ædicere conantur: ut patet in libro Hali Abenragel de iudicijs ſtellarū: eo loco quo interrogationes pertractat: ſed illos libro ſeptimo: a vera phīa explodendos co/gnouim⁹: ad ſomnio℞ extraneam ſpiritualem cauſam accedamus : quā Simonides ſolā ſomnijs aſſignauit dicēs. Somnia ſunt ſoli⁹ dei imiſſiones. quod ſi verum eſſet bruta non frequenter ſomniarent.

Simōides

Quomodo deus & angeli boni & mali iubēte aut permittēte deo varia īmittunt ſomnia Capitulum.xxvij.

DIS. Hanc pauloante deum & angelū dicebas. MAG. nec ab re deum nanq̧ p ſomnia loqui ſcriptura teſtatur. Per ſomnium inquit loquar ad illū. DIS. de Angelo aūt quale teſtimoniū afferſ? MAG. de Angelo bono eſt: id quod Matheus euangeliſta angelum in ſomnis apparuiſſe ac monuiſſe ioſeph: primo ne timeret accipere Mariam coniugē ſuam. ſecūdo ut cū puero & matre eius fugeret in Aegiptū. Similiter de angelo indicāte Danieli & Ioanni euāgeliſtę q̄ ventura eſſent nouiſſimis diebus. Et ut ſancto Thomæ placet: dum angelus bonus imaginariā viſionem cauſat/ſiue in vigilāte ſiue in dormiente/nullā formam imprimit: quę prius p ſenſum ſaltē aliquo modo ſuſcepta nō ſit. non em̄ facit cęcum imaginari colores: ſed ſpiritus humoreſq̧ formis pręacceptis informatos monet ad eā quam prętendit imaginationē. Et rurſus quandoq̧ intellectū illuminat: ut quid viſio prędicat intelligere poſſit. patet de Ioanne euangeliſta & daniele. Interdū imaginationē ſine intelligentia fabricat: ſicut in Pharaone: cū vidit ſeptem vaccas & ſpicas. Interdū ſomnia & eorūdem intelligentia etiā malis īmittunt. patet de ſomnio quod audiuit Gedeon a Madianitis: de quo Iudicū ſeptimo. Multociēs quoq̧ deo pmittente: angeli mali mentibus hominū p ſomnia illudunt. ut teſtatur. c. epiſcopi. 26. q. 5. de ſceleratis mulieribus/quę demonū illuſionibus & fantaſmatibus ſeductę credunt ſe & profitentur cū diana nocturnis horis dea/vel cū Herodiade (quę caput s. Ioannis Baptiſtę ab Herode adultero expetijt) vel cum innumera multitudine mulierū equitare ſuper quaſdā beſtias/& multa terrarum ſpacia in tempeſtate noctis ſilentio p tranſire &c. de quibus libro. 7. latius diſſertū eſt. q̄re autē deus talia permittat in fine libri octaui ex ſententia Auguſtini ex/poſitū eſſe memini. de talibus illuſionibus beatus Iob conqueritur dicens. Terrebis me per ſomnia: & per viſiones horrore concuties.

Si & quę ſomnia euentuū futurorum ſigna cauſa ue exiſtant. inſuper qualiter & ſomniorum obſeruantia vana ſit & deo odioſa. Capi.xxviij.

DIS
Vfficiēter ꝑepitomatis anguſtia ſomnioꝝ cauſas explanaſti
ſ nunc quod volebā/a quibus futuros euentus expectare poſ
ſumus edicito. MAG. Diuinationē ſomniorū inquit Ariſto Ariſtote.
teles.2.li.de vigilia & ſomno/nec eſt cōtemnere idoneū: nec omnino
ſuadere. Somnioꝝ em̄ quędā ſigna ſunt euentuū/ quędā cauſa:quæ
dam nec ſignū nec cauſa. Signa ſunt ea quę a corporis complexiōe &
habitudine accidunt. quę etiam medici nō negligenda autumant:ut
in cauſas egritudinū facilius deuenire poſſint. Signa item dici poſſūt Somniorū cauſæ.
quę a reuelatione dei/vel angelorū bonorum fiunt. Alia quędā cau
ſa ſunt & occaſio euentuum. Vnde cum quidam ſomniaſſet ſe mor/
deri a leone marmoreo:ex his qui in templorū veſtibulis cerni ſolent
die poſtero cum templi fores pręteriret:conſpecto leone dicebat. En
nocturnus hoſtis meus:& īmiſſa manu in os ipſius/a ſcorpione dile
tiſcente inibi lętaliter leſus eſt. His proxima ſunt ſomnia caſualia:qui
bus extantibus nōnunq̄ euentus illorum eueniunt. Hęc duo poſtre
ma ſomniorū generaꝯita vanitate & malorum ſpirituū illuſione circū
uallata ſunt:ut ſomniantibus peſtifera/& Creatori odioſiſſima ex ſa/
cris litteris palam ſit. Vnde in Leuitico legimus:nō auguriabimini:
nec obſeruabitis ſomnia. Et in Deu. propheta autē ille aut fictor ſom
niorum interficietur. Et rurſus nec inueniatur in te/qui ariolos ſciſci
tetur/aut obſeruet ſomnia. in Eccleſiaſtico autē. Somnia extollūt im
prudentes. & infra. ne dederis in illis cor tuum. Et eccleſiaſtes. ubi plu
ra ſunt ſomnia:ibi plures vanitates. Quanta aūt ꝑicula euenerint ob
ſeruātibus ſomnia hic cōmemorare/nec locus nec tempus admittūt.

De memoria & reminiſcentia. & quorum aut qualiter recordari poſſimus: de clauſura memoratiuę/& qualitatiua eius diſpoſitione. Capitulum viceſimumnonum.

MAG.
Ides fili dum calamo in ſomniorū campo habenas laxamus
v instituti callem reliquimus. DIS. Quid mirum ſi ſomni/
antiū more oberrauit calam⁹. q ſomnia deſcribere aggreſſus
eſt:cū(ut inquit diuus Ambro. in hexaemerō)natura quadā fieri poſ
ſit:ut hi qui aliquid intuent̄/vel dicendo exprimere volunt eorū q̄li/
tatem quę vel intuent̄ vel loquuntur aſſumāt. Correptis igitur loris
ipſum ad ſemitā reducito: ut quod reliquū eſt memorię officiū velo
cius ꝑcurrat. MAG. memorię eſt ſpēs & intenſiōes ab añfatis potē Opus memoratiuæ
tijs acceptas reſeruare:donec rurſus oꝑandū ſit. DIS. Nū id imagina

tiuę attributum eſt? MAG. Etiam: ſed nō eo modo quo memorię. Hęc equidem ſolas ſpecies a ſenſu cōmuni receptas ſine tēporis differentia cuſtodit. Memoria vero & has/ & intenſiones ab ęſtimatiua elicitas: inſuꝑ & fantaſię imagines cū differentia temporis p̄teriti in q̊ ſentiebātur reſeruat. Accidit autē ut eas vel totas ammittat: vel remiſſas ordine tm̄ confuſo retineat. Quas totas amittimus ita obliuiſcimur ut nec dum volumus earꝫ recordari poſſimus. Hinc Aureli⁹ li. xiiij de trini. ca. xij. Quod autē quiſqꝫ penitus obliuiſcitur nec cōmoneri eius uticꝫ poteſt. Quarū autē reliquias tenemus reminiſcētia eſſe poterit.

Reminiſcentia. DIS. Reminiſcentiā quid dicis? MAG. Ariſtoteles eam dicit reſumptionē memorię alicuius nō totaliter obliti: ꝑ diuerſum ratiocinatiuū ex memoratis ad inueniendum partialiter oblitū. Hinc Auguſtinus voluntas reminiſcēdi eſſe nō poteſt: niſi vel totum vel aliqd rei ei⁹ quā reminiſci volum⁹ in penetrabilib⁹ memorię teneam⁹. Hęc nempe adiutorio fantaſmatis ſumpti aut a ſimili: aut a contrario: aut a loco aut tempore & ſic de alijs: potentiā cognitiuā mouent ad app̄hēdendum partialiter oblitum: talibus equidē memoriā plurimū poſſe iuuari compertū eſt. Nonnunqꝫ etiā ſaluis ſpeciebus tardius q̊d volumus recordamur. Organū em̄ memoratiuę partiuncula cerebri: vermiculo ſimili clauditur. ſpiritus igitur in quibus deferuntur ſpecies nec introeunt nec exeunt: niſi hoſtiolu꜄ tale aperiatur. unde quidā caput inclinant aut ęleuant dū oblitū quęrunt. DI. Manifeſta ſunt hęc. Sed

memorię diuerſitas dic q̄ſo unde hęc memoratiuę accidat diuerſitas? MA. Ex diſproportione qualitatū & nimia frigiditate & humiditate. Vnde calidi & humidi facile eſt recipere: ſed nō diutius ſeruare. Rurſus autē ſicci & frigidi tarde eſt recipere & firmi⁹ retinere. Iuuenes autē & ſenes male memorię ſunt: ꝓpter nimiū & augmenti & decremēti motū in ipſis. ſicut em̄ recordatio exigit motus agiles: ſic memoria animū quietū. hęc & alia memoriā naturalē cōcernentia in ſpeciali tractatu: de artificiali autem in fine rhetorices diſſeruimus. DIS. Memini.

De Potentia motiua/ imꝑatiua/ & proſecutiua. de cōcupiſcibili & iraſcibili: a q̄bus oriuntur quattuor animi paſſiones Capitulum. xxx. MAG.

h Actenus app̄henſiuę naturā explicauimus: nunc ordo p̄miſſorum expoſtulat ut & motiuam ꝑcurramus. DIS. Probe.

MA. Hanc bifarie partitā manifeſtum eſt. Quędā nāqꝫ appetit & imperat: altera imperium ꝓgrediendo ꝓſequit̄. neceſſe em̄ eſt omni animali ꝑfecto ut q̊d ꝑ app̄henſiuā agnouit: ꝑ appetitiuā appe-

Potentia appetitiua ſiue ſenſualitas. tat conueniens: aut reſpuat contrarium. ꝑ progreſſiuā autē quod appetebat ꝓſequatur: & fugiat quod reſpuebat. DI. Eſt igitur appetitiua potētia qua animal inclinat̄ ad ꝓſecutionē vel fugā eius q̊d cognoſcit? MAG. Scite definis appetitiuā: quā & ſenſualitatē & ap-

Concupiſcibilis. Iraſcibilis

petitum animalem dicunt. Huic rurſus ſubſunt. Concupiſcibilis & iraſcibilis. DIS. Concupiſcibilis q̃ eſt? MAG. Que tēdit in bonū verū vel apparēs: maxime autē delectabile. DIS. Iraſcibilis q̃ eſt? MAG. Que contra malū inſurgit: & fertur in bonū arduū: utile vel honeſtū: etiā ſi delectabile nō ſit. ut potio amara: ut cōiter phi autumant. Non deſunt autē qui volunt ꝙ cōcupiſcibilis reſpiciat per ſe bonū vel malum fugiendum vel ꝓſequēdum: at vero iraſcibilis impedimentū ꝓſecutionis mali & fugæ boni attēdat/ quod magis ꝓbabile videt̃. Imparat igitur concupiſcibilis moueri ad ea q̃ videt̃ bona & neceſſaria. Iraſcibilis autē mandat fugā eoꝝ q̃ ſunt cōtraria & nociua. Illa quietatur ꝑ coniunctionē boni optati: hec ꝑturbatur per eiꝰ ablationē & p̃ſentiam cōtrarij. Vnde & ab his affectiones animi oriuntur q̃ ſunt gaudium & ſpes: a concupiſcibili dolor: & timor ab iraſcibili. Has Poeta iuxta platonicoꝝ ſententiā tanq̃ origenes vicioꝝ accidere animę ex corporis ſocietate ꝓhibet. dū inquit. Igneus eſt ollis vigor & cœleſtis origo Seminibꝰ: quantū nō noxia corpa tardāt. Terreniq̃ ebetant artus/ moribundaq̃ membra. Hinc metuunt cupiūtq̃ dolētq̃ nec auras Suſpiciūt: clauſę tenebris & carcere cęco. Sed nō oīa vicia aīę ex carnis corruptę ſocietate accidere diuus Aurelius de ciui. dei. li. xiiij. ca. iij. manifeſtat. Qualiter autē hę affectiones vicioꝝ ſcaturigines exiſtant: in moralibus apparebit. DIS. Inſtitutū igitur ꝓſequere: & organa dictaꝝ potentiarū explicato. MA. Organū concupiſcibilis & iraſcibil' circa cor: vel ip̄m cor eſſe autumāt: eo ꝙ cor in actibus earū & dilatat̃ & cōſtringit̃: & ſanguis ab exterioribus ad cor vel a corde ad exteriora remittitur. Hinc timidi pallent: & irati excandeſcunt: in his nempe animalis ſpiritus ad vitę fontē ut ſecurior ſit retrocedit. In illis anima in ꝓpatulo videri deſiderat ne videatur formidoloſa: & in ultionem ſe extendit.

Organū cōcupiſcibil' & iraſcibilis

De triplici virtute motiua naturali/ vitali/ & animali de pia & dura matre cerebri. unde nerui ſenſuū & motuum inſtrumēta oriuntur. Quomō fiat motus. Que trahentia/ reptilia/ greſſibilia/ natatilia. & que res potentia motiua organica & non organica. Capitulum. triceſimumprimum.

DIS.

Onſequenter motiuā q̃ imperatū ꝓſequit̃ paucis ꝑſtringito.

Motiua. Natural'

c MA. motiua trifarie ſcindit̃. Eſt em̄ q̃dam naturalis; q̃dā vitalis: & q̃dā aīalis. Naturalis in epate p̃cipue ex nutrimēto ſanguinē operat̃: quē ꝑ venas ab epate ortas ad ſingl'a corpis mēbra traſmittit: ut inde nutriant̃ & creſcāt. Huiꝰ naturā in prioribꝰ cū de vegetatiuę potētijs diſſertū eſt: enodauimꝰ. Vitalis operat̃ in corde: cuiꝰ feruorē motibus dilationis & conſtrictionis/ ꝑ aeris inſpirationē & ex/

Vitalis

ſpiratione̅ temperat. Et in ſanguine ꝑ arterias a corde ortas/ad ſingula
membra exiens/omnibus vitā largitur. Attrahit aute̅ cor aere̅ a pul/
mone: & pulſantes venę (quas arterias dicimus) cordi proximę a cor
de aera trahunt: quę aute̅ cuti cōiunctę videntur/ ab extrinſeco per
poros refrigerantur. Inter has medię a venis nō pulſantibus ſanguine̅
ſubtiliore̅ accipiunt. DIS. Vitalis itaq; quā inpulſatiuā nominas
his ſolum animatis neceſſaria eſt q̃ pulmone̅ habent? MA. optime
Pulmo ete̅m caro eſt ſpongioſa: ut follis aera recipiens. in plantis aute̅
motus oēs: vis naturalis operatur. Similiter & in animalibus imper
animalis fectis. ut ſūt conchę & oſtreę: modo tn̄ ꝑfectiore q̈ in plantis. Anima
lis in cerebro eſt/a quo ꝑ neruos inde exeuntes ſenſibus vigore̅: & re
Cerebrū liqs me̅bris motū ı̄fluit. Vnde cerebrū q̊d ſub craneo locatur/duabus
pelliculis inuoluitur/quaꝝ exterior craneo ꝓxima ſolidior eſt: & du
ra mater dicitur. Interior aute̅ q̃ & tenerior eſt: pia mater appellatur.
A prima oriuntur nerui q ſunt inſtrumenta motus voluntarij: & ad
capitis puppim ꝓtendunt. A ſecunda aute̅ nerui ꝓcedunt: qui ꝑ capi
tis prorā ad ſingula ſenſuum organa deſce̅dunt. de quibus ſupra. Ner
ui vero duræ matris ꝑ corpus animalis ramificantur: & in muſcu/
lis & lacertis cōfluunt: ꝑ quos motiua vis dilapſa/animal mouet: eo
quo ſequitur ordine. Nam obiectū ab apꝑ̄henſiua cognitū ꝑ appeti/
tiuam appetitur/aut reſpuitur. Hæc motiuę vige̅ti in neruis/ muſcu/
lis/& lacertis imperat: ut ad ꝓſequendum deſideratū: aut fugiendum
contrarium corpus moueat: quę dicto citius obtemperās ligame̅ta
membroꝝ contrahens & relaxans: primū quide̅ ꝓpinquiora mouet
& hęc rurſus alia donec obiectū vel ꝓſequendo obtineant: vel fugien
do abijciant. DIS. Ita eſſe manifeſtum videtur. nam brachiū mo/
tum/mouet manum: manus digitum: digitus obiectum contrectat
MAG. Pariformiter de cruribus: pedibus: & alijs ſentiendū. Hoc
imperium in brutis eo modo accipiendum eſt: quo ꝑfectiones ſupe/
Motiua riorum in inferioribus eſſe poſſunt. Sortitur aute̅ motiua in diuerſis
ꝯtractiua. diuerſa noīa. nāq; dilatationis & conſtrictionis motu operatur: con/
tractiua dicitur. ut in vermibus/conchis & oſtreis. Quę aute̅ de lo/
ꝓgreſſiua co ad locum mouet/progreſſiua appellatur. & hęc rurſus in organis
greſſibilis diuerſe ænunciatur. Quędā em̄ pedibus gradiuntur. & ſunt greſſi/
volatilis billa. ut homo: equus. quędam alis feruntur: & ſunt volatilia. ut aues
quibus tn̄ ſagax natura pedum uſum: ꝓpter alime̅ta quæ in terris ve
reptilia na- nantur nō negauit: quę in ſuꝑfluis non abundat nec in neceſſarijs de
tatilis ficit. quędam coſtis trahuntur & ventre reptant. & ſunt reptilia. ut ſer
operatiua pentes. quędam pe̅nulis aguntur natando. & ſunt natatilia: quoꝝ ge
affectio/ nerationes in ſuperioribus expoſuimus. Rurſus q̃ in manibus/roſtris
num indi alijſue membris ad operatione̅ adaptatur/operatiua dici ſolet. Quę
catiua vis pulmone̅ & vocalem arteriam una cum lingua ad formatione̅ vocis
motiua mouet vocatiua: & affectionū indicatiua dici poteſt. DIS. Aperte

ſingula diſcuſſa videntur.ſed nondū quę res ſit motiua perſpicuum eſt. MAG. Motiua vis ſubſtantia quędā eſt a corde originata:formam accipiens in membris diuerſis ad diſtincta opera. Vnde ad operationē nutrimenti formā accipit in epate.ad operationē vitę in corde ad opus vero ſenſus:& motus formam accipit in cerebro. Animatur autem hęc ſubſtātia quā & ſpiritum dicimus anima ſenſitiua(ut viſu; eſt ca.de modo videndi)& ſine ſanguine corpori non iungitur. Spiritus enim inquit Aurelius in ſicco habitare non poteſt. Preter hanc autem homini ineſſe aliā motiuam non organicā/quę nō partē poſt partem:ſed totum ſimul moueat:& eiuſdem eſſentię ſit cū intellectiua Schottus aſtruit. hac mouebūtur corpora glorioſa. DIS. Corpus eſt igitur motiua organica:ſpiritus autem propter & ſubtilitatē & agilitatem appellata.non organica autem cuius ultimo mentionē facis/non corpus ſed ipſa anima ītellectiua cenſetur. MAG. Diſerte dicta reſumis. DIS. Reſtat igitur ut intellectiuæ conditiones edoceas. MAG. Id ab alio libro cōmodius ordiemur. DIS. Placet.

Liber undecimus de natura/origine ac īmortalitate animę intellectiuę. & ſi anima intellectiua ſibiipſi ſemp̲ cognita ſit/in explicatione tamē naturę eius multum laborauerūt ſapientes. Capitulum primum. MAG.

INtellectiua quam & mentem dicimus:ſola eſt qua a beluis ſecernimur & creatoris imaginē exp̄ſſius gerimus. Hęc iuxta Aurelij ſententiā in decimo ſimiliter &.xiiii. de trinitate. c.x ſibiipſi ſemp̲ cognita eſt. Ex quo em̄ eſſe cepit/nunq̄ ſui meminiſſe:nunq̄ ſe intelligere:nunq̄ ſe amare deſtitit. Nihil em̄ tam nouit q̄ id q̄d ſibi preſto eſt:nec menti magis quidquā preſto eſt/q̄ ipſa ſibi. verūn̄ terrenis inuoluta rebus/quas per ſenſus haurit nō ſemp̲ ſe cogitat. Qui ergo in explicatiōe naturę ipſius ſudauere Arabes greci & latini philoſophi/ſe a terrenis ad ſublimiora ſubleuantes: nō tā certas q̄ diuerſas de ipſa ꝓtulere ſententias:quarū nōnullas ab initio libri decimi ſub breuitate cōmemorauimus:reliquas conſequēter nouem campis diſtributas/auxiliāte deo luſtrabimus.& in his quid & philoſophice & catholice de natura animę ſentiendū ſit:venari tentabimus. DIS. Probe. primū itaq; campos enumera:dehinc ipſos ſuo ordine p̲curramus. MAG. Primus campus ſit definitionis. Secūdus diuiſionis. Tertius idemptitatis. Quartus unitatis. Quintus impartibilitatis. Sextus originis. Septimus īmortalitatis. Octauus miſerię. Nonus fœlicitatis. DIS. Nunc primum aggrediamur.

Campus definitionis/in quo principaliores aīę definitiones ęnumerantur. Capitulum. ij. MAG.

PRimum Campũ intrantibus / multiplices animę definitiões
occurrũt: e quibus pregnãtiores tantũ dilucidandę veniunt.
prima definitio aĩe — Vnde quidã animã in ſuo eſſe notificãtes dixere. Anima eſt
ſubſtantia ſpiritualis ſimplex & indiſſolubilis: inuiſibilis & incorpo/
rea: paſſibilis atq; mutabilis: carens põdere / figura / & colore. Hęc de
finitio ſeipam enucleat. Anima em̃ cũ ſubſtantia ſit incorporea / quã
ta eſſe nequit: ideo nec põdus / figurã / colorẽ aut alias corporeas q̃li
tates recipit / hinc inuiſibilis id eſt nullo ſenſu corporeo ꝑceptibilis: qa
ſubſtantia ſpiritualis: ſimplex aũt per abnegationẽ compoſitiõis phi
ſicę ex materia & forma corporali. ſic etiã indiſſolubilis: reliq̃ in ſequẽ
ſcd'a dĩo animæ. — tibus clariora fient. rurſus in libro de ſpiritu & aĩa dicit. Anima eſt ſpi
ritus intellectualis / rationalis / ſemꝑ mouens / ſemper in motu / bonę
maleq; voluntatis capax. Et Plato in Phedone. Anima numerus eſt
ſeipſum mouẽs. intellectus huius in campo ĩmortalitatis ędocendus
eſt: nunc definitiões ꝓſequamur. DIS. Sane. MAG. Q ui ani
mam reſpectu corporis cuius forma eſt conſiderãt aliter definiunt.
nam ait Aureliꝰ li. de quãtitate aĩę. Anima eſt ſubã ratiõis ꝑticeps / re
gendo corpi accomodata. & Remigiꝰ. Aĩa eſt ſubã incorporea regẽs
corpus. Ariſto. quoq;. Aĩa eſt primus actus corꝑis phiſici organici:
vitã habẽtis in potẽtia. Et rurſus. Aĩa eſt principiũ q̊ viuimus / ſenti
mus / mouemur ſ;m locũ & intelligimus primũ. DIS. manifeſta
ſunt hęc ex p̃miſſis. MAG. Augꝰ aĩam intelligibilibus cõparans
ait. Aĩa eſt oĩm ſil'itudo. Oĩs qppe cognitio ꝑ viã aſſimilatiõis eſt / ut
ꝑrim tractatu p̃cedenti expoſuimꝰ. mens aũt qa oĩa intelligit: oĩbus
ſe aſſimilare poſſit neceſſe eſt. Seneca aũt eã in ordine ad finẽ ꝓprium
definiẽs ait. Aĩa ſpũs eſt intellectualis ad beatitudinẽ in ſe: & in corpe
ordĩatus. q̇d in cãpo penultĩo & ultĩo manifeſtũ fiet. Sed nũ doctiſſi
mi Moyſi ſnĩam ſilẽtio p̃teribimꝰ: ex cuiꝰ ꝓphetice initio hęc aĩę de
finitio ęmergit. Aĩa eſt deiforme ſpiraculũ vitę / ait nãq; deus. Facia
mus hominẽ ad imaginẽ & ſil'itudinẽ noſtrã. hominẽ nõ quidẽ exte
riorẽ: q corrumpit: cinis eſt em̃ & in cinerẽ reuertet: ſed hominẽ interi
orẽ: q iuxta apoſtolicã ſententiã de die in diẽ renouat. & hęc eſt anĩa
ecce deiforme. Sequit. Formauit igit deus hominẽ de limo terrę / & ſpi
rauit in faciẽ eius ſpiraculũ (quantũ ad ſenſitiuã) vitę (quãtũ ad vege
tatiuã) Et factus eſt homo in aĩam viuentẽ. Eſt em̃ homo interior aĩa
viuens: vegetatiuã / ſenſitiuã / & intellectiuã complicãs: ut in campis
ſequentibus parebit. DIS. latiſſimus eſt hic campus & breui ſermo
ne quod in ſequẽtibus venari poſſit demonſtrans. ꝓgrediamur igit
celerius: ne quid neceſſariorum oculos noſtros aufugiat.

Campus diuiſionis: in quo primo anima in intelle
ctum / voluntatẽ & memoriã ꝑtitur. in tellectus in
agentẽ & paſſibilẽ diuidit: & opera utriuſq; expli-

cantur. nec intellectus nec obiectū ſolū/ſed utrūq; cauſa intellectiōis oſtendit. Et ſpeciem intelligibilem in memoria intellectiua q̄ alia eſt a ſenſitiua reſeruari probatur. Capitulum tertium. MAG.

Ampo definitionū cōtiguus eſt cāpus diuiſionū:& tanto qdē latior/quāto lucidius ea q̄ definitiōes cōplicāt/in ipo explicant. In primis itaq; maioꝶ auctoritas aīam ī tres potētias diſtributā tradidit:q̄ ſunt intellectus memoria & volūtas. Harꝶ naturas paucis ędocebimus. DIS. primū igit intellectū ꝓſeq̄mur. MA. Intellectus eſt aię potentia qua oīa intelligit. Hic rurſus in agentē & paſſibilem diſtribuit:qui nō eſſentia/ſed opatiōe ſecernunt. DIS. Opus ergo intellectus agentis q̊d eſt? MAG. Quadrupartitū eſt Primū quo cū fantaſmate in intellectu paſſibili: ſpēm intelligibilem cōcauſat. Secundū quo cū ſpecie intelligibili actū intelligendi ꝓducit Tertiū quo ad habitū diſpoſitionē inducit. Quartū quo habitū perficit. DIS. intellectus paſſibilis opera q̄ ſunt? MAG. Eadē ſunt in cālitate receptiua/q̄ & agētis ī cālitate effectiua. Illus em̄ eſt oīa facere:huius omnia fieri. Agens em̄ facit oīa potētia intelligibilia: actu intelligibilia. Paſſibilis aūt omniū intellectiōes in ſe recipit. Dum ſpē3 intelligibilē ab agente & fantaſmate cauſatā recipit:& cōſeruat:memoria intellectiua dicitur/dū vero actualē intellectionē ab agente & ſpecie intelligibili ꝓductā accipit:intelligentia appellat. eſt em̄ memoriæ fecūdę exprimere actualē intellectionē. DIS. ad intellectionē itaq; q̄ttuor concurrere vident:fantaſma ſc3 ſpecies intelligibilis: intellect⁹ agens:& paſſibilis. MAG. Scite infers. Fantaſma equidē:q̊d acceptū a re ꝑ ſenſus ipam ſingulariter ſub conditionibus materialibus: q̄ ſunt hic & nūc &c. repſentat. Vtriq; em̄ ſenſus exteriores ſc3 & interiores ſpēs recipiūt ſine materia ab obiectis. Exteriores qdē in p̄ſentia obiecti/ſicut cera mollis recipit ſine materia formā pn̄tis & impreſſi ſigilli. Interiores aūt ſenſus recipiētes ſpēs eas magis ſubtiliāt:& etiam in abſentia obiecti coſeruāt:utriq; tm̄ cū cōditiōibus materialib⁹ a quibus depurate & abſtracte cū intellectu agēte ſpēs intelligibiles puras & ſimplices res ſui repn̄tātes ꝓducūt. qs paſſibilis (in eo q̊d memoria eſt) cuſtodit. Rurſus agēs dū actualē intellectionem facere nitit:in ſpecie intelligibili propter ſui limpiditatē/aciē figere nō valēs: iuxta Varronis ſniam ſe ad fantaſma huius ſpciei cōuertit:quod propter ſui materialitatē obſtaculū prębet:queādmodū viſus in lumine ſine opaco terminātē nō figit. Quod ſi multaꝶ rerū ſpecies ſimul in intellectu fuerint:hęc tm̄ intelligit citius ſpecies fortius mouet. Concurrunt itaq; ad actualē intellectionē ſpecies aut verius obiectū in ſpecie p̄ſens reducēs/& intellectus agēs:ut cauſę ꝑtiales/ totalē cōplentes, nec em̄

potentiæ anię intellectiuę

itellectus agentis opera

intellect⁹ paſſibilis opera

Memoria

intelligentia

obiectũ nec intellectus/ĩtellectionẽ cauſat/ſed utrũq; ſiᵉ. A cognoſcẽte
em̃ & cognito pitur noticia. teſtaᵉ diuus Augu. 9. de tri. c. 12. DIS.
Quare igiᵉ nõ etiã obiectũ/ſed intellectũ intelligere dicimus? MA.
nec obiectũ nec intellectũ agentẽ intelligere cõcedius: ſed intellectum
paſſibilẽ/intelligentẽ a ſuſcepta intellectiõe denominãus. ſicut viſũ in
ſe viſionẽ recipientẽ videre dicius. ſic nõ pictorẽ albũ/ſed dealbatuȝ
pietẽ/ab accepta albedĩe albũ appellãus. DIS. Siigitur deus intel
lectionẽ ꝓduceret/& eandẽ intellectui noſtro infũderet ĩtelligere dice
remur. MAG. Etiã. DIS. rurſus in ꝓductiõe actualis intellectõis
nullus cãlitatis locus intellectui paſſiuo tribuiᵉ? MAG. de hoc qd
certi ꝓferã nõ habeo/diuerſę eqdẽ ſunt magnoꝝ & phõꝝ & theolo
goꝝ opiones. Scotus inſup materiã diutius vẽtilatã dubiã reliquit.
Sũt p̃terea q ſpẽȝ intelligibilẽ in ĩtellectu paſſiuo ɔſeruari inane iudicãt
qbus ob anguſtiã epitomatis nõ rõnes/ſed diui Aurelij verba obijci
mus. Ait em̃ de tri. li. 9. c. xi. Nõ oĩno ipa corpa in aĩo ſũt cũ ea cogita
mus: ſed eoꝝ ſiᵉitudĩes ſed ne fortaſſe id de fantaſmatibꝰ (q̃ etiã cor
poꝝ ſiᵉitudĩes ſunt) qſpiã intelligẽdũ ɔtendat q̊d in li. 14. ſcripſit aĩad
uertat tũc (inqt) & ſi vitę huius mortalis trãſactę meminerĩus: & cre
didiſſe nos aliqñ q̃ nõ videbãus memoriter recoluerimus: in p̃teritis
atq; trãſactis deputabiᵉ fides iſta: nõ in pñtibus rebus: ſemp q; manẽ
tibus &c. manifeſtũ eſt aũt in exuta aĩa fantaſmata q̃ organa q̃nta re
qrũt locũ habere nõ poſſe. DIS. alia igiᵉ eſt mẽoria intellectiua/&
alia ſenſitiua quã pauloañ in poſteriore capitis pte ſituatã audiuĩus?
MA. alia eqdẽ. nã ſenſitĩa nobis cũ beluis cõis eſt intellectiua autẽ
ſolius rõnalis mentis potentia eſt q̃ ad imaginẽ creatoris formata eſt
ſed iam hęc miſſa faciẽtes cęteras diuiſiones percurramus. DIS.
Tu feſtinas ad reliqua: ego vero hic aliquãtiſper manendũ cenſeo:
donec intellectionis vim ęnucleatius pandas.

De Cauſalitate intellectionis: & obiecto intellectus, inſuper & de duplici cognitione: intuitiua & abſtractiua. Capitulum quartum. MAG.

I Iquido (inquit diuus Auguſti. li. 9. de tri. c. 12.) tenendũ eſt ꝙ
omnis res quãcunq; cognoſcimus cõgenerat in nobis notici
am ſui. cõgenerat dicit. id eſt cũ alio generat ſcȝ intellectu. unde
ſubdit: Ab utroq; em̃ noticia pariᵉ: a cognoſcẽte & cognito. Cognitũ
vero primũ & adeq̃tũ intellectus noſtri q̊d ſit/nõ paruo labore a ſapi
entibꝫ q̃ſitũ eſt. Alijs deũ/alijs quidditatẽ rei materialis/cæteris vero
ens in quãtũ ens ꝓ obiecto intellectus aſſignantibus. Primũ de pri/
mitate pfectionis: Alterũ de obiecto pro ſtatu p̃ſentis vitæ: Tertium
autẽ de obiecto intellectus ex natura potentię concedi poteſt. Nã deo
quid prius in perfectione? quidditate materiali quid conueniẽtius in
tellectui ĩmerſo materiæ? Aut quid cõmunius ente? cũ nihil ſit quod

rationē entis poſſit ſubterfugere/ prima impræſſione impreſſum ani/ mę ait Auicēna primo methaphiſicę. Quid autē eſt quod anima nō poſſit cognoſcere intuitiue vel abſtractiue/ cum etiā ab ente minimo uſq; ad maximū creatum/ nihil poſſit intellectum eius vel ſatiare vel quietare: donec apphendat eū: qui cunctarꝫ pfectiones in ſe cōplecti tur: & virtutis eſt infinitę? DIS. intuitiue qn̄ cognoſcimus? MA dum obiectū pręſens: ut pn̄s eſt apphendimus: Abſtractiue aūt: ſi ob iectū in alio medio intelligimus: aut ſentimus/ nam cognitio ītuitiua & abſtractiua ſ₃m nōnullos haud infimæ auctoritatis doctores non tantū in intellectu ſed etiā in ſenſu locum habet. Intuitiue nanq; colo rem actu pręſentē videmus: abſentem abſtractiue imaginamur. In tuitiue beati in patria deum cōtemplantur/ & omnia creata/ de quo tamē aliqui heſitantes contrariū argumētant. Abſtractiue roſa in hy eme a nobis intelligitur. DIS. intelligo iſta: latent ṽo alia q̄ dictis in priori capitulo cōtrariari vident. MAG. in mediū pfer: ſi forte & huic tuo errori mederi poſſit. DIS. dictū eſſe memī ad intellectio/ nē fantaſma cōcurrere: quō igit̄ cognoſci pn̄t: q̄ ſenſibus nec ſpēs nec fantaſmata ingerūt, ut ſunt virtutes: habitus. ſubſtātię īmateriales: & rerꝫ oīm origo ſimpliciſſimus deus? Rurſus ſi ſpēs intelligibilis a fan taſmate abſtracta rē ī uli repſentat (ut dictū eſt) Singularia q̄liter in telligi pn̄t? MA. hęc ſiletio pterire negligētię eſſet nō puę: diſſoluere aūt difficile; attū q̄d in aliorꝫ codicibus legi/ haud ſilebo. DI. pbe. — Cognitio intuitiua abſtracti.

Subſtantię immateriales/ virtutes/ habitus/ & cęte ra huiuſmodi: ſi a nobis pro ſtatu iſto cognoſci poſ ſint/ & qua cognitione: & per quid. & ſi ſubſtantia materialis p propriā ſpēm cognoſcat. Ca. v. MA.

Vere qui īmaterialiū rerꝫ quæ pauloante cōmemoraſti notiti am in hac vita qua corpus q̄d corrūpitur aggrauat aīam/ habe ri nō poſſe aſtruere conati ſunt. Nōnulli ṽo de his cognition negatiuā/ nō aūt affirmatiuā nobis cōcedūt. ut ſcire poſſumus ꝙ an gelus nō eſt lapis/ nec lignū/ nec aliud huiuſmodi: ſed q̄ res ſit ſcire nō poſſumus. Cęteri cognitionē qa eſt: poſſe hic haberi: de immateriali bus concedunt: nō autē propter quid. Taliū em̄ entium nobis aliquā cognitionē eſſe poſſibilē naturale deſideriū quo hæc ſcire deſiderāus indicat: quia ad impoſſibile & fruſtra eſſe nō pōt: & tm̄ oīm eſt. dicē/ te Ariſtotele primo methaphiſicę. Omnes homines natura ſcire deſi derant. igitur (p topicā) maximū ſcire q̄d eſt īmaterialiū entiū maxi me ſcire deſiderāt: quo adepto fœlices ſunt. Sūmam equidē fœlicita/ tem in hac vita in ſpeculatione altiſſimarꝫ cauſarū poſuit. hinc & ſapiē tē maxime fœlicē eſſe voluit. Sapiētia em̄ circa altiſſimas cauſas eſt ut in moralibus tradidit. Adde q̄d ab initio huius libri teſtimonium ex — Ariſtote. 1. metha.

Auguſtini p̃clariſſimo volumine de tri.adhibui.qm̄ mens ipſa(quæ
utiq; immaterialis eſt)ſeipſam cognoſcit. DIS. Poſſibilitatē mihi
ꝑſuaſam fateor modū cognoſcēdi aperias:cū illoꝝ nulla habere poſ
ſimus fantaſmata. MA. Nec oīm q̃ cognoſcimus ꝓpria fātaſmata
hauſiſſe ꝑ ſenſus neceſſe eſt: qm̄ nec materiales quidem ſubſtātias ꝑ
ꝓprias ſpecies ſentimus:nā quoꝝ p̃ſentiam per ꝓprias ſpecies vide/
mus/abſentiam eorundē mox eodē ſenſu notamus. DIS.Nihil ve
rius. MAG.Quia igitur abſentiā panis in ſacramento altaris poſt
conſecrationē nullo ſenſu percipimus: conſequens eſt ut panis p̃ſen/
tiam ante conſecrationē ꝑ ꝓpriā ſpeciē nullo ſenſu ꝑcepimus. DI.
Contrarius videris Ariſtoteli:quem dixiſſe feruntin eo li.quē de ani/
ma p̃titulauit,lapidem qdem nō eſſe in aīa(ſc; dum intelligit)ſed ſpe
ciē lapidis.lapidē autē eſſe ſubſtantiā materialē haud dubitas. MA.
Si dubito: ab eodē in pede leſus veritatē experior: nō autē ꝓpriā ſpe
ciem illius materialis ſubſtātię q̃ de ſe inuiſibilis & intangibilis eſt/in
ſenſu vel aīa eſſe concedo:ſed ſpeciē accidentiū lapidis puta figurę &
coloris &c.ad hunc ſenſu; Philoſophi dictū accipio unde etiā in eodē
li.ait,accidentia magnā partē conferūt ad cognoſcendū ꝙ quid eſt.
Aliqua igitur ꝑ accidentia app̃hendimus. ut ſubſtantias materiales:
Alia per compoſitionē diuerſoꝝ fantaſmatū.ut aureum montē. Nā
ut ſcribit diuus Auguſtinus ad Nebridium.Anima per vim augendi
& diminuendi imagines format:quas prius totas nō vidit.partes ve
ro in aliȷs atq; aliȷs rebus attigerat. Alia in conceptu ſimplici intelligi
mus ut deum in conceptu entis:vel ex pluribus aggregato.ut ꝙ eſt
ens verum infinitū/neceſſarium & ſic de aliȷs:q̃ ſimul accepta ſoli deo
conueniunt.Interdum īmo ſępius res & cauſas ꝑ effectus & opera/
tiones cognoſcimus.ſic animam in viuente corpore arguimus.Ani
ma autem ſeipſam intuitiue:nō per cuiuſcunq; ſpeciē cognoſcit:quia
non ob aliud q̃ eo quo ſibi p̃ſens eſt. inquit Auguſtinꝰ in de trini. Et
ſicut corporearum rerum noticias ꝑ ſenſus corporis/ſic īcorporearū
rerum ꝑ ſemetipſam:ergo & ſemetipſam ꝑ ſeipſam nouit: quoniam
eſt incorporea.nam ſi non ſe nouit:non ſe amat.

Quā parua ſit cognitio noſtra in hac vita.& quo modo philoſophi ꝑ creaturas in cognitionē creatoris deuenire potuerūt. Ca.vi. DIS.

I aliȷs medȷs ſubſtātiaꝝ corꝑaliū & incorporaliū noticiā hau
ſ rire nō poſſumus/diminuta eſt cognitio noſtra. MA. Recte
ais diminuta:cū nec minię entis naturā & qddicatē uti ē:ꝑfecte
ſcire poſſimꝰ q̃ diu ī hoc mortali corꝑe a patria cęleſti exules ꝑegrina
mur.Corpꝰ em̄ q̊d corrūpit(inqt Sapiēs)aggrauat aīa; & deprimit
terrena inhabitatio ſenſu; multa cogitātē. & difficile eſtimāus q̃ in ter
ra ſūt & q̃ in ꝓſpectu ſūt inuenimus cū labore,q̃ in cœlis ſunt autē qs

inueſtigabit? nec id omnino Ariſtotelem latuiſſe videtur: cui cum de hac re ſermo exortus fuiſſet in prima phia dicebat. Sicut oculus nycti coracis ſe habet ad lumē ſolis: ſic intellectus noſter ad ea q̄ manifeſtiſſima ſunt in natura. habet em̄ cognitio noſtra ortum a ſenſibus. ut in analeticis ait. quibus ſubſtātię. ut pauloan̄ dictū eſt. ſubiectę nō ſunt. quantūcunq; tn̄ has cognoſcere cōceſſum eſt ordine q̊dam cōceditur ut de noticia unius aliud inueſtigemus. ſic p accidentia in ſubſtātiaꝝ p effectus in cauſaꝝ noticias deuenimus ordine p̄poſtero quātū ad rerum naturas. Rurſus ab omnibus his finitis ad cognitionē infiniti cōditoris ęleuamur. conceptus em̄ quos de ęterno incōmutabiliq; deo formamus: a ſenſibilibus & creaturis ſumimus. ut diuinus Paulus ad Rom̄. arguens ait. Quod notum eſt dei manifeſtum eſt in illis. deus em̄ illis reuelauit (ſed quō ſubiecit) inuiſibilia em̄ ipſius a creatura mūdi p ea q̄ facta ſunt intellecta cōſpiciuntur. Sempiterna quoq; ei⁹ virtus & diuinitas. omnis em̄ creatura inq̄t Auguſtin⁹ ultimo li. de trini. ca. iiij. pclamat ſe habere p̄ſtantiſſimum creatorē. nam ut ait Sapiens A magnitudine ſpeciei & creaturę cognoſcibiliter poterit creator eoꝝ videri: ſed cognitio hęc impfecta & ex parte eſt. quia ut ait Apl's per ſpeculum in enigmate. DIS. Quō p ea q̄ facta ſunt potuere primi philoſophi in noticiā dei deuenire: cum utiq; deus nihil horum ſit?

MAG. Hac utiq; via ipſi eum quęſiere. ut patet p Auguſtinū. li. 8. de ciui. dei ca. 6. & ut idē ait li. 8. de trini. ca. 2. non paruę noticię pars eſt ſi anteq; ſcire poſſumus quid ſit deus / poſſumus iam ſcire qd non ſit. & li. 15. ca. 2. Sic em̄ ſunt incōprehēſibilia reqrenda / ne ſe exiſtimet nihil inueniſſe ſi q; ſit incōprehenſibile q̊d quęrebat potuerit iuuenire Hęc ni fallor eſt illa docta ignorātia de q̄ Cardinalis de Cuſa ſecretoꝝ indagator ſagaciſſimus tres ędidit libros. Intelligamus itaq; (ut Auguſtinus in principio quinti libri de trini. docuit) deum ſi poſſumus quantum poſſumus / ſine qualitate bonū / ſine quātitate magnū / ſine indigentia creatorē / ſine ſitu p̄ſidentem / ſine habitu omnia cōtinentē / ſine loco ubiq; totū / ſine tempore ſempiternū / ſine ulla ſui mutatione mutabilia facientē nihilq; patientem. Quiſquis deum ita cogitat (in quit idem) & ſi non poteſt omnimodo inuuenire quid ſit: pie tamē cauet quantum poteſt aliquid de eo ſentire quod non ſit. Sed de his altior diſciplina eſt. DIS. Illi igitur reſeruanda ſunt ne ab incepta methado longius nos abducant.

Si menti noſtrę concreatę ſint omnium rerum ſpecies ſiue notiones. & unde habet q etiam de his quę nō didicit iudicare pōt. Qualiter inſup accipiēda ſint verba Ariſtotelis q̄bus animā tabulæ raſę cōparat. Ca. vij.

MA.

d E imaterialiū noticia ſicut & corporaliū facillime reſpondere poſſunt qui menti noſtrę omniū rerū ſpecies concreatas credi/ dere quas Platonici notiones appellant: quia incognita notifi cant: & ꝑ illas anima de omnib⁹ iudicat: & hęc honeſta/ illa turpia di cit. inter vera & falſa diſcernit. artificū opera minus ꝑfecta (q̄uis artē operandi talia nō didicerit) vituperat. ꝑfectiora laudat. ꝓportionibus in ſimilibus repertis cōgaudet. nec ut aiunt ſine illis ꝓficere poſſet. ſi/ cut nec dominus fugitiuū ſeruū inſequens: cuius oīno nullā cognitio nem habet apprehenderet & a natiuitate ſurdus citharęda non fieret.

DIS. Tale quid in nobis eſſe experientia docet: ſed an ſpecies ſiue notio ſit: certū nō habeo: libenter tn̄ hanc opinionē ſi veram iudicas amplector. MAG. Si per notiones huiuſcemodi primę veritatis radium/ oīm entiū ſpecies & notiones cōplicantē intellexero: cęteris in cognitione ꝓferendi ſunt. quantum em̄ lux iſta in mente noſtra effi ciat: q̄ ad imaginē ipſius creata eſt: diuus Auguſtinus ꝓfundiſſime in libro de vera religione diſſeruit: inſuper & in nono libro de trini. ca. 6. & libro. 14. ca. 15. Si autē per has notiones ſpecies intelligunt/ q̄ ſunt intelligibilium ſimilitudines ꝓprię: quales memoria noſtra intellecti ua conſeruat ꝓterita intellectione, errori huic proximi ſunt: qui aīas noſtras ante corpoꝝ unionē retroactis ſęculis in cœleſtibus habitaſſe. & ibidem deliquiſſe aſtruit. DIS. Hic error in ſuperioribus explo/ ſus eſt. ſed dic quęſo Ariſto. peripateticoꝝ primus de concreatis anīę ſpeciebus q̄d ſenſit: idē ne cū prioribus? MAG. Minime. DIS. Cur igitur aīam a principio tabulę raſę ſimilē dixiſſe inuenit? cū uti/ cꝫ raſam tabulā dicere uſus habeat/ in q̄ deleta ſit/ q̄ prius inerat ſcri/ ptura vel pictura: ſic de aīa dixere priores q eam in deſcenſu & corpo/ rea molis unione ꝓteritoꝝ oblitā voluere. ut dictū eſt in ſuperioribus

MA. Quid ſi Ariſtoteles minus ꝓprie cōparationem dictā exꝓſſit aut forte tranſlator pro tabula nuda ac plana raſam dixit? DIS. utrūcꝫ fieri potuit. MAG. Si q̊d reſtat ocyus ꝑtractemus. DIS. Alterum de cuius intellectione quęſieram ſingulare eſt.

Quod ſingulare intelligi poſſit demōſtratur: & qualiter intelligendum ſit ꝙ Ariſtoteles ſenſum eſſe ſingularium/ & intellectum uniuerſalium dixit exponitur. Capitulum. viij. MAG.

ſ Ingulare non poſſe intelligi: nōnulli ꝓter ea q̄ pauloante dicta ſunt/ ex eo probare conantur: ꝙ Ariſtoteles ſenſum eſſe ſingu larium: intellectum vero uniuerſalium ſcripſit. E regione alij etiam ſingulare intelligibile aſtruunt: quia ſub pręcepto dilectionis cadit: dicente domino. Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Et Io annes in canonica: qui non diligit fratrem ſuum quem videt: deum quem non videt quomodo diliget? incognita autem ut ſanctus Au

guſtinus.lib.x.de trini.teſtatur: diligere non poſſumus. Amplius ſi
actum ſingularem non cognoſcimus/velle non poſſumus: quia nihil
volitum niſi cognitum. Si igitur nec cognitum: nec volitum agimus
dum ſingulares actus perpetramus adulterij & rapinę: minime pec
camus: quia peccatum adeo voluntarium eſſe dicitur a diuo Augu/
ſtino li.de vera religione: ut nullomodo ſit peccatum ſi nõ ſit volun
tarium. DIS. Facile ex his ſingulare poſſe intelligi crediderim: ſi in
telligendi ipſum modum ędocueris. MAG. In ſingulari tria reperies
ſed non ęque intellectum mouentia. Eſt enim ibi natura quæ de ſe in..
differens eſt eſſe hoc vel aliud. ſed per ſecundum quod differentia in/
diuidualis ſiue hecceitas dici ſolet: cõtrahitur ad eſſe hoc ſingulare q̃d
conſequenter accidentia quędam concomitantur quę ſunt forma: fi
gura/locus/ſtirps/patria/tempus. de quibus.li.2. de indiuiduo di/
ctum eſt. p ſenſum natura ſentitur ut quo/ſiue ut ratio formalis ob/
iectiua. Differentia indiuidualis ſiue hęcceitas ſentitur: ut conditio ſine
qua non: cum conditionibus iam dictis eam conſequentibus. Totũ
autem ſingulare ſentitur ut obiectum quod: ſcꝫ ſenſationem terminat
Mouet igitur ibi potentiam ſenſitiuam/natura/nõ ſingularitas: q̃uis
ſine ſingularitate natura ſenſu percipi non poſſit: queadmodum colo
rem ſine quantitate viſus nõ videt: q̃uis quantitas non ſit ratio forma
lis & primo mouens viſionis. DIS. Plane ſenſationẽ ſingularis ex
plicaſti: q̃uis id quęſitum non ſit: ſed magis quomodo intellectus ſin
gulare apprębendat. MAG. Et id ex dictis mox apparebit. Si em̃
de cognitione intuitiua queris/intellectus ſingulare ut tria ante dicta
includit: intelligit. Si de abſtractiua cauſaris ĩtellectus ſingulare ut in
cludit naturã cum hecceitate/ſine conditionibus indiuiduantibus ap
prębendit: non tamẽ ſub ratione ſingularis/ſicut nec ſenſus. DIS.
Ariſtoteli autẽ quid reſpondedum cenſes: qui ſenſum ſingularium: &
intellectum uniuerſalium dixit? MA. Bene dixit: nec illis quę iam
diſſerta ſunt cõtrariatur. Eſt em̃ ſenſus ſingulariũ tm̃: intellectus autẽ
uniuerſalium: ſed nõ tm̃ uniuerſalium cum etiã ſingularia intelligat.
DIS. Optime. nunc ſi placet cęteras ſi quę latent in hoc campo diui
ſiones intellectus detegas.

De intellectu practico & ſpeculatiuo: unde hãc deno minationem habeat. & quomodo intelligendũ ſit in, tellectũ extenſione fieri practicũ. Ca.ix. MAG.

Mplius lintellectũ in practicũ & ſpeculatiuũ diuiſum cernimus
a nõ q̃dẽ partitione eſſentiali: ſed accidẽtali tm̃. Practicũ quippe Intellectꝰ
& ſpeculatiuũ q̃uis actuũ & habituũ ſint differentię eſſentiales ſpeculatiꝰ
& intrinſecę: intellectum tñ denominãt accidentaliter & extrinſecę. uñ practicus
intellectus informatus actu vel habitu ſpeculatiuo: utputa ſciẽtia aut
ſapientia/ſpeculatiuus dicitur. Informatus autẽ actu vel habitu prac/

tico ut ſunt ars & prudentia practicus nominatur. Ille ſpeculabilia conſiderat: id eſt verũ in rõne veri ut eſt principiũ ſcientię aut ſapiẽtię. Iſte opabilia attendit: id eſt obiectũ in rõne boni: ut eſt principiũ opatiõis q̃ a grecis πραξισ praxis dicitur: inde intellectus nomẽ ſortitus eſt. Illius finis eſt ſpeculari/ſcire: & veritas. Iſtius finis eſt opari & opus inde intellectus practicus ſiue opatiuus appellat̃: imperfecte quidem ſi operabilia uniuerſaliter ſine dictamine proſecutiõis aut fugę conſiderat. Perficietur autẽ ſi operabilia magis pticulariter & cũ dictamine proſecutionis aut fugæ intelligat. unde cũ intellectus cibum ſub rõne boni delectabilis intelligit: voluntas ſi determinat ipſum velle ſub ratione boni principiat actum practicum/& intellectum ut media conſequendi cibum quęrat/imperat/ intellectus autem hæc media pquirens iam practicus denominat̃: q̃uis imperfecte. dum autẽ ultra ſe extenderit ut inuenta media in executione ponant̃/in praxi perficietur

DIS. Intellectus itaq̧ impfecte practicus/extenſione fit perfecte practicus? MAG. probe. Actus enim ſiue ĩtellectio circa inquiſitionem mediorum cõuenientiũ ad cibum cõſequendã/licet directiua ſit: non tamẽ praxim id eſt operationẽ dirigit: ideo intellectũ non niſi imperfecte practicũ denominare poterit. medijs autẽ inuentis in executione poſitis/intellectio praxim id eſt operationẽ actu dirigit: ideo intellectũ perfecte practicũ denominare habet. fitq̧ iuxta mentẽ Ariſtotelis in tertio de anima. intellectus extenſiõe practic⁹. Intellectus inq̧ primus imperfecte practicus/ quia intellectus ſpeculatiuus obiectũ tantum in ratione veri ſpeculatur/& nunq̧ fit practicus. Actus autem & habitus ſi ab obiecto aut a fine habeant ꝙ ſint practici / magni & philoſophi & theologi diuerſa ſenſerunt: q̃ alijs determinanda relinquimus. DIS. optime. Cætera interim percurramus.

Intellectus quando ratio/ & intelligentia dicatur: & quomodo in portionẽ ſuperiorẽ quę vir eſt & in inferiorem quę eſt mulier diuidi intelligatur/ & ſi in portione ſuperiori tantum imago dei repariatur Capiulum decimum. MAG.

ſ I paulo intimius hunc campum luſtrabimus: intellectũ rationẽ & huius portionem ſuperiorem intelligentiã/& virũ: inferiorem vero rationẽ ac mulierem appellari cõſpiciemus: Sinderesim aũt & conſcientiã a nõ nullis intellectui/ab alijs vero voluntati attributas inueniemus. DIS. Hęc quęſo latius explana. MA Intellectus quia p diſcurſum & ratiocinando intelligit/ratio cõuenienter dicitur. Cuius portio ſuperior qm̃ incõmutabile cõtemplans/ſupernã & internam conſulit veritatẽ: intelligẽtia eſt. eo ꝙ ſimplicius & quietius huiuſmodi apprehendat. inferior autem portio inferioribus

tractandis gubernandiſq; deputata/a ratiocinando nomẽ retinet.in illa eſt ſapientia ad contemplationẽ eternoꝝ atq; incõmutabiliũ perti nẽs;in hac ſciẽtia actioni q̄ bene utimur temporalibus coherens.tunc autẽ inquit diuus Aureli⁹ li.12.ca.13.de tri.his bene utimur:ſi quidqd in uſu temporaliũ facimus/ęternoꝝ adipiſcendoꝝ contemplatione faciamus/per iſta tranſeuntes/illis inherentes.Et in eodẽ libro.Hanc virum: illam autẽ mulierẽ appellat.idem quoq; inſinuari per Apoſtolum affirmat:dum ſcribens Corinthijs ait. Vir quidem nõ debet velare caput ſuum.quoniã imago & gloria dei eſt. mulier autẽ gloria viri eſt. DIS.Quid per velamen intelligit? MAG.poteſtatem cohibentẽ.Quoniã quantũcunq;(inquit) ſe extenderit in id q̄d ęternum eſt/tanto magis inde format̃ ad imaginẽ dei:& propterea non eſt cohibenda:ut ſe inde contineat ac temperet:& ideo vir(id eſt portio ſuperior cuius eſt ęterna cõtemplari)nõ debet velare caput. quia vero illi rationali portioni q̄ in rebus corporalibus/tempalibuſq; verſatur periculoſa eſt nimia in inferiora ꝓgreſſio:debet habere poteſtatẽ ſuper caput:quod indicat velamentũ: quo ſignificatur eſſe cohibẽda (ſcʒ inferior portio cuius eſt temporalibus intendere.)Fit autẽ hęc cohibitio a portione ſuperiore quę in ſpeculo conſilij p̄ſidet: & viri officium exercet: & cũ a carnali ſenſu magis ęlongota ſit/validior eſt. Inferior autẽ portio ſenſualitati vicina ſępi⁹ ęmollitur & facile conſentit hinc mulieris naturã imitat̃. Vnde ſicut in paradiſo terreſtri: ſerpens mulieri illecebrã ingeſſit:cui conſentiens de ligno vetito comedit:& ut vir in idem conſentiret illexit:qui cũ uxoris inſolentiam non cohibuit diuinum mandatum tranſgreſſus eſt:& nobis mortem intulit. Sic in paradiſo ſpirituali mentis noſtrę ſenſualitas illecebras corporis portioni inferiori exhibet:quę ut mulier ęmollita cõſentit:& portioni ſuperiori de eadẽ ad manducandum conſentiẽdumq; p̄bet:q̄ ſi non viri officium exerceat mulierẽ cohibendo:ſed membra iniquitatis arma peccato exhibet:ut ſi poteſtas ſit etiã corpore compleatur:iamiam ſimul de cibo vetito comedit & animę mortẽ p peccatum intulit. DIS.diuerſarum ne an unius eſſentiæ ſunt hę portiones? MAG.Vnius: unde cum eas cõmemoraſſet Auguſtinus ſubiunxit. Cum igit̃ diſſerimus de natura mentis humanę/de una quadam re diſſerimus:nec eam in hęc duo quę cõmemoraui niſi p officia geminamus. DIS.Cur igitur in una tantum ſcilicet ſuperiore imaginem dei dictum eſt? MA. Quia ut idem aſtruit;ex hac conſpectã conſulit veritatẽ. Illa autẽ intenditur in agenda inferiora.Quod quideʒ ita accipi poteſt: ut in ſuperiore imago dei ſit magis expreſſa:in inferiore autẽ minus expreſſa ideo in illa: nõ autẽ in altera eſſe dicitur.qua autem ratione mens dei imaginem gerat fortaſſe in ſequentibus ęnodabitur.nunc quod reliquum eſt breui ſermone tranſcurramus. DIS.Ex prelibata diſtributione reſtat ut de ſinderiſi & conſcientia loquamur.

De ſinderiſi & conſcientia: unde nomina habeant. & ſi itellectui aut volūtati attribuēda ſint. & qualiter ad ſyllogiſmū practicum concurrunt Capi. xi. MAG.

q

Vi ſinderiſim & conſcientiā voluntati attribuunt: in intellectu
quoq; duo ponūt correſpondentia. Primū eſt lex naturę quę
eſt uniuerſalis regula operandoꝝ. huic in voluntate correſpō
det quidam motor uniuerſalis: ſtimulans ad talia principia uniuerſa/
lia ſemper concordans dictamini legis naturę. ideo ſinderiſis dicitur a
ſin: id eſt con & hęreſis: ęlectio quaſi ęlectio concordans legi naturę.
Lex autem naturę dictat bonum ęligendum: & malum fugiendum
Huic igitur ſinderiſis concordans/bonū appetit: ſempq; malo remur
Sinderiſis murat. Hanc Auguſtinus in li. de baptiſmo paruuloꝝ deſcribens ait
Sinderiſis eſt lumen innatū & animę concreatū quo dirigimur: & mo
uemur ad faciendum ea quæ pertinent ad vitationē culpę & penę: &
ad adeptionē gloriæ: unde ſicut in intellectu eſt lumē naturale quo pri
cipijs intelligibilium naturaliter aſſentimus: & intellectus ſiue habitꝰ
principiorum dicitur: ſic in voluntate lumē eſt naturale/reſpectu ope
rabilium appetendoꝝ quod ſinderiſis dicitur. Secundū quod in intel
lectu ponunt: eſt ratio recta de particularibus agēdis: cuius dictamē
quaſi ſubſumit ſub principijs uniuerſalibus. huic in voluntate corre/
Cōſciētia ſpondet quidā motor particularis ſtimulans ad opus ſcdm dictamē
rationis rectę. Hinc dicitur conſciētia eo ꝙ ſit ęlectio deliberatiua ī vo/
luntate concordans cum ſcientia in ratione recta. Vel dicitur conſcien
tia: quaſi cōcludens ſcientia. unde in ſyllogiſmo practico ſinderiſis ma
iorem ponit ex dictamine legis naturę. Recta ratio minorē ſubſumit
& conſcientia concludit. verbi gratia: dicit Sinderiſis: omne malū vi/
tandum eſt. Subſumit rectę rationis portio ſuperior. Adulterium eſt
malum: quia a deo ꝓhibitum. vel portio inferior. adulterium eſt ma
lum: quia turpe & inhoneſtnm infert. Conſcientia igitur adulteriū eſt
vitandum. DIS. Sicut ergo in ſpeculabilibus habitus principiorū
dicitur intellectus: & habitus concluſionum ſcientia: ſic in operabilibꝫ
habitus principiorum eſt Sinderiſis: & habitus concluſionum eſt con
ſcientia. MAG. Scite concludis ex dictis: & opinioni alteri alludis
quæ ſinderiſim & conſcientiā intellectui practico potius quā voluntati
attribuit. Ait em̄ Damaſcenus. li. 4. Conſcientia noſtra eſt lex intelle/
ctus noſtri. Sinderiſis autē. ut teſtatur diuus Hieronymus ſup Ezechie
lem. Scintilla eſt conſciētiæ. & hoc ſi tenere placuerit ea quę ſinderiſim
& cōſcientiam voluntati tribuenda arguunt: quia ſinderiſis remur/
murat malo: & conſciētia remordet. intelligenda ſunt oſtenſiue & di/
ctatiue: & quodāmodo inclinatiue ſine tamen coactionis neceſſitate.
Sunt etiam qui conſcientiam intellectui. Sinderiſim autē voluntati ac
comodant. quod ſimiliter ex intelligentia dictorum ſaluari poteſt. S

autem ſinderiſis extingui poſſit:& conſcientia etiã erronea ſub peccato
ad opus liget:& alia huiuſcemodi dubia utrũq; concernentia/theolo
gię reſeruamus. nunc ſi quid aliud in hoc campo latitare exiſtimas
oſtende. DIS. Primæ diuiſionis qua animã in intellectũ/memoriã
& voluntatem diſtribuis: prima duo membra pro epitomatis capa
citate ſatis luſtrauimus:ſupereſt ut tertij voluntatis ſcilicet naturã dili
gentius perquiramus.

De potentia rationali motiua:quæ eſt voluntas & eis ſubſeruientibus: irraſcibili & concupiſcibili: ſuper de diuiſione voluntatis & in naturalẽ & deliberatiuã. Capitulũ.xij. MAG.

Icut in ſenſitiua p̃ter app̃henſiuam:etiã appetitiuã ſiue motiuã
ſ oſtendimus:ſic & in rationali p̃ter cognoſcitiuam quã intelle
ctum nominamus ſiue rationẽ:etiã appetitiuã inuenimus quã
voluntatẽ dicimus. Et eſt (ut inquit Auguſtinus li. de duabus anima voluntas
bus) motus animi cogente nullo/ ad aliquid vel non admittendum
vel adipiſcendum. Subſunt em̃ voluntati iraſcibilis & concupiſcibilis
per hanc contraria non admittit:per illam conuenientia adipiſcitur.
verumtamen una ſunt res cum voluntate: nec realiter & organice
ab ea diſtinguuntur quemadmodum in ſenſu. Hic eſt appetitus ra/
tionalis motum imperans in rationalibus/ad ea quæ ratio cognoſcit
Cognitum nanq; ab intellectu ſub ratione boni/ obiectum fit volũ
tatis: cum qua ut cauſa partialis ad actum volendi concurrit: ſicut
ſpecies intelligibilis & intellectus ad actum intelligendi: ita ut quodli/
bet in ſua cauſalitate perfectum ſit: ab alio independens: perfectior ta
men eſt intellectus in actu intelligendi: & voluntas in actu volendi
quam obiectum; niſi forte in obiecto beatifico. Hanc rurſus bifarie
diuidunt. In naturalem videlicet & rationalem. Naturalem quidem
vocant voluntatem qua volumus quæ nõ appetere non poſſumus.
ut ſunt/eſſe/viuere/ſcire/&c. Rationalem vero appellant qua non
naturalia quæ & appetere & renuere poſſumus volumus. Hanc ſi/
militer deliberatiuam dicunt; nam ex deliberatione id appetit/& ali
ud reſpuit.

De libero arbitrio. Capitulum.xiij. MAG.

Acultas autẽ rationẽ & voluntatẽ cõplectens/liberũ arbitriũ
f dici ſolet: de q̃ catholici doctores plures ędidere libros: in qui/
bus naturã/cõditiones/& varia citra id incidẽtia dubia: quorũ
deciſio in theologia apprime eſt neceſſaria diſſoluunt. Sed ab his nunc
ſtilũ reuocemus ne cõſtitutos limites excedamus. DIS. Saltẽ liberi
arbitrij deſcriptionẽ aliquã ex memoratis libris in medium proferas

Liberum arbitrium

MAG. Auguſtinus ipm̃ ita deſcribens ait. Eſt facultas rationis & A
voluntatis/qua bonũ ęligitur gratia aſſiſtente:& malũ eadem deſiſtē
te. Facultas inquit/id eſt potentia ſiue poteſtas ratiōis & volũtatis:nō
ꝙ liberum arbitriũ ex his duobus cōſtitutũ ſit:ſed quia ad actũ eius
hęc duo concurrũt. habet em̃ ſe ꝑ modũ ęlectiōis:qua e duobus alte
ro recuſato unũ ęligimus. Ad ęlectionē aũt ratio neceſſaria eſt ꝑ quã
diiudicatur quod alteri pręferať: & voluntas per quã id quod prela
tum eſt appetatur. Dicitur itaq; arbitriũ ab arbitrando:quantũ ad ra
tionē/ & liberũ quantum ad motũ voluntatis. quod ſequitur & ob/
iectum & adiutoriũ demonſtrat. Eſt em̃ liberum arbitriũ circa bonũ
a ratione diſcretum/& a voluntate acceptũ:gratia autē aſſiſtens adiu
torium eſt ad bene agendũ/deſiſtens autē priuatiue ad oppoſitũ:ſicut
abſentia nautę ad periclitationē nauis. Huius ampliorem dilucidatio
nem in Auguſtino/Bernardo/Anſhelmo/& cęteris materiam hanc
tractantibus ꝑquiras. Ecce in termino huius campi conſtituti ediuer
ſo aliũ conſpi[c]imus: in quo nōnulla venabimur quę ad prędictorũ
intelligentiam conducunt. DIS. Hunc igitur celeres ingrediamur.

Campus idēptitatis. Si potentię animę ſint realiter idemptificate eſſentię animę. & quomodo Trinitas & imago reperiatur ĩ anima. Capitulum decimumquartum. MAG.

IN hoc campo multiformē conflictũ/nō tam inter Phōs quã
inter ſacrę theologię ꝓfeſſores cernere eſt. Affirmantibus
alĳs quas percurrimus animę potentias a ſubſtantia animę re
aliter diuerſas:& accidentia eſſe de ſecunda ſpecie qualitatis:accidētia
tamē inſeꝑabilia. Alĳs e diuerſo aſſerentibus:animę potētias eſſe ani
mę partes inter ſe quidem realiter diſtinctas:non autem ab eſſentia
animę:quamuis nō omnino ęedem ſint ipſi. In tertia acie pugnant:q
potentias animę eaſdem ſubſtantialiter concedunt cum eſſentia animę
ab eadem tamen differre realitatibus relatiuis aſtruunt. Pręter hos
accedunt quibus nec hoc quidem ſufficienter dictũ videtur:ſed ipſas
eſſentię animæ realiter idemptificatas/formaliter autē diſtinctas aſſe
uerant. Et idem ſenſiſſe diuũ Auguſtinũ liquido apparet:ex his quæ
in multis locis librorũ de trinitate ſcripſit e quibus id quod li. x. c. xi.
aſſeruit adduxiſſe ſufficiat. ait nanq;. Hęc igitur tria/memoria/ intelli
gentia & voluntas:quoniam non ſunt tres vitę ſed una vita: nec tres
mentes/ſed una mens/ conſequenter utiq; nec tres ſubſtãtię ſunt/ſed
una ſubſtãtia. & paulopoſt. Quo circa hęc tria: eo ſunt unum/quo
una vita:una mens:una eſſentia:eo vero tria quo ad ſeinuicem refe
runtur. Et in fine ęqualia ſunt tota ſingula totis ſingulis:& tota ſingu
la ſimul omnibus totis. & hęc tria unũ:una vita:una mens:una eſſen

tia. Hęc Auguſtinus quę: ſi una cum his quæ in alijs libris: maxime autem in nono/undecimo/& quindecimo diſſeruit/ad intentionem auctoris referantur/gloſulas eorũ quę in oppoſita parte ſunt/non admittũt. Mouet & aliud/nam beatitudinẽ animę per ſe competere manifeſtũ eſt ex libro. xiiij. de trinitate. Beatitudo autẽ per intellectũ ineſt: dicente ipſa veritate. Hęc eſt autẽ vita ęterna ut cognoſcant te verum deum: & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Intellectus itaq; (cui ſaltem ꝓpinquius inerit beatitudo) accidens ſi eſt & nõ eiuſdem naturę cũ anima beatitudo per accidens inerit animę. DIS. Animę igitur & potentiarũ eiuſdem/unam naturam aſtruis? MAG. non modo ego/ſed quẽ in teſtẽ ꝑduxi diuus Aurelius: a cuius ſententia nec Hugo de ſancto victore diſcrepat: in eo quem de ſpiritu & anima prętitulauit libro (quem & nonnulli Auguſtini eſſe voluere) dicens Anima ſcdm ſua opera varijs nuncupatur nominibus. dicitur nanq; aĩa dum vegetat: Senſus dum ſentit: Animus dum ſapit: Mens dum intelligit: Ratio dum diſcernit: Memoria dum recordatur: dum vult voluntas: Spiritus dum cõtemplatur. Iſta vero nõ differunt in ſubſtantia queadmodũ in nominibus: quoniam omnia una eſſentia. proprietates quidem diuerſę ſed eſſentia una rationalis & una anima in eſſentia ſimplex/in officijs multiplex. Et rurſus. nec aliud nec minus eſt ratio in ſubſtantia ꝙ anima: ſed una eademq; ſubſtantia ſecundũ diuerſas põtentias diuerſa ſortitur vocabula. Diuus inſuper Bernardus ſuper Cantica ait. Quędã in anima intueor: memoriã/intelligentiam & voluntatem: hęc tria ipſa eſt. DIS. Vnanimis illorũ videtur in hac re ſententia: ſupereſt autẽ ut quod obſtare videtur diſſoluas. Trinitatis imaginẽ in anima ſecundum tres potentias repertam dudũ accepi. tres vero perſonę/Pater Filius & Spiritusſanctus ꝙuis in diuinitatis eſſentia cõueniant: inter ſe tamẽ realiter differunt. igitur pariformiter potentię aĩę realiter diſtinguuntur. MAG. Super benedictę trinitatis imago nõ pciſe conſiſtit in tribus animę potentijs. qa & ſi in his ſit cõſubſtantialitas non tñ diſtinctio realis, nec cõſiſtit in actibus potentiarũ: in illis equidẽ & ſi ſit diſtinctio realis nõ tñ cõſubſtantialitas. Conſiſtit igitur in potentijs ut ſubſunt actibus ſuis. ſic enim in ipſis reperitur conſubſtantialitas/realis diuerſitas/& ordo originationis: Nam ſicut a patre filius/& ab utroq; ſpiritusſanct⁹: ſic quodãmodo a memoria fęcunda/notitia gignitur & in intellectu recipitur; ab utroq; autem velle originatur. Id autem latius diſcutiendum theologiæ reſeruamus/interim quid in campo unitatis lateat perquirendũ eſt.

Campus Vnitatis/in plantis eſt tantum anima vegetatiua in brutis eſt tantũ anima ſenſitiua in hominibus eſt tantũ una anima ſcili

cet itellectiua in qua cetere cõtinentur: ſicut
trigonus in tetragono. Et ſi/aut q̃modo em
brio primo viuat. Capitulum.xv. DIS.

Vid in hoc campo venatu dignũ arbitraris: cũ non unã ſed tres
q animas eſſe in principio libri decimi dictũ ſit? MAG. Quod
dictum cõmemoras de animarum numero hic haud retractabi/
mus: ſed ſi omnes hæ animę in uno viuente ſimul cõſiſtant: in tranſcur
ſu huius campi venabimur. DIS. Optime. ad hoc igitur ſtilo ha/
benas relaxa. MAG. In vegetabilibus & plantis unã tantũ animã
vegetatiuã ſcilicet unanimi ſententia omnes p̃dicant. In animalib⁹ ve
ro quę homines non ſunt/ pręter animã ſenſitiuam (quę & nutritiõis
augmentatiõis & gñationis opera exercet) aliam eſſe animam pauci
opinati ſunt in philoſophia minus exercitati. De homine autẽ non
nulli pręcellentes doctiq; philoſophi vel incertam ſententiam protuliſ
ſe/vel tres diſtinctas animas in eodem poſuiſſe inueniuntur. Cęteri ve
ro rem limatius conſiderantes: & ſuperfluitatẽ naturam exhorrere intel
ligentes/uni homini unam animã tantũ attribuũt: hęc eſt intellectiua
cuius naturam p̃ſentis libri in diuerſis venamur campis. DIS. Ne/
ceſſe eſt igitur huic opera & vegetatiuę & ſenſitiuę aſcribere. nõ eñ ho
mo tantum intelligit/ſed & vegetatur/& ſentit/& ſecundũ locũ mu/
tatur. MAG. Probe. id nanq; Ariſtoteles inſinuat: cũ præmiſſas ani Ar
mas in intellectiua queadmodũ trigonum in tetragono contineri aſſe
rit. Manifeſtũ autem ex mathematicis trigonũ & tetragonum ſpecifi
ce differre ſi ſeparatim conſiſtant. qui autẽ in tetragono continetur tri
gonus/nõ trigoni/ ſed eius a quo cõtinetur tetragoni formæ ſubeſt.
Sic vegetatiua/ſenſitiua/& ſecundũ locum motiua trigonũ integrãt
quã animam bruti dicimus: & ſub ſpecie ſenſitiuę conſiſtunt. quibus
ſi intellectũ addideris/ tetragonus fit: in quo dictus trigonus contine
tur: nec iam in forma trigoni/ſed tetragoni ſubſiſtit. quẽ humanã aĩam
mentẽ/ſiue intellectũ nominamus. Neminẽ equidẽ philoſophię gna
rum latere poterit inferiorũ perfectiones excellentiore modo ſuperio
ribus ineſſe. vegetatiuã itaq; & ſenſitiuam & motiuã in homine nõ ve
getabilis aut brutalis/ſed rationalis animæ dicimus. Vnde & in lib. de
eccleſiaſticis dogmatibus. c. 14. & in li. de ſpiritu & anima. c. 48. dicit.
Neq; duas animas eſſe dicimus in uno homine. Sicut Iacobus & alij
Syrorũ ſcribunt unam animalẽ qua animetur corpus: & imixta ſit ſangui
ni: alteram ſpiritalem quę rationẽ miniſtret: ſed dicimus unã eſſe ean
demq; animam in homine: quę & corpus ſua ſocietate viuificet/& ſe
metipſam ſua ratione diſponat: habens in ſe libertatẽ arbitrij/ut in ſuę
ſubſtantię eligat cogitatiõe quod vult. DIS. Quomodo igitur em
Vita Embrionis. brionem vitę/primo quidẽ vita plantę/dehinc vita animalis/ demũ
autem vita hominis intelligendum putas? MAG. Embrionem nõ

anima propria/ſed matris cui colligatus eſt/& vegetare & ſentire in
telligo.ſicut puſtulam in corpore excreſcentem.nec intellectiua ante ex
i. pletam formationē infunditur.ut manifeſte deducit Auguſtinus lib.
q.ve.& no.teſt. & c.moyſes.xxxij.q.ij. Vnde & in lege præceptum
eſt. Si quis percuſſerit mulierē pregnantem & illa abortiuum fecerit:
ſi non fuerit formatū mulctetur pecunia:ſi autē formatū fuerit/reddat
animam pro anima. Ex quo aperte monſtratur:ante formationē em/
brionem non viuere/nec animam cum carne ſeminari:ſed ordo quem
premiſſa innuit auctoritas in hoc accipi poteſt: ut per animam matris
primo vegetandi/dehinc ſentiendi exerceantur opera. Intellectiua ve
ro ſuperueniens cepta proſequitur opera:& ſimiliter motiuam influit
qua interdum materni uteri parietes pulſat. Intellectionē autem non
niſi in nato/ & poſt temporis interualla oſtendit. DIS. Plane. Sed
dic quæſo in qua potiſſimum corporis parte animam reſidere exiſti
mes MAG. In eo qui ſequitur campo id celeri venatu deprehende
mus. DIS. En patet ingreſſus: quid tardas?

Campus Impartibilitatis/anima intellectiua eſt in nulla corporis ꝑticula determinate: ſed tota in toto/& tota in q̄libet eius ꝑte: nec maior in maiore/nec minor in minore. licet perfectius in uno operetur q̄ in alio. & ꝙ etiam fatui ſunt rationales. Capitulū.xvi.

MA. Qui animæ aliquam ex corporis ſubſtantia partem in ſedem re/
gni ſui determinant/ corpoream dicant neceſſe eſt: id autem
per loci ſpacium longitudine: latitudine & altitudine ita ſiſtitur
vel mouetur ut maiore ſui parte maiorē locum occupet: & breuiore
breuiorem/minuſq; ſit in parte q̄ in toto. Anima vero per omnes cor
poris particulas tota ſimul adeſt. inquit Auguſtinus ad Hieronymū/ auguſti⁹
nec minor in minoribus/& in maioribus maior: ſed alicui intenſius ali de origi/
cui remiſſius/& in ſingulis tota adeſt: neq; enim aliter quod in corpo ne animæ
re non toto fit/ tamen ſentit. Nam cū exiguo puncto in carne viua ali
quid tangitur: q̄uis locus ille non ſolū totius corporis non ſit: ſed vix
in corpore videatur: animam tamen totam non latet: neq; id quod
ſentitur per corporis cuncta membra diſcurrit: ſed ibi tantū ſentitur
ubi fit. Vnde ergo ad totam mox peruenit: quod non in toto fit: niſi
quia & ibi tota eſt ubi fit: nec ut tota ibi ſit cętera deſerit. viuunt enim
& illa ea præſente ubi nihil tale factum eſt. Quod ſi fieret: & utrunq;
ſimul fieret: ſimul utrunq; totam pariter non lateret. Idem in de Tri
nitate libro ſexto.c.6.affirmat. DIS. Si tota in qualibet particula cō
ſiſtit: ſingulæ hominis partes: homines dici poſſunt. MAG. Dici
quidem poſſunt; non autē a doctis ſed ſtultis. Stultus eſt enim qui in

nobis oſſa & ungues homines dicit:ait Aurelins de ciui. dei li. 7. In eu
trogenijs nanq̧ forma nõ parti ſed primo toti ineſt. DIS. Aliud &
forte ſimili reſponſione dignũ quęri poteſt: ſi tota ubiq̧ eſt/ cur nõ in
pede videt & oculo audit? MAG. Miror te huiuſcemodi quęrere/ q
libro p̃cedenti ad ſenſationẽ organa indebita ꝓportione neceſſaria in
tellexiſti. DIS. Si nõ maior in maiore: nec minor in minore: cur ali
os alijs rationabiliores: ingenioſiores aut memoria p̃ſtãtiores dicim⁹?
MAG. Quantitatem virtualem & graduum tã accidentalium q̃
eſſentialium latitudinẽ ab anima nõ ſecludo: queadmodũ libro octa
uo deductum eſt: ſed ne peregrina videatur hæc poſitio. diuum Au/
guſtinũ li. xij. de ciui. conſulas: ait nanq̧. Cum em̃ deus ſumma eſſen
tia ſit: hoc eſt ſumme ſit: & ideo ĩmutabilis ſit: rebus quas ex nihilo cre
auit eſſe dedit: ſed nõ ſumme eſſe ſicut ipſe eſt. & alijs dedit eſſe ampli⁹
alijs minus atq̧ ita naturas eſſentiarũ gradibus ordinauit. Pręter hęc
autẽ ratione corporꝝ & organorꝝ in quibuſdã animę operationes p/
fectiores cernimus. unde tales alijs p̃ſtantiores noĩamus. queadmo/
dum lucernam ſplendidiorẽ dicimus: q̃ lumen ſubtiliore: aut vitro: aut
cornu circumdat: tenebroſiorẽ autẽ/ q̃ vitro aut cornu groſſo turbido
aut immundo candelã continet nõ fit mutatio in lumine: ſed in circũ
dante corpore ꝑſubtile libere radios diffundit: qui in opaciore reuer
berantur. DIS. In ſtultis igitur & fatuis anima rationalis eſt: cui⁹
tamẽ ob corporis indiſpoſitionẽ opera minus ęmicant. MA. Recte
nam & ſi intellectiua organica non ſit: coniuncta tamen corpori cor
poralium ſpecies per ſenſus recipit.

Anima hominis indiuiſibilis eſt/ nec ad ſectionẽ & mẽ/ bri diuiſionẽ partitur/ nec retrocedit/ ſed viuificare il/ lud membrũ deſinit probatur exemplo cuiuſdã p̃ſby teri. quod Auguſtinus refert. Capi. xvij. DIS.

Vęſo ne ſuccenſeas: ſi dictis aliud q̊d fortius mouet adiungã:
q totã in qualibet parte aĩam aſtruis: abſciſa manu anima cũ ea/
dẽ decidet/ aut in brachium in qua tamẽ prius erat retrocedit.
MAG. Quantocunq̧ diuiſo a toto membro/ indiuiſibilis animæ
ſubſtãtia nõ partitur: nec ſe retrahit: cum prius in qualibet partee tota
ſit. Abſciſum tñ membrũ viuificare deſinit. nihil autẽ obſtare videtur
quo minus huic loco p̃ſens ſit: quẽ abſciſum membrũ ante occupa/
bat cũ toti coniungeret. DIS. Contradictionẽ admittis: ſimul eadẽ
informans & nõ informans eſſet. Informans quidẽ corpus/ & non
informans abſciſę partis locũ. MAG. Hęc contradictionẽ (quę eſt
ad idem & ſcd̃m idem) non includunt. DIS. Probe. memini nunc
talia libro ſecũdo audiſſe. Sed quid ſi manus areſcat: areſcit ne in eadẽ
anima? MAG. Nequaq̧: incorruptibilis eſt em̃: ut mox patebit. de/

ſinitautẽ in tali membro vegetatio & ſenſus: ipſo manente unito toti:
quod in ſanis quoq; poteſt: ſaltẽ ad tempus fieri. Vnde & Auguſtin⁹
in de ciui. li. xiiij. ca. xxiiij. pleroſq; fratres recentiſſima memoria exper
tos ait: preſbyterũ quendã Reſtitutũ nomine/in parochia Calameñ.
eccleſię: ita ſe dum voluiſſet/ abſtuliſſe a ſenſibus: ut nõ modo vellicã
tes atq; pungẽtes nõ ſentiret: ſed nec aliquando admoti ignis aduſtio
nem declinaret: in ipſo etiam tanq; in defuncto nullus inueniebatur
anhelitus. hominum tñ voces ſi clarius loquerentur/tanq; de longin
quo ſe audiſſe poſtea referebat. Clarum eſt hocargumentum unitatis
vegetatiuę: ſenſitiuę: & intellectiuę in homine: & dominij mentis ſup
vires ſuas. Hic homo mortuus nõ erat: qui adhuc aſtantium voces
quaſi e longinquo audiebat: ſed in eo anima ſe a tactus ſenſatione con
tinebat: ne multiplicatas ad organũ qualitates aduerteret: quia ſpiritui
egredienti ad organa ſenſuum influxum ſuſpenderat. quẽadmodũ
ſi candela illuminans cubile eſſet animata: radios ſuos ad centrum lu
cis dum vellet attraheret: fieretq; cubile tenebroſum ſine luminis ex/
tinctiõe vel candelę ſeparatione. DIS. De idẽptitate vegetatiuę: ſen
ſitiuę: & intellectiuę in homine: ſimiliter & ipſius impartibilitate/quæ
volui audiui. de quantitate vero vegetatiuę & ſenſitiuę in vegetabili
bus & brutis: ſi idem ſentias nondum intellexi.

Si anima ſenſitiua in brutis ſit extenſa & diuiſibilis opiniones ponuntur, & ſi diuiſione anima multiplicari poſſit perquiritur. Capitulum. xviij. MAG:

Enſitiuã brutorꝝ eſſe indiuiſibilem: nec in minore minorẽ: aut
ſ maiore maiorẽ nõ ſpernendę auctoritatis philoſophi credidere
q̃ tota ſentit: quod in ſingulis partibus corporis ſit cum totã
non lateat: nec abſens ſentire poſſet. manifeſtũ eſt etiã ex prioribus
quoniã ſpecies viſibilium in oculo extenſę nõ ſunt: igitur nec potẽtia
per idem de ſpeciebus & interioribus potentiis intelligendum: nõ eſt
autẽ epitomatis noſtri poſitiones multis rationibus fulcire: ſed unũ
exprobatiſſimis in teſtem aſſumere. Cedẽtibus autẽ cęteris diuo Au
guſtino placuit hunc aduocare: qui in li. de quantitate animę/nõ mo
do intellectiuę: ſed ſenſitiuę quoq; extenſionẽ localem demonſtrat lõ
ge abeſſe. Sed in oppoſitum multos mouere ſolet: ꝙ in annuloſorum
& quorundam vermiũ diuiſione/utraq; pars & motũ & ſenſum ſer/
uat: id autẽ aut partitione: aut multiplicatione animę fiat neceſſe eſt:
multiplicationẽ uti naturę principiis contrariam refutant: partitione
igitur fiant concludunt. DIS. Et ego nõ inerter concluſum exiſti/
mo: ni argumenti nodulum inualidum deduxeris? MAG. Animã
de anima multiplicari: & q̃ſi ex traduce naſci/in ſupioribus exploſum
eſt: quod autẽ de candela accenſa/aliã accendentẽ ſine luminis ſui di/
minutione in delucidationẽ dicti adducunt/falſum eſſe cõſtat, nõ em̃

lumen ſine ſubſtantia in quo ſubiectatur in alterā transfertur candelā (accidens em̄ de ſubiecto in ſubiectū nō migrat) ſubſtantia igitur lucida quā in candelę capite flagrare cernimus: niſi continuo de corpore candelę reſtauretur citius ad incenſionē adductarū candelarū conſumeretur. DIS. Ad aliud autē quid dicis? nam ut aiunt indiuiſibilis punctus ad diuiſionē lineę in utranq; partē totus cadit: ſic & anima
MAG. Punctum actu eſſe in linea li. octauo reprobatū eſt. eſto autem actu ſit: vel deſtruitur ſi actionē diuiſionis accipit: aut in alteram partem ſolus cadit. DIS. Sic pars reliqua eſſet actu infinita: qa termino non clauſa. MAG. Non eſſet quidē clauſa termino extrinſeco ſed intrinſeco. DIS. Duo igitur in linea puncta in potentia fuere: quę diuiſione facta in actum reducuntur? MAG. Probe. Sic quidam in planta vel bruto/ unam actu dicunt animā: potentia plures/ q̄ diuiſione cōſummata in actum prodeunt virtute formę prioris: & beneficio corporis cœleſtis/ calore coagēte. Huius nempe maxime eſt ſeminaria excitare/ cubantur em̄ & oua a calore fimi. Sic utrāq; partium diuiſę plantę/ plantam dicunt imperfectā. Facile autē perfici poſſe ꝓpter partium ſimilitudinē/ utrobiq; em̄ manet quo alimentū digeritur. In ſurculo autē abſciſo/ & ſi radix nō ſit (cuius eſt alimentū ſumere) ſufficiens tn̄ cibus per poros donec radices mittat/ poteſt introire ipſa nempe radix non niſi per poros ſolet alimentum attrahere quibus obſtructis deficiet planta & ęmoritur. facile autē iuuatur ſi radix finditur & lapillus in fiſſuram ne concreſcant extrema īmittitur. Anguillę autē & huiuſce generis animalium partes diuiſionis/ animalia vocant imperfecta: nec poſſe perfici ꝓpter partium maiorem diuerſitatem: nō em̄ os/ & id quo digeſtio celebratur in ſingulis partibus repetitur. At vero diuus Aurelius eo libro quē de animę quantitate ꝑtitulauit: non modo intellectiuā/ verūetiā brutalē: nec loco contineri & ideo corpalē quantitatē nō habere docuit. Id quoq; non omnino extranea ſimilitudine explicuit. Nam & ſi nomē per litteras tanq̄ per partes diuidi poſſit/ intelligentia tn̄ ſeu ſignificatio non poteſt. qa nec longa nec lata eſt. Sicut autē dilaniato corpore anima diſcedit/ ſic diuiſum nomē ſignificationē quam habuerat perdit. In quibuſdā tn̄ nominibus viuunt partes litterarum: quaſi fruſta corpoꝝ anima nō diuiſa. ut in hoc nomine lucifer/ quod in duas partes ſectū/ in utraq; viuit: vel potius quaſi viuit: non em̄ eandē vitam: id eſt ſignificationem habet diuiſum quā integrum. DIS. Neſcio ſi expreſſior ſimilitudo ad hanc rem demonſtrandam inueniri poſſit. Iam tn̄ in mentē venit: quod nudiuſtertius ad diſſoluendā hanc de partibilitate ſenſitiuę animę queſtionē in mediū attulit ignotus quidā: quē habitus & mores delirum magis q̄ philoſophū oſtentabant. MA. Quid ait is? non em̄ amictus corporis magnopere: ſed dicentes verba penſanda ſunt.
DIS. Dicebat is brutalem animā ꝑ ſe quidē indiuiſibilem eſſe: per

anima nō eſt quāta

Quō aīa ſēſitiua ſit diuiſibilis

accidens autē diuidi poſſe ad diuiſionem corporis quod informat. MAG. Non pter philoſophiam locutus eſt. nā & diuus Auguſtinus loco quo ſupra/poſitionē hanc nō improbat: ſed doctiſſimorum virorum eſſe affirmat. nos ad alia ꝓperemus/e regione quippe campum ſpacioſiſſimum intueor cui nomē eſt origo.

Campus originis. De origine animę gentilium & catholicorū opiniones ſub breuitate recitātur. & manicheorū inſania hic improbatur: quia dicit animam eſſe partē diuinę ſubſtantiæ. Capi. xix. DIS.

q Vid in hoc campo venatu dignū arbitrare? MA. Id q̄d nō modo oīm ſeculoꝝ & gentiū phōs attonitos reddidit: ſed ex noſtris quoq; nōnullos ꝑnicioſe errare/cęteros ſententiā ſuam aliq̄diu ſuſpendere: & q̄d veri⁹ ſalubriuſq; de eſſentia & origine aīę dici poſſit: ingēti labore ꝑquirere coegit. DIS. In primis de philoſophis deinde de cęteris te abſoluas. MA. Phōꝝ poſitiones in principio li. x. ſaltē vniuerſali ſermone cōmemorauimus: nec tā neceſſarium q̄ operoſum eſt oēs ſingillatim explicare. Stoici aīam corpoream aſtruūt. Hippō aquā credidit Democritus ignē affirmauit. Diogenes & Anaximenes ſubſtantiā aīę aereā eſſe voluere. Permenides ex terra & igne. Xenophantes ex terra & aqua. Epicurus ex igne aere & ſpiritu mixtā. unde Varro aīam definiēs ait. Anima eſt aer cōcept⁹ ore deferuefactus in pulmone tempatus in corde: diffuſus in corpus. Empedocles ex q̄ttuor elemētis concretā Critias ſanguinē cordi diffuſū; Criſippus ſpiritū. Hiparcus ignis vigorē. Hinc & Maro Igne⁹ eſt ollis vigor. Heraclitus ſcintillam ſtellaris eſſentię: aliter Heraclitus exalationē humidā Philolaus Ariſtoxenes. harmniam. Quibus alludunt Siminias affirmans animam eſſe harmoniā ex partibus corporis integrantibus reſultantē: & Dinarchus quatuor elementorum concordiam harmonicam Almeon diuinum quoddam ſe ſemper mouens. Xenocrates numentū maximę virtutis Pithagoras & Plato numerū ſe mouentem. Anaxagoras intellectum Ariſtoteles endelechiam ſiue actum & corporis formam. Et rurſus de origine diſceptantes: quidā eam ſemp fuiſſe. alij incepiſſe tradidere. Taliū ſentētias diuus Hieronymus noſtris cōmiſcens/quinq; ꝑcipuas opiniones de origine animæ cōmemorat: ſcribens Marcellino & Anapſichię: dicens. Sup aīę ſtatu memini veſtrę queſtiūculę imo maxime eccleſiaſticę q̄ſtionis. Vtrū lapſa ſit de cœlo (ut Pythagoras phūs: omnes platonici & Origenes putant) anima. An a propria dei ſubſtantia. ut Stoici. Manicheus & Hiſpaniæ Priſcilliani hereſes ſuſpicantur. An in theſauro habean-

De origine aīę opiniones

tur dei olim conditæ. ut quidam eccleſiaſtici ſtulta perſuaſione confi
dunt. An quotidie a deo fiant & mittantur in corpora: ſecundũ id q̃d
in euangelio ſcriptũ eſt, Pater meus uſq; modo operatur & ego ope
ror. An certe ex traduce. ut Tertulianus/Apollinaris/& maxima ps
occidentaliũ autumant. ut quomodo corpus ex corpore/ ſic anima
naſcatur ex anima: & ſimili cum brutis animantibus conditione ſubſi
ſtat. Hęc ille. Auguſtinus quoq; eaſdẽ opiniones/dempta ſecunda in
libro tertio de libero arbitrio Item in epiſtola ad Marcellinũ/in epiſto
la ad ſanctum Hieronymũ de origine animę in epiſtola ad Optatum
de eodẽ recitauit/ſed nullam amplexus in ſententia aliq̃ diu ſuſpenſ9
permanſit. Manicheorũ tamen errorẽ ſemper refutauit. quẽ & bea/
tus Hieronymus in expoſitiõe fidei ad Damaſum papã anathemati/
ſat. Tanto em̃ facilius hic error cõuincitur quanto manifeſtiore con
traditiõe in angaria ſe concluſit. Si em̃ anima dei pars eſt/creata eſſe ne
quit. creatam tñ dicit qui ipſam de dei ſubſtantia productã intelligit
Amplius dei eſſentiã nõ omnino ſimplicẽ/ ſed tot particulis diſtribu
tam quot ſunt animę. rurſus dei partem toti homini ĩpfectiorem/
aut quãlibet animarũ ĩmẽſam omnipotentẽ/ & ſi quę talia de deo ve
rificantur/dici neceſſe eſt & quod execrabilius eſt: deũ peccatis ob/
noxiũ/ſicq; ęternis ſupplicijs cruciandum neceſſario ſequitur. Hunc
errorem a diuo Auguſtino multifarie exploſum relinquemus: ſi pri/
us unum teſtimonium ex ipſius libris adduxerimus: in libro xi. de
ciuitate dei. c. xxij. circa finem intulit. Si Manichei non deſiperẽt vel
potius inſanirent: ſi dei naturam ſicuti eſt incõmutabilẽ atq; omnino
incorruptibilem crederent: cui nocere nulla res poſſit. animam vero
q̃ voluntate mutari in deterius & peccato corrumpi potuit atq; ita in
cõmutabilis luce priuari: nõ dei partẽ nec eius naturę quę dei eſt ſed
ab illo conditam longe imparẽ conditori chriſtiana ſanitate ſentirẽt.
hæc ibi. Quod vero duplicem animã in homine. unam bonam: alte
ram mouentem ad malum & bonũ facere nequeuntẽ fabulantur: er
rorem non minuit ſed auget. Nam fingunt: cum deus videret quãta
labes & vaſtitas ĩmineret regnis ſuis: niſi aliquid aduerſę genti oppo
neret & ei reſiſteret. miſiſſe hanc virtutem id eſt animã bonã: de cuius
cõmixtione cum malo & gente tenebrarũ mundus ſit fabricatus. Er
rorem hunc teterrimũ diuus Auguſtinus libro de duabus animabus
& libro contra Fortunatum funditus ęliminauit. Quid em̃ ſtultius
& execrabilius dici potuit q̃ omnipotẽtem aliquam aduerſam gen
tem timuiſſe. Primam & tertiã opiniones in cãpo ĩmortalitatis ven/
tilabimus. Philoſophorũ autẽ opiniones q̃ttuor principales/q̃ dicũt
animam vel aerem: fumum: flatum: ignem ſiue ſcintillam: ſanguinẽ
mouentem cor &c. ſapiens philoſophus li. Sapientię c. 2. refutauit.
& Ariſtoteles primo de anima incõuenientes docuit. Nunc duas ul
timas ſub breuitate percurramus. DIS, ut libet.

Improbatur error manicheorum

Animę nõ ſunt extraduce/ſed ſingulę ſingulis corporibus a deo creãtur nouę & infundunt̃. Opinio Auicennę de intelligẽtiarꝫ productione refutatur. Capitulum viceſimũ. DIS.

Nimas procreari extraduce/ pręter ſcripturarꝫ auctoritates/ quas diuus pater Auguſtinus in prefatis epiſtolis reſoluit:id maxime arguebat: quia ab Adam omnes naſcimur filij iræ: non autẽ ratione carnis(cui peccatũ ineſſe nemo ſanus credit)igitur ratione animę:q̃ ex anima illius traducatur:vel ut corpus de corpore vel ut lucerna de lucerna accendit̃. aut in ſemine a parentis anima ſimul decindatur. Diſcuſſis autẽ falſitatis tenebris/ hæc quoq; opinio reiecta eſt:& ſingulas animas ſingulis naſcentibus q̊tidie a deo fieri/ ut rõni & fidei conſonũ receptũ & approbatũ eſt/ tũ ab Auguſtino/ tũ a Hieronymo:qui pręcęteris hãc queſtionẽ elaborauere. Vnde Auguſtinus lib. de eccleſiaſticis dogmatibus. ſic ait. Animas hominũ nõ eſſe ab initio inter cęteras intellectuales naturas / nec ſimul creatas: ſicut Origenes fingit. neq; cũ corporibus per coitũ ſeminant̃ ſicut Luciferiani Cirillus & aliq latinorũ p̃ſumptores affirmãt:ſed dicimꝰ corpus tm̃ cõiugij copulã ſeminari. creationẽ vero animę ſolũ creatorẽ noſſe:eiuſq; iuditio corpus coagulari in vulua/& cõpingi atq; formari/ac formato iam corpe animã creari atq; infundi ut viuat in utero homo ex anima cõſtans & corpe:& egrediat̃ viuus ex utero plenus humana ſubſtantia. atteſtat̃ idẽ glo. in c. q̊d vero .32.q.2. Cõſentit diuus Hiero. li.2. cõtra Rufinũ. & in epiſtola ad eundẽ. & regius propheta dicens. Qui finxit ſingillatim corda eorũ. Iſaias quoq; ait in pſona Dñi. omnẽ flatũ ego fœci. quas ſcripturas de animabus exponũt. Ariſtoteľ quoq; li. de animalibus. 16. ſolũ intellectũ ab extrinſeco aduenire docuit. Quod autẽ Auicenna in ſua methaphiſica de intelligentiarũ unius ab alia: inſuper ad animarũ ab intelligentijs pductione diſſeruit:& auctor li. cauſarũ eundem ſecutus affirmauit/ut minus ſufficienter pbatũ & catholicę aſſertioni contrariũ exploditur.

Aĩa creat̃ do infun ditur.

pſaſ.32.

Anima eſt eſſentia ſimplex: nec ex materia corporali nec ſpirituali compoſita phiſice: licet cõpoſita ſit methaphiſica compoſitione. Capi. xxi. MAG.

Erũtñ catholicorꝫ nõnulli & ſi animas ut dictũ eſt ſingulas ſingulis a deo creari & infundi aſtruãt/ imateriales tamẽ illas eſſe nõ admittũt:quorꝫ alij ut facilius q̃ obijciunt̃ ppellere valeãt aĩas nõ de materia corpali ſ; ſpũali/extẽſiõis/priuatiõis & corruptiõis penitus imuni conſiſterę affirmant. facile utrũq; ſine phię & fidei iactura defenſari potuit, eas tñ nec de materia corpali nec ſpirituali/ſed

de nihilo a deo creari: Magiſter ſenten. li. 2. diſ. 17. & Dionyſius li. de diuinis nominibus ſcripſerũt. Subſtantię quippe ſpirituales ſicut ſunt incorporales ita & ĩmateriales. Quod aũt Auguſtinus li. de eccleſiaſticis dogmatibus. omnẽ creaturam corporeã dicit: mox cauſam & intellectũ dicti ſubiungit. quia nõ ubiq; ſunt/ſed localiter circumſcribũtur: ſicut anima q̃ carne clauditur: ut poſthac declarabiť. Idem in epiſtola ad Hiero. de origine animæ deducit. DIS. Simplex igitur eſſentia eſt anima? MAG. Simplex eſt per excluſionẽ cõpoſitionis phiſicę: q̃ eſt ex materia & forma naturali. compoſita vero eſt compoſitione methaphiſica: q̃ eſt ex realitate & realitate: quarũ una ſe habet in potentia ut quod/altera in actu ut quo. ab illa genus/ab iſta differentia ſumitur. Hinc Boetius li. de trinitate. In omni quod eſt citra primum/eſt hoc & hoc: id eſt quod eſt & quo eſt. Eſt & in ea accidentis & ſubiecti compoſitio. de luce enim in tenebras: de ſcientia in ignorantiam mutabilis eſt. de illa Auguſtinus li. 6. de trinitate & .xi. de ciuitate dei diſſeruit. nos reliqua percurramus.

quõ anĩa dicatur cõpoſita.

Excuſat ſe auctor de tarditate ad reſpondendum. & poſitiones de origine animę vegetatiuę & ſenſitiuę ęnumerat. Ca. xxij. DIS.

Quæ de origine & ſubſtantia animę digeſta ſunt/ de ſola intellectiua intelligenda inducta teſtimonia pſuadent. de vegetatiua igitur & ſenſitiua quid aſtruis? MAG. Difficiles difficillimis quęſtiones accumulas: nõ aduertẽs materias grandes (ut inqt Hiero) ingenia parua ferre non poſſe: inſuper q̃ odioſum ſit/ex multis poſitionibus unam pręferre: nihili pendis. Ego autẽ econtrario ad reſpõdendũ efficior tardior: quo ingenij puitatẽ/ſtili ruditatẽ & epitomatis pſcriptos limites cõſidero attentius: quorũ primũ arcana naturę nõ penetrat: alterũ ſane conceptũ obſcurius explicat. ultimũ nec ſe lectũ corroborare/nec neglectum ſinit rõnibus cõfutare. DIS. In ſingulis his eo facilius veniã dabo/q̊ minus ea a te exquiro. plano aũt ſermone ad ꝓpoſitã quęſtionẽ reſpondere te plurimũ hortor. MAG. de brutali anima diuerſi diuerſas ꝓtulere ſentẽtias. Aſſerentibus alijs a creatore omniũ has animas in primordio ex materia quadã ſpirituali ꝓductas: cõſequẽter vero ex illis in ſpecie conſimiles actione naturę ęductas. Alijs oppoſitũ tuentibus/ viſum eſt eas & a primordio & deinceps a ſolo creatore de nihilo fieri. qbus ſuffragari videť dictũ Auguſtini li. de vera religione: dicẽtis. Nulla vita eſt q̃ nõ ſit ex deo: qa deus utiq; ſuma vita eſt & ipſe fons vitę. & regius ꝓpheta/ cũ de animantibus terrę mariſq; ſermonẽ texeret: ſubiecit. auferes ſpiritũ eorum & deficient & in puluerẽ ſuũ reuertenť. Emittes ſpiritũ tuũ & creabuntur & renouabis; faciẽ terrę. Cęteris deũ a quotidiana creatiõe ſequeſtrantibus pſuaſum eſt animã ab anima generari/non per deciſionem

aut ꝑtium ſeparationẽ/ſed queadmodũ accenſa candela alias accen/ dendo ſine luminis ꝓprij diminutiõe multiplicat. cum em̃ omnis ani ma (ut aiunt) indiuiſibilis ſit: ad diuiſionẽ materię in ꝑtes utrobiqꝫ to ta cadit/ſicut cernere eſt in ſurculi de cerptiõe. & anguillarꝫ diuiſiõe. Sꝫ quia nec ea ſentẽtia ſatis ꝑſpicua videt̃: placuit reliquis aĩas huius ge neris a primordiali rerũ origine beneficio creatoris vel ex nihilo/vel ꝑ creata rõne ſeminali/eſſe cœpiſſe. deinceps autẽ non ꝑ creationẽ ſed naturę actionẽ/ex inditis a creatore elementis generatiuis ſeminalib⁹ coagente cœlorũ influxu in ꝓpatulũ prodire. ſecundũ ꝙ ſcriptũ eſt in Geneſi producãt aquę reptile aĩę viuentis &c. Hęc ſententia verbis diui Auguſtini corroborari poſſet: q̃ ex ęgregij de trinitate ipſius vo lumine li. 9. cũ de plantis ageret̃ inſeruimus. Et libro de eccleſiaſticis dogmatibus ait. Animaliũ vero animę cũ carne ipſa carnis viuacitate naſcunt̃/& cũ carnis morte finiunt̃. Sil'e in li. de ſpiritu & anima legi tur. Libro quoqꝫ de aĩalibus Ariſtoteles idẽ ſenſiſſe videt̃. Sunt tamẽ qui nec ſemen/nec cœli influxũ viuentes ſubſtantias attingere cõce/ dunt. agens equidẽ ꝑ̃ſtantius eſt paſſo: omne autẽ viuens ꝑ̃ſtantius eſt nõ viuente. ex. xij. de ciuitate dei. inanimati igitur cœli/& quæli/ bet ſemina/viuentẽ animã attingere nequeũt. Omĩs itaqꝫ animę cau ſalitatẽ deo ĩmediatius attribuũt: nec tamẽ animas tales creari admit tunt. creatio nanqꝫ nullã pro recipienda forma materiam exigit: ſicut in plantis & aĩalibus eſſe cõſpicimus. Hęc poſitio & ſi philoſophię pri cipijs innitatur/pręcedenti tamen pręiudicium non facit. Nam quod de nobilitate agentis aſſumit: non rõne eſſentiarꝫ/ſed cauſalitate acci pi poteſt. nobilius eſt em̃ agere ꝙ̃ pati. vel quia in ſimplicibus & uni uocis locum habet: cœlum autẽ & ſeminaria vis unã cauſam aggre/ gant: cuius ad minus pars una ęquiuoca eſt ad formam introducen dam. Cœlũ inſuper inanimatum ex his q̃ libro ſeptimo digeſta ſunt concedimus. Seminaria aũt elementa omnino mortua dicere nõ poſ ſumus. viuunt em̃ ſemina/accepta a creatore vita latenti: quę opor/ tunis tempamentorũ occaſionibus excitata erumpit/& ſpecies ſuas peragit. iuxta ſancti Auguſtini traditionem. Semen viuit.

Campus ĩmortalitatis. Inquiſitio immortalitatis animę multorꝫ fuit/ſed inuentio paucorũ/quorũ nonnulli ob amorẽ alterius vitę ne cauere ſeipſos. q̊d tñ mĩme licet. inſuꝑ q̄bus rõnibus tũ a Platõe tũ ab alijs aĩę ĩmortalitas ꝑſuaſa ſit. Ca. xxiij. DIS.

Eleri nunc greſſu quẽ ex aduerſo campũ intueor audis ꝑcur c ram⁹: ut ſimul cũ ſolis occubitu hic liber finẽ accipiat. MA. Haud ſcite hũc vaſtiſſimũ campũ ĩnumeris anfractib⁹ inter/ ceptũ varijs itẽ & dẽſiſſimis vepribus cõſitũ celeriore curſu ꝑcurrẽdũ mones. nã diuus Aureli. in tredecio de trini. c. 9. de vera beatitudĩe &

animę immortalitate diſſerens ait. Humanis quippe argumentationi
bus hęc inuenire conãtes: vix pauci magno ꝑditi ingenio: abundan
tes ocio/doctriniſq; ſubtiliſſimis eruditi/ ad indagandã ſolius animę
immortalitatẽ ꝑuenire potuerunt. Qui tñ animę beatã vitã nõ inue
nerũt ſtabilẽ: id eſt verã: ad miſerias eã quippe vitę hui⁹ etiã poſt bea
titudinẽ redire dixerunt &c. DIS. Lento igit̃ paſſu hęc duo ꝑ ordi
nẽ diſpiciamus. MAG. Animę imortalitatẽ Phõrum nonnulli cũ di/
dicissent/amore futurę fœlicitatis ſibiipſis manus intulerunt. ut Clean
tes Criſippus Zeno Empedocles & Cato. inquit Lactantius li. 3. c. 18
inſtitutionũ. Et beatus Hieronymus ſup Danielem. c. 1. Zenonẽ prin
Theobrotus cipem ſtoicorum inferos & imortales animas cõceſſe aſtruit. Theobro
tum quoq; lecto Platonis libro ubi de imortalitate animę diſputat: ſe
precipitẽ dediſſe de muro. atq; ita ex hac vita emigraſſe ad eã quam
credidit eſſe meliorẽ. Auguſtinus primo de ciui. dei ca. xxij. refert. Ve
rũ in eodẽ: nulli hominũ licere in ſeipſum manus truculentas iniicere
abunde deducit. Nos huiuſcemodi & varias rationes ꝓ affirmãda
animę imortalitate conſulto ꝑterimus: nec ex his q̃ ab Ariſtotele in
libro de anima: in metaphiſica: aut in ethicis ſcripta cernunt̃ euidens
demonſtratio colligi poterit. Ceterum in de animalibus ſolum intelle
ctum ab extrinſeco aduenire aſtruit. in li. vero de pomo & morte (ſi
ipſius eſt) id clarius expreſſit. DIS. Platonis autẽ argumẽtum q̊d
eſt cui Theobrotus tm̃ credidit? MAG. Numerus ſeipſum mouẽs
indeficiens eſt: anima numerus eſt ſeipſum mouens: nõ igit̃ aĩa inter
ire poteſt. DI. Numerũ & motũ inter accidentia cõnumerari. li. 8.
digeſtum eſt: animã vero ſubſtantiã eſſe ea q̃ in decimo libro tracta
ta ſunt cõprobant. ſic ſyllogiſmi ꝑmiſſi alterã ꝓpoſitionẽ falſam eſſe
neceſſario ſequitur. MAG. Numerũ numerantẽ & motũ ſe mouẽ
tem (qualem Plato credidit animã) ſubſtantiã eſſe nihil horum quę diſſe
ruimus ꝓhibet. unde cũ in mouentibus & motibus deueniẽdũ ſit ad
id q̊d ex ſe mouet̃: nõ participatione motus/ ꝑter intellectũ nullum
aliud aſſignari põt. Prima nempe cauſa imobilis eſt: & primũ corpo
rũ ſtare põt: in ipſo em̃ motus a ſubſtãtia ſecernit̃. DIS. Nu; & aĩa
exuta corpe ipm̃ mouere deſinit? MAG. Etiã fili. acceſſori⁹ eq̃dẽ eſt
hic mot⁹. Vnde debita corpis harmonia corrupta/ motus viuificatio
nis in eo deſinit: & aĩa (quę ſine tali motu corpus nõ informat) recedit
ſeipſam autẽ motu intellectuali mouere in ꝑpetuũ nõ ceſſabit. intelle
ctis em̃ aliis ſup ſeipm̃ reflectit̃ motus: & circularis efficit̃. nunq; em̃
ſeipſam intelligere deſtitit ex q̊ eſſe cœpit. ait Aureli⁹. DIS. Habet
Anima ſe igit̃ mot⁹ ſui principium? MA. Animã ſui eſſe: deũ habere auctorẽ
ipſã intel cognouim⁹. quõ ergo motũ ipſius q̊ viuit principio carere dicemus?
ligit ſemp Vides q̃a rotũditas motui cõgruit: facili⁹ em̃ mouet̃ q̊d magis rotũ
dum eſt: maximũ igit̃ rotundũ q̊ rotũdi⁹ dari nõ poſſet: ſi ſup ꝑfecte
planum caderet/ motũ cõtinuaret ſine termino: eſſet nanq; mouẽs &

mobile. Sic intellectualis natura: ex quo eſſe cepit: ſeipſam ſine fine in
intelligit: & cũ alia cognoſcit/ratiocinando ſe mouet. ut q̃ttuor nõ ſunt
duo: quia quattuor tria cõtinet: duo autẽ tria nõ habẽt. pariformiter
& in cęteris. Preterea tp̃s inter corruptiõis cauſas Ariſtoteles cõmemo
rat. q̃ em̃ corrumpunt̃ generata ſunt & tp̄e mẽſurant̃: tp̃s autẽ ut viſuz
eſt cum ſit numerus/ab aĩa depẽdet. aĩa vero tempori ſubdita nõ eſt
ſed ad tẽpus ſe habet ut viſus ad oculũ: qui licet ſine oculo nõ videat
tñ nõ habet ab oculo q̃d viſus eſt. ſic aĩa in menſuratione motuũ tp̄e
utitur. & in hunc uſum varia inſtrumẽta fabricat. Motus itaq; diſcre
tionis aĩę quia tẽpore menſurari nõ habet: tempore finiri nequit: ideo
ꝑpetuus eſt. Adde q̃a nullus vel numerus vel motus poteſt aĩę men
ſurandi ac numerandi motum ęuacuare: q̃a oẽs p̃cedit motu ſuo in/
tellectiuo. Vnde ratio circuli ante oẽm motum eſt/nec tempore con/
ſtringit̃: hęc tñ in anima rationali repent̃: ſimiliter & cętere mathema
ticę diſciplinę: & incorruptibiles ſcibilium veritates. quare & aĩam im
mortalẽ eſſe manifeſtum erit. DIS. Non mediocriter mouet/ꝙ ve
ritates inuariabiles quas anima abſtractas ĩtelligit cõplicat: & addiſcẽ
ti miro modo explicãdo manifeſtat: nec in talibus corpore neceſſario
utitur. limpidius nanq; hęc intueor dum clauſis oculis: & quoad fieri
poteſt mentẽ ſupra corpus ęleuo. MAG. Plane. nã prophetę in ex/
taſi aut raptu: ſimiliter & in ſomnis ſecretiſſima contemplabant̃. clari
us autẽ ab omni corporali mole liberata anima talia intuet̃. DIS.
Perſuaſus ſum. MAG. Confirmat hoc: ꝙ marceſcẽte corp̄e/reddit̃
aĩa ad cõtemplandas altiſſimas veritates expeditior: nec a maxime in
telligibilibus ledit̃ quẽadmoduz diſſolubiles potẽtię ab excellenti ſen/
ſibili corrumpunt̃. Pręterea deſideriũ naturale fruſtratorium eſſe ne
quit. li. 3. de aĩa. 2. phiſicoꝝ. & primo de cœlo & mundo Ariſtoteles
aſtruit. Omnes hoĩes autẽ naturali deſiderio beatitudinẽ appetunt. ait
ſanctus Auguſtinus li. 3. de tri. c. 8. & Ariſtoteles primo ethicoꝝ. Bea
titudo vero nõ poteſt haberi in hoc mundo. ſcd̃m beatum Auguſtinũ
li. 22. de ciui. & Boetium li. 3. de conſolatione phĩę. igitur neceſſarium
eſt animas in aliud ſęculum durare: ibiq; deſiderata beatitudinis ęter/
nitate potiri. Sed quid plura? imago & reſplendentia viuentis in ſęcu
la creatoris quomodo deſineret cum nec dies illuſtrata ſole deficeret
ſi in noſtro hemiſpherio ſol ſemper conſiſteret?

Quibus ſcripturarũ teſtimoniis confirmari poſſit aĩę ĩmortalitas. & quõ aĩa reſpectu dei mortalis ſit/q̃a mutabilis & de duplici eius morte. Capi. xxiiii. MAG.

Ed ne a quopiã veritatis lumen q̃d ex p̃miſſis de animę ꝑpetui animę immortalitas.
tate hauſiſti/obtenebrari poſſit: ipſum ſacroꝝ eloquioꝝ muro
circũda. unde ait veritas. ego vitã etenã do eis. & Aurelius in
ecdeſiaſticis dogmatibus. c. 15. (quẽ librũ nõnulli Gennadii dicunt)

ſolum hoīem credimus habere animā ſubſtantiuā: q̄ exuta corpore viuit: & ſenſus ſuos atq; ingenia viuaciter tenet. non cum corpore moriť ſicut Arabs aſſerit: neq; poſtmodū interitura ſicut Zenon dicit: qa ſubſtantialiter viuit. Idem li. de ſpiritu & aīa. c. 48. diciť. & Dionyſius de diui. no. c. 4. Animę humanę habēt ex bonitate diuina q̄ ſint ītellectuales & q̄ habeant ſubſtantialē vitā & incōſumptibilē. & Cicero in li. de ſenectute introducit Socratē apud Platonē dicentem. Quid multa ſic mihi pſuadeo/ſic ſentio cū tanta celeritas aīoꝝ ſit: tanta memoria pteritoꝝ futuroꝝ prudentia: tot artes: tāte ſciētię: nō poſſe eā naturam q̄ res eas cōtinet eſſe mortalē: Et in fine adiūgit. O pclarū diē cū in illud animoꝝ conciliū pficiſcar: & cū ex hac turba & colluuione diſcedā & plura ibidē. Valerius quoq; maximus. li. ij. nōnulla ad id ppoſitū contulit. Vergili⁹ quoq; in. 6. ęnei. & Ouidius li. 9. methamor. & poetarū numeroſa turba aīam īmortalē credidit. Sed quibus nec iſta ſatis faciunt. c. pe. xxiiij. q. iij. legant: & cōtrarium aſſerentes inter hęreticos inuenient. DIS. Si ſacris litteris dicta firmare cōtendis q̄ contraria videntur ex his teſtimonia diſſoluas neceſſe eſt. Ait em̄ Apl'us loquens de deo qui habet īmortalitatē ſolus. & ppheta Ezechiel. Anima q̄ peccauerit ipſa morieť. MA. Fortiter opponis: ſed hæc longe aliter accipienda ſunt. Solus em̄ deus īmortalitatē habet: qui cū incōmutabilis ſit/ſicut vitā in ſemetipſo habet/ſic ſeipſum conſeruat: & ipſum nō eſſe impoſſibile eſt. anima autē mutabilis de bono in malum/accepit eſſe per creationē: & a creatore ppetuatur p indeſinentē cōſeruationē. Ezechielis autē vaticiniū de morte p peccatū q̊d priuat aīam vita gratiæ intelligendum eſt. de qua in li. Sapientię. Per maliciā occidit homo animā ſuā: quia peccatū gratiā expellit. cui⁹ pſentia anima/ſicut corpus per ipſam viuit/inquit Auguſtinus: Eſt & alia animę mors & quidem ſumma alienatio ſcilicet eius a vita dei in ęternitate ſupplicij. ut teſtatur idem li. vi. de ciuitate. ſed de hac in campo miſerie: nunc q̄ reſtāt in hoc campo luſtrabimus.

Sola rationalis anima īmortalis eſt. poſitio autē Platonicoꝝ de aīa mūdi/ in quā plantarū & brutorū aīalium aīas reſoluendas putant: exploditur. & contrarium luculentiſſimis teſtimonijs ſancti Auguſtini aſtruitur. Capitulum. xxv.

DIS. Nimę humanę ſolum/an & cęteris īmortalitatē ineſſe credis?

a MAG. Premiſſum ex li. de eccleſiaſticis dogmatib⁹ teſtimonium/ſolum hoīem īmortalem habere animā explicat: quod ſi minus eſt adducā quod in eodē c. ſequenti additur. Animalium vero animę nō ſunt ſubſtantię (intellige corruptibiles) unde ſequitur: ſed cum carne ipſa carnis viuacitate naſcuntur: & cum carnis morte fini

untur.& ideo nec ratione reguntur ſicut Plato & Alexāder putant:ſed Platonis
ad omnia naturę incitamenta ducuntur. DIS. Si igitur iuxta Pla &Alexā.
tonicoꝝ poſitionē immortales ſunt aīę etiā irrationales: arbore ſucci poſitiões
ſa:& beſtia moriēte/ubi manēt illarū animę ſi nō corrūpunt? MA.
In animā mundi inquiūt reſoluuntur.nam ut aiunt ab ipſa ſunt. Vn
de ſicut anima rationalis tota in toto:& tota in qualibet parte hominis
eſt:ſed nō eadē officia in omnibus exercet.in oculo etem̄ videt:& di/
citur viſiua.in auribus audit: & eſt auditiua & ſic de aliȷs.ſic ut aiunt:
anima mundi impartibilis in toto mundo tota &c.lapidibus p̄ſtat eſſe
plantis vegetare:brutis ſentire.Hęc inquiunt ante aduentū intellecti/
uę embrionē vegetat:& id exercitiū in nōnullis mortuis exercet:quibꝫ
& ungues & capilli creſcunt.Triplicē em̄ gradū animaꝝ Varro diſtin
.de guit.ut refert Aurelius.li.7.c.25.vegetatiuum in plantis/ſenſitiuum
4. in aſtris quę mundi ſunt oculi:& intellectiuum/in quo homines deo
videtur ſimiles.Solos em̄ illos animaduertiſſe quid ſit deus credidit:q
eum animā motu ac ratione mundum gubernantē affirmāt:nam &
7. ipſe ut ait Aurelius:dicit deum ſe arbitrari eſſe animā mundi:& hunc
ipſum mundum eſſe deū.Alludit Vergilius cū ait.Iupiter eſt q̊dcūqꝫ
l'. vides q̊dcunqꝫ mouet.Plato autē mundūʒ eſſe aīal beatiſſimū & ſem
piternum:ſic & ſydera inſtanter affirmat:unde & homo gręce micro
coſmus:id eſt minor mūdus dicit.hoc aūt qꝫ īpropꝛie diceret ſi macro
coſmus:id eſt maior mundus/cuius homo ſimilitudinē gerit animā
nō haberet.Et qa ab hac anima oīm motus/ordo & diſcretio eſt:ipſa
quoqꝫ numerus ſeipſum mouēs appellatur.Nec mirū ſi Ariſtoteles
eam ipſam naturā ſagacē/aliȷ Fatum/aliȷ neceſſitatē cōplectionis di/
cere voluere.Singuli tn̄ poſitiones ſuas moderantes:de quibus diſſe
rendi locus nō eſt:in illa nō modo animas/ſed & oīm rerum formas
ante rerum productiones/non quidem tempore ſed natura p̄exiſte/
ici re Platonici voluere:nec formas ut in rebus ſunt & in mundi anima
ſcd̄m rem:ſed ſcd̄m eſſendi modum tantūmodo differre.Multa ſecre
tiora quędam phię circa animę mundi declarationē explicanda ve/
ſti. niunt q̄ conſultius in epitomate iſto cſilentio p̄terimus.Auguſtinꝰ ve
ro in locis p̄nominatis poſitionē de aīa mundi ſatis exterminat.Quid
autē de animabus ſtellarum/& ex conſequēti aliarum mundi partiū
ſentiā.li.7.nō oīno p̄teriſſe memini. DIS.Concluſionē igitur in p̄/
miſſo ex li.de eccleſiaſticis dogmaticis capitulo tenēdā cēſes? MA.
ſti. Etiā fili.Vnde & in li.de fide ad Petrum loquēs ait.Quoſdā ſpiritus
ſic deus creauit ut ſemp eſſent:q̊ſdā vero ut qn̄qꝫ ſpiritꝰ deſinerēt: illos
itaqꝫ deſituros:q̊ſdā ex aqua/quoſdā quia ſic voluit ꝓduxit ex terra.
& infra.Spiritus omnium aīalium tā diu ſpiritꝰ ſunt/q̄diu in corpo
ribus viuunt.aīa qppe q̄ rationis capax diuinitus facta nō eſt/cū car
ne ſua & incipit & deſinit viuere:qa qn̄ corpori vitā nō tribuit/ & ipſa
nō viuit.Atqꝫ ita miro mō cum oī carni aīa ſit cauſa viuēdi ſpiritꝰ tamē

irratiõalis tam diu viuit q̃ diu in carne manere potuerit: & dum a carne ſua ſepat̃ extinguit. Alludit dictis q̃d beatus Grego. in 4. dialogoꝝ de triplici ſpiritu a deo creato aſtruit. DI. de rõne vero quã idẽ locus a brutis ſeiungit: qd ais? MAG. Tu primũ quid te moueat exponas.

Animalibus brutis ineſſe rationem imperfectam & informem quomodo concedi & argui poſſit ex his q̃ operari ſolent. Capitulũ. xxvi. DIS.

n E multa preter ordinem cõmiſceri videamur / ꝓprio capite de hoc loqui exordiamur: vids ne (ut a mĩmis ad maiora aſcẽdam) araneas circa edium feneſtras telas ſuas ordinatim cõtexere: & in centro vel circumferentia predam aduolitantem ſcilicet muſcam diligenter obſeruare? Formicas in æſtate granorũ aceruum cõportare / in conſeruandis ſingulari induſtria uti? Item hyrundines q̃ artificioſe ex luto nidos conglutinare / omni videnti pſpicuum eſt Quid dicam de canibus? quibus tanta ineſt diſcretio / ut dominũ ab alienigena / latronem & homicidam ab inſonte in vindicta ſecludant in biuio / feram altera declinaſſe parte ſillogiſant. Ciconiarũ / equorũ & elephantũ naturas longum eſſet cõmemorare: qui ſingulari prędi ti noſcuntur ingenio. MAG. de brutorũ ratione Philonem ſcripſiſſe Phi

Hierony. Hie. li de vi. illuſtribus teſtatur. Hanc ſi nos quoq; irrationabilibus xar

non omnino adimere voluerimus: ipſam nõ ſimpliciter rationẽ: ſed rationem informẽ dicere poſſumus. Sicut enim viſus in colorum diſcretione confuſus eſt / & informis: formatur autem ratione inter album & nigrum diſcernente: ſic brutorum diſcurſus ſi quis in operando cernitur cõfuſus eſt nec ſatis diſtinctus. Huius in homine ſimilẽ quodã modo conſpicimus: intellectum tamen formari haud ignoramus. Nunquid qui vocabulorum vim ignorat: legens librum per differẽtias litterarum ſyllabarum & vocum diſcurrit: intellectus autem ſi adhibetur / diſcurſum eſſe bene aut male diiudicat? DIS. Sic cani a deo vim collatam dici poſſet / qua ex his quæ ſenſu deprehendit ſpecialius ſyllogiſet: informem tamen eſſe hunc diſcurſum. cum neſciat ſi bene an male diſcurrat. MAG. Hanc vim rationem nõnulli appellant cum diſcurſus & diſcretio (q̃uis cõfuſa) omnino a ratione ſeiungi non poſſit. Vnde & Aureli⁹ li. xi. de ciui. c. xxvij. Ineſt ſenſibꝫ irra / Au

tionabilium animaliũ & ſi ſcientia nullo modo at certe quędam ſcientię ſimilitudo. ait autem ſcientia nullo modo / nam ut in li. de fide ad Petrum ſcribit: nullam intelligendi facultatem diuinitus acceperunt. Et Dauid rex. Nolite fieri ſicut equus & mulus quibus non eſt intel Pſa

lectus. In imꝑfectioribus autem operibus: utputa grana illo vel illo loco reponere: telam in feneſtra potius q̃ alia domus parte texere & cet. partim ex expimento & memoria pręteritorũ eſt in his quæ expertę ſunt: partim ex naturę inſtinctu. nam telam texit aranea / & grana col

ligit recenter formica producta. Operatur autem & inclinat naturæ inſtinctus in eiſdem ſpecie ad ſimilia ideo omnes hyrundines ſimiles nidos/araneę telas ſimiles fabricant. qui autem cognitione ratiocinatiua operantur. opus ad placitum variant. unde nec omnes homines ſcriptores: & qui ſcriptores/nō ſimilibus characteribꝰ ſcribūt. DI. Aperte loq̄ris: nec alia dilucidatione opus eſt. ad alterū q̄d Auguſtinꝰ in p̄miſſis verbis īnuit: animarū ſcꝫ regreſſum: ſermonē vertamus.

De Reuolutione animarū a cœlo in humana & beſtiarum corpora: & de ingreſſu earundem in cœlum qui & quid Philoſophi ſenſerunt Capi. xxvij.

MAG.

n On omnibus q̄bus (utcunq̧) aīę imortalitas innotuit cauſa cō iunctionis cū corpe/& receſſus ab eodē ęque patuit. In primis autē opinionē illoꝝ qui aīas tpe p̄ceſſiſſe corpora voluere ſub breuitate tranſcurramus: dehinc innixā veritati ſententiam teneamus. DIS. Probe. MAG. Pythagorā aiunt primū μετεμψυχωσιν id eſt tranſanimationē docuiſſe: & adeo quidē generalem ut animarū noſtrarū in beſtias/& rurſus beſtiarū in hoīes: & taliū in plantas trāſitum crederet. Hinc (ut teſtatur diuus Hieronymus li. ij. contra Iouinianum. c. xxxv.) Pythagorici omne q̄d mouetur & viuit edendū non putant: & eiuſdē criminis reos arbitrant̄ qui abietē/quercumue ſuccīderint/cuius patricidę ſunt & venefici. Ipſe inſup Pythagoras ſe dicit ī bello Troiano fuiſſe militē Euphorbū/& ibi occiſum a Menelao q̄ minor Atrides dicebatur. Vnde Ouidius lib. xv. μετομορφωσεον id eſt de tranſformatis opinionē Pythagoræ ptractans in pſona ipſius ait Ipſe ego me memini Troiani tpe belli Pantoides Euphorbus erā: cui pectore quondā Hæſit in aduerſo grauis haſta minoris Atridę. & rurſus in eodē. Morte carēt aīę ſemp priore relicta. Sede nouis domibus viuunt habitātq̧ receptę. Omnia mutantur: nihil interit errat & illinc Huc venit: hinc illuc & quoſlibet occupat artus Spūs: ęque feris humana in corpora tranſit: Inq̧ feras noſter nec tpe deperit ullo. Vtq̧ nouis facilis ſignatur terra figuris: Nec manet ut fuerat nec formas ſeruat eaſdē Sed tñ eſt eadē. animā ſic ſemp eādē Eſſe: ſed varias docet migrare figuras. Plato altiſſimaꝝ ſpeculationū cupidiſſimus Pythagoræ dogmata audiens nō modo non reſpuit: ſed ipſe quoq̧ aīas hoīm poſt mortē reuolui uſq̧ ad corpora beſtiaꝝ ſcripſit & tenuit. Hunc ſecuti Tertulia. Apuleius Plotinus Porphirius Varro Vergilius Tertulianus Origenes quoq̧/nōnulla q̄uis impia/de animaꝝ reditu ſcripſere. Origenis Quoꝝ alij oēs aīas puras ab initio conditas arbitrant̄. & eas q̄ ab omni cōtagione corporis liberę ſunt/cœlum poſſidere: appetitiuas vero corpoꝝ latenti deſiderio de cœlo pſpicere. & pondere terreni cōtagionis/paulatim in inferiora dilabi/corporibus diuerſis cōiungi: & ab his tandem reſolutas & purgatas: non ea q̄ deſcenderunt porta ad ſuperos reuerti.

Duas equidem in cœlo portas ꝓ deſcenſu & aſcenſu animarũ: Macro M
bius ſup ſomnio Scipionis ad mentē Platonicoꝝ explanat. Prima eſt us
porta hoīm & deſcenſus. Cancer ſcꝫ. altera Capritornus porta deoꝝ/
quę rurſus aſcendentes aīę īmortalitatē deoꝝ conſequuntur. Galaxia
autē per ſigniferũ ꝓtēſus circulus/locus eſt beatoꝝ. Cętera autē ſigna
tranſeuntes/quaſi ebrie ex viſis diuerſis obliuiſcuntur eoꝝ q̄ habebāt
in cœlo. In ſphera Saturni acquirunt intelligentiā. in Ioue vim agen
di. in Marte animoſitatis ardorē. in Sole ſentiendi opinandiq; naturā
in Venere motus voluptatũ. in Mercurio interp̄tandi vigorem. in Lu
na vim auguriandi. Purgatas quoq; ęuocari ad letheũ fluuiũ: ut inde
bibentes obliuiſcantur p̄teritorũ malorum quæ in corporibus paſſæ
ſunt & ad ſupera conſcendant: & ab his rurſus in inferiora reuerti cu/
piant. unde Vergilius platonice dixit. Letheũ ad fluuiũ deus ęuocat V
agmine magno (ſcꝫ aīas) Scilicet īmemores ſupera conuexa reuiſent: 6.
Rurſus & īcipiāt in corpa velle reuerti. Intm̄ etiā Apulei⁹ deſipuit ut in A
li. de deo Socratis aſſereret aīas hoīm in demones trāſire vel lares ſi bo
ni ſũt vł lemures ſiue laruas ſi mali. Manes autē deos dicũt. Varro aũt V
aīaꝝ reuerſionē ita conſtrinxit ut nō in beſtiaꝝ ſed ꝓpria corpa redire
eas diceret. Porphirius q̊q; idē aſſeruit: & poſt purgationē de cœlo nō A
reuerſuras amplius in alia corpora. Purgationē vero animarũ quam ci
theurgiā dicunt & has falſas opiniones Aurelius li. 9. & . 10. de ciuitate c.
ſufficienter cribrauit. Et beatus Ambroſius li. de fide reſurrectionis c. A
penultimo & ultimo huius figmenti auctores irridet dicens. neq; em̄
mirum debet videri q̊d credetis vos in beſtias poſſe mutari: qui be/
ſtias adoratis. DIS. Pythagorā Platonē Porphiriũ ac cęteros gen
tilitatis caligine obfuſcatos in difficillimis queſtionibus aīaꝝ ſcꝫ origi
ne & perpetuitate erraſſe paruifacio. Origenē vero quē ſingulari inge
nio & vitæ puritate claruiſſe: & ſacras litteras nō modo legiſſe: verũ/
etiā abũde expoſuiſſe ferunt: in dictis queſtionibus deliraſſe/quis fa/
cile crederet? MA. Nemo niſi qui ei⁹ ſcripta: ſingulari diligentia cō
ſiderauere. DIS. Et qui fuere iſti? MA. Diui Hieronymus & Au
guſtinus ingenio eloquio/doctrina/fide/& ſanctitate clariſſimi. DI.
Pauca ſi p̄ſto ſunt ex his de Origenis circa animas errore deducas.

Origenis error de lapſu animarũ de cœlo. & mutatione earundem in demones: & de ſaluatione demonum. Capitulum. xxviij. MAG.

Origenis' opinio

b Eatus Hieronymus ad auitũ ſcribens inter cęteros errores Ori Hi
genis quos in libris περιαρχων id eſt de principijs docuit: eti
am hunc de animabus aperte oſtēdit. & in expoſitione fidei ad
Damaſum papā condemnat. Credidit em̄. Origenes (ut plano ſer/
mone pauca referam) animas in cœlis fuiſſe angelos: ubi quę poſtq̃
peccauerunt deiectas in iſtum mundum in diuerſa corpora: tanq̃ in

c̃arceres ꝓ delicti qualitate: in quibus ſi noluerint ad meliora conuerti:
in alio mundo demones fieri: demones quoq; ſi voluerint ad melio/
ra conuerti: in alio mundo vel mundis: ꝑ ſupplicia atq; tormẽta in cor
poribus erudiri: & rurſus ad angelicã peruenire dignitatẽ. Nos quoq;
ſi negligentius nõ egerimus in corporibus angelos futuros ait. Ani/
mam etiã angelum & demonẽ (quos unius aſſerit naturæ ſed diuerſa
rum voluntatum) pro magnitudine negligentię & ſtultię iumentum
poſſe fieri: & ꝓ dolore pœnarũ & ignis ardore magis ac magis elige/
re ut brutum animal ſit: & in aquis habitet ac fluctibus: ac corpus aſſu
mere huius vel illius pecoris. Et ꝗuis hęc dogmata non iuxta ſuã ſen
tentiam in primo periarchõ dicat: in ſequẽtibus tñ multa alia erronea
inducens ſuam fatetur. ut patet per Hieronymũ quo ſupra. Epipha/
nius quoq; in epiſtola ad Ioannẽ hieroſolimitanum epiſcopum (quã
ſanctus Hieronymus e gręco in latinũ tranſtulit) Origenem hæc ſen
ſiſſe libere aſtruit. Inſuper & diſcipulos ſuos docuiſſe ne quis oret in
cœlum aſcendere: ne peius iterum peccans ꝗ̃ ante peccauerat: rur
ſus p̃cipitetur in mundum. Propter has nanq; animarũ circulationes
i. diuerſos ſibi inuicem ſuccedere mundos ſenſit & ſcripſit. inquit diuus
Auguſti. li. xi. de ciui. dei. c. 23. Errorẽ hũc peſſimũ Auguſtin⁹ variis lo
cis cõfutat. ut puta li. 11. c. 23. li. 12. c. 13. 19. c. 20. in ep̃la ad ſanctũ Hiero
nymũ de origine aïæ. de eodẽ ad Euodiũ & Optatũ. & li. 12. de tri. c. ul
Sacri etiã canones errorẽ iſtũ inter hereſes dãnant. xxiiij. q. iij. c. pe.

ꝙ anima nõ eſt in corpore ut in carcere ĩ quo luat in cœlo commiſſa/ ſed ut in proprio perfectibili. Capitulum. xxix

DIS.

c Xploſa vanitate/ quid tenendum ſit videamus. MAG. Ani/
mas rationales quotidie ſingulis corporibus ſufficienter diſpo/
ſitis ſingulas a deo creari & ſimul infundi ex prioribus liquet.
Infunduntur autẽ non ut carceribus in quibus neſcio quæ priora deli/
cta luant: quæ em̃ ſimul infundendo creantur. prius non erant nec pec
cauerunt. Hinc & ap̃ls loquens de Iacob & Eſau ait. Cum em̃ nõ du;
nati fuiſſent: aut aliqd boni egiſſent aut mali/ ex vocante dictũ eſt. Ia/
.1. cob dilexi: Eſau autẽ odio habui. Rurſus qui carceribus pœnalit̃ inclu
duntur: eos nõ modo nõ amant: ſed ſi poſſunt effugiunt. animę autẽ
ſ. tali amore corporibus copulantͬ. ut iuxta ap̃li vocẽ nõ expoliari ſed ſu
perueſtiri velint. DIS. Num idẽ dixit deſideriũ habens diſſolui & eſ
ſta ſe cũ Chriſto. Et iterũ. infelix homo ego/ quis liberabit me de corpe
.8. mortis huius. Dauid inſup ait. Heu mihi qa incolatus meus ꝓlonga
a. tus eſt. MA. Prompte ſcripturarũ loca adducis: ſed fortaſſe minus
eſ. bene intelligis. nam ut beatus Thomas exponit. Paulus non refugie
bat corporis naturã: quia ab eo expoliari nolebat: iuxta priorem vo
cem: ſed volebat carere infectione cõcupiſcentiæ & corruptione corpis

quæ aggrauat animā ne poſſit deum videre: Vnde notāter dixit de cor
pore mortis huius. Nō igitur anima corpori tanq̄ carceri: ſed ꝓprio
perfectibili unitur/nō per aſſiſtentiā ut rector naui: queādmodū male
dictus Auerrois ſomniauit/ ſed ꝑ realē informationē ut per ſe forma
ut exprimit clemētina unica de ſum̄a trini. & fide catholica. Cū autem
talis informatio cōſiſtat in ꝓportiōe harmonica q̄ in alio eadē non re/
peritur/ideo nec anima unius corpori alterius ut forma cōiungit̃/ſed
cuiq; propria infunditur/creatoris voluntate: ut in eis ipſi famulantes
maiorē mereantur unionē aliquando ꝑfecte cōſequendā in aduentu
iudicis. inquit Athanaſius in ſymbolo. Omnes homines reſurgere ha
bent cum corporibus ſuis/& reddituri ſunt de factis proprijs ratonē
& qui bona egerunt ibunt in vitam æternam/qui vero mala in ignem
ęternum. q̄ duo ſequentibus campis indaganda veniunt. DIA Op
time: prius tamen ſeparationem & reunionem animę & corporis la/
tius perſuadebis.

Quomodo anima reuniri poſſit corpori exēplo de ducit̃. & Auerrois opinio de unitate intellectus re probatur. Inſup reſurrectionē a Gentilibus creditā ab eccleſia Chriſto / apoſtolis & prophetis multi/ pliciter atteſtatam eſſe oſtendit̃. Capi. xxx.

DIS
Nima cū in proportiōe quadā unita ſit corpori: neceſſario ſepa
a bitur ꝓportiōe reſoluta: quia vero īmortalis eſt ſubſtātia: ſeparata
nō interit: ſed ꝑ ſe ſubſiſtit/nec tn̄ perpetuo deſiderio ſuo q̊d ad
corpus habet cuius per ſe forma eſt fruſtrabit̃. natura aūt idem corpus
numero reſolutū in cineres reſtaurare nō poteſt. reſtaurabit̃ igitur ab
eo qui ip̄m primo ex nihilo in cōmuni omniū materia creauit cui ꝑma
nēs aīa ut ꝓprio ꝑfectibili reuniet̃. Queādmodū em̄ ꝑcutiēs vitrū in
ꝓportiōe integrū vim quandā īmittit motū & ſonū harmoniacū in eo
dem efficientē: quā rupta vitri ꝓportiōe & integritate neceſſe eſt mox
abſcedere. quę vis ſi incorruptibilis eſſet ſubſtātię & ꝑ ſe ſubſiſtere poſ
ſet/donec aliqua arte vel ingenio vitro reformato reuniet̃ in eodē utiq;
pretermiſſum motū & ſonū continuaret. DIS. Placet hæc manudu
ctio: nam creationi & infuſioni animę videt̃ plurimū cōuenire. nō em̄
extra vitrū percutiens vim hanc cauſat & vitro īmittit: ſed in vitro eam
cōcitat. Sic & creator animā nō prius creat extra corpus & poſtea in/
fundit: ſed ſimul eodē inſtanti corpori creando infundit: in q̊ motus vi
uificatiōis & intellectiōis varios exercet. MAG. Scite q̊d volui reſu
mis. DIS. Aliud aūt video pauloante cōmemoratū: q̊d nondū intel
ligo. MAG. Plura fortaſſe. nec em̄ omnia dilucidare poſſumus: ve
Auerrois rūtamē edicito quid te dubiū reddat. DIS. Cur Auerroim & male
error. dictū & ſomniantē appellaueris. MAG. quia hic catholicam irridēs:

ſynceritatem ad Maumetis caninam perfidiam rediјt.& dum Ariſto telis lucubratiões in multis nõ indocte expoſuiſſet/ tñ eũ locũ qui de perpetuitate animę rationalis eſt: nõ tam obtenebrauit ꝙ etiam ratio nibus & argumẽtationibus telę areneę paulo fortioribꝫ deprauare co natus eſt: intm̃/ ut diceret unũ & eundem numero omnibus homini bus eſſe intellectũ: qui corpus nõ realiter inhærẽdo informaret/ ſed co aſſiſtendo intelligentiã pſtaret. quo dicto quid turpius? a phĩa vera quid remotius? in fide Chriſti quid execrabilius? DIS. Nihil pro fecto: ſequeret̃ enim caſtos quoſcꝫ ac virtuoſos cũ leonibus auariſſi/ mis eadẽ labe teneri: infectos/ & ex corpore & anima non vere unum poſſe fieri compoſitum. MAG. Adde ꝙ mox in ſequẽtibus demõ ſtrabitur: omnes homines in ęterna gloria beatificandos/ eoſdẽcꝫ in æternis cruciatibus puniendos. Si em̃ unius hominis intellectus diui na perfruetur viſione/ omnes beati erunt quorũ hic idem intellectus eſt. rurſus ſi unius intellectus dyabolo & ſociјs eius adiudicabitur ad gehennam/ omnes ardebunt pariter quorũ hic idem eſt intellectus.

DIS. Intelligo. ſed fortaſſe ſi hic intm̃ deſipuit: nec reſurrectionẽ in vitam vel pœnam credidit. MAG. Credidit uticꝫ: qui & intellectũ ĩmortalem cognouit: & propter futuras ſpurcicias legi Mahumetici ſeruiuit in eadem promiſſas. Non enim reſurrectio mortuorũ & alia vita a ſolo Chriſto & apoſtolis in nouo teſtamento/ prophetis quocꝫ in veteri teſtamento prędicata eſt: ſed a gentibus etiam pręnunciata uti clare videre eſt ĩ verſibus Sybillę Eritreæ quo diuus Auguſtinus li. 18. c. 24. de ciui. cõmemorat. Plato etiam ſcripſit animas ad corpo/ ra redituras. ut ante patuit. & Auguſtinus. li. 22. de ciui. c. 27. teſtatur ſic Vergilius/ ſic Pythagoras ſenſerunt. Labeo quocꝫ & Marcus Var ro nõnullos reſurrexiſſe ſcripſerunt. ut recitat Auguſtinus in eodem libro c. 28. DIS. naturalibus igitur rationibus futuram reſurrectio nem venari poterimus. MAG. quapropter? DIS. quia uticꝫ iã dicti philoſophi eam non ex fide poſſibilem crediderunt MAG. ve rum. attamen vel auctoritate ſcripturarũ anteceſſorũ ſuorum/ vel ipſa experientia permoti possibilem fore animæ & corporis reunionem conceſſere/ nam naturali indagine nec a priore/ nec a poſteriore (ut quidam opinantur) id ſufficienter probari poterit: ſed articulus eſt fide creditus. ut patet in ſymbolo Apoſtolorum. ubi dicitur Carnis reſurrecti onem. in ſymbolo Niceno ubi dicitur: reſurrectionem mortuorum. In ſymbolo Athanaſiј unde primo adductum eſt teſtimonium. In/ ſuper dominus in euangeliјs. Apoſtoli in ſuis epiſtolis. fere omnes prophetę veteris legis idem luculentiſſimis teſtimoniјs aſtruunt: q̃ ad pręſens prętereunda ſunt. ea tamen diuus Auguſtinus in libro. 18. de ciui. dei ſufficienter deducit. nos campum gloriæ ingrediamur.

Campus Glorię. In hoc campo inquiritur ad quā gloriam ꝑuenire poſſit aīa intellectiua nūc corpore exuta & demū eidē in reſurrectione uniuerſali red dita. Vbi interim ſint animę exute bonorū & ma/ lorum donec corpora reſurgant. Quibus etiam bo nis animæ bonorum interim perfruantur & qui/ bus dotibus ornentur, Capitulum. xxxi. DIS.

f Auſtam fœliciſſimāq; ſemper hanc p̄dicauerim horam / qua ameniſſimi huius campi ſepibus appropinquamus. Iucūdiſſi mā quippe in eo futurā venationē/nomen ipſum quo pręti/ tulatus eſt ꝓmittere videtur: neq; em̄ crudeles/ īmaneſq; beſtias ſen tibus/ſpinis aut grauiter olētibus paludibus/ latitare phas eſt in eo lo co cui nomē gloria eſt. MAG. probe. Quoniā nemo hic habitabit in monte domini niſi qui ingreditur ſine macula: ut agnū īmaculatū tollentē peccata mūdi ſequaẗ quocūq; ierit in paſcuis uberrimis. qui aūt ex hac lachrimarū valle ęgrediēs maculas ſecū defert: cōpunctiōis oleo nō linitas/nec ignis incendio purgari poterit: ſed in exteriores te nebras ꝓijcietur in infernū inferiorē. Maculę v̄o quę cōpunctionis oleo hic mollitę fuerint/edacia ignis purgabunẗ in eo loco quē ob id purgatoriū dicimus: q̄ mūdatę ab omni cōtagione corruptiōis: ſicut & illę q̄ maculas aut nō contraxerūt/ aut hic anteq; exirent diluerunt: euiſtigio ad ſuperos ęuolabūt: ubi in placidiſſimis ſedib⁹ conſtituunẗ donec recipiāt corpora: ſed iā incorruptibilia q̄ ornent nō onerēt ingt diu⁹ Auguſti. li: xv. de trini. c. xxv. Et rurſus li. 13. de ciui. dei c. 7. Idē ſub his verbis exprimit dicens. Animę piorū iam ſunt in requie: & im piorū in tormento donec eorū corpora reuiuiſcāt: illoꝝ ad vitā/aliorū ad mortē perpetuā: Et in Enchyridion. c. 108. & ius pōtificū. 13. q. 2. c. tempus. Tempus quod inter hominis mortem & ultimā reſurrectio nem interpoſituȝ eſt / animas abditis receptaculis continet/ſicut una queq; digna eſt: vel requie vel erumna: pro eo quod ſortita eſt in car ne dum viueret. Deducunẗ autē animę ad hūc glorię montē/ ab an gelis ſanctis. ut dominus teſtatur de aīa mendici Laȝari. Nec mirum ſi ab his ducunẗ in requiē/ quos in labore habuere coadiutores & cu ſtodes: faciem tñ dei ſemꝑ contemplantes. ait em̄ dominus. Angeli eorum ſemꝑ vident faciem patris mei. Super quo & diuus Hierony/ mus magna inquit dignitas eſt animarum: ut unaquæq; ab ortu na/ tiuitatis ſuæ habeat ad ſui cuſtodiam angelum deputatū. Huic tu ſpe ciali oratione complacere ſtude: & in conſpectu eius ſemper pra/ ue agere pertimeſce: ut corporis tui proportione diſſoluta animam

tuam ad dictũ glorię montẽ in iocunditatis campo cõſtitutũ deducat. ubi quanta gloria/quantũ gaudiũ/quanta deniq; fœlicitas ſit ęnume/rare qs cõtẽdet? cũ Apl's raptus in cœlum tertiũ dicat. nec oculus vidit: nec auris audiuit: nec in cor hoĩs aſcenderunt q̃ pręparauit deus diligentibus ſe. 1.C Iſa. DIS. Credo quia ut ſunt explicari ſermone aut ab humano auimo hic cõphendi nõ poſſint. Attamẽ de his pauca ſaltẽ & in genere dici poſſe haud dubito: tu igit̃ quod ex multoꝝ codicibus didiciſti breui cõpendio ędiſſeras. MA. Faciam q̃d potuero: nec attẽdo eos qui vel ſuę prudentiæ innitẽtes/vel canino dente oĩa quod ipſi non fecerunt corrodentes & huiuſcemodi phĩę principijs ac primis rudimentis non deberi cõmiſceri calũniabuntur: in quoꝝ auribus nihil dulce reſonat quod nõ ab Ariſtotele & cęteris gentilibus ęlaboratum eſt. nobis placet verũ a quocũq; dictũ. Sed ut ad rẽ redeamus q̃ petitioni tuę nunc ſatiſfacere poſſunt: ſunt q̃ de dotibus aĩę a catholicis tractatoribus digeſta ſunt. Anima nempe q̃ hic fide/ſpe/& charitate/ęterni patris filio ſubarrata eſt: cum ſponſo ſuo adducta fuerit: correſpõdentibus ornabitur atq; dotabit̃ dotibus q̃ ſunt viſio/dilectio/& fruitio/in quibus tota aĩę fœlicitas complectitur: ſi ſecuritatẽ addideris de non finiendo. Nam ut inquit diuus Auguſtinus. li. xiij. de trini. c. 8. Au beata vita eſſe non poteſt niſi ſit immortalis.

Quomodo his dotibus fœlices erunt aĩę potentię primo: & p has anima. & q̧ eſſentiã dei oculis corporeis nec hic nec alibi ĩ propria natura videbimus ſed oculis mẽtis: quod ſanctorum teſtimonijs probatur Capitulum. xxxi. DIS.

actus gloriæ.

P Aulo amplius iam commemorata dilucidanda ſunt pręceptor colende. MAG. Actus gloriæ principales ſcd̃m quos anima in deum conuertitur: ut in eſſentiale beatitudinis premiũ tres diſtinguuntur. videre ſcilicet diligere & frui. Rationalis enim vis cuius nunc eſt credere per fidem: & videre per ſpeculum in ænigmate: tũc videbit aperte. videbimus (inquit Ioannes in ſua canonica) ipm̃ 1.C 1.Io ſicuti eſt: facie ad faciem. Concupiſcibilis cuius eſt hic amare. tunc diliget pfecte ſine interruptione. Iraſcibilis cuius eſt hic erigi & in ardua tẽdere per ſpẽ: tunc apprehendet continebitq; certe: continue: & cum ſecuritate. Primo itaq; perficietur intellectus beatifica & clara viſione. Secundo voluntas perfectiſſima ac ſuaſiſſima dilectione. Tertio Ber memoria firmiſſima ſecuritate & continua retentione. ſicq; tota anidus ma perfecta iucundiſſimaq; fruitione. Vnde & Bernhardus Clareualꝰ ſanctus Abbas Deus futurus eſt intellectui plenitudo lucis. voluntati multitudo pacis; memoriæ continuatio ęternitatis.

DIS. Beatitudo igitur primo potentijs inerit: & per has animæ? beatitudo animæ inerit ꝑ potētias ſuaſ
MAG. Ita nō ſpernendę auctoritatis theologos Bonauēturam ſcꝫ
& Schotum ſenſiſſe manifeſtū eſt. niſi em̄ ſiceſſet: tūc ſecluſis potentijs
ita ꝙ deum nec intellectus videat nec volūtas amet/ beata poterit eſſe
aīa/ q̊d anili fabulę ſimile eſt. Verūtamen de ſubtilioribus q̄ſtionibus
hic ſupſedendū & temporis exiguitas & Epitomatis leges iubēt: necꝫ
eīn de ſubtiliore diſtinctiōe potentiarū quid cuicꝫ tribuatur agere vo/
lui. cū iraſcibili inter cęteras locū dedi. DIS. ad finem feſtinantius
ꝓperas amātiſſime p̄ceptor & pl'ima indiſcuſſa ſub denſiſſimis arbu
ſtis latitare pateris. MAG. qa iamdudum Epitomatis limites nos
egreſſos video. Sed q̄ ſūt q̄ latere nō pateris? DI. quomodo ibi de
um quē eſſentiale beatitudinis p̄miū aſtruis videbimus? MAG. de
us iuxta naturę ſuę ꝓprietatē nec hic nec poſt finalē reſurrectionē cor Si deus ſit viſibilis
poreis oculis videri poteſt: cū ipſe ſit īcorporeus ita diſſeruit Augꝰ ad
Fortunatum ſcribēs & ne cuipiā heſitatiōis aut diffidentię ſcrupulus
remaneat/ in teſtes aſſumūt apl̃m Ioan. dicentē. Deū nemo vidit unq̄
unigenitus filius qui eſt in ſinu patris ip̄e ęnarrauit. Paulū quocꝫ diui
nū Thimotheo ſcribentē de deo/ quē nullus hominū vidit: ſed nec vi
dere poteſt. Pręter hos diuinū Hięronymū Ambroſiū Athanaſiū Gre
gorium nazanzenū quocꝫ idem ſenſiſſe teſtatus eſt. Quod aūt in mul
tis ſcripturę locis deum ab hominibus viſuꝫ legimus/ nō fuit ꝑ ꝓpriā
deitatis naturā/ ſed per aſſumptā ſicut placuit creaturā. Huius ſimilitu
dinē ad Paulinā ſcribens adducit dicens. Sicut voluntas noſtra inuiſi/
bilis ꝑ quaſcūcꝫ vult voces ſe ad extra manifeſtat. DIS. Quomō
igit̃ ip̄m videbimus ſi oculis nō cernemus? MAG. Oculis corꝑeis
quibus hic utimur nō cernemus: ſed oculis mentis deū iam cōmemo
rati viri doctiſſimi: deū videndū aſtruunt. Sic quocꝫ intelligēdū aiūt
quod dominus ait. Beati mūdo corde quoniā ipſi deū videbunt. ſic &
cętera de hac re ſcripturarꝫ teſtimonia intelligunt. de his quippe ocu/
lis & Paulus Epheſijs ſcripſit dicens. Det vobis in agnitionem eius
illuminatos oculos cordis veſtri.

Quod ęlecti varia/ miracꝫ ſecretiſſima myſteria in deo videbunt/ Trinitatis ſcilicet/ prædeſtinationis/ prouidentię &c. nec continuitas huius viſionis aliquādo faſtidiū ꝑiet/ aut minus mirabilia erūt poſt mſ̄ta annorꝫ milia q̄ꝫ ab initio. Capitulum. xxxiij.

DIS. Iam ſiue oculo corporis: ſiue mentis deū viſuros beatos certū
eſt. MAG. Certiſſimū. DIS. Sed quid amplius videbūt?
MAG. Extra deū queris aliud per quē/ in quo/ & cū quo ſunt
omnia? Audi diuum Gregorium in duodecimo moralium circa

finem loquentem de ſanctis animabus Qui intus (inquit) omnipo
tentis dei claritatē vident: nullo modo credendū eſt: quia foris ſit ali/
Bonauen quid quod ignorent. quod dictū ſanctus Bonauentura ad ea quæ ſa
Auguſti. luti perfecte neceſſaria ſunt limitat. Erit nempe ibi (ut diuus Augu/
ſtinus ſcribit in libro de triplici habitaculo) aſſidua lectio libri vitę id eſt
ęterne veritatis. & ſummę ſapientię: & verbi dei quæ eſt Chriſti ieſu
viſio: ubi quidquid nos nunc latet manifeſtum erit. ibi ratio manife
ſta eſt: cur hic ęlectus eſt & ille reprobatus: cur hic in regnū aſſump/
tus & ille in ſeruitutem redactus: Cur alius in utero moritur/ alius in
infantia/ alius in iuuentute/ alius in ſenectute. cur alius pauper & alius
diues: cur filius adulterę baptizatur: & aliquando filius legitime con/
iugis ante baptiſmū moritur. Cur qui bene incipit viuere aliquando
male finit: & qui male incipit ſepe bene finit. Hęc omnia & huiuſmo/
di multa in libro vitę plana & aperta omnibus erunt. Ibi omniū bonū
omnibus patebit. ibi omnes inuicem ſuas cogitationes cognoſcēt ibi
minimus maiorē ſine dubio habebit gloriam ꝙ totum habens mun
di regnum: etiam ſi ęternū eſſet. Tanta iocunditas lucis eternę eſt/ ut
etiam ſi non liceret amplius manere in ea quā unius diei mora: pro/
pter hoc ſolum īnumerabiles anni hui9 vitę pleni delicijs in circūfluē
tia temporaliū bonorum/ recte meritoq; cōtemneretur. Non eṁ fal
ſo aut paruo affectu dictum eſt. Quoniā melior eſt dies una in atrijs
Pſal. 83. tuis ſuper millia. Et paulo infra idem Auguſtinus ait. Faciem dei ſi om
nes carcere inferni incluſi viderent/ nullam pœnam/ nullum dolorem
nullamq; triſtitiam ſentirent. Cuius pręſentia ſi in inferno cum ſanctis
habitatoribus appareret/ continuo infernus in amęnum cōuerteretur
paradiſum. Et infra in eodem. ibi per ſpeculū diuinę claritatis & ipm
deum ut eſt videbimus/ quantū poſſibile eſt creaturę. & nos ipſos &
cęteros vera & certa ſcientia cognoſcemus. tunc abdita creaturarū & ip
ſius inferni videndo videbimus. Tūc iuſtis manifeſtum erit: quomo
do deus eſt inuiſibilis: incompabilis ſine initio: ſine fine ante omnia.
Quidquid intereſt inter naſci: quod ad filium petinet: & ꝓcedere q̊d
ad ſpiritumſanctum: excepto quod unus ex uno natus ſit/ alter ex du
obus proceſſit. Et quomodo pater nō pręceſſit filium tempore ſed ori
gine: nec ſpiritumſanctū. Et quomodo omnia dei unum ſunt in deo
excepto quod ad relationē pertinet/ & quomodo mundus erat in deo
antequā in ſeipſo eſſet nō mūdus: ſed deus. Et quomodo ubiq; totus
ſine loco/ magnus ſine quantitate/ bonus ſine qualitate/ Et quomodo
oīa penetrat munda & īmunda ſine ſui pollutione. Ecce fili hęc & alia
quæ diuus Auguſtinus in pręfato libro/ inſuper in ſoliloquio/ medi
tationum/ manuali/ Enchyridion. c. 24. & in fine pręclariſſimi volu/
minis de Ciuitate dei luculentiſſime ꝓſequitur: in hoc regno videbūt
ęlecti intuentes deum: & tu inqniris quid amplius viſuri ſunt/ nō attē
dens quo ad hęc viſio totū hominem ſaciabit: dicente regio propheta

Saciabor cum apparuerit gloria tua. DIS.Petitioni meę(q̄uis mi
nus diſcrete)ſatiſfactū intelligo.Sed num ex frequenti longaq; viſiōe
talium:anima ſaciata tandē faſtidire incipiet? MAG. neutiq; deliciæ
enim ipſius(ut Auguſtinus in dicto libro ait)ſine faſtidio ſaciant quæ
cū a beatis inueniuntur ſemper tamē deſiderantur & eſuriem & ſitim
ſine pœna efficiunt:id eſt ardenti ſemper deſiderio ſemper delectant
Scriptum eſt em̄ qui edunt me adhuc eſurient:& qui bibunt me ad
huc ſitient.Cuius etiā ſecreta mirabilia videntibus ea ſemper noua ſunt
& mira:& non plus cū incipiunt videri/pariunt ſtuporē cernentibus
q̄ poſt mille annos & millies mille. Et cum angeli ab initio mundi
ea ſoliti ſint videre/inde hodie nō minus mirantur ea q̄ primo die.

Animę beatę vident nunc corpus Chriſti in cœlo. & alia corpora intuitiue & abſtractiue non tamen mediante fantaſmate & ſcientias hic cōquiſitas nō amittūt poſt reſurrectiōem beati triplicē viſionē habebūt. Ca.xxxiiij.

DIS Nimarum viſionem q̄ ante corporum reſurrectionē utuntur
a intellectionē intelligo. MAG.Probe. DIS. Spiritualium
tantum erit an ne etiam corporaliū? MAG.Etiam corporali
um.vident em̄ nunc corpus Chriſti & aliorum ſi qui iam plene reſur
rexerūt. DIS.beatitudinis ratio hoc quidem exigit:ſed quomodo
hoc fieri poſſit quęſtionē habere videt. MAG.quapropter DIS.
Quoniam ex ſuperioribus manifeſtum eſt intellectionē ſine ſpecie
intelligibili fieri non poſſe hęc autē a fantaſmate:fantaſma a ſpeciebus
receptis per organa corporis originem trahit:quæ exuta anima non
habet. MAG.Intellectionem fieri a cognoſcente intellectu pariter &
ab obiecto præſente in ſpecie intelligibili certum eſt:& in pręcedenti
bus diui Auguſtini auctoritatibus roboratur:Speciem vero intelli/
gibilem a fantaſmate/& hæc rurſus a corporeis ſenſibus abſtrahi:nūc
quidem neceſſe eſt/propter hoc quod Sapiens dicit.Corpus quod
corrumpitur aggrauat animam:& terrena inhabitatio deprimit ſen
ſum multa cogitantem. Tunc autem cum carnale pondus exuerit
anima/libere ab obiectis præſentibus immediate abſtrahere pote
rit ſpecies intelligibiles. intelligetq; non modo abſtractiue receden
a tibus obiectis/ſed etiam intuitiue pręſentibus obiectis.Hinc & Auicen
na libro ſexto naturalium dicebat.Anima ſeparata clarius videbit ve/
ritatem q̄ coniuncta. Sunt tamen viri catholici qui noticiam quam
de nouo acquirent exutę animę/fieri aſtruunt per ſpecies non ab ob
iectis receptas:ſed a deo influxas. DI:De ſcientijs autē hic cōquiſi
tis quid erit? MAG.Indeficiens labor:quo nō tantum philoſophi

de immortalitate animę edocti: verumetiam ſummi theologi & ſancti patres ſcientias cumulare conati ſunt; euidens argumentum eſt ꝙ illas etiā in aīabus ſeparatis ꝑmanere credebant. Hinc diuus Hieronymus in prologo bibliæ Paulinum ad ſtudium cohortans ait. diſcamus in terris quoꝝ ſcientia nobis ꝑſeueret in cœlo. DIS. Contrarium ſentire viſus eſt, ſanctus Apoſtolus Paulus. MAG. Vbi nam? DIS. In prima epiſtola ad Corinth. c. xiij. ubi ait. Charitas nunꝙ̄ excidit (& mox) ſcientia inquit deſtruetur. MAG. Deſtruetur quidẽ quo ad actum non quo ad habitum: nec eñ tunc intelligendo ad fantaſmata ſe conuertet quæ nulla erunt: ſpecies autē remanebūt, unde & ſanctus Auguſtinus. li. xiiij. de trini. c. ij. Tunc inquit vitę huius mortalis meminerimus & crediſſe nos aliquando quæ non videbamus memoriter recoluerimus; Erit autē ut in li. de triplici habitaculo Auguſtinus teſtatur. Electis dei trina viſio. Intellectualis qua puro mētis oculo in ſpiritu deum videbūt & ſuas animas & virtutes intimas & ſpiritus angelicos, Spiritualis qua ſimilitudines corporum in ſpiritu non fallaci fantaſia inſpicient, qua viſione etiam hodie fruuntur ſpiritus iuſtoꝝ a corporibus exempti, Et corporalis qua corpora cernent; quorūdā ſplendentia ut ſol: quorundam ut luna: alioꝝ ut ſtellę.

De hac triplici viſione loquit̄ etiā li. 12, ſup Geñ, ad litterā

Corporum beatoꝝ gloria deriuatur ab aīa/ & q maiore gloria fulgebit ſup alios ſe nō extollit. nec qui minore alteri inuidet/ ſed ob mutuæ charitatis perfectionē quilibet de beatitudine alterius tantū gaudet quantū de illa quā ipſe poſſidet. ibi erit & fruitio ꝑfecta. & ad utrūqꝫ cōſequendum utilis eſt ſciētia & dei noticia hic acqſita Ca. xxxv. DIS.

Sicut hęc Auguſtini verba ſonant: beatoꝝ corpora in claritate diuerſa erunt. de aīaꝝ gloria idem ſentiendum cenſeo. MA. Probe. Nam apl's Paulus his verbis qbus & Auguſtinus uſus eſt diuerſitatē remunerationis aſtruere voluit: cū autē corpoꝝ gloria ab aīę beatitudine maiore vel minore ꝓueniat/ utrūqꝫ exemplificās/ de corporibus cōplexus eſt. nonnulli tñ in ſola claritate beatoꝝ corpora alia p̄cellere ſentiunt. DIS. Sed hæc dictis aduerſari videnť: ubi beatos omnibus bonis ſaciari concluſum eſt: quō autē omnibus ſaciabiť & quietus erit/ qui in alijs videt; q̄ ſibi deſunt tanta bona? MA. Hoc in filijs ſeculi fieri neqt: ubi iuxta Poetę vocem inuidus alterius rebus marceſſit opimis. Ibi autē ꝓ inuidia charitas; ꝓ odio perfecta erit dilectio: & tanta: ut in eadē urbe (quemadmodum in p̄fato li. Auguſtin⁹ expſſit) p̄mium ſinguloꝝ oīm: & oīm ſinguloꝝ erit ꝑ charitatem. ibi nullus ſuperior ſuperbus erit; nullus inferior inuidus. Et in manuali

de charitate.

c.penultimo. Si quis alius quē omnino ſicut teipm̄ amares eandē bea
titudinē haberet/duplicaret gaudiū tuum : qa nō minus gauderes ꝓ
eo q̄ ꝓ teipo. Si vero duo vel tres vel multo plꝛes idipm̄ haberēt:tan/
tundē pro ſingulis quātundē ꝓ teipo gauderes : ſi ſingulos ſicut teipm̄
amares. Ergo quid erit in illa ꝑfecta charitate innūerabiliū btōꝝ ange
lorū & hoīm/ubi nullus diliget aliū min⁹ q̄ ſeipm̄? Nō em̄ aliter gau
debit unuſquiſq; ꝓ ſingulis alijs q̄ ꝓ ſeipo. Si ergo cor hoīs de tanto
bono ſuo vix gaudiū ſuum capiet/quō capax erit tot & tantorū gau/
diorū? Et utiq; qm̄ quātū quiſq; diligit aliquē/tm̄ de bono eius gau/
det. Sicut in illa beata fęlicitate unuſquiſq; ſine cōparatiōe plus amabit
deum q̄ ſe & omnes alios ſecū:ita plus gaudebit abſq; extamiatōe de
fęlicitate dei q̄ de ſua & omniū alioꝝ ſecum. DIS. nō modo petiti
oni meę his ſatis factū fateor:ſed etiā q̊d de dilectiōe mouere ſtatue
ram dubiū ęnodatū eſt. de fruitiōe v̄o quid? MAG. Talis tantaq;
eritibi fruitio ſuꝑbenedictæ ac excellētiſſimę trinitatis(nam res qbus
ſti. fruendū eſt ſunt pater & filius & ſpiritusſanctus. ait Auguſtinus libro
1. de doctrina xp̄iana) quāta fuerit ipius & cognitio & dilectio. eſt em̄
frui(ut idem ſcribit libro. x. de tri. c. xi.)amore inherere alicui rei pro Frui
pter ſeipſam: & eſt uti cū gaudio nō adhuc ſpei ſed iam rei. Incogni
ta aūt quia amare non poſſumus:ut in eodē li. c. 1. 2. 3. teſtatur. ideo c.
10. ait. Fruimur cognitis in qbus voluntas ipſis ꝓpter ſeipam delecta
ta cōquieſcit. DIS. ad menſurā igitur viſionis ſiue cognitiōis/erit
mēſura dilectiōis/& ad modū utriuſq; erit mēſura fruitiōis. MAG.
probe. unde diuus Auguſtinus in manuali. c. ultimo. ait. tantū gaude
bunt quantū amabunt/tantum amabūt quantū cognoſcēt. & in Soli
loquiorū libro capitulo primo ait. ob hoc em̄ nō te diligit domine:qa
nō te cognoſcit. & paulo poſt. Hinc eſt ergo dn̄ę q; non tantū diligo
quantū debeo:quia nō plene cognoſco te. ſed quia parū cognoſco pa
rum diligo:& quia parū diligo/parū in te gaudeo. DIS. Mihi igit̄
proderit ad fruitionis perfectionē : ſi in cognoſcēdo deum hic me ex
ercuero? MAG. utiq;. nam idem doctor in manuali quo ſupra &
Soliloquio dn̄m depręcat̄ dicens. Oro te deus meus ut cognoſcam te:
amē te:ut gaudeā de te:& ſi nō poſſum in hac vita ad plenū/vel pro/
ficiā de die in diem/uſq; dum veniat illud ad plenū:ꝓficiat in me hic
noticia tua:ut ibi fiat plena. & cętera q̄ ſequunt̄. DIS. nō mediocri
ter ergo errare vident̄:qui accepto dono intellectus / caducis vaniſq;
intenti/diuinis inſudare negligūt:& pigritiā ſuam pallíantes/aiūt. Vt
quid fruſtra in his q̄ perfecte hic ſciri nō poſſunt/ingeniū nō ſine labo
re fatigarē:cū eadem ęque cū alijs in patria viſurus ſum? MAG. il
122 los errare nemo ſane mentis dubitat. Nā & angelus dicebat Danieli. q
autē docti fuerint fulgebūt quaſi ſplendor firmamēti:& qui ad iuſtici
am ęrudiūt multos/quaſi ſtellę in perpetuas ęternitates. Sunt tn̄ alij/
qui ſubtiliori fuco/de non diſcendo torporem operiunt. dicunt enim

cœleſtem hierarchiam nõ in plenitudine ſcientiæ/ ſed charitatis culmi
ne finiri. Vnde Seraphin qui denominatur a plenitudine charitatis ſu/
premus eſt ordo. ſub quo Cherubin: quia plenitudine ſcientię nomen
accepit. DI. Ad hęc quid tu? MA. Cherubin a plenitudine ſcientię
quã prę omnibus inferioribus habet/ denominari certũ eſt: ſimiliter &
Seraphin a plenitudine charitatis/ ſed in ſeraphin eſſe minorẽ ſcientiã
ꝙ in Cherubin catholici negant. ut patet per Magiſtrũ in Sententiarũ magil
libro ſecundo di. nona. & Bonauentura ibidem. queſtione. 4. tantum ſenter
igitur Seraphin in ſcientia cherubin excellit/ quantũ in charitate a cha Bona
ritate autem ille ſupremus ordo tanquã nobiliori dono nominatur: ad
quod profecto ſcientia ordinatur. Cherubin autem non in charitate/
ſed a ſcientia nominari debuit: quia iam ſuperior ordo a charitare no/
men ſibi vendicabat. DIS. Patet igitur: quia ſcientia & cognitio
magna ſe ſola ad beatitudinẽ non proficit. MAG. Probe. ſed ad cha
ritatem ordinata proderit. Scientia em̃ ut Apoſtolus teſtatur ſine cha apl'us
ritate inflat. inflatis autẽ & ſuperbis in illa regione claritatis aditus nul
lus patebit. Alludit nec cõtrariatur dictis q̊d Hugo de ſancto Victore Hugo
in cõmentarijs cœleſtis hierarchię dicit. Intrat dilectio: & appinquat
ubi ſcientia foris ſtat. Sed hæc miſſa facientes/ quoniã alterius ſpecula
tionis ſunt nec hoc loci definienda: q̊d cœpimus proſequamur: & de
gloria corporũ/ quę ipſis erit poſt reſurrectionem/ loquamur.

Tempus ultimę reſurrectionis humanitus ĩ veſtigari non poterit: futura eſt tamẽ in momento/ miniſterio angelorꝫ/ & diuina virtute/ in voce tubę. & ſi aliqui viui remaneant in aduentu domini. Capitulum. xxxvi. DIS.

P Auloante futuram reſurrectionẽ non ſolũ mihi conuenientiſſi
me perſuaſam/ verumetiã ſacrarũ litterarũ teſtimonijs firmiſſi
me comprobatam memini: ſed qñ: aut quõ fiat nunc cupio
ędoceri. MAG. importune omnino illud querit quãdo fiat: ait di/
uus Auguſtinus li. xviij. de ciui. dei. c. 43. Si em̃ hoc nobis noſſẽ pro/ Augu
deſſet/ a quo melius ꝙ ab ipſo deo magiſtro interrogãtibus diſcipulis
diſceretur? Non em̃ ſiluerunt inde apud eum: ſed a pręſente quęſierũt
dicentes. Domine ſi hoc in tempore repręſentabis regnũ Iſrahel? at ille
Nõ eſt inquit veſtrũ noſſẽ tempora quę pater poſuit in ſua poteſtate. actuum
Fruſtra igitur annos qui huic ſæculo remanẽt cõputare ac definire co
nantur: cũ hoc ſcire non eſſe noſtrũ ex ore veritatis audiamus. Vnde
fili quotquot huic calculatiõi operã dedere: religioſiſſime etiam ac bo
nę vitę utriuſꝗ ſexus homines: experientia teſte defecere. nam dudũ
pręterierunt anni in quibus ipſi mundi finem ſtatuerunt. DIS. quia
noſſe hoc noſtrũ non eſt; nunquid aliud quod propoſueram reſpon

ſum inueniet? MAG.inueniet:ſed imperfectum.Quę em̄ lingua
explicare poſſet:qualiter omniū hoīm ab initio ſęculi uſqꝫ in ultimum
diem ubiqꝫ terrarū in terrę viſceribus quieſcentiū/ab ignibus/ab aquis
aut quibuſqꝫ voraginibus cōſumptoꝝ in cineres/ aut uſqꝫ in elemē
ta reſolutorū:a varijs vel beſtijs vel hominibus cōmeſtorum:in mo
mento/in ictu oculi reſurgere habeāt? ut diuus Paulus in prima ep̄la
hes/ ad Theſſalonicenſes teſtatur. DIS.mira dicis. MAG.Si operan
c.4. tis infinitam virtutē conſiderares facile aſſentires/ qui em̄ omnia ex
nihilo ꝓducere potuit verbo(dixit nanqꝫ & facta ſunt)omnia reforma
.24. re poteſt in momento.Attamē ut Doctores catholici ex ſcripturis col
ligunt:collectio puluerū angelorū miniſterio fiet:qui cū finitę ſint po
tentię non in inſtanti ſed in tempore/ꝙuis breuiſſimo operari habent
Inductio autē formarū tam mixti/ ꝙ animę intellectiuę virtute diui
tus na fiet in inſtanti ſʒm Schottum in quarto.Hanc virtutem Apoſtolus
tubam & vocem archangeli appellat/id eſt Chriſti:qui eſt magni cō
s.6 ſilij angelus.qui de ſe ipſo idem teſtat̄ dicens.Veniet hora in qua om
nes qui in monumētis ſunt/audient vocem filij dei:& procedent qui
bona fęcerunt in reſurrectionē vitæ:qui vero mala egerunt in reſur/
7. rectionē iudicij.id eſt ęternę mortis.Dabit em̄ ut ꝓpheta ait voci ſuę
vocem virtutis. DIS.Auſculta quęſo ſi verū ſit q̊d Chriſtū dixiſſe
ri aſtruis? MAG.Euangelio tu nō credis:& ei in cuius ore dolus inuē
tus non eſt? DIS.Credo:ſed ipſum contraria dixiſſe:haud appro
bo.quomodo em̄ audient vocem domini q in monumētis ſunt nec vi
uunt. Si autē tunc demū audiēt cū iam reuixerūt/nō in voce reſurgēt?
MAG.prius natura audiunt ꝙ reſurgant:utrūqꝫ autē ſimul & eodē
momēto temporis fiet.ſic & ordinē quem Ap̄lus inſinuat accipere de
bemus ubi dicit.mortui qui in Chriſto ſunt reſurgēt primi:deinde nos
qui viuimus/ qui relinqmur ſimul rapiemur cū illis in nubibus ob
uiam in aera. DIS.Dum per ſcripturarū teſtimonia a me dubia au
ferre conaris:noua prioribus accumulas . Quomodo em̄ Apoſto/
s lus cū his quibus ſcribit in reſurrectiōe ſe viuentē relicturum ait:qui
dudum omnes mortui ſunt? MAG.Nō ſe & illos quibus loque/
batur ſuperuicturos uſqꝫ ad reſurrectionē voluit:ſed eorū quos viuē
tes inuenturus eſt Chriſtus ꝑſonam in ſe & illos qui tunc ſecum viue
iſti. bant tranſfigurabat.Aſſerit beatus Auguſtinus li.22.de Ciuitate dei.
c.22. Nec hoc alienū tibi videatur : cū non ſolum in ſcripturis ſacris/
ſed gentiliū quoqꝫ ſimiles orationes ornatiſſime poni reperiantur.
DIS.probe.Sed hij viuentes in aduentu domini quomodo reſur
gent:ſi viui obuiam Chriſto in aera rapiētur? MAG.Verū eſt quod
Apoſtolus corinthijs ſcribit.Omnes reſurgemus. & ut alia littera ha
bet.omnes dormiemus.Illi igitur qui viui reperiuntur:raptu obuiam
Chriſto ſimul & morientur & reſurgent. ait diuus Auguſtinus loco
quo ſupra. concordat/q̊d in eccleſiaſticis dogmatibus.c.6.& 7.ſcri/

pſit Sanctus autē Hieronymus ad Marcellam in ſolutione tertię quæ Hier
ſtionis ait talium corpora viuoꝶ in ipſis anima manente transforma
ri: quēadmodū ſurrectura de corruptione & mortalitate in corruptio
nē & immortalitatē. Nec ibidem cuiuſdam gręci opinionē recitat (ut q
dam dicunt) ſed ꝓpriam: quā dictis Apoſtoli firmare nitit̄. Nec huic
ſententiæ Auguſtinus in dictis locis omnino contrariatur: cū utrunq;
ſuſtinere poſſit. Vnde in de ciuitate li. 20. c. 20. poſt ventilatam queſti
onem ait. quomodo autē ſit futurum / quod noſtrę ratiunculę viribus
utcūq; conijcimus: tunc potius erit ut noſſe poſſimus. DIS. Nos
quoq; donec fiat / cum tantis viris opinari potius / q̄ temere aliquid
aſſerere debemus. Reſtant tamen alia quę indiſcuſſa prętereunda non
ſunt. MAG. Audiam.

De quātitate reſurgentium / paruulorum etiam & gigantium. De ętate & ſexu; quoniā in utroq; reſurgent viri & mulieres: pudenda tamen nō erunt dedecori / ſed honori. Capitulum. xxxvij DIS.

Irca reſurgentiū quantitatē nōnulla / alia circa eorundē qualita
c tem futurā occurrūt: quę ſi in ſcripturis reſoluta ſint nec ne edo
ceas. Primum ſi pueri ſtatura puſilli: aut gigantes tota corporis
mole reuiuiſcent? MAG. Ad hęc diuus Auguſtinus ultimo libro Aug
de ciui. dei ca. 15. reſpondens ait. Suam recipiet quiſq; menſuram / q̄
vel habuit in iuuentute / etiā ſi ſenex eſt mortuus: vel fuerat habiturus
ſi ante eſt defunctus. In tali equidē ętate iuuētutis ſcȝ quę circa triceſi
mum annū currit: Chriſtum reſurrexiſſe legimus. Apl'o autē teſte om ad ep
nes in virum perfectum in menſurā ętatis plenitudinis chriſti ei occur
remꝰ. in menſurā inquit nō corpis: ſed ętatis. DIS. Patres igit̄ prio
ris ſæculi quos multos cētenarios annoꝶ ſupergreſſos ſcriptura aſtruit
in reſurrectione nō niſi trigintatrium aut quattuor annorum erunt?
MAG. Nec id Apoſtolus p̄tendit: ſed omnes nos: corpora eius ſta
turę & plenitudinis rehabituros teſtatur cuius fuere iuuētutis tempo
re. Vnde ait: in virum perfectum. DIS. Dum per Apoſtoli teſtimo
nium unum dubietatis vulnus ſanare ſatagis: aliud infers. Si em̄ om/
nes in virum perfectum reſurgemus: aut mulieres nō reſurgent: aut
ſexu permutato omnes in viros transformabuntur. MAG. Neutrū
ſana fides recipit. Nam Chriſtus a Saduceis interrogatus: cuius ſe/ Marc
ptem fratrum erit uxor? reſpondit. non nubent quod ad fęminas per Mat.
tinet: neq; uxores ducent / quod ad viros. Vnde & diuus Auguſti.
loco quo ſupra. c. 17. Vtrumq; ſexum reſurrecturum ait. Et in libro
de eccleſiaſticis dogmatibus. c. xl. dicit. In reſurrectione ex mortuis
ſexus forma non mutabitur: ſed vir mortuus reſurget in forma viri: &
fęmina in forma fęminę. Idem in expoſitione fidei ad Petrum, Erunt

autem tunc membra fœminea(inquit)nõ accomodata uſui veteri:ſed
decori nouo:quo nõ alliciat aſpicietis cõcupiſcẽtia q̃ nulla erit: ſed dei
laudetur ſapiẽtia atq; clemẽtia:qui & q̃d nõ erat fecit/& liberauit a cor Pſalm̃.iij.
ruptione quod fecit. In vbo autẽ Apl'i virũ ꝑ hoĩe accipi poſſe:ſequẽ
ti c.docet. Sicut ibi. Beat⁹ vir q timẽt dominũ. cum ſint & fœminę q̃ ti
ment dñm. Alium tñ intellectũ ponit. quẽ breuitas hic relegauit.

Omnia reſurgẽt in homine/ quę ceciderũt in morte: nec tñ erit exceſſiua quantitas. caro a quocũq; cõmeſta/reſurget in illo in quo primo erat aĩata. Soluitur quod opponit̃ de coſta Adę unde formata eſt Eua: de abortiuis & monſtris. Capi.xxxviij.

DIS.
n Vm ſicut genitalia reſurrectura ad decorẽ aſſeris:ſic & quęlibet
alia membra/inſup capillos/ungues/inteſtina/& humores re
ſurgentes / abituros credis? MAG. Totum quod in morte
cecidit proculdubio reſurget:electis ad decorẽ/ reprobis in confuſio/
nẽ. Nam & de his q̃ hic ad ornatum/& ad neceſſitatẽ corpis ſunt:ſcri/
ptura teſtimoniũ perhibet. Vnde de ornamentis corporeis dominus
ait diſcipulis. Capillus de capite veſtro nõ peribit. Et rurſus capilli ca
pitis veſtri omnes numerati ſunt. De his quę corpus integrant Fides
dicit. Carnis reſurrectionẽ. & ne dubiũ cuipiã de oſſibus remaneret. Lucę.21.
propheta ait. Cuſtodit dominus omnia oſſa eoꝝ:unũ ex his nõ con/ Mat.10.
teretur. Quod utiq; in futurum accipiendum eſt:nam hic oſſa ſancto Pſalmiſta
rum nõ ſolum contrita:ſed ab infidelibus incinerata legimus. Si ad/
huc dubitas exemplar paciẽtię Iob gentilem audi. Scio inquit ꝙ redẽ Iob.19.
ptor meus viuit:& in nouiſſimo die de terra reſurrecturus ſum: & rur
ſum circũdabor pelle mea & in carne mea videbo deum:quẽ viſurus
ſum ego ipſe:& oculi mei conſpecturi ſunt:& nõ alius. DIS. Si itaq;
ut hęc approbant teſtimonia/ totum hominis reſurget:mira deformi
tas erit: capilli ſcʒ longiſſimi/ exceſſiui ungues: & corpora vel obeſa
vel impinguata:& in mõſtruoſis in imenſum dilatata. MAG. Nõ
intereſt ad unitatẽ reſurgentis ſi nõ quęlibet portio materię in priſtinũ
locum reſtituatur. ſicut exemplificat diuus Auguſtinus in Enchiridi Auguſti.
on.c.88. de ſtatua aurea cõminuta & iterum refuſa. Similiter & in ulti
mo de ciui.c.19. ubi & de vaſe ex limo facto ſimilitudinem adiecit. in
omnibus em̃ illis ſeruata integritate ſubſtãtię/ſola deformitas peribit
ſic & de omnipotẽte artifice ſentiendum. nam quod minus eſt q̃ de/
cet:creator nouit unde ſupplebitur:quod plus eſt q̃ decet/materię ſer
uata integritate detrahetur. Pulchra nanq; erunt electorum corpora
Pulchritudo autẽ ut ibidem ait eſt partiũ congruentia cum quadam
coloris ſuauitate. Prĩcipalia tñ membra locis ſuis decẽter reſtituẽda

Ezechiel preuidiſſe legitur in figura futurę reſurrectionis. ait em̄. Accesserunt oſſa ad oſſa: unumquodq; ad iuncturam ſuam. DIS. Placent hæc/ſed quęſo patienter feras: ſi alia quæ interim orta ſunt dubia in medium proferam. MAG. Patienter. DIS. Hominū carnes vel a beſtijs deuoratę: aut ab alijs immanioribus hominibus cōmeſtę in quo reſurgent? MAG. Nec illud diuus Auguſtinus indiſcuſſum reliquit: ait nanq; in Enchiridiō. c. 87. non autem perit deo terrena materies: de qua mortalium creatur caro: ſed in quemlibet puluerem cineremue ſoluetur: in quoſlibet halitus auraſq; diffugiet: in quācunq; aliarum corporum ſubſtantiam: vel in ipſa elementa vertetur: in quorumcunq; animalium etiam hominū cibum cedet/ carneq; mutetur: illi animæ humanę puncto temporis reddetur: quæ illam primitus ut homo fieret/ creſceret/ viueret/ animauit. Idem de fide ad Petrum. Et in p̄claro volumine de ciuitate dei libro ultimo. c. xx. aſtruit. DIS. Coſta igitur ſumpta de Adam unde Euam formatā legimus in Adā in quo primo animata eſt: reſurget: & Eua ubi erit? MAG. Totum in eo reſurgere tandem dicimus in quo primo eſſe cępit: non ad aliud ordinatum. Coſta autē de qua cauſaris: & ſi in adam primo cęperit ad Euæ tamen ſubſtantiam ordinata erat: non ad integritatem adæ: in quo vel ſuperflua fuit: aut loco eius deus carnem ſuppleuit. Sic & liberorum corpora/ non in patribus in quibus primo in ſemine cęperunt: reſurgent: & glorioſum Chriſti corpus ſcd̄m Damaſcenum de puriſſimis ſanguinibus virginis Marię/ S. ſancti operatione formatum in Chriſto reſurrexit: non in ipſa intemerata virgine. In abortiuis autem & monſtris integrabitur quod nō dum erat integrum inſtaurabitur quod fuerat viciatū: inquit Aurelius in Enchi. Et in bimembris ſingulę animæ/ ſingula corpora obtinebunt: ac ſi gemini nati fuiſſent nullis coherentibus etiam quæ coherentia nata fuerant. — Ezec / Aug / Gen / Dam / Aug c.84. obus quēc

Corpora poſt reſurrectionem nō erunt in grauamen animabus/ ſed in maiorē gloriā/ quia īmutata dotabuntur dotibus quattuor Ca. xxxix. DIS.

Ita omnium dubiorū nodoſitatē a me p̄fugaſti: ut p̄terunicū tantum/ nō remanſerit quod a reſurrectionis fide deterreat. Nō dum em̄ accepi quomodo ad locū glorię animarū ptineat corporum reſumptio: maxime quia nōnullę de inhabitatione luteę ſubſtantię attediatas/ dixiſſe legimus. Heu mihi quia incolatus meus prolongatus eſt. Et cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. nimirum quia ut Sapiens aſſerit: corpus quod corrumpitur aggrauat animam: & impedit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem: aut alteriuſmodi futura corpora credenda ſunt. MAG. Alteriuſmodi. id eſt aliter qualificata: & in ſubſtantia tamen eadem: de qua re unū hoc teſtimonium ſufficere arbitror: quod diuus Paulus apoſtolus in prima epiſtola ad — Pſal. c19. / Philipē. 1. / Sapi

Corinthios ſcribit. Seminatum inquit in corruptione / ſurget in ĩcorru
ptione. Seminatum in ignobilitate ſurget in gloria. Seminatum in in
firmitate: ſurget in virtute. Seminatum corpus animale: ſurget corpus
ſpirituale. Et infra. Oportet em̄ corruptibile hoc induere incorruptio/
nem: & mortale hoc induere immortalitatē &c. quæ verba catholici ex quattuor
poſitores dilucidantes / ĩmutationem beatoꝝ corporum in quattuor corpis do
pręcipue futuram diſtinxere: quæ dotes corporis dicuntur. quibus in tes poſt re
deſponſatione animarum ſuarum ornabuntur. Sunt autem impaſſi/ ſurrectio/
bilitas / Claritas / Subtilitas & Agilitas unde & eędē dotes in libro Sa nem.
pientię inuuntur. cum dicitur. Fulgebunt iuſti & tanq̄ ſcintillæ in arū
dineto diſcurrunt. Et Aurelius Auguſtinus libro ultimo de ciuitate ait
Aberit a corporibus noſtris omnis deformitas (per claritatem) om/
nis tarditas (per agilitatem) omnis infirmitas (per ſubtilitatem) om/
nis corruptio (per impaſſibilitatem.) quæ autem diuus Anſhelmus
libro de ſimilitudinibus ultra hæc commemorat / ſub prædictis con
tinentur. nunquid tale corpus oneri erit animæ? DIS. Nequaq̄.
Sed de his quęſo latius diſſeramus.

Quid dotes corpori conferant: & ꝙ nō ęqua les in omnibus erunt. Ca. xl. MAG.

a B impaſſibilitatis dote ita ęlectoꝝ corpora ab omni paſſione Impaſſibi
ĩmunia erūt: ut nec ab infernali incēdio ledi: nec ab acie ferri acu litas.
tiſſima penetrari poſſint: ſed poti⁹ quodlibet obiectum ad in/
ſtar radij ſolaris cryſtallum penetrantis tranſirent: eorum nempe har
monia & compago amplius reſolutioni & corruptibilitati nō ſubiace
bit. DIS. Claritas q̄d conferet? MAG. Miram pulchritudinem
Pulchritudo vero ut Auguſtinus loco quo ſupra: & in epiſtola ad Ne
bridium ait / eſt continentia partiū cum quadam coloris ſuauitate. Per Claritas
claritatem igitur corporibus color proprius non auferetur: ſed ꝑficie
tur quoniā fulgebunt iuſti (inquit dominus) ſicut ſol in regno patris
eorum. Erit tamen hic ſplendor non offendens ſed demulcens viſum
& in poteſtate beatoꝝ eſt claritatem ſuam vel occultare in toto: vel in
parte manifeſtare. Chriſtus em̄ inquit Auguſtinus ſua reſurrectione
oſtēdit quale futurum ſit corpus noſtrū. Ipſe autē nunc claritatem ſuā
oſtendebat: nunc pro libitu occultabat: ut euangelica teſtatur hiſtoria. ſubtilitas.
DIS. Subtilitas autem quid? MAG. Vt pęnetrare poſſit q̊dlibet
corpus nō glorioſum / non quidem per poros: aut diuidendo partes
ſed ſimul coexiſtendo. DIS. Fieret itaq̄ penetratio dimenſionum?
MAG. Et hāc eſſe poſſibilē octauus liber ędocuit. nō em̄ dimenſio
nū penetratio duo corpora ſimul eſſe ꝓhibet: ſed repletio loci q̄ dimē
ſiones conſequitur. ut effectus cauſam. Poteſt autē deus auferre vel
ſuſpēdere poſterius priore permanēte. ſicut abſtulit vel ſuſpendit actio
nem ſeu calorē ab igne in fornace pueroꝝ. ſic facit in corpore glorioſo.

DIS. Non igitur a natura fiet glorioſi corporis cum nō glorioſo
in eodē loco coexiſtentia: ſed virtute diuina. MA. Non aliter intelli/
gunt qui ꝑ ſubtilitatis dotem hoc fieri aſtruunt. non em̄ corpus hanc
dotem a natura habet: ſed a deo. Rurſus glorioſum corpus locum re
plere poteſt & non glorioſum expellere. nihil equidem ſibi reſiſtere
poterit: ſed ipſum alteri. Vnde & ſe palpabile exhibere / aut tactum
penetrādo poterit latere: unde & Chriſtꝰ ait. Palpate & videte. Quod Greg
autē diuus Gregoriꝰ ait. Corrumpi neceſſe eſt quod palpatur / de hoc
quod tactui ſubiacet accipiendum eſt. DIS. Sed nunquid duo glo
rioſa ſimul eſſe poterunt? MAG. De talibus nō eſt ſicut de glorioſo
& nō glorioſo: quoniā glorioſum penetrabile nō eſt niſi ad volunta
tem alterius cuius eſt corpus. DIS. Agilitas autē ad quid? MA.
Vt ubi vult ſpiritus mox ibi ſit corpus ſuum / ſine fatigatione in retar/ Aug
datione in tempore imꝑceptibili. poſſunt em̄ beati mouere corpora ſua ciui.l
vel progreſſiue & organice: vel ſimul totū: & hoc ꝑ potentiā motiuā c. ter
non organicā ſcd̄m Schottum. DIS. In octauo libro huius epi/
tomatis / motum grauis ſurſum violentū eſſe / nullumq; talē perpetua
ri poſſe / diſſertum memini: quomodo igitur animaꝝ fœlicitas cū cor
poribus perpetua manebit? an forte quia grauitatē ammittet? MA.
Deperire a corporibus beatoꝝ grauitatē / haud facile ꝑſuaderi poterit
cum nec corporis ſit vicium: nec deformitas: quæ ſola auferentur / ſer
uata ſubſtātię integritate. ut Auguſtinus ī ultimo de ciui. dei li. c. xix. Aug
dicit. Nec ex hoc violentia eſt in motu talium: cū conueniat eis ſcd̄m
naturam ſuperiorem bonitate ſua ſic ordinante. Vnde idem in eodem
c. undecimo ait. Multa grauia terrena ſunt corꝑa ſicut plumbū / & for
mā tn̄ ab artifice accipiunt qua natare valeant ſuper aquam: & ut acci
piat qualitatem corpus humanū qua fieri in cœlum / & eſſe poſſit in cœ
lo omnipotenti artifici contradicitur hæc ibi. Et fortaſſe fili hanc eandē
qualitatem Iſaias pennas dicere voluit: cum ait. Aſſument pennas ut Iſaias
aquilæ & volabunt & nō deficient: current & nō laborabūt. Quod au
tem diuus Auguſtinus loco quo ſupra de ablatione graui pōderis a
corpore ponit. deum hoc poſſe non autē facturū dicit. Poterit inquit:
non autē ut faciet. Aut ſi quis in contrarium contendat: ex ſententia Au
guſtini deum ablaturum pondus grauitatis: intelligi poteſt: quantū
ad impedimentum: non quantum ad eſſentiā. illud em̄ deformitatem
importat / hoc perfectionem. DIS. Equales ne ſunt omniū dotes?
MAG. Nequaq;. nam ut paulo ante dictū eſt ubi de triplici ęlecto
rum viſione tractauimus: ad menſurā meritoꝝ dotabitur anima & ex
conſequenti corpus / ex redundantia nempe gloriæ animę in corpus
quas iam percurrimus dotes / conſumationem & perfectionē accipiūt
ait em̄ diuus Auguſtinus ad Dioſcorum. Tam potentē fecit deus ani
mam: ut ex eius plena fœlicitate redundet in corpus ſanitas perpetua
& vigor incorruptibilis. & Apoſtolus vas ęlectionis Corinthios de re 1. Co

ſurrectionis gloria informans: ait. Alia claritas Solis: alia claritas Lunæ: alia claritas ſtellarum. Stella enim differt a ſtella in claritate: ſic & reſurrectio mortuorum. DIS. Memini de hoc heſterno veſperi nõ nihil dictum eſſe: ſed nunquid & cęteri corporis ſenſus in actu erunt quemadmodum oculi?

Homo totus perfecte beatificabitur in anima & corpore. de ſenſibus autẽ omnibus ſi habebunt operationes ſuas/non facile eſt definire. Capitulum. xli. MAG.

Totum hominem in anima & corpore perfecte beatificari in ſuperna Hieruſalem unanimi omnium ſententia conceſſum eſt: de eo autem quod quęris/temere definire quis audebit? Sunt enim qui omnes ſenſus corporis in actu eſſe concedunt per ſpecies influxas per quas videbunt/audient/olfacient/guſtabunt/& tangent q̃ præſentia non ſunt: modo multo perfectiore q̃ Adam in ſtatu innocẽtię. & præſentia ſimiliter per receptas ſpecies cognoſcẽt: alij ſenſationẽ abſentium per ſpecies influxas non accipiunt. De viſu & tactu non dubitant quia ibi & obiecta & media conuenientia habere poſſunt. De vocali laude & auditu idem licite opinandum aſtruunt. Olfactum autẽ & guſtum ꝓpter imperfectionẽ quandam: ſimiliter & obiectorꝫ & mediorum diuerſorum abſentiã: non eſſe in actu exiſtimãt: omnes tamẽ pręmiandos ex animę redundantia concedunt. Quia vero ſcripturarꝫ teſtimonia facillime ad ſpiritalem intelligentiã interpretari poſſunt: ea prętermitto: non de obiectis: non de medio ſentiendi: aut modo queſtionem facio: ubi Chriſtus Ieſus dei filius deꝰ erit omnia in omnibus abſtergens omnẽ lachrymã ab oculis ſanctorꝫ & retribuens abundãter facientibus ſuperbiam: ſed nõ in hac terra viuentiũ: ſed in regione umbrę mortis: cuius fumigantes voragines/abruptaq; ardentiũ montium iuga celerrime nũc demum peragrabimus. DIS. Id ꝓmiſſorꝫ ordo expoſtulat: ut tandem luſtratis omnibus/ad campum miſeriæ venãdi cauſa greſſus noſtri tendant: ſi forte aliquid & venatu & ſcitu dignum: de animę natura hæc abyſſus exhibeat.

Sequitur typus loci Infernalis.

CHARON

De locis infernalibus quattuor ĩ Campo miſerię diſcretis in genere. & de limbo Patrum ubi & q̃lis fuerit: teſtimonijs. s. Auguſtini & Gregorij p̃ticulariter diſputat̃. C. xlij. MA

h Orridus eſt hic campus: in quo non elementa/ſed elemẽtorũ magis defecatiões reſident: nebula/caligo/tenebra/ & umbra mortis ſęculo incubãt: fletus & ſtridor dentiũ habitãtes nunq̃ deſtituẽt/ſed hęc in lacu inferiore. abinitio aũt tolerabiliora loca intrã tibus patent. Quadrifarie nanq̃ hic campus partitus eſt. a principio limbus Patrum: poſt hunc Purgatoriũ: ſub quo limbus puerorũ: & in loco infimo locus infernalis damnatorũ DIS. Conſimilẽ audiui partitionẽ fundi/terrenę molis li. ſeptimo cũ de terra agerẽ. MA. Verum. ſed celerius hęc loca ęgreſſi/nondũ quid contineant ſpectaui mus: nunc autẽ ſingillatim de omnibus diſſeremus. DIS. Primũ igitur de limbo Patrũ ſi quid habes ſcitu dignum/in medium profe/ras. MAG. Limbus patrum locus eſt apud inferos tormẽtis impiorum remotiſſimus. quem nõnulli ſinum Abrahę a Domino in euangelio appellatum volunt id eſt requiem credentiũ. De hoc loco diuus Auguſtinus in ægregio volumine de Ciuitate dei libro viceſimo. c. quindecimo ſic ait. Nõ abſurde credi videtur/ antiquos etiam ſanctos qui venturi Chriſti tenuerunt fidem/locis quidem a tormentis impiorum remotiſſimis: ſed apud inferos fuiſſe / donec eos inde ſanguis Chriſti/& ad ea loca deſcẽſus ęrueret. Cui per oĩa alludit ſanctiſſim9 papa Gregorius libro duodecĩo moraliũ. c. decimonono dicens. antę aduentum mediatoris dei & hominis/omnis homo q̃uis mundę probatęq̃ vitæ fuerit: ad inferni clauſtra deſcẽdit/& capitulo ſequenti. nec tamen ita iuſtorum animas ad infernum dicimus deſcendiſſe ut in locis pœnalibus tenerentur: ſed eſſe ſuperiora inferni loca/eſſe alia inferiora credenda ſunt: ut & in ſuperioribus iuſti requieſcerẽt/ & in in/ferioribus iniuſti cruciarentur. Ab his Propheta dei adiutorio ſe pręueniente liberatũ conficetur dicens. Niſi quia Dominus adiuuit me paulo minus habitaſſet anima mea in lacu inferiori. & iterum Eruiſti animam meam ex inferno inferiori. Et exẽplar pacientię beatus Iob hunc abhorrẽs dicit. Quis michi tribuat: ut in inferno protegas me & pater patriarcharum Iacob/ne forte nimia triſticia pręoccupatus domino peccaret: & ad hunc tormentorum locum mortuus deſcende/ret: filijs ſuis ait. Deducetis canos meos cum dolore ad inferos. iuxta diui Auguſtini interpræationem libro duodecimo ſuper Geneſim ad litteram. communis tamen expoſitio id de limbo patrum intelligẽdum aſſerit. DISCIPVLVS. Limbum patrũ eſſe/ſufficienter inducta teſtimonia probant: ſed cũ ab inferno inferiore/& locis pœnarũ

Limbus Patrum

ſit remotiſſimus: unde infernus dici poſſit nõdum accipio. MAG.
Reſpectu laci inferioris/ſuperior infernus nõ dicit: reſpectu aũt cœlorꝝ
infernus nomĩatur. Nã ut inquit diuus Gregorius circa finem libri
xiij. moraliũ: quantum ad ſublimitatẽ cœli/ſpaciũ huius aeris nõ ĩme
rito dici infernus poteſt: in quẽ iuxta Apoſtoli Petri ſententiã ruentes
apoſtatę angeli in iudicio cruciandi reſeruantur. DIS. Plane quod
querebam beatus Gregorius diſſoluit/purgatorium luſtremus.

Purgatorium eſſe poſt hanc vitam contra Græcos ſcripturarum teſtimonijs aſtruitr & ꝙ ſuffragijs iuuari poſſint purgãdi probatur, Capitulum.xliij. MAG.

Error grecorum

PVrgatoriũ eſſe exutis animabus/pleriq; Grecorũ impugnare
veriti nõ ſunt/quos catholici viri multoties/nouiſſime aũt in
Concilio Florentino ſub Eugenio quarto præſentibus grecorꝝ
Patriarcha/epiſcopis/& Imperatore/luculẽtiſſimis ratiõibus/& ſcri/
pturarũ teſtimonijs cõuicerũt. operoſum nimis eſſet omnes ſcriptu
ras de Purgatorio loquentes hic cõmemorare. DIS. Saltẽ aliquas
ędicito. MAG. Nũ ęgregiũ Pſalten legiſti eo loco q̊ ait. Trãſiuim9
per ignem & aquã/& æduxiſti nos in refrigeriũ? DIS. legi Pſal/
mo ſexageſimoquinto. MAG. num & Iudã Machabeum virum
fortiſſimũ cõmendatũ audiſti; quia duodecim millia dragmas argenti
miſit Hieroſolimã: eas ibi offerri pro peccatis mortuorũ: iuſte & reli
gioſe de reſurrectione cogitans? DIS. Audiui ſepius in officio q̊d
eccleſia de mortuis frequentat; inſuper & ibi additur. ſancta ergo & ſa
lubris cogitatio pro defunctis exorare ut a peccatis ſoluerentr. MA.
ſane. Audi & euangeliſtam Matheũ/hic dominũ dixiſſe refert. Eſto
conſentiens aduerſario tuo &c, & ſequitur ne in carcerem mittaris.
Amen dico tibi nõ exies inde donec reddas nouiſſimũ quadrantem.
Et infra Qui dixerit verbũ contra ſpiritumſanctũ; non remittetur ei
neq; in hoc ſeculo neq; in futuro. Sunt igitur ut infert ſanctus Gre/
gorius quædã peccata quę in alio ſeculo remittũtur. Apoſtolica quo
q; tuba Corintheis aperto ſermone de purgatorio inſonuit cũ dicit. uni
uſcuiuſq; opus quale ſit ignis probabit. Si cuius opus arſerit detrimẽ
tum patietur: ipſe autẽ ſaluus erit: ſic tamẽ quaſi per ignem. q̃uis iu/
xta Auguſtini traditionẽ; hæc ſentẽtia etiã de tribulatione p̃ſentis ſæ/
culi verificari poſſit. ut in Enchiridion. c. lxvij. Et libro. xxi. de Ciuita
tei dei. c. penultimo. Cæterũ quę & quanta teſtimonia doctores eccle
ſię de purgatorio/ & ſuffragijs quibus purgandi iuuari poſſunt per
hibeant: teſtãtur ſacri canones diſtin. xxv. para. alias. & eadẽ diſtin.
Qui in aliud ſæculũ &. ca. Qualis de peni. diſt. vij. in fine nullus. &
xiij. q. ij. c. tempus. c. animæ. c. nõ eſtimemus. & de Cele. miſſa. c. Cũ

marthę in fine.& Magiſter li.iiii.diſtin.xlv. Verumtamē glo. magna
c.tempus.xiii.q.ii.nominans mediocriter malos qui in mortali deceſ
ſerunt Auguſtini verba non ſane intelligit quoniam talibus ſuffragia
nulla prodeſſe poſſunt:ut patet per doctores in quarto diſtin.xlv. &
diuum Auguſtinum de verbis Apoſtoli qui ait.fruſtra his pietatis of
ficia impendi a ſuis/qui ſine fide operante per dilectionem/eiuſq; ſa
cramentis de corpore exierunt.tales autem ſunt omnes qui in morta
li/q̄uis unico decedunt:igitur.

Vbi aut in qua mundi parte purgatoriū ſit: pęna qualis/qui tortores in eo/ quātū purgādi adiuuari a viuis deſiderāt/ quāuis pacīēter pęnā hāc ſuſtineāt. Ca.xliiij. DIS.

Bunde de purgatorio ſententiam:ſcripturarum teſtimoniis ſo
a lidaſti:ſed ut ubi ſit nondum oſtēdiſti. MAG. Hugo de ſan
cto victore libro ſecundo de ſacramētis parte.xvi.c.iiii. aſtruit
hunc locum omnino non eſſe determinatum. Et fortaſſis inquit pro
babilius erit:ut in his potiſſimum locis ſinguli pœnam ſuſtinere cre/
dantur/in quibus culpam cōmiſerunt. Hoc doctores theologię in
quarto ſuper magiſtrum diſ. xx. concedunt de quibuſdam ſingulari
diſpenſatione dei/non omnibus:quoniam ſc̄dm communem legem
hunc tormentorum locum conſiſtere circa infernum fuiſſe de men/
te diui Gregorii ex quarto dyalogorum claret. Nec tibi curę ſit de loco
purgatorii:ſed quomodo hic per pœnitentiæ lamenta de peccatis ſatiſ
facias: ut pœnam hanc acerbiſſimam ęuadas. Nam iuxta beati Au/
guſtini traditionem. Qui in aliud ſęculum diſtulit fructum conuerſio
nis:prius purgandus eſt igne purgationis.hic ignis & ſi ęternus non
ſit miro modo tamen grauis eſt.excellit enim omnem pœnam q̄ un
q̄ aliquis paſſus eſt in hac vita. nunq̄ in carne inuenta eſt tanta pœ/
na:licet mirabilia martyres paſſi ſint tormenta: & multi nequiter quan
ta ſępe ſuſtinuerunt ſupplicia.de pę.diſtin.ultima circa finem.& diſtī. 25
ca. Qui in aliud ſęculum.& quarto ſententiarum diſtin. xx. Et rurſus
Auguſtinus in de verbis apoſtoli. ſermone de igne purgatorii dicit.
Ille ignis purgatorius durior erit q̄ quid poteſt in hoc ſæculo pœnarum
videri:aut cogitari: aut ſentiri. DIS. Memini nonnulla Maronem
in ſexto æneido. de grauitate pœnarum purgatorii deſeruiſſe. MA
GISTER. Nec mirum ſi Platonicus/ de hac re Platonicorum ſen/
tentiam deſcripſit. Nam poſtq̄ animas in corporibus quattuor paſ
ſionibus affici commemoraſſet: quæ ſunt metus: cupiditas: gaudi/
um & triſticia: ſubiungit quantum in alio ſęculo paſſuræ ſint: ſi im/
mundæ exierint.& ait.vi.æniedo. Quin & ſupremo cum limine vi/
ta relinquit (id eſt cum nouiſſimo die vita relinquit corpus.) Non

amen omne malum miſeris nec funditus omnes/corporeę excedũt
eſtes: penitusqꝫ neceſſe eſt. Multa diu concreta modis molleſcere mi/
is. Ergo exercentur pęnis. veterumqꝫ malorꝫ Supplicia expendunt:
liæ panduntur inanes Suſpenſe ad ventos: alijs ſub gurgite vaſto/
nfectum æluitur ſcelus: aut exuritur igni. DIS. Plane Vergilius
ic animas in aere/aqua & igne purgari expoſuit. Sed dic queſo q tor
ores in hoc loco exiſtunt. MA. Incertũ definire quis poterit? Opinã
ur autẽ nõ infimę auctoritatis theologi: qꝫ ſola iuſticia diuĩa purgãdos
gne mediante uti inſtrumẽto torquet: qꝫuis illuc ab angelis bonis de
lucantur: & fortaſſe mali ſequantur: ut aſſiſtentes ſaltem pœnis eorũ
acientur/quos a veritatis tramite penitus deijcere non potuerunt. Nõ
utem æquum videtur illos a dæmonibus torqueri: quos dum vi/
erent diuina adiuti gratia vicerunt. DIS. Aſſentio facillime: ſed
unquid patienter ferunt purgãdi tam acerbas pœnas? NAG. Pa/
ienter. Nouerunt enĩ quia iuſte hæc patiuntur: & iuſticiã diligunt: nec
liter ſe ad cœleſtia gaudia peruenire poſſe ſciunt/ donec nouiſſimũ
uadrantem reddant: aut ſuffragijs adiuuẽtur. Vnde in perſona taliũ
nimarum ſanctus Iob dicit. Miſeremini mei miſeremini mei ſaltem
os amici mei: quia manus dñi tetigit me. Sed heu ſurda aure hos cla
nores audimus: parentes filiorꝫ: & filij parentũ: nec attendimus quã
o deſiderio anhelant ad conſortia beatorꝫ aſcendere. ad quos certiſſi/
na ſpe ſperant ſe peruenire. De ipſis enĩ in libro Sapientię dicitur. Spes
lorum immortalitate plena eſt. Sed de his hactenus: ad inferiora de/
cendamus. DIS. I pręː te ſequar.

De limbo puerorum. & ſi paruuli non baptiſati ſenſus pœnã ſuſtineãt/& qualiter poſt reſurrectionem permanebunt. Capitulum. xlv. MAG.

ſVb purgatorio iuxta præmiſſam partitionẽ campi miſerie lim
bus eſt paruulorum. Quãuis nõnulli inferiorem partẽ limbi
Patrum pueris deputatam credant. Pueris inqꝫ non omnibus
ed ſine baptiſmatis lauacro decedẽtibus ante uſum rationis. De illis
& ſi ex canone ſacrę ſcripturę nihil certum haberi poſſit. Auguſtinus
amen non pauca diſſeruit. In libro equidem de fide ad Petrum in de
laratione fidei ait: illos inſolubili nexu in ęterna damnatione retineri.
Et paulo inferiꝰ. Qualitas malę vitę ab infidelitate incipit quæ ab ori
ginalis peccati reatu initium ſumit: in quo quiſquis viuere ita incipit
t ante finiat vitam quã ab eius obligatione ſoluatur ſi unius diei vel
nius horæ ſpacio anima illa vixit in corpore/neceſſe eſt eam cum eo
lem corpore interminabilia gehenne ſuſtinere ſuplicia: ubi dyabolus
um angelis ſuis inęternum arſurus eſt &c. Et in eodem libro capitu
o viceſimoquarto. & eſt de conſecra. diſtin. iiij. c. firmiſſime tene &
ullatenus dubites; paruulns qui ſine ſacramento ſancti baptiſmatis

de hoc ſeculo tranſeunt:ignis ęterni ſupplicio puniendos.Et in libel
lo de origine Animæ ad Sanctum Hieronymū:multis repetitiſqꝫ vi/
cibus animas talium damnandas aſtruit.& ſimiliter in aliȷs ſcriptis ſu
is diuerſis:quę longū eſſet cōmemorare. DIS.Dura nimis & cru/
delis hæc videtur aſſertio:ut piiſſimus deus cuius miſericordię non eſt
numerus:eos tam crudeliter in ęternū puniat ob ſolius originalis cul
pam:quam nec propria voluptate cōtraxerunt:nec in poteſtate ha/
buerunt regenerationis ſacri baptiſmatis ſacramentū accipere/vel reſpue
re. MAG.Plurimi tecum ſentiunt:& in hac parte ſanctū Auguſti/
num negant.Sed fortaſſe hoc quoqꝫ non paruæ pertinacię eſt crimē
tantum Doctorē in ea parte ſimpliciter negare/qua receptus eſt a ſacris
canonibus:dicto canone.Firmiter.& de hereticis c.iiȷ.& a multis ſan
ctis & catholicis expoſitoribus ſuſtinetᷣ:uti videre eſt in Doctoribus
ſuper quarto diſtinctione quarta.Q uoniā ſi quis alia diui Auguſti
Auguſti. ni opuſcula nō pigre legerit/iueniet qbus prędicta mitigare poterit.
In enchyridiō quippe capitulo nonageſimo ſecūdo ſic ait.Mitiſſima
ſane omniū pœna erit eorū/qui pręter peccatū quod originale traxe
runt nullum inſuper addiderunt.Et libro de baptiſmate paruulorū.
Recte poteſt dici(inquit)paruulos ſine baptiſmo decedentes mitiſſi/
mam oīm futuros ſuſtinere pœnā, & eſt de cōſecratione diſtinctione
quarta c.regenerante.Et amplius libro.ſ.contra Iulianū.Ego itaqꝫ
non dico paruulos ſine baptiſmo morientes tanta pœna eſſe plectēdos:
ut eis melius eſſet nō naſci:cum hęc dominus de peccatore ſceleratiſſi
mo dixerit:quę autē/qualis & quanta erit/definire nō poſſumus:nō
tamē audeo dicere ꝙ eis ut nulli eſſent/q̃ ut ibi eſſent potius expedi/
ret.Ecce fili tribus teſtimoniȷs habes dictorū quę tibi crudelia viſa ſūt
mitiorem intelligentiā ab ipſo auctore traditam.Aut verius ꝙ paruuli
ignis ęterni afflictionē non ſentient certam limitationē. DIS.Vnde
hoc ultimum argumentaris? MAG.Ex dictis eiuſdem Doctoris:
ait quippe ſermone viceſimo ſexto ad heremitas.Melius eſt omni eſſe
carere q̃ in inferno iacere.Et ſanctus Hieronymus ſuper Hieremiam
libro quarto.Melius eſt nō eſſe q̃ viuere in ſuppliciȷs.Et ſuper Eccleſi
aſten capitulo quarto.Melius eſt omnīo nec ſenſum habere ſubſtan
tiæ q̃ infœliciter vel eſſe vel viuere.Item rurſum:melius fuerat ei(ſcili
cet Iudę) omnīo nō eſſe q̃ ęternos cruciatus ꝑpeti.Si igitur ut cōtra
Iulianū ſcribit:non fuiſſet melius paruulis iſtis non naſci/q̃ in ſua dā
natione eſſe manifeſte concluditur quia nō veniunt in inferno ęterno
igne cruciandi. DIS.Euidens argumētatio.miror aūt cur ſanctus
Auguſtinus in prioribus auctoritatibus terribilius in verbis ſonue/
rit q̃ ſentire voluit. MAG.Fortaſſe ut peſtiferam hereſim Pelagiȷ &
Cęleſtiȷ in Carthaginenſi cōcilio(cui intererat diuus pater) damnatā
a fidelium auribus longius propelleret.Hi equidē heretici hominē a
ſeipſo ſine gratia poſſe iuſte agere/& paruulis baptiſma neceſſariū nō

eſſe/nec datum prodeſſe dogmatiſauerant: cum ſine illo ſaluari poſſent
Contra quē errorem etiam in libello de origine animę ad ſanctū Hie/
ronymū ita ſcripſit. Quiſquis dixerit ꝙ in Chriſto viuificabunť etiā
paruuli: qui ſine ſacramenti eius participatione de vita exeunt: hic ꝓ/
fecto & contra apoſtolicam prędicationē venit: & totā cōdemnat ec/
cleſiā. Et in libro de baptiſmo paruuloꝝ. Fallit (inquit) & fallitur qui
eos in damnatione prędicat non futuros: dicente Apoſtolo per deli/
ctum unius omnes homines in condemnatione. ad Romanos capi. 5
& de conſecra. diſtin. iiij. canone Regenerante. DIS. In quali igitur
damnatione erunt/ſi ut deductum eſt cū impijs igne ęterno non arde
bunt? MAG. Nunquid audiſti: quia dixit in auctoritate contra Iu/
lianum. Quę autem/qualis/aut quanta erit pœna illorum: definire
non poſſumus. Dicit tamen ibidem: quia in tenebris manēt. & eſt de
conſecratione diſtin. iiij. canone Nulla. Hę tenebrę: ut nonnullis viſum
eſt: interiores: non exteriores intelligendę ſunt: quia ſcꝫ viſione Dei in
ęternum priuati ſunt. de batiſ. capi. tertio: & libro ſecundo Sententiaꝝ
diſtin. xxxiij. Quātum autem illud ſit (haud dubium quia magnū)
diuus Auguſtinus terribiliſſimis verbis & ſententijs explicare voluit
Verumtamen ut ait ſanctus Bonauentura in quarto diſtin. iiij. Vo/
lunt quidam ꝙ paruuli de hac priuatione non dolebunt: ſed diuino iu
dicio & miſericordia faciente. de ſtatu quem habebunt/contenti erunt
nouerunt enim (inquit idem Doctor libro ſecundo diſtin. xxxiij. q.
penultima & ultima) ad quid creati/& ob quam cauſam illo priuati
& ꝙ͂ miſeri ſint in inferno inferiore ſub ipſis conſtituti: diuino tamen
iudicio eorum cognitio & affectio ita ęqua lance librantur: ut nec do/
lorem vel afflictionem exteriorem vel interiorem ſentiant: & ita per/
petuantur: ut nec triſticia deijcit/ nec lætitia reficiat: ut nec proficiant
nec deficiant: ſed ſemper uniformiter manent: nec eſurient nec ſenti
ent: & ꝙ͂uis corpora glorioſa habituri non ſint in reſurrectione ulti/
ma: nihil tamen patiuntur protecti diuina virtute: etiam ſi in igne in/
fernali volutarentur. hæc Bonauentura. DIS. Ex his manifeſtum
diuum Auguſtinum bene dixiſſe: quoniam melius eſt his paruulis
ſic eſſe/ꝙ͂ omnino non eſſe. MAG. Etiam fili. Sed ſine ad ꝓpoſitā
methadum redeamus. neſcio enim quomodo in materiam etiā apud
theologos nō plene digeſtam/ſtilo habenas amplius ꝙ͂ æquum fue
rit laxauerim. DIS. Vis igitur in lacum inferiorem deſcendamus.
MAG. ꝙ͂ celerrime.

Infernum eſſe unuſquiſqꝫ lege ſua edoctus cre-dere habet/& ꝙ ſub terra ſit ſanctus Gregorius af-firmat/quę autē in illo pęna/quis cibus/qs potus ſummarię enumeratur. Ca. xlvi. MAG.

Infernus I Nfernum eſſe reproborum receptaculum/argumẽtis & ſcrip
turis ſtabilire quanq̃ operoſum nõ ſit: conſulto tamen prętere
rire libet: ne ultra q̃ oportet in calce epitomatis longius digre
diamur: aut rem ab uniuerſitate gentium creditam in dubiũ
Iudei. reuocare/ vel ſaltem fruſtra demõſtrare videamur. Iudeus a prophe
Saraceni. tisę doctus/infernum credere neceſſe habet. Saracenus ex Alchora
Chriſtiãi no Maumeti inſtructus/infernũ negare nõ poteſt. Chriſtianus multi
plici euangelorum teſtimonio fulcitus/infernum eſſe nõ in dubium
vertit: ſed quomodo ęuadat ſum̃opere ſtudet. Reliqua autẽ gentilitas
neſcio ſi apertius teſtimoniũ de reſurrectione ultima/& inferno/q̃ be
ati Iob gentilis afferre poſſit. DIS. Saltem ubi infernus ſit ędoce
as. MAG. Nũquid ego illic fui: ut ſitũ eius & locũ ędicere poſſim?
DIS. Nec etiam in limbo aut purgatorio habitaſti: attamẽ quid de
his catholici ſenſerint dare diſſeruiſti: itidẽ de inferno attemptes quęſo.
MAG. Diuus Auguſtinus viceſimo libro de ciuitate dei capitulo Aug
ſedecimo ait. Ignis æternus/cuiuſmodi & in qua mundi/vel rerum
parte futurus ſit: hominẽ ſcire arbitror neminẽ: niſi forte cui diuinus
reuelauerit ſpiritus. Quod ego quidem in beato Gregorio cõpletũ Greg
haud dubitauerim/quoniã infernum ſub terra eſſe/maxime in libro
dialogorũ quarto aſtruit. Vnde & Theodericum regem in Sicilia in
ſula in ollam Vulcani deiectũ/fideli teſtimonio comprobat. Et Hiero ihero
nymus Ionę ſecundo ſuper illo verbo. Proieciſti me in profundum
maris. Sicut cor eſt in medio animalis: ſic infernus in medio terrę eſſe pſal.
perhibet. Inſuper terrã fuiſſe apertam: & deglutiſſe Dathan & Abyron
deſcendẽtes viuos in infernũ ſcriptura cõmemorat. DIS. Plane de
loco reſpondiſti: de pœna autẽ quid dicis? MAG. Non mihi (Ver Ver
gilius inquit) ſi lingue centum ſint: oraq̃ centum: Ferrea vox/omnes 6.E
ſcelerum cõpręhendere formas Omnia pœnarũ percurrere nomina
poſſem Canit em̃ regius Propheta Dominus pluet ſuper peccatores Pſal
laqueos: ignis/ſulfur/ſpiritus procellarũ/pars calicis. id eſt paſſio
nis eorum. DIS. Si hęc pars/in toto quantũ putas erit? MAG. Eccl
Forte quod in capitulo quadrageſimo Eccleſiaſticus ait. Furor/zelus
tumultus/fluctuatio & timor mortis/iracundia perſeuerans/& con/
tentio/ſanguis & romphea/opp̃ſſiones/fames/contritio & flagella/
ſuper iniquos creata ſunt hęc omnia: & ſuper peccatores ſeptuplum.
Et alibi capitulo triceſimo nono addit beſtiarum dentes & ſcorpij & ſer/
pentes & romphea vindicãs in exterminiũ impios. Alludit beatiſſim[9]
Moſes in perſona irati Domini Deut. triceſimoſecundo dicens. In moſ
mittam in eos dentes beſtiarũ: & deuorabũt eos aues morſu amariſſi Deu
mo. quid plura? cũ beatus Iob capitulo viceſimo qurto de impio dix Iob
erit. Omnis dolor irruet ſuper eum. & rurſus. ad nimiũ calorẽ tranſiẽt
ab aquis niuiũ. Si de cibo potuq̃ infernali q̃ris audi legiſlatorẽ Moſen
Deut. triceſimo ſecũdo. De vinea inquit Sodomorũ vinea & eorum: de Deu

urbanis Gomorrę. DIS. Ciuitates has ſulfure & ignę in fauillam re
dactas ſcriptura loquitur: & mare quod mortuum vocant ſub Ior/
dane teſtimoniũ perhibet. MAG. Sane quod ſequit̃ auſculta Vua
eorum uua fellis & botri amariſſimi. Fel draconum vinum eorum &
venenum aſpidum inſanabile. Dominus quoq; per Hieremiam ait.
Ecce ego cibabo populum iſtum abſinthio: & potum dabo eis aquã
fellis. Fruſtra conor ſingula ſermone explicare: cũ iuxta Sapiẽtis vo
cem orbis terrarũ pugnaturus ſit contra inſenſatos: ut per quę pec/
cat quis: per hæc torqueatur. Hinc magnus Baſilius. Feces omnium
elementorum & leſuras virtutes in fine mundi / ab ipſis ſeparandas:
& ad cruciatum malorum in infernum mittendas aſtruit.

Si aut quomodo animę exutę ab igne corporali pa ti poſſunt. & qualiter ſententię Sanctorꝝ de his in telligendę ſint. Capitulum. xlvij.

DIS.

Vnc igitur uſq; ad finem mundi/& corporũ reſumptionẽ/ab
his cruciatibus inmunes ſunt/reproborum animę? MAG.
Nequaquam. quoniam iſta elemẽtorũ defecatio / ad punitiõis
augmentum nõ ad initium futura eſt: ſicut & corporum reſumptio.
DIS. Quomodo exutę animę a corporibus pręmemoratis cru/
ciari interim quibunt: cũ corpora in ſpiritum agere non poſſint: uti ex
his quæ octauo libello diſſeruimus claret? MAG. ubi auctor crea
turarũ operatur ut vult/& iuſtitia exigit: quid natura habeat aut poſſit
non magnificandũ eſt: ſi em̃ ex nihilo cũcta in eſſe prodire iuſſit (dixit
enim & facta ſunt) quid miraris/ſi pręter ſolitum naturæ curſum ſpiri
tus per corpora punit? an forte ita creatis cauſis potentiam ſuam alli/
gauit: ut ſine his agere quicquam nõ poſſit? hoc equidẽ quidam va/
niſſimi philoſophorum ſenſerunt. DIS. Tales libro octauo ubi de
cauſis diſputatum eſt/erraſſe cognoui. MAG. poteſt igitur domi/
nus oĩm/pręter cauſas ſecundas/aut conſuetũ earundẽ ordinẽ opera
ri? DIS. Etiam. MAG. non igitur impoſſibile videatur ſi ſpiritũ
per corpus caſtigat. DIS. non de poſſibilitate: ſed de modo quęro.
MAG. Quis nouit ſenſum domini: aut quis conſiliarius eius fuit?
tu ſic viuas ut modum punitionis experiẽtia non addiſcas: quin illius
contemplatione & metu moderatior effectus/eiuſdem queas & cruci
atus effugere/& futuris bonis potiri: Sunt qui actiõis paſſioniſq; na
turas iuxta humanę philoſophię traditionẽ attendentes: ignem & cete
ra quæ ſcriptura ęnumerat non realia / ſed imaginaria exiſtimãt. Alij
autem hęc quidem omnia realia ſed actionem imaginariam eſſe con
tendunt. Reliqui vero quorum auctoritatẽ catholici non ſpernũt: ignẽ
inferni realem & corporalẽ eſſe ſcripſerunt/& illo eodem igne ſpiritus
incorporeos ut ſunt exutę animę: & demones realiter cruciari fatent̃
Nam diuus Gregorius libro quarto Dialogorum ignem infernalẽ

corporeũ dicare nõ ambigit:& ꝙ animas exutas exurat hoc medio arguit. Si(inquit)dyabolus eiuſq; angeli cũ ſint incorporei/corpeo igne cruciandi ſunt:Quid mirum eſt ſi & animę anteq; recipiant corpora poſſint igne corpeo cruciari?ſi forte de antecedente dubitas audi Dominum in euangelio Matthei.c.25.Ite maledicti in ignem ęternũ qui paratus eſt dyabolo & angelis eius. Sententię illius beatus Gregorius cauſam aſſignãs libro nono moralium.c.l.ait.Quãuis angeloꝝ atq; hominũ natura ſit longe diſſimilis:una tamẽ pęna implicat quos unꝰ in crimine reatus ligat.& venerabilis Hugo libro de ſacramentis.parte.xvi.ca.iij.argumento Gregorij aſſentiens ait. Veriſimile auctoritate ſacri eloquij & catholicę veritatis teſtimonio probatur corporali & materiali igne/animas etiã nunc ante ſuſceptionẽ corporum cruciari Quod autẽ ſanctus Gregorius ſcripſiſſe legitᷣ:ꝙ ſpiritus in eo ardẽt ꝙ ſe ardentes vident:dictis minime contrariatur.Nam cum ſpiritus inſtrumentoꝝ ſiue organorũ diuerſitatẽ non habeant:omnis ſenſus illis ęqualis eſt.ait Hugo ubi ſupra.ut videlicet ſit illis videre quod tangere & tãgere quod dolere. Vnde rurſus Gregorius in dialogo.Anima nõ ſolum videndo:ſed experiendo incendiũ patitur.Auguſtinus autem Aurelius li.de ciuita dei.xxi.c.x.recitata opinione quę ſpiritibus aerea corpora aſſignat: in quibus ignis incendium patiantur: ſubiungit. Si autem quiſq; nulla habere dęmones corpora aſſeuerat:nõ eſt de hac re aut laborandum operoſa inquiſitione/ aut contentioſa diſputatione certandum.Cur enim non dicamus q̃uis miris:tamẽ veris modis etiã ſpiritus incorporeos eſſe:& pęna corporalis ignis affligi:ſi ſpiritus hominum etiam ipſi profecto incorporei/& nunc potuerint includi corporalibus membris:& tunc poterunt corpoꝝ ſuorum vinculis inſolubiliter alligari.Quod autem idem Doctor libro.xij.ſup Geneſim de infernali loco & tormentis diſputat/in retractationũ libro quomodo accipiendum ſit manifeſtat.

Hug

Greg

Aug

Quomodo ignis ſpiritum detinet: & ipſe ſe detentum attente conſiderat. inſuper ignem infernalem & pęnam eſſe æternã probatur. & opiniones ſex ænumerantur. Capitulum.xlviij. MAG.

O Rdinauit autẽ iuſticia diuina elemẽtũ maxime afflictiuũ:ut ſuperbum ſpm̃ quaſi carcere detineat:& ipſeſe detentũ ibidẽ attẽte conſideret:ab eo quidẽ quẽ odio implacabili odit. dicẽte Pſalmiſta. Superbia eoꝝ qui te oderunt aſcendit ſemper. Illud autẽ quantum afflictionis reprobis generet/ex ſeipſo conijcere homo faciliime poſſet/qui ab inimiciſſimo ſibi aliquo ꝑpetuis vinculis/ q̃uis ſine alia moleſtia corporis deputatus eſſet. Vnde nõnulli theologorum hanc eſſe ſpirituum & animarũ ante reſurrectionem gehennã tradiderunt.

Pſalm

DIS. Cum autem idem ſit ignis omnes detinens: eadem omniũ pę na eſt: quod ſummæ iuſticię derogat. MAG. Idem q̃uis ignis omnes inuoluat/ non tñ ęqualiter exurit: nec omnes æquę intenſe ſe detẽtos conſiderant: diuina hoc ipſum operante iuſticia teſte ſcriptura Apocalipſis capite decimooctauo. Quantũ glorificauit ſe/ & in delicijs fuit: tantũ date illi tormentũ & luctum. Nam dicente iuſtiſſimo legiſlatore. pro menſura peccati erit & plagarum modus. DIS. Non erit igitur gehenna ęterna quemadmodũ euangelium cõminatur/ ſed finita queãdmodũ delectatio & numerus peccatorũ. aut aliã cauſam ęternitatis pœnarum aſſignabis. MAG. prompte. beatus Auguſtinus ait libro viceſimoprimo de ciuitate c. duodecimo. Homo factus eſt malo dignus ęterno: qui hoc in ſe peremit bonũ/ quod eſſe poſſet in æternũ. Et ſanctus Gregorius dicit. Voluiſſent iniqui ſi potuiſſent ſine fine viuere/ ut potuiſſent ſine fine peccare. oſtendunt quia in peccato ſemper viuere cupiunt qui nunq̃ deſinunt peccare dum viuunt. Ad magnam igitur iuſticiam iudicantis pertinet: ut nunq̃ careant ſupplicio qui in hac vita nunq̃ voluerunt carere peccato. de pe. diſ. prima para. voluiſſent. Pernicioſiſſime igitur errant/ primo qui tandẽ nõ ſolũ homines omnes/ ſed & demones miſericordia domini liberãdos autumant: q̃uis poſt multa annorum curricula. ut Origeniſtę. Hinc & Poeta ait in ſexto Aeneidoꝝ. facilis deſcenſus auerni Noctes atq; dies patet atra ianua Ditis: Sed reuocare gradum ſuperaſq; ęuadere ad auras/ Hoc opus hic labor eſt. Errant ſecundo: qui ſanctorum pręcibus cunctos ſaluandos exiſtimãt. Errant tertio: qui ſaltẽ omnes baptiſatos & euchariſtię ſacramento cõmunicatos ab ęternis cruciatibus ſequeſtrare cõtendunt. Errant nihilominus quarto. qui hanc ſententiã ad eos retorquent: qui dicta ſacramẽta in vera fide cõſequuntur: licet poſtea in hereſim labantur. Nõ minus deuiant a veritatis tramite: q ſolam Chriſti fidem uſq; in mortis articulum ſeruatam ſufficere arbitrantur. cum iuxta apoſtolicã doctrinam fides ſine operibus mortua ſit. Demũ longa a regno dei abſunt qui facientibus opera miſericordiæ/ q̃uis alias malicioſe egerint/ finalem ſalutem promittunt. Tantorum errorum figmenta & ſcripturarũ paſſus q̄bus innituntur: diuus Auguſtinus nõ tam abunde q̃ doctiſſime libro de ciuitate dei viceſimo/ a capitulo decimoſeptimo uſq; in finem redarguit: & ęternitatẽ gehennalis incendij luculentiſſime probauit.

Corpora damnatoꝝ ſine cõſumptione ęternaliter poſſe in infernalibus tormentis ꝑmanere/ ædocet̃ quibuſdam mirabilibus nunc in mundo repertis. & quõ hic ignis ſine lignis ſemꝑ eſſe poſſit: & ſi reprobis ad aliquid luceat/ auctoritate ſancti Grego

trij determinatur. Capitulũ. ultimum DIS.

Acris ęloquijs/& tãtę auctoritatis doctoribus facillime aſſentio ſed quõ damnatorꝝ corpa ędaces gehẽnę flãmas ſine incineratione & cõſumptione in ſempiternũ ſuſtinere poſſint:intellectu difficile. Inſup & corporalem ignẽ qualis eſt infernalis ſine corporeis fomentis diutius poſſe conſiſtere ex phĩa conuincitur impoſſibile.

MAG. Premonui pauloante hac obtutũ mentis non ad mundanę imperfecteq́ꝫ phĩę traditionẽ:ſed ad ſummę iuſticię hic punietis omnipotentiã couertendum. quæ tanta inſolita & mira fęcit in mũdo ſenſibili. ut horꝝ conſideratione:nec de q̃ hęſitas omnino videatur impoſſibile. Salamandra viuit in igne. nõnullum genus vermiũ in calidarũ aquarꝝ ſcaturigine reperit̃. Notiſſimi Sicilię montes qui tanta diuturnitate temporis/atq́ꝫ vetuſtate uſq́ꝫ nũc & deinceps flammis ęſtuant atq́ꝫ integri perſeuerant/ſatis idonei teſtes ſunt (inquit Auguſtin⁹ li. xxi. de ciui. ca. iiij.) non omne q̃d ardet abſumi. Pretermitto breuitatis cauſa alia mira q̃ tantus doctor cõtra ĩcredulos in eodẽ libro cõmemorat. Beatus itẽ Gregorius li. xv. moraliũ. ca. l. teſtatur. Hac p breui ſententia q̃ libro Iob. c. xx. ſcribitur/quod tu in dubium vertis luculenter diſſolui dicitur nempe. Deuorabit eum ignis qui nõ ſuccẽdet̃. Quia (inquit Gregorius) omnipotẽtis iuſticia futurorꝝ præſcia:ab ipſa mũdi origine gehẽnę ignẽ creauit:qui in pœnã reproborꝝ eſſe ſemel inciperet:ſed ardorẽ ſuum etiã ſine lignis nunq́ꝫ finiret. Cum eñ ſit corporeus & in ſe miſſos reprobos corporaliter exurat:nec ſtudio humano ſuccenditur:nec lignis nutritur:ſed creatus ſemel durat inextinguibilis & ſuccenſione nõ indiget:& ardore nõ caret. Aliud inſuper mirum in hoc igne dictus ſanctus Gregori⁹ papa li. 9. moraliũ. c. 49. eſſe affirmat. DIS. Quod? MAG. Quia gehẽnę flamma reprobis nequaq́ꝫ lucet ad conſolationis gratiam:& tamẽ lucet ad pęnam. nã ſequaces quoſq́ꝫ ſuos ſecum in tormẽto reprobi/flãma illuſtrante viſuri ſunt quorꝝ amore deliquerũt/quatenus qui eorꝝ vitam carnaliter cõtra p̃cepta cõditoris amauerunt:ipſorꝝ quoq́ꝫ eos interitus in augmento ſuę damnationis affligat. DIS. Heu heu q̃ pauci attendunt/quę ſcriptura & ſancti viri de inferorꝝ ppetuo cruciatu teſtantur. MAG. Ideo ut dominus ait:lata porta & ſpacioſa via eſt quæ ducit ad perditionem: & multi ſunt qui intrant per eam. Anguſta autẽ porta & arta via eſt q̃ ducit ad vitã:& pauci ſunt qui inueniunt eam. DIS. Docti fortaſſe tantum/qui beatorum gloriam/pariter & damnatorum immenſam pœnam ex ſcripturis nouerunt? MAG. Nequaq́ꝫ. non eñ (ſcribit Paulus Romanis) auditores legis iuſti ſunt apud deũ: ſed factores legis iuſtificabuntur. Et rurſus ſcientiã inflare teſtatus eſt. Inflati autẽ & tumidi anguſtam portã intrare minime poſſunt.

Sequitur liber. xij. qui eſt Phĩę moralis

Augu[...] Grego[...] Iob.[...] Mat.[...] ad Ro[...]

Liber duodecimus. De principijs Philoſophiæ moralis. ꝙ ſcientia ad acquiſitionem virtutum & bene viuendum neceſſaria ſit & meriti magni Capi. primũ

MAG. Alue fili. DIS. Et tu p̃ceptor colendiſſime. MAG. Vnde hæc mœſticia/ quã & vultus & greſſus tardior in te oſtentant? DIS. Quia me a fœlicitatis culmine longiꝰ deiectũ inuenio. MAG. Quã ob cauſã? DIS. Fauſtũ fœlicẽq; me exiſtimabã/ ſi quãdo phię (cuius ad ęthera uſq; laudes extollebas) principia rerum quoq; cauſas cognoſcerem: verũ longe aliter ęuenire ex his quę heſterno veſperi diſſeruimus intelligo. Artiſſimã nempe qui ducit in campũ gloriæ viam: latiſſimã vero quę ad campũ miſerię aditũ pręſtat ipſo veritatis ore cõprobaſti. Rurſus etiã ſcientiã inflare Apoſtoli voce oſtendiſti: & cum hac q̃plures apud inferos cõcluſos docuiſti. MAG. Paucis admodum q̃ cõmemoras: ſed irrefragabilibꝰ teſtimonijs cõprobata ſunt: nõ t̃n phię aut cuiuſuis ſcientię ſtudium vel aſcenſum vel campum glorię impedire: vel deſcenſum in miſeriam compellere: ſed ad illam virtutibus conſcendere/ ad hanc vitijs delabi poſſe quẽq; diſſertũ eſt. Reſipiſce igitur paululũ: nec te phię inſeruiſſe tantiſper pœnitebit. Hæc em̃ charitate ſuffulta callem virtutũ aperit & viam vitiorum p̃cludit. Sine ſcientia quippe (ut diuus Aurelius li. xij. de trinitate teſtat̃. c. xiiij.) nec virtutes ipſę quibus recte viuitur haberi poſſunt: per quas hæc vita miſera ſic gubernetur: ut ad illã quæ vere beata eſt perueniatur ęternã. Rurſus qui hac pollẽt: deum hic ſaltem per ſpeculum & ænigma: & alibi facie ad faciem limpidius cognoſcent. Nonne noctycorax/ homo & aquila etiam in eadem ꝓpinquitate ad ſolem ipſum diuerſe vident: ſc̃dm acuitionẽ & vigorẽ oculorũ? Hinc ꝓpheta Daniel. Qui docti fuerint fulgebunt q̃ſi ſplendor firmamenti: & qui ad iuſticiã erudiunt multos/ quaſi ſtellę in ꝑpetuas ęternitates. Nec illa phię pars quę humanarum rerum noticiam pollicetur: cuius & tu principia prælibaſti/ propter ſe conquirenda eſt: ſed ut moralitati ſtudioue bene viuendi coniuncta/ in rerũ diuinarum agnitionem aggreſſum parat. utranq; em̃ philoſophiæ deſcriptio (quam operi præmiſſam memini) complectitur. DIS. Ita eſt. MAG. Et Lactantius libro de falſa ſapientia ait. Virtus autem cũ ſcientia iuncta ſapientia eſt. Diſcuſſa igitur Rationali & Naturali/ Moralam (ſi libet) percurramus. DIS. Libet & quidem maxime.

De diuiſione philoſophiæ Moralis in Ethicam/ politicã/ ęconomicam/ & monaſticã & ꝙ duplici via mala cohibentur pęna ſcꝫ

& virtutum laude.& de ordine dicendorum. Capitulum ſecundum MAG.

Phīa moralis
Ethica
Politica
Econoīca
Mōaſtica

P Hiloſophię pars quā Moralē dicunt/humanoꝝ actuū regimē
pandit virtutū & vitioꝝ oppoſitoꝝ ratiões explicat: & in q̊ de
mū hoīs fœlicitas conſiſtere poſſit/perquirit. Hanc in Ethicā
politicā Economicā/& Monaſticā diuidūt. Ethica de virtutibus: vi/
tijs & fœlicitate hoīs diſſerit/politica regimē multitudinis regni vel ci
uitatis Economica unius familię aut domus: Monaſtica priuati hoīs
gubernationē edocet. primā ſi haud ſegnes luſtrauerimus: aliaꝝ par
tē nō minimā expeditā cognoſcemus: omnes em̄ qui vel multitudi/
nis vel domus vel ſuiipſius/curā gerūt/callē virtutū ambulandū pol
licitationibus & exhortationibus ꝓcurāt. Quis em̄ (inquit Iuuenalis Iuue
ſatyra quarta) virtutē amplectit̄ ipſam pręmia ſi tollas? Viam autem
vitioꝝ legibus multiplicibus cohibent: & neceſſario quidē. Nam oīs
ętas ab adoleſcentia prona eſt ad malū. Geñ. viij. & .xij. q.i. omnis ętas Geñ
Multi autē nō amore virtutis: ſed timore pœnę declinant: pauciores ve
ro animi ſui paſſiones ne in vitia conſurgant virtutibus cohercere ſtu
dent. Nam ut in epiſtolis teſtatur Horatius. Oderunt peccare boni Hora
virtutis amore. Oderunt peccare mali/formidine pœnę. Dicente autē
ſcriptura. Stultoꝝ infinitus eſt numerus. Et Lactantius firmianus Lact
in exordio inſtitutionū ſuarum aduerſus gentes ſcribit. Quia virtuti
bus amaritudo permixta eſt: vitia vero voluptate cōdita ſunt: illa offē
ſi hac deliniti feruntur in preceps: ac bonoꝝ ſpecie falſi/mala pro bo
nis amplectuntur. DIS. Primū igitur quid virtus: deinde quę ani
mi paſſiones virtutibus cohercēdæ: demū virtutum & oppoſitoꝝ vitio
rum rationes ſpecialius indagandi ſunt. Eo nanq̧ ſeruato ordine ſin
gula memorię cōmendare erit facilius.

Quid virtus: quō ſit mediū: qualia extrema: medium qualiter ſumendum & attingendum: & virtutes quō acquirendę. Capitulum.iij. MAG.

A Riſtoteles in ſecundo libro Ethicoꝝ. virtutē & quo ad principiū Aris
directiuū: & quo ad actū deſcribit. DIS. In ordine ad prin
cipium directiuū qualiter? MA. Virtus eſt habitus electiuus
Virtus ut principiū
in medio exiſtens quo ad nos/determinata ratione ut ſapiens determi
nabit. Habitū dicit virtutę: ut genus eius oſtendat ꝓpinquū. Eſt enim
virtus q̄litas animi nō omnis: ſed q̄ habitus dici ſolet. habitus quidē
a voluntate elicitus & recta ratione determinatus. Potentię autē & paſ
paſſiones non ſunt virtutes
ſiones/q̄ etiā in aīa inueniunt̄/virtutes nō ſunt: quia naturaliter & ſine
electione inſunt: ideo ab his nec laudamur nec vituperamur: ſicut a vir
tutibus. In medio autē virt⁹ exiſtit duoꝝ ſc; extremoꝝ: uni⁹ quidem
ſcd̄m ſupfluitatē: alteri⁹ autē ſcd̄m indigentiā. & hoc quidē ſcd̄m ſub

ſtantiā virtutis:nam ſcd̄m ratione̅ boni/ eſt optimū in illo genere: &
ita extremū. Ambo aute̅ vitia(q̄a a recta ratione ſcd̄m plus & minus
deuiant)alterā extremitate̅ obtinent. Additur aute̅ q̄ ad nos: nō ſcd̄m
rem:q̄d em̄ uni multū eſt/alteri cōueniens reperit̄. At quia rectitudo
circa mediū in indiuiſibili eſt: ideo bene agere contingit uno mō tm̄:
peccare aute̅ modis infinitis. Difficile eſt em̄ tangere mediū & id tene
re. Facile aute̅ circūquaq; ab eode̅ diſcedere. queadmodū videre eſt in
ſagittarijs:quoꝝ is tm̄ centrū deſignatū cōtingit: qui ꝑ linea̅ rectā ſa/
gittā dirigit:ceteri aute̅ plus & minus declinant. Determinatio igit̄ in
virtute nō cuiuſlibet:ſed ſapiētis eſt ſcd̄m dictame̅ ratiōis recte. Con
forme̅ virtutis definitione̅ diuus Aurelius libro de quātitate aīe ponit
dicēs. Virtus eſt eq̄litas q̄dā vite:undiq; cōſonās rationi. DIS. In Virtus
ordine aute̅ ad actū qualiter virtus definitur? MA. Virt⁹ eſt q̄ bo/
nū facit habente̅:& opus eius bonū reddit. Vtrāuis aute̅ & q̄ princi/ Virtus
piū:& q̄ actū explicat. Auguſtin⁹ in li.ij.de libero arbitrio in una com actiua
plectit̄:cū ait. Virtus eſt bona qualitas mētis q̄ recte viuit̄: qua male
nemo utit̄:quā deus in nobis: ſine nobis oꝑatur. Virtus eſt qualitas
nō oīs:ſed bona:& habit⁹. nō corꝑis:ſed mentis. Vitia aute̅ & ſi habit⁹
ſunt mentis ad malū inclinātes/a talibus tm̄ virtus diſcreta eſt:cū dicit̄
qua recte viuit̄. Tunc aūt recte viuitur cū hō ſcd̄m rectā ratione̅:ut uti
q; ſapiens determinabit operatur:ab his aute̅ q̄ ad bonū & ad malum
eſſe poſſunt/virtus diuiſa eſt:cū addit̄:qua male nemo utit̄. Licet em̄
virtutibus ut obiectis male & in ſuꝑbiā quis utat̄: actu tm̄ virtutis &
ut virtus eſt habitus directiuus:male nemo utitur. Hec definitio cōis
eſt omnibus virtutibus. Quod aute̅ adiectū eſt. quā deus in nobis ſi
ne nobis operat̄:infuſas ab acquiſitis ſecernit. Quedā em̄ virtutes
ſunt q̄ nullo humano conamine haberi poſſunt: ſed ſola dei largitate
aīe infundunt̄. ut ſunt fides:ſpes:& charitas:quas deus in nobis ſine
nobis operatur. ſine nobis quide̅ agētibus:nobis tm̄ vel nō reſiſtentibꝫ
vel conſentientibus:in ceteris aute̅ etiā nobis agentibus cooperatur.
Et has partim doctrina/partim aſuefectione cōquirimus. Doctrina
quide̅. ſi quid bonū vel malū/ licitū vel illicitū/bene maleue fiat aliq̊
docēte cognoſcimus. Hinc Seneca ait. Virtus ſine ſtudio ſui eſſe non
pōt. Aſuefactione vero ſi id q̊d bonū cognouimus operamur & dili
gimus. non em̄(inquit Auguſtinus li.xi.de ciuitate dei.c.xxviij.)qui
ſcit quod bonū eſt:vir bonus dicitur:ſed qui diligit bonum quod ſcit.
Quemadmodū aute̅ una hyrundo nō facit ver: nec dies una calida
eſtatem:ſic nec operatio una bona virtutem/& mala vitium. Ex acti/
bus aute̅ frequenter iteratis generantur habitus:& quide̅ tales quales
ſunt actus. Vnde nō modicū differt iuuenes bene vl̄ male aſueſci. Alte
terat em̄ conſuetudo naturā. maxime aute̅ in his ī quibꝫ preuiā diſpoſi
tione̅ reperit maiore̅:& animi paſſione̅ magis aut minus radicatā. Naꝫ
Tullio teſte. ingeniis noſtris īnata ſunt ſemina virtutum:q̄ ſi adoleſce

re liceret/ipſa nos ad beatam vitam natura perduceret. DIS. De ta
libus ut nunc diſſeramus promiſſorum ordo expoſtulat.

De paſſionibus concupiſcibilis quę ſunt/Concupiſcē tia/Deſiderium/Gaudium/Leticia/Amor/Odium/ Faſtidiū/Abhominatio/Acedia/Inuidia/Dolor/Triſticia & Miſericordia. Capi.quartum. MAG.

P Aſſiones ſiue affectiones animi ſunt quas a concupiſcibili & ira
Paſſio cō cupiſcibil' ſcibili potentijs & obiectis harum exoriri diximus. Concupiſci/
bilis nanq́ in obiectū ſuum/ quod eſt bonū delectabile fertur
vel ſcd̃m placentiā vel diſplicentiā. Placentia autē eſſe poteſt reſpectu
boni vel mali. Boni quidē proprij vel alterius. rurſus autē proprij di/
cōcupiā. ſtantis vel coniuncti. ſi diſtantis & per appetitū ſimplicē: eſt Concupi
deſideriū. ſcentia. per appetitū intenſum: & eſt Deſideriū. Placentia autē de boni
Gaudiū pprij & coniuncti adeptiōe: eſt Gaudiū. de uſu & fruitiōe: eſt leticia/
Lęticia animi quidē; cū fit circa diſciplinas contēplatiuas. corporis/ſi fiat cir/
ca guſtū & tactū. Quarum quędā ſunt neceſſarię & naturales. ut nutri
re & indigētię ſuccurrere. quędā naturales/ſed neceſſariæ nō ſunt. ut
generare. Cōmendat̃ em̄ etiā virginitas. Aliæ cōtra naturā ſunt & ſp
fugiēdę. ut gula/ebrietas/luxuria/ornatus ſuperfluus & his ſimilia. Pla
Amor centia vero reſpectu boni alterius/in nobis amorē ſiue dilectionē efficit
Dilectio. cū alteri bonū appetimus. Sed placētia mali reſpectu proprij eſſe nō
poteſt (nemo em̄ unq́ carnē ſuam propriā odio habuit. inquit Apo
Odium ſtolus ad Ephe.v.) ſed reſpectu alieni. & Odiū cauſat. Malū em̄ appe
Rancor timus his quos odio habemus. quod ſi inueteraſcet/in Rancorē vertet̃

DIS. Concupiſcibilis vero quę in delectabile fertur ſcd̃m diſplicen/
tiam/quas efficit paſſiones? MAG. Diſplicētia vel eſt reſpectu bo
Diſplicentia boni ni vel mali. Si boni/aut proprij aut alieni. Rurſus ſi proprij/aut con
iuncti vel abſentis. Si coniuncti/fit Faſtidiū. quę eſt ſimplex reſpuitio
illius boni. & Abhominatio. quę eſt ardens & intēſa reſpuitio illius bo
Acedia. ni. Si abſentis: fit Acedia. quę bonū tale adipiſci negligit. Diſplicentia
autē boni alieni eſt Inuidia. Vn̄ in epiſtolis Horatius. Inuidus alteri
Diſplicentia mali us marceſſit rebus opimis. At vero diſplicentia reſpectu mali/eſt vel p/
prij vel alieni. ſi proprij/erit Dolor. q eſt afflictio ex abſentia coueni/
entis. & Triſticia ex pſentia diſconueniētis. Si autē diſplicentia fit reſpe
ctu mali alieni/Miſericordia dici poteſt. DIS. Ex his ſextuplicē in
paſſionibus concupiſcibilis colligo contrarietatē. Prima concupiſce
re & faſtidire. Secunda deſiderare & abhominare. Tertia gaudere &
dolere. Quarta letari & triſtari. Quinta amare ſiue diligere & odire.
Sexta miſereri & inuidere. MAG. Scite membra principalia in unū
colligis: nec omnimodā illorum conuenientiam aut diſtinctionē ex
quirere epitomatis breuitas admittit. DIS. Scio. Iraſcibilem igitur

ſimili compendio percurramus.

De Paſſionibus iraſcibilis quę ſunt Ambitio. Paupertas Spiritus. Spes. Deſperatio. Supbia. Humilitas. Dominatio. Subiectio. Contemptus. Reuerentia. Audatia. Pœnitentia. Ira. Impatientia. Timor & Magnanimitas. Capitulum. v. MAG.

Raſcibilis in obiectum ſuum quod eſt arduũ & difficile fertur p̃ — Paſſio Iraſcibilis.
robur & debilitatẽ. ſecundũ robur quidẽ per modũ proſecutio
nis. ſecundũ debilitatẽ vero per modũ fugę. Proſequendo tẽ/
dit vel in bonum vel inſurgit contra malum. Ruſus in bonũ hono/
ris vel excellentiæ. Quod ſi diſtans fuerit: tendit p̃ Ambitionẽ. quæ — Ambitio
eſt appetitus talis boni ſimpliciter. aut per ſpem. quę eſt appetitus ta/ — Spes
lis boni cũ confidentia obtinendi. In obtentũ vero bonũ honoris/tẽ — Superbia
dit per ſuperbiam dominationẽ & contemptũ. Superbia equidẽ alios — domĩatio
cupit excellere. Dominatio pręeſſe. Contemptus ſubiectos paruipẽ — cõtempt⁹
dere. Contra malũ autẽ inſurgit vel memoratũ vel præſens vel expe — Audacia.
ctatũ per audaciã iram & magnanimitatẽ. DIS. Secundũ debili/ — Ira
tatem vero & per modũ fugę quo tendit? MAG. A bono vel ma/ — Magnanimitas
lo. a bono dico/honoris vel excellentiæ / p̃ſenti vel abſenti. Si a bono
honorabili pręſenti proprio: erit humilitas. Si ab alieno: erit reuerentia — Hũilitas.
& ſubiectio. A bono autẽ abſenti proprio ſi reſilit: paupertas ſpiritus — Reuerẽtia
eſt. & ſimplex illius fuga. vel deſperatio. & eſt fuga intenſa propter di — ſubiectio
ffidentiã obtinendi. A malo autẽ p̃terito fugit per pœnitentiã. a præſẽ — paup̃tas
ti/per impacientiã. a futuro per timorem. Qui ſi fiat in appræhen/ — ſpiritus
dendo ſecundũ diſpoſitionẽ proximam/agonia dicitur. ſecundũ di/ — Deſpatio
ſpoſitionẽ vero remotã ex imaginatione magna/fit Admiratio. ex in — Pœnitẽtia
ſolita/ſtupor. In operando autem reſpectu mali futuri / eſt aut ſegni — impacientia
cies/reſpectu mali ĩ opere: aut erubeſcẽtia/reſpectu mali in verbo: aut
verecundia reſpectu mali in opinione. DIS. His etiam facile oppo/ — Timor
ſitiones paſſionũ in iraſcibili colligo. Contraria eſt em̃ ambitioni pau — Segnicies
pertas ſpiritus: Spei deſperatio: Superbię humilitas: Dominatiõi ſub — Erubeſcẽtia
iectio: Contemptui reuerentia: Audacię pœnitentia: Iræ impacientia:
& timor Magnanimitati. MAG. probe. Poſſunt tamen paſſiones — verecũdia.
Iraſcibilis & Concupiſcibilis latius dilatari: & ad duas vel quattuor po
tius reſtringi. Dilatationem in proceſſu de virtutibus & vicijs videbi/
mus: reſtrictionẽ vero paucis ędicemus. Cõcupiſcibilis nempe de bo
no pręſenti gaudet: de futuro ſperat. Iraſcibilis de malo præſenti tri/
ſtatur: de futuro timet.

Quattuor paſſiones/quę ſunt Lęticia Triſticia Timor ſiue metus. Cupiditas

in brutis & etiam in humana voluntate inueniunt. ut Auguſtinus aſtruit. Capitulum.vi. DIS.

Sed dic quæſo coniuncti tantum ſunt an ne etiam animi ſeparati? MAG. Concupiſcibilem & iraſcibilē ſenſualitatis & voluntatis eſſe libro decimo ſupra audiuimus: nec paſſiões a ſenſualitate quę in brutis eſt ſine ratione ſecludimus. gaudet enim leo de prēda apprēhenſa: ſperat de ea quā trino proſequitur ſaltu: triſtatur de quartana febre quā actu patitur. timet de eadem quę proximo reuertitur. In voluntate autē a ſenſualitate & carnis infirmitate liberata/paſſiones dictas Auguſtinus libro.xiiij.de ciuitate c.v. ex platonicorum dictis contra eoſdem concludit: & cōſequenter eas voluntates nominat dicens. Intereſt aūt qualis ſit voluntas hominis: quia ſi peruerſa eſt peruerſos habebit hos motus: ſi autem recta eſt/non ſolum inculpabiles/verumetiam laudabiles erūt. voluntas eſt quippe ī omnibus ĩmo omnes nihil aliud ꝙ̃ voluntates ſunt. Nam quid eſt cupiditas & leticia niſi voluntas in eorū conſenſionē ab his quę volumus? Et qd eſt metus atq; triſticia niſi volūtas in diſſenſionē ab his quę nolumꝰ? Sed cū conſentimus appetendo ea quæ volumus/cupiditas: cū conſentimus fruendo his quę volumus/leticia vocatur. Itemq; cū diſſentimus ab eo quod accidere nolumus talis voluntas metus eſt. Cum autē diſſentimus ab eo quod nolētibus accidit: talis voluntas triſticia eſt. Et omnino pro varietate rerum quæ appetuntur/vel fugiuntur ſicut allicitur vel offenditur voluntas hominis/ita in hos vel illos affectus mutatur & vertitur. Eas quoq; nos dum hic ſumus ex humanæ conditionis infirmitate habere/paulo infra proſequitur. Cauſas igit aut potius incitamenta & confortamenta harum prēter voluntatē nō inutiliter perquiremus. DIS. utiliſſime.

cupiditas leticia metus triſticia

Qualiter paſſiones ratione corporalis diſpoſitiōis variantur/& pro diuerſitate apprēhenſiue diuerſe originantur. Capitulum.vij. MAG.

Paſſiones dictę a varietate rerū & potentia apprēhendente(uti ex dictis liquet)originant: ex diſpoſitione aūt apprehenſionis virtutis motiuę/& membrorū corporis corroborant & debilitantur. DIS. Ex diſpoſitiōe apprēhēſionis qualiter? MAG. Nōne ex forti imaginatiōe caſus/quidam ex alto proſpicentes: multū timent: & frequenter cadunt: alij ex imaginatiōe forti & cōfidentia quā habent in medicū/ſanitatem ſperant & cōſequuntur? DIS. Certiſſima hęc ſunt: de diſpoſitiōe motiuę quid dicis? MAG. Aſuefactio abilitat: qui ergo ſepius letantur/ſperant/timent/vel triſtant: ad hos actus promptiores expeditiores ſue euadunt. DIS. hoc quoq; manifeſtum. De diſpoſitione membrorū autem quid affers? MAG.

Corroboratio & debilitatio paſſionū triplex

Motiua membris ut inſtrumentis utitur:in quibus triplex ſpiritus in
ſanguine per corpus inuehit̃ naturalis: ſcꝫ vitalis:& aĩalis.de q̃bus li/
bro.x.ſupra tractatũ eſt.Sanguis autẽ nõ modo mẽbrorũ quę nutrit
ſed & ſpirituum diuerſitatẽ cauſat:illi rurſus paſſionibus conferunt.un
de ſanguis temperatus in tenuitate & groſſicie/ꝓpter ſpiritus lucidi ab
undantiam/diſponit ad gaudium:contrarius ad triſticiam.Naturaliter
eñ anima in luce gratulatur:in tenebris vero triſtatur.In nocte igit̃ om
nes ſumus timidiores.Sanguis vero clarus:ſed plus calidus/aptat ad
iram quæ tanto diutius feruet quãto ſanguis ſubſtantia cõpactior fue
rit.Tenuis vero & frigidus ad timorem.pariformiter in cęteris eſt vi
dere.Cor autem/cum fons & origo ſit ſanguinis/in omnibus his paſ
ſionibus mouetur.Vnde in gaudio & leticia cor paulatim dilatatur:&
membris virtutem occurrendi obiecto conueniẽti influit:ideo interio
ra paulatim frigeſcunt:& exteriora in tali affectione calefiunt.In triſti
cia oppoſitũ accidit:nam obiectum diſconueniẽs quod coniunctum
eſt/reſpuente anima/paulatim cor cõſtringitur:nec ſpiritus in mem/
bra ſufficienter diffunduntur:hinc exteriora infrigidantur:ſimiliter &
quędam interiora.In timore autẽ ſi obiectum cum ſpe fugiendi ap/
prehenditur/cor conſtringitur fortiter:& ſpiritus & calor ad inteſti/
na mouentur.unde timentium cor tremit:& vox & anhelitus minu/
untur:& inteſtina circa quæ ſpiritus & calor coartantur ſoluta:ſuper/
fluitates ęmittunt nec continere poſſunt:& facies palleſcunt.In vere
cundia autẽ & erubeſcentia natura ad confidentiam reſiſtẽdi excitat:&
exterioribus ſuccurrẽs genas colorat.In ira autem & audacia ſanguis
accenſus/cor inflãmat & dilatat:& exteriora quoqꝫ in vindictam cale
facit & aptat.Ex his cętera patent:nec ſpeciali deductione indigent:ni
ſi forte tu aliter ſentias. DIS.Non.Sed nunc qualiter mens eas re/
frenet virtutibus/exponendum eſt.Ita quippe cum nudiſtertius diui
Boetii philoſophicas conſolationes percurrerẽ:ſcriptũ reperi Gaudia
pelle:pelle timorem:ſpemqꝫ fugato:Nec dolor adſit/Nubila mẽs eſt
vinctaqꝫ frenis hæc ubi regnant.

Sanguis iudicium iuxta paſſiones

Cordis iudicium iuxta paſſiones

De diuiſione virtutũ in intellectuales Morales & theologicales. Capitulum.viij. MAG.

n On omnibus virtutibus mens utitur in frenandis paſſionibus
ſed moralibus tantum:nec tamen his omnibus. DIS.Quã
innuis virtutũ diuiſionem lucidius explana. MAG.Virtu/
tum quædam intellectuales/quædã morales/& alię theologicales vo
cãtur. DIS.Intellectuales quæ ſunt? MAG.Quæ intellectũ in
quo ſubiectant̃ perficiunt.ſpeculatiuum nempe intellectum ſapien/
tia/ſcientia & intellectus in operatione ſua dirigunt:ars & prudentia in
tellectum practicum regulant. DIS.Quæſo ne pigeat te latius
iſtec deducere.

Virtutes intellectuales.

De virtutibus intellectualibus intellectu ſcien- tia & ſapientia. Capitulum.ix. MAG.

i Ntellectus ſpeculatiui opus theoriā ſiue ſpeculationē: finē autē
ſcire liber undecimus ſupra edocuit. Scibiliū autē quędam eſſe
principia & q̄dā cōcluſiones logica patefecit. pricipia ꝟo mox
cognitis terminis ab intellectu app̄hendunt̄ lumine naturali: termino
rum autē cognitio a ſenſu orit̄. ut omne totū eſt maius ſua parte: q̊d ſi
frequētius iteratū fuerit: in intellectu fit habitus quidā ad huiuſcemo
di app̄henſionē/intellectum abilitans & inclinans: & eodē noīe (ſcʒ in
tellectus) nominatur. Rurſus autē cōcluſiones ꝑ pręmiſſas & reſolu/
Scientia tionē earundē uſq; ad principia/via demōſtrationis inueſtigant̄: & in
de habitus generatus ſciētia dicit̄. Huius ſpecies in principio operis p̄
miſimus. Opinio autē & ſuſpitio: cū circa falſum eſſe poſſint/Virtutes
nō ſunt. Ad noticiam vero altiſſimarū cauſaꝝ/ q̄ via naturæ/ certiſſi/
mę ſunt & maxime intelligibiles: intellectū noſtrum (qui ad hęc ſe ha
bet ſicut oculus nycticoracis ad radium ſolis) inclinat habitus: quē ſa
Sapiētia pientiam vocamus. Hic habitus tanto cęteris p̄eminet quāto circa no
bilius obiectum verſat̄. hinc Ariſtoteles de cœlo & mūdo li. 2. ait. Ma
gnum eſt de rebus cœleſtibus poſſe aliquid cognoſcere: vel de rebus
☞ nobilioribus: etiā debili ratiōe. Et in libro de animalibus. Amabile eſt
inquit magis parum aliquid cognoſcere de rebus nobilioribus q̄ mul
ta de rebus ignobilioribus. Ex dictis facile eſt ſingulorꝫ definitiones ęli
cere. DIS. Elicias igitur. MAG. Intellectus eſt habitus pricipio
rum. Scientia eſt habitus concluſionis ꝑ demonſtrationē acquiſitus.
Sapientia autē cognitio eſt rerum diuinarum. Vnde & Apoſtolus in
ter hos duos habitus/ſcientiam videlicet & ſapientiā diſcernit ſcribens
Corinthiis. Alij inquit datur ſermo ſapientię: alij ſermo ſcientię &c.
Et diuus Auguſtinus de trinitate libro. xij. & xiiij. differentiam horū
late proſequitur. Reliquum eſt ut habitus intellectus practici diſcutia
mus. DIS. Id ipſum volui.

De arte & prudentia habitibus intellectuali- bus: & q̄ prudēs eſſe nemo poſſit niſi etiā bonus ſit. Capitulum.x. MAG.

i Ntellectus practicus circa cōſiderationē veritatis quā ad opus
ordinat duplici via incedit. Prima ut opus tm̄ ſit ꝑfectū ex recta
ratione. ex huius frequentatione habitus generat̄: intellectum
Ars ad operationē abilē promptūq; reddens: hūc philoſophi artē nomināt
Secunda via eſt qua intellectus veritatē ad opus ordinat: ut ipſe ope
rans perficiatur: & in ſuis actibus ordinet̄. hinc generatus habitus in
prudentia tellectum ad huiuſmodi abilitās. Prudentia dicitur. Horꝫ autē habituū
differentia ex definitionibus ſuis darius habetur. DIS. Has igitur

in medium ferre haud recuſes. MAG. Ars (ut ait Ariſtoteles li. 6. Ethicorum) eſt recta ratio rerũ factibiliũ. Facere autẽ ut idẽ teſtatur li. nono methaphiſicę. eſt actus tranſiens in exteriorẽ materiã ſicut ędificare: ſecare: ſcribere: & huiuſmodi. Ars itaq; habitus eſt factiuus cũ recta ratione: id eſt ratio directiua factionum in rebus exteriobus. Non igitur artis eſt artificem bonum facere: ſed opus: ideo nõ habet perfecte rationem virtutis. Prudentia autẽ eſt recta ratio agibilium. Agere autẽ per philoſophum ubi ſupra eſt actus permanens in ipſo agente. ut intelligere velle conſiliari & huiuſmodi. Prudentia ergo eſt ratio directiua: actionum in ipſis operantibus: & habet rationem virtutis perfectę quia impoſſibile eſt (inquit philoſophus libro. vi. Ethicorum) eſſe prudentem & non exiſtentem bonum.

Facere

Agere

Quomodo differt Ars & Scientia. & quæ artes liberales: & quæ mechanicę. Ca. xi.

DIS. Dic obſecro in quo artẽ a ſcientia diſtinctum habitũ dicis: cũ ſciẽtiarum nõnullę etiã artes nominari ſoleant: patet de Grãmatica Logica Rhetorica &c. MAG. Quas opponis ſcientias/ etiã noĩari artes manifeſtũ eſt: nõ tamẽ ꝑprie: ſed extento artis noĩe nam in ipſis reperiť aliquid ꝑ modum operis. utpura ſyllogiſmorum fabricatio: opus numerandi aut menſurandi &c. Dicunť autẽ hę ſciẽtiæ artes liberales: ad differentiã mechanicarũ: nam illę animũ liberũ permittunt circa opus propriũ q̊d eſt cõſideratio veritatis. Hę a tali opere ad exteriora recedere/ adulterari & mechari faciũt. Vnde & mechanicę dicuntur. Snnt autẽ homini neceſſarię. cecidit em̃ homo per peccatũ in ignorantiã/ & iuuať ꝑ ſapientiã: in concupiſcentiã/ & iuuatur ꝑ virtutem in infirmitatẽ & defectus multos/ & iuuatur ꝑ artem mechanicam. nemo em̃ carnem ſuã odio habuit. Inuenit igitur humana ratio ad ſingulas corporis neceſſitates ſingulas artes: quæ tñ ad ſeptenarium a doctis reducũtur (ut patet in politicis) videlicet lanificiũ. Armatura ſiue fabrilis: Nauigatio: Agricultura: Venatio: Medicina & theatrica. DIS. Harum rationes veloci ſaltem ac breui ſermone percurras.

Artes liberales

machanicę.

De artibus machanicis in ſpeciali: & quę a nobis poſſint exerceri. Capitulum. xij.

MAG. Lanificium quę prima eſt cõtinet operationes nendi/ cõſuendi retorquẽdi: & q̃ fint manu/ acu/ fuſo/ pectine/ ſubula/ calamiſtro/ girgilo/ alabro: in materia lini/ lanæ/ canapi/ pelle/ pilo/ & ſuberis. Inſuꝑ uſum: floccorum: filtrorum: ſagorum: ſagmatũ: funiũ: matularũ: & ſportarũ ex ſtraminibus vel viminibus. Armaturę ſpecies duę ſũt Architectoria & Fabrilis. Architectoria in Cementariã & carmentariã partiť. Fabrilis in malleatoriã/ fuſoriã & ſculptoriã diuidiť. Continetur igiť ſub armatura qdquid armorum eſt. Ibi artifices metellarij/ alchi

Lanificiũ

Armaturæ architectoria

Fabrilis

miſtæ:& q̃ operanť dolabris/ſecuribus/lima/ſerra terebro/trulla:in oſſe
Nauigatõ arena/lapide/luto/latere/& ligno &c. Nauigatio cõtinet omnẽ induſtri
am emẽdi:vendẽdi:mutuãdi: in domeſticis & pegrinis nauigatiõibꝰ
Verũ tñ mercatura etiã aliĳs modis ꝙ̃ nauigatiõe fieri habet. Eam aũt
agricultu Tullius ſordidam nominat. Sordidi etiam ſunt q mercantur a merca
ra. toribus q̃d ſtatim vendant.nihil.em̃ proficiũt niſi admodũ mentianť
ager Agricultura oẽm agri cultũ complectiť. Quadruplicẽ aũt agrum di
aruum ſtinguũt ſcꝫ Aruũ. qui ſationibus & ſegetibus deputatur. Conſitũ qui
conſitum nemorius conſtat:vinetis:oliuetis & pomerĳs. Paſcuũ: q paſcua ger,
paſcuum minat.ut prata. Floridũ.ut eſt ortus & Roſarĳ Hanc Tullius li. primo
floridus Officiorũ laudat dicens omniũ rerum ex qbus aliquid acquiriť nihil
eſt agricultura melius:nihil uberius:nihil dulcius:nihil libero homĩe
Venatio. dignius. Venationũ alia Ferina:alia aucupium:alia piſcatura. Omne
igiť venandi genus ſiue in terra:mari:aquis & aere continet. Inſuper &
omnia officia piſcatorũ:carnificũ:coquoꝝ:cauponũ:& tabernarioꝝ
Verumtñ ante diluuium eſus carniũ in uſu nõ erat:teſtatur ſanctus
Hieronymus & canon.xxxv.diſ.ab exordio. Medicina:corpus vel tu
Medicina etur vel reſtaurat ſalutẽ:ſub qua chyrurgia: apotecarioꝝ: pigmẽtari
orũ:balneatoꝝ:raſorum turba militat. Theatrica cõtinet omnes artes
theatrica. ad ludos ptinentes. Eſt autẽ ludus aut gymnicus:Agon:Circẽſis:Sce
nicus aut Gladiatorius. Gymnicus q in gymnaſio exerceť per ſaltum
ludꝰ gim curſum:iactũ:virtutem:atqꝫ luctationẽ. Agon quoqꝫ in curſu:celerita
nicus te:ſagittãdi peritia:ad cytharam quoqꝫ & tibias/incedẽdi geſtibus cõ
ãgon ſiſtebat. Circenſes ludi a circũeundo dicti ſunt. Scenicus ĩ theatris ex
Circenſis ercebať:in qbus in parata domũcula ꝙ̃ ſcenam dicunt:Comici Tra
Scenicus gici Hiſtriones & mimi fabulas recitabãt. In Amphitheatro gladiato
gladiato/ rius cũ actibus militaribus exercebať. In phanis aũt deoꝝ laudes:etiã
rius. nõ ſine obſcœnitate decantabanť & demõſtrabanť/in arenis pugiles
inter ſe:& cũ beſtĳs exercebanť. In cõuiuĳs alearum ludus:rithmi,&
muſica frequẽtabať. DIS. Qui omniũ dictaꝝ artium primi exti
tere inuentores? MAG. Capitulũ quartũ libri Geneſeos nõnullos
enumerat. Sed gentiliũ vanitas alios aſſignat:nos ad reliqua propere
mus:nam & ſi ſine his nõ edificeť ciuitas (ut ait Sapiens) non tñ ſede
bunt ſup ſellam iudicis:& teſtamentũ iudicĳ nõ intelligẽt:nec palã fa
cient diſciplinã & iudiciũ:ſed ſolum opationi artis vacabunt Non igi
tur ingenuis & ſingulari ingenio p̃ditis adoleſcẽtulis (de quoꝝ nume
ro unũ te habeo) hę artes exercẽde ſunt. A chriſtifidelibus inſup non
nullę quaſi illicitę & ſaluti cõtrarię habenť: maxime aũt theatrica:ꝙ̃
tũ ad multas eius ſpecies. Demũ ex animo tuo nunqꝫ diſcedat/quã
tum p̃cioſiſſimi temporis Reges principes Comites Nobiles Diuitia
rum affluentia ſplendentes & (q̃d execrabilius eſt) Clerici diuino cul
tui mancipari in venationũ inutili:laborioſa & piculoſa arte ãmittunt
propter anſerem quidẽ viliſſimũ:pauperrimis viduis pupilliſqꝫ panẽ

ſegetibus pullulantē: quadrupedū tritura perimētes cōculcātesq;, reſti/ tuent procul dubio eo loco q̄ ipſi paupertimi erūt. DIS. Nihilomagis in procerū caterua obteſtor. MAG. Iuſte. Sed nunc ſi libet pruden tię cōditiones enodabimus. DIS. Libet utiq; perplacetq;.

De prudentia & partibus integralibus: & quō fu/ tura ſcire poſſumus. Capitulū. xiij. MAG.

PRudentię naturā tunc facilius intelligemus: ſi datę definitioni ipſius/etiā diuiſionē p oēs partes explicitā adiunxerim⁹. DI. Definitio prudentię (ni fallar) hęc eſt. Prudētia eſt recta ratio a nobis agibiliū. MAG. Auguſtin⁹ quoq; li. 83. q̄ſtionū ait. Prudentia eſt cognitio rerū appetendarū & fugiendarū. alludit p oīa li. 1. de libero arbitrio. Tullius vero .ij. Rhetoricę ait. Prudentia eſt rerū bonarū & malarū verarūq; ſcientia. Sed iuriſconſultus in. l. iuſticia. pa. iuris prudētia. ff. de iuſt. & iur. ita definit. Prudētia eſt diuinarū humarūq; rerū noticia iuſti atq; iniuſti ſcia. DI. Idē ſi bene memī dicit inſti. eodē pa. 1. Sed de his ſatis: ad prudētię diuiſionē pergamus. MA. Prudētiā in partes integrales: potētiales & ſubiectiuas inuenio partitam. DIS. Integrales q̄ & q̄t ſūt? MA. Memoria Intellectus Ratio Solertia Docilitas Prouidentia Circūſpectio & cautio. Tria ultima prudētiā integrāt ut eſt p̄ceptiua, reliq̄ ut eſt cognoſcitiua. DIS. Hęc latius explana. MAG. Prudentiā eſſe circa cōtingentiā agibiliū: definitio data in ſupiorib⁹ indicat. Hoꝝ autē cognitio ſi p̄terita ſint: memoria dicit̄. ſi p̄ntia vel inſtātia intellectus noīat̄. & freq̄nt̄ ex memoria naſcit̄. Nam in cōtingentibus agibilibus ut pl'im futura ſil'ia ſunt p̄teritis. ait phūs. ij. Rhetoricę. Vnde prudēs arguit. Si talia talibus cōcurrētib⁹ hactenus accidere potuerūt: ſic & nūc & in futurū accidere p̄nt. Sic em̄ Sapiens docet dum inq̄t. Memēto q̄ ante te fuerūt. Et Seneca. Qui de p̄terito nihil cogitat vitā pdidit. Vnde de prudenti Iuda machabeo ſcriptura teſtat̄: an̄ viderat valida caſtra inimicoꝝ/victorias patrū p̄teritas ad memoriā reuocans militū ait, memētote quō ſalui facti ſunt patres noſtri. Rurſus autē habita recta exiſtimatiōe de fine: via memorię & ītellectus/media in promptu inueniēda ſunt p q̄ finis attingi poſſit: & id fit p ſolertiā: q̄ (ut ait Ariſto. 1. poſterioꝝ) eſt ſubtilitas inueniēdi mediū in nō pſpecto tp̄e. inuētis autē medijs/opus eſt ea debite poſſe applicare ad finē: regulas uniuerſales ad pticularia ꝯiūgere & ex notis procedere ad noticiā nondū cognitoꝝ: hoc ptinet ad rationē: q̄a vero nec oīa bn̄ cōſiderare poſſum⁹ occurrētia circa agibilia (q̄m pticularia ſūt) ab alijs edoceri: p̄cipue autē a ſenib⁹ & expertis indigemus. Vnde & Sapiens ait. In multitudine p̄ſbyteroꝝ: id eſt ſenioꝝ prudentū ſta: & prudētię illoꝝ ex corde cōiungere. Id autē fit p docilitatē q̄ quis diſciplinabilis efficitur: & alioꝝ conſilijs acquieſcit. Amplius futura q̄ circa agibilia occurrere poſſunt pſpicere; & ad finē cum p̄ſentibus cōue/

prudētia

partes integrales prudētię

futurorū pſcientia

Solertia

nienter ordinare neceſſe eſt: quod fit ꝑ ꝓuidentiã quæ eſt futuroꝝ. nã p̃terita aut actu p̃ſentia aliter ordinari nõ poſſunt. Circũſtãtias etiã negocii prius inuentis & ordinatis in finẽ cõparari oportet: q̊d fit ꝑ circũſpectionẽ. Oportet demũ etiã vitare impedimenta & cauere: ne vitia ꝓ virtutibus ſe ingerant. quod fit ꝑ cautionẽ. Hęc octo ſub cõpẽdio ſcriptura cõmemorat dum ait. Gens abſq; conſilio eſt & ſine prudẽtia utinã ſaperẽt & intelligerẽt: & nouiſſima ꝓuiderẽt / ſapierẽt ſc; p̃terita ꝑ memoriã intelligerẽt / p̃ſentia ꝑ intellectũ / rationẽ / ſolertiã / & docilitatem ac nouiſſima ꝓuiderent: ꝑ ꝓuidentiã circũſpectionẽ & cautionem Poſſumus eñ nos cognoſcere futura / ſaltẽ in ſuis cauſis. Deus autẽ ut in ſeipſis: & quibus voluerit ꝑ ꝓphetię donum cõmunicare.

De prudentię partibus potentialibus quę ſunt ευβουλια γνωμη συνεσισ. & de dono conſilij. Capitulum decimumquartum.

DIS. Partes potentiales prudẽtię Onſequenter prudẽtię partes potẽtiales ediſſere. MAG. Prudentię partes potentiales tres ſunt: ſc; Eubulia Syneſis & Gnomi, prudẽtię equidẽ principalis actus eſt recte p̃cipere: de p̃cipiendis autẽ primũ conſiliari: dehinc iudicare oportet. Primũ ad Eubulia Eubuliam, ſecundũ ad Syneſim & Gnomin ꝑtinet. Eſt eñ Eubulia rectitudo conſilii ad finẽ bonũ / ꝑ vias cõgruas & tp̄e cõuenienti. unde εὔβουλοσ. id eſt prudens ſiue bene conſiliatiuus: & talis nec velox nec nimis tardus & firmus eſſe debet. DIS. Cur autẽ addis ad finem bonũ? MAG. Quia cõſilium bonũ nullum eſſe põt ſi finis malus in conſiliando ꝓſtituatur: aut ad finẽ vię malę inueniãtur. Hoc ipſum vocabulum inſinuat: dicitur enim Eubulia ab eu quod eſt bonum & Bonum conſilii απο του βυλη: id eſt conſiliũ quaſi bonũ conſilium. Non igiť recte cõſiliatur latro ad latrocinium. quia finis malus. nec fur ut furto pauperi ſuccurrat: nã & ſi finis bonus ſit (ſc; pauperi ſubuenire) via tñ illicita eſt per furtũ. ut teſtať beat⁹ Auguſti. & c. xiiii. q. v. Forte. ita videre eſt ĩ Syneſis aliis circũſtantiis actus moralis. DIS. Syneſis q̃ eſt? MA. Quę recte iudicat de conſiliatis ſcd̃m leges cõmunes: huius iudiciũ iuſticia Gnomi legalis exequitur. Gnomi autẽ recte iudicat de conſiliatis ſi leges deficiunt. & huius iudicium epikeia exequitur. ut ꝙ furioſo depoſitus gladius reddendus nõ eſt. Interdum etiã ex cauſis oportet a cõmuni lege diſcedere. Quoniã vero (ut ait Sapiens) cogitationes mortalium ☞ timidę / & incerte ꝓuidentię noſtrę / indiget homo neceſſario in his q̃ ad ſalutem ſunt / & rempublicam / ab altiori principio dirigi: a quo datur his qui ſyncere petunt donũ conſilii: per quod ſpirituſſanctus mo- donum conſilii uet hominẽ per modum ſalubrioris & certioris conſilii.

Prudentię partes ſubiectiuę enumerantur & prudentia monaſtica homini utilis & neceſſaria comprobatur. Ca. xv

DIS.

partes ſubiectiuæ prudẽtię

Eſtat ut prudentię partes ſubiectiuas ędoceas: MAG. Prudentię ſpecies quinq; ſolent aſſignari. ſc; prudentia monaſtica Economica Politica Regnatiua & Militaris. Prima neceſſaria eſt homini quantũ ad ſe. Secũda homini ut familiã ſuam gubernet. Tertia homini ut ſe policię rectori debite ſubijciat. Quarta ut quis rẽpublicam ſtrenue regat. Quinta ut Ciuis bonũ cõmune ſtrenue defẽdat. DIS. Has igitur ſpecies ſub breuitate explanes. MA. Prudentia ſingularis homini neceſſaria eſt ad ſalutẽ: nam cognitionẽ ſui docet ſine qua (ut ait Bernhardus ſup Cantica) nemo ſaluatur. Vnde homo cum in honore eſſet nõ intellexit (ſc; ſeipm) cõparatus eſt iumentis inſipientibus & ſimilis factus eſt illis. Vnde & Helimãdus ſcribit in templo Apollinis tale oraculũ fuiſſe datũ γνωτι σεαυτον, hoc eſt noſce teipſum. Ex hoc nempe homo ſe humiliat: & unicuiq; quod ſuum eſt reddit: iuxta pcepta legis naturę & decalogi / de quibus differendi locus hic nõ eſt. Hanc Richardus deſcribit dicẽs. Monaſtica ſcientia eſt q̃ ſui curam gerens / cunctis ſeſe erigit & exornat virtutibus: nihil in vita admittens quo non gaudeat / nihilq; faciens pœnitendum.

prudentia mõaſtica

De prudentia Economica. & qualiter uxor ſit regenda. inſuper quibus virtutibus mulier pollere debeat. Capitulum. xvi.

Prudẽtia Economica

DIS: PRudentiam Economicã declares. MAG. Hac prudẽtia indiget qui familiam regerẽ habet: prudentiã tñ monaſticã nõ negligat: nã qui ſibi nequã eſt: cui bonus erit? In familia autẽ ut dicitur libro primo politicorum tres cõmunitates neceſſarię ſunt. viri ſc; & uxoris pter opus generationis, Domini & ſerui propter opus adminiſtrationis. Patris & filij pter ppetuitatẽ: quod fieri neqt ſi patri filius nõ ſuccedit. Ad has cõmunitates ſingula prudẽtię regimina accomodanda ſunt. In primo eqdẽ / vir uxori ſuę affabiliter cõuiuat: ne vita ei⁹ ſit cũ triſticia: aut cogatur extraneis ſolatijs ſe imiſcere: unde infamiã facile poſſet incurrere. In correctione vero / aliter cũ honeſta / alit̃ cũ contumace & ſupba oportet pcedere. Secundo vir uxorẽ decẽter tractet in ornamẽtia & aliis neceſſariis. Non em̃ ſicut ancilla: ſed ut ſocia tractanda eſt: qa nõ de pedibus: ſed latere viri eſt formata. Aliter autẽ eſt uxor ciuis / aliter militis / aliter regis ornãda ſcđm diuerſitatẽ tẽporũ & locorum. Ideo infœlices Macedones phũs in rhetorica noiat: eo q̧ ſuis uxorib⁹ illicita pmittebãt. Rurſus Valeri⁹ maximus Romanos cõmẽdat: quia uxoribus de neceſſariis puidebant. Tertio vir uxorẽ ſine zelotipia diligat. ne ſibi cõtinuã cordis anxietatẽ / & uxori uõ ſeruandi fidej incitamentũ pręſtet. qui ſecus ad uxores ſe habẽt / damna multa nõ ſcripto: ſed experimẽto addiſcẽt. Rurſus autẽ uxor debet eſſe caſta & pudica. / verecũda & taciturna / pia & diſcreta. Caſta qdẽ eſſe debet: ne vinculũ matrimonij indiuiſibile ſoluat: & ne illegitimi cũ legitimis viro

viri & uxoris

Vxor ſit caſta

in hereditate ſuccedant. Vnde fornicatio mulieris periculoſior eſt q̄ vi
ri. Caſtitatis vero cuſtos eſt ſobrietas. unde ut ait Valerius Maximus Vale
Pudica Romanis mulieribus uſus vini olim ignotus erat. Sit & pudica q̄tū ad maxi
exteriores corporis geſtus. Mulieris em̄ eſt (ut inqt Chriſoſtom⁹) do chriſ
mi philoſophari & a diſcenſibus ſe cohibere: nec nimiū abuſionis gn̄s
verecūda eſt mulier ſine pudicitia. gratia aūt ſuper gratiā mulier ſancta & pudo
rata. Sit etiā verecūda. ne dicatur ei illud Hieremię. 3. frons mulieris Hiere
meretricis facta eſt tibi/noluiſti erubeſcere. Inuerecunda qppe mulier
attētare audet quod vir nō ppetraret. Verecūdię aūt ſignū eſt tacitur
nitas: q̄ eſt (ut ait phūs) ornamentū mulieris. q̊d laudatū inuenitur a Phūs
Sapiente. Mulier ſenſata & tacita nō eſt īmutatio animę erudite. Sit in Ecc.
pia diſcre ſuper pia & diſcreta: ut familiā cum qua ſemper cōuerſatur cōſoletur
ta. & pauperibus cū moderamine elemoſynam ęrogando cōpatiatur.

De Regimine ſeruorum/& unde Seruitus orta ſit. Capitulum. xvij. MAG.

Seruorū ortus ſEcūda cōmunitas familię eſt Domini & ſerui. Natura omnes
liberos genuit: fortuna aūt ſeruos conſtituit. Serui em̄ cœpe/
runt ppter appetitus corruptionē/intellectus tarditatē & tem
poralium penuriam. Primū manifeſtū in Cham filio Noe: qui ppter geñ.
maliciā ſuam qua patris pudenda reuelauit: ideo ipſe & poſteritas ſua
ſeruituti eſt deditus. ſic rebelles & in bello victi mancipia/ quaſi ma/
nu capta dicebantur: & ad ſeruiendū ſeruabanť. Secundū cōueniēs ęſt
nam intellectu tardi/ magis ſunt robuſti & ad onera ſuſtinenda apti.
ęcontrario corpore debiliores/ſunt magis ſapientes: & ad regendum
alios abiliores. Tertiū cōmuniſſimū eſt. penuria nanq̧ rerū tempora
lium plurimos etiā honeſtos & ingenio pollentes ſeruire cogit: etiam
his qui ſerui ſunt ſeruorū eorū/id eſt peccatorū. Hos aūt cōſolatur di
uus Auguſtinus li. 4. de ciui. dei. c. 3. dicens. Bonus ſi ſeruiat liber eſt: Aug
malus aūt ſi regnet/ſeruus eſt/nec unius hominis/ſed q̊d grauius eſt
Dn̄orū er tot dominorū quot viciorū. Debent itaq̧ Domini ad ſeruos tali pru/
ga ſeruos dentia uti/ut ſint in loquendo placidi: ne verbis durioribus exaſperē
prudentia tur. unde Seneca. Qui in ſeruos ſuos iraſciť & crudelis eſt/ſatis oſtē Sene
dit ptātem ad alienos ſibi defuiſſe. Seruis igitur hilarē te preſtes (in/
quit) ſuperiorē te colant potius q̄ timeant. Nimiā tamē erga eos fami
liaritatē caueant: quia cōtemptū parit. Sint in remunerādo benefici/
ne neceſſitate cōpulſi furentur. Sint & in mandando diſcreti: ne nimis
oneribus laborū grauenť. unde & Dominus in lege eos die ſeptimo Deu.
Seruorū quieſcere: & anno ſeptimo liberos a ſeruitute iuſſit exire. ecōtrario ſer
item erga ui debent eſſe fideles in cōmiſſis ſibi a Dominis: ut bona eorū cōſer/
dominos uent. Sint intelligētes in pcœptis: ut q̄ Domini moneant: recte intelli
gant: & q̄ intellexerunt cū obediētia exequanť. ſic em̄ erunt decentes
in obſequijs. nō em̄ decet ſeruū quod iuſſus eſt/ſi poſſit: cauillationi

bus ſuis protelare. Vnde dicitur. Non ſit mihi ſeruus medicus: ꝓphe
ta ſacerdos. Medicus eſt ſi iuſſus afferre aquam frigidam: eam ſanitati
cõtrariam perſuadet. Propheta eſt: ſi miſſus ad debitorẽ: eum iam nõ
poſſe domi reperiri ſyllogiſat. Sacerdos deniq; cenſetur: ſi quod inui
tus facit: ſaluti animę cõtrariũ arguit. Decentia autẽ in obſequio tunc
ſeruatur: ſi nõ modo corpis munditia/ ſed & moꝝ integritas cuſto/
ditur: ne uxor: ne filij: & filię corrumpanẽ. Nã ut ait Menander. Cor
rumpũt bonos mores colloquia praua. q̊d & Apoſtolus approbat.

De regimine filiorum a patribus & pe/ dagogis. Capitulum. xviij. MAG.

Ertia familię cõmunitas eſt patris & filij. Iure equidẽ naturali
Ciuili & diuino pater circa filios ſollicitus eſſe debet: ipſis mi/ Parentũ erga filioſ prudentia
niſtrando nutrimentũ: q̃tũ ad corporis neceſſitatẽ: & diſciplinã
quantũ ad morũ honeſtatẽ. Nam ut ait Apl'us. 1. ad Timoteũ. v. Si
quis ſuoꝝ & maxime domeſticoꝝ curã nõ habet: fidem negauit. Pri
mũ nec bruta quidẽ negligunt quantũcunq; ferocia: ſed ſingula fili/
os ſuos ſumo ſtudio alunt: donec ad debitã perducta fuerint quãtita
tem & robur. l. 1. pa ius naturale. ff. de iuſt. & iure. Crudeliores itaq;
beſtijs erunt qui liberis ſuis alimenta nõ preſtant: nec alimenta tan/
tum preſtare ſufficit: ſed & ſubſtantiã in hereditatẽ relinquere debent
xvi. q. 1. p̃dicator. & Apl'us ait. Non debẽt filij theſauriſare parẽtibus
ſed parentes filiis. Filius tñ Patrem egentẽ cogitur alere. xxij. q. 4. c.
Inter. Secundũ rurſus beſtias ꝓ modulo ſuo imitari videmus: quo/
niam ęducatos pullos ad mores & actus naturę & ſpeciei ſuę cõueni
entes ꝓuocant. Hinc leo catulos ſuos ad predã ducit: Aquila pullos
ſup eos volitans: ad volandũ ꝓuocat & ſic videre eſt in ſingulis. Sto
lidior eſt igitur hic beſtia: q filios ſuos ſi ad meliora ſtudia inducere no
lit: ſaltem eos manuũ ſuarũ labores manducare: & artem qua ipſos
ęnutriuit nõ ędocet: ſed ociari/ taxilloꝝ ludo queſtũ quęrere/ hic ſcor
tari: furari: latrocinari: tandemq; morte turpiſſima interire permittit.
DIS. Heu q̃tũ hęc ſtultitia noſtra ętate nõ modo plebeos: veꝝ alti
oris ordinis homines obcecauit. Sed dic quęſo ſumatim quãdo & in
quibus maximope filij a parẽtibus ſint ędocendiſ. MA. Ab ineun
te ętate. Nã ut ait Horatius in epiſtolis. Quo ſemel imbuta recens ſer
uabit odorẽ Teſta diu. & Seneca libro de moribus. Educatio quidẽ
& diſciplina mores facit: & id ſapit quiſq; q̊d didicit. Eſt eñ ut ait Ari
ſtoteles Conſuetudo altera natura: ſeu alterat naturam: in hoc differẽs
tantũ: q natura ſemp eſt: Conſuetudo ſępe. Hinc & Seneca libro ſecũ
do de ira Educatio filiorũ maximã diligẽtiam plurimũ ꝓfuturam de
ſiderat: facile eſt eñ animos teneros cõponere: ſed difficile ſcinduntur
vitia q̃ nobiſcũ creuerunt. Et Ouidius in epiſtolis. Ars fit ubi a teneris
crimẽ cõdiſcitur annis. Quod & Salomon teſtatur. dicens: Adoleſcẽs

iuxta viam ſuam graditur cum ſenuerit non recedit ab ea: nam & ab adoleſcentia omnis ętas ad malũ prona eſt. Verũtamen in diſciplina tenendus eſt modus ętati cõgruens. Tractari equidẽ mollius ętas imbecilla ſolet ait Horatius cui & Quintilianus alludit dicens. Ingenia puerorũ nimia ęmendatiõis ſeueritate deficiũt: nam & deſperant/ & dolent ac nouiſſime oderũt q̃dq; maxime nocet/ dum oĩa timent nihil conantur. DIS. Manifeſta ſunt hęc. Nũc in q̈bus inſtituendi ſunt aperias. MAG. In arte/ moribus/ ludis & ſocietate. Ad primũ monet cẽſor morũ Cato. Si tibi (inq̈t) ſint filij/ nec opes: tunc artibus illos Inſtrue quo poſſint inopẽ defendere vitã. Et rurſus. Diſce aliq̈d: nam cũ ſubito fortuna recedit/ Ars remanet: vitãq; hoĩs non deſerit unq̃. Vñ & Octauianus Auguſtus liberos ſuos in omni arte fecit erudiri: ut ſi qñ ad ęgeſtatem venirent/ haberent unde honeſte viuerẽt. In moribus vero: ut cibum & potũ parce ſumant/ paſſioneſq; refrenẽt. Ex cibo nempe & potu ſupfluo naturam in principijs vitalibus ęneruant: ingenia perdũt fiũt laſciui/ rixoſi/ in verbis procaces/ & in ſenſu ꝓprio pertinaces. Singulis tu cauſas naturales reddes/ ſi tantillę ętatis & vini paſtuſq; ſupflui naturas attenderis. DIS. Verum: nec in his te latius ĩmorari volo. Sed dico ro per ludos q̈d intelligis? MAG. Nõ illũ qui fortunę innititur. ut ludus chartarũ/ taxillorũ &c. nam hi ludi non modo lege diuina ſunt inhibiti/ ſed etiam impialibus cohercendi Sed eum ipſum exerceant quẽ Philoſophus in politicis neceſſarium aſſerit in vita humana. Et eſt quędã deductio p quã vitantur tedia vitę/ inertia corporis & pronitas ad laſciuiã. Ocioſi nãq; eſſe nõ poſſunt Non autẽ ſemp in diſciplinę ſumo rigore tenendi ſunt: ne deficiant: nam quod caret alterna requie durabile nõ eſt. Ludis igitur honeſtis animi & corporis exerceant: ludis quidẽ animi/ audiendo hiſtorias/ fabulas honeſtas &c. ludis quoq; corporis/ currendo/ ſaltando/ ſagittando & alijs quę mẽbra abilitant: & animũ mala cõtagione nõ illaqueant. DIS. De ſocietate q̈d affers? MAG. Societas praua ut peſtis fugiẽda: bona vero amplectẽda eſt. Nã ut teſtatur Propheta regius. Cũ bonis bonus eris: cum puerſis puerteris. Et ſi una ouis morbida totũ gregẽ inficit: multo magis praua ſocietas teneros animos molles & impręſſioni diſpoſitos facillime ledit. Heu ſine ſcriptura hoc cõfirmat crebra experiẽtia. Socient igitur filij honeſtis: & ſumo ſtudio ęducant in diſciplina & correctione dñi: ut ea quę fidei ſunt & ad cultũ Dei ptinent teneris inbibant annis: cũ cito ſunt creduli/ nec rõe; querẽtes Nõ autẽ Deo tantũ: ſed & parẽtibus & ſenioribus reuerentiam noſcant exhibere. nam filius cõtumax & inobediẽs a Moſe iuſſus eſt lapidari & alibi. coram cano capitę cõſurge: & honora pſonã ſenis. In cura itaq; & correctiõe filiorũ Parentes ſint ſolliciti ne cũ Heli ſacerdote iuſto dei iudicio ſubita morte occumbant. Pedagogis quoq; ea ipſa & longe amplior cura/ ſtudiũ/ & induſtria habẽda eſt. Alia tamẽ

geñ q.1. qui Cato phũ tico pſal. ad E quin Deut 21. L 1. Reg de Si c. lic

circa ingenia/ingeniorumq; ad militiam ſpiritualem aut ciuilem aſſu
mendorum ratio eſt. De quibus in alium tractatum prolixior ſermo
ſeruandus eſt: nunc ad prudentiam politicam tranſeamus.

De Prudentia politica regnatiua. & ea quę eſt in ſubditis. Capitulum. xix. MAG.

Riſtoteles politicę prudentię duas ſpcies eſſe voluit: Architecto
riam in principe/& politicā in ſubditis. DIS. Architectoria Prudentia
quę eſt? MAG. Ea quę dicit regnatiua ſiue legis poſitiua. Prin Politica
cipi nanq; incumbit deo placere: populo ꝓ poſſe ſatiſfacere: reipubli architecto
cę ꝓuidere: & rectas leges condere. Per primū ppl'i timorē & reue/ ria.
rētiā acquiret. ut patet de Salomone libro Regū. iij. c. 8. & 9. Vnde &
Claudianus. Cū ponit orbis regis ad exemplū; nec ſic inflectere ſen/
ſus Humanos edicta valēt q̄ vita regētis. Mobile mutat ſemp cū prin
cipe vulgus. Per ſecundū amorē & dilectionē populi ſibi conciliabit:
non em̄ quiſpiā contra regem murmurabit: ſi ipſum oēs non nimis ſe
uerū/prudentium cultorē beneficientium retributorem/& delinquen
tibus punitorē ęquum videbunt. Per tertium & quartum rempubli/
cam integrā conſeruabit: ne deficiente annona populi inedia deficiāt:
aut a quopiā calūniā ſuſtineāt. DIS. Nunc de politica pauca addas.
MAG. Prudentia qua ſubditi nouere principi obedire: & ciuibus cō Politica
uiuere cōmune nomē retinuit: & politica dicta eſt. Suut autem ut de
ſcribit Tullius libro primo de officiis in republica perſonę triplices: Iu
dices ſc; ſiue Magiſtratus Ciues/& peregrini. ut etiam clarius expreſſit
ſcriptura in lege Moſi. vnde & magiſtratib9 ait. Iudices & magiſtrat9
cōſtitues in omnib9 portis tuis (antiqui em̄ ſolebant iudices cauſas in
portis ciuitatis audire) ambiguę autē cauſę & arduę ad unū tantū ſum
mūſc; ſacerdotē referebant. De ciuib9 ſtatuit ne ſe in puis rebus mole
ſtarent dicēs. Ingreſſus vineā proximi tui/comedas uuas quantū tibi
placuerit: foras autē ne efferas tecū. In mutuo nec uſuras nec pignus
reciperent p̄cepit: nec etiā importune exigerent. De peregrinis vero ait
aduenā non cōtriſtabis neq; affliges eum. Mandauitq; tertio anno de
cimā fieri ꝓ peregrinis pupillis & viduis. DIS. Mira conditoris ſa
pientia/ſingulis prouidens neceſſaria. MAG. Mira utiq; attingens
a fine uſq; ad finem fortiter & omnia diſponēs ſuauiter. DIS. Reli
quum eſt ut prudentiam militarem percurramus.

De Prudentia militari: & his quę militem ornant. Capitulum. xx. MAG.

Ilitaris prudētia eſt operis bellici/ordinata ad defenſionē bo
ni cōmunis ut pax habeatur. Ob hanc equidē cauſam tantum
bellū gerēdū eſt De hac Prudētia multi diſſertiſſime ſcripſerūt prudentia
attamē nō tam lectione q̄ exercitio addiſcāt. Verūtamē videat bonus militaris

miles ut in primis deū/a quo fortitudinis donū accepit bñdicat:pura
intētione pugnet hoſtibꝫ fidem ſeruet:victis quoqꝫ miſericordiā pſtet
ſic eñ Auguſtin⁹ Bonifaciū inſtruit. Et ſanctus Ioan.baptiſta militi/
bus regulam ſtatuens dicit:neminē cōcutiatis/neqꝫ calumniā faciatis:
& contenti eſtote ſtipendijs veſtris. Lucæ .iii. Bernhardus inſup ſcri
bens ad milites templi: nō mediocriter corripit eos qui ſe & equos ſe
rico operiunt:haſtas/clipeos/ſellas/frena/ & calcaria depingunt: au
ro argentoqꝫ ornant. Militaria inquit ſunt hęc inſignia: an muliebria
potius ornamenta? Nunqd forte hoſtilis mucro reuerebitur aurū gē
mis parcet:ſerica penetrare non poterit? & alibi. Vtilior eſt in cōflictu
Pericles lorica ferrea ꝙ ſtola linea. Hinc & Pericles phūs ait. Non pictura:nō
aurū:nō lapides:ſed ſcutum diuulſum:fracta galea:gladius hebes:fa
cies vulnerata cedunt militibus ad ornatū. DIS. Sed qui tāta ſuffer
re poſſunt? MAG. Non effœminati & in delicijs aſſueti:ſed hi tm̄ de
quibus Vegetius loquitur:qui ſub diuo & labore nutriuntur:ſolem
pacientes:umbrā negligētes balneorꝝ neſcii:deliciarꝝ ignari:& parco
cibo contenti. DIS. Heu ꝙ rarum phenice in terra noſtra ſimillimū
eſt hoc militię genus. MAG. Eos itaqꝫ reliquentes perſequi/ad vir
tutum diuiſionem redeamus. DIS. Hactenus de intellectualibus
diſſertum eſt:nunc ordo exigit ut morales adeamus.

De virtutibus moralibus in generali:& quare inter has quattuor cardinales dicunť. Ca.xxi. MAG.

M Orales virtutes ſunt quæ appetitū inclinant ad actus licitos &
honeſtos. Mos eñ inclinationē vel etiā conſuetudinē ad aliqd
agendum importat. DIS. Num etiā iſtę certo numero com
Virtutes morales pleſtuntur? MAG. Etiā fili. Duodecim eñ a phō ęnumerantur ſcꝫ
Prudentia Iuſticia Fortitudo Temperantia Manſuetudo Liberalitas
Magnificentia Magnanimitas Philotimia Veritas Amicitia ſiue affa
bilitas:& Eutropelia. Alię ꝗcunqꝫ ſunt ad has reduci habent. ut pate
bit in ꝓceſſu. DIS. Cur inter intellectuales habitus prudentiā ęnu
meratā etiā moralibus ꝓponis? MAG. Prudentia ſcd̄m eſſentiā in
tellectualis habitus eſt:ſcd̄m materiā vero moralis. Preponiť autē cę
teris:quaſi mater. iuxta c.pſentium.i.q.v. ubi diciť. Diſcretio id eſt pru
dentia mater eſt virtutū. Ad hanc etiā & tres in ordine ſequentes (q̄ ſūt
cardinales virtutes Iuſticia Fortitudo & Temperātia) omnes alię reduci habēt. Hinc iſtę
quattuor principales & cardinales dicuntur:quia ſicut in cardine ianua
vertitur/claudiť & aperiť:ſic in his virtutibus cor humanū vertiť ſcd̄m
rationē ut vitiis claudať:& bonis actibus aperiať. DIS. Moralium
igitur tractatū ꝙtocius aggrediamur:& cor noſtrū his cardinibus īmit
tamus. MAG. Omnis virtus moralis eſt vel circa actum interiorē
dirigendum ut prudētia:vel circa actum exteriorē ad alterꝝ ut iuſticia
vel circa paſſiones ſupra ęnumeratas, ut certe omnes ; ſic patet illud

Ouidij. Tendit in ardua virtus. DIS. Num & moralium rationes ſingillatim proſequi intendis? MAG. Etiam. DIS. Primū igitur de prudentia diſſeras.

De Prudentię contrarijs: quæ ſunt imprudētia/Aſtutia/Dolus/Fraus/Pręcipitatio & ſimilia. Capitulum. xxij. MAG.

p Rudentię definitionē/diuiſionē & partium declarationē paulo antehac digeſſimus: nec ſupeſt niſi ut de vitijs oppoſitis pauca addamus. Nam ut Auguſtinus ait mens regnū virtutū adipiſci nō poteſt niſi prius excuſſerit iugum vitioꝝ. DIS. Probe. MA. Prudentię in cōmuni oppoſita eſt imprudentia: qua hō diuertit ſe a regulis quibus ratio prudentię rectificat. Prudentia inſup carnis. Aſtutia dolus & fraus: nimia ſollicitudo inconſtantia/& negligentia/ p̄cipitatio/& inconſideratio: prudentię aduerſa ſunt. Prudentia em̄ finē bonū preponunt: prudentia carnis malum. ut prudēs latro/latrocinium & crapuloſus carnis curā tm̄ intendit. Prudentia ad finem bonum vias bonas inuenit: aſtutia malas & apparentes excogitat. Prudentia vias bonas inuentas fini p̄concepto verbo & facto applicat: dolus vias malas excogitatas verbo quidē/Fraus autē facto fini malo eaſdem vias adiungit. ſic quod aſtutia excogitat: dolus & fraus exequunntur. Maxime autē in acquiſitione temporaliū circa q̄ etiā fieri habet nimia ſollicitudo. Prudentia conſtanter & diligēter conſiliata & iudicata in p̄cipiendo exequitur. per inconſtantiā vero & negligentiā hæc eadē obmittuntur. Prudentia ꝑ Eubuliam recte & ordinate conſiliatur: ecōtrario per p̄cipitationē ex impetu volnntatis & paſſionis ordinatum cōſiliū negligitur. Prudentia per Syneſim & Gnomin de conſiliatis vera iudicat/econtrario ꝑ inconſiderationē non intelligēdo ea ex quibus rectitudo iudicij pendet male iudicat. Quæ autē aliis partibus prudētię contrariantur: uno noīe imprudētia noīantur. Hæc ſunt q̄ de vitis prudentię oppoſitis ſcire opep̄cium eſt. nunc iuſticiam percurramus.

Imprudētia
Prudētia carnis
Aſtutia
Dolus
Fraus
Sollicitudo nimia
incōſtātia
p̄cipitatio
Inconſideratio.

De iuſticię definitionibus & contrarijs vitijs. Capitulum. xxiij. DIS.

i Vſticia qd eſt? MAG. Iuſticię acceptiones duę ſunt. Prima ut ꝑ legis imperiū ordinat act⁹ oīm virtutū ad bonū cōe: & iuſticia legalis dici ſolet: ꝑ eā nāq; hō concordat legi ordināti act⁹ oīm virtutū in bonū cōe. ſicut charitas ordinat oīa in bonū diuinū. De hac dicit ꝙ ſit oīs virtus. Secunda acceptio iuſticię eſt prout equalitatē conſtituit in his q̄ ſunt ad alteꝝ. Hæc a iuriſconſulto ſic definitur. Iuſticia eſt conſtans & ꝑpetua voluntas/ius ſuū unicuiq; tribuens. Iuſticia voluntas eſt id eſt voluntatis habitus ſiue qualitas: conſtans & ꝑpetua: nam operans ꝑ virtutē operatur īmobiliter quantū ad ꝓpoſitū.

Iuſticia

Vnde ut quis iuſtus ſit/oportet ꝙ habeat ꝓpoſitū ꝑpetuo ſeruandi iu
ſticiā:& in illo firmiter ꝑmaneat:ideo additur conſtās.& ſequit̄ tribuēs
ff. de iuſt. unicuiqꝫ. Deo ſcꝫ & homini. Ius ſuum id eſt rē iuſtā ipſi debitā. Acci/
& iure. l. pitur eṁ hic ius nō ꝓ habitu qui eſt ars boni & ęqui:ſed ꝓ re iuſta. Et
Iuſticia phūs iuſticia eſt habitus a quo habentes operatiui ſunt iuſtoꝝ ſcđm
electionē iuſti. Ambroſius quoqꝫ vir ſanctus in libro officioꝝ ſic eā
definit. Iuſticia eſt q̄ unicuiqꝫ q̊d ſuum eſt tribuit:alienū nō vendicat:
utilitatem ꝓpriā negligit ut cōem ęquitatē cuſtodiat. DIS. Ex his
accipio materiā circa quā iuſticię eſſe operationes & res alteri ab alte
ro debitas:de vitijs autē oppoſitis quid ais? MAG. Iuſticia ꝓprie
nō habet extrema malicioſa:ſed habitū cōtrariū qui dicit̄ iniuſticia. Ex
Iniuſtum facere trema aſſignant̄ quantū ad actū ut iniuſtū facere: & iniuſtū pati. Hoc
ꝓprie malum nō eſt:niſi in agente:aliud autē fieri poteſt nō ex habitu
Iniuſtum pati iniuſticię ſcꝫ ſi nō fiat ex intentione:ſed ex negligentia vel paſſione. Ex
intentione iniuſtū qs facit. ſi ius ſuum unicuiqꝫ nō tribuit: aut iniuſte
iudicat:vel quia rectitudinē iuſticię ꝑtermittit, ut in iudicio ꝑuerſo & in
iuſto:vel quia nō ſubiectos iudicat ut in iudicio uſurpato, Vel qa in iu
dicādo certitudinē rationis nō habet. ut in iudicio ſuſpicioſo & temera
rio ex indiciis leuibus/inuidia aut ꝓpria malicia p̄cedente:quę latius
deduci poſſent. DIS. Intelligo veruntamē nunc magis partiū iuſti
cię (ſi quæ ſint) explanationem audire affecto.

De partibus iuſticię ſubiectiuis:quę ſunt iuſticia cō mutatiua & iuſticia diſtributiua: in qua vituperat̄ perſonarum acceptio, Capitulum. xxiiij. MAG.

Iuſticia cōmutatiua IVſticiæ partes trifarię ſunt;ſubiectiuę ſcꝫ integrales & poten/
tionales. DIS. Subiectiuę quæ ſunt? MA. Iuſticia cōmu
tatiua & iuſticia diſtributiua. Cōmutatiua equalitatē in cōmu
tationibus inter duas ſingulares ꝑſonas ſeruat in ꝓportione arithme/
tica utputa tm̄ ſit p̄cium quantū valet res empta &c. Sunt autē cōmu/
tationes multiplices:q̄dam eṁ ſunt voluntarie:quędam inuoluntarię.
Voluntarię ubi amboꝝ interuenit conſenſus:ut emptio/vēditio/con
ductio/locatio/cōmodatio/mutuidatio &c. In quibus neglecta iuſti/
cia cōmittuntur fraudulentię multiplices & uſurę:q̄ rectificari debēt
per iuſticiā reſtitutionis via. Inuoluntarię cōmutationes ſunt in quibꝫ
alter non conſentit:ſed leditur verbo vel facto. Verbo quidē in iudicio
cōtumelia vel extra iudiciū. In iudicio ꝑ iudicē/ accuſatorē & teſtē. Extra iudiciū
detractio autē ꝑ contumeliam;ſi quis ea q̄ ſunt contra honorē alicuius in noticiā
ſuſurratio ipſius & alioꝝ deducit ꝑ detractionē quidē ſi iſta fecerit occulte:ut de
maledictō roget alterius phamę ꝑ ſuſurrationē/ſi ꝑ hęc intēdit occulte amicitiā
deriſio ſeparare:ꝑ maledictionē/ſi alteri malum intendens imp̄catur ꝓ deriſio
ſubſannatio nē:ſemꝑ verba & cachinnos alium erubeſcere facit:per ſubſānationē
ſi idem facit naſo rugato. In facto autem alter ab alio leditur in re vel

perſona. In re quidem: per furtū in occulto/& per rapinā in publico In perſona vero ꝓpria vel coniuncta: utputa uxore/aut liberis: p homicidium/mutilationē/verberationē/aut incarcerationē. Has omnes cōmutationes ęquare habet iuſticia cōmutatiua ſaltē reſtitutionis via

DIS. Iuſticia diſtributiua q̄ eſt? MAG. Per quā bona cōmunia iuſte diſtribuuntur non tm̄ ęqualitatem quantitatis q̄ eſt arithmetica: ſed equalitatē ꝓportionis: quę eſt geometrica cuſtodit. Non enim bona cōmunia equalia ſunt: nec ciues ęquales. oportet ergo diſtribuentē merita & conditiones uniuſcuiuſcꝫ accipiētis attēdere: & reſpectu illorum bona illis diuidere: aliter ſtrenue bellantibus: aliter formidoloſis aliter magiſtratibus/aliter plebeis. Verūtamē p maxime cauēda eſt in talibus perſonarū acceptio: quæ fit cum aliquid alteri datur propter aliquid quod nō eſt cauſa nec facit ad cauſam/propter quā accipiens tali dono dignus ſit. ut in collatione beneficioꝝ: ſi conſanguineo mi/nus idoneo conferantur. In exhibitione reuerentię: ſi diuites ꝓpter diuitias ſolum honorentur. In executione iudicioꝝ: ſi pauper ſupprimatur/& potentior eidem contra equitatem preponatur. Iuſticia diſtributiua / perſonarꝫ acceptio

De partibus integralibus iuſticię: quę ſunt facere bonum/& declinare a malo. Et inſup de partibus potentialibus eiuſdem. Capitulum. xxv. DIS.

Remiſſoꝝ ordo nunc expoſtulat ut partes integrales iuſticię videamus. MAG. Partes integrales iuſticię ſunt facere bonū & declinare a malo: & alio noīe dicitur Innocētia. Iuſticia nempe ęqualitatē cōſtituit in his q̄ ſunt ad alterū. & hoc faciendo/bonum ſcꝫ alteri debitū. Et conſtitutam ęqualitatem ſeruat: declinando a malo alteri nociuo. Primū vitiatur p omiſſionē boni debiti. Secūdū per tranſgreſſionē mandati prohibentis malum alteri inferre. DIS. Manifeſta ſunt hæc: tranſeamus ad alia. MAG. Quę reſtant virtutes ſunt annexę iuſticię: quę ipſius dicuntur partes potentiales. ut ſunt religio/pietas/obſeruantia/obedientia/vindicatio/pœnitentia/ gratitudo/veritas/fidelitas/liberalitas/amicitia/ſiue affabilitas/epikeia: & ſi quę alię ſunt q̄ ad dictas reduci poſſunt. DIS. Num & de his pauca ſaltē in medium ferre dignaberis? MAG. Iāꝫ dicta explanare altioris diſciplinę eſt. Theologię ſcꝫ: at vero quia pauca petis: tibi morē geram: & harū deſcriptiones cum ęnumeratione partiū pandam p̄miſſo ordine retento. DIS. Primū itacꝫ de Religione tractandum venit. partes integrales iuſticię / partes potentiales iuſticię

De Religione & vitijs oppoſitis quæ: ſunt Superſticio tentare Deum/Periurium/Sacrilegiū & Simonia. Capitulum. xxvi. MAG.

Religionē ptinere ad iuſticiā definitio īdicat. nā eā definiēdo ait Tullius. Religio virtus eſt q̄ ſupiori cuidā naturę quā diuinā Religio

vocant curam cerimoniã𝗊ꝫ vel cultum affert. Per curam actum inte
riorem religionis innuit: qui eſt deuotio/ & oratio. Per cerimoniã inſi
nuat actũ ipſius exteriorẽ: qui eſt adoratio. Religio em̃ cultus dei eſt q
grecę latria/euſebia vel theuſebia dicit. ut ait Auguſtin⁹ li. x. de ciui.
dei. c. 1. & cõſiſtit in cognitione/dilectiõe & debita ſubiectiõe dei: hoc
eſt q̃d in Enchiridion dicit/ Fide/ Spe/ & Charitate colimus & hoc (ut
teſtat. Guilhelmus) fit corde p deuotionẽ & orõem mentalẽ. ore/ per
orõem vocalẽ. corpore p adorationẽ id eſt genuflectionẽ/ ꝓſtrationẽ
vel inclinationẽ. ope p oblatiõeꝫ/primicias/ decimas/ ſacrificia/ & ſacra
mẽta &c. DI. Oppoſita religiõis q̃ ſunt? MA. Supſtitio & irreli
gioſitas: illa qdem per exceſſuꝫ/ hæc vero p defectũ. Supſtitio nempe
cultũ dei vel creaturę exhibet/ vel deo: mõ tñ indebito & ꝓhibito: ut
puta p cerimonias legis moſaicæ. de ſpẽbus ſupſtitiõis circa finẽ li. 7.
nõnulla deducta ſũt. DI. Memi. Sed irreligioſitatẽ qd dicis? MA
Irreligioſitas. Q uidqd ad cõtemptũ vel irreuerentiã dei & rerũ ſacrarũ fieri poteſt
Dei qdẽ per tẽtatiõeꝫ/ & piuriũ: nã qui deũ p verba aut facta tentat/
de ipſius ſciẽtia volũtate & ptãte dubitat: itaqꝫ deficit: qa deũ vera fide
nõ colit. Sil'r q in periurio deũ teſtem falſitatis aduocat/ de ipſius ſa/
piẽtia & iuſticia hęſitat. Rerũ aũt ſacrarꝫ irreuerẽtia fit per ſacrilegiũ: &
ſacrilegiũ Simoniã. Sacrilegiũ quidẽ eſt: ſi violẽtia in pſonam ſacram/ locũ ſacrũ
vaſa ſacra/ aut res ad ſuſtentationẽ ſacrarũ pſonarũ ordinatas cõmitti
Simonia. tur. Simonia autẽ eſt ſtudioſa voluntas emendi & vendẽdi aliqd ſpi
rituale/ aut ſpirituali annexũ/ & fit a manu: ut dando pecuniã pro ob
tinẽdo beneficio. ab obſequio: ut dando bñficiũ ſpirituale ꝓſeruitio
corporali. a lingua: ut conferendo eccleſiã indigno ad preces alicuius

De Pietate/ obſeruãtia/ q̃ & dulia/ de obedientia & gratitudine virtutibus religioni cõiunctis: in eo q̄ cultum debitum Parentibus/ ſupioribus & benefactoribus exhiberi volũt. Capitulũ. xxvij. DIS

Pietas P ietas autẽ qd eſt? MA. eſt (ut inqt Tullius) per quã ſaguine
iunctis/ patrięqꝫ beniuolis officiũ & diligẽs tribuit cultus. &
hoc quidẽ ꝓpter eſſe & gubernari; q̃d a parẽtibus & a patria p
ticipamus. Q uia vero deus ſumus parens eſt & gubernator/ nõnun
q̄ pietas ꝓ dei cultu accipi ſolet. ut patet p Auguſtinũ li. x. de ciui. dei
c. 1. Et quia cõſanguinei ab eodẽ parente ꝓceſſere teſte Phõ li. 8. ethico
rũ ideo noĩe cõſanguineorꝫ parẽtes/ & noĩe pentũ: etiã conſanguinei
intelligunt/ noĩe qꝫ patrię cõciues cõtinẽtur. DIS. Parentes eſſe co
lendos q̃rtum pręceptum decalogi indicat: ubi ideo fortaſſe longeui
tas vitæ ꝓmittitur; quia illis cultus exhibetur a qnibus nobis vita cõ
municatur. MAG. Probe. Conſiſtit autem parentũ cultus in reue
rentia/ obedientia/ & neceſſitatis cura. DIS. Extrema pietatis q̃

ſunt? MAG. q̃ a medio recedunt: per exceſſum quidem/ ſi parentes deo in dilectione p̃ponimus. per defectũ vero ſi intuitu dei parentes etiam in neceſſitate conſtitutos relinquimus: intrando ſcʒ religionem nam hoc non expedit ſecundũ ſanctum Thomã. Si autem parentes in neceſſitate nõ ſunt/ licitũ eſt et pietas. teſte diuo Hieronymo in epiſtola ad Eliodorũ. per calcatũ inquit perge patrẽ: per calcatã perge matrem ad vexilla crucis euola ſummũ pietatis genus eſt in hac re fuiſſe crudelẽ. Amplius aũt cum pſone in dignitate cõſtitute gubernatiõis & diſcipline noſtre curã gerant/ Patres nõ inepte dicunt. Ideoq; & ipſis cultus q̃dam exhibẽdus eſt: quẽ virtutes obſeruãtia/ & obediẽtia cõtinent. Eſt em̃ ſecundũ Guilhelmũ Pariſieñ. Obedientia obtemperantia ſʒm regulã ſacre ſcripture maioribus q̃buſcũq; debita. Obſeruãtia aũt ut Tullius ait. eſt p quã homines aliq̃ dignitate p̃cellẽtes cultu & honore deſignant: Hic cultus Dulia dici poteſt. dulis em̃ dicit ſeruit⁹ p̃ quã exhibet honor ſupioribus. Honor aũt ut ait Ariſto. 2. Eth. eſt exhibitio reuerẽtie in ſignũ virtutis. virtutis q̃dẽ in honorato: vel in eo cuius vices gerit exñtis. Hinc & p̃lati vicioſi honorari poſſunt: immo ad hoc princeps Apl'orũ Petrus admonet dicẽs. Subditi eſtote & ſequit. non tm̃ bonis & modeſtis/ ſed etiã diſcolis. Ex p̃cedẽtibus facile eſt & illis v̾tutibus cõtraria aſſignare. DIS. Facillimũ. MAG Sicut aũt pentibus per pietatẽ/ ſupioribus per obſeruantiã & obedientiam quẽ debemus honorẽ reddimus; ſic bñfactoribus per gratitudinem vices repẽdimus. Eſt em̃ gratitudo ſʒm Tulliũ qua amicitiarũ & officiorũ alterius memoria & remunerãdi voluntas cõtinet. Notãter aũt de memoria mẽtionẽ facit nam ut ait Seneca li. 3. de bñficiis. ingratus eſt q beneficiũ ſe accepiſſe negat quod accepit Ingratus eſt q diſſimilat. Ingratus eſt qui nõ reddit. Ingratiſſimus omniũ qui eſt oblitus. Volũtas aũt in definitiõe data ponit. nam idem ait. Gratitudo eſt minus grata ſi ſit coacta. Eſt aũt in reddẽdo bñficiũ ſumope cauendum/ ne citius reddat: aut plus debito differat. nã in his extremũ eſt gratitudinis p exceſſũ. Sicut in nõ reddẽdo alterũ extremũ eſt (ingratitudo ſcʒ) per defectũ. Plura de gratitudine & eius ꝯtrariis induci pñt: q̃ epitomatis breuitas excludit. Verũtñ id adiiciendũ utiliſſimũ eſt: ut deo i oĩbꝫ & ſp grati ſimus: ab eo em̃ q̃dquid habẽus accepim⁹. teſte Apl'o. 1. ad Corin. 4. q̃d habes q̊d non accepiſti? q̃ſi diceret: nihil. In omnibus igit gratias agite alio loco docuit. DIS. Nũc vindicationem exponas.

obediẽtia
obſ̾uãtia
Dulia.
Honor
gratitudo

De vindicta/ Crudelitate/ & negligentia vitiis oppoſitis De pœnitẽtia & epikeia. Ca. xxviii. MA.

Vindicta

Vindicatio (auctore tullio) eſt p quã vis ſeu iniuria & omne q̊d obſcurũ eſt id eſt iniurioſum defendendo & ulciſcendo p pulſatur. Neceſſaria eſt hec virtus in poteſtate cõſtitutis; verumtñ

operepręciũ eſt ut intentio vindicantis feratur principaliter ad bonũ per vindictã ꝓcurandũ: videlicet vel ad emẽdationẽ peccãtis vel ſalutem/ad cohibitionẽ eius/ & quietẽ alioꝝ: iuſticię cõſeruationẽ & dei honorẽ nam ut ait Aplus Miniſter dei eſt quicũq; vindex eſt in iram ei q malũ facit/& hoc accepta a deo ptãte: & iam dicta intentiõe. qm̃ qui alia intentiõe vindicat/nõ vindictã q̃ virtus eſt/ſed alteꝝ eius ex/

crudelitas tremũ/quod ſeuitia ſiue crudelitas dicit̃ exercet. Sic qui neglgens eſt

negligẽtia corrigendo ſubditos: alteꝝ eius extremũ amplectit̃/quod negligẽtia dici põt. Qui aũt ꝓpria auctoritate vindicare p̃ſumit/ſibi uſurpat q̃d dei eſt. Ait enim dñs. Mihi vindictã/ſiue mea eſt ultio/& ego retribuã eis in tempore. Huic virtuti altera cohęret: quaꝫ penitẽtiã dicim⁹: nõ eã q̃ ſacramentũ eſt: ſed q̃ virtus moralis eſt. Sicut em̃ vindicatio ma/la ĩ aliȷs punit: ſic pęnitẽtia in ſeipſo malefacta corrigit. Eſt em̃ ut ait

pœnitẽtia Auguſtinus quędã iraſcẽtis vindicta puniẽs in ſe q̃d dolet cõmiſiſſe. Euenire ſolet aũt ſępius ut in ulciſcẽdis & vindicãdis iniuriȷs/de qbus prudẽs cõſiliari habet/ leges expreſſe nõ ſint: propter caſus ſpeciales de nouo emergẽtes. Neceſſaria eſt igit̃ virtus prudentẽ circa hmõi dirigens. DIS. Et hanc gnomin/cũ de prudẽtia ageretur nominaſti.

MAG Tenacis es memorię ſi etiã meminiſti virtutẽ quandã iudi/ciũ gnomin exequentẽ ibidẽ exp̃ſſaꝫ. DIS. Memini. nam epikeia eſt nomẽ eius. MA. probe. DIS. hic ne latius de hac differere cõtendis? MAG. Nõ eſt neceſſariũ: niſi forraſſe eius deſcriptio pręter

Epikeia miſſa ſit. Eſt eñ Epikeia habitus directiuus legis/ubi lex deficit ꝓpter aliquẽ caſuꝫ pticularẽ. Nõnunq; etiã verba legis p̃termittit. ſi incõuenięs ſeq̃retur: & attẽdit ad intentionẽ legiſlatoris q̃ ſemp eſt ad utilitatem reip. Ideoq; argui non põt per regulã iuris q̃ dicit. Certũ eſt q; is cõmittit in legem q verba legis amplectẽs cõtra legis nitit̃ voluntatẽ

DIS. Sed dic quęſo unde hoc nomẽ habet? MA. Ab epi q̃d eſt ſupra & δικαιοσύνη iuſticia. DIS. ad alia ſtilum verte.

De Veritate: Mendacio: Iactantia: Ironia: Simulatione & Hypocriſi viciȷs veritati oppo/ſitis. Capitulum. xxix. MAG.

q Vę ſequit̃ inter virtutes iuſticię cõiunctas veritas dicit̃: una de ỽtutibus moralib⁹. DIS. Huius definitõeꝫ afferas. MA

Veritas Veritas ut Tullius ait. Eſt p quã ĩmutata q̃ ſunt/aut ante fue/runt/aut futura ſunt dicunt̃. In actibus qppe humanis qbus homi/nes verbo factoq; cõmunicãt mediũ tenere laudabile eſt. Qui ergo nec verbo nec facto maiora vel mĩora de ſeipſo dicit aut recognoſcit q̃ ſint/verax dicit̃ a veritate virtute iã definita. Sub hac ſimplicitas ut

Simplicitas. excludit Duplicitatẽ cordis & dolum ſil̃r & Fidelitas: q̃ cõſiſtit in red/dendo ꝓmiſſa cõtinẽtur Verũtñ ut ait Iſidorus in malis promiſſis fidẽ

fidelitas. reſcindere licet. nec tm̃ veritas eſt in dictis de ſeipſo ſed etiã de aliȷs ut

data inuit definitio.q̃ cõmunis est... DIS. Extrema autem q̃ ſunt?
MAG. Iactantia & Ironia ſiue irriſio. Hic iactator & irriſor vel iron Iactator.
dicunt̃ q dictis laborãt vicijs. Iactator maiora de ſe verbis & factis fin
git q̃ ſint in eo/aut ꝑpter gloriã aut lucrũ aut quia talis eſt. Iron vilia Iron
& minora de ſe dicit q̃ in eo exiſtant: vilia nempe/quę in ſe nõ cogno
ſcit de ſe dicit: & maiora quę in pſona ſua ſcit de ſeipſo negat. Non eſt
igit̃ Iron qui vilia de ſe dicit q̃ in ſe cognoſcit: aut maiora obticens nõ
tñ negans minora: q̃ etiã in ſe ſcit dicit. Quia vero dictũ eſt veritatẽ
etiã ad extranea ptinere: ſ͛m hoc aliud oppoſitũ cõmunius iã dicta in
cludens eidem aſſignat̃. DIS. Quod? MAG. Mendaciũ quod
quidem triplex eſſe diſtinguit̃: videlicet iocoſum q̊d fit gratia ludi & ri mendaciũ
ſus. officioſum: q̊d fit utilitatis cauſa Et pnicioſum: q̊d fit animo fallẽ triplex
di alterũ. ut ei noceat. ſub his cõtinent̃ octo ſpẽs ab Augſtino li. cõtra
menda ⁊iũ enumeratę. Similatio q̊ꝫ mendaciũ eſt in exteriorũ ſignis Similatio
factorũ cõſiſtens ſ͛m Thomã, ſub hac etiã hypocriſis cõtinet̃: qa ſimi Hypocri,
latio quędã eſt q̃ quis fingit ſe pſonã alterius: ut peccator fingit ſe p/ ſis.
ſonam iuſti. Eſt tñ quędã ſimilatio q̃ interdũ eſt utilis. ut ait. s Hiero/ 32.p.2.ca.
nymus. ut q̃ Chriſtus ſe lõgius ire finxit diſcipulis eũtibus in Emaus. utilem.

De amicitia ſiue affabilitate: Diſcolia & Adulatione. De Amicitia & generibus ac proprietatibus eiuſdẽ Ca. xxx. MAG

Abitus autem quo ſe aliquis delectabilẽ alijs verbis factisve Amicitia.
exhibet/in his quę ſerioſe ſunt: Amicitia vel magis proprię af
fabilitas dicitur. Hinc amicus ſiue affabilis: qui cunctos grate
alloquitur ut eos delectet & neminẽ contriſtet: ſcit em̃ conformare
ſe moribus diuerſorũ. DIS. Extrema huius q̃ ſunt? MAG. Pla
ciditas & diſcolia. Nã qui affando abundat tm̃ ut delectet/placidus Placidus.
eſt. Si autem hoc cauſa lucri faciat/ blanditor ſiue adulator dici ſolet. Adulator
Qui aũt affando deficit/neminẽ verbis aut facto delectat/quinimo Diſcolus
eos cũ qbus cõuerſatur cõtriſtari non veretur: litigioſus ſiue diſcolus
recte noĩatur: nec homo dici meret̃. Eſt em̃ homo naturaliter aĩal ſo
ciale. ſocietas aũt ſine affabilitate conſeruari neqt. DIS Qua rõne
illos virtuoſos aſſeris q affando hoĩbus placent: cum ſcriptura huiuſ
cemodi reprehendat: ait em̃ regius ꝑpheta in pſalmo. lij. Deus diſſi/
pauit oſſa eorũ qui hoĩbus placent: & Sapiens. ante ſermonẽ nõ lau
des virũ. Et rurſus. ante mortẽ non laudes hominẽ. MAG. ſcriptu
tura ĩmoderatam affabilitatẽ reſpuit ex q̃ aliquid mali ſeq põt. mode
ratam vero commendat alio loco dicens. Cõgregationi pauperũ affa
bilem te facito. DIS. Qua de re hanc virtutẽ magis ꝑprie affabili
tatẽ q̃ amicitiã noĩatam aſſeruiſti? MAG. quia ꝑprie factis aut ver
bis exterioribus oſtenditur; ſi etiã affectu veri amoris mens non affi
ciatur: & ad omnes notos & ignotos exercetur. Amor autem qui in

affectu eſt ꝓprie amicitia dicitur:& hęc a Phõ li.viij.&.ix.ethicoꝝ de/
Amicicia ſcribitur. DI.Q uõ? MAG. Amicitia eſt beniuolẽtia mutua nõ
latẽs ratione boni.In hac definitione bñuolentia gñs eſt. Mutua ꝑ di
fferẽtia addit: qa debet eſſe readamatio amati: q etiã ſe ab alio amari
ſcire debet.Ideo adiungit nõ latẽs:ſed patẽs & manifeſta.non verbo
aut lingua tm̃:ſed ope & veritate. ut Ioannes admonet dicẽs.Non di
ligamus verbo aut lingua:ſed ope & veritate.nã q aliter amat/ amicus
ſolo noĩe eſt:inquit Sapiẽs. Per ultimã clauſulã definitionis q̃ dicitur
ratione boni/ finis & cauſa amicitię ponunt: q̃ ſunt bonũ vel utile vel
delectabile vel honeſtũ:& ſcd̃m hæc tria bona tria amicitiæ genera diſ
tinguuntur.Prima duo genera/ſicut cito oriuntur:ſic cito facileq; diſ
ſoluuntur:ceſſante ſcʒ bono delectabili vel utili.unde Sapiẽs ait. Si lar/
gior ei fueris/aſſumet te:& ſi nõ habueris/relinquet te.Amicitia vero
quę eſt ꝓpter bonũ honeſtũ(q̊d eſt virtus) ut oriatur longiore indi/
get experientia & difficilius ſoluitur.Tullio nãq; atteſtante li.de natu
ra deoꝝ.Nihil eſt virtute amabilius.nihil q̊d magis alliciat ad diligen
dum:cũ ꝓpter veritatẽ & ꝓbitatẽ etiã q̊s nunq̃ vidimus diligamus
Vnde & idẽ ait libro officioꝝ.Omniũ ſocietatũ nulla p̃ſtantior:nulla
firmior q̃ cũ viri boni/ moribus ſimiles ſunt familiaritate coiuncti.

DIS.Q ualiter autẽ ſoluit amicitia? MA. Si alter in viciũ incor
rigibile ceciderit/ aut ultra aliũ in virtute multũ ꝓfecerit:aut ĩ ſublimio
ri officio in ſtatu cõſtitutus fuerit:aut longius diutiuſq; ſe ſine ſpe re/
uertendi abſentauerit. Proprius em̃ amicitię actus eſt cõuiuere delecta
biliter & unanimiter:qa amicoꝝ idẽ velle idẽ nolle eſt: inquit Cicero
Amicicia Et rurſus amicitiã definiẽs ait.Amicitia eſt rerũ humanaꝝ & diuinarũ
cũ beniuolentia & charitate cõſenſio.Amicoꝝ inſuꝑ oĩa debẽt eſſe cõia
xij.q.1.dilectiſſimis.Amor etiã verus amantẽ in amatũ trãſfert.Ideo
verus amicus eſt alter ipſe.unde Seneca.Si aliquẽ amicũ exiſtimas cui
nõ tm̃ vis q̃tũ tibi/vehemẽter erras.Et Ariſtophanes dicebat hãc eſſe
amicoꝝ cõditionẽ ut unus eſſe vellet alter:vel in altero.Alludens huic
Ioannes apl's ait. Q ui manet in charitate in deo manet & deus in eo.
Et quod Paulus dicit.Q ui adheret deo unus ſpiritus eſt:In omnibus
quoq;(ut ait plato)ſimilitudo eſt amica.In caſibus autẽ aſſignatis ſi/
militudo deficit:& cętera q̃ iam dicta ſunt eſſe deſinunt. DIS.Res p̃
cioſa eſt vera amicitia. MA.Etiã fili,nã ut ait Sapiens.Amico fideli
nulla eſt cõparatio.Non ſolũ autẽ amicitia res p̃cioſa eſt:ſed vitę huma
nę neceſſaria.ut habet Ariſtoteles.viij.ethicoꝝ & Sapiẽs teſtat dicẽs.
Ve ſoli:qm̃ ſi ceciderit nõ habet ſubleuantẽ.Subleuat autẽ amicus di/
ues pauperẽ/in neceſſarijs ſubueniẽdo:& pauꝑ diuitẽ ꝓtegẽdo:iuue
nis/ſenẽ fouendo & conſolando.ſenex autẽ iuuenẽ a via mala reuo/
cãdo.Q uod nimirũ cõſiderãs Q uintilianus declamationũ li.v.di/
xit.Non reperio qd in rebus humanis excogitauerit natura p̃ſtantius
amicitia.Et Tullius.li.de amicitia.Omnib9 inqt rebus hũanis amicitia

p̄ponenda eſt/nihil em̄ eſt tam naturę aptū tamq̄ cōueniens ad res ſecundas vel aduerſas q̄ amicitia. Illas ac pleraſq̄ alias amicitię ꝓprietates antiquius apud Romanos pictura amicitię demōſtrabat. DI. Cuiuſmodi? MAG. Depingebat̄ iuuenis forma/diſcoop̄ta capite q̄ erat tunica rudi induta: in cui⁹ fimbria ſcriptū erat Mors & Vita: in fronte ęſtas & hyems: habebatq̄ latus aptū uſq̄ ad cor: & brachiū inclinatū/digito cor oñdens. ibi ſcriptū erat lōge & ꝓpe. DI. Ediſſere queſo ſingulorū ſignificationē. MAG. Forma iuuenilis indicat amicitiam ſemp̄ recentē: nullaq̄ tp̄is diuturnitate tepeſcentē. Nudū caput ut oībus pateat/& amicus nullo unq̄ tp̄e amicū ſuū publice cōfiteri ęrubeat. Rude aūt indumentū/oſtendit ut amicus nulla ardua/extremaq̄ inopiam pro amico ſubire nō recuſet. Vita & mors in veſtimēto ſcribunt̄/nam qui vere diligit uſq̄ ad mortē amat. Eſtas & hyems quia & in proſperis & in aduerſis ęque Amicitiā ſeruat. Latus apertū habet uſq̄ ad cor q̄a nihil amico celat. Brachiū inclinat & digito cor oſtendit: ut opus cordi/& cor v̄bis correſpōdeat longe & prope ſcriptū eſt q̄a vera amicitia nullo tp̄e abolet̄/nulla ue locoꝝ intercapedine amicū ſep̄at. DI. Btūs q̄ per om̄e viuendi ſpaciū taliuſmodi amicus aderit. MAG. E regione vero miſer ſolus ab omni fideli ſocietate alien⁹ nam ut ait Valeri⁹ maximus. li. 4. Deſerta eſt v̄ta hoīs: nullius amicitię cincta p̄ſidio. & Seneca ad Lucillū. Nulli⁹ boni ſine ſocio iocūda eſt poſſeſſio. DI. manifeſta ſunt hæc: ad reliqua ꝓperemus. MA. Affabilitati vicina eſt. Eutropelia: medium in iocoſis verbis vel factis cōſtitues. magis tamē ꝓprie tēperātię coheret ideo tractatū illius in cū

typ⁹ amicitiæ

locum ubi de temperantia agetur reſeruamus. DIS Optime. Nũc
igitur liberalitatẽ inter virtutes iuſtitię vicinas cõnumeratã edifferas.

De Liberalitate/Auaritia/ & prodigalitate vitijs oppoſitis. inſuper de miſericordia/ & eius extremis. Capitulum. xxxi.

MAG.

liberalitas Iberalitas affectũ animi ad pecunias moderat̃. Pecunias autẽ
pecunia 1 ut ait Phũs. 4. Ethi. oĩa dicimus quoꝝ dignitas nummiſmate
meſurat̃ ut ſunt oĩa q̃ poſſidet homo in diuitijs. Dicit̃ aũt pe/ philo
cunia a pecore. antiq̃ em̃ habebãt in pecoribus q̃d habebãt. inqt Augu. 1.q.3.
li. de doctrina xp̃iana & canon. Qui ergo pecunias dat/ qbus optet: Augu
qñ: ubi &c. delectabiliter: nec in dãdo triſtat̃: liberalis dicit̃. tali modo
etiã pecunias a ſuis poſſeſſiõibus recipit/ ut alijs dare habeat: dat tñ li/
bẽtius q̃ꝫ recipiat: qa dare eſt difficili⁹ &ᶜ ꝟtuoſius q̃ꝫ recipe. ut patet
teſtimonio xp̃i dicẽtis Btũs eſt dare q̃ꝫ recipe. & Ouidi⁹. Crede mihi Ouid
auaritia res eſt ingenioſa dare. DI. Extrema hui⁹ q̃ ſunt. MA. Auaritia & li. ſine
triplex. ꝓdigalitas. Auaritia nempe ut Tullius ait eſt inordinatus amor hñdi Tulli
Cõſiſtit aũt in trib⁹. in appetẽdo: acqrendo & retinẽdo. Prima ꝓhibet̃ Exod
Exodi. xx. Nõ cõcupiſces rem ꝓximi tui. Secũda fit furto/uſura/ra
pina ludo illicito/fraude/ꝑiurio: mẽdacio & ꝯſil'ib⁹ a ſcripturis nõ mõ
diuinis/ſed & legibus Impꝛialibus ꝓhibitis. Nã ut inqt Tullius li. 2. of Tulli
ficioꝝ. Nullũ vicium deterius eſt Auaritia: p̃ſertim in principibus &
rempub. gubernãtibus. Tertia q̃ aptius liberalitati opponit̃: tenacitas
dici ſolet: & ut huius vitij imanitatẽ Doctores ſancti oñdant/ Auaritiã
oĩm maloꝝ radicẽ appellãt ut pꝫ ꝑ Auguſtinũ de ciui. li. 1. c. 10. Idẽ augu
ſentit btũs Gregorius. 47. diſ. bonoꝝ auctor. 29. diſ. Hęc ergo de. pe. Greg
diſ. 2. qa & Ap̃lus ad Thimo. 6. ſola hęc creſcit in ſenibus/vitijs decli apl̃us
nãtibus. nec huius cremẽti eſt finis aut numerus. Iuuenalis. Creſcit Iuuen
amor nũmi q̃ꝫtũ pecunia creſcit. & Oui. Creuerũt & opes & opũ furio Ouid
ſa libido: Et cũ poſſideãt pl'a/plura petũt: Sic qbus intumuit ſuffuſa infaſt
vẽter ab unda/Quo plus ſunt potę plus ſitiunt̃ aquę. & Sapiẽs Ecci. Eccl'i.
5. Auarus nõ implet̃ pecunia: & q amat diuitias fructũ non capiet ex horati
eis. Idẽ Horatius diuitibus iꝑperat dicẽs. qd iuuat imenſũ te argenti in ſer
pondus & auri Furtim defoſſa timidũ deponere terra. Et rurſus Sa Ecci. 2
piẽs. Cũcti dies eius (ſcꝫ diuitis) pleni ſunt laboribus & erũnis: nec per
noctẽ mente qeſcit. Et alibi Auaro nihil eſt ſceleſtius. Ob id ait Virgi.
qd non mortalia pectora cogis: Auri ſacra fames? & Lucanus li. iij. Virgil
Ferrũ morteq̃ꝫ timere auri neſcit amor. Semꝑ em̃ (ut inqt Horatius in Lucan
Ep̃l'is) auarus eget. Ipſi nãq̃ꝫ tam deeſt q̃d habet q̃ꝫ quod nõ habet. Horat
ait Quintili. & Boeti. li. 3. cõſolatiõis Phĩcę. Auaritię nihil ſatis eſt. & Quin
ut teſtatur Seneca ad Lucillũ. Cũ cætera vitia cũ ſeneſcẽte hoĩe ſene Boetiu
ſcant ſola auaritia iuueneſcit. & ut addit Aſculanus ſemꝑ virides fron Seneca
des ſeruat. DIS. Sufficienter ad preſens peſtiferę tenacitatis acule/ aſculan

os oſtendiſti:ad aliud liberalitatis extremum queſo ſermonē vertas.
MAG. Secundū Liberalitatis extremū ꝑdigalitas eſt : in hoc a vir prodigalitas.
tutis medio recedēs qa dat etiā ubi:cui:& qñ:nō optet. Multis igitur
(ut inqt Ariſtote.) ꝑdigus ꝓdeſt & facile ſanat:cū em̄ oīa effuderit/
ceſſabit:ſed hoc vitioſū eſſe. s. Ambro. li. Offici. iſinuat. Inſup qualiter
liberalitas ſ;uatis debitis circūſtantijs p mediū ſecure ꝓgrediat:copio
ſe demōſtrat. DIS Ita me in c. nō ſatis diſ. 86. legiſſe memini ſed ni
fallar Liberalitatē nōnunqꝫ mīam vocat. MA. haud falleris. Mīa em̄ Misericordia
& ſi ſit effectus charitatis/in actu tñ exteriore ſiſitudinē hēt cū liberilita
te Huic q̄ntū ad actū q eſt dare opponit obduratio:q̄ntū ad actu3 q eſt
miſereri/ↄtrariat inuidia. Mię lōgior tractatꝰ theologię reſ;uandus eſt

De Magnificentia/Bannauſia/& pu͂ificentia vitijs oppoſitis. Et quomodo Magnificentia etiā repitur in pauperibus. Capitulum. xxxij. MAG.

Iberalitati p additiō3 Magnificētia ꝓxima eſt. liberalitas nāqꝫ
l cōem uſum pecunię reſpicit: magnificētia magnū ſumptū ip
ſius attendit. Magnificus equidē prompte delectabiliter:ubi: Magnificentia
& qñ:oportet magnos ſumptus facit attēta ſumptuū & opis circa q̄d
14 expēdēdi ſunt ꝓportiōe iuxta Domini vocē. Quis ex vobis volens
turrem edificare/nō prius ſedens cōputat ſumptus qui neceſſarij ſunt
ſi habeat ad ꝑficiendū. Vnde principaliter hęc virtus locum habet re
ſpectu reꝝ cōmuniū & diuinaꝝ. utputa circa edificatiōes templorum
Eccleſiaꝝ & hoſpitalioꝝ. nec ut ait Philoſophus q̄rto Ethicoꝝ Mag/
nificus ſumptuoſus eſt circa ſeipſum / niſi in his q̄ ſine ſolennitate li/
cite fieri nō poſſunt utputa in nuptijs/intronisatiōibus/& ſimilibus.
DIS. Regia videtur hęc virtus:& paucis accomodatus actus eius.
MAG. Sane dicis. diuitibus em̄ & potētibus (ait Ambroſius) ſup
abundantia datur a deo:ut meritum bonę diſpenſationis acquirant.
Quantū vero ad habitum & interiorē actum/qui eſt ęlectio interior
hæc virtus etiam pauperibus ineſſe reperitur:unde & Dñs mulierem
pauperculā q̄ in ga3ophilatiū miſit duo ęra minuta plus obtuliſſe qꝫ
diuites cōmendauit. Et illud Tullius innuere viſus eſt:cum ait Mag
nificentia eſt rerum magnaꝝ & excelſarum cum animi quadam am
pla & ſplendida ꝓpoſitione/cogitatio/atqꝫ adminiſtratio. ut cogita/
tio referatur ad actum interiorem : & adminiſtratio. ad exteriorem.
DIS. Extrema huius quę ſunt? MAG. Bānauſia (quā nos con
ſumptionem dicere poſſumus) & paruificentia. Bannauſus em̄ mul Bānauſus
ta cōſumit inutiliter ubi:& quando nō oportet:ad inſtar fornacis om
uia conſumentis. Vnde nomen traxit. Paruificus vero eſtimat ſe ſem paruificus
per plus fœciſſe qꝫ oportet. Vnde interdum propter paruum quod
exponere non vult /operis magni dignitatem totam perdit aut di/
minuit. Nec te lateat Magnificentiam inter eas quæ fortitudini

annumerātur cōnumerari.qa etiā tendit in aliq̊d arduū ſicut fortitudo.

De Fortitudine & qualiter etiam in beatis martyribus fuerit. De Timiditate & audacia vitijs oppoſitis. inſuper de virtutibus forti⸗tudini annexis. Capitulum.xxxiiij. DIS.

Am igitur fortitudinis tractatū aggrediamur. MAG.Forti
tudo virtus eſt moralis & cardinalis:nō fortitudo corporis ſed
animi.Illam em̄ & beſtias habere cernimus:& hoīes beſtiales
fortitudo in quibus virtutis nō eſt locus.Hanc autē hoīes tantū qui animi paſ/
ſiones.Audaciā ſc; & timorē circa pericula moderanī.Eſt em̄ fortitu/
do.ut inquit Phūs medietas circa timores & audacias.Fortis equidem Phūs
intrepidus & delectabiliter terribilia imminentia aggreditur: vel illa
ta ſuſtinet propter bonum rationis. Maxime autē in bello/ ubi bonū
cōmune & ſalus reipub.tuetur & maximū terribilium quod eſt mors Phūs
expectatur.Hanc virtutē quātiſ fœcerint & excoluerint veteriores/fer
Martyres me oēs hiſtoriç clamitant. Hāc p maxime claruere milites Chriſti:ſan
fortes cti martyres:qui ut ait Apoſtolus ad Hebreos.xi.in teſtimoniū fidei ad heb
fortes facti ſunt in bello/obdurauerunt ora leonū/extinxerunt impe
tum ignis:effugarūt aciē gladij:caſtra verterunt exterorꝝ.alij diſtenti
ſunt nō ſuſcipientes redemptionē.alij vero ludibria & verbera experti
inſup & vincula & carceres/lapidati ſunt/ſecti ſunt:tentati ſunt:in occi
ſione gladij mortui ſunt.Nec tn̄ oēs martyres cenſenī qui talia patiū/
timiditas tur:ſed qui ex charitate & cauſa fidei talia ſubierunt. DIS.Extrema
fortitudinis quæ ſunt? MAG.Timiditas & Audacia. DIS.Ti/
miditas quid eſt? MAG.Eſt paſſio appetit9 ſuccumbentis circa ter
ribile.Timidus em̄ ſiue mollis refugit huiuſcemodi aggredi & ſuſti/
nere eo ꝙ ſibi videatur intolerabile. Strenuus autē honeſtos labores
hilariter adit:timidus ab aggreſſis retrocedit.Hęc paſſio animū multū
Audacia cruciat:excedit em̄(inquit Quintilianus)omnē calamitatē diebus ac Quin
noctibus timere. DIS.Audacia quid eſt? MAG.Eſt paſſio appe
titus conſurgentis circa terribilia.Hanc fortitudo temperat/ dum bo
num conſequens & circūſtantias actus prudenter penſat.ſępius enim
temeritas audax ſiue pertinax ſine ratione/ more ferarū maximis periculis ſein
gerit.Vnde virtute nō pollet ſed vitio temeritatis intumeſcit.q̄ ut Tul Tulliu
lius ait li.v.artis nouę Rheto.Eſt animi inconſiderata dolorꝝ perpeſſio
ne gladiatoria periculorꝝ ſuſceptio.Et hoc quidē ob modica:aut etiā
nulla bona:nō amore virtutis:ſed inanis glorię:ideo nō ab re ſuperbus
dici poteſt:quia frequenter inimicū humilem aut deiectum floccifa/
ciens/inconſiderate & animo tumido aggreditur.ſicut Golias Dauid:
a quo iuſto dei iudicio interijt. Nam ut ait quidā. Parua necat morſu Ouidi
ſpacioſum vipera taurum.A cane nō magno ſępe tenetur aper. Qui

autẽ vera virtute fortis eſt:nec temere audet/nec incõſulte timet. ait di/
uus Auguſti.& Hierony.ſup Iohelẽ. Iuſti & fortis viri eſt nec aduer/
ſis frangi/nec proſperis ſubleuari:ſed in utroq; moderate conſeruari.
DI.Nunquid hęc virtus cũ cardinalis ſit/annexas alias h;? MA.
Habet q̃s cõmemorauimus:ſc; patientiã/perſeuerantiã/magnificẽtiã
& magnanimitatem. DIS. De his quoq; pauca ſubiungas.

De Magnanimitate/& quomodo non eſt contraria humilitati.de proprietatibus magnanimi.inſuper de præſumptione/& puſillanimitate vicijs oppoſitis. Capitulum.xxxiiij. MAG.

Irca actu; fortitudinis qui eſt pericula aggredi /neceſſarius eſt
c animus promptus:ad quẽ adiuuat fiducia:quã pauloañ defi
niuimus: ſub q̃ & Magnanimitas exprimitur. Magnanimitas magnani
em̃:ut eſt q̃ſi pars fortitudinis:eſt ſpõtanea difficilium aggreſſio.neceſ mitas
ſe eſt etiã ne animus ab inceptis deficiat:ad q̊d magnificẽtia conducit.
Eſt em̃ glorioſa q̃dã animi claritudo/pulchre res arduas adminiſtrãs
id eſt exeq̃ns.Et Macrobius de ſomno Scipionis.Magnificẽtia eſt ne magnifi/
gocioꝝ difficiliũ & p̃claroꝝ cõſumatio.ſic acceptę magnificẽtia & ma centia
gnanimitas:ut ſunt circa res arduas & mortis pericula: q̃ſi partes ſunt
fortitudinis:ſed ut ſunt circa alias materias arduas. utpura magnificẽ
tia circa magnos ſumptus: & magnanimitas circa magnos honores
virtutes ſunt morales & ſpeciales/fortitudini t̃n ut principali connexę
DI.Pauloante de magnificẽtia dictum recolo:hic magnanimitatẽ
deſcribas. MAG.Magnanimitas dicitur q̃ſi magnoꝝ/ſiue ad ma/ Magnani
gna animoſitas. Maximum autẽ quod in uſum hoĩs inter exteriora mitas
venit/eſt honor.Hunc em̃ Deo adhibemus nihil maius habẽtes.Ho/
nor in ſignum virtutis exhibetur:is autẽ cui honor exhibetur excede/
re põt & deficere aut medio modo ſe habere:& tũc magnanimus ap
pellatur:qui magnis honoribꝰ quibꝰ ob magnitudinẽ donoꝝ dei &
virtutum dignus eſt:dignificat ſe & q̃n oportet. DIS.Nec hoc vir
tuoſum videtur.Humilitas em̃ q̃ mater virtutũ & cuſtos eſt:talia con
temnit. MAG.Hęc contraria non ſunt.Magnanimus em̃ conſide Differuntur
ratis donis dei/ad p̱fecta virtutis op̱a tendit:& honores in ſignũ taliũ magnani
exhibitos non reſpuit.Humilis vero defectibus ꝓprijs penſatis ſeip̃m mꝰ & hu
contemnit. Magnanimus vicioſos & a virtutibus deuiantes deſpicit. milis
Humilis defectus alioꝝ obliuiſcens /bona t̃m(ſi q̃ ſunt)inſpicit: & his
comparatis ad defectus ꝓprios ſe cęteris inferiorem exiſtimat.Et utrũ
q; virtuoſum eſt.ut rex Dauid uno verſiculo indicat dicẽs.Ad nihilũ
deductus eſt in conſpectu eius(ſc; magnanimi)malignus. Timẽtes
autẽ dominum glorificat(ſc; ipſe humilis.)Eſt autẽ ſi diligenter aĩad
uerteris:magnanimus ſc̃d̃m oẽs virtutes p̱fectus:alias em̃ non eſſet

Proprieta magnis honoribus dignus.Hunc Phũs a quibuſdam proprietatibus
tes magna cognoſcendũ deſcribit.Eſt em̃ primo motu lentus & voce grauis:qa
nimi. non circa multa diſcurrit:ſed circa magna tm̃ intendit. Secundo eſt
beneficij im̃emor:quia ꝓ beneficio gratis accepto non vult alijs ſubdi
immo magis gaudet in potiore vices rependere. Tertio utitur ironia
quia inferioribus non totam ſuam magnitudinẽ oſtendit: ſed maiori
bus tantum. Quarto non conuiuit alijs:quia adulationẽ deuitat:ideo
multitudini ſe nõ immiſcet ſemper:ſed quãdo & ſicut oportet. Quin
to preponit infructuoſa fructuoſis: id eſt honeſta quæ ad aliã neceſſi
tatem nõ ordinantur/preponit utilibus q̃ ad alias neceſſitates proſunt
& fructificant.Hinc Themiſtocles dum de marito filię ſuę quæreret:an Th
pauperem & virtutibus ornatum/vel locupletem & parum ꝓbatum ode
habere vellet:reſpondit.Malo virum pecunia indigentem/q̃ pecuniã
viro. DIS.Extrema huius quæ ſunt? MAG.Pręſumptio & puſil
lanimitas.Pręſumptuoſus nanq̨ ad maiora tendit q̃ ſibi conueniant:
Pręſum/ aut quęrit honorari ex bonis fortunæ:quibus ꝓprie honor nullus de
ptuoſus betur.Hinc etiam ambicioſus dicitur:amans primos ambitus in con
uiuijs.Puſillanimis vero recuſat in id tendere quod ei cõmenſuratũ eſt
Puſillani/ & reſpuit honores quibus dignus eſt.id frequenter ex accidia ꝓuenit
mis unde & piger ſeruus merito a domino ſuo cuius pecuniam abſcõdens
nihil negociatus eſt/reprehenditur.ut ſcribit Mattheus.c.xxv.Ma/ Mat
gnanimus autẽ p mediũ hoꝝ tutiſſimus ibit:honores quibus dignus
eſt accipit:& illos in deum(a quo dona propter quæ honoratur habet)
refert dicens.Non nobis domne nõ nobis: ſed nomine tuo da gloriã Pſal.
Sicut autem magnificentię quę eſt circa magnos ſumptus/liberalitas
iungitur q̃ eſt circa cõmunes ſumptus:ſic magnanimitati circa hono
res magnos conſiſtente/ Euphilothimia iungitur.

De Euphilothimia. Capitulum.xxxv. DIS.

Euphilo/ E Vphilothimia quę virtus eſt? MAG.Quę modum circa
thimia acceptionẽ honoris cõmunis debiti cõſtituit.dicta a philos q̃d
eſt amor & thimos debitus . hinc euphilothimus id eſt debiti
honoris ęquus amator. DIS.Extrema illius q̃ ſunt? MA.Phi/
lothimia & Aphilothimia. Hinc philothimus id eſt amator honoris
Philothi/ etiam ſibi non debiti.Et Aphilothimus:etiam debitos honores nõ di/
mus ligens.Hoc autem & ſi vicium ſit morale:in domo tamen domini hu/
aphilothi militatis veſtigia ſequi poterit:ſi iſte honoris contemptus ex conſide
mus ratiõe proprioꝝ defectuum ꝓceſſerit.Alia quæ circa magnanimitatẽ
occurrunt vicia circa hanc virtutem occurrere poſſunt/& circa honorẽ
communem.reliqua percurramus.

De Perſeuerantia/puſillanimitate ſiue mollicie & pertinacia. Capitulum.xxxvi. DIS.

Onſequẽs eſt ut pſeuerantiam videamus. MAG. Perſeuerã Perſeuerã
c tia ut Tullio placuit. Eſt in ratione bene conſiderata ſtabilis p/ tia
petuaqꝫ pmanſio. Labori em̃ inquit Quintilianus oportet inſi
ſtere ubi effectus pmittitur. Et rurſus pſeuerandum eſt quia cepimus
DIS. Quid ſi vires deficiunt? MAG. Animo tñ (inquit idem)
perſeueremus: nam teſte Ouidio in de ponto. Omnia deficiũt: anim⁹
tñ omnia vincit. Ille etiã vires corpus habere facit. Hęc virtus fili adeo
neceſſaria eſt: ut ſine ea viriliter aggredi oĩno nihil proſit. ſicuti ipſa ve
ritas Chriſtus teſtatur dicens. Nemo mittens manum ſuam ad aratrũ
& reſpiciens retro (ſcꝫ animo penitẽdi) aptus erit regno dei. Et rurſus
qui autẽ pſeuerauerit uſqꝫ in finẽ hic ſaluus erit. & Apl's. Non coro/
nabit niſi qui legitime certauerit. Ablata autẽ pſeuerantia (ut ſanctus
Bernhardus ad Ianuenſes ſcribit) nec obſequiũ mercedẽ habet: nec be
neficiũ gratiã: nec laudẽ fortitudo. Et in chriſtianis (Hieronymo dicẽ Bernhar.
te ad Furiã) non querũtur initia ſed finis. Paulus male incepit/ ſed be
ne finiuit. Iudę laudant exordia/ ſed finis pditione damnat. Et idem
ſup Mattheũ. Non em̃ cœpiſſe virtutis eſt/ ſed pfeciſſe. cœpiſſe enim
multoꝝ eſt: ad culmẽ autẽ veniſſe paucoꝝ. Adſtipulatur qd Grego
rius dicit. Multi bene incipiunt/ & male finiunt: quia nõ pſeuerant.
de pe. diſ. 2. pa. multi. Et iterum. Incaſſum inquit bonũ agitur ſi añ ter
minum vitæ deſerat: quia & fruſtra velociter currit/ qui priuſqꝫ ad me
tas pueniat deficit. de pe. diſ. 3. c. Incaſſum. Sed in his qd diutius mo/
ror? cum nec tota die omnia in laudẽ perſeuerantiæ adducere qam/ ſi
etiã memorię tenerẽ. Huic oppoſita ſunt mollicies & ptinacia. Mollis
triſticijs vincit: & pter diuturnitatẽ & laborẽ facile a bono recedit. nã Mollis
ut ait Therenti⁹ in Andria. ingeniũ eſt oĩm a labore procliue ad libidi/ pertinax
nẽ. Pertinax autẽ plus q̃ oportet i ſuo ſenſu ſtat. & illi ſũt frequẽter me
lãcolici: & etiã ſupbi/ qui ſibiipſis vident ſcioli. Quibus dicit. Ne in
nitaris prudentię tuę. & alibi. Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos
DIS. Satis patet ex his pſeuerantię ratio Patientiam videamus.

De Patientia: ſub qua continetur conſtantia & longanimitas. Capitulum. xxxvij. MAG

Atientia ut inquit Tullius eſt honeſtatis ſiue utilitatis cauſa re Patientia
p rum arduarũ ac difficiliũ voluntaria ac diuturna ppeſſio. Au
guſtinus libro de Patiẽtia inquit. Patientia virtus eſt qua mala
ęquo animo toleramus. Gregorius vero ſup Lucã ait. Patientia eſt alie
na mala ęquanimiter perpeti: & nullo malo animo in aliquẽ ad vindi
ctã moueri. Hęc ut pluribꝫ edoceri poſſet auctoꝝ teſtimonijs: potior
eſt partiũ fortitudinis. unde Horati⁹ in odis. latius regnes auidũ domã/
do ſpm̃: q̃ ſi Libyam remotis Gadibus iungas: & uterqꝫ pœnus Ser
uiat uni. Gades inſula eſt ubi ſunt columnę herculis inter Aphricã &
Europam etiam a pœnis. id eſt Afris inhabitata. & Ouidius de arte

Cede repugnāti/cedendo victor abibis.& moraliſſimus Cato. Q ueꝫ Cato:
ſuperare potes interdū vince ferendo. Si forte hęc tibi haud ſatis fœce
runt/audi Sapientē. Melior eſt patiens viro forti.ubi gloſa. Minor eſt puer.
victoria urbes expugnare ꝙ ſeipſuꝫ vincerę.nā teſte Seneca. Bis vin Senec
cit qui ſe vincit:& bis interimit qui ſuis armis perit. Hui⁹ tā ꝑclarę vir
tuitis ꝑconia:s. Ciprianus in epl'a de bono patiētię lucide explicat di/ Cipri
cens. Patiētia eſt q̄ nos deo cōmendat & ſeruat/Ipſa eſt q̄ irā tempe
rat:linguā refrenat:mentē gubernat:pacē cuſtodit:diſciplinā regit:li/
bidinis impetū frangit:timoris violentiā cōprimit: incendiū ſimulta
tis extinguit:cohercet potentiā diuitū:inopiā pauperꝝ refouet:tuetur
in virginibus beatā integritatē:in viduis laborioſam caſtitatē: in ma/
ritatis indiuiduā charitatē.facit humiles in proſperis: in aduerſis for
tes:contra iniurias & cōtumelias mites.docet delinq̄ntibus cito igno
ſcere.temptatiōes expugnat:perſecutiones tolerat: paſſiones & marty
ria cōſumat. Ipſa eſt q̄ fidei noſtrę fundamenta firmiter ponit : q̄ in/
crementa ſpei ſublimiter ꝓuehit. Ipſa facit ut efficiamur filij dei dum
Chriſti tolerantiā imitamur.hęc ille. Hac ſpecie fortitudinis potiſſime
milites Chriſti vicerūt:a vexillifero ſuo ędocti.qui ait. In patiētia ve Lucæ.
ſtra poſſidebitis animas veſtras. Nā hac habita/ oīa onera leuia vidē
tur: Quintilianus nempe ait. Nulla pęna eſt niſi inuito: & rurſus. nu Quin
lluꝫ habemus niſi ab impatiētia dolorē. Et ſcdm nōnullos theologos li.caul
hæc nō minima cauſa erit cruciatus ꝑpetui. Sub hac & conſtātia & lō
Cōſtantia ganimitas continent. Eſt eṁ Conſtantia ut ex quarto Ethicorū ſumi Ariſto
tur ſtabilitas animi firma & in bono propoſito perſeuerans.

De Temperantia virtute Cardinali. quis temperatus:& quę tēperantię partes. Inſuper de differētia verecūdię/ęrubeſcētię & honeſtatis. Ca.xxxviij.

Tpantia. MAGISTER.

C Ardinaliū virtutum quarta Temperantia dicitur.& eſt (ut ait
Aurelius libro de libero arbitrio) affectus cohercens.& cohi Augu
bens appetitū ab his rebus quæ turpiter appetunt. Moderat
eṁ paſſiones ſenſuū guſtus & tactus in his quę ad vitę ſpecierūq; cō
ſeruationē neceſſaria ſunt.guſtum quidē in cibo ꝑ abſtinentiā/ in po
tu vero per ſobrietatem dirigit. Tactū autē quantū ad actus genera
tionis īmediatos ꝑ caſtitatem . quantum vero ad cōſequentes & acci
dentales/ut ſunt oſcula & amplexus impudici/ ꝑ pudicitiā cohercet.
Tēpatus Tempatus itaq; dicit qui ubi & quando oportet a delectabilibus ab
ſtinet:nec in hoc contriſtat. Plures nanq; neceſſitate coacti/quia im/
potentes ſunt & infirmi/aut habere non poſſunt/ vel timore pœnæ a
delectabilibus abſtinent:& tēperati non ſunt.quia in abſtinendo triſt
ꝑtes tēpe antur. DIS. Partes huius ſi q̄ ſunt ꝑter dictas ęnumera quæſo.
rantię in/ MAG. Tēperantię partes in triplici differētia conſtituunt. Quæ
tegrales: daꝫ eṁ ſubiectiuę:quędā integrales:quędā vero potentiales ſunt. In

tegrales dici poſſunt ſine quibus non eſt: ut verecũdia ſiue ærubeſcẽ
tia:p quã fugimus turpitudinem temperantię contrariã.& honeſtas
per quã pulchritudinẽ & decorẽ temperãtię (quo inter cęteras virtu
tes æmicat) amamus. ꝑpter verecundiã eñ turpia occulte facimus:
propter ęrubeſcentiã vero talia agere omnino deſiſtimus:& utrumq́
facimus ne vituperium incurramus.unde Ariſtoteles.4.Ethicorum
verecundiã timorem ingloriationis dicit.Non tamen ſpecialis eſt virt⁹ verecun/
ſed paſſio laudabilis:maxime in iuuenibus.prodit eñ ut ait Ambro dia eſt pa
ſius ingenuas natales.ut patet in Sem & Iaphet filijs Noe:qui auerſa ſſio : non
facie nudatum patrẽ tegebant.Honeſtas vero q̃ a nõnullis modeſtię virtus.
cõnectitur in quibuſdam intantũ aſcendit ut non timore pęnæ nec vi
tuperñ turpia non faciant:ſed virtutis amore & vicij odio male agere
abhorreſcant. hinc Seneca ait. Si ſcirẽ deos ignoſcituros & homines
ignoturos/deniq́ peccatũ abhorrerẽ. DIS. Temperantiæ partes
ſubiectiuę quę ſunt? MAG. Abſtinentia:Sobrietas:Caſtitas & Pu
dicitia quas prius cõmemorauimus. DIS. Has pauló latius dædu
cas. MAG.utiliſſimũ ac perneceſſariũ eſt:nam vicia his contraria/
gula ſcȝ & libido maxime hoĩes decipiũt ſua voluptate (inquit diuus
Hieronymus) & ea deponere eo difficilius quo eis uti eſt dulcius.

De Abſtinentia/ Sobrietate/ Crapula/ & Ebrietate.Capitulũ.xxxix. MAG

a Bſtinentia & Sobrietas mutuo ſe cõplectunt̃.nam quid pro/
derit abſtinentia ſe in cibis temperare & ebrietate incaleſcere
vino? Non aũt hic mentionẽ facimus de abſtinentia q̃ ieiuni Abſtinen
um ab eccleſia inſtitutũ dici conſueuit: ſed de ea virtute q̃ carnẽ & ſpi tia
ritũ in naturis proprijs cõſeruat:nõ ꝑfigendo horã vel cibi qualitateȝ
Eſt autẽ natura ſpiritus carni dominari. quod fieri poteſt ſi abſtinẽtia
ſi ſobrietas obſeruent̃.contrariũ & peius accidit ſi negligãtur.Nam ut
teſtatur Auguſtin⁹. Ebrietas aufert memoriã: diſſipat ſenſum:cõfun Ebrietas
dit intellectũ:cõcitat libidinẽ:iuuoluit linguã:corrũpit ſanguinẽ:oĩa
mẽbra debilitat:vitã diminuit:& oẽm ſalutem exterminat.& Criſoſto
mus Abundantia ciborũ morbũ facit:moleſtias ingerit:& ęgritudĩes
generat:cõputreſcere facit corpus humanũ: & macerat ęgritudine di
urna & tunc cũ morte crudeli cõſumit.Hierouym⁹ quoq́ ait.Morbi ſa de>ſ.diſ.
turitate nimia cõcitantur. Et ne forte guloſus doctoribus ſanctis fidẽ v.ne talis
habere diffidat:ipſi in teſtimoniũ Medicinę ꝑfeſſores aſſumũt:q harũ
rerũ ſimul & artẽ & experientiã habẽt.ait itaq́ Hierouymus in Apho
riſmis Ipocratis ſcriptũ eſſe.Craſſa & obeſa corpora:niſi ablatione ſan
guinis ĩminuantur:in paraliſim & peſſima morborũ genera ęrũpere
Et Galienus in exhortatione medicinę:ait nec viuere poſſe diu:nec ſa
nos eſſe/quorum vita & ars ſagina eſt.Et Sapiens.In multis eſcis erit Ecci.37.
infirmitas.Et rurſus.Sanitas eſt animę & corporis ſobrius potus.Et

Boctius libro.2.conſolatiõis philoſophicę paucis minimiſq; natura cõ Boet
tenta eſt:cuius ſacietatẽ ſi ſuperfluis urgere velis / aut iniocundũ fiet
quod infuderis/aut noxiuꝫ. Multa quoq; mala ſanctus Ambroſius ' ãbro
ex crapula humano generi ab antiquo ęueniſſe teſtatur.quę ſumatim
videri poſſunt in c.Sexto die.di.35.Gula em̃ regnantem a Paradiſo ex
pulit:abſtinentia ad paradiſum errantẽ reuocauit.Gula ſeruitutem in
duxit.non em̃ eſſet hodie ſeruitus ſi ebrietas nõ fuiſſet.Heu q̃ꝫ multis
paupertatem adduxit:qui liguriendo breuiſſimis diebus totã ſubſtã
tiam a progenitoribus conquiſitã multo labore/deuorauere:non at
tendentes illud Sapientis.Qui diligit epulas in ęgeſtate erit.Heu q̊t puer
homicidia fœcit.Amaritudo em̃ eſt animę vinum multum potatum Eccl.
inquit Sapiens.& Oſeas propheta vinũ & ębrietas auferunt cor id eſt Oſeæ
rationẽ.Ebrietas em̃ ut ait Seneca nihil aliud eſt niſi voluntaria inſa/ Sene
nia. Quia ut teſtaẽ Tullius in paradoxis. voluptas animũ a ſede ſua Tulli
& ſtatu dimouet.Macrobius quoq; libro ſaturnaliũ. In pecudum fe macr
rarũq; numero habetur quiſquis voluptatibus vacat.Quinimo be/ Macr
ſtijs viliores ſunt/q̃ ultra neceſſitatem raro paſcuntur: dum autem ſe
crapula grauatas ſentiunt abſtinẽt donec ſumpta alimenta digeſſerũt
Guloſi impatiẽtia gulę (inq̃t Hieronymus)vomitu remediantur:& Hiero
quod turpiter ingeſſerunt/turpius egerunt. Hi ſunt bibuli:qui incre/
dibilẽ vini quãtitatẽ una die hauriũt:& perditis ſenſibꝰ p ſuperiora & in
feriora ęmittũt.Sicq; laudaẽ peccator ĩ deſiderijs animę ſuę:& iniquus
benedicitur. Nam principes populorum qui talia de medio auferre
debent/eodem crimine (q̊d pudor eſt dicere)irretiti ſępius inueniunẽ
Hi ſunt quorꝫ(ut ait Apoſtolus) Deus venter eſt. Ab homine enim ad ph
inquit Auguſtinus colitur q̊d prę ceteris diligitur.De his ſobrius rex
Dauid exclamat. Sepulchrũ patens eſt guttur eorum . fetent em̃ ora
ędacium quemadmodum ſepulchra cadaueribus mortuorum reple
ta.Ah quid dicam? viuunt ut cõmedãt & bibant/non autẽ comedũt
& bibunt exemplo Socratis ut viuere poſſint. Efficiuntur inſuper ſi/ Pſal.3
cut equus & mulus quibus nõ eſt intellectus:in luxuriam procliues. diſ.35.
Nam ut ait Hieronymus. Venter mero ęſtuans cito ſpumat in libidi/ venter
nem.Quos Apoſtolus admonet dicẽs.Nolite inebriari vino in quo
eſt luxuria.& Salomon:luxorioſa res eſt vinum:& Therentius.ſine There
Cerere & Baccho friget venus.Ouidius quoq;.Nox & amor vinũq; Ouidi
nihil moderabile ſuadent.Dominus etiam talibus per prophetam cõ
minatur dicens. Ve qui cõſurgitis mane ad ebrietatẽ ſectandam:& po Iſaię.
tandum uſq; ad veſperam ut vino ęſtuetis.& per ſeip̃m ait. Attendite Lucę
ne grauentur corda veſtra in crapula & ebrietate. Sed quid diutius in
his calamũ relaxo? nõ enim epitomatis capere poſſet breuitas Cra/
pulę caſus lamentabiles/ & aduerſus eandem ſcripturas inſurgentes.
Eſt em̃ ut inquit canon Ebrietas omniũ vitiorum fomes ac nutrix. 35.diſ.
DIS.Beſtiale hoc vitium quo iam procerum adoleſcentia maxime ante o

laborat omni ſtudio ęuitare conabor. Sed dic quęſo quid quantũue
ſumendũ ſit de alimento ut omnis huic peſti locus p̃cludatur. MA
diuus Auguſtinus id aperto ſermone determinat dicens. Non intereſt
quid vel quantũ alimentoꝝ quis ſumat: pro congruentia hominum
atq; perſonę ſuę/ & valitudinis neceſſitate/ ſed quanta facilitate & ſere
nitate animi careat cum vel oporteat vel neceſſe eſt carere. Fieri enim
poteſt ut ſine aliquo vitio cupidinis vel voracitatis p̃cioſiſſimo cibo
ſapiens utatur: inſipiẽs autẽ fędiſſima gulę flamma in viliſſimũ olus
ardeſcat. ut patet de Eſau vendente primogenita ſua pro decoctione
rufa. DIS. Delicati igitur cõſuetis veſci poſſunt? MAG. Poſſũt
cum moderamine/ nam ſi ad vilia cogerentur/ ęgrotarent. De modis
quibus nos gula pulſat: conſule Gregoriũ virũ omni virtute decora
tum libro. xx. moraliũ & de conſe. diſ. v. c. quinq; modis. aut em̃ gu/
loſus tempus indigentię pręuenit: cibos lautiores quęrit: nimis acura
te parat/ nimiũ ſumit/ deſiderium nõ refrenat: aut in his omnibus ex
cedit. Sed hęc de Temperantia circa guſtum: quę nominibus abſti
nentię & ſobrietatis intelligit̃: & de extremo eius intemperantia ſcʒ/ q̃
fit per exceſſum: quã Gulã nominamus/ ſufficiãt. Alterũ extremũ p̱
defectum/ quod inſenſualitas in guſtu dicitur: morale eſt vicium: in
ſchola aũt domini/ virtus. Vnde quidam ex ſanctis patribus crudis
oleribus & a qua cõtenti: coctum autem aliquod ſumere luxuriã re/
putabant: ait diuus Hieronymus.

De Caſtitate coniugali/ & virginali: quę & virginitas. & quomodo amittitur & premiatur. Capitulum. quadrageſimnm.

DIS.

Is igitur dimiſſis Temperantiam circa tactum percurramus.
h MAG. Id rerum ordo exigit: nam qui in guſtu tempera
ti fuerint/ facile in tactu modũ tenebunt. Intemperati autẽ in
guſtu/ difficile temperati eſſe poſſunt in tactu. Vicina enim membra
ſunt ſtomachus & pudenda. ait Hieronymus. ut ex vicinitate mem/ Idem
brorum intelligatur confederatio viciorum. Et venter mero ęſtuans
cito ſpumat in libidinem: luxurioſa quoq; res eſt vinum. & Galieno Galienus
dicente medico / Animas ita nimio ſanguine & adipibus quaſi luto
inuolutas/ nihil cœleſte/ ſed ſemper de carnibus ęructare: & ventris in
gluuiem cogitare. Temperantia itaq; (ne longius abeam) circa tactũ
per caſtitatem & pudiciciã exprimit̃. Caſtitas/ ut p̃miſſum eſt delectati Caſtitas.
ones tactus in rebus venereis moderatur in Cõiugatis/ viduis/ & vir Cõiugal'
ginibus. In Coniugatis: ut ſcilicet cauſa prolis tantum aut vitandę for
nicatiõis: vel reddendi debitum his vacent: temporibus & locis cõ/
gruis: modo naturali: nõ aũt cauſa explendę libidinis. Nam & ſextus vidualis.
Pythagoricus dicebat: Adulter eſt in ſuam uxorem ardentior amator.
& Apl'us, ut ſciat unuſq; ſq; vas ſuũ poſſidere. In viduis p̃cipit Caſtitas

etiam honorari. ut turtures poſt obitum mariti /alteri nõ copulantur ſed corꝑe & mẽte a carnalibus delectationibꝫ in ꝑpetuum abſtinẽt. In
virginalis Virginibꝫ Caſtitas p̃cipua inuenit. nã ut ait diuus Auguſtinꝰ in li. de Au
viduitate. Bona eſt pudicitia cõiugalis/melior vidualis:& optima virginalis. Et Damaſcenus. li. iiij. Quanto angelus hoĩ eſt ſuperior/tanto virginitas eſt nuptiis honorabilior. Eſt autẽ ut ait Auguſtinus li. de nuptiis. in carne corruptibili perpetua incorruptionis meditatio. Duo em̃ dicit virginitas: integritatẽ videlicet corꝑis & habitum electiuum obſeruandi integritatẽ illam in ꝑpetuum. & ſic eſt virtus. Debet igitur virgo in ꝓpoſito firmo habere: in ꝑpetuum nunꝙ velle in carnis corruptionẽ conſentire. quo ſtante virgo ꝑmanet: etiam ſi violenter clauſtra pudoris infringãtur. ut Auguſtinꝰ in. 1. li. de ciui. dei. c. 16. &. 18. diſſeruit. unde vere virgines nõ ſunt paruuli integri corꝑe: q̃a ꝓpoſitũ nõ hñt/nec etiã adulti volẽtes aliq̃n nubere. Caſtitatis laudes Auguſtinus in ſermone quodã ad Eremitas ſuccincte quidẽ: ſed ſplendide Ide

Caſtitatis Laus explicat dicens. O caſtitas ornamentũ nobilium: exaltatio humilium nobilitas ignobiliũ: pulchritudo viliũ: ſolamẽ mœrentiũ: augmentũ pulchritudinis: decus ſanctę religionis: minoratio criminũ: multiplicatio meritoꝝ dei amica: angeloꝝ cognata: Patriarchaꝝ vita: ꝓphetarum corona: Apoſtoloꝝ cingulum: Martyrũ auxilium: Confeſſoꝝ vehiculum: virginum ſpeculum: viduaꝝ refugiũ: & cunctoꝝ bonoꝝ gaudium ac ſolaciũ. Hęc eſt illa virtus q̃ nos deo cõmendat: q̃ nos angelos facit; q̃ nos ſuꝑ ſydera extollit. Virginitatis vero p̃conia & tẽporis & epitomatis anguſtię nõ capiunt. Eſt em̃ ut ait Hieronymꝰ Angelis ſemꝑ cognata virginitas. Eſt agni dei ſingularis pediſſequa. Sequuntur em̃/inq̃t Ioannes apl's. Agnũ q̊cunq; ierit/& p̃cęteris aureolã portabũt quã ſola mẽtę amiſſã/ꝑ pęnitentiã recuperabũt. Deperditam autẽ etiã ꝑ corꝑis corruptionẽ: ſcꝫ ꝑ reſolutionẽ ſeminis voluntariã nunꝙ recuperabunt. nec deus (inquit Hieronymus) virginẽ poſt ruinã ſuſcitare põt quia faceret ꝙ id q̊d factũ eſt/nõ eſſet factuꝫ/q̊d eſt impoſſibile. Hinc Ouidius in epl'is. Nulla reparabilis arte lęſa pudicicia eſt. nõ quia deus violata virginitatis clauſtra reintegrare nequeat: hoc em̃ omnipotẽtię ſuę derogat: ſed ꝙ violata/ violata non ſit/ deus non facit. DIS. De pudicicia loquamur.

De Pudicicia & continentia & ꝙ maxime neceſſaria ſit coniugatis / viduis / ſolutis/ & virginibus. Capitulum. xli. MAG.

Pudicicia PVdicicia nõ modo delectationes venereas declinat/ verumetiam ſigna libidinis cohibet. In matrimonio quidem / debitum naturę modum & ordinem cuſtodit. In viduis diſcurſum indicit: quia & Apoſtolus diſcurrentes redarguit dicens. Ociosę enim diſcunt circuire domos. Delitias abſcidit. vidua enim (idem inquit)

quæ in delicijs eſt/mortua eſt. Et veſtium ornatum deponit. In virgi
nibus p̃cipue ſenſus & cogitationes a venereis auertit:nã impudicus
oculus/impudici cordis eſt nuncius: & Quintilianus. Oculi tota no
ſtra luxuria:aures ſi colloquiis turpibus patent/virginitatẽ produ͂t &
capiunt.unde Sapiens. Irretiuit eum multis ſermonibus. & Ap̃lus.
Corrumpunt bonos mores colloquia praua. Amplexus & oſcula in
cendunt & inſanire faciunt. Cogitationes ĩmundę ut p̃miſſum eſt: fa
cile adueniente conſenſu/totam virginitatem adimunt. Cauẽda eſt igi
tur virginibus maxime ſocietas peruerſa. nam ut ait Sapiens. Qui ſe
iungit fornicarijs/nequam erit. Vitanda ſunt & ocia: nam dicit Catho
Ocia dant vitia. Ouidius remediorum primo. Queritur Aegyſthus
quare ſit factus adulter. In promptu cauſa eſt: quia deſidioſus erat. Itẽ
ocia ſi tollas perire Cupidinis arc⁹. Generoſos autẽ animos (inquit Se
neca ad Lucillum) labor nutrit. Et Hieronymus ad Ruſticum mona
chum. Ama ſtudia ſcripturarum/& carnis vicia non amabis. Pudici/
tia quę eſt in ſolutis Cõtinentia dici ſolet: quæ eſt una de partibus po
tentialibus Temperantię. Habes itaq; fili quæ ad præſens de Tempe
rantia tactus te ſcire volui: cui per exceſſum luxuria & impudicitia op
ponuntur: per defectum autẽ Inſenſualitas actus: quæ vitium eſt na
turę. nobiliſſimũ nanq; operũ in viuẽtibus eſt generare ſibi ſimile &c.
Magni tamẽ meriti eſt in ſchola Domini: ut viſum eſt. DIS. Luxu
riam igitur & ipudicitiã proſequere. MAG. Impudicicia notificatᵣ
per contrarietatẽ iã dictorum de pudicicia. DIS. Ad luxuriam igi
tur ſtilum verte.

De Luxuria: modis & ſpeciebus ac filiabus eiuſdem. Capitulum. xlij. MAG.

Vxuria inordinatus eſt appetitus venereorum. cuius occaſiones Luxuria
multas ſcriptura cõmemorat. ut ſunt Ocia: Segnicies: Sõnus: occaſiones
Caro: Fœmina: vinum Proſperitas: Ludus: Carmina: Forma luxurię
Puer. De ocio atq; ſegnicie ſupra apud Ouidium allegatũ c. proximo
De Somno ſapiens Catho teſtem ſe exhibet dicens. Plus vigilia ſemp
ſomno ne deditus eſto. Nam diuturna quies viciis alimẽta miniſtrat
Caro de ſpermate multũ adminiſtrat. Vnde Subtrahe linga foco ſi
vis extinguere flãmas. De Fœmina ſup̃fluũ eſt teſtimonia adducere. q̃
tamẽ fere innumera ſunt/lege ſanctũ Ambroſium li. primo de officiis
ubi ait. Ianua diaboli/ via iniquitatis: ſcorpionis percuſſio/nociuum
genus eſt fœmina. cũ proximat/ſtimulat & ignẽ accendit. De vino di
uum Hieronymũ conſulas diſ. xxxv. c. venter mero eſtuans cito ſpu
mat in libidinẽ. Et Ap̃ls. Nolite inebriari vino in quo eſt luxuria. De
proſperitate Ouidius de arte li. ij. Luxuriant animi rebus plerũq; ſe/
cundis. Ludẽtibus nunq̃ ſe miſcuiſſe Sara uxor iunioris Thobię glo
riatur. Carmina id eſt laſciuię cãtilenę. de quarum vi in Muſicis nonnulla

memorauimus. Forma hoc eſt pulchritudo: quæ iuxta Sapientē fal
Helimandus lax & vana eſt. Prouerbiorꝝ. 31. Puer. Nam ut ſcribit Helimandus. Idē
facit ętas in puero q̄d ſexus in muliere. Cętera breuitati ſtudens præ
tereo. Horꝝ autē intelligentiā facile ex dictis capies. DIS. Facilli/
me. MAG. Hęc peſtis ꝑ feneſtras id eſt ſenſus corporis noſtri aſcē
dens: ut ſerpēs lubricus ꝑ nouem clauſuras penetrat donec aīam/ſpō
ſam chriſti ꝑfecte opprimat. Primo em̄ fit ſenſualis delectatio non con
ſentiēte ratione. Secundo delectatio moroſa. Tertio conſenſus in actū.
Quarto ſequit̄ appetitus libidinoſus. Quinto colloquiū de cōuen/
tione. Sextus cōtactus ꝑ oſcula & amplexus. Septimo opus īmundū
perficit̄. Octauo aſuefactio. Nono obſtinatio generat̄. Nam hoc vi
tium ultra hoc ꝙ ſubſtantiā temporaliū conſumit: maxime infamat:
vitā abbreuiat: gratiā tollit: etiā intelligentiā aufert: & q̄ſi beſtiā impœ/
nitentē ęternis cruciatibus infert. Ob hāc deus uniuerſuꝫ mūdū/Noe
dempto uxore filiꝭs & uxoribus eorꝝ ꝑ aquā diluuiꝭ peremit. Gen. 7.
Corruperat em̄ oīs caro viā ſuā, ob hāc igne & ſulfure ſubuertit deus
Sodomā & Gomorrā & oēm circa regionē. Gen̄. 19. Hoc vitiū fere to
tius orbis potētes in excidiū Troię ꝓuocauit. Sapientiſſimū Salomo
nē infatuauit. Dauid regē ad crudele adulteriū/& crudelius homicidiū
induxit. Sanſonē fortiſſimū oculis & vita priuauit. & heu heu īferni ba
ratrū accumulatiſſime replet & repleuit. Hęc oīa teſtimoniꝭs robora
re breuitas ꝓhibet: qa oratio ad alia feſtinat. Equidē turpiſſima & mor
tifera hęc peſtis/ſicut diuerſis gradibus ad mortificandā aīam ſerpit
quorꝝ ſemꝑ ulterior in culpa eſt grauior: ſic pariformiter in multas
Species Luxurię ſpecies ſe diffundit: q̄ ſunt. Simplex fornicatio ſoluti cū ſoluta corru/
pta. Adulteriū id eſt acceſſus ad alienū torū/cōiugati cū cōiugata/ vel
cōiugati cū ſoluta: aut ſoluti cū cōiugatis. Stuprū cū virgine. Inceſtus
cum cōſanguinea vel affine. Raptus cū puella violēter de domo patris
rapta. Sacrilegiū cū ꝑſona ſacra. Vitium contra naturā, cuius ſpecies
ſunt Mollicies cum qs ꝑ ſeipm̄ voluntarie polluit̄. Sodomia maſcu
li cū maſculo: fœmine cū fœmina. Beſtialitas hoīs cum bruto/& mo
dus īnaturalis: q multipliciter variat̄. Hęc oīa peccata ſunt mortalia,
Poſteriora tn̄ prioribus grauiora multiplici lege inhibita. DIS. De/
clara q̄ſo. MA. Longū eſſet de ſingulis tractare: ſufficiat igit̄ de adul
terio hoc deducere/q̄d inter grauia eſt cōmunius. Hoc vitium lex naturę
execrat̄: ꝑ illud Quod tibi nō vis fieri: alteri ne fęceris. Vnde & Pa/
gani adulteros puniūt. Lex Moſi tales lapidare p̄cipit. Lex euāgeliꝭ hu
iuſmodi dānat. Lex canonica pniam ſeptēnē infligit. Lex īpialis capi
te priuat. C. de adul. l. q̄uis. Vltra has ſpēs iā ęnūeratas/hoc deteſtabi
Filię luxurię le vitiū etiā octo filias nephādas generat. q̄ ſunt Cecitas mentis. p̄cipi
tatio. Inconſideratio. Inconſtantia. Amor ſui. Amor ſęculi. & deſpera
tio vitę futurę. de quibus latius videre eſt in traditione Theologię.

De partibus potentialibus Temperantię. De Continentia Malicia Beſtialitate/ & virtute heroica. Capitulum.xliij. DIS.

p Remiſſoꝝ ordo expoſtulat:ut nūc partes potētiales tꝑantię ex
plicemus. MA.Hę ꝑtes ſūt/ꝯtinētia/māſuetudo/clemētia/&
modeſtia:ſub q̄ alię cōtinent̄. DI.Cōtinētia qd eſt? MA. Cōtinētia
Eſt animus īuictus a delectatiōe.Caro em̄ ut ait Apl's cōcupiſcit aduer
ſus ſpm̄.Hāc cōcupiſcētiā animus ꝑ cōtinētiā refrenat nō mō circa gu
ſtū & tactū: veꝝetiā circa q̄ſcūq; delectatiōes/a qbꝯ inuictus ꝑmanet
ſi bn̄ cōſiliat̄ & ab eo n̄ recedit.ꝙ ſi ꝯtrariū ſtat incōtinētia fit & animus
paſſiōibꝯ cedit.Primo qdē ꝑ ꝑuolationē/ ſi an̄ cōſiliationē ex īpetu paſ
ſiōis vincit̄. ut colerici & melācholici. Sđo ſi cōſiliatio fit:ſed ī ea nō ꝑ
ſeuerat:īmo magis paſſionē ſeqtur.ut freq̄nter flegmatici & ſangui/
nei. ꝙ ſi ꝑuerſitas rōni ita dominet̄ ut malū bonū dicat & in eo finē con
ſtituat:dicit̄ malicia qbꝯ cōminat̄ dn̄s ꝑ pphetā dicēs.Ve vobis q dici Malicia
tis malū bonū:& bonū malū.Si v̄o limites hūanę naturę cōcupiſcētia
egredit̄: & animus vīcitur erit beſtialitas.ut in cōcubitu cū brutis. In beſtialitas
hoc em̄ ſola ſēſualitas q̄ beſtiis cōicamus dn̄atur:iō beſtiales dicūtur q
tale & ſil'ia oꝑantur. Qui autē a ſēſualitate ſe abſtrahūt:& in ītellectiua
q̄ diis compamur ultra cōmunē moduꝫ ꝑficiunt. Heroes id eſt diui/ Heroes
ni vel deificati a Phīs noīantur:& virtus eoꝝ heroica dicitur. Tenen
tes autē medium inter beſtiales & heroes virtuoſi ſunt & continētes ꝓ
prie nominantur. DIS.Manſuetudinē ſimili breuitate explanes.

De Manſuetudine:Clemētia: Pace:Iracūdia: Crudelitate Ferocitate Seueritate & Inuidia. Ca.xliiij. MAG.

m Anſuetudo & clemētia ſil'r explanantur:animū circa irę paſſio/
nē cohibēt/ne limites debitas tranſiliat.Ira em̄ ſcd̄m Tulliū eſt Ira
libido puniēdi eū q feciſſe videtur iniuriā.Vbi duo īuuūtur ſcꝫ
appetitus vīdictę:& pęna īfligēda.Primuꝫ māſuetudo q̄ & mititas di
cit̄ refrenat & paſſionē irę diminuit.Scd̄m clemētia moderat̄:& pęnā
infligēdā mitigat. ſic ītelligēdę ſunt haꝝ definitiōes qbꝯ definiuntur. Manſuetu
Māſuetudo eſt moderatiua iraꝝ. Clemētia v̄o eſt ꝑ quā animus con do
citatus in odiuꝫ alicuius benignitate retinetur:ſcꝫ ne oēm pœnā debitā Odium
infligat.Ponitur autē hic odiuꝫ ꝓ ira: qa odium eſt ira inueterata. Ad
virtutē māſuetudinis ſuo exemplo ſpecialit̄ chriſtus nos admonet di
cēs.Diſcite a me:qa mitis ſuꝫ & humilis corde.Et ꝑ Apl'm. Tu hō dei
ſectare pacificā māſuetudinē.inſuꝑ & ꝑ Sapientē. Fili mi in māſuetu/
dine ſerua aīam tuā.Quia v̄o tunc labori ſortius inſiſtitur cū fructus
copioſus ſperatur:idē dn̄s māſuetudinis p̄mia ꝓmittit maxima cuꝫ ait
Beati mites: qm̄ ipſi poſſidebunt terrā: ſcꝫ viuentium. Hinc Pſalmi/
ſta.Manſueti hęreditabunt terrā:& delectabuntur ī multitudine pacis

Habeto igitur(iuxta ſententiã Senecę)cũ hominibꝫ pacem;cũ vitijs
bellũ Remiſſius em̃ imperãti (ut idẽ ait) melius paret.Melius eſt etiã
dño reddere rõem de nimia miſericordia q̃ de nimia ſęueritate.inqt
Criſoſto. Criſoſtomus.Et ſine dęmẽtia & miſericordia lex Chriſti nõ impletur
Hierony. teſtat̃ Hieronymus. DIS Extrema Manſuetudinis q̄ ſunt? MA
☞ Iraſcibilitas & Ira ſiue Iracundia.Deficere em̃ ab ira p iraſcibilitatẽ &
Pſal.4. nunq̃ iraſci/laudabile nõ eſt.unde Propheta ait.Iraſcimini & nolite
iraſcimur peccare.Iraſcit̃ em̃ iuſtus (inqt Auguſtinus.6.q.1.pa.fi.) peccatis
tripliciter palearꝫ id eſt malorꝫ.ſed nõ odit.Rurſus nimiũ iraſci intolerabiliuſ eſt
& tripliciter fit.Primo ex leui cauſa & velociter & extreme:& illi mox
Ira mitefcunt:q̃d videmꝰ in cholericis ꝓpter caliditatẽ.Eſt em̃ Ira ębuli
tio ſanguinis circa cor.inqt Ariſtoteles primo de aĩa. Et Ganfredus
in poetria.Ira genus flammę materq̃ furoris/ab ipſo Felle trahẽs or
tũ:cor & interiora venenat.Hos Phũs Acrocolos vel acutos nomi/
nat:ab acros q̃d eſt extremũ:& colos ira.Alij iram diutius retinent:
ꝓpter materię groſſiciẽ: ut melancholici quos Amaros vocat. Nõ tñ
eſt ira ſuper iram mulieris ait Sapiens,& hoc ꝓpter debilitatẽ ratiõis,
Tertij qui graues appellant̃ : iram cõceptam obſtinato aĩo tenẽt nec
Seueri deſiſtunt donec vindictã inferant.& illi Sęueri ſunt ſi ſcʒm leges puni
Feroces unt.Feroces/ſi ſine cauſa puniũt : aut ſi in hoĩm cruciatu delectantur
crudeles Crudeles ſi grauiores q̃ lex dictat pœnas inferũt.Hi iam tertij ordinis
iracundi potius beſtię q̃ hoĩes dicẽdi ſunt.qa obſtinato aĩo ſunt: nec
miteſcũt.homo aũt mitis fieri põt dicente Horatio Nemo id eſt nul/
lus homo adeo ferus eſt q nõ miteſcere poſſit & Ouidius. Candida
pax hoĩes trux decet ira feras.Iuſte aũt cõparatũ eſt; ut tales nõ alios
tm̃/ſed ſeipſos grauius puniãt: cũ ira in ipſis inueterata in inuidiã ver
titur,dũ em̃ vindictã ad libitũ ſuũ ſumere nõ pñt de ꝓximo ſuo ſemp
eũ odio habebũt:& de bonis eius triſtant̃.q̃d eſt natura inuidiæ.q̃ &
Ouidius li.2.Metha.non indocte deſcribit (Sedet inqt pallor in ore)
Inuidia nam filię eius ut ponit Gregorius li.31.moraliũ.ſunt Odiũ:detractio
Suſurratio:exultatio in aduerſis/& afflictio in proſperis.uñ etiã(ma
cies in facie)qa putredo oſſiũ inuidia:ait Sapiẽs in Prouerbijs.Et Ho
ratius.Inuidus alterius rebus marceſſit opimis:& videt illius ꝓſpera
cũ lachrymis. Ideo nunq̃ ridet.Quia ſemp vicinũ pecus grandius
uber habet:& in agro alterius fertilior ſeges eſt.Inſup & rubigine in
fectos habet dentes:qa bona & vitã aliorꝫ rodit.(pectora felle virẽt)
a quo ſine intermiſſiõe cruciant̃.uñ Hieronymus. O inuidia/ primuſ
tui mordax.Eſt & lingua ſuffuſa veneno.qa ſemper cõtra deũ vel ſu
periores murmurat qui proximo talia bona de qbus dolet tribuunt.
Comedit etiã carnes vipereas, quia ſolo alterius malo paſcitur. unde
Ouidius.Ledere viuos liuor & iniuſto carpere dente ſolet. Inquieta
eſt & cõtinuo tabeſcit.nam ut ait Ciprianus.Mala cætera finem habẽt:
inuidia terminũ non habet. Vtinam igitur inquit Socrates inuidi in

ōmnibus ciuitatibus oculos & aures haberent: ut de omniū fœlicitatē
torquerētur. Hęc peſtis de ſanitate aliorū infirmat̄: de vita moritur.
unde & domus eius ſecundū Ouidiū in imo eſt in nigris vallibus. qa
inuidus quātū pōt ſe occultare nititur. Hęc domus ſole caret. qa inui
dus excecatus malicia/ nō intelligit nec videt ꝙ bonū de q̄nto cōmu/
nius de tanto melius. Ventū nō habet. qa in vijs ſuis nō ꝓſperat̄. Eſt
& ſemꝑ frigida: igne charitatis oīno expers. q̄ papyrus caperet: aut qs
calamus exararet huius vitij īmanitates. ꝑ filias em ſuas in oēs genera
tiōes ab origine ſęculi ſe diffundit/ donec ad initiū ſuū redeat: lucipe/ Sapiē c.2.
rū ſc3. cuius inuidia mors intrauit in mundū. Filijs aūt inuidię iā pro
xime cōmemoratis cognatę ſunt filię irę: quas btūs Gregorius ponit Gregori.
loco quo ſupra. Rixa ſc3 unde bella & homicidia ꝓcedūt. Tumor mē
tis. Indignatio: a qua & murmuratio. Cōtumelia. Clamor q inducit
ſcandalum. Blaſphemia ſiue maledictio: quarū deformitates prudēs
theologus diſcernit: nos quod cœpimus ꝓſequamur. DIS. Placet
Nunc autem modeſtiam proſequere.

De modeſtia & eius ſpeciebus. quaꝝ prima Humilitas cuius gradus hic cōmemorantur. Et ſimiliter vicium eidem oppoſitum quod eſt ſuperbia. cum gradibus & filiabus deſcribitur. Ca. xlv.

MAG

m Odeſtia (ut ait Tullius) eſt ꝑs quā pudor honeſtus clarā & ſta Tullius.
bilē cōparat auctoritatē id eſt grauitatē. Hęc virtus nōnulla in
teriora & quędā exteriora homīs moderat̄: qbus reſiſtere nō
eſt omnino difficile. & plures ſub ſe cōtinet ꝑtes. q̄ ſunt humilitas: ſtu
dioſitas: eutropelia: ornatus: taciturnitas: verecūdia: ſufficientia: mode
ratio. DIS. de his pauca q̄ habes in medium ferre haud graueris.
MAG. Faciā ac iubēs: & primū de humilitate quę ut definit. s. Ber
nardus eſt cōtemptus ꝓprię excellentię. Hęc appetitū refrenat ne inor
dinate tendat in magna: eſtimādo ſe ſupra id q̊d eſt. hæc virtus appri
me neceſſaria eſt: nā ſine ea nemini pōt eſſe ſalus. de pe. di. 1. pa. Taci
turnitatis. Perfectio aūt ipſius duodecim gradibus cōpletur: quos vir
dei ſanctus & humilis Benedictus in regula ſua cōmemorat. Primus Bñdictus
eſt corde & corpore humilitatē oſtendere defixis in terrā aſpectibus
Secūdus pauca & rōnabilia loqui nō clamoroſa voce. Tertius raro
& difficile ridere. Quart⁹ uſq; ad interrogationē tacere. Quintus in
cōmuni viuere. Sextus ſe omībus viliorē & credere & ꝓnūciare. Sep/
timus ad oīa ſe indignū & inutilē exiſtimare. Octauus peccata ꝓpria
pure cōfiteri. Nonus pro obediētia in duris & in aſperis pacientiā am
plecti. Decimus omni obediētia ſe ſubdere ſupiori. Vndecimus non
delectari voluntatē propriā implere. Duodecimus deū timere: & oīm
quę p̄cepit memoriā habere. His gradibus aſcendit̄ in montē dñi: per Iſaię

viciũ vero oppoſitum quod eſt ſuꝑbia/tot gradibꝰ deſcenſus fit in
Superbia baratrũ & carcerẽ teterrimũ diaboli. DI. Suꝑbia qđ eſt? MA. eſt (ut
inqt Auguſtinus li. de ciui. dei. 14. c. 13) ꝑuerſę celſitudinis appetitus augu
& in li. de Innocẽtia. Suꝑbia inquit eſt inordinatus amor ꝓprię ex
cellẽtię. & hoc quidẽ q̃druplicíter ſ꜃m beatũ Gregoriũ li. 14. moraliũ Greg
Aut eñ ſuꝑbi bona a ſemetipſis habere exiſtimãt. Aut ſi datũ deſuper
credũt tñ ſuis meritis deputant. Aut certe cũ iactant ſe habere q̃d non
habent. aut deſpectis cęteris/ ſingulariter videri appetunt. De qbus
ꝑs. 130. oĩbus Dauid ſeunico ꝟſiculo excuſat dicẽs. Dñe nõ eſt exaltatũ cor
meũ: neq; ęlati ſunt oculi mei: neq; ambulaui in magnis neq; in mira
bilibus ſupra me. reddẽdo ſingula ſingulis. DIS. Gradus autẽ Su
Superbię gradus. perbię q ſunt? MAG. Quos beatus Bernardus & poſt eũ. s. Tho Ber
mas ęnumerat. Primus eſt curioſitas: quo quis minime cõtentus ter s. T
minis ſibi cõuenięntis cognitiõis/ q̃rit ſcire/ videre/ audire & ſil'r cęteris 2.2ę
ſenſibus experiri q̃d nõ decet. non eñ ſaciat oculus viſu: nec auris au
ditu. inqt Salomon. Secundus eſt leuitas mẽtis ad iudicandũ alios & Ecc
ad docendũ noua: qa ſe eſtimat cęteris prudentiorẽ. Tertius eſt inep
ta lęticia ſi ꝓſperatur in malis. lętantur eñ (ait Sapiens) cũ male fecerĩt pro
& exultãt in rebus peſſimis. Quartus eſt iactantia vel loquacitaş: nõ
attendens qa laus ĩ proprio ore ſordeſcit. Et illud Catonis. Nec te col Cat
laudes/nec te culpaueris ipſe. Quare? ſubiungit. Hoc faciunt ſtulti
quos gloria vexat inanis. Quintus Singularitas: facere ſc; aliquid ul
tra cõmunia ut reputetur melior. Sextus Arrogãtia qua qs alijs ꝑeſſe
nulli ſubeſſe quęrit: & adulatiõibus acquieſcit. Septimus ꝑſumptio: q̃
ſe ad ea quę vires ſuas excedũt/ ingerit/ ſufficientẽ ſe reputando. Hic
contra Catonis admonitionẽ ad conſiliũ accedit nõ vocatus: nõ repu Cat
tans bene actum quod ipſe nõ dictauerit. Octauus Defenſio peccati
& ut ait Seneca in libro declamationũ. Hoc & ęquale omniũ eſt/ ut vi Sen
cia ſua malint excuſare/ q̃ effugere. Nonus Simulata confeſſio: ut vi
deatur humilis & pœnitẽs: quia locus defenſioni nõ eſt. Decimus Re pro
bellio: nolle ſcilicet obedire ſuꝑioribus. Impius eñ cũ in profundũ
venerit peccatorũ/ contemnit. Vndecimus Libertas peccandi/ ut ne
minem timeat. quia ſocios per pręcedentes gradus cõtemnit: per deci
mum etiã ſuperiores deſpexit. libere ergo delectatur facere quod pla/
cet. Duodecimus eſt Conſuetudo peccandi: ut omniũ mandatorũ dei Pſa
ĩmemor dicat inſipiens in corde ſuo. nõ eſt deus. In his gradibus mul ꝑs.
tę ex filiabus Suꝑbię ſunt expreſſę. Sunt eñ/ filię ſuperbię Ambitio/
Filię ſuꝑbiæ. Pręſumptio/ Arrogantia: Pertinacia: Curioſitas: Ingratitudo: Iudici
um temerariũ: Irriſio: Temptare deũ: adulatio: & inanis gloria/ quæ
ſi laudẽ in aperto appetit alias de ſe filias gignit. q̃ ſũt ĩmodeſtia: orna
tus: inobediẽtia: iactantia: ꝑtinacia: hypocriſis: diſcordia: & cõtentio
de quibus ſermo copioſior theologię reſeruabitur. DIS. De Studio
ſitate autem quæ eſt ſecunda Modeſtię pars/ quid dicis?

De Studioſitate & vitio oppoſito Curio‑ ſitate. Capitulum.xlvi. MAG.

Eſte Ariſtotele in principio Metha. Omnes homĩes natura ſci
re deſiderãt. nec intellectus intelligẽdo etiã maxima intelligi/
bilia fatigat̃:& propter in firmitatẽ ſuę capacitatis a nullius cre
aturę cognitiõe getatur:verũtñ cũ ĩmerſus ſit materię/ad ea q̃ mani/
feſtiſſima ſunt naturę ſe habet ut oculus nycticoracis ad lumẽ ſolis: q
bus ſi ĩmoderatius inheſerit/ in inextricabiles errores incidit.ut videre
eſt in opiniõibus Phõꝝ gentiliũ & eoꝝ q̊s hereticos dicimus.q̊s Sapi
ens admonet.Altiora te ne q̃ſieris:& fortiora te ne ſcruteris:& in plu
ribus opibus eius nõ ſis curioſus.multos em̃ ſupplãtauit ſuſpitio il/
lorũ:& in vanitate detinuit ſenſus eoꝝ/& q ſcrutator eſt maieſtatis op
primet̃ a gloria eius.Et apl̃us.nolite alta ſapere:ſed ſapite ad ſobrietatẽ
Apetere igit̃ & velle ſcire aut q̃ ſunt inhibita/aut q̃ ſunt admiſſa: nõ tñ
ordinãdo illa in finẽ ultimũ/ſed ſimpliciter ut eoꝝ habeat̃ noticia:va
nũ eſt.ut patet Sapiẽtię.8. Vani ſunt oẽs hoĩes in qbus nõ ſubeſt ſci
entia dei:id eſt q nõ ordinãt ſciam ſuã in cognitionẽ dei.Ab hac vani/
tate ſtudioſitas appetitũ coercet:& intra limites ꝯſtitutos retinet: ultra
q̊s vitiũ curioſitatis abducit.Curioſus em̃(ut inqt Auguſtinus libro de Curioſus
utilitate credenda)eſt qui ea requirit quę nihil ad ſe pertinent.

De Eutropelia:Bomolochia & Ruſticitate. & quõ qñꝗ ludo ſit inſiſtẽdũ. Ca.xlvij. MAG

On autẽ tantũ labores exteriores hoĩem frangũt/ſed & interi
ores ex cõnexione virĩũ aĩę ad corpus:hoĩem debilitãt & ęner
uant:quod aĩaduertẽtes maiores/ad interruptionẽ taliũ ſequa
ces hortati ſunt. Vñ Auguſtinus.li.2.muſicę volo tandẽ tibi parcas: animũ eſſe
nam ſapientẽ decet interdũ remittere actus rebus agendis ĩtentum.Et nõnũq̃ re
Pamphilus. Parce iuuentuti/cõplectere gaudia vitę: Lęta decet letis mittendũ
paſcere corda iocis.Et moraliſſimus Cato.Interdũ tuis interpone gau
dia curis.& Heinricus Samaraenſis.p̃ualet in cunctis modeſta diſcre
tio rebus.Q ua ſine virtutũ grande peribit opus.Ouidius q̊ꝗ Q uod
caret alterna requie/durebile nõ eſt.Hęc repat vires feſſaꝗ mẽbra le
uat.Et rurſus Ferreus aſſiduo cõſumit̃ annulus uſu.da requiẽ:quie/
tus ager bene credita reddit.Et Phũs Requies & ludus in vita ſunt ne
ceſſaria. DIS.Cur igitur nõ ſępius nec omni ludo nos inſiſtere pa
teris? MAG.Ne in uſum malũ incidatis.nam quo ſemel eſt imbuta
recens ſeruabit odorem Teſta diu.Et ut inquit Sapiens.Adoleſcens
iuxta viam ſuam graditur:etiam cum ſenuerit non recedit ab ea.Lu
do igitur & ioco uti quidem licet: inquit Tullius:ſed ſicut ſomno &
quietibus cæteris : & tunc quidem cum grauibus & ſerioſis rebus
ſatis fecerimus.Q uod autem a multis ludis te/tuoſꝗ complices in

hibeo:eo fit/quia aut petulantes/obſcęni/aut flagicioſi ſunt/cum ho/
nore ſimul & ſubſtantiā & animā auferentes.Et exercētibus tales lu
dos/citra ultimā neceſſitatē res ſuas donare/vitium eſt immane:non
virtus.inquit Auguſtinus ſup Ioannē.diſ.86.c.donare. Et Hierony Aug
mus paria ſunt dare hiſtrionib⁊ & ſacrificare demonibus.de qbus & Hier
Ioannes os aurum ſup Mattheum ſic ait.ubi eſt ludus vel ſaltatio/ ibi Io.C
eſt dyabolus.Honeſtos autē ludos nec ipſa ſacra ſcriptura vetat:uti vi Alex
dere eſt p Alexandrum de ales.ij.parte.q.xxxvij.& ſanctū.Tho.ſecū de al
da ſecundę.q.168.Nec ergo a medio(quod ſolum virtuoſum eſt)in Tho
ludis declinemus/virtuti ſtudeamus/quā phūs Eutropeliā/nos urba Phūs
Eutropolus nitatē aut iocunditatē dicere poſſumus. Eutropolus itaq; dicit: quaſi
bene ſe vertens ad oīa/& eius verba ludicra vel iocoſa/ſi qn̄ conuicia
dicere videtur illa nullius famā ledunt: ſed cum delectatione ęmēda
tionē inferunt.ſeqtur em̄ & diligenter obſeruat:q̊d vir ſanct⁹ Ambro. Amb
primo de officijs monet dicēs. Caueamus ne dum relaxare animum
volumus/ſoluamus omnē harmoniā quaſi concentū bonoꝝ operū
Quia vero ait perſius:Mille hominū ſpecies & reꝝ diſcolor uſus:Vel Perſi
le ſuum cuiq; eſt nec voto viuitur uno.Et Ouidius de arte. Pectorib⁊ Ouid
mores tot ſunt quot in urbe figurę.Eutropolus in ſingulis quātum Th
ad pſonā/tempus/& locum cuncta pſpicere habet:ut ne quid nimis in an
attēptet/modūq; in rebus ultra citraq; quē nequit conſiſtere rectum Hor
obſeruet. DIS.Extrema huius virtutis q̄ ſunt? MA.Bomolochia in ſa
& Ruſticitas ſiue Agroikaia/inde Bomolochus & agreſtis.Ille exce/
dit hic deficit.Ille ſingula dicta & facta alioꝝ ſeruat & rapit ut in riſum
Bomolochus vertat.nō curās ſi etiā eoſdē cōtriſtet/dictus a bomos altare/& lochos
raptor:eo q̊d ad inſtar milui expectātis/ut de ara imolantiū carnes ra
Agreſtis piat:ſic ipſe alioꝝ dicta & facta in locū & vitia vertit.Agreſtis eſt triſtis
in oībus/in nullo ludo q̄uis honeſto/& bene circūſtationato delecta/
tur/ob id omnibus eſt grauis:& a ſocietate honeſta ęliminādus. hoc
in melancholicis plurimū eſt viciū naturę potius q̄ moris:quibus cō
patiendum eſt. DIS.Alias modeſtiæ partes ſi quæ ſunt afferas.

De modeſtia & verecundia ſeruāda in oculis & alijs ſenſibus:ſimiliter & in lingua. Capi. xlviij. MAG.

Reter dicta multa ſunt modeſtiā concernentia.nā ut ait Sapi/ Eccle
P ens.Amictus corporis/riſus dentiū:& greſſus hoīs ęnūciant Aug
de eo. Et Auguſtinus Incōpoſitio corporis qualitatē indicat Hier
mentis.diſ.xli.pa.vel clericus.Et Hieronymus.Nec affectatę ſordes
nec exquiſitę delicię laudem pariunt.Et hęc quantū ad ornatum exte
riorē:in quo ſuperflua abſcinduntur p ſufficientiam.quod non nimis
exquiſita requirantur:fit p moderationē. Motum vero geſtum & in/
ceſſum cōponit verecundia.de qua Ambro.li.primo de officijs.Sicut Amb
in ſenibus grauitas:& in iuuenibus alacritas;ſic in adoleſcētibus vere/

cundia velut quadam naturę dote cõmendatur. Hæc in ipſo corpo/
ris motu: geſtu & inceſſu tenenda eſt. Habitus enim mentis cernitur
in ſtatu corporis: & vox quędam eſt animi corporis motus. hęc Am Verecun
broſius/ nimirum verecundia in homine omnium ſenſuum cuſtodi/ dia.
am parit: qua ablata mox mors intrabit. ut inquit Hieremias. Mors
aſcendit per feneſtras noſtras. Feneſtrę autem quid ſunt/ niſi oculi/ au
res/ nares/ os & manus? Hinc motus Quintilianus inquit Totius
hominis libertas eſt oculos perdidiſſe. Oculi ſunt per quos pauper/
tatẽ ferre nõ poſſumus. Oculi tota noſtra luxuria. Hi nos ĩ oĩa quotĩ
die vitia p̃cipitant/ mirantur/ adamant/ cõcupiſcunt. Sunt igitur irrita
mentũ viciorũ: duces ſcelerũ. ait Seneca de remedio fortuitorꝫ. Vñ
Auguſtinus nec dicatis vos habere animos pudicos: ſi habeatis ocu
los ĩpudicos: qa ĩpudicus oculus/ ĩpudici cordis eſt nuncius. xxxij.
q. 5. c. nec ſolo. Alij ſil'r ſenſus cohibendi ſunt/ maxime autẽ in lubri
co poſita lingua. Hęc eñ ut ait Iuuenalis eſt mali pars peſſima ſerui.
Hanc virtute taciturnitatis cohibeamus a malo: & labia noſtra ne lo/
quãtur dolũ. Hoc autem ꝙ ſit difficile. Quintilianus explicat dicens
nullam difficiliorẽ credo ꝙ ſilencij virtutẽ. Et Cato. Virtutẽ primã pu
to cõpeſcere linguam: Proximus ille deo eſt qui ſcit ratione tacere. Et
Ouidius de arte amandi. Eximia eſt virtus p̃ſtare ſilentia rebus: At cõ
tra grauis eſt culpa tacenda loqui. Si igit̃ vis vitã ſcꝫ ęternam/ & dili/
gis dies videre bonos: ait regius propheta: prohibe linguam tuã a ma
lo: & labia tua ne loquantur dolũ. & cętera q̃ longum eſſet hic proſe
qui. Regulam tñ Senecę aureis characteribus deſcribendã aĩo tuo recõ
das. DIS. quã? MAG. Alium ſilere quod vis/ primus ſile. Nã
volat irreuocabile verbum. & ut ait Poeta. Nuſꝙ tuta fides. Saluſtius Virgi. 4.
quoqꝫ. Paucis charior fides ꝙ pecunia. Prolixũ nimiũ eſſet oẽs mo/ æneidorꝫ
deſtię partes ęnumerare: quarũ etiã multas ex his q̃ in cęterarũ virtutũ
explanatiõibus dicta ſunt: colligi poſſunt. Leges & poſthac Senecam
ſaltem in tractatu de q̃tuor virtutibus: leges & prouerbia Salomonis
& librum quẽ Eccleſiaſticũ dicunt: quibus ſi plurimas ſententias Da
uid regis Pſalmigraphi cõiunxeris non erit neceſſariũ a Gentilibus
moralitates cõquirere: quod eñ ab ipſis colligimus/ tanꝙ ab iniquis
poſſeſſoribus auferimus. inquit diuus Auguſtinus: & canon Dñs de
clarauit. 1. q. 1. De cęteris vero quas prelibata diuiſio virtutis Theo/ augusti.
logicales vocat/ Gentilitas ignorat: deus eñ illas infundit iſtis quos
per ſacri baptiſmatis undam miliciæ ſuæ aſcribit. DIS. De illis nũc
demum pauca ſubiungas. MAG. Perpauca: nam completior tra
ctatus de illis theologiæ reſeruandus eſt: in qua abundantiſſime de/
clarantur.

De Virtutibus Theologicis in genere. Capitulum. xlix. DIS.

Virtutes theologi/cales unde.

Q Vot itaq; & q̃ ſint virtutes theologicales hic ediſſere. MAG Tres ſunt Fides Spes Charitas. DIS. theologicales quare dictæ ſunt? MAG. Quia ſola dei reuelatiõe nobis in theologia manifeſtant̃ & a deo nobis infundunt̃: & in deũ tanq̃ in ſuũ obiectum diriguntur. qui eſt finis ultimus & beatitudo ſeu fœlicitas pfecta ad quã homo creatus eſt: & his virtutibus ſuffultus pueniet. Per fidẽ quippe deũ agnoſcit: per Spem in deum tẽdit: & tandẽ poſſe cõſequi confidit: per Charitatẽ deũ ſuper oĩa deſiderat & diligit. DIS. Nõ pigeat queſo paulo latius has virtutes deſcribere.

1. Co

De Fidei definitione & Symbolis/ & Articulis fidei ab Apoſtolis poſitis/ Capitulum. I. MA

F Ides a Doctoribus varie definitur & vere: placet tñ eam quã Apoſtolus ponit dilucidare. hic in epiſtola ad Hebreos dicit. Fides eſt ſubſtãtia ſperãdaꝝ reꝝ argumẽtũ nõ apparẽtiũ. id eſt

Fides.

ad he

Fides eſt lumẽ q̃ddã a deo infuſum: quo habet̃ ſubſtãtia. i. principiũ reꝝ ſperãdaꝝ ſc; future btitudinis. argumẽtũ. i. mediũ cõuincẽs mẽtẽ ad aſſentiendũ nõ apparẽtibus nobis ſenſu vel rõne naturali. Vñ ſicut ſubã accidẽtibus ſubeſt & prior: ſic fides ceteris virtutibus prior eſt & fundamẽtũ. de q̃ Paulꝰ loqtur ad Corin. dicẽs. Fundamẽtũ aliud nemo põt ponere p̃ter id q̃d poſitũ eſt: Ieſus Chriſtus. i. fides Chriſti: q̃ facit ut res q̃ ſperant̃ in futuro in nobis ſubſiſtãt: & q̃ ĩuiſibilia ſũt in mẽte noſtra appareãt. hinc etiã argumentũ appellat̃. DIS. q̃ ſũt aũt he res q̃ꝝ fides eſſe dicit̃? MA. q̃ ſumarie p articulos in ſymbolo Apl'oꝝ explicant̃ & in ſymbolo Patꝝ & Athanaſij latius declarant̃ & in ſacris elogijs veteris ac noui teſtamẽti auctore ſpũſancto traduntur. DIS. Symbolũ apl'oꝝ hoc ne eſt q̃d in eccleſia ſub officio miſſe decantat̃? MA. Nõ: ſed id ſymbolũ Patꝝ ſiue Nicenũ appellat̃. Quod autẽ ad primas dicunt ſacerdotes: & ĩcipit. Quicunq; vult ſaluus eſſe. Athanaſij eſt. Et reliquum q̃d oẽs fideles in orõnibus ſuis p̃mittunt. & ĩcipit Credo in deu;. Apl'oꝝ eſt. i. ab Apl'is cõpilatu;. Petrus nẽpe apoſtoloꝝ primus dixit. Credo in deum Patrẽ omnipotẽtẽ: creatorẽ cœli & terre. adiunxit Andreas. & in Ieſu; Chriſtu; filiu; eius unicu; dñm noſtꝝ. Ioannes euangeliſta adiecit. Qui cõceptus eſt de ſpiritu ſancto natus ex Maria virgine. Iacobus maior ĩtulit. Paſſus ſub Pontio Pylato: crucifixus mortuꝰ & ſepultus. Thomas addidit. Deſcẽdit ad inferna: tertia die reſurrexit a mortuis. Iacobꝰ minor ſubiunxit. Aſcendit ad cœlos ſedet ad dexterã dei patris oĩpotẽtis. Philippꝰ ſup addidit. Inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos. Bartholomeus dixit. Credo ĩ ſpm̃ ſanctu;. Matheus addidit. Sanctã eccleſiã catholicã (. i. uniuerſalẽ) ſubintelligit̃ credo: nec additur in. Simon ſubiecit: Sanctorum cõmunionẽ: remiſſionẽ pccatoꝝ. Iudas Thadeus ſupaddidit. Carnis reſurrectionẽ. Mathias concluſit dicens. Vitã eternã Amen.

Paul

Articuli fidei

☞

De Vtilitate fidei. De actibus interioribus eiuſdem Et infidelitate vicio fidei contrario. De Apoſtoſia Hęreſi & Blaſphemia. Capitulum. li. MAG.

h Aec fili mi(quicunq; vult ſaluus fieri) neceſſe eſt ut actu inte/
riore credat:& ſi neceſſe fuerit actu exteriore confiteatur. dicẽ
te ap̄lo ad Rom̄. Corde creditur ad iuſticiã: ore autẽ confeſſio
fit ad ſalutẽ. Et Chriſtus. Qui nõ crediderit condemnabit̃. & rurſus
Qui nõ credit/iã iudicatus eſt. nam iuxta apoſtolicã vocẽ. Sine fide
impoſſibile eſt placere deo. Actus autem fidei interior/qui eſt crede/ actus fi/
re: q̃uis unus ſit: tribus modis tñ dicitur. ut habet Magiſter ſen. li. 3. dei ĩterior
diſ. xxiiij: ſcʒ credere deũ: ſcʒ eſſe omnipotentẽ/creatorẽ omniũ &c. Cre
dere deo: hoc eſt credere vera eſſe q̃ deus ꝑ ſcripturas dicit: quia ipſe eſt
ſumma veritas. Credere in deum: eſt(ut ait Auguſtinus) credendo
amare/credendo diligere/credendo in eũ ire & eius membris incor/
porari(quia eſt ſumma bonitas) q; ſi qs oĩa diſcernere nõ poſſit/cre/
dat quod eccleſia credit & nõ errabit. Actus autẽ fidei exterior q eſt fi act⁹ fidei
dem ꝓ loco & tpe confiteri: fieri habet nõ tm̃ ore vel ſermone: ſed etiã Exterior
opere. nam ut ait Hieronymus. Quotienſcunq; vincimur vicijs atq;
peccatis/totiens deum negamus. & ecõtrario: quotiẽs boni aliqd agi
mus deum confitemur. DIS. Fidei ne viciũ q̃admodũ cęteris vir
tutibus opponitur? MAG. Etiã infidelitas ſcʒ ut dicit renitentiã his infidelitaſ
quæ fidei ſunt: aut quia fidem auditã ſuſcipere cõtemnit. ut in gentili/
bus. aut quia fidem in figura ſuſceptã in figurato abijcit. ut in iudeis.
aut quia ſuſceptę fidei in manifeſtatiõe veritatis contradicit. ut ĩ apo/
ſtatis & hęreticis. de qbus beatus Petrus ait. Melius eis erat nõ cogno
ſcere viã veritatis q̃ poſt cognitã retrorſum cõuerti. Omnes iſti ſicut
vicio contrario fidei laborant: ſic & actus actibus fidei p̃dictis oppo/
ſitos habent. nec em̃ corde deum/deo/& in deum vere pureq; credũt:
nec ore confitentur: ſed cordis infidelitatẽ nõnunq̃ blaſphemo ore &
ope exprimũt. DI. Contine pauliſper calamũ donec qd apoſtata: qd
hæreticus & qd ſit blaphemus ędoceas. MAG. Apoſtata(ut doctori apoſtata
irrefragabili viſum eſt) eſt qui temerarie a ſtatu fidei/obedientię eccle
ſiaſticę vel religionis recedit. Hęreticus(ut Auguſtinus ait li. de utilita hęreticus
te credẽdi) eſt qui alicuius tẽporalis cõmodi/ & maxime glorię/prin
cipatuſq; ſui gratia/falſas ac nouas opiniones vel gignit vel ſequitur.
Blaſphemus autẽ. ut s. Thomę placet eſt quicũq; negat aliqd de deo blaſphe/
quod ſibi cõuenit vel attribuit deo aliquid q̃d ei nõ conuenit. aut crea mus
turæ tribuit quod deo appropriat̃. Quod ſi ex certa malicia fiat/pec
catũ eſt in ſpm̃ ſanctũ & irremiſſibile: id eſt facile nõ remiſſibile. Quã
uis ſcdm Auguſtinũ pc̃m̃ in ſpm̃ ſanctũ ꝓprie ſit finalis ĩpœnitẽtia:
& illud nec hic nec in futuro ſeculo remittitur. DI. Dei me ꝓtegẽte
gratia ab omnibus his cauebo: ſed perge.

De ſpe/& oppoſitis vicijs quæ ſunt prẹſumptiõ & deſperatio Capitulum.lij. MAG.

Spes

ſ Pes ſcd̃m Magiſtrũ in ſentẽtiis li.iii.diſ.xxvi.Eſt certa expecta
tio futurẹ beatitudinis ex meritis & gratia ꝓueniens.Proprius
nempe actus ſpei eſt expectare.dicẽte Apl'o.Si quod nõ vide
mus ſperamus:ꝑ patientiam expectamus. Certa autẽ dicit: qa non
eſt niſi in id quod eſt poſſibile nobis adipiſci:id eſt in deũ ſiue beatitu/
dinẽ quã adipiſci poſſumus ſi gratiẹ dei cooꝑari voluerim⁹.unde ad
ditur ex meritis & gratia ꝓueniens:quoniã ſine meritis beatitudinem
ſperare non ſpes:ſed p̃ſumptio dici põt q̃d eſt unũ viciorꝝ ſpei oppoſi/

pſumptio

tum. DIS.Prẹſumptio qd eſt? MA.Viciũ ex ſuperbia natũ:quo
quis talẽ ſe exiſtimat/ꝙ deus eum etiã peccantem non excludet a ſua
gratia:vel non puniat.& ſic paruipditeu diuinam iuſticiã:& inter pec
cata in ſpm̃ſanctũ cõnumeratur. DIS. Aliud vicium neſpei contra

deſperatio

riat? MA.Etiã deſperatio:q̃(ut dicit glo.ſuꝑ id Geñ.4.maior eſt ini
quitas mea &c.)eſt blaſphemia in ſpm̃ſanctũ:q̃ nõ remittit in hoc ſẹ
culo:necꝫ in futuro:qa aut putat deum nolle dimittere:aut non poſſẹ
tancꝫ aut oĩa non poſſit;aut inuideat ſaluti;contra quod dñs ꝓmiſit di
cens;qm̃ in me ſperauit liberabo eum.Et Dauid;quoniam non dere/
liquiſti querentes te dñe.& cẹtera multa in veteri & nouo teſtamento
DI.Illa miſſa facientes.Charitatem videamus.

De charitate & quõ deũ/ noſipſos/ proximos/ & cor/ pus noſtrũ & proximorꝝ diligere iubemur.Ca.liij.MA.

Charitas

c Haritas ut magiſter li.3.definit eſt dilectio q̃ diligit deus ꝓpter
ſe:& proximus ꝓpter deũ vel in deo. Quattuor em̃ ait diuus
Auguſtinus li.de doctrina chriſtiana ex ordine diligenda ſunt
unũ ſupra nos q̃d eſt deus. Aliud q̃d ſumus nos:q̃ntũ ad aĩaꝫ. Tertiũ
quod eſt iuxta nos:id eſt ꝓximus.Quartũ quod eſt ĩfra nos hoc eſt

diligim⁹ deum

corpus.Deũ qppe ut ait definitio diligere debem⁹ ꝓpter ſe:qa eſt ſum
mũ bonũ.Et ut Aanſhelmus ait q̃ maius cogitari non poteſt.Aut etiã
qa amicitia oĩs ſuꝑ cõmunicatione fundat:ut charitas ſuꝑ cõicatione
beatitudinis.deus autẽ eſſentialiter beatitudo eſt:ideo ꝓpter ſe & ante
oĩa diligẽdus.Si modũ queris/ modus ut ait diuus Bernhardus eſt
ſine modo:qa cauſa eſt infinita.unde in lege ſcriptũ eſt.Diliges dñm
deum tuum ex toto corde tuo:& ex tota anima tua: & ex tota fortitu
dine tua.In euangelio Lucẹ addit.& ex oĩbus viribꝫ tuis & ex omni
mẽte tua.In Marco dicit:& ex tota virtute tua:quod tñ in via hac tota

noſipſos

liter neqmus:in patria autẽ ꝑficiemus. Secũdo debemus noſipſos di
ligere: q̃d ex eo patet. q̃d poſt p̃ceptuꝫ dilectionis dei ſubiungit & ꝓ

proximũ

ximum ſicut teip̃m ubi ponit ꝓ exemplari dilectio noſtra/ ad dilectio
nem proximi.Nos autẽ & ꝓximum diligere debemus ut beatitudinis

participes/ſic p proximum non ſolū intelliguntur homines ſangui/ne iuncti aut amicitia:ſed etiā inimici & angeli boni: oēs em̄ tales no/bis vel exhibēt vel exhibere poſſunt aliquod miſericordię opus:iuxta parabolā in euangelio Lucę expſſam. DI. Si inimicos maloſq; homines diligo peccatū & malum amabo. MAG. In his diligere debes hoiem nō culpā ſeu vitium. ut canon ędocet diſ. lxxxvi. Odio habeantur peccata nō hoies. Diligendū autē dicit definitio proximū in deo vel ,ppter deum. In deo quidē:ſi iuſtus eſt qui manet in deo p gratiā. Propter deū vero ſi iniuſtus eſt ut p gratiā iuſtus fiat & in deo maneat/velle quippe debemus proximo noſtro vitā ęternam & ea q̄ ad hanc deſeruiunt ſicut & nobis volumus:& ſi neceſſe ſit ipſi adiumento eſſe debemus. DI. Quartū autē quod infra nos eſt ſc; corpus cur Auguſtinus inter diligenda cōnumerat/cū nos & ,pximū diligere pceptum ſit? MA. Tum ad excludēdū errorē Manichei: dicētis corpus & q̄cunq; viſibilia a malo principio creato: tum qa ex redundātia & cōcomitantia corpus beatitudinis particeps eſt: ſup qua fundatur charitatiua amicitia. unde & Proſper ait. Corpus noſtrū qa pars noſtri eſt: ad hoc diligendū nobis eſt: ut ſaluti eius & fragilitati naturali cōſulamus:& agamus q̄tenus ſpiritui ordinate ſubiectum ad ęternā ſalutem accepta imortalitate & incorruptione perueniat. de pe. diſ. ij.

de pe. diſ. ij. non illi tantum

Corpus maniche9

Charitati oppoſitum/odium eorum quę diligere debemus. Capitulum. liiij. DIS.

Ppoſitum charitati vicium conſequēter explicato. MA. Charitati ſcdm actum ſuum principalem iam declaratū qui eſt diligere opponitur Odium: cuius actus eſt odire/vel deū vel noſ ipſos/vel proximum/vel corpus q̄ iubemur (ut pmiſſum eſt) diligere. Deū quippe peccatores odiunt nō apphenſum ut ſummū bonum quia ut Dionyſius ait de diuino ver. c. iiij. Omnib9 amabile & diligibile eſt primū bonum & pulchrum: ſed apphenſum ut peccato℞ ,phibitorem & peccantium punitorem. vellent em̄ impij legē ,pibentem mala non eſſe. ut libere & impune poſſent peccare. & id peccatū maximum eſt ſcdm doctores: ſicut charitas dei virtutū maxima. Seipſos autem peccatores odiunt: quia p peccatum animā propriam occidūt. dicente ſcriptura. Os quod mentitur occidit animā. Ideo Pſaltes ait. Qui diligit iniquitatem odit animā ſuam. DIS. Igitur cuſtodit eā in vitam ęternā. conſequētia valida eſt ex ſententia domini. Qui odit animā ſuam in hoc mundo in vitā æternam cuſtodit eam. MAG. hęc dicta ſunt de parte ſenſitiua: q̄ ſaluti rationalis contraria appetit quā hic amantes ipſi conſentiendo: ab Apoſtolo reprehenduntur. ad Thimotheum dicente. In nouiſſimis diebus inſtabunt in tempora periculoſa/& erunt hoiēs amantes ſeipſos &c. Proximos autem peccatores odiunt: aut quia vicia eorum reprehendunt & veritatem ipſis dicunt

odiū eo℞ q̄ iubent. Odimus deum

Noſipſos

,pximos

ſcđm ꝙ Comicus ait. Veritas odiū parit: quia ut Saluator ait. Omnis
qui male agit odit lucē: ut nō arguantur opera eius. aut quia propter
eoꝝ bonitatē malicia eoꝝ magis manifeſtatur. contraria em̄ iuxta ſe
poſita magis eluceſcūt. aut leſi aliquādo iniuriā dimittere ſine vindicta
nolunt. & hi in oratione dn̄ica ipſis iudiciū imprecant: dicētes. Dimitte
nobis debita noſtra: ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. q̄ſi
dicerēt: dn̄e ſicut nos nolumus dimittere proximo / ſic tu nobis pecca
Corpus ta nō dimittas: & quidē dū orāt in perſona ꝓpria. Corpus autē odiunt
qui vel luxuria vel crapula: aut īmoderata abſtinentia in validum ad
ſufferendos labores / diuini cultus reddūt. DIS. Iſta ad p̄ſens ſuffi
cere videntur / ceteros actus charitatis / ſi qui ſunt percurramus.

Actus charitatis interiores minus prīcipales deſcribuntur. qui ſunt gaudium / pax / & miſericordia. Vicia oppoſita ſunt Acedia / inuidia diſcordia / contentio / ſciſma / rixa / bellum / ſedicio / obduratio. Capitulum. lv.

Act⁹ charitatis interiores MAG.
C Haritatis actū principalē q eſt dilectio / plures alij actus & effe
ctus virtuoſi cōcomitant / quoꝝ nōnulli interiores ſunt / ceteri
exteriores. DIS. Interiores q ſunt? MA. Gaudiū / pax / &
miſericordia. Qui em̄ deum vere diligit de eius bono & laude gaudet
ut Apoſtolus monet dicēs. Gaudete in domino ſemꝑ. Qui autē deū
Acedia odit contrario actu egrotat ſcʒ acedia que eſt triſticia aggrauans men
tem ut nihil boni ei agere libeat. dicit Damaſcenus. & eodē vicio labo
rare inueniuntur qui ſeipſos odiunt. Qui autē proximū odiunt ꝑ in
uidiam de eius bonis torquentur uti in ſuperioribus dictū eſt. Eſt em̄
Inuidia. inuidia triſticia in alienis bonis (in quibus ſcʒ alios nobis meliores pu
tamus ſcđm beatū Gregoriū.) Rurſus qui vere diligit deum: ſeipſum
& proximū / cū omnibus habet pacē. Que ut Dyoniſio viſuʒ eſt li. de
diuin. no. eſt omnium unitiua & conſenſus operatiua. Amicoꝝ em̄
(ut Tullius ait libro de amicitia) idem eſt velle & nolle. Inimicus au
tem ab eo quem odit diſſentit. Corde quidē per diſcordiā: ore ꝑ contē
tionē. Opere ꝑ Sciſma rixam bellum & ſeditionē. DIS. Et hæc la
diſcordia tius explanato. MAG. Diſcordia diſſentio eſt aliquoꝝ ſcienter fa
cta non in opinionibus parum conferētibus (ad amicitiā em̄ cōcor
dia opinionum nō requiritur ſcđm philoſophū. ix. Ethicoꝝ) ſed in his
quæ ad ſalutē aut rempublicā ꝑtinent. Hoc autē quantum malum ſit
Sapiens edocet cum ait. Sex ſunt q̄ odit dn̄s & ſeptimū deteſtatur aīa
eius. hoc ſeptimū ut paulo infra ait: eſt is q ſeminat inter fratres diſcor
Cōtentio dias. Contentio autē ut Ambroſius ait. Eſt impugnatio veritatis cū
ſciſma. confidentia clamoris. Sciſma autē illicita diuiſio ꝑ inobedientiam fa
rixe. cta ab eccleſia. Rixe ſunt qn̄ ex ira inuicem ſe ꝑcutiunt. dicit gloſa ſuper

epiſtolam ad Gal.v. Siue eſt contradictio uſq ad facta proueniens dum alter alterum ledere molitur. Bellum autẽ eſt cum populus aut Ciuitas contra aliam inſurgit. Seditio vero eſt tumultus ad pugnam & ꝓprie inter partes multitudinis unius inter ſe diſſentiẽtes: ſiue ſequatur pugna ſeu non ſequatur. Demum miſerię hoꝝ quos diligim⁹ vere in corde noſtro cõpatimur: nobis quidem ut Sapiens monet dicẽs. Miſerere animę tuę placens deo. proximis autem ut Apoſtolus docet dicens. Gaudete cum gaudentibus: flete cum flentibus: ipſis ſi poſſumus auxilium ferendo: & pręſertim per elemoſynarum ęlargitionẽ. Qui autẽ odiunt vel ſe vel alios per obdurationis vicium in mortem ruunt: nec eñ animę ſuę miſerentur peccata deplangendo/ nec proximis in neceſſitate ſubueniendo. Bellum Seditio

Actus charitatis exteriores ſunt beneficientia: Elemoſyna & Correctio fraterna: quę eſt elemoſyna ſpiritualis. Capitulum .lvi. DIS.

Charitatis exteriores actus q ſunt? MAG. Beneficiẽtia: Elemoſyna/ & correctio fraterna. Quos eñ diligimus illis etiã pro loco & tẽpore benefacere ſtudemus. ſcdm ꝙ Apoſtolus monet dicit. Dum tempus habemus operemur bonum ad oẽs & ex ſpeciali dñi mãdato etiã inimicis bñfacere iubemur. ipſo dicẽte. bñfacite his qui oderunt vos. ꝑ elemoſynã in eos quos amamus: interiore animę affectum opere exteriore exequimur ſpiritualiter & corporaliter. Spiritualiter quidẽ/ ſi iniurias remittimus: dubitãti conſulimus: errãtem corrigimus: afflictũ conſolamur: defectus alioꝝ patiẽter toleramus/ ignorãtes inſtruimus: & ꝓ omnibus oramus verſus. Conſule caſtiga remit. fer. ora ſolare. ſub cõſule cõprehendit̃ etiã doctrina. Corporaliter: ſi eſurientẽ paſcimus/ ſitientẽ potamus/ nudum tegimus: hoſpitem colligimus/ infirmũ viſitamus/ captiuum redimimus/ & mortuũ ſepelimus / verſus. Viſito poto cibo redimo tego colligo cõdo. Pręter hęc charitas ſi vera ſit pene innumera alia operatur. Nã ut ait Apoſtolus. patiens eſt/ benigna eſt: nõ ęmulatur id eſt nõ inuidet non agit perperã id eſt peruerſe: nõ inflatur/ per ſuꝑbiam: nõ eſt ambicioſa: nõ quęrit quę ſua ſunt: nõ irritatur id eſt nõ ad iram prouocat̃ non cogitat malum/ nõ gaudet ſuꝑ iniquitate (ſcilicet proximi) Congaudet autẽ veritati ſcilicet ab alijs factę. Omnia ſuffert: omnia credit ſcilicet quę veritas perſuadet. Omnia ſperat: omnia ſuſtinet. His penſatis & Proſper libro de vita cõtemplatiua in laudẽ eius exorſus eſt dicens. Charitas ut mihi videtur eſt recta voluntas ab omĩbus terrenis prorſus auerſa/ iuncta deo inſeparabiliter & igne quodã ſpiritus ſancti a quo eſt & ad quẽ refertur incenſa: inquinamẽti omnis extranea/ corruptiõis neſcia/ nulli vicio mutabilitatis obnoxia/ ſuper oĩa q̃ carnaliter diliguntur excelſa/ affectionũ omniũ potentiſſima diuinę

Act⁹ charitatis exteriores. Charitas.

cõtemplationis auida/in omĩbus ſemper inuicta/ſumã actionũ bo/
narũ/ſalus morũ/ finis cœleſtiũ p̃ceptoꝝ:mors criminũ:vita virtu/
tũ:virtus pugnantiũ:palma victorũ:arma ſanctaꝝ mentiũ/cauſa me
ritorũ bonorũ: p̃mium pfectorum.ſine qua nullus unq̃ deo placuit
c umqua aliquis peccare non poteſt .Fructuoſa impenitentibus:leta
in ꝓficientibus :glorioſa in pſeuerantibus: victorioſa in martyribus
operoſa in omĩbus omnino fidelis ex qua quidquid eſt boni operis A
viuet.qa ut Auguſtinus ait.Charitas radix eſt omniũ bonorũ. Sine de
illa em̃ Apoſtolus nec ꝓphetiã nec martyriũ nec ęlemoſynas aut alia 2.c
valere teſtatur in epiſtola prima ad Coꝝ.Et ad Thimotheũ ait. Finis 1.C
pręcepti eſt charitas de corde puro & cõſcientia bona & fide nõ ficta. 1.T
In his em̃ duobus mãdatis q̃ ſunt de dilectiõe dei & proximi tota lex
pendet & ꝓphetę.ait dñs. Ante omnia igitur hanc habere ſtudeamꝰ
ut tranſcẽſo mortalitatis ſtadio ad ęternę cõtemplatiõis gloriã pue/
niamus: adiuuante & p̃ſtante dño noſtro Ieſu Chriſto:qui cũ patre
& ſpũſancto viuit & regnat in ſęcula ſeculorũ bñdictus deus. DIS.
Amen.Et viciſſitudinem laborum tuorum idem ipſe retributor om/
nium bonorum retribuat.

Habetis itaq; ingenui Adoleſcẽtes (nam vobis primo hęc Marga
rita dedicata eſt) habetis inq̃ epitoma oĩs Phĩę/q̃titate qdẽ paruũ ſed
cõtinẽtia ĩmenſum/p libellos/tractatus/capita cũ ſumarijs ſententijs
mira breuitate & ſtilo ſimplici/ ex diuerſis & Phõꝝ & Theologorum
ſanctorũq; Patrũ cõmentarijs excuſſum:ut & breuitas memoriã adiu
uet:ſtili ſimplicitas intellectũ rudẽ nõ excludat:auctoritas originaliũ
volũtatẽ alliciat: quoꝝ multotiẽs cũ in Proſa tũ in Carmĩe integrę ſen
tẽtię aſſumunt̃: ne in ſugillationem alioꝝ videat̃ auctor oĩa voluiſſe
ĩnouare.Nõnulloꝝ tñ neotericoꝝ noĩa in opinibalibus obticent̃:ne
quẽpiã nomẽ abſterreat quẽ tñ ſentẽtia delectat. Veteꝝ aũt maxime
q̃ttuor Doctoꝝ & colũnaꝝ Eccleſię/& ĩter hos Aurelij Auguſtini ver
ba cũ annotatiõe librorũ & capitũ exp̃ſſius ponunt̃:ut habeãt calũnia
tores q̃ dentẽ inuidię retundãt.qbus nihilominus multotiẽs ab aucto
re diuerſis in locis reſpondet̃. Viderũt & reuiderũt ſingula auctori p̃c
& oĩm facultatũ nõ infimi ꝓfeſſores:quoꝝ noĩa liber vitę cõtineat op
tate. Si qd aũt ſanę doctrinę cõtrariũ inuenit̃:emendẽt quoꝝ intereſt
nihil qppe temere voluit qui ſcripſit ſentire aut defendere:ſed in oĩbus
aliorũ & melius ſentientiũ iudicio magis q̃ proprio inniti.

Index ſumarioꝝ totius epitomatis Margarite philoſophice ſ₃m alphabeti ordinē

Incipientia ab A

A ab abs ꝑpoſitiones differūt. li 1 trac. 1. c. 33. et tractatu ſecūdo c. 13.
Ablatiuus caſus quō in conſtructionē veniat ibidem
abhomīatio paſſio cōcupiſcibil' li 12 c 4
abſtinentia cōmendat' ibidē c. xxxix
Acedia paſſio animi li xij. c. 4
acedia viciū capitale ibidē c. 55
accentus triplex eſt li 2 trac. 7 c. 7
accentus fallacia quō cōmittat' ibidem
acceptio pſonaꝝ qn̄ mala ſit li 12 c. 24
accidētia nois notificant' li 1 trac. 1 c. 5.
accidētia ꝓnominis ibidē c. 23
accidētia verbi ibidē c. 24
accidentia participij ibidē c. xxxi
accidētia aduerbij ibidē c. xxxij
accidētia ꝑpoſitiōis ibidē c. xxxiij
accidētia coniunctionis ibidē c. xxxiiij
accidēs ꝑdicabile q̇d ſit li 2 trac. 1 c. 9
accidēs quō inſeꝑabile dicit' ibidem
accn̄s ꝑdicatū dialecticū li 2 trac. 5 c. 2
accidētis fall'a quō fiat ibidē trac. 7 c. x
accidēs reale habet eſſe diſtinctū a ſubiecto: ſed extra ſubiectum nō generatur li octauo c. xxxiij
accn̄s ſeꝑatū ſi agere poſſit ibidē c. 32
accn̄a nō ſunt ex materia ibidē c. 8
accn̄a ſeparari a ſubiectis et conſeruari poſſunt poña diuina li x trac. 2 c. 2.
accidentia plura ſolo numero diuerſa / quō ſimul eſſe poſſunt ibidem c. 4
accidentia multū cōducunt ad cognitionem ſubſtantie li xi c. 5
actio predicamentū li 2 trac. 2 c. 9
actio quō dicit' inferre paſſionē ibidem
actio in q̊ ſit ſubiectiue ibidem
actio et paſſio non diſtinguuntur predicamentaliter ibidem c. x
actio phiſica quomodo fiat: et qualiter actiua cum paſſiuis conuenire habeant libro 8 c. xxxij
actio uniuoca/eq̄uoca/directa/reflexa/ ibidem ibidem c. 8.
actus phiſicus/ entitatiuus et formal'
actus geometricus li 6 trac. 2 c. 2
accuſatiui cōſtructio li 1 trac. 2 c. 11
Additio arithmetica in integris libro 4 c tractatu ſecūdo c. 5
additio ī minutijs vulgarib⁹ ibi. tr. 3 c. 3
additio in minutijs phiſicis ibi. tr. 4 c. 2
additio ſuꝑ lineis ibidē trac. 5 c. 2
adiectiui et ſubſtantiui conſtructio li 1. tractatu ſecundo c. 2
adoratio triplex eſt. ſc₃ latria/ iperdulia dulia: et quō deus/ ſancti/ hoīes/ crux/ imagines chriſti et ſanctoru₃ et reliquie eorundē adorande ſint. li vij tract. 2 c. 22. et ibide₃ quare gentiles q̇dā oēs ꝑtes mūdi pro dijs colebāt
aduerbiū q̇d ſit li 1 trac. 1 c. xxxij
aduerbij cōſtructio ibidē trac. 2 c. 7
adulator libro xij c. xxx
adulteriū viciū et q̄lit' ꝓhibitū ibi. c. 42
Aeris regio/ natura/ diſpoſitio et diſtinctio ꝑ tria interſtitia li. 7. trac. 1. c. 41
aeris mediū interſtitiū eſt carcer demonū
aer eſt humidior aqua libro 9 c. 4
aeris tria interſticia ibidem c. ſeptimo
aer et aqua ſunt medium audiendi lib. x. trac. 2. c. quindecimo
aeromācia ſpēs ſuꝑſtitiōis li 7 tr. 2 c. 23
Affabilitas virtus eſt li. xij c. xxx
affectiōes animi q̄ttuor: gaudiū/ ſpes/ dolor et timor li x trac. 2 c. xxx
Agere ſil'e in ſil'e ſi poſſit li viij c. xxxij
agere idē in ſeipſum ſi poſſit ibidem
agere quid ſit libro duodecimo c. x

r r

agreſtis viciosus eſt ibidē c. xlvij
agricultura laudat̄ ibidem c. xij
Alteratio definitur libro ſecundo tract. 2 c.18. ⁊ libro 8.c. 31
alterabilium natura ibidem
altimetra li.vi trac.ij c. tertio
alchimia ſi ſit ſcīa veritatis li.9 c.25
alchimie auctores multi enumerant̄ ibi
alchimiſte/quos dicere poſſumus leichimiſtas cauere debemus: ne faciāt ex nobis lachrymiſtas ibidem
algorithmi ſpēs q̊t ſint li.4.trac.2.c.3
Amphilogie fallacia li ij trac.vij c.iij
ampliatio logica non diſtinguit̄ a reſtrictiōe ibidem trac.viij c.iiij
ambitio paſſio animi li.xij c. v
ambitio viciū quale ſit.ibidē c.xlv
amicitia virtus eſt ibidem c.xxx
amor paſſio anime ibidem c.quarto
ānexa p̄dicatoꝝ dialecticoꝝ li 2 .tr.5 c.2
angelus ⁊ anima non habent materiaz ex qua li. viij c.viij
angelus quō ſit in loco ibidē c.xli
angeli plēs ſi ſimul eſſe poſſint ibidē
angeli menſurant̄ euo ibidē c.xxxix
anguilla nō generat̄ ꝑ coitū li.9.c.33
angulus quid ſit li.6 trac.1. c. 5
angulus rectus/obliquus/obtuſus/⁊ acutus ibidem
anguli ſuꝑ linea nō ſꝑ ſūt recti ibi c.xv.
anguli lineaꝝ ſe ſecantiuz oppoſiti ſunt equales ibidem
anguli omnes totū ſpacium circumſtātes valent quattuor rectos ibidem
angul⁹ ſolid⁹ 4 rectis planis minor eſt
angulus rectilineus omnibus angulis contingentie maior eſt ibidem
angulus acutiſſimus q̊d ſit ibidē c.xix
de angulis alia/quere infra. triangul⁹
animalium nullum puro elemento nutritur libro nono c. quinto
animalium differētie ponunt̄ ibi c.28
aīalia aquatica unde orta ſint ibi c.32
aīalia omnia bona ſunt ⁊ ad decorē mūdi licet multa multis nociua ibi c.35.
aīalia nata ſponte ſunt eiuſdē ſpēi cum illis q̄ gn̄ant̄ ꝑ ꝓpagationē ſeīs c.36
anima ſi ſit nemo dubitat li x.trac.1. c.i
animā quid/⁊ quare tam diuerſa opinati ſunt philoſophi ibidem
anime due definitiōes ariſtotel̄ ibi c. ij
animaꝝ genera tria ſunt ibidem
anima intellectiua omnibus gradibus viuendi corpus animat. ibidem
aīe vegetatiue potētie ⁊ actus ibi c. iij
anima ſenſitiua cū ſuis potentijs ⁊ actibus deſcribit̄ li x.trac. ij.per totum
anima intellectiua nos a brutis ſecernimur libro undecimo c.primo
aīa intell.ſibiipſi ſꝑ cognita eſt ⁊ preſē
aie intell.naturā quō phi q̄ſierunt ibid
aie itell.definitiōes mlte ponunt̄ ibi c.
aīa intell.dicit̄ homo interior ibidem
anime intellectiue potentie ſunt intellectus volūtas ⁊ memoria ibidē c.iij
anima oīa poteſt cognoſcere ibidem c.
anima intellectiua quō ſe ⁊ cetera im terialia cognoſcat ibi c. quinto
anima quomodo cōponit imagines p us non viſas ibidem
aīa ſi hēat oīm reꝝ ſpēs ↄcreatas ibi c.
aīa ſi bn̄ cōparata ſit tabule raſe ibide
aīa un̄ illuſtrat̄ ꝙ de oībus iudicat ib
aīa intellectiua eſt realiter ſue potentie
aīa intellectiua quō ſit imago trinitat
aīa vegetatiīa/ſēſitiua ⁊ motiua cōti tur in ītellectiua ſicut trigonus in tragono c. quindecimo
anima una tm̄ eſt in uno homine
aīa intell.nō creat̄ niſi organiſato cor
aīa intell.eſt tota in toto ⁊ tota in qua bet ꝑte corpis ſui.nec maior nec m

nor in uno hoie q̃z in alio ibidẽ c. xvi.
aĩa intell. hʒ gradus pfectiõales ibideʒ.
aĩaʒ intell. etiã fatui ⁊ ſtulti hñt ibidem
aĩa intell. ad abſciſionẽ membri non di
uiditur nec retrocedit c. xvij.
aĩa intell. quõ habeat dominiũ ſupra ſu
as vires declarat̃ exm̃o ⁊ ſimilitudĩe
aĩa ſẽſitiua ſi extẽſa ſit ⁊ diuiſibil' c. 18
aĩa ſenſitiua ſi ad diuiſionẽ aĩalis mul
tiplicari poſſit: ⁊ ſi una ſit in uno ibi
aĩe intellectiue origo a catholicis ⁊ pilo
ſophis diuerſe aſſignat̃ ibidẽ c. xix
aĩa intell. nõ eſt ps dei cõtra Manicheũ
aĩas duas / unã bonã aliã malam in ho
mine uno poſuit Manicheus ibideʒ
anima nõ eſt ex traduce ibidem c. xx
aĩe nõ ſunt ſimul create ab initio ibidẽ
anime ſingule ſingulis corporibus cre
ant̃ de nouo ⁊ infundunt̃ ibidem
auicẽna repbat̃ p de ductõe ĩtelligẽtiaꝝ
auerrois poſitio recitatur ibidem
aĩa ſimplex eſt ⁊ ſine materia corporali/
aut ſpirituali ibidẽ c. xxi.
aĩa cõponitur ex actu ⁊ potentia ibidem
aĩe vegetatiua ⁊ ſẽſitiua ſi ſint ex mate
ria. ⁊ utꝝ p creationẽ vel naturalẽ ce
li ⁊ animantiũ actionem ibidẽ c. xxij.
agẽs eſſe p̃ſtãti⁹ paſſo quõ intelligit̃ ibi
animã eſſe ĩmortalẽ pauci inuenire po/
tuerunt ibidem c. xxiij.
animam ĩmortalẽ audiẽtes quidã/ ne/
carunt ſe: q̊d tamen non licet ibidem
aĩaʒ eſſe ĩmortalẽ q̃lit̃ plato pbat ibideʒ
aĩa eſt nũerus ſe mouẽs quõ intelligit̃.
aĩa ĩcepit moueri ſʒ ñ d̃ſinet pbat̃ exm̃o
aĩe ĩmortalitas aliter probat̃ ibidem
aĩa abſtracta a corpeis ſẽſibus clari⁹ cõ
aĩa ĩtelligẽdo nõ fatigat̃ ibi ⸗tẽplat̃ ib
anima intellectiua eſt imago dei ibidm̃
anime ĩmortalitas p ſcripturas ſacras
probatur ibidem c. xxiiij
aĩe intell. ẽ duplex mors ibi
animam mundi quõ ⁊ ad quid Platoni
ci ponunt ibidem c. xxv
aĩa mundi multis noĩbus nominat̃ ibi
anime mundi ceteras opationes obtice
re placuit: ne occaſio detur infirmis:
qm̃ ⁊ animã talẽ eſſe diuus Auguſti.
in egregio volumine de ciuitate Dei
ml'tiplicit̃ explodit tanq̃ȝ erroneam
anime brutorũ ⁊ plantaꝝ cum corpori/
bus generant̃ et deſinunt ibidem
aĩe brutoꝝ ſunt ex elem̃tis pducte ibi
aĩa bruti ſi rõem habeat ibidẽ c. 26
animaꝝ tranſmigrationem de corpe in
alia corpa: et de lapſu earundẽ de ce
lo ⁊ reaſcenſu/ phõꝝ opiniões ponũ⸗
tur: int̃ q̊s origenes errauit ibi c. 27
animas in demões cõmutari poſſe apu
leius dixit ibidem
aĩas ſil' creatas ⁊ in celo p̃uaricatas ali
q̃s ſicqʒ deiectas origenes ſẽſit c. 28
aĩaꝝ huiuſmodi circulatio repbat̃ ibi
aĩa nõ unit̃ corpori ut carceri / ſed ut for
ma ſubſtãtialis: ⁊ ad quid ibi c. xxix
aĩa qñ a corpe ſepat̃ exm̃o vitri ibi c. 37.
anima non extra corpus creat̃ et poſtea
infunditur ibidem
auerrois poſitio de unitate intellectus
reprobatur ibidem
aĩe intellectiue poſt ſeparationẽ a corpo
ribus/ vadũt ad diuerſa receptacula
in celũ/ purgatoriũ ⁊ infernũ ibi c. 31
aĩa habet cuſtodẽ angelũ ab initio ibidẽ
anime dotes tres ſunt ibidem
anime intellectiue inerit beatitudo p po
tentias ibidem c. xxxij
actus gl'ie principales tres ſunt ibideʒ.
anima que et quanta videbit in deo my
ſteria ⁊ mirabilia ibidem c. xxxiij
anima videns deũ eternaliter ſp mirat̃
ſine faſtidio ac ſi primo incipet ibidẽ

anime triplicիter videbunt poſt reſurrectionem ibi c. xxxiiij
animarũ gloria redundabit in corpora ibidem capitulo xxxv
angeli ſeraphin tm̃ excellunt cherubin ĩ ſcientia quantũ in charitate ibidem
antipodes quõ ſunt li 7 trac.1 c.28
antep̃dicam̃ta q̃ ſunt li 2 trac.2 c.1
ãnus magnus Platonis q̃ntus ſit et q̃ modo re.ꝓbaẗ ꝑ aug⁹ li vij c. x
annus biſextilis uñ ꝓueniat ibið c.31
Appellatio logica li 2 trac 8 c 6
appoſitõ in grãmatica li 1 trac 2 c 2
apoſtata quis dicatur li xij c 51
app̃henſiua potẽtia que li x trac ij c v
aq̃ diſpõ/natura et loc⁹ li 7 trac 1 c 42
aqua cũ terra conſtituit unam ſpheram cuius centrũ eſt duplex ibidem
aqua quõ circundat terram ibidem
aqua q̃ꝫ ſecunda ſit ibidem
aqua eſt rotũda ꝓbaẗ experimẽto ibidẽ
aque ſi et quõ ſupra celos ſint ibi.c x
aqueum celum quod ſit ibidem
Aratus vane iactauit ſe inueniſſe nũe/rum ſtellarum ibidem c xx
arboꝛ generatio libro nono c xxvij
arcum datum ꝑ equalia diuidere poſſumus libro vi tractatu 1 c xix
arcus dierũ et noctiũ li 7 trac 1 c 27
arcturus quid ſit ibidem c xviij
area/embadum/podiſmus quid ſit lib ſexto trac. ſecundo c ſexto
ampligonij area quõ inueniẗ ibi c ix
argumentatio q̃d ſit et que eius ſpẽs li ſecundo tractatu quarto c primo
argumentum definitur ibidem
argum̃tũ a diuiſis ad cõiũcta ib tr 7 c x
argum̃tatio rhetorica li iij trac 1 c x
argumentũ et argumẽti eq̃tio in moti/bus planetaꝛ q̃d ſit li 7 trac 1 c 37
arithmetice definitio li.4 trac 1 c 2
arithmetica laudatur ibidem
arithmetice prim⁹ inuentor ibi c ij
arithmetice utilitas tangiẗ ibidẽ c 1
artis calculatorie aurea regula cum c[...]teris multis ibidem trac v c vi
ars inueniendi mediũ in ſyllogiſmo d[...]cetur libro ij trac iiij c xiiij
ars habitus intellectualis li xij c x
artes liberales quare dicunẗ ibi c xi
artes mechanice que et quot ibi.et q̃ꝫ n[...]ceſſarie et licite ſint ibidem c xij
ars notoria qualis ſit li 7 trac 2 c 29
argenti viui et argenti veri generatio l[...]bro nono c xxiiij
arrogantia vicium eſt li. xij c xlv
articuli fidei ab apoſtolis poſiti ſunt ib[...]dem c quinquageſimo
aruſpicium ſpecies eſt ſuperſtitionis li[...]bro 7 tractatu 2 c 23
Aſtronomia definiẗ li 7 trac 1 c 2
aſtronomia q̃ cõſiderat ibidẽ c 1
aſtronomia quare nominatur ab aſtris et non a celis ibidem
aſtronomie inuentores et auctores ibi.
aſtra in nulla parte celi nobis ꝓpinquiora ſunt q̃ꝫ in alia ibidem c 4
aſtroꝛ natura/figura et motus ibi.c.9.
aſtra nõ ſunt animata nec animalia. ibi recitantur magnorum opiniones
aſtra per ſe non mouentur ibidem
aſtrologia quid conſideret et que eius ꝑtes libro vij.trac.ij.c.primo
aſpectus planetaꝛ q̊t et q̃les ibi.c. iij
aſtrologie prĩcipia q̃liẗ cognita ſint c 7
aſtrologis quantum credãt philoſophi et theologi.c octauo
aſtra in inferiora corpora influũt ibidẽ.
aſtra nec per ſe nec per accidens influũt in voluntatem ibidem
aſtra influũt p̃ accñs in intellectũ ibidẽ
aſtrologie iudicium de actibus volũta/

ug⁹ celoꝝ influxũ concedit in corꝑa/ñ
in voluntatẽ ibi ⸗dicijs c.nono
ſtrologi ꝑpt̃ 5 cãs freq̃nt̃ fallunt in iu⸗
ſtrolog⁹ q̃lit̃ ꝑ̃dicere põt aeris mutati
onẽ: ea q̃ ex his depẽdent ĩmediati⁹
ſtrologi cur d̾ humãis actib⁹ ꝯ̃ra iudicãt
ſtrologia de natiuitatib⁹ q̃d conſideret
ibidem c decimo et undecimo
ſtrologi quõ ſecreta conſc̃ie / et ea q̃ ad
ꝑ̃deſtinatõez attinẽt ꝑ̃dicere conãt̃ c x
ſtrologiã de natiuitatib⁹ rep̃hẽdũt ſctĩ
p̃res grego. ambro. hiero. ibi c. xij
ugustinus idem facit ibi c. xiij
ſtrologiã de natiuitatib⁹ quã mlt̃i ho/
die defendũt: aug⁹ reꝑbat ĩ plib⁹ li/
bris/theologi/ſacri canões et domi/
nus per prophetas ibidem c.xiiij
ſtrologi quõ dictis reſpõdent ibi c.xv
ſtrologi inſtinctu demonũ vera predi/
cunt dicit ſanctus Auguſtinus ibi
ſtrologis credit̃ ꝑpt̃ unã veritatẽ quã
int̃ multa falſa cõiecturant ibidem
euã ad nos illa fatuitas deſcendit
ſtrologi mlt̃ipl̃r ſibiip̃is ꝯtradicũt c. 16
ſtrologiã magis particulariter cribra
re cur auctor ꝑ̃termiſerit ibidem
ſtrologiã cũ theologia quõ Cameracẽ/
ſis cõcordat ibidem ⸗ti initit̃ c.18
ſtrologia de electõib⁹ ĩ q̃buſdã verita⸗
tis nõ ſubſunt oꝑa ex voluntate ꝓce
dẽtia libere. ut uxorẽ ducere ibi c.19
ſtrologiã electionũ in hmõi oꝑibus ob
ſeruantes fidẽ abnegant ibidem
ſtrologia de int̃rogatõib⁹ reꝑbat̃ c. 17
ſtronomice imagines reꝑbant̃ ibi c.xx
ſtrõice ĩagĩes quõ dĩnr a necromãticis
ſtronõice imagĩes celi ĩfluxũ nõ recipi
unt pl⁹ q̃z alia mat̃ia. q̃re aũt ſub cer
ta ꝯſtellatõe fiãt dyaboli aſtucia ꝑſua
ſtrologi miſeri deflent̃ ibi ⸗ſit ibi.
ſtrologia fouet fere oẽz ſpẽz ſupſtitõis
ſtrologia eſt ſpecies ſupſtitiõis c. 24

aſtucia contrariat̃ prudentie li xij c. xxij.
Atlas quõ celũ ſuſtẽtare intelligit̃ li. 7
trac.1.c.2.⁊ c.52 ⸗2.trac.5.c.9
Auctoritas locũ dyalecticum fundat li⸗
Auditus q̃d ſit et q̃le eius organũ ibi
auditio quõ fiat: et quare dormiẽs patẽ
tibus aurib⁹ non audiat ibi c.xvi
auditũ etiam piſces habent ibi c.xv
audacia eſt paſſio animi li xij.c. v
audacia viciũ contrariũ fortitudini c. 32
Augmẽtatio li 2 trac. 2.c.18.et li. 8
augmẽtatiã virt⁹ cũ ſubſeruiẽtib⁹ ſuis
q̃zdiu oꝑet̃ in viuẽte li x.trac.1. c. 4
augm̃ti ⁊ decrem̃ti oĩm nat̃aliũ cert⁹ ẽ
auguriũ q̃d ſit li 7.trac.2.c.24 ⸗t̃min⁹
auſpicium ibidem
aurũ ⁊ auricalcũ quõ generat̃ li 9.c. 24
auris diſpoſitio li x.trac.ij.c. xv
aux ſol̃ li 7.tr.i c.37 aux lune ibi c.38
aux in alijs planetis ibidem c.39
auaricia viciũ eſt deteſtabile li xij .c. xxxi
auaricia peſſima in principe ibidem
auaro nihil ſ celeſtius ibidem
Axis ſphere li 6.tr.i.c.3.⁊ li 7.tr.i.c.3

Incipientia a B

Baculus iacob menſura eſt geometrica
libro ſexto tractatu 2.c.4
Baſis quid ſit ibidẽ trac.i.c.3.⁊ c. xij
Bãnauſia viciũ opponit̃ magnificentie
libro duodecimo c.xxxij
Beneficẽtia eſt act⁹ charitatis ibi c. 56
Bellũ ob quã cãm ſit hñdum ibi c.xx
bellum quid ſit ibidem c.55
Beſtialitas ſpecies luxurie c.42. et c.43
Bituminis generatio li 9. c. 24
Blanditor eſt adulator li xij c. 30
blaſphemus quis ſit ibidem c.51
Bomolochus quis dicat̃ ibi c.47
Bona externa ani/corꝑis li 3.trac.1. c. 2
bona neceſſaria cõmoda honeſta c.3
Boetius muſicã e greco in latinũ trãſtu
lit et ãpliauit li 5.trac.1.c. 4

Incipientia a C

Cadaueris forma q̄lis ſit li 8.c.33
Chalybis generatio libro 9 c.24
calidum quid ſit ibidem c. xxix
Candela candelam accendens nō tm̄ lu
men ſed materiā cōmunicat li xi .c. 18
canēdi gñā tria ſunt li 5.tra.1.c. xviij
cantꝰ triplex eſt: ſcꝫ naturalis bmollis ⁊
bduralis ⁊ quō cognoſcunt̃ tr.2. c. 4
Caput ꝛ cauda draconis quid intelliga
tur in aſtronomia li 7.tra.i.c. 34
Characteres imaginant̃ a q̊buſdaꝫ in ce
lo nono ⁊ decimo : q̊bus necromātici
utunt̃ ſed inaniter lib. 7.tra.1.c.9
cardinales virtutes ſunt 4.li xij.c. xxi
Caſus nominū ſunt ſex li 1 tra 1.c.5
caſuum expoſitio ibidem c. 6
caſus unde ſumitur/argumentū dyale
cticum li 2.tractatu 5. c. x
caſus/cā ꝑ accñs i naturalibꝰ li 8.c.17.
caſtitas i muliere eſt neceſſaria li xij c.16
caſtitas eſt triplex ſcꝫ coniugalis vidua
lis ⁊ virginalis ibidem c.xl
Catecus linea eſt li 6.tra.1. c.3
cā definit̃ ⁊ diuidit̃ li 2.tra.5.c.7.⁊ ar/
gumentū a cauſa ad effectū ibidem
cāꝝ gñā in oratoria tria ſunt: ſcꝫ delibe/
ratiuum demonſtratiuum ⁊ iudicia
le libro tertio tra.1.c.1
cauſaꝝ cognitio eſt prior natura li 8.c.1
cā prima effectiua diuerſa hꝫ noīa c. 4
cauſaꝝ alia ꝑ ſe alia ꝑ accidens ibi c.xi
cauſaꝝ genera enumerant̃ c.xij
Cauſa exemplaris declaratur ibidem
cauſa finalis declarat̃ ibidem c. xiij
cauſe que et qñ coincidunt ibidem
cauſaꝝ ſubdiuiſiōes ponunt̃ ibi c. xiiij
cauſe accidentales ſunt infinite ibid eꝫ
cauſe unus effectus quō ſunt plr̃es c. xv
cauſaꝝ cōnexio qualis eſt ibidem
cālitas cāꝝ ſi ſit neceſſaria vł contingēs
cauſa una pōt cauſare diuerſa ibidem
cāe altiſſime hn̄t ſe ad intellectū noſtrū
ut lux ſol̃ ad oculū noctue li xi.c.ix
cautele opponētis ⁊ rn̄dētis li 2.tra.7.
cautio ē ꝑs prudētie li xij.c.xiij c.17
Celoꝝ nūerus li 7.tra.i.c.5.⁊ c. 6
celos paucos cur antiq̄ poſuerunt
celoꝝ oīm generalis influētia q̄ ſit c.7
celū nonū ⁊ decimū q̄re ſtellis carēt ib
celū empireū deſcribit̃ ibidem c.viij
celum trinitatis quid ſit ibidem
celum olimpū ⁊ criſtallinū ibidem
celum decimū ſiue primū mobile ibi c.
celum nonum deſcribitur ibi c.x.
celū olimpū igneū ethereū aereū ibi
celum octauum deſcribitur ibidem c.
⁊ in ſeq̄ntibus cum ſuis circulis
celū ē cōpoſitū ex maťia ⁊ forma ibi c.1
celū eſt corruptibile ⁊ nō corrumpit̃ ib
celū imp̄ſſiōes peregrinas nō recipit il
celū Saturni c 28. Iouis c.29. Marti
c.30. Solis c.31. Veneris c. 32. Me
curij c.33. Lune c.34 deſcribitur
celoꝝ magnitudo ⁊ diſtantia a terra p
nit̃: ſed recitatiue tm̄ ibidem c.xxxv
celi medietas ſemꝑ videt̃ in ſuꝑficie t
re ibidem c.xliij
Centrū ſphere quid ſit ibidē c. 3
cenith capitis quid ſit ibidem c.16
centrū lune et equatio eiꝰ ibi c. 38
centrum planete ibidem c.xxxix
Charitas definit̃ li xij.c.liij
charitatis laudes ibi: ⁊ quō ex charita
ꝑ ordinem omnia diligēda ſint
Charitas ī patria facit oēm beatitudi
cōem: uñ tm̄ gaudebit minimꝰ ꝺ g
ria s.petri quantū gauderet ſi ipſe
dem haberet: quia non minus pet
q̄ꝫ ſe diligit libro xi.c.xxxv.
Cibus damnatoꝝ qualis ibidē c.46
Circulus definitur li 6.tra.1.c.7

irculoꝝ aliꝗ cōcentrici aliꝗ ecētrici ibidē
emicirculus ⁊ circuli ſector ibidem
ircumferentia circuli ꝑ plura puncta ī
eadē recta linea trāſire nequit c.xiiij
irculi centrū inuenire docemur ibidm̄
irculi equales qui ſunt ibidem c. xix
irculi centrum inuenitur ibidem
irculorum ſeſe interſecantium ſunt cē
tra diuerſa ibidem
irculus non poteſt circuluȝ niſi in una
parte tangere ibidem
irculū unū ſex equales tangere poſſūt
circūſcriptio figuraꝝ quid ſit ibidē c. xx
circulus triangulo inſcribit̄ ibidem
circulus trigono circumſcribitur ibidē
circl'o orthogoni⁹ inſcribit̄ ibidem
circl'o q̄dratū inſcribit̄ ⁊ ecōtrario ibidē
circuli periferia quō metit̄ ibi tra.2.c.5.
circuli area quō inueſtigat̄ ibidem c.6
circl'i octaue ſphere enūerāt̄ li 7.t.1.c. xij
circulus eq̄noctial' quis ſit ibi c.xiij
circulus zodiacus qualis ibidem c.xiiij
circuli ſolſticioꝝ qui ſint ibi c.xv
circuli tropici ⁊ arctici ibi c. xviij
circulus equans q̄s dicat̄ ibi c.28
Claues muſice q̄ ⁊ q̄t li 5.tra.2.c.2
claues q̄ ſignant̄ in libris ibidem c. 3
claues cantuum ibidem c.quarto
claues tonoꝝ ibi.c.8 ⁊ 9
Clementia virtus libro xij c. xliiij
Climatū terre diſtinctio ⁊ latitudo libro
7.tra.1.c.xlvi.xlvij ⁊ xl.
Cogitatiua potētia in hominibus /dicitur
ratio particularis li xi.tra.2.c. 22
cognitionū alia abſtractiua alia intuiti/
ua libro undecimo c.quarto
cognitio qualis hic haberi poſſit de ima
terialibus ibidem c quito
cognoſcere aliquid multiplici medio po
ſſumus ibidem
cognoſci quō deus pōt ꝑ creatur as c.6
cognitio noſtra hic q̄re tā ꝑua ſit ibi
cognitio ꝑua de altiſſimis melior q̄ȝ ma
gna de terrenis li xij c. nono
Circūſpectō ꝑs prudētie ibidē c.xiij.
Cognitō eſt cā dilectionis li xi. c. 35
Cholerici extreme iraſcunt̄ li xij.c.44
colloquia praua nociua ſunt ibi c. xvij
colores rhetoricales verboꝝ ⁊ ſentētiaꝝ
ponunt̄ li 3.tra.1.c.17.18.19.20.⁊ 21
Color naturalis q̄d ſit li xi tra.2.c.8
color ſine lumine nō videtur ibidem
coloꝝ gn̄atio/diuerſitas/ſpēs/ibidem
columne ſpiſſitudo quō metit̄ li 6.trac/
tatu 2.c.triceſimo ⸗1.c.xv
colurus ſolſtcioꝝ ⁊ eq̄noctioꝝ li 7.tra⸗
coma quid ſit: ⁊ quomodo inuenitur li:
quinto tra.1. c. xiij
comete generatio ⁊ ſȝcatio li 9.c. 23
Cōmutatiua iuſticia li xij:c. 24
cōmutatiōes quedaȝ ſunt voluntarie et
quedam inuoluntarie ibidem
comparatio nominū li.1.tra.1.c.xx
comparatio aduerbioꝝ ibidem c. 32
comparatiuus facit propoſitionē obſcu
raȝ q̄ exponit̄ ut docet̄ li 2.tra.8.c.14
complexio in rhetorica li 3.tra.1.c.x
compoſitio ſyllabaꝝ et dictionū in orati/
ne ornata docetur ibidem c. xv
cōpoſitō ꝑtiūoꝛōis ꝑ 30.p̄cepta c. xvi
cōpoſitoꝝ noīm declinatō li 1.tra.1.c.xi
compoſitionis et diuiſiōis fallacie libro
cōpoſitio phiſica et metha/ ⸗2.tr.7.c.5
phiſica quō differunt li xi c. 21
concētus quō mouet corpus et animam
et quanta operatur li 5.tra.1.c.1
Concluſio quid ſit li 2.tra.4.c.3
cōcludere directe et indirecte ibidē c.5
concluſio in rhetorica quid ſit: et q̄ mo/
do fiat libro 3.tractatu 1.c.xi
cōcluſio ſcribētis ep̄l'as ibi tra.2.c.6
cōcupiſcibil' vis q̄l' ſit ī aīa rōli li xi. c. xij

concupiſcētia paſſio animi li xij.c.4
confirmare in oratione li 3.trac.1.9
confutare in oratione li 3 trac.i c.9
cōſanguiei a nobls colēdi ſūt li xij.c.27
conſequentis fallacia li 2.trac.7.c.13
cōſonantia definitur li 5 trac.i c. vij
conſonātie ꝑfecte tm̄ tres ſunt ibi c.viij
conſonantiaꝝ ordo et ꝑfectio ibi c.x
conſonantiaꝝ partes que ſint ibi c.xiij.
conſcientia quid ſit li xi.c.xi
conſonātes littere q̄ et q̄t li i c 3.
conſonantes ſyllabas finientes ibi c 4
conſtructiōis diuerſi modi tradunturut
oratio fiat congrua ibi trac.2.c.i
conſtructionū regule gn̄ales ibi c.xiiij
conſtructibiliū ordinatio ibidē c. xvi
cōſtructō i rhetorica quō fiat li 3.tr.1.c.9
cōſtellatōes in celo li 7 trac i c 21 22 23
conſuetudo alterat naturā li xij c iij.
conſueſcere in bono debemus ibidem
conſtantia virtuoſa ibidem c 37
conſilij donum ibidem c xiiij
Coſta linea ē i q̄drato li 6 trac i c iij
Conract⁹ linee et plani ſilr et ſpheraꝝ ē
in puncto li vi trac i c xiij
coiugatōes verboꝝ li i trac i c xiiij
cōiugatōes prima/2a/3a/4a/declarā/
tur c.25/26/27/28
coniunctio definiť c.33
coniūctionis cōſtructio ibi tra.2.c. 8
Cōtempt⁹ paſſio iraſcibilis li xij c. 4
contentio opponiť charitati ibi c.55.
contingens rarum/natum/ad utrum/
libet libro primo trac.3.c. xi
contingentiū futuroꝝ ſi ſit determina/
ta veritas ibidem c. vij
contigua et conſequēter entia li.8.c.26
continua ibidem
cōtinuoꝝ t̄min⁹ cōis ı̄diuiſibiľ eſt ibi
cōtinuū nō cōponiť ex ı̄diuiſibilib⁹ c.27
cōtinuū diuiſibile ē ı̄ ſꝑ diuiſibilia c. 28
continuū infinitū eſt potentia non actu.
continui diuiſio ꝓcedit in infinitū in ꝑ/
tes eiuſdem proportionis.
cōtinuū actu ı̄finitū nō reperiť ⸗ et 4
cōtinētia ē pudicitia ı̄ ſolutis li xij.c.42
ꝯrietas quō ē ꝓpria q̄litati li 2.tr.2.c.
contraria ſi poſſint eſſe ſimul ad ſenten
tiam ſancti Auguſtini ibi c.xv
cōtraria mediata et immediata ibidem
contradictoria que ſunt ibidem
cōtrarie et ꝯtradictorie ꝓpōes trac.3.c.
conus quid ſit li 6 tractatu 1 c.xij
cōuerſio ꝓpōm libro 2.trac.3.c. 8
conuerſio modaliū ibidē c xi ⸗1.c.16
Chordaꝝ in monochordo ı̄uentio li 5.tr
chordaꝝ greca noı̄a ı̄terp̄tanť ibi c.17
chorda quid ſit in geometria li 6 c.3
corauſcus linea ibidem.
coꝛ̄ectio fraterna eſt actus charitatis/ e
elemoſyna ſpiritual' li xij c. 56
coruſcatio generatur libro 9 c xix
corpus quid ſit li 6 trac 1 c xi
corpꝝ aliud regulare aliud irregulare
aliud ſphericum/aliud conicū/et ſp
cies illorum ibidem c. xij
corꝑa regularia tm̄ locū replēt c.xxi
corꝑa regularia ſphere inſcribi pn̄t c.2
corꝑa equalia et ſimilia que ſunt ibidē
corꝑis glorioſi dotes q̄tuor li xi.c.xl
corpora glorioſa gladio ledi vel igne n
poſſunt ibidem
corꝑa gl'ioſa pn̄t claritatē ſuā occultar
corp⁹ gl'oſū pōt ſil' eſſe cū non gl'oſo
corpora duo ſimul eſſe poſſunt
corꝑa gl'oſa nō erūt eq̄liť dotata ibidem
corꝑa dura ſi poſſit ſe tāgere ſine medi
coꝛ̄uptio q̄d ſit li 2.tra.2.c.18
coꝛ̄uptibiliū nō eſt ſciētia ibi trac 6.c.2
Crapula rep̄hendiť libro xij.c. xxxix
creare āgel⁹ bon⁹ vľ mal⁹ n̄ pť li 8 c 2
creatio et actō naturalis in quo differū
libro octauo c. xxxiiij
cromaticū gn̄⁹ canēdi q̄d ſit li 5 tr 1 c

crudelitas cõtraria vindicte li xij. c. 28.
crudeles qui ſint ibidem c. xliiij
Cubus quid ſit libro 6 tractatu 2. c. 2
cubi octo replẽt locũ ibi trac. 1. c. 21
cubi craſſitudo inuenit̃ ibi trac. 2. c. 29
cubus numerus li. 4. tractatu 1 c. 36
cubici radix inuenit̃ tr. 2. c. xi. ⁊ tr. 3. c. 8
Cultus dei dicit̃ latria libro xij. c. 26
Cupiditas viciũ eſt ibidem c. 6
cupri generatio libro 9. c. xxiiij
Curioſitãs in q̊ ↄmittat̃ li xij c. 45 et 46

Incipientia a D

Datiui cõſtructõ li 1. trac. 2. c. x
Declinatões noĩm 5 ſũt ibi trac 1. c. v
decliatões noĩm 5 ponunt̃ c. 6 7 8 9 ⁊ 10
declinatio compoſitoꝝ ponit̃ c. xi
Deductio quid ſit li 2. trac. 4. c. 25
Defectiua verba li 1. trac. 1. c. 29
Delectatõ paſſio cõcupiſcibil' li xij c. 4.
demones habitant in aeris media regi one libro ſeptimo trac. 1. c. 41
Demones a necromãticis p̲ nullas res vl' incantatiões cogi pñt: ſed veniunt ꝓpt̃ pactũ vel ſponte ut decipiant. Et cur qñqȝ vocati nõ veniũt: aut etiã q̃ re vocati ſub certis cõſtellatiõibus cõ parent li 7. trac. 2. c. 25
demones multi ſit̃ eſſe pñt li. 8. c. xxi
demones eſſe ſaluandos origenes dixit libro undecimo c. octauo
demõſtratio quid ſit li 2. trac. 6. c. 1
demõſtratõ ñ deſcẽdit de gñe ĩ gñs c. 2
demonſtratiõis pl'es ſunt ſpẽs ibi c. 3
demonſtratõis mediũ ibi c. 4
Deriſio rep̲bat̃ li xij. c. 24
Deſcriptio definit̃ li 2. trac. 5. c. 4
deſideriũ paſſio cõcupiſcibil' li xij. c. 4
deſideratiua v̄ba ponunt̃ li 1. tra. 1 c. 30
d'ſperatio paſſio ibidem c. 5
deſperatio viciũ contrariũ ſpei c. 52
Detractio libro xij. c. 24
Deus oĩm eſt cauſa li 8. c. 15
deus ſemp̲ eſt fuit et erit ibi c. 29
deus eſt ubiqȝ quõ ibi c. 41
de⁹ quõ p̲ creaturas cognoſcit̃ li xi. c. 6
deum quomodo moſes vidit et alij: ⁊ q̊ modo nos eum videbimus ibi c. 32.
deus ſi videret̃ a damnatis nõ ſentirẽt penam ibidẽ c. 33 ꝑparadiſus ib
de⁹ ſi cũ gl'ia eſſet in iferno: infern⁹ eēt
deũ videbũt ſcti eternaliter ſine faſtidio
deũ videntes angeli nõ minus mirãtur hodie q̃ȝ ab initio ibidem
de⁹ ſol⁹ hȝ ĩmortalitatẽ exponit̃ ibi c. 24
deus eſt ĩmutabilis p̲bat̃ li 8. c. 29
dictões ex ſyllabis fiunt li 1. trac. 1. c. 4
dici de omni et dici de nullo quid ſit li. 2 tractatu 4. c. ſexto
dyapaſon/dyapente/dyateſſeron conſo nantie muſice ſunt li 5 trac. 1 c. 8
dyapaſõ ẽ p̲fectiſſima cõſonantiaꝝ ibi. c x. ex q̊bus tonis ⁊ p̲tibus ſint ibi c. 13
dyapẽte p̲fectũ ⁊ ip̲fectũ ibi trac. 2. c. 6
dyatonicũ genus canẽdi ibi trac 1 c. xviij
dyamiter quid ſit libro 6 trac. 1 c 3
dyagonalis linea ibidem
dyamiter quadrati eſt incõmẽſurabil' co ſte ibidem c. xiiij
dyameter circuli quõ metit̃ ibi tra. 2. c. 5
dyamet̃ circli orthogonio inſcripti c. xi
Dieꝝ et noctiũ diuerſitas unde p̲ueni at li. 7. tractatu primo c. 27
dies artificialis et naturalis ibidem
dies naturales q̃re nõ ſũt oĩo eq̃les ibi.
dies artificiales ineq̃les hñt q̃ in diuer ſis mundi p̲tibus degunt: alij unius mẽſis alij uni⁹ dimidij anni c. xlvij
Differẽtia definit̃ libro 2. tra. 1 c 7
differẽtia numero ⁊ ſpecie q̃ ſunt ibi c. 5
differt facit p̲põez obſcurã ibi tra 8 c xv
differẽtie tonoꝝ libro 5 trac. 2. c. xi
dĩaꝝ poſitiões ſex ſunt li 6 tra. 1 c xi
definitio ſolius ſpeciei eſt li 2 tra 1 c 7
definitões anp̄dicam̃tales ibi tra 2 c 2

definitio definitur ib. tr. 5.c.2 et 4
definitō quō ſit inueſtigāda ꝛ de defini
to demonſtranda ibi trac.vi.c.iiij
Dignitas q̄ propoſitio vocetur ibidē.c.i
dignitas orationis li.3.trac.i.c xvij.
digeſtiones tres ſunt li.x.tract.i.c iij.
Diligere debemus quattuor li.xij c 53
diligi deus debet propter ſeipſum ibidē
diligi deus debet ſine modo ibidem
dili_ere nos quō debēus et quō ꝓximū
dillgēdi ſūt hoīes:odiēda peccata ibidē
diligere quō corpus noſtꝝ debemus ibi.
Diminutiua ꝟba.li.primo tra.i.c.xxx.
diminutio deſcribitur ibi. tra.2.c.xviij
dimēſiones interminate q̄ ſint li.8 c. 8
dimēſionū penetratio ē poſſibil' li. xi. c xl
Diſcolus quis dicatur li.xij c.xxx.
diſcordia opponitur charitati ibidē c. lv
diſtributiua iuſticia/et qualiter bona cō
munia diſtribui debeant ibidē c.24
diſtributio et diſtributiua ſigna in ꝓpo-
ſitionibus li.primo tra.viij.c.vij
diſpoſitō ꝑs orōnis ī oratoria li.3 tr.i c 12
diuinatio cū ſuis ſpeciebꝫ li.7 tra.2 c 23
diuinare nō dicūtur ꝓphete / medici et
naturales aſtrologi ibidem
diuiſiones antepredicamentales ponū-
tur li.2 tra.2 c.3
diuiſionis genera q̄ ſint ibidē tra.5.c x
diuiſionis fallacia ibidem tra.7 c 6
dictū ſcḋm q̄d et ſimpl'r et fallacia ib.c.xi
diuiſio in oratoria libro iij tra.i c viij
diuiſio toni nō poteſt fieri in duo ſemito
tonia eq̄lia ſed ineq̄lia li.5 tra.i.c xi
diuiſio in nūeris integris li.4.tra. 2.c 8
diuiſio ī minutijs vulgaribꝫ ib.tra.3 c 6
diuiſio in minutijs phiſicis ib.tra.4.c 5
diuiſio ſuper lineis ibidem tra. 5. c.5.
diuinatio cū ſuis ſpeciebus li 7 tr 2 c 23
Docta ignorātia laudatur li. xi c. vi
docti p̄ ceter' fulgebūt ī būtudīe li.12 c 1
doctores ecclie 4 cōmēdant li.7 tr.2 c [...]
docibilitas pars prudētie.li.xij c. xiij
Dolor paſſio animi ibidem c.iiij
dolus vicium ibidem c.xxij.
Dominatio paſſio animi ibidem c.5
dn̄s quō regere debet ſeruos ibi.c. xvi[...]
domus planetaꝝ q̄ ſint li.vij tra. 2 c.5
domus celi.xij.quō diſtinguunt ibi.c.
domus celi q̄d ſignificēt in natiuitati
te hoīs cū planetis ꝛc. ibidem c x
Dotes beatorum li.xi. c.39.et c.40.
dotes anime beate ibidem c 31
duplatio ibidē. dulia q̄d ſit li.xij c 2[...]
duellū prohibet:et iudiciū ferri candē
tis libro.7.tra.2.c.xxviij.

Incipientia ab E

Ebrietas reprehenditur li.xij c. xxxix
Eccū eccā ellū ellā ꝓnoīa ſūt li.1 tr.i.c [...]
eclipſis lune quō fit li.vij.tra.i.c.xxx[...]
eclipſis ſolis quomodo fiat ibidem
eclipſis ſolis miraculoſa ibidem
ecliptica linea in zodaico li.7 tra.i.c.14
Elegantia orationis li.3 tra.i.c.14
elenchus ſyllogiſmus li.2 tra.7.c. 16
ibidē quō oīs fall'e ꝯ elenchū pecca[...]
elemoſyne corporales et ſpirituales po-
nuntur li.xij c.lvi
economica quid tractet ibidem c.16.
elementoꝝ origo/natura/nomē nume-
rus et ordo exponitur li.9 c.2.
elementoꝝ qualitates ibidem c. 4
elemēta ſymbola et nō ſymbola ibiden[...]
elementoꝝ tranſmutatō quō fiat ibide[...]
elemētoꝝ ꝓportio in quantitate ibiden[...]
elementa ſi maneat in mixto ibidē c.5
elementa aliq̄ pregnantia ſunt:p̄ſertim
terra habēs in ſe omnium rerum ſe-
mina ibidem c.xxvi
elocutio oratoria li 3.trac.1.c. xiij
Enbrio ante infuſionem anime intelle[...]
tiē viuit ī aīa mr̄is cui colligat li xi c [...]

Enarmoniuꝫ gn̄s canēdi li 5.tra.1.c.18
nneagoni area inuenit̄ li 6 tra.2.c.22
ptagoni area inuenitur ibidem
nūciatio definit̄ li 2.tra.3 c.2
nthymema ibidem tra.4 c. 25
ns eſt obiectū ītellectus li xi c.4
ns prīa īpreſſiōe īpreſſuꝫ eſt aīe ibidm̄
Epiſtolaꝝ genera/partes et cōſtructio/
nes edocent̄ li 3 tra.2 per totum
epiciclus quid ſit li 7 tra.1.c.28
epicicli motus ibidem et c.34 et 32
epikaia virtus libro xij c.28
Equiuoca deſcribunt̄ li i tra.2.c.2
eq̄uocationis fallacia ibi tra.7 c 3
equipollentie propoſitionum de in eſſe.
ibidem tra 3 c.nono
equipollentie modaliū ibidem c.xij
eq̄noctial̄ circulus q̄s ſit li 7.tra.i c. xiij
equinoctial̄ plaga habitat̄ ibidē c 44
equinoctialis in omni ſphera uniformi
ter aſcendit ibidem c.26
equinoctia qn̄ fiant ibidem c xiij et xv
Errores in aſſignatione uniuerſalis ibi
tractatu 6 c 2
erubeſcentia libro xij c 38
Eſſe uniuſcuiuſqꝫ eſt unū et indiuiſibi/
le dicit Porphirius li 2 tra.2 c 5
eſſe in toto q̄d ſit ibidem tra 4 c xvi
eſſentia ſuma deus eſt li x tra i c. 5
eſſentie reꝝ gradibus ordinant̄ ibidem
eſtates duas habent et hyemes totidem
et quattuor ſolſticia habitātes ſub eq̄
noctiali libro 7 tra.i c. 46
Etheroclita nomina libro 1 tra.i c xviij
ethnephias quō generet̄ libro nono c 19
eternitas quid ſit: et q̄modo ſoli deo cō
ueniat libro viij c xxxix
eſtimatiua potentia li x tra 2 c.22
Eubulia ps prudentie li xij c xi et xiiij
europe regiones et deſcriptiō li 7 tra.i c
xlix et ſeq̄n. mīra de coſmographia
europe cum ceteris mundi partibus cō
figuratio in mappula mundi ibidm̄
euocatio cōſtructio quō fiat li i tra 2 c 5
euum quid ſit et cui cōueniat li viij c 39
eutropelia li xij c 47 et xxx
euphilotimia ibidem c. xxxv
Exagoni area inuenit̄ li 6 tra 2 c xix
exalatio quid ſit libro nono c.6
exemplū definit̄ li i tra 4 c 24
exponibil̄ ꝓpō que ſit ibi tra 8 c 8
excluſiua ꝓpō exponit̄ ibi c nono
exceptiua ꝓpō exponitur ibidem c.x
exordium in oratioue quale debet eſſe li
bro tertio tra i c 7
expoſitio: exornatio ibidē c x
extra celū ſunt entia optimā vitaꝫ ducē
tia quō intelligat̄ li 7 tra i c tertio
ex nihilo nihil fit quō intelligit̄ li 8 c.7
extractio radicum in numeris q̄dratis
libro 4.tra.2.c.x. ⁊ in cubicis c.xi
extractō radicū in min. vulga.tra.3. c. 7
extractō radicū in min.phiſ.tra.4.c. 6

Incipientia ab F

Facere quid ſit libro xij c x
Fallacie in argumentationibꝰ enume/
rantur libro ij.tra.7 c.2
fallacia figure dictiōis q̄ ſit ibi c. 8
fallacia ſꝫm nō cām ut cām ibi c. xiiij
fallaciaꝝ alia peccat in maťia alia in for
ma: et quō diſſoluende ſint ibi c. xvij.
Fantaſia et eius opera lib.x tra.2.c. 23
fantaſia ī brutis eiuſdē ſpēi eadē opat̄
fantaſie motꝰ vigilātes q̄re nō ſentiūt
fantaſma quō req̄rit̄ ad intellectionem
libro xi c.3 ⸗ ibidem c.v
fantaſmata ſi habeant oīa ītelligibilia⸗
Faſtidium paſſio animi li xij.c.4
Fatui etiā rōeꝫ habent li xi c.xxi
Felicitas anime in q̄ conſiſtat ibi c. 31
felicitatis premiū quale ſit ibi c.32
Fenix auis quō generat̄ li. 9.c.30
Ferri generatio ibidem c.24
feroces qui dicunt̄ li.xij.c.xliiij

fides definit ibidem c. 50
fidei articuli ab apoſtolis poſiti ſunt ibi
fides neceſſaria eſt ad ſalutem ibidem
fidei actus duo ſunt ibidem
fidē negamᵘ ꝛ cōfitemur etiā opere ibi.
fidei contrariat infidelitas
Figure noīm due ſunt lib i tra.i c.5
figure pronominū ibidem c. xxiij
figure verborum ibidem c.xxiiij
figure aduerbioꝝ ibidē c. xxxij
figura principiū ſyllogiſmi li 2 tr 4 c 4
figuraꝝ mathema.īſcriptō li 6 tr.i c xx
figura capaciſſima ē ſphera li 7 tra i c.4
Filijfamilias quō ꝛ in quibus ſunt inſti
tuendi libro xij.c. xviij
Fluminū ꝛ fontiū generatio ꝛ continu
atio ꝛ q̄rſum perueniant li 9 c xv
flumina ex mari fluētia cur ſalſa nō ſint
Forme ꝟboꝝ q̄ ſint li 2 tra i c xxx
forma ꝛ figura quomodo ſint ſpecies q̄
litatis libro ſecūdo tra. 2.c.7
forma quid ſit libro octauo c.nono
forme pl'a ſunt nomina ibidē ꝛ c.4
forma habet gradus latitudīs ibidem
forma appetitur a materia ſicut vir a fe/
mina:quō intelligatur ibidem
forma quō eſt in p̄dicamento ibidem
forma ē magis natura q̄ꝫ materia c.xi
formaꝝ alia generica/ alia ſpecifoca ibi
dem capitulo xxxiij
forme ſubſtantiales plures poſſunt eſſe
in eodem cōpoſito ſimul ibidem
forma corporeitatis que ſit ibidem
forma cadaueris qualis ibidem
forme uñ gn̄ent ſ;m platonē ibi c.34
forme ſi latent in materia: ut quodlibet
ſit in quolibet ibidem
forme ſi fiant ex rōnibus ſeminalibus
formas educi de poña materie q̄d ſit ibi
forme ſi fiant ex aliq̄ p̄exiſtenti ibidem
forme nō creantur:licet ex nullo preexi/
ſtenti fiant ibidem
forme ſubſtantiales ſi habent gradᵘ in
diuiduales ibidem c.xxxv
formaꝝ generatio ſi poſſit eē ſucceſſiu
forma mixti quid ſit libro nono c. 5
fornicatio mulieris magis eſt nociua q̄
viri libro duodecimo c xvi
fornicatio ſimplex q̄ dicit ibi c. xlij
fortitudines planetaꝝ li vij tra ij c v
fortitudo animi/non corporis virtus e
libro duodecimo c.xxxij
fortitudo maxime laudata eſt ab antiq
fortitudo fuit in martyribus ibidem
fortuna quid ſit li 8 c xvij ꝛ ibi c.xv
fortuna non eſt Dea: ut gentiles aiunt
fortune rota que ſit ibidem
fortuna bona et mala ibidē c.xviij
fortunatior ne ſit unᵘ plus q̄ꝫ alius du
bitat adhuc:et de influxu celeſti pl'a
Fraus quid ſit libro duodecimo c. xxij
fruitio in patria quanta erit li xi c.xxxv
fruitio q̄d/ꝛ reſpectu cuius ſit ibidem
frigidum definit libro 9 c. 3
Fulminis generatio: ꝛ effectus ipſiᵘ m
rabiles libro nono c. xx
furtum li.xij. c. xxiij
futura quō ꝑ nos ſciant ibidē c.xiij ꝛ l
bro ſecundo tra.3.c.vij

Incipientia a G

Galaxia eſt de natura celeſti li 7 tra i
xix.ꝛ libro nono c xxi
Gaudiū anime beate li xi c xxxij
gaudium paſſio anime li.xij c 4
gaudiū ſp̄ūale ē fructᵘ charitat c 55
Gemelli q̄re ꝛ uñ naſcant li 9 c 46
Geometria definit li 6 tra.1 c i.
geometrie nomē ꝛ inuētores ibidem
geometria etiā ad theologiā utilis eſt
geometrie q̄ ſint principia ibidē c 2
geomancia ſpecies ſuperſtitionis quid
ſit libro 7.tra.2 c 23.ꝛ 24
Glatiali hūore ꝯſtituit oclus li x tr 2 c
Gnomi pars ꝯprudentie li xij c xiii

Gonos id eſt angulus:ũñ hexagon⁹ he
ptagon⁹ etc.li.6.trac.1.c.decimo
Gradus ibidem tractatu 2 c 2
rad⁹ idiuiduales ſũt in formis li 8 c 9
radus viuendi ſunt q̃ttuor li x tr.1 c 2
rãdinis generatio li.nono c decimo
randule generatio ibidem c xi
rãmatica definit̃ li 1 trac.1 c 3
rãmatice et litterarum inuẽtores ibidem
rãmatice inutiles labyrinthi ibi. c 2
rãmatica quid doceat li.2 trac 1 c 1
ratitudo et ingratitudo li xij.c.xxvij
Guſtus/mediũ/modus guſtãdi/et or
ganũ guſtandi li.x.trac.ij. c.xix
uſtus omni aĩali eſt neceſſarius ibidẽ
uſtũ incertũ habet febricitans ibidem

Incipientia ab H

Habit⁹ eſt ſpecies q̃litatis li.2.tra.2.c.7
abitus eſt p̃dicamentũ ibidem c.xiiij
abitus poſtpredicamentũ:et modi ha/
bendi ibidem c.xix
bundandi inſtrumenta in locis dialec
ticis ibidem tractatu 5.c.xi
Halo quõ generat̃ libro nono c xxij
Helmuaim quid ſit li 6 trac 1 c 9
Hereticus quis ſit libro xij c 51
Hexagonus/heptagonus ibidẽ c x
eroica virtus et heroes viri ibi c.41
ermes trimegiſtus libro nono c. v
Hydromãcia libro 7.trac.2 c.13
Hypothetica ꝓpõ li.2.trac.3.c.13
ypocriſis libro xij c xxi
Hore planetarum quõ ſemper ſunt ineq̃/
les:et unde ſumunt̃ li 7.trac.1.c.27
Hoĩs formatõ in utero matr̃no li 9 c 38
et in q̊t dieb⁹ fiat in maſculo et feĩa
hoĩs nutritio in utero ibidem c xxxix
hoĩes mõſtruoſi quõ generant̃ ibi c 40
hoĩes leꝓſi/maculoſi cur gñant̃ ibidẽ
homo cur generat̃ maſculus/femella/
vel hermafroditus ibidem
hõ cur q̃ñq; nulli parentũ aſſimilat̃ ibi
hõ quõ ex utero naſcat̃ ibi c.xli
hõ nat⁹ primã vocẽ doloris emittit ibi
hominis vita in ſex etates diuiditur ibi
dem c.quadrageſimoſecundo
homicidium libro xij. c.xxiiij
Honeſtas ibidem c. xxxviij
honor ibidem c.xxvij
Humidũ quid ſit libro nono c.tertio
humores oculum conſtituentes libro x
tractatu ſecundo c.nono
humidum radicale per nutrimentum
non reſtaurat̃ ſed impedit̃ caloris ex
actione humidũ radicale citius con/
ſumente ibidẽ trac.1.c.tertio
humilitas paſſio ibidem c.quinto
humilitas virt⁹ et grad⁹ ipĩus ibi c 45
humilitas neceſſaria eſt ad ſalutẽ ibidẽ

Incipientia ab I

Iactãtia viciũ li 12 c 29 et 45
Idee. vide aug⁹ li 83.q̃ſtionũ q.46
idee q̃re ponunt̃ et quorum et ubi:et ſi ſint
realiter diſtincte in deo li viij c xij
idololatria graue peccatũ ẽ li 7 tr 2 c 22
Ignis elementum/diſpoſitio et locus
eius tractatu 1 c 40
ignis ſi ſit calidus in ſua ſphera li 9 c 4
ignis ꝓprie nõ nutrit̃ li x trac.1 c 4
ignis infernalis ubi ſit li 7 trac 1 c 43
ignis infernal' ſi ſit corporeus li xi c 47
ignis infernal' quomodo punit ſpiritus
et ꝙ eſt eternus c ſeq̃n.
ignis infernal' corpa nõ cõſumit: nutri
mẽto nõ ĩdiget et aliq̃lr̃ lucet ibi c ſe
Imagines in celo q̊t ſint/et q̃ libro vij.
tractatu 1 c xxij xxiij et xxiiij
imagines quomodo gentiles colebant.
ibidem tractatu ſecũdo c xxij
imaginibus demon includi poteſt a ne
cromanticis ibidem

imagines Chriſti ⁊ ſanctoꝝ quare fiunt
et quomodo adorantur ibi
imaginatiā poñā ⁊ opus eius cū orga/
no: ⁊ quō intētiões elicit nō ſenſatas
⁊ quales res ſint intentiones huiuſ/
modi li.x.t. 2.c.22
imago trinitatis q̄liť ſit in aīa li.11.c.14
īmateriales ſūbe quō cognoſcanť c.5.
īmaterialia ſi ꝑ concreatas anime ſpe/
cies cognoſcantur ibidem c.7
imitatiua verba libro 1.trac.1.c.xxx
īmoꝛtalitas anime rationalis probatur
libro undecimo c.xxiij ⁊ xxiiij
impſonale verbū libro 1 trac.i.c.xxxiiij
impatiuꝰ q̄re ñ habet primā pſonā c. ſe
impreſſiões ignite/ aquoſe ⁊ medie ubi
ſunt libro nono capitulo ſexto
imſſiões ignite q̄ et quo generanť c. ſe
imp̄ſſiões aq̊ſe ubi et qñ gñanť ibi c.9.
impaciētia paſſio animi li.xij.c.v
Inceſtus libro duodecimo c.xlij
incipit verbū facit propoſitionem obſcu
ram li 2.tractatu 8.c.12
inchoatiua verba li 1.trac.1.c.xxx
indiuid uū deſcribiť li ij trac.i c iiij
indiuidui ꝓprietates ſeptem ibidem
inductio quid ſit: et quomodo perficitur
ibidem trac.4.c.23.
īdiuiſibilia ſe tangere nequeūt li 8 c.27
indiuiſibilia continuū non faciunt/nec
maius ibidem
infernus quadruplex in terra eſt. libro
vij.tractatu primo c.xliij
infetnus ſupior et inferior li xi.c.xlij
infernū eſſe ſaraceni iudei et chꝛiani ex
legibus ſuis concedere hñt ibi c.xlvi.
infernus ubi ſit: q̄ pene: q̊s cibꝰ et potꝰ
infinitiui cōſtructō li.1.trac.2.c.6
infinitū q̊t modis diciť li 2.trac.8.c.7
infinitum facit propoſitionē obſcuram
que exponitur c.xiij
infinitum unum alio maius eſſe non
ſſet libro octauo c.xxviij
influētia generalis oīm celoꝝ q̄lis ſit
ſeptimo tract.primo cap.ſeptimo ſ
cialiter quid poſſit. quere ſupra in
ctione. aſtrologia
iiuſtū facere ex intētōe quō fiat li 12 c.
inſcriptio figuraꝝ geometricaꝝ libro
tractatu primo c.xx
incōſideratio.incōſtantia li xij.c.xxij
inſtantia propoſitio que dicatur libro
cundo tractatu 4 c.25
inſtrumenta abundandi in argumēt
dialecticis ibidē trac.v.c.xi
inſtrumentū geometricū generaliſſim
et de uſu ipſius li vi.trac.ij.c.iiij
iſopleuri/iſoſceľ area c.7.et 8
Interiectio ꝑs oꝛōis li 1.trac.1.c.35
interiectio ſi ſit diſtincta ab aduerbio:
quid proprie ſignificet ibidem
intrrogatiui et reſpōſiui cōſtructō t.2 c
interrogatō plures requirit plura reſp
ſa: aľs reſpondēs falliť li 2.tr.7.c.
interp̄tatio noīs q̊d ſit ibi trac.5.c.4
intellectus agens paſſibiľ li xi.c.3
intellectio unde cauſatur ibidem
intellectus paſſibilis cur potius dicit
intelligere q̄z agens ibidem
intellectus cur cōuertit ſe ad fantaſm
intellectus cum multoꝛum ſpecies ha
bet quid intelligat ibidem.
intellectus ſpecies intelligibiles reſzu
et diciť memoria intellectiua ibide
ītellectōez cauſant ītellectꝰ et obiectū c
ītellectꝰ pōt ītelligere uľe et ſꝫre c.viij
intellectꝰ practicꝰ et ſpeculatiuꝰ c.9
ītellectꝰ extenſiōe fit practicꝰ ibidem
ītellectꝰ dī ratio et intelligētia ibi c.x
intellectꝰ portio ſupior et inferior ibid
intellectio beatoꝛum et viſio erit ſine fan
taſmate c.xxxiij

ntellectuales virtutes li xij.c.xiij
ntellectus habitus intellectualis c.9
ntellectus ps prudentie ibidē c. xiij
ientio medij ī ſyllogiſmo li.2.tr.2.c.14
inuentio rhetorica li 3.trac.1.c.6
inuidia paſſio libro xij.c.iiij
inuidia viciū capitale ibi c.44.et 55
inirafcibilitas ibidem c.xliiij
Jouis celum et motus li 7.trac.1.c.29.
Jpotenuſa linea libro 6.tractatu 1.c.3
irregularia verba li 1.tractatu 1.c.xxix
iris quomodo generat̃ libro 9.c.20
iridis colores ſi veri ſint ibidem
iris ſi etiā apparuerit an̄ diluuiū ibidm̄
ſi ſic/quō ſit data in ſignū federis
ira paſſio animi libro xij.c.v
ira vicium ibidem c.xliiij.
ironia ibidem c. xxix
iraſcibilis et cōcupiſcibil' vis anime ſen
ſitiue hn̄t organū circa cor li x tr.2 c 22
iraſcibilis in anima intellectiua eſt volū
tas libro undecimo c. xij
Jſopleuri/iſoſcelis area ibidē c.7 et 8
Juger quid ſit libro 6.trac.2.c.2
iudiciū uſurpatū/ſuſpicioſuz/temera/
rium et puerſum li xij c.xxiij
iuſticie definitiōes et cōtraria ibidem
iuſticia cōmutatiā et diſtributiā c.24
iuſticie ptes integrales et pōles ibi c.25.
iudiciū aſtrologoꝝ q̄re ſ̄ aſtrologia

Incipientia a K

kalendas idus nonas dies kalendarij
q̄s nomiām⁹. et uñ li 3.trac.2.c.6
kalēdas ianuarij et dies egiptiacos ob/
ſeruare peccatū eſt li 7.trac.2.c.19

Incipientia ab L

Lanificiū ars mechanica libro xij.c.xij
lapidū generatio et natura li 9.c.24
latera corpꝫ quomodo nominantur in
geometria libro ſexto trac.1.c.xij
lat̃a triāguloꝝ qn̄ ſunt ꝓportiōalia c.17
latus trianguli longioris maiori angu/
lo ſemp eſt oppoſitum ibidem
laterculi numeri li 4.trac.1.c.32
latitudo et lōgitudo ciuitatū in geome/
tria quō ſumitur: et in tabulis aſtro
nomicis li 7.trac.1.c.16
latria cultus diuinus eſt li 12.c.26
leuca quid ſit libro 6.tractatu 2.c.1
laudanū quō generet̃ li 9.c.13
Leges ꝓpōm ponunt̃ li ij.trac.iij.c.7
leticia paſſio animi li xij.c.iiij.et c.vi.
lex nature q̄d dictet ī intellectu li xi.c.xi
liberū arbitriū q̄d ſit libro xi.c.xiij
liberalitas virtus libro xij.c.xxxi
limbus patrum ubi ſit libro 7.tractatu
primo c.43.et libro xi.c.xlij
limbus pueroꝝ non baptiſatoꝝ: ⁊ qual'
in eo pena: ⁊ ſtat⁹ taliū.mlta ibi c.xlv
lege iſta non ut concluſa/ſed recitata
lineal' nūerus li 4.tractatu 1.c.xxiij
linea definitur libro 6.tractatu 1.c.1
linea non eſt ex punctis ibidem
lineaꝝ diuerſe ſpecies ibi et c.3.et 4
linea recta a pūcto ad punctū ducit̃ c.13
linea/planū aut ſpherā tangit ī puncto
linea recta nō poteſt habere partē in pla
no et partē in ſublimi ibidē c.xiiij.
linee ſeſe intſecātes ſūt in eadē ſupficie
linea eadē pōt eſſe ī diuerſis ſupficieb⁹.
lineam ppendicularē erigere ibidem
linee eque diſtantes ſiue parallele ibidē
lineam tertiam inter duas ſub proporti
onalitate inuenire ibidem
lineā diuidere ſecundū ꝓportionē habē
tē mediū et duo extrēa quō poſſum⁹.
lineam in ſe ducere quid ſit ibidem
linea qn̄ contingat circulū ibi c.xix
linea ſine punctis extremalibus quō ſit
finita libro undecimo c.xviij

linguā aut carnē loco lingue omne ani
mal habet libro x trac.2 c xix
lingua loquax li. xij c xlviij
Liq̄ de littere q̄ et q̄t ſint li 1 trac.1.c. iij
Litteraꝝ inuentores ibidem
littere quō ꝓferant̄ diſtincte ibidem
littere ſex poſſūt eſſe in eadē ſyllaba c 4
littere omnes incipiunt dictiōes.multa
ibidem de orthographia
litigioſus libro xij c.triceſimo
Loci mutatio deſcribit̄ li 2 tra 2 c 18
locus dialecticus definitur et diuiditur
ibidem trac.5 c.3
locus a ſubſtantia qn̄ ſumit̄ ibi c.4
locus a definitiōe/deſcriptiōe/noīs in=
terpretatione/ad definitum/ deſcrip
tum/interpretatum ibi
locus quando ſumitur a concomitanti
bus ſubſtantiam c 5
locus a toto ad partē qn̄ valet ibidē c 6
locus a cauſa ad effectum ibidem c 7
locus a generatione et corruptione et ce
tera c.octauo
locus ab uſu ibidem
loc⁹ a cōmunit̄ accñtibus ibidem
locus extrinſecus uñ ſumit̄ ibi c.9
locus a relatiue oppoſitis etc. ibidem
loci medij qui ſint c.decimo
locus in naturalibus q̄d ſit li 8 c.40
locus multiplex:et eſſe in loco ibidem
locus dicit̄ imobilis.locus poteſt eſſe ſi
ne locato et econtrario. et unde habet
virtutem cōſeruandi locatū ibidem
in locis pluribus poteſt eſſe unū corp⁹.
in loco quomodo ſint angeli etc.
locum replere mathematice quid ſit lib.
ſexto trac.primo c xxi
locū replēt tm̄ corpa regularia ibidem
logica quid doceat li 2 trac.1 c 1.
logica definitur. et inuētor fuit Perme
nides ibidem
logica ab alijs eſt ampliata ibidem
logicus quare partes īdeclinabiles non
definit ibidem c tertio
logice rigorem abhorret ſacra ſcriptura
ibidem trac.octauo c.xvi
Longanimitas virtus li.xij c. xxxvij
Loquacitas ibidem c. xlviij
Ludi varie ſpecies ibidem c. xij
lumen quid ſit li.x.trac.ij.c. quarto
lumen primariū ⁊ ſecundarium ibidem
luminoſum ſpherice totū circumſtans
illuminat c.iij
lumen actuat colores ibidē c.viij
lumen q̄re necc̄m ſit ad videndū ibi c x
Lune celum.quantitas.motus.libro 7
tractatu primo c. xxxiij
lune macula. unde lumē habeat. ⁊ quō
augetur ⁊ decreſcat ibidē c.xxxv
luna noua qn̄ apparere poſſit pulchra
lunaris eclipſis quō fiat ibidē c 36
lune influxus cauſa eſt mot⁹ maris lib.
nono c.ſedecimo
Lux quid ſit li.x.trac.2.c.ſeptimo
ſi ſit ſubā vel accñs opiniōes ſunt ibidē
lux ſi videri poſſit ꝑfecte.qn̄ creata ibidē
luxuria cū ſuis ſpeciebus li.xij.c.xlij.

Incipientia ab M

Macrobius q̄d dicat de animaꝝ lapſu
de celo et reaſcenſu li.xi.c. xxvij
Magnitudo ſtellaꝝ quanta ſit libro vij
tractatu primo c.xx
magnitudo omnis finita eſt li.8.c.28
magnitudo per diuiſionem ad indiuiſi
bile non peruenit ibidem
magnanimitas paſſio li.xij.c. v
magnanimitas virtus c.xxxiij
magnanimus poteſt eſſe humilis ibidē
magnificentia virtus/diuidit̄ proprie
quantū ad actū exteriorē ibidē c.32.
Maioris inequalitatis in proportioni/

bus ſpecies ponunt̃ li 4.tra i.c.xi
ſenera noim̃ q̃ ſunt libro i tra i c. xl
ña noim̃ noſcunt̃ regul' gñalib⁹ ib c.xij
enera noim̃ oim̃ decliatiom̃ cognoſcũ
tur regulis traditis in verſibus bre/
uiter in c.ſex ſequentibus
enera ꝓdominũ ponunt̃ ibidem c.33
enera verborum ponunt̃ c. 24
enitiui conſtructio ibidẽ tra.2.c.nono
ñis acceptões logice li 2.tra.2.c.5
enus p̃dicatũ dialecticũ ibi tra 5 c. 2
eneratio deſcribit̃ li 2.tra.2.c.xviij
eneratio et corruptio differũt a creatõe
ꝛ ãnihilatione libro 8 c.33
eratio ſimplicit̃ ꝛ ſecundũ quid ibi
neratio ſtatim ꝛ nõ ſtatim ibidem
ñatio uni⁹ ẽ corruptio alteri⁹ ꝛ ecõtra
ñatiõis t̃minus total' et ꝑtial' ibidem
ſeneratio ſi poſſit eſſe ſucceſſiua c.35
ſeneratio aliqua verus motus eſt ibidẽ
ſeneratiua potẽtia cũ ſubſeruientibus
ſuis: q̃d ꝛ q̃ntũ opet̃ in viuente libro
decimo tra.i.c. quinto
ſenerare ſibi ſil'e q̃bus cõueniat: et ſi ſit
opus naturaliſſimũ in viuẽtib⁹ ibi
gerundia quõ cõſtruunt̃ li i.tra.2.c. 6
Mala operam/aliј dimittũt amore vir=
tutis/aliј timore pene li.xij c ij
malicia quid ſit ibidem c xliij
Manichei opinio de origine aĩe et dua=
bus animabus in uno hoĩe eſt hereti
ca libro xi c.xix =ta li.xij.c 53
maniche⁹ dixit viſibilia a demone crea=
manſuetudo virtus ibidem c.44
manna quõ et ubi generet̃ li.9 c xiij
Mappa mundi ponitur li.7 tra.i.c 49
mare ex ĩfluxu fluĩm nõ abũdat li 8 c 15
maris ſalſedo/flux⁹ et reflux⁹ ibi.c i6
martis celum/motus ꝛc.li.7 tra.i c 30
marit⁹ quõ regere debet uxorẽ li i2 c i6
Materia ꝓpõm li.2 tra.3 c. 6
materia pría rex mlta habꝫ noĩa li 8 c 4
materia prima quid ſit ibidem c.7
materia prima eſt ex nihilo creata ibidẽ.
materia pría ẽ ingñabil' et incorruptibil'
matia pría ſi fuerit aut poſſit eẽ ſine for
matia prima ñ oĩa creata hñt =ma c 8
matia celeſtiũ et terreſtriũ corꝑm ẽ eadẽ
materia prima quõ eſt in p̃dicamẽto c 6
materia prima gñat̃ ſubiectiue: nõ ter=
minatiue libro 8. c.33.
mat̃ pía et dura cerebri li.x.tra.ij c.xxxi.
mat̃ ꝯcurrit ad gñationẽ ꝓlis.li.9 c 40
Meditatiua verba libro.i.tr.i.c.xxx.
mediũ ĩ ſyllogiſmo ĩuenit̃ li 2 tr.4.c i4
mediũ demõſtratõis q̃d ſit ibi tr 6 c i4
medietas arithmetica/geometrica et har
monica q̃ ſit li 4 tr.i.c.xix
mediatio non eſt ſpẽs diſtincta a diuiſi
one in numeris ibi tr.2.c.tertio
mediũ videndi quid ſit li.x.tr 2 c x
mediũ videndi debet eſſe diſpoſitum et
vniforme ibidem.c.vndecimo
mediũ virtutis quõ ſumit̃.et q̃ꝫ diffici/
le ſit illud attingere li.xij.
medicina ars mechanica ibidẽ c xij
Memoria pars prudentie ibidẽ c xiij
memoria põt artificialiter iuuari per lo
ca.et ars illa dat̃ li 3 tr.i c 23
memorie ſenſitiue organũ/opus/diſpo
ſitio: et q̃liter claudit̃ li x tr 2 c 29
mẽoria q̃re mala in ſenibus et iuuẽib⁹.
memoria intellectiua diſtincta eſt a ſen=
ſitiua ꝓbat̃ libro vndecimo c tertio
Mendaciũ et eius ſpecies li xij c xxix
menſula quid ſit libro 6 tr i c nono.
menſura et partes eius ib.tra.2 c 2
mẽſura oĩs fit aut in longũ latũ aut ꝓ=
fundũ c 3
mẽs ꝓ aĩa q̃re ſupra aĩa
Meridian⁹ circul⁹ in ſphera li 7 tr. c i6
mercurij celũ/q̃ntitas/motus ib.c.33.
mercatura ars ſordida eſt li.xij c.xij.et
nulli proficua ſine mendacio ibidem
Metus quid ſit ibidem c ſexto

Mete ſophiſtice quinqꝫ ſunt libro ſe-
cundo tractatu ſeptimo capitulo
primo.
metalli ſpecies et generatio eorundem.
libro nono capitulo vigeſimoquarto
metalloꝝ transmutatio vera ſi fieri poſ
ſit per artem alchimie ibidem capitu
lo vigeſimo quinto
Microcoſmus quare homo dicatur li-
bro vndecimo capitulo viceſimoqnin
to.
Miliariū quantū ſit li.ſexto tractatu ſe
cundo capitulo ſecundo.
militaris prudentia que ſit li. duodeci/
mo capi.xx.
militū ornamenta que ſint ibidē
Mineralia quomodo generantur li/
bro nono capitulo viceſimo quarto.
mīoris inequalitatis ſpecies in propor/
tione lib.quarto tractatu prīo capi/
tulo xxvij.
Minutia quid ſit:et que vulgares et q̄
phiſice ibidē tractatu t̄tio capitulo pri
mo et ſecundo ⁊c.ibidem quomodo
operandū ſit in illis
Minucie phiſice edocent̄ ibidē tractatu
q̄rto per totū
Miraculū quid ſit lib.octauo capitulo
viceſimo.
Miracula a quo fieri poſſint ibidem
mirabilium maximus eſt mundus li/
bro nono capilulo q̄rto
Miſericordia paſſio lib.duodecimo ca-
pitulo quarto
miſericordia conuenit cū liberalitate ca
pitulo triceſimoprimo
Mitas ibidem capitulo quadrageſi/
mo quarto.
Mixtum quid ſit et quomodo generet̄
lib.ſexto capi.quinto
Mixti forma quid ſit ibidem
Mixtum quō in ſe habet elementa
mixtum ex vno elemento non fit nec m
trit̄ ibidē
Mixtorum genera ſex ſunt ibidem cap
tulo ſexto
Modales propoſitiones que ſint lib
ſecundo tractatu tertio capi.decīo
Modalium conuerſio docetur ibidem
capitulo vndecimo
modaliū equipollentia et oppoſitio ibi/
dē capitulo duodecīo
modales quomodo ſyllogiſant̄ tracta/
tu quarto capitulo octauo.nono ⁊ de
cimo.
Modi verborum qui ſint lib.primo tr
ctat.. primo capi.24.
Modus principium formale ſillogiſ
lib.ſecundo tractatu quarto capitu
lo quarto
Modi directe et indirecte concludente
capitulo quinto
Modi figure ibi due figure capitulo ſe
xageſimo tertio figure capitulo ſeptīo
Modi indirecte concludentes in omn
figura ſunt duo patent ibidē
modi in muſica q̄ et quot ſint lib. quin
to tractatu prīo capi.xix.
modulandi tria ſunt genera ibidē cap
tulo decimo octauo
modi occurrentes in tropis ibidē tra-
ctatu ſecundo caplo ſexto
Modeſtia libro duodecimo capitulo
quadrageſimooctauo
Moyſis opinio vera de rerum prīa ori
gine et principijs/et exponitur prin
cipiū geneſis ibi naturalit̄ libro octa
uo capitulo tertio
mollicies oppoſita perſeuerantie libr
duodecimo capitulo.36.

Mollicies species luxurie ibidem capitulo.xlviij.
Monaſtica vtilis eſt homini ibidem capitulo quindecimo
monochordum definit lib. quinto tractatu primo capi.14.
Monochordi diuiſio ponit ibidē capitulo quindecimo
monſtra vnde fiant lib.octauo capitulo decimonono
monſtrum ſi fiat preter intentionē nature ibidem.
mōſtruoſa animalia de quibus hiſtorie ſonanti ſi ſint homines ex Adam geniti ibidem.
monſtruoſi homines quō generant.li. nono ca.xl.
montiū area quō inuenitur libro ſexto. tractatu.ij.ca.xxvi.
montis aut cāpi alicuius diuiſio in iugera aut actus quomodo fiat facillime ibidē ca.27.
Mors anime duplex eſt libro vndecimo capitulo.24.
Mors vltimū terribiliū eſt.libro duodecimo ca.xxxiij.
morales virtutes ſunt dnodecim. ibidē capitulo viceſimoprimo
mores bonos corrūpunt colloquia praua ibidē c.xvij
motus ſpecies ponuntur libro ſecuudo tractatu ſecundo capi.xviij
motus conueniens vni preter naturam conuenit alteri ſecundū naturā libro ſeptīo tractatu primo caplo ſexto
Motus medius ꝛ verus in ſole/luna et alijs pianetis edocetur ibidē capitulo triceſimoſeptimo ꝛ triceſimo octauo et triceſimo nono.
motus non eſt eternus libro octauo capitulo ſexto.
motus definitur ibidē c.xxi.
mot⁹ que res ſit et ſi diſtinguitur a termino ad quem.
mobile ante motū eſt in duplici potentia ibidem
motus actio et paſſio quomodo differūt ibidem capitulo viceſimoſecundo.
ad motū concurrunt ſex ibidē
Mouens immobile deus eſt probatur ſcripturis capitulo viceſimo tertio
mouentur angeli cum mittuntur quia ſimul non ſunt in celo et in terra ibidem capitulo.xxiij
mouentium aliud mouet per ſe aliud ꝑ accidens.ibidem
Mouentia et mobilia per ſe prīo et non primo ibidem capitulo viceſimoquinto.
mobile diuiditur in partem per ſe motam ꝛ mouentem.omne quod mouetur ab alio mouetur exponitur ibidem.
motus animalis quis eſt et quare animalia diuerſis motibus moueri poſſunt ibidem.
motiua potētia organica et nō organica
odor iuuat ꝛ nutrit cerebꝝ li.x.tr.2.c.18
Olfactus definit ibidem.ca.17 ibidem eius medium.
olfactum prauū cur habet homo ibidē.
olfactu vultur nos excellit aranea tactu ſimea guſtu linx viſu.aper auditu ib.
olfaciendi mediū ꝛ modus ibidē c.18
Omiſſio debiti opponit iuſticie libro 12. capitulo. 25.
omen ſpecies ſuperſtitionis libro ſepti tractatu.2. c.24.

mouentiū animalium diuerſitas: et mouendi ordo et modus docentur. libro x tractatu. ij. c. xxx. et xxxi.
motus naturalis quis ſit/et unde grauia et leuia mouentur li. 8 c 25
mot⁹ violent⁹ cū ſuis ſpeciebus ibidem
mouēs primū necāario eſt cū mobili c 26
motus duplex eſt termin⁹ a q̊ ibidē c 29
motus terminus ad quē declarat̄ c xxx
mot⁹ eſt inter cōtraria quō intelligit̄ ib.
motus a que p̄dicamēta ſit ibidem
motus in ubi poteſt eſſe ſucceſſiuus ibi.
mot⁹ quō differt a gn̄atiōe et corrup. c 31
mot⁹ augmētatiōis et diminutiōis quō diff̄t a rarifactiōe et cōdenſatiōe ibi.
multitudo oīs deo nūerata eſt ibi. c 28.
multitudo p diuiſionē puenit ad īdiuiſibilē unitatē: ſʒ p additionē ſp creſcit
multiplex indiſtinctum parit confuſionem libro 2 tractatu i. c. 5.
multiplex eſt actuale/ potentiale fantaſticum ibidem tra. 7 c. 2.
multiplicatio nūeris quō fiat li. 4 tra. 2. c. 7 et in ſequentibus
mūd⁹ elemētar̄ mouet̄ a celeſti li. 8 c 24.
mundus ſi ſit eternus ibidem c. ſexto
mūd⁹ eſt maximū mirabile viſibiliū/ ſicut de⁹ eſt maximū īuiſibiliū li. 9. c. 4.
mundum nō eſſe viſibilē dixit mercurius li. x. tra. ij. c. xi
mundum eſſe aīal magnum plato tradidit libro xi. c. xxv.
mundus eſt unus tm̄ li. 7. tra. i. c. 3.
mund⁹ eſt ſphærice figure pbat̄ ibi. c. 4.
mundus archetypus quis ſit ibidem
mūdus eſt celeſtis et elemētaris ibi c 5
mūd⁹ īferior q̄re ē ɔtigu⁹ ſupiori ib. c 7
muſice laus ⁊ utilitas ponit̄. li. 5 tr. 1 c. 1
muſica valet ɔtēplatiuis ⁊ ſtudioſis ib.
muſica non deerit in patria.
muſica definitur ibidem c. 2
muſice iudiciū nō tm̄ auribꝰ dat̄ ibidē
muſice nomē: et quid muſicus ibid. c. 3
muſicus triplex eſt ibidem
muſice inuentor quis fuerit ibidē c. 4
muſica ī malleoꝝ ɔſonātia inuēta eſt ib.
muſica mundana / humana / inſtrumētal̄ ibidem c. 5 et illa triplex
Mutatio vocū in muſica ibi. tra. 2 c. 5
mute que littere ſint li. 1 tra. 2 c. 3
mutabile eſt omne quod deus non eſt. libro octauo c. xiiij
mutilatio libro xij c. xxiiij.

Incipientia ab N.

Narratio qua orator utitur li. 3. tra. 1 c 8
narratio in ſcribēdis epl̄is ib. tra. 2 c. 5
Naturalis potētia vel impotētia eſt ſpecies qualitatis li. 2. tra. 2 c 7
naturas reꝝ oēs phī diligēter inq̄ſierūt libro 8 c. 1 / cognoſcere ib.
naturas reꝝ nemo potuit ꝑm p̄ciſionē/
natura definitur ibidem c. xi.
natura eſt principiū paſſiuum ibi. c. 12
naturas reꝝ inuenire difficile eſt li. 9 c. 1
naturas reꝝ cognoſcere eſt donū dei ib.
naturas reꝝ pquirēdo q̄re mlti errarūt
natiuitates hoīm quō aſtrologi diiudicāt et qʒ vanū ſit. q̄re ſup̄ aſtrologia.
Nauigatio eſt ars mechanica li. 12 c. 12.
Negligentia ibidem c. 22. et c. 28
necromācia ⁊ necromātici ſi demonē co artare poſſint: et q̄tū errēt li. 7. tra. 2 / c. 23. 25. 26
Nix quō gn̄et̄ li. 9. c. xi.
Noctiluca unde lumē habēt p quod in nocte vident̄ li. x. tra. 2 c. x
Nomē pars oſonis defimt̄ li. 1 tra. 1 c. 5
nomē quō facile cognoſcit̄ p vulgare
noīs accidētia nomē ppriū/ appellatiu ſubſtātiuū/ adiectiuū cognoſcunt̄ ib.
noīa prime declinatiōis edocent̄ ib. c. 6
noīa aliaꝝ declinationū c. 4 ſequētibus
noīa compoſita declinant̄ c. xi.
noīm gn̄a ſex ſūt ⁊ regule de eiſdē c. 12

ꝺı̄a etheroclita ponuntur c.18
ominum due ſpecies ſunt c.19
ı̄a cōparari ꝑ gradus quō debēt c. xx
ı̄a patronymica q̄ ſint ibidem c.xxi
ı̄a verbalia edocentur ibidem.c.xxii
ı̄ conſtructio panditur ibi.tra.2 c.5
omē a logico defin[illegible]aliter li.2 tra.1 c.3
omē logicū ꝯphēdit ꝓnomē ⁊ ꝑticipiū
ı̄a primoꝝ pricipoꝝ mlta ſūt li.8 c.4.
oſce teipſum prouerbiū li.12.c.15
umeri nominū ſunt duo li.1 tra.1 c.5
ūerꝰ ſpēs q̄ntitatꝭ diſcrete li.2 tr.2 c 6
ūeroꝝ noticia ē ſūme necia li 4 tr.1 c 2
ūerꝰ definit̄ ⁊ diuidit̄ in parē et ı̄parē
umerus pariter par quis ſit ibi.c 4
umerus pariter impar q̄s ſit ibi.c.5
ūerūs impari par ibidem c.6
umerus ſupfluus diminutꝰ ⁊ ꝑfectꝰ
umerus impar definitur ibidem c.8
ūerus q̄dez primus ⁊ incōpoſitus ibi.
umerus ſecundus et cōpoſitus ibi.c 9
ūerus ꝑ ſe ſecūdꝰ ⁊ cōpoſitꝰ ⁊ ad aliū
relatus primus ⁊ icōpoſitus c.x
umeri contra ſe primi ibidem
umerus multiplex ibidem c.12
umerus ſupparticularis ibidem c.13
umerus ſuperpartiens ibi.c.14
ūerus mltiplex ſupbiparticularis c 15
umerus mltiplex ſupbipartiens c16.
umerus linealis ibidem c.23
umerus ſupficialis ibidem c 24
umerus triangularis ibidem c.25
umerus quadrangularis ibidē.c.26
ūerꝰ pētha.hexa.epta. ⁊c.ibidē.c.27
umerus ſolidus ſiue corpalis c 28
ūerus pyramidalꝭ ibi.c 29 30 31
umeri laterculi ibidem c 32
umeri aſſeres ibidem c 33
umeri cuneoli ibidē c 34
umeri parallelipedes ibidē c 35
umerus cubus ibidem c 36
umeri cichci vel ſphericı ibi c 37

nūerꝰ digitꝰ articulꝰ ⁊ cōpoſitꝰ tr.2 c 1
nūeri paſſiōes q̄ ſint ib.c 3 ⁊ ſeq̄ntibus
numeris cur utimur in exemplis muſice li 5 tra 1 c 9
nūeroꝝ applicatio ad cōſonātias docet̄ ꝑ exempla ſenſibilia ibidem
numerꝰ { numerans / numeratus / quo numeramus } li 8 c 37
numerus ſeipſum mouēs eſt anima rationalis li xi c xxxiii
Nutritiua potentia cū ſuis ſubſeruiētibus ⁊ opibus li x tra 1 c 3
nutritiua opat̄ ı̄ oībꝫ mēbris viuētis ib.

Incipientia ab O

Obedientia laudatur li.12 c 27
obduratio ꝯtrariat̄ miſericordie ib. c 55
obiecta ſenſuum quare contraria cōplicant libro x tra 2 c xx
obiectum potentie ſenſitiue ibidem c 1
obiectum viſus quid ſit ibidem c 7
obiectū intellectus diuerſum aſſignat̄ aduerſis li.xi c 4
obiectū voluntatis q̄d ſit ibidem c 12
obſeruātia ſupſticioſa q̄ ſit li 7 tr.2 c 29
obſeruātia virtuoſa li 12 c 27
Oculus conſtituit̄ ex multis tunicis et humoribus li x tra 2 c 9
oculi cordis deū videbunt li.xi c 32
oculos ꝑdidiſſe nō inutile eſt li 12 c 48
oculos cohibere utiliſſimū eſt ibidem
octaua ſphera triplici motu fertur libro ſeptimo tra 1 c 6
octogoni area querit̄ li 6 tra 2 c 21
Odium paſſio animi li xii c 4
odiū viciū oppoſitū charitati triplici c 54
odiētes ꝓximos nolētes dimittere orāt cōtra ſe ı̄ orōne dn̄ica ſi orāt ı̄ pſona ſui
odor quid ſit li.x tra 2 c 17
odoris ſpēs et generatio eius ibidem
odoꝝ ſomnia quare raro habemus ibi.
odor ſi realit̄ multiplicet̄ ꝑ medium vel

ſpiritualiter aut utroqꝫ modo ibi.c.18
omnis ſignū diſtributiuū ſi exigit tria
appellata.li.2 tra.8 c.7
Opiniones phoꝝ de mūdo/materia pri
ma ⁊ cauſa efficiēte ponunt̄ li. 7 c.2
opinio Moyſi de p̄dictis ibidē c.3
opiniones phoꝝ cōcordant̄ ibidem c.4
opiniones de origine anime recitantur.
libro xi.c. 19
opinari ꝯtraria quō ꝯtīgit li.2 tr.4 c.22
opponētis cautele ibidem tra.7 c.17
oppoſitionis ſpecies ibi.tra.2.c.15
oppoſitio ꝓpōm quō ſumit̄ ibi.tr.3.c.5.
Orationis partes octo ſunt apud gram
maticum.li. 1.tra.1 c.4
oratio ſpēs q̄ntitatis diſcrete li.2 tr 2 c 6
oratio genus ꝓpoſitionis definit̄ et di-
uiditur ibidem tra.3 c.1
oratio acrꝰ/acrior/acerrima ib.tr.7 c.17
orationū tria genera ſunt apud oratorē.
li.3 tra.1 c.1. ⁊ orator ibidē quis ſit.
oratio demonſtratiua ibidē c.2
oratio deliberatiua ibidem c.3
oratio iudicialis ibidem c.4
orōnis ꝑtes apud oratorē 5 ſunt ibi.c.5
ordinatio ꝑtiū i oratiōe in ꝯſtructiōe li.1.
tr.2 c.15.⁊ qn̄ aliq̄d ſit ſubaudiēdū ib.
orbis differt a ſphera li.vij.tra.1.c 3
orbes ſeptem planetaꝝ ponunt̄ ibi.c.28
uſqꝫ ad c.34.ꝑ ordinē deſcendendo.
orbiū oīm a terra/ et ſe inuicē diſtātia et
mira magnitudine ib.c.36.recitatiue
orbiū planetaꝝ q̄re ponit̄ tanta diuerſi-
tas ſcꝫ ecētricoꝝ epicicloꝝ ib. c.39
organum viſus completiue eſt neruus
opticus li.x tra.⁊.c. 9
Origenes ſcripſit in periarchon aīas ſit̄
creatas:aliq̄s i celo peccaſſe.⁊ detru
ſas in corꝑa vel hoīm vl̄ beſtiaꝝ.⁊ ꝙ
poſſint fieri demones ⁊ econtrario.⁊
ꝙ demōes tādē ſaluabunt̄ li.xi.c.2
origēis opinio reꝓbat̄ de origīe aīe c.2
orizon quis circulus ſit li. 7 tra.1 c.17
ortꝰ ⁊ occaſus ſignoꝝ apud poetas c.2
ortꝰ ⁊ occaſus ẞm aſtronomos ib.c.2
orthogonalis linea li.6 tra.1 c.3
orthogonij area ibidē tra.2 c.x
Oxogonij area ibidem c.9
Ouum unde generat̄ li.9 c.29
ouoꝝ diuerſitas in fecunditate ibidem
ex ouo pullus naſcitur ibidem.c.30.
in ouo quō pullus nutritur ibidem

Incipientia ab P

Patientia laudat̄ li.xij.c.37
Palmus geometricus li.6 tra.2 c. 2
Parallelogramū quid ſit ibi.tra.1 c. 9
ꝑallelogramū circa eādē diametꝝ c. 1
ꝑallelogramū qn̄ ſit duplū triāgulo i
paradiſus ſi ſit locꝰ corꝑalis:q̄lis ⁊ u
in terra.cur neſcit̄ ubi ſit:⁊ ꝙ locu
lune nō attingit li.7 tra.1.c.45
ꝑteſ orōis apd̓ grāmaticū ſūt 8.li 1 t 1 c
ꝑticipiū q̄d ſit ⁊ vū cognoſcit̄.ibidē.c.
participioꝝ tꝑa ſignificatiōes ⁊ quō ⁊
quibus verbis deſcēdunt ibidem
ꝑticipiū quō et q̄tiēs dicit̄ fieri nome
particulare deflnitur li.2 tra.1 c.4
ꝑticl̄rꝰ ꝓpō quō ꝯuertat̄ ꝑ accn̄s t.4 c
partica eſt virga geometrica li 6 tr.2 c
ꝑuuli morīetes ſine baptiſmate q̄lē ſ
tū habebūt q̄lē locū ⁊ penā li.xi.c.4
paruificētia ꝯria magnificētie li.12 c.3
paſſio p̄dicamētū deſcribit̄ li.2 tr.2 c.
paſſiones numeroꝝ li.4 tra.2 c.3.
paſſiōes 4 quō oriunt̄ i nob li.x tr.2 c3
paſſus geometricus li.6 tra 2.c.2
paſſiones differūt a virtutibus li.12 c
paſſiōes cōcupiſcibilis declarant̄ ib.c.
paſſiones iraſcibilis enumerant̄ c.5
paſſiones q̄ttuor principales etiā i br

tis ſūt ⁊ ī hūana volūtate ibidem c.6
ſſiōe unde oriri ⁊ variari hn̄t ibi.c.7
es q̄liter erga filios ſe habere dn̄t c.18
tronymica noīa li.1 tra 1 c.21
rtes antiqui an̄ mortē chriſti oēs ad
inferos deſcēderūt li xi c.42
uptas ſpūs paſſio animi eſt li.12. c.5
x ex charitate eſt ibidem c.55
ccatū in ſpiritūſanctū ꝓprie eſt tm̄ fi
nalis impenitentia ibidem c.51
tm̄ ī ſpm̄ſctm̄ quō dicit̄ irremiſſibile ib.
ccatū eſt oīno voluntariū li.xi c.8
ne infernales quales ſint ibidē.c.46
na infernal' eterna eſt ꝓbat̄ ⁊ opiōes
carie 6 auctoritate ſ. aug. refutāt̄ c 48
na purgatorij q̄ crudelis ibi.c. 44
nthagonus libro ſexto tracta.1 c.x.et
area eius tra.2 c.18
nitentia paſſio animi li.12.c.5.
nitentia virtus moralis ibidem c.28
rſeuerātia/ꝑtinacia ibidē c.36
riurij oppoſitū religioni ibidē c.26
erſone noīm tres ſunt li. 1 tra.1.c.5
erſone verboꝝ ibidem c.24
rſpectiue multa principia declarant̄
li.x.tra.2.3.4.7.et 8.⁊c.
erpendicularis linea li.6.tra.1.c.3
erfectiones ſuperioꝝ aliquō ⁊ obſcure
ſunt ī inferioribus li.x.tra.1.c.2
es geometricus triplex eſt li.6 tr.2 c.2
etitio principij quando generat falla-
ciam li.2 tra.7 c.12
philoſophia definit̄ li.1 tra.1.c.1
phīa laudat̄ ibidē/nomē interp̄tat̄ ibi.
phūs quis dicat̄ ibidē. phīe diuiſio ibi.
phīe incūbere felicitatis pars eſt ibi.c.2
phīa nō valet ſine virtutibus li.12.c.1
phīa moral' quid tractet ⁊ diuiſio ei⁹ in
ethicā/politicā/economicā/ mōaſticā
philoſophoꝝ opiniones de mundo/ ma
teria prima ⁊ cauſa efficiēte li.8. c.2
philoſophi in īdagādis naturis rerum
cur defecerunt li.9.c.1
pietas debet̄ parētib⁹ a filijs li.12 c. 27
pyramidale corpus li.6 tra.1.c.12
pyrāis ſi repleat locū mathematice c.21
pyramidis area inuenit̄ ibidē tr.2.c.31
pyromātia ſpēs ſuꝑſtitōis li.7 tr.2.c.23
pythagoras ſi muſicā reperit li 5 tr.1 c 4
pythagorici peccatū dicūt incidere arbo
rem vel beſtiā ꝓpter trāſmigratiōes
animaꝝ li.12 c. 27
piſces ſi pura aqua nutriant̄ li.9.c.5
piſcium generatio ibidem c.33
piſciū mēbroꝝ q̄re ſit tāta diuerſitas ib.
piſcium nutrimentū ibidem
piſces hn̄t habitatiōes diſtictas ī aq̄ ibi.
plātaꝝ diſtinctio gn̄atio/nutritio/ cre-
mētū varietas/trāſplātatio li.9.c.27
plāte diuerſaꝝ nāꝝ cur ī uno ſtipite ſint.
plāte quō ſentire dicunt̄ li.x tra.1.c.2
planete dicūt̄ ſtatiōarij directi retro gra
di li.7 tr.1 c.28 cū ſigna ſūt eq̄lia c.93
plāeta cur citi⁹ trāſit vnū ſignū q̄ aliud
planetarū gn̄alis influētia ibi.c.7.⁊ ſpe
cialiter circa ſuos orbes deſcribūtur.
planetarū qualitates/influentie/ cōdi-
tiones ⁊ aſpectus ibidem tr.2 c .3
planete tardi veloces curſu/aucti minu
ti curſu ⁊ lumīe ꝯbuſti oriētales occi
dētales ſeptētriōales meridiōales c 4
planetaꝝ dom⁹/exaltatō/ gaudiū caſ⁹
triplicitas/facies termini ibidē c.5
plato/plotinus/porphirius/quid ſenſe
rint de aīaꝝ trāſmigratiōe li. xi.c.27
planimetra li 6 tra.2 c.3| eſt li.12.c 30
placid⁹/⁊ placere hoīb꜄ quō laudabil e/
pluuie generatio libro 9 c.12
plumbi generatio ibidē c.24
poligonioꝝ podiſm⁹ iuenit̄ li 6 t.2 c.24

poli mundi qui ſunt li 7 tractatu 1 c 3
poloꝝ zodiaci diſtãtia a polis mũdi c 18.
polus arcticus et antarcticus ibidem
popul⁹ quō ſe hr̃e dꝫ in politia li. xij c 19.
portio ſuꝑior intellectus q̃re dicat̃ vir et
quō intelligat̃ id apl'i vir nō dꝫ velare
caput ſuũ/ ſed mulier id eſt inferior
portio rationis libro xi c x et quomodo
peccatũ in illis fit ſicut in ꝑadiſo ſpũali
ad mentem ſancti Auguſtini
portio circuli maior et mĩor li 6 tr. i. c 7.
portentũ differt a monſtro li 8 c 19
porte aſcenſus et deſcenſus animaꝝ de
celo quas ponit macrobius li xi c 27
poſitio predicamentũ li 2 tra 2 c 13.
poſitio q̃ ꝓpō dicat̃ tra 6 c 1 et tra 5 c 6.
poſtp̃dicamẽta ad q̃d valẽt ibi tr 2. c 14.
poſtpredicamenta q̃ ſunt ibidẽ c 15
ptãtes ſyllogiſmoꝝ ſex declarant̃ et pec
cata q̃ incidunt circa illas ibidẽ tra-
ctatu 4 c 17 18 19. xx xxi xxij
potentie anime vegetatiue li x tr 1 c 3
potentie aĩe ſenſitiue ibi tr. ij. per totum
potentie aĩe rõnal' libro xi c. ij
potẽtie huius ſunt realiter aĩa ibi. c 14.
predicabile definitur li ij tr. i. c 4
p̃dicabiliũ et p̃dicamẽtoꝝ cognitio ꝓpo
ſitionib⁹ applicat̃ ibi. tra. 3. c. 1.
p̃dicamẽta et eoꝝ vtilitas notificãt̃ tr. ij
precipitatio in moralibus li xij c xx
predicatũ dyalecticũ li. ij tr. 5 c ij
precognitões q̃ et q̃t ibidẽ tr. 6 c 1
p̃miſſe quō p̃cognoſcũt̃ añ cõcluſõꝫ ibi
prepoſitio definitur li 1 tra. 1. c 33
p̃ſũptõ cõtraria magnã imitati li 12 c 34
preſumptio oppoſita ſpei ibidem c lij
pria prĩcipia cognoſcũt̃ cognitis t̃is c 9
prĩceps quō regere dꝫ ppl'm c 19 et 41
prima vera q̃ ſint li ij tra. 6. c 1.
prius poſtp̃dicamẽtũ ibidem. tr ij c 16.
principia ſillogiſmi ibidem tr. 4 c 2
principia formalia eiuſdẽ ibidem c 4
principia eiuſdẽ ꝑfectiua ibidẽ c xv
principia eiuſdẽ regulatiua ibidẽ c 16
principia et cauſe quo ad nos ꝑ effectu
cognoſcunt̃ lib 8 c 1
principia reꝝ naturaliũ tria ſũt ibi. c v
principioꝝ conditiones ibidem
principiũ effectiuũ nō eſt factũ ibi. c 6
prĩcipiũ p̃mũ oĩa viſibl'ia et ĩuiſiblia fe
Priuatio q̃d ſit ibidẽ c 4. et 10
priuatões cõtrarie nō p̃nt ſil' in ẽe maĩ
priuatiue oppoſita li 2 tr 2 c 15
a priuatõe ĩ habitũ p̃t fieri regreſſus il
ꝓprietates p̃dicamẽtoꝝ q̃re ĩ locis ſui
ꝓpoſitio diffinit̃/ diuidit̃ ibi tra. 3 c 1
3 et ſequentibus per totum tractatu
propoſitio aliter definit̃ ibi tr 4 c 3
ꝓpoſitio dyalectica ibi tr 5 c 1
probleuma quid ſit ibidem
propriũ p̃dicatũ dyalecticũ ibi. c. 2
propoſitio vl'is de om̃i aut ꝑ ſe/ et ſcḋm
ip̃m ibidem tr. 6. c. 2.
propoſitio exponibilis et obſcura ibid
tractatu 8 c 8
propriũ p̃dicabile ibi. tra. 1 c 8
pronomẽ ꝑſozonis li 1 tr 1 c 23
prolepſis conſtructio ibi tra 2 c 5
ꝓnũciatio apud oratorẽ li 3 tr. 1 c. 22
prodigium quid ſit li 8 c 19
proportiones elementoꝝ in quantita
et qualitate li 9 c 4
propoſitio definit̃ li 4 tra. 1. c. 18.
proportionalitas cũ ſuis partib⁹ ibidẽ
proportionalitatis ſpecies ibi. c 19
ꝓportionalitas arithmetrica ibi. c 20
proportionalitas geometrica ibi c 21
ꝓportionalitas harmonica ibi c xxij
ꝓportionũ ſubtractio/ additio diuiſio
li. 5 tr. 1. c 13. /tra. ij c
progreſſio ſpẽs et paſſio nũeroꝝ li. 4.
proportio ſpheraꝝ li 6 tr. 1. c. xxij
ꝓportio colũne ad pyramidẽ ibidem
prophetica viſio li. vndecimo. c. xxij

rodigalitas ⁊ prodigus li xij.c.31
Prouidentia ps prudentie ibi c.xiij
Prudentia quid ſit ibidem c.x
prudens nemo eſt niſi bonus ibidem
prudētie octo ptes integrales ibi c.xiij
pru dentibus cōuerſari proderit ibidẽ
prudētie ptes potētionales ibi c. xiiij
prudentie partes ſubiectiue ibidẽ c. xv
prudentia monaſtica util' eſt et neceſſa=
prudētia economica c.16 =ria hoī ibi
prudētia politica regnatiua ibi c.xix
prudentia militaris c.xx
prudētie ꝯtraria et prudētia carnis c.22
pruina generatur li 9.c.14
pudicitia laudat' in muliere li xij.c.xvi
Pſalmoꝝ decātatio p tonos li 5.tr.2.c xij
pudicitia neceſſaria eſt coniugatis/vir/
ginibus/viduis/ſolutis ibidem c. xli
Pulloꝝ generatio ex ouis: quō illiciacet
et nutritur li 9.c.30 =ibi c.31
pulli q̄re hn̄t tantā diuerſitatē ī mēbris
Punctus quid ſit li 6.tra.1.c. 2
Punctis quibuſ libet tribus datis/non
in recta linea circumferentiam inſcri
bere ibidem c. xiij
puncta ſi ſint multa in linea li xi. c xviij
Purgatoriū ubi / q̄le/q̄ pene et probatō
ꝙ ſit cōtra grecos ibi c.43 44

Incipientia a Q

Quadrangulus quid ſit li 6.tra.1.c.9
Quadrangulus et pyramidalis nume/
rus libro quarto tra.1.c.31
Quadratum equilateꝝ li 6.tra.1.c.9
Quadratū altera parte longius ibidẽ
quadratū parallelogramū ibidem
quadratū cōſtitutum ex latere trianguli
rectanguli oppoſito recto angulo eſt
equale quadratis alioꝝ duorum late
ruꝫ trianguli eiuſdem ibidem c.xvij
quadratū datis quibuſuis duobus eq̄/
le fabricare ibidem c.xviij
quadrati eq̄lateri area ibi tra.2.c. xij
quadrati illius dyamet' inueſtigat' ibi
quadrati equal' circulo area querit' c. 13
quadrati exceſſus ſup circulum ibidem
quadrati altera pte longioris area c.14
quadruuiū ad omnē ſcientiā valet et ne/
ceſſaria eſt libro 4.tra.1.c.1
quadruuium quid tractet et rō noīs ibi
Qualitas noīm duplex eſt li 1.tra.1 c. 5
qualitas predicamentum li 2 tra.2 c.7
qualitates reꝝ naturalium : prime et ſe
cunde tangibiles li 9 c 3
qualitates virtuales ibi c. 5
quando p̄dicamentū li 2.tra 2.c.xi
quantitas p̄dicamentū ibidem c.6
q̄ntitates omniū ſyllabaꝝ docent' p re/
gulas libro 1.tra.3.per totum
Queſtio definit' li 2.tra 4 c.3
queſtiones vere ſcibiles ibi tra 6 c.4
Quies definitur libro 8 c 26.

Incipientia ab R

Ratiocinatio et ratio li 3 tra.1 c x
rationes oīm creaturarū quō prefuerūt
in deo libro 8 c.xij
ratio id eſt intellectus li xi.c x
ratio informis eſt in brutis ibi c.26
ratio pars prudentie li.7 c xiij
Radicum extractio in numeris quadra
tis libro quarto tra 2 c.x
radicū extractō in nūeris cubicis c xi
radices ī minutijs vulga.tra 3 c 8 et 7
radices in min.phiſi.tra.4 c.6.et 7
radius viſual' q̄l' ſit li x tra.2.c.xi et xij
Radius directus/reflexus et refractus
radius viſualis non eſt linea ſed corpus
ad modū pyramidis ibidem
radij viſibilium inpmixte medium illu
minat probatur exemplis ibidem c.4
radij ſolis aquam intrant ibidem
radij ſolis ab aqua reflectunt' ibidem
Raymund⁹ lulij ſcripſit de virtutib⁹ la
pidū et artificiali cōpoſitione li 9.c.5
Raptus ſpēs luxurie li xij.c.42 te

Rarifactiõ differt ab augmẽtatiõe li 7 c 31
Recordari quoꝝ poſſimus ꝛ quoꝝ non
li x tracta. ij c xxix /inclinamus ibi.
recordando cur aut caput eleuam⁹ aut/
recordationẽ loca ꝛ imagĩes iuuant ibi
reduplicatiua ꝓpõ quõ expõıt li 2 tr 8 c 11
Regule anteꝑdicamẽtales ibi. tr. 2 c 4
regula detri ſiue aurea artis calculato-
rie li iiij tra ij c vi -do lucro ibi.
regule ſocietatũ ꝛ mercatoꝝ ꝺ diuidẽ-
Relatiuũ grãmaticale li 1 tra 2 c 3
relatiuũ nõ ſemꝑ cõuenit cũ anteceden
te ſed ſubſequenti ꝛ qñ ibidẽ
relatio ꝑdicamentũ li 2 tra 1 c 8
relatio intrĩſe⁹ ꝛ extrĩſec⁹ aduenĩẽs ibi.
relatiue oppoſita ibidẽ c xv
relatiuoꝝ ſuppoſitiões ibi. tra. 8 c 3
relatiuoꝝ diſtinctio ponitur ibidem
reſtrictio logicalis ibidem c. 5
religio ꝛ ſpẽs ei⁹ declarant li 12 c 26
religionẽ intrare ſi poſſit fili⁹ parẽtibus
in neceſſitate cõſtitutis aut ĩuitis ib.
Reminiſcẽtia definit li x tra ij c xxix
Reptilia vnde ꝓducta ſunt li 9 c 35
Res nauralis quid ſit li. viij c xi
reſurrectionẽ corꝑm hũanoꝝ futurã et
poſſibilitatẽ etiã gẽtiũ phi cõceſſerũt
ſcz ſybilla Plato Pythagoras. labeo
marcus varro libro xi c xxx
reſurrectio ꝓbat teſtimonio chriſti ꝓphe
tarũ apoſtoloꝝ ꝛ eccleſie ibidem
reſurrectionis generalis tempus nemo
hominum ſcit ibidem c. 36
reſurrectio ſi fiat in inſtanti ꝛ quõ mor
tui audient vocem filij dei /diſꝑſa
reſurgẽt corꝑa q̃litercũqz cõſũpta aut/
reſurrectio quõ fiet ĩ voce archãgeli ibi.
reſurrectionis tempus paulus ĩ ſe et ali
os tranſſigurauit
reſurgere quõ poſſunt qui viui erũt in
aduentu domini ibidem
reſurgẽtium ſexus nõ mutabitur. ꝛ pu
denda honori erunt
reſurgentiũ quantitas erit ad menſurã
chriſti etiã ꝑuulũ et gigantũ ib. c 37
reſurgẽt oĩa q̃ erãt in hoĩe quõ c. xxxviij
reſurget coſta unde formata ẽ eua ĩ eua
reſurgere ſi ꝯtingat abortiuos ꝛ mõſtra
reſurgentium corpora beatoꝝ dotabun
tur quattuor dotibus ibidẽ c 39
Rhetorica quid doceat li. ij tra. 1. c. 1
rhetorica a q̃ tradita ſit li. 3 tra. 1 c. 1
rhetor et rhetoris officium ibidem
rhetorica ꝑdicantibus euangelium eſt
neceſſaria ibidem c. xxij
Reuerentia paſſio animi li. xij. c. 5
Rixa opponitur charitati ibidem c. 55
Rombus qualis figura ſit li. 6. tr. 1. c. 9
romboides ibidem
rombi area quõ inuenitur tra. 1 c. xv
romboidis area ibidem c. 16
Ros quõ generatur li. 9 c. xiij
ros q̃re qñqz ĩterficit oues paſcẽtes ib.
Rotũditas terre ꝓbat li. 7 tra. i. c. 44
rotũditas ꝑfecta videri neq̃t: et q̃re aut
quõ tũc aſtra videmus li. x. tra. ij c. xi
Ruſticitas vicium eſt li. xij c. 47

Incipientia ab S

Sacrilegiũ ꝯtrariat religioni li. 12 c. 26
ſacrilegiũ ſpecies luxurie ibidem c 42
ſalutatio quõ formãda ẽ ĩ epl'a li 3 t. 2 c 3
ſalemãdra q̃le aĩ ꝛ ſi viuat ĩ igne li 9 c 5
ſales mineralis generatur. ibidẽ c. 24
Sapores et ſpẽꝝ ei⁹ gñatio li. x tr. 2 c. 19
ſapientia definitur li. xij. c. i
ſapientia habit⁹ intellectualis ibidẽ c. 9
ſapientis oꝑa q̃ ſunt li. ij tra. 7 c. i
Saturni ſphera declarat li. 7. tr. i c. 28
Scalenon triangulus eſt. li. 6. tra. i. c. 8
ſcalenon area inuenit ibi. tracta. ij. c. 9.
Scire quid ſit li. ij. tra. vi. c. ij.
ſcientia nõ eſt corruptibiliũ ibidem
ſciã q̃libet habet ꝓpria principia ibidẽ
ſcientie vnitas vnde ſit ibidem

ſcire definitur libro 8.c.1
ſcia ad beatitudinē confert li xij.c.1
ſcientia habitus intellectualis ibidē c.9
Sciētia dei hic acq̄ſita proderit ad augmentū beatitudinis li xi.c.25
ſciſma contrariat̄ charitati li xij.c.55
ſcripture ſunt ſigna vocū li 2.tra.3.c.1
Sebaſtianus ſanctus ſubtiliter confu/tauit aſtrologiam li 7.tra.2.c.15 in fi
ſectoꝛ circuli li 6.tra.1.c.7
Seditio cōtraria charitati li xij.c.55
Semicirculus ibidem
ſemicirculi area inu enit̄ tra.ij.c.6
ſemitonij minoris inuētio li 5 tra.1.c.12
ſemidyapente quid ſit tra.2.c.6
ſemīa oīm [illegible] latēt ī elemētis li 9.c.26
ſeīs deciſio uñ corpꝰ aīalis foꝛmat̄ c.29
Senſus omnis artis originale eſt prin/cipiū li 5.tra.1 c.2
ſenſatio oīs fit aſſimilatiōis via li x tra/2.c.xiiij
ſe nſatio ſi fiat ab obiecto vel potētia c.1
ſenſatio qñq3 ē iocūda qñq3 doloroſa ib
ſenſitiua anima ibidem
ſenſibile p ſe p accñs: ꝓpriū 7 cōmune
ſenſibile excellēs corrumpit ſenſum ibi
ſēſibile poſitū ſup̄ ſenſū qñq3 ſentit̄ c.2
ſenſus exterioꝛes ſunt quinq3 ibi c.5
ſenſitiue potentie due ſunt ibidem
ſenſꝰ iterioꝛes q̄ 7 q̊t 7 oꝛgana eoꝝ c.21
ſenſus cōmunis cū ſuis opatiōibꝰ c.22
ſenſuū oīm origo p neruos eſt ab illo ib
ſenſus eſt ſingularium tantū li xi c.8
ſenſitiuus appetitus ſerpenti compara tur qui decepit euam in paradiſo c.x
ſenſus btōꝝ ſi oēs futuri ſūt ī actu c.41
Separata que dicunt̄ libro 8 c.26
Seranle corpus quid ſit li 6.tra.1.c.12
ſeraphin nō tantū habēt plenitudinem charitatis ſed etiam ſcientie / q̄a non amatum niſi cognitum li xi c.35
ſeruitus unde oꝛta ſit libro xij c.xvij
ſerui quō habere ſe debēt ad dominos
Senicia cōtraria vindicte virtuoſe c.18
Siccum q̄d ſit li 9.c.3
ſidera. quere aſtra/ ſtella
ſignificatōes ꝑticipioꝝ li 1.tra.1.c.31
ſignificatōes aduerbioꝝ ibidem c.32
ſignificatio interiectionū ibidem c.35
ſignificatio quid ſit li 2.tra.8.c.2
ſigna 12.ī zodiaco q̄ ſūt li 7.tra.1.c.14.22
ſignoꝝ latitudo 7 longitudo ibidem
ſignoꝝ oꝛtus 7 occaſus ibi c.25.7 26
ſignoꝝ alia oriunt̄ recte alia oblīq ibidē
ſigna q̄dā ꝑpoſtere oꝛiūt̄ hoībꝰ alijs 46
ſigna ſex omni die lōga vel breui oriunt̄ 7 occidūt ſilr omni nocte c.xxvij
ſignoꝝ zodiaci q̄litates 7 influētie in ſingula hominis mēbra ibidē tra.ij.c.ij
ſigna xij faciūt quattuoꝛ triplicitates ib
ſigna et ſtelle quomodo ſunt calida ibi
ſignoꝝ varia accña ab aſtrologis ibidē
ſignoꝝ gradus in q̄litatibꝰ dīnt ibi
ſignifer celi quō in 12 domꝰ diuidit̄ c.6
ſyllabe quō fiunt ex litteris li 1.tra.1.c.4
ſyllaba pōt habere ſex litteras ibidem
ſyllabā oēs littere incipiunt/oēs voca/finiūt ibi
ſyllabe dictōez integrāt ib
ſyllabaꝝ q̄ntitates docent̄ ibi tra.3 p to.
ſyllabice adiectōes ꝓnoīm ibi tra.1 c.23.
ſyllogiſmus definit̄ libro 2.tra.4.c.2
ſyllogiſmi principia mālia ibidem. foꝛ/malia c.4.ꝑfectiā c.15.regulatiā c.16
ſyllogiſari ex modalibus ibidē c.8.9.10.
ſyllogiſari ex obliquis ibidem c.xi
ſyllogiſari ex termīs infinitis c.xij. et ibi de argumēto/de ꝑdicato finito
ſyllogiſari ex reduplicatiuis c.xiij
ſyllogiſmus ꝑfectus et imꝑfectus c.xv
ſyllogiſmū reducere oñſiue p īpoſſibile
ſyllogiſmus expoſitorius ibidē c.xvi
ſyllogiſmoꝝ poteſtates ibidem c.xvij
ſy logiſmus circularis ibidem c.xix
ſyllogiſmus conuerſiuus ibidem c.xx
ſyllogiſmus dyalecticus ibi tra.5.c.1

ſyllogiſmus demōſtratiu⁹ ib tract.6 c 1
ſyllogiſmus ſophiſticus ibi.tract.7 c 1
ſyllogiſmus tēptatiuus ibidē.c.xvij
ſyllogiſat canis in biuio qua tranſierit
dn̄s ſuus vel fera libro.xi.c xxvi.
Similia corpora q̄ ſunt li 6 tract.1 c 22.
ſimilitudo oībus eſt amica.li 6 tra.1 c 1.
ſimul que entia dicuntur.li.8 c xxvi.
ſimlr̄tas ē duplex ſcz imeditatōis adeq̄.
ſimlr̄tatis mōi alij ponūt.li 2 tra.2 c 17.
ſimplr̄ dicit̄ q̄d ſine addito dicit̄ l 8 c 26
ſimbolū triplex eſt ↄtinēs fidē li.12 c 50
ſimulatio quid ſit ibidem capitulo.xxix
ſimonia oppoītū religioni ibidē c.xxvi
Sideriſis q̄d ſit uñ dicat̄ ubi ſit l xi c xi
ſinderiſis eſt pricipioꝝ opabiliū ſicut in
tellectus intelligibilium ibidem
ſyneſis pars prudentie libro xij c xiiij
ſingularitas ibidem.c.xlv.
ſingulare quomodo differēter ſentit̄ ⁊
intelligitur libro.xi capitulo octauo.
ſingulare tria includit ibidem
Sobrietas libro.xij.c.xxix.
ſodomia ſpecies luxurie ibidē.c xlij.
ſol quare apparet in oriente maior q̄z
in meridie libro.vij tracta.1.c.4.
ſolis theorica ibidem.c xxxi.
ſol ſemper mouetur ſub ecliptica
ſolis eclipſis quomodo fit ibidē c 36.
ſolis eclipſis in paſſiōe dn̄i fuit ↄtra nāꝫ
ſolis/ aux/linea augis/medi⁹ mot⁹ ve
ruꝫ motuꝫ ibidem.c 27.
ſolſticia duo ſunt ibidem.c 15.
ſolſticia 4 hn̄t q̄ ſub eq̄noctiali ſūt c 46
ſolertia quid ſit.li 2 tracta.6 c 4.
ſolertia pars prudentie li xij c xiij.
ſollicitudo nimia rephendit̄ ib.c xxij
ſolidus numerus q̄s ſit li 4 tra 1 c 28.
ſoles plures quō apparēt li 9 c 22.
ſolutio vera ⁊ ſulutio ad homieꝫ que ſit
libro ſecundo tracta.vij c xvij.
Sōnus ⁊ vigilia q̄d ſint li x tra.ij c 24
ſōnus neceſſari⁹ eſt oī aīali. uñ ꝓueīat
ſomnus in q̄buſdā eſt momētaneus ib
ſomnium quid ſit ibidem.c xxv.
ſomniantes quō loquunt̄/ambulant ⁊
nō cadunt donec excitentur.ibidem.
ſomnioꝝ cur q̄nq3 non recordamur.
ſomnioꝝ cauſe naturales ibidē.c xxvi
ſōniāus q̄nqꝫ bibere vel mel cōmedere.
ſomnia in pollutiōe quō fiant ibidem.
ſōnioꝝ cā de⁹ āgel⁹ bōus vl̄ mal⁹ c 27.
ſomnia obſeruare vanū eſt ibidē c xxviij
⁊ ſpēs ſupſtitōis li vij tract.ij c xxiij
Sonus definit̄ li 2 tr.1 c 2 ⁊ diuidit̄ ibi
ſonus definit̄ in muſica li 5 tra.1 c 6.
ſonus grauis ⁊ acutus ibidem.
ſoni grauitas vl̄ acuties uñ ꝓuēnit c.7.
ſonus idem non eſt/cum chorda frequē
ter tangitur ibidem
ſonus mlr̄tiplicat̄ orbicularit̄ libro deci/
mo tra.2.c.ſedecimo
ſonus idē numero a plibus ſil̄ audit̄ ib
ſonus echo quō fit et q̄re ē debilior ibi
ſonus ſi corpus durū penetret ibidem
ſon⁹ acut⁹ cur dētes obſtupeſcere facit.
Sophiſta ⁊ ſophiſtica ars li 2 tra.7.c.1
Sors quid ſit: ſi uti liceat li 7.tr.2.c.28
ſortilegium ibidem.c.24
Spatulatio ibidem
ſpēs noīm duplex eſt li 1.tra.1 c.xiiij
ſpecies verboꝝ ibidem c.32
ſpecies pronominū: quere pronomen
ſpecies p̄dicabile definit̄ li 2.tra.1.c.6
ſpecie diuerſa que ſint ibidē c.5
ſpecies ſenſibilis quid ſit li x.tra.2.c.2
ſpecies non tranſit de ſubiecto in ſubiec
tum p medium ibidem
ſpecies quomodo multiplicatur per me
dium uſqꝫ ad ſenſum c.3
ſpecies contrarioꝝ ſunt ſimul in medio
et organo/ſed impmixte ibi c.4
ſpēs cur in medio nō percipit̄ a ſenſu ib
ſpēs mutuo ſe tingūt ⁊ imutant c.xiiij

ſpeculoꝝ oīm genera in cocleari fieri po
ſſunt ibidem c.xiij.
ſpeculoꝝ natura admirabilis notať ib
in ſupꝑficie ſpeculi eſt idolū rei viſe pun
ctualiter ꝛ nō in profūdo nec in aere
circūſtante. ꝛ ſi ſemꝑ nouū produca
tur. ꝛ quare profundius qn̄qȝ in ſpe
culo eſſe videtur ibidem.
ſpec es quō ſubtiliores ſemper recipiūť
a ſenſibus interioribus li xi c.iij.
ſpēs intelligibilis uū cauſatur ibidem.
ꝛ quō conſeruantur in intellectu pa
ſſibili: q̄ eſt memoria intellectiua ꝓba
tur auctoritates s. Auguſtini ibidē.
ſpecies ſubſtātie ꝓpria nō eſt in aīa: nec
per ꝓpriā ſpeciē ſentitur ibidem
ſphera quid ſit libro 7 tracta.1.c.3.
ſpheraꝝ maxia eſt mūdus q̄a ꝯtinet oīa
ſphera differt ab orbe ibidem.
ſpheraꝝ celeſtium numerus explicatur
ibidē c.5. ꝛ c.6. demonſtratur.
ſphera octaua triplicē motū habet ibidē
ſphere figuratio ꝛ ꝯpoſitio ī maťia c18.
ſpheraꝝ proportio q̄ ſit li 6 tra.1 c xxij
ſphere duodecim eq̄les unā tangere ſiľ
poſſunt ibidem c decimonono
ſpheraꝝ craſſitudo inuenit ib.tr.2 c 28
ſphericus numerus q̄d ſit li 4 tr.1 c 37
ſphera perfecta ſuper plano ꝑfecto qui
eſcere nunq̄ȝ poſſet libro xi c xxiij
ſpes paſſio anime li xij c quinto
ſpes virtus theologica ibidem c 52.
ſpiritus ſenſitiui ab oīb⁹ ſenſibilib⁹ om
nino ſunt depurati li x tra.2 c xiiij.
ſtadiū q̄t paſſus ꝯtineat li 6 tra.2 c 2.
ſtannū quō generatur. li 9 c 24.
Stellaꝝ natura / figura ꝛ motus libro
7 tracta.1.c.decimonono.
ſtelle ſi ſint aīate: notabiles opīones ib.
ſtella eſt denſior pars ſui orbis ibidem
ſtella per ſe non mouetur. ibidem.
ſtellaꝝ alie fixe alie erratice ibidem
ſtellarū numerus ſoli deo cognitus eſt
ibidem c viceſimo.
ſtellaꝝ magnitudines mire ſunt ibidē.
ſtelle nō videnť in die: niſi forte ī puteo
libro decimo tra.2 c decimo.
ſtella q̄ videtur in ſpeculo īmerſo aque
non eſt ſtella ſed Solis idolum ſecū
darium ibidem c xiij.
Studioſitas libro xij c xlvi.
ſtuprum ſpecies luxurie ibidē.c.42.
ſtulti habent animam rationalem. libro
undecimo. c. ſedecimo.
Subditi eſſe debemus etiā malis pre-
latis libro. xij.c.xxvij.
ſubiectio paſſio animi ibidem.c.5.
ſubiectum quid ſit li. ſecundo tra. tertio
c. quarto ꝛ tracta. ſexto c ſecundo.
ſubalterne propoſitiones c quinto
ſubcontrarie propoſitiones ibidem
ſubſannatio libro. xij.c.xxii.
ſubſtantia predicamentū li.2 tra.2 c 5.
ſubſtantia ꝓprie nō definiť ſed diuidiť
in primā ꝛ ſecūdā: q̄ deſcribunť ibi.
ſubſtantia ꝑ propriā ſpeciem nō ſentiť.
li x tract.2 c 1 et li. xi.c.5.
ſubtractio in numeris li 4 tracta.2 c 6
Sulfur quomodo generať li 8 c 24
Superficies quid ſit li 6 tracta.1 c 6
ſuperficiei ſpecies ibidem
ſuperficies ſimiles que ſint ibidē c xvi.
ſuperficies equales ibidem c xviij.
ſuperficies que replent locum ibi.c 21.
ſuꝑficiei ſpherice area ibi tract.2 c 25
ſuperficies omnis media inter duo cor
pora diuerſaꝝ diaphoneitatū: ratio-
nem ſpeculi habet li x tra 2 c 13
ſuꝑbia cū gradib⁊ ꝛ filiab⁊ ſuis li 12 c 45
ſuperſtitio ibidē c 26 ꝛ ſequentibus
ſuꝑſtitionis gn̄a ꝛ ſpēs li 7 tra 2 c 12 ꝛ c xiiij
ſuꝑlatiu⁹ facit ꝓpōeȝ obſcurā li 12 tr.8
ſuppoſitio definitur ibidē c 2
ſuppoſitio relationum ibidem c iij

ſuppoſiti ⁊ appoſiti cōſtructio li 1 tr 2 c 5
ſupinoꝝ conſtructio ibidem c. ſexto
ſupplementū quid ſit li 6 tra 1 c 9.
ſuſurratio libro xij. c. xxiiij.

Incipientia a T.

Tabule raſe anima ſi bñ comparat̃. libro vndecimo. c. ſeptimo
Tactus mathematicus/ phiſicus/ virtualis libro octauo c 32.
tactus omni animali eſt neceſſarius. libro decimo tractatu 2 c xx. /ibidē
Tact⁹ definit̃/ mediū et obiectū oñdit̃
tactum certiorem homo habet ibidem
tact⁹ ſi ſit ſenſus pl'es: et quō hꝫ organū circa cor vt dicunt quidam ibidem
tempora verborum li. 1 tr. 1 c 24
tempora participiorum ibidem c 31
tempus incepit cum mundo li 8 c 6
tēp⁹ ſi ſit q̄ntitas et res diſtincta a motu ibidem. c. 36. /ſurentur. ibidem
tempore an ne motus particulares mē-
Auguſtinus q̄d de tempore ſentiat ibi.
temporis definitio exponit̃ ibi c 36
tempus qualis numerus ſit ibidem
tempus ſi ſine anima eſſe poſſit ibidem
nunc tp̄is quid ſit et ſi vnū tm̄ ibi. c 38
Temptare deum li. xij c 26
temperantia et ſpēs eius ibi. c. 38.
theatrica ars mechanica ibi. c. xij.
tenebra nihil eſt li. x. tra. 2. c. 4
tenoꝝ initia ꝑ tonos li. 5. tra. 2. c. decimo
tenoꝝ curſus et finis ibidem c xi.
terra rotūda ꝓbat̃ li. 7 tra. 1. c. 44.
terre quantitas et ambitus ibidem
terra diuidit̃ in 5 zonas ibidē c 45
terre q̄ ꝑtes habitabiles ſint ibidem
terra ſi habitabilis ſit ſub equinoctiali
terreſtris paradiſus vbi ſit et q̄lis ibidē
terra diuidit̃ in climata ibi c 46. et 47.
terre tres ꝑtes Europa/ aſia et aphrica diſtīguūtur cū ꝓuīcijs ſuis et regionibus pncipalioib⁹ ib. c 49 et 50 51. et 52.
terre natura. et quō eſt in medio: ſuper quo fundata ibi. c. 43.
terminus motus a quo lib. 8. c. 29.
terminus motus ad quē ibi. li. 8. c. 30
termini requiſiti ad Syllogiſmū libro ſecundo tractatu 4 c tertio
termini in quibus omni et in q̄bus nulli qui ſint ibidem c ſedecimo
terremotus quō cauſat̃ li. 9. c. 17
tetrachorda in monochordo 4 ſūt libro 5. tra. 1. c. quindecimo
tetracordum Mercurij ibidem c 16
timor paſſio animi libro. xij. c. 5.
timor ſiue metus quid ſit ibidem c 6
timiditas viciū ꝯtrariū fortitudī ib. c 33.
Tipho quō generat̃ libro 9 c 18.
Tonitrui generatio ibidem c 19
toni in muſica octo/ ⁊ quō a diuerſis hominib⁹ diuerſa noīa habent/ quibus magis grati fuerūt li 5. tra. 1 c. xix.
tonoꝝ natura ⁊ effectus ibidem
toni autenti ⁊ plagales ibi c. 7. tra. 2
tonorum claues finales ibi c. 8
tonoꝝ claues iniciales ibidem c. 9
tonorum differentie ibidem c. xi
ton⁹ nō poteſt diuidi in duo ſemitonia equalia ibidem tra. 1 c. xi
Totū integrale / in quantitate / in modo / in loco / in tempore — et ꝑtātes illoꝝ libro ij. tractatu. 5. et. 6.
totū accipit̃ kathegorēatice et ſinkathegorematice li. 2. tra. 8. c. 7 c 25
trāſgreſſio mādati ē ꝯtra iuſtitiā li. 12.
trapezia figura geometrica li. 6. tr. 2. c 9
trapeziaꝝ area inuenit̃ ibidē tr. 2. c. 17.
trigonus quō continet̃ in tetragono li. xi. c. 15.
trinitatis imago reꝑit̃ in aīa rōnali c. 14
triangul⁹ q̄d ſit et tres ſpēs ei⁹ li. 6. tr. 1. c. 8/ alie tres ſpēs trianguli ibidem.

triãgulus habet tres angulos equales
duobus rectis ibidem c.17
triſticia paſſio animi li.12 c.5
triſticia quid ſit libro 6
Tropi in muſica q̃ ꝛ quot li.5 tra.1.c.xix
tropici cancri et capricorni circuli ſunt
in ſphera libro 7 tra.1 c.18
Tubal ſi ſit inuẽtor muſice li.5 tra.1 c 4
Tunice oculũ cõſtituẽtes li.x tra.2 c.9
Turbo ventus quõ generat̃ li.9 c.18

Incipientia ab V

Vapor q̃d ſit et quomodo differt ab ex-
alatione libro 9 c.6
Varro q̃d ſenſit de animaꝝ circulatio-
ne.libro xi c.xxvij
Vaſoꝝ capacitas edocet̃ li. 6 tra.2 c.30
vaſandi ars ibidem
Vegetabiliũ primordial' origo li.9.c.26
vegetabilia ſi naſci poſſint ſine preiacẽ-
te ſemine ibidem
Venatio ars mechanica quottuplex: et
que ex his et q̃n ſit licita li.12 c.12
venatiõibꝫ iutilibꝰ vacãtes repħẽdunt̃.
veneris theorica declarat̃ li.7 tra.1.c32
ventoꝝ generatio/ nomina et proprieta
tes libro 9 c.18
Verba in incãtationibus et exorciſmis
nullã vim habẽt ꝓbat̃ li.7 tra 2 c.27
verbale nomẽ q̃ttuplex ꝛ quõ deſcẽdit a
a verbo li.1 tra.1 c.22 /c 24
ꝟbũ ꝑs oĩonis cũ accidẽtibꝰ ſuis ibidẽ
ꝟba ſubſtãtiua vtĩa et ſil'ez vi hñtia ibi.
verba prime cõiugatiõis ꝑ metra c.25
verba ſecũde coniugationis ibidẽ c.26
verba tertie cõiugatiõis inflectunt̃ c 27
verba quarte cõiugationis ibidẽ c.28
verba irregularia et defectiua ibi.c.29.
verboꝝ forma ibidem c.xxx
verboꝝ cõſtructio ibidem tra.2 c.6 et 7
verbũ a logico definit̃ li.2 tea.1.c.3
verecũdia ornamẽtũ eſt mlier' li 12 c.16
verecũdia ꝟtus ibidem c 38 ꝛ c.48.
veritas virtus moralis ibidẽ c.29
veritas et falſitas orõnis ſunt a re ſigni
ficata ꝑ eam li.2.tra.2 c.16
veꝝ ꝛ falſũ ꝓ̃ſupponũt ꝯgruũ tra.3.c.2
Vitia mentiunt̃ quandoqꝫ ſe eſſe virtu
tes libro 3 tra.1 c. 2
viciũ ꝯtra nãm cũ ſuis ſpẽbꝰ li.12.c.40
videre quere infra viſio
Vindicta qũ ſit virtus li.xij c.xxviij.
Vir bonus quis ſit ibidem c.3
vir qualit̃ debet regere vxorẽ ibidẽ c.16
ꝟginitas q̃d ſit.q̃le ꝓ̄miũ ipſiꝰ: quõ am
mittit̃ ꝛ ſi amiſſa recupet̃ ibi.c.40
vergilius quid ſenſit de aĩaꝝ reuolutio
ne libro xi.c.xxvij
virtutes ſine ſcĩa haberi nõ pñt li.12 c.1
virtꝰ ĩĩcta cũ ſcientia eſt ſapiẽtia ibidẽ
virtus definit̃ ab Ariſtotele ibidem
virtutes nõ ſunt paſſiones ibidem
virtus conſiſtit in medio vicioꝝ ibidem
virtus q̃nqꝫ tenet rationẽ vnius extre-
moꝝ ꝛ ambo vicia aliud extremũ ibi.
virtutis medium quõ ſit ſumendũ ꝛ q̃ꝫ
difficile ſit illud attingere ibidem
virtus ab Auguſtino definit̃ alit̃ ibidẽ
ꝟtus alia definitio Ariſto. ꝛ Augꝰ. ibi
ꝟtutes alique a deo nobis infundunt̃.
ꝟtutes q̃dã ꝑ cõſuetudinẽ acq̃runt̃ ib.
virtutes ſunt Intellectuales Morales
et Theologicales ibidem c.8
virtutes ĩtellectuales pãdunt̃ ib. ꝛ c.9
virtutes morales circa q̃d ſint ibi.c.21
virtutes morales ſunt duodecim ibidẽ
virtutes cardinales quattuor ſunt ibidẽ
virtus tendit in ardua ibidem.
virtutes theologice tres ſunt ibi.c.49
virtutes lapidum et herbaꝝ vnde ſunt.
libro 9 c 5
Vſus quid ſit: et obiectum ipſius. libro
decimo tra.2 c.6
videri poteſt res ꝓpinquior vel remo-
tior: maior vel minor q̃ꝫ ſit in verita-

te:propter radioꝝ refractionē ibidē
videt̃ baculus i aqua fract⁹ ex eadē cā:
viſio ſi fiat exta mittendo vel intus ſuſci
piēdo ibidē c.14 et ibid̄ quō fiat viſio.
viſio diſcreta non fit ſine attētione ibi
viſus eſt ſenſus diſcipline ibidē c. xv
viſus ſi ꝑ opacū videre poſſit ibi c.xvi
viſio dei oculis mentis in beatis erit io/
cundiſſima li xi.c. 32.
videndi media.de noctulucis li x.c. x
viſio fit ꝑ pyramidem ibidem c. xi
viſibilē mundū nō eſſe dixit trimegiſt⁹
videre deum quomodo poſſunt beati: ꝛ
quō hic aliqui viderunt li xi.c. xxxij
viſio dei omnia includit: ꝛ erit ineternū
ſine faſtidio ꝛ tñ cū ſacietate c. 33
viſio beataꝝ animaꝝ q̄l' ſit ibi c.34
viſio btōꝝ poſt reſurrectionē q̄lis erit ibi
vita prima ꝛ ſecūda q̇d ſit li x.tra.i.c.2
vita conſeruat̃ per nutrimentū/oſtendi
tur c.tertio ibidē ꝑ exemplum
viuens mori incipit ex q̊ eſſe incepit ibi
viuere eſt eſſe in viuentibus ibidē c. 5
Voces muſice uniſone/ cōtinue/ diſcre
te,/cōſone ꝛ diſſone li 5.tra.1.c.6
voces muſice ꝑ quas cantamus ſex ſūt:
ibidem tra.ſecundo c.tertio
vocum mutatio quō fiat ibidē c. 5
vocales littere q̄ ꝛ q̊t ſint li i tra.1.c. 3
vocales oēs ſyllabā incipiūt ꝛ finiūt c.4
vocatiui cōſtructio ibidē tra.2.c.12.
Volatiliū generatio q̄lis ſit li 9.c.39
voluntas ꝛ eius obiectum deſcribūtur
libro undecimo c. duodecimo
voluntas duplex eſt:ſcilicet naturalis ꝛ
deliberatiua ibidem
volitionem quid cauſet: potentia vel ob
iectum an potius utrunqꝫ ibidem
Vox definitur ꝛ diuiditur li 2.tra.1.c. 2
vox quibus inſtrumētis format̃ ibidē
Vulturis natura li 9.c. 30
ubi p̄dicamentū cū ſuis ꝓprietatib⁹ de
ſcribitur li 2.tra.2.c. xij
umbra eſt lumē diminutū li x.tra.2.c.4
umbre productio quō variat̃ habitanti
bus in diuerſis climatibus libro ſep
timo tractatu 1.c.46.ꝛ 47
Vncia quid ſit li 6.tra.2.c.2
uniuerſale definit̃ ꝛ diuidit̃ li 2.t.1. c. 4
ul'e diſtinguentes in uniuerſale ante rē
in re ꝛ poſt rem q̇d intelligūt li 8.c.38
Vrſa maior ꝛ minor qual' cōſtellatio in
celo ſit li 7.tra 1 c. xviij
Vſus quid ſit et argumentū ab uſibus
quando valet li 2.tra.5.c.8

Incipientia a Z.

Zelotipia mala eſt li xij.c.xvi
Zodiac⁹ circul⁹ deſcribit̃ li 7.tr.1.c.14
Zodiaci ſigna duodecim ibidem
Zodiac⁹ ſolus latitudinē habet in ſphe/
ra ibidem.

Rurſus exaratum ꝑuigili/noua/ itēqꝫ:
ſecūdaria hac opera Joannis Schotti
Argentineñ. Chalchographi Ciuis: ad
17.kl. Apriles Anno gratie.1 5 0 4.

Ad Lectorem.

Hoc niſi ſpectetur ſignatum nomine Schotti:
Nunq̄ꝫ opus exactum candide Lector emes.

Theodorici Vlſenij Phriſij artium & medi-
cinę Doctoris / Oratoris Poetęq; Laureati,
De Margarita Philoſophica Carmen.

Vnio gemma teres liber hic auctore vocatur
Rite: ſuo rutilans nobile mentis opus.
At mihi malus acer potius ferretur in æuum
Dum margaritis gemmat ubiq; nouis.
Hic liber æternę pręb et monumenta ſalutis /
Edocet ac ſophię noſcere ſenſa piæ.
Iudice me floret pomus / qua myſtica vernant
Poma: quod ad vitam vix meliora virent.
Ecquis enim tali diſcędat ab arbore / cuius
Ramus alit media viuida poma niue ?
Sin tamen arbor erit: dicatur amabile malum:
Quo cõmune Biblo nomen & omen eat.
Aurea terrenum qui laudat poma metallum
Iam ſileat / lucis cœlica mala legens.
Pallidus abſtineas veneris conflatile malo
Arbore de noſtra poma rubella feres.
Auro ſi melior iaſpis: ſi iaſpide virtus:
Si virtute deus: ſi deitate nihil
Deſine priſca tuos ætas iactare lapillos /
Hic Cleopatreos unio vincit auos.

Ex Gymnaſio Friburgeñ.

In ęminentē Margaritā artificiſi tu Cyilopediā effingentē/ Iacobi Philomuſi Oratoris Poetęqꝫ laureati Epigramma

Tempora Sardonicem laudant tranſacta Tyranni
  Polycratis: gemmæ fataqꝫ rara ſtupent.
Is quia ſpumoſis pelagi dęmerſus in undis /
  Ad dominum redijt: ſed fuit omen atrox.
Aeacidis pariter veteres mirantur Achatem:
  Dignum carminibus: hiſtoricaqꝫ fide.
Qui tenuiſſe nouem Muſas/cum preſide Phœbo
  Fertur: & expreſſam concrepuiſſe lyram.
Non erat artis opus: gemmam natura potentem
  Sponte ſua dederat/mirificumqꝫ decus.
Priſca recenſendo ſileat pompoſa vetuſtas:
  Gemmā diuinam Theutonus orbis habet.
Quam non produxit gremium telluris auarum:
  In lucem quam nec concha marina tulit.
Ardor doctificus ſed enim/ quem vibrat acumen:
  Hanc Margaritam condidit ingenuam.
In qua ſplendeſcunt artes ſeptemplicis orbis:
  Ethereus fomes/& rationis apex.
Margarita nitens/pulchris intexta beryllis/
  Diffundit radios: quos parit aura Iouis.
Hanc non liuiduli taminent: porciqꝫ ſubantes/
  Attrectent illam pectora docta magis:
In quibus eſt ſollers Genius: qui dogmata quęrit
  Cyclica palladio ſemine nata libens.
Laudes muſſo tuas Gregori docte rotundo
  Ductus conſilio/quas pia fama canet.

Vdalrici Zaſij LL. Doctoris Pæonicon

Miramur veterum ſi quis vel parte minuta
  Tentaret ſcriptis pandere grande ſophos.
Ergo alij explicuere modos/ rudimentaqꝫ fandi:
  Hij logicam intortam famina plexa docent.
Sunt quos Rhetoricę/quos Muſica continet: & qui
  Syderaſcrutantur: pondus hic/hic numeros/
Sectam quiſqꝫ ſuam ſortitus: pulchra ſophiæ
  Orſa/quidem expediunt: partificata tamen.

Atqui ferme omnem (quis credet?) tramite docto
Doctrinam/paruus exhibet ille liber.
Fandi omneis nodos hic repperit: aſtra pateſcunt.
Diſtinguit numeris menſ le q̃dq; ſuis.
Naturę hic abſtruſa aperit (mirabile dictu)
Quid reges/diues/& documenta vides.
Morales iuſſus: hic Theologia/breuiq;
In ſumma/capiet cõmoda quiſq; ſibi.
Hanc Margaritam qui comparat uſq; beatus:
Theʒauro: inueniet non peritura bona.
Si cuiq; debet: tibi debet docta iuuentus
Gregori/a quo nunc flumina tanta bibit.

Epigramma fratris Pauli Volʒĳ Offoburgĳ cęnobitę Schutterani Sapphicuʒ ad auctorẽ Margaritę Philoſophicę

Grammatum gnarus bene Priſcianus
Rhetor & Marcus Cicero comatus
Et locos callens Stagirita plexos
Debet honorem
Muſicę Amphion reparator artis
Cęlicę cultor Ptolemeus arcis
Menſor & terræ Archimedes probatus
Debet honorem
Aſt ſcholę ſectę dociles matheſis
Turba fęlicis ſophię frequenſq;
Gratias debet numero carentes
Debet honorem
Seligis doctas latuit quod hedras
Quodq; doctrina nitidi ſophiſtę
Per vagos multa peperere libros
Reyſch benedocte

Ad Lectorem

Accipe candide lector Margaritã Philoſophicã ab auctore ſuo denuo recognitã/caſtigatã/ſententĳs & figuris nouis & auctã & illuſtratã: ſuperadditis erratis quę ultimo calcographoꝝ obtutus fugere potuerunt. In qua pręter alphabetum nihil de hębreo auctor ipſe immiſcuit. Quod ergo in alioꝝ impreſſione ſuperadditum comperies: alienum a Margarita noſtra intelligas. Vale.

Libro primo Tractatu primo ĩ ſummarĳs libroꝝ. & a ſanctoꝝ. dele a
In titulo tractus. lege tractatus
c.1 qui uſu ſunt. lege uſi
c.23. non noſtrũ vel noſtri lege nos
c.32 (q̃d tñ nõ eſſe videt̃) le. nomẽ eſſe
Ibidem tamẽ non noĩe ſunt. dele non
tra.2.c.1. (quã cõgruittaẽ. le. ꝯgruitatẽ:
c.2 ỽbã. le. ỽbũ. c.5 incluſu le. ĩcluſũ:
c.9. in or quæ actum. dele in or

c.14 tenebris lege tenebis
Libro ſecūdo tracta.1.c.3.cõiunctio nem &.adde cæteras
c.4 in indiuiduo corꝑali. adde uno
c.6 in culmum lege in culmine.
tra.2 c.1 corꝑalibꝰ deuoluta le.īuoluta
c.7 rubeo le.rubore c.8.ratinoe le.rõne
Ibidē ad ſe referunt̃ Augꝰ. adde inqt
c.11 & ītelligēdū dꝰ qñ le.& ē ītelligēdū
c.15 impoſſibile eſt em̄. adde naturalit̃
c.16 ꝓcedit aliam lege alia
c.18 argumentatio lege augmentatio
Tra.3 c.8.& alia cõuerſionis le.eſt alia
Tra.4 c.15 ſyllogiſmos ꝑfectū le.ſyllogyſmū. c.18 poſſe ē falſis le.ex falſis
Tracta.5 c.2 diuerſa genera le.genere
c.6 argumētū affirmatiua le.affirmatiē
c.11 ſyllogiſmi ↄſideratio le.ſilr̃itudinis
Tra.7 c.11 ſcd̄m int̃ fallacias le.ſcd̄am
Tra.8 c.11 cuiꝰ ante le.antecedente
c.12 hoc nūc eſt le. homo nunc eſt
Ibidē opponētes cõtradicētes le.exponentes contradicētes

Libro.3.tra.1 c.4 ad miſericordiam conferende. lege conferenda
c.9 abſumptiua le.aſſumptiua
c.10 circa cõformatiões le.ↄfirmatiões
c.14 viciosa ꝓferunt̃ le.viciose /mū
c.16 belloꝝ grā gerēdi belli.vacat ulti/
c.21 ni iſtū le.in iſtū. c.23 capꝝ le.apꝝ
Tractatu.2 c.5 iudicare lege indicare.
Ibidem pullice lege publica
Libro 4 tra.1 c.4 in titulo ſcilicet paris dematur paris
c. 5 com numine lege cum nomine
c.8 ſed alium.lege ad alium
c.37 dyametꝝ fixa.lege fixam
Tra.2 c.3 a ſubtractione le.a diuiſione
Ibidem dicunt diuiſio lege diuiſo
c.5 in ſecūda figura numeroꝝ in ordi ne nūeri addēdi/ ultimo ponit̃ 9 ſub 4 le. pro 9 tria
c.7 tertia figura numeroꝝ ſub. 7 ſtat 1 ſuperfluum eſt 1
c 8 in prima figura numeroꝝ 4 ponit̃ ſub 3 ponatur 4 ſub 6
c.10. ſcilicet 1 lege ſcilicet 4
ibidē ſeptuagītaq̄ttuor le.q̄dragītaſeptē
Tra.3 c.1 MAG.ſunt adde diuerſe
c.2 in exemplo tertię regulæ lege

$\frac{3\quad 5}{4\quad 6}$ pro $\frac{5\quad 6}{4\quad 6}$

c.3 cū ſigno * ſtat $\frac{1\qquad 7}{1\qquad 2}$ le. $\frac{17}{12}$

Ibidem figura ∞ ſit ita $\frac{2}{3}$ aut $\frac{3}{4}$

c.8 nõ acquieſceret le.acqſceret ſuperfluum eſt non
Tra 4 c.6.19.ꝓ radice lege 16
Tra.5 c.3 illo facto adde 40

Libro quinto Tra.1 c.10 acutiores grauioreſqꝫ.adde cõcordat ita ut qſqꝫ ab ea diſſonuerit
c.18 nominaturi le.nominatur
c. 19 tetradi lege tetrardi
Tra.2.c.5 cū rotūdo lege cū b rotūdo
Ibidem b quadra lege cū b quadro

Libro 6. tra.1 c.11 oēs nee dic lineę
c.12 ſcꝫ ſimilitudinē le.habet ſilr̃itudinē
c.13 ductoꝝ punctoꝝ lege dictorum
c.14 ex ea latere .ſuperfluum eſt ea
c.15 in figura ſecūdi theorematis ponatur o ubi lineę ſe interſecant:& deleatur e circa d
In figura tertij theorematis ponat̃ e ex oppoſito f
c.17 quæ ꝑpēdicularis le.ꝑpēdiculari
c.18 alterius lineis le.alternis

Tractatu ſecundo. c.4. reforme/tur baculus Iacob in hunc modum

Libro ſeptimo tractatu primo c.4
nobis eſſe. lege. eſſet
c.19.de ciuitate dei.li. 13.adde.c.16
c.24. nam idem le. ibidem
c.27.quę omnia:adde quia.
c.32.duas tm̄mō habet:adde latitudı̄es
c.33.his motus.lege.is
ca.35. maiore ipſum. lege.minore
c.45 parte.lege.per te. & ibidem pa
radiſus terreſtris.le.paradiſū terreſtrē
c.48 gradus unius.lege. unus
c.49. diſcurrere.lege. diſcutere
c.52.Bricanna. lege Britannia.
Tracta.2.c.2.tanq̄ partiunt̄. le.tm̄
c.8.nullus improbitatē. le. nullius
c.11.& ſexta lege ex
c.14 rationē qa.adde a. ab ea le.ad ea
c.15 cromatico.lege.cromatio
ibidem pręcipuę.lege.pręcipe
c.16.deſtituti lege.deſtitui.
Ibidem male intitulatur.c.17.
c.26.aera corpora le.aerea.
Libro.8.c.9 p ſe nihil. le. pene nihil
c.17.& gentium lege.agentium.
propoſito non. lege a propoſito.
c.19 videri. lege videre
c.24 ſpiritus ſunt mihi. lege miſſi.
c.25 ſeorſum. lege deorſum
c.37 ſacta lege facta.
Libro 9 c.4 groſſionis le.groſſioris
Ibidem quam aquam. lege aqua
c.5 perfectionibus.lege pfectioribus
c.26 exercenda.lege exerenda
c.27 contranaturalis le.cōnaturalis
c.31 circa tertiam lege terram
c.34 nequa lege ne aqua
Libro.x.tra.1 c.1 ſenſere le.ſūpſere
Tracta.2 c.2 & ſenſum le. ad ſenſum
c.11 hac re lege habere
c.13 achonis lege bachonis
c.16 hinc neruus lege huic
c.18 nerui ſenſu lege a ſenſu
c.19 qd ſeqt̄ lege q & ibidē pportiōe
humidi i ſicco le.ſicci i hūido & ibidē
cōcurſu ſicci i hūido le.humidi in ſicco
c.26 viros naturales lege vires
c.27 intempeſtate noctis le.intēpeſtę
c.30 origenes lege origines
c.31 nanq; lege nam quæ
Libro.11.c.2 prophetice le. pphecie
c.7 intellexero lege intellexerunt
c.12 in titulo. ſuper lege inſuper
c.15 embrionem vitę lege viuere
c.19.aliter eraclitus lege alter
c.30 leonibꝰ le.lenonibꝰ ibidē q̊ le.q̊s
c.32 ſuaſiſſima lege ſuauiſſima
c.33 ad hæc dele ad
c.35 extraminatione lege extimatione
c.40 fieri in cœlum lege ferri
c.44 ſed ut ubi dele ut
c.45 ſentient lege ſitient
c.46 urbanis lege ſuburbanis
c.47 dicare lege dicere
Li.12.c.16 ornamētia le.ornamētis
Ibidem diſcenſibus le. diſſenſionibus
Ibidem nimium lege minimum
c.19 cum ponitur lege componitur
c.21 ut certe lege cætere
c.22 p̄ponunt le.pręponit
ibidem de vitis lege de vitijs
c.24 ſemper verba lege ſi per
c.27 p̄ quam lege per quam
c.30 antiquius lege antiquitus
Ibidem beatus qui lege cui
c.36 fruſtia lege fruſtra
c.39.ferarumq; lege ferarumq;
c.40 in viduis p̄cipir lege p̄cipitur
c.41.inſenſualitas actus lege tactus
c.42 laſciuie lege laſciue
c.44 ſortius lege fortius
ibi: iraſcibilitas & ira le. iniraſcibilitas
c.45 eſt pars quā lege eſt per
c.47 nec ergo lege nec ego
c.52 paruip lege paruipendēt
c.53 creato iū lege creata
c.56 inteniore lege interiorem

FOR TE FER RE:
NECESSI TAS
FACILE DOCET CONSVE: TV DO
.SENECA.
IS

1329

J504
R375m